

Rhenferd, Jacob,

Opera philologica

Traiectum ad Rhenum 1722

4 Exeg. 714

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10354473-1

INVENTA LEVETVR

FRANCISCUS

REPOSITUS

CANON

IN POLLING

QUONIAM SUSCEPISTI ME

EXALTA BO TE

REGG.

P.S. 88

Inventum est. Men.

0
41

£

A.

S. VII.

56.

Philos. ~~47~~

4°

Oreg. 4/4

JACOBI RHENFERDII
OPERA PHILOLOGICA,
DISSERTATIONIBUS

EXQUISITISSIMI ARGUMENTI CONSTANTIA.

Accedunt

ORATIONES DUÆ,

Altera DE FUNDAMENTIS ET PRINCIPIS
PHILOLOGIÆ SACRÆ, altera DE ANTIQUITATE
BAPTISMI ante inedita. Præmittitur
Oratio Cl. Andalæ IN OBITUM
RHENFERDII habita.

Elenchus Dissertationum post Præfationem exhibetur.

TRAJECTI ad RHENUM,
Apud **GUILIELMUM VANDE WATER**,
Academiæ Typographum. clō lo cc xxii.

JACOBI RHEINERDII
OPERA PHILOLOGICA
MISCELLANEA

EXQUISITISSIMI ARGUMENTI CONSTANTIA

Accedunt

ORATIONES DUE

Altera de Fundamentis et Principiis
Philologiae sacrae, altera de Antiquitate
Bavariae ante inedita. Praeterea
Oratio Cl. Angeli in octiduum
Rheinardi habitus.

Monacho Disputationis post Praefationem annexum

Bayerische
Staatsbibliothek
München

BAYERISCHE
STAATS-
BIBLIOTHEK
MÜNCHEN

APUD CULLENMUM
Academiae Typographus. cl. 18. cc. 22. 17.

LECTORI BENEVOLO

E T

PHILOLOGIÆ STUDIO

S. D.

DAVID MILLIUS.

amus tandem Tibi L. B. JACOBI RHEN-
FERDII Philologi Academiae Franeque-
ranæ paucis ab hinc annis Celeberrimi
Opera Philologica, diuturnis & frequen-
tibus Eruditorum votis hætenus expe-
tita, quorum editionem Vir Præstantis-
simus Guilielmus vande Water, Biblio-
pola noster, me auctore suscepit. Constant Celeberri-
mi hujus Viri labores variis Dissertationibus more Aca-
demico fere habitis, quas ab Auctore in unum vo-
lumen collectas eo quo lucem adspexerunt ordine hic
Tibi exhibemus, additis notulis, quas Cl. Defun-
ctus earum nonnullis jam excusis manu adscripserat.
Vindicias sententiæ *de Seculo futuro*, quas ante, ne
liber in nimiam molem excresceret, omittere Biblio-
pola constituerat, tandem ad calcem Libri adjecimus,
ne de defectu aliquo conquererentur Lectores. Præterea
adjectæ sunt Orationes duæ, altera *de Fundamentis &*
Principiis Philologiæ sacræ, altera *de Antiquitate Baptis-*
mi eaque hætenus inedita. Præfixa denique est Oratio
a Cl. Andala in obitum Rhenferdii habita. In ipso ope-

re

* 2

DEUTSCHE
STAATS-
BIBLIOTHEK
MÜNCHEN

P R Æ F A T I O.

re Arabica litteris Arabicis exprimenda curavimus, quia vero Arabicis punctis destituimur, in nonnullis ubi punctorum habenda erat ratio, præterea Hebraicas litteras punctis instructas adjecimus. Ut ea denique & Hebraica emendate prodirent, ipsi operam dedimus, aliorum aliis cura fuit commissa.

De præstantia Operum Rhenferdianorum & insigni in omni Philologia usu, non opus est ut multis disseramus, cum inter omnes constet, Rhenferdii scripta apud æquos & peritos rerum arbitros semper in summo pretio & æstimatione fuisse. Vir enim ille, ut erat sublimi ingenio & in Orientalium Litteratura versatissimus, non vulgaria & protrita sectatus est, sed ea sibi scrutanda & illustranda putavit, quæ vulgo minus nota, & nonnisi a sagaci ingenio ac varia eruditione instructo inveniri, & eo quo decebat ornatu produci in medium possent. Hinc nova fere sunt omnia quæ Vir Cl. commentatus est; eaque non levibus conjecturis, temere & primo quoque quo in mentem venerant tempore effusis, sed firmis rationibus diu multumque ponderatis innixa, ita ut & felix plane ingenium & acerrimum subacti judicii acumen ubique transluceat. Eo denique reconditæ eruditionis apparatu omnia illustravit, ut Viris, quos intra velum edocuere Musæ, merito adscribendus sit. Præterea pluribus sacri Codicis locis, etsi in transeundo, egregie & feliciter lucem affudit; omnia autem accuratissima methodo digesta, atque stylo tam facili & eleganti usus est, ut & Lectorem facile allicere, & in sui lectione jucundissimo modo detinere queat.

Possem distinctius & prolixius hæc Opera considerare, & nonnulla aut magis illustrare, aut novis rationibus adstruere; sed ne Præfationis limites egrediar, pauca

dun-

P R Æ F A T I O.

duntaxat adjicere visum fuit de insigni illa controversia ,
 quæ Rhenferdio cum Celeberrimo Witsio intercessit de
 עולם הבא SECULO FUTURO. Nempe in ea erat senten-
 tia Rhenferdus , phrasin עולם הבא Veteribus Hebræis
 duntaxat significare עולם הגמול *Seculum retributionis* ,
 quo post hanc vitam virtutibus & vitiis sua præmia &
 poenæ destinata ; nusquam vero pro ימות המשיח TEM-
 PORIBUS MESSIÆ alicujus auctoritatis Rabbiniis venire ,
 sicut post alios Theologos Cl. Witsius peculiari Differ-
 tatione *Miscellaneis* ejus inserta docuerat. Quam senten-
 tiam duabus Dissertationibus p. 34. seqq. & Vindiciis, quibus
 loca a Witsio allata rigide examinat , evincere conatur.
 Equidem negari non posse largior , sæpius phrasi עולם הבא
 ita uti Hebræorum Magistros , ut nonnisi de conditione
 quæ hanc vitam secutura est , i. e. de עולם הגמול accipi
 posse videatur. Eo sensu præter loca a Rhenferdio citata
 occurrit in Gem. קרושין fol. XL. c. I. חנן אלו דברים
 שאדם עושה אותן ואוכל פירותיהן בעולם הזה והקרן קימת
 לו לעולם הבא אלו הן כיבוד אב ואם וגמילות חסדים והבא
 שלום שבין אדם לחבירו ותלמוד תורה כנגד כלהן
Traditur has esse res, quas homo facit, & quarum fru-
ctibus in hoc mundo vescitur: sors autem capitalis illis
(hominibus) manet in Seculo Futuro. Res illæ hæ sunt:
honore Patrem & Matrem, beneficia liberaliter con-
ferre, & conciliare pacem inter homines, Legi autem
operam dare omnibus æquipollet. Vide quoque Gem.
 שבת fol. CXXVII. I. Et in בבא מציעא fol. LIX. I.
 המלבין את פני חבירו ברכים אין לו חלק לעולם הבא
Qui faciem proximi sui publice confundit is non habe-
bit portionem in Seculo Futuro. Hæc enim loca in nul-
 lum aliud tempus quadrare videntur , quam quo
 Deus reddet unicuique juxta opera ejus. Quare etiam

P R Æ F A T I O.

in מדרש ילקוט שמעוני P. i. fol. 32. col. 4. Jacobus cum Esavo ita loquens introducit: אחי שני עולמות לפנינו הע"ה והע"הב הע"הו יש בו אכילה ושחייה ומשא ומתן לישא אשרה ולהוליד בנים אבל הע"הב אין בו כל המדות הללו *Mi frater duo nobis sunt Secula, Hoc & Futurum. In Hoc Seculo edimus, bibimus, mercaturam facimus, uxorem ducimus, liberos generamus, sed in Seculo Futuro nihil horum locum habebit.* Recentiores denique Magistri Satis accurate distinguunt עולם הבא a ^{τοῖς} עולם המשיח, ut Dissert. ii. Rhenferdus ostendit.

Nihilominus tamen negari cum ratione non posse putem, eosdem Magistros, veteres maxime, sæpius quoque TEMPORA MESSIÆ hac phrasi intellexisse, ea enim *Seculo* illi *Futuro* haud raro tribuere solent, quæ frustra aliquis de Tempore omnium postremo interpretari conaretur. Luculenti hujus rei testes sunt Magistri in Gem. אמרו לא כעולם הזה העולם הבא fol. cxii. c. 2. העולם הזה יש בו צער לבצור ולדרוך העולם הבא מביא ענבה אחת בקרון או בספינה ומניחה בוית ביתו ומספק הימנה כפוטם גדול ועציו מסוקין תחת התבשיל ואין לך כל ענבה וענבה שאין בה שלשים גרבי יין שנאמר ודם ענב תשתה חמר. *Dixerunt (Magistri nostri) non est Huic Seculo simile Seculum Futurum: in Hoc enim Seculo cum molestia uvæ vindemiantur & calcantur: in Seculo autem Futuro adferet quisvis unam uvam curru aut navi, & deponet in angulo domus: ex eaque tanquam ex ingenti vase depromet vinum, lignis autem ejus ad coquendum utetur. Nec est futura uva, quæ non 30 amphoras vini contineat. Q. D. Deut. xxxii. 14. Etiam sanguinem uvarum bibisti merum. Hæc verba futuræ vitæ nonnisi absurdo & coacto sensu applicari possunt. Temporibus autem*

P R Æ F A T I O.

autem Messia rectissime conveniunt : ingentes enim illæ
 uvæ in terra Israelitica fore dicuntur in verbis sequenti-
 bus ; cujus benignitatem ubertatemque Messia rerum po-
 tiente miris modis prædicare solent Judæi , ut notum est.
 Non minus evidens locus est in Gem. סנהדרין fol. cx. c. 2.
 ת"ר עשרת השבטים אין להם חלק לעולם הבא שנאמר
 ויתשם יי מעל אדמתם באף ובחמה ובקצף גדול ויתשם יי
 מעל אדמתם בעולם הזה וישליכם אל ארץ אחרת לעולם
 הבא דברי רבי ר"ש בן יהודה איש כפר עכו אמר משום
 רבי שמעון אם מעשיהם כיום הזה אינן חוזרין ואם לאו
 חוזרין רבי אומר באים הם לעולם הבא שנ' ביום ההוא יתקע
 בשופר גדול וגו' *Tradunt Rabbini: non erit 10 tribubus
 portio in seculo futuro Q. D. Deut. xxix. 28. Et evulsit
 eos Iehova e terra eorum ira, excandescencia & indigna-
 tione magna, evulsit eos Iehova e terra eorum in hoc se-
 culo, & ejecit eos in terram alienam in futuro seculo;
 hæc sunt verba Rabbi. Sed R. Simeon ben Iehuda e
 pago Acco dixit nomine R. Simeonis: si opera illorum
 similia fuerint hodiernis non redibunt, sin vero non,
 redibunt. Rabbi dicit venient in seculum futurum Q.
 D. Ies. xxvii. 13. die illo clangetur tuba magna, &c.
 Multus est in hoc loco in suam sententiam trahendo
 Rhenferdus in Vindiciis §. 49. seqq. sed frustra. Contro-
 versia hic movetur, ut evidentissimum est, an 10 Tri-
 bus Israëlis sint futuri seculi bonorum evasuræ participes,
 ita ut cum reliquis tribubus reducantur in Terram san-
 ctam, quod Rabbinos e Deuter. xxix. 28. negare doce-
 tur, affirmante Rabbi. At nemo qui in Theologia Ju-
 daica non plane hospes & peregrinus est ignorat, Ju-
 dæos tempore Messia se Terram sanctam recuperaturos
 credere, ut præter innumera alia loca e מדרש תהלים
 fol.*

P R Æ F A T I O.

fol. XLV. c. 4. liquere potest : צרות הע"ה סברת השקטו : מימי רע ואם נחו בע"ה לא ישקטו בבא וההפך אומה
 הישראלית כי לא יטוש ה' את עמו כאשר הם חושבים ונחלתו
 שהיא א"י לא יעזוב וישוב עם קדשו בארץ הקדושה
Angustia hujus seculi causa quietis erit (Israëlitis) a
diebus malis. Et quamvis (gentes mundi) quiete vi-
xerint in Hoc Seculo, non ita erit in Futuro Seculo.
Verum, contrarium fiet cum populo Judaico, Dominus
enim populum suum non deseret, quemadmodum illæ (gen-
tes mundi) cogitant, & possessionem suam populum
Israëliticum non relinquet, verum populum sanctum re-
ducet in terram sanctam. Vide quoque Gem. סנהדרין
 fol. xc. col. 2. Igitur evidenter in Gem. סנהדרין ante ci-
 tata Tempora Messia designantur phrasi illa עולם הבא
 Addo testimonium quod omnem de hoc loco dubitatio-
 nem eximere ex animis nostris debet, e מדרש ילקוט שמע' e
 Part. II. fol. 176. c. 4. qui liber expositiones in S. Scri-
 pturam ex antiquissimis Judæorum scriptis continet, ubi
 verba Cant. I. 16. ita exponuntur: אף ערשנו אלו עשרת
 השבטים שגלו לפני מנהר סמבטיון שעתידין גלות יהודה
 ובנימין לילך אצלם להביאם כדי שיזכו עמם לימי המשיח
 ולחיי העולם הבא שנ' בימים ההם ילכו בית יהודה וגומר.
Etiam lectus noster (viret): hæ sunt decem tribus, quæ
captivæ abductæ sunt olim ultra flumen Sambatjon, ad
quas exules tribus Judæ & Benjamin ibunt, ut eas ad-
ducant, ut participes fiant secum dierum Messia, & vitæ
futuri seculi, Q. D. (Jerem. III. 18.) in diebus illis
ibunt domus Juda &c. Ibidem in expositione priorum
ejusdem commatis verborum, ubi circumcisionem, festum
Tabernaculorum &c. etiam temporibus Messia observa-
tum iri docere volunt, Futuro Seculo עולם הבא ea in usu
fore

P R Æ F A T I O.

הנך יפה במצות ונמילות חסדים במילה : fore dicunt : ופריעה בערלה וננטעי רבעי בציצית וכתפילין ובמוזה בתפלה וב"קש בסוכה ובלולב בע"הו ובע"הב *Tu pulchra es in observatione legis beneficentiae , circumcisionis , præputii arborum , & plantarum quarti anni , & Tzitzit & phylacteriorum , ritus Mezuzæ , precum , & lectionis pericopæ לולב & & Tabernaculi (festo tabernaculorum) & & tam in hoc quam futuro seculo. Denique ibidem fol. xcvi. 2. Elias venturus dicitur הבא Seculo Futuro. אמר הק"ב בע"הו שלחתי לפניהם מלאך והיה מכרית אומות העולם אבל לע"הב אל'י זכור לטוב אשלח לכם *Dixit Deus Benedictus in hoc seculo misi ante vos angelum , qui gentes mundi exstirpavit , verum in seculo futuro Eliam beatæ memoriæ vobis mittam. Cui autem vel e S. Scriptura non innotuit , pervulgatam Judæorum opinionem fuisse , Eliam anteambulonem fore Messiaë ? & tamen Rhenferdus Vindiciis §. 17. ut ad alium ejusdem sententiæ locum ex תנחומא respondeat , nihil id intercedere , putat , quo minus alii eodem Seculo vel sequentibus saltem temporibus eundem Eliam , non ad Messiaë adventum sed ad Seculum Futurum credere potuerint viam esse muniturum. At huic opinioni communis & constans Magistrorum traditio adversatur , Eliæ adventum ad initia temporum Messiaë referentium. Vide מדרש ילקוט שמעוני Part. 11. fol. LIII. 3. ubi triduo ante Messiaë adventum Elias venturus traditur. Quin & imprudenter fulcire hanc opinionem ex eo conatus est , quod Hebræi adventum Messiaë aliquando post resurrectionem mortuorum differunt , ergo ipse fatebitur , opinor , Tempora Messiaë pertinere ad Seculum Futurum , quia resurrectio post quam adventurus est Messias , e sententia**

* *

Judæo.

P R Æ F A T I O.

Judæorum ad Seculum Futurum extra controversiam referenda est. Constat præterea, Judæos Messia Temporibus mortuos ad vitam revocandos esse quoque constanter docere. Ita enim in תנחומה fol. xxii. c. i. למה האבות מחבבין קברות א"י שמיתי א"י היין תחלה לימות המשיח *Quare desiderarunt Patres sepeliri in terra Israëlitica?* Resp. quia mortui in terra Israëlitica resuscitabuntur initio dierum Messia. Vide quoque Gem. סנהדרין fol. cxix. c. i. Quo igitur colore, quo fundamento, negari poterit, Seculo Futuro Messia tempora includenda esse, si Elias, qui Messiam e Judæorum sententia proxime antecedit, seculo demum futuro post illam resurrectionem venturus est? Sufficiens tot & tam evidentia testimonia cuicunque rem ex æquo æstimanti, tamen facere non possum, quin quasi ἐπίμειρον loca adhuc alia pro eadem sententia facientia subjiciam. Memorabilis est locus in תנחומה fol. xl. c. 4. ubi de sensu verborum Gen. xxxiii. יעבור נא אדוני לפני עבדו עד אשר אבא אל אדוני שעירה אמר ר' יעקב ברבי חורתי על כל המקרא ולא מצאתי שהלך יעקב לשעירה ואימתי הוא הולך לעולם הבא שנא ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו Transeat quæso Dominus meus ante servum suum usque dum venero ad Dominum meum in Seir. R. Jacob nomine Rebbi dicit; totam evolvi scripturam, nec tamen inveni, Jacobum in Seir profectum esse, quando igitur eo est profecturus? Resp. Seculo Futuro quemadmodum dicitur: redempti se in montem Zionis conferent judicaturi montem Esavi. Hoc autem de temporibus Messia intelligendum esse confirmatur quoque in שיר השירים רבא fol. xvii. c. 3. Pariter in צרור המור fol. xxxviii. i. רמז נפתלי בחפלתו ושירתו שבע רצון לשם בענין שמלא אותו ברכת

P R Æ F A T I O.

ברכת ה' בזה העולם וכן ים ודרום ירשו לע"הב
Indicavit Naphtali in precibus suis & in Cantu suo
 (Deut. xxxiii. 23.) *satur favore Dei quia implevit*
eum benedictione Divina in Hoc Seculo, & quod ita
plagam occidentalem & australem possidebit Seculo Fu-
turo. Quin etiam hoc nomen tam proprium Temporibus

Messia videtur, ut eo a Tempore omnium postremo, quod tunc עתיד לבוא audit, interdum distinguatur. Talis est locus in מדרש משלי fol. LXVI. 2. ubi verba Prov. vi. 22. ita exponunt: בזה תהלכתך תנחה אותך בע"הו

בשכנך תשמר עליך לע"הב והקיצות היא תשיחך לעתיד לבא
 Quocunque ibis deducet te (verba hæc intelligenda) *de Hoc Seculo*, quum cubabis observabit te (hoc intelligendum) *de Seculo Futuro*: quum expectatus fueris, confabulabitur tecum (nempe) *tempore extremo.*

Idem quoque inde confirmatur, quod Rabbinī sæpius tempora Messia a עולם הזה distinguere consueverunt, qua ratione satis aperte Tempora Messia ad עולם הבא pertinere testantur, in Gem. שבת fol. xxx. c. 2. יתיב רבן גמליאל וקא דריש עתידה אשה שתלד בכל יום שנאמר הרה ויולדת יחדו ליגלג עליו אותו תלמיד אמר אין כל חדש תחת השמש אמר לו בא ואראך דוגמתן בעולם הזה נפק אחוי ליה תרנגולת *R. Gamaliel aliquando sedebat atque pro concione dicebat, mulierem tempore futuro quovis die liberos enixuram esse Q. D. Jerem. xxxi. 8. gravidam & puerperam pariter (adducam) cumque discipulorum aliquis eum ideo videret dicens: Ecclef. i. vi. 9. scriptum: nihil novi sub Sole fieri respondit: ades dum simile quid in hoc mundo tibi ostendam, atque exiens gallinam ei ostendit (quotidie ova excludentem).* Unde tritum illud Judæorum apophtegma a

P R Æ F A T I O.

Rhenferdio quoque allatum אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שיעבור מלכויות בלבד. *Nihil interest inter hoc seculum & dies Messiae, nisi sola servitus gentium.* At, inquit, Rhenferdus etiam sæpius distinguitur a עולם הבא, itaque eodem jure idem esse cum עולם הזה Seculum Messiae censetur. Agnosco illam distinctionem, apud recentiores maxime, sed propterea eadem tempora nomine עולם הבא venire nemo qui antecedentia legit, dubitare poterit. Hæc autem est diversos illos loquendi modos conciliandi ratio: עולם הבא a Temporibus Messiae distinguitur, quatenus vitam notat in cœlo & in consummata quidem felicitate vivendam; tum vero certo respectu עולם הזה וְיָמֵי מָשִׁיחַ similiora videntur, quatenus sub Messia in hac terra erit e Judæorum sententia vivendum; nihilominus tamen eadem quoque sub nomine עולם הבא merito veniunt, quia itidem Seculum Messiae expectabant tanquam *futurum*, idque innovata cœlorum terræque facie, ab eo quo in præsentī vivunt insigniter diversum. Alia prolixius prosecutus est in *Dissertatione* sua §. 25. Cl. Witsius. Denique male Rhenferdus ex eo quoque communem sententiam oppugnat *Dissert. I. §. 15.* quod mors לעתיד לבוא Futuro Seculo minime futura a Rabbiniis perhibeatur. *At eadem mors in diebus Messiae locum habebit constanti omnium veterum recentiorumque Magistrorum consensu.* Negare enim possemus, phrasin עתיד לבוא de temporibus Messiae adhiberi hoc loco, quemadmodum hoc ipse Rhenferdus negare alias solet; attamen non utemur hac responsione, id ostendisse contenti, minime tam universalem Magistrorum hac in re consensum esse, quin multo constantius omnem moriendi necessitatem e Messiae regno exulare

P R Æ F A T I O.

lare jubeant. Luculentum hujus assertionis testimonium reperitur in אמר רבי חנינא fol. xxiv. col. 3. אין מיתה לעתיד לבוא אלא בבני נח בלבד רבי יהושע בן לוי אמר לא בישראל ולא באומות העולם שנאמר ומהה' אלהים דמעה מעל כל פנים ונו'. *Dicit R. Chanina, nulli morientur tempore futuro, nisi soli Noachidae. R. Josua filius Levi autem, dixit: neque Israëlitæ neque nationes mundi (morientur Q. D. Jes. xxv. 8.) & absterget Deus lacrymas a facie omnium. Itaque ex hæcenus dictis liquido apparet, jure merito phrasin עולם הבא temporibus Messiae tribui, atque recte quoque Αἰών ὁ μέλλων in Novo Fœdere de iisdem Temporibus a Theologis intellectum fuisse. Atque hæc erant Lector Benevole, quæ de hac controversia non exigui sane momenti hic apponere visum fuit. Ceterum vale, atque Eruditissimi Rhenferdii laboribus fruiere feliciter. Dabam Trajecti ad Rhenum, Calendis Septembrib. MDCCXXI.*

DISSERTATIONUM,

quæ in hoc Volumine habentur,

SYLLABUS.

I.
De stylo Apocalypseos Cabbalistico. pag. 1

II.
De Phrasi Græca N. T. ὁ Αἰών ὁ μέλλων, & Hebræa עולם הבא, Dissertat. I. exhibens summam argumentorum, quibus probatur, SECVLUM FUTURUM non denotare DIES MESSIÆ. 34

III.
Dissertatio II. exhibens testimonia recentiorum Rabbino- rum de SECVLO FUTURO & DIEBUS MESSIÆ. 52

IV.
De fictis Judæorum Hæresibus. 76

V.
De fictis Judæorum & Judaizantium hæresibus. 125

VI.
De Sethianis.

VII.
De Redemptione Marcosiorum & Heracleonitarum. 194

VIII.
De Antiquitate Literarum Judaicarum. 225

IX. & X.
De Decem Otiosis Synagogæ, Dissertationes duæ, in quibus Viri Clariss. Johannis Lightfooti, aliorumque sen-

sententiæ de Otiosis examinantur , varia de Synagogis , earumque jure , Præfectis , Ministris &c. adsparguntur. 254

X I.

Investigatio Præfectorum & Ministrorum Synagogæ. 480

X I I.

רב המנהיג כל הקהלות sive de Arabarcha vel Etnarcha Judæorum. 584

X I I I.

De ratione observandi genuinam vocabulorum Hebraicorum significationem. 614

X I V.

Periculum Palmyrenum , sive literaturæ Veteris Palmyrenæ indagandæ , & eruendæ ratio & specimen , ad virum illustrem Gisb. Cuperum. 639

X V.

De statuis & aris , falsis verisque Dei & hominum interuentiis. 686

X V I.

Ad loca Hebræa Novi Testamenti. 712

X V I I.

Periculum Phœnicium , sive literaturæ Phœniciæ eruendæ specimen. 732

X V I I I.

Conjectura de tecto Sabbathi , ad illustrationem loci , 2 Reg. xvi. vs. 18. 770

X I X.

Periculum criticum in loca depravata Eusebii Cæsariensis , & Hieronymi , de situ & nominibus locorum Hebraicorum. 776

Exer-

X X.

*Exercitatio Philologica II. ad loca deperdita Eusebii &
Hieronymi de situ &c.* 782

X X I.

*Exercitatio Philologica III. ad loca vexata Eusebii &
Hieronymi de situ &c.* 793

X X I I.

*Exercitatio Philologica IV. ad loca depravata & vexa-
ta Eusebii, & Hieronymi.* 801

X X I I I.

*Notæ criticæ & observationes in Eusebii & Hieronymi
Onomasticum locorum sacrorum.* 809

X I V.

*Exercitatio Eusebio-Hieronymiana de angulo Arabiae
vel Batanae.* 816

X X V.

*Epistola ad amicum de origine & significato vocis AT-
TA.* 822

X X V I.

*Rudimenta Grammaticæ Harmonicæ Linguarum Orien-
talium.* 828

X X V I I.

Vindiciæ Sententiæ de Seculo Futuro. 887

ORATIO FUNEBRIS IN OBITUM

VIRI CLARISSIMI

JACOBI RHENFERDII,

Linguarum Orient. & Philol. Sacræ Professoris,

Post celebratas Funeris Exsequias

Dicta in templo Academico,

A

RUARDO ANDALA,

A. L. M. S. S. Theol. & Philosophiæ Professore Ordinario,

A. D. XIV. Kal. Nov. Anni MDCCXII.

odem ferme tempore, quo ab Illustribus Fri-
siæ Proceribus Ordinaria S. S. Theologiæ
Professio mihi demandata & Philosophiæ
adjuncta est, atque adeo facultas data Ca-
thedram hanc conscendendi, & in hoc tem-
plo suavissimis concentibus musicis resonan-
te pro frequentissima concione de materia
quadam Theologica verba faciendi; eodem illo tempore ne-
cessitas mihi imponitur hodie in publicum prodeundi, & in
communi hoc Academiæ luctu coram mœstissima panegyri
dicendi. Quando argumentum inveniendum & eligendum es-
set Orationis Inauguralis, ad vos habendæ tempore Amplissi-
mis

mis & Nobilissimis Academiae Curatoribus commodo & opportuno, alius sermo est dicendus, aliud Orationis genus fuit concipiendum. Quum in eo essem, ut animo meo versarem, qua methodo, quo ordine, secundum cujus ductum Theologiam privatim docere jamjam inchoarem, quem Auctorem sequendum mihi sumerem, cujus vestigia potissimum premerem; quumque Ornatissimi & Humanissimi Theologiae Studiosi, cujuscunque Nationis, initium facerent me conveniendi, gratulandi, successumque mihi, quem in Philosophica Professione habueram, eundem in Theologica magno affectu apprecandi; intempestive sane hæc mihi mora objicitur, istæ curæ & deliberationes turbantur, differuntur, atque animo meo tantum non eliminantur. Lætitiæ, quam animo conceperam propter oblatam honorificam & optatam Theologiae Professionem, miscetur ingens dolor & mœror propter occasum splendidissimi Academiae nostræ fideris. Occidit enim, occidit Vir Clarissimus, JACOBUS RHENFERDIUS, Linguarum Orientalium & Philologiae S. fere per triginta annos Professor Meritissimus, Dignissimus, Academiae nostræ firmissimum columnen, decus & ornamentum, Vir Eruditus, Disertus, Ingenuus, ingenio & doctrina Eximius, veritatis Cultor, Patriæ amantissimus, sine fūco, candidus, affabilis, humanus, integer amicus. Tanto Viro exlequias modo ivimus. Annus elapsus est cum uno circiter mense, à quo Vir stupendæ eruditionis, toto orbe literato Celebratissimus, NICOLAUS GURTLERUS nobis ereptus est. Vix Successor ei sum datus, statim fato fungitur alter Academiae hujus Antistes, JAC. RHENFERDIUS. Quin ab ipso vocationis meæ tempore fere in agone mortis versatur, & triduo post moritur.

Tales sunt hi casus, ut difficulter cum Sapientissima mundi hujus administratione conciliari posse videantur. Pulset æquo pede pallida mors pauperum tabernas Regumque turres, id nihil me movet, hoc sæpe utile est, salutare, justissimum; est sæpe, quod poenæ tarditatem miremur; imo eam vix cum Divina justitia componamus. Sed id crucem figit, Auditores Humanissimi, quod Viri Reip. Patriæ, Ecclesiæ, Academiae,
utilis-

O R A T I O F U N E B R I S.

utilissimi, quorum maxima sæpe est penuria, nobis eripiantur. Auger difficultatem, quod ars sit longa, & tamen vita valde brevis. Hæc artis est prolixitas, hæc Scientiarum est vastitas, amplitudo, imo infinitas, ut exigat vitam longam; imo ut omne ævum, omnem ætatem consumamus in artibus & scientiis addiscendis & comparandis: ubi vero quis voti compos factus est, quando notabilem scientiæ gradum multo sudore, assiduo labore, omnique virium contentione, consecutus & adeptus est; quando Patriæ, Academiæ & Ecclesiæ, utilis esse cœpit, & Scientiarum fines egregie propagare potis erat, è vita discedit, artium & scientiarum propagationi subducitur, Reip. Academiæ Ecclesiæ, eripitur, mors omnibus bonis flebilem ipsum invadit. Si Methusalæ ætatem attingere daretur, si Nestoreos annos nobis polliceri liceret, facile possemus in eo acquiescere; sed quod tam angustis vita nostra cancellis sit circumscripta, id molestiam creat. An dicemus, hoc ex Dei, vitæ necisque arbitri, ac omnia administrantis & regentis, consilio ita bene esse constitutum, ut melius à Deo fieri non potuerit?

Difficilis est quæstio, Auditores, nodus, si ullus, vindice dignus: nec tamen Θεὸν ἀπὸ μηχανῆς; nec etiam prolixius de eo in limine Orationis philosophari, officii mihi impositi ratio patitur. Sicco tamen pede motam difficultatem præterire fas non est. Scrupulum, quem quotidiana experientia suggerit, quem præsens casus injicit, & in memoriam revocat, eximere ab instituto minime alienum esse reor. Pauca ergo observasse & proposuisse sufficiat.

Deum esse infinitum, nos vero admodum finitos, aurea Philosophi regula est, maximi in Philosophia, ut & in Theologia, usus. Hinc non est mirandum, si quædam à Deo fiant, quorum rationes non intelligimus. Tantum nobis arrogare non debemus, ut Dei Independentis & Summi Domini consiliorum participes nos esse putemus. Absit ergo, ut particulares quorumcunque Dei operum, eventuum & casuum, fines perscrutari & investigare conaremur! Latent hi sæpe in abscondito. Quando videmus Deum quid moliri, operari, perficere,

ficere, cogitemus semper, firmiterque statuamus, Sapientissimos Deum habere fines sibi propósitos, justissimasque Deo constare actionum suarum causas. Adeoque ne dubitemus, sapientissime omnia in mundo administrari, etiam tum, quando nos id perspicere, comprehendere, vel intelligere minime possumus; imo quando id nobis forte vel maxime absonum videtur. Quod innumeris exemplis ex S. Scriptura, quæ varios moliminum & operationum Dei fines nobis revelat, illustrari posset. Hec cogitemus, Deum nemini quicquam debere, esse liberrimum suorum donorum datorem, jus penes eum esse, ut omnia pro absoluta libertate administret; eumque esse vitæ necisque Dominum. Vitam si dedit, si Scientiam, Sapientiam, si prolongat vitam, liberrime dedit, nihil debebat: æquum est, ut pro tantis beneficiis dignas ei agamus & habeamus gratias, omnesque nostras vires ipsi consecremus, iisque utamur ad Nominis ipsius gloriam. Si aufert vitam, Dominus est, supremum jus, absolutaque Potestas ei est; suum sumit, animam glorificat, corpori suo tempore vitam reddet. Si ipsi non placet artes & scientias per hunc vel illum ulterius perficere, hoc vel illo seculo ad summum fastigium evehere, liberrimus est, utatur sua potestate, facti sui nulli tenetur reddere rationem: continuæ successioni voluit esse locum. Denique quando corpus Viri Sapientissimi & Reip. Ecclesiæ, Academiæ, utilissimi, assiduitate in studiis, laboribus, meditationibus, lucubrationibus, aliisque causis confectum est; quando quis minus utilis esse potest, quando plurimis doloribus, incommodis, cruciatibus, subjectus est; quando cum continuis malis conflictatur; an quid mirabimur, quod Deus hunc liberet omnibus illis incommodis, quod illum transferat in statum beatissimum, quod hunc de statione sua evocet, eamque vacivam relinquat, demandandam alteri, qui eam ornet, omnibus requisitis dotibus, doctrina, eruditione, robore, & vigore corporis optime instructus?

In præsentī casu rem ita se habuisse novistis, Auditores Humanissimi. Fatis cessit Vir Clarissimus, JACOBUS RHENFERDIUS, per annos fere triginta de hac Academia optime meri-

O R A T I O F U N E B R I S.

meritus. Laboribus, meditationibus, vigiliis, aliisque causis attritus, vergente ad senectutem ætate, mortalium numero exemptus, ab omnibus malis hujusque vitæ incommodis liberatus, atque de statione sua à supremo rerum humanarum Arbitro evocatus est. Corporis exuvias jam terræ mandavimus.

Tanti Viri famæ atque existimationi debebatur, ut publica Oratione more majorum laudaretur, ejusque memoria vobis omnibus, A. H. commendaretur. Eam vero personam mihi ab Amplissimo Senatu Academico imponi facile passus sum; cumque ordo me tangeret, nulla justa de causa hoc quicquid est officii, licet intempestive & tempore minus opportuno mihi demandati, declinare licuit. Cum apud Romanos Collega Collegam (uti primus *P. Valerius Publicola* Collegam *Junium*), Oratione funebri laudaverit, vel Filius, vel propinquus, defuncti virtutes & præclare gesta laudibus extolleret; cumque apud nos eadem æquissima consuetudo justa faciendi inter Collegas obtineat; lubens ut ego Viri Clarissimi Discipulus, imo unus ex omnium primis, nec non ejusdem jam ultra undecim annos Collega, hanc provinciam in me susciperem, mos & æquitas suasit. Ipse noster defunctus A. cło lo CLXXXV. parentavit Viro Clarissimo, TOBIÆ ANDRÆ, meo in Philosophia, speciatim in Physica, Præceptori & Fautori optime de me merito; debitum itaque τῷ μακαρίτῃ justa faciendi funebria hac vice ego utriusque Discipulus ut persolvam, justum, æquum & conveniens esse censeo.

Antequam vero Virum Eximium laudare aggredior, vos mihi orandi estis, A. H. & obtestandi, ut æqui bonique Orationem à me habendam consulatis. Philosophus res potius meditatur, quam verborum flosculos, vel Orationis formulas. Si quis alius, ego sane mihi conscius sum meæ in dicendo imperitiæ; adeoque vos rogatos velim, ut benevole me audiat, qualitercunque de Defuncti Vita Virtutibusque dicentem, officio quod honeste refugere nec potui, nec debui, & reverentiæ erga ejus manes satisfacturum. Adeste itaque æquis & benevolis animis auribusque.

Ortum Viro Clarissimo JACOBO RHENFERDIO dedit Germania, & quidem inferior, speciatim Ducatus Montanus. Beata Germania, quæ olim quidem fuit *informis terris, aspera calo, tristis cultu, aspectuque*; nunc vero terrarum est feracissima, mitissima, nec non cultu & adpectu lætissima & elegantissima. Crassissimæ olim immerita fuerit idololatriæ Germania, in eadem primum cœptum est Divinum illud Reformationis opus, atque Romani Pontificis jugum excussum. Literarum secreta ignoraverint olim Germani, jam à longo tempore Academiae quamplurimæ & Scholæ in Germania sunt erectæ; imo si Stubneri Academiae Catalogum inspiciamus, tot fere in sola Germania numerabimus, quot in universa reliqua Europa; manifesto argumento, sapientiæ studium ibi egregie admodum viguisse, maximeque esse excultum.

Dividitur vulgo Germania in Superiorem & Inferiorem. Ad Inferiorem præter xv. i. Provincias, quæ *Belgium* dici solent, pertinent Ducatus Montanus, Coloniensis, Cliviæ, Marca, Westphalia, alique tractus circumjacentes. Ut facilius plurimæ Germaniæ Provinciæ, in quas divisa est, in memoria hæerent, in duodecim circulos eas distinxit Maximilianus I. Horum 1. est Austriacus. 2. Bavaricus. 3. Francicus. 4. Suevicus. 5. Burgundicus, ad quem refertur Belgium. 6. Circulus Rhenanus superior. 7. Rhenanus inferior, ad quem Ducatus Coloniensis. 8. Westphalicus, quo Ducatus Juliacensis, Clivensis & Montanus. 9. Saxonicus inferior. 10. Saxonicus superior. Secundum hanc divisionem Ducatus ille Montanus pertinet ad Circulum Westphalicum.

Caput Ducatus Montani est Dusseldorffium. Inter quod oppidum & Coloniam Agrippinam situm est in hoc Ducatu *Mulhemium* Ubiorum, qui etiam Agrippinenses sunt dicti, sita olim ad Rhenum; quorum præcipua urbs erat *Colonia*. In hac urbe Mulhemii editus est Noster in lucem, primamque vitalem auram hausit. Urbs adjacet Rheno fluvio, in dextra Rheni ripa, ex adverso Coloniæ, quæ est ab altera parte fluvii. Urbs videtur non multum mucita, utpote cujus cœptæ munitiones à Spinola Anno MDCXVI. sunt dejectæ; nec
vide-

O R A T I O F U N E B R I S.

videtur admodum celebris, nec ampla. Attamen hæc ejus laus est & gloria, quod in ea Reformata & pura ab Antichristi erroribus & idololatria vigeat religio.

Hoc certe inter prima felicitatis RHENFERDII auspicia merito numeratur, quod natus sit in ea urbe, ubi à teneris veræ religionis præceptis imbui potuerit.

In lucem ibi editus est anno Æræ Dionysiacæ MDCLIV. A. D. xv. Aug. atque deinceps ipso Bartholomæi die sacra baptismatis aqua aspersus, prima statim ætate Ecclesiæ insitus, Deoque à Parentibus consecratus est.

Hoc vero nomine imprimis felicem ipsum dicendum esse cenleo, quod iis editus fuerit Parentibus, qui non tantum bonis literis animum ipsius imbuere, sed & exemplo ipsum docere & ad virtutem ducere potuerunt.

Avum habuit *Christianum Rhenferd*, Mercatorem Hammonensem. Avia fuit *Roderica Krafftig*. Ex quibus nuptiis procreatus est Pater nostri Defuncti cognominis, *Jacobus Rhenferd*, Anno MDCXVIII. qui trivialibus Scholis valedicens, Daventriam profectus audivit Virum Clarissimum, D. Dietium, in isthoc Gymnasio tum temporis Theologiæ Professore. Hic *Jacobus Rhenferd*, V. D. Minister Mulhemii ad Rhenum, per xxvi. annos summa cum laude verbum Dei prædicavit, ita ut ejus memoria adhuc inter Reformatos Mulhemienfes sit superstes. Obiit autem anno MDCLXIX. A. D. 11. Jul. Anno ætatis LI.

Nuptias iniit A. MDCLVI. A. D. xxiii. Dec. cum virgine modestissima & piissima, *Maria Lintelaui*, Spectatissimi Viri *Nicolai Lintelaui* Mercatoris Colonienfis Filia. Hujus (Defuncti nostri Matris) avi & proavi, tam ex paterna, quam ex materna, familia mercatores Antverpienses fuerunt, qui sub acerbissima tyrannide Albani Ducis exsules facti propter Religionem Reformatam Patriæ fines & dulcia relinquere arva coacti, in Germaniam se receperunt.

Ex hoc matrimonio *Jac. Rhenferdii* cum *Maria Lintelaui* undecim procreati sunt liberi, ex quibus quatuor parentibus superstites fuerunt. Natu maxima erat filia, *Maria Rhenferd*,
nata

R U A R D I A N D A L A

nata A. MDCXLVII. A. D. xv. Nov. nupta Viro plurimum Re-
verendo atque Venerando, *Johanni Hensen*, Schwertæ in Co-
mitatu Marcano V. D. Ministro, qui diversis muneribus no-
mine Synodi Clivensis, Juliensis, Montanæ & Marcanæ,
functus, bis ad Serenissimum Borussia Regem verba fecit.
Vir hic Venerandus jam per L. annos Evangelii Minister Fi-
delissimus, & LXXVIII. annis major, corpore firmo & sano
cum dulcissima conjuge, Defuncti Sorore, non solum super-
est, sed & quotidie labores suos exercet.

Secunda filia est *Helena Rhenferd*, nupta *Henrico de Bruin*,
dum in vivis erat, Mercatori Embricensi Spectabili.

Tertia est Virgo *Sara Rhenferd*, quæ Schwertæ cum affine
& Sorore vitam agit.

Filius *J. Rhenferd* natus est A. MDCXLIX. A. D. II. Jan. de-
natus A. MDCLI. A. D. XXVIII. Julii. Alius, *Johannes Rhen-
ferd*, natus A. MDCL. A. D. XXIII. Jan. obiit anno seq. MDCLI.
A. D. XXI. Jul. Noster JACOBUS RHENFERD lucem primum
vidit xv. Aug. A. MDCLIV. hora XI. antemeridiana. De re-
liquis nil notatum reperi.

Videtis itaque, A. H. Defunctum nostrum originem tra-
xisse ex honesta, pia, & splendida satis familia. Maternum
genus ducit à Parente Mercatore, Oenopola Colonienfi; quod
proculdubio, uti passim, ita potissimum ibi ad Rhenum, est
nobilissimum & spectatissimum vitæ genus, ad opes accumu-
landas quammaxime comparatum, atque idcirco ab hominibus
plurimum æstimatum & honoratum. Quid mirum Auditores,
quod hujus Mercatoris Filiam ambiverit nostri Pater? Nove-
rat, non facile emergere, quorum virtutibus obstat res angu-
sta domi. Pius Mercator, qui Filiam suam desponsat Pio V.
D. Ministro. Pia Filia, nostri Mater, quæ fidem dat fideli
animarum Pastori. Deus benedixit honesto, pio, casto isti
matrimonio, & numerosa prole utriusque sexus hos conjuges
beavit

Materni generis laudem contemplati fuimus. De gloria
Paterni quenquam vestrum dubitare, A. H. præsumere non
possum, qui magnam partem ad S. S. Ministerii functionem
adspi-

O R A T I O F U N E B R I S.

adspiratis, & vosmet præparatis Nobilissimi Juvenes. Quam gratum, quam jucundum mihi esset, prolixius hic ire in laudem sacratissimæ illius functionis, in qua summa cum animi voluptate duodecim & quod excurrit annos consumpsi. Ponderus habet Apostoli Pauli sententia, *εἰ τις ἐπισκοπῆς ὀρέγεται, καλῶ ἔργον ἐπιθυμεῖ*, 1 Tim. 3: 1. Si nomina, quibus V. D. Ministri appellantur, si ipsam functionem, si opus ipsorum contemplemur, de ejus præstantia, excellentia & laude, dubitare nemo poterit. Dicuntur lux mundi, Stellæ, Angeli, Vigiles in muris spiritualis Hierosolymæ, Amici, Sponsi, Ministri, Servi, quin Legati Dei. Officium & opus ipsorum est, verbum Dei prædicare, exponere eloquia Dei, mysteria fidei explicare, Christum mundi Salvatorem annunciare, salutem & justitiam per ipsum partam fide apprehendendam, & remissionem peccatorum offerre, hortari, monere, obsecrare & obtestari homines, ut Deo reconcilientur, à peccatis convertantur & resipiscant, ad Christum, rupem salutis, confugiant, in eo fiduciam omnem reponant; imo opus ipsorum est salvare quantum pote eos, qui ipsos audiunt, justificare multos, excubias agere pro salute animarum. Vilipendant, contemnant, spernant Divinam hanc functionem homines carnales, naturales, genio indulgentes, cuticulam curantes, qui honores hujus mundi, qui opes, qui divitias, quærunt; illi, quibus æterna salus cordi est, sanctissimam hanc functionem summa reverentia prosequuntur.

Quæ Patris fuerit functio, quæ Parentum conditio, audistis, Auditores. Terque quaterque beatum nostrum RHENFERDIUM, illis parentibus ortum! Eximiis pollebat naturæ dotibus, corpore valido & laborum patiente, perspicaci ingenio, acri judicio, tenaci memoria, prompto eloquio. Horum à teneris procul dubio in ipso apparuerunt nativa quasi semina, quæ si debitus accederet cultus, amplam promittebant segetem. Cum eæ dotes certis indiciis se facile proderent in prima ætate, optimus Parens hunc suum filium cognominem JACOBUM minime putavit sibi esse negligendum. Serio itaque seduloque curavit, ut φύσει accederet μάθησις, *natura disciplina.*

Duca.

Ducatus Montano conterminus est Ducatus Cliviæ. In hoc est Comitatus Meursiæ, qui ad Auriacos Principes pervenit, cum Anno MDC. Æmilia Comes moriens heredem instituisset Mauritium Auriacum. In hoc Comitatu urbs est ejusdem nominis *Meursia*. Hujus Schola trivialis tanta fuit celebritate, ut ejus fama impulsus providus Parens carissimum suum *Jacobum* jam novennalem illuc mittere decreverit. *Colonia Agrippina* erat in vicinia, & procul dubio Scholæ triviales illic florentissimæ, & Celeberrima Academia, sumtibus longe minoribus huc filium cognitione linguarum excolendum mittere potuerat; (quod Defunctum nostrum sæpius narrasse ferunt,) verum propter Religionis Pontificiæ exercitium verens puri V. D. Minister, ne tenera ætas idololatricæ Ecclesiæ dogmata & cultum imbiberet, Filium suum dilectissimum isti periculo objicere noluit, sed potius longius à se dimittere, sumtusque facere majores statuit.

Fuit in contubernio plurimum Reverendi & Doctissimi Viri D. *Stresonis*, Pastoris ibidem Fidelissimi. Inter Præceptores, quibus usus est, fuit Doctissimus D. *Schondlagen*, tum temporis Scholarum Meursiacarum Conrector. Hæc sex annos moratus est, & diligenter imbutus iis studiis, quibus prima ætas ad sublimiora præparari debet. Quod satis insignes ibi fecerit profectus in scientia Linguarum, potissimum Latinæ & Græcæ, colligere facile possumus ex perfectissima earum perceptione, ex promptissimo earum usu, ex summa ejus in dicendo peritia, elegantia, nitore, lepore, venustate & varietate, ex stylo, quo in scribendo utebatur, terso, puro, facili, perspicuo.

Excussio itaque pulvere Scholastico, contulit se *Schwertam* ad Affinem suum, Reverendum D. *Hensen*; ubi prima Linguae Hebrææ fundamenta jecit, secundum methodum Clar. *Altingii*.

Anno sequente *Hammonam* Westphalorum profectus est. Est hæc urbs Comitatus *Marce*, in confinio Dioceseos Monasteriensis, v. leucis Germanicis à *Monasterio*, & adjacet fluvio *Lippia*. Huc missus est A. MDCLXIX. ut ulteriore humaniorum

O R A T I O F U N E B R I S.

niorum literarum, & sublimioris Scientiæ cultu animum exornaret. Audivit in Illustri Hammonensi Gymnasio Viros Celeberrimos, *Abrahamum Gulichium*, inde A. MDCLXXIX. huc evocatum, Magnum Philosophum pariter ac Theologum; sed proh dolor! post paucos menses fato functum; nec non Virum Celeberrimum & Eruditissimum, D. *Adrianum Pauli*, S. S. Theol. Doctorem, ejusdemque Facultatis, Linguarum Orientalium, & Historiæ Sacræ, Professore, nec non eo tempore Ecclesiæ Hammonensis, postea vero Ecclesiæ Gedanensis, V. D. Ministrum. Quantam Vir hic Eruditissimus opinionem de RHENFERDIO conceperat, vel ex eo colligere possumus, quod non tantum eum familiarissimum habuerit, sed quod & liberos suos ipsi convictori & contubernali erudiendos commiserit.

Elapso triennio, & paulo plus, *Groninganam* Academiam salutare animum induxit, motus proculdubio fama Viri plurimum Reverendi, Eruditissimi, & Celeberrimi, *Jacobi Altin-
gii*, magni nominis non tantum Theologi, sed & Linguae Hebraeæ, aliarumque affinium, peritiâ & instauratione merito suo inclyti. Secundum hujus accuratissimæ Grammaticæ regulas analysin componere ab Affini Conjunctissimo & Eruditissimo didicerat; quid mirum, quod tanti Theologi & Philologi vivam vocem audire, eique operam dare ad sua studia ulterius promovenda & perficienda desideraverit ὁ μακαρίτης?

Ut autem tempora tunc erant bellica, & musis prorsus iniqua, sic duram quoque expertus est sortem. In principio anni MDCLXXIII. Galli Hammonam appropinquabant; quorum adventu Copiæ Brandenburgicæ, quæ huic urbi præsidio erant, eam relinquere cogeantur. Cum iis noctu clam se subduxit postridie kal. Febr. In hoc itinere tempore hiemali pedibus incedere per frigora, per nives, coactus multa tulit. Tandem peractis laboribus per varios casus, per tot discrimina rerum, *Groningam* pervenit, postea quam exercitus Monasteriensis obsidionem solvisset.

Hic fuit periculosissimus Patriæ nostræ status. Episcopus Monasteriensis & Colonien-
sis cum Rege Galliarum foedus pe-

pigerant. Perrexerunt, paucis Civitatibus resistentibus, multis turpiter se deditibus, Groningam usque; urbemque à XIX. Jul. MDCLXXII. obsidione cingere & infestare cœperunt; sed per Dei gratiam irritò successu. Obsidionem enim cum ignominia solvere, & re infecta discedere debuerunt sub finem mensis Augusti. Referuntur in laudem istius Civitatis sempiternam heroica plurima militum, civium, mulierum, Studiosorum etiam, (quorum CL. unam cohortem constituebant,) facta, incredibilis constantia, animus imperterritus, imò omnium fere morti devota pectora; ita ut Dux & Gubernator *Rabenhauptius* testatus sit, se varias urbium obsidiones expertum, sed nullibi eum civium animum, tantam fiduciam & audaciam. Hoc miraculo voluit Clementissimus Deus hanc nostram Frisiam solam, licet quammaxime consternatam, & de sui defensione sollicitam, omni malo eripere, & impedire, ne hostis eam intraret, eamque direptionibus, cædibus & vastationibus impleret; qualibus vicinas Fœderatas Provincias vexatas esse, recens est memoria. Sed sub finem anni Galli etiam ex vicinis Provinciis discedere coacti fuerunt.

Sed revertamur ad nostrum Studiosum Groningæ commorantem, & pendentem ab ore Clarissimi sui Professoris Altingii. Matrem ipsum etiam commendasse Clar. *Maresio*, ex relatione intellexi. Accersitus itaque RHENFERDIUS vidit Clar. *Maresium* in lecto decumbentem, brevi tempore post fato functum. Primo adventus tempore prorsus adversa valetudine usus est, gravissimumque morbum ex incommodis itineris contraxit; restitutus autem quam diligentissime operam dedit Clarissimo Altingio. Narravit ipse pluribus, ad quam intimam familiaritatem à Clar. *Altingio* fuerit admissus; quod quotidie illo familiariter fuerit usus, quod honorifice ab ipso fuerit habitus, nec raro convivio hilari & lauto exceptus. Diffidia, quæ ibi fuerunt, omnia, quæ ibi gesta, memoriæ alte impressa retinebat. Omnia secreta Altingius ipsi fidissimo, nec non carissimo discipulo, quem tanquam Filium diligebat & commendabat, credebat, & cum ipso communicabat, omniumque arcanorum ipsum, ut amicum, participem fecit. Hinc

Hinc sæpius narrare nobis solebat, quæ alii fere nulli cognita erant. Familiaritatis illius & amicitia monumenta sunt quam plurimæ literæ, quæ in quinto Operum *Altingii* Tomo leguntur; quas quotidie fere ad suum RHENFERDIUM dedit Clar. *Altingius*, postquam A. MDCLXXVI. Groningâ discessit, & in Hollandia peregrinabatur. Sic & deinceps, cum domum venerat, *Mulhemium* A. MDCLXXVI. & MDCLXXVII. Porro *Amstelodamum*, cum illic commoraretur eodem, & seq. anno. Denique *Franequeram* A. MDCLXXVIII. & seq. quo Scholæ hujus urbis Rectura fungebatur. Gratus & fidus hic Clar. *Altingii* Discipulus Diss. suæ de עולם הבא sive seculo futuro §. xxxiv. ipsum appellat *Præceptorem optime de se meritum*, & ut secum consentientem fere in nova sua de seculo futuro sententiam citat.

Substitit quoque *Groninga* per triennium, & paulo ante discessum videtur esse receptus in numerum S. S. Ministerii *Candidatorum*; uti quidam putant postridie post habitam quandam publicam Disputationem à se Auctore conscriptam de *Viis Dei*, sive de *Vera Religione*. Quod alibi notatum reperi. Morabatur aliquamdiu in reditu suo, sive in peregrinatione sua exigua, (uti Clar. *Altingius* eam appellat,) *Roterodami*, ubi ab ipso accepit Epistolam LXXVII. Sed reducem ipsum *Dusseldorfii* ante meridiem unam habuisse concionem, & etiam alteram post meridiem, sed rogatum; imo spatio semestri omnes muneris sacri partes in se suscepisse & sustinuisse, mihi relatum est. Quo & Clar. *Altingius* respicere videtur Epist. LXXXV. ad eum data. Attamen vix videtur unquam serio ordinariam muneris Ecclesiastici functionem, certamque stationem, cupivisse, etiamsi Clar. *Altingius* nonnunquam per literas ipsum urgeret. Cathedræ Academicæ destinatus erat Vir sublimioris ingenii. Hinc relictis iterum patriis laribus, *Amstelodamum* contendit A. D. xvii. Maj. A. MDCLXXVII. (quod constat ex Epist. *Altingii* LXXXV. LXXXIX.) ut in Rabbinicis ulterius erudiretur ipse, vel & alios erudiret. Legimus Epist. xciii. *Candidatum nostrum* Clar. *Altingium* rogasse, an *Franequeram* habitatum ire consultum videretur, ut Collegia in Hebraicis ceterisque

Linguis Orientalibus habendi facultatem impetraret? Sed per Divinam Providentiam commoda satis ei obtigit occasio *Franequeram* se conferendi, ubi fixa & honorata sedes ei à Deo erat destinata.

Scilicet Viro Clarissimo, *Joh. Schotano à Sterringa*, meo Promotore & Antecessore, è Rectoratu vocato ad *Philosophia* Professionem, Regimen Scholarum hujus urbis trivialium oblatum est JAC RHENFERDIO, A. MDCLXXVIII. annos quatuor & viginti jam circiter nato. Notatu dignum videtur, quod ex Nostri in Rectoratu Successore, Viro Litteratissimo & Medicinæ Doctore Expertissimo, *H. Reichenbach*, accepi, RHENFERDIUM decimum heic fuisse Rectorem. Primus eorum creatus est Consul; quatuor Professores; unus Rector *Leoverdiensis*; duo V.D. Ministri vocati; duo fuerunt Medicinæ Doctores. Beata tum temporis Schola *Franequerana*, tanto, tam perito, iam Docto, Rectore & Juventutis primæ Informatore superbiens. Prudentes Magistratus & Scholarchæ, summa laude digni, quod ipsum designaverint, elegerint, & creaverint Scholarum Rectorem. Quanto felicius ageretur cum Scholis, cum adolescentibus literarum & linguarum scientia primum imbuendis, si idem semper esset scopus eorum, quibus jus vocationis competit! Utinam tantum sæpe affectui non darent, ut ineptos ad Scholarum Recturam, sed in earum perniciem, promoverent, atque ita juventutem corrumperent! Quam maxime vero è re Scholarum esset, ut lautum & liberale stipendium constituatur & offeratur, ut ita semper de optimo Rectore sibi gratulari, Scholisque suis prospicere possent, quibus id negotii datum est. Certa res est, quod Academiae cives rarissime, & non nisi admodum difficulter, humanioribus literis feliciter erudiantur, & quid præclarum præstent, nisi fundamenta in Scholis trivialibus rite sint posita. Mirum in modum flagrabat Noster Defunctus cupiditate Scientiæ Linguarum. Hanc *Meursia* felicissime consecutus erat. Hanc excoluit *Hammona*. Quin ab eo tempore juventuti informandæ fuit adhibitus; *Hammona*, uti antea narravimus, à Celeberrimo & plurimum Reverendo Viro, *Daniele Pauli*, Peritissimo
istius

O R A T I O F U N E B R I S.

istius rei arbitro; sic & rursus *Groningæ* Nobilissimum quendam Juvenem ei commissum & concreditum esse, accepi. Talis fuit, tam Peritus, tam Præclarus illius temporis Rector. Novi Viros Eruditos, V. D. Ministros, qui de tanto Rectore adhuc gloriantur, & omni laude ipsum prosequuntur.

Sed aliud nostro Rectori erat in votis. *Franequeram* eundem consilium ceperat, quo *Hebraica* institutione istuc occuparetur, & Collegia haberet; vide Epist. *Altingii* xciii. xcv. & xcix. In actis Academiae A. D. iv. April. A. MDCLXXVIII. notatum legitur, D. RHENFERDIUM ab Amplissimo Senatu Academico petiisse facultatem Collegia in *Linguis Orientalibus* aperiendi. Quam & impetravit. Defuncto scilicet Clar. *Terentio*, *Hebrææ* Linguae Professore, Anno MDCLXXVII. Vir Summus, Præceptor quoque meus exoptatissimus, & Fautor optime de me meritus, *Johannes Vander Waeyen* ad Ordinariam Theologiæ, & Linguae S. Professionem vocatus est. Hac occasione magis magisque permotus fuit RHENFERDIUS *Franequeram* se conferre, & Collegia in Lingua *Hebr.* ceterisque *Orientalibus* heic habere, ea proculdubio spe, fore, ut si Theologus Magnus & Orator Sacer Felicissimus alteram provinciam, docendi scilicet Linguas, deponeret, ipse facilius eam consequeretur. Confer Epist. xcix. Non tantum habuit heic Collegia, dum fuit Rector, sed & scripsit & defendit sub umbone Clar. *Waeyeni* Disputationem de sensu *Apocalypsaos Cabbalistico*; in quo ostendere voluit plurima *Apoc.* loca ex *Cabbala*, & quidem ex X. *sephiroth*, posse & debere explicari: atque ibi multa dedit specimina peritiæ suæ in lectione *Rabbinica*.

Ipse ego sub finem A. MDCLXXIX. pedem in hanc Academiam intuli, & contuli me ad Rectorem RHENFERDIUM, ut elementa Linguae *Hebr.* ab ipso discerem. Accidit quid in colloquio nostro, quod ut in laudem Viri eruditionis amantissimi præfiscine narrare liceat, vos rogo Auditores. Ipsi in meos profectus inquirenti constitit, me XIV. annos & aliquot menses natum ad aperturam libri explicare Græcum N. T. Textum, *Herodianum* Historicum, & *Hesiodum* Poëtam. Quod ipsi adeo gratum accidit, ut mihi *Pindarum* dono dederit, deinceps

ceps à me discendum; quem etiamnum ut primum pignus & monumentum ipsius in me affectus & amoris servo.

Sed nonnisi ad brevissimum tempus ea institutione mihi frui licuit. Uti erat generosæ indolis, & non abjecte de se sentiebat; ita non lubuit ei diutius in pulvere Scholastico versari, & precaria habere Collegia. Itaque mense Sept. A. MDCLXXX. valedixit Scholæ Franequeranæ, ejusque Rectura se abdicavit, Magistratui oppidano gratiis actis, atque ab eodem recepto magnæ diligentia & prudentia in erudiendis discipulis adhibitæ, nec non gravitatis, felicissimique successus in tenerrimis etiam ingeniolis mirandum in modum ingenuis tam latine quam græcæ literaturæ rudimentis imbuendis, testimonio, & admodum honorifica dimissione invitis Scholarum Præfectis ob prævisum (uti scribunt,) rei literariæ dispendium, excussa.

Amstelodamum rursus se contulit; facile enim illic lautum stipendium facere potuit, si animum appellere vellet ad Summorum Virorum, quorum ibi maxima est frequentia, filios humaniorum literarum scientia erudiendos. Accedit alia causa, quæ ulterius ipsum permovere potuit illuc suum domicilium transferre, quod ibi habiturus esset occasionem cum Judæis, eorumque peritissimis Rabbinis, colloquendi, conferendi, conversandi, atque in Scientia Rabbinica ulterius proficiendi. Quod hæc potissimum causa ipsum moverit, dubitari vix posse videtur; siquidem jam Professor aliquot annis post Rabbinum aliquem Amstelodamo huc accersiverit, eum heic per aliquod tempus sustentaverit, suisque sumptibus aluerit, ut ex ipso proficeret, novaque accessione Scientiam suam Rabbinicam augeret, & magis magisque consummaret.

Circa hoc tempus A. MDCLXXX. vocatus fuit ad L. H. & Orientalium, nec non Philologiæ S. Professionem Vir Celeberrimus, jamque primus in nostra Facultate Theologica, *Campegius Vitringa*, Præceptor meus prius in Linguis Orientalibus, dein quoque in Theologia, nunc itidem Collega plurimum honorandus. Sed cum hanc spartam summa cum laude exornasset, biennio circiter post, A. MDCLXXXII. laudabili Amplissimorum Academiae Curatorum & Illustrium Proce-
rum

O R A T I O F U N E B R I S.

rum Generositate, summoque suo merito, ad Professionem Theologicam promotus est; atque brevi tempore post, scilicet v. i. i. Febr. anni seq. nostro RHENFERO oblata est Professio L. H. aliarumque Orientalium, nec non Philologiae S. annos jam nato xxviii $\frac{1}{2}$ circiter; adeoque in primo flore & ætatis vigore; atque ita honorifice Amstelodamo huc revocatus est, & munus Academicum, cui Deus ipsum destinaverat, quod votis justissimis concupiverat, ad quod quam abundantissime instructus erat, capeffivit, Oratione habita de *Baptismo Adami*, argumento raro & singulari; uti & erat Vir rari & singularis ingenii.

Ita ergo tandem sedem suam fixit in nostra Frisia, in hac urbe *Franequera*, in hac dulcissima Musarum sede. Egregiam heic & optatam spartam nactus RHENFERDIUS nihil prius, nihil potius habuit, quam ut eam omni virium corporis & animi contentione exornaret, atque pro virili sua studium Philologicum promoveret. Testis ejus cum plurimis aliis sum ego ipse. Licet enim jam integro biennio operam non indiligentem dederam Clar. Antecessori, *Camp. Vitringa*, atque quosdam V. T. libros in collegiis una cum aliis, ceterosque domi privatim explicueram, & deinceps Chaldaicos & Syriacos Textus exponere didiceram; primum tamen Clar. RHENFERDII, qui me jam ante sibi obstrinxerat, Collegium frequentare visum fuit; in quo prius Maimonidem de *Fundamentis legis*, dein Abarbanelis commentarium in trigesimam Jesaiæ Prophetiam, explicuimus. Testis porro industriæ, qua in honorifica sua statione sudavit & laboravit, fuit maximus Studiosorum cujusunque nationis, Belgarum, Germanorum, Hungarorum &c. confluxus ad ipsius Collegia, præprimis Philologica, ut ab ipsius ore penderent, de tanto Doctore & Præceptore sibi gratulantes; sic & singularis ille amor, quo ipsum prosequerentur. Testis quoque fuit magna nominis ipsius celebritas, fama que de ipso sparsa per omnes terrarum nationes. Testis denique fuit insignis Illustrium Procerum erga ipsum, jam xvi. circiter annos optime de Academia meritum, benevolentia & liberalitas, quam ipse in Dedicatione *Syntagmatis Dissert. Philo-*

lolo-

lologico-Theol. de *Stylo N. T.* grata mente prædicat; qua ipsius *stationem aliarum disciplinarum & Linguarum Professionibus æquantem esse censuerint.*

Si hanc Illustrum Procerum consideremus Generositatem & Benevolentiam, quam & tam aliis, quam & mihi ante quinquennium, vocato *Clar. Gürtlero*, testatam fecerunt; si plurima, quæ hæc nostra Frisia habet commoda; si veræ Religionis ex Verbi Divini præscripto exercitium; si libertatis, quæ hic excussio semel Hispanicæ tyrannidis jugo viget; si iustitiam, tranquillitatem & felicitatem, qua hic fruimur; si agros frugum feracissimos, quibus Frisia abundat; si campos irriguos graminumque copia luxuriantes; si denique prata lacte & butyro fluentia, per quæ exspatiari sæpe, dum corpore erat vegeto, firmo & valido, solebat; si hæc omnia, inquam, contemplemur; habuit noster RHENFERDIUS, quod sibi, habemus nos omnes, quod nobis gratulemur de honorifica statione, quam heic sumus nacti, & in ea læti acquiescamus.

Dum ita alacriter & cum voluptate munere sibi demandato defungitur per annos fere triginta, ter etiam ab Amplissimo Senatu Academico Rector Academiæ est designatus & creatus; atque feliciter & pro dignitate eam rexit; primum Anno MDCXC. secundum A. MDCXCIX. tertium A. MDCCIX. habita, cum novissime abiret Rectura, Oratione de *Principiis & Fundamentis Philologiae S.* quæ sola ex iis, quas publice dixit, impressa & vulgata est.

Ita Viri Clarissimi Honoribus & felicitati nil fere defuisse videtur, nisi quod ad finem usque vitam duxerit cœlibem; licet ab honesto matrimonio nunquam abhorruerit. Collocent eam alii in felicitatis & libertatis loco; ego aliter sentio, Auditores, & in parte infelicitatis ipsius pono, quod felici & jucundo matrimonio abstinuerit, quodque suavi fidelique vitæ fortunarumque focia caruerit. Quam dulce, quam suave, fuisset id consortium; quam utile id auxilium, dum cum infirmo & sensim attrito corpore & adversa valetudine ultima ætate tamdiu conflictabatur? Imo dulcissima & obsequiosa uxor forte omne id incommodum prævenisset, vitæque longioris causa esse

ORATIO FUNEBRIS.

esse potuisset. Cogitemus tamen etiam, quod cum cœlebs ad finem vitæ vixerit, nec mœstam viduam, nec orbos & in luctu liberos relinquat sibi superstites.

Verum superest, Auditores H. ut, antequam Virum Clarissimum laudandi finem faciam, quædam de ipsius ingenio, judicio, memoria, eloquio, eruditione, moribus, ceterisque animi & corporis dotibus, addam.

Ingenio præditus fuit acuto, sagace, & variæ disciplinæ ac scientiæ capace. Judicio acri, solido, ad finem vitæ usque. Ex oculis & vultu Physiognomon facile quis has in ipso dotes cognoverit. Memoria fuit præditus fideli ac tenace, ut res innumeris circumstantiis vestitas quamplurimas, Groningæ vel alibi gestas, facile & promte narraret. Sed felicitas memoriæ ipsius quam maxime colligi potuit ex summa Linguarum plurimarum peritia, in quibus addiscendis maximus ejus dotis est usus, absolutaque necessitas. Eloquio fuit facili & prompto. Latinæ Linguae eam scientiam consecutus erat, ut loqueretur terse & venuste, haberentque ejus sententiæ & pondus, & elegantiam.

Varia fuit Viri eruditio. Quantos in Scientia Theologica profectus fecisset, aliquo modo hinc colligere licet, quod jam juvenis fuerit S. S. Ministerii Candidatus, & quod magno cum applausu sæpius pro concione dixerit. Quin sine insigni *Scientia Theologica* Philologiæ studium nec rite haberi, nec digne promoveri potest; ita una alterius opem poscit. Testari de eadem poterunt magno numero discipuli, qui ipsum audiverunt Philologiam docentem, & jam ubivis locorum, sive ad suggestum Ecclesiasticum, sive ad Cathedram Academicam, sunt promoti. Sed tamen præcipua Viri eruditio consistebat in *Scientia Linguarum*, præcipue quidem Orientalium, Hebraicæ, Chaldaicæ, Syriacæ, Arabicæ, Persicæ, Rabbinicæ &c. quas in Collegiis quoque docuit. Sed & Græcam valde amabat, diligenterque excoluit; *nullum suæ ætatis tempus à Græca abhorruisse*, scribit in Præfatione *Syntagmatis Diff. Phil. Theol.*

Qualis autem & quanta fuerit ipsius eruditio, scripta, quæ reliquit, etiam testari & docere poterunt. Minime quidem

ipsum vexavit quoddam scribendi cacoëthes, nec etiam prorsus à scribendo abstinuit. Exercitationum & Dissertationum suarum indiculum ipse aliquando dictavit Discipulo & Contubernali Ornatissimo. Propositum sibi esse dicens, de iis brevi colligendis & in unum volumen compingendis. Quod tamen executioni dare cum fata non siverint, non erit inconveniens, ut heic brevem omnium recensionem inferamus; quod & Viri Clarissimi merita à nobis flagitare videntur.

Lubens agnovit, omnes illos præclare de re Christiana mereri, qui varia eruditione instructi curas & cogitationes suas ad *S. Scr. illustrationem conferunt*; sed uti quisque ea amat, quo suus quemque genius ducit, ita putavit, *nullos melius, quam qui lingua & juris Hebraorum periti, inde ceu ex propria sede, historia & phrasi N. T. lucem fœnerantur.* Ad intelligentiam N. T. Hebræorum monumenta *non modiis vel trimodiis, sed integris plenisque horreis plurimum affundere*, notat initio Dissert. Philolog. de *Decem Otiosis*. Cumque *certis argumentis & Doctorum Virorum testimoniis comprobetur*, (quod ex Celeberrimi Coccei Præfat. ad Sanhedrin observat,) *Christi & Apostolorum seculo in usu fuisse eam linguam, quæ apud Talmudicos est, ipsosque illos non alia locutos esse; hinc neminem inficias ire posse, opinatur, non posse illud N. T. non Judæorum stylum, idioma, loquendi formam, normamque sapere ubique & retinere: atque adeo lingue jurisque Hebræi cognitionem & collationem ad phrasin N. T. illustrandam maximum momentum adferre.* Hac de causa *Viros Doctissimos in id omni studio incubuisse* notat, ut *Hebræorum mores & phrasas sedulo investigarent, & cum N. T. diligenter conferrent.* Quos inter laudat Clar. & Eruditissimum *Lightfootum*. Hunc laudabilem scopum sibi quoque ab initio in scribendo proposuit; & quidem ut inde loquendi modos in N. T. adhibitos explicaret & illustraret. Huc spectabat Dissertatio illa Philologica de *Stylo Apocalypseos Cabbalistico*, ab ipso Rectore Scholarum hujus urbis anno MDCLXXIX. conscripta & publicè ventilata: cujus jam supra à nobis facta fuit mentio.

Anno MDCLXXXVI. edidit Dissertationes duas Philologicas de *Decem Otiosis Synagoga*, מלני dictis; in quibus & varia de

de Synagogis, earumque *Fure, Praefectis, Ministris, &c.* adsparguntur. Hic discedit à Clar. Lightfooti aliorumque sententia, negans §. VII. *Decem Otiosos Synagoga ullam apud Hebraeos dignitatem praefecturamve gessisse.* Statuit, non ullum eorum aliud officium fuisse, quam ut sese quotidie in Synagoga praesentes sisterent, ut quicumque etiam singuli illam ingrederentur ad precandum, semper *דנין* i. e. numerum, sive legitimum catum denarium invenirent, cum quo preces suas ad Deum rite funderent. Id demonstratione sua §. XX. addit, eos fuisse Synagoga stipendiarios, seu aere publico ad id conductos. Illi Viri, qui cum in finem ab omni opere vacabant, & ex publico alebantur, per *Decem בטלנין* otiosos Synagoga intelliguntur à Buxtorfio & Rhenferdio, sed à Lightfooto aliisque Viris Clarissimis Viri decem Literati, qui vacabant & incumbabant studio legis. Responsum est, omnem Clar. Rhenferdii assertionem Farchii Glossa niti; sed non deesse prudentiores Interpretes, qui à Farchio dissentiunt, imo ipsi in os contradicunt. Verum eam litem nostram non facimus; atque ipsam questionem exigui momenti esse putamus.

Secutum est A. LXXXVIII. *Fac. Rhenferdii Specimen Animadversionum in Clar. Viri, quem oppugnabat, Decem Viros Otiosos.* De quo plura dicere nihil juvat.

A. XCIII. sine nomine scripsit *Dispositionem Scholasticam argumentorum, quibus probatur, mortem corporalem non esse poenam peccati, pro Synodo Brielana: quam tamen pro sua agnovit* sub aliis scripti, quod prodiit A. MDCC. I. finem pag. 18. cujus titulus erat, *Momentum controversiae de Morte corporali ponderatum & examinatum ad tollendas suspiciones & minuendas lites.*

Sed haec duo scripta exciderunt ei aliud quasi agenti. Eodem anno habuit aliquot Disputationes de *עולם הבא* sive *seculo futuro*; discedens à communi sententia Clarissimorum Virorum, nominatim & Witsii, intelligentium *dies Messiae.* Cujus contrarium ex Rabbiorum scriptis evincere laborat. Duas posteriores adjecit *Syntagmati*, quod VIII. annis post edidit.

A. XCIV. ventilavit Exercitationes aliquot Philologicas de

Fictis Judaorum Heresibus. Scilicet, cum Iosephus tres tantum Judæorum Sectas, *Phariseorum*, *Zadducaorum* & *Essæorum*, vel ad summum quatuor, si illam *Judæ Galilæi* addas, agnoscat; unde ergo Patres tanto plures, sex vel septem, imo duplo plures, hauserint; scil. *Genistarum*, *Meristarum*, *Hellenianorum*, *Samoritarum*, *Nazaraeorum*, *Herodianorum*, *Ebionitarum* &c. erudite inquirat.

A. xcv. prodiit *Dissertatio Philologica de Setheanis*; in qua agitur de illis, qui Sethum celebrarunt, ut Patrem omnium fidelium; (uti Christiani Abrahamum;) opposita ad *Kajanos*, vel *Kainitas*; ex Gen. iv. & Num. xxiv. Hanc mihi videre non contigit.

A. xcvi. Disputationem scripsit de *Antiquitate characteris hodierni Judaici*; in qua ex mira convenientia, quæ cernitur inter antiquissima *literarum Orientalium nomina* & plerasque *litteras Judaicas*, ostenditur, *hodiernas litteras Hebræas quadratas esse omnium*, quotquot sunt, vel unquam in orbe terrarum fuerunt, antiquissimas. Atque ita contra *Hieronymum*, *Scaligerum*, *Cassanbonum*, *Drusium*, &c. *literarum Samaritanarum novitatem atque originem ex Judaicis adserit.*

Eodem anno edidit *Comparisonem Expiationis anniversariae Pontificis Maximi in V. T. cum unica atque aeterna Expiatione Christi Domini.* Vir Eruditus, *Robertus Sheringhamius*, *Cantabrigienfis*, verterat, & notis vel commentariis illustraverat, *Codicem Talmudis*, qui dicitur *Foma*, dies, in quo agitur de *Sacrificiis ceterisque ministeriis diei expiationis* Lev. xvi. Num. xxix: 7-10. Quando exemplaria desiderabantur, curavit *Rhenferdus*, librum de novo typis describendum; atque novæ huic Editioni adjecit dictam illam *Comparisonem*; ut quam hujus argumenti partem Doctissimus *Sheringhamius* intactam reliquerat, eam ipse ibi occuparet; vel potius, ut partem ab aliis Clarissimis Viris, *Ainswortho*, *Altingio*, aliisque pridem occupatam, felicissimeque excultam, huc referret, & mysticam significationem rituum illorum breviter subjungeret. Quod in Præfat. scribit.

A. mdcc. vulgavit *Investigationem Præfectorum & Ministrorum Syna-*

O R A T I O F U N E B R I S.

Synagoga. In procemio proponit causam, quæ se moverit ad harum Dissert. descriptionem; scil. ut confutata alibi aliorum sententia tandem de sua nonnihil quoque ipse proferat, quod rectius esse putet; licet perfectum & absolutum de hoc argumento tractatum nullo modo promittat. Porro rationem hujus Tituli reddit. In ipsa vero Dissert. agit de ראש הכנסת sive Capite Synagoga, vel Archisynagogo: quem & Doctorem Civitatis dici putat.

A. MDCCI. in lucem edidit *Dissertationum Theologico-Philologicarum de Stylo N. T. Syntagma*; quo continentur Olearii, Boecleri, Pfochenii, Coccei, Bebelii, Solani, Cheitomai, Hottingeri, Lensdeni, Vorstii, Kessleri, & Jungii, de hoc genere libelli: quos collegit, recensuit, & de suo addidit Dissertationes duas de seculo futuro. In Præfat. rationem reddit, cur ipse Professor L. H. & Orientalium, quæ V. T. sunt proprie, ea edenda curet, quæ ad N. T. stylum græcum attinent; nullum suæ ætatis tempus à Græcarum literarum studiis abhorruisse, ait. Præterea N. T. stylum ex modis loquendi V. T. sive ex Hebraïsmis, sæpius debere explicari. Quin N. in V. velatum, V. in N. revelatum esse. Exhibet idcirco, quænam de stylo N. T. scienda sint. Si vero quis quærat, cur pleraque omnia aliena sint, quæ edat, ac non potius suos proprios labores exponat? respondet in Dedicatione; se sic natum factum esse, ut suarum commentationum ipse rigidissimus sit exactor, & nisi probe elaboratas illas & perpolitas evulgare reformidet.

A. MDCCII. composuit suum *Arabarcham*, vel *Etnarcham* Judæorum. Flavius Josephus sæpe illius meminit. Fuit supremus inter Judæos Alexandrinos, aliosve extra patrium solum degentes, Magistratus; hinc etiam memoratus à Justiniano, Cicerone, Juvenali &c. Hactenus ex jure vel historia Judaica nihil erat allatum, quod ad muneris ejus explicationem faciat. Hinc loca Josephi, & porro historiam unam & alteram Judæicam, proponit, & inde explicat, quid hominis ille fuerit, & qualis magistratus. Sub finem etiam loca Justiniani, Ciceronis, Juvenalis, imo etiam Pauli Apostoli ex 2 Cor. xi. 32. exhibet.

A. MDCCIV. defendit Dissertationem de ratione observandi genuinam

nam vocabulorum Hebraicorum significationem. Hoc anno quoque edidit *Periculum* suum *Palmyrenum*; sed id, ut & *Periculum Phœnicium*, quod prodiit biennio post, in ultimum reservamus locum, ut de eo paulo plura dicamus.

A. MDCCV. scripsit *Dissertationem de statuis & aris; falsis verisque Dei & hominum internunciis*; (ubi & de *Damonibus* agit;) ad illustrationem *Exod. xx. 23, 24.*

Hoc eodem anno etiam orsus est, & sequentibus duobus continuavit, *Observationum selectarum ad loca Hebræa N.T. partes, sive disputationes tres.* Initium fecit à *Matth. x. 17.* explicans *Disp. i. tres tesseradecades Generationum in Genealogia illa;* & sub finem vocem γενεῶν ex hebr. חולדות. *Disp. ii. ex Rabbiniis illustrat, quod Enochus septimus dicatur ab Adamo.* *Disp. iii. illustrat primum & secundum hominem, cujus mentio fit i Cor. xv. 45.* Et à §. v. σαββατων δευτέρων, de quo *Luc. vi. 1.* Denique à §. xiv. explicat *unum, duos, decem, sive Ecclesiam, Matt. xviii. 15-17.*

A. MDCCVI. inchoavit quoque *Rudimenta Grammaticæ Harmonicæ Linguarum Orientalium, Hebrææ, Chaldaicæ, Syriacæ & Arabicæ.* Opusculum fuisset elegantissimum, sed ejus tantum una exigua particula est ventilata; nec plures eam sunt secutæ.

A. MDCCVII. examini Eruditorum submitit *Conjecturam de Tecto Sabbathi*, ad illustrationem loci *2 Reg. xvi. 18.* Recensitis conjecturis Munsteri, Grotii, Lightfooti, & Coccei, suam proponit §. x. *fuisse locum editiorem in Templo Hierosolymitano, ex quo Sacerdotes ingressum Sabbathi, ejusdemque exitum, tubæ cantu populo denunciare solebant.*

Initio ejusdem anni aggressus etiam est *Periculum Criticum, sive Exercitationes Philologicas in loca depravata, deperdita, & vexata, Eusebii Casareënsis & Hieronymi, de suis & nominibus locorum Hebraicorum.* Scilicet, varia Eusebii & Hieronymi loca olim à librariis pessime fuerunt corrupta, alia omissa & deperdita; unde & quibusdam pravæ suspensiones de eorum eruditione sunt exortæ. Præterea & hodie ab imperitis editoribus data opera simplicitatis & ignorantiae accusantur, damnantur, & multis

multis modis vexantur. Hoc movit Clar. RHENFERDIUM istorum Patrum diligentiam, fidem & eruditionem defendere. Atque ita Exercitationibus iv. varia exempla errorum librorum, qui ipsis Auctoribus perperam tribuuntur, à se acute observata cum orbe literato communicavit, & multa loca admodum ingeniose emendat, aliaque frustra vexata defendit & vindicat. Subjungit his *Notas Criticas & Observationes* secundum seriem Alphabeti in *Eusebii & Hieronymi Onomasticum Locorum sacrorum*; in quibus varia loca corrigit & emendat. Denique addidit Exercitationem de *Angulo Arabiae*, vel *Batanae*, de quo *Eusebius*, & *Hieronymus*. Hæc sunt tantum quædam Specimina; optandum fuisset, ut acutissimas & ingeniosissimas has *Observationes Eusebio-Hieronymianas* absolvisset, (siquidem ad tales aptissimus esset;) & ut non imparatus fuisset à *Codd. Mss. aliisque*, quæ ad tantum opus rite perficiendum requiruntur. De quo alibi ipse conqueritur.

Genium nostri RHENFERDII hinc abunde cognoscimus; ipse quoque eum describit *Not. Crit.* in id *Onomast.* §. x. quod in suis scriptis nihil nisi nova omnia & aliis indicta proferre est conatus. Et §. xi. *Loquantur Palmyrena nostra, Scaligero & Bernhardo desperata; Phœnicia, ante nos aliis intacta; Arabarcha, Archi-synagogus, Presbyteri, Otiosi; in quibus si quid sit, quod aliis debeamus, causam non dicimus, quin furti literarii accusemur & damnemur. Satis in proprio fundo nascitur, ut aliena suffurari necesse non habeamus. Et, pergit, hætenus, nobis major voluptas semper in abditis ignotisque rimandis & eruendis voluptas fuit, quam in iisdem edendis (scilicet quæ sæpius scripta sunt,) ambitio.*

Liceat tamen heic iudicium aliquod meum interponere. Minimè contemnimus hanc quorundam ingeniorum curiositatem & subtilitatem, qua partim nil nisi abditum & ignotum, partim minima quæque, rimantur. Ab istiusmodi abditis, minimis & ignotis, res sæpe maximæ pendent. Ita Viri Summi in sterquilinio quasi uniones quæsierunt, & ex Talmudicis scriptis lucem fcenerati sunt plurimis S. Scr. locis. Sic & in Philosophia, in Mathefi, ceterisque Scientiis sunt qui arcana & minima scrutantur. Horum subtilitatem & curiositatem ego ut contemnam, absit. Imo potius iudico, peculiari Di-

vino

vino instinctu sæpe istiusmodi ingenia excitari, ut etiam minima non negligantur; atque ut talia ingenia aliis, minimorum minus curiosis, prodesse queant. Sed tamen quoque judico, nihil nisi nova proponere, eaque sæpe minoris momenti & utilitatis, à docendi munere prorsus esse alienum. Quot libri laudantur, & posterorum memoriæ suos commendant Scriptores, licet aut parum, aut nihil admodum, quod Scriptori, tanquam primo inventori, debeatur, contineant? E contra alii libri negligentur à plurimis, qui forte continent nova quidem & abditata, sed paucis utilia. Verum uni alios non contemnamus: quo fata, quo genius quemque suos trahit retrahitque, sequamur.

Restat, ut tandem dicamus de *Periculo* ipsius *Palmyreno* edito A. MDCCIV. & *Phœnicio*, secuto A. MDCCVI. In istius Præfatione *Hillelis* dictum laudat; *ubi non sunt alii Viri, ibi tu operam dato, ut te Virum præstes.* Quod illis quammaxime dictum vult, qui animum ad scribendum adjiciunt. Ex qua re factum esse, addit, ut nunc rursus in scenam prodeat, & *Veterum Palmyrenorum literas, quoad ejus quidem fieri potuit, ob oculos B. L. contemplandas sistat.* In *Periculo Palmyreno* dedit *Literaturæ Veteris Palmyrenæ indagandæ & eruendæ rationem & specimen* ad Virum Illustrem GISEBERTUM CUPERUM, Consulem Daventriensem.

Palmyra fuit urbs *Syriæ*, non procul à *Phœnicia*; unde & urbs *Phœnicum* appellatur. Veteres *Syri* eam incoluerunt. Hinc literæ *Palmyrenæ* sunt literæ *Veteres Syriacæ*. Tales literas Nobiles quidam Angli ex *Arabum desertis* in *Europam* intulerunt. Exstat & monumentum *Palmyrenum* *Romæ*; cujus *Inscriptio Palmyrena* videtur apud *Gruterum* in *Thesaurο Inscriptiōum* pag. 68. Sed ipsæ literæ *Palmyrenæ* tenebris sepultæ aliquot secula jacuerunt. Quidam eas eruere conati sunt, sed frustra. *Scaliger* de *Emendatione temporum* eas characteres ignorabiles appellat. pag. 427. *Bernhardus* *Inscript. Palmyr.* pag. 9. *Palmyrenum* vero (*Alphabetum*) si quis dederit, erit mihi magnus *Philologus*. Res desperata habita est. Quoad usum *Literaturæ Palmyrenæ*, *Thom. Smith*, *Anglus*, Annotat. in *Mon. Palmyr.* pag. 68. putat, subsidio characterum *Syriacorum*, qui in marmoribus *Palmyrenis* subtus insculpti sunt, tuam *Veterum Syrorum scripturam*, quæ per tot secula latuit,

latuit, in lucem & usum posse revocari; tum Græcas Inscriptiones melius intelligi posse. Abr. Sellarus non dubitat, inde & Græcarum Inscriptionum, in nominibus præsertim propriis, admissos errores emendari, VETUS ALPHABETUM SYRIACUM cum aliqua lingua parte restitui potuisse.

Clarissimus RHENFERDIUS Viri Amplissimi Gisb. Cuperi, aliorumque Virorum Clarissimorum desideriis & votis permotus, summa diligentia, fide, & studio in ignotis his literis indagandis versatus est. Auctor non tantum, sed & adiutor ei fuit Vir idem Amplissimus Cuperus; qui literas dedit ad Virum Literatissimum, Pontificis R. ab Honore S. Cubiculi, Franciscum Blanchinum, qui tabulam Palmyrenam (de qua Gruterus,) quærens in hortis Carpensibus, non invenit, alio nempe translata. Sed deinceps Justinianam villam, quæ ad Lateranum sita est, frequentans, & oculos forte altius attollens, invenit marmor, quod quærebat; & vidit ornamenta à Grutero descripta. Propter altitudinem usus tubo optico, characteres Græcos & Palmyrenos discernere potuit, & stylo imitari. Sed aptari trabes, & sublicium pontem insterni jusserunt, ubi tuto consistere potuit, & literas Græcas & Palmyrenas manu contingere. Hinc adhibitus peritus artifex, qui admota creta complanata & adacta in lacunas characterum *ectypon* retulit, & affuso gypso supra creatam *toreuma* literarum efformavit *archetypo* simillimum. Atque characteres illos Græcos & Palmyrenos una cum literis D. Blanchinus misit ad Cuperum; hic porro ad nostrum RHENFERDIUM, qui rem expediturus esset. Et eo progressus est, ut ausus fuerit in suo Tentamine exhibere *Alphabetum Palmyrenum* pag. 30, 31. atque ita, licet ipso fatente pauca expedienda restarent, ipse fuit primus *Literaturæ Palmyrenæ Instaurator*; vix alia hypothese certa nixus, quam quæ in initio proponitur, & facile ab omnibus conceditur; nempe *Inscriptionem Barbaram* (Palmyrenam) *eundem sensum exhibere, atque Græcam*.

Post biennium circiter A. MDCCVI. addidit *Periculum Phœnicium*, sive de *Antiqua literatura Phœnicum*, qua late olim per ipsam Phœnicen, Syriam, Africam, Siciliam, & Hispaniam, dispersa fuit; maxime ex nummis Viri Amplissimi, D. de Bary, Consulis, ut vocant, Hispalensis. Scilicet reperiuntur nummi in

Gazophylaciis Virorum Celebrium, cum *Inscriptionibus Phœniciis*, quæ legi non potuerunt. Hos apud Viros Spectatissimos, *de Bary & de Wilde*, viderat Clar. RHENFERDIUS; earumque interpretationem etiam pollicitus est in suo *Palmyreno*. Hinc in *Periculo Phœnicio* nummos tales cum *Inscriptionibus* delineatos exhibet, earumque explicationem Hebraicis & Latinis literis repræsentat; quam deinceps pluribus probat & exsequitur. Atque harum literarum *Hispanico-Phœnicicarum, Punicarum* sive *Africanarum, Judaicarum*, & *Syro-Phœnicicarum* interpretationem Doctis offert examinandam.

Novissimum scriptum, quod edidit A. MDCCXI. fuit *Oratio*, habita A. præc. cum Fasces Academicos poneret, de *Fundamentis & Principiis Philologiae Sacrae*. Notat pag. 18. se nunc illam ejus partem tantummodo spectare, quæ in rebus ipsis, Ritibus, nempe sacris, à Deo ipso institutis, & à Viris Prophetis, non sine Numinis Divini instinctu, loco ac tempori accommodatis, enarrandis versatur. Per Principia vero & Fundamenta, historias & res gestas intelligit, quarum occasione ritus quique sunt instituti; ut & finem atque usum, in quem à Deo sunt præscripti. Ponit porro prima Fundamenta Philologiae in Historia Adami, cum integri, tum lapsi, & potissimum in statum gratiæ à Deo restituti. Ibi plurimos ritus sacros Victimarum, Altaris, Vestium Sacrarum, etiam sacri Baptismi, denique etiam Sabbati, institutos esse putat. Hos à Patriarchis observatos esse, quosdam & additos, notat. Progreditur inde ad montem Sinai, contemplatur magnum illud Cæremoniarum jugum, atque fædus solenniter ibi percussum. Concludit sub finem, hanc esse eam, quam profitetur, Philologiam, hæc ejus esse Principia, longe diversa ab illis *Spenceri & Marshami*, qui Deum O. M. Diaboli simiam fingunt.

Hinc satis superque judicare poteritis de rara, de curiosa, de eximia Defuncti Eruditione. Diligentia in erudienda Juventute Academica, insigne est argumentum, quod anno præterito Academico, licet decumbens, ad ferias usque continuaverit sua Collegia, & initio hujus anni eadem redauspicatus fuerit, quanquam jam valde infirmus & attenuatus.

Ut tandem perorem, A. H. de virtutibus & moribus, de morbo & ipsa morte pauca, quæ dicenda restant, breviter cognoscite. Fuit vir justus & æquus, generosus & magnanimus, liberalis & magni-

O R A T I O F U N E B R I S.

magnificus, comis & humanus, in vestitu munditiem, simplicitatem & decorum observans, adhibens corporis munditiem non odiosam, nec exquisitam nimis, candidus, singulari humanitate & facilitate peregrinos admisit, eosque sæpe mensæ adhibuit, Patriæ, in qua vixit, amantissimus, hinc novarum rerum sciendarum curiosissimus, à jocis liberalioribus non abstinuit, recreationibus & deambulationibus locum dedit, suave & dulce fuit ejus consortium. Per multos annos corpore fuit valido, color erat vividus, utebatur valetudine admodum prospera, & si paulo accuratiorem vitæ & victus rationem habuisset, ad seram senectutem facile vitam protraxisset. Sed ita beato ipsi esse non licuit: nam ab aliquot jam annis, (testante in Programmate Medico Felicissimo, Clarissimo, Experientissimoque, *Petro Latané*, H. T. Rectore Magnifico,) *sensim attritum corpus diram contraxit intemperiem, quæ primum lente proserpsit, at deinceps, ætate ingravescente, multa, eaque gravia, successive peperit symptomata.* Reliqua ibidem leguntur. Morbi plenioram historiam accipite verbis Clarissimi Viri, D. *Johannis Regii*, Philosophiæ Doctoris & Professoris Ordinarii, Medicinæ itidem Doctoris, qui Defuncti Amicus fuit admodum familiaris, ultimoque vitæ tempore ejusdem etiam Medicus.

A multis annis Defunctus laboravit ventriculi imbecillitate, & ad vomitum pronus fuit. Videbatur quidem in principio iste morbus (corpus enim ei fuit validum ac robustum,) ei parum noxius; sed tractu temporis, imprimis postea quam, ut sibi a molesto istoc malo caveret, à solidis cibis abstinere cœpit, & corpus inde solito nutrimento privabatur, ipsum reddidit infirmiores. Accedebant quoque subinde febres, statam periodum non habentes, quæ calorem nativum, viresque paulatim magis magisque consumpsere: hinc acrimoniam contraxerunt humores, & ad pedes delapsi arthritidem & tumores excitarunt: quapropter, qui antea se ambulationibus recreare solebat, per sesqui annum in lecto decumbendo, vel sedendo vitam transigere fuit coactus. Hoc insolito vivendi more vaporibus acribus non ita, ut par erat, e corpore expulsis, residua sanguinis partes balsamicæ eorum retentione plane fuerunt corruptæ, unde primum oritur atrophia, dein vero marasmus. Crurum potissimum tanta fuit macies, ut ipsæ suræ prorsus disparuerint. Tandem pedum, fere emortuorum, digiti majores sphacelo corripuntur: quod symptoma tamen, licet ei in isto statu maximum videretur minari periculum, aptis medicaminibus

RUARDI ANDALA ORATIO FUNEBRIS.

nibus ferme fuit superatum. Sed ecce! subito labascunt residua vires, adest anorexia, quicquid humoris vitalis reliquum erat prorsus perit, & ita demum 7. Novembris A. MDCCXI. placidissime expirat.

Implevit annos octo & quinquaginta, & menses circiter tres. *Placide & piè* obiit. *Placide*, inquam, sine ulla vehementiore commotione, vel convulsione, imo sensim & sine seufu, ita ut à præsensentibus sollicite & anxie observari debuerit ipsum mortis momentum. *Piè*, addo, uti testantur alter, & quidem senior, hujus Urbis & Ecclesiæ V. D. Minister, & quidam ex Collegis, qui sub finem vitæ ei adfuerunt, atque cum eo locuti sunt, precesque pro eo fuderunt. In gratia Dei & meritis Christi Domini omnem salutis suæ spem repositam esse, ad rupem illam salutis se confugere, ejusque justitiam se fide apprehendere, ipsi se vivere, ipsi se mori declaravit.

Beatus itaque, quod sperare licet & oportet, vivit jam in cælis noster RHENFERDIUS; sed quod ad nos attinet, & vitam hanc corpoream, occidit omnibus bonis flebilis, obiit Doctor nostræ Academiæ Celeberrimus, extinctum est lumen ejus eximium, interiit orbis literati decus! Casus est acerbus, vulnus grave Academiæ est inflictum. Casus tamen longe magis acerbus & luctuosus fuisset, vulnusque longe gravius futurum fuisset, si sano illo & valido corpore adhuc fuisset usus, quo ante aliquot annos, si eadem cum virium contentione, alacritate & fructu munus suum obire hucusque potuisset. Justificemus itaque Sapientissimas Dei Vias; agnoscamus Sanctissimam Dei Providentiam, qua malis & incommodis, quibuscum conflictabatur, ereptus, vitam in cælis jam degit beatam.

Vale itaque Beate RHENFERDI; Vale Collega nuperrime Coniunctissime; Vale Academiæ hujus per multos annos insigne columen, decus & ornamentum. Tu prævivisti, nos Te ordine singuli sequemur. Serius, citius, semel nobis quoque, Auditores, est calcanda via lethi. Omnium movetur urna. Nos id agamus, & novo hoc mortalitatis exemplo edocti, ita vitam componamus, ut contemptis mundi hujus vanitatibus, supremum carpere iter comites simus parati, atque ita veniamus in consortium beatorum.

D I X I.

J. RHEN-

JACOBI RHENFERDI.
DISSERTATIONES
PHILOLOGICÆ.

DISSERTATIO
DE
STYLO APOCALYPSEOS
CABBALISTICO.

um variæ studii Hebraici partes, ac veluti gradus quidam, quorum singuli sua sese utilitate commendant, possunt constitui; tum vero à lectione atque meditatione Biblica, ראשית ותכלית הכל, universi hujus studii prora & puppi, facile sibi principem locum Cabbala vendicat: utpote quæ non dignitate modo atque nobilitate earum rerum, quas pertractat, cæteris studii Hebraici gradibus longe præcellat, sed & ob singularem sui usum suavitatemque tantum inter eos caput efferat

Quantum lenta solent inter viburna cupressi.

II. Cabbala enim à קבל, accepit, cujus relatum est מסורה traditio, à מסר tradidit, acceptionem notat, sive oralem aut viva voce traditam, auribusque perceptam doctrinam, seu illam institutionem quam Græci κατήχησις appellant; à qua etiam vix differre deprehendas, nisi quod præter communia, usuque recepta & vulgo intellecta vocabula, etiam literas quasdam, & voces nove usurpatas, & res quoque externas adhibeat, divinorumque mysteriorum, de quibus agit, signa & symbola constituat.

A

III. Hu-

III. Hujusmodi olim Cabbalam ab ipso Deo in primitivæ Ecclesiæ institutione usurpatam; Patribus familias, Ecclesiæque Doctoribus, ut usurparent, præscriptam; ab iisdem inde à primo rerum principio observatam; ad tempora usque Christi continuatam; circa ea vero κακοζηλία & fastu Doctorum, qui populum indignum judicabant, cui τὴν ἀπ᾽ ἀπαξ παραδοθεῖσαν τοῖς ἁγίοις πίσιν fidem sanctis semel traditam revelarent, obscuratam & foede contaminatam; & tandem, ne intercideret tam insignis scientia, ad instar Talmudis in literas relatam esse; id præsentis non fert ratio instituti ut probemus.

IV. Sed iis, quæ modo diximus, atque alibi, εἰπερ ὁ κύριος θελήσῃ, & ex Veteri Novoque Testamento, & ex Hebræorum historia, fusius & abunde demonstrabimus, nunc saltem præsuppositis, id animum ostendere induximus, *quanta sit styli Apocalyptici convenientia cum Cabbalístico*, quantumque adeo lucis libro Sacrorum omnium difficilimo, à Cabbala sit expectandum & sperandum.

V. In quam sententiam mox in principio libri sese insignis locus offert, Cap. I. vers. 4. 5. 6. Ubi non modo illustria styli Cabbalistici vestigia agnoverit, sed & integram fere Cabbalam Sephirothicam ὡς ἐν κεφαλαίῳ comprehensam esse facile perspexerit, quicunque sequentes ex interiori Hebræorum Cabbala depromtas, & illustribus Celeberrimorum quorundam Cabbalistarum testimoniis atque exemplis confirmatas theses, penitus considerare, & cum voto Johannis voluerit conferre.

VI. Earum prima hæc esto:

A. Decem sunt Sephiroth Cabbalisticæ.

Quid ספירה sit, & unde derivetur, utrum à ספר *numera-vit*, ut vertenda sit *Numeratio*, quod plerumque fit; an vero à ספיר *Sapphiro*, & pelluciditate; aut denique à סיפור *narratione*; vel potius, quod malimus, neque præstantissimis Cabbalisticis videmus displicere, ab omnibus hisce conjunctis: id alibi, volente Deo, fusius explicabimus in *Specimine Cabbalístico*, ubi historia Cabbalæ, quam Th. III. attigimus, præmissa, ipsas hæc Sephiroth interpretari, & fere universam Christianam Theologiam, servato etiam Locorum Communium ordine & me-

methodo, conabimur demonstrare. Ne tamen nunc de illis nihil dixisse videamur, unicum testimonium afferre lubet ex præstantissimo & vere aureo libro R. Meir F. Gabbai, quem **עבודת הקודש** *Cultum Sacrum* insignivit, & de quo verissime ille Clariss. Buxtorffii amicus scripsit, *se multa & notatu digna de Trinitatis mysterio in eo invenisse.* Ita igitur ille fol. 16. col. 2. **ובעל ספר השמים כתב ז"ל מאין סוף נאצלו כל ע"ס כדי להשפיע שפע לעולם התחתון ואותו החלק אשר נשג בשכלנו נקרא ספירה פי' ספירה לשון ספור פירוש שמות לספר בהם כי באין סוף אין לדבר כלל כאשר אמרנו או נוכל לפר' כי ספירה מלשון זכות ובהירות כשנ' ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר. או נוכל לומר כי ספירה מלשון קצה דבר וגבולו כאשר אמרו חז"ל העיר העומדת על הספר ועל זה כוון אברהם אבינו ע"ה בס"י באומרו ספר: *Et Scribit auctor libri Cœlorum, p. m. Ex Infinito illo procedunt omnes decem Sephiroth, ad derivandam influentiam & benedictionem in mundum inferiorem. Ipsa vero illa particula, quam nos intellectu nostro apprehendimus, vocatur Sephirah. Interpretatio vero (vocis) ספירה, Sephirah, est ex significato & ספור enarrationis, quoniam de illis narrare licet, cum de Infinito illo, ut diximus, non liceat quicquam loqui. Aut etiam etymologiam vocis Sephirah arcessere possumus à puritate & splendore, quemadmodum dicitur, (Exod. xxiv. 10.) Et sub pedibus ejus ut opus lapidis Sapphiri. Vel denique dicere licebit, vocem Sephirah esse ex significato extremitatis & termini alicujus rei, ut cum S. N. p. m. dicunt: Urbs quæ in extremo littore sita est. atque id omne intendit Abraham Pater noster p. m. in libro Jetzirah, quando dicit, ספר ספר וספור. De quibus qui plura nosse cupit, Buxtorffii Lexicon consulat ad vocem, Sephirah, & Abbreviaturas Rabbinicas ad ס"י, &, quem hic citat, Reuchlinum ipsum.***

VII. De Thesi vero ipsa id merito dixeris, quod Cabbalistæ passim aliis suæ sapientiæ mysteriis applicant, **כי העניין הזה**, *esse eam ex præcipuis (Cabbalæ) articulis, & mysterium admirandum*, imo **יסוד גדול ועמוד חזק** (*conf. σύλον καὶ ἐδραίωμα τῆς ἀληθείας, ἐν*

ὡς πάντα κρέματα, i Tim. iv. 15. Matt. xxii. 40.) *fundamentum maximum, & columnam validissimam, ex qua cetera omnia dependeant.* Hanc quippe summo quo possunt studio inculcant, probant & defendunt Cabbalistæ. Auctor libri *Fetzira* vel sexies repetit illud **עשר ספירות בלי מה**, *decem Sephiroth illius Ineffabilis*; addito etiam Sect. i. Misch. 4. **עשר ולא תשע עשר**, *decem, & non novem: decem, (inquam) & non undecim.* Quod ejus dictum præstantissimis quibusque Cabbalistis tanti semper visum est, ut illud non tantum ubique discipulis suis instillatum velint, sed eos ne vel integra aliquando capita vel libros illi probando pigeat assignare. Ita modo laudatus R. Meir F. Gabbai lib. cit. Part. i. cap. 3. hunc articulum probat, quod ex inscriptione capitis cognoscere suffecerit. **ויבאר הבנא הנזכרת בס"י עשר ספירות בלימה עשר ולא תשע** *Et interpretatur illam portam qua in libro Fetzira occurrit: Decem Sephiroth illius Ineffabilis, decem & non novem &c. ejusque duplicem sensum affert.* R. Mosche Corduero vero duabus primis Sectionibus libri *Pardes Rimmonim* id unice agit, vel solo titulo teste, quem hoc modo instituit: **שער ראשון יחסנו אותו עשר ולא תשע מפני שבו יתבאר איך היתה הסכמה בקבלת חכמינו וזקנינו ונביאינו שהספירות הם עשר ולא תשע ולא אחד עשרה ומניין** *Portam, vel sectionem primam nominavimus Decem & non novem, quoniam in ea explicatur constans consensus in traditione & Sapientum & Seniorum & Prophetarum nostrorum, quod Sephiroth decem sint, non vero novem neque etiam undecim. Capita ejus decem sunt.* Quibus capitibus ordine enumeratis ita ad secundam pergit: **שער שני יחסנו אותו בשם טעם האצילות מפני שבו יתבאר טעם למה היו עשר ולא פחות ולא יותר וטעם למציאות האצילות בעצמו ומנין פרקיו שבעה:** *Portam Secundam appellavimus Rationem emanationum, quoniam in ea explicatur ratio cur decem sint, non vero pauciores, neque plures: ut & argumentum pro ipsa existentia emanationum. Capita ejus sunt septem.*

VIII. B. In harum decem Sephiroth interpretatione maxima Cabbala pars versatur, & ea fere tota absolvitur.

Neque Hujus thesis veritas cuiquam dubia esse potest, qui vel primis labris Cabbalam degustarit, vel fando de ea aliquid perceperit; probationisque loco non exempla quædam aut privata adducere placet testimonia; sed ad omnes fere in universum Cabbalistas provocamus, qui ita in hac materia versantur, ut si non solas, præcipue tamen has Sephiroth pertractent & interpretentur. Hinc in Biblioth. Rabb. Buxtorffii de his solis conscripti libri occurrunt, ut in fine lit: עשר ספירות *Eser Sephiroth*, s. Commentarius in decem Sephiroth Cabbalisticas, quem titulum dum inspicio, perquam commode additum invenio, quibus Cabbalista maximam suæ doctrinæ partem comprehendunt. Certissimumque est quod subjicit, plurima de his scripsisse Judæos, & plures exstare hujusmodi libros, cum non modo mox alterum citet, ספר העשרה *Sepher haasirah*, similem librum Cabbalisticum, Auctore R. Bechaj, sed passim ejusmodi cum impressi, tum etiam MSS. occurrant. MSS. sunt מאמר בפירוש השם של יהו"ה ונקרא שמו כתר שם טוב *Sermo de interpretatione nominis JHVH, qui vocatur Kether Schem Tobh, Corona boni nominis*, ubi omnes quoque Sephiroth breviter recensentur & explicantur. מקור השכל *fons rationis*, qui ביאור עשר ספירות *explicationem decem Sephiroth* continet. סוד עשר ספירות *Sepher hammaphteah, Clavis Cabbalistica*. סוד עשר ספירות *Sodh Eser Sephiroth, Mystrium decem Sephiroth*, aliique incerti pariter & tituli & auctoris, qui omnes ordine Sephiroth interpretantur. Impressorum vero longe major multitudo est, quales sunt *Schaare Orab* R. Joseph ben Gecatilja; *Hechal Adonai* R. Jechiel Aschkenasi, Hierosolymitani; qui tantum circa Sephiroth versantur, earumque cum nomina recensent, tum horum rationem explicant; in quo etiam præcipue versatur *Maa-recheth haelahuth*, R. Judah Peretz, cum illustri commentario R. Judah. Chaijat; & bonam partem *Pardes Rimmonim* R. Moscheh Corduero. R. Isaschar Bæhr in *Pithche Jah*, & Joseph bar Chaijm in *Perusch al eser Sephiroth* id quoque solum agunt. R. Bechai vero, Menachem Racanatensis, Menachem Zioni,

Legis interpretes, & Pseudo Pelia, prolixus admodum Commentarius MS in primam Sectionem Bereschith, nusquam non de illis agunt; pluresque alios ejusdem argumenti apud Judæos passim videre licet.

I X. C. Omnes Sephiroth nomine Tetragrammato יהוה continentur.

Sic R. Mosche Corduero in *Pardes Rimmonim*. Sect. XIX. cap. 1. כונתנו באמרנו שם העצם שהוא עצם הספירות. *Cum dicimus NOMEN SUBSTANTIÆ vel ESSENTIÆ, hac nostra mens est quod sit substantia תוֹנֵי Sephiroth, id est, nomen quod in se contineat omnem substantiam תוֹנֵי Sephiroth.* Iterum cap. 2. ולטעם זה קראוהו שם המיוחד שהוא שם שמתייחדים בו כל י"ס מיוחדות: *Et hac de causa nominant illud (nomen tetragrammaton) NOMEN UNITUM, quoniam nomen est, in quo se ununt omnes decem Sephiroth unitæ.* Quod initio cap. 4. repetit: dicens: אחר שבפרקים הקודמים בארנו דעת הרשב"י ע"ה ששם בן ד' כולל כל האצילות נבאר עתה ענין אחר וכו' *Posteaquam capitibus præcedentibus explicuimus sententiam, R. Schimeon Ben Jochai, super quo sit pax, quod nomen tetragrammatum comprehendat omnes emanationes, nunc porro aliud explicabimus, &c.* Id R. Meir ben Gabbai, lib. cit. fol. 16. col. 4 m. auctoritate alterius cujusdam Cabbalistæ confirmat: וכתב הר"א ז"ל בספר ח"הוד בזה הלשון ונקראו ארבע אותיות אלו שהם יהוה שם המפורש המפרש כל הספירות שהם מורות מציאות *Et Dominus Doctor noster Ascher p. m. scribit in libro hai jichudh hoc modo: Atque istæ quatuor literæ, sc. I H V H vocantur nomen expositum, quod exponit omnes Sephiroth quæ docent existentiam quam existere fecit Creator O. M. dum manifestant se virtutes ejus in illis, &c.*

X. D. *Quod non tantum tres temporum differentias
in se continet.*

Nam cum nomine אהיה convenit, quod hæc tria tempora designat, testibus cum aliis Rabbinis passim, tum nostro Bechai, Comment. in Leg. fol. 64. 4. fine. ויש לך לדעת כי הזכיר בכאן ג' פעמים בפסוק אחד שם אהיה כנגד שלשה הויות לרמז שהוא יתב' שליט בשלשה זמנים היה הוה ויהיה ושם אה"ה לברו כולל שלשה זמנים הללו כי מלת אה"ה כולל הזמן ההוה ופירושו כאלו אמר אני הוה וכולל גם כן לעתיד וכולל גם כן לשעבר. ויהיה פיר' אהיה אשר אהיה אני הוא אותו שהיה כבר. וכן בשם המיוחד נכללין שלשה הויות וידוע ומפורסם הוא ואין צריך להאריך בזה ואם כן הנר' שניהם מורים ענין אחד.

Sciendumque tibi est hic uno eodemque versu (Scripturam) ter commemorare nomen אהיה, idque respectu trium differentiarum temporis, ut innuat, Deum O. M. imperare tribus temporibus, præterito, præsentis & futuro. Et solum Nomen אהיה tria ista tempora complectitur. Vox אהיה enim tempus præsens complectitur, qf. dicat, EGO EXISTO; similiterque comprehendit & futurum & præteritum. Ut interpretatio אהיה אשר אהיה hæc sit: Ego sum idem ille qui jam fuit. Et sic in Nomine illo appropriato comprehenduntur tria illa tempora, quod notum & manifestum est, ut non sit opus illud fuse persequi. Quod si verum sit, duo ista (nomina אהיה & יהוה) unam eandemque rem docebunt. Id quomodo fiat in sequentibus prolixius exponit, unde & nos quæ ad scopum nostrum facere videbuntur, mox adducemus. Ad præsentis vero thesis confirmationem unum adhuc disertum testimonium audiamus, quod R. Menachem Racnatenfis suppeditat, in Taame Mitzvoth fol. 31. col. 1. ubi hæc leguntur: יי מלך יי מלך יי ימלוך לעולם ועד: זה הפסוק בא להורות על הבורא ית' שהוא ראשון בלי ראשית ואחרון בלי תכלית וכן שמו מעיד על ג' הויותיו הוה הי' ויהי' אלו הם בעצמם אותיות השם המיוחד גם כן והוציא ג' הויותיו

הוויותיו כלשון מלכות ואדנות לרמוז כי הוא מושל
Principium ומשגיה בעולמו כמלך בעבדיו ואין מוחרה בידו:
hymnorum, Dominus regnavit, (ex Psalm. xcvi. i. & xcix. i.)
 Dominus est Rex, (Psalm. x. i6.) Dominus regnabit in seculum
 & sempiternum (Psalm. cxlvi. 9.) *Hic, inquam, textus docet de*
D. O. M. quod primus sit absque principio, & ultimus sine fine. Et
sic nomen ejus testatur de tribus existendi differentiis ejus, ה'ה'ה
de Præsenti, Præterito, & Futuro: & sunt etiam istæ literæ
nominis appropriati. Has vero tres existendi differentias voce regni
& dominii effert, ut significet ipsum regnare & gubernare mundum
suum, quemadmodum Rex servos suos, cum non sit, qui id avertat
manu sua.

XI. E. Sed & singula pluresve ejus literæ à Cabbalistis
singularum plurumve Sephiroth indicia constituuntur.

Solent enim Cabbalistæ, ad mysteria sua partim obscuranda,
 partim etiam illustranda, literis quibusdam uti, rebus suis desig-
 nandis aptis, quod inprimis in tetragrammato observant, cujus
 prima litera (י) ex methodo illorum SAPIENTIÆ indicium
 est, supremo ejus apiculo CORONAM denotante, ה' vero
 tertiæ Sephiræ, quæ INTELLIGENTIA vocatur. Duæ
 postremæ literæ ו'ה' in genere reliqua attributa significant, aut
 ו' aliquando sex septemve inferiores Sephiroth in genere, & ה'
 posterius ultimam, SCHECHINAM, in specie. Hæc recep-
 tissima harum literarum explicatio est, quam Bechai Commen-
 tario suo in Legem sæpius inculcat, locis mox alibi commodius
 proferendis. Insignia vero sunt quæ hanc in rem à R. Meir.
 F. Gabbai dicuntur, lib. cit. f. 17. col. i. ואמנם קראוהו השם
 המיוחד להיותו בבנין אותיותיו מיוחד בו כל האצילות שהוא
 האלהות ולזה אמרו בו שמי המיוחד לי והנה הוא מיוחד
 בל האצילות בזה הדרך אות ראשונה שבו היא י'
 וצריכה קוץ למעלה כך י' לחורות על ראש האצילות
 שהוא רום מעלה ועל חכמת אלהים והיור עם קוצה
 דבר אחד מיוחד אין פירוד ביניהם וזה האות מורה התפשטות
 האצילות מאור העליון אור שאינו נתפס ועם שנאצל לא
 נפרד

נפרד ולזה היה האות בואת התמונה י עוד נמשך
 המעין ונאצל עוד אצילות יותר נראה ויותר נרגש וערך
 העליונים לה עם שהיא נעלמת והיא אות ה"א ראשונה
 והיא בי"נה הרי י"ה חצי השם ככל השם לפי שמציאות
 אלו מספיק עוד נמשך Et paucis interjectis לכל השאר כי הם
 כלל הכל: המעין והאצילה ממנה ששה קצוות ו' שבשם
 ונשארו בה כי לא נפרדו ממנה ולעולם היא בואת
 התמונה ה' להורות על התיחדה בהם והם בה כמו
 שהיא מיוחדת בשלמעלה לה שהם י ה' יוד עם קוצה
 והיא ה' להורות שהיא הם והם היא הרי י"ה עוד נמשך
 המעין והאצילה העשירית שהיא ה' אחרונה והיא ד' ו'
 להורות על מקום מציאותה ואצילותה ה' ראשון' ושהוא
 שהיא יחידה בה בייחוד שלם הרי י"ה אחר מיוחד
 ולפי שהשם הקדוש הזה בבנין אותיותיו מורה על יחוד
 האצילות נקרא האלהות שהוא השם המיוחד שהוא

Et sane appellarunt illud (tetragramma-
 tion) hasschem hamejuchadh, nomen unitum, quoniam in com-
 positione literarum suarum omnes Emanationes, quæ sunt ipsa Deitas,
 in se conjungit, & propterea de illo dicunt, nomen meum, quod
 mihi unitum est. Et ecce tibi qua ratione omnes Emanationes con-
 jungat. Prima litera quæ in illo est, est י, eaque superne apice in-
 diget, hoc modo י, ut doceat de principio Emanationum, quod est
 ALTITUDO GRADUS, & de SAPIENTIA DEI; Jodh
 vero, & apex ejus unum sunt unitum, inter quæ non est separatio.
 Atque hac litera docet summam simplicitatem Emanationis ex aëre
 superno, aëre qui non apprehenditur. Quia vero immanenter ema-
 nat, non separatur, atque ideo litera hanc figuram obtinet י. Tum
 porro fons continuat, & emanat adhuc alia Emanatio, quæ magis
 conspicua est & sensibilis, & superioribus accensetur, eo quod etiam
 ipsa occulta sit. Et hac est prima litera ה, quæ est INTELLI-
 GENTIA; atque adeo ecce tibi י"ה, mediam nominis partem, æ-
 quivalentem toti, quoniam illarum (Emanationum) existentia etiam
 reliquis omnibus esse largitur, quoniam illæ omnia in se complectun-
 tur,

tur, &c. Rursum fons continuat, & derivat ex se sex extremitates, sc. 'ו, quod est in tetragrammato, & manent in illo, quia non separantur ab illo, & perpetuo ita scribitur ה, ad ostendendum quod uniatur ipsa cum illis, & illa cum ipsa, quemadmodum ipsa unita est cum iis quæ supra illam sunt, quæ sunt Jod, Jod inquam cum apice suo, & hoc est ה ut doceat, quod illa ipsa sint & ipsa illa, atque ita habes ה"י. Tunc adhuc ulterius fons pergit, & facit emanare DECIMAM, quæ est ה postremum, quod est ו"י, ut significetur locus existentie ejus & emanationis ejus, nempe He primum, & quod ו, quod unum tantum est, in eo sit unitate perfecta: atque ita ecce tibi יהוה unum & unitum. Et quoniam hoc sanctissimum nomen structura literarum suarum docet unitatem Emanationum, quæ sunt ipsa Deitas, propterea vocatur שם המיוחד Schem hamejuchadh, quod in se ipso unit &c.

XII. Varia hic congeffit Judæus, quæ & observationem, & ulteriorem quoque explicationem merentur, quam utramque suo loco repræsentabimus; nunc illud tantum annotasse sufficiat, & quod thesi IX probandæ inservit, voce יהוה omnes Sephiroth contineri, & quem in finem ea nunc adduximus, singulas ejus literas symbolicum apud Cabbalistas usum obtinere, & singulas pluresve Sephiroth denotare. Quem illarum usum universali Cabbalistarum consensu confirmat R. Mosche Corduero, in Pard. Rimm. f. 107. col. 1. ubi adducta rejectaque alia quadam, sed pauciorum illa, sententia, ita ait: ולא כן דעת כל המקובלים כי כלל הסכימו פה א' היות שם בן ד' בספירות לא למעלה מהם חם ושלום ומה שרובם פ' והסכימו כי ה' היא בחכמה וקוצו העליון בכתר ה' ראשונה בינה ו' קצוות כשמה שהם ה' סדר גב' ורה תפ' ארת נצ' ה' ור יס' ור ה' אחרונה מל' כות וקרוב לענין זה באר חרש' כי במקומות רבים וז' ל' יהוה איהו י' חכמה ה' בינה ו' כליל שית סטרין ה' Non vero omnium ista Cabbalistarum sententia est, cum istud omnes uno ore testentur, Tetragrammaton esse in Sephiroth, non vero supra illas, quod absit. Quemadmodum etiam plerique illorum unanimiter exponunt, quod י' sit in SAPIENTIA, supremus

mus ejus apex in CORONA, 'ה primum INTELLIGENTIA
 fit, ו pro ratione nominis sui (SEX) EXTREMITATES, qua
 sunt CLEMENTIA, POTENTIA (vel JUSTITIA) DE-
 CUS, VICTORIA, MAJESTAS, FUNDAMENTUM,
 'ה ultimum vero REGNUM. Proximeque ad hanc sententiam
 accedit quod R. Schimeon Ben Jochai p. m. variis locis explicat,
 יהוה, hic 'ו SAPIENTIA est, 'ה INTELLIGENTIA, ו
 SEX EXTREMITATUM complexus, 'ה REGNUM. Et
 hac iterum ille.

XIII. F. Ut adeo Cabbala necessario circa Tetragram-
 maton versetur.

Id, præterquam quod ex præcedentibus evidenter consequatur,
 ex professo confirmat R. Meir B. Gabbai, in *Abhod. hakk.*
 fol. 16. col. 4. והחכם ר' טודרוס הלוי בפי' ההגדות במסכת
 פסחים פ' אלו עוברין אמר בזה הלשון והוי יודע כי כל יסודי
 הקבלה האמיתית וכל אבני פנותיה מוסדים על שם הגדול
 והקדוש הזה שבו הייחוד השלם מתפרש ועל כן נקרא שם
 המפורש כלומר שהוא מעצמו מפורש ומתפרש בכחותיו
 הפנימיים המתעצמים והמתאחדים בעצם אחדותו הקדושה
 עכ' Et Sapiens ille R. Todrus Hallevi in *Commentario*
ad Narrationes Talmudicas, Tract. Pesachim, cap. (111) Ellu
obherim, ita ait: Et scias velim, omnia vera Cabbala fundamen-
ta, lapidesque ejus angulares omnes, huic maximo sanctissimoque no-
mini inniti, in quo perfecta unitas declaratur; Eaque ipsa de causa
vocari, Schem hamephorasch, nomen expositum, quasi dicas,
quod per se expositum est, & exponit sese interioribus suis virtutibus,
que coëssentiata sunt (sit venia verbo) & unita in ipsa sanctissima pu-
rissimaque ejus unitate. Et hætenus quidem ille.

XIV. G. Itla vero decem Sephiroth non sunt omnes ejusdem
 ordinis, sed distinguuntur in TRES SUPERIORES
 & SEPTEM INFERIORES.

Hæc ipsorummet Cabbalistarum, non nostra divisio est, sed
 B. 2 quæ

quæ ad præsens institutum vel maxime observari probarique meretur. Sic vero frequens apud eos legas, שלשה הראשונות, aut העליונות TRES PRIORES, aut SUPERIORES, & שבעה SEPTEM PROPRIETATES, אחרונות, SEPTEM POSTERIORES, או תחתונות INFERIORES, & absolute השבעה SEPTEM illæ, ut ex testimoniis mox & per totam dissertationem adducendis clarius elucescet.

XV. H. Quarum illæ ipsa DIVINA ESSENTIA sunt, & inter se UNUM.

I. Hæ vero, INFERIORES sc: ATTRIBUTA, per quæ TRES SUPERIORES operantur, & se in mundo manifestant.

Tres illæ Superiores etiam ordine procedendi, & attributis operationibusque SS. Triadi respondent, quod nunc brevitatis causa probare omittimus; tametsi in sequentibus ea aliquando adducentur, ex quibus id curiosus lector haud difficulter fit animadvertens. Quoniam vero theses hæc eo, quo proposuimus, ordine probare difficilior erit, cum unum idemque testimonium aliquando plurium confirmationi inserviat, neque tamen sine Lectoris molestia repeti queat: pro eo atque sese nobis obtulerint, testimonia proferemus, & quomodo ad scopum faciant, ubi opus fuerit, breviter ostendemus.

XVI. In libro Musar, fol. 91. col. 2. R. Moses ןכ"לץ, in Commentario Cabbalistico, quem in dictum Patris sui librum conscripsit, ita inquit: עוד טעם אחר דע כי המקיים אותן בעונתן כאלו מיחד את השם בסוד יי אחד ושמו אחד כלומר בשלש ובשבע ואזי הוא ראוי לינצל משלש פורעניות מחבלו של משיח וממלחמת גוג ומגוג ומדינא של גיהנם ושלש סעודות אלו אחת כנגד אדו"ני שמתאחד כנגד השבת שנית כנגד יה"וה שלישית כנגד בינה הקשורה בסוד אה"יה וזהו סוד התאחדות השלוש והשבע וקראת לשבת ע"ג הוא דום

סוד ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן וסוד הייחוד האמתי
השלם בסוד עדן וכל המקיים אותן כל אחת בעונתה אחת
בערבית ואחת בשחרית ואחת במנחה כאלו מיוחד
י' ספירות ביחוד שלם בסוד אה"ה יה"וה אד"ני וכלם
מתאחדות על ידי אל"ה"י למעלה ולמטה למעלה בסוד
הבינה שהוא סוד קשר שהרי הבינה נקשרת באה"ה
בסוד שלש ספירות למטה בקשר אד"ני שהוא סוד שבע
ספירות תחתונות נמצאת השבת קושרת כל הספירות
למטה: Porro etiam alius sensus est. Scias igitur, eum,
qui, illa (convivia Sabbathina, de quibus hoc loco agit,) tem-
poribus suis observat, idem agere, ac si uniret Dominum in mysterio,
DOMINUS UNUS EST, ET NOMEN EJUS UNUM, qf.
d. in TRIBUS & in SEPTEM. Et tunc ille dignus est, qui li-
beretur à tribus pœnis, à dolore Messia, belloque Gogi & Magogi, &
ex judicio Inferni. Illorum vero trium conviviorum primum **אדני**
respicit, quod unitum est, ut Sabbathum: Secundum autem **יהוה**
Tertium **בינה** INTELLIGENTIAM, qua colligata est in myste-
rio vocis **אה"ה**. Et hoc est mysterium unionis TRIUM & SEP-
TEM. Et vocabis Sabbathum **ענ"ג** oblectationem, (Esa. LVIII.
13.) hoc est mysterium verborum, Et flumen egrediebatur ex Eden
ad irrigandum hortum (Gen. II. 10.) Et mysterium vera & perfe-
cta unionis est in mysterio **עדן נהר ג"ן**, EDEN, FLUMEN,
HORTUS. Et quicumque unumquodque illorum statim tempore obser-
vat; primum tempore precatationis vespertinae, alterum tempore matu-
tinae, & tertium tempore Mincha: is censetur unire decem Sephiroth
unionem perfectam, in mysterio **אה"ה יה"וה אד"ני** ERO, IHVH,
DOMINUS, qua omnia uniuntur mediante **אל"ה** DEUS VI-
VUS & SUPRA & INFRA. SUPRA quidem in myste-
rio INTELLIGENTIÆ, quod est mysterium colligationis, nam
ecce INTELLIGENTIA est colligata in **אה"ה**, in mysterio
TRIUM SEPHIROTH: INFRA vero in colligatione **אדני**
quod est mysterium SEPTEM SEPHIROTH INFE-
RIORUM. Et sic patet, Sabbathum colligare omnes Sephiroth
SUPRA & INFRA. Hic aliquoties distinctionem inter Su-
periores

periores & Inferiores inculcat, & Superiores unum esse docet, quando loquitur de vinculo vel colligatione Intelligentiæ in voce אה"יה, quæ Tres Superiores in se complectitur, teste R. Bechai, cujus verba, cum & huic loco lucem afferant, & cætera quoque quæ thesibus nostris proposuimus, confirment, appingemus.

XVII. Ita igitur ille Comm. in Leg. fol. 66. col. 1. עוד אני אומ' כי יש בידינו קבלה כי משה בקש לדעת מהותו של שם כדי שיוכל להשיב להם תשובה ברורה וזה שאמ' מה שמו כלום' מהות שמו ומה נרמז ונרשם בלשון שאלתו השם המיוחד לי' מה' שמו' מה' ועל כן היה הענין מוכרח להשיב ולומר לו אח"ה אשר אה"ה שהוא המהות כי א"ה רמז לכתר עליון י"ה רמז לחכמה הרי שתי ספירות נכללות בשם אה"ה ועוד שם אה"ה רמז לתשובה ונקראת בשם שתי הספירות הקודמות לה לפי שהיא נאצלת מכחם והנה אה"ה הראשון בכתוב הוא התשובה והשני על שתי הספירות הקודמות לה ויהיה פירוש אה"ה אשר אה"ה המאושר מן אה"ה הראשון והכל: *Ego vero porro dico, esse adhuc traditionem in manibus nostris, Mosén, quo clarius distinctiusque illis respondere posset, ipsam Dei ESSENTIAM cognoscere voluisse. Atque istud est quod dicit (Exod. iii. 13.) מ"ה שמו' quodnam est nomen ejus, vult dicere, מה"ה שמו' essentia vel quidditas nominis ejus. Atque inde indicium quoddam & character impressus est interrogationi ejus, quam de nomine Domino appropriato instituit, מה' שמו' מה' Proptereaque necessitas exigebat, ut responderet illi & diceret, אה"ה אשר אה"ה Ero qui ero, quoniam hac est ipsa ejus essentia. תו"ה א"ה enim CORONÆ SUPERIORIS indicium est, י"ה SAPIENTIÆ. Ecce duas Sephiroth comprehensas voce אה"ה. Tum porro alterum nomen אה"ה CONVERSIONEM indicat, (hanc alias Intelligentiam appellant) vocaturque nomine illarum duarum Sephiroth, quæ præcedunt illam, quoniam ipsa ex virtute illarum procedit (Joh. xv. 26. xx. 22.) Et ecce primum אה"ה in versu CONVERSIO est, secundum vero de duabus illis accipiendum*

icipiendum, quæ præcedunt eam; ut ita interpretatio verborum אהיה
 אהיה *hac sit; אהיה quod procedit ex אהיה priori.* ET
 ID OMNE UNUM EST. Ex quibus nobilissimi Cabbalistæ
 verbis perspicuum est, *tres superiores non tantum voce* אהיה
 designari, sed & inter se *unum esse, ipsamque Substantiam Divi-*
nam; quæ quomodo à reliquis septem differant, idem mox in
seqq. ostendit, fol. eodem, col. 2. ubi ita pergit. אתה
 לדעת כי אהיה הכולל שתי ראשונות ועוד אהיה שהוא רמז
 לתשובה ועוד אהיה השלישי בלתי הה"א שהוא רמז
 לפנימיות הרהמים שהוא חתפארת שלשתן נכללין בשם
 המפורש כי הי"וד רמז לחכמה עם קוצה הרמז לכתר ה"א
 לתשובה וא"ו לתפארת ה"א כנגד ה"א מכאן תבין כי השם
 המיוחד שתי אותיות ראשונות הם רמז לאמתתו ושתי
 אחרונות רמז למדותיו ועוד התבונן מה שהיו בתורה שתי
 אותיות ראשונות שם בפני עצמו ולא כן השתיים האחרונות
 כי אינם שם והטעם בזה כי כאשר נזכיר שתיים ראשונות
 האחרונות בכללן כי הן התחלח ואי אפשר להיות בהן קצוץ
 אבל האחרונות שאינן שם אלו היו שם היה בזה קצוץ ולכך
 לא נכתבו שתיים אחרונות שם בפני עצמו והמקום יראנו נפלאות
Sciendumque tibi est, illud אהיה quod duas primas
(Sephiroth) continet, atque etiam alterum אהיה quod INTELLI-
GENTIÆ indicium est, tandemque אהיה tertium sine ה, quod
INTERIORA MISERICORDIÆ significat quæ sunt DE-
CUS; hæc, inquam, tria in nomine appropriato contineantur.
For enim SAPIENTIÆ symbolum est, cum apice suo qui CORO-
NAM notat, ה CONVERSIONEM notat, & ו DECUS, ה
(ultimum) respondet ה (priori.) Hinc potes intelligere, duas prio-
res literas nominis appropriati indicium esse SUBSTANTIÆ ejus,
& duas posteriores ATTRIBUTORUM ejus. Et porro etiam id
confideres, in Lege duas priores literas nomen absolutum conficere,
quod in duabus posterioribus non ita obtinet, cum non sint (separatum)
nomen. Et ratio est, quia quando priores commemoramus, postero-
res

res jam in illis continentur, quoniam illa principium sunt, neque fieri potest, ut resectio in illis committatur, cum tamen in posterioribus, quæ non sunt nomen, si nomen fiant, committatur resectio. Et propterea duæ posteriores non scribuntur ut per se solæ nomen constituent. Dominus monstret nobis mirabilia legis suæ!

XVIII. Patet hinc iterum, quanta sit inter tres Superiores & Septem inferiores differentia, tanta sc. quanta inter Substantiam & attributa esse solet, cum Corona, Sapientia, & Conversio, sive Intelligentia, Substantia Divina sint, reliquæ inferiores vero attributorum nomine tantum veniant censendæ: Unde & literæ ה"י quæ trium Superiorum indicium sunt, solæ per se nomen Dei constituunt; quod ו"ה, quæ Inferiores notant, præstare non possunt, cum non per se, sed in aliis, non vero extra eas (liceat Judæum præeuntem sequi) subsistant.

XIX. Quam differentiam etiam à R. Menachem Racnatenfi inculcari auctor est insignis nostri temporis Cabbalista, D. Henricus Morus, in *Ulteriori Disquisitione de rebus in amica Responsione contentis*, quæ occurrit *Cabbalæ Denudatæ* Part. II. ubi pag. 118. ita inquit: Et certe R. Menachem Haraknati septem posteriores Sephiroth solas מדות sive Modos appellandas censet &c. Hactenus equidem locum istum in dicto auctore invenire non potui; non dubito vero quin ad illa ejus verba respiciat, quæ Doctissimus Rittangelius ex Racnatenfi adducit, Lib. *Fezira*, pag. 193. ubi postquam in præcedentibus de Septem Extremitatibus egisset, ita pergit: אך השלש ראשונות הם שכליות ולא Veruntamen TRES PRIMÆ INTELLECTUALES sunt, & non vocantur מדות MENSURÆ seu ATTRIBUTA; sed nunc non est de his agendi locus. Quod Superiores attributa vocari posse negat, ei me alibi quoque affinia legisse memini; quod vero eas intellectuales vocat, quomodo ipsam eas mentem divinam esse dicere vult, illi attestatur R. Joseph bar Chajim, in *Explicatione decem Sephiroth*, quæ occurrit in *Likkute Schechecha uphea*, fol. 21. col. 1. נמצא הג' ראשונות כתר עליון המחשבה והחכמה ובינה הם ספירות שכליות ונקראים ר"ח ונש"מ ונ"פ

ונ"פ"ש רוב המקובלים בזה נש"מ"ה ר"ח ונ"פ"ש מלמעלה למטה או נ"פ"ש ר"ח ונש"מ"ה מלמטה למעלה: ועלת העלות ית' הוא כנשמה לנשמות כלומר לאותן שלשה ספירות שהם *Atque inde patet, tres Primas, CORONAM SUMMAM, seu COGITATIONEM, & SAPIENTIAM & INTELLIGENTIAM esse Sephiroth INTELLECTUALES & SPIRITUALES, quæ vocantur, SPIRITVS, SPIRACVLVM & ANIMA. Plerique Cabbalists ita recensent, SPIRACVLVM, SPIRITVS & ANIMA, superne deorsum; aut ANIMA, SPIRITVS & SPIRACVLVM, inferne sursum. At CAUSA CAUSARVM, quæ benedicta sit, est tanquam Spiraculum illis Spiraculis (aut MENS ILLIS MENTIBVS) qd. d. tribus illis Sephiroth, quæ sunt כנוף. Quid כנוף sit, hæcenus non satis assequor, quare versionem ejus intermittere malui, quam inepta aliqua lectorem in errorem inducere. Cæterum satis inde liquet, quid de tribus primis sit sentiendum, eoque magis, quoniam Infinitam Dei Essentiam tribus illis communem facit. Similia hisce Rittangelius passim allegat, ubi imprimis videantur, quæ lib. cit. pag. 65. & sequentibus aliquot, nomine R. Schabthe adducit, quæ & Trinitatem manifeste demonstrant, & nostra comprobant, & aliis Cabbalists facilius intelligendis viam sterunt. Nobis interea ex aliis adhuc unum atque alterum testimonium afferre placet.*

XX. Likkute Schechecha uphea, f. 22. col. 1. ומחשבה Et COGITATIO & SAPIENTIA & INTELLIGENTIA, quæ sunt ANIMA, TRES ILLÆ VNVM SVNT. & paulo post, מחשבה ב' חכמה, ואלו הן א' מחשבה ב' חכמה, Et illæ sunt, prima COGITATIO, secunda SAPIENTIA, tertia INTELLIGENTIA, quæ moderantur SEPTEM ATTRIBVTA INFERIORA. rursus ibidem ועל כן צריך להקדים הראשונות שהם מק"מ האחרונות Et propterea oportet præmittere (Tres) PRIORES, quæ SVSTENTANT POSTERIORES.

XXI. Menachem Racnatenfis in Leg. f. 53. col. 2. ובמלת א"ז יש"יר רמז לעשר ספירות כי הא"לף כוללת השלשה הראשונות

הראשונות והז' ל' לשבעה קצוות וכן אר"ל במלת א"ז בואו
 ונקלם ליחיד הרוכב על שבעה: *Et in vocula א"ז tunc cantabit,*
est indicium decem Sephiroth, א"ז enim TRES SUPERIORES compre-
hendit, & ז' SEPTEM EXTREMITATES. Et dicunt R. N. p. m.
de vocula א"ז Venite & laudemus illum VNICVM QVI INVEHITVR
SVPER SEPTEM. Habes hic iterum mysterium VNIVS, TRIVM,
 & SEPTEM, quod olim in die Expiationis septenis octonisve
 sanguinis ad propitiatorium adspersionibus fuisse adumbratum,
 auctor est R. Bechai in Leg. fol. 132. col. 2. על פני
 הכפורת ולפני הכפורת יזה שבע פעמים היו ההזאות
 כיום הכפורים שמונה אחת למעלה ושבע למטה בכאן
 ארמון לך אחת למעלה כנגד המעלה הראשונה העליון
 הכוללת עמה החכמה והבינה ושבע למטה כנגד השבעה
 ושנינו במסכת יומא פרק חוציאו לו וכך היה מונה אחת
 אחת ואחת אחת ושתיים אחת ושלוש אחת וארבע אחת
 וחמש אחת ושש אחת ושבע והבן כי כשאמרו אחת הוא
 השלשה וכשאמרו אחת ואחת פירוש השלשה והגדולה וכן
Superficiem propitiatorii, & anteriora propitiatorii
adspersit septies. Adspersiones in die Expiationis octona erant, VNA
SVRSVM, & SEPTEM DEORSVM, quod hic tibi explicabo. VNA
SVRSVM fiebat, respectu PRIMI SVPREMI GRADVS, qui SAPIEN-
TIAM & INTELLIGENTIAM secum comprehendit; SEPTEM vero
DEORSVM, respectu illarum SEPTEM. Et legimus in Tractatu Fo-
ma, cap. Proferunt illi: atque ita numerabat, una; una & una;
una & due; una & tres; una & quatuor; una & quinque; una &
sex; una & septem. Et observa, quod quando dicunt VNA, ea sit
TRES; & quando dicunt, una & una, interpretandum sit, TRES
& MAGNIFICENTIA, & sic omnes ad finem usque. Eadem te-
statur R. Abraham Seba in Zeror hammor. fol. 99. col. 4. Sed
hæc, aliaque quæ ex aliis adducere possemus, nunc omittimus,
præsertim quia in sequentibus septem inferiorum adhuc frequens
erit mentio facienda.

XXII. Quod Thesi XV. lit. I. præterea diximus, *Deum O.*
M.

M. per inferiores Sephiroth sese in mundo manifestare, eumque per illas moderari, de eo R. Meir ben Gabbai testatur, Abhod. hakk. fol. 15. col. 4. fine, & fol. 16. col. 1. principio. Periodi illius clausulam exhibere suffecerit, quæ hæc est: וְבוֹהַ נְשַׁלְמוּ שִׁבְעַת מִדּוֹת הַבְּנִינִין שֶׁהֵם לְצוּרַת הָעוֹלָם שֶׁהֵם אֲבוֹת וְשׁוֹרֵשׁ לְאֵלֹהֵי הַשְּׁמֹת שֶׁהוּא נִקְרָא בָהֶם עִם חִלּוּפֵם לֹא: בְּבַחֲנִית עֲצָמוּ כִּי אִם בְּנִחְיִית נִבְרָאוֹ: *Atque ita absolvuntur SEPTEM PROPRIETATES STRUCTURÆ QUIBUS MVNDVS INDIGEBAT, quæ sunt fundamentum istorum nominum quibus ille (Deus) appellatur, una cum Synonymis illorum; neque tamen id ipsius respectu, sed tantum respectu creaturarum ejus. Videtis etiam, quæ Rittangelius prolixè in hanc sententiam ex Sohar & Racnatenfi citat, libr. Jezira, pag. 185. & 192. & seqq.*

XXIII. K. Septem Inferiores iterum dividuntur in SEX EXTREMITATES, & VLTIMAM SEPHIRAM, Septimam seu decimam, quæ שְׁכִינָה SCHECHINA vocatur; de qua Cabbalistæ longe plurimas traditiones, munus aliquod mediatorium, Mediatoremque ipsum haud obscure arguentes, enarrant.

Latissimus hic sese campus aperiret, in quem nostra se diffunderet dissertatio, si quæ passim à Cabbalisticis de hac *Schechina* traduntur, luberet proferre. Paucis nostram de ea mentem aperuisse, & tum quædam, quæ ad præsentis loci illustrationem facere videbuntur, in medium produxisse suffecerit. Cum itaque *Septem inferiores* tantum attributa statuantur, eaque non Dei in se simpliciter & absolute considerati, sed relate ad mundum creaturasve rationales, vel Ecclesiam potius, in cujus gubernatione (Cabbalistæ הַנְּחִיָּה vocant, quod οἰκονομία commodè interpreteris,) has suas virtutes exserat & demonstret; uti jam ex thes. præc. quodammodo constare potest. Et deinde *sex prima* in *Septima* omnes inveniantur & uniantur, perque eam in mundum inferiorem influant, & in illo manifestentur: Denique ea illi attribuantur, quæ aperte officium quoddam inter Deum & homines mediatorium

diatorium evincant; qualia sunt, quod sine ea in conspectum S. B. venire, precesse ad eum fundere non liceat, quod sit altare ab ipso Deo ordinatum, ut **אמצעי** Mediator sit, pacemque faciat inter se & Israelem, &c. facile animum inducimus credere, hac ultima Sefhira officium Messiae Mediatorium, in quo Deus omnes suas perfectiones demonstret, ab antiquioribus Hebraeis fuisse designatum. Rursum, cum hanc *Schechinam Angelum* vocent, imo **סרסור ומליין** *Mediatorem & interpretem seu advocatum*; eaque de illa praedicent, quae plane personalia sunt, & in Veteri Novoque Testamento Messiae attributa leguntur: iterum nulli dubitamus, quin is quoque olim hoc nomine fuerit intellectus, qui id muneris apud Deum gerat. In qua posteriori sententia nos id confirmat, quod videmus Cabbalistas huic ultimae Sefhirae eadem nomina, quae secunda ex superioribus obtinet, imposuisse. Secunda *Sapientia* vocatur, uti ex superioribus jam plus quam manifestum est; etiam ultima seu *Schechina Sapientia* est: illa **ראשית** *Principium* est, & haec eodem nomine venit: origoque *Sapientia* hujus inferioris ex illa superiori derivatur.

XXIV. Quod ne gratis dixisse videamur, testem citare lubet R. Meir B Gabbai, cujus in Abhod. hakk. fol. 88. col. 3. haec sunt verba. **ובמדרשו של ר' נהוניא בן הקנה ומאי דכתיב** **ממקומו מל"הר לבת מלך שבאת מרחוק לא ידעו מאין באת עד שראו שהיא אשת חיל נאה והגונה בכל מעשיה אמרו ודאי היא מצד האור נלקחה כי במעשיה יאור העולם שאלו אותה מאין את אמרה ממקומי אמרו אם כן גדלים אנשי מקוםך ברוכה תהיה ומבורכת ממקוםך ע"כ. וכוונתם ע"ה באומרים מצד האור נלקחה על חכמת אלהים כי חכמה מחכמה והוא מקום רחוק שבאת ונאצלה משם כי מרחוק יי' נראה ומשם מתברכת וזה סוד ברוך כבוד יי' ממקומו ועליו אמר יונתן בן עוזיאל ע"ה בריך יקרא די' מאתר בית שכינתיה והוא תוספת באור כי יקרא ושכינתא הכוונה על ח"א אחרונה שבשם הגדול והוא הכבוד והשכינה ואתר**

ואתר בית שכינתיה היא בית בראשית וגם בית שכינתיה
 כי שם מקום האצילות והכל שוכן שם ומתיחד שם
 כי חסוף נעוץ בראש והראש בסוף וחכמה בראש וחכמה
 בסוף להורות כי הכל ייחוד אחד ומיוחד ואם כן הכוונה
 האמיתית והסוד הנעלם באומרו ממקומו כאלו אומר מעצמו
 'ונו' *Et in Medrasch R. Nechonja ben Hakkana* (alias liber *Bahir* vocatur:) *Et quid est, quod scriptum*
est (Ezech. III. 12.) EX LOCO SVO? quoniam nemo est qui novit
locum ejus. Parabola: Cui res hac est similis? Filia Regis, quæ è
longinquo veniebat, nesciebantque homines unde veniret, donec vide-
rent illam viraginem esse, & in omnibus actionibus suis pulchram &
decoram. Dicebant itaque, omnino hac ex parte lucis desumpta est,
cum ejus actionibus mundus illustretur. Rogabant autem illam etiam,
unde Tu es? ex loco meo, inquit. respondent iterum: Si ita sit,
magni erunt viri loci tui (aut cives tui.) Benedicta sis atque iterum
benedicta ex loco tuo. hætenus ille. Cum dicunt R. N. p. m. EX
PARTE Lucis DESUMTA est, id de SAPIENTIA DEI intelligunt,
nam SAPIENTIA EX SAPIENTIA EST; & hic locus longinquus est,
unde venit & emanavit: nam è longinquo Dominus apparuit Jer.
XXXI. 3.) atque inde benedicatur illi assiduo. Et hoc est mysterium,
BENEDICTA SIT GLORIA DOMINI EX LOCO SVO. Et de eo lo-
quitur Jonathan Uzielides p. m. Benedicta sit gloria Domini EX LO-
CO DOMVS SCHECHINÆ SVÆ. Et hac paraphrasis est, quoniam &
GLORIA & SCHECHINA HE POSTREMVM notant, quod est in no-
mine illo magno, quod est GLORIA & SCHECHINA. Et LOCVS
DOMVS SCHECHINÆ SVÆ, est litera ב in voce בראשית. Aut
etiam DOMVS SCHECHINÆ SVÆ, quia ibi est locus emanationis, &
omnia ibi habitant & unita sunt, cum finis fixus sit in principio, &
principium in fine, & SAPIENTIA in principio & SAPIENTIA in fi-
ne: ut doceat, hæc omnia esse unitatem unam & perfectissime unitam.
Quod si ita sit, hic genuinus sensus erit, & absconditum illud my-
sterium, quando dicit, EX LOCO SVO, id est, EX SE IPSA; cum
locus ejus non sit quicquam præter illam ipsam.

XXV. Digna est elegantissima hæc parabola, ad quam ἐν πα-
 πόδω gradum paululum sistamus, quamque cum veritate Euan-
 gelica,

gelica, cui pleraque consentanea docet, conferamus: cum nullo aptius, quam Messiae Dei Filio, queat applicari. Hujus enim *originem sibi ignotam* fore, testantur Judaei, Joh. vii. 27. ὁ δὲ χριστὸς ὅταν ἔρχεται, ἅδεις γινώσκει πόθεν ἐστίν, *Quum autem Christus venerit, nemo cogniturus est, unde sit.* ad eam sc. respicientes, quæ humana major sit atque excellentior, cum alias non ignorarent, eum Bethlehemo fore oriundum, Ibid. vers. 42. Et assentitur Christus ipse, Joh. viii. 14. ὑμεῖς δὲ ἅν οἰδατε πόθεν ἔρχομαι, *Vos vero nescitis unde venerim, & quo vadam.* At ex operibus ejus, quæ omnia *decentissima*, planeque admiranda, Marc. vii. 37. *illum cognituri erant:* Unde & Salvator ad illa provocabat, Matt. xi. 2. f. Joh. v. 36. multique ex populo cum verum Messiam agnoscebant, dicentes: *Quando Messias venerit, num signa plura edet iis quæ ille edidit?* cap. vii. 31. confer etiam Luc. xxiv. 19. & 21. Joh. vi. 14. Est etiam ille ex *Luce desumptus, lux ipsa* Joh. I. 4. f. *illuminans omnem hominem venientem in mundum*, vers. 9. *lux mundi*, viii. 11. non tantum ad illuminationem *Israëlitarum*, Es. viii. 23. & ix. 1. Matt. iv. 14. f. sed & *gentium*, Luc. ii. 32.

XXVI. Quod propius ad nostrum scopum facit, & ad nostræ sententiæ confirmationem, id est, quod in explicatione *Schechina* Sapientia vocatur, & ex Sapientia Superiori orta & cum ea perfectissime dicitur unita. Cui si addas quod de *Schechina* in Hechal Adonai legitur, fol. 31. col. 1. והמדה הזאת היא ראשית והתחלת הכנסה לאצילות מלמטה למעלה ואין דרך להגיעה לראשית זולת אם יקנה המדה הזאת שהיא חכמה מרת: *Et hæc proprietas (Schechina) est PRINCIPIVM, & initium ingressus ad cognoscendas Emanationes, inferne sursum. Neque alia ulla ratio est; qua homo illum (ingressum suum) promoveat ad PRINCIPIVM (Sapientiam Superiorem, quam etiam ראשית principium vocari paulo ante dixerat,) nisi hanc proprietatem, quæ est SAPIENTIA SALOMONIS, jam ante sibi fuerit lucratus* (conf. Phil. i. 8. ἵνα χριστὸν κερδήσω) *qua de causa etiam ipsa PRINCIPIVM vocatur.* Et ex Maarecheth haëlahuth, fol. 138. col. 2. כבר בארתי בשער הטעם כי נגנו האור הראשון בסבת

בסכת הטא האדם ונשארה ההשגה בשר העולם: *Et jam explicui in Schaar hattaam, Lucem illam primogeniam (hæc secunda Sephira est, Sapientia superior,) propter peccatum Adami absconditam esse, & apprehensionem tantum superesse in principe mundi, qui est ipsa Schechina. Hæc, inquam, si quis prioribus addat, & paulo consideret attentius, id inde manifestum esse putem; Veteres Hebræorum Sapientes hoc modo duplicem in Sapientia ἀίσιον considerasse, quarum altera quidem absoluta sit, altera vero œconomica & ad homines relata, qui Sapientiam non simpliciter ut secundam Sephiram, & principium reliquarum contemplari debeant, quæ contemplatio & difficilior & inutilior futura esset: sed œconomice quatenus hominibus à Deo facta est Sapientia, 1 Cor. i. 30. ita illis cognoscenda, ut veritas in illa est, Eph. iv. 21. in qua cognitione omnes thesauri Sapientia & notitia sunt absconditi, Col. ii. 2. 3. & salus denique ipsa, Joh. xvii. 3.*

XXVII. Huic igitur *Schechina*, ut è diverticulo in viam redeamus, à Cabbalistis speciatim considerata & à sex præcedentibus Sephiroth, uti ex antecedentibus jam satis liquet, distinctæ, cum alia multa adscribuntur Mediatorem designantia, tum etiam nonnulla ab hoc nostro loco minime aliena.

XXVIII. Vocatur ὁ μέγας ὁ πῖος, quomodo Legatus esse dicitur, ad id emissus ut de voluntate Legantis testaretur, vid. Joh. i. 6. 7. 8. coll. Mal. i. i. 1. & quidem *fidelis testis*, qui rite & exacte ad præscriptum Legantis munere suo defungatur. Sic *Schechina* constanter מלאך vocatur vel שליה *Legatus*, quod probatione non indiget, modo de fide ejus testimonia afferamus. Likk. Schech. uphea, fol. 24. col. i. ubi mysterium hujus angeli describitur עושה כי שמו מטטרון כלום מנטטור ופי שליה *Nam nomen ejus est METATRON, quasi dicat, MENTATOR, (respicit forte Græcum μνῦτωρ; videsis Lex. Buxtorffii ad vocem מטטרון) quod LEGATUM significat. Et præsumtio est de Legato, quod (fideliter) Legatione sua fungatur. in præcedentibus illum fidelem vocari ait, והוא הנקרא שכ"נה והוא, Et ille est, qui vocatur Schechina, & qui vocatur Spiritus FIDELIS.*

XXIX.

XXIX. ὁ ἀρχὼν τῶν βασιλείων τῆς γῆς. Sic frequenter Cabbalistis appellatur, **שר העולם** *Princeps mundi*. Gale Rafaja, MS. fol. mihi 3. col. 1. הנקרא בעבור כן מטטרון דע שהמלאך הגואל שהוא מדרת דוד נקרא מטטרון ושר העולם לפי שמנהיג: *Qui propterea Metatron vocatur. Scito angelum illum Redemptorem, qui est proprietas Davidis (id est ultima Sephira,) Metatron vocari & PRINCEPEM MUNDI, quia gubernat mundum virtute nominis magni, à quo influentiam accipit.* In Hechal Adonai, fol. 30. col. 2. שר העולם על ב' פנים כל מלך יש לו שרים והם עבדיו והמדרה הזאת היא שר וגם עבד למלך העולם העליון והוא תחתיו ומסלא מצותו והשר הנה גם הוא שר ונגיד לכל העולם: *Vocatur Princeps mundi duplici respectu. Omnis Rex habet principes, qui servi ejus sunt: & hac Proprietas est Princeps, atque etiam servus Regis mundi Superioris, & ipse infra illum est, & perficit mandata ejus. Et ecce hic Princeps etiam ipse PRINCEPS EST ET DOMINVS TOTIVS MUNDI.* Quæ iterum nostro Messiae optime conveniunt, qui non tantum est **אדון כל הארץ**, *Dominus totius terræ*, uti Schechina sæpe vocatur, & totius mundi, *cui data omnis potestas in celo & in terra* Matt. xxviii. 18. Sed & Patri suo *servus*, Jes. Liii. 11. Phil. ii. 7. quem ea propter se majorem dicit Joh. xiv. 28. *cujus voluntatem & mandata exsecutus est*, Joh. iv. 34. vi. 38. xvii. 4.

XXX. τῷ ἀγαπήσαντι ἡμᾶς. Sic Likkute Schechecha uphea, fol. 24. col. 1. de Principe illo dicitur, **והוא פועל באה"ה**, *Et ille operatur per (nomen) אהיה*, & amore suo amplectitur omnem hominem divinum. Quod dicitur de ablutione peccatorum per sanguinem ejus, eo referri potest, quod Schechina victima & altare vocatur, uti hæc testimonia alibi, Deo volente, fumus exhibituri.

XXXI. L. Inferiores Sephiroth etiam קולות TONITRVA & VOCES, נרות LAMPADES, & עינים OCULI, vocantur.

Hæc ob duo alia apocalypseos loca addimus, ex quibus nostræ sententiæ insigne robur accedit. Cap. iv. enim vers. 5. *Septem illi Spiritus Dei*, quos *Septem Sephiroth inferiores* esse probavimus, *Φωνὰι καὶ βρονταὶ*, *tonitrua & voces*, & *ἑπτὰ λαμπάδες*, *Septem lampades* appellantur: & Cap. v. vers. 6. *ἑπτὰ ὀφθαλμοὶ* *Septem oculi*. Adeo ut si hoc probaverimus, septem Sephiroth iisdem nominibus vocari, dubitari nequeat, quin utrobique unum idemque denotetur. Sunt etiam loca, ubi ברקים *fulgura* dici videntur, & thronus Dei כבויק *fulgurans*: Verum cum in istorum explicatione ipsimet nobis ex omni parte satisfacere nequeamus, neque incertis conjecturis Lectorem pascere lubeat; ea nunc proferre superfedebimus, alias forte exhibituri, si quando nobis genuinum illorum sensum assequi contingat.

XXXII. Vocantur קולות VOCES & TONITRVA. Pardes Rimmonim fol. 168. col. 2. וכל שבע ספירות נקראים קולות והם ו' קולות שבמזמור הנו וכלם מצד הת"ת הנקרא קול כמו שנבאר ואפילו במתן תורה נקראים קולות מצד התפארת והם ששה קולות והוא קול שביעי הכולל כלם בסוד עלייתו אל הבינה וגו' *Et omnes Septem Sephiroth vocantur VOCES & TONITRVA; Et illæ sunt SEPTEM VOCES & TONITRVA, quæ Psalm. XXIX. memorantur. Et omnes ita appellantur ratione PULCHRITUDINIS, quæ קול TONITRU & VOX vocatur. Atque etiam in Legis promulgatione VOCES & TONITRUA dicuntur ratione PULCHRITUDINIS. Illæ sunt SEX VOCES & TONITRVA; hæc vero est SEPTIMA VOX & TONITRV comprehendens reliquas omnes in mysterio adscensionis suæ ad INTELLIGENTIAM &c. Quod in Legis promulgatione septem voces & tonitrua audita esse ait, & Psal. XXIX. recenferi, ei nobiliores quique Cabbalistæ, qui in Legem commentati sunt, adstipulantur. R. Menachem Racnatenfis in Legem fol. 101. col. 3. etiam antiquissimum librum Bahir citat, ubi illa tonitrua ea esse dicuntur, quorum Psal. XXIX. mentio fiat; ipse vero mox singula de singulis Sephiroth interpretatur.*

XXIII. R. Bechai in Legem fol. 120. col. 3. והנני מעוררך כי יש כאן חמשה פסוקים ובכל פסוק ופסוק יזכור ענן והם כנגד חמש ספירות שהן קולות שחזירו החכמים בחמשה קולות נתנה התורה ואף על פי שהשיג משה שבעה קולות שהן שבעה ספירות וכמו שבארתי *Atque ecce te monebo, hic quinque versus esse, in quorum unoquoque (Moses) nubis meminerit, idque respectu quinque Sephiroth, quæ sunt VOCES & TONITRVA, quorum meminerunt Sapientes, quando dicunt: Quinque VOCIBVS & TONITRIBVS Lex est data. Et licet Moses apprehendisset SEPTEM VOCES & TONITRVA, quæ sunt SEPTEM SEPHIROTH, quemadmodum jam explicui in Sectione Jethro, &c. Idem fol. 89. col. 2. postquam Septem illas voces ex Psal. XXIX. recensuisset, ita pergit. ואחר שהשיג משה ז' ספירות הללו חזר ובקש למעלה מהם והוא שאמר הראני נא את כבודך ושם אכתוב בע"ה:* *Et postquam Moses has Septem Sephiroth apprehendisset, pergebat & ulterius contendebat supra illas. Et hoc est quod dicit: Exod. XXXIII. 18) monstra mihi quaeso gloriam tuam; atque ibi, volente Deo, illud scribam.*

XXXIV. Etiam נרות Lampades dicuntur. Bechai in Leg. fol. 179. col. 2. והנה ז' מנחות האלה הם שבעה ימי בראשית. *Et septem illa altaria sunt septem dies creationis, & SEPTEM LAMPADES candelabri. Loquitur autem ibi de septem altaribus, quæ repræsentabant Septem Sephiroth, uti in sequentibus patefcet. Pardes Rimmonim, fol. 163. col. 3. Et ומלכות עולם כולל שבעה נרות שבעה ספירות: Regnum mundi complectitur SEPTEM LAMPADES, SEPTEM SEPHIROTH.*

XXXV. Tandem quoque עינים Oculi. Bechai in Leg. f. 89. col. 2. והנה משה ע"ה השיג במעמד הקדוש הזה שבעה קולות שהן ז' ספירות ונקראים בלשון הקבלה ז' ספירות ובלשון רבותינו ז"ל שבעה קולות ובלשון הנביאים שבעה עינים והוא

והוא סוד הכתוב על אבן אחת שבעה עינים מלשון גוונים

Et ecce Moses, super quo sit pax, apprehendit in hac sanctissima statione septem VOCES & TONITRUA, quæ sunt Septem SEPHIROTH. Vocantur autem stylo Cabbalistico Septem SEPHIROTH, Rabbinico vero septem VOCES & TONITRUA; at prophetico septem OCULI. Et hoc est mysterium, quod scriptum est, (Zach. III. 9.) super lapide uno septem oculi, ex significatione colorum. R. Menachem Zioni in Legem fol. 104. col. 4. בארץ שהיא אבן הראשה על אבן אחת ז' עינים שהם ז' מאורות ז' ספירות: In terra, quæ est lapis capitalis; Super lapide uno septem OCULI, qui sunt septem luminaria, & septem SEPHIROTH.

XXXVI. Liquet hinc satis harmonia inter Johannem & Cabbalistas, à qua antequam discedamus, illud adhuc monendum est, quod tribus postremis testimoniis dicitur, ulterioremque convenientiam ostendit. Sc. *Regnum, five Schechinam septem lampades vel Sephiroth complecti, & super lapide uno, qui idem est Schechina, septem oculos esse; quomodo omnem plenitudinem in Schechina esse docere volunt. Johannes eodem modo Cap. III. 1. ὁ ἔχων τὰ ἑπτὰ πνεύματα ἔθ' θεῶν, & cap. v. 6. ἀρνίον ἔχον ὀφθαλμοὺς ἑπτὰ οἱ εἰσι τὰ ἑπτὰ ἔθ' θεῶν πνεύματα τὰ ἀπεσπασμένα εἰς πᾶσαν τὴν γῆν, cum designans, in quo placuit Deo ut πᾶν τὸ πλήρωμα θεότητος & omnis plenitudo Deitatis inhabitaret. Col. I. 19. & II. 9. Quod vero addit de Spiritibus emissis in totam terram, locum Zachariæ respicere videtur, ubi septem oculi Domini משוטטים בכל הארץ obeuntes in tota terra. cap. IV. 10. quod rursus cum eo convenit, quod Cabbalistsæ dicunt, Tres superiores Sephiroth per Inferiores mundum gubernare.*

XXXVII. M. Decem hæ Sephiroth, sunt fons & origo omnis Benedictionis, quæ hominibus obtingit.

N. Corona Summa,

ברוך סוד העדן המשכנת ברוך סוד העדן המשכנת
: החפץ מן האין מקור הברכות: *Benedictum sit mysterium Para-*
D 2 *disi,*

*disi, derivatio beneplaciti ex אֵין NON ENTE, FONTE BENEDICTI-
TIONVM. Vox אֵין non Ens, Coronam summam notat, sic di-
ctam, quia hominibus minus multa de illa assequi & cognoscere
licet. de quo Pseudo-pelia noster fol. 91. col. 1. והם סתרי כ"ע
וחכמה והחכמה מאין תמצא כל' מכ"ע שאינו מושג מהותו
:חכמה Hec sunt arcana CORONÆ SUMMÆ &
SAPIENTIÆ. Et SAPIENTIA ex אֵין existit (Jobi XXVIII. 12.)
Vult dicere, ex CORONA SUMMA, cujus essentia apprehendi nequit,
inde SAPIENTIA existit.*

XXXVIII. O. Sapiencia.

Maarecheth haelahuth fol. 37. col. 2. אתה שליט בהדר
הספירה השניה שהיא חכמה הנקראת ברכה מספקת
:משפע המקור המתברך: *Tu dominaris in gloria, ô Sephira Se-
cunda, quæ es SAPIENTIA, quæ vocaris BENEDICTIO, SUPPEDI-
TANS INFLVXVM EX FONTE BENEDICTO.*

XXXIX. P. Intelligentia.

De hac singulare testimonium jam non occurrit; est tamen
ubi simul cum reliquis benedictionis auctor constituatur. Bech.
in Leg. fol. 5. 1. ומה שכתב בספר יצירה חקק ולא הזכיר מי
החוקק חכונה על הכתר כי הדבר החקוק הם שלשה
ספרים שהם שלשה אותיות של שם שחקק חכתו והן י"הו
:שהן אותיות מתברכות ומברכות כל המתברך: *Et quid
est quod scripsit in libro Jezira; exaravit, neque commemorat,
quis ille sit qui exaravit? Id intelligendum est de CORONA, quia id
quod exaratum est, sunt tres libri, qui sunt tres literæ nominis quod
exaravit CORONA; & illæ sunt י"הו quæ sunt literæ benedictæ &
BENEDICENTES CVICVNQVE BENEDICITVR. Literæ hic Cabba-
listice pro ipsis Sephiroth sunt sumendæ, quarum signa & indi-
cia à Cabbalistis sunt constituta; quemadmodum ipse Bechai in
sequentibus tres libros & tres literas de Sapiencia & Intelligentia &*

reliquarum complexu interpretatur. Notum autem est ה primum designare Intelligentiam, ut adeo etiam illi origo benedictionis adscribatur.

XL. Q. Septem inferiores.

Hæ enim sunt per quas Deus O. M. operatur, & benedictionem effundit. Bech. in Leg. f. 179. col. 2. ועל דרך הקבלה את שבעת המזבחות ערכתי מה שעשה מהם שבעה ומה שהזכירם בה"א הידיעה הכל בהשגחה גמורה וכוונה ידועה כי בלעם ברוב חשקו לקלל רצה להמשיך רצון מהמחשבה הטהורה אל כל השבעה ולהשפיע בם כח ולא הספיק אצלו שיעשה מזבח אחד ועשה ז' מזבחות כדי שיפעלו כל המדות רצונו ויספיקו מחשבתו בהמשכת הרצון: *Et Cabalistiche, Septem altaria disposui, (Num. xxiii. 4.) Quod septem illa fecerit eorumque meminit cum He demonstrativo, id omne omnino præmeditato egit, & cum intentione nota. Bileam enim quum vehementissime (Israëli) maledicere gestiret, benevolentiam ex PURISSIMA COGITATIONE AD OMNES SEPTEM derivare, iisque robur suppeditare volebat: neque sufficiebat illi unum (altare) extruxisse, sed septem erexit, ut scilicet omnes proprietates desiderium ejus perficerent, votique eum damnarent dum benevolentiam (Dei ad illum) derivarent. Cogitatio aliquando ד"א notat, Infinitum illud, five infinitam Dei Essentiam; aliquando vero etiam Coronam summam & Sapientiam: Quomodocunque autem hic sumatur, id satis liquet, Septem Sephiroth inferiores intervenire ad benedictionem in homines derivandam, ad quas proinde hi in precibus supplicationibusque suis debeant esse intenti.*

XLI. R. In primis vero Schechina.

Hechal Adonai f. 27. col. 1. בריכה הוא מקום קבוץ מים הבאים מן הנהר להשקות את הגנות והשרות כן במדה זאת יתקבצו כל מיני שפע ואצילות להשפיע ולברך *Vocatur בריכה PISCINA. Hæc est*

est locus ubi aqua colliguntur, quæ veniunt ex flumine ad irrigandos hortos & agros. Sic in hac Proprietate congregantur omnes species influentia & Emanationum, ut affluenter suppiditet & benedicat omnibus hortis & omnibus creaturis. Confer iterum Joh. 1. 14. 16. Eph. 1. 3. Col. 1. 19. & 11. 9. 10. &c. Rursum ibidem: **ברכה** היא עצמה הברכה והיא ברוכה ומבורכת ומברכת חסיד לכל והיא נתנה לאברהם ולבניו לנחלה במתנה שנאמר והיה ברכה והיא נחלת שבטי ישראל וזאת הברכה היא להם והוא **ברכה** Vocatur **ברכה** סוד י"ב בק ופי' יח"וד בר"כה קדוש BENEDICTIO. Et illa ipsa est benedictio, & est benedicta atque iterum benedicta, & benedicit assidue omnibus. Et illa Abrahamo & filiis ejus dono data est in hereditatem, juxta id quod dicitur (Gen. XII. 3.) Et esto benedictio. Et illa est hereditas tribuum Israël, & hæc benedictio illorum est: & hoc est mysterium **י"ב בק** id est (per Rasche Tebhoth) **יח"וד ברבה קדוש** Unio, Benedictio, Sanctificatio.

XLII. S. Hæ tandem omnes Sephiroth in precibus & Supplicationibus sunt conjungendæ.

Id sæpe inculcant Cabbalistæ, ad id, ut homo benedictionem à Deo eliciat, necessarium esse, ut summa imis conjungat, & omnia inter se vera fide & firma animi intentione perfectissime uniat. R. Menachem Racnatenfis in Leg. f. 117. col. 1. **והנה השומר השבת כהלכתו מיוחד הק"ב וכן ישראל וגורם ברכה למעלה ולמטה בייחוד ההוא:** Et ecce qui Sabbathum rite observat, ille unit Deum O. M. & Cœtum Israël (hæc est Schechina,) & causatur hac sua unitione benedictionem & supra & infra. Quæ ista Sabbathi observatio fit, & quæ unitio, ex Thes. XVI. repeti potest, ubi mysterium UNITIONIS UNIUS, TRIUM, & SEPTEM, fuse declaratur. R. Meir ben Gabbaï in Abhod. hakkod. fol. 33. col. 3 **אבל כשיעבוד בכוונה ההיא אשר כתבנו הנה הוא פותח המעין וממשיך שפע הברכה למעלה והנה הוא מיוחד בכוונה ההיא השם הגדול בכהותיו עד א"ס והוא**

והוא עשיית הטוב בעיני השם וגם הוא יחולו הברכות ההן
על ראשו ועשו רצונו כמו שהוא עושה הרצון העליון ונו'

Sed quum cum hac intentione, de qua jam scripsimus, cultum suum instituit, ecce tunc aperit fontem, & derivat superius copiosam benedictionem. Et ecce tibi, hac intentione unit nomen illud magnum cum perfectionibus suis usque ad illud Ens Infinitum, & hoc est quod bonum est in oculis Domini. Et propterea requiescent hæ benedictiones super capite illius, perficientque voluntatem ejus, quemadmodum ipse exsequitur voluntatem illam excelsam. Egerat autem in præce-

dentibus de **שהוא מקרב הכהות הקדשות**, *sacrificio*, **קרבן** quod unit sanctissimas Dei virtutes aut perfectiones; inque ejus locum jam preces quasdam institutas dixerat, in quibus similiter unitio illa intendenda. Idem fol. eod. col. 4. **מטבע העבודה**

לשם המיוחד בכוונה אשר הודענו סודה ובארנו ענין לפתוח חמקור ולהמשיך אצילות הברכה מראש המחשבה עד סופה ומשם מתפשטת אל התחתונים הגורמים זה בעבודתם כי בהתכרך השם הגדול יתכרך העובד הממשיך הברכה

בעבודתו: *Atque ea natura est illius cultus, qui præstatur nomini appropriato cum ea intentione, cujus mysterium jam indicavimus atque interpretati sumus, ut aperiat fontem, derivetque emanationem benedictionis à principio Cogitationis usque ad finem ejus, unde ad inferiores diffunditur, qui cultu suo id causantur. Nam cum benedicitur nomini illi magno, etiam benedicitur τῷ προσκυνητῇ, qui cultu suo benedictionem derivat &c. Quis autem ita Deum vere colat,*

כי העובד בכוונה הראויה הוא המיוחד את השם בכחותיו ובזה נותן און וחיל בו בסוד באלהים נעשה חיל ובסוד תנו עוז לאלהים ומהעוז שהוא נותן אל העובד

ההוא: *Nam ille, qui ea qua decet intentione (Deum) colit, is est, qui unit Dominum cum perfectionibus suis; atque ita illi vires largitur juxta mysterium (verborum Psal. LX. 14.) In Deo agemus strenue, & Psal. LXVIII. 25.) Tribuite Deo robur. Et ex hoc robore iterum largitur cultori huic. Et hinc illi, qui hæc observant,*

העובדים האמיתיים, *oi ἀληθινοὶ προσκυνηταί, veri ado-*

ratores, dicuntur; & ipsa unitio העבודה האמיתית, verus cul-
tus: imo שרש הדת והאמונה fundamentum legis & fidei,
ותכלית העבודה & finis consummatioque totius cultus.

XLIII. Cum igitur Johannes, ut rem in compendium redigamus, & applicationem instituamus ad præsentem locum, Ecclesiis illis, ad quas scribere jubebatur, omnimodam salutem atque benedictionem comprecari vellet; ad eum se convertit, vota que sua dirigit, qui solus quidem & unicus, sed sufficientissimus idem omnis fons est & origo, lit. M. Ad יהוה scilicet, ὁ ὢν καὶ ὁ ἦν καὶ ὁ ἐρχόμενος, Ens illud infinitum, æternum, atque immutabile, Deum T. O. M. lit. D. qui non tantum perfectissime Unus est essentia: sed & Trinus personis, Lit. H. quarum literæ Jod & He in tetragrammato יהוה indicia memorialia sunt constituta, lit. E. Cum vero hic Triunus Deus, cujus essentia est incomprehensibilis, sese per attributa sua, quæ per הוה denotantur, lit. E. in mundo manifestet, lit. I. ea que quasi instrumenta sint benedictionis, aut canalibus aliquis per quem eam in homines derivet, lit. Q. etiam illa ad partes vocat, & ut ad salutem Ecclesiarum cooperentur, optat: καὶ ἀπὸ τοῦ ἐκ τῶν πνευμάτων αἱ εἰσιν ἐνώπιον τοῦ θρόνου αὐτοῦ. Quæ cum iterum omnia in unam Sephiram tanquam centrum concurrant, inque ea uniuntur, & per illam demum demonstrantur, Thes. XXXVI. vel imprimis se ad illam convertit, similiterque ut benedictionem suppeditet, orat, vers. 5. 6. Καὶ ἀπὸ Ἰησοῦ Χριστοῦ, οὗ μαρτυροῦμεν ὅτι πιστὸς &c.

XLIV. Unde liquet, quod vi Thef. v. erat demonst-
randum, scilicet, Cap. 1. 4. 5. 6. non modo illustra quedam styli
Cabbalistici vestigia agnosci, sed & integram fere Cabbalam Sephi-
rothicam ibi ὡς ἐν κεφαλῇ esse comprehensam. Johannes enim
in hoc suo voto tantum Tetragrammato utitur, ejusque explica-
tionem more Cabbalistis usitato instituit. Primo enim simplicis-
simam vocis significationem, de simplicissima & immutabili Dei es-
sentia, exponit; Lit. D. quæ cum tribus Sephiroth communis sit,
lit. H. & ipse alibi earundem unitatem docuerit 1 Epist. v. 7. illas
minime exclusisse censendus est: Eoque minus cum mox τέτρα
meminerit, quas alibi iisdem nominibus insignit, quibus à Cab-
balistis

balistis insigniri solent, lit. J. & L. atque inde se ad *ultimam* convertat, quæ *Messia Filio Dei* respondet. Porro cum *ab his solis* quidem, sed *omnibus*, *benedictionem Ecclesiis* comprecetur, juxta lit. M. N. O. P. Q. R. S. dubitare vix quisquam poterit, quin hic ad Cabbalam respexerit, lit. F. eamque, saltem Sephirothi-
cam, maximam partem proposuerit, lit. B. & A.

XLII. Atque hæc sunt, quæ ad hujus loci illustrationem, ex Cabbalistis placuit afferre. Quarum meditationum primam nobis occasionem dedit **החכם בחכמת הקבלה** D. Henricus Morus, *Cabbalæ denudata Part. II. pag. 54. Quæ quidem earum*, inquit, *in tres & septem divisio mihi supponi videtur Apoc. 1. 4. Est enim* $\omega\upsilon\nu$, $\kappa\alpha\iota$ δ $\nu\upsilon$, $\kappa\alpha\iota$ δ $\epsilon\rho\chi\acute{o}\mu\epsilon\upsilon$ & *Periphrasis Jeshovæ, qui Triunus ille Deus est, ac proinde tres primas Sephiroth sive Numerationes occupat, septem autem Spiritus, qui dicuntur ante Thronum illius, reliquas septem. Tametsi enim idem in seq. septem Sephiroth de angelis bonis, Divinæ providentiæ ministris, intelligendas esse velit; atque adeo longe iterum à nobis discrepet: tanti tamen hanc ejus conjecturam nobis visam esse fatemur, ut eorum recordati, quæ de Sephiroth passim apud Cabbalistas legeramus, non amplius eam conjecturæ loco, sed certæ veritatis haberemus. Proxima vice, volente Deo, ad alia Apocalypseos loca transibimus, & quid Cabbalistæ, de Iride, Altari mediatore, eademque loco animarum, & stylo Johannis, & fidei orthodoxæ convenienter tradant, ostendemus: Monstrata etiam aliarum phrasium, Apocalypsi propriarum, cum Cabbalismi harmonia.*

תם ונשלם שנה לאר בורא עולם:

D I S S E R T A T I O I.
D E
P H R A S I G R Æ C A N. T.

Ο ΑΙΩΝ Ο ΜΕΛΛΩΝ

E T H E B R Æ A

העולם הבא

Exhibens Summam Argumentorum, quibus probatur, SECULUM FUTURUM non denotare DIES MESSIÆ.

I.

Recepta est & pervulgata hodie inter eruditos sententia, illam adeo decantatam Hebræis phrasin העולם הבא seu SECULUM FUTURUM, præter cætera, de quibus etiam ipsi inter se Judæi recentiores disputant, apud Veteres passim etiam designasse ימות המשיח DIES vel TEMPORA MESSIÆ, quæ nunc vulgo TEMPORA NOVI TESTAMENTI appellantur. Posteaquam enim hunc phraseos illius significatum *Raimundus Martinus*, doctissimus seculi sui vir, & in Hebraicis versatissimus, tradidit; & hujus compilatores, *Porchetus* & *Galatinus*, sedulo propagarunt; & *R. Elias Levita* insuper in Lexidio suo, quod *Tisbi* inscripsit, visus est confirmasse; tanto consensu à Christianis in hanc sententiam itum est, ut hodie paucissimos invenias Hebraice doctos, qui, si occasio ad eam rem ferat, eandem non repetant atque inculcent: etsi nemo hætenus, quod quidem sciamus, ex Hebræorum scriptis illud ex professo conatus fuerit probare, Philologis nostris plerisque, credo, satis habentibus, rem certam, uti quidem existimabant, & extra omnem dubitationis aleam collocatam, in usum suum convertere, paucissimis unum & alterum locum profer-

ferentibus, ad communem opinionem confirmandam, nemine plura Cl. Lightfootho, qui tamen etiam ipse illud sparsim & tantum pro re nata egit.

II. Quoniam vero ista explicatio **SEculi FUTURI** per **TEMPORA MESSIÆ**, nobis jam multos abhinc annos suspecta fuit, &, dum usum illius formulæ apud Hebræos paullo diligentius observamus, non pauca nobis collegisse videmur, quæ illam acceptionem falsi arguant; faciendum existimavimus, ut quæ olim de hoc argumento congeessimus, in ordinem redigeremus, & eruditorum virorum oculis & judicio subjiceremus, qui nostris rationibus, si tanti videantur, rite perpenfis, & cum illis, quæ pro recepta sententia afferuntur, comparatis, arbitrentur, utrum ea significatio **SEculi FUTURI** posthac stare possit, an ex scholis & libris Philologorum pariter ac Theologorum in posterum debeat exulare.

III. Ut autem argumentum illud rite tractemus, neque quod ad ejus explicationem facere possit, consulto omisisse videamur, tribus partibus illud absolvere constituimus, quarum

Prima *Historiam phraseos controversæ*, id est, ortum ejus & progressum, ac lites inter ipsos Judæos super illa agitata, enarremus;

Secunda *nostræ sententiæ Rationes* exponamus, atque ex veteribus & recentioribus Hebræorum magistris probatum demus, olim per multa secula ignotam fuisse eam significationem, qua nunc vulgo accipitur de **DIEBUS MESSIÆ**:

Tertia denique *Argumenta* excutiamus, quæ ab aliis *pro vulgata sententia* sparsim sunt allata, & à Viro quodam Clarissimo pridem contra nos in peculiari dissertatione de **SEculo HOC ET FUTURO** congeſta, & superioribus annis secundis curis non nihil auctiora repetita. Quod si ita, uti apud animum nostrum constituimus, Deo favente absolvere licebit; sole meridiano, spero, clarius apparebit, non temere nos à tot tantisque Viris, quorum summam eruditionem & gravissima in rem literariam & Theologicam merita, pro eo atque par est, veneramur & commendamus, in hac causa discessionem facere; quantumvis etiam alii pro sua confidentia nos *toto, quod ajunt, cælo aberrare asseveranter pronuncient.*

IV. Quanquam vero in libro ipso eam, quam diximus, methodum in animum induximus observare, nunc tamen brevem tantum secundæ partis, five nostrorum argumentorum, summam exhibebimus, ut si Lector nostræ sententiæ fundamenta viderit, totius structuræ speciem animo percipere possit.

V. Ut vero omnis in hac disputatione ambiguitas vitetur, primo atque ante omnia status controversiæ rite formandus erit. Quæstio igitur hæc est: *An olim Veteres Hebræorum Sapientes per עולם הבא, SECULUM FUTURUM, inter alia etiam DIES, seu SECULUM MESSIÆ intellexerint, ut adeo phrasis illa Ο ΑΙΩΝ Ο ΜΕΛΛΩΝ in N. T. aliquando etiam de DIEBUS MESSIÆ, sive, uti nunc vulgo loquimur, de TEMPORE N. TESTAMENTI sit intelligenda?* Id plerique omnes hodierni Theologi & Philologi affirmant: nos gravissimis, uti quidem existimamus, rationibus adducti, illud negamus.

VI. Earum vero rationum alias ex natura subjecti petemus, seu SECULI FUTURI, pro eo atque Veteres Hebræorum Magistri illud descripserunt; alias ex natura prædicati, five DIERUM MESSIÆ; alias porro ex utriusque frequenti oppositione; rursus alias ex disertis recentiorum Judæorum testimoniis, DIES MESSIÆ ad HOC SECULUM referentium; eorumque, quando de SEculo FUTURO agunt, silentio de DIEBUS MESSIÆ; & denique ex historia controversiæ de significato SECULI FUTURI inter posterioris ævi Magistros agitata.

VII. *Primum* argumentum à natura subjecti, ex origine illius petemus, vel, si malis, occasione & scopo hujus formulæ introductæ & confirmatæ. Hanc nobis Cl. Lightfootus exhibet, in *Horis Hebraicis* ad Matth. XII. 32. ubi ita commentatur: „In „communem usum receptæ sunt quædam phraseologiæ, quibus „ex vulgari sermone contraheretur hæresi Sadducæorum, immortalitatem negantium. Ejus farinae fuerunt עולם הבא / αἰὼν ὁ μέλλων. עַד / παράδεισος. גֵּהֶנוֹם / Γέεννα, &c. Babyl. Bera- „choth fol. 54. 1. (quod observavimus ante) ad finem omnium orationum in Templo dixerunt עַד עוֹלָם in seculum: cum vero ir- „rumperent Hæretici, dicerentque, Non esse Seculum nisi unum, statu-

statutum est, ut diceretur, מן העולם ועד העולם / à seculo in seculum.

VIII. Sed majus robur dictis Cl. Lightfoothi accedet, si commentarium R. Salomonis Jarchii ad hunc locum, quem ipse etiam alibi addit, adscribamus, qui sic habet: משקלקלו המינים ואמרו אין עולם אלא זה התקינו עזרא וסיעתו שיהו אומרים מן העולם ועד העולם לומר ששני עלמור יש להוציא מלב: *Ex quo irruerunt (vel corruperunt) Hæretici, & dixerunt; Non est Seculum aliud præter Hoc (præsens seculum,) edixerunt Esras & collegium ejus, ut in posterum dicerent, à Seculo usque in Seculum, ut docerent duo esse Secula (Hoc & Futurum,) ut refutarent (opinionem illorum) qui negant Resurrectionem Mortuorum.*

IX. Ex quibus cum sic satis liqueat, phrasin SECULI FUTURI à priscis illis Hebræorum sapientibus inventam atque institutam esse, ut Sadducæorum hæresi obviam iretur, qui virtutum scelerumque præmia & poenas post hanc vitam negabant; simul clarum atque evidens esse putamus, phrasin illam ex prima sui institutione, ex scopo & intentione instituentium nequaquam significasse DIES vel TEMPORA MESSIÆ, de quibus quæstio non erat; sed tantum עולם הגמול SECULUM vel TEMPUS RETRIBUTIONIS ab HOC præsentī SEculo distinctum, quod improbi illi Hæretici præfracte negabant.

X. Atque ad hoc primum argumentum quid excipi vel opponi possit, non video, nisi forte hoc unicum: Etsi concedatur, SECULUM FUTURUM inde a prima institutione significasse SECULUM MERCEDIS, tamen fieri potuisse, ut deinceps tractu temporis ad alia quoque, atque ita ipsos DIES MESSIÆ denotandos adhibitum fuerit, quemadmodum aliis infinitis vocibus & phrasibus evenisse constat. Verum si qui sint, qui ita ratiocinentur, hos perquam rogatos velimus, nobis pariter ostendant, qua occasione vel necessitate urgente, formula, certo consilio primum instituta, deinde ad alia significanda sit traducta, atque adeo prorsus enervata.

XI. *Secundum* argumentum ab unanimi Veterum consensu sumemus, qui SEculo illi FUTURO ultimam & summam virtutis mercedem constanter adscribunt. Sic Cod. *Kidduschin*, f. 39. **שכר מצוה בהאי עלמא ליכא** *Merces praecepti* (virtutis) *in Hoc Seculo non datur*: Sed in *Futuro* demum, quemadmodum illud in sequentibus explicatur, argumento à nobis mox allegando. Huc pertinet illud R. Jacob in *Pirke Abboth* Cap. V. **ר' יעקוב אומר העולם הזה דומה לפרודור בפני העולם הבא** *R. Jacob dicere solebat: Seculum hoc simile est vestibulo respectu Seculi Futuri. Itaque para te in vestibulo, ut possis ingredi in triclinium. Quo dicto Magister ille innuit, Seculum Futurum tempus praemii & mercedis esse, adeoque in hac vita id cuique negotii datum, ut bonis operibus sese in Hoc Seculo praepararet, ad mercedem Futuri illius obtinendam. Eodem facit illud Medras Tilm, de Hoc mundo simili vespere & parasceve Sabbathi, Mundo Futuro autem simili Sabbatho, in quo laute quidem vivitur, sed nihil ciborum parare licet. Unde illud Deut. VII. 11. sic explicant: היום לעשותם ולא למחר לעשותם היום לעשותם *Hodie ut facias illa, non cras ut facias illa: Hodie ut facias illa, non hodie ut mercedem illorum reportes. Ex his aliisque id genus bene multis, recentiores SE-CULUM FUTURUM constanter appellant Seculum Mercedis, quemadmodum in libro ipso prolixè satis ostendemus. Cum itaque DIES MESSIAE eorundem Veterum recentiorumque consensu non sint Seculum mercedis; manifestum esse putamus SE-CULUM FUTURUM & DIES MESSIAE toto cœlo differre.**

XII. Huic *tertium* succedet argumentum à natura vel forma *Seculi Futuri* petitum, quæ talis est, ut *Diebus Messiae* nulla ratione convenire possit. Hanc nobis *Pandectæ Talmudicæ* exhibent, Cod. *Berach*. fol. 17. col. 1. **לא כעולם הזה העולם הבא אין בו לא אכילה ולא שתייה לא פרייה ורבייה לא משא ומתן לא שנאה וקנאה ולא תחרות אלא הצדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם**

בראשיהם ונהנין מויו השנינה: *Frequens erat in ore Rabbi Apophthegma: Non est Huic Seculo simile Futurum. In Futuro enim Seculo non est cibus & potus, neque conjugium (confer Luc. XX. 34. s. 1. Cor. VI. 13.) neque mercatura, neque odium, vel invidia, non denique ira; Sed justi sedebunt & coronas suas capitibus gestabunt, & fruentur splendore Majestatis divinae. Hic maximi nominis Doctor, & cum illo gens omnis Hebræa, nobis Futuri Seculi descriptionem exhibent; à qua cum Tempora Messia, in quibus, consentientibus omnibus Hebræis, cibus, potus, conjugium &c. locum habent, toto coelo differant: firmiter concludi posse putamus, Seculum Futurum priscis illis Sapientibus non significasse Dies Messia. Neque vero hic veremur, ne quis nobis vel Menassen Ben Israël objiciat, qui Seculo Futuro cibum, potum, conjugium &c. attribuit; vel Rabbenam Tam opponat, qui Diebus Messia eadem negat: cum ille studio & data opera, hic vero insigni quadam oscitantia, à Veterum Magistrorum scitis recessisse videantur.*

XIII. His quartum addemus à duratione desumptum, quia Seculum Futurum æternum & infinitum erit, cum Dies Messia omnium consensu finiti sint & certis terminis circumscripti. Atque hanc in rem evidens est illud R. Jacob dictum Cod. Kid-duschin, fol. 39. col. 2. & Chullin fol. 142. תניא רבי יעקב אומר אין לך כל מצוה ומצוה שכתובה בתורה שמתן שכרה בצדה שאין תחיית המתים תלויה בה: בכבוד אב ואם כתיב למען יאריכון ימך ולמען ייטב לך ובשלוה הקן כתיב למען ייטב לך והארכת ימים הרי שאמר לו אביו עלה לבירה והביא לי גחלות ועלה ושלח את האם ובחורתו נפל ומת היכן אריכות ימיו של זה והיכן הטבת ימיו של זה אלא למען יאריכון ימך בשלם שכולו ארוך ולמען ייטב לך בעולם: Traditio. R. Jacob dicit: Nullum omnino preceptum scriptum est in Lege, cui sua merces sit adscripta, ex quo non dependeat Resurrectio Mortuorum. Ita, verbi gratia, de honore parentum scriptum est, (Deut. V. 16.) Ut diu producantur dies tui, & bene fit tibi. Et pariter de matre pullorum dimittenda, (Deut.

(Deut. XXII. 7.) Ut bene tibi sit, & ut producas dies. *At ecce aliquando filium, quem cum pater in summum palatium adscendere jussisset, & pullos inde referre, ipse dicto audiens adscendit, & matre dimissa solos pullos abstulit. Cum vero jam rediret, summo loco delapsus cervicem fregit. Ubi ergo nunc hujus longævitas, ubi illius vitæ felicitas? Resp. illud, Ut prolonges dies tuos, eris in Seculo quod totum longum (infinite) est; Ut bene tibi sit, in illo Seculo, quod, quantum quantum est, nihil nisi beatitudo est.*

XIV. Manifestum est, hic loci de *Seculo Futuro* agi, *Seculo* illo mercedis, quæ in hac vita non datur, quemadmodum modo §. XI. ostendimus. Unde Judæi recentiores de *Seculo Futuro* agentes passim ad hoc R. Jacob Apophthegma provocare solent. Huic vero præter summam & absolutam felicitatem, quam nulla ægritudo interturbabit, etiam æternitas adscribitur; unde qui à *Nachmanide* faciunt, contra *Maimonidem* solide concludunt; *Seculum Futurum* non esse *Seculum animarum*, cum hoc in Resurrectione Mortuorum finem sit habiturum. Quare nihil causæ esse videmus, cur non nobis quoque eodem jure eodemque modo hinc concludere liceat; *Seculum Futurum* non denotare *Dies Messia*, qui pariter finiti sunt, quemadmodum ex sequentibus patebit.

XV. Atque huc nescio an non illud quoque referri possit, quod mortem in *Futuro Seculo* locum habere negant, *אין מיתה לעתיד לבא* Non erit, inquiunt, mors Tempore Futuro, id est, ut recentiores explicant, in *Seculo Futuro*. At eadem mors in *Diebus Messia* locum habebit, constanti omnium veterum recentiorumque Magistrorum consensu. Unde rursus sequitur, *Seculum Futurum* non esse *Tempora Messia*.

XVI. Quemadmodum vero illa, quæ de *Futuro Seculo* à Veteribus prædicantur, *Diebus Messia* nullo modo conveniunt: ita è contrario *Dies Messia* ad *Hoc* præsens *Seculum* sæpius & diserte referuntur. Ergo *Quinti* argumenti loco illud esto, quod Veteres *Dies Messia* Huic præsentis *Seculo* includant. Ita diserte Codice *Berachoth* Cap. I. Misna ult. *ימי חיך העולם הזה כל להביא לימות המשיח*: *Diebus vitæ tuæ* (Deut. XVI. 3. id signi-

gnificat) *Hoc Seculum*; Quod vero additur *Omnibus*, significat, *includi Dies Messia*. Agitur istic loci de legenda in paschate Sectione Exod. XIII. de fimbriis, & liberatione ex *Aegypto*, quam Ben Zoma ipsa nocte legendam esse concludebat, Sapientes vero etiam ipso tempore *Messia*. Id autem inde conficiunt, quod Deus Deut. XVI. 3. jusserit; *Ut memineris diei exitus tui ex Aegypto omnibus diebus vitae tuae*. Quum enim dicitur *Diebus vitae tuae*, id *Hoc Seculum* illis notat; adeoque *Omnibus diebus vitae tuae*, universum *Hoc Seculum* arguit, quantum quantum illud est: Et hinc adeo inferunt, hoc præcepto etiam *contineri Dies Messia*. Ut adeo ex mente illorum Magistrorum sub *Hoc Seculo* necessario etiam comprehendantur *Dies Messia*; qui si ad aliud Seculum pertinerent, nota illa universalitatis כל, addita τῶ *Diebus vitae tuae*, innui non potuissent.

XVII. Quid Cl. Lightfoothus alique ex hoc loco inferre velint, quo pacto etiam ex Codice Hierosolymitano ulterius contra nos urgeri possit, nulli ignoramus: sed ad id jam alibi ex parte respondimus, & in progressu nos abunde responsuros confidimus, præsertim si locum parallelum ex Codice *Sebachim* protulerimus, ubi Magistri *Dies Messia* non tantum *Huic Seculo* includunt, sed à *Futuro* illo etiam פתאים distinguunt. Nunc tantum id agimus, ut nostrorum argumentorum sedes ostendamus.

XVIII. Cum itaque *Dies Messia* in *Hoc Seculo* includantur, paulo quoque accuratius, in quam *hujus Seculi* partem incidant, investigandum erit. Illa autem pars extrema erit, אחרית הימים, *finis dierum*, vel *ultimi dies* hujus mundi, quemadmodum quidem ipsi Judæi phrasin illam explicant. כי לדברי הכל באחרית הימים ימות המשיח הם: *Nam extremum dierum, consensu omnium Doctorum sunt Dies Messia*. Verba sunt Nachmanidæ ad Gen. XLIX. 1. Vide Kimchium & Abarbanelem ad Jes. II. & Apostolos nostros Hebr. I. 1. Act. II. 17. 1 Tim. IV. 1. 2 Pet. III. 3. &c. Unde adeo *Sextum* nobis argumentum nascetur, quo sententiam nostram probemus. Nam si *Dies Messia* in *ultimam temporis* partem incidant, non certe novum quoddam Seculum ordiantur, quomodo novæ epochæ *initium* dicendi essent, sed

antecedenti tempori, *Seculo praesenti*, venient annumerandi.

XIX. Nempe, quod *septimum* argumentum erit, cum integra *Hujus Seculi* duratio à Veteribus Magistris sex annorum millibus definiatur, horum duo postrema *Dies Messia* sibi vindicant. Nota in hanc rem est & protrita illa Scholæ Elianæ Traditio: **שִׁתָּא אַלְפֵי שָׁנָה הוּי עֲלֵמָא שְׁתֵּי אַלְפִים תְּהוּ שְׁתֵּי אַלְפֵי תוֹרָה וּשְׁתֵּי אַלְפֵי יָמֹת הַמָּשִׁיחַ** *Sexies mille annos durabit hic mundus. Duobus millibus inane; Duobus millibus Lex; & duobus millibus Dies Messia.* Quo pacto hac antiquissima traditione Christiani nostri adversus Judæos utantur, nemo, credo, lectorum nostrorum adeo est ignarus, qui nesciat. Sed ignoscent nobis, spero, Christiani Doctores, si hoc eodem dicto adversus vulgarem errorem, de *Seculo Futuro Messia*, utamur. Vel enim hic diserte & perspicue *Dies Messia* ad *Hoc Seculum* referuntur; Vel, si diem cum Hebræis, (ne longe ab illorum scitis discamus) in duodecim horas dividas, Joh. xi. 9. duæ extremæ horæ, undecima & duodecima, Matth. xx. 6. non ad diem illum, sed sequentem noctem pariter erunt referendæ.

XX. Atque ad hæc omnia tandem, *octavo*, illud accedit, quod *Samuel* olim dixit, & reliqui omnes Rabbini admiserunt, *Dies Messia* nihil distincti habere ab *Hoc præsentis Seculo*. **אָמַר שְׁמוּאֵל אֵין בֵּין הָעוֹלָם הַזֶּה לַיָּמֹת הַמָּשִׁיחַ אֵלָּא שִׁיעוּב** *Dixit Samuel: Nihil interest inter Hoc Seculum & Dies Messia, nisi sola servitus gentium.* Ex omnibus, quibus utemur dictis, nullum aliud neque apud Hebræos, neque apud Christianos, quod quidem sciamus, frequentius occurrit. Et licet ex recentioribus Judæis aliquando alii aliter hæc verba accipiant, tamen in eo omnes conspirant, Samuelem hoc dicto innuere, *Dies Messia* ad *Hoc Seculum* pertinere, nequaquam vero ad *Futurum*. Cujusmodi explicationem cum jam alibi ex Maimonide attulerimus, ne eadem sæpius recoquamus, hic repetere nihil attinet. Lector noster, vel nobis tacentibus, facile intelliget, quod ab *Hoc Seculo* non differt, vel non est distinctum, illud procul omni dubio ad illud pertinere; Et per consequens *Dies Messia* ad *Hoc Seculum* referendos esse, &c.

XXI. Cum itaque *Seculi Futuri* attributa *Diebus Messia* nul-

late.

latenus conveniant, imo hi ad *Hoc Seculum* à Rabbiniis referantur; nemo mirabitur eosdem *Seculo Futuro* sæpius opponi. Atque huc imprimis illud facit, quod noni argumenti loco erit, Cod. *Schabbat* fol. 63. & alibi sæpius: **אמר ר' חייא בר אבא כל הנביאים כולם לא נתנבאו אלא לימות המשיח אבל לעולם הבא עין לא ראתה אלהים וולתך וגו'** *Dixit R. Chija Bar Abba: Omnes prophetae in universum non sunt vaticinati, nisi de Diebus Messiae; sed de Futuro Seculo* (illud Es. LXIV. 4. valet) *Oculus non vidit præter Te ô Deus, quod parasti præstolantibus ipsum.* Manifesta est hic loci inter *Sec. Fut.* & *Dies Messiae* oppositio, quorum uni quod negatur, asseritur alteri, ut adeo toto genere differre necesse sit. Atque hujus nostri argumenti robur recentiorum Judæorum testimoniis confirmabimus, qui hoc R. Chijæ dictum explicantes, hanc ejus rationem afferunt, quod *Dies Messiae* sint *Hujus Seculi*, & prophetæ non nisi *Hujus Seculi*, negotia assequi possint.

XXII. Ita pariter R. *Eliezer*, Cod. *Schabbath*, l. c. de quo ita narrant: **ואמרו לשון אחר אמר להם ר' אליעזר אף לימות המשיח אינן בטלין אבל בטלין הן לעולם הבא** *Dicunt vero, R. Eliezerem mutasse sententiam & dixisse; Ne quidem in Diebus Messiae illa (arma) cessabunt, sed demum in Seculo Futuro.* Cujus argumenti vis ut recte intelligatur, historia controversiæ ibi agitatae scienda est. Rabbi ille *Eliezer* statuebat, die Sabbathico licitum esse arma gestare, cujus suæ sententiæ hanc reddebat rationem, quoniam arma hominem ingenuum æque ornet, ac vestes pretiosissimæ. Sed audierant illum alias docentem, in *Diebus Messiae* nullum armis locum fore. Unde ex propria hypothesis illum impugnare incipiebant, quærentes; Si arma gere re homini decorum sit, cur non ergo etiam in *Diebus Messiae* sint gestanda, ubi sc. nihil, quod hominem ornet, prohibitum sit; regerebat ille, quoniam *Temporibus Messiae*, quando pax futura altissima, æque stolidum sit arma gestare, atque ipso meridie cum Diogene lucernam in foro circumferre. Sed objiciebant illi tum istud Samuelis, *Non est differentia &c.* Hujus itaque dicti Samuelis auctoritate commotum R. *Eliezerem* tandem

sententiam mutasse ajunt, & dixisse, quod in rem suam erat, ad confirmandam opinionem de usu armorum in die Sabbathico: *Ne quidem Temporibus Messiae armorum usum cessaturum esse, sed demum in Seculo Futuro.* Quæ si non directæ contrariorum oppositio sit, quorum unum de altero nullo modo prædicari possit, lubens equidem me nescire fatebor, quid sit oppositio.

XXIII. Eodem facit, quæ eadem occasione narrari solet, conciliatio illa R. Chasdai, qua duo illa loca ἐναντιοφανῆ apud Jesaiam componere solebant. רב חסדא רמי כתיב וחפרה הלבנה ובושה החמה וכתוב והיה אור הלבנה כאור החמה לא קשיא כאן לימות המשיח כאן לעולם הבא *Rabh Chasda hæc duo Scripturæ loca opponere solebat:* Et erubescet sol, & luna pudet, Jes. xxiv. 21. *Atque;* Et erit lux lunæ similis lumini solis, Ibid. cap. xxx. 26. *Sed hoc modo solvebat:* Quod uno loco agatur de Diebus Messiae, altero vero de Seculo Futuro. Nempe ad concilianda ista dicta, tempora distinguit, &, quæ nostra sententia est, *Dies Messiae & Sec. Fut.* diversa esse docet, nulloque modo confundenda. Quod adeo *undecimum* argumentum esse poterit.

XXIV. Similiter oppositio horum temporum occurrit in vulgato illo Rabbinorum dicto, de differenti musica *Templi, Dierum Messiae, & Seculi Futuri*, quod Cod. *Erachin*, fol. 13. 2. *Medras Tillim*, ad Psal. LXXXI. & alibi occurrit. כנור של מקדש של שבע נימין היה שנאמר שובע שמחות את פניך אל תקרי שובע אלא שבע של ימות המשיח שמונה שנאמר למנצח על השמינית ולעולם הבא עשרה נימין שנאמר Cithara Sanctuarii septem tantum chordarum erat, quemadmodum dicitur, (Psal. xvi.) Satietas gaudiorum coram facie tua. Ubi noli legere שובע Satietas, sed שבע Septem. At cithara in DIEBUS MESSIÆ octo fidibus constabit, quemadmodum dicitur (Psal. xi. 1.) Præfecto octochordi. Sed in SEculo FUTURO decem chordis instruetur, Q. D. (Psal. xcii. 4.) Super decachordo & nablio &c.

XXV. Manifesta hic loci oppositio est inter *Dies Messiae & Seculum*

Seculum Futurum, adeoque *duodecimum* nobis argumentum subministrabit. Quod quo melius intelligatur, ex Recentioribus Magistris, *Mose Nachmanide*, *Jebuda Bezaleelide*, aliisque ostendemus; Veteres Sapientes per hæc instrumenta musica varios gradus cognitionis, quam homo de Deo rebusque divinis habet, & secundum quos eundem plus minus laudare & celebrare potest, adumbratos voluisse; atque illud adeo significasse, apprehensionem illam Dei rerumque divinarum, quæ in *Hoc Seculo* homini obtingat, multis modis imperfectam esse; & licet major quidam cognitionis gradus expectandus sit in *Diebus Messia*, ultima illa & præstantissima *Hujus Seculi* parte; perfectionem tamen & summum illum gradum non obtineri nisi in *Seculo Futuro*, quando Deum cognoscemus, quemadmodum ipse est, &c. Unde clarum fore confidimus, Veteres hoc uno eodemque dicto *Dies Messia* simul ad *Hoc Seculum* retulisse, & a *Futuro* illo tanquam longe diversissimo distinxisse.

XXVI. Atque hæc præcipua argumenta sunt, quæ jam fere viginti abhinc annis ex Veteribus congeessimus, quorum robur quo melius Lector noster perspiciat, nexum eorundem hic veluti in brevi tabella exhibere non abs re erit. Quod itaque *Subjectum* nostræ quæstionis attinet, phrasis hæc SEculum FUTURUM.

I. Inventa & instituta est ad significandum & inculcandum Tempus ultimæ mercedis.

II. A Veteribus deinde constanter usurpata & explicata de tempore mercedis.

III. SEculum FUTURUM erit æternum, infinitum:

IV. Et expers cibi, potus, conjugii, mortis, &c. &c.

Atque *Dies Messia* non sunt tales. Ergo. Vel si malis, propositiones transponantur, ut *Seculum Futurum* minorem faciat, & naturalis ordo servetur.

Quod vero *Prædicatum* attinet, nimirum DIES MESSIÆ, illi

V. *Hoc Seculo* includuntur;

VI. Cujus postrema pars sunt;

VII. Duo extrema millia annorum ejus sibi vindicantes.

VIII. Adeo ut ab *Hoc Seculo* nihil differant.

Et hinc adeo frequens illa, non solum apud recentiores, qui hic nondum in censum veniunt, sed Veteres inprimis, oppositio inter *Dies Messiaë* & *Seculum Futurum*; qualis illa

IX. R. Chijæ Bar Adæ, de Prophetis vaticinatis tantum de *Diebus Messiaë*, sed non de *Seculo Futuro*.

X. R. Eliezeris, de usu armorum, non in *Diebus Messiaë*, sed *Seculo Futuro* demum abolendo;

XI. R. Chasidæ, in illa compositione dictorum Jesaiæ, Cap. xxiv. & xxx. de Sole & Luna.

XII. Et denique R. Jehudæ de variis gradibus Musices, vel cognitionis, in *Templo*, *Diebus Messiaë*, & *Seculo Futuro*.

XXVII. Etsi vero non difficile foret, ex aliis Veterum dictis multo plura argumenta formare, tamen quoniam non tam numero illorum, quam valido robore certare constituimus, id operam dabimus, ut illa quoque, quantum ejus fieri poterit, ad has, quas diximus, veluti sedes, revocemus. Idque eo magis, quoniam pleraque horum ita tractabimus, ut ostendamus, ipsos recentiores Hebræorum Magistros ex iisdem Veterum dictis diferte & ex professo concludere atque inferre, *Dies Messiaë* ad *Hoc præsens Seculum* pertinere, & a *Futuro* illo toto genere differre. Cujus rei exempla Lector noster jam ex illa disputatione colligere per se poterit, quam huic mox subjiciemus de *Recentiorum testimoniis, qui Dies Messiaë à Futuro Seculo distinguunt*. Vide sis §. 14. 16. 20. 21. 22. imo omnia, quæ ex Nachmani de produximus: & adde §. 31. 32. inprimisque §. 37. 38. 39. 40. In quibus non pauca Veterum dicta à nobis supra prolata, in eandem sententiam, atque nos fecimus, explicantur.

XXVIII. De tertia argumentorum nostrorum classe, illud dissimulare nolumus, quod alii cuivis, inprimis cui firmiter animo sederit τὴν ὑπόθεσιν φυλάττειν, in mentem venire possit; quemadmodum istis locis *Dies Messiaë* & *Seculum Futurum* opponuntur, ita alibi centies eosdem *Dies Messiaë* & *Hoc Seculum* opponi: Unde adeo eodem modo, eademque certitudine, inferri posse videatur; *Dies Messiaë* ab *Hoc Seculo* distinctos esse, & ad *Futurum* necessario referendos. Quæ certe recta & genuina argu-

gumentandi ratio est, & insignem speciem habet, multumque negotii nobis faceffere posset; nisi ipsi Hebræi nobis hac parte succurrerent, suaque hujusmodi dictorum interpretatione juvarent. Nempe quando Veteres D. M. & S. F. opponunt, & res ipsa clamat, & recentiores inde, uti jam diximus, & testibus omni exceptione majoribus assertum dabimus, ex professo concludunt: *Dies Messia & Seculum Futurum* distincta tempora esse, quorum unum alterum sequatur. Quando vero etiam *Dies Messia & Hoc Seculum* opponere videntur, illud ita explicant, ut & *Dies Messia* ad *Hoc Seculum* redigant, & quænam tamen ratio distinctionis sit, ostendant, nimirum qualis solet esse inter totum aliquod ejusque partem. Quamobrem, si qui illo argumento adversus nos uti velint, id sibi negotii datum esse credant, ut probent sese loca illa, quæ ex Judæis proferunt, ex eorundem hypothese allegare, & loca ostendant, ubi iidem Hebræi sese in illam sententiam, quam ex verbis illorum extorqueret satagunt, explicent.

XXIX. Hisce vero argumentis a Veterum auctoritate petitis aliud subjiciemus, à Recentiorum Magistrorum testimoniis desumptum, qui Veterum sententiæ procul dubio non ignari, sæpius & diserte *Dies Messia* ad *Hoc Seculum* referunt, & à *Futuro* prorsus distinguunt. Quoniam vero hoc argumentum longe uberrimum est, & integram justamque dissertationem constituit, ne demonstrationis nostræ seriem interrumpamus, illud seorsim tractabimus, & huic dissertationi mox subjiciemus.

XXX. Ad hæc porro omnia, duo vel tria alia argumenta accedent, non ex uno vel altero singulari dicto Magistrove deducta, sed omnium Hebræorum Scriptorum & controversarum phrasium consideratione. Quod si enim *Seculum Futurum* priscis Hebræorum Sapientibus, Talmudicis, inquam, & qui ante illos vixerunt, significasset etiam *Tempora Messia*, id citra omne dubium recentioribus Magistris latere non potuisset; & per consequens, quando horum præstantissimi, qui apud Judæos pariter ac Christianos eruditionis fama florent, ex professo de *Futuro Seculo* agebant, & significatum illius exponebant, hanc ejus vim, qua *Dies Messia* notat, minime dissimulassent; imo vero
quando

quando de *Diebus Messiae* agebant, procul omni dubio eadem phrasi, qua Veteres illos designarant, quoque ipsi usi fuissent; haud secus atque alias quasdam adhibuerunt. Neque enim, credo, ulla ratio dari vel fingi poterit, cur significatus phrasidis ejusmodi, quæ omnibus assidue in ore erat, & in Veterum scriptis utramque paginam faciebat, vel summorum Virorum, qui in Majorum suorum scriptis atque institutis versatissimi erant, notitiam effugere, vel iisdem adeo invisus fieri potuerit, ut illum vel nequiverint vel noluerint explicare; & in scriptis suis ibi, ubi maxime poterant & debebant, adhibere. At enim vero, quando recentiores de *Seculo Futuro*, *Temporibusve Messiae*, dedita opera & ex professo agunt, nihil eorum, quæ modo ipsos facere debuisse facturosque fuisse diximus, præstant. Quod dum asserimus, ne quis nostram fidem & pudorem accuset, ad integros libros & capita celeberrimorum Rabbiorum, *Saadia Gaon*, *Mosis Maimonida*, *Nachmanida*, *Josephi Albi*, *Meir Gabbaida*, *Isaaci Ravanelli*, *Jehuda Bezaleelida*, *Menassis Israelita*, aliorumque provocamus; quorum omnium loca, in quibus de alterutro argumento agitur, ita indicabimus, ut eruditus lector neque fidem neque diligentiam in nobis sit desideraturus.

XXXI. Tandem denique & illud velim Viri Docti in seriam considerationem mittant, quod cum *Nachmanides* sententiam *Maimonida* de *Seculo Futuro Animarum*, cum ipse idem Seculum de illo tempore accipiendum contenderet, quod sequitur *Resurrectionem Mortuorum*, in quo maxime corporibus sit locus; tamen nunquam hoc argumento usus esse legitur, quod *Seculum Futurum* etiam denotaret *Dies Messiae*. Quo argumento nullum aliud clarius, validius nullum invenire potuisset. Quid enim *Nachmanida* facilius, quid ad omnium convictionem evidentius, quam, cum *Maimonides* omnem corporibus non tantum usum sed & locum in *Seculo Futuro* abrogaret, cum Christianis nostris *Maimonio* longo ordine loca objicere, in quibus *Seculum Futurum* à Veteribus usurpetur de *Diebus Messiae*, de quibus ipse *Maimonides* nullus dubitabat, quin corpora & rerum corporalium usum sint admissuri? Sed tantum abest, ut *Nachmanides*

manides omni suo ingenio & industria hoc argumentum excogitare potuerit, ut e contrario ibi, ubi maxime e re ejus fuisset illud docere posse, sæpius, diserte, & ex professo contendat atque probet, *Dies Messia* ad *Hoc Seculum* pertinere, & à *Futuro* illo toto genere differre. Quæ *Nachmanidæ* vestigia alii quoque maximi nominis scriptores inter Judæos premunt, uti *R. Joseph Albo*, *Meir Ben Gabbaï*, alique, qui sive *Nachmanidæ* contra *Maimonidem* faveant, sive conciliandi studio utriusque sententiam simul amplectantur, multis post exortam illam controversiam annis nihil omnino scivere de *Diebus Messia* phrasi *Seculi Futuri* denotatis.

XXXII. Cum vero nihil adeo certum sit, adversus quod non hoc illudve obtendi possit, hic quoque illi ex Recentissimis nobis objicientur, qui *Seculum Futurum* per *Dies Messia* explicuerunt, quales *Elias Levita* & *R. Abraham Bar Schem Tobh Bibaculus*, & si qui alii hisce adhuc inferiores. Quibus, cum & numero pauci sint, & exigui nominis, certe Christianis nostris præter unicum Eliam vix ipso nomine noti, & ineptissimis argumentis infelicissime pugnent, integram aciem fortissimorum heroum opponemus, qui non inter suos tantum præcipua semper dignatione fuerunt, sed apud ipsos etiam Christianos eruditionis laude plerique omnes floruerunt, & etiamnum florent.

XXXIII. Sic itaque habes, Benevole Lector, brevem summam & seriem illarum rationum, quæ nos à veteri & pervulgata inter Christianos sententia de *Seculo futuro* in alia omnia discedere coegerunt; quas Dissertationis nostræ parte secunda, si Deus voluerit, ita ex unanimi Hebræorum consensu explicatas & confirmatas dabimus, & ab exceptionibus omnibus, quarum quidem nobis in mentem venire possit, ita vindicabimus, ut speremus fore, ut si minus ex hoc specimine id facere possis, tamen libro ipso lecto nos, si non ab *inscitia* in hoc argumento, saltem à *temeritate* omni sis absoluturus.

XXXIV. Si quis vero etiam quærat, nullisne tandem etiam Christianorum Philologorum auctoritatibus sententiam meam asserere queam; lubens equidem fatebor, me ita solum & unicum in hac sententia esse, ut hætenus neminem offenderim, qui re-

ceptam sententiam in dubium vocarit; neque vero etiam in re, quæ unice ex Hebræorum tabulis decidenda venit, de Christianorum consensu magnopere sollicitum esse. Quod si tamen horum quoque auctoritas in hac controversia aliquid momenti habere debeat, atque eos, qui minus pertinaces sunt, facilius in nostram sententiam adducere queat; non ita prorsus ab ea nos imparatos & destitutos esse confidimus, quin ad tres maximi nominis & in Hebræorum scriptis exercitatissimos Viros provocare audeamus. *Eduardum* dicimus *Pocockium*, *J. Windetum*, & denique Præceptorem de nobis optime meritum *Jacobum Altin- gium*: à quibus, si per fata sententiam dicere possent, amicum nobiscum consensum sperare liceret, adeo nos illorum libris & institutione in nostra suspicione primum confirmatos meminimus, & ad accuratius vulgatæ sententiæ examen instituendum incitatos.

XXXV. Nimirum *Pocockius* cum in *Notis Miscellaneis*, quas *Portæ Mosis* subjecit, prolixè & operose ad methodum & ductum *R. Isaaci Abarbanelis* de *Resurrectione Mortuorum* agit, ubi *Dierum Messia* & *Seculi Futuri* frequentissima mentio fit, tamen hujus sententiæ, quam nos in controversiam vocamus, nusquam vel minimo verbulo meminit. Imo vero inde à pag. 102. & seq. controversiam illam inter *Maimonidem* & *Nachmanidem* de significato *Seculi Futuri* ab *Abravanele* quoque motam satis prolixè & diligenter pertractat, & præstantissimos quosque Hebræorum Magistros in partes vocat; Sed de tertio illo significato Christianis nostris recepto altum fileat. Id quod nostram suspensionem jam olim vehementer augebat, & valido etiam nunc est argumento, præstantissimum illum diligentissimumque virum vulgatam illam sententiam in Judæorum libris, quos trivit, nunquam invenisse; vel si forte invenerit, tamen illam neque credidisse, neque observatione dignam censuisse. Præterquam quod non pauca ejus generis Magistrorum dicta ibi recenset, quæ in nostram sententiam adeo perspicua sunt, & diserta, ut sæpius animum subeat mirari, qui fieri potuerit, cum liber ille Doctorum Virorum manibus probe versetur, ut illa neminem neque ante, neque etiam post controversiam hanc à nobis motam, in

in contrariam sententiam impulerint.

XXXVI. Neque vero aliter *J. Windet*, de *Vita sanctorum statu* Sect. VII. Ubi cum prolixè de *Seculo Futuro* ex mente Hebræorum agit, & duplicem sententiam proponit, earumque etiam unam refutat, tamen de *Diebus Messia* illa phrasi significatis nihil habet. Ut & hunc Virum tertium illum phraseos controversiæ inter Hebræos usum nescivisse, vel rejecisse necesse sit, etsi non vulgariter in Rabbiorum lectione erat versatus.

XXXVII. Si quis vero ex horum Virorum silentio nihil magnopere de re ipsa concludi posse contendat, equidem vehementer non repugnabo. Illud saltem Viri Docti velim considerent, an non ejusmodi Virorum, qui ex professio de phraseos illius significatu inter Judæos recepto agunt, silentium de *Diebus Messia*, illud minimum arguat, illos in suis, quos versarunt, libris (versarunt autem complures, eosque, uti *Pocockius* de se testatur, ipsorum Judæorum commendatione optimos & præcipuos) tertium illum significatum nusquam invenisse?

XXXVIII. Sed *Altingium* quod attinet, ille non tantum de *Seculo Futuro* eam, quæ vulgo illi tribuitur, significationem non habet; neque vero etiam, quod quidem meminerim, usquam de illo agit; Sed etiam, quando illi occasio est de *Diebus Messia* agendi, non obscure in nostram sententiam concedit, vel potius nostram suspicionem, cum illam semel concepissemus, mirifice promovit. Vide illum *Schilo* Lib. IV. cap. XVI. ubi ex dicto illo *Samuelis* & loco *Maimonida*, jam semel iterumque citatis, concludit, *Dies Messia Hujus Seculi esse*. Et in primis *Comment. ad Heb. 1. 1.* Ubi hanc rationem reddit, cur *Dies Messia* vocentur *Extremum dierum*, quoniam extremam *Hujus Seculi* partem faciant.

XXXIX. Sed fere obliti essemus Cl. *Hulsii*, qui etsi etiam ipse plurium sententias confundere videtur, tamen *Theol. Jud.* pag. 177. ita concludit: *Videmus itaque sententiarum discrepantiam. 1. Veteres Messia tempora ad hunc mundum referebant: Recentiores ad mundum futurum.* Ubi sequentia etiam videantur.

DISSERTATIO II.

EXHIBENS

TESTIMONIA

Recentiorum Rabbiorum de SEculo FUTU-
RO & DIEBUS MESSIÆ.

I.

Inter cætera argumenta, quibus probare conamur, SEculum FUTURUM non designasse Veteribus Hebræis DIES vel TEMPORA MESSIÆ, superiore dissertatione illud recensuimus, quod ex generali consensu petimus illorum Magistrorum, qui post Talmudem congestum flourerunt, & cum apud suos, tum apud Christianos præcipuo loco & numero habentur, quique DIES MESSIÆ sæpius, diserte, & ex professo ad hoc SEculum referunt, & à FUTURO sollicitè distinguunt.

II In his primus sententiam dicat, R. Saadiah Gaon qui Libro *Emunoth*, Cap. vi. ipso initio in hæc verba scribit: ואחרי כן אומר שמצאתי המון בני ישראל מאמינים כי הבורא יתב' ויתעלה יהיה המתים בעת הנאולה ומצאתי שמפרשים כל פרשה שיש בספרים שנראה ממנה תהיית המתים בעת הישועה כפשוטה ועוזרים זה בדברים מקובלים כוללים פירושי המין ההוא ומצאתי אנשים מעטים מן האומה שאינם מודים שזה יהיה בעת הנאולה ואומרי שזה Porro itaque deprehendi, plerosque omnes Israëlitas credere, Deum O. M. resuscitaturum esse mortuos Tempore Liberationis, in eamque sententiam omnia loca Sacra Scripturae, ex quibus resurrectio mortuorum probari posse videtur, ad literam de Tempore Salutis explicare, idque porro etiam

etiam traditionibus quibusdam, quæ id genus explicationes continent, confirmare. At paucos de populo nostro inveni, qui non fateantur illud futurum esse TEMPORE LIBERATIONIS, sed demum eo tempore futurum dicant, quo transibunt ad SEculum FUTURUM &c. Agit hic Illustris Saadias de Resurrectione Mortuorum, de qua receptam gentis sententiam esse ait, fore tempore Messia, quod liberationis & salutis vocat; Sed paucos quosdam alios disputare scribit, qui illam ad tempus referant, quo transibunt beati ad *Seculum Futurum*; Quo ipso docet, utrisque, atque adeo toti genti Hebræorum, *Tempora Messia à Futuro Seculo* distingui; absque eo enim sit, de re nihili disputasse dicendi erunt.

III. Verum *Tempora Messia* illi non tantum à *Futuro Seculo* distingui, sed simpliciter ad *Hoc præsens Seculum* referri, in progressu prolixè & diserte docet, quemadmodum ex sequentibus evidens & manifestum est. Eodem capite, fol. 34. 4. pr. **ואחר כן חקרתי במוצא השלישי והוא הכתוב במקרא והסתכלתי אולי יש בה מה שמונע תחיית המתים בעולם הזה** *Inde tertium locum argumentandi scrutatus sum, nimirum Sacram Scripturam, atque perpendi an forte in illa sit, quod impediatur (quo minus credere possimus) Resurrectionem Mortuorum futuram in Hoc Seculo. Hic Dies Messia, quos modo tempus liberationis & salutis dixerat, & ex sententia omnium, quotquot usquam erant, Hebræorum à Futuro Seculo distinxerat, vocat Hoc Seculum, in quo resurrectio sit futura.*

IV. Sed utrumque simul inculcat, fol. 45. 1. fine **ויהיה אמרו והעליתי אתכם מקברותיכם מכאן שזה מועד לבני ישראל לבדם ויהיה אמרו והבאתי אתכם אל ארצת ישראל לאמת אצלנו שזה המועד בעולם הזה שלא נחשוב** *Itaque quod dicit (Ezech. XXXVII. 12) Et reducam vos ex sepulchris vestris, declarabit, illud solis Israëlitis promissum esse; quod vero ait, & perducet vos in terram Israël, (id eo spectat,) ut nos certos reddat, illud in HOC SEculo promissum esse, ne existimemus illud pertinere ad FUTURUM.*

V. Porro Ibid. col. 2. **ויהיה אמרו ונתתי רוחי בכם**

והייתם וגו' וידעתם כי אני יהוה דברתי ועשיתי נאם יי
להתברר אצלנו שימי הישועה יהיה להם אריכות בעולם
הזה *Quod ait, (Ezech. xxxvii. 14.) Et dabo Spiritum meum
in vobis & vivetis, &c. & cognoscetis, me Dominum dixisse &
præstitisse, dictum Domini; id omne eo facit, ut nobis clarum &
certum sit, TEMPUS SALUTIS IN HOC SEculo diu prorogatum
iri.*

VI. Ibidem, medio col. 2. ומצאתי עוד מאמר דניאל
ורבים משיני עפר יקיצו וגו' וזהו המאמר מהמלאך לדניאל
הזה *Porro inveni dictum Danielis, Et
multi ex dormientibus in pulvere evigilabunt &c. Hoc vero di-
ctum Angeli ad Danielelem absque omni dubio in Hoc Seculo eveniet.
Tum posteaquam in sequentibus sermonis Angelici Cap. xi. ana-
lysin instituit, de Imperio Persarum, vers. 2. Græcorum, vers.
3....15. Romanorum, vers. 16....35. & Arabum vel Mu-
hammedanorum, vs. 36. usque ad finem, sic pergit: וְאַחֵר כֵּן
שְׁלוֹשָׁה פְּסוּקִים בִּישׁוּעָה וּבִעֵת הַהִיא יַעֲמֹד מִיכָאֵל וְרַבִּים
מִשִּׁינֵי אָדָמָת עֵפֶר וְהַמִּשְׁכִּילִים יִזְהִירוּ וְקִצְרֵי עֲנִינֵיהֶם דְּנִיָּאל
מִפְּנֵי שִׁכְבֵּר הַשָּׁלִים בִּיאֹרֶם בְּסֵפֶר יִשְׁעִיה וִירְמִיָּהוּ וִיחֻזְקֵאל
וְאַלֵּה הַשְּׁבַעָה וְאַרְבַּעִים פְּסוּקִים נֹאמְרוּ יָחַד מֵאֹרֶע אַחֵר מֵאֹרֶע
עַל חֹסְדֵּר וְכִמו שְׁמֶלְכִי פֶרֶס וְיוֹן וְהַרְוֹמִים וְהָעֶרֶב בְּעוֹלָם
הַזֶּה לֹא בָנָא גַם כֵּן וְרַבִּים מִשִּׁינֵי אָדָמָת עֵפֶר יִקְיֹצוּ
בְּעוֹלָם הַזֶּה לֹא בָנָא וְגו' *Denique tria commata sequuntur de
futura salute (Cap. xii. 1. 2. 3.) de qua Daniel paucis agit, quo-
niam jam pridem plena illius declaratio in Libris Esaie, Jeremiae &
Ezechielis exhibita erat. Illa vero quadraginta septem commata con-
tinua serie variarum rerum eventus ordine enarrant. Quemadmodum
itaque Reges Persie, Græciæ, Imperatores item Romani atque Mu-
hammedani in HOC SEculo sunt, non autem in FUTURO, ita pari-
ter multi ex dormientibus in terra pulverulenta evigilabunt in HOC
SEculo, nequaquam vero in FUTURO &c.**

VII. Idem porro ex Lege probare contendit, & quidem ex
Cantico Dei, Deut. xxxi. in quo se invenisse ait זְכֹרֹן תַּחֲיִית
הַמֵּתִים

השועה *mentionem fieri Resurrectionis Mortuorum futuræ Tempore salutis.* Quod postquam data totius capitis analysi & explicatione demonstravit, sic tandem fol. 36. i. med. concludit: *atque hac omnia in HOC SEculo evenient, quemadmodum jam explicui & declaravi.*

VIII. Sed pergamus cum illo: **והב' הימותו אחר כן ואשיב** *VIII. Sed pergamus cum illo:* **כי לא ימותו אבל מעתיקים אותם מימות המשיח אל נעימות העולם הבא וזוה אמרו רבותינו מתיים שהק' ברה** *Secundo quaritur, an (resuscitati) postea rursus sint morituri? Quod equidem nego, quoniam transferentur ex DIEBUS MESSIÆ in voluptates SEculi FUTURI, qua de re Magistri nostri olim dixerunt: Mortui, quos Deus T. O. M. resuscitabit, non redibunt de novo in pulverem.*

IX. Rursus fol. 36. col. 3. m. **והששית אם יאכלו וישתו** *IX. Rursus fol. 36. col. 3. m.* **וישאו נשים ואומר כן כמו שבן הצרפית שהחיהו הבורא על ידי אליהו ובן השונם' על ידי אלישע אכלו ושתו ויתכן שנשאו נשים' והשביעית איך יעתקו אל העולם הבא אשר אין בו לא אכילה ולא בעילה וכבר נהגו במ בעולם הזה ויחיו ואומר כמו שנהג משה רבינו עליו השלום האכילה והשתיה והבעילה ועמר בלעדיהם ארבעים יום בהר סיני נ' *Quæstio sexta est; An (resuscitati) cibo & potu sint usuri, ducturique uxores? Id quod affirmandum ajo, haud secus atque filius Sareptana, quem Deus per Eliam resuscitavit, & F. Sunamitidis, quem Elisa in vitam revocavit, ederunt & biberunt, quos verosimile est etiam duxisse uxores. Septima; Quomodo ergo transferendi sint ad SEculum FUTURUM, in quo cibus, potus, & conjugium, quibus in HOC SEculo adsueverunt, locum non habent, & tamen victuri? Ad quod respondeo; Quemadmodum Moses Magister noster, cui pax sit, cibo, potu & conjugio solitus fuit uti, & tamen teste Lege absque illis omnibus quadraginta dies in monte Sinai tertium substitit & supervixit, ita quoque illi in Seculo Futuro absque his omnibus ætatem agent.***

X. Por.

X. Porro : והשמינית כיון שהמחויים בימי הישועה הם מונחים לבחירתם בעבודה שמא יבחרו במרי ולא יהיו בעולם הנמול אשיב בזה שמשכים כל עמנו הכון המאמינים בענין הצדיקים בעולם הבא כיון שהם בוחרים בעבודה ולא במרי שמא יבחרו במרי ואומר כי היודע מה שיהיה קודם שיהיה לא הבטיח הצדיקים שבעולם הבא בנמול המתמיד אלא לדעתו שהם בוחרים בעבודה ולא במרי כן אומר אחר שהוא יודע מה שיהיה לא הבטיח תחיית המתים לצדיקי ישראל עד שידע כי בימור המשיח יבחרו בעבודה במרי *Octavo, quoniam resuscitati TEMPORE SALUTIS libero suo arbitrio relinquentur in cultu, (s. obedientia Deo præstanda, quæritur) An non forte animum ad deteriore partem applicaturi sint, ut deinde non vivant in MUNDO RETRIBUTIONIS? Ad quod ita respondeo, ut universus noster populus, multitudo omnium credentium respondere solet (ad quæstionem) de justis in Futuro Seculo; quum illi obsequium Deo potius præstituri sint, quam ut rebel- lent, an non fortean prælaturi sint rebellionem? Adeoque ajo, quem- admodum Deus qui novit quod futurum est, priusquam fiat, non promisit justis, qui in FUTURO SECULO erunt, æternum illud præ- mium, nisi quoniam præscivit illos pietatem prælaturos inobedientia; ita pariter quia prænovit id quod futurum est, non promisisse piis Israëlitis resurrectionem ex mortuis, priusquam nosset illos TEMPO- RIBUS MESSIÆ electuros esse obsequium & nequaquam inobedientiam.*

XI והשאלה העשירית על העם אשר בימי הישועה בחייהם מה יהיה מענינם וכן הילודים בזמן הישועה ואשיב בעבור שהכתוב לא דבר בזה וגם רבותינו לא קבלו בזה קבלה נחלקו בזה על שלשה דרכים. יש מי שאומר שאין מתים כלל ונתלה באמרו בלע המות לנצח. ויש מי שאומר ימותו ויהיו כדי להשתוות עם המחויים ההם ויש שאומר יהיו שנים רבות וימותו ולא יהיו עד העולם הבא *Quæstio decima est; Quid illis sit futurum, qui TEMPORE SALUTIS adhuc*

in vivis erunt, eodemve tempore nascentur? Ad quam sic respondeo: Quoniam ea de re neque S. Scriptura loquitur, neque Magistri nostri traditionem acceperunt, in tres sententias itum esse. Est enim, qui dicat, illos prorsus non esse morituros, ex illo (Jes. xxv. 8.) Absorpsit mortem in aeternum. Alii vero morituros ajunt, & mox vita restituendos esse, ut ceteris resuscitatis similes evadant. Alii denique multos annos victuros credunt, & tam demum morituros, neque resuscitatum iri nisi SEculo FUTURO. Atque in hanc tertiam sententiam meus etiam animus, dirigat te Deus! inclinat.

XII. In his omnibus excellentissimus Scriptor, toties, tanta cura & sollicitudine, ac tam diserte *Tempora Messiae à Futuro Seculo* distinguit & excludit, atque ad *Hoc præsens Aevum* refert, ut merito cum in illum, tum in Lectorem nostrum, injurii videri debeamus, & vel illum obscuritatis accusare, vel de Lectoris acie oculorum ingeniive diffidere, si illius sententiam nostris verbis illustrare vel ornare instituamus. Quam si quis nondum perspicere possit, nã is Hypsea cæcior sit oportet, quem qui erudire aggrediatur, Æthiopem lavet, & saponem atque operam misere perdat. Atque hinc etiam facile, credo, quivis intelliget, quid responderi possit ad alium locum ejusdem *Saadia*, ubi *Regnum Messiae ad Futurum Seculum* refertur, quem alibi proferemus. Nunc *Saadia* nostro alios addemus, qui, etsi forte parcius, tamen non minus clare ac diserte, atque ille, de *Diebus Messiae, Hujus Seculi* parte, loquuntur.

XIII. Succedat itaque ut ætate ita & auctoritate proximus *R. Salomon Jarchi*, & quo *Tempora Messiae* sint referenda, edisserat. Sic itaque ille ad dictum illud Veterum Cod. Sanhed. fol. 92. 1. f. צדיקים שעתיד הק"כ להחיותן אין חוזרין לעפרן *Justi, quos Deus T. O. M. resuscitaturus est, non redibunt amplius in pulverem suum; שעתיד הק"כ להחיותן לימות המשיח לאחר שיחיו שוב אין חוזרין לעפר בין לימות המשיח בין לעולם הבא אלא הבשר מתקיים עליהם עד שישובו ויחיו לעתיד* Quos Deus O. M. resuscitabit in Diebus Messiae, postquam revixerint, non revertentur in pulverem, neque Temporibus Messiae, neque Seculo Futuro: sed manebit super ipsis caro, donec iterum vi-

H

vant

vant Tempore Futuro. Ubi dum id, quod à Veteribus absolute prolatum erat, per partes explicat, satis ostendit *Dies Messiae* diversos esse à *Seculo Futuro*, neque ad illud pertinere, quemadmodum ipse alibi ad *Hoc Seculum* consulto refert. Ita ad Codicem *Schabbath*, fol 63. 1. שמע מנא נחמות שנתנבאו הנביאים ולא יהיה כנעני עוד לא לימור המשיח נתנבאו שהן Unde discimus, prophetias quas prophetae prædixerunt (Zach. XIV. 21.) Et non amplius erit *Cananeus*, non prædixisse de TEMPORIBUS MESSIAE, QUI HUIUS SEculi SUNT: Sic enim si se res haberet, cessaret tibi egenus.

XIV. Sequatur R. *Moses Maimonides*, in *Hilchot Melachim*, cap. XII. §. 4. לא נתאוו החכמים והנביאים ימור המשיח לא כדי שישלטו על כל העולם ולא כדי שירדו בכותים ולא כדי שישאו אותם העמים ולא כדי לאכול ולשתות ולשמוח אלא כדי שיהיו פנויים בתורה וחכמה ולא יהיה להם נוגש ומבטל כדי שיוכו לחיים לעולם הבא כמו *Sapientes & Prophetae non desiderarunt Tempora Messiae, ut toti orbi terrarum imperarent, neque ut dominarentur Cuthais, neque ut alii populi illos efferrent; neque ut cibo, potu & omne genus voluptatibus diffunderent; sed ut Legis studio & sapientiae vacare possent, & nullo impediante vitam mereri Seculi Futuri, quemadmodum jam supra de Resipiscentia exposuimus.* Hic maximi nominis scriptor *Dies Messiae & Seculum Futurum* ita distinguit, ut satis ostendat, tempora illa toto genere differre, quorum unum alteri ita subordinetur, uti medium fini opato.

XV. Verum id prolixius & disertius agit Libro de *Resipiscentia*, ad quem adeo ipse nos remittit, Cap. IX. §. 2. Nimirum postquam integro Capite VIII. naturam *Seculi Futuri* prolixè descripserat, in quo summum hominis bonum & præmium exercitæ in hoc mundo pietatis collocarat; Capite IX. quid de promissionibus & comminationibus corporalibus, quæ in Lege toties occurrunt, de annonæ vilitate & caritate, pace & bello, regno & servitute, possessione terræ & exilio, sentiendum sit, expo-

exponit; quæ omnia cum *Hujus* tantum *Seculi* sint, neque præ-
mii neque poenæ loco æstimanda tradit, sed solummodo confi-
deranda tanquam media, quæ studium Legis, & virtutis exer-
citium, unica *Futuri Seculi* obtinendi media, vel promoveant
vel impedian. Et hanc adeo piis ait causam fuisse desiderandi
Tempora Messia, quibus procul negotiis & soluti omnibus curis
& ærumnis hujus vitæ, soli Deo cognoscendo & colendo ope-
ram dare possent, & vitam æternam mereri, **שבזמן שאדם
טרור בע"הו בחולי ובמלחמות וברעבון אינו מתעסק לא
בחכמה ולא במצוה שבהן זוכין להי הע"הב:**
Quoniam ho-
mo, quando in Hoc Seculo cum morbis, bello & fame conflictatur,
sapientia & virtuti operam dare nequeat, quæ sola via sit, qua vita
Seculi Futuri obtinetur. Quibus declaratis tandem §. 2. de tempo-
ribus *Messia* sic pergit: **ומפני זה נתאוו כל ישראל נביאיהם
וחכמיהם ימות המשיח כדי שינוחו מכלכיות שאינם מניחות
להן לעסוק בתורה ובמצוה כהוגן וימצאו להם מרגוע וירבו
בחכמה כדי שיזכו לעולם הבא וסוף כל השכר כולו
זה טובה האחרונה שאין לה הפסק וגרעון הוא היי העולם
הבא אבל ימות המשיח הוא העולם הזה ועולם כמנהגו הולך
אלא שהמלכות תחזור לישראל וכבר אמרו חכמים הראשנים
אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שיעבוד מלכויות
בלבד.** *Et propterea universus Israël cum Prophetis suis & Docto-*
ribus desiderarunt DIES MESSIAE, ut liberarentur à servitute regum
gentilium, qui non permittunt illis Legi & pietati rite vacare; &
ut requiem sibi invenirent, & proficerent in sapientia, quo tandem
assequerentur SEculum FUTURUM. Et mox paucis interjectis
de felicitate *Seculi Christi*: *At finis mercedis & boni ultimi, quod*
infinitum est & minui non potest, est vita Seculi Futuri. *DIES MES-*
SIAE autem sunt ipsum HOC SEculum, & Seculum more suo pro-
cedit, nisi quod regnum restituetur Israël. *Ac de eo jam olim Ve-*
teres dixere Sapientes: Non est differentia inter hoc Seculum & Dies
Messia, nisi solummodo respectu servitutis regnorum.

XVI. Ex quibus omnibus sole meridiano clarius elucet, *Mai-*

monidem non tantum *Dies Messia* à *Futuro Seculo* sollicitè distinguere, sed etiam diserte & consulto ad *Hunc* præsentem *Mundum* referre.

XVII. Atque in hanc sententiam & pene iisdem verbis idem *Maimonides* prolixè scribit in commentario ad Cap. xi. Cod. *Sanhedrin*, quem ex Arabico Latinum fecit Celeberrimus *Pocockius* in libro quem inscripsit *Portam Mosis*. Ibi postquam de *Futuro Seculo* prolixè egerat, *Paradiso* item, & *Resurrectione mortuorum*; tandem naturam *Seculi Messia* explicat, quod ad *Hoc Seculum* refert, pag. 158. concessa illis qui tunc vivent perfectione magna, qua ad vitam *Seculi Futuri* pertingant, pag. 159. & à *Futuro Seculo* rursus distinguit, pag. 161. cum hoc sit ultimus finis, quo entendum, ad quem adeo finem respiciens Doctor iste veridicus, omittis aliis, *Omni Israélite*, inquit, fors est in *Seculo Futuro*. Quæ quoniam, uti diximus, jam Latine exstant, majori suo fructu Lector integra apud Cel. *Pocockium* leget & perpendet. Etsi in libro ipso illa omnia descripta exhibere forte non abs re erit, cum satis certus sim, fore ut multi lectorum meorum, neque *Maimonidem* Hebræum habeant, neque illius excerpta Arabico-Latina *Pocockii*.

XVIII. Atque hanc constantem *Maimonida* sententiam esse, quod *Dies Messia* ad *Hoc Seculum* pertineant, alii quoque Hebræi nobis attestantur. Sic de illo *Nachmanides*, Capite *Gamul*, fol. 24. m. והנה יאמין באמת שתחיית המתים שהוא עקר מעקרי התורה הכונה בו שתשוב הנפש לגוף ברצון הבורא ויצאו הנשמות מן העולם הבא וישובו לגוף בימי התחייה ויתעדנו האנשים ההם הזוכים בטובות העולם הזה בימות השמיה ויזכו בו למעלה עליונה כמעלתם הראשונה אבל אחרי כן יגזור הרב ז"ל מיתה על המשיח ועל דורו והיו נפשותם בטוב העולם הבא בלא גוף כמו שהיו בתחלה Et ecce credit revera de Resurrectione Mortuorum, quæ est ex fundamentalibus Legis articulis, reversuram esse animam in corpus voluntate creatoris, & exituras animas ex *Seculo Futuro*, & redituras ad corpora *Tempore Resurrectionis*, & oblectaturos sese homines illos, qui digni

digni erunt, in bonis Hujus Seculi in diebus Messiae, & assecuturos gradum priori multo sublimiorem. Post illa vero Doctor p. m. Messiam & etatem ejus morituros credit, ut animae illorum fruantur beatitudine Seculi Futuri absque corporibus quemadmodum jam ante fuerunt.

XIX. In eandem sententiam Maimonida verba R. Joseph Albo explicat, Libro *Ikkarim*, Part. iv. cap. 30. pr. ubi postquam dixerat, Maimonidem *Seculum Futurum* de *Sec. Animarum* accipere, ita pergit: ויאמין עם זה שעם היות עקר השכר הזה לנפש בלבד עוד יש שכר אחר גשמי לעולם הזה לימות המשיח וזה בתחיית המתים שיהיו אז הצדיקים הגמורים וכו' *Nihilominus tamen credit, etsi praeipuum hujus mercedis soli animae obtinget, tamen etiam aliam mercedem corporalem fore in hoc seculo in diebus Messiae, nimirum in Resurrectione Mortuorum, quoniam tum justi perfecti (οἱ δίκαιοι οἱ τετελειωμένοι, Hebr. xii. 23.) reviviscunt, &c.* Neque aliter R. Meir Ben Gabbaï, in *Abhodath Hakkodes* fol. 53. 3. f. ubi Doctoris Aegyptii sententiam iisdem verbis, atque R. Joseph Albo, exponit. Ubi praeterea etiam illud notandum, ipsos professos Maimonida adversarios, quando hanc ejus sententiam recensent, quantumvis in explicanda natura *Seculi Futuri* sese illi opponant, tamen de *Diebus Messiae* ad *Hoc Seculum* relatis nunquam illi controversiam movisse.

XX. Neque enim aliter Rabbi Moses Nachmanides, qui etsi in explicatione phraseos העולם הבא, Maimonida è diametro adversatur, eumque ex professo refutare instituit, tamen in eo cum illo amice conspirat, quod *Dies Messiae* ad *Hoc Seculum* pertineant, & à *Futuro* maxime sint diversi. Sic igitur ille Cap. *Haggamul*, five de *Retributione*, Edit. Ferrariensis fol. 17. fac. 1. princ. Postquam itaque natura judicii & poena, à qua misericors ille Dominus nos servet! bonam partem explicata est; necesse est, ut porro etiam rationem mercedis, quam ο μισθαποδοτης nobis impertiat! pariter exponamus. והוא בדברי רבותינו שני שמות גן עדן והעולם הבא מלבד טובות העולם הזה כגון ימות המשיח וחיים ותחיית המתים שבאותו זמן שאין אנו מדברים עתה בהם.

בהם *Atque hac in Scriptis Magistrorum nostrorum duplici nomine venit, Paradisi sc. & Seculi futuri, præter BONA HUIUS SECULI, ut sunt DIES MESSIÆ, vita & Resurrectio Mortuorum, quæ isto tempore erunt, de quibus nunc non agimus.*

XXI. Ibid. fol. 20. 1. pr. **לא קשיא כאן בעולם הזה כאן** *Nulla hic est difficultas; altero enim loco agitur de Hoc Seculo, altero vero de Futuro. (Hactenus verba Talmudis, quæ Nachmanides sic explicat) Quasi dicat, in HOC SECULO, in DIEBUS MESSIÆ. Ibid. med. ואמרו לשון אחר אמר להם ר' אליעזר אף לימות המשיח אינן בטלין אבל בטלין הן לעולם הבא והיינו דשמואל הפרישו בכאן בין ימות המשיח ובין העולם העתיד והוא* *Dicunt autem R. Eliezerem mutasse sententiam & dixisse, (Arma) ne quidem temporibus Messie cessatura esse, sed demum cessatura in Seculo Futuro; idque convenienter sententia Samuelis. (Hactenus Talmud) Distinguunt hic inter DIES MESSIÆ & SECULUM FUTURUM, quod erit post Resurrectionem &c.*

XXII. Ibid. fine, post recitatam explicationem Veterum ad illud Prov. vi. 22. **הזכירו כאן העולם הזה וזמן המיתה והוא** *Faciunt hic mentionem Huius Seculi, & temporis mortis, quod est Seculum Animarum, & Dierum Messie, & post illos demum Seculi Futuri.*

XXIII. Fol. 20. 2. fine. **כל אלו דברים ברורים שעולם הבא בכל מקום אינו עולם הנשמות והשכר המגיע להם מיד אחרי המיתה אלא עולם הוא שעתיד הק"ב לחדשו** *Atque hac omnia declarant, Seculum Futurum nusquam esse Seculum Animarum & mercedem qua illis illico post mortem obtingit, sed illud Seculum, quod Deus creaturus est post Dies Messie & Resurrectionem mortuorum.*

XXIV. Fol. 21. 1. f. **ושגור בפי הדורות לומר בין בבקשה בין בסוף ברכת המזון ובכל תפלות הרחמן הוא יזכנו ויקרבנו לימות המשיח ולחיי העולם הבא מקדימין ימות המשיח**

המשיח ונו' *Et tritum est omnium ore, sive in petitione sive in fine gratiarum actionis pro cibo, caterisque omnibus orationibus, illud: Faxit ille misericors ut appropinquemus ad Dies Messia & Seculum Futurum. Præmittunt hic Dies Messia (Seculo Futuro) &c.*

XXV. Fol. 22. עכשו בארנו כוונתנו בשכר המצות ועונשן ונחזר בקצרה כי שכר הנפשות וקיומם בעולם הנשמות נקרא לר"ל ג"ע ופעמים קורין אותה עלייה וישיבה של מעלה ואחרי כן יבוא ימי המשיח והוא מכלל העולם הזה ובסופן יהא הדין והחיית המתים שהוא השכר הכולל הגוף והנפש והוא העקר הגדול שהוא תקות כל מקוה *Haëtenus sententiam nostram explicuimus de premiis & pænis. Ut itaque ad propositum redeamus, dicimus, mercedem animarum & permanentiam illarum in seculo animarum Magistris nostris p. m. vocari Paradisum, & quandoque etiam Cœnaculum & Confessum superiorem. Post illud vero venient TEMPORA MESSIAE, atque illa AD HOC SECLUM pertinent, & in fine illorum erit Judicium & Resurrectio Mortuorum, quæ est merces quæ corpori simul & animæ obveniet, qui est articulus ille magnus, spes omnium sperantium in Deo T.O.M. Et hoc est SECLUM FUTURUM &c.*

XXVI. Fol. 23. i. lin. i. ומלכות בית דוד באלף הששי כנגד יצירתו של אדם שמכיר את בוראו ומושר בכולם ובסוף אותן אלף יהא יום הדין שכן אדם נידון בו ביום *Et regnum domus Davidica (Messia) in millenario sexto erit, quemadmodum Adam quoque sexto die est creatus, qui creatorem suum agnovit & dominatus est omnibus. At in fine illius millenii erit dies judicii, quia eodem modo Adam sexto die est judicatus. At Septimo erit Sabbatum, quod est initium Seculi Futuri.*

XXVII. In hisce omnibus toties & tam perspicue etiam hic Moses Nachmanis filius, sententiam suam de Diebus Messia ad Hoc Seculum pertinentibus exponit, ut foli facem accendere vel le videri debeamus, si de nostris verbum addere velimus. Cum vero hic loci, ubi de Diebus Messia non nisi ἐν παρόδῳ agit, illos

los toties ad *Hoc Seculum* referat; quid non alibi illum facere putemus, ubi ex professo illud argumentum tractat, in libris de *Fine & Liberatione*, quibus adhuc ante hoc ipsum seculum R. Azarias De Fano usus est in Italia, qui inde fragmentum nobis conservavit, cujus lectione & meditatione Lectorem frustari nolumus, si forte Viri Docti hoc specimine allekti operam dare possint, ut hos libros quoquo modo nobis inventos dent, & à situ & squallore vindicent.

XXVIII. Sic itaque R. Azarias in *Meirath Enajim*, f. 142. 2. fine. De tempore liberationis nostrae inveni verba R. M. B. N. Viri Clarissimi, Libro de Redemptione, Cap. II. fine. Quae quoniam auro contra digniora sunt, & dulciora melle, etsi paulo prolixiora, animus huc transferre gestit. Idque eo magis, quia liber in paucorum manibus versatur, estque Viri merito suo celeberrimi R. Mosi Nachmanida, cujus spectata apud prudentissimum quemque nostri populi virum est fides. Sic itaque ille. „Scias ergo, ita te Deus adjuvet, sive toto animo assentiamur, praevaricationes nostras & peccata majorum nostrorum nobis omne solatium interturbare, & hinc adeo Deum exilium nostrum in infinitum prorogare; sive dicamus, ita Deo visum esse, ut nos in hoc seculo jugo regnorum gentilium pro suo beneplacito nostrove commodo (conf. Heb. XII. 10) affligat: id omne fundamento Legis nihil omnino nocere posse. Neque enim summum nostrum bonum in Diebus Messiae situm est, neque in eo ut proventus terrae fruamur, lavemus in balneis Tiberiadis, aut id genus aliis voluptatibus perfraamur. Neque vero etiam sacrificia & cultus sanctuarii id sunt in nobis, ex quo Deus summam voluptatem capiat. Sed merces & spes nostra est vita Seculi (Futuri, vocula **הבא** excidisse videtur.) & illa animi oblectatio, quae Paradisus vulgo dicitur, & immunitas à poenis orci. Nihilominus tamen (**וְהָיָה כָל עַם** **שׁוֹמְרֵי תְּרָתָא** Luc. XXIV. 21.) liberationem exspectamus, quoniam manifesta veritas est in confesso apud omnes eos qui Legem & Prophetas versant. Atque ea spe illos, qui calamitatibus quasi sepulti jacent, erigimus; eademque Atheis os obturamus, gaudentes argumentis illius, & verbis ejus serio triumphantes, quoniam illam spectamus, propter spem nostram, quam concipimus de propiori nostro accessu ad Deum, quando versabimur in sanctuario

„*Etuario illius cum Sacerdotibus & Prophetis ejus: Et quod mundi-*
 „*tiei & sanctitatis participes erimus, quæ in terra electa erit, &*
 „*Majestas ejus super nos habitabit, supra quam nunc animo concipere*
 „*possumus, dum vino ærumnarum & calamitatum, quæ nos premunt,*
 „*adhuc pleni sumus. Tunc enim temporibus Messiaæ abolebitur genius*
 „*malus, ut veritatem assequamur qualis in se est (אֲדֹמָה יְסִי 1 Joh.*
 „*III. 2.) vel aliam quamcunque ob causam, cujus mysterium sub-*
 „*limius est eo quod hætenus memoravi. Atque hæc præcipua causa*
 „*est, cur Tempora Messiaæ tantopere desideremus. Præterquam quod*
 „*Lex ipsa hoc nostrum desiderium multis modis adauget, quæ nobis*
 „*declarat, quamdiu nos in peccatis perseveramus, etiam exsilium*
 „*prorogatum iri, ut castigemur; simul ac vero Deum ita, uti par*
 „*est, coluerimus, illum quoque de novo bene nobis facturum, quem-*
 „*admodum bene fecit majoribus nostris, atque eo etiam amplius.*
 „*Porro vero etiam hoc fine ad illa beatissima tempora adspiramus,*
 „*ut adversariis nostris aliquando demonstremus, veritatem à nobis*
 „*esse. Atque hæc etiam comprehendimus fundamentum maxima il-*
 „*lius virtutis, quod nobis volupe est martyrium coram omnibus mun-*
 „*di nationibus subire. Et certe Sapientes Nostri p. m. illum, qui*
 „*hanc mercedem Temporis Messiaæ negat, pro hæretico habent, cui*
 „*nulla fors sit in Seculo Futuro, quoniam nihil aliud illum ita cre-*
 „*dere inducit, nisi quod premium Legis nostræ abneget. Is vero stul-*
 „*tus est, qui & contra disertæ S. S. dicta & Magistrorum nostrorum*
 „*verba disputet. Hæc hætenus R. Nachmanides l. c. Quibus ger-*
 „*mana sunt quæ scribit in Gamul, Capite ultimo Libri Torah Adam.*

XXIX. Atque hæc velim illi ex Christianis nostris legant ac
 perpendant, qui tam tenuiter atque abjecte de Judæorum fide
 in Messiam sentiunt. Quæ si conferantur cum iis, quæ supra
 §. 15. seq. ex Maimonide allegavimus, atque alibi ex aliis pro-
 feremus, paullo spero, melius de voluptatibus illis sentient, qui-
 bus Judæi sese Temporibus Messiaæ fruituros sperant. Interim
 facile Viri Docti agnoscent, optime de Judæis pariter & Chri-
 stianis meriturum, qui libros illos *Nachmanida*, ספר הקץ &
 ספר הגאולה eruerit & publicæ luci exposuerit. Nobis cer-
 te rem gratissimam faciet, & ad præsens institutum utilissimum,
 qui vel indicium fecerit, ubi lateant & unde haberi possint.

XXX. Huic vero *Mosi Nachmanida* commodissime jungemus *Rabbenu Bechai Ben Ascher*, illius fidem ὑπερασπιστήν, cuius commentarius in Legem celebratissimus est. Hic igitur, quod necessario præmittendum, sex *Hujus Mundi* millennia, & quod sequitur *Seculum Futurum*, cum sex diebus creationis, & sequente Sabbatho comparat, ac deinde, quo pacto sua singulis diebus millennia respondeant, exponit. Comparationem generalem fol. 9. 4. m. his verbis exhibet. ודע והכן כי שבעת ימי בראשית אלה מבארים לנו מה שעבר ודומים לנו על העתיד והנה הם כנגד שיתא אלפי שני וחד חריב ודרשו רז"ל יומו של הק"ב אלה שנה שנאמ' כי אלה שנים בעיניך כיום אתמול ודבר ברור הוא שכל יום ויום מששת ימי בראשית אלה רומז לדברים שעתידין להיות בעולם באותו האלה שכנגד היום *Scias autem atque perpendas, hos Septem Dies principii enarrare nobis jam præterita, & ἀντιμαρτυρῶς innuere futura, respondent enim illi; Sex annorum millibus (durabit hic mundus) & uno vastabitur. Et Magistri nostri p. m. tradunt; Dies Dei O. M. est mille annorum, quemadmodum dicitur (Psal. xc. 4) Nam mille anni in oculis tuis similes diei hesterno. Et manifestum est, unumquemque ex his sex diebus creationis innuere res in mundo eventuras eodem illo millenario, qui isti diei respondet.*

XXXI. Cum itaque hic *Bechai* noster *Hujus Seculi* durationem auctoritate *Raf Ketinæ* & consensu omnium Hebræorum sex annorum millibus definiat, Futuro autem Seculo septimum millenarium assignet; in sequentibus *Messiaë* adventum & regnum ejus in sextum atque ultimum millennium rejicit, atque ita satis manifeste ad *Hoc Seculum* refert. De quo fol. 10. i. m. ita scribit: וכשם שנא אדם לבקרו של יום ששי זהו שאמר נעשה אדם כך יבא המשיח לבקרו של אלה ששי אחר עשירית האלה כשיעור הנץ החמה ליום וזהו משיח בן דוד *Et quemadmodum Homo creatus est die sexto mane, (q. d. Faciamus hominem,) ita veniet Messias tempore matutino millennii sexti, elapsa decima parte illius, eadem proportionem qua se habet ortus solis ad diem. Atque hic est Messias*

Messias F. Davidis, de quo scriptum est (Psalm LXXXIX. 36.) Et thronus ejus erit coram me sicuti sol.

XXXII. Sed & à Futuro Seculo convenienter illi hypothese mox distinguit eodem fol. col. 2. paulo post principium : והנה זה סוד הענין שחתם כל הצרות שעברו בכל הימים בטוב מאד להורות כי תכף בא הנאולה בנקרו של האלה הששי יהיו כל הצרות נשכחות כענין שכתוב כי נשכחו הצרות הראשונות וכי נסתרות מעיני . ומפני זה אמר יום הששי בה' א הידיעה דרך שבה ומעלת היום לבאר שתהיה נאולה גלויה ומפורסמת לכל העולם . יום שביעי כנגד האלה השביעי שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים והוא אחר ימור המשיח ותחיית המתים ובני תחיית המתים יזכו אליו ויתענגו : *Et ecce hoc est mysterium ejus, quod omnes calamitates, quae quoque die transferunt, finiat illo, Bonum erat valde : ut doceat, simul ac Redemptio matutino millennarii sexti advenerit, fore ut omnes exantlate arumnae oblivioni mandentur, Q. S. (Jes. LXV. 17.) Quoniam priores afflictiones oblivioni datae sunt, & absconditae ab oculis meis. Et hinc adeo dicit, dies הששי, cum He demonstrativo, ob insignem illius diei excellentiam, ut declarat, Redemptionem toti mundo (an omnibus gentibus?) evidentem & manifestam fore. Dies denique septimus respondet millennio septimo, quod totum Sabbathum est & quies in vita aeterna : atque illud sequetur Dies Messiae & Resurrectionem Mortuorum, & qui ex mortuis resuscitati fuerint, illud assequuntur, inque illo infinitis corporis & animi voluptatibus oblectabuntur. Milenario itaque sexto Messias veniet, quo elapso, post Resurrectionem Mortuorum, tum demum Seculum incipiet Futurum. Quo quidem nihil in nostram sententiam disertius dicere poterat.*

XXXIII. Clarissime vero hunc Seculorum ordinem sub finem commentarii sui explicat, unde quaedam huc transferre non abs re erit, sed Latine tantum, quoniam prolixiora sunt. Sic ergo fol. 221. col. 2. paulo post medium. *Convenit autem ita explicare illud (Deut. xxx. 15.) Vide, hodie tibi ob oculos posui*

fui vitam & bonum: quod Scriptura subjiciat hunc textum superiori, qui agit de promissione Redemptionis, eo quod tempus Resurrectionis Mortuorum subsequetur tempus Redemptionis annis **ה'רא**, i. e. ducentis & sex. Atque idcirco subnectit Sectioni Redemptionis hanc, **ה'רא**, Vide, proposui tibi hodie vitam & bonum. Et hinc adeo Salomo dicit, (Cant. viii. 12.) Mille tibi sunt, Salomo, & ducenti, qui custodiant fructum ejus. Vox **ומאתים** notat sex annos supra ducentos: Et revelat tibi, Resurrectionem Mortuorum fore ducentis & sex annis post adventum Salomonis, i. e. adventum Messiae, qui erit ex sanguine Salomonis. Quod vero vox **ה'רא** superioribus subnectitur, id innuit subsequens tempus. Quare autem superior Sectio de Redemptione agens clauditur voce **לעשותו** faciendo illud? Ut negotium Redemptionis comparet cum opere primæ creationis, quod pariter illa voce clauditur, (Gen. i. 2.) Quod creavit Deus faciendo. Comparat autem finem temporis cum initio temporis, ut te doceat, illa paria esse respectu operis naturæ & constitutionis mundi: Nam tempore Messiae eodem prorsus modo natura sese habebit, atque in opere primæ creationis. Atque ita Magistri diserte dixerunt: Nihil interest inter hunc mundum & Tempora Messiae, nisi sola servitus gentium. Quod autem Litera (ו) additur, id innuit, Millenarium sextum processurum esse more sex dierum creationis. Et tum immediate subjicit, Vide, ob oculos tibi posui vitam & bonum, ut significet, illo (millenario sexto) fore Resurrectionem Mortuorum; & tum ait, vitam & bonum, quia per illam vitam assequuntur bonum illud absconditum, id est, EX SEculo RESURRECTIONIS TRANSFERENTUR IN SEculum FUTURUM, quod est bonum illud reconditum. Quod itaque dicit, Vitam; notat Resurrectionem Mortuorum: Et bonum; id significat Seculum Futurum quod erit post Resurrectionem, quia de illo dictum est istud (Psal. xxxi. 12.) Quam ingens est bonum tuum, quod recondidisti cultoribus tuis?

XXXIV. Satis hinc manifestum est, millenario sexto venturum Messiam; hujus exhibiti anno ducentesimo & sexto fore Resurrectionem Mortuorum: & ex hujus demum mundo vel seculo, nempe initio millenarii septimi, traducendos esse in Seculum Futurum. Sic enim ipse eodem fol. col. 3. postquam quæ-

quædam contra R. Mosen Maimonidem de Seculo Futuro disputa-
vit, & adhuc semel atque iterum illud post Resurrectionem Mor-
tuum fore dixit, tandem concludit: ובכראשית רבה ויברך
אלהים את יום השביעי ויקדש אותו ברכך הק"ה העולם הבא
המתחיל באלף השמיני ויקדש אותו זמנו לישראל זהו לשון
: Et in Bereschit Rabba legimus; Et be-
nedixit Deus diei septimo & sanctificavit illum; benedixit Deus
O. M. Seculo Futuro, quod incipit millenario septimo, & sanctifi-
cavit illum, destinavit illud Israël; hac est phrasis illa, Destina-
tus vita Seculi Futuri.

XXXV. Atque huic hypothefi in fequentibus firmiter infi-
ftit. Sic fol. 222. 4. pr. ובשרו שני מיני החיים הראשון חיי
עולם הנשמות המתקרבים לו לאדם תכף מיתתו והשני חיי
עולם התחייה שמשם יעתק אל העולם הבא שהוא השכר
האחרון ביום השבת הגדול ושם יזכו ויתעדנו בגוף ובנפש
Et promittit illi duplicem vitam; alteram vitam Seculi animarum,
quæ obtingit homini illico post mortem: alteram vero vitam SECULI
RESURRECTIONIS, UNDE TRANSFERENDUS fit in SEculum FU-
TURUM, quod est ultima illa merces in Sabbatho illo magno, ubi
oblectabuntur corpore pariter atque animo. Fol. 223. col. i. f. Dies
Messia ad Hunc Mundum refert, & à Seculo Resurrectionis distin-
guit, quem locum jam alibi exhibuimus. Sic rursus fol. 224.
i. fine, quatuor Secula enumerat, Hoc, Animarum, Resurre-
ctionis, & denique Futurum, quod erit post Res. M. Et denique
fol. 225. 3. p. ordinem promissionum divinarum notat, ita ut
primo promittatur Liberatio ex captivitate, quæ Tempore Mes-
siae erit, tum Resurrectio Mortuorum, & denique translatio ex
Hoc Seculo Resurrectionis ad vitam Seculi Futuri. Quæ omnia,
ne forte Lectori nostro prolixis citationibus nausæam creemus,
describere supersedebimus. Qui de nostra in vertendo fide du-
bitat, librum ipsum adeat, & nos optima fide agere agnoscat.

XXXVI. His denique ex novissimis adjungamus R. Jehudam
Bezaleelis Filium, qui superiori seculo Pragæ floruit, & variis
libris editis inclaruit. Is in Gebhuroth Adonai, fol. 2. col. 2. pr.

rationem redditurus illius Veterum dicti, *Omnes prophetae non sunt vaticinati nisi de Diebus Messiae; sed quod Seculum Futurum attinet, oculus non vidit &c.* ita scribit: **לא היו יכולים להתנבאות רק לימות המשיח במה שענין המשיח הוא ענין ע"הו ואינו נבדל מן האדם לגמרי שהרי הוא בעולם הזה אבל עולם הבא שנבדל מן הע"הו אין בו נבואה כי עין לא ראתה** *Non potuerunt vaticinari nisi de Diebus Messiae, eo quod NEGOTIUM MESSIAE EST NEGOTIUM HUIUS SEculi, & nulla ratione ab homine sejunctum; quoniam IN HOC SEculo est. Sed de Futuro Seculo, quod ab hoc Seculo distinctum est, prophetia non datur, quoniam oculus non vidit illud. Prophetae vero non vaticinantur, nisi per visionem, quemadmodum jam est declaratum.* Quibus verbis quid evidentius dari possit, non video. Non tantum *Dies Messiae & Seculum Futurum* inter se opponit, sed illos etiam *ἡρώς* ad *Hoc* refert.

XXXVII. Atque in eandem sententiam, nec minus clare alibi sese explicat in elegantissimo libello *Tiphereth Israël*, quem de Excellentia Legis scripsit, fol. 50. 2. p. **הנה המאמרים הגדולים האלה באו לבאר כי אין השגת הנבואה רק לדבר שהוא בעולם הזה כמו ביאת משיחנו אף שהוא מדרגה עליונה בעולם הזה יפול דבר זה בכוח הנבואה אבל דבר שהוא בעולם הבא אשר העולם הבא נבדל מעולם הזה ואין לו יחוס אל הזה לא יפול זה בכוח הנבואה כלל** *Ecce insignia illa dicta eo faciunt, ut nobis declarent, prophetiam non assequi nisi id quod IN HOC SEculo EST, VELUTI ADVENTUS MESSIAE NOSTRI; qui etsi sublimior gradus est in HOC SEculo, tamen sub prophetiam cadit. Sed res, quae in Seculo Futuro est, quod (vel eo quod) Seculum Futurum ab hoc Seculo est separatum, neque cum Hoc ullam cognationem habet, nullo modo sub prophetiam cadit.*

XXXVIII. Quod vero hisce locis *ἐν παρόδῳ* & velut aliud agens simpliciter asserit, id multo pluribus tradit & ex professo inculcat in *Nezach Israël*, quem librum de Messia, ejusque adventu & regno composuit. Ex plurimis ergo, quae ibi in no-

stram

stram sententiam scribit, hæc pauca sufficiant. Cap. xxvi. in eo est, ut doceat, Messiam conveniente tempore esse venturum, eoque traditionem Scholæ Elianæ affert & explicat, indeque concludit, adventum Messiae non nisi in *postremam partem Hujus Seculi* incidere posse. Primo itaque observat in hac traditione **כל העולם זמן כל העולם** *tempus totius Seculi vel Mundi* in tres partes dividi, **כי זמן כל ימי עולם הוא ו' אלפים** *quia duratio omnium dierum Seculi sit sex millium annorum.* Unde tandem sic concludit: **ומאחר שימי העולם שירת אלפי שנה חלק אותם לג' חלקים וקאמר ושני אלפים ימות המשיח פירש הזמן האחרון הוא מיוחד לימות המשיח כי הזמן האחרון הוא השלמה שכל אשר הוא באחרונה הוא השלמה ולכך הזמן האחרון מתיחס אל המלך המשיח כי המלך המשיח יהיה משלים את כל העולם כאשר יהיה כל העולם אחד עד שיהיה העולם בשלימות ולכך ראוי שיחיה מלך המשיח שהוא** *Quandoquidem igitur dies mundi sunt sexies mille anni, dividit illos in tres partes, dicitque Et duobus millibus annorum erunt Dies Messiae. Hic diserte declarat, tempus postremum esse dicatum Diebus Messiae; quoniam tempus postremum est consummatio, quia postremum quodque est perfectum. Propterea itaque extremum tempus ad Messiam refertur, quoniam is totum mundum perficiet, quando totus mundus unus erit, donec mundus perfectus sit; Et hinc adeo Messiam, qui omnia perficiet, in fine temporis esse convenit. Tantum ergo abest, ut hic Bezaleelides somniarit Dies Messiae Futuri Seculi esse, vel saltem initium novi seculi ab hoc præsentis distincti, ut contra omnibus rationibus ex professo assertum eat, Tempora Messiae ad postremam Hujus Seculi partem pertinere, quemadmodum reliqua omnia illius capitis eodem tendunt.*

XXXIX. Sed operæ pretium erit videre, quo pacto insignem difficultatem solvat, quæ contra hanc sententiam moveri posse videbatur. De hac igitur initio Capitis sequentis xxvii. ita scribit: **יש לך לשאול אחר אשר אמרנו כי הזמן אשר הוא מסוגל שיגלה בו המשיח באחרון ימי עולם א"כ לא ימשך**

ימשך מלכות המשיח זמן רב ואם כן מהו הטובות שיקבלו ישראל בזמן המשיח אשר המשיח הוא תקורת ישראל ותוחלתם ואומר דודאי למי שאומר בפרק חלק כי זמן המשיח יהיה זמן ארוך וכמו שיתבאר עוד ואין זה סותר למר שאמרנו שימי המשיח באחרית הימים כי ימי המשיח זמן אחד לא כמו שהוא הזמן הזה בשביל רוב הצרות שהן בו מן הזה נחשב הזמן ארוך מאוד אבל ימי המשיח ימים שיהיו בסוף הזמן הוא זמן אחד ולפי אותם שאומרים שאין מלכות המשיח נמשך כל כך אין זה קשיא שאם היינו אומרים כי טובות המשיח לאכול ולשתות בלבד היה להם להקשות קשיא זאת אבל אנו אומרים כי המשיח יבא כדי להשלים ולהישר לעולם לקנות תחיית המתים ועולם הבא א"כ מה בכך שלא ימשך מלכות המשיח וימי המשיח אינו רק שער ידה יזכו למדרגה יותר עליונה כי אי אפשר שיזכה האדם ממדרגה הפחותה הוא העולם הזה למדרגה העליונה הוא מדרגת תחיית המתים וע"הב כמו שאמרנו למעלה ולכך תחילה יקנו המעלה הזאת שהיא ימי המשיח ואחר כך יקנו המדרגה היותר עליונה וזהו ענין המשיח להעלות המציאות ממדרגה למדרגה *Ex eo vero, quod haecenus diximus, tempus illud, quod exhibitioni Messiae est dicatum, in postrema parte dierum mundi fore, nobis objicere possis; Ergo regnum Messiae non esse diu duraturum, & per consequens, bona illa, quibus Israëlitae tempore Messiae fruuntur, qui unica illorum spes est & expectatio, non magni momenti fore. Ad quod respondeo, omnino secundum illum, qui cap. xi. Sanhedrin loquitur, tempus Messiae diuturnum fore, quemadmodum in sequentibus ulterius declarabitur; neque tamen illud adversari illi quod diximus, Tempora Messiae, in postremo dierum fore. Dies enim Messiae unum tempus erunt, non quemadmodum hoc praesens tempus propter plurimas calamitates, quae nunc vigent, admodum longum esse putatur: Sed dies Messiae sunt dies, qui in fine temporis erunt, quod unum erit. Si vero ex illorum*

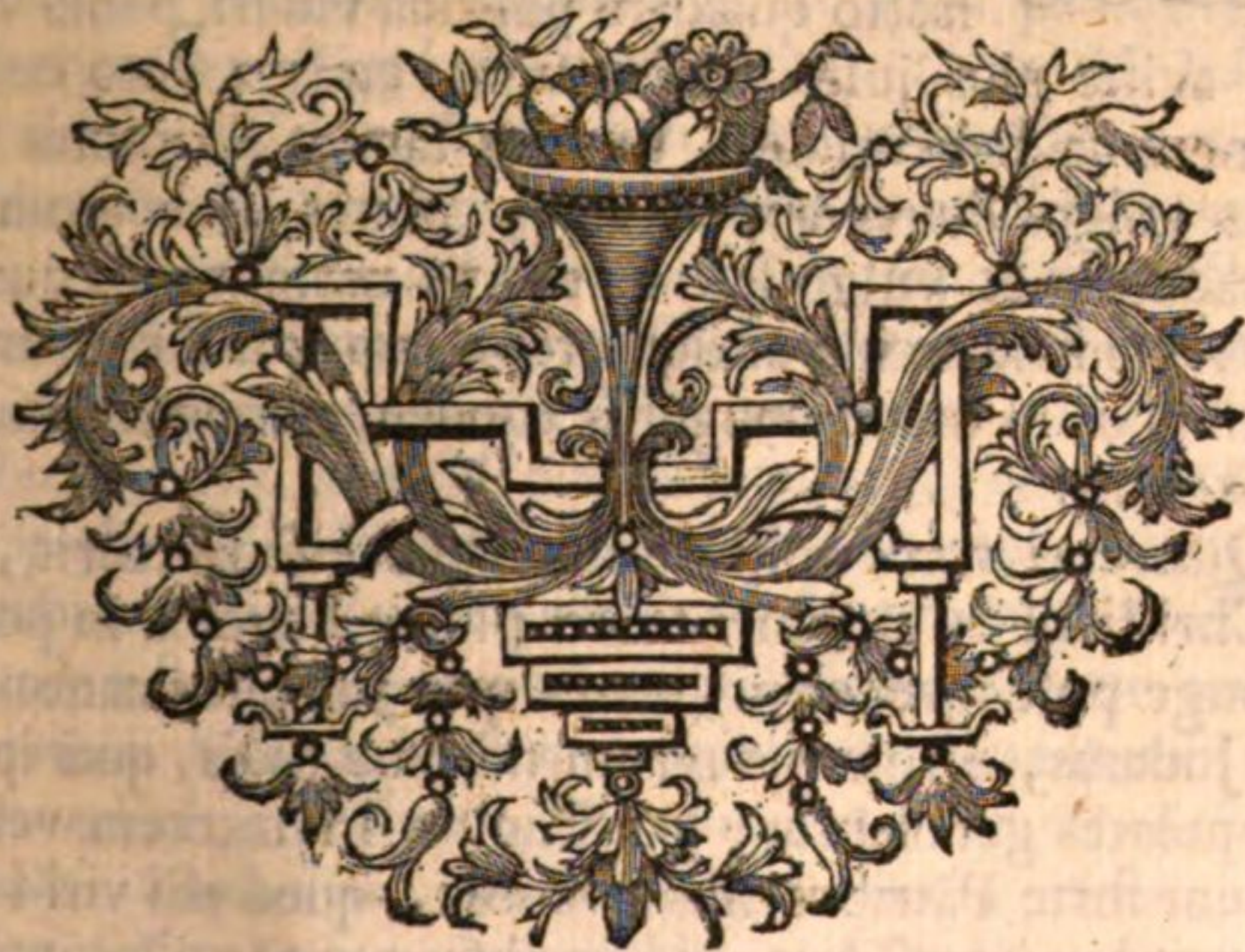
rum sententia argumentari velis, qui *Dies Messia* non ita diu protractum iri putant, nihilo major erit difficultas. Quod si enim diceremus, bona quæ *Messias* nobis conferet, tantum consistere in cibo & potu, tum certe hanc difficultatem aliqua specie objicere posses. Ne vero nescias, dicimus nos, *Messiam* id venturum esse, ut mundum perficiat atque dirigat, quo *Resurrectionem Mortuorum* assequatur & *Seculum Futurum*. Unde adeo nihil refert, *Regnum Messia* minus diuturnum fore. . . . Et *Tempora Messia* non alio facient, nisi ut per illa acquirant gradum excellentiorem, quoniam fieri nequit, ut homo ab infimo gradu, qui est *Hoc Seculum*, immediate conscendat supremum gradum, qui est *Resurrectio Mortuorum & Seculum Futurum*, quemadmodum jam supra diximus. Et propterea primo assequuntur hunc gradum, nim. *Dies Messia*, & post illum deum alium longe sublimiorem. Et hoc solum atque unicum *Messia* officium est, ut creaturam gradatim promoveat ab una excellentia ad aliam sublimiorem.

XL. Ex his *R. Jebuda* verbis satis liquere existimamus, quam tenax fuerit illius sententiæ de *Diebus Messia* ad *Hujus Seculi* finem pertinentibus, à qua adeo nullis difficultatibus se se dimoveri passus sit. Sed responsionem ejus ad objectam difficultatem inprimis notari velim, ex qua non illud tantum constare potest, *Judæos Dies Messia* non aliter considerare atque viam & gradum quo ad *Seculum Futurum* enitantur; sed etiam quam magnifice vulgo de *Messia* officio sentiant, & longe excellentiora beneficia *Judæos* sibi de *Messia* suo promittere, quam vulgo *Christiani* nostri de illis existimant, qui nihil nisi corporeas voluptates eos in *Regno Messia* somniare autumant. Addantur hæc ergo illis, quæ supra ex *Maimonide* & *Nachmanide* de fine adventus *Messia* protulimus, & liquidum de *Judæorum Messia* judicium formetur. Quod si quis adhuc dum dubitet, sequentia legat, quæ *Bezaleelides* noster fine ejusdem Capituli habet. **כִּי אֵין מִשִּׁיחַ רַק שִׁיקְנוּ מַעֲלָה וּמִדְּרָגָה יוֹתֵר עֲלֵיוֹנָה הוּא מִדְּרָגַת עוֹלָם חַבֵּל**
Quia Messias non aliam ob causam veniet, nisi ut acquirant (per Illum) excellentiam & gradum sublimiorem, atque hic est gradus Seculi Futuri. Id quod ibidem adhuc bis, & pene iisdem verbis, inculcat.

XLI. Sed pergamus cum Auctore nostro ad Cap. XXXVIII. ubi, ipso initio scribit: **כבר התבאר לך פעמים כי התכלית וזה כי ההתחלה במה שהיא ההתחלה אין בה שלימות שהרי לא נשלם עדין רק הסוף יש בו השלמה ולכך הסוף ראוי אל השלימות וחנה המתחייב מזה שיהיה תכלית הזמן מן ימי עולם מסוגל לשלימות וזהו ימי המשיח שהוא באחרית הזמן ודבר זה מבואר למעין בדבר זה דאף כי בארנו למעלה כי עולם הזה אינו מוכן לישראל ואיך יהיה המשיח בעולם הזה שהוא עולם גשמי שכל ענין המשיח הוא אלהי לא גשמי ואין דבר זה קשיא כי ימות המשיח הם אחד ולכך כל ימי המשיח נקרא סוף העולם וסוף העולם הוא מוכן *Jam aliquoties tibi declaratum est, extremum quodque præ reliquis omnibus aliis perfectioni esse appropriatum: idque ideo, quia initium, eo ipso quod initium est, non habet perfectionem suam, quia hætenus non est consummatum; in fine autem perfectio est. Unde necessario sequitur, finem temporis dierum mundi dicatum esse perfectioni; atque hoc est Tempus Messia, quod erit in fine temporis. Id quod cuivis attendenti manifestum est. Etsi vero in superioribus explicuimus, Hoc Seculum non esse destinatum Israëli; & quod (vel quomodo) Messias tamen in Hoc Seculo sit futurus, quod est Seculum corporale, cum totum negotium Messiaë divinum sit, non corporale; in eo nihil difficultatis est, quoniam Dies Messiaë unum sunt, & propterea omnes Dies Messiaë vocantur Finis Seculi; At finis seculi prædestinatus est, ut sit divinus &c.***

XLII. In his rursus præstantissimus Scriptor naturam Regni Messiaë declarat, idque divinum, non corporale fore asserit; vel si nostra Christianorum phrasi malis, spirituale, non carnale. Unde nova difficultas nasci posse videbatur. Cum enim Hoc Seculum omnium consensu, & ex ipsiusmet R. Jehudæ hypothefi, corporale vel carnale sit; non videtur Regnum Messiaë Huic Seculo convenire. Verum nullius quidem hæc apud ipsum momenti est objectio; quoniam Hoc ipsum Seculum Temporibus Messiaë in melius mutabitur, & perfectionem suam consequetur, quæ hæ-
 ætenus

Etenus ante adventum Messiae illi maxime deest, ita ut tum quoque ipsum sit *divinum* vel *spirituale*. Adeo ut quicquid adversus hanc ejus, imo reliquorum omnium Magistrorum sententiam, de *Diebus Messiae ad Hoc Seculum pertinentibus*, objici posse videtur; ex reliquis hypothefibus, quas de *Regno Messiae* foveant, facillime solvi possit. Quare haec quoque ex hoc R. *Jehuda Bezaleelis F.* producta sufficiant, cum ad illius sententiam declarandam, tum ad responsiones parandas objectionibus, quae haud scio an aliunde plures & speciosiores, quam ex hoc eodem, produci possint; cum passim toto libro non tantum *Hoc Seculum* & *Dies Messiae* inter se opponat, sed etiam certis characteribus distinguat. Sed de his alibi, εἰς ἄνπερ ὁ κύριος θελήσῃ.

F I C T I S J U D Æ O R U M
H Æ R E S I B U S.

tsi Josephus, gravissimus disertissimusque rerum Judaicarum scriptor, tres tantum sectas commemorat, quæ stante templo secundo inter Judæos floruerint, *Phariseorum* puta, *Sadducearum* & *Essenorum*; vel summum quatuor, si illam *Juda Galilæi* addas, quæ tamen potius factio quædam politica videri possit hominum libertati avitæ plus justo studentium, cætera vero cum Phariseis communia habentium: Veteres tamen scriptores Christiani, quos vulgo *Patres* appellamus, plures Judæorum hæreses fuisse tradunt, & vulgo sex septemve narrant; in quarum nominibus recensendis cum antiquiores etiam ipsi dissideant, recentiores omnibus in unum congestis eundem numerum nova accessione auxerunt.

II. Quærenti vero mihi, quid causæ esse potuerit, cur homines Christiani & extranei tanto plures hæreses in populo Judaico longe post invenerint, quam ipse Josephus natione & professione Judæus, earumque rerum minime rudis, quæ ipsius ævo inter populares gerebantur; potissimum in mentem venit suspicari, idem forte Patribus illis evenisse, quod alii viri literatissimi de veteribus gentilibus pridem observarunt, illos quæ ab Ægyptiis aut Phœnicibus de rebus in oriente gestis acceperant, ea novis commentis ex nominibus Orientalium, bene maleve veris & intellectis, mirifice auxisse & fœde contaminasse.

III. Itaque igitur operæ pretium me facturum existimavi, & rem viris cordatis & antiquitatis studiosis non ingratham, si quæ Patres Christiani de Judæorum hæresibus, Josepho, Talmudi, ipsique Christo & Apostolis ejus ignoratis, aliis denique sectis

sectis ex Judaismo ortis, tradiderunt, paulo diligentius excutere, & errorum fontes, quoad quidem ejus post tot seculorum decursum fieri poterit, demonstrarem, eademque homines innocentissimos, *Nazarenos* & *Ebionitas*, ab atroci hæreseos crimine vindicarem. Quod dum ago, nolim Lector noster de genuinis Judæorum sectis, *Phariseis*, *Sadduceis* & *Essenis*, hic sibi quicquam promittat, cum de illis jam olim & nuper quoque viros Illustres atque Clarissimos, *Jos. Scaligerum*, *Joh. Drusium*, *Abr. Scultetum*, & *Joh. Lightfootum* adeo solide atque accurate egisse existimem, ut nostræ diligentiae parum aut nihil reliquum fecerint. Ex quibus adeo ipsis Lector ea, quæ ad *Tribaresium Judæorum* pertinent, suo commodo & fructu maximo poterit haurire.

IV. Quod itaque ad catalogum attinet, quem Christiani Patres de hæresibus *Judæorum* ediderunt, is apud Justinum Martyrem in dialogo cum Tryphone hic legitur: Ὡς περ ἔδὲ Ἰουδαίαις, ἀντις ὁρθῶς ἐξετάσῃ, ὁμολογήσειεν εἶναι τὰς Σαδδουκαίαις, ἢ τὰς ὁμοίας αἱρέσεις Γενισῶν, καὶ Μερισῶν, καὶ Γαλιλαίων, καὶ Ἑλληνιστῶν, καὶ Φαρισαίων, καὶ Βαπτιστῶν. Sicut neque Judæos, si quis recte perpendit, dicat esse Sadduceos, aut ejusmodi hæreses Genistarum & Meristarum, & Galileorum, & Hellenianorum, & Phariseorum, & Baptistarum, vel ut alii Codices legunt καὶ omisso, & Phariseorum Baptistarum. Hegesippus vero non paulo aliter instituit apud Eusebium *Historia Ecclesiastica* Lib. iv. cap. 22. Ἐτι δ' αὐτὸς καὶ τὰς πάλαι γεγεννημένας παρὰ Ἰουδαίοις αἱρέσεις ἰσορεῖ λέγων. Ἦσαν δὲ γινώμαι διάφοροι ἐν τῇ περιτομῇ ἐν νόμῳ Ἰσραὴλ τῶν κατὰ τῆς φυλῆς Ἰούδα καὶ τῆς χριστῆς αὐταί, Ἑσσαῖοι, Γαλιλαῖοι, Ἡμεροβαπτισταί, Μασβωθαῖοι, Σαμαρεῖται, Σαδδουκαῖοι, Φαρισαῖοι. Adhuc, inquit, idem (Hegesippus) etiam veteres, quæ inter Judæos viguerunt hæreses, recenset. Erant, inquit, sequentes diversæ in circumcissione, inter Israelitas adversus tribum Judæ & Christum sectæ: Essæi, Galilæi, Hemerobaptistæ, Masbothai, Samaritani, Sadducei, Pharisei. Denique Epiphanius *Hæres. Lib. i. Tom. i.* Ἰουδαϊσμός λοιπὸν μεριθεῖς καὶ αὐτὸς εἰς αἱρέσεις ἑπτὰ. *Judaismus*, inquit, porro etiam ipse in septem hæreses distributus. Illas vero hoc ordine enarrat & refutat: Sadduceos, Scribas, Phariseos, Hemerobaptistas,

tistas, Nazaraeos, Offenos, & denique Herodianos. De quibus Hæresi xx. §. 3. sic concludit: Ergo septem omnino hæreses illæ Hierosolymis atque in Judæa fuerunt, quatuor vero antea à nobis memorata apud Samaritas atque in Samaria viguerunt: sed jam magna ex parte collapsæ sunt. Neque enim Scribæ amplius ulli sunt, neque Pharisei, neque Sadducæi, neque Hemerobaptistæ, nec Herodiani supersunt. Pauci quidem duntaxat Nazari, unus scilicet vel alter supra Thebaidem superiorem aut Arabiam restant. Sed & Offenorum nonnullæ sunt reliquæ, quæ cum à Judaicis ritibus defecerint, se ad Sampsitæ aggregarunt: quæ factio ultra mare mortuum, quod Palæstina imminet, constitutæ à majoribus sedes obtinent, sed hodie Ebionitis adjuncti sunt.

V. Etsi vero ita in numero definiendo satis amice conspirare videntur, tamen in hæresibus ipsis enarrandis in alia omnia diversi abeunt, adeo ut si, quas singuli tradunt, universas jungas, non jam septem, sed fere bis septem sis habiturus. Præter *Phariseos* enim, *Sadducæos*, & *Hemerobaptistas*, omnibus; *Efseos*, *Hegefippo* & *Epiphanio* agnitos, & *Galilæos* *Justino* & *Egefippo* memoratos, ille etiam *Genistas*, *Meristas* & *Hellenianos* allegat, hic vero etiam *Masbothæos* & *Samaritas*, *Epiphanius* denique *Scribas*, *Nazaraeos* & *Herodianos*. Et hinc adeo *Isidorus Hispalensis Libro iv. Origenum* octo Judæorum hæreses recenset, deletis sc. ex Catalogo *Justini Hellenianis*, & in eorum locum *Efneis*, (pro *Ebionæis*, credo) & *Morbonæis*, pro *Masbothæis*, surrogatis: Auctor vero *Catalogi Hæresium*, qui *Hieronymo* vulgo tribuitur, præter *Efneos* & *Marboneos* ex *Hegefippo* etiam *Samaritas*, & ex *Epiphanio Herodianos* in partes vocat, adeo ut tandem quatuordecim hæreses Judæorum enascantur, cum tamen antiquissimus idemque rerum Judaicarum, præsertim quæ suo seculo gerebantur, callentissimus *Josephus* tantum tres, vel summum quatuor agnoscat.

VI. Sed age, videamus, numque numerum hunc præter meritum ita adauctum imminuere, & novos atque obscuros homines illustrare, ac vel ex hæresium albo delere, vel ad suam quemque classem referre queamus.

VII. Quod priusquam aggredimur illud nobis ab æquo Lectore

re concedi velimus, ut Græca nomina, Hebraicis sectis imposita, ad fontes suos, id est respondentia illis nomina Hebræa, revocare liceat, & ad Judæorum ritus & dogmata, imo & Ecclesiæ Apostolicæ historiam examinare: Quo facto illico clarum fore speramus, unde tot hæreses sint enatæ: haud secus atque ex *Iosephi*, *Iosua*, *Calebi*, aliorumque nominibus, cognominibus, titulive, *Adonis* Veneris *Pherepattes* amasius, *Penei* filia in *Daphnen* laurum mutata, *Mars* in *piscem* transformatus, & *Hercules* individuus comes *Canis*, & nescio quæ non alia monstra apud veteres Græculos sunt prognata.

VIII. Primi itaque quos Justinus Martyr præter *Phariseos* & *Sadduceos*, de quibus non agimus, nominat, sunt *Genistæ*. Sicut neque *Judeos*, inquit, si quis recte perpenderit, dicat esse *Sadduceos*, ἢ τὰς ὁμοίας αἰρέσεις, Γενισῶν καὶ Μερισῶν, aut similes hæreses, *Genistarum* & *Meristarum* &c. Hi qui sint, Hieronymus seu quisquis est auctor *Indiculi hæresium*, ita explicat, *Genistæ*, inquit, *presumunt*, quoniam de genere *Abrahæ* sunt. Isidorus vero Hispalensis paulo uberius: *Genistei* inquit, *dicti* eo, quod de genere *Abrahæ* esse se gloriantur. Nam cum in *Babyloniam* venisset *populus Dei*, plerique relinquentes uxores suas, *Babyloniciis* mulieribus adhaeserunt: quidam autem *Israeliticis* tantum conjugii contenti, vel ex iis geniti dum reversi essent de *Babylonia*, diviserunt se ab omni populo, & assumerunt sibi hoc nomen jactantia.

IX. Lepidam vero hæresin, & idoneam hæreseos impingendæ causam, quod de genere *Abrahæ* esse præsumebant vel gloriabantur. Si *indiculi hæresium* auctorem spectes, hos homines non *Judæos* sed alienigenas esse suspiceris, qui cum de sanguine *Abrahæ* creti non essent, tamen pro posteris ejus sese gerebant, de genere ejus esse præsumebant. Si tamen *Isidorum* audias, genuini *Judæi* fuerint, ex *Babylonia* in patriam reduces, qui cum peregrinarum mulierum connubiis familiam suam non contaminassent, legitime thoro nati essent, cæteros præ sese despexerint, qui peregrinis orti erant. At quid in eo vitii erat, aut singulare admodum, ut hinc peculiaris hæreseos infamia notarentur & ab aliis distinguerentur? Respiciunt procul dubio *Ἀιρεσεολόγοι* nostri sermones *Baptistæ* & *Christi* cum *Judæis* habitos, Matt. III. Luc.

LUC. III. Joh. VIII. ubi Judæi dicere leguntur, Σπέρμα Ἀβραάμ ἐσμεν, *Semen Abraham sumus: πατέρα ἔχομεν τὸν Ἀβραάμ; Patrem habemus Abrahamum*, vel ὁ πατὴρ ἡμῶν Ἀβραάμ ἐστίν. *Abraham est Pater noster*. Isidorus vero etiam historiam Esdræ spectare videtur, Cap. II. ubi quidam ex Babylonia rediisse leguntur cum ex vulgo, tum etiam sacerdotibus, qui cum genus suum & proavos ex tabulis genealogicis probare non possent, illegitimi habiti sunt, & Cap. IX. X. ubi Ezras, cognito multos mulieres duxisse Ammoniticas, Moabiticas, &c. id pro eo atque decebat, graviter molesteque ferens, & multum questus, matrimonia illa solvi & peregrinas omnes uxores dimitti jussit. Verum ne sic quidem satis causæ esse video, cur quidam Judæorum præ cæteris hæretici sint dicendi.

X. Quod enim ad illa verba Judæorum attinet, *Semen Abraham sumus*, & *Patrem habemus Abrahamum*, id adeo verum & certum erat, ut ne ipse quidem Christus inficias ire potuerit, sed liberali manu concesserit. *Novi*, inquit, *vos progeniem Abraham esse*. De quo naturæ beneficio si sibi gratulabantur, nihilo magis dici poterant peccare, atque ipse Paulus peccasse censendus est, quando hoc inter alia illorum privilegia agnoscit, quod *ipsorum sint Patres*, Rom. IX. 4. 5. vel ipse quoque in eo gloriatur, quod *Israelita sit*, quod *Hebræus*, quod denique *semen Abraham*, Phil. III. 5. 7. 2 Cor. XI. 22. Etsi hæc vana erat & inutilis gloriatio illorum, qui ab optimi patris moribus degenerabant, neque vestigiis fidei & pietatis ejus insistebant, quod solum erat, quod Christus cum Johanne & Paulo in illis desiderabat. Sed faciamus ita esse, fuerit gloriatio illa per se peccatum maximum, ideone vero etiam hæresin constituerit, dogma quoddam peculiare, quo certi homines ab aliis quibusdam distinguerentur? Johannes sane vanam ex illo titulo præsumptionem Pharisæis & Sadducæis ex æquo objicit. Imo ipsi quoque Samaritani sese Abraham filios esse jactabant, quemadmodum ex mulieris illius Sichemiticæ historia constat, quæ Christo loca

Relligione *Patrum* multos servata per annos objiciebat, Joh. IV. 20. Quid quod hodiernum, quando nemo, credo, *Genistarum* hæresin inter Judæos quæsiverit, nihil
in

in Hebræorum scriptis & ore frequentius illo אברהם אבינו
Pater noster Abraham. Quæ formula toti genti inde ab ævo ad-
 eo familiaris & trita fuit, ut ne ipsi quidem Apostoli sibi ab
 illa temperarint. Sic Petrus Act. III. 13. *Deus Abrahami,*
Isaaci, & Jacobi, Deus Patrum nostrorum. Paulus Rom. IV. 1.
Quid ergo dicemus Abrahamum Patrem nostrum invenisse secundum
carnem. Vide & Act. VII. 2.

XI. Quod vero Isidorus porro ait, Judæos in Babilonia, uxori-
 bus suis relictis, adhæsisse plerosque mulieribus Babilonicis; in
 eo vero mirum sit, ni illi idem evenerit, quod in simili argu-
 mento de lingua Hebræa in captivitate Babylonica oblivioni tra-
 dita viris plerisque doctis accidit, qui quod ab illis in sedes avi-
 tas reversis commissum est, sed ab Esra illico emendatum, pa-
 riter contra clarissimam historiæ sacræ lucem ad anteriora capti-
 vitatis retrahunt. Qua de re vide sis Esræ cap. IX. & X. ut &
 Cl. Altingii dissertationem *de constantia linguæ Hebrææ in captivi-
 tate Babylonica.* Sed & illud falsum est, quod inde quosdam,
 qui Israëlitis tantum conjugii contenti vel ex iis geniti erant,
 se ab omni populo divisisse ait, & sibi hoc *Genistarum* nomen
 assumpsisse jactantiæ. Qui se de genere sacerdotali vel Israëlítico
 esse certis & fide dignis tabulis comprobare non poterant, me-
 rito rejecti leguntur, ceu illegitimi. Cap. II. sed qui id fecerint,
 hinc sibi hoc nomen jactantiæ assumpsisse, id vero neutiquam li-
 quet. Et si quæ denique hæresis inde sit enata, viderint, qui-
 bus hæc sententia arridet, an non ipse Esras Hæresiarcha sit di-
 cendus.

XII. Alia itaque & commodior hujus sectæ origo & signifi-
 catio quærenda venit, quam etiam facile inveniemus, si cogi-
 temus, cuinam voci Hebrææ illud Justinī Γένισιν commodè res-
 pondere possit. Habent sc. Hebræi vocem מין, quæ & *genus*
 vel *speciem*, & quoque *hæresin* apud illos notat. Unde מיןות
hæresis, & מיןים *hæretici*, & denique מיןאי *hæreticus*, quisquis
 articulum fidei Judaicæ fundamentalem, veluti existentiam, pro-
 videntiam, unitatem Dei, &c. negat. Illam vero vocem מין oi
 LXX. voce Græca Γένος reddere solent. Ita Gen. I. II. 12. il-
 lud למינו vel למינהו, κατὰ γένος reddunt, pronomine affixo
 L ne-

neglecto; & לְמִינָהֶם vs. 21. addito pronomine κατὰ γένη αὐτῶν. Cum itaque Justinus Martyr vocem Hebræam מִינִים Græce reddere vellet, ac vel ex LXX. Interpretibus vel undecunque demum didicisset, Hebr. מִין Græce γένος significare; inde adeo factum existimamus, ut מִינִים illos γένους interpretaretur, id est, ex altera & emphatica significatione vocis Hebrææ, *Hæreticos*.

XIII. Cum vero illud Hebræorum מִין vel מִינִים latissime pateat, ac quosvis hæreticos ambitu suo comprehendat, & tamen procul dubio peculiarem quandam sectam a reliquis omnibus distinctam & Hebræi & Justinus spectarint, quinam illi hæretici sint, porro investigandum erit. Hos itaque non alios quam ipsos Christianos esse dicimus, non tamen gentiles illos, sed origine Judæos, qui Jesu Nazareno olim sacramentum dixerunt. Ita nempe solent Judæi Christianos etiamnum מִינִים *Minim* appellare, unde etiamnum in commentariis illorum legimus illud לְתַשׁוּבָה הַמִּינִים *ad respondendum τοῖς Minim*, id est Christianis, quoties locum aliquem Veteris Testamenti Christianis objicere, ab eorumve interpretationibus vindicare volunt. Etsi præpostero Censuræ zelo, & Judæorum metu in impressis codicibus nunc minus frequenter quam in Veteribus MS. occurrit, qua de re videri potest Cl. Pocockius in *Notis ad Portam Mosis* cap. viii.

XIV. Olim vero exorta inter ipsos Judæos luce Evangelii & multis quotidie ad Ecclesiam Christi sese adjungentibus, illos præcipue *Minim* vocabant, qui cum gente Judæi essent, in Jesum ceu Messiam credebant. Testis est Doctissimus & rerum Judaicarum callentissimus Hieronymus, qui id à Magistro suo Tiberiadensi procul omni dubio doctus erat, loco illo insigni & ab eruditis toties laudato in Epistola LXXXIX. ad Augustinum. *Usque hodie per totas Orientis Synagogas inter Judæos hæresis est, quæ dicitur Minæorum, & à Phariseis nunc usque damnatur, quos vulgo Nazaræos nuncupant, qui credunt in Christum filium Dei, natum de Virgine Maria, & eum dicunt esse, qui sub Pontio Pilato passus est & resurrexit, in quem & nos credimus. Sed dum volunt & Judæi esse & Christiani, nec Judæi sunt nec Christiani. Ecce tibi hic genuinos Christianos, quorum orthodoxa de Jesu Messia, à quo etiam Nazaræi dicti sunt, fides, cum in eundem Christum*
atque

atque nos credant, eundemque & Dei Filium & Mariæ Virginis profiteantur, passum item, mortuum & resuscitatum: in quorum fide ne ipse quidem Hieronymus quod carpat habet. Hi vero *inter Judæos* erant, imo genere & origine, & quod unicum reprehensionem Hieronymi merebatur, etiam ritibus *Judæi*, per *Synagogas Orientis*, distincti sc. à Christianis gentilibus, & hinc Pharisæis invisi, qui doctrinam illorum מִינוֹת αἵρεσιν, *hæresin*, ipsos vero מִיִּיִם, αἱρετικούς, *hæreticos* appellabant.

XV. Quod hic Hieronymus de hæresi *Minaeorum* inter Judæos narrat, id ex Hebræorum monumentis imprimis confirmatur, narrantium temporibus Gamalielis Senioris adeo invaluisse מִיִּיִם *Hæreticos*, qui unitatem Dei negarent (sic putabant & calumniabantur miseri atque improbi Judæi) ut necesse haberent peculiarem formulam precationis contra illos concinnare, qua conceptis verbis omnes diras illis imprecabantur, quam formulam etsi sæpe בִּרְכַּת צְרוּקִים *precationem adversus Sadduceos* vocant, ad fraudem Christianis faciendam, tamen alias sæpe etiam מִיִּיִם בִּרְכַּת *precationem adversus Minaeos vel hæreticos*, בִּרְכַּת לְמַשׁוּמְרִים *adversus Apostatas* appellant. Ut adeo certum sit, primis exorientis inter Judæos Christianismi temporibus, & aliquamdiu post, dum Judæi illi Christiani vgebant, hos egregie præter cæteros מִיִּיִם *Minaeos seu hæreticos*, quales Pharisæis incredulis videbantur, esse appellatos, quos Justinus Martyr Græce Γεῖσας novo nomine vocarit. Cæterum qui de *Minaeis* illis plura desiderat, *Lexicon Talmudicum* Buxtorffii consulat col. 1199. seq. & 2442. ut & Altingii *Schilo*, Lib. IV. cap. 26. quorum verba describere non lubet, cum rerum Judaicarum gnaris satis scripisse videamur, quas qui non ita intelligunt, memorata loca ipsi adire possunt.

XVI. Sequuntur porro apud Justinum Μερίσαλ *Merista*. De quibus equidem haud scio, an æque feliciter, atque de superioribus, simus conjecturi. Auctor *indiculi hæresium*; *Merista*, inquit, *quoniam separant scripturas, non credentes omnibus Prophetis, dicentes aliis & aliis spiritibus illos prophetasse*. Quod iisdem verbis apud Isidorum legitur, addita etiam denominationis ratione: Μέρος enim *Grace*, *Latine pars dicitur*. Existimes forte

Sadduceos intelligi, qui olim Patribus vulgo crediti sunt tantum Pentateuchum Mosis admittere, de quo tamen nunc inter eruditos aliter constat. At horum & Justinus, & Isidorus, & auctor ille Indiculi hæresium disertam mentionem faciunt, & suo illos nomine appellant. Præterquam quod hi *Meristæ* aliquos tantum, non universos prophetas rejecisse dicuntur, *non credentes omnibus prophetis, dicentes aliis & aliis spiritibus illos prophetasse*. Unde neque Samaritani intelligi poterunt, qui præter Pentateuchum nihil aliud recipiebant.

XVII. Si quid video, inaudiverat Isidorus vel alter ille quiddam de Judæorum doctrina de libris *Hagiographis*, כתובים dictis, quos non ברוח הנבואה per *Spiritum Prophetiæ*, sed ברוח הקדש per *Spiritum sanctitatis*, vel *Sanctum* scriptos existimant; unde forte conjecerint, qui sic credunt & docent, eadem etiam divinitatem & auctoritatem illorum librorum negare. Sed præterquam quod hæc distinctio, si recte intelligatur, sana & orthodoxa sit, & ab ipso Christo album calculum meruerit, Luc. xxiv. etiam toti populo, vel saltem doctioribus in illo, communis & recepta fuit, ut nihil causæ dari posse videatur, cur hoc nomine quidam Judæorum à reliquis suis tribulibus hæreseos potuerint damnari.

XVIII. Proximum itaque est, ut existimemus, Justinum respicere vocem quandam Judæis notam & usitatam, qua sententiarum divortium, imo etiam αἵρεσιν latius dictam significaverint. Est illa חלק *dividere*, unde נחלק *dividi*, dissentire, מחלוקת *divisio & dissensio*; בר מחלוקתו *adversarius ejus*, qui alias החולק *dissentiens*. Sic נחלקו רבותינו *dissentiunt Magistri nostri*. כל החולק על רבו כאילו חולק על שכינה *Quicumque disputat contra Magistrum suum, idem est acsi contenderet cum Deo*. Vide *Lexicon Majus Buxtorffii*. Halichoth Olam fol. 85. פעמים יש אמוראים חולקים ואומר הגמרא שאינם חולקים *Quandoque Gemarici doctores dissentiunt, & tamen Gemara dissentire negat*. Ut adeo omnis doctorum dissensus hac voce indicetur. Eadem vero ratione in N. T. μερίζεσθαι usurpatur. Matt. xii. 25. Πᾶσα βασιλεία μεριοθεῖσα καθ' ἑαυτῆς, ἐρημύεται, καὶ πᾶσα πόλις ἢ οἰκία μεριοθεῖσα καθ' ἑαυτῆς, ἔσθλησεται. *Omne regnum secum*

secum ipso dissidens vastatur. Et omnis civitas vel domus contra se ipsam divisa, non consistet. Quemadmodum & reliquas vocis חלק significationes, Græca μέριζεν, μερίζεσθαι, μέριζο & μερίς in N. T. obtinent.

XIX. Hinc ergo illos Justinī μεριζαὶς facile est existimare non esse alios, quam quos Judæi החולקים appellant. At quinam illi? Videri possent iidem plane, atque superiores Genistæ, cum & hodierni Judæi Christianos hoc nomine חולקים sæpe appellent. Sic R. David Kimchi ad Jes. vii. 14. quemadmodum verba illius Celeb. Pocockius in *Notis miscellaneis* restituit pag. 323. העלמה אינה בתולה כדבר התועים אלא עלמה כמו. Ha Alma non est virgo secundum verba errantium, verum Alma idem valet ac (Naara) puella, sive virgo sive nupta fuerit. Et mox: להושיב לחולקים בזאת הפרשה. מנאר בספר הברית שהבר אדני אבי ז"ל בתשובת החולקים. Quomodo respondendum sit DISSENTIENTIBUS in hac sectione, explicatum est in libro Habberith, quem composuit dominus Pater meus f. m. ad respondendum DISSENTIENTIBUS. Sed observat Pocockius MSS. codices habere למינים & המינים, hæreticis & hæreticos, ut adeo apud illos Dissidentibus iidem sint qui hæretici, etsi convicium leniori vocabulo emollire conantur.

XX. Verum enim vero, cum Justinus illos *Minaeos* jam alio nomine designarit, similis vero erit, alios hic ab ipso innui, qui non quidem hæretici erant, sed tamen κυρίαν δόξαν relinquentes in alia omnia ibant, quales erant Sammæi discipuli, vulgo בית שמאי familia Sammai dicti, qui ab Hillele & discipulis ejus innumeris in locis dissentiebant; quemadmodum ex sequente hæresi clarius patebit.

XXI. Est ea, ut Galileos tantisper missos faciamus, Ἑλληνιστῶν, Gracienſium, uti Langus & Scultetus reddunt, vel Gracorum, quod elegantissimo Perionio placuit. Hos Isidorus & auctor *Indiculi hæresium*, nescio quo casu vel consilio, non explicant, nisi si id causæ fuerit, quod nomen jam suo tempore vitiose scriptum non intellexerint. Si vulgatam lectionem sequamur, aut leviter etiam immutemus, non potest non *Hellenistarum* in mentem venire, sive illos origine gentiles statuamus, qui

rite Judaismo sint initiati, five ipsos gente Judæos, sed qui extra Judæam viventes Græca Lingua usi sint. Sed quicquid in alterutram sententiam dici possit, à præsentī loco alienum putamus, quamobrem de *Græcis* vel *Gracienſibus* verbum non addeamus. Proxime ad verum accessisse videtur Illuſtris Scaliger, qui in *Elencho Trihæreſi N. Serarii*, pag. 239. ab *Hellenio* quodam ita dictos autumat. *Ut tuto*, inquit, *pronunciare possumus, ab auctore five Hæreſiarcha Hellenio dictos; ita quæ fuerit hæreſis illa, cujus ille Ἑλλήνιος pater fuerit, nulla conjectura assequi possumus.* Verissime illos *ab auctore*, vel *Hæreſiarcha* quodam sic dictos autumat; quod cum recte conjiceret, mirum est viro sagacissimo mendum non suboluisse, neque magni illius traditionum magistri *Hillelis*, vel, ut Græci Patres illum vocant, *Hellelis* in mentem venisse, ut pro ΕΛΛΗΝΙΑΝΩΝ, levi unius literæ mutatione vel detractōne lineolæ, legeret atque reponeret ΕΛΛΗΛΙΑΝΩΝ, quomodo quidem ipsum Justinum scripsisse existimamus.

XXII. Etenim *Hillel* Babylonius, Semajæ & Abtalionis discipulus, cum ad octuagesimum ætatis annum privatus egisset, & cum in patria tum Hierosolymis parce ac duriter puerorum institutione victum quæſivisset, exorta in Academia Hierosolymitana quæſtione, an Pascha Sabbatum pelleret, five *liceretne die Sabbatico agnum Paschalem mactare*, occasionem nactus est suam in Jure Judaico & traditionibus πατροπαράδοτοις scientiam ostendendi, & difficultatem quæ aliis longe maxima videbatur, argumento à sacris quotidianis desumpto, ita feliciter solvit, ut omnium oculos atque animos in se converteret, & filiis Bethsæ, qui tum Synedrio & Academiæ præerant, loco motis, cathedram Hierosolymitanam obtineret. In qua cum quadraginta annos sederet, & traditiones plurimas veluti à majoribus acceptas quotidie doceret, vel de suo comminisceretur, sectam constituit, quam vulgo בית הלל *Scholam* vel familiam *Hillelis* vocabant, quæ illius in jure Judaico interpretando placita amplectebatur. Quos adeo Justinus more Græcorum recte Ἑλληλιανῶς, *Hellelianos* appellavit.

XXIII. Huic, quem diximus, Hilleli, postquam Manaëmus sese ad Herodem contulerat, collega fuit loco & dignitate proximus,

mus, שַׁמַּי Schammai, quem Josephus Sameam appellat. Hillel enim Synedrii & Academiae Hierosolymitanæ Præses erat, quem נָשִׂיא Principem vocant, unde illum sæpius Hillel Han-nasi appellant, & supremum in confessu Patrum locum obtinebat: Sameas vero אב בית דין Pater curia vel Senatus, qui dextrum præsidis latus claudebat, & in causis judicialibus primus sententiam dicebat. Quamvis vero adeo arcta collegii necessitudo inter illos intercederet, & Pharisaismi traditionumque πα-τροπαράδοτων ambo fidi antistites essent, & Sameas denique etiam Hillelis discipulus; tamen ita uti fieri solet, Sameas in multis ab Hillele dissentiebat, dissensumque suum publice profitebatur, ita ut qui ab illo faciebant discipuli atque sectatores, ab illo etiam בית שַׁמַּי Familia vel Schola Schammai dicerentur.

XXIV. Sic itaque Schola Hierosolymitana jam in contraria studia nonnihil distracta, etsi Sameas à singulari vitæ probitate & eruditione commendabatur, tamen Hillel muneris sui dignitate, eruditionis Babylonicae, cui ipsi etiam Bethiræ Filii palmam cedere cogebantur, existimatione, discipulorum multitudine, & denique singulari, quæ in illo erat, morum suavitate, obtinuit, ut in plerisque omnibus controversiis secundum ipsum statueretur, & ex ejus sententia omnia in sacris, politicis, & domesticis agerentur. Unde adeo illud dialecticæ Talmudicæ axioma: בית שַׁמַּי ובית הלל הלכה כבית הלל Si quando inter Familiam Sameæ & Familiam Hillelis dissensio sit, decisio est secundum Familiam Hillelis. Vide Halichat Olam, vel Clavem Talmudicam, pag. 228.

XXV. Cum igitur sententia Hillelis & בית הלל five, ut Justinus illos nominat, ἑλληνιστῶν, publicæ recepta, alterius illius Sameæ sententiæ prævaluisset; facile est existimare, hujus discipulos, בית שַׁמַּי, familiam Sameæ, Protestantes, vel ut magis proprio & termino in Scholis recepto utamur, החולקים Dissidentes esse appellatos, & Justinum, cum alteros illos ἑλληνιστῶν vocasset, hos minime præterituros fuisse, sed hoc de quo agimus, nomine Μεριστῶν voluisse designatos. Cæterum de Hillele & Samea qui plura desiderat, Cl. Buxtorffium consulat in Lexico Talmudico, & Altingium, in Libro Schilo, & denique

que Cl. Hottingerum Thes. Philol. pag. 42. 43. qui nobis in hac *Meristarum* hæresi investiganda facem præluxit.

XXVI. His itaque, quas Justinus peculiare habet, *Genistarum*, *Meristarum*, & *Hellelianorum* hæresibus explicatis, sequitur ut jam porro videamus quinam *Galilæi* fuerint, qui ab Hegesippo etiam memorantur. Si quid illi *Indiculi hæresium* scriptori credimus, dicebant, *Christum venisse & docuisse eos, ne dicerent Dominum Cæsarem, neve ejus monentis uterentur.* Ergo non meri Judæi, sed ex Judæis Christiani fuerint, qui Messiam jam venisse crediderint, libertatis Judaicæ adversus Romanos vindicem & assertorem, cujus doctrinam amplexi imperium Cæsaris detractarint. Quemadmodum vero stupenda fuerit horum hominum, si unquam fuerint, insania atque impudentia, qui Jesu Christi nomine suam rebellionem & contumaciam prætexere non sint veriti; ita nobis non minus miranda videtur illa expositio, quæ quod omnis historia de meris Judæis tradit, id Christiani nominis professoribus adscribit. Respexit procul dubio historiam discipulorum Phariseorum Christum tentantium de censu Cæsari dando, & Judæ Gaulonitæ, qui etiam *Galilæus* à Josepho appellatur. Sed præterquam quod Jesus talia nunquam docuerit, apud neutros unquam tanta ejus auctoritas fuit, ut ab illo suæ sententiæ commendationem ducere voluerint.

XXVIII. Fuit tamen quando Christiani etiam per contemptum & opprobrium cum ab aliis, tum à Juliano Apostata, *Galilæi* sunt appellati. Sed illud nihilo magis huc pertinet, cum id ad Judæos aliquot seculis antiquiores referri non possit. Paulo magis ad rem facit, quod Petrus in aula Pontificis *Galilæus* dicatur, Luc. xxii. 59. imo Angelus Christo in cœlos subvecto, universos ejus discipulos *Viros Galilæos* appellet. Act. i. 11. quemadmodum & in festo pentecostes Judæi, Act. ii. 7. verum & illud absque ulla hærescos insimulatione factum est, neque unquam, quod quidem sciam, Judæi Christianos *Galilæorum* nomine insigniverunt.

XXIX. Quare restat, ut illos à Justino & Hegesippo *Galilæorum* nomine designatos arbitremur, qui à Juda Gaulonita contra Romanos rerum dominos stabant, illisque censum pendendum

dum negabant, imo armis etiam oppressam libertatem vindicare aggrediebantur, de quibus Josephus Antiquitatum Lib. xviii. cap. 1. & 2. Qui Judas cum non tantum *Gaulanites*, sed etiam *Galilæus* à Josepho vocetur, l. c. cap. 2. hinc admodum verosimile est, ejus affeclas aliquando etiam *Galilæos* dictos esse, ex quibus porro *Zelotæ* & *Sicarii*, deterrima populi Judaici pestis, orti sunt.

XXIX. Denique forte ultimo loco de *Baptistis* agendum esset, si sua Justino certa lectio constaret. Tametsi enim Valesius in Notis ad Eusebium Lib. iv. cap. 22. aliique, hic legunt *Φαρισαίων καὶ βαπτιστῶν*, *Phariseorum, & Baptistarum*, ut diversi esse videantur: Tamen editiones, quas consulimus, constanter habent, *καὶ Φαρισαίων βαπτιστῶν, & Phariseorum Baptistarum*, vel *tingentium*, quemadmodum & Ill. Scaliger locum allegat: ut illud *βαπτιστῶν* potius epitheton quoddam *Phariseorum*, quam distinctam ab illis sectam Justino notare videatur. Quod si tamen peculiarem hæresin hac voce innuerit, procul dubio eadem erit, quæ ab Hegesippo & Epiphanio *Hemerobaptistarum* nomine insignitur; sic enim Hegesippus l. c. *Essæi, Galilæi, Hemerobaptistæ, Masbothæi, Samaritæ, Sadducei, Pharisei*.

XXX. *Hemerobaptistæ* Isidoro dicti sunt, eo quod quotidie vestimenta sua & corpora lavent; vel ut auctor *Indiculi hæresium*; *Qui quotidie & corpora sua & domum, & supellectilem lavant*. Haud procul à vero aberrant. Fuere enim, qui ex ipsius Dei mandato & vestimenta, & suppellectilia, & corpora etiam ipsa lavare tenebantur, nempe qui cadaver immundum tetigerant portarantve, vel reptile mortuum nuda carne attigerant, item qui gonorrhœa laborabant, aut ἐξορρωγμὸν passi fuerant, aliique, de quibus videatur Lev. xi. xv. & Num. v. Sed *quotidie* id fecisse, id vero falsum est, & gratis à bonis viris additum. Lavabant quoties polluti erant, & se, & vestimenta sua, & vasa lignea ænea-ve, quæ contactu suo polluerant, sediliaque quibus infederant; sin puri essent, à lotionibus abstinabant. Adeo ut Ἡμεροβαπτιστῆς idem sit, qui Rabbini *טבול יום* vocatur, eo die tingendus, quo scilicet fuerat pollutus, quo factò post solem occasum iterum mundus erat. Maimonides præfatione ad Classem *Toharoth* sive

de mundationibus pag. 2. col. 4. m. טבול יום הוא האיש אשר נטמא וטבל קודם שיעריב שמשו *Lotus diei*, Ἡμεροβαπτιστής, dicitur, qui cum immundus sit, lavat ante solis occasum.

XXXI. Epiphanius, ut ostenderet, quam in fingendo ingeniosus esset, pro more suo prolixius hos homines describit, ita ut etiam Sadducæismi illos reos agat. *Proxima*, inquit ex versione Petavii, est *Hemerobaptistarum Secta*; quæ ut ab aliis nulla in re dissidet; eademque dogmata cum Scribis ac Phariseis amplectitur: ita cum Sadducæis non modo in neganda mortuorum resurrectione convenit; verum etiam communem cum iis infidelitatem, cæterarumque rerum pravitatem retinet. Hoc vero præcipuum habet; quod tam vere & autumno, quam æstate atque hyeme quotidie lavant: unde & *Hemerobaptistarum* appellationem nacti sunt. Ita enim statuebant; vivere aliter hominem non posse, quam si quotidie se aquis elueret, atque ab omni crimine purgaret. Nimirum Epiphanius, cognito esse inter Judæos, qui Ἡμεροβαπτισταὶ dicerentur, inde dictos existimavit, quod καὶ ἐκαστὴν ἡμέραν lavarent. Quos cum cætera Scribis & Phariseis paria facere & credere audivisset, ut esset, quo ab iisdem different, æque ac Sadducæos mortuorum resurrectionem negasse arbitratur & fingit; quod eadem facilitate, quo ille ait, nobis negare licebit, cum hujus sententiæ nullum alium idoneum testem alleget. Et si quid in postremis illis veri insit, ut existimaverint, vivere aliter hominem non posse, nisi quotidie se aquis elueret, atque ab omni crimine purgaret: quis adeo cæcus sit, ut hos homines vitam futuram respexisse non perspiciat atque intelligat? Adeone enim ipsi stolidi fuerint, ut quod non modo in aliis suæ gentis hominibus, sed & nationibus integris quotidie videbant, illud tamen fieri non posse crediderint, ut quis absque quotidiana lotionem vitam hanc præsentem agat? Et quorsum adeo omni crimine ablui atque solvi voluerint, nullo nisi hujus vitæ præmio illis proposito atque expectato? Ut liqueat, Epiphanium, ne in inquirendis hæreticis parum diligens videretur, hanc horum *Hemerobaptistarum* explicationem non aliunde quam ex fœcundo cerebelli sui penu depromsisse.

XXXII. Sed pergamus cum Hegesippo ad *Masbothæos*. Hos idem apud Eusebium haud multo ante in Samaritanos retulerat.

Ἀρχεται δὲ ὁ Θέβουθις διὰ τὸ μὴ γενέσθαι αὐτὸν ἐπίσκοπον, ὑποφθείρειν, ἀπὸ τῶν ἑπτὰ αἱρέσεων ὧν, καὶ αὐτὸς ἦν ἐν τῷ λαῷ, ἀφ' ὧν Σίμων, ὅθεν οἱ Σίμωνιανοὶ καὶ Κλεόβιος, ὅθεν κλεοβίηνοι καὶ Δοσίθεος, ὅθεν Δοσίθεανοὶ καὶ Γορθαῖος, ὅθεν Γορθηωνοὶ καὶ Μασβωθαῖοι. *Primus Thebuthis, indigne ferens, quod minime creatus esset Episcopus, eam occulte vitare est aggressus. Fuit hic è septem illis sectis in Judaico populo profeminatis. Ex quibus fuit Simon, à quo Simoniani fluxerunt; & Cleobius, à quo Cleobiani, & Dositheus, à quo Dositheani; & Gorthæus à quo Gortheni: & Masbotheus, à quo Masbothei sunt cognominati.* Non caret hic locus sua & lectionis & interpretationis difficultate, quare eruditissimi Valesii editionem in Latinis pariter atque Græcis secuti sumus, cujus ad h. l. Notas consuli velimus. Sed quod in primis observandum existimamus; illud est, quod cum cæterarum hæresium principes atque auctores hic nominentur, nulla tamen ejus mentio fiat, à quo *Masbothei* orti sint. Doctissimus Valesius *Masbotheum* quendam inseruit, à quo *Masbothei* sint cognominati, Nicephori fidem secutus, qui eundem exhibet, ut integriore codice videri possit esse usus. Sed præterquam quod codices omnes Eusebii MSS. quos quidem ipse Valesius versavit, hunc *Masbotheum* ignorant; & ab eo Μασβωθεανοὶ dicendi erant, ut Nicephorus vocat, non Μασβωθαῖοι: facile fieri posse existimamus, ut Nicephorus, cum videret reliquarum hæresium primos auctores hic recenseri, à quibus illæ nomen ducerent, *Masbotheos* pariter crediderit à *Masbotheo* quodam sectæ suæ principe ita esse denominatos, etsi neque Hegesippus neque Eusebius ullam ejus ante ipsum fecerant mentionem. Id quod & alibi à Patribus in hæreticis recensendis factum esse novimus.

XXXIII. Illustre hujus rei exemplum Theorodetus nobis exhibet, *Hæreticarum Fabularum* Lib. I. cap. 17. de *Peratis*. Ἀδემes δὲ ὁ Καρύσιος, καὶ ὁ Περᾶτικός 'Ευφράτης, ἀφ' ὧν Περᾶται προσηγορεύθησαν οἱ τῶν ὁμίθρωνες, *Ademes vero, inquit, Carystius, & Peraticus Euphrates, à quo Perata dicti sunt, qui in horum sunt sententia, &c.* Quod quid sit ut intelligamus, conferendus est Clemens Alexandrinus *Stromatum* Lib. VII. Τῶν δὲ αἱρέσεων αἱ μὲν ἀπὸ ὀνόματος προσηγορεύονται, ὡς ἡ ἀπὸ Οὐαλεντίνου καὶ Μαρκίου

καὶ Βασιλείδης. . . . αἱ δὲ ἀπὸ τόπων, ὡς οἱ Περαιτικοὶ· αἱ δὲ ἀπὸ
 ἔθνων, ὡς ἡ τῶν Φρυγῶν· αἱ δὲ ἀπὸ ἐνεργείας, ὡς ἡ τῶν Ἐγκρατιτῶν.
 αἱ δὲ ἀπὸ δογμάτων ἰδιαζόντων, ὡς ἡ τῶν Δωκιτῶν, καὶ ἡ τῶν Ἀιμα-
 τιτῶν· αἱ δὲ ἀπὸ ὑποθέσεων, καὶ ὧν τετιμήκασιν. ὡς Καϊανισαί τε καὶ
 οἱ Ὀφιανοὶ προσαγορευόμενοι. *Ex Hæresibus autem, alia quidem ap-
 pellantur ex nomine, ut quæ appellatae sunt ex Valentino, & Mar-
 cione & Basilide, alia autem ex loco, ut Peratici: alia
 autem ex gente, ut Phrygum hæresis: alia autem ex operatione, ut
 Encratitarum: alia autem ex positionibus, & iis quæ ipsi honorarunt,
 ut qui appellantur Cajanistæ & Ophiani &c.* Hic Clemens Ale-
 xandrinus varias denominandi hæreticos rationes affert, quarum
 secunda est, quæ à loco ducitur. *Alia, inquit, à loco, uti
 Peratici.* Id est, nisi me quid fallit, *Hebraei*. Nempe οἱ LXX.
 illud Gen. XIV. 13. **לאברהם העברי** reddunt Ἀβραάμ τῷ περαιτῇ,
 id est *Transitori*, vel *Transfluviali*; Abraamum sc. inde *Hebraum*
 dictum fuisse existimantes, quod vel flumen Euphratis trajecis-
 set, vel ex transfluviali regione **עבר הנהר** oriundus esset,
 quod aliis quoque & Christianis & Judæis longe post visum est,
 & etiamnum quibusdam videtur. Et hinc adeo Christiani ex
 Gentibus eos qui ex Judæis in Christum crediderant, cum illos
 lingua vernacula **עבריים** *Hebræos* dici scirent, voce Græca Περαι-
 τικῆς appellarunt; quos cum in rituum quorundam observatione
 à se gentilibus differre viderent, hæresin fabricarunt *Peratico-
 rum*, id est *Hebræorum*, quos alias *Nazaræos* & *Ebionitas* vel
Phebionitas appellabant. Sed quid ad hæc Theodoretus? Ne
 sc. præter meritum libris suis *hæreticarum fabularum* nomen in-
 scripsisse videatur, homines quosdam in scenam producit, *Ade-
 men Carystium* & *Euphraten Peraticum*, à quo *Perata* dicti sint.
Perata, inquam, à *Peratico*, ut *Basilidæ* & *Valentini*, à *Basili-
 diano* & *Valentiniano*. Quinam vero illi *Ademes Carystius* & *Eu-
 phrates Peraticus*? **אדם כרוסתי** homo quidam *Carystius*, **עברי**
 περαιτης, ut LXX. verterunt, vel **עבר הנהר** ἐκ τοῦ ΠΕΡΑΝ τοῦ
 ποταμοῦ, è regione *transfluvium* sc. Euphratem. Sic nova meta-
 morphosi homines & flumina nomina & naturas permutant, quan-
 do Patres Christiani Hebræa tractare aggrediuntur. Dubitas,
 Lector, & me bonis viris injuriam facere existimas? Ecce tibi
 Chri.

Christum *Hominem* ab eodem Theodoreto in *Adamantem* mutatum, Hæretic. Fabularum Lib. 1. 13. de *Barbeliotis*, quos Patres pro sua elegantia & humanitate *Borborianos* appellant: *Adhæc*, inquit, *Hebraica quoque nomina adjecerunt, simpliciores obstupescere conantes. Per se genitum porro dicunt produxisse hominem perfectum, & verum, quem & Adamantem vocant, unaque cum eo productam etiam conjugem, perfectam cognitionem.* Sic quidem Hervetus vertit, quod Græce est, ἀνθρώπον τέλειον καὶ ἀληθῆ, ὃν καὶ Ἀδάμαντα καλεῖται. Quibus verbis Cabbalistas istos mysterium incarnationis Christi explicare suo more voluisse, nobis dubium non est, nec, credo, aliis erit, qui rem recte perpenderit. Sed quis credat, illos Christum hominem vocavisse *Adamantem*, ac non potius Patres illos ipsos præ stupore & linguæ Hebrææ ignorantia vocem Hebræam אָדָם quæ hominem notat, addita terminatione Græca in ἀδάμας, id est gemmam *Adamantem* transformasse? Quod si quis tamen nondum animum inducere possit, ut credat, doctissimos illos Patres in Hebraicis adeo misere ineptire potuisse, Epiphanium adeat, Hæresi de *Ebionitis*, ubi videbit quantas turbas dederit, & quam misere, ne quid gravius dicam, optimam optimorum hominum sententiam perverterit, ejusdem vocis אָדָם prava & contorta interpretatione.

XXXIV. Eadem itaque ratione à Nicephoro factum existimamus, ut cum apud Eusebium *Masbotheos* hæreticos inveniret, illos non à peculiari dogmate vel ritu, sed ab hæreseos suæ antesignano, sicut & reliquos, dictos existimarit, eumque *Masbothum* vel *Masbotheum* appellarit. Quare potiore ducimus aliorum interpretationem, ex qua denominationis ratio liquidissime constat. Isidorus: *Morbonei dicunt ipsum esse Christum, qui docuit illos in omni re sabbatizare.* Indic. Hæresium, & Rabanus Maurus iisdem omnino verbis utuntur, nisi quod pro *Morboneis* paulo melius legunt *Marbonei*, & id quidem pro *Masbothei*, quemadmodum Illustris Scaliger jam pridem observavit, & res ipsa arguit. A *Sabbatho* igitur, quod seorsim à cæteris Judæis observabant, id nominis nacti sunt, cum non vetus tantum Judaicum septimi, sed etiam novum primi diei celebrarent, quemadmodum

dum infra de *Nazaræis* & *Ebionitis*, pluribus probatum dabimus, quos eosdem plane esse credimus, qui hic dicuntur *Masbothai*, cum vero simile sit, quemadmodum Judæi olim Gentilibus à Sabbatho hebdomadario *Sabbatarii* dicti sunt, ita primos Christianos à novo, imo duplici Sabbatho, ipsis Judæis **משבותאין**, *Sabbatarios* esse appellatos.

XXXV. Ne quis vero dubitet, an hujusmodi homines Judæis noti fuerint, & hæreticorum nomine ab illis ornati, unum saltem locum allegabimus ex R. Benamine Tudelenfi, qui suo adhuc tempore in insula Cypro id genus homines offendit, quos Itinerarii pag. 30. hoc modo describit: **ומשם ארבעה ימים לדופרום ושם יהודים רבנים וקבוץ ועוד יש שם יהודים מינים קפרוסין והן האפיקורוסין ישראל מנדין ואותן ככל מקום והם מחללין ליל שבת ושומרין ליל ראשון**, *Inde quatuor dierum itinere distat Cyprus, ubi Judæorum Rabbanaeorum, sive qui majorum institutis vivunt, cætus est; nec non Judæi alii, hæretici Cyprii, nempe Epicurai. Hos ubique excommunicant Israëlites: quandoquidem vesperam Sabbathi profanant, primamque vesperam observant.* Sic habet editio & versio Cl. L'Empereurii, ubi pro **לדופרום** procul dubio scribendum legendumque erit **לנופרום** vel **לקופרום**. Sed quicquid de loco sit, & de altera voce **קפרוסין**, quam pariter per Cyprii Vir Clarissimus reddit, illud hinc constat, fuisse tempore Benjaminis homines nomine & natione *Judæos*, qui non Sabbathum Judaicum septimæ, sed primæ diei religiose observabant, quos reliqui genuini Judæi, Rabbanaei vel Pharisaici, quotidie excommunicabant, atque inter alia convicia etiam **מינים** *Minaeos*, id est Justinii voce *Genistas*, sive, ut vulgo loquimur, *Hæreticos* appellabant. De quibus adeo non dubitamus, quin nostri *Masbothai* sint, sive *Nazareni*, qui in memoriam resurrectionis Jesu Nazareni primum diem septimanæ observabant, Sabbatho septimæ diei, quod majores illorum per aliquot secula eadem religione coluerant, tandem penitus abrogato.

XXXVI. Restant itaque apud Hegesippum οἱ Σαμαρείται, *Samaritani*, post abductas à Salmanassare X. tribus novi Israëlitis

tidos coloni, cum aliunde tum maxime ex Cuschitis trans Tygrum incolentibus collecti, unde Judæis vulgo כּוּתִּיִּם *Cuthai*, dicuntur, Græcis Latinisque, a Samaria coloniæ Metropoli, Σαμαρείται, *Samaritani*. Quorum universa historia, origo, conversio, religio, mores, cum vulgo notiora sint, quam ut verbum de illis addere sit necesse; his tantisper missis ad *Epiphanium* pergemus, ut, quas ille separatim Judæorum hæreses recenset, pariter lustremus.

XXXVII. Ut vero de *Offenis* nihil dicamus, quos apud doctissimos quosque in confesso est eosdem esse atque *Essenos*, quamvis hi ab Epiphanio in Samaritanos sunt relati: primum locum sibi γραμματεῖς, *Scribæ*, vindicant, quos hoc modo ex Petavii interpretatione nobis depingit sub finem Epistolæ ad Acacium & Paulum toti Operi præmissæ: *Scribæ Legis periti & traditionum, quas à majoribus acceperant, (δευτερώσεις vocabant) observatores fuere, ac ritus omnes superstitiosius ceteris, diligentiusque tenuerunt: quos non è lege didicerant, sed sibimet ipsis, tanquam justitiæ legis singulares cultus ac carimonias indixerant.* Paulo prolixius de iisdem agit Hæresi xvi. Sed ita, ut insignem suam rerum Judaicarum, etsi ipse origine Judæus erat, ignorantiam prodat, dum *Phylacteria & Fimbrias*, Hebræi תפלין & תיבות appellat, per πλατέα σήματα πορφύρας *latos clavos purpure* vestibibus illorum attextos, & ρόισκός τινας *corymbos Punicorum malorum specie quatuor è pallii laciniis pendentes*, explicat. Quæ explicatio adeo à vero aliena est, ut doctissimus Epiphanii interpres idemque hyperaspistes acerrimus, Dionysius Petavius, non invenerit, quo nomine illam excusaret, sed *admirandam potius dixerit, quam aut sine alio idoneo auctore nimis amplectendam, aut acrius reprehendendam; quod in Elencho Scaliger, ipso iudice, instituit.* Nam quod addit, *ex reconditis Judæorum libris ac ritibus multa Epiphanium potuisse addiscere, quæ hoc seculo & hodiernis Judæis ignota sunt;* Id vero ejusmodi est, ut nullus in historia error tantus esse possit, qui non contra testatum omnium Scriptorum consensum, & constantem integræ nationis & multorum seculorum usum, hoc genere argumentandi defendi possit: præterquam quod supponit, ritus quotidianos, & toti nationi

tioni quaquaversum dispersæ receptos, tandem mutatos esse, & Epiphanio eam ingenii felicitatem & opportunitatem obtigisse occasionis, ut reconditos Judæorum libros, & ipsis adeo Judæis Juris patrii compilatoribus inaccessos, consulere potuerit, atque inde *miram* hanc, uti ipse Petavius vocat, *vocabuli φυλακτῆριων interpretationem* addiscere. Quod merito suo μέγα λίαν αἴτημα dicere licebit.

XXXVIII. Cæterum hæc *Scribarum* hæresis Epiphanio proculdubio inde enata est, quod in historia Christi & Apostolorum *Pharisæis* toties *Scribas* adjunctos videret, & hinc adeo distinctam ab illis hæresin esse existimaret. Cum vero eosdem minime male per *Legis Interpretes* describat, qui *velut quandam grammaticam professi* sint, *cum cæteris in rebus Judæorum institutis inhæreant*; quæ *superstitiosis & cavillatoriis inventis interpolant*: hic loci de illis verbum non addemus, ut ad reliqua & præcipua tandem perveniamus.

XXXIX. Sequuntur itaque *Herodiani*, septima & ultima Judæorum hæresis apud Epiphanium, sed quam nos *Nazarenis* vel *Nasaræis* præmittemus, quoniam de his longe plura dicenda restant. Hi vero ex Epiphanii descriptione *nihil diversum à reliquis habuerunt*; & *Judæi meri sunt*, *inertes iidem ac simulatores*, qui *Herodem Christum Dominum esse dicebant*. Eum, inquam, Christum, qui in scripturis omnibus ac Prophetis expectabatur, esse Herodem existimabant, deque eo falsa quadam animi inductione gloriabantur. Hæc itaque illorum hæresis fuerit, quod *Herodem Magnum pro Messia* habuerint: in qua sententia alii Patres Epiphanium & præiverunt & secuti sunt, in quam etiam hoc seculo Viri maximi concesserunt, Scaliger, Grotius, Spanhemius, & Casaubonus, Cl. Stolbergio laudati Exercit. XII. de *Herodianis*.

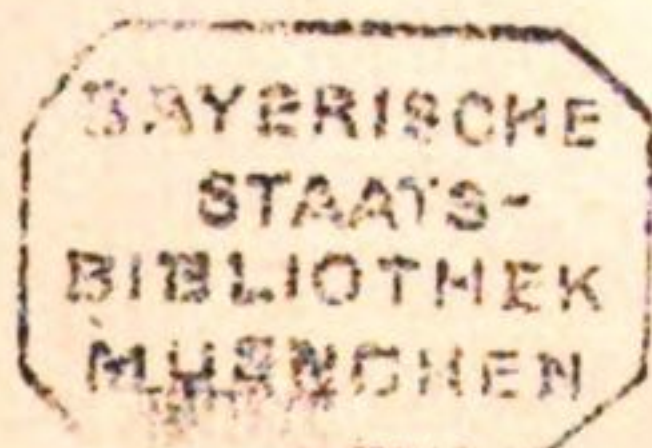
XL. Enimvero cum non sit credibile, Judæos eo dementiæ venisse, ut Herodem ἀλόφουλον, pessimis moribus hominem, ipsius Senatus Hierosolymitani, sanctissimi illius totius nationis concilii, cujus maximam partem neci dederat, oppressorem, pro Messia coluerint; quem ex tribu Juda & posteris Davidis futurum sciebant, & à quo omnia alia sibi promittebant: longe
diversos

diversos fuisse necesse est hos *Herodianos*, nempe aulicos illius, qui tunc temporis rerum potiebatur, Herodis Antipæ, & quotquot alii in populo ab illo & Cæsare faciebant contra eam, quam Pharisei reliquusque populus universus defendebant, libertatem. Adeo ut *Herodiani* factio mere politica fuerint, Regia illa & Cæsariana, opposita alteri populari. Etsi suæ illis in religione etiam partes erant, Sadducæismum ceu moribus suis & institutis convenientiorem cum Rege suo amplexis, quemadmodum ex Matth. xvi. 6. & Marc. viii. 15. coll. non obscure colligitur, & jam pridem ab aliis viris doctissimis est ostensum.

XLII. Superfunt itaque tandem *Νασαραιῶται*, *Nasaræi*, ab eodem Epiphanio in Judæorum hæreticos relati, qui vel soli digni erant, qui ab impacta hæreseos nota liberarentur; gens non Judæis solum, sed &, quod dolendum, Gentilibus Christianis olim invisa, Deo tamen & Christo ejus carissima. Sed age, videamus, quod genus hoc hominum fuerit, & qua re Christianorum pariter atque tribulium suorum Judæorum odium sibi conciliarint.

XLII. Epiphanius Hæresi xviii. contra *Nasaraeos*: *Qui quidem*, inquit, *ut accepimus*, *genere Judæi sunt*, *è Galaaditide & Basanitide*, *ac reliquis ultra Jordanem regionibus oriundi*. *Quamobrem cum hac secta Israëlita ex gente profecta sit*, *Judæorum in omnibus dogmata complectitur*, *nec ab iis quos antea commemoravi*, *fere ulla in re dissidet*. *Nam & circumcisionem perinde atque alii retinet*, *& idem Sabbathum observat*; *Eademque festa celebrat*: *Sed neque fatum neque Astronomiam admittit*. *Ac cum veteres illos Patriarchas*, *de quibus in Pentateucho mentio est*, *approbet*, *qui ab Adamo ad Moysen usque insigni pietate floruerunt*: *Nimirum Seth, Enoch, Mathusalem, Noë, Abraam, Isaac, Jacob, Levi, Aaron & Jesum, Nave Filium*, *Pentateuchum nihilominus ipsam repudiat*. *Nec Moysen quidem abjicit*, *neque oblatam huic à Deo legem esse diffitetur*, *sed aliam fuisse dicit*, *quam quæ vulgo circumfertur*, *Ex quo factum est*, *ut Judæorum reliquas ceremonias observent*, *utpote Judæi*: *à sacrificiis abhorreant*; *neque animata re ulla vescantur*. *Itaque carnes in cibum adhibere*, *vel sacrificare nefas esse ducebant*. *Conficta enim hac esse volumina*, *neque eorum quicquam*

N

quam à majoribus profectum. Ejusmodi Nasaræorum discrimen à reliquis fuit: &c.

XLIII. Quale vero & quantumcunque illud discrimen fuerit, quæcunque his *Nasaræis* ab Epiphanio tribuuntur, illos minime hæreticos, sed *Nazarenos* Christianos fuisse arguunt, quemadmodum ex nomine, genere, habitatione, & denique religione sive ritibus & doctrina constare potest, si ita uti decet, rite omnia excutiantur.

XLIV. Quod enim primo *Nasaræi* dicuntur, quid id aliud ostendit, quam Christianos illos esse, à *Ἰησὺ Ναζωραῖω*, *Nazarenō*, in quem ceu Messiam credebant, ita appellatos. Jesus quando etiamnum à Judæis honorificentissime appellatur, vulgo הנוצרי *ô Nazōraï* vocatur, quemadmodum neque ipsos Apostolos puduit hoc nomine illum appellare. Hinc etiam nunc Christiani omnes Judæis הנוצרים dicuntur, eorumque religio דת הנוצרים *ô vēm*, imo vero ἡ αἵρεσις τῶν Ναζωραίων, Act. xxiv. 5. Sed res notior est, quam ut hic illam multis confirmare necesse sit. Videantur de hoc nomine cum alii, tum imprimis Cl. Altingius in *Schilo*, Lib. iv. cap. 13. & ad Jer. xxxi. 6. & Ezech. xvi. 22. f. & Heptade 111. Diff. 4.

XLV. Si quis vero sit, qui existimet, hos, de quibus agimus, *Nasaraos* diversos esse à *Nazarenis* Christianis, eo quod Dominus Jesus & discipuli ejus cum in N. T. tum ab ipso Epiphanio constanter *Ναζωραῖος* & *Ναζωραῖος* scribantur per Z & Ω, cum hi Judæorum hæretici ab eodem *Νααπαῖος* scribantur per Σ & Α: næ is nodum, quod ajunt, in scirpo quæret, & nimis levi tibicine hanc Epiphanii sententiam adversus tot & tam validos arietes, quos porro ad hibeimus, frustra stabilire conabitur. Quis enim, ut de aliis taceam, de Epiphanio ignorat, quot modis in nominibus Hebraicarum hæresium ludere & aberrare soleat, qui ex *Essenis* modo *Offenos* facit, & mox rursus *Jessaos*, ac illos quidem Samaritanos, istos Judæos, hos denique Christianos fuisse arbitrat; Vide Hæreses x. xix. & xxix. § 5. qui *Cerinthianos* etiam *Merinthinos* vocat, etsi se ignorare fatetur an *Cerintus* alio nomine etiam *Merintus* fuerit dictus, Hæresi xxviii. § 8. & xxix. § 7.

XLVI.

XLVI. Secundo vero genere *Judæi* erant, haud secus sc. ac *Jesus*, & apostoli ejus, illorumque primi discipuli *Nazareni*, qui & ipsi *Judæi* erant, *Judæorumque* lingua & moribus passim utebantur. Res vulgo notissima est, quæ probationis non indiget. Sed ecce tamen ipsum *Epiphanium* diserte id affirmantem, *Hæresi* xxix. §. 5. *Postquam Marcus in Ægypto divinum verbum prædicavit, nonnulli tum prodierunt Apostolorum affecta, Nazaræi videlicet isti, de quibus præsens institutus est sermo. Erant illi genere quidem Judæi, atque ad legem & circumcisionem adhæserant &c.*

XLVII. Quid vero illud, quod tertio hi *Nasaræi* ex *Galaaditide* & *Basanitide* ac reliquis ultra *Jordanem* regionibus oriundi erant? nonne & id satis causæ est ad persuadendum, hos eosdem esse quos *Hæresi* xxix. nomine *Ναζωραίων*, *Nazarenorum*, describit, hæreticos Christianos? Nam sane & illi eadem loca incolebant. Audi, quæso, ipsum *Epiphanium* *Hær. cit. §. 7. Cæterum hac Nazaraorum Secta in Berœensi civitate potissimum viget, in Cœle Syria, atque etiam in Decapoli juxta Pellam & in Basanitide, in ea quæ vulgo Cocabe, Hebraice Chochabe dicitur. Hinc enim post illam ab Hierosolymis secessionem, illorum initia profecta sunt, cum Pellæ discipuli omnes habitarent, à Christo de relinquenda Hierosolymorum urbe migrandoque præmoniti, quod ejus immineret obsidio. Qua quidem occasione factum est, ut in Peræa iis quibus diximus locis degerent. Indeque Nazaraorum hæresis sunt deducta primordia. Ergo & *Nasaræi* & *Nazaræi* eadem *Basanitidis* & adjacentium regionum ultra *Jordanem*, vel *Perææ*, loca incolebant. Ut hoc quoque validissimo argumento probetur *Nasaræos*, *Judæorum* hæresin, eandem esse atque *Nazaraeos*, vel *Nazarenos*, hæresin Christianorum.*

XLVIII. Id quod quarto ex religione eorundem confirmatur. *Nasaræi Judæorum* in omnibus dogmata complectuntur, nec ab iis fere ulla in re dissident. Et circumcisionem, & Sabbathum, & festa *Judæorum* eadem celebrant. At non id ipsum, & solum illud atque unicum est, quod *Nazarenis* Christianis objectum est, quod adhuc *Judaizarent*, & omnia eadem atque *Judæi* observarent?

XLIX. Sed quinto *neque fatum neque Astronomiam admittebant*. Quemadmodum neque *Nazareni* Christiani illi, qui *Aquilam Ponticum*, *Ælii Adriani* generum, & novæ *Hierosolymæ*, *Æliæ* dictæ, præfectum, postquam Christianismo nomen dederat, hoc solo vel præcipue nomine excommunicarunt, quod *Astrologiæ judiciaræ* & nescio quibus aliis *περιεργαίς* nimis deditus esset, quod alias ostendemus.

L. Sed gravius est, quod sequitur. Cum enim *Nazarei* Christiani *non tantum Novo Testamento, sed & Veteri Judæorum instar uterentur*, & in specie *libris Legis*, teste Epiphanio nostro *Hæresi xxix. §. 7. Hi Nasarei Judæi Pentateuchum repudiabant*. Sed ignoscant mihi pii Epiphanii manes, si quod sentio, & res est, eloquar, & hanc lepidam fabulam, vel potius eorum, à quibus Epiphanius illam accepit, imperitam atque malignam dicam calumniam. Quid enim? *Judæorum omnia dogmata complectantur; circumcisionem, Sabbatum, cæteraque festa perinde atque reliqui Judæi observent*, quod ipsum Epiphanium de illis testantem modo audivimus; Imo vero *veteres illos Patriarchas, quorum in Pentateucho mentio est, approbent: & Pentateuchum nihilominus ipsam repudient?* Id vero monstri simile est, &, ut Petavius ad h. l. ait, *idem ac Judaïsmum ἀπὸ τῆς ἀκροπόλεως evertere, & Judaïsmi medullam funditus proscribere*: ut non sine ratione idem se nescire addiderit, *ejusmodi Judaici nominis hæresin an alius præter Epiphanium commemoraverit*. Quid quod hæc Hæresis, ipso Epiphanio teste, ne *Mosen quidem abjicit, neque oblatam huic à Deo Legem esse diffitetur?* Sed *aliam (tantum) fuisse dicit quam qua vulgo circumfertur. ἡ ταύτην δὲ φησὶν, ἀλλ' ἐτέραν*, Non hanc esse ait, quam Epiphanius cum sui similibus Græculis Latinisve, Hebrææ linguæ ignaris, versabat, *sed aliam, Hebraice à Mose scriptam & ad ipsos usque propagatam*. Nempe igitur idem tum temporis usu veniebat *Nasaræis illis & Christianis Græcis inter se disputantibus*, quod hodie fieri solet inter Evangelicos & Pontificios, ut si Græci editionem Septuaginta interpretum in partes vocarent, *Nasaræi illi, haud secus atque Evangelici à Versione Latina vulgata, ad Codicem authenticum, Hebræum illum provocarent, & Græcos suæ editioni plus justo tribuentes, & ni-*
miis

miis quandoque laudibus ex Aristæa efferentes, riderent, non ignari quot modis illa editio, sive Interpretum, sive librariorum vitio, esset corrupta. Adeo ut non *ipsam Pentateuchum*, sed *ταύτην*, hanc ejus, qua Epiphanius cæterique Græci Christiani sola utebantur, editionem rejicerent; & à turbatis rivulis ad fontes ipsos provocarent. Quod cum optimo jure facerent, Christiani gentiles Græci Latinive hanc illorum disputandi rationem ita acceperunt, vel potius calumniati sunt, ac si Pentateuchum ipsam negarent. Cujusmodi fabula hodie etiam passim luditur. Hæc nostra de hac controversia sententia est, in qua si non ipsum erroris fontem deteximus, per nos licet alii hos Nasaræos, qui Judæi erant viderique volebant, insanivisse & ipsa Judaismi fundamenta funditus evertisse credant. Nos tamen interea hoc sexto argumento utemur, ad demonstrandum, *Nasaræos* Judæos, & *Nazarenos* Christianos, idem hominum genus esse.

LI. Huc Septimo accedit, quod à *Sacrificiis abhorreant, neque animata re ulla vescantur*; quæ & *Nazarenorum*, sive Christianorum ex Judæis, instituta fuisse partim nobis certum est, partim vero admodum simile videtur. Certum, inquam, est, quosdam carnibus abstinuisse, teste Apostolo ad Rom. xiv. 2. ubi Christianorum, qui Romæ degebant, *alios omnibus rebus*, adeoque & carnibus, *vesci* ait, alios vero *oleribus* tantum; qui postremi procul omni dubio Judæi fuerunt, qui temporibus Messiae cum magnam rerum omnium mutationem expectabant, tum ex primæva lege, Adamo de cibis lata, sibi vivendum existimabant, de qua re infra pluribus erit agendi locus. A sacrificiis vero etiam *abhorruisse* admodum probabile est, sive quod corpore ipso exhibito umbras jam cessare existimarent, & ab ipso Christo, quod Epiphanius alibi de *Ebionitis* tradit, abrogatas crederent; sive quod templum Hierosolymitanum, in quo solo majores illorum secundum Dei præscriptum rite obtulerant, eversum viderent, extra quod rem sacram facere nefas esse ducebant. Ut adeo etiam hac parte satis amice inter hosce Epiphaniï *Nasaræos* & *Nazarenos* conveniat; & sic jam extra omnem controversiæ aleam esse putemus, *Nasaræos* esse quidem genere

Judæos, sed professione Christianos, primos Apostolorum discipulos, eorumque posteros & successores, qui Judæis olim & etiamnum vulgo **חנוזרים** *Hannozerim* dicti sunt.

LII. Posteaquam itaque vidimus, quales quique fuerint, quos Justinus, Hegesippus, & Epiphanius in Hæreticos populi Judaici retulerunt, & obscuros homines utcunque illustravimus, eorumque natales declaravimus; sequitur ut jam porro etiam inquiramus, quo jure vel hæreseos damnati sint, vel ab aliis suæ nationis sectis distincti: ut vel ad suam quosque familiam, à quibus avulsi sunt, reducamus, vel à diro hæreseos crimine prorsus absolvamus.

LIII. Quod itaque ad *Hellelianos*, & *Meristas* five *Sameanos*, attinet, nemo hodie rerum Judaicarum paullo peritior hos à *Pharisæis* distinxit; cum nihil nisi meri Pharisei fuerint, ἡ ἑσθὴ αἰρεσις τῶν Φαρισαίων, ipsa genuina secta Phariseorum; eorumque antesignani, à quibus nomen ducebant, *Hellel* & *Sameas*, id unice operam dederint, ut cœptum jam in populo Judaico Pharisaismum strenue promoverent & ad αἴκμην perducerent. Conferantur saltem ea, quæ Evangelistæ de Phariseorum dogmatibus & institutis narrant, cum iis quæ in Misna Gemaraque de **בית הלל** *Familia Hillelis*, & **בית שמאי** *Familia Schammai* traduntur, dubitari certe non poterit, quin *Helleliani* & *Sameani* sint ipsissimi Pharisei, & Pharisaismi fautores promotoresque maximi.

LIV. Atque eadem omnino *Scribarum* ratio, quos Epiphanius in scenam produxit, qui cum populi doctores essent in Synagogis atque Academiis, Pharisaicas *δευτερώσεις* usque inculcaverunt, & novis quisque inventis adauxerunt; tantum abest, ut ab illis distinguendi veniant. Quod vero *Pharisæis* a Servatore nostro toties junguntur, ab iisque distingui videntur, id solum causæ est, quod eorum antistites erant, ut cum *Pharisæi* omnes in universum *socios* dicant *regulam strictioris observantia circa munditiam & immunditiam professos*, quos inter plurimi idiotæ erant; Doctiores inter illos, qui non modo Legi & Traditionibus, sed & Talmudi operam dederant, **סופרים** *γραμματεῖς*, *Scribae*, alias **חכמים** *σοφοί*, *Sapientes*, vel **רבנן** *Magistri* vulgo dicerentur.

Ut

Ut adeo Γραμματέων, *Scribarum* nomen, non distinctæ hæreseos vel sectæ sed honoris & muneris fuerit in secta eminentis.

LV. De *Hemerobaptistis* porro liquidissima res est, non sine gravi errore in *hæreticos* referri homines Legis divinæ observantes, qui contractam legalem immunditiam, ex ipsius Dei præscripto, corporis & vestium lotionem expiabant, & reliqua quoque suppellectilia aqua lustrabant.

LVI. Neque vero *Herodiani* & *Galilai* majori specie ab aliis sectis distinguuntur, cum diversæ tantum in Republica factiones fuerint, illis Cæsarem ejusque dominatum contra populum Judaicum, his populi libertatem contra Cæsarem defendentibus, quæ res nihil ad religionem attinebant. Quam tamen ipsam si quis etiam de illis exquirat, *Herodianos* Sadducæis addictos fuisse comperiet, *Galileos* vero Pharisaismi per omnia tenaces, à quibus nihil differebant, nisi quod etiam armis libertatem afferendam existimabant.

LVII. De *Samaritis* autem quis nescit, eos adeo à Judæis distinctos fuisse, ut & diversam Rempublicam, Templum, Sacra habuerint, Judæisque adeo invisi fuerint, ut hi ne beneficium quidem ab illis accipere voluerint, nædum illi horum aliqua pars fuerint habiti, quemadmodum rebus Judæorum florentibus apud externos principes videri volebant.

LVIII. Ostenso itaque breviter *Hellelianos* & *Meristas*, *Scribas* item, & si religionem spectes, etiam *Galileos* ad *Phariseorum* Sectam omnes esse referendos; *Herodianos* ad *Sadduceos*; *Hemerobaptistas* vero & *Samaritanos* Hæresium Judaicarum numero prorsus eximendos, illos cen orthodoxos & ad legis divinæ præscriptum ὁρθοπῶδες, hos vero ut à populi Judaici R. P. alienos: *Genista* tandem, *Masbothæi* & *Nasaræi* supersunt, quorum causa eo majorem à nobis diligentiam fidemque requirit, quo minori suo merito non solum à tribulibus suis Judæis gravissimas persecutiones perpeffi sunt, sed & à Christianis gentilibus indignas criminationes sustinuerunt, & hæreseos suspicionem, eoque nomine anathematismum incurrerunt, à qua injuria optimos innocentissimosque homines vindicandos censemus.

LIX. Id autem priusquam agamus, quid Patres *Hæreseos* nomine

mine intelligant, ex ipsis discendum erit. Justinus itaque suam omniumque Christianorum per omnia recte sentientium sententiam de *Resurrectione mortuorum* Tryphoni declaraturus, illum monet, caveat illis credere, qui nomine Christianorum abusi prava dogmata tanquam Christiana doceant, & *Nolite*, inquit, *eos Christianos ducere, non magis quam Judæos, si quis vere rem exquisiverit, esse fatebitur Sadducæos, aut similes sectas Genistarum, Meristarum &c. Sed Judæos & filios Abrahami, nomine & labris Deum confitentes, quemadmodum Deus ipse clamavit, corde autem ab eo abhorrentes.* Ex quibus verbis evidens est, Justinum per *hæresin* non sectam quamcunque à dogmate aliquo, quod defendendum suscepit, dictam intelligere, sed quæ prorsus perniciosum dogma foveat, Deo, & veritati, & ipsi denique salutis adversum, qualis est, quæ primo loco ab illo recensetur, *hæresis Sadducæorum*, quæ & Dei providentiam, & resurrectionem mortuorum, & , quæ hanc secutura sunt, præmia & poenas negabat. Neque vero Hegesippus aut Epiphanius mitiori sensu eadem voce *Hæreseos* utuntur, quemadmodum verba illorum consideranti constare potest.

LX. Cum itaque Justinus Martyris *Genistas* illos esse ostenderimus, qui Hebræis מינאים *Minei*, *Hæretici* dicuntur §. 12. *Minei* autem Judæis inprimis sint הנוצרים, οἱ Ναζωραῖοι; Hieronymo *Nazareni*, sive Christiani, maxime qui ex Judæis in Jesum Nazarenum crediderant, §. 13. 14. hinc adeo evidens esse putamus, *Genistas* illos esse ipsos *Christianos*, & nullo suo merito in *Hæreticorum* album relatos. Nisi si & nos Paulum *Hæreticum* dicere debeamus, quia Judæi eundem vocant πρωτοστάτην τῆς αἵρέσεως τῶν Ναζωραίων, *primipilum hæreseos Nazarenorum*.

LXI. Deinde, cum §. XLII. & seq. *Nasaraeos* Epiphanius eosdem esse evicerimus, qui alias ab eodem aliisque *Nazareni* vocantur; illos eodem jure ex albo *Hæresium Judaicarum* expungimus, & in *Christianos* transcribimus.

LXII. Porro vero cum Hegesippi *Masbothæi*, ipso nomine illorum arguente, & Isidoro attestante, à *Sabbatho* dicti sint, §. 34. & illi Judæorum *Minei*, & Christianorum *Nazareni*, novum & Judæis insolens *Sabbathum* celebraverint, §. 35. nemini, credo,

credo, dubium esse poterit, quin hi quoque *Masbothæi* iidem sint, atque *Justini Genistæ*, & *Epiphanii Nazareni*, de quibus adeo idem, quod de alteris illis censendum. Adeo ut hi tres Patres unam eandemque hæresin, uti quidem ipsi existimabant, Judæorum, tribus diversis nominibus appellent *Genistas*, *Masbothæos* & *Nasaraeos*; & nos, si *Nasaraeos* ab objecto hæreseos crimine vindicaverimus, eadem opera etiam *Genistas* & *Masbothæos* liberaturi simus.

LXIII. Verum enim vero, cum *Nazareni* illi olim apud Græcas Latinasque Ecclesias vulgo pessime audiverint, & hæretici sint habiti atque dicti, & etiam nunc à plerisque habeantur, non suffecerit probasse, illos non fuisse *hæreticos Judaicos*, nisi & hoc ostendamus, illos neque inter *Christianos hæreticos* censeri posse, sed per omnia summa religionis Christianæ capita fuisse orthodoxos. Id quod ea methodo probare instituemus, ut primo historiam & sinceram illorum fidem ostendamus, tum quæ illis objecta sunt, diluamus, vel certe *hæreseos* nomine indigna esse probemus.

LXIV. Ut itaque rem inde ab origine repetamus, ex historia Evangelica notum est, Dominum Jesum ab oppido *Nazaretho*, ubi viginti septem admodum annos habitaverat, dictum esse *Jesum Nazarenum*, non à Judæis modo & Pilato, sed & ipsis Apostolis, Act. II. 22. III. 6. IV. 10. Quem cum hi *Christum*, vel *Messiam* esse crederent, & publice prædicarent, hinc & ipsi נוצרים, Ναζωραῖοι, *Nazareni* à Judæis vulgo sunt appellati, & quotquot porro doctrinam eorum amplectebantur, ἡ αἵρεσις τῶν Ναζωραίων, *Hæresis Nazarenorum*, Act. XXIV. 5. quo nomine ipsos libenter vocatos fuisse inde fit vero simile, quod Petrus locis modo allegatis Dominum Jesum non modo *Christum*, sed & cum emphasi identidem *Nazarenum* appellat.

LXV. Qui vero primi Apostolorum opera ad Christum conversi sunt, Judæi fuerunt, quibus prius offerri decebat promissum Patribus Messiam, quam Gentibus prædicaretur. Imo & Hierosolymis primum Evangelium prædicari cœpit, unde cum in alias regiones quaquaversum dispersum est, tum inprimis per vicinas Judæam, Samariam & Galilæam, Act. VIII. 1. 4. unde

de celebres & florentissimæ in illis oris Ecclesiæ natæ sunt, Ibid. vi. 5. 6. 14. ix. 31. ex solis Judæis collectæ; cum Apostoli gentilibus Evangelium nondum prædicassent, quod Petrus divino oraculo monitus demum cœpit Cap. x. reliquis fratribus, imo ipsis Apostolis mirantibus Cap. xi. 1. Et licet maxima Judæorum pars ad crucem Christi & vocationem gentium impegerint, tamen tanto numero ad primam Evangelii prædicationem crediderunt, ut Jacobus Hierosolymorum Episcopus non centurias aut millia quædam, sed myriades jactare potuerit Judæorum converforum. *Vides, frater, inquit ad Paulum, quot Myriades sint Judæorum qui crediderunt.* Act. xxi. 20.

LXVI. Hæ porro Ecclesiæ ex Judæis collectæ, Hierosolymis atque vicinis locis manserunt, quoad extremum reliquæ male sanæ atque incredulæ genti Judæorum exitium, templi atque urbis Hierosolymitanæ excidium imminere senserunt, quando consilii Christi memores, Matt. xxiv. 15. & seq. imo divino oraculo de novo moniti; ne communi calamitate involverentur, trans Jordanem se receperunt in Cœlen Syriam, & maxime Pella, quam cum vicinis locis infederunt, ubi & à Judæorum furore, & ab armis Romanorum securis esse licebat. Vid. Eusebius Hist. Eccl. Lib. iii. cap. 5. & Epiphanius, Hær. xxix. §. 7. & de Mensuris & Ponderibus §. 15.

LXVII. Hæc divina illa famosissimæ hæreseos origo, hæc incunabula fuerunt; de quibus cum universis, quotquot sunt in toto orbe Christiano, Ecclesiis hæc *Nazarenorum* hæresis merito suo certare potest. Jesus Christus Nazarenus sevit; Jesu Nazareni Apostoli irrigarunt; Jesus denique Nazarenus incrementum dedit; & quamvis gravissimis quandoque persecutionibus & calamitate publica, veluti aurum igne, exploravit, tamen quando in reliquam incredulam gentem horrendum illud judicium exercuit, eam tenerrime fovit, & mediis flammis eripuit.

LXVIII. Sed age, dogmata ejusdem hæreseos etiam perlustremus. Parum enim fuerit præclaros natales ostendisse, nisi firmissimis & omni exceptione majoribus argumentis probatum demus, *Nazarenos* illos tanti Magistri non degeneres discipulos per aliquot secula, & tum maxime, quum à Christianis gentilibus

libus tantopere accusabantur, in recta fide perstitisse, & castos mansisse in relligione nepotes.

LXIX. Ut enim ordinem Symboli, quod vulgo Apostolicum vocant, aliqua ratione servemus, *Nazareni*

A Deo universa producta esse confitentur. Epiphanius Her. xxix.

§. 7.

Unum esse Deum, ejusque Filium Jesum Christum prædicant. Ibid.

Credunt, inquam, in Christum Filium Dei, natum de Virgine Maria. Hieronymus ad Augustinum Epist. lxxxix.

Eum dicunt esse, qui sub Pontio Pilato passus est. Ibid.

Et resurrexit, Ibid. Tertio nempe die, sive primo Septimanæ, quem in memoriam Resurrectionis Christi celebrant, æque ac alii Christiani, quemadmodum Eusebius de Ebionæis testatur, Hist. Eccles. Libr. iii. cap. 27. quos *Ebionæos* infra demonstrabimus ipsos esse *Nazarenos*.

Denique & mortuos excitari credunt, Epiph. l. c. adeoque procul dubio & *judicium & vitam æternam.*

LXX. Ex his vero quotus quisque est, qui non perspiciat atque intelligat, quam præclare atque orthodoxe de Deo & Christo ejus senserint? Quod si enim *hæc est vita æterna. Patrem cognoscere solum verum Deum, & quem misit Jesum Christum,* Joh. xvii. 3. quis illos regno cœlorum excludat? Apostolus i Tim. iii. *σύλον καὶ ἐδραίωμα τῆς ἀληθείας* vocat, יסוד היסודות ועמוד חֶמֶד, *Christianæ veritatis vel religionis columnam & fundamentum,* hos articulos, *Deum manifestatum esse in carne, justificatum in Spiritu, apparuisse Angelis.* At non hos omnes crediderunt atque confessi sunt, vel ipsis illorum adversariis testibus? Quis itaque accuset illos, quis condemnet? *Christus est,* quem pro se *mortuum* credunt, imo quod plus est, *resurrexisse, & sedere ad dextram Patris.*

LXXI. Quod vero de *Spiritu Sancto*, in quem ut Deum crediderint, aliisque articulis nihil proferre valeamus, quis miretur, cum hæc ipsa, quæ ad illorum orthodoxiam asserendam attulimus, non ex ipsorum libris, sed adversariorum infensissimorum testimoniis sint depromta? Quam ob rem ea quæ hætenus de il-

lis dicta sunt, tanto majoris ponderis apud nos esse debent, quod à professis adversariis sint profecta, qui nihil in eorum gratiam, quos sibi accusandos sumserant, fingere voluisse sunt existimandi, sed ipsius veritatis vi adacti dixisse, quicquid boni de illis dixerint. Audire juvabit Epiphanium nostrum, *Hær. xxix. §. 7. De Christo vero, inquit, certo illud affirmare nequeo, utrum Cerinthis vel Merinthis impietate illa decepti simplicem illum hominem asseverent, an uti sese res habet, per Spiritum Sanctum de Maria Virgine genitum esse fateantur.* Ex quibus ejus verbis perspicuum est, quam avide atque libenter negatæ miraculosæ conceptionis & nativitatis Christi illos reos egisset diligentissimus hæreticæ pravitatis inquisitor, si vel minimi hac de re rumusculi ad aures ejus allapsi essent. Sed, bonum factum! hanc tantam impietatem ne juratus quidem adversarius illis impingere est ausus, à qua alii pariter inimici illos diserte absolvunt. Quod vero ad *Sp. Sanctum* attinet, præterquam quod sufficere nobis potest & debet, de eo illos nullius hæreseos accusari, inferius etiam occasio dabitur ostendendi, quid de illo & Christo senserint, postquam ad *Ebionitas* pervenerimus, qui sunt ipsissimi hi nostri *Nazareni*.

LXXII. Sed ad alia pergamus, quæ non minus probent *Nazareos* genuinos Christianos fuisse. Porro, inquit Epiphanius *Hær. xxix. §. 7. non solum Novo, sed & Veteri Testamento Judæorum instar utuntur. Neque enim apud illos Legis libri, Prophetæ & Hagiographi prohibentur, quæ Judæi Biblia nuncupant, ut & à Judæis approbantur.* Ergo, inquam ego, non tantum Veteri, sed & Novo Testamento utuntur, more Christianorum; quod unicum sufficere poterat ad retundendam diram illam Epiphanii accusationem, qua illos, etsi nomen *Nazarenorum* usurpent, interim tamen nil nisi meros *Judæos* esse ait.

LXXIII. In specie vero *Evangelio Hebræo Matthæi* utebantur. Quod cum veteres tanto consensu Hebraice scriptum fuisse testentur, & res ipsa exigat, facile animum inducimus hac in re illis assentiri. Cum enim illi, de quibus agimus, *Nazareni* gente Judæi essent, sive Hebræi, & *linguæ Hebraicæ callentissimi*, teste Epiphanio, adeo ut cum *Lex universa apud illos, tum Prophetæ*

pheta & Hagiographa, hoc est libri illi qui versibus compositi sunt, Regum item libri, & Paralipomena, Esther, ceteraque id genus Hebraice, ut & à Judæis, legerentur: nihil causæ dari posse putamus, cur non Deus illis quoque sua lingua verbum suum exhibere voluerit, eamque ob rem Apostolorum aliquis historiam Christi Hebraice conscribere debuerit. Nam si Deus infinitam suam gratiam & sapientiam eo olim comprobata dedit, quod V. Testamentum mature in linguam Græcam curavit transferri; quod item N. Fœderis libros Græce scribi voluit, ut gentiles haberent, quo de Deo & voluntate ejus ad salutem erudirentur: qui nobis vero simile fiat, Christum & Apostolos ejus primam Ecclesiam ex Hebræis, Hebræa tantum lingua utentibus, collectam adeo negligere voluisse, ut peregrino idiomate apud illos uti voluerint? Græca autem lingua Judæis in solo patrio barbara erat, neque Apostoli ante Sp. Sancti effusionem, cæterique de vulgo Judæi, qui quidem Hierosolymam reliquaque Judææ loca incolebant, magis Græce callebant quam Latine. Unde neque Christus, neque Apostoli ejus, in Judæa ad populares suos aliter, quam Hebraice, locuti leguntur.

LXXIV. Quemadmodum vero Veteris Novique Testamenti libros receperunt, ita eosdem diligenter legerunt, & felicissime sunt interpretati. Testis nobis locuples Hieronymus, qui familiare cum illis commercium habuit, & non tantum Evangelium Matthæi Hebraicum ab illis nactus est, sed & commentarios eorum in Prophetas sæpiuscule allegat, quorum specimen quoddam huc transferre non abs re erit. Sic ergo ille ad Jes.

IX. 1. Hebrai credentes in Christum hunc locum ita edisserunt: Primo tempore duæ tribus Zebulon & Neptalim ab Assyriis captæ sunt, & ductæ in hostilem terram, & Galilæa deserta est; quam nunc propheta dicit alleviatam esse, eo quod peccata populi sustineret. Postea autem non solum duæ tribus, sed & reliquæ, quæ habitabant trans Jordanem & in Samaria, ductæ sunt in captivitatem. Et hoc, inquiunt, Scriptura nunc dicit: quod regio cujus populus nunc ductus est in captivitatem, & Babylonis servire cœpit; & quæ prius in tenebris versabatur erroris, ipsa primum lucem prædicantis viderit Christi, & ex ea in universas gentes sit Evangelium seminatum. Nazaræi,

quorum opinionem supra posui, hunc locum ita explanare conantur: Adveniente Christo & prædicatione illius coruscante, prima terra Zabulon & Neptalim, Scribarum & Pharisaorum est erroribus liberata: & gravissimum traditionum Judaicarum jugum excussit de cervicibus suis. Postea autem per Evangelium Apostoli Pauli, qui novissimus Apostolorum omnium fuit, ingravata est, id est multiplicata prædicatione: & in terminos gentium, & viam universi maris Christi Evangelium splenduit. Denique omnis orbis qui ambulabat vel sedebat in tenebris, & idololatriæ & mortis vinculis tenebatur, clarum Evangelii lumen aspexit.

LXXV. Ita Nazareni illum Jesaiæ locum enarrant, unde constare potest, cujus generis fuerint ipsorum explicationes scripturæ. Quod vero Hieronymus hic distinguit inter *Hebræos qui in Christum crediderunt*, & inter *Nazaraeos*, more Patrum facit, ut illa, quæ sunt eadem & nulla ratione differunt, nimis accurate distinguat, quemadmodum ex ipsa interpretatione liquet, quæ, si recte consideretur, non duplex est, sed una eademque, verbis tantum variata.

LXXVI. In Scriptura vero V. T. publice privatimque legenda solum textum Hebræum adhibebant, utpote Hebraice callentissimi: Epiphanius Hær. xxix. §. 7. cujus verba vide sup. §. LXXIII. Quo solo etiam in disputationibus usos fuisse vero simile est, rejecta auctoritate editionis Græcæ Lxx. Interpretum; quam cum non admitterent, hinc enata est fabula Pentateuchi Mosaicæ rejectæ: quia etsi historiam Mosis universam, legem à Deo datam, cæteraque omnia fatebantur, tamen vulgaram legis editionem, id est Græcam, aspernabantur. Unde porro factum arbitror, ut Theodotio Ponticus & Symmachus Samaritanus, postquam *Nazaraeis* nomen dederant, Codicem Sacrum V. T. de novo in Græcam linguam transfulerint, ut qui Græca editione uti vellent vel deberent, accuratorem & textui Hebræo convenientiorem versionem haberent.

LXXVII. Quemadmodum igitur solam Scripturam Veteris novique Testamenti, ut unicam fidei & vitæ normam recipiebant, atque indidem futurorum Ecclesiæ factorum spem animo præcipiebant, ita & Pharisaorum traditiones, & vanas Mathe-

ma-

maticorum gentilium artes detestati sunt. De traditionibus Pharisæicis mox videbimus §. LXXIX. De arte genethliaca aliisque superstitionibus argumento est historia Aquilæ Pontici, primi post τὰς LXX. Scripturarum Interpretis, quam Epiphanius narrat de Mensuris & Ponderibus §. 15. *Inde (Pella, Apostolorum discipuli, Nazaræi) post eversam urbem regressi, ingentibus, ut dixi, claruere miraculis. Horum consuetudine vehementer animo commotus Aquila Christianam religionem amplectitur. Tum aliquanto tempore interjecto, Christianæ professionis sigillum, uti petierat, obtinet. Verum cum à priori usu, moribusque non discederet, & vanissimis Mathematicorum artibus, quas apprime callebat, nimium tribueret, adeoque genesin & horoscopum suum observaret indies; cum ob id à Magistris objurgatus ac reprehensus emendare se nollet: imo vero pervicaciter obluētans falsa quadam minimeque coherētia tueri ac defendere vellet, ut pote fatum & quæ cum eo connexa sunt, rursus ab Ecclesia, tanquam ad salutem minime idoneus, ejectus est. Erat hic Aquila Ælii Adriani Cæsaris Socer (non gener, uti supra nobis excidit) & novæ Hierosolymæ, sive Æliæ præfectus, gratia procul dubio & auctoritate apud generum suum plurimum valens, cujus adeo ad Ecclesiam accessio Christianis Nazaræis illis, qui Hierosolymam repetierant, omnia summa commoda promittere videbatur. Cum vero idem mathematicorum superstitionibus deditus esset, homines verbo Dei & providentiæ ejus confisi, speratis commodis carere maluerunt, quam in universitate sua tolerare virum περὶ ἐπὶ γὰρ illis vel minimum tribuentem.*

LXXVIII. Quanquam vero & genere, & lingua, & moribus Judæi erant, tamen reliqui increduli Judæi illos Vatiniano prosequēbantur odio, & veluti Apostatas ab avita religione execrabantur, & quotidie illis diras conceptis verbis imprecabantur. Testis est Hieronymus Epist. ad Augustinum, quæ est LXXXIX. *Usque hodie per totas orientis Synagogas hæresis est Judæorum, quæ dicitur Minæorum, & à Phariseis nunc usque damnatur, quos vulgo Nazaræos nuncupant. Et clarius ad Jes. v. 18. Dicuntur autem hæc ad Principes Judæorum, qui supra arguti sunt in avaritia atque luxuria: quod provocati à Domino ad pœnitentiam, & postea*
ab

ab Apostolis ejus, usque hodie perseverent in blasphemis; & ter per singulos dies in omnibus Synagogis sub nomine Nazarenorum anathematizent vocabulum Christianum. Et ad Jes. LII. Et sub nomine, ut saepe dixi, Nazarenorum ter de die in Christianos congerunt maledicta. Neque aliter ipse Epiphanius Hæresi xxix. §. 9. Neque enim Judæorum posteri solum capitali illos odio prosequuntur, sed & mane ac meridie, & ad vesperam ter de die, cum in Synagogis suis ad orandum conveniunt, diris illos devovent ac solenni imprecatione proscribunt, ac NAZARÆOS, inquiunt, DEUS EXECRETUR. In hos enim offensiore & acerbior animo sunt, quod cum è Judæorum numero sint, nihilominus JESUM ESSE CHRISTUM prædicent, quod iis qui Judæorum adhuc ceremonias colunt, imprimis est contrarium, qui Christum videlicet repudiant. Formula illa execrationis temporibus Gamalielis Senioris, præceptoris Pauli Apostoli, cum Christianismus jam florere cœpisset, concepta, ex editione Bombergii hæc est: לְכֹפְרִים אֵל תְּהִי תְּקוּהָ וְכָל הַמִּינִים וְכָל הַמַּלְשִׁינִים כְּרָגַע יֵאבְדוּ וְכָל אוֹיְבֶיךָ וְכָל שׁוֹנְאֶיךָ מְהֵרָה יִכְרְתוּ וּמַלְכוּת הָרָשָׁעָה מְהֵרָה תִּעֲקַר וְתִשָּׁבֵר וְתִכְלָה Abnegantibus religionem non sit spes, & omnes hæretici (Minæi) omnesque delatores quasi momento pereant, & cuncti hostes tui cunctique osores tui cito exscindantur, & regnum impietatis cito eradices, & confringas, & consumas, & humilies eos celeriter in diebus nostris. Benedictus esto tu &c. Videatur Altingii Schilo, Libro iv. cap. 26. Nobis addere liceat illud Servatoris nostri, Matt. v. Beati eritis, quum convitiati fuerint vobis, & persecuti fuerint, & mentientes dixerint quidvis mali adversus vos propter me. Gaudete & exsultate, quia merces vestra multa est in cælis: ita enim persecuti fuerunt prophetas, qui fuerunt ante vos.

LXXIX. Neque vero ipsi Phariseis magis pepercerunt, quorum doctrinam, hypocrisin & vitia, Magistri sui exemplo, pariter acerrime sunt infectati, traditionibus illorum infensissimi. Epiph. Loc. cit. Πάντα δὲ ἑτοίμα ἔχοντες τοῖς Ἰουδαίοις ὑπάρχουσιν. Judæis vero sunt longe inimicissimi. Cujus rei argumenta Hieronymus allegat, ad Jes. viii. DUAS DOMOS Nazaræi (qui ita Christi

sum recipiunt, ut observationes legis veteris non amittant) duas familias interpretantur Sammai & Hillel; ex quibus orti sunt Scribæ & Pharisei, quorum Scholam suscepit Akibas, &c. Et has esse duas domus, quæ Salvatorem non receperint, qui factus sit eis in ruinam & in scandalum. Et ad finem Cap. ejusdem: Caterum Nazaræi locum istum ita edisserunt: Cum dixerint ad vos Scribæ & Pharisei, ut eos audiatis, qui omnia ventris causa faciunt, & in morem magorum stridunt incantationibus suis, ut vos decipiant, hoc eis respondere debetis. Non mirum, si vos vestras traditiones sequamini, cum unaquaque gens sua consulat idola. Ergo & nos à vobis de mortuis consulere non debemus; magis nobis Deus legem dedit & testimonia scripturarum: quæ si sequi nolueritis, non habebitis lucem, sed semper caligo vos opprimit, quæ transibit per terram vestram atque doctrinam: ut cum decepti à vobis se in errore perspexerint, & sustinere famem veritatis, tunc contristentur, sive irascantur & maledicant vobis, quos quasi Deos suos & reges putabant. Et frustra ad cælum terramque respiciant, cum semper in tenebris sint, & non possint de vestris avolare insidiis. Repetantur etiam quæ modo §. 74. ex eodem Hieronymo ad Cap. ix. Jesaiæ excerpimus, quemadmodum & hanc Nazaræorum explicationem dicto paragrapho addi velim.

LXXX. Sane ex his constat, quam exosi fuerint Phariseos, & quam abjecte de illorum traditionibus senserint atque locuti sint. Atque hæc ea sunt, quæ ut Christianismum Nazaræorum satis asserunt, ita capitale Phariseorum odium in illos provocarunt. Sequitur ut videamus, quid causæ, & an satis causæ fuerit Patribus Christianis, cur illos hæreticorum, Semi-Judæorum & Judæorum nomine tantopere infectarentur. Hieronymus ad Jes. viii. *Nazaræi, qui ita Christum recipiunt, ut observationes legis veteris non amittant.* Epiphanius Hæres. xxix. §. 7. *Hoc igitur uno tam à Judæis, quam à Christianis differunt: ab illis quidem, quod in Christum credant; à Christianis vero; quod Judaicis adhuc ritibus implicentur, velut Circumcisione, Sabbatho, aliisque cerimoniis.* Et Hær. xviii. §. 1. *de Nasaræis. Pentateuchum ipsam repudiat. Nec Moysen quidem abjicit, neque oblatam huic à Deo legem esse diffuetur, sed aliam fuisse dicit, quam quæ vulgo circumfertur. Et quo factum est, ut Judæorum reliquas ceremonias observent, utpote Judæi: à sacri-*

ciis abhorreant; neque animata re ulla vescantur. Itaque carnes in cibum adhibere, vel sacrificare nefas esse ducebant. Conficta enim hæc esse volumina: neque eorum quicquam à majoribus profectum.

LXXXI. Scilicet hoc illud est, quod Christiani Gentiles in illis tantopere detestati sunt, quod cum genere Judæi essent, Judaice etiam adhuc viverent, neque præputium attrahere aut originem Abrahamicam neglecta circumcissione ejurare vellent. Hinc illæ lacrymæ. Audiatur vel ipse Hieronymus ex Epist. ad Augustinum. *Si hoc verum est, in Cerinthi & Hebionis hæresin dilabimur, qui credentes in Christo propter hoc solum à Patribus anathematizati sunt, quod legis ceremonias Christi Evangelio miscuerunt, & sic nova confessi sunt, ut vetera non amitterent.* Dignus certe observatione locus, ita hic rem ipsam, nulla circuitione usus, eloquitur, & mitem illum nobis clementemque Patrum Gentilium animum describit, quibus ad anathematizandum, ad horrendum illud fulmen, ἔσω ἀνὰ θεοῦ, μαρὰν ἀθά, vibrandum, satis vehemens causa videbatur, si quis *credens in Christum legis ceremonias Christi Evangelio misceret, &c.*

LXXXII. Sed, age, videamus, quam hæc justa & gravis causa fuerit. Erant Nazaræi illi omnes, erant Cerinthus ille & Ebion, si tamen uterque fuerint, genere Judæi, semen Abrahæ, cui circumcisio à Deo mandata erat, & data signum fœderis & sigillum justitiæ fidei; neque vero ipsi tantum, sed & femini ejus לְדֹרוֹתָם in generationes illorum לְבְרִית עוֹלָם in fœdus æternum, quamdiu posterii Abrahami superstites erant futuri, adeo ut Deus piaculum pronunciaret, singulari judicio vindicandum, si quis circumcidi nollet. Gen. xvii. Rom. iv. ii. Quid ergo in eo non dicam hæreseos, sed vel erroris fuit, quod homines Abrahamo fâti, & fœderis promissionumque ipsi factarum hæredes, illo signo atque sigillo utebantur, quo tot præclara beneficia olim promissa & nunc vere præstita, & Abrahamo & posteris ejus confirmata voluerat, quod, inquam, illo sigillo utentes se quoque fœderis illius socios & tantorum beneficiorum participes faterentur?

LXXXIII. At, inquires, Circumcisio jam pridem abrogata erat, & cum reliquis Veteris T. cæremoniis sepulta. Sic vulgo ajunt, atque uno omnes ore prædicant. Sed si quis hujus novæ legis

legis tabulas desideret, si vocem præconis funus illud indicentis requirat; ubi inveniat, quis ostendat? De Paulo Apostolo jam olim fama,

Tam ficti pravique tenax, quam nuncia veri,
illud vulgavit, & ab ipsis aliquamdiu Nazaræis creditum fuit, illum hujus legis funerisque præconem fuisse; sed falsissima illa erat, & mox prudenti Jacobi consilio & prompto Pauli obsequio publice est refutata. Ut mirum sit, potuisse vanum rumorem tam altas in Christianorum gentilium animis radices agere, ut per tot secula in hunc usque diem nequiverint evelli.

LXXXIV. Ut fidem dictis nostris faciamus, adscribenda & curatius perpendenda erunt, quæ Act. XXI. 20. & seq. inter Jacobum reliquosque Ecclesiæ Hierosolymitanæ presbyteros, & Paulum acta narrantur. Ibi cum Paulus singulatim exposuisset, quæ Deus inter gentes ministerio ejus effecisset, illi Deum O. M. primo laudare, tum Paulum hisce verbis alloqui: *Vides, frater, quot myriades sint Judæorum qui crediderunt. Atque hi omnes legis Zelotæ sunt. De te vero audiverunt, quod doceas quotquot inter gentes vivunt Judæos deficere à Mose, vetans circumcidere filios suos, & priscis institutis vivere. Quid ergo est? omnino oportet multitudinem convenire. quippe te venisse audient. Fac igitur quod tibi dicimus. Sunt nobis viri quatuor voto obstricti. His assumtis cum illis mundator, & sumtus fac pro illis, ut caput radant, atque intelligant universi, quicquid de te audiverunt falsum esse; imo vero te quoque ipsum ita vivere ut qui legem observes. De Gentibus vero, quæ crediderunt, missis literis decrevimus, nihil hujus generis illis observandum, nisi ut caveant sibi ab idolothytis, & sanguine, & suffocato, & scortatione.*

LXXXV. In qua oratione primo atque ante omnia observandum est, accurate distingui inter gentiles credentes vs. 25. & inter Judæos, qui itidem Evangelio crediderant, vs. 20. & per gentes omnes dispersi erant, vs. 21. Secundo vero, Judæos credentes de Paulo, nescio quibus nunciis aut rumoribus, accepisse, illum docere (non gentiles sed) Judæos, qui inter gentes vivebant, deficere à Mose, neque circumcidere filios suos. Sic tum fame ferebat, quemadmodum etiamnum vulgo creditur, Paulum

Apostolum abrogare legem Mosaicam & inprimis circumcissionem, non inter gentiles, qui illis obligari non debebant vs. 29. sed ipsos inter Judæos, vs. 21. Adeo ut idem jam tunc temporis status controversiæ fuerit, qui postea viguit, & nunc quoque est; *An Paulus docuerit, Judæos credentes Evangelio non debere circumcidere filios suos?* Quid vero Jacobus cæterique presbyteri Ecclesiæ Hierosolymitanæ? illine id verum esse credant? nequaquam vero. Meliora omnia sibi de Apostolo persuadent, *cui concessam* divinitus gratiam norant, quæ esset, Gal. 11. 9. Quam ob rem ei auctores sunt, ut quod illi falsum esse sciebant, ipse quoque operam daret, ut publice omnibus innotesceret, *ὅτι ἰδὲν ἐστίν*, id quidem nihil esse; imo vero tantum abesse, ut Paulus alios Judæos defectionem à Mose docuerit, ut ipse Legis Mosaicæ vixerit observantissimus. Quid vero ad hæc Paulus tandem? An forte illum de se sparsum rumorem silentio suo comprobet? vel, quod æquius fuisse arbitror, rationibus etiam institutum suum defendere conetur? Nihil sane minus, sed tam salubri consilio parens, *adscitis viris illis postridie cum illis mundatus templum ingreditur*, atque omnia agit, quibus publice declaret atque demonstret, quæ de *circumcisione*, aliisque ab illo abrogatis ferebantur, merum hominum imperitorum errorem vel impudentem malevolorum calumniam esse.

LXXXVI. Ex quibus omnibus tandem sole meridiano clarius elucere putamus, Paulum Apostolum inde à primo ministerii die, usque ad vincula sua nunquam docuisse, *Judæos credentes non debere circumcidere filios suos*; neque Jacobum reliquosque presbyteros Hierosolymitanos illud unquam credidisse aut ab Apostolo factum voluisse; imo ipsummet Apostolum calumniam illam publice dedita opera refutasse.

LXXXVII. Sed quid ago? nunquam igitur Apostolus Circumcisionem prohibuerit, & abrogatam docuerit? Imo vero serio & severe illam prohibet Gal. V. 2. seq. *Ecce, inquit, ego Paulus edico vobis, quod si circumcidamini, Christus nihil vobis proderit. Et confirmo omni homini, qui circumciditur, illum debere universam legem præstare. Nihil vobis rei cum Christo est, quotquot per legem vultis justificari, gratia excidistis.* Verum cum hæc
Paulus

Paulus ad Galatas scripserit, gentiles origine, & præputiatis, perperam ea ad Judæos referuntur jam circumcisos. Ad gentiles enim datam esse hanc epistolam, ex toto argumento ejus clarius esse putamus, quam ut probare necesse sit. Unde etiam argumenta ab Apostolo adhibita ultra gentiles non sunt extendenda. Quid enim miseris illius temporis Judæis, quid ipsi Apostolo fieret, si Christus circumcisis inutilis? Quare observandum, Apostolum non dicere παντὶ ἀνθρώπῳ περιτεμνέσθω, *omni homini circumciso*, sed περιτεμνομένῳ, *qui circumciditur*, id est, vult circumcidi, quemadmodum οἱ τίνες δικαιοῦσθε, *qui justificamini*, id est, vultis justificari per legem vs. 4. cum per legem non justificetur ulla caro. Rom. III. 2. Gal. III. 11. Quo accedit, quod Apostolus hic loci neque circumcisionem ex prima ejus institutione considerat, sed ex fœdere illo operum ad montem Sinai percussio, cujus postea sacramentum esse cœpit, ita ut circumcissione initiarentur fœderi operum, de *tota lege* perfecte *præstanda*, ad justitiam propriam; quam in rem verba Apostoli satis diserta esse arbitramur.

LXXXVIII. At alibi idem Apostolus *Circumcisionem nihil valere* affirmat, I Cor. VII. 19 Gal. V. 6. VI. 15. Unde valide inferri posse videatur, Circumcisionem jam tempore N. T. ceu inutilem abrogatam esse, Judæisque in Christum credentibus minime usurpandam. Sed si quis sit, qui ita argumentari velit, hunc rogatum velimus, sequentia quoque consideret, ubi Apostolus idem de præputio asserit. *Circumcisio*, inquit, *nihil est, & præputium nihil est, sed observatio præceptorum Dei. In Jesu Christo enim neque circumcisio aliquid valet, neque præputium, sed fides per amorem efficax, sed nova creatura.* Quod si enim ex eo quod circumcisio in Christo nihil valeat, concludendum sit, ergo à Judæis intermittendam & abolendam esse; eadem ratione Judæus nobis gentilibus objiciet, ergo & nobis præputium ponendum esse, cum neque illud valeat in Christo. Quid igitur? apud Deum, Tros Rutilusve fuit; Græcus an Judæus, præputiatus an circumcisos, nullo discrimine habetur: Christus fidem & virtutem sive bona opera exigit, & quotquot (gentiles) secundum hunc canonem incedunt, illis pax erit & misericordia, & Is-

raëli Dei, qui nomine & re sunt Judæi vel Israëlitæ Rom. 11. 28. 29. Quamobrem quemadmodum gentiles non fuerunt cogendi *Ἰσραήλ* *more Judæorum vivere*, ita neque Judæi credentes cogendi sunt *ἐθνικῶς* *more vivere gentilium*. Quare optandum, veteres Christiani melius observassent, & hodierni tandem recte attendant, illud Apostoli gentium monitum, quod legitur 1 Cor. VII. 17. f. *Si quis circumcissus sit vocatus, præputium ne attrahat; sin in præputio vocatus, ne circumcidatur. Quisque in quo statu vocatus est; in eo maneto*. Sic Judæo licebit esse Judæo, nullo fidei Christianæ detrimento, quemadmodum nos gentiles sumus & manemus, & tamen etiam Christiani.

LXXXIX. Unde tandem concludimus, Nazaræos illos, qui in *Jesum Christum Filium Dei* credebant, cum gente & origine Judæi atque Abrahamidæ essent, jure merito retinuisse circumcisionem, non quatenus illam *Moses dederat*, Joh. VII. 22. sed quatenus *a Patribus erat*, inprimisque Abrahamo, qui accepit *signum circumcisionis, sigillum justitiæ fidei, quæ erat (illi jam) in præputio; ut esset ipse Pater omnium credentium in præputio, ut & ipsis imputaretur ad justitiæ; & PATER CIRCUMCISIONIS, eorum qui non tantum sunt ex circumcisione, sed & qui sequuntur vestigia fidei Patris nostri Abrahami in præputio*. Ex quo loco in primis patere arbitramur, quemadmodum ex eo quod Abraham credidit in præputio, & factus est Pater omnium credentium in præputio, sequitur; Gentiles non debere circumcidi, quoniam fides illis imputetur ad justitiæ: Ita pariter, quia Abraham circumcissus est, & factus est pater circumcisionis, illis nempe qui fidem ejus imitantur; Judæos circumcisos non debere negligere circumcisionem.

XC. Sed, ita ut fit, par pari Judæis egregie relatum est à Gentilibus, & fastus fastu compensatus. Cum primum Apostoli Evangelium post adscensionem Christi & effusionem Sp. Sancti prædicarent, gentes, quæ per contemptum *ἀποβύστα* dicebantur, præ se despexerunt, atque indignas censuerunt, quibus exhibitum sibi jam Messiam prædicarent, nisi prius characterem Judaismi sibi assumerent, circumcisionem. Imo cum Petrus singulari Dei mandato Cornelium gentilem Christianismo initiasset,

set, Apostoli cæterique fratres per Judæam graviter cum illo questi sunt, atque indignati, quod ingressus esset ad viros præputiatis, & cum illis edisset, neque, nisi re omni de cœlesti visione mandatoque divino exposita, acquieverunt. Act. xi. Neque vero ab eo tempore defuere ex Judæis credentibus, qui gentiles ad circumcisionem Mosaicam adigere vellent, donec in Synodo Hierosolymitana aliter ab Apostolis decerneretur, statuentibus, fratres ex gentilismo à circumcisione reliquisque omnibus ceremonialibus liberos esse debere. Act. xv. Sed quid ad hæc gentes? Nempe postquam ipsæ in Ecclesiam receptæ sunt, & ab omni jugo liberæ, cum jam Evangelio totum terrarum orbem pervadente Ecclesiis Judaicis longe prævaluissent; his vicissim dominari, neque Judæos beneficiorum Christi participes esse voluerunt, nisi prius gentilismum profiterentur, & abdicata circumcisione originem generis & societatem fæderis Abraamici ejurarent. Digna hercle compensatio, ut sic

Iliacos intra muros peccetur & extra.

XCI. Sed pergamus ad reliqua, quæ Patres Gentiles in Nazaræis damnarunt. Secundum itaque est, quod *Sabbathum*, reliquaue *festæ Judaica* adhuc observarent. At quid, quæso, in eo hæretici, si dies à Deo ipso in memoriam maximorum beneficiorum majoribus suis olim præstitorum institutos, religiose adhuc observabant? Nonne & ipsi Apostoli idem fecerunt? Paulus fane non modo Sabbathum pristinum coluit, Act. xiiii. 14. xviii. 4. sed & festæ Act. xviii. 21. ubi Hierosolymam festinasse legitur, ut festo interesset. *Omnino*, inquit, *necesse est, ut instans festum Hierosolymis agam.* Igiturne vero & hic hæreseos accusandus erit? Quod vero idem Colossenses Calendis & Sabbathis non vult obligatos, Col. ii. 16. pro more suo facit, & jure gentilium, qui illa dierum observatione non tenebantur. At faciamus ita esse: sit illa veterum festorum observatio error; non tamen ideo hæresis dicenda erit, neque qui festæ illa colunt, ideo Ecclesia erunt exturbandi. Longe aliud Pauli judicium fuit, Rom. xiv. quem locum mox commodius proferemus.

XCII. Tertium est, quod *carnibus abstinerent*, neque re ulla *animata vescerentur*. Quod si quoque hæreticum sit, parum certe

te perite atque prudenter Apostolus egit, qui non modo istud dogma diserte non refutavit, sed etiam illos severe corripuit, qui eo nomine alios in Ecclesia Romana non dicam hæreseos condemnabant, sed vel *contemnebant*. Legatur Caput XIV. ad Romanos, & liquebit evidentissime, quid & de hac controversia & de proxime præcedente circa festa sit sentiendum. Nimirum erant jam tum temporis in Ecclesia Romana, qui diem diei præferebant, & relictis carnibus tantum vescabantur oleribus. Qui procul dubio *Nazareni* nostri fuerunt, vel Christiani ex Judæis. Hi ex anni Sabbathici & Jubilæi typis existimabant, quæ etiamnum Judæorum sententia est, futurum ut Temporibus Messia omnia in pristinum statum restituerentur, qui fuerat tempore primæ creationis, quando inter alia etiam hoc obtinebat, ut primi parentes vi legis divinæ Gen. 1. 29. oleribus cæterisque terra nascentibus vescerentur. Cum itaque Messiam jam exhibitum scirent, jam illico etiam tempus illud adesse credebant, quo ex prisca lege sibi vivendum esset, adeoque oleribus contenti carnibus abstinerebant, reliquosque qui carnibus utebantur, condemnabant. Quid vero ad hæc Paulus? Errorem aliquem in illis notat, dum *infirmos fide* & cognitione appellat; hæreseos non accusat. Imo vero tantum abest, ut illos condemnet, ut illos à reliquis ne *contemni* quidem velit. *Qui edit*, inquit, *carnes sc., eum qui non edit, ne contemnat.* vs. 3. Et, *Tu quis es, qui contemnis fratrem tuum?* Cum ergo Apostolus illos, etsi *infirmos fide*, tamen eo ipso fideles agnoscat, & *servos Domini*, vs. 4. & *fratres*, vs. 10. *quos Deus assumserit*, vs. 3. *pro quibus Christus mortuus sit*, vs. 15. *qui Domino edant, Deoque gratias agant*, vs. 6. quos adeo *Deus confirmare & possit & velit*, vs. 4. quo jure sequentis ævi Christiani Gentiles illos non modo contemserunt, sed & hæreseos damnarunt? Quanto satius fuerat, ea animi moderatione adversus illos uti, qua Apostolus cum ipse utebatur, tum alios uti volebat. Qua lenitate si etiam nunc fratres inter se uterentur, τὰ τῷ εἰρήνης διακοντες, multo minus, credo, hæresium & turbarum in Ecclesia esset, quam nunc est, cum ob minimam vel in dogmate aliquo vel in scripturarum explicatione dissensum alii alios hæreseos insimulant atque condemnant.

XCIII. Denique Epiphanius in *Nasareis*, quos eisdem probavimus esse atque *Nazarenos*, etiam hoc culpat, quod à sacrificiis abhorreant. Qua in re equidem haud scio, an nostro patrocinio indigeant, cum neminem hodie adeo ineptum esse arbitrer, qui ea in re illos errare existimet. Quod vero Epiphanius addit, eo illos *nefas habuisse sacrificia offerre, quo volumina Moisaica confecta esse existimarent, neque eorum quicquam à majoribus profectum*: illud insignem calumniam sapit, vel, ut levissime dicam, ignorationem elenchi. Cum enim Legem Mosi à Deo datam fateantur, uti supra §. L. ex ipso Epiphanio ostendimus, alia ratio fuisse videtur, cur à sacrificiis abstinendum putarint, quemadmodum supra jam innuimus §. LI.

XCIV. Gravius multo est, & huic Epiphanii narrationi de *Nazareis* contrarium, quod Hieronymus ad Jes. LXVI. de *Nazarenis* tradit. *Sin autem, inquit, hoc dicitur, quod post fulgur Evangelii, vetus religio cesset in nube: Quid respondebunt, qui credentes ex Judæis arbitrantur absque noxa sui posse carnaliter offerre sacrificia.* Ergo hi, quibuscum Hieronymo aliquando res fuit, aliter sentiebant, & suo adhuc tempore sacrificia licite offerri posse credebant. Unde scire licet, non ita illos in omnibus convenisse, quin de quibusdam, ita uti fieri solet, alii aliquando aliter senserint. Sed & illud notandum, illos non obtulisse sacrificia, sed *arbitratos tantum esse absque noxa sui posse carnaliter offerri sacrificia.* Ut dogma tantum fuerit illorum à praxi ipsa sejunctum. In quo quid sit, quod hæreseos magnopere accusari possit, lubens equidem fateor me non videre, cum ipse Apostolus sacrificia procul dubio obtulerit, quæ completo Naziræatus voto debebat, Act. xviii. 18. & myriades illæ Judæorum, quorum Jacobus meminit, iis non abstinerint, in quorum gratiam Paulus rursus voti societatem cum quatuor illis viris, ex Jacobi reliquorumque presbyterorum Hierosolymitanorum consilio, debuit inire. Quod cum absque ullo Christianismi & salutis Pauli detrimento factum sit, quid mirum; si illi quoque Hebræi, quorum Hieronymus mentionem facit, nullam admodum difficultatem ea in re viderint.

XCV. Atque hæc præcipua sunt, ob quæ *Nazareni* olim à
Q
Chri

Christianis gentilibus *Hæreseos* & *Judaismi* sunt accusati, & ex Christianorum albo deleti. Quæ an ejus generis sint, ut vel singula vel universa hæreseos infamiam mereantur, candidi & cordati lectoris erit existimare. Speraveramus fore, ut hac vice etiam *Ebionitarum* causam agere liceret, sed cum jam præter opinionem præsens dissertatio excreverit, illorum patrocinium alii occasione servabimus, quando fontem fabulæ illius de *Ebione Hæresiararcha* monstrabimus, illorumque qui illum falso secuti dicuntur, orthodoxiam asseremus, atque ostendemus, quam parum fidei Patres Christiani mereantur, quando Hebræorum hæreses recensent. Quibus addi possent, magno, uti equidem arbitror, veteris fidei Jadaicæ & Christianæ commodo, *Barbeliotha*, *Sethiani*, *Naasini* vel *Ophiani*, *Archontici*, *Atacti*, *Phibionitæ*, *Peratici*, alique, quos in varias sectas quasi membratim distractos; veteres Christiani ex gentilismo hæreticorum nomine sunt dignati; nisi nobis verendum esset, ne zelotæ quidam, Hebraicorum mysteriorum æque ac veteres ignari, vel ipsis illis barbaris nominibus veluti larvis & inanibus umbris territi, criminaturi sint, nos omnes veterum hæreses, jam olim ab Ecclesia damnatas atque sepultas, ab orco revocare.

XCVI. Sed ut Lector noster videat atque intelligat, quam frivola illa sint atque inania, quibus veteres Gentiles Christianos Hebræos gravare voluerint, verba Epiphani, quæ descriptionem & accusationem *Nazaraeorum* continent, hic integra repræsentabimus, pro eo atque Doctiss. Petavius illa in versione sua exhibet, quibus nostras observatiunculas, sed diverso charactere & uncinulis inclusas, interspergemus.

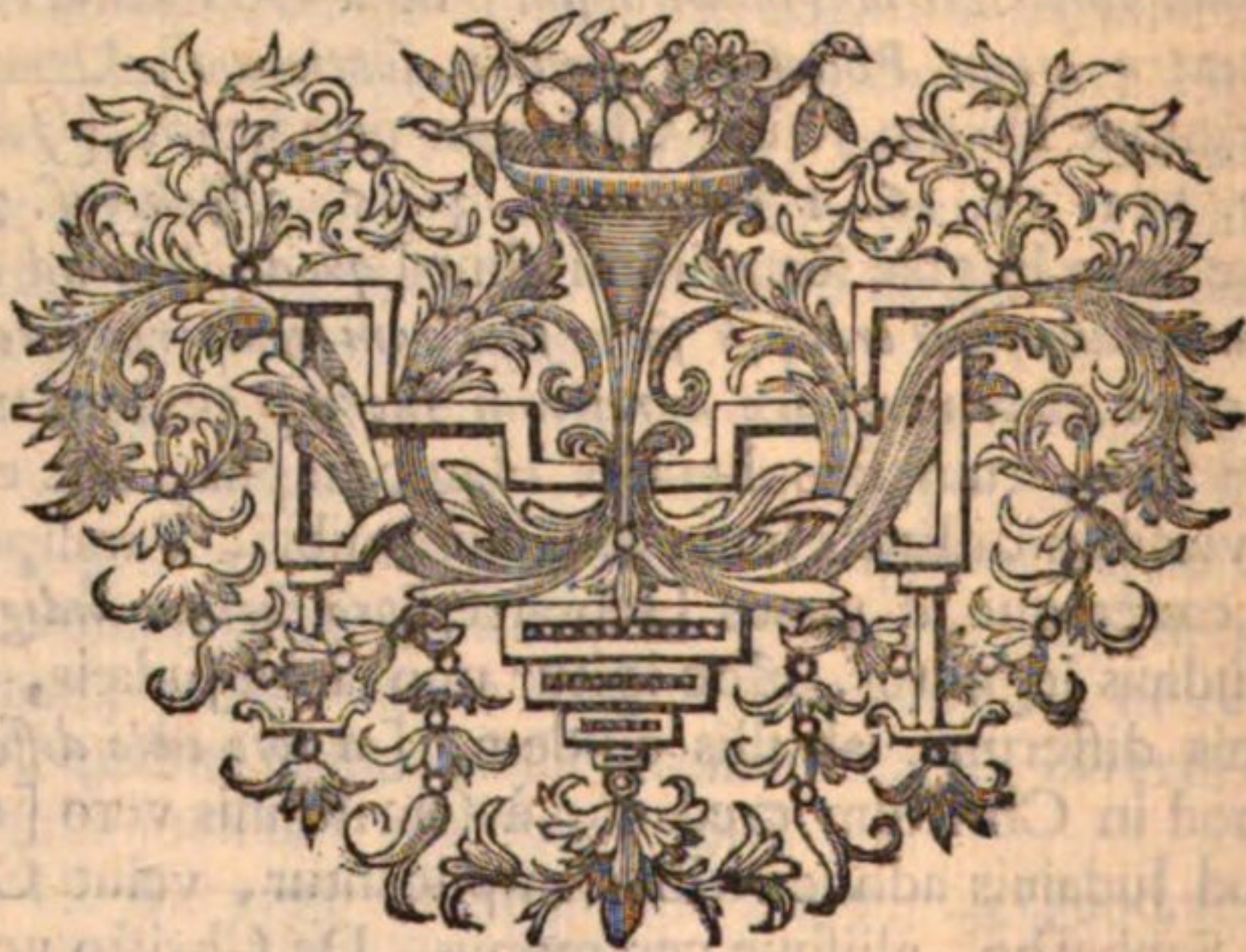
XCVII. Sic ergo ille Hær. xxix. §. 7. „Quod vero ad hæreticos illos attinet, de quibus modo sermonem instituimus, omissō Jesu nomine [*à quo, si Lojolitas excipias, nemo unquam sibi nomen fecit*] neque Jessæos se ipsos vocant [*quod hominum genus Epiphanius ex corrupto Essæorum nomine commentus est*] neque Judæorum vocabulum retinent, [*neque vero etiam abdicasse illud leguntur*] neque se Christianos [*nomine Græco sc. cum ipsi lingua Hebræa uterentur*] sed Nazarenos de illa loci appellatione, [*imo vero à Jesu Nazareno*] nuncupant, cum interim me-

,,ri

„ri [*& veri, Rom. II.*] Judæi, neque aliud præterea sint,
 „[*quemadmodum sc. in sequentibus probatur.*] Porro [*enim more*
 „*omnium Christianorum*] non solum Novo, sed & Veteri Testa-
 „mento Judæorum [*Christi, inquam, & Apostolorum*] instar u-
 „tuntur. Neque enim apud illos Legis libri, Prophetæ aut
 „Hagiographa prohibentur [*quasi sc. ad veri naturam Christia-*
 „*nismi pertineat, Veteris Test. libros prohibere*] quæ & Judæi Bi-
 „blia nuncupant, ut & à Judæis [*& hodieque a Christianis*] ap-
 „probantur: à quibus Nazaræi nulla in re dissentiant, qui ad
 „legis præscriptum ac Judæorum more omnia sua dogmata pro-
 „fitentur: nisi [*quod leve & ridiculum est, ac vix commemoratio-*
 „*ne dignum, si quid Epiphania credimus*] quod in Christum cre-
 „dunt. Nam [*ut mireris sive horum Nazaræorum, sive potius Epi-*
 „*phanii accusantis insaniam*] & mortuos excitari putant, [*ut à*
 „*Sadducaorum impietate longissime absint*] & à Deo universa pro-
 „ducta [*contra quam Philosophi gentiles sentiebant*] Unum esse
 „Deum, ejusque Filium Jesum Christum prædicant, [*Joh. XVII.*
 „*3. 1 Tim. III. 15. 16. 1 Joh. IV. 2. 3. 15. 2 Joh. vs. 7. 10.*]
 „Hebraicæ vero linguæ scientissimi sunt [*quod solum ad hæreseos*
 „*notam inurendam satis erat, si forte jam tum temporis inter Græ-*
 „*cos Latinosque Hebraice scire hæreticum fuerit*] ac cum universa
 „Lex apud illos, tum Prophetæ & Hagiographa, hoc est libri
 „illi, qui versibus distincti sunt, & Regum libri, Paralipomena,
 „Esther, cæteraque id genus Hebraice [*pro facinus indignum!*]
 „ut & a Judæis leguntur. Hoc igitur uno tam à Judæis, quam à
 „Christianis differunt: ab illis quidem, [*ut toto cælo differre vi-*
 „*deas*] quod in Christum credant; à Christianis vero [*Gentili-*
 „*bus*] quod Judaicis adhuc ritibus implicentur, velut Circum-
 „cissione, Sabbatho, aliisque ceremoniis. De Christo vero cer-
 „to illud affirmare nequeo, utrum Cerinthis vel [*adeo ipsius no-*
 „*minis certus est*] Merinthis impietate decepti, simplicem illum
 „hominem asseverent, an uti sese res habet [*imo & alii de illis*
 „*diserte testantur,*] per Sp. Sanctum de Maria Virgine genitum
 „esse fateantur. Cæterum hæc Nazaræorum Secta in Berœensi
 „civitate potissimum viget, ac Coele Syria, atque etiam in De-
 „capoli, juxta Pellam ac in Basanitide, in ea que vulgo Co-
 „cabe,

„cabe, Hebraice Chochabe dicitur. Hinc enim, post illam
 „ab Hierosolymis discessionem, illorum initia profecta sunt, cum
 „Pellæ discipuli omnes habitarent, à Christo de relinquenda
 „Hierosolymorum urbe migrandoque præmoniti, quod ejus im-
 „mineret obsidio. Qua quidem occasione factum est, ut in
 „Peræa iis quibus diximus locis degerent. Indeque Nazaræorum
 „Hæresis sunt deducta primordia.

XCVIII. Hæc quisquis attenta mente legerit, atque ea iti-
 dem, quæ idem Epiphanius §. 9. de Vatiniano inter Nazaræos
 & Judæos odio narrat, addiderit atque rite considerarit, mirum
 ni tandem benignius de *Nazaræis* illis sentire animum inducat.

DISSERTATIO
DE
FICTIS JUDÆORUM
ET
JUDAIZANTIUM HÆRESIBUS.

I.

ostquam superiore dissertatione illas hæreses excussimus, quas olim homines Christiani Judæis affinxerunt; sequitur ut nunc porro etiam de illis agamus, quæ ex Judaismo ortæ inter ipsos Christianos viguerunt, & pessimorum dogmatum ab Ecclesiis gentilium sunt accusatæ & damnatæ. Inter eas vero quodam quasi jure suo *Ebionitarum Hæresis* principem locum sibi vindicat. Sive enim antiquitatem spectes, ea ipsum exorientem Christianismum & primam Apostolicam Ecclesiam æquat; sive dogmata, illis nulli alii hæresi cedere, imo teteris quibusque pestibus illam prælusisse dixeris: adeo horrendum, informe, ingens monstrum depingitur, ex Samaritanismo, Judaismo, Ossænorum item, Sampsaëorum, aliorumque hæresibus, & ipso denique Christianismo conflatum.

II. Nomen & originem ejus quod attinet, illa ab *Ebione* quodam Hæresiarcha ducere narratur, qui cum Legem Mosaicam aliasque Judæorum & Samaritanorum superstitiones cum Evangelio miscuerit, tum æternam Christi Deitatem & miraculosam nativitatem ex Virgine Maria negarit. Qua de re operæ pretium erit Epiphanium audire, qui Hær. xxx. hunc *Ebionem* & hæresin ejus, pro more suo graphice omnibus suis coloribus depingit. *Nasaraeos*, inquit mox ipso initio, *Ebion*, à quo *Ebionita dicti*, proxime consequitur, eademque cum illis dogmata profiteatur: Quod horrendum monstrum ac multiplex, &, ut ita dicam, fabu-

fabulosa illius, ac multorum capitum Hydra serpentinam in se figuram exprimens, rursus ad exitium humani generis erupit. Ut enim si quis variis capillis ornatum sibi aliquem conficiat, aut variegatam coloribus vestem induat, atque exquisitam quandam elegantiam adhibeat; sic ille contra omnibus undique perniciosis ac pestiferis dogmatibus arcessitis, quicquid unaquaque haresis horrendum inprimis, & exitiabile ac detestandum asserit, turpe inquam & absonum, absurditatisque plenum & odiosum, è singulis dogma concinnans, omnium in formas speciesque transtulit. Nam Samaritanorum impuram superstitionem affectavit. A Judæis porro nomen accepit. Ab Ossæis, Nazaræis, & Nasaræis dogmata. Cerinthianorum deinde formam, Carpocratianorum nequitiam, Christianorum denique appellationem usurpare contendit. Et paucis interjectis: Igitur cum revera Samaritanus ob execrandam nequitiam sit, istiusmodi tamen appellationem rejicit; & cum se idem Judæum faciat, Judæis refragatur, quanquam cum his aliqua ex parte consentit &c.

III. Talis sc. Ebion ille fuerit, qualem eum nobis divinum illud illustris Constantiæ Præfulis penicillum, sed mero felle & atræ loliginis succo tinctum delineat. De qua descriptione mirum ni quis illud jure optimo repetere possit, & huc transferre, quærebat quod olim Horatius de inepto pictore:

*Humano capiti cervicem pictor equinam
Fungere si velit, & varias inducere plumas,
Undique collatis membris, ut turpiter atrum,
Desinat in piscem mulier formosa superne:
Spectatum admissi risum teneatis amici?*

IV. Quænam vero præcipua hujus Ebionis dogmata fuerint, idem Epiphanius, §. 11. in hæc verba ex interpretatione Petavii nobis describit: *Ac primum è virili concubitu ac semine, puta Josephi, natum esse Christum asseruit, ut ante significavimus, cum ita diximus: Hunc ceteris in rebus eadem cum aliis sentientem, hac una re discrepare, quod Judæorum ritus ac ceremonias amplexus sit, veluti Sabbathum ac circumcisionem aliaque id genus, perinde atque à Judæis ac Samaritanis observantur. Quin etiam plura iste quam Judæi Samaritanorum imitatione complectitur. Nam & hoc adjecit, ut ab externorum hominum tactu sese contineret, utque diebus singu-*
lis

lis quoties mulierem attigisset, ab ejusque complexu surgeret, aqua sese prolueret, sicubi ejus esset copia, marina videlicet, aut alterius generis. Quod si ab illa mersione rediens in quempiam incurrat, de-
nuo ad abluendum sese, saepe etiam cum ipsis vestimentis regreditur. Hodie vero virginitas apud illos & castitas omnino prohibetur, id quod & ceteræ omnes ejusmodi hæreses usurpant. Nam olim virginitate gloriari solebant, nimirum ob Jacobum fratrem Domini: adeoque libros suos ad Seniores & Virgines inscribunt.

V. Paulo brevius & moderatius alii hunc Ebionem describunt, sed tamen ita, ut negatæ Deitatis Christi & nativitatis ex Virgine illum fere accusent. Hieronymus Tom. vi. p. 120. 2. Ex quo approbatur Ebionis & Photini etiam hinc hæresis retundenda, quod Dominus noster Jesus Christus Deus sit &c. Et pag. 122. 2. Ex hoc loco Ebionis & Photini dogma conteritur, quod Deus sit Christus, & non tantum homo. Sic idem alibi passim. Theodoretus Hæreticarum Fabularum Lib. ii. cap. i. interprete Herveto: *Hujus autem catervæ princeps fuit Ebion, Hebræi vero mendicum ita vocant. Hic unum quidem, sicut & nos, Ingenitum dixit, eumque mundi opificem esse docuit: Dominum autem Jesum ex Joseph & Maria natum esse, qui homo quidem erat, sed virtute & innocentia omnibus antecellebat, ex Lege autem Mosaica vitam instituebat.*

VI. Atque hujusmodi quidem ea sunt, quæ Veteres de Ebionitarum origine & dogmatibus tradunt; quæ partim quantum fidei mereantur, partim quam justæ causæ sint ad miseros homines hæreseos condemnandos, præsentī dissertatione examinare lubet. Quod ut recto ordine faciamus, I. Veram nominis & sectæ originem indagabimus. II. Convenientiam ejus cum *Nazaraeorum* sic dicta hæresi ostendemus. Et III. denique contra impactam hæreseos calumniam defendere conabimur.

VII. Quod itaque ad miserum illum *Ebionem*, teterrimæ hæreseos, uti vulgo perhibent, auctorem attinet; notandum est, hunc hominem antiquissimis Patrum, qui *Ebionitarum* hæresin describunt, ignotum fuisse, ab iisque longe aliam quam ab *Ebione* homine, originem huic hæresi assignari.

VIII. Ire-

VIII. Irenæus sane, qui sæpius Ebionitarum dogmata describit, nullam *Ebionis* mentionem facit. Vid. Lib. I. cap. 26. III. 11. 24. IV. 29. Origenes vero & Eusebius nomen illud a voce Hebræa עֲבִיּוֹן, Εβίων, non qua singularem aliquem hominem, quem penitus ignoraverunt, sed qua *pauperem* atque *egenum* significat, diserte derivant. Origenes contra Celsum. Lib. II. mox initio: *Considerandum igitur, quid dicat ad fideles conversos ex Judaismo: ait eos illectos & deceptos valde ridendo modo à Jesu, relictis patriis institutis ac legibus transfugisse ad nomen aliud, rationemque vivendi longe diversam: ne hoc quidem intellecto, quod Judæi, qui in Jesum crediderunt, non desciverunt à patriis legibus, vivunt enim juxta eas paupertati suæ legis cognomines.* Εβίων τε γὰρ ὁ πτωχὸς παρὰ Ἰουδαίους. *Ebion enim pauper Judaica lingua vocatur: & Ebionæi dicuntur, quicunque à Judæis Jesum pro Christo receperunt.* Et Philocaliæ Cap. 1. Pag. 17. Edit. Cantabrigiensis. Οὐκ ἐλαμβάνομεν ταῦτα ὡς οἱ πτωχοὶ τῇ διανοίᾳ Εβιωναῖοι τῆς πτωχείας τῆς διανοίας ἐπώνυμοι. Εβίων γὰρ ὁ πτωχὸς παρὰ Ἑβραίοις ὀνομάζεται. *Hæc non accipimus, ut mentis inopes Ebionæi, qui ab inopia mentis nomen suum ducunt. Ebion enim pauper Hebræis appellatur.* Eusebius Hist. Eccl. Lib. III. Cap. 27. Interprete Valesio. *Alios vero, quos ab amore Christi malignus Dæmon dimovere non potuerat, alia ex parte infirmos esse deprehendens, in ditionem suam redegit. Hi ab antiquis cognominati sunt Ebionæi, quippe qui humiliter admodum atque abjecte de Christo sentirent. Eum enim simplicem & vulgarem, nec aliud quam hominem esse censebant &c. Cujus rei causa Ebionæorum cognomen sortiti sunt, quo intelligentia illorum inopia satis indicatur. Sic enim mendici apud Hebræos vocantur. In hisce neque Origenes, neque Eusebius ullam hominis Ebionis mentionem faciunt, sed Ebionæos à voce Hebræa עֲבִיּוֹן Εβίων, quæ pauperem vel mendicum notet, derivant. Id quod verissimum, etsi boni Patres pro suo lepore & elegantia multo aliam, atque res est, denominationis causam afferunt; mentis inopiam, humilemve, ut Eusebius explicat, de Christo estimationem, vel denique, quod Origenes priore loco innuere videtur, egenorum elementorum legis Mosaicæ observantiam.*

IX. Nostra igitur hæc est ratio, atque ita animum induxi-

mus

mus credere, *Ebionitas* illos neque ab *Ebione* hærefiarcha, neque à *mentis inopia* aut *humili de Christo sensu*, sed à vere & proprie dictâ *paupertate*, bonæ mentis, ut vulgo ajunt, & primi Christianismi sorore, lingua patria אֲבִיּוֹנִים *Ebionim*, Græce Εβιοναῖος. Latine *Ebionitas* esse appellatos. Quemadmodum quidem ex sequentibus cuivis attendenti & præjudiciis libero clarum atque evidens fore confidimus.

X. Nempe qui primi ab Apostolis ad Christum conversi sunt, cum Judæi omnes essent, typorum & promissionum de Messia, & maximis beneficiis populo Israëlitico per illum conferendis, non ignari; hanc spem animo conceperant, fore, simul ac regnum Messiae revelaretur, ut id illico ἐν ἀρχῇ vigeret, & quæ temporum felicitas anno Sabbathico & Jubilæo promissa erat, ea ut è vestigio repræsentaretur, quemadmodum quondam tempore integritatis fuerat, quando, ut de aureo Saturni seculo Poëta canit,

*Nec signare quidem, aut partiri limite campum
Fas erat; in medium quarebant; ipsaque tellus
Omnia liberius, nullo poscente, ferebat.*

Sive itaque jam tempus illud adesse putarint, sive longe post futuro præludere debuerint, bona sua publicanda existimarunt, & si commode fieri potuisset, ex lege anni Sabbathici remotis omnibus sepimentis, agros, vineas & oliveta omnibus aperuissent. At enim cum illam bonorum communicationem ob impiorum atque incredulorum, Judæorum pariter atque gentilium, multitudinem nondum instituere tuto possent, inter sese saltem illam observandam statuerunt. Hunc itaque in finem bona sua omnia, agros, fundos, &c. vendiderunt, & conflata inde pecuniam ad pedes deposuerunt Apostolorum, atque in commune contulerunt, ita ut nemo quicquam proprium amplius habere censeretur. Act. II. III. V. VI. Hac itaque ratione bonis omnibus consumptis, brevi, ita uti fieri solet, Christiani illi Hierosolymitani ad egestatem prolapsi sunt. Quo cum porro gravissima illa Judæorum persecutio accederet, Act. VIII. I. f. & bonorum reliquorum direptio, Hebr. x. 34. ac denique dira fames tempore Claudii Cæsaris, Act. XI. 29. Ecclesia Hierosolymitana,

tana, reliquæque in Judæa vicinisque locis, ad extremas angustias redactæ sunt, adeo quidem, ut Ecclesia Antiochena pro sua in depauperatos fratres pietate statuerit, ut pro suis quisque facultatibus fratribus in Judæa habitantibus, ad sublevandam illorum egestatem, liberales eleemosynas conferret. Id quod & factum est, Barnaba & Paulo quod liberaliter collatum erat, Hierosolymam ad Presbyteros deferentibus. Act. xi. 29. 30. Sed cum unius Ecclesiæ quantumvis magna liberalitas tantæ egestati sublevandæ par non esset, Petrus Jacobus & Johannes præter cætera, quæ inter ipsos & Paulum ac Barnabam convenerant, etiam id negotii his dederunt, ut pariter per gentilium Ecclesias in usum Judaicarum Eleemosynas colligerent, paupertatem illarum ipsi fatentes, Gal. ii. 10. Μόνον τὸ πτωχῶν ἵνα μνημονεύωμεν. *Solummodo*, inquiunt, PAUPERUM ut meminissimus. Id quod Paulus sedulo & feliciter præstitit, cum inter Galatas, 1 Cor. xvi. 1. & Macedones 2 Cor. viii. 1. s. ix. 2. s. tum apud Corinthios & Achæos, 1. c. & Rom. xv. 25, 26. quo postremo loco etiam ipse fratres Hierosolymitanos diserte *Pauperes* appellat: *Visum est*, inquit, *Macedonia & Achaia Eleemosynam quandam conferre in PAUPERES Sanctorum qui sunt Hierosolymis.*

XI. En itaque, Benevole Lector, genuinam nominis *Ebionitarum* originem, non ab Hæresiarcha *Ebione*, neque à *mentis inopia*, *humilive sensu*, sed à proprie dicta primæ illius & Apostolicæ Ecclesiæ *paupertate*, derivatam. Nam quos Paulus Gal. ii. 10. à reliquis Apostolis πτωχῶς, *pauperes* appellatos & hoc nomine commendatos narrat, hos illi procul dubio, quippe Judæi & cum Judæo loquentes, אֲבִיּוֹנִים *Ebjonim* appellarunt. Haud secus atque olim Albigenes *Pauperes de Lugduno* dicebantur, & patrum nostrorum memoria, atque utinam ne nunc quoque, in Belgii Classibus ac Synodis de *Arme Noodlydende Kerken van de Palts*, *Pauperes atque egenæ Ecclesiæ Palatinatus.*

XII. Cæterum cum hi credentes Judæi Hierosolymis & in Judæa seorsim a Gentilibus credentibus conventus agerent, in iisque ritu & more majorum sacra facerent, circumcisionem, Sabbathum, cæteraque festa à Deo in memoriam maximorum beneficiorum instituta observantes: Cum item imminente Urbis excidio

excidio non se gentibus miscerent, sed Pellam vicinaque Bata-
nææ & Coeles Syriæ loca infiderent, atque inde quidam illorum
tandem Hierosolyma redirent: Illi qui ex gentibus crediderant,
quibus ab Apostolis liberius vivendi potestas data erat, Judæos
illos Judaïsmum & fœdus Abrahamicum, cujus natura hæredes
erant, abjurare voluerunt, & omni veteris legis observatione se-
se abdicare. Id vero cum Hebræi constanter renuerent, illos
anathematis fulmine percusserunt, & veluti hæreticos Judaizan-
tes vel semi-Judæos condemnarunt, nihilque sibi cum illis com-
mune habere voluerunt; priusquam Judaïsmum penitus ejuras-
sent. *De anathemate* res clara est ex Epistola Hieronymi ad Au-
gustinum: *In Cerinthi*, inquit, & *Ebionis hæresin delabimur*, qui
credentes in Christo propter hoc solum à Patribus anathematizati sunt.
quod legis ceremonias Christi Evangelio miscuerunt, & sic nova con-
fessi sunt, ut vetera non amitterent. De abjuratione vero Judaïsmi,
si quis ad Gentilium Ecclesiam transire vellet, auctor nobis est
doctissimus Cotelerius, qui ipsius formulæ mentionem facit, qua
conceptis verbis *Nazaraïsmum* ejurare sint coacti. Quam for-
mulam cum hætenus nobis videndi copia non fuerit, Cotelerii
verba afferre liceat. Sic igitur ille in Notis ad Tom. I. *Mo-*
numentorum Eccl. Græcæ, pag. 283. *Nec non formula abjurationis*
Judaici cultus, quam in Notis ad Clementinas Recognitiones evulga-
vi. Et ad pag. 284. *Formula Judaïsmo renunciandi, quam ad*
Apostolicorum Opera produxi in lucem, Nasaraeos (vocat.) Ex qui-
bus doctissimi Viri verbis satis liquere arbitramur, Christianos
Gentiles, si quem Nazaræum vel Ebionitam in communionem
suam reciperent, illum coëgisse conceptis verbis Judaïsmum,
circumcisionem puta, reliquosque ritus, & privilegia illis anne-
xa, ejurare.

XIII. Porro cum Christiani ex gentilismo Christianos He-
bræos, in Judæa vicinisque locis agentes, alio nomine etiam
אֲבִיּוֹנִים *Ebjonim* dici audirent, idque *Pauperes* designare didi-
cissent, nomen illud in ludibrium verterunt, & propria vocis
significatione ac vera nominis ratione relicta, ad Metaphoram se
contulerunt, ac ne qua commento elegantiae aut veritatis species
deesset, Sacram Scr. ad partes vocarunt, & ad illius quasdam

phrases alluserunt. Quoniam ita *Ebionæi* illi legi Mosaicæ addi-
cti vivebant, cujus instituta Paulus Gal. iv. 9. ἀδελφεὶ καὶ πτω-
χὰ σοιχεῖα *infirmā atque egenā elementa* appellat; fatis causæ esse
videbatur, ad repetendam inde nominis *Ebionitarum* rationem. Ita
fane Origenes contra Celsum, l. c. Βίβσι γὰρ κατ' αὐτὸν, ἐπώνυ-
μοι τῆς κατὰ τὴν ἐκδοχὴν πτωχείας ὁ νόμος γεγεννημένοι. *Vivunt enim*
secundum illam (Legem,) *paupertati literalis legis facti cognomines.*
Quibus verbis ad Apostoli phrasin alludi fatis evidens esse puta-
mus.

XIV. Sed id hætenus leve ac ridiculum erat, nisi mordax
jocus graviori contumeliæ viam sterneret. Cum igitur alii in
Sac. S. quam proprie dicti *pauperes* occurrerent, ad illos quoque
alludi debuit. Occurrebant itaque οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, ad
verbum *pauperes Spiritu*, id est phrasi Hebræa עני רוח *humiles*
mansuetique animo. Sed cum non adeo ipsi ingenio destituti es-
sent, quin facile perspicerent, quo nomine Christus suos beatos
prædicat, eo se *Ebionæis* illudere ac male dicere non posse; de-
torserunt non nihil phrasin, & πτωχὸς τῇ διανοίᾳ vocaverunt,
id est *mentis inopes*, vel potius, Hebraismi emphasi quodammo-
do retenta, *humiliter atque abjecte sentientes*, de Jesu Christo sci-
licet, quem (sic Patres aliunde nova calumniæ ansa arrepta fin-
gunt) more cæterorum hominum ex Josepho & Maria natum,
& ψιλὸν ἄνθρωπον, *merum hominem*, nequaquam Deum esse cre-
diderint. Electa Origenis, vel Philocalia loco supra citato:
ὡς οἱ πτωχοὶ τῇ διανοίᾳ Ἐβιωναῖοι τῆς πτωχείας τῆς διανοίας ἐπώνυμοι.
Sed clarius Eusebius, l. c. Ἐβιωναῖοις τῆς οὐκ ἐκείνης ἐπεφίμιζον οἱ πρῶ-
τοι, ὡς πτωχοὶ καὶ ταπεινοὶ τὰ περὶ τοῦ χριστοῦ δογματίζοντας καὶ δου-
ξαζοτας. λιτον μὲν γὰρ αὐτὸν καὶ κοινὸν ἡγάγντο. *Hos veteres proprie*
Ebionæos vocarunt, quippe qui tenuiter atque humiliter de Christo
sentirent, & institutis legis Mosaicæ) viverent. Nudum enim il-
lum hominem existimabant. &c. Paulo aliter hic verba vertimus
atque supra ex Valesii interpretatione illa exhibuimus. Nempe
ita legendum existimamus δοξάζοντας, καὶ δογματίζοντας; ut il-
lud proprie ad Christum respiciat, hoc vero sensu Apostoli Col.
II. sit ritibus ceremonialibus implicari: cum ipse Eusebius hunc
ordinem observet, ut primo sententiam illorum de Christo ex-
plicet,

plicet, tum de legis ceremonialis observatione agat. Cæterum liquet ex hoc loco πτωχείαν τῆς διανοίας non tam de *mentis inopia*, quam quidem primo & proprie significare videtur, quam de humili *abjectaque sententia*, quam de Christo fovebant, accipiendam esse. Cujus nostræ interpretationis auctorem habemus omni exceptione majorem Hieronymum, qui illam *Tom. IV. ad Jes. LXVI. adhibet: Judæi & Judaici erroris hæredes Hebionitæ, qui pro humilitate sensus nomen Pauperum susceperunt.* & rursus *Tom. IV. pag. 2. a. Simul arat bove & asino Hebion, dignus pro humilitate sensus paupertate nominis sui:* quibus verbis haud scio, an non ipsum illud Origenis τῆς πτωχείας τῆς διανοίας ἐπὶ ὀνόματι vertere voluerit.

XV. Denique cum hos homines in hæreticorum numero habere certum esset, quidam eorum nomen & originem etiam à certo auctore repetenda existimarunt, adeoque ab Hebræo אֲבִיּוֹן *Ebion*, quod *pauperem* notat, hominem quendam commenti sunt, cui nomen fuerit *Ebioni*; qui pessimas hæreses de *observanda Legge Mosaica*, de *Christo* φιλῶ ἀνθρώπῳ, eodemque ex *Josepho pariter ac Maria nato*, &c. invexerit, & Photino inprimis præluserit. Ita tandem per varios casus & tot discrimina rerum, ex purissimo semine Ecclesiæ Apostolicæ impura illa, uti Patribus gentilibus visa est, *Ebionitarum* hæresis; & Tertulliano, Epiphaniō, Hieronymo, aliisque obstetricantibus & fomentibus, tandem ipse *Ebion*, pater filiis multo recentior, non post elephantinam duodecim, uti ferunt, annorum, sed immanem integri seculi & eo amplius gestationem, est enatus.

XVI. Atque hæc ea sunt, quæ nobis hanc *Ebionitarum* hæresin investigantibus de genuina illorum origine occurrerunt; quæ ne quis nostri febricitantis cerebelli deliria putet, ipsos Ebionitas consulere non abs re erit, proprii sui nominis atque originis procul dubio non ignaros; qui, bene an secus conjecerimus, arbitri sunt.

XVII. Horum sententiam de nominis sui origine Epiphanius nobis exhibet, hæresi xxx. cap. 17. Quem locum, etsi prolixior est, integrum tamen appingere juvabit, quo clarius atque evidentius cum res ipsa, quam agimus, tum Epiphaniī indoles,

atque acerbitas in miseros homines, & in fingendo audacia, patefcatur. Primo igitur in Ebionem & nomen ejus invehitur. *Sed apertam*, inquit, *calumniam struit callidus ille serpens, animoque mendicus.* Ebion quippe *Hebraica vox Grace mendicum sonat.* *Est autem hæreticus iste revera mente, spe, factisque mendicus, utpote qui Christum merum esse hominem existimet, in eoque spem cum quadam fidei mendicitate collocet.* Tum vero Ebionitarum responfionem & hujus calumniæ depulfionem subjicit. *At enim isti de ea re gloriantur, feque mendicos prædicant, quod Apostolorum, inquit, tempore mos effet bona fua diftrahere, & ad illorum pedes abjicere.* Itaque fe illorum exemplo ad mendicitatem redigi, ac bonis omnibus abdicare, proindeque paffim Mendicos appellari. Denique vero ipfe hanc illorum explicationem rejicit, & his verbis refutat: *Sed hoc ab illis ex ingenio confictum eft.* Nam Ebioni proprium hoc erat nomen, non fine vaticinio tamen aliquo, quo mendicus infelixque fore significaretur, cum à parentibus id nominis accepiffet.

XVIII. Sic ergo Epiphanius, fic Ebionitæ, de etymologia nominis *Ebionitarum* difputant, interprete doctiffimo Petavio. Qui tamen haud fcio, an non melius feciffet, fi voces *πτωχὸν* & *πτωχείαν* per *pauperes* & *paupertatem* vertiffet, quam *mendicos* & *mendicitatem*; cum de mendicitate Ebionitarum nihil legere meminerim, etfi facile fieri potuiffet concedam, ut populares illorum Judæi vocem *אֲבִיּוֹנִים* per contemptum de mendicis intellectam voluerint. Sed quicquid de eo fit, manifeflum effe putamus, ipfos *Ebionæos* nullum *Ebionem* agnofcere, à quo nominis fui originem ducant, fed folum atque unice ad majorum fuorum hiftoriam & institutum, ad communicationem, inquam, bonorum, & inde ortam egeftatem, referre.

XIX. At enim Epiphanius huic illorum Etymologiæ fedulo & ferio contradicit, & lepidum commentum effe pertendit. Quare videndum erit, utri majorem in hac caufa fidem mereantur, Epiphanius infenfiffimus hostis & actor, an Ebionitæ rei. Atque hic neminem, qui quidem æqua lance rem perpenderit, adeo iniquum fore confidimus, ut pro Epiphanio contra Ebionitas pronunciet. Cum enim ille nullum idoneum teftem producat,

cat, sed sua solius auctoritate illis *Ebionem* sectæ & nominis auctorem obtrudere conetur; illi è contrario certam & irrefragabilem historiæ fidem allegant, actorum Apostolicorum actis comprobata, atque inde nominis sui originem demonstrant. Qua in re tanto plus fidei merentur, quanto quæque gens rerum domesticarum & ortus sui peritior semper censetur peregrinis, præsertim iis, qui ab origine ejus longius absunt, & linguam gentis de qua agitur ignorant, neque publicarum tabularum fide sententiam suam valent comprobare. Et quid, quæso, causæ fuisse putemus, cur *Ebionitæ* illi *Ebionis*, si quidem illum dogmatum suorum auctorem habuerint, nomen & memoriam tantopere fuerint detestati, ut cum doctrinam & mores ejus per omnia sequerentur, ipsum tamen existisse negarint, vel minimum ab illo noluerint denominari? Ego certe nihil causæ video, quam si quis alius comminisci possit, quæ saltem speciem habeat, ab illo discere non pudebit.

XX. Undenam vero etiam, & quando Hæresiarcha ille id nominis nactus sit? in ipsa circumcissione, si quid Epiphanio credimus, certe *ab ipsis parentibus*, neque *sine vaticinio aliquo, quo mendicus infelixque fore significaretur*. Ita scilicet Deus O. M. hanc deterrimam pestem & Christiani nominis opprobrium miraculo dignatus sit, & mirum ni, ut olim Ismaëli, Isaaco, Cyro, & ipsi denique Filio suo, multo antequam nasceretur, vel per se vel per prophetam aliquem nomen indiderit. Sic mendacium mendacio obtegendum erat, ne perplueret; & Deus ipse fabulæ interesse debebat, ad nodum, quem Epiphanius nexum iri prævidebat, solvendum.

XXI. Sed porro, cum duorum generum *Ebionai* fuisse dicantur, quorum alteri nihil humile de Christi nativitate ex Virgine sentiebant; cum item tempore Epiphanii præclara omnia de Deitate ejusdem faterentur, ut infra probatum dabimus; Cum denique, quod Origenem jam supra asseverantem audivimus, illi in genere *Ebionai* dicantur, οἱ ἀπὸ τῶν Ἰουδαίων εἰς τὸν Ἰησοῦν πεπιστευκότες, οἱ ἃ Ἰησοῦν ὡς χριστὸν παραδεξάμενοι, qui ex Judais in Jesum crediderunt, eumque ut Messiam receperunt: Quam ob rem, quæso, his *Ebionæorum* nomen datum est, qui in gravissimo fi-
dei

dei capite nihil cum *Ebione* illo commune habebant, sed orthodoxam sententiam sequebantur? Aut illud nobis argumento erit, qua fide atque prudentia illi Patres usi sint, qui innocentissimos homines præter fas & æquum contumeliosissimo nomine ab hæresiarcha pessimo appellarint? quid quod ne ipsi quidem Apostoli, & quotquot ab illis ex Judaismo ad Christum conversi sunt, ex hoc *Ebionitarum* grege eximi possint, quippe *Judæi*, & *Jesum recipientes pro Christo*, atque adhærentes denique adhuc ceremoniis Judaicis?

XXII. An vero ipsum *Ebionis* nomen, Hebræum inquam אַבְיוֹן, ejusmodi sit, ut illam five *mentis inopiam* & *mendicitatem*, five *humilem atque abjectam de Christo existimationem*, significare aptum natum fuerit? Vox Hæbræa sane *Pauperem* notat, humilem illum & obsequiosum, uti Celeb. Coccejus recte observat, quales sc. fortuna miseros atque egenos fingere plerumque solet: At illum cum voce רוּחַ *Spiritus*, vel לֵב *cordis*, construi solere, ut *mentis inopiam*, vel *humilem de alio sensum* notet, id vero hæctenus nullo exemplo probatum vidi. Fieri potest, ut fallar; sed vel quovis pignore deposito certare ausim plus semel in hac nominis Εβιοναίων explicatione & usu, vel abusu potius, à bonis Patribus aberratum esse. Audierant nimirum vocem אַבְיוֹן, Εβίων, πτωχόν valere, Latine *Pauperem*. Cum itaque gentem sibi invisam ipsa nominis infamia notare & damnare vellent, viderentque proprie dictam *Paupertatem* illis vitio verti non posse (cum eam gentiles aliis quoque Christianis vulgo exprobrare solerent) ad metaphoram confugerunt, & aliam paupertatem quæsierunt, quam illis objicerent. Occurrebant itaque apud LXX. Interpretes, & in sermonibus Christi οἱ πτωχοὶ τοῦ πνεύματος, *pauperes Spiritu*, id est עֲנִי רוּחַ, qui *humili mansuetoque animo* sunt, humiliter de se ipsis sentientes. Sed cum neque istac succederet, quoniam Christus hos beatos prædicat, alia via aggressi sunt, & πτωχείαν & διαόλιαν commenti sunt, proprie *paupertatem mentis*, sed per Hebraismum *humilitatem sensus*, quemadmodum in superioribus Hieronymum phrasin istam vertere ostendimus, ne sc. dubitarem, quin ad Hebraismum allusum sit. At cum illa *animi humilitas*, *humilis* cujusque

de

de se ipso sensus exprimendus est, Hebræi nunquam voce אַבְיוֹן utuntur, nedum illam cum substantivis לֵב vel רוּחַ construunt, sed voce עָנָו *anav* sive absolute posita, sive cum memoratis substantivis constructa, unde עֲנוּה *humilitas, mansuetudo*, & Rabbinis Syrisque עָנָא *anvaan*, & עֲנוּתָא *anvuth, humanus, mansuetus*, Unde quis est, qui non illepidi commenti & frigidissimæ allusionis futilitatem agnoscat, & syrma errorum deprehendat?

XXIII. Ex his omnibus itaque tandem concludimus, *Ebionæos* non aliunde quam à proprie dicta primæ Apostolicæ Ecclesiæ paupertate nomen nactos; neque adeo alios esse, quam qui ex Judæis in Jesum crediderunt, eumque pro Messia receperunt, à quo alio nomine *Nazaræi* vel *Nazarenî* dicebantur, de quibus superiore dissertatione egimus. Quod postremum paullo fusius probandum erit.

XXIV. Cum itaque primi ex Judaismo Christiani, Apostoli ipsi & quotquot eorum opera, maxime ex Judæis, ad Christum conversi sunt, à Jesu Nazareno *Nazaræi* dicti sint, iidemque à paupertate *Ebionitæ*; liquet sole meridiano clarius, *Nazaræos* & *Ebionæos* prorsus eosdem esse, nequaquam vero diversos.

XXV. Id quod porro ex plerisque omnibus confirmatur, quæ Epiphanius aliique de utrisque narrant. De *Nazaræis* & *Nazaræis*, quos Epiphanius inepte distinguit, ut superioris diss. §. 46. ostendimus, illos genere *Judæos* fuisse; neque vero hi *Ebionitæ* aliunde, quam ex Judæis, imo, si quid Epiphanio credimus, ipsis *Nazaræis*, orti sunt. Id præterquam quod lingua Hebræa, seu malis Syriaca, atque omnia vitæ instituta arguunt, diserta Patrum testimonia comprobant. *Ebionæi* enim, uti supra Origenem plus semel contra Celsum audivimus asseverantem, non alii erant, quam οἱ ἐξ Ἰουδαίου πεπιστευότες, qui ex Judaismo in Jesum crediderant, eumque pro Christo recipiebant. Sed clarissime omnium Hieronymus, qui etsi alibi distinguit, tamen in Epistola ad Augustinum *Ebionitas* & *Nazaræos* eosdem facit. Quid dicam, inquit, de *Ebionitis*? Usque hodie per totas Orientis Synagogas inter *Judæos* hæresis est, quæ dicitur *Minaorum*, & à Phariseis nunc usque damnatur, quos vulgo *Nazaræos* nuncupant &c. Ubi nemini dubium esse potest, quin *Ebionitas* per *Nazaræos* describat.

bat. Ipse Ebion apud Epiphanium, Hæri. xxx. §. 1. pro Judæo sese gerebat. Imo ex ipsis Nazaræis ortus erat.

XXVI. Deinde idem utrisque natale solum ab Epiphanio assignatur. *Nazaræi* ex Peræa, Batanæa, Cœlesyria orti erant; Neque vero *Ebion* & *Ebionitæ* aliunde oriundi. De Ebionitis §. 2. „Sed hujus factionis exordium post Hierosolymitanæ urbis „excidium cœpit. Quo tempore Christiani cum in Peræa de- „gerent, atque in urbe Pella potissimum, quæ in Decapolitana „provincia est, cujus exstat in Evangelio mentio, prope Bata- „næam ac Basanitidem: cum illic, inquam, domicilium collo- „cassent, tunc Ebioni data est propagandi erroris occasio. Qui „in pago quodam Cocabe in regione Carnaimorum, Arnemi, „& Astarotharum, & Basanitidis tractu habitare cœpit, quem „admodum vetus ad nos usque fama pertulit. Inde igitur pes- „simi prædicandi dogmatis initium sumfit, unde & impios Naza- „renos cœpisse docuimus. Optime sane. Eadem utrisque pa- tria, idem quoque secundum Epiphanium nascendi tempus, post- quam Ecclesia Hierosolymitana Pellam vicinaque loca infederat. Neque sane mirum, cum & Nazaræi & Ebionitæ iidem plane essent, neque ex Hierosolymitanis tantum post Urbis excidium orti, sed & multo ante quam Hierosolymam relinquerent, ipsi Hierosolymitani & *Nazaræi* essent & *Ebionitæ*.

XXVII. De locis quæ hic ab Epiphanio recensentur, alii videantur, inque primis Lightfootus; de *Batanæa* & *Peræa*, in Chorographicis Lucæ præmissis, Cap. 1. de *Decapolitana*, Decade Chorographica Marco præmissa Cap. vii. De *Cocabe* vero quoniam alibi non ita frequens mentio occurrit, non possumus, quin paucis situm ejus ex recentioribus monstremus. Fuit nimirum illud oppidum in vicinia Damasci, ad tertium quartumve lapidem inde dissitum. Edrisius, qui vulgo Geographi Nubiensis nomine venit, pag. 116. & 117. ad Damasci pagos refert; *Habetque*, inquit, *montes atque arva quæ vocantur Alghauta*, (vallis, ἡ κοιλὴ:) protenditurque *Alghauta* spatio duarum stationum in longitudinem, unius in latitudinem: & continentur in ipsa pagi quasi urbes, qualis est *Meza* cum suburbiis suis, & *Bar-da*, *Harsenna*, *CAVCABA*, &c. Sed Thevenotius accuratius situm

fitum ejus monstrat. Is cum ex Galilæa Damascum pergeret, & pontem Jordanis, quem vulgo pontem Jacobi vocant, transisset, rudera loci illius in via vidit, ad montem siti. Verba hæc sunt: *Postridie Damascum venimus, Saxa septem horis distant. Primi vero sesqui horæ spatio à Saxa pons transitur instratus fluvio qui Saxa decurrit. Quatuor primis horis iter fit via lapidosa, in cujus fine & ad dextram vastati cujusdam vici, cui GAUCAB nomen, id est Stella, locus est, ubi Servator noster Paulo acclamavit; Saule, Saule, quid me persequeris? Reliquum iter per longe fertilissimam & amœnissimam planiciem est. Ex quo loco apparet, Cochaben, vel Syrorum & Arabum pronuntiatione Caucaben, proxime Damasco sitam esse, initio vallis illius, quæ Damasco ad Jordanem ducit, ut ab Edrisio in suburbia illius merito referatur.*

XXVIII. Sed neque Cyprum prætervehi debemus, cum ibi quoque suus Ebioni locus fuerit. Epiphanius, Hær. xxx. §. 18. *Ergo Ebion tametsi in Asia, ac Romæ, errorem suum disseminaverit, nihilominus spinosorum suorum germinum stolonumque radices ex Nabathæa atque Paneade potissimum trahit - - & in insula Cypro.* Passim ergo incertis sedibus Ebionem vagatum esse oportet, qui non tantum memoratis Perææ locis habitaverit, sed & in Asia, minore illa, & Romæ, & in Cypro hæreseos suæ semina sparserit. Sed quæ illi tanta Cyprum adeundi causa fuerit? Barnabas, credo, hic nobis mutato nomine sistitur, qui si non hic ipse Ebion fuerit Epiphanio memoratus, haud sane illi dissimilis fuit. Audiatur Lucas Act. iv. 36. 37. *Joses vero, inquit, qui ab Apostolis Barnabas est appellatus (quod est si interprete- ris, filius adhortationis בֶּר נְבִיא vel נְבוּאָה) Levita, Cyprius genere, quum agrum haberet, illum vendidit, & allatam pecuniam deposuit ad pedes Apostolorum.* Quo facto quis dubitet, quin אֲבִיּוֹן Ebion evaserit, id est pauper? cum quæ sibi pauca relicta jugera ruris erant, iis se abdicasset. Hic cum esset vir bonus & Spiritu Sancto & fide plenus, postquam aliquandiu Pauli fidus comes & collega in opere domini fuisset, tandem jurgio aliquo oborto Paulum reliquit, & cum Marco in Cyprum navigavit Act. xv. 39. Ubi procul dubio pro veteri sua pietate & zelo Ebion-

naismi hæresin severit, qui quantus quantus erat nihil nisi *Ebion* erat, id est, ex Judæo Christianus & pauper. Si cui tamen religio fuerit Barnabam *Ebionem Cyprium* vocare, et alios complures, qui ob persecutionem tempore Stephani grassantem dispersi, Hierosolyma relicta Act. viii. 1. in Phœniciam, & Cyprium, & Antiochiam penetrarunt, verbum (Evangelii) nulli prædicantes, nisi solis Judæis. Act. xi. 19. Quorum quin plerique אַבְיוֹנִים *Ebionim* fuerint, gravissima persecutio, διωγμὸς μέγας, uti Lucas illam vocat, & quæ cum illa conjuncta fuit, direptio bonorum, nos dubitare non sinunt.

XXIX. Sed & in ipsa Urbe *Ebion* fuerit, ibique hæreseos suæ semina sparserit. Quod equidem facile largiar, cum Apostolus in Epistola ad Romanos complures memoret *Judæos ad Christum conversos*, cap. xvi. de quibus etsi dictu difficile est, an אַבְיוֹנִים *Pauperes* fuerint, illud tamen certum est, quædam ficti illius *Ebionis* dogmata inter illos viguisse, quale illud de *abstinendo à carnibus*, de quo idem Apostolus Cap. xiv. prolixè agit.

XXX. Unde adeo animum induco credere, idem Epiphanius aliisque Patribus in historia Judæo-Christianorum evenisse, quod veteribus Græculis in historia Deorum & Heroum. Quemadmodum enim hi, quicquid ab antiquis heroibus præclare & fortiter gestum erat, Jovi, vel Belo, aut Herculi tribuebant; ita quoque Epiphanius, quicquid Judaici dogmatis in variis etsi inter se longissime diffitis locis traditum, vel quocunque modo actum fuerat, id omne ad unum aliquem miserum *Ebionem* retulit, vel ejusdem gregis atque commatis Cerinthum, quemadmodum in sequentibus ostendemus.

XXXI. Sed ut ad rem redeamus, à qua vagus ille *Ebion* nos tantisper abduxit; quemadmodum *Nazareni* & *Ebionitæ* genere, patria & natalibus conveniebant, ita inprimis etiam dogmatibus. *Nazaræi* credentes in Christo legi Moysi usque adhærebant; Sabbathum, Circumcisionem, aliasque legis ceremonias adhuc observantes: neque vero aliam ob causam *Ebionem* à Patribus anathematizatum narrat Hieronymus, quam quod ita Evangelium recipiebat, ut tamen veterem legem non amitteret. *Nazaræi* illi

illi alteri Epiphaniani Mosen reliquosque Prophetas rejiciebant: similiter vero & Ebionitæ, si quid eidem Epiphanio in sequentibus credemus. Nazaræi Evangelio Hebraico Matthæi utebantur, cætera parvi pendebant: Neque vero aliter Ebionitæ. Quæ omnia cum id genus aliis, si superioribus jungantur, satis evidenter ostendunt, Nazaræos & Ebionitas ejusdem commatis atque hæreseos esse, & perperam plane divelli. Quod si enim, qui idem genus, eandem patriam, eosdemque natales agnoscunt, eademque per omnia dogmata profitentur, iidem esse non sint dicendi: lubens equidem me ignorare fatebor, quibus argumentis probari possit aut debeat, *C. Julium*, *M. Bibuli* in Consulatu collegam, eundem esse atque *Cæsarem*, primum Romani Imperii conditorem.

XXXII. Posteaquam itaque nominis Sectæque originem declaravimus, atque ostendimus *Ebionitas* eosdem esse atque *Nazaræos*; restat, ut nunc quoque de dogmatibus illorum agamus, atque inquiremus, an illa ejusmodi fuerint, ut eorum nomine à Christianis Gentilibus hæreseos fuerint accusandi & damnandi.

XXXIII. Hæc vero illorum dogmata ad tria præcipua capita non incommode revocari posse videntur; de Persona Messia, de Legum Judaicarum observantia, & denique de Chiliasmo.

XXXIV. De Messia, quem quidem Jesum Nazarenum esse credebant, ita vulgo sensisse dicuntur, ut illum neque Deum Deique filium, neque ex Maria Virgine natum esse faterentur. Res ex Hieronymo, Epiphanio, Theodoretò aliisque Patribus vulgo notior est, quam, ut probari mereatur: an æque vera ac certa sit hæc tam dira accusatio, id vero accuratius inquirendum erit.

XXXV. Enim vero cum nulla horum hominum monumenta supersint, quæ vel bellorum in oriente quondam grassantium sævitie sunt deleta, vel ab ipsis Christianis Gentilibus conquista & suppressa, vel certe longi temporis injuria interciderunt; sane quam difficile erit genuinam illorum sententiam in lucem proferre, nisi ipsi illorum adversarii illis, nobisque, qui eos defendere conamur, suppetias ferant, & in ipsis gravissimis accusationibus ejusmodi veritatis vestigia impressa reliquerint, ex

quibus orthodoxa illorum fides, quasi uncialibus literis scripta, legi & intelligi ab omni attento & præjudiciis vacuo lectore possit. Cum vero *Ebionem*, hominem singularem, nunquam fuisse credamus, & in superioribus jam probatum dederimus; pro illo, inani hominum fabulorum commento, verbum non addemus, sed eorum tantum, qui falso ab illo orti creduntur, *Ebionitarum*, causam agemus.

XXXVI. Horum itaque sententiam de Christo, & verba adeo ipsa, etsi parum dextre accepta atque versa, Epiphanius nobis conservavit, de Hæresi Ebionitarum Cap. III. quæ Petavius sic reddit: *Principio igitur Ebion, ut dixi, Christum è viri semine, nimirum Josephi, genitum affirmat. Verum aliquanto ab hinc tempore in hodiernum usque diem, qui ejus errorem secuti sunt, animis eorum in absurda ac perplexa quadam abreptis, alii aliter de Christo pronunciant. Ac suspicari sane licet, ab eo tempore, quo se illis Elxæus adjunxit, falsus quidam propheta, qui apud Sampsenos & Offenos atque Elcessæos extitit, ab eodem edoctos confictum de Christo ac Spiritu Sancto nescio quid effutire cœpisse. Nonnulli enim ex iis Adamum fuisse Christum prædicant, illum inquam Adamum, qui primus à Deo formatus ejusdem est animatus afflatu. Alii è cælo esse Christum confitentur, sed ante omnia creatum, ac spiritum esse quandam, Angelisque præstare, atque omnium rerum dominatum tenere, appellari vero Christum. Qui cum perpetuam illic habitationem sortitus sit, quoties libuerit in hæc infima delabitur, quemadmodum in Adamo descendit, & Patriarchis corpore circumfusus apparuit, velut cum ad Abrahamum, Isaacum & Jacobum adiit. Idem denique postremis temporibus venit, Adami corpore contactus, & homo visus est, in crucem sublatus resurrexit, & adscendit in cælum. Rursus ubi libuerit, ita sese rem habere negant; in eumque duntaxat sese sanctum infudisse Spiritum, qui est ipse Christus, eumque qui Jesus vocatus est, induisse. Quamobrem densissima quadam illis est offusa caligo, dum alias aliter de Christo opinione sua statuunt.*

XXXVII. Ita ipse de sui temporis Ebionitis Epiphanius. Μεγάλη χάρις αὐτῷ, pro hac ingenuitate & diligentia, qua nobis hoc vere aureum fidei Ebioniticæ fragmentum conservavit. Quodnam enim, obsecro, hoc præclaro testimonio aliud disertius

tius expetas? quodnam pro orthodoxia illorum hominum validius atque evidentius argumentum desideres? Tametsi enim portentum illud hominis, sed & commentum, *Ebion*, de Christo pessime sensisse dicitur; *Ebionitæ* tamen, qui ab illo nominati creduntur, longissime ab illa impietate absunt, nihil humile atque abjectum, sed præclara omnia ac plane divina de illo profutentes. Quare bona Lectoris venia singula verba paulo accuratius liceat examinare.

XXXVIII. Quid enim? *Quidam eorum*, inquit, καὶ Ἀδάμ τὸν Χριστὸν εἶναι λέγουσιν, *etiam Adamum Christum esse dicunt*. id est, uti ego interpretor, & quivis vel Hebraice callens, vel in Sacris literis non plane hospes, facile concesserit, *Christum* verum *hominem esse*. Adeone enim hos homines stolidos fuisse arbitremur, ut vel de *Adamo* crediderint, illum ipsum *Christum fuisse*; vel de *Christo*, illum *esse Adamum*? An potius ita existimemus, vocem Hebræam אדם *Adam*, quæ & primum omnium parentem designat, & quemvis in genere hominem notat, bono Epiphanio imposuisse, ut cum vocem illam proprie acciperet, atque adeo vertendam non esse existimaret, tam monstruosam illis opinionem affinzerit, & reliqua verba τὸν πρῶτον πλασθέντα *qui primus formatus est*, &c. de suo addenda putarit? Quippe ita existimo, Ebionæos illos hunc in modum & scripsisse & locutos esse, אדם הוא המשיח *Messias est homo*, quod Epiphanius verterit, Ἀδάμ ἐστὶν ὁ Χριστός *Christus est Adamus*.

XXXIX. At parum esse inquires probasse, Ebionitas de Messia credidisse, illum *hominem esse*; quod forte nemo sanus unquam in dubium vocarit, nedum litem illis hoc nomine moverit: cum eo potius nomine à Patribus accusentur, quod illum φιλὸν ἄνθρωπον *merum hominem esse* putarint. Quod ipsum equidem lubens fateor, modo & mihi id concedatur, Ebionitas de hoc capite recte & sensisse & locutos esse; & lector noster, quod equidem vehementer velim, hoc exemplo discat atque observet, quam imperite atque perverse Patres Christiani optimas optimorum hominum sententias accipere atque interpretari soleant; & quam adeo fidem in exponendis adversariorum suorum sententiis mereantur. Quæ observatio ad ea, quæ apud Epiphanium mox
se.

sequuntur, rectius intelligenda, magnum pondus atque momentum afferent.

XL. Pergamus itaque cum illo, & videamus, quid iidem Ebionitæ de Deitate Christi senserint. *Atque inquit, è cælo (Christum) esse confitentur:* quod sane longe sublimiorem ejus, quam mere terrestrem originem, arguit, convenienter illi Pauli dicto 1 Cor. xv. 47. ὁ δεύτερος ἀνδρῶν ὁ Κύριος ἐξ ὕψους. *Secundus homo, Dominus ex cælo:* & Christi de se ipso, Joh. i. 11. 13. & 31. vi. 33. 38. f.

XLI. *Ante omnia vero creatum*, πρὸ πάντων δὲ κτισθέντα. Quod quid aliud nisi *æternitatem* ejus arguit? quod αὐτός ἐστι πρὸ πάντων, *ipse ante omnia est*, Col. i. 17. At quo minus Ebionitas de æternitate Christi recte sensisse credant, multos, opinor, cum alia Patrum testimonia impedient, tum hic ipse locus, in quo non *ante omnia esse vel fuisse*, sed κτισθεὶς, *creatus* dicitur; ut vel sic tamen ex Ebionitarum sententia in *creaturarum* ordinem Christus referatur, atque adeo ἦν ὅτε ἔκ ἦν, *fuerit, quando ipse nondum erat.* Ad quam objectionem ita respondeo: Vel sic tamen cuivis satis & ad oculum liquere posse illius falsitatem calumniæ, qua veteres Patres Ebionitas accusant, quod negent, *Christum ante Mariam fuisse.* Hieronymus Tom. i. pag. 121. b. pr. *Johannes Apostolus - - - novissimus omnium scripsit Evangelium, rogatus ab Asiæ Episcopis, adversus Cerinthum, aliosque hæreticos, & maxime tunc Ebionitarum dogma consurgens, qui asserunt, Christum ante Mariam non fuisse.* At qui Christum *ante omnia creatum* ajunt, non eo ipso Maria illum multis seculis antiquiorem faciunt? Liceat hic ipsius Hieronymi verba appingere ex Tom. vi. pag. 178. i. *Hic locus (Eph. iv. 10) adversus Ebionem & Fotinum vel maxime facit. Si enim ipse est adscendens in cælos, qui de cælis ante descenderat: quomodo Dominus noster Jesus Christus non ante Mariam est, sed post Mariam?* Quæ consequentia si adversus miserum illum Ebionem & Ebionitas valeat; cur non & hæc illorum confessio tantundem valeat ad hanc diram calumniam amoliendam? Ἀνωθεν μὲν ὄντα, πρὸ πάντων δὲ κτισθέντα, *Christum cum è cælis esse, tum ante omnia creatum fuisse ajunt*, ita particulas μὲν & δὲ per *cum* & *tum* melius reddideris) teste Epiphanio: Quo-

mo.

modo ergo non ante Mariam illum esse fateantur? Faceſſat. igitur in poſterum illa calumnia, & agnoſcamus, quod hic ipſe illorum adverſarius refert, Ebionitas credidiſſe, Chriſtum eſſe non Maria tantum, ſed & ipſo mundo priorem.

XLII. Nondum tamen id omne eſt, quod vel ex hoc loco lucremur, vel ad difficultatem ex eo motam respondeamus. Secundo itaque loco obſervandum eſt, cum hi Ebionæi gente Hebræi fuerint, & linguæ Hebrææ callentiſſimi, eademque in ſacris uſi, quemadmodum ſuperioris diſſertationis §. LXXII. de *Nazaræis*, qui ſunt ipſiſſimi noſtri *Ebionitæ*, ex Epiphanio oſtendimus; non hæc ipſa illorum verba eſſe, quæ Epiphanius hic loci exhibet, ſed eorum verborum, quibus illi ſuam ſententiam exprimebant, verſionem Græcam. Unde adeo facile fieri potuerit, quod jam factum eſſe oſtendimus, atque ulterius etiam oſtendemus, ut vel Epiphanius, vel quiſquis horum verborum interpres ſit, quædam parum recte intellecta, minus quoque commode reddiderit; ut adeo verba illa non tam ex rigore linguæ Græcæ vel moroſiorum Theologorum, quam ex vi linguæ Hebrææ, quam exprimere debent, accipienda veniant & interpretanda.

XLIII. His poſitis, ſi ſequentia etiam addantur, liqueſcere putamus, Ebionitas in hac ſua confeſſione Proverbiorum caput VIII. & reſpicere & quodammodo explicare. Ibi vero verſ. 22. *Æterna illa Dei Sapientia, ſeſe à Patre ab æterno genitam vel poſſeſſam* profitetur. יהוה קנני ראשית דרכו *Dominus poſſedit me in principio, vel genuit me* (confer Gen. IV. 1.) *principium viæ ſuæ, ante opera ſua à tunc.* Iſtud vero קנני Græci interpretes reddiderunt ἐκτίσας με, *creavit me.* Quod adeo verbum cum Ebionitæ quoque adhiberent, huius confeſſionis illorum interpres eandem vocem κτίζειν retinuit, quam LXX. olim uſurparant, quæque in ſimilibus locis apud Sirachidem in Eccleſiaſtico Cap. I. 8. & XXIV. 10. occurrit. Adeo ut vox illa κτισθέντα apud Epiphanium idem ſignificare debeat, quod Hebræum קנני apud Salomonem.

XLIV. Id quod magis liquebit, poſtquam ſequentia fuerint enucleata. Porro itaque Chriſtum *Spiritum eſſe* confitentur, πνεῦ-

μα ὄντα. Quod procul dubio eo pertinet, ut duas in Christo naturas distinguant & præter humanam, de qua in progressu agunt, se etiam divinam in Messia naturam agnoscere profiteantur, cum *Deus spiritus* sit, *Joh. iv. 24.*

XLV. Ne quis vero inde colligeret, eos Messiam Angelis tantum parem statuere, illis etiam *excellentior* prædicant, καὶ ὑπὲρ Ἀγγέλων ὄντα, & *Angelis*, inquiunt, *superiorem*: eadem ratione atque Apostolus ad ipsos *Cap. i. vs. 4. & seq.* prolixè probavit. Quem locum ipsos hic quoque respexisse, inde colligitur, quod Christo suo *dominatum omnium* adscribunt. Πάντων τε κυριεύοντα, inquiunt, atque *omnium rerum dominatum tenere*; quemadmodum sc. Apostolus l. c. *vs. 2.* illum à Patre *heredem omnium constitutum* affirmat.

XLVI. Talis itaque tantusque Ebionitis erat is, quem pro Messia habebant, nam & Christum illum dici ajebant, id est *ab æterno unctum*, *Prov. viii. 23.* & *præcognitum* liberatorem Israël & totius generis humani. Quamobrem illis parum erat cætera omnia summa de eo prædicasse, nisi etiam φιλανθρωπίαν & ἐνανθρωπήσιν ejus adderent. Cum enim *perpetuam illic* (ἐν ἐκείνῳ σε αἰῶνι *עוֹלָם הָעוֹלָם* in *supremo illo mundo*) *sedem haberet*; cum esset, inquam, *אֵין אֵין*, *Prov. viii. 30.* ἐγκόλπιος, sive *eis τὸ κέλπον ἔκ Πατρὸς*, in *sinu patris*, *Joh. i. 18.* & *delicia ejus*, *Prov. viii. 30.* Tamen inde, quoties libuerit, in hac infima *de-lapsus sit*. Nempe cum in forma Dei esset, rapinam non duxit æqualem Deo esse; Sed in habitabili ejus lusit, & oblectatio ejus fuit cum filiis hominis. Ibid. 31. & *Phil. ii. 6.* Neque vero id tum demum, cum exinanivit se ipsum, & forma servi assumpta in similitudine hominis inventus est: *Phil. ii. 7.* Sed & multis seculis antequam nasceretur, quando magno illi mysterio incarnationis præcludere volupe fuit: Quemadmodum & in Adamo descendit, & Patriarchis corpore circumfusus apparuit, veluti cum ad Abrahamum, Isaacum, & Jacobum adiit. Quæ verba uti Ebionæorum fidem de crebra apparitione Filii Dei, Angeli illius fœderis, Patribus facta satis declarant, ita & Epiphanii, vel quisquis ille fuerit horum verborum interpretes, insignem παρερμηνείαν produunt, de qua jam supra innuimus. Nisi enim Ebionitæ, dum
ita

ita magnifice de Messia suo sentiunt, prorsus insanire sint dicendi, vox Hebræa אדם hic iterum non proprie pro primo homine, sed appellative reddenda erit; neque illi Christum *in homine* באדם descendisse dixerint, sed procul dubio אדם בנֹחַ ἐν σώματι ἀνθρώπου, quemadmodum mox sequitur, vel forte אדם בדמות אדם ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπου, *in similitudine hominis*, vel ἐν σχήματι, ut Apostolus loquitur Phil. 11. 7. 8.

XLVII. Sed pergamus. *Idem ergo denique postremis temporibus venit*, (ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν, באחרית הימים) *Adami corpore coniectus* (lege & intellige *Hominis corpore*, non τὸ αὐτὸ σῶμα ὃ Ἀδὰμ, sed absque emphaticis illis articulis σῶμα ἀνθρώπου, אדם בנֹחַ) & *homo visus est*. Imo vero καὶ ἐσαυρώθη, καὶ ἀνέστη, καὶ ἀνῆλθεν; & *crucifixus est*, & *resurrexit*, & *ascendit in cælum*.

XLVIII. En itaque, Christiane Lector, præclaram Ebionitarum & magnificam de Messia suo, Deo & homine, mortuo item & resuscitato, sententiam. In qua vel ipsa orthodoxia, si possit, vel hæreticæ illi pravitatis inquisitores & censores acerrimi, mihi respondeant, quid sit, quod desiderent amplius? Credunt Ebionitæ & prædicant Messiam suum, Deum, Spiritum æternum, ante omnia alia genitum, Angelis excellentiorem, omnium Dominum; qui & in V. T. Patriarchis in forma humana apparuerit, & in plenitudine temporis naturam vere humanam induerit, in eaque crucifixus, mortuus, & resuscitatus fuerit, denique in cælos ascenderit. In qua fidei expositione si quisquam sit, qui ad perspicuitatem & integritatem aliquid adhuc requiri posse existimet, velim cogitet, quod res est, illam ab Epiphanio nobis conservatam esse, parum sane æquo censore, & infelici interprete: quam si ab ipsis editam haberemus, næ vero pulcherrimam illam legeremus, & validissimis scripturarum testimoniis munitam. Ne quid tamen desit, quod ad hominum ὀρθοδοξοτάτων fidem declarandam facere possit, en alium testem Hieronymum, qui in Epistola ad Augustinum jam sæpius laudata, Ebionitarum, quos Judæis alias Minaeos vel Nazareos dictos affirmat, hanc fidem tradit. Credunt, inquit, in Jesum, Filium Dei, natum de Virgine Maria; & eundem dicunt esse, qui sub Pontio Pilato mortuus est,

est, & resurrexit; Nondum ne id quidem satis clarum atque evidens de orthodoxa optimorum Christianorum fide testimonium? Iterum ergo iterumque gratiæ Epiphanio, gratiæ item Hieronymo, qui inter media anathemata, quæ in miseros atque innocentes homines vibrant, hanc præclaram eorundem, de *Messia Deo & homine*, confessionem nobis servarunt. Absque eo enim esset, in æternum hi miseri homines atrocissimæ hæreseos manifesti convictique crederentur; qui nunc præclaris gravissimisque ipsorum adversariorum testimoniis absolvuntur.

XLIX. Cæterum cum ex dictis jam constet, sententiæ Ebioniticæ interpretem, quisquis ille sit, in voce Hebræa **דָּבָר** vertenda, in tam brevi periodo ter minimum lapsum esse; cum itidem verosimilimum videatur, Ebionitas in illa fidei suæ expositione Caput VIII. Proverbiorum maxime ob oculos habuisse: quotus quisque non agnoscat jam, nobisque concedat, illud **κτίσεντα** apud Epiphanium non ex vi Græcæ Linguae, sed ex Hebræo **בָּרָא** explicandum esse? Quod si quis tamen necdum nobis concedere velit, stricto jure cum illo agamus. Primo itaque ab eo petere licebit, probet nobis evidentibus & omni exceptione majoribus argumentis, interpretem sententiæ Ebionitarum in voce Hebræa, qua hi usi sunt, Græce per **κτίζειν** reddenda lapsum non esse, quemadmodum nos illum in una voce **דָּבָר** vertenda ter minimum aberrasse ostendimus, & vel eundem vel Epiphanium addita emphasi articulorum (**τὸ αὐτὸ & ὁ**) eundem errorem magis etiam auxisse. Id quod neminem unquam facturum confido. Deinde vero non erraverit interpres, quo tamen valido argumento nobis fides fiat, vel interpretem vel Hebræos ipsos, quacunque voce usi sint, proprie dictam creationem hic intellectam voluisse, ac non potius more Latinorum vocem **κτίζειν**, *creandi*, eo sensu adhibuisse, quo Latini dicunt *procreare liberos*? Audiatur Drusius, qui ad illud Ecclesiastici I. 8. ita commentatur. „Salomo dixerat Prov. 8. 22. *possedit*: ubi Interpres Græcus, itemque Chaldæus, „*creavit*. Quæ si placet de Filio Dei accipere (fecit hoc universa antiquitas) debes exponere *creavit. h. e. genuit*. Nam hæc duo verba se mutuo explicant in linguis. Cicero lib. I. „de

„ de Rep. Sed quoniam plurima beneficia, continet patria, & est
 „ antiquior parens quam is qui, ut ajunt, creaverit, major ei profe-
 „ cto quam parenti debetur gratia. Virgilius citante Lactantio lib.
 „ 5. c. 10.

- - - *Sulmone creatos*

Quatuor hic juvenes - - -

„ Contra Psalm. 90. 2. *Antequam montes gignerentur*, vel si ma-
 „ vis, *nascerentur*, id est, crearentur. Tertio denique, cum
 ipsi Patres Christiani ante concilium Nicænum voce *κτίσειν* li-
 bere & sine crimine de generatione Filii usi sint, non de crea-
 tione proprie dicta; quid, quæso, causæ sit, cur vel Hebræi,
 vel Interpres ille adeo rigide sint accipiendi? Firmum itaque
 nobis & ratum sit, his Epiphaniï verbis *πρὸ πάντων κτίσεντος*,
 æternam Filii generationem ab Ebionitis fuisse significatam.

L. Nondum tamen ita dimittendus nobis Epiphanius. Vide-
 mus illum initio capitis, in quo enucleando versamur, Ebioni
 objicere, *quod Christum ex virili semine progenitum docuerit*: E-
 bionitas vero ipsos ab hoc crimine absolvere, qui sc. in omnia
 alia eant. Quod ne qui errore aliquo & inadvertentia, ut alia
 multa, ab Epiphanio scriptum existimet, operæ pretium erit
 eundem audire data opera id repetentem & inculcantem, de Hæ-
 resi Ebionitarum cap. ult. *Ceterum hoc à nobis antea commemora-
 tum est, qui ex illa secta sunt, eos varie de Christo sentire. Nam
 quod ad Ebionem ipsum pertinet, merum illum hominem ex humano
 concubitu putat esse progenitum. At qui Ebionæi de illo vocati sunt,
 nescio quam in cælo virtutem divinitus obtinuisse filium, eandemque
 suo se tempore in Adamum insinuasse exuisseque postea. Hic iterum
 Ebionitas multo aliter de Christo credidisse testatur, atque E-
 bionem, ita ut illum & filium Dei crediderint, & ex Deo esse,
 & virtutem Dei, quo nomine alias ipse Spiritus S. venit. Quid
 vero illud aliud arguat, nisi vel Ebionem illum miserum Patrum
 gentilium commentum esse, cum qui ab illo Ebionitæ dicuntur
 nihil ejus, quod ipse tradiderit, credant; vel Christianos Gen-
 tiles parum Christiane cum credentibus Hebræis egisse, qui illis
 à pessimo Hæresiarcha nomen imposuerint, à quo in maximi
 momenti capite fidei Christianæ toto cælo differebant? Ebion*

iste humiliter atque abjecte de Christo sentiebat: Hebræi illi nihil humile, sed præclara ac magnifica omnia de illo prædicant: & tamen *Ebionitarum* nomine de hærefiarcha pessimo appellantur.

LI. Atque huc equidem scio, annon & illud Hieronymi institutum pertineat, qui quando de hæreticis agit, qui æternam Deitatem Christi negarint, Ebionem continuo nominat, Ebionitas, quod quidem hætenus observare licuerit, non nisi semel tantum; quod non aliunde ortum videtur, quam quod Hieronymus Ebionitas recte per omnia de Christo sentire sciret, communem tamen illam & quaqua pervagatam fabulam de *Ebione* ad examen non revocasset.

LII. At Epiphanius, inquit, tempora prudenter distinguit, & sui sæculi Ebionæos ita, uti vidimus, de Christo sentire ait, antiquiores non item: imo ne hos recentiores quidem omnes & semper æque orthodoxos facit, quin eorum alios aliter existimare asseverat, & eosdem etiam quæ modo præclare confessi erant, mox *rursum ubi libuerit, negare*. Quare videndum erit, quo pacto nos ex his ejus tricis expediamus.

LIII. *Verum aliquanto, inquit, abhinc tempore, in hodiernum usque diem, qui ejus errorem secuti sunt, animis eorum in absurda & perplexa quadam abreptis, alii aliter de Christo pronunciant*. Certum itaque & ἐξαργάνιον est, non modo Epiphanii temporibus, sed & aliquamdiu ante, Ebionitas, certe quosdam eorum, aliter de Christo sensisse, atque Ebion vulgo credidisse dicitur. Sed quam invito id Epiphanio fiat, inde evidens est, quod eo ipso, quod melius tandem sentire cœperint, *ad absurda & perplexa eorum animos abreptos* dicit. Cum sc. fictus ille Ebion pessime vulgo sensisse dicatur, dolet viro bono, eos qui ab illo dicti finguntur, non in eodem luto & hæreseos crimine hæerere, sed in melius sententiam mutasse; & αἰούσατον καὶ ἀμήχανον ἔνν illis objicit. Ita per id hominum genus, si vel maxime velis & re vera sis, tamen orthodoxo esse non liceat, postquam illi semel tibi hærefios crimen objecerint.

LIV. Quandonam vero isthæc nova illos inceserit religio, ut tam magnifice de Messia & sentire & loqui sustinuerint? Audiamus

mus Epiphanium docte conjectantem. *Ac suspicari sane licet ab eo tempore, quo se illis Elxæus adjunxit falsus quidam propheta, qui apud Sampsenos & Offenos atque Elcessæos extitit, ab eodem edoctos confictum de Christo ac Spiritu Sancto nescio quid effutire cœpisse.* Ubi vide, Lector, quanta in hoc homine sit animi impotentia, & quo τὸ ἀνδολεῖν studium eum abripiat. Quæ Ebionitæ vere & magnifice de Christo & Spiritu S. prædicant, ea hic homo φαντασίαν vocare non veretur, eorundemque originem ab Elxæo, pessimo, qualis quidem ipsi videtur, hæretico derivat. Ita ergo Pseudopropheta ille Ebionitas à perverso Ebionis dogmate ad saniolem mentem traduxerit? & quod illi à Prophetis atque Apostolis & orthodoxis Christianis discere noluerant, id illis Elxæus iste persuaserit? Quanto itaque fatius erit ita animum inducere ut credamus, Ebionitas inde à prima origine ex Apostolorum ore & scriptis illam doctrinam hausisse, & ad Epiphanii usque & Hieronymi tempora in eadem sententia perstitisse? Quibus enim argumentis Epiphanius probet, inde ab Elxæo demum ita Ebionitas sentire cœpisse? nullo sane alio, quam suo illo τὰχὺ δὲ οἶμαι, *facile crediderim*; quod quam validum sit, non dicam ad convincendum, sed vel accusandum, facile per se prudens lector perspexerit.

LV. Sed quid hominis ille *Elxai* fuerit, neque abs re, credo, erit disquirere, neque, spero, lectori nostro ingratum accidet; cum & Epiphanius sæpius illius meminerit, & historia ejus obscura sit, & ab præsens argumentum de *Ebionitis*, cum quo ab Epiphanio conjungitur, non nihil conferre posse videatur.

LVI. Nomen itaque hujus Hæretici, si tamen singularis hominis unquam proprium fuerit, ac non potius totius sectæ commune, varie scriptum legitur, quemadmodum Cotelarius ad Monumentorum Eccl. Græc. Tom. 1. pag. 775. notavit. „Ab „Epiphanio (inquit) varie nominatur, Ἠλξᾶ, Ἠλξᾶι, ἨλξᾶϊϞ „& ἨλκεσσαῖϞ; à Theodorito Ἠλκεσαῖ, aut Ἠλκασαῖ; à Me- „thodio in Convivio ἨλχασαῖϞ vel ἨλκεσσαῖϞ: sic enim lege- „re jubent duo codices regii. Apud Augustinum ediderunt *Elci*, „& in Anonymo *Helchi*. Sed forsan in primo scribi debeat *Elcsi*, „in

„in secundo *Helcsi*; ut inde fiant *Elcesei* & *Helcesei*. Guido „Carmelita *Elsum* & *Elsejos* nuncupat. Hæc Cotelarius de hoc nomine. Cujus variantes lectiones ad veritatem eruendam forte aliquid conferent, si notemus sectatores illius ab Epiphanio etiam *Ἐλκεσσαῖς* scribi per duplex Sigma, etsi Valesius ad Eusebium illam scriptionem mendi arguit.

LVII. Ex his itaque de re ipsa conjecturam facturis varia occurrebant. Epiphanius Hæresi XIX. cap. 2. nomen à Sampsenis ita explicari narrat, ut *vim abstrusam* notet: *a quibus*, inquit, *per absurde illud excogitatum est, ut ab occulta vi cognominatum ejusmodi nebulonem fingerent: propterea quod* *לח* (Hebraice *לח*) *vim; ξαι abstrusum significat.* Illustris Scaliger *Elcessæos* eosdem facit atque *Essenos*, ex Arabico articulo *ل* & *ش*, sive junctim *لش* *Ἐλχασαῖ*, vel contractius *Ἐλξαι*. Sed & Nahum Propheta Hebr. *נחש* Græce *Ἐλκεσαῖ* cognominatur Cap. I. I. & in historia Orientis apud montem Libanum populus *Asasinarum* occurrit, Hebræis atque Arabibus *لش* *Alchafsin*, qui quidem ad *Ἐλχασαῖς* proxime accedere videntur, præsertim cum & in Glossario Du Cange sint, qui illos *χασισαῖς* appellent.

LVIII. Etsi vero in his omnibus satis manifesta vestigia nominis *Ἐλξαι* & *Ἐλκεσσαῖ* apparent, & pro singulis quædam dici posse videntur: tamen longe aliud esse putamus, à quo nominis hujus origo sit repetenda, ipsum nempe præcipuum dogma, quod hæc hæresis proprium habuit. Id quale fuerit Eusebius nobis ex Origene narrat, Hist. Eccl. Lib. VI. cap. 38. *Quidam, inquit Origenes, nuper advenit, de se ipse magnifice sentiens, utpote qui impiam & nefariam Helcesaitarum opinionem, quæ adversus Ecclesiam recens exorta est, possit defendere - - - Docet præterea indifferentem rem esse Christum abnegare: & eum qui sapit, ore quidem tenuis in ipso discrimine negaturum esse, sed non ex animi sententia.* Neque dissentit Epiphanius, qui Hær. XIX. cap. I. in hunc sensum scribit: *Denique etiam (Elxai) simulatores esse docuit; cum ullum negaret esse crimen, si quis persecutionis tempore Idola veneretur, dummodo minime id ex animo faciat; aut si quid ore tenuis, non item animo profiteatur.* Hoc itaque præcipuum illius hæreseos dogma fuit, licitum esse homini Christiano persecutione ingruen-

gruente Christum & fidem ejus abnegare. Nam quod Origenes quosdam Veteris Novique Testamenti libros ab illis rejectos narrat, id procul dubio ejusdem farinae est, atque illud quod Epiphanius tradit, Nasaræos Judæos Legem Moſis repudiaſſe.

LIX. His de nomine & dogmate hæreſeos Elceſſæorum prælibatis, non difficile arbitramur ſtatuerē, quis ille *Elxai* vel *Elceſſæus* fuerit. Cum enim graviffimis illis perſecutionibus, quæ inde à naſcentis Chriſtianismi temporibus adverſus Eccleſiam motæ ſunt, multi ſuccumberent; Paulo ipſo ante converſionem ſuam quosdam cogente βλαſφημεῖν, i. e. horrendam illam formulam, quam in Schola Gamalielis adverſus Nazarenos conceperat, publice in Synagogis recitare, atque ita Chriſtiano nomini maledicere; tandem non defuerunt, qui publice docerent, licitum eſſe, tempore perſecutionis fidem Chriſti abnegare, contra quam & Chriſtus diſcipulos ſuos docuerat Matt. x. 32. 33. Luc. xii. 8. & hi rurfus Eccleſias credentium Judæorum, Hebr. x. xi. xii. i Pet. iv. 12. ſ. v. 8. 10. Jac. i. 2. 3. 4. Hos itaque hypocritas inter Judæos credentes, qui Cœlen Syriam vicinamque Arabiam incolebant, exortos, à reliquis, qui hoc illorum dogma merito abominabantur, voce Arabica vel hybrida Ελκεſſαῖς vel Ελκαſαῖς appellatos eſſe arbitramur.

LX. Nimirum כחש Hebræis eſt *negare factum* vel *acceptum*, Exod. v. 21. 22. imo Rabbiniſ etiam *abnegare fidem*, unde *Apoſtata* illis מכחישים vocantur. Hinc itaque forma Arabica fit כאחש, & præpoſito articulo אלכאחשין *Alcabeſin*, vel ex alia pronunciatione *Elcabeſin*, quod eſt Græcum Ἐλκαſαῖς, aſpiratione Græciſ insolente eliſa. Si cui tamen hæc nominis Etymologia non allubeſcat, en aliam forte probabiliorem. כסה ſignificat, *tegere*, *velare*, *obvelare*, *veſte* vel *ſtragula injecta*; & hinc generalius *celare*, *diſſimulare*, oppoſite ad קרא *prædicare*, & הורה *confiteri*: haud ſecus atque כפר, quod proprie eſt, *pice aliave materia illinere*, *obducere*, *obtegere*, Rabbiniſ, Chaldæo-Syriſ & Arabibz eſt *abnegare*, unde Rab. כופר, Arab. כאפר, imo & Hebr. כפיר, Pſal. xxxiv. 11. eſt *Apoſtata*, qui *Deum* vel *religionem* ejusque *eximium aliquod dogma* abnegat. Inde itaque Chaldæo-Syriſ כסאי vel כסי *Cassai* formari poteſt, ad formam זכאי vel זכי *Zaakai*; & Arabibz כסי *cassai*, unde addito

articulo Ἐλκασσαι, vel receptissima articuli pronuntiatio-
ne Ἐλκασσαι vel Ἐλκεσαι, Ἐλκεσαι, Ἐλχασσαι, & tandem
contracte, uti Epiphanius legit, Ἠλξαι, Ἠλξαι.

LXI. Atque hinc tandem evidens esse speramus, τὸ Ἠλξαι
vel Ἐλκεσαι, vel quocunque demum modo scribere & legere lu-
beat, non individui alicujus proprium, sed commune totius se-
ctæ nomen esse, quo reliqui orthodoxi & in fide atque confes-
sione Christi persistentes Ebionitæ illos notarint, qui cum tem-
pore persecutionis à professione fidei Christianæ deficiebant, tum
maxime illam nominis Christiani abnegationem licitam esse de-
fendebant. Id quod inde etiam amplius confirmari videtur,
quod qui primus hujus hærescos meminit, Origenes, non ho-
minis singularis mentionem facit, sed integræ sectæ *Elcesaita-
rum*.

LXII. Quod si itaque nunquam quisquam *Elxai* exstiterit,
cui quidem id proprium nomen fuerit, haud sane magis atque
decantatus ille *Ebion*; novo argumento liquere arbitramur, cum
qua fide peritiave Epiphanius in illis hæresibus describendis sit
versatus, quæ ab ejus ævo paullo erant remotiores; tum quam
frivolum atque inane illud ejusdem sit commentum, quando,
quæ Ebionitæ præclare de Christo & Sp. Sancto professi sunt,
ea illos ab *Elxai* isto mutuatos hariolatur. Id quod magis lique-
bit, si tempora quoque consideremus, quibus Epiphanius hæ-
resium harum ortum & progressum apte dispertit. *Elxai* enim
ille temporibus Trajani caput extulerit, Hæresi XIX. cap. 1. *Ad
hos* (inquit) *Elxai* se quidam aggregavit, imperante Trajano. At
Nazaræi post everfam Solymam, postquam discipuli Pellam con-
cesserant, orti sint Hær. XXIX. cap. 7. *Hinc enim post illam ab
Hierosolymis secessionem, illorum initia profecta sunt, cum Pella dis-
cipuli omnes habitarent* &c. Ex his denique, atque adeo post il-
los demum *Ebion*, surrexerit, Hær. XXX. cap. 2. vide supra §.
2. & 25. Imo vero Trajani tempora attigerit, cap. XXIV. *Ne-
que vero mirare quisquam debet, dum Ebion occurrisset Johanni di-
citur. Hic enim diu admodum vixit, & ad Trajani pervenit im-
perium.*

LXIII. Hæc itaque si inter se conferantur, Ebionaismum si-
mul natum & extinctum fuisse, certe non diu floruisse oportet.

Cum

Cum enim Ebion Trajano imperante venenum suum sparserit, eodem adhuc rerum potiente Elxai Ebionitas ad faniolem mentem revocarit, ut multo aliter de Christo & Spiritu Sancto sentire & loqui inciperent; atque adeo intra unius Trajani imperium Ebionismus concludatur, si Epiphanii Chronologiam sequamur. Quæ cum minime cohærere videantur, & miseram Epiphanii confusionem ubique prodant, potius erit ut Origeni assentiamur, qui ut ab Elcesaitarum ortu propius abfuit, ita eundem certius cognoscere posterisque tradere potuit. Is autem apud Eusebium Lib. vi. cap. 38. ita de illis loquitur, ut si non ejus ætate, certe non multo ante illam orti esse debuerint. Imo Eusebius ipse ad Origenis tempora diserte refert. *Alius quoque, inquit, tunc temporis error exortus est, Helcesaitarum sc. hæresis: quæ quidem simul nata, simul extincta est. Hujus mentionem facit Origenes in Homilia ad populum, qua Psalmum octogesimum secundum exponit, his verbis: Quidam, inquit, nuper advenit de se ipse magnifice sentiens, utpote qui impiam & nefariam Helcesaitarum opinionem, quæ adversus Ecclesiam RECENS coorta est, possit defendere.* Quod si itaque temporibus Origenis recens orta fuerit illa hæresis, quo pacto ad Trajani imperium referri possit non video, cum hic illum integro seculo anteverterit. Cum vero illa *Helcesaitarum* hæresis cum gravi aliqua persecutione simul nata simul extincta sit, verum esse non potest, quod Epiphanius de Ebionitis asserit, illos ab Elxæo, inde à Trajani temporibus ad suum usque ævum, acceptam doctrinam de Christo & Sp. sancto propagasse.

LXIV. Sed instet forte aliquis Ebionitis minus æquus; Et si non ab illo *Elxai* & temporibus Trajani secundum Epiphanium, tamen ab Elcesæis saltem novam sententiam mutuari potuisse temporibus Origenis. Sed ne sic quidem sese expedierit, quisquis ita credere animum induxerit: Adhuc enim æque atque ante firmum & ratum esse debebit, Elcesæos illos minus male de Christo sensisse, ut Ebionitæ illi meliora ab illis addiscere potuerint. Sed præterea etiam illud incommodi accedet, quod Ebionitæ eosdem novæ veritatis magistros agnoverint, & ob eandem veritatem abnegatam nominis infamia notarint. Qui-

nam enim alii sint præter Ebionitas, qui abnegantes Christum illo **אלכחשין** vel **אלכסאין** nomine insignire potuerint voluerintve, non facile explicatu esse confidimus. Nomen ipsum Coeles Syriae & vicinæ Arabiae incolas esse prodit, qui id hæreticis illis imposuerint. At in illis oris id temporis alias Ecclesias fuisse, quam Nazarenorum vel Ebionitarum, quæ Arabice locutæ sint, hætenus non liquet. Non ignoramus quidem, Eusebium Lib. vi. cap. 33. & 37. alios errores commemorare in Arabia ortos, quos Origenes publice in Concilio & Ecclesia fortiter & feliciter profligarit; sed has Ecclesias fuisse, in quibus Arabice locuti sint, id mihi quidem non fit verosimile; cum Origenes, linguæ Arabicæ ignarus, coram Synodo & tota multitudine disputans ab eadem sit intellectus. Ut adeo Græcas Ecclesias fuisse oporteat, nequaquam Arabico idiomate utentes.

LXV. Sed pergamus ad alterum Ebionitarum dogma, de nativitate Christi ex virili semine, an Virgine? Nam & hac parte parum sani fuisse dicuntur. Irenæus adversus Hæreses, Lib. iii. cap. 24. *Non ergo vera est quorundam interpretatio, qui ita audent interpretari scripturam; Ecce adolescentula in ventre habebit, & pariet filium: quemadmodum & Theodotion Ephesus est interpretatus & Aquila Ponticus, utrique Judæi profelyti, quos sectati Ebionitæ, ex Joseph generatum eum dicunt, &c.* Sic Theodoretus Hæreticarum fabul. Lib. ii. cap. i. Ebionem testatur docuisse, *Dominum Jesum Christum ex Joseph & Maria natum esse &c.* Id quod Epiphanium quoque jam sæpius dicentem audivimus. Vide supra §. 4.

LXVI. Neque sane mirum erat, sic statuere miseros homines, qui nihil divini in Christo agnoscebant, sed merum illum hominem esse statuebant, ad cujus nativitatem nullo admodum miraculo opus esse putarint. Ita sane ex vulgata sententia merito concluderis. Quemadmodum è contrario, si Ebionitæ Christum verum Deum crediderint, minime quoque illis difficile fuerit credere nativitatem ejus ex Virgine. Qui enim cum Deus esset, sæpius sibi corpus humanum extra hominem assumpsit, cur non idem etiam sibi in utero Virginis corpus formare potuerit?

rit? Quamobrem cum hætenus argumentis omni, uti quidem arbitramur, exceptione majoribus probatum dederimus, Ebionitas in capite de Deitate Christi recte per omnia sensisse; nulli dubitamus, quin hæc quoque sententia de Christo ex Josepho nato iisdem per calumniam sit afficta.

LXII. Hieronymus certe, quantumcunque etiam in Ebionem invehatur, ipsos Ebionitas tamen melius sentire testatur. *Quid dicam, inquit, de Ebionitis? usque hodie per totas Orientis Synagogas inter Judæos hæresis est, quæ dicitur Minaeorum, & à Phariseis nunc usque damnatur, quos vulgo Nazareos nuncupant, qui credunt in Christum Filium Dei, natum de Virgine Maria.* Viden hic Ebionitas nostros, qui à Judæis hæreseos damnabantur, & infami ipsis *Minaeorum* nomine notabantur? at quam præclare illi de Messia sentiunt? *Credunt in Christum Filium Dei, natum de Virgine Maria.* Quod Hieronymi testimonium tanto majoris apud nos ponderis esse debet, quo infensorem ipse se illis adversarium exhibet, cum & ipse illos Christianorum nomine indignos censeat. *Sed dum & Judæi esse volunt, inquit, & Christiani, nec Judæi sunt, nec Christiani.* Interea dum adeo inclementer de illis judicat, ut ex Christianorum albo deletos velit, tamen illud dissimulare non potest, eos de Jesu Christo per omnia recte sentire, cum illum præter cætera & *Dei filium & Mariæ Virginis* agnoscant. Quo accedit, quod Hieronymus ob locorum viciniam quoddam cum illis commercium habuerit, ut melius illorum sententiam explorare potuerit reliquis Patribus Christianis, maximeque Irenæo, qui occidentem incolebant.

LXVIII. Sed non solus Hieronymus est, qui illos ab hæresi in hoc dogmate absolvat. Idem & Origenes, & Eusebius, & Theodoretus faciunt, quorum testimonia hic adscribere non abs re fuerit. Origenes lib. 11. contra Celsum, pag. 56. *ἔτοι διττοὶ εἰσιν Εβίωναιοι, ἤτοι ἐκ παρθένῃς ὁμολογῶντες ὁμοίως ἡμῖν τὸ Ἰησοῦν, ἢ ἔχ' ἔτως γεγενῆσθαι, αἰδ' ὡς τὰς λοιπὰς ἀνθρώπων.* *Ebionæi duorum generum sunt, vel nobiscum fatentes Jesum natum ex Virgine, vel non ita, sed reliquorum more hominum.* Eusebius Hist. Eccles. Lib. 111. cap. 27. *Alii præter hos, qui eodem appellantur nomine, dictorum quidem summam refugiebant absurditatem, non*

negantes, Dominum ex Virgine & Spiritu S. natum esse: verum ipsi quoque non fatentur, eum semper fuisse Deum, cum sit verbum & sapientia, unde etiam priorum impietate seducebantur: maxime quando corporalem legis observantiam aque atque illi tueri studebant. Theodoretus Hæret. Fab. Lib. II. cap. I. *Alia præter hanc classis fuit nominis ejusdem; nam hi quoque Ebionæi vocantur; qui in cæteris quidem omnibus cum prioribus conveniunt; Servatorem vero & Dominum ex Virgine natum dicunt.* Satin hinc tandem clarum est atque evidens, Ebionæos credidisse & confessos esse Christum natum ex Maria Virgine?

LXIX. Sed, inquires, iidem Patres, qui hic pro Ebionitis testes producuntur, Origenes, Eusebius & Theodoretus, iisdem locis eodemque halitu, Ebionæorum alios negasse affirmant *nativitatem Christi ex Virgine*, & in duas illos classes dispescunt, quarum una quidem recte de hoc gravissimo fidei Christianæ capite, altera vero pessime senserit. Sed id nobis, & ipsis adeo Ebionitis, parum obesse putamus, cum sic tamen satis liqueat, quosdam saltem Ebionitarum orthodoxos fuisse. Unde porro quærere licebit: Quod si Ebionitæ in gravissimo illo dogmate adeo diversum senserint, quid adeo causæ fuerit, cur non eodem etiam nominibus distinxerint? Sive enim *Ebionæi* ab *Ebione* dicti sint, pessimi dogmatis primo præcone; sive à voce *עביון* *pauper*, ceu *πτωχῶς καὶ ταπεινῶς περὶ τοῦ Χριστοῦ δοξάζοντες*, *humiliter atque abjecte de Christo sentientes*; quæ hæc, malum, inscitia est, atque iniquitas, orthodoxos homines, qui huic culpæ affines non erant, tam probroso atque contumelioso nomine appellare? Sin vero alia nominis *Ebionitici* causa atque origo sit, cur pessimos hæreticos communi cum orthodoxis nomine insigniverunt, ac non potius peculiari appellatione à reliquis illis orthodoxis se creverunt?

LXX. At forte nostram quis nobis hypothesin concesserit, *Ebionæorum* nomen nihil per se mali inferre, sed ipsos tantum Christianos ex Judæis notare; & sic tamen fieri potuisse contenderit, ut illorum quidam à recta fide defecerint, vel ex illis orti sint, qui tam pravum dogma invexerint. Quo modo si quis ratiocinatus fuerit, illi equidem me non admodum refragari

gari fatebor, cum illud potissimum vel unicum sit, quod aliqua specie dici posse videatur; modo rem ita gestam esse liqueat. Hieronymus certe & Epiphanius omnes ex æquo Ebionitas ab hoc crimine absolvunt: reliquos vero Patres, quos recensuimus, varia præjudicia & falsa ratiocinia impellere potuerunt, ut adeo finistre de Ebionitis existimarent. Quare opera danda erit, ut ipsum fontem erroris, si fieri possit, ostendamus: Quem quidem partim in nomine Ebionitarum, partim in *παρερμηνεία* & falsis ratiociniis, partim denique & præcipue in Vatiniano illo odio situm esse arbitramur, quo Gentiles credentes ex Judaismo persequiebantur.

LXXI. Cum vero de nomine Ebionitarum, contemptu item & odio Christianorum Gentilium in credentes ex Judaismo, in superioribus satis egerimus, *παρερμηνείαν* tantum & frigida illa Patrum Gentilium ratiocinia indagasse hic loci satis habebimus. En itaque primo loco Irenæum, antiquissimum omnium, quem quidem noverimus, quorum scripta adversus Ebionitas supersint. Is Lib. III. cap. 24. ita ratiocinatur. *Non ergo vera est quorundam interpretatio, qui ita audent interpretari scripturam; Ecce, adolescentula in ventre habebit & pariet filium: quemadmodum & Theodotion Ephesus est interpretatus, & Aquila Ponticus, utrique Judæi profelyti; quos sectati Ebionæi, ex Joseph generatum eum dicunt, tantam dispositionem Dei solventes &c.* Ex eo, quod dicti interpretes vocem *מָלַךְ* apud Jesaiam non per *παρθένον* sed per *υἱὸν* verterunt, calumniæ illos seu malitiosæ interpretationis arguit; quorum versionem cum Ebionæi, qui Græce Biblia legebant, adoptassent, ceu textui originali Hebræo convenientiorem, hinc eos negatæ nativitatæ Christi ex Virgine reos agit: *Quos sectati Ebionæi ex Joseph generatum eum dicunt.* Tanti constitit Ebionitis veterem & receptam in Ecclesia versionem, quam *τὸν οἶον* appellabant, relinquere, ac novas Aquilæ & Theodotionis recipere ac lectitare: ut cum hi in versionibus suis aliquid innovarent, id illi orthodoxiæ suæ periculo & aperta hæreseos accusatione luere debuerint.

LXXII. Sed age videamus, quam hæc justa causa sit Ebionitas accusandi, & quam validum Irenæi ratiocinium. Aquila Pontici-

Ponticus, qui primus post LXX. Interpretes vetus Testamentum Græce transferre ausus est, *contentiosus interpres* fuit, *qui non solum verba, sed Etymologias quoque verborum transferre conatus est*, teste Hieronymo ad Pammachium de Optimo genere Interpretandi, ubi etiam exempla affert, quæ adscribere operæ erit, ut locum à sciolo imperitoque librario misere corruptum restituamus. *Quis enim pro frumento, inquit, & vino, & oleo, possit vel legere vel intelligere, χεῦμα, ὀπωρισμὸν, σιλβότητα, quod nos possumus dicere fusionem, pomationemque & splendentiam? Atqui non solum Hebræi habent אֶרְצָא, sed & ille κακόζηλος, qui syllabas interpretatur, & literas, ut dicat σείει τὸ ἔρπον καὶ σείει τὴν γῆν, quod Latina lingua omnino non recipit.* Quæ hic Hieronymus אֶרְצָא vocat, Hebræi מַלְאכָא voculas, nos vulgo *Particulas* appellamus, quæ neque *Nomina* sunt neque *Verba*. Itaque in alato exemplo pro σείει quod verbum est, sed nihili, legendum est, σὺν τὸ ἔρπον καὶ σὺν τὴν γῆν, ex Hebræo מְשַׁח מֵאֵלֶּיךָ &c. Sic enim Aquila primum Geneseos versum reddiderat, Ἐν κεφαλαίῳ ἐκτίσεν ὁ θεὸς τὴν τὸ ἔρπον καὶ τὴν γῆν. Ne sc. voculam Hebræam מֵאֵלֶּיךָ negligeret, quæ quando casum patientem designat, apud Græcos peculiarem voculam respondentem non habet, sed tantum casus terminatione indicatur; maluit Aquila pro illa Græcum σὺν adhibere, quod & ipsum τῷ מֵאֵלֶּיךָ respondet, sed ita ut non cum ablativo more Græco, sed nove cum accusativo construeret, ut ab ablativi nota distingueret.

LXXIII. Sed non minus ex eodem versu liquet, quo pacto Aquila ipsas etiam *literas & syllabas* reddere sit conatus. Nempe Hebræum מֵאֵלֶּיךָ Græce proprie κεφαλὴν valet, unde cum מֵאֵלֶּיךָ derivetur, addita à fine syllaba ת, Aquila non ἀρχὴν reddidit, sed à κεφαλὴ, κεφάλαιον; Ἐν κεφαλαίῳ: quod ipsi nihil aliud significavit, quam ἐν ἀρχῇ. Atque hoc institutum ubique observat, & in ipso adeo Jesaiæ loco. Nam cum מְלַךְ παρθένος, *Virgo*, foemininum sit à masc. מֶלֶךְ *adolescens*, quod Græce νεανίας redditur, hinc ad etymologiam servandam τὸ מְלַךְ per νεανίς vertit. Quemadmodum à מֶלֶךְ βασιλεὺς, *Rex*, est מַלְכָּא βασίλισσα, *Regina*; ita à מֶלֶךְ, νεανίας, *adolescens*; Aquila facit מְלַךְ νεανίς, *adolescentula*: non quo neget, τὸ מְלַךְ significare

ficare *Virginem*, παρθένον, sed ut pro more suo Etymologias ipsas venetur. Id vero & Theodotion hic loci imitatus est, etsi alias minus contentiosus fuisse dicitur & media via inter veteres & novos interpretes incessisse. Utriusque denique & Aquilæ & Theodotionis interpretatione Ebionitæ utebantur, quibus inter Græcos dispersis versione aliqua opus erat, missa versione vulgata Septuaginta, ut vulgo audit, Interpretum, quam ab Hebræo textu innumeris locis immane quantum dissidere sciebant.

LXXIV. Sic itaque ad fontem ipsum fabulæ accessisse videmur. Ebionitæ Aquilæ & Theodotionis versione usi sunt, qui **מלך** Jes. vii. 14. non per παρθένον vertunt, sed νεάνις; Ergo Christum ex Virgine natum esse negarunt. Quæ quam misera & infirma sit consequentia, multis exemplis ex nostri ævi historia probari posset, nisi consideremus lectori nostro eam per se satis patere. Unum ex antiquitate desumptum adversus Irenæum, cæterosque Patres, sufficiat. Græcus interpres insignia illa Messiaæ epitheta Jes. ix. 5. ita pervertit: Μεγάλης βαλῆς ἄγγελος, ἄξω γὰρ εἰρήνην ἐπὶ τὰς ἀρχοντας. Hac versione Græci Patres utuntur. Ergo Christum *omnipotentem & æternum Deum* esse negant. Quod eodem sane jure de Patribus Græcis concluderis, atque superius illud de Ebionitis. Cujusmodi argumentum si & olim Patres Christiani merito abominati sint, & hodie cordatus quivis rideat; non est, cur de superioris consequentiæ infirmitate ostendenda admodum laboremus.

LXXV. Si quis vero sit, qui existimet, fieri vix potuisse, ut Veteres illi Patres tam infirmis argumentis, vel suspicionibus usi sint, ad Ebionitas gravissimarum hæresium accusandos; is velim cogitet atque attente secum repetat, quæ supra de innocentissimo *Ebionitarum* vel **אביונים** *pauperum* nomine, & hinc secutis Patrum allusionibus, dein etiam contumeliis, jecimus. Quo si & odium illud accedat Christianorum Gentilium in credentes Judæos, ex rituum diversitate, & hæreditaria Judæorum prærogativa ortum; nemini mirum videbitur, si eo animi impotentia veteres illos Patres delapsos dicamus, ut tam misero & inepto argumentorum genere uti voluerint ad Ebionitas pessimarum quarumque hæresium accusandos.

LXXVI. Cujus nostri effati ut plenam lectori fidem faciamus, age, Origenem audiamus, qui ad historiam cæcorum illorum Jerichuntinorum ita commentatur, ad Matth. pag. 427. edit. Huetianæ: *Duo siquidem cæci sunt Israël & Judas &c. Ingenti ergo è gentibus multitudine, una cum Jesu, ipsiusque discipulis, è rebus mundanis exeunte, Israëlita quædam juxta viam sedentes reliquæ cogitationum inopes, & animæ necessaria mendicantes, cum Jesum Nazarenum esse audissent, magna voce clamantes, & Servatoris tanquam Filii David, misericordiam implorantes accedunt; & postquam Judæorum in Jesum credentium fidem de Servatore perspexeris, qui nonnunquam eum è Maria & Josepho natum, aliquando è Maria sola & Sp. S. at neutiquam cum Theologica ipsius cognitione existimabant, facile intelliges, quomodo id dicat cæcus: Fili David miserere mei, quem plurimi quidem increpant: multi enim Jerichunte exeunt gentiles, Judæos fidem amplecti visos ob inopiam incessentes; quæ si ad animam natalibus nobilem; rerum quasi egenam, ad mendicitatem usque reductam retuleris, non multum à ratione aberraveris.* Ex eo quod hi cæci Jesum titulo olim hodieque inter Judæos recepto *Filium Davidis*, בן דוד, salutant, Origenes illos negatæ Deitatis reos agit, & pro more suo ἀνυποκρίτως eosdem illos cæcos Judæorum in Christum credentium typum atque emblemata facit, qui scilicet non nisi humanam in Christo naturam agnoverint. Sed quid est, si non hæc cavillatio est? Quod argumentum si vel minimam veri speciem habeat, viderit Origenes, imo videant omnes illi qui ab eo sunt, an vel ipsum Matthæum ab hac cæcorum & Ebionitarum hæresi excusare possint, qui in ipso historiæ suæ principio Jesum Messiam non alio quam *Filii Davidis* & *Filii Abrahami* titulo dignatur. Quid vero & illa turba, quæ Jesum Hierosolymam ingressurum, quid item pueris illis, qui eundem templum ingressum, non sine divino instinctu, *Filium Davidis* læti salutant? quid denique Christo ipso futurum censeamus, qui se toties *filium hominis* appellat? Igiturne & illi Ebionitico fermento imbuti fuerint, & hic ipse Ebionitarum princeps, & pessimi dogmatis auctor habendus erit? Quod sane utrumque fieri necesse est, si illud Origenis ratiocinium tantillum valere putemus.

LXXVII.

LXXVII. Atque hoc pacto tandem & alterius fabulæ fontem de *negata ab Ebionitis Deitate Christi* invenisse videmur, inde nimirum scaturientem, quod Hebræi credentes in Christum, illum phrasi vernacula בן דוד *Filium Davidis*, appellarent. Quam boni Patres ex Gentilismo eo acceperunt, quo Hebræos illos negare crederent *Christum esse Deum*; quasi sc: qui Christum *hominem* vel *Filium Davidis* dicit, eo ipso *Filium Dei* esse neget; quemadmodum Origenes de Bartimæo ratiocinatur: vel necesse sit, ut qui Messiam *hominem* dicit, is continuo eodem Spiritu etiam *Deum* debeat appellare.

LXXVIII. Cum itaque disertissimis Patrum testimoniis evicerimus, *Ebionitas credidisse Jesum Nazarenum Messiam suum & verum Deum esse, Deique Filium, & verum hominem de Virgine natum*; finem huic disputationi de Persona Messiae imponere liceret, nisi una adhuc difficultas expedienda restaret, quæ indenecti posse videtur, quod Origenes & Eusebius, uti supra vidimus, διττὸς Ἐβιοναιῶν, *duplex Ebionitarum genus* commemorant, quorum alteri alteris melius pejusve de Christo senserint. Quæ distinctio uti insignem Patrum illorum ingenuitatem declarat, dum omnes eodem crimine non involvunt: ita eadem certam illorum notitiam arguere videtur, qua uti alteros hærescos absolverunt, ita alteros illos non nisi causa probe cognita sciverint condemnandos.

LXXIX. Quæ argumentandi ratio uti magnam speciem habet, & valere debet apud eos, qui *Ebionitarum* originem & nomen vel ab *Ebione* arcessunt pessimi dogmatis præcone, vel à πτωχεῖα ἡ διανείας, *humili sensu* repetunt: ita adversus rem ipsam nullum pondus habet, cum illam sectæ nominisque derivationem jam dudum in superioribus falsam atque ineptam esse evicerimus, & ex odio Christianorum Gentilium adversus credentes Judæos confictam. Unde adeo fundamento isto subruto atque everso, cætera quoque omnia quæ illi superstruuntur, sponte sua collabi necesse est.

LXXX. Quam ob rem ita potius de istac distinctione statuendum arbitramur. Credentes ex Hebræis, sive Ebionitæ, quadam nominis sui calumnia & præjudicio damnati, pessime

vulgo apud reliquos Christianos gentiles audiebant, maxime eos, qui quam longissime ab illis aberant, quales Irenæus in Gallia & in Africa Tertullianus. At qui illis propiores erant, ut vel ex ipsis, vel ex aliis, certius quid de illis cognoscere possent, omnia alia de illis audiebant; uti Origenes, Eusebius, Epiphanius & Hieronymus, qui Alexandriæ, & in Palæstina & Cypro vivebant. Epiphanius certe & Hieronymus præclara omnia de illis prædicant. Quorum ille cum Nazaræos (sunt autem hi ipsi nostri Ebionitæ) *impietatis Cerinthi* accusare non audet, Hær. xxix. cap. 7. tum de Ebionitis nominatim ea narrat, quæ magnificam illorum de Christo sententiam sole meridiano clarius ostendunt. Hic vero disertissimis verbis illos in *Jesum Christum* credere ait, *Filium Dei natum de Virgine Maria*. Cum itaque nihil esset, de quo *Ebionitas* in hoc gravissimo fidei capite de Christo accusarent, quos per omnia orthodoxe & sentire & loqui sciebant; miser ille *Ebion* plectendus erat, & identidem in partes vocandus, quoties de Hæresi aliqua circa personam Messiaæ agere volebant. Hunc Hieronymus accusat, quoties Photini præceptorem, vel qui illi præluserit, nominare è re videbatur: *Ebionitas* non ita, certe non nisi semel, & quidem antiquissimis temporibus, in historia Johannis; ex quo ipso merito concludimus, satis Hieronymum de sui temporis Ebionitis novisse & apud animum suum convictum fuisse, illos hætenus orthodoxos esse. Origenes vero & Eusebius cum de *Ebionitis* illis, quos ipsi noverant, exploratum haberent, illos credere *Christum de Virgine natum*; & tamen publico præjudicio laborarent, neque vero fabulosum illum *Ebionem* agnoscerent: hinc *duplex Ebionitarum genus* commenti sunt, quorum alteri melius, sequius alteri de Christo sentirent. Adeo ut manifesta & veluti solis radiis perscripta veritas illos quibusdam Ebionitarum orthodoxiæ testimonium dare coëgerit: quo minus vero de omnibus in genere idem crederent, commune præjudicium, & quaqua pervagata fama, credulitas item, & suspicax odium, impedierint.

D I S S E R T A T I O

D E

S E T H I A N I S.

In pergula illa hæreticorum, quam veteres Græci Latinique Patres exstruxerunt, & conquisitis undique turpibus visuque horrendis monstris exornarunt, quædam etiam ejusmodi imagines conspiciuntur, quæ, si oculis propius admotis accuratius examinentur, elegantiores sunt, quam quæ in tam horridum squalentemque locum meruerint detrudi. In quibus præterquam quod quædam, quæ olim turpia visa sunt, nunc decentissima esse deprehenduntur; reliqua, quæ revera deformitatem aliquam habent, non tam ipsis propria sunt, & nativa, quam ab iis profecta, qui dum illas obtorto collo & quasi renitentes per cœnum & lutum raptarunt, misere eas foedarunt, & sic non nisi male multatas, mutilas, laceras, & distortas statuerunt.

II. Talis nobis inter alias *Sethianorum* imago videtur, quam Epiphanius in Panario statuit, ordine xxxix. in qua tot & tam præclara pristinae illius venustatis lineamenta supersunt, & nativum formæ decus etiamnum ita elucet, ut, si quis in eo genere exercitatus oculorum aciem intendat, satis appareat, meliori loco dignam fuisse, & vel nunc inde esse eximendam. Id quod præsentī dissertatione ostendere conabimur.

III. Atque illa Sethianorum imago, qualem quidem Epiphanius nobis illam reliquit, hæc est. *Sethiani à Setho Adami filio genus se traxisse gloriantur. Quem quidem magnopere prædicant: eique quæ ad virtutem ac justitiam pertinent omnia, earumque signa, ac cetera generis hujus attribuunt. Eundemque Christum nominant, & ipsummet Jesum fuisse confirmant. Atque hunc in modum declarant. Ab Angelis enim non à superiori vi, producta esse dicunt omnia.*

IV. Primum quod his hominibus vitio datur, illud est, *quod ad Sethum generis sui originem referrent*: quod Christianis tantum visum est, ut ab eo tanquam præcipuo crimine illis nomen impositum voluerint. Sed quid est, obsecro, si hoc non est, miseram animi angustiam prodere? Quid enim, si rem simpliciter consideres, verius, quid certius ab illis dici poterat eo, quod à Setho Adami filio genus ducerent? Ipse ne enim Epiphanius, si viveret & sciret, aliunde suam cæterorumque omnium, quotquot vivunt & victuri sunt, originem repetere vellet aut posset? Nisi forte more veterum Græculorum, genus humanum veluti fungo terra enatum, aut cum scarabæis stercore bubulo vel equino ortum credere debeamus.

V. Sed quo provehimur? neque enim, qui primi id nominis & hæreseos commenti sunt, tantopere insanierint, ut hoc illorum assertum in dubium vocarint; sed procul dubio gravius quiddam in illis culparint. Nempe hi Sethiani ita sese *Sethi filios* dixerint, ut alios excluferint, eorumque originem alio retulerint. Id Epiphanius innuere videtur, voce *σεμνύνονται*, *gloriantur*. Ita sibi gratulati fuerint, serioque id triumpharint, se Sethi filios esse, ut præ se alios, ceu hoc titulo minime dignos, contemserint. Credo equidem, nec vana fides. Procul dubio enim majus quid in hoc titulo *filiorum Sethi* latet, quam quod Epiphanius capere potuerit, vel reliqui Christiani Doctores ex Gentilismo per tot secula assecuti sint; donec Cl. Altingius illud eruit & in clara luce collocavit.

VI. Nempe illud *בני שֵׁת filii Sethi*, in vaticinio Bileami Num. xxiv. 17. *Ecclesiam* vel *fideles* notat, quos Messias suo beneficio sit servaturus. *וְקָרָקַר כָּל בְּנֵי שֵׁת* *veluti gallina gloriando sub alas suas convocabit*, fovebitque ac defendet Messias, *omnes filios Sethi*. Ita enim hæc verba reddenda & explicanda esse, ex nexu & scopo totius orationis, & significatu vocis *קָרָקַר*, cæterarumque versionum incommodis, Altingius solide atque præclare evicit in *Locis Parallelis*, pag. 8. 9.

VII. Sed res ipsa paucis explicanda erit, eoque magis quo planiorem ab his ad sequentia intelligenda viam sternet. Postquam Cain, qui ex malo erat, 1 Joh. iii. 12. fratrem Habellem,

belem, *cujus actiones justæ erant*, occiderat; facile est intellectu, quantopere ea res Adami atque Evæ animos afflixerit, qui de Habelis pietate procul dubio sibi spem magnam fecerant. Cum itaque Eva haud multo post novam prolem eniteretur, atque ita promissionem Dei de Semine caput Serpentis contrituro novo argumento confirmatam videret, in spem novam erecta est, fore ut aliquando res generis humani, vel certe Ecclesiæ, in melius verteret, atque in hujus suæ fiduciæ argumentum filio nomen *Sethi* dedit, quoniam Deus illi *שׁ* posuerat, sive dederat *aliud semen* loco Habelis, quem Cain occiderat. Non *filium alium* ait, sed *semen aliud*; procul dubio ut innueret, se promissionem illam divinam respicere, quæ ipsi *Semen* promiserat. Gen. III. 15. Neque vero hac spe falsa fuit pia mater, cum eventus ipse docuerit, per hunc Sethum semen mulieris propagatum & conservatum esse, posteris omnibus Caini reliquorumque Adami liberorum diluvio tandem extinctis.

VIII. Ad hoc aliud accedit. Cum Cainitæ, ingeniosum hominum genus, cum alia ad generis humani utilitatem invenirent, tum omne genus violentiæ & voluptatum instrumenta cuderent, & omnia quotidie in deterius ruerent, tempore Enoschi filii Sethi publicum schisma ortum est, fidelibus nova sibi nomina adsciscientibus, certe profitentibus sese *filios Dei*, Gen. VI. & IV. coll. Cum vero in hac secessione Ecclesiæ à reliqua impiorum turba, Sethi studium, fides, pietasque maxime excelleret; quod quidem plurimis gravissimisque Interpretibus videtur, hinc adeo factum est, ut iidem fideles, qui se *Dei filios* profitebantur, tandem etiam à Setho, cujus vel consilium in secessione facienda secuti fuerant, vel fidem pietatemque postea æmularantur, *filii Sethi* sint appellati.

IX. Id ergo cum non ignorarent hi homines, natione Hebræi, professione Nazareni vel Christiani, linguæ Hebrææ Syrachæque callentissimi, Catecheseos veterum Patrum sive mysteriorum Cabbalisticorum minime ignari, *Filios Sethi* se professi sunt, id est, illius fidei & pietatis, quæ quondam in Setho fuerat, studiosos atque æmulos, id est vere fideles, vere Christianos, illorumque beneficiorum, quæ quondam cum alibi, tum

Num.

Num. xxiv. *filiis Sethi* per Messiam promissa erant, participes.

X. Sed quæ tanta, inquires, illis causa fuerit, à *Setho* potius, quam ab alio quovis Patriarcharum, maxime Abrahamo, generis sui, & professionis atque nominis originem repetendi? Responsio in promptu est, & facilis, opinor, creditu illis, qui veterem historiam norunt, & hodiernos mores non ignorant, ex iisque veterum consuetudinem noverint æstimare.

XI. Quemadmodum à Jesu *Nazareno*, quotquot in illum crediderunt, & pro Messia sive *Christo* receperunt, olim Ναζωραῖοι dicti sunt, atque etiamnum Judæis הַנֹּצְרִים Syris נַצְרִיָא, Arabibus اَلنَّصْرَانِي, *Nazareni* dicuntur; vel Græcis Latinisque Χριστιανοί, *Christiani*: ita antequam ille in carne exhibitus esset, fideles ab aliis quibusdam, quorum spectata in Ecclesia fides, pietas, ac virtus erat, fideles sunt denominati.

XII. Prima omnium, cui hæc gratia à Deo, posteaque ab hominibus honor obtigit, est nostra omnium Mater; cui cum Deus *Semen* promississet, contritum caput serpentis, Adam hoc beneficium uxori suæ à Deo collatum intelligens atque agnoscens, ipsam חַוָּה *Evam* appellavit, quoniam ipsa facta esset à Deo mater omnis viventis, & Christi sc. qui melioris vite auctor esset futurus, & electorum omnium, qui per fidem in illum vivaturi essent; cum è contrario ab ipso oriundi essent, qui reatus illius hæredes naturales essent. Unde factum, ut fidelis quisque multo post tempore à Jobo & amicis ejus, יְלֹד אִשָּׁה natus muliere Job. xiv. i. xv. 14. & ab ipso Christo omnes in universum fideles γεννητοὶ γυναικῶν nati mulierum dicerentur, Matt. xi. 11.

XIII. Alter ab hac *Sethus* fuit, cujus cum præclara ante omnes alios fides pietasque in Ecclesia cluceret, ad eandemque fidem & virtutem doctrina & vita alios adduceret, id honoris apud æquales suos atque posteros obtinuit, ut qui vestigia fidei & pietatis ejus legerent, ab ipso בְּנֵי שֵׁת filii Sethi dicerentur; quo nomine Bileamus Ecclesiam fidelium insignit, Num. xxiv. 17.

XIV. Tertius & quartus sunt *Semus* Noachi F. hujusque pronepos *Eberus*, Gen. xi. 21. Atque ipsi etiam *Semo* proles nata est, Patri omnium filiorum *Eberi*. Quod quidem supervacaneum, si non ineptum, Semi epitheton erit, si naturalem tantum relationem

tionem dicere debeat, quæ inter duos illos & utriusque posteros intercesserit. Quis enim adeo stupidus sit, ut dum proxima verba legit, non perspiciat atque intelligat, Semi pronepotem Eberum esse, & hujus adeo proavum Semum? Et quid causæ dici possit, quæ saltem speciem habeat, cur Semus *Eberi* potius & *filiorum* ejus *Pater* tam diserte dicatur, quam Elami, Jectanis, vel quorumvis aliorum, qui genus suum quoad carnem æque ad Semum referebant, atque Eber & posterij ejus? Igitur singulare quiddam atque eximium in utroque fuisse necesse est, quod illam denominationem Semi, & singularem historici sacri observationem meruerit: quod etsi hic loci à Mose diserte non est traditum, tamen ex reliqua historia facile elicitur.

XV. Nempe qui in unius veri Dei cognitione & cultu & religione primorum Patrum perstiterunt, reliquis passim ad idololatriam prolabantibus, illi vero עֲבְרָאִים *Hebrai* dicti sunt. Sic Abraham inter Cananæos, Gen. XIV. 13. & Josephus inter Ægyptios Cap. XXXIX. 14. XLI. 12. *Hebrai* audiunt, procul dubio à religione, quam à sua utrique diversam videbant, & ab Ebero quondam observatam & inculcatam esse ex veteri fama norant. Sic Jonas Cap. I. & denique Paulus, Phil. III. se *Hebraeos* profitentur, & hic emphatice *Hebraum ex Hebrais*, ut cum generis sui originem declarent, tum simul etiam religionem suam profiteantur. Cum vero homines religiosi ab Ebero potius, quam ab alio quovis Patriarcha postdiluviano dicti sint, necesse est, Eberum singulari ratione & præ cæteris religionem & pietatem inculcasse iis temporibus quibus reliquum genus humanum contra mandatum à Noacho, vel potius Deo ipso per Noachum datum, insanum illud de struenda turri Babylonica consilium moliebatur, & cum ad idololatriam tum ad alia omne genus scelera atque flagitia degenerabat.

XVI. Cum itaque Eberus talis tantusque esset, ut ab illo omnes qui in avita & vera religione casti manebant, *Ebrai* dicerentur, id primum Semo laudi datur, quod hujus Eberi pater sit, quod tam præclara indole nepotem genuerit; quemadmodum e contrario Chamo hoc stigma inuritur, quod improbum illum Canaanem genuerit, Gen. IX. 18. הוּא אֲבִי כְנַעַן *Hic est pater*

pater Canaanis, cui ob insignem impietatem atque flagitium adversus avum commissum ipse Noachus præter cæteros omnes Chami posteros maledixerat, Ibid. vs. 25. seq.

XVII. Nimirum cum ab omni ævo illud Venusini vulgo verum esse creditum sit;

Fortes creantur fortibus & bonis.

Est in juvencis, est in equis Patrum

Virtus, nec imbellem feroces

Progenerant aquila columbam:

Parentum fortunæ apud cultiores omnes nationes semper æstimatæ sunt, pro eo atque bonæ malæve indolis filios procreant. Ita senex ille Terentianus: *Uno ore omnes omnia bona de me dicere, & laudare fortunas meas, qui habeam filium tali ingenio præditum.* Sic Dido Ænæam demirans:

Hei qui te talem tanti gennere parentes?

Leander apud Musæum ad Heronem:

Ὅλβιος ὃς σε ἐφύτευσε, καὶ ὀλβίη ἡ τεκε μήτηρ,

Γαστήρ ἧς ἐλόχευσε μακαρτάτη.

Beatus qui te plantavit, & beata quæ te peperit Mater,

Venter qui te enixus est felicissimus.

Nec minus Hebræi, apud quos frequens de viris pietate vel eruditione præstantibus illud: **אשרי יולדתו** *Beata (mater) quæ peperit illum.* Sic Rabban Johannes Zacchæi F. de R. Josua Ananiæ F. **אשרי יולדתו**, Pirke Avoth, Cap. 11. Paulo aliter alii de R. Akiba: *Beatum*, inquiunt, *Abraham ex quo R. Akiba ortus est!*

Sed inprimis in hanc rem notanda est formula huic contraria, qua parentibus, qui mali moris filios genuerant, maledicere solebant. R. Salomon Jarchi ad Gen. 111. 17. **משל ליוצא** *Exemplo filii degeneris, quando homines maledicunt ubera quæ suxit.* Cui rursus contrarium est illud Luc. xi. 27. **Μακαρία ἡ κοιλία ἡ βασίσαςά σε, καὶ μασοὶ ὧς ἐθήλασας.** Quod non longe abludit ab illo Leandri, quod modo adduximus.

XVIII. Enim vero Semus hic non tam *Eberi Pater* dicitur, quam

quam *filiorum Eberi*, id est, *Hebraeorum*, qui sc. non tantum genus ex Ebero ducebant, sed etiam fidem & pietatem ejus æmulabantur. Ex quo sequitur, in *Hebraeis* non tantum Heberum, à quo vulgo dicti sunt, sed & Semum, ceu patrem exemplarem simul & carnalem, familiam ducere.

XIX. Denique Abram successit, quem Deus ipse אברהם *Abraham* vocari voluit, quod non tantum ex ipso Messias aliquando oriturus erat, sed & Pater futurus erat multarum gentium, quæ ipsius exemplo credituræ erant, & fide maximorum beneficiorum futuræ participes; Gen. xvii. Rom. iv. Quod vulgo notius est, quam ut declarari mereatur.

XX. Cum ergo tot stirpes dentur, ad quas Sacra Scriptura priorum originem refert; hi homines Abrahamo Patre omnium credentium, Ebero à quo Hebræi dicti sunt, Semo Hebræorum omnium Patre, denique ipsa omnium viventium matre Eva missis, Sethum elegerint, à quo nomen & originem derivarent, ut & inter sese aliquando & ab aliis *Filii Sethi* dicerentur: Etsi nunquam adeo ineptos credere possum, ut se *Abrahami, Eberi &c.* filios negarint.

XXI. Id vero qua ratione factum sit, uti scitu necessarium, ita explicatu facile erit, si ex hodierno Concionatorum nostrorum more rem æstimemus. Faciamus enim, quod fieri potuisse nemo sanus inficias iverit, Ecclesiæ cujusdam Judæo-Christianæ Antistitem, sive in Synagoga pro concione, sive in schola enarrasse historiam Sethi, Gen. iv. vel vaticinium Bileami; Num. xxiv. atque ibi exposuisse, quinam sint illi *Filii Sethi*, vers. 17. quid item קרקר, in eum sc. sensum, quem tandem Cl. Altingius eruit; *Et (veluti gallina pullos suos, ita Messias sub alas suas) congregabit omnes filios Sethi*, id est, *omnes fideles*: Inde vero ulterius perrexisse, & pro re nata cœtusque sui constitutione, historiæ illius vaticiniique usum ostendisse, atque ex utroque ansam cepisse auditores suos & consolandi, & ad veram fidem atque infucatam pietatem exhortandi atque inflammandi: & mox sole meridiano clarius elucebit, ex quam præclaro fonte lepida illa fabula hæresisve *Sethianorum* orta sit.

XXII. Faciamus, inquam, in hunc fere sensum aliquem il-

lorum loqui solitum: „Quod si itaque Jesus Nazarenus, in
 „quem nos credimus, est promissus ille Messias, Astrum illud
 „ex Jacobo processurum, Sceptrum surrectum ex Israële; Si
 „item illi *Sethi filii* sunt, qui in eandem Jesum credunt; agite,
 „bono fortique animo simus, quotquot in Jesum rite credimus,
 „neque metuamus quid nobis faciant homines. Fremant &
 „tumultuentur gentes, captent nationes consilia, conjurent Re-
 „ges & Principes terræ:

„*Ecce Sionai processit Principis Astrum,*
 „surrexit jam sceptrum ex Israële, Jesus Nazarenus, qui il-
 „luxit nobis ex alto, jamque rursus ad dextram Patris consedit
 „& sceptrum moderatur: Is nostros, eosdem suos hostes, pro-
 „fligabit, & pedibus suis conculcabit; nos vero, qui *Filii Sethi*
 „sumus, & reliquos fratres nostros, quotquot unquam futuri
 „sunt, quod quidem jam pulcre facit, sub alias suas vocabit,
 „ibique benigne fovebit, & adversus ipsas portas inferorum for-
 „titer proteget atque defendet. Ne quis vero nostrum erret,
 „fratres, & se hac spe frustra lactet, id nobis opera danda, in id
 „omni studio, cura, & cogitatione incumbendum erit, ut non
 „degeneres *Sethi filii* simus, sed tanto patre dignos filios nos præ-
 „stemus, &c. &c.

XXIII. Hunc itaque vel similem in modum cum phrasis illa
Filiorum Sethi & ad consolandum & ad exhortandum adhibere-
 tur, & identidem repeteretur, ac sæpius inculcaretur; atque ea
 res ad aures Christianorum quorundam gentilium allapsa esset,
 qui vim & mysteria phrasium scripturæ ignorabant: facile est
 existimare, hos miratos esse primum, mox etiam risisse & in lu-
 dibrium vertisse præclaram hominum illorum doctrinam, illos-
 que, qui ita docebant atque credebant, per risum & jocum *Se-
 thianos* appellasse; quo cum alia quædam accederent, Christia-
 nis gentilibus æque ignota atque mira, tandem optimos homines
 in hæreticos esse relatos, quemadmodum ex sequentibus clarebit.

XXIV. Sequitur enim apud Epiphanium: *Quem quidem mag-
 nopere prædicant; eique quæ ad virtutem & justitiam pertinent, om-
 nia, earumque signa, ac cætera generis hujus attribuunt.* Id nullus
 equidem inficior, sed magis miror Epiphanii ingenium, qui il-
 lud

lud vel negare, vel bonis illis hominibus vitio dare non vereatur. Quis enim dubitet, quin Sethus, à quo pii omnes *Filii Sethi* dicuntur, haud secus atque postea ab Abrahamo *Filii Abrahæ*, spectata & prorsus singulari in Deum fide fuerit, & pietate, virtute atque iustitia insigni? Cujus adeo vitam universam & res præclare gestas, quas forte ex antiqua Ecclesiæ Judaicæ traditione & Apostolorum institutione cognitæ habuerint, sibi & suis exemplum proponere, & usque inculcare, quid vitii habet? Sed ineptus sim & in lectorem nostrum injurius, si his tam frivolis & ineptis Epiphanii accusationibus refellendis immorari velim. Consulatur saltem Josephus, *Antiq. Jud. Lib. i. cap. 2. §. 3.* & Patricides sive Eutyrius Alexandrinus, *Annalium pag. 19. 20.* & ex hodiernis Celeberrimus Heideggerus, *Hist. Patriarch. Lib. i. Exerc. 6.* & perpendatur item, quam commoda ex adhortatione illa, quam §. 22. cœpimus, doctori Ecclesiæ occasio nascatur in laudem Sethi excurrendi, ejusque vitam & virtutes ceu vivum inculpatæ fidei & probitatis exemplum commendandi.

XXV. Sed gravius est, quod sequitur, neque ita facile diluendum vel ab hæreseos crimine purgandum, modo tam certum sit, quam ab Epiphanio audacter affirmatur; Sethianos credidisse, Sethum fuisse Messiam. *Eundemque, inquit, Christum nominant, & ipsummet Jesum fuisse confirmant.* Quod nobis quidem vero non fit simile, qui non ignoramus, quot fabulas atque hæreses linguæ doctrinæque Judaicæ ignorantia apud veteres Christianos gentiles pepererit, cujus rei jam in superiore dissertatione de Ebionitis aliquot specimina exhibuimus.

XXVI. Ut itaque fontem fabulæ ostendamus, Veterum quorundam Judæorum de Setho traditio conferenda erit, quam inter alios R. Meir B. Gabbai, insignis inter Judæos Gnosticus, sive Cabbalista, nobis exhibet, in libro quem עבודת הקדש id est, *Cultum Sacrum*, inscripsit, *Lib. iv. de mysteriis legis cap. circa finem.* ולזה רמזו בכ"ר באמרו זרע אחר ר' תנחומא בשם ר' שמואל אמר נסתכלה אותו זרע שהוא בא ממקום אחר ואי זה זה מלך המשיח *Atque illud innunt in Genesi*

Magna, quum dicunt ad illud, Semen aliud; R. Tanchuma nomine R. Samuelis dixit; intendebat illud semen, quod venit ex loco alio. Et quodnam illud? Rex Messias. Viden hic, Lector, semen illud, quod Eva sibi datum gloriabatur, Sethum inquam, explicari de Messia? Nempe Veteres in hoc Evæ dicto observant emphasin vocis שֵׁם Semen, qua ipse Deus usus erat in promissione Messiae. Gen. III. 15. Deinde vero & hoc notant, illud Semeh dici שֵׁם aliud, ejusque rationem reddunt, quod ex alio loco, sublimiori sc. & coelesti, vel certe sibi impervestigabili sit oriturum, quemadmodum Judæi quidam Joh. vi. 27. At hunc novimus unde sit. Christus vero quando venerit, nemo sciet unde sit. Itaque illud aliud Semen Judæi designare ajunt Messiam.

XXVII. Itane vero, inquires, jam Veteres Judæi crediderint, Sethum esse Messiam? nihil sane minus. Hoc volunt atque declarant, Piam Matrem Evam, cum post cædem optimi Abelis novam prolem enixa esset, tum vero sperasse illam, sese jam certe Messiam peperisse, promissum illud semen, sed id aliud, five alius, id est, nobilioris originis. Adeo ut Judæi idem de hac Evæ promissione credant, quod præstantissimi nostri Interpretes de priore dicunt; quando Cainum pepererat; *Acquisivi virum ipsum Dominum.* Quæ verba eo accipiunt, quo Eva se, vi promissionis divinæ jam ipsum Messiam peperisse putarit, אִישׁ אֶת יְהוָה *Deus & pater illum, verum simul Deum atque hominem.*

XXVIII. Eadem itaque ratione hos Sethianos, quos & divinorum Oraculorum & veterum traditionum Judaicarum callentissimos fuisse undique elucet, hæc Evæ verba explicuisse putamus: Quod cum Christiani gentiles inaudivissent, five quod rem, ita uti erat, non intelligerent, five quod odium in Ecclesiam illam cætera quoque Judaizantem illos transversos ageret, ita interpretati sunt, quasi Sethiani illi Sethum pro ipso Messia haberent. A quo tamen ipsos penitus abhorruisse verosimile est, nisi prorsus insanivisse sint dicendi. Sed quid dico verosimile? cum ipse infensissimus illorum adversarius rem extra omnem dubitationis aleam ponat, & ab ineptissima illa ac ridicula hæresi absolvat.

XXIX.

XXIX. Nempe postquam Epiphanius Cap. 11. doctrinam illorum de propagatione duplicis atque oppositi feminis, Caini & Habelis, atque mox in hujus locum succedentis Sethi, enarra-
verat; & Cap. 111. utriusque feminis per ἐτερύζυγα conjugia
commixtionem, atque hinc secutam corruptionem, eamque ex-
cipiens judicium divinum per diluvium, quod Cainitas prorsus
delevit: addit, ex illorum sententia, nova utriusque feminis
post diluvium incrementa, per improbum *Chamum* sc. & *Sethum*,
vel potius, nisi nostra nos conjectura fallit, *Semum*. Atque hic
hanc aureolam illorum confessionem exhibet: *Ceterum à Setho
continuata generis successione Jesus Christus prodiit, non ipse quidem
generis stirpe procreatus, sed in hunc mundum admirabiliter introdu-
ctus.* Ita quidem Petavius reddidit, Græca sic habent: Ἀπὸ δὲ
τῆς Σήθ κατὰ σπέρμα, καὶ κατὰ διαδοχὴν γένος ὁ Χριστὸς ἦλθεν
αὐτὸς Ἰησοῦς, ὅχι κατὰ γένη, ἀλλὰ θαυμασῶς ἐν τῷ κόσμῳ πεφη-
νῶς. Satis hinc clarum atque evidens est, quam præclare at-
que orthodoxe hi homines de Jesu Nazareno sentiant: primo
quidem confitentur illum esse *Christum*; deinde non naturali mo-
do, sed θαυμασῶς prorsus *mirabiliter*, ex sola virgine absque vi-
ri opera natum esse, ut procul ab illo fictitii Ebionis dogmate
abfuerint de Jesu ex Josepho pariter ac Maria nato; denique
vero non ipsum Sethum Messiam fuisse, sed à *Setho continuata
generis successione Jesum Christum ortum esse.* Quibus verbis quid,
obsecro, desiderari possit evidentius ad futilem illam calumniam
de *Setho Messia* refutandam? Et tamen, si quid Epiphanio credi-
mus, *idem qui illis temporibus Sethus fuit, modo Christus appellatus,
à cælesti Matre de cælo missus ad homines descendit.* Cujus comma-
tis uti postrema verba Sethianorum sunt, & cœlestem Christi
originem atque conceptionem ex Spiritu S. docent, hunc enim
Matrem vocant; ita attendenti dubium esse non potest, quin priora
illa ab Epiphanio gratis sint addita, ad receptam de illis opinio-
nem usque fovendam & inculcandam.

XXX. Eodem itaque jure Sethiani statuuntur Sethum pro
Messia habuisse; quo Lutherus, Fagius, aliique, quos Cl. Pfeif-
ferus longo ordine recenset, in *Dubiis vexatis* ad Gen. iv. 1.
Cainitæ dici merentur. & Cainum dici possunt pro Messia co-
luisse,

luisse, ex eo quod verba illa, *Acquisivi Virum Dominum*, ex sententia Matris Evæ interpretantur de Messia.

XXXI. Hac itaque gravissima, uti prima specie apparebat, difficultate sublata, reliqua, quæ Epiphanius Sethianis objicit, minori negotio expedire licebit, cum ejusmodi pleraque sint, ut illa recensuisse etiam sit refutasse. Unum illud hæreticum ac plane impium videtur, quod *ab Angelis, non à superiori vi, producta esse dicunt omnia*. Sed cum hæc hæresis Sethianis cum aliis pluribus communis fuerit, nunc argumentum illud non occupabimus, sed suo servabimus loco & tempori, quando ostendemus, & tam clare demonstrabimus, quam sol lucet in meridie, Optimos Patres Christianos, linguæ Hebraicæ Syro-æve ignorantia rursus toto cælo aberrare; cum Sethiani cæterique ejusdem commatis Ebionitæ, per τὸν Δημιουργὸν ἢ Δημιουργὰς ἔ Κόσμος, *Conditores Mundi*, uti quidem Græci verba illorum reddiderunt, nihil aliud intellexerint, quam quos Christus atque Apostoli ἀρχόντα ἔ Κόσμος τέττα, & ἀρχὰς καὶ ἐξουσίας καὶ κοσμοκράτορας ἔ κόσμος τέττου appellant; quam phrasin cum illi homines similiter frequenti sermone usurparent, & Græculi ex Hebræo Syro-æve male verterent, hinc nova fabula, *mundi ab Angelis conditi*, est enata.

XXXII. His itaque tantisper missis, reliqua considerabimus, quæ Epiphanius illis objicit, eaque exigui momenti, ac haud satis dextre à Gentilibus accepta esse probabimus. Quod quo melius ostendamus, fundamentum doctrinæ illorum, ex initio historiæ Geneseos præmittendum erit, & quasi substruendum, quo recte intellecto sponte sua hominum illorum non solum orthodoxia, sed & insignis eruditio Scripturaria sponte sua elucescet.

XXXIII. In primo itaque Evangelio Deus O. M. duplex *Semen* fore commemorat, alterum *Serpentis*, alterum *Mulieris*; tum inter hoc diversum semen bellum fore ἀσπονδον, ejusque illum eventum, ut *semen mulieris* patiatur *contritionem calcanei*, *semen vero serpentis* immedicabili vulnere *contritionem capitis*. Gen. iii. 15. Ubi per *Semen Serpentis* omnes impios, per *Semen vero Mulieris* cum aliis omnes pios, tum caput atque Principem illorum

lorum Messiam intelligi, apud plerosque orthodoxos in confesso est. Inde vero Deus Evæ atque Adamo calamitates quasdam denunciat, ipsos atque universum genus humanum de reatu, transgressione contracto, convincere aptas natas. Ibid. vs. 16. f.

XXXIV. Hujus porro divini oraculi, unicæ quondam & præcipuæ rerum in orbe eventurarum normæ, historiam atque eventum Moses in sequentibus enarrat. Primum quidem utriusque seminis propagationem, & manifestationem, per luctam atque exitum illius, novamque impietatis convictionem, in historia Kaini atque Abelis Cap. iv. 1---16. Mox alterum utriusque seminis incrementum in posteris Kaini, & nativitate Sethi hujusque posteris, Cap. iv. v. novam item luctam, in secessione Seminis Mulieris ab impiis Cainitis, Cap. iv. ult. & utriusque seminis conjunctione Cap. vi. 1. sequente itidem nova atque singulari convictione de reatu atque impietate totius generis humani per aquas diluvii, Cap. vi. vii. viii. Quod universale generis humani exitium cum Noach atque familia ejus evasissent, sacer historiographus de novo utriusque seminis incrementum & manifestationem ostendit, serpentini quidem in Chamo præcipue ejusque nequissimo filio Canaane, mulieris vero in Semo & posteris illius, Cap. ix. 8. Quæ omnia cui fusius legere atque accuratius perpendere volupe est, Cl. Altingium consulat, Tom. 1. in *Analysi Exegetica Geneseos*, & Tom. v. in *Historia Oeconomica Patriarcharum*.

XXXV. His itaque fundamentis jactis, quorum soliditatem nemo sanus, credo, in dubium vocare aufit, age doctrinam Sethianorum conferamus, pro eo atque Epiphanius illam consignatam reliquit. (1) *Nam cum superiore Cajanorum Hæresi hac ex parte consentiunt, quod asserunt; duos ab initio homines extitisse; à quibus Cainus & Abelus exorti sunt.* (2) *De quibus inter se dissidentes Angeli contra se mutuo venerunt: idque perfecerunt, ut Abelum fratrem Cainus occideret. Siquidem de amborum illorum hominum generationibus, à quibus Cainus & Abelus producti sunt, pugnantibus Angelis, acris est coorta contentio.* (3) *Sed enim victoria penes Vim illam superiorem fuit, quam Matrem esse, fœminamque*

namque definiunt. (4) Quippe Matres ab his in cælo, & fœmina, maresque collocantur; ac propemodum etiam generis necessitudines, stirpiumque capita. (5) Posteaquam igitur, ut ajunt; vicit illa Mater ac fœmina, & Abelum interfectum esse cognovit, secum animo cogitans, Sethi generationem procuravit, eique vim suam indidit. (6) Proinde vis illius superioris semina quadam aspersit, ac scintillam immisit, quæ ad primam illam seminis propagationem, constitutionemque lapsa de cælo fuerat. (7) Quam quidem Justitia constitutionem, ac seminis electionem fuisse jactant, quo utriusque beneficio Angelorum vires everterentur, qui & mundum fabricaverant, & duos homines initio produxerant. (8) Quas ob causas Sethi genus separatim ab illa origine deductum est, utpote electum & ab reliqua stirpe sejunctum. (9) Progredientibus deinceps temporibus, & utraque sobole in unum conflata, hoc est Caino, & Abelo convenientibus invicemque permistis, omnium Mater ea re animadversa generis humani semina integra ac sincera representare constituit: cum, uti diximus, Abel esset occisus. (10) In Sethum illud delegit, & ab omni labe purum ostendit. In eumque solum cœlestis illius vis suæ ac sinceritatis genus immisit. (11) Rursum vero cum promiscuam perturbationem, & Angelorum hominumque temerarios impetus cerneret, quod commista simul genera illa duo fuissent, qua ex confusione nova quadam essent genera constituta: eadem illa Parens fœmina progrediens aquarum eluvione contrariam omnem factionem funditus extinxit; ut incorrupta ac justa Sethi stirps ad cœleste genus, scintillamque justitiæ conflandam, in terris sola retineretur. (12) Verum clam ipsa rursus Angeli Chamum è genere suo progeneratum in Arcam introducunt. (13) Nam ex octo capitibus illis, quæ in Noëmi Arca servata leguntur, sincerioris generis septena fuisse prædicant, octavum vero nomine Chamum ab aliena vi productum latuisse cœlestem Matrem, & in Arcam irrepsisse: & id ipsum Angelorum fraude ac consilio esse perfectum. (14) Cum enim, ut ajunt, didicissent illi, genus omne suum diluvii aquis exterminandum, mira calliditate, quo mali generis, cujus authores erant, reliquias foverent, Chamum in Arcam inculcant. (15) A quo in humanum genus error, & oblivio, atque inconsiderati flagitiorum impetus, & scelestorum varietas multiplex in Orbem terrarum erupit. (16) Atque ita

Mundus

Mundus ad pristinam perturbationem denno revolutus, perinde atque ante diluvium, malorum copia redundavit. (17) Caterum à Setho continuata generis successione Iesus Christus prodiit, non ipse quidem generis stirpe procreatus, sed in hunc mundum admirabiliter introductus, (18) Idem enim qui illis temporibus Sethus fuit, modo Christus appellatus, à cœlesti Matre de cœlo missus ad homines descendit.

XXXVI. Ex his, si quis attendat, & æqua mente omnia consideret, evidens est, Sethianos in Scripturis explicandis ita versatos esse, ut primam illam generis humani historiam non aliter consideraverint, quam commentarium quendam in primum illud Dei oraculum de *Semine Mulieris contrituro caput Serpentis*, & *perpetua diversi seminis oppositione & lucta*. Id quod clarius esse putamus, quam ut nostram in illustrando operam magnopere desideret, nisi quod ejusmodi quandoque phrasæ occurrunt, quæ cum à nostrorum Theologorum usu sint remotæ, morosum lectorem nonnihil offendere posse videantur. Quamobrem, quæ opus erit, paucis explicare non pigebit.

XXXVII. Quod itaque §. 2. de *Angelis* dicitur, id de malis præcipue intelligendum est, qui §. 7. *mundum condidisse dicuntur*, qui Christi & Apostolorum phrasi, ὁ ἀρχὼν τοῦ κόσμου τούτου, *Princeps hujus seculi*, & αἱ ἀρχαὶ καὶ ἐξουσίαι, καὶ οἱ κοσμοκράτορες ἑστέοντες ἑαυτῶν τοῦ τούτου audiunt; quemadmodum ex eo satis liquet, quod à Semine Mulieris *vires illorum evertendæ* dicuntur, §. 7. & Chamus è genere illorum prognatus, & ab illis tantopere defensus esse dicitur, §. 12. 13. 14. His vero opponitur ἡ ἄνω δύναμις *Vis illa superna*, id est, Sp. Sanctus, ἡ δύναμις ἡ ὑψίστου *Virtus Altissimi*, Luc. 1. 35. quem Cabbalistice *Matrem* dici alibi jam ostendimus; cujus denominationis uti sua à Cabbalistis ratio redditur, ita illum Sethiani ab officio regenerationis forte ita appellarint, quoniam Dei filius, uti hic Setho, *vim suam indat*, §. 6. & τὸ ἄνωθεν δυνάμεως σπέρμα, *superna virtutis semen*, & *divinum illum igniculum*, τὸν σπινθήρα τὸ ἄνωθεν πεμφθέντα, §. 6. id est *divinæ indolis participes* faciat, τῆς θείας φύσεως κοινωνῶν, ubi Petrus ait, II Epist. 1. 4. Conf. Ibid. v. 3. Joh. III. 3. s. unde, quia non secundum carnem geniti sunt, sed

ex Spiritu, hic quoque §. 7. ἐκλογὴ σπέρματος, vel potius, uti usitatio Hebraismus habet, σπέρμα ἐκλογῆς *semen electionis* dicuntur, id est, *electum*, uti mox §. 8. occurrit, ex 1 Pet. II. 9. Huic vero *Vi Supernæ*, sive Spiritui S. suas quoque præcipuas in illa historia partes fuisse, ex Gen. VI. & 1 Pet. III. 18. 19. satis notum est.

XXXVIII. Quod vero toties Angelorum horum mentio occurrit, atque iidem etiam Chamum in Arcam quasi Deo invito intrusisse leguntur, ex eo satis apparet, Sethianos omnem mali originem Diabolo adscripsisse, eodemque modo locutos esse, quo nostri vulgo solent, quando Deum & Diabolum inter se opponunt, uti in πολυτροπήτῳ illo, quo vel gravissimus ille eruditissimusque Theologus, P. Fagius, pro concione uti non est veritus: *Wo Gott ein Kirchen bauet: Da richtet der Teuffel sein Capel dar neben auff*: narrante Melch. Adami in *Vita* ejus. Quo ipso ad hanc Chami historiam ex Sethianorum mente nihil aptius dici potest.

XXXIX. His itaque breviter explicatis, nihil causæ esse arbitramur, cur non omnia & singula, quæ hic de Sethianorum fide narrantur, commode & dextre accipi possint & debeant, convenienter Sacræ historiæ, ductu fili analytici, quod in superioribus jam explicuimus. Omnis illorum oratio huc tendit, ut secundum declarationem Dei Gen. III. 15. factam, duplex Semen ostendant, & quæ inter illas partes inimicitiae, quis harum distinctis temporum intervallis eventus fuerit, exponant. Cujusmodi doctrinæ nihil unquam solidi objici posse confido.

XL. Sed tamen non deest, quod Salaminius Præsul in hac sacrae historiæ expositione carpat atque acriter perstringat. *Hoc modo*, inquit, *illi universa statuunt. Verum quam stolta, quam porro imbecilla ac vana sint, quæ ab illis jactantur, nemo non videt. Neque enim duo conditi sunt homines, sed unus duntaxat Adamus: à quo Cain, & Abel, Sethusque geniti. Tum reliquæ deinceps ad diluvium usque generationes non à duobus hominibus, sed ex uno solum capite, nimirum Adamo, profectæ sunt. Sed & ab uno rursus Noëmo post Diluvium, non à diversis, insequentium origo deducitur; à Noëmo inquam, qui è Sethi prosapia fuit, genus hominum omne*

omne derivatum est, non bifariam divisum, sed una stirpe comprehensum. Ex qua tam Noëmus quam ejus uxor prodiit, eorumque liberi Sem, Cham & Japhet: nec non & singulorum conjuges; qui quidem omnes, unius ex Sethi genere procreati sunt, non à duobus hominibus producti: qui nunquam in terris fuerunt, quemadmodum isti fabulantur.

XLI. Nolim vero quisquam exspectet, quibus verbis ad hanc miseram Epiphanii logomachiam respondeam. Quin tuum B. L. ipsius arbitrium esto, Sethianorumne *stolida, imbecilla ac vana* sint dogmata de perpetua duplicis seminis oppositione, an hæc frigida atque elumbis Epiphanii disputatio, pro Adamo unica generis humani stirpe. Quippe ita existimo, neminem, qui Sacras literas vel à limine salutarit, adeo rudem atque imperitum esse posse, quin facile per se ipse perspiciat atque intelligat, quid inter illa Sethiana dogmata & hanc Epiphanii disputationem intersit. Quare verbum non amplius addam, nisi ut lectori nostro Augustini lectionem commendemus, de *Civitate Dei*, Lib. xv. Cap. i. v. xvii. & xxii. ubi cum de *duplici Civitate*, uti ipse appellat, agit, satis diserte in sententiam Sethianorum scribit. Nos iterum ad reliqua, quæ Epiphanius Sethianis objicit, examinanda pergemus.

XLII. *At enim certos*, inquit, *libros Clarissimorum Virorum nominibus inscriptos circumferunt. Ex quibus septem omnino Sethi tribuunt; alios vero ἀδρυεῖς, (hoc est generis alterius) nuncupant. Est & alius liber falso Abrahami nomine, quem pro Apocalypsi venditant, omni nequitia refertus. Præter quem alterum à Mose, reliquos ab aliis editos esse mentiuntur. Quid vero in eo vitii, quod doctores illorum, non contenti viva voce præsentibus instituere, libris quibusdam editis etiam absentibus & seræ posteritati, si superesse contingeret, consultum iverint? Enimvero clarissimorum virorum, Sethi, Abrahami, Mosi, aliorumque heroum nominibus falso inscripti erant; & pars omni nequitia referti. Quis vero horum, maxime postremi, nobis certam fidem faciat? Epiphaniusne noster? Atqui hunc jam tot exemplis probavimus optimorum hominum optima dicta, & linguarum & rerum imperitia ita misere sæpius detorquere, ut si vel ipsa verba profer-*

re videatur, tamen integram fidem non mereatur; nedum ut hæc ita simpliciter affirmanti credamus. Quod si vero ipsi illi libri superessent, nobis non est dubium, quin multo illos meliores deprehensuri simus, quam hic ab Epiphanio depinguntur; quemadmodum ex fragmentis illis fidei Ebionitarum & Marcioniorum alibi jam abunde dedimus probatum. Ex quibus etiam illud constare posse arbitramur, si integra Ebionitarum aliorumque, qui hæretici dicti & habiti sunt, scripta superessent, nihil causæ fore, cur cum eruditissimo Anglo de languore Ecclesiæ Christianæ, exeunte primo seculo, multum suspicemur; cum ejusmodi scripta, quæ à Christianis Gentilibus, convenienter suo de illis judicio, neglecta & contempta fuerunt, & tandem temporis injuria plane interciderunt, è contrario non tantum puram illorum hominum fidem, sed & insignem in Scripturis enarrandis eruditionem nos abunde docere possent, cum utriusque præclara vestigia in exiguis illis fragmentis supersint. Qui vero ex Gentilismo recens in Ecclesiam recepti erant, è vestigio ad scribendum non profiliisse, quis admodum miretur, quisquis de illorum modestia paullo benignius sentiat? Qui enim inter illos eruditionis laude florebant, Philosophi sine dubio erant, Oratores, & Grammatici sive Philologi, qui quamvis ad Gentilis Idolatriæ refutationem plurimum conferre posse videbantur, ad solidam Sacrarum literarum interpretationem & mysteriorum Christianorum explicationem parum erant instructi. At eodem tempore in Ecclesia Judaica zelum quoque omnem refrixisse, & nihil memorabile dictum, factumve esse, quis credat, tametsi nulla illius Ecclesiæ monumenta supersunt? Ita res est. Prima illa & antiquissima Ecclesia Christiana, quam ipsi Apostoli Hierosolymis vicinisque locis plantarant, imminente Urbis excidio, Pellam in Coelen Syriam concessit, donec gravissima illa tempestas transiret. Aderant in illa cum alii, qui more Judæorum à teneris sacras literas norant, ut potentes essent in Scripturis, tum etiam Apostolorum discipuli, qui cum ab illorum ore Christianam doctrinam accepissent, non poterat non inter eos vigere solidioris Theologiæ cognitio ejusdemque studium, horrendo illo Dei judicio in incredulos Judæos, & singularem

gulari in credentes gratia, zelum pietatis & studia literarum excitante. Quo cum accederet linguarum Orientalium cognitio, quæ illis vernaculæ erant, rituumque omnium sacrorum & typorum exacta notitia, non nisi omnia summa de studiis & profectibus illius Ecclesiæ augurari licet, tot cognoscendi & proficiendi mediis instructæ. Atque ejus rei vel hi Sethiani nostri præclari testes esse possint, in quibus insignis Scripturarum cognitio & divina earundem interpretatio undique elucet. Adeo ut fatendum videatur, quo tempore in Gentilium Ecclesiis sacrorum studiorum veluti prima infantia fuit, eodem in Judaica Ecclesia illa maxime viguisse & floruisse; maximeque sit dolendum, eorum quæ in illa Ecclesia olim scripta sunt, hodie nihil superesse.

XLIII. Sed dum illa frustra votis requirimus, age, nomina saltem librorum illorum consideremus, si quid forte lucis ex illis nobis affulgere queat. *Ex quibus septem*, inquit Epiphanius, *omnino Setho tribuunt, alios vero ἀλλογενεῖς nuncupant.* Idem Epiphanius sequenti hæresi *Archonticorum* repetit, & paullo etiam fusius; *Hinc etiam*, inquit, *libros aliquot ediderunt Sethi nomine inscriptos, quos ab eo traditos ac relictos affirmant. Item alios cum illius, tum septem ejus liberorum nomine. Totidem enim ab eo procreatos volunt, quos ἀλλογενεῖς nominant: ut in aliis Hæresibus Gnosticorum sc. ac Sethianorum ostendimus.* Satis sibi hic Epiphanius constat, & utrobique *libros Sethi* ab illis, quos ἀλλογενεῖς vocatos ait, distinguit, ut omnino diversi fuisse videantur. Et tamen quamprimum hæc legi, & quotiescunque postea relegi, nescio quid de nimia Epiphanii subtilitate identidem in mentem venit suspicari. Quid enim illud ἀλλογενεῖς, nisi **אחר ער** σπέρμα ἕτερον, ut LXX. reddiderunt, vel ἀλλο γένος? Quodnam vero aliud illud *semen*, nisi ipse Sethus, de quo Mater, *Dedit mihi Deus semen aliud?* Imo ipse Epiphanius de Archonticis, Cap. VII. *Quem (Sethum) ὁ ἀλλογενὴς vocant.* Adeo ut si quem librum habuerint **אחר ער** inscriptum, is inprimis ad Sethum ipsum referendus videatur. Sed sit ita, neque enim magni interesse arbitramur, iidem illi an diversi fuerint libri; quid vero in eo sit vitii, habere libros *Sethi* &c. nomine inscriptos? Impuden-

dentia, inquires, & mendacium, quod libros à se conscriptos Setho attribuant. At unde constat, *Setho* ab illis attribui? Satis illis causæ erat, cur libros istos *Sethi* & ἀλλογενῶν nomine vocarent, quod in illis de *Setho* ejusque doctrina, vita, & rebus gestis; de *Semine* item *alio*, de *Filiis Sethi*, eorumque civitate, jure, legibus & beneficiis ageretur; etsi libros ipsos ad Sethum tanquam scriptorem non referebant. Nempe facile est ad intelligendum, eundem, qui in Ecclesia scholave doctrinam illam de *Setho* ἀλλογενῆ, & de *Filiis Sethi* tradere solebat, eandem etiam dignam judicasse, quam literis consignaret, librosque illos, ita uti decebat, ab ipso argumento inscripsisse, vocasseque *libros Sethi*, vel *Filiorum Sethi*, vel ἀλλογενῶν, Hebr. ספר בני שט, ספר ספר זרע אחר, ספר שט vel si qua alia ratione ipsis lubitum fuerit.

XLIV. Sed est & alius liber, falso *Abrahami* nomine, quem pro *Apocalypsi* venditant, omni nequitia refertus. Quid id libri sit, quis dixerit? Nobis illud notasse sufficiat, esse hodieque inter Judæos antiquissimum librum *Jezira*, sive de *Creatione* inscriptum, quem hi itidem *Abrahamo* tribuere dicuntur. Ritangelius interpres & editor in ipsa inscriptione; *Liber Jezirah, qui Abrahamo Patriarchæ adscribitur*: Non quo Judæi librum ab ipso *Abrahamo* scriptum velint, sed quo credant, eandem illo doctrinam contineri, quam *Abraham* olim crediderat ac professus fuerat, quemadmodum Cl. Buxtorffius alicubi observat. Quare igitur Sethianis non licuerit libro alicui nomen *Abrahami* præscribere, etsi non crederent, illum ab ipso *Abrahamo* editum?

XLV. An vero hic Sethianorum liber *Abrahami* idem ille sit Judæorum *Sepher Jezirah*? id nullus equidem dixerim. Etsi neque illud inficias iverim, eandem doctrinam, quæ illo Judæorum libro continetur, inter Sethianos olim maxime viguisse. Certe tanta convenientia inter Judæos Cabbalistas & Sethianos aliosque hæreticos Judaizantes deprehenditur, ut alteri alteris maximam lucem fœnerari possint.

XLVI. De *Libro Moysis* nihil dicere habemus, nisi quod in mentem venit suspicari, esse forte eundem librum, quem Judæi olim hodieque *Torah*, vel *Chamisscha Chumsche Tora*, appellant, ut hi Sethia-

Sethiani eadem impietate & contumacia usi sint, qua *Nazarei*, quos jam alibi ostendimus, Versione Septuagintavirali rejecta, sola editione Hebraica usos esse; ut ex eodem libro (תורת משה) cum alia suæ hæreseos dogmata, tum illud inprimis de *Filiis Sethi*, conati fuerint probare.

XLVII. Præter hos denique ipse etiam Epiphanius libri mentionem facit, sed qui magis Judaicam quam Gentilem originem sapit. *Extant in Jubilais*, inquit, *qui liber Genesis Parva dicitur; uxorum Caini Sethique nomina &c.* Ergo duplex eidem libro nomen, utrumque mere Judaicum. Ubi enim, nisi inter Judæos, *Jubilai* noti? Ubi בראשית רבה *Genesis magna*? Ubi סדר עולם רבנא *Chronologia major*? Ubi סדר עולם ווטא *Chronologia minor*? si non apud Judæos, apud quos hæc aliæque id genus inscriptiones frequentes occurrunt? Eandem *Genesin Parvam Cedrenus* quoque sæpiuscule allegat, eademque inde filiarum Adami nomina depromit. Quod cum & ab aliis fiat, nullo Christiano magnopere contradicente; lubens equidem scire velim, quid inter hunc Judaici ingenii fœtum, & illos Sethianorum libros intersit, ut cum hi ab Epiphanio tantopere accusentur, ille tanquam fide dignus ab eodem contra Sethianos allegetur. Sed de his libris, spero, aliquando melius nos erudiet celeberrimus atque eruditissimus Vir, *Eduardus Bernardus*, qui cum in suis *Notis ad Josephum commentaria ad Panarion Epiphanii* promittit, tum ibidem *Jubilæorum* librum ספר הקבלה vertit, ad mentem, ut ait, Epiphanii. Id quod nobis argumento est, Virum rerum Orientalium peritissimum quædam jam hujus generis congefisse, quæ nostram, imo & aliorum plerorumque notitiam hætenus fugerunt. Quæ dum ab illo expectamus, nos in dogmatibus Sethianorum examinandis pergemus.

XLVIII. *Ad hæc*, inquit Epiphanius, *quæ est illorum stoliditas ac vacordia, uxorem Sethi Horaam nescio quam nominatim vocant. In quo vide, queso, quam inepti sint, ut illorum velut scenica commenta, stultissimasque fabulas, ac temere conficta mendacia omni ex parte condemnes. Nam cum nonnullæ sint hæreses, quæ vim quandam esse statuunt, quæ HORÆA nominetur: illi vim ejusmodi HORÆAMQUE Sethi conjugem existisse prædicant.*

XLIX. Sed frustra *Αἰρεσιολόγος* noster carpit & stoliditatis accusat, quæ non intelligit. Quæ enim hic Sethiani, & alibi alii Judaizantes de *Horæa*, *Vi quadam divina* tradunt, illa, quanta quanta sunt, nihil nisi *Cabbala* sunt, sive Theologia mystica Judæorum, quam Epiphanius nunquam attigit, certe non intellexit. *Cabbala* enim Judæorum est ipsissima Judaizantium *Gnosis*, & *Cabbalistæ*, *חכמי האמת*, *Gnostici*. Quod ut paucis ostendamus, hic ipse locus exigit, in sequentibus, Deo volente, plenius demonstrandum.

L. *Cabbalæ* Judaicæ pars prima atque potissima in Theologia illorum, sive doctrina de Deo, explicanda versatur. Hanc decem *Sephiroth*, *Numerationibus*, sive totidem *Prædicamentis*, vel *Locis* communibus sunt complexi. Nomina illarum hæc sunt: *כתר עליון* *Corona summa*, *חכמה* *Sapientia*, *בינה* *Intelligentia*, *גדולה* *Magnificentia*, *נצח* *Potentia*, *תפארת* *Decus*, *מלכות* *Victoria* vel *Æternitas*, *יסוד* *Majestas*, *יסוד* *Fundamentum*, *מלכות* *Regnum*. Harum *Sephiroth*, sive *Numerationum*, tres primæ Substantiales sunt, quæ tres divinas personas in uno *אין סוף* sive *Infinita Essentia* exhibent: Reliquæ *Attributa*, quæ illas Dei *Virtutes* explicant, quibus Triunus ille sese in mundo, vel Ecclesia potius, e usque Redemtione per Messiam, manifestat. Universas illas nomine & Schemate *Arboris Cabbalisticæ* proponunt, ubi suis singulæ circulis vel orbibus quasi inclusæ conspiciuntur. Qua de re prolixè videri potest Rittangelius, in *Libro Jezira*, pag. 10. seq.

LI. Eædem vero *Sephiroth*, ad doctrinam illam celandam simul atque declarandam, aliis quoque infinitis pene nominibus insigniuntur. Ita, verbi gratia, septem inferiorum tres priores, de quibus nunc potissimum agendum est, etiam *חסד* *Benignitas* vel *gratia*, *דין* *Justitia*, & *רחמים* *Misericordia* appellantur, quæ ipsum nucleum nobis exhibent, qui reliquo illo verborum cortice velatur. Quoniam vero harum singula nomina singulis Patriarcharum nominibus juncta inveniuntur, *Benignitas Abrahamo*, *חסד לאברהם* *Dabis Benignitatem Abrahamo*, Mich. VII. 10. *Terror*, sive terribilis Dei justitia, *Isaaco*, *פחד יצחק* *per terrorem Isaac* Gen. xxxi. 42. & denique *Decus Israël*, *ישראל*

תפארת ישראל *Decus Israëlis* Thren. 11. 1. Hinc eadem Dei attributa horum Patriarcharum nominibus appellare solent, universa simul אבות העליונים *Tres Patres superiores*, singula seorsim, מדרת אברהם *Proprietatem Abrahami*, מדרת יצחק *Proprietatem Isaaci*, & denique מדרת יעקוב *Proprietatem Jacobi*. Eadem vero ratione & aliis propriis nominibus, propius longiusve petitis, in eodem argumento utuntur. Sic *Sem*, *Cham* & *Japheth* appellant; quorum nominum vim quemadmodum quisquis methodi Cabbalisticæ ignarus est, nunquam assequetur, ita qui his mysteriis leviter est initiatus, facile intelliget, *Semum*, cui Noachus præ cæteris suis filiis benedixit, *Gratia* divinæ Emblemata esse; *Chamum* vero, qui à fervore nomen habet, æstum *ira* sive *justitiæ* vindictivæ significare; *Japhetum* denique, cujus nomen יפה ad יפה vel יפה *pulchrum* vel *pulchritudinem* proxime accedit, Cabbalisticè denotare תפארת, id est tertiam proprietatem, quæ alias *Decus* appellatur.

LII. Ut itaque ad rem veniamus, Gnosticorum eadem methodus, eadem dogmata sunt, vel ipso Epiphanio teste, Hæresi XL. de *Archonticis*, Cap. 11. Sed eo libro, cui *Symphonia* nomen est, uti potissimum solent: in quo cælestes orbes octo vel septem esse definiunt. Horum in singulis residere principes: ita ut per septenos orbes distributi sint, atque unus in quolibet Princeps existat. Certos porro unicuique Principi ordines esse descriptos. Supra quos omnes octavo in cælo lucidam Matrem cæterarum Hæreseon more constituunt. Viden' hic Orbes, & quidem septem inferiores, supra quos unus, octavus, in quo Mater, sive בינה, *Intelligentia*? Ubi octavus orbis procul dubio complexu suo reliquos quoque superiores includit, quorum *Hi tres unum sunt*, non tantum phrasi Johannis, sed & Cabbalistarum.

LIII. Sic ex eodem fonte est eorundem *Archonticorum*, qui & ipsi *Sethiani* fuerunt, ἡ ἀκατονόμας & δύναμις innominata, vel quæ nullo nomine comprehendendi potest *Virtus*, Hær. XL. cap. 7. כוח הנסתה Cabbalisticè, *Pater* nostris, oppositè ad *Filium*, qui est כוח הנגלה *Virtus* illa manifesta & manifestans omnia. Hinc illa Gnosticorum *Achamoth*; ipsa Cabbalistarum חכמה, *Sapientia*: Hinc item alia multa, quæ hic non est dicendi locus.

LIV. Cum ergo inter Sethianos, quosdam faltem, eadem doctrina vigeret, hinc *Sethum* more reliquorum Cabbalistarum, tertiæ proprietatis Symbolum constituerunt, five *Decoris*, adeoque illi attribuerunt **בת וגו** conjugem *την Ωραϊαν*, quod Hebraice & Cabbalistiche idem est atque **תפארת**. Hoc sc. est grande illud mysterium iniquitatis, *stoliditas* inquam illa, atque *vacordia*, quod cum Cabbalistsæ Abelum atque Cainum *Gratia*, atque *Ira*, vel *Iustitia* objecta atque symbola fecissent, Sethiani cum iisdem convenienter artis suæ præceptis, *Sethum Pulchritudinis* emblema constituerent, eandemque illi tanquam conjugem Cabbalistica phrasi addicerent.

LV. Ut vero verbis nostris fidem faciamus, neu quis hæc à nobis potius conficta, quam à Cabbalists tradita existimet, ex *R. Meir Gabbaide*, præstantissimo Cabbalista, quædam excerpere juvabit, quæ & hæc postrema valide probent, & in reliquis plerisque omnibus Gnosticorum Christianorum cum Judæis Cabbalists amicis consensum declarent. Is igitur Libri iv. caput xiv. hoc modo inscribit: **וביאור סוד ותפקחנה עיני שניהם ובו יבאר סוד קין והכל וקטרוגם וסוד שת ויביא סאמר ואי** *Expositio mysterii verborum*, Et aperti sunt oculi utriusque. *Ubi simul declarabitur mysterium Kaini & Habellis, & contentions illorum, & adducetur (illud veterum) dictum: Et quisnam ille? Is est Rex Messias.* Ex hoc itaque capite sequentia considerentur.

LVI. **תרין אתו עלה ואתעברת ואולידת תרין דא נפק לזניה ודא נפק לזניה ורוחא דילהון אתפשטו דא לסטרא דדא ודא לסטרא דדא דא דמי לסטרוי ודא דמי לסטרוי מסטרא דקין כל מדורין דזינן בישין ורוחין ושדין וחרשין אחיין ומסטרא דהכל סטרא דרחמין יתיר ולא בשלימו חמר טב בחמר ביש לא אתחקן בהדירה עד דאתא שת אתיחסו מניה כל אינון דרין דזכאי עלמא וביה אישחיל עלמא. ומקין כל אינון חציפין ורשיעין וחייבי עלמא.** *Duo cum illa (Eva) congressi sunt, ipsaque concepit & duos filios peperit, quorum ad suum quisque genus abiit, & ad suum cujusque genius latus per-*

pervast, & suo quisque lateri similis fuit. A latere Caini omnia habitacula malarum nozarum, spirituum, demonum, & magorum veniunt. At à latere Habelis, latere gratia uberioris, sed non perfecta, (videtur hic aliquid deesse) materia bona cum materia mala non conveniebat, donec venit Sethus, à quo omnes etates justorum mundi genus & originem ducunt, per quem etiam mundus fundatus est: quemadmodum ex Caino omnes impudentes, improbi, & peccatores mundi. Tum paucis interjectis: **וקין והבל שני הפכים יצאו מאדם הראשון ונהיו בבטן אחד יורו על הייחוד להעיר על כי מסבה אחת פשוטה יצאו ההפכים והטוב והרע להם שורש אחד ואם המערכות נשתנו הוא לא נשתנה ולא** Cain autem & Habel, duo contrarii, ex Adamo primo sati in eodemque ventre nati, de unitate docent, ut declarent, ab una simplicissima causa provenire contraria, & bono maloque non esse nisi causam unam, & quamvis affecta mutantur, ipsum tamen Deum prorsus immutabilem esse.

LVII. Satis ex hisce, & ad oculum cuivis liquet, quemadmodum Cain & Habel ad diversas origines referuntur, ita suum quoque cuique *Latus* attribui, adeo ut *Latere* illa ab illis etiam denominentur. A *Latere Caini*, inquit, a *Latere Habelis*. Sunt autem illa *Latere* nihil aliud nisi **מדות**, sive *Proprietates*, quas vocant, *divinae*, attributa, inquam, *justitiae* & *clementiae*, quemadmodum attendenti est manifestum. Inde autem porro factum, ut *Caini* & *Habelis* nomina à Cabbalistis adhibeantur ad illas diversas Dei virtutes designandas, etsi per se ipsae minime diversae sunt, sed tantum respectu effectorum.

LVIII. Cum itaque *Cain* & *Habel* duas illas Dei virtutes designent, *Justitiam* & *clementiam*; quis jam amplius dubitet, quin *Sethus* Cabbalistiche tertiam notet, quam vulgò **תפארת** *Decus*, Gr. τὴν ὁραίαν appellant? Audiamus sequentia: **שבע עשרה בראשית בא יום השלישי ונכנס ביניהם והבדיל במחלוקת ועשה שלום במרומו ובו היה הקיום ונכלל בו הכל והשמרים יצאו לחוץ ונדרחו ממקומם כן הבן השלישי שהוא שת נכנס בין שנים אלה והבדיל ביניהם ונכלל הכל**

Esau, & Core cum suis, itemque & Sodomitas: Abelum vero ab imbecilliori virtute prodiisse. Quamobrem illos omnes opinione sua laudandos, ac secum necessitudine conjunctos asserunt, deque ejusmodi cum Caino & Sodomitis, Core & Esau cognatione gloriantur, ac perfecta sublimiorique scientia illos adscribunt. Præter hos Judam quoque affinem esse suum jactitant, eidemque excellentem quandam vim cognitionis attribuunt.

LXI. Ejusmodi vero homines, quales Epiphanius nobis hic describit, unquam aliquo numero exstitisse, & cœtum sectamve aliquam constituisse, id adeo nullam veri speciem habet, ut fidem omnem superare videatur. Tametsi enim primis Christianismi temporibus sceleratissimi flagitiosissimique quidam homines, in Ecclesiam irrepsert, Petro Judaque testibus; tamen nobis non est verosimile, tanta illos & tam immani impudentia fuisse, ut cum Christiani, si non esse, certe videri velent, cum historiam item Caini reliquorumque istorum sceleratorum nossent, neque adeo ignorare possent horrenda illa justissimi Dei judicia in illos exercita; ut, inquam, se illorum socios publice profiteri, & gloriari voluerint, & à bipedum omnium nequissimis simul atque miserrimis, generis sui atque originis ducere commendationem.

LXII. Ut itaque hujus sic dictæ hæreseos originem & historiam expediamus, primo observandum est, quorum affinitate improbi illi gloriati esse dicuntur, eorum in iis maxime epistolis mentionem fieri, quas Apostoli ad Judæos miserunt: *Angelorum malorum*, (nam & hi in partes vocantur) 2 Pet. 11. 4. Jud. vers. 6. *Caini*, Jud. vers. 11. *atatis diluvii* (& hanc addere nihil vetat) 2 Pet. 11. 5. *Sodomaeorum & Gomorritarum*, Ibid. 6. *Esavi*, Heb. XII. 16. *Core* Jud. vers. 11. *Bileami*, Ibid. & 2 Pet. 11. 15. *Juda* denique, in oratione Petri ad reliquos fratres Judæos, Act. 1. 16. seq. Deinde vero & illud notandum, Sethianos, de quibus hætenus egimus, fuisse credentes ex Judæis, quibus illa exempla cum ex lectione Legis notissima erant, tum à suis maxime Doctoribus Apostolis, inquam, circumcisionis, de novo serio & sollicite fuerant inculcata. Quo cum tertio accedat, quod Sethiani se identidem *Sethi filios* professi, eoque

argumento & ad consolationem & ad adhortationem usi sint: fontem ipsum hæreseos *Cainistarum* jam apertum esse existimamus.

LXIII. Cum enim Sethianorum Antistites Sethum, quem teste Epiphanio *ab omni virtute & justitia maximopere laudabant*, auditoribus suis vitæ Christianæ, & pietatis virtutisque omnis exemplar assidue ob oculos ponerent: vix fieri potuisse videtur, quin per antithesin *Caini* aliorumque impietatem & horrendas, quas passi sint, pænas quoque exposuerint, quemadmodum nostri vulgo practici solent.

LXIV. Quemadmodum vero iidem se suosque *Sethi filios* appellabant, quod vestigia fidei & pietatis Sethi premerent, exemplo Pauli qui Abrahamum eorum omnium Patrem appellat, qui sive ex Judæis sive ex Gentibus vestigiis fidei ejus insistant: Ita quoque eos, quos Judas *viam Caini ingressos* ait, eodem jure *Filios Caini* dicere potuerunt, quod Cabbalistis usitatum fuisse jam abunde est probatum.

LXV. Faciamus itaque Sethianorum aliquem vel ipsius Judæ Johannisque verbis, vel non multum dissimilibus, ita dicentem: *Quod si itaque Messias noster Filios Sethi, eosque omnes & solos, ad se congregabit, fovebitque ac defendet; va illis, qui ad hanc Sethi familiam non pertinent: Va, inquam, Caini filiis, qui viam Caini ingressi sunt, & errore mercedis Balaami effusi, & rebellionem Coræ pereunt.* Tum vero per singula iverit, & quinam *Cainitæ, Filii imitatoresve Caini* sint, quinam item *Bileamitæ &c.* fusius in hunc similemve modum declararit: *Nam si quis fratrem suum non amet, sed eum oderit, persequatur atque occidat, is se non Sethi, sed Caini, imo diaboli filium esse demonstrat, & re ipsa profitetur. Cain enim ex malo fuit, & occidit fratrem suum. Ecce vero occidit illum? quoniam facta ipsius mala erant, fratris autem bona.* (Ita & Veteres Cabbalistæ, apud R. Meir Gabbaidem, l. c. קַן בִּלַע אֶת אֶחָיו הַטּוֹב מִמֶּנּוּ Cain trucidavit fratrem suum meliorem ipso.) *Quisquis itaque fratrem suum odit, persequitur, occidit, is Caini filius est, non Sethi. Quod si enim Sethi Filius esset, Sethi opera faceret. Jam vero Caini exemplum imitatur, & voluntatem ejus facit; imo & Diaboli, qui homicida est ab initio, &c.* Ita & in reliquis illis exemplis fecerit, atque identidem in-

ingeminarit, qui his, illis moribus sunt, illos eopse declarare, & quasi publice profiteri, se non Sethi, sed *Sodomaeorum*, *Esaui*, *Cora*, *Bileami*, *Juda* denique proditoris filios, fratres, affines esse. Unde quotusquisque non perspiciat atque intelligat, quam facile hæc illorum doctrina ab imperitis quibusdam auditoribus, maxime gentilibus, eo accipi potuerint, quo putarint, esse peculiarem quandam sectam ejusmodi insanorum atque profligatæ hominum impudentiæ, qui in conventiculis suis publice docuerint atque professi sint, se *Cainitas*, *Sodomitas*, *Esavitas* esse, & si quæ alia infamia & æternis tenebris damnata nomina in Sacris literis legantur.

LXVI. Hæc quidem nostra de hac quoque *Cajanorum* hæresi sententia est, vel, si malis, conjectura: qua si quis sit, quid aliud rectius, vel probabilius afferre possit, is vates esto. Nos fane animum inducere non possumus, ut aliter credamus; cum non ignoremus, quoties & quot modis clarissimæ Christianorum Judaizantium sententiæ à Christianis gentilibus obscuratæ sint, & in pessimum sensum detortæ: Id quod proxima dissertatione *Ophitarum* exemplo ostendemus, qui & ipsi Sethiani fuerunt, uti quidem Theodoretus narrat; vero cum non tantum vaticinia & historias Vet. T. docte atque eleganter exponerent, sed & typos, atque inter alios illum de *serpente aneo*, Num. **xxi.** ex mente Christi Joh. **111.** 14. 15. & Cabbalistarum (Vid. Rittangelium pag. 123. f.) dextre interpretarentur, *Ophitarum* nomen meruerunt. Sed de his, aliisque, Deo volente, alias pluribus.

Redemptione Marcossiorum & Heracleonitarum.

nter ea, quæ apud veteres rei Christianæ scriptores difficilia ac fere desperata occurrunt, nemo, credo, illa esse diffitebitur, quæ Irenæus de Hæresibus Lib. 1. cap. 18. & Epiphanius de Hær. Marcossiorum Cap. 20. & Heracleonitarum cap. 2. scripta reliquerunt.

II. Nimirum duas ibi formulas exhibent, quibus illi hæretici sive in discipulis suis initiandis, sive alia quacunque occasione usi sint; sed adeo illas infelicitè versas, adeo librariorum inscitia depravatas, ut quod Patres illi alique de re integra iudicarunt, illas barbaris vocabulis ad horrorem animis audientium incutiendas confectas esse, id nunc merito de illis dicere possis, posteaquam & à Patribus ipsis, & à librariis, ita omnia sunt discerpta, luxata, mutilata, ut nihil admodum sani ex illis colligi posse videatur. Quamobrem operæ pretium & rem Viris Doctis atque antiquitatis studiosis non ingrati facturi visi sumus, si quæ in illa loca, dum in aliis antiquissimis Judaizantium hæresibus excutiendis versamur, meditati sumus, paucis hisce pagellis exponamus.

III. Prioris formulæ verba hæc sunt, pro eo atque in impressis Irenæi & Epiphaniï codicibus leguntur:

Iren.	„Messiau,	Far, mag-no, in-se-	en- chaldia,
Epiph.	Μεσσια,	Ουφαρελ, Ναμεμψαι	Μαν, Χαλδαιαν,
Idein.	Μεσσια,	Ουφαρ, Εγναμεμψα,	Μενχαλδια,

Iren.

Iren. „Mosomeda, ea acha, faronepseha, Jesu Nazarene.

Epiph. Μοσομη δα εα, Ακφραναι, ψαα, Ιησϋ Ναζαρια.

Idem. Νοσομη, Δα εκ. Ακφαραν, Εψευα, Ιησϋ Ναζαρια.

IV. Hæc vero barbara verba, quid sibi velint, vetus Irenæi interpres & Epiphanius ita explicant: „Christi non divido spiritum, cor & supercœlestem virtutem misericordem, fruar, nomine tuo, Salvator veritatis. (Χριστῷ) Οὐ διαίρω τὸ πνεῦμα, καὶ τὴν καρδίαν, καὶ τὴν ὑπερϋψάνιον δύναμιν. τὴν οἰκτίρμονα. ὀναίμην τῷ ὀνοματός σου, Σωτὴρ ἀληθείας. Ubi procul dubio in Græco Epiphaniï textu vox Χριστῷ in initio excidit, quemadmodum Petavius recte observat.

V. In hac vero versione cum nulla Hebraicorum verborum, qualia quidem Irenæus illa esse existimavit, id est Syriacorum, vestigia cernantur, sequens quoque formula apponenda erit, quæ utcunque sensum aliquem exhibet:

Iren. „Confirmatus sum & redemptus sum, & redimo animam meam ab æone hoc & omnibus quæ sunt ab eo, in nomine IAO, qui redemit animam ejus in redemptionem in Christo vivente.

Epiph. Ἐσῆριγμαί καὶ λελύτρωμαι, καὶ λυτρώμαι τὴν ψυχὴν μου ἀπὸ τῶν αἰῶν. τῶν τῶν, καὶ πάντων τῶν παρ' αὐτῷ, ἐν τῷ ὀνόματι τῷ ΙΑΩ, ὅς ἐλυτρώσατο τὴν ψυχὴν αὐτῷ εἰς ἀπολύτρωσιν ἐν τῷ Χριστῷ τῷ ζῶντι.

VI. Ut itaque hinc tandem sanum aliquem sensum eruamus, supponemus tantisper verbis hisce, quæ Syriaca sint, contineri confessionem aliquam fidei, certo tempore atque occasione ab illis, qui hæretici dicti & habiti sunt, solitam usurpari; & quisquis ille fuerit, qui illam formulam vertendam suscepit, posterioribus verbis illud conatum esse, nequaquam vero prioribus; Irenæum vero, memoria lapsus in re sibi non satis nota, vel quacunque alia ratione in errorem abductus, aliud pro alio posuisse. Deinde vero & illud nobis concedi postulabimus, quod nemo, qui quidem in Veterum scriptis mediocriter versatus sit, negaverit; ut quæ librariorum vitio male juncta sunt, distinguere, distracta

conjungere, transposita recto ordine locare, denique & omiſſa reſtituere liceat. Quo facto ſpondere auſim fore, ut genuinus horum verborum ſenſus, & præclara ac homine Chriſtiano atque orthodoxo digniſſima ſententia eluceat, neque coacta illa aut longe quæſita, ſed quæ ſponte ſua ex ipſis verborum veſti- giis rite & religioſe lectis fluat.

VII. Age itaque ſingulorum verborum genuinam lectionem & emphasin indagemus. Initium igitur hujus formulæ apud Irenæum & Epiphanium ſic ſe habet: *Meffian far*, Μεſſια Με- ſια] Hic cum apud Epiphanium primam vocem bis legamus abſ- que ου, Μεſſια vel Μεſια; & illud ου identidem ad ſequentem referatur, dubium eſſe non poteſt, quin apud Irenæi interpre- tem litera U male junctæ ſit, & legendum tantum ſit *Meffia*. Quid vero id ſibi velit? Patres reddunt ἐνίγειμαι, *confirmatus ſum*. Ubi, ſive Irenæus, ſive quiquis alius interpres ſit, reſ- pexit vocem aliquam ab וַע, vel forte, quod non minus vero- ſimile videatur, ab וָעַנ derivatam, quæ *robur, firmitatem* ſig- nificat. Sed quid ſi notiſſimum illud & decantatum ſit *Meffias*, Chaldaice & Syriace מֶשִׁיחַ, quod Græci vulgo Μεſſιας effe- runt, ſed hic abſque terminatione nominativi Μεſſια, vel forte, uti Epiphanius ſemel legit, Μεſια? Sic ita tantisper noſtræ cri- tices periculo, donec in ſequentibus ſenſus ipſe hanc lectionem exiget.

VIII. *Far magno*, ουφὰρ Εὐναμεμψα, ουφὰρεγ] Si & lite- rarum veſtigia & verſionem ſequamur, videri poſſit legendum eſſe ουφὰρεγ, vel ſimile quidpiam; ut apud Irenæum, nec non altero Epiphanii loco, poſtrema vocis ſyllaba εγ ad ſequentem male ſit relata. Sic autem reſpondebit verſio, καὶ λελυτρωμαι, & *redemptus ſum*. Τῷ ου copulam notante, & פָּרַק, *redimendi* aliquam notionem habente, quemadmodum certe apud He- bræos, & Chaldæo-Syros habet, quorum hi illud fere conſtanter pro Hebr. פָּרַק uſurpant. Enim vero cum in verſione eadem vox bis occurrat, λελύτρωμαι καὶ λυτρώμαι, *redemptus ſum* & *redimo*, vel potius *redimor*; maniſeſtum eſt, in originali vocem פָּרַק etiam bis lectam eſſe, ſed librariorum vitio jam olim alteram eſ- ſe omiſſam. Antiquiſſimam enim illam mendam eſſe inde lique-

re videtur, quod & in Epiphanii utroque loco vox altera deficiat. Imo vero ex Irenæi *Far magno*, & Epiphanii *ουφαρ Εγνα...* non tam vocem integram, quam duarum partes excidisse liceat suspicari, ut sic primo scribendum sit *ουφαρ. ... εγνα---* qui hiatus ita implendus sit, *ουφαρογα δεφασεγ*, quod Chaldaeo Syris esset *ופרוקא דפרק*, & *Redemptor qui redemit*. Quomodo commodum tandem sensum verba habebunt.

IX. *No in se en*, *Ναμεμψαι, Εγναμεμψα*] Hæc rursus utrobique pessime, paulo tamen melius in Epiphanii codicibus. Sed versio viam monstrabit; *τὴν ψυχὴν μου*, quod est *נפשי נאψי*, adeo ut illud *μεμ* ex sequentibus huc præmature sit translatum, & magis etiam corruptum ex Chald. *מין*, Syriacove *ܡܝܢ*, *ܡܝܢ*, cuius Nun ante labialem *π* vel *ψ*, à librariis tandem in *M* sit mutatum. Ut adeo hic *נפשי* legendum sit, *animam meam*, ut versio habet, vel forte *נפשי*, *נאψαι*, vel *נפשי*, *נאψαι*, *animam nostram*.

X. Illud vero *μεμ*, vel Irenæi *En pro Men*, loco suo motum esse rursus versio docet, *ἀπὸ τοῦ αἰῶνος τῶν*, *ab æone hoc*, quod Chaldaice est *ܡܝܢ ܐܠܝܡܢ ܐܕܝܢ*, vel Syriace *ܡܝܢ ܐܠܝܡܢ ܐܕܝܢ*; *ab vel ex hoc seculo, vel mundo*: quæ duæ postremæ voces plane exciderunt, particula *ܐܕܝܢ*, ut diximus, etiam loco mota.

XI. *En chaldia*, *μανχαλδιαν, Μενχαλδια*] Versio, *Et omnibus quæ sunt ab eo*. Unde legendum erit, *οὐμιν χολ δι*, vel *οὐμιν χυλ δε*. Sed librarii *Χαλδαιαν*, vel *Chaldia* formare maluerunt, quam semper in ignoto orbe versari. At quid illud *παρ αὐτῶν*? mirum fane ni interpretes reddere debuerit *ἐν αὐτῶν*, *ܐܝܢܐ*, *in eo*. Conf. 1 Joh. iv. 15.

XII. *Mosomeda*, *εα*, *Μοσομηδα εα, Νοσομη Δαεκ*] Versio, ut brevis sim, habet, *ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Ιαω*, quod Chald. esset *ܡܝܢ ܕܝܗܘܐ ܕܝܫܡܝܐ* Syr. *ܡܝܢ ܕܝܗܘܐ ܕܝܫܡܝܐ*, *Βασμη δε ΙΑΩ*, *in nomine τοῦ ΙΑΩ*. Errore forte nato ex similitudine literarum *μ* & *β* apud Græcos, unde infiniti in veteri orientalium nominum scriptura errores nati sunt. *Τὸ Εα* etiam alibi pro scriptum *Iao* reperitur.

XIII. *Acha, faro...* *Ακφραναι, Ακφαραν*] Hic primo quidem

dem *vai* & *v* ad sequentem vocem sunt referendæ. Sed quid *Acha faro*, vel *Ακφρα*, aut *ακφαρα*? Id quidem omnium mihi hætenus visum fuit difficilimum; unde aliquando literis transpositis *αφρακ*, vel simile quid legere malui. Versio sane non admodum repugnare videtur, *εἰς ἀπολύτρωσιν*, qui redemit in redemptionem; quod certe non difficulter ex *פרק* elici posse videtur. Quoniam vero constans tribus in locis lectio repugnat, quæ in *Achafaro*, & in *Ακφρα*, & in *Ακφαρα*, radicem *קפר* vel potius *כפר* ostendit, aliud commodius quærendum est, quod forte hac via inveniemus.

XIV. Judæi in formula illa quotidianarum precum, quam *גאולה* *Geulah*, *Redemptionem*, appellant, ad cujus imitationem hanc conceptam esse credimus, non tantum *Vindiciarum* mentionem faciunt, quæ voce *גאל* exprimitur, sed etiam *Redemptionis*, quam *פדה* significat; ex Jer. xxxi. *כי פדה יהוה את יעקוב וגאלו מיד חזק ממנו* Quoniam redemit Deus Jacobum, & asseruit eum ex manu potentioris ipso. Cum itaque hi homines emphasin vocis *פדה*, quatenus à *גאל* distinguitur & lytri fit solutione (Vid. Psal. xlix. 8. 9.) exprimere vellent; vero simile est, verbum *כפר* adhibuisse, cum nomine inde deducto, vel simili quod *lytron* significat. Nam hic aliquid in Syriacis excidisse, versiones Græca & Latina arguunt, quarum illa habet, *ὃς ἐλυτρώσατο τὴν ψυχὴν αὐτὴ εἰς ἀπολύτρωσιν*, qui redemit animam ejus in redemptionem; ubi *redemptionis* mentio bis occurrit. Itaque hoc vel simili modo scribendum existimamus, *Ουκαφραν*, quod est Syr. *וכפרן* & *expiavit nos*; tum *βακαφρα בכפורה* vel *βεφαρκανα בפורקנא* *ἐν λύτρῳ*; *δενεψη, דנפשה*, anima sua. Nam quod sequitur.

XV. *Nepseha*, *ψαα*, *Εψευσα*] id partim cum antecedenti jungendum, *ναψα*, vel *ναψε* aut *νεψη* *נפשיה* anima sua; partim vero etiam privandum ultimo *Ha* vel *Ουα*, vel *Ου*, quod prorsus separatam dictionem constituit, *הוא* vel *הו*, *is*, *ille*. Quod & ipsum sensu cum sequentibus cohæret, ut legendum sit.

XVI. *Hu*, *Ου*, vel *ουα* *Ιησὺ Ναζαρια*] Quod Aramaice est *הו ישוע נצריא*, hic est *Jesus Nazareus*.

XVII. Ex his itaque omnibus, si literarum hodie occurrentium

tium vestigia quam religiosissime sequamur, hæc lectio orietur,

Μεσσιας & Φαρ εγ ναψαν μεν μεν χυλ διβη
 βασιμη δ ΙΑΩ & καφραν ναψη & Ιησος Ναζαρια. Si
 vero & versionem jungamus, ex eaque hiatus istos suppleamus,
 ita & Græce & Syriace vel Chaldaice legendum & vertendum
 arbitramur:

Græc.	Syr.	Versio Latina.
Μεσσιας,	משיחא	Messias vel Christus,
Ουφάρυγα,	ופרוקא	& redemptor,
ΔεΦαρεγ	דפרק	qui redemit
Ναψαν (-ψι)	נפשא (שי-)	animam nostram (meam)
Μεν αλεμα ανω	מן עלמא הנא	ab hoc seculo,
Ου μεν χυλ	ומן כל	& ab omnibus
Δεβη,	דבה	quæ in eo sunt,
Βασιμη δ ΙΑΩ	בשמה דיהוה	in nomine JAO,
Ουκαφραν	וכפרן	& expiavit nos
ΒεΦαρκανα	בפורקנא	pretio, <i>vel</i> lytro
Δεναψη	דנפשה	animæ suæ,
Ου vel & α	הו	hic est
Ιησος Ναζαριας	ישוע נצריא	Jesus Nazarenus.

XVIII. Ita fere Græce & Syriace scribendum, ita Latine reddendum existimamus; cui lectioni & versioni accessuros arbitramur, quotquot mediocriter Chaldaice vel Syriace docti sunt, ut verba illa Syriaca & cum Græca Epiphanii Latinaque Interpretis Irenaici lectione, & cum nostra illa versione conferre possint. Nostra sane lectio vestigia illa, quæ in Epiphanio & Irenæo supersunt, religiose sequitur & manifestas lacunas ex versione, quam iidem auctores exhibent, supplet; ad eandemque versionem proxime accedit; & denique commodum per omnia sensum fundit.

XIX. Quod vero literam ρ in Ουφάρεγ, Syriace per פ exprimamus, id, scio, & quæ sunt id genus alia minuta, neminem nisi artis orthographicæ & etymologicæ rudem atque imperitum movebit. Gravius esse videtur, quod ab ipsa versione, quæ ab
 Iræ.

Irenæo repræsentatur, paulo longius recedere videamur. Sed hic scire desiderem, quis nobis de versionis illius fide spondere possit, atque docere, eam serio & sedulo ab homine utriusque linguæ probe gnaro adornatam esse. Quod si quis Irenæi, addo & Epiphanii, auctoritate probare velit, næ is vehementer fallitur: cum ex hac ipsa versione pateat, Irenæum adeo linguæ Syriacæ ignarum fuisse, ut ne quidem verbum ejus intellexerit. Quod si enim intellexisset, tam lepide sibi imponi non fuisset passus, neve ipse tam enormiter aberrasset, ut hæc verba Syriaca sic reddi posse crederet, *Non divido Cor &c.* neve deinde eorundem versionem, qualiscunque ea sit, pro nova formula nobis obtrudere conatus esset. Quod ipsum & de Epiphanio valebit, qui si harum rerum fuisset peritior Irenæo, procul dubio verbulo saltem nos de illo errore monuisset.

XX. Quid vero his verbis sibi voluerint, operæ pretium erit declarare. Id quod difficile non erit, si cum narratione Irenæi & Epiphanii Judæorum quandam consuetudinem, & præcipuam Apostolorum doctrinam, quam inter Judæos imprimis inculcabant, jungamus & conferamus.

XXI. Judæi formulam quandam precationis habent, vel *confessionis* potius, quam precibus quotidianis interserunt, qua Deum O. M. Vindicem suum & Redemptorem celebrant; unde eam גאולה Geulah, id est, *Liberationem* vel *Redemptionem* appellant; cui tantam vim tribuunt, ut si quis ea rite utatur, illi spem certam faciant beatitudinis æternæ. Codice Berachoth, fol. 4. col. 2. m. אמר ר' יוחנן איזהו בן העולם הבא זה הקוֹמֵךְ גאולה. *Dixit R. Johannes: Quis est filius seculi futuri? quicumque precibus vespertinis subjungit Redemptionem.* Ubi voce *Redemptionis* vel *liberationis* nihil aliud intelligitur, quam formula de illa *liberatione* agens. Est autem illa duplex, altera quæ matutinis precibus additur, altera quæ vespertinis. Quæ tempore matutino recitatur, inde ab אמת ויציב incipit, atque ab his initialibus vocibus appellatur. In qua cum sæpius mentio fit liberationis, Deique assertoris, & liberatio ex Ægypto satis prolixè narratur; tum tandem hac clausula finitur, quæ stricte גאולה appellatur: גואלנו יהוה צבאות שמו קדוש ישראל
כרוך

ברוך אתה יהוה גואל ישראל: *Redemptor noster Dominus Sabbath est nomen ejus, Sanctus Israelis. Benedictus sis tu, Domine, Redemptor Israelis.* Vespertinae formulæ hoc initium est, אמת ונאמר כי פדה יהוה את יעקוב וגאלו מיד חזק ממנו ברוך אתה גואל ישראל. *Et dictum est, (Jer. xxxi. 11.) Quoniam redemit Deus Jacobum, & asseruit illum ex manu potentioris ipso. Benedictus sis tu, Domine, Vindex Israelis.*

XXII. Inter has formulas autem Judæi illud interesse volunt, quod matutina præteritam liberationem respiciat ex servitute Ægyptiaca, vespertina vero futuram liberationem Messiaë. R. Salomon Jarchi, Cod. Berachoth, fol. 4. 2. ad verba supra adducta, וכל שכן דשחרית דעיקר נאולת מצרים בשחרית כדכתיב מחרת הפסח יצאו בני ישראל *is qui jungit* (Geullam precibus vespertinis:) *Multo magis itaque qui jungit Geullam precibus matutinis, quoniam redemptio Israelis precipue in matutinum tempus incidit, quemadmodum scriptum est (Num. xxxiii. 3.) Et postridie paschatis mane exiverunt Israelita. Et* וברכת אמת ויציב כולה על חסד שעשה עם אבותינו היא שהוציאם ממצרים ובקע להם הים והעבירם וברכת אמת ואמונה מדבר בה אך עלהעמידות שאנו מצפים שיקיים לנו הבטחתו ואמונתו לגאלנו מיד מלכים ומיד עריצים ולשום נפשנו בחיים ולהדריכנו על במות אויבינו *Formula Emet Vejazzibh (matutina) tota agit de beneficio Patribus nostris præstito, quos ex Ægypto eduxit, & fisso mari traduxit. Formula vero Emet veemuna (vespertina) etiam de futuris agitur, quoniam exspectamus, ut spem nostram atque fiduciam impleat, nosque è potestate Regum & tyrannorum eripiat, & vitæ restituat, atque calcare sinat excelsa inimicorum nostrorum.*

XXIII. Cum itaque Marcosii & Heracleonitæ vel Judæi origine essent, quod quidem ex doctrina & lingua facile conjeceris, vel certe Judæorum morem sequerentur: ipsos quoque verosimile est formulam aliquam concepisse atque in ore habuisse, qua Redemptorem suum profiterentur.

XXIV. Cum vero Judæi in genere Deum Redemptorem suum confiteantur, & corporalem solum vel præcipue liberationem e-

ius five præteritam celebrent, five futuram præstolentur: hi hæretici, ut hominum ingenium mireris, *Jesum Nazarenum* hunc *Redemptorem* esse celebrant, & mundanis beneficiis relictis, in sola spirituali & æterna ejus redemptione acquiescunt, hanc solam deprædicant. *Jesus Nazarenus*, arrigite aures Hæreticomastyges & confessionem hanc demiramini; *Jesus Nazarenus*, inquiunt, *est Messias & Liberator*, qui vindicavit animam nostram ab hoc seculo, vel mundo, & ab omnibus quæ in eo sunt, in nomine *IAO*, five *Jehova*, & expiavit nos lytro animæ suæ.

XXV. Nempe quod cum Judæis incredulis controvertebatur, quod Apostoli virique Apostolici omni studio & contentione animi usque inculcabant; Petrus, Act. 11. 36. 14. 10. 11. 12. Philippus, 11. 35. 37. coll. Paulus, 18. 22. 19. 4. 5. Apollos, xviii. 28. id hi homines nulla circuitione usi confitentur, **ישו נצריא משיחא ופרוקא הוא** τὸν Χριστὸν εἶναι Ἰησοῦν τὸν Ναζωραῖον, *Jesum Nazarenum* esse promissum illum Patribus *Messiam & Redemptorem suum*. Ac ne quis dubitet, quæ beneficia sibi de illo Redemptore suo promittant, duo nominant, *Vindicias*, quibus illos afferuerit ex hoc præsentī mundo, & liberaverit ab omnibus quæ in eo sunt; & *Expiationem*, qua illos cum Patre in gratiam redegerit, vi satisfactionis suæ, lytro, ut inquiunt, animæ suæ, quam pro ipsis in mortem dederit. Adeo ut locum illum Jeremiæ ob oculos habuerint, Cap. xxxi. 11. ubi Dominus Israelē & pretio redimere dicitur, & ex aliena potestate afferere. Quæ omnia si recte considerentur, constare poterit, illos idem dicere quod catechumenus Reformatus ad primam quæstionem respondet: *Quod animo pariter ac corpore non meus, sed fidelissimi mei Servatoris Jesu Christi proprius sum, qui pretioso suo sanguine pro omnibus meis peccatis plenissime satisfecit, meque ex potestate Diaboli liberavit.* Ad quæ verba Prophetæ & Catecheos quisquis Cl. Altingium legerit, Hept. 14. Diff. vi. is & operæ pretium fecerit, & de hac hominum istorum confessione solidius poterit judicare.

XXVI. Sed non abs re fuerit integrum Irenæi de hoc argumento textum exhibere; ut & illis, quæ hætenus à nobis dicta sunt, fidem faciamus, & alia quædam obscuriora in eodem illustre-

stremus. Cum vero Epiphanius locum illum integrum descripserit, & Petavius felicius Latine reddiderit, hujus interpretationem dabimus, ex Epiphanio de Hæresi *Marcosiorum*, Cap. XIX. & XX. Ubi de *Redemptione* illorum ex Irenæo sic scribit.

XXVII. 1. „Quod autem ad *Redemptionem* pertinet, eam
 „neque aspici, neque comprehendere animo posse, definiunt; ut-
 „pote, quæ eorum Mater sit, quæ peræque contineri ac vide-
 „ri nequeant. 2. Quare cum inconstans atque instabilis sit, non
 „una illam ac simplex oratio complecti potest; quoniam ab uno-
 „quoque illorum pro suo nutu ac voluntate traditur. 3. Quot
 „enim sunt illius dogmatis ac Mysteriorum Antistites, totidem
 „& *Redemptiones* esse dicunt. 4. Enimvero totam illam speciem
 „atque pompam ejurandi Baptismatis iteratæque illius à Deo gene-
 „rationis gratia, & abjiciendæ fidei à Satana confictam esse,
 „suo loco, cum illos refutabimus, ostendetur. 5. Sed illam
 „necessariam omnino *Redemptionem* iis esse statuunt, qui perfe-
 „ctam scientiam adepti sunt, ut ad supremam omnium Virtu-
 „tem denuo gignantur: Aliter enim omnem ad Pleroma aditum
 „intercludi; cum hæc illa sit, quæ eos ad Bythi profunda per-
 „ducat. 6. Nam Baptismum apparentis illius Jesu, condona-
 „tionem duntaxat præ se ferre criminum; *Redemptionem* vero
 „Christi, qui se in Jesum insinuaverat, perfectum ad statum ab-
 „solutumque spectare. Illum animale esse, hanc vero spiri-
 „talem. 7. Præterea Baptismum à Joanne capeflendæ poeni-
 „tentia causa denunciatum; *Redemptionem* à Jesu obtinendæ
 „gratia perfectionis invectam. 8. Atque hoc esse, quod his
 „verbis testatum reliquerit. *Baptismo alio habeo baptizari, &*
 „*ad illum omnino festino.* 9. Imo etiam Zebedæi filiis, cum
 „eorum mater à se postulasset, ut eos secum ad dextram fini-
 „stramque suam in regno confidere juberet, eandem illam *Re-*
 „*demptionem* proposuisse Dominum putant, his verbis; *Potestis*
 „*Baptismate baptizari, quo ego baptizandus sum?* 10. Paulum insu-
 „per *Redemptionem* in Christo Jesu persæpe commemorasse præ-
 „dicant; quam eandem ipsam esse volunt, de qua varia secum-
 „que minime cohærentia disputant.

XXVIII. Cap. XX. „11. Nam alii Thalamum nescio quem

„construunt, eosque quos suas ad cæremonias admittunt certis
 „ritibus ac carminibus initiant; ac quod ipsi gerunt, spirituales
 „nuptias appellant, ad cœlestium conjugiorum imitationem ex-
 „pressas. 12. Alii ad aquam perductos tingunt hac verborum
 „formula. *In nomine ignoti Patris omnium, in veritate omnium*
 „*Matre, in eo qui in JESUM delapsus est; in Unione, & Re-*
 „*demtione, Communionequē Virtutum.* 13. Sunt & qui Hebraicas
 „voces proterant, quo majorem initiatis horrorem injiciant, hoc
 „modo. *Basema, Chamosse, Baaanora, Mistadia, Rhuada, Cu-*
 „*sta, Babophor, Kalachithei.* 14. Quorum hæc est sententia. *Su-*
 „*pra omnem Virtutem Patris Lumen quod vocatur imploro: nec non*
 „*& Spiritum bonum, & Vitam, quoniam in corpore regnasti.*
 „15. Quidam ita *Redemptionem* concipiunt. *Arcanum & occul-*
 „*tum ab omni Divinitate dominatuque ac veritate nomen, quod*
 „*Jesus Nazareus induit, in vitis Luminis Christi, Christi, in-*
 „*quam, viventis per Spiritum Sanctum, in Redemptionem Angeli-*
 „*cam,* 16. nomen restitutionis. *Messias, Uphareg, Namempsa-*
 „*man, Chaldaan, Mosomedaea, Acphrana, Psava, Jesu Na-*
 „*zaria.* 17. Quæ hoc modo interpretari possumus. *Non di-*
 „*vido Spiritum, Cor, Virtutemque cœlo sublimiorem, misericor-*
 „*dem: macte sim nomine tuo Salvator veritatis.* 18. Hæc dum
 „ab Antistitibus prolata sunt: tum qui sacris initiatur ita respon-
 „det. *Confirmatus sum, ac redemptus: &, anima mea ab hoc sa-*
 „*culo omnibusque quæ ab eo sunt, redimitur in nomine Jao, qui ip-*
 „*sus redemit animam in redemptionem in Christo vivente.* 19. Ad
 „hæc præsentēs omnes subjiciunt: *Pax omnibus in quibus nomen*
 „*istud requiescit.* 20. Deinde opobalsamo initiatum perungunt.
 „quod unguenti genus fragrantissimi illius odoris, qui supra
 „omnia est, imaginem esse censent. 21. Non desunt inter il-
 „los, qui ad aquam perducere supervacaneum arbitrantur; sed
 „oleum aqua temperatum cum solennibus ejusmodi carminibus,
 „qualia nos paulo ante retulimus, initiatorum capitibus insper-
 „gant: idque demum *Redemptionem* nominent; quanquam Bal-
 „samo ipsi etiam inungunt. 22. Alii contra repudiatis iis om-
 „nibus negant ejus *Virtutis*, quæ nec oculis cerni, nec sermo-
 „ne declarari possit, mysterium per aspectabiles corruptibilesque
 creaturas

„creaturas posse perfici; eorum, inquam quæ cogitationem
 „omnem fugiunt, corporisque sunt expertia, ad ea quæ sensi-
 „bus percipiuntur, corporeaue sunt, oportere demitti. 23. Per-
 „fectam itaque *Redemptionem* ipsam esse Magnitudinis inexplica-
 „bilis notitiam. 24. Cum enim defectus omnis & perturbatio
 „ab ignorantia proficiscatur, quicquid ex ea conflatum est, illa
 „ratione destrui: 25. adeo ut cognitio interioris sit hominis *re-*
 „*demptio*: ac neque corporea sit, corpus enim corruptionis ca-
 „pax est: nec animalis, quod anima ex defectu prodierit, sit-
 „que velut Parentis domicilium. 26. Quare & Spiritualis *Re-*
 „*demptio* sit oportet. Etenim per Moysen interior homo ac
 „Spiritualis redimitur. 27. Proinde univerforum se esse dicunt
 „cognitione contentos; eamque germanam *Redemptionem* appel-
 „lant.

XXIX. Hæc hætenus Irenæus de Marcosiorum *Redemptione*.
 In quibus si nihil admodum sani deprehendi videatur, id Irenæi
 confusioni acceptum debemus, qui res sibi ignotas posteris tradere,
 & si pote refutare aggressus, cælum terra miscet, atque omnia
 misere atque imperite confundit. Quæ si extricaverimus, & ad
 suam quæque classem retulerimus, næ vero multo minus absur-
 da videbuntur, & solidiora deprehendentur, quam prima specie
 apparent.

XXX. Observandum itaque primo, vocem *Redemptionis*, *Απο-*
λυτρώσεως, tres distinctas & inter se multum diversas significationes
 habere *Τεχνικήν* sive Cabbalisticam, Metonymicam, & denique
 Propriam. *Cabbalistica* vocis significatio num. 1. occurrit, quod
 quidem, qui Cabbalam Hebræorum saltem à limine salutarunt,
 illico agnoscent. Egerat Irenæus in proxime præcedentibus de
Ignoto Patre, quem *Jesus* maxime manifestarit. Hinc ad *Redem-*
tionem pergit, quam Marcosii *Matrem omnium* vocarint. Ni-
 mirum in Sephiroth Cabbalisticis, quarum tres primæ doctri-
 nam Trinitatis exhibent, tertia Sephira, sive proprietas, nos
Personam dicimus, vulgo & frequentissime *בְּיָנָה* *Intelligentia*
 vocatur, & *Spiritum Sanctum* notat, quod hic non est probandi
 locus. Eadem vero ex methodo & scopo Cabbalistarum alias
 etiam *מָתֵר* *Mater*, & *גְּאֻלָּה* *Redemptio* appellatur, ut multis He-
 bræorum

bræorum locis probare possemus. Ut vero brevitati studeamus, & tamen certam verbis nostris fidem faciamus, Lector noster *Cabbalam denudatam* adeat, ubi ad voces **מַלְכוּת** & **גְּאוּלָּה** verbis Latinis legere & discere poterit, voces *Matris* & *Redemptionis* cognomina esse proprietatis *Binah* sive *Intelligentia*. Sed en loca ipsa. „**גְּאוּלָּה** *Redemptio, Liberatio*; est *Binah*, quippe quæ fundamentum est Liberationis juxta illud Lev. 25, 31. *Redemptio erit ei, & in Jabel egredietur*. Judicia enim accusantia non ulterius adscendunt, quam usque ad *Binah*. Ab hoc autem modo Redemptionem haurit *Jesod*, qui vocatur *Goël* redemptor ex parte *Binah*, derivatque redemptionem in *Malchuth*; & huc pertinet illud: Ruth. 3, 13. *Si redemerit te, bonum, sicut dicitur: Elevate Justum, quia bonus*. Jesch. 3, 10. *Si noluerit redimere te, si vires desunt, & redimam te Ego, Binah*, ut dictum suo loco: ita tradit R. Schimeon ben Jochai in *Tikkunim*. Et rursum alibi:

„**מַלְכוּת מַתָּן** *Mater*. 1. Duæ sunt Matres, superior & inferior. Superior est *Binah*, quæ influxum accipit à Patre, qui est *Chochmah*; eumque derivat ad inferiora. Et ex ipsa emanarunt omnes *Sephiræ* inferiores; quæ in ea quoque existentiam acceperunt, sicut embryo formatur in utero matris suæ; prout explicuimus Tractat. 22. cap. 3. libri *Pardes*.

XXXI. Simul ac vero Irenæus de hac *Redemptione* Cabbalistica agere cœperat; è vestigio ad alias vocis significationes delabitur, & de *Metonymica* & *Propria Redemptione* agere incipit, §. 2. & seq. De *Redemptione proprie dicta* illa accipienda sunt, quæ §. 5. 6. 7. 8. 9. 10. narrantur, ubi de satisfactione Christi agitur, per quam vere redempti & Patri reconciliati sumus, quam Paulus ubique inculcat.

XXXII. *Metonymice* vero vox *Redemptionis*, accipienda est. §. 2. (quatenus ibi sub vocibus **ῥαυ** & **ἀυτήν** intelligitur) 3. item, 15. 16. ubi nihil nisi solennem formulam notat, qua *Redemptionem* illam, quam Christus pepererit, confitentur. Quemadmodum enim Judæi formulam illam, qua Deum **יְשׁוּעָה** *Redemptorem Israël* profitentur atque celebrant, **גְּאוּלָּה** *Redemptionem* appellant, uti in superioribus ostendimus; ita hi homines
fimi-

similem formulam, qua Jesum Nazarenum *Redemptorem* suum profitentur, pariter *Redemptionem* vocarunt, per Metonymiam, quam dicimus, subjecti pro adjuncto. **גאולה** vel **פּוּרְקָנָא** *Redemptio*, id est, *confessio*, vel *formula confessionis* de Jesu Christo *Redemptore*.

XXXIII. Et si autem hanc metonymicam significationem *Redemptionis* cuivis attendenti per se manifestam esse arbitramur, tamen, quoniam de illa maxime agere instituiamus, paulo clarius probanda erit. Id quod hac ratione confici posse putamus, si observemus, num. 2. illam *inconstantem atque instabilem dici*, addita ratione, *quoniam ab unoquoque pro suo nutu ac voluntate tradatur*. Cum (Num. 3.) quot sint illius dogmatis ac *Mysteriorum Antistites*, totidem & *Redemptions* esse dicant. Quod *Redemptioni Cabbalistica*, sive tertiæ illi *Sephiræ*, minime convenit, quæ procul dubio ab omnibus eadem agnita fuit; sed *formula confessionis* optimæ quadrat, quam alii aliis verbis conceperint atque pronunciarint, etsi rem eandem omnes dicebant. Nempe ita olim moris erat apud Judæos, ut qui Scholis vel Synagogis præerant, alii alias precum formulas auditoribus suis dictarent, quas quotidie certisve occasionibus recitarent: quemadmodum apud Cl. Lightfootum videri potest, ad Matt. vi. 9. Quorum consuetudinem cum hi Marcosii, quippe Judæi vel certe Judaizantes, usque retinerent, Doctores ipsorum suo jure usi sunt, & pro suo quisque captu formulam quandam adornarunt. Haud secus atque hodie Ecclesiæ Protestantes, quæ in summa rei per omnia conveniunt, tot & tam varias concinnarunt *fidei suæ Confessiones*, ut inde tandem integrum *Syntagma Confessionum* sit enatum.

XXXIV. Ecquid vero evidentius ad hunc significatum probandum desiderari possit eo, quod Irenæus, postquam Num. 12. 13. 14. formulas quasdam, partim vernaculo, partim barbaro sermone recitarat, tandem commate 15. subjicit: "Αἱ οὖν δὲ πάλιν τὴν λύτρωσιν ἐπιλέγουσιν ὅτως; *Quidam vero ita REDEMPTIONEM concipiunt*; ac mox ipsam formulam subjicit? Qua finita sic rursus, ὄνομα, inquit, τὸ τῆς ἀποκαταστάσεως *Nomen restitutionis*. Adeo ut per *Redemptionem*, quam hoc illove modo edisserunt,

nihil

nihil nisi formula intelligi possit, qua fidem suam de *Redemptione*, vel *Redemtore*, profiteantur.

XXXV. Sed quid hic illud ὄνομα τὸ τῆς ἀποκαταστάσεως, Μεσσία &c. *Nomen restitutionis, Messia &c?* Procul dubio neque hic aliud significatur, quam *formula restitutionis*, id est *redemptionis*. Ut enim verba hæc sensum aliquem habeant, interpunctio primo mutanda est, deinde vero etiam scribendum, ὀνόματα τὰ τῆς ἀποκ. Itaque hæc genuina lectio sit: . . . εἰς λύτρωσιν Ἀγγελικήν. ὀνόματα τὰ τῆς ἀποκαταστάσεως: ut hæc postrema verba titulum nobis exhibeant sequentis formulæ, Μεσσία &c. Atque hæc nostra emendatio ex Num. 13. confirmatur, ubi de altera illa formula Hebraica sic ait: ἄλλοι δὲ Εβραϊκὰ τινὰ ὀνόματα ἐπέλεξαν, *Alii Hebraica quædam nomina adjiciunt*, id est, vocabula, verba ita & hic: ὀνόματα τὰ τῆς ἀποκαταστάσεως, *Verba, formula, restitutionis, i. e. Redemptionis*: cum גאולה, *liberatio vel redemptio*, nihil aliud sit, nisi restitutio in integrum, vel pristinum statum libertatis. Lev. xxv. *Et si cui non sit גואל Vindex, Redemptor, sed manus ejus lucretur, atque inveniat, quod sufficiat ad sui Redemptionem*, debitum reliquum persolvat, ושב לאחוזו & *redeat ad possessionem suam*. Quomodo in sequentibus sæpius legitur, inprimis de anno Jubilæo, ψ. 28. & 40. & *redibit ad familiam suam, & ad possessionem avitam rursus perveniet*. Nam annus Jubilæus & homines obæratos & agros venditos redimebat.

XXXVI. Sed & alia *Redemptionis* significatio Num. 21. occurrere videatur, quando Irenæus *unctionem cum solennibus illis carminibus* conjunctam, *Redemptionem* vocari narrat. Quæ itidem metonymica esset, voce signi adhibita pro re signata. Nisi ita potius existimare debeamus, in illo ritu non tam rem ipsam, quam additas formulas, *Redemptionis* nomine venire. Sed quo modo sese id habeat, satis jam liquere arbitramur, varias ejusdem vocis significationes ab Irenæo in superioribus perperam conjungi atque confundi. Quibus indicatis atque distinctis, *occasionem* spectare licebit, qua Marcossii illa formula usi sint.

XXXVII. *Occasionem* itaque formulam hanc recitandi Irenæus initiationem facit, quando novi profelyti in societatem sanctæ

Etæ illius non sine certis ritibus recipiebantur; quemadmodum ex Num. 11. & sequentibus abunde liquet. Ubi vehementer ve-
reor, ne Irenæus sibi rursus ab iis, à quibus hanc historiam ac-
cepit, suaviter imponi passus sit, vel ipse res toto genere diver-
sas confuderit, quando ad initiationem peragendam *thalamum a-*
liquem constructum, illamque *spirituales nuptias vocatam*, narrat.
Quemadmodum mox ostendemus.

XXXVIII. Rectius illud esse arbitramur, & ut certissimam
veritatem recipimus, quod Num. 12. profelytos illorum *ad a-*
quam perductos & certis formulis *tinctos* scribit, quarum, quæ no-
bis præ manibus est, una fuerit, Num. 16. Ita nempe solebant
primi Christianismi præcones novos profelytos initiare; *baptismo*,
inquam, & *confessione* illa, *Jesum esse Christum*. Ita Petrus Ju-
dæis profelytisq; aditum ad Ecclesiam aperiens: *Resipiscite*, in-
quit, *ET BAPTIZETUR quisque vestrum in nomine JESU CHRISTI,*
in remissionem peccatorum. Act. 11. 38. Neque aliter Philippus,
Eunuchum Reginæ Candaces in Christianam Ecclesiam receptu-
rus. Cum enim illi *Jesum* prædicasset, & hic *baptizari* vellet,
fidei confessionem ab illo exegit, quam is hoc modo breviter
concepit atque elocutus est: *Credo Jesum Christum esse Filium Dei*.
Quam rationem quin & cæteri Apostoli inter Judæos constanter
servarint, doctrina illorum nos dubitare non finit, qui id usque
inculcarunt, *Jesum Nazarenum esse Christum*; in quam rem su-
pra §. 25. loca quædam produximus, quibus alia complura addi
possent, si id operæ esse putaremus.

XXXIX. Atque sic usum horum verborum tandem constare
arbitramur, qui sc. is fuerit, ut iis Competentes, qui Latinis
dicebantur, ante baptismum fidem suam rite & solenniter profi-
terentur. Nam quod Irenæus ait, hæc barbarâ verba *ab Anti-*
stibus prolata esse, mirum ni in eo insignem suam confusionem
rursus prodat; cum ea quæ *ab initiando proferri* ait, *Confirmatus*
sum & redemptus &c. nihil nisi ipsissima illa verba nobis exhi-
beant, sed parum feliciter lecta & reddita. Etsi libenter fieri
potuisse concedimus, ut eadem formula ab Antistibus conceptis
verbis sit prælecta baptizandis, & ab his mox eodem modo re-
petenda. Si quis vero hanc formulam ab ipsis Apostolis, viris-

ve Apostolicis, institutam credere velit, næ is haud longe à vero aberrasse censendus erit. Illiusmodi certe est, ut per omnia & doctrinæ & praxi Apostolorum conveniat, & minimum ex ipsis Apostolorum scriptis congesta, & totidem illorum verbis sit concepta.

XL. Neque enim de nihilo est, quod homines illi Num. 10. hanc suam *Redemptionem*, quam ipsi *per Christum* docebant, quamque illis verbis profitebantur, eandem esse contendunt, quam *Paulus* toties commemoravit.

XLI. Quod etsi nemo, nisi primorum elementorum fidei Christianæ omnino rudis, ignorare potest: non possumus tamen, quin unum locum adscribamus, qui cum cætera pleraque nobis exhibeat, tum illud explicet, quid sit *in nomine JAO*. Is est Gal. 1. 3. 4. ubi Apostolus Galatis salutem precatur à Deo Patre, & à Domino nostro *Jesu Christo*, qui dedit semet ipsum pro peccatis nostris, ut liberaret nos ex hoc presenti seculo malo, secundum voluntatem Dei & Patris nostri. Hic *Jezum Nazarenum* dicit & *Messiam* & *Dominum nostrum*, qui vindictiarum jure sibi hunc titulum acquisiverit, quando nos liberavit ex hoc presenti malo seculo, idque lytro animæ suæ, cum semet ipsum tradiderit pro peccatis nostris, (Syriace *דיהב נפשה* qui tradidit animam suam) atque id omne secundum voluntatem Dei & Patris nostri, quod illi homines Syriace expresserunt *בשמה דיהוה* in nomine *JAO*, quemadmodum ipse Servator alibi se non in proprio nomine, propria auctoritate, sed in nomine Patris venire, ejusdemque nomine se suos servare ait, Joh. v. 43. & xvii. 12. quod procul dubio nihil aliud est, nisi jussu & voluntate Patris sui, qui illum ab æterno *ἰλαστήριον* destinarat Rom. 111. 25. Sed desino, ne soli lampada accendere velle videar.

XLII. Sit itaque hoc tandem ratum & firmum, Marcosios aliosque, qui ab Irenæo, Epiphanio, cæterisque Patribus hæretici habebantur, in baptismo profelytorum suorum formulam, de qua agimus, adhibuisse, qua præclaram confessionem, de *Jesu Christo* & Redemptore suo, edebant. Sed quid ad illam confessionem cæteri, qui baptismo illi tanquam testes vel saltem spectatores aderant? *Pax*, inquiunt, omnibus super quibus nomen i-
stud

And requiescit. Hac scilicet, vel simili formula, neophytis gratulabantur, & quod factum erat, Deum approbare jubebant. Sed iterum vereor, ut hæc formula integra sit, neque duæ vocolæ exciderint, quemadmodum, si quis Judæorum mores conferat, liquebit. Quippe hi, quando sibi aliisve bene precantur, simul mentionem faciunt totius Israël. Ita qui ad ægrotum invisit: **המקום ירחם עליך בתוך חולי ישראל** *Misereatur*, inquit, *Deus tui in medio agrotantium Israël.* Cujus vero cognatus aliquis mortuus est, ita Deum precatur: **יהי רצון מלפניך יהוה אלהינו שתגדור את פרוצותינו ופרוצות כל עמך ישראל ברחמים** *Placeat tibi, Domine Deus noster, gratiose instaurare rupturas nostras, & rupturas totius populi tui Israël.* In formula publicarum precum pro eo, qui eleemosynas dedit pro defuncto: *Impleat preces ejus & cordis nostri, in bonum! germinare faciat ipsi, & nobis, salutem brevi!* In ultima *Schmon' esre*, sive octodecim precum: **שים שלום טובה וברכה חיים חן וחסד ורחמים עלינו ועל כל ישראל עמך** *Da pacem, bonum, & benedictionem, vitam, gratiam, & benignitatem atque misericordiam, nobis & toti Israël populo tuo.* Mox rursum: **וטוב יהיה בעיניך לברכנו ולברך את עמך ישראל ברב עז ושלום עושה שלום במרומו הוא יעשה שלום עלינו ועל כל ישראל אמן** *Placeat tibi benedicere nobis & populo tuo Israël robore & pace multa.* Et denique **סימן טוב לנו** *Qui facit pacem in excelsis suis, idem faciat pacem super nos & super omnem Israël, Amen.* Post consecrationem lunæ **ולכל ישראל** *Faustum omen sit nobis, & toti Israël.* Quando porro alter ad alterum conversus ait: **שלום עליכם** *Pax vobis:* alii respondent **שלום עליכם שלום על ישראל** *Pax quoque vobis, & toti Israël: Amen.* Judæi Germani pridie expiationis, de gallo gallinaceo: *Hic sit expiatio pro me, huic gallo mors afferatur; mihi vero & toti Israël vita fortunata. Amen.* Videatur Synagoga Buxt. pag. 467. 509. &c.

XLIII. Neque hunc morem Paulus refugit. 2 Tim. iv. 8. *Ceterum reposita mihi est corona justitiæ, quam conferet mihi Dominus in illo die, justus ille judex. non solum vero MIHI sed & OMNIBUS QUI APPARITIONEM EJUS DILIGUNT.* Imprimis vero Gal. vi. 16. ubi diserte quoque *Israël* mentionem facit: *Et*

quotquot secundum hunc canonem incedunt, pax illis & misericordia & ISRAELI DEI. Commate antecedente dixerat, ad id ut aliquis Christi sit, neque circumcisionem quicquam conferre, neque præputium, sed tantum regenerationem, sive *novam creaturam*. Et quoniam quæstio erat, an Galatæ gentiles circumcidendi essent, ut Christi participes fierent; quod Apostolus per totam Epistolam serio & solide refutarat: his sufficere ait, si regeniti essent, & ex lege & regula regenerationis viverent; sic enim pacem illis fore apud Deum per Christum, & misericordiam, etsi circumcisi non essent. Ne quis vero inde sequius quiddam de Israëlitis, animove Apostoli in illos suspicaretur, quoniam circumcisi essent, addit: *& super Israël*, proprie dictum, circumcisum illum & à Gentibus præputiatis distinctum. Cum vero omnes non essent Israël, qui quidem ex Israël erant, neque quoniam semen Abrahamæ erant, omnes etiam filii; imo jam tunc temporis Israël maximam partem incredulus esset, & Evangelium Christi repudiasset: ne quis Apostolum justo liberaliorem crederet, & Israëlitis, quatenus Israëlitis, pacem illam Dei & salutem æternam vel promittere vel precari, prudenter addit, & *super Israël Dei*; qui non tantum extrinsecus in aperto Judæus est vel Israël, sed & intus atque in occulto.

XLIV. Hunc itaque Judæorum Apostolique morem cum hi homines quoque imitarentur, quod quidem ex formula illa, quemadmodum nunc quoque legitur, vero simile videatur; quotusquisque non videat atque intelligat, qui hoc modo novo proselyto acclamabant, primum ipsi bene precatos fuisse, deinde reliquis omnibus, quotquot eundem Jesum Nazarenum Messiam suum & Redemptorem profiterentur? Quare sic ab Irenæo scriptum, vel certe scribendum fuisse, arbitramur: Εἰρήνη σοι, καὶ πᾶσιν, ἐφ' ὃς τὸ ὄνομα τῆτο ἐπαναπαύεται. Pax TIBI, ET OMNIBUS, in quibus nomen istud requiescit.

XLV. Quinam vero illi, in quibus nomen istud requiescit? Procul dubio illos intelligunt, qui nomen Jesu Nazareni Messia & Redemptoris confitentur. At phraseos rationem indaganti, non occurrit, in quo animus acquiescat. Nullus equidem ignoro, quid sit nomen alicujus in vel super aliquo vocari: quemadmodum in il-

lo Patriarchæ Gen: XLVIII. 16. וְיִקְרָא בְהֵם שְׁמִי & vocabitur in illis nomen meum; neque, Judæos de Profelytis dicere הכֹּנֵם subire alas Majestatis, (vel inhabitationis) divina; neque illud eorundem, רוּחַ הַנְּבוּאָה שׁוֹרָה עָלָיו Spiritus Prophetia requiescit super illo. Sed in singulis est, quod à præsentī formula recedat. Quid si vero pro ὄνομα legamus Πνεῦμα? mutatio sane facilis est, & esse possit τὸ πνεῦμα ὁ ὁμολογῇ Ἰησοῦν Χριστὸν ἐν σαρκὶ ἐληλυθότα, Spiritus ille, qui confitetur Jesum Messiam jam venisse in carne, 1 Joh. IV. 2. 3. quæ est ipsissima confessio baptizatorum hic loci. Quid si vero pro ἐπαναπαύεται legatur ἐπονομάζεται? Sed lubens ἐπέχω, donec certiora edoctus sim; cum res ipsa clara videatur.

XLVI. Cum vero hæ formulæ in baptismo adhiberi sint solitæ, quorsum thalamus ille, quem Irenæus ad initiationem structum memorat? Nisi nos omnis ratio fugit, nihil hic thalamo nuptiali, nihil ipsis nuptiis relictum est loci, sed lectum agrotantium ab Irenæo dictum oportebat, quem cum thalamo perperam confundit. Auctor nobis ipse Epiphanius, qui in Hæresi Heracleonitarum Cap. 11. hanc ipsam Lecti & Redemptionis historiam multo aliter tradit. Sed amplius quiddam, quam superiores omnes, in opinione sua posuit. Etenim qui ex eorum grege morituri sunt, occasionem nactus à Marco, non eodem tamen quo iste modo redimit: sed aliam quandam ejusmodi in salutem vindicandi rationem observat. Sunt enim ex ipsis aliqui, qui oleum aqua temperatum capiti morientis adspargunt; Unguentum alii, quod opobalsamum vocant, & aquam: invocatione quidem eadem utuntur, quam & Marcum adhibuisse docuimus, paucissimis vocabulis adjunctis. Ea porro est hujusmodi: Mesia, Uphar, Egnamempsa, &c.

XLVII. Ubi dubium esse non potest, quin Epiphanius eundem omnino ritum edisserat, de quo Irenæus agit: siquidem Heracleonem rationem illam à Marco mutuatum asserit, cuius historiam Irenæus narrat. Accedunt circumstantiæ, opobalsamum, aqua, mixtio, inunctio, formula denique ipsa, & nomen ritus Redemptio; omnia eadem. Neque vero diversitatem arguit, quod Epiphanius Heracleonem alio modo atque Marcum redimere ait, id est

est certum ritum, in quo formula illa de *Jesu Redemptore* locum habebat, administrare: cum eandem omnino hic atque in superioribus formulam recenseat, & forte hic loci alio auctore usus sit, qui rem paulo distinctius quam Irenæus tradiderit.

XLVIII. At quorsum, inquires, illa *in lecto Redemptio*? & quid Redemptioni cum opobalsamo, aqua, unctione? Id nostram vicem Jacobus explicet, Epist. ad Hebræos Cap. v. 14. 15. *Si quis inter vos ægrotet, arceffat Seniores Ecclesiæ; & orent pro illo, ungentes illum oleo in nomine Domini. Et preces cum fide conjunctæ servabunt agrum, & Dominus illum suscitabit. Et si peccata commiserit, venia illi dabitur.* Viden hic ægrum? viden lectum? (neque enim, credo, Jacobus hic tribulibus suis auctor erit, ut illico in levissimo morbo, ob dentis capitisve aliquem dolorem, Archisynagogis molesti sint; sed in gravi & periculoso malo id illis consilii suggerit, quando æger est מוטל בטח, uti Hebræi loquuntur, βεβληµένῳ, *in lectum dejectus*.) Viden, inquam, oleum ejusque inunctionem, & quidem præsentibus Presbyteris Ecclesiæ, qui preces pro ægroto fundant, sed *preces fidei*, i. e. cum fide conjunctas? At quem illa fides respexerit? quem nisi *Dominum*? *Deum*, inquam, & *Dominum Jesum Christum*, cujus se Jacobus servum profitetur Cap. i. i.

XLIX. Ovum itaque ovo similis esse non potest, quam Heracleonitarum, & hinc etiam Marcosiorum praxis, præcepto Jacobi. Si quis graviter inter ipsos decumbat, ad medicinæ usum confugiunt, oleum vel opobalsamum aqua miscent, (imo vero & aliis multis procul dubio, si usus sit) eoque ægri caput, si non & cætera membra, inungunt. Id tamen ita faciunt, ut ostendant, se omnem hujus medicinæ virtutem atque efficaciam solum atque unice à Deo petere atque expectare. Adest Marcus, Heracleo, vel alius quivis illorum Senior vel Archisynagogus, qui preces præeat, & ægrum spem omnem fiduciamque in Jesu Christo collocare jubeat, in cujus nomine sit sanandus. Itaque illum & confiteri jubet, non illam Romanensibus usitam confessionem auricularem, sed Apostolicam planeque divinam, quam vel ipse iterum Jobus stylo ferreo rupi vel marmori incidi velit: **JESUS NAZARENUS EST MESSIAS ET REDEMPTOR**

MEUS

MEUS &c. A qua tandem insigni confessione Christi *Redemptoris*, tota illa actio *Redemptio* appellatur.

L. Ergo occasione morbi quoque, & adversus illum adhibendæ medicinæ, hæc formula ab illis hominibus usurpata fuerit. Cujus rei ratio melius constare poterit, si illius temporis historiam memoria repetamus. Viguerat haud ita multo ante in Ecclesia Judæo-Christiana donum miraculosæ sanationis. Epiphanius sane de Mensuris, pag. 171. temporibus Aquilæ Pontici, qui Æliæ condendæ ab Hadriano præfectus erat, inter Christianos Hierosolymitanos, qui Pella redierant, miracula viguisse narrat, quibus ipse Aquila motus nomen dederit religioni Christianæ. Quod ut Christianismo insigni ornamento erat, & ad incrementum ejus mirifice faciebat; ita incredulos Judæos vehementer urebat, qui vel mori satius ducebant, quam in nomine Jesu Nazareni sanari. Memorabile hujus rei exemplum occurrit Cod. Abhoda Zara, f. 27. 2. de R. Ismaele, vetante aliquem sanari in nomine Jesu. מעשה כבן דמא בן אחותו של ר' ישמעאל שהכישו נחש וכא יעקוב איש כפר שכניא לרפואתו ולא הניחו ר' ישמעאל ואמר לו ר' ישמעאל אחי הנח לו וארפא מסנו ואני אביא מקרא מן התורה שהוא מותר ולא הספיק לגמור את הדבר עד שיצאתה נשמתו ומת. *Exemplo est B. Dama, F. Sororis R. Ismaëlis. Hunc cum aliquando serpens momordisset, & Jacobus Sicaniensis (R. Sal. יו מתלמידי ישו ex Discipulis Jesu) illum sanatum iret, R. Ismaël illum impedivit. Cui ille: Avuncule mi R. Ismael, sine illum, & saner ab illo, quod licitum esse ex textu Sacra Scriptura probabo. Sed vix ita fatus erat, miseri cum vita per auras Concessit moesta ad manes, corpusque reliquit. R. Abraham Salmanticensis pag. 41. 1. pr. Jacobum non tantum Discipulum Jesu vocat, sed & in nomine Jesu narrat voluisse sanare. . . . ובא יעקוב תלמיד . . . לרפואתו בשם . . .* Et venit Jacob Discipulus . . . sanatum illum in nomine . . . Ubi cum suo Messiam nostrum nomine appellare nollet, sive auctor sive Typographus, male vero dicere non auderet, lacunam reliquit, à quovis pro suo genio implendam. Insignis sane historia, & præclarum veritatis Evangelicæ testi-

monium ab ipsis Judæis dictum. Unde facile est conjicere, quo magis increduli Judæi nomen *Jesu Nazareni* detestati sint, eò frequentius Judæos Christianos illud usurpasse, & formula illa cum alias, tum in morbis eorumque curatione instituenda, veluti tessera quadam Christianismi sui usos esse.

LI. Enim vero Epiphanius, quicquid fuit illius ritus, longe alio spectasse tradit. *Atque hac quidem, inquit, eo consilio faciunt, ut qui sub exitum vite talibus comprecationibus instructi fuerint cum aqua & oleo sive unguento commistis, à superioribus Principatibus & potestatibus coerceri viderique nequeant: atque ut interior eorum homo sursum possit à nemine conspectus evadere.* Hæc, atque imprimis quæ sequuntur, Cabbalistice dicta sunt, quæ si simpliciter efferenda sint, hoc volunt: Qui ita redempti sint, five qui hanc confessionem firmiter retineant, ὅσοι ταύτην τὴν ὁμολογίαν, ἢ τὴν παρρησίαν καὶ τὸ καύχημα τὸ ἐλπίδου μέχρι τέλους βεβαίαν κατέχωσιν, illis portas inferni non prævalituras, illis mortem secundam non esse dominaturam; & quæ sunt id genus aliæ phrasæ Christo & Apostolis usitatæ. Atque de eo quis dubitet? *Esto fidelis, constans, usque ad mortem, & dabo tibi coronam vite aternæ.* Apoc. II, 10. 2 Tim. IV, &c.

LII. Nimirum cum quotidianus rerum usus docuisset, quosdam, qui *Jesu Nazareno* sacramentum dixerant, vel gravibus persecutionibus victos, vel animi quadam levitate à fide tandem vel in ipsa mortis articulo defecisse: satis non habuerunt, recipiendos in societatem suam doctrina de *Jesu Messia & Redemptore* imbuere, sed & in morbis, in ultimo imprimis agone, illam formulam usque inculcarunt, & confessionem illam ab iis exegerunt, qua veluti extrema anchora niti debebant, adeo ut ex formula rursus Catecheseos Heidelbergensis, *hæc unica illorum consolatio fuerit in VITA. PARITER ET IN MORTE, quod non sui, sed fidissimi sui SERVATORIS JESU CHRISTI proprii essent, &c.*

LIII. Majorem vero lucem hæc formula accipiet, si illam addamus, quam increduli Judæi adhibere solent, vulgo יְדִי וְרַע dictam, five confessionem agroti, quæ ita habet: מוֹדָה אֲנִי לְפָנֶיךָ יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבוֹתַי גְּרָקִיאתִי בִידֶיךָ וּמִיתָתִי

ומיתתי בידך יהי רצון מלפניך שתרפאני ברפואה שלמה ואם
 אמות תהא מיתתי כפרה על כל חטאים ועונות ופשעים שחטאתי
 ושעויתי ושפשעת ילפניך ותן חלקי בגן עגן וזכרי לעולם הבא
 הצפון לצדיקים ותודיעני אורה חיים שובע שמחורת לפניך
 Confiteor tibi Domine Deus mi, & Deus Patrum meorum, & sanationem & mortem
 meam in tua manu esse. Placeat tibi me integra valetudini restituere.
 Sin vero mihi moriendum erit; sit mors mea expiatio omnium
 peccatorum, iniquitatum & pravaricationum, quibus peccavi, in-
 ique egi & pravaricatus sum coram te, & da portionem meam
 in Paradiso; & memento mei in seculo Futuro, quod absconditum
 est justis; & doce me viam vitæ satietatem gaudiorum coram facie
 tua ad dextram tuam in aeternum. Benedictus sis tu, Domine, qui
 exaudis preces. Hinc me tacente quivis facile intelligit, quam
 infida sit extrema illa miserorum Judæorum anchora, qui cum
 se Deo reos agnoscant & confiteantur, ab eo ipso, quod Deus
 reatus humani suæque justitiæ argumentum esse voluit, in extre-
 mo vitæ articulo solatium petunt. Quanto itaque melius hi ho-
 mines, qui Jesum Nazarenum, quem Deus O. M. ipse ἱλαστή-
 ριον, victimam piacularem constituit, ἱλασµὸν pro peccatis suis ag-
 noscebant & apprehendebant, & hac firmissima anchora vel in
 ipso extremo agone nitebantur, quod J. N. illos animæ suæ ly-
 tro cum Deo reconciliasset. Unde vero non absimile videatur,
 primos illos ex Judaismo, Christianos, hac formula in periculo-
 sis quoque morbis usos fuisse, in oppositione ad pravam illam &
 miseram reliquorum incredulorum Judæorum fidem.

LIV. Quod vero Epiphanius de *unctione* eundem in finem ad-
 hibita addit, pro more suo facit, ut distincta confundat; siqui-
 dem ex simplici hominum illorum praxi non magis id fluat, quam
 extrema unctio Pontificiorum ex doctrina Jacobi, cum quorum
 argumentandi ratione illam Epiphanii narrationem vel colle-
 ctionem conferre non veremur. Unctio à Jacobo commen-
 data ad valetudinem restituendam faciebat, preces vero il-
 li jungendæ ad beneficium illud à Deo summo archiatro impe-
 trandum: non tantum vero eo, sed & ad obtinendam remissio-

nem peccatorum. Ita ergo hi homines unctionem illam ad corporis curationem adhibuerunt, preces vero & confessionem illam Redemptionis non eo tantum, sed & ad fidei constantiam testandam vitamque æternam per Christum redemptorem suum obtinendam.

LV. Atque hæc de formula isthac ejusque usu dicta sufficiant. Sequitur ut alteram quoque excutiamus; quam ut Irenæus & Epiphanius priori loco memorant, ita nos quoque illam libenter præmissemus, nisi majorem in illa difficultatem offendissemus, quæ tanta nobis semper visa est, & etiamnum videtur, ut priusquam nova subsidia ex antiquioribus melioribusque codicibus suppetant, si unquam suppetere possint, rem plane confici posse desperemus. Tametsi enim variarum lectionum, quæ supersunt, collatione, & linguæ Syriacæ subsidio, singula forte verba restitui & explicari posse videantur: tamen cum in Syriacis verba quædam desiderantur, & versio subjecta longe ineptissima sit, non est, quod commodum atque integrum sensum ex illis elici posse speremus. Faciemus tamen quod possumus, si vel sic ex fragmentis illis, veluti stricturis quibusdam, aliquid saltem lucis affulgere possit.

LVI. Verba ipsa apud veterem Latinum Irenæi interpretem, Epiphanius, & Nicetam, quemadmodum quidem Petavius in notis ad Hæresin Marcosiorum illa ex hoc citat, sic sese habent:

Iren.	Bafyma, Ea	Cabasa,	Eanaa, Irra-	urista,
Epiph.	Βασεμα,	Χαμο(ση,	Βααιαιορα	Μισα-
Nic.		Camosi,	Bae, An oora,	Mysta-
Iren.	Diarbada,	Caëotaba,	Fobor,	Camelanthi.
Epiph.	δια, Ραδα,	Κυσα, Βα-	βο-φορ,	Καλαχθει.
Nic.	δα, Rhuda,	Custaba,	Phogor,	Calathi.

LVII. *Horum autem* (verba sunt Interpretis Irenæi) *interpretatio est talis: Hoc quod est super omnem virtutem invoco, quod vocatur Lumen, & Spiritus, & Vita, quoniam in corpore renasci. Quod Irenæus ipse Græce sic scripserat: Τῶτων δὲ ἡ ἐρμηνεία ἐστὶ τοιαύτη: Ὑπὲρ πᾶσαν δύναμιν ἔ πατρὸς ἐπικαλῶμαι φῶς ὀνομαζόμενον, καὶ πνεῦμα ἁγία-*

ἀγαθόν, καὶ ζωὴ, ὅτι ἐν σώματι ἐβασίλευσας. Ex his autem Græcis Irenæi verbis facile intelligitur, excidisse in versione Latina voces *Patris* & *bonus*, & pro *renasci* scribendum esse *regnasti*.

LVIII. Sed ecce tibi & alteram horum verborum versionem. *Alii autem rursus Redemptionem profantur sic: Nomen quod absconditum est ab universa Deitate & dominatione & veritate, quod induit Iesus Nazareus in Zonis luminis, Christus Dominus viventis per Spiritum Sanctum in Redemptionem Angelicam.* Græce hoc modo scripserat Irenæus: Ἄλλοι δὲ πάλιν τὴν λύτρωσιν ἐπιλέγουσιν ἔως, τὸ ὄνομα τὸ ἀποκεκρυμμένον ἀπὸ πάσης θεότητος καὶ κυριότητος καὶ ἀληθείας, ὁ ἐκεδύσατο Ἰησοῦς ὁ Ναζαρενὸς ἐν ταῖς ζωαῖς ἔ φωτὸς ἔ Χριστὸν ζῶντα διὰ πνεύματος ἁγίου εἰς λύτρωσιν ἀγγελικὴν. Non enim esse hanc aliam formulam, sed aliam tantum, & aliquanto etiam meliorem versionem verborum illorum Syriacorum, collatio utrorumque ostendet.

Basyta, Βασεμα] Vox nota & facilis, in nomine, Syr. כְּשֵׁמָה בַּשֵּׁמָה. Sed hic pro Schevate quiescente, in Græco ε, in Latino y insertum est, facilioris pronunciationis causa. Legi etiam posset absolute *Basyt*, כְּשֵׁמָה, τῷ A ad sequentem aliquam vocem rejecto.

Ea Cabasa Χαμοσση, Camosi] Irenæi interpres hic voculam *Ea* habet, quam Epiph. & Nic. plane non agnoscunt. Illa si genuina esset, videri posset ex nomine JAO corrupta esse, quemadmodum in superioribus vidimus *Daea* scriptum pro יהוה, sic legi posset יהוה כְּשֵׁמָה *Basyt* JAO in nomine Domini. Sed cum neque Epiphanius illam habeat, neque Nicetas, & lectio apud Irenæum corruptissima sit; non est cur de illa admodum laboremus, etsi fieri possit, ut alicubi reliquis duabus sit præferenda. Quemadmodum in sequenti *Cabasa*, ubi dubium non est, quin ex similitudine literarum β & μ apud Græcos, in alterutra lectione vitium ortum sit. Si *Cabasa* melius sit, à כְּסֵמָה ortum videri possit quod *lotionem* significat, quæ notio inprimis locum habere possit in baptismo: Sin vero *Camosi*, vel χαμοσση magis placeat, à כְּסֵמָה derivari poterit, quod Deut. xxxi. 34. occurrat χαμὺς, *absconditum*: & sic in posteriori versione aliquo modo respondebit, *Nomen quod absconditum est.* Sed & sic legi possit,

possit, *Basimac abasa*, βασιμαχ αβασι; & si lectionem Irenæi & Nicetæ jungas, αβασια, pro αβα vel αββα ασια; quod Syris est **בשמיך אנא חסינ** in nomine tuo, Pater clementissime; vel **אנא חסינ**, ô Pater, medice. Sed illud prætulerim.

Eanaa, irraurista, βασιανορα, Bae Anoora] Apud Irenæum pessima lectio, ubi *Ba* deest ex *Baea* vel *Baaa*, & *Nora* mutatum est in *naa irra*, idque conjunctum tandem cum sequenti *urista* pro *mista*. Apud Epiphanium integrior lectio est, si recte divides & legas βασιη vel βασιαι νορα, quod est Syriace **בחי נורא**, & in versione εν ζωαῖς φωτός, quod interpretes Latinus jam olim legit εν ζώναις, & reddidit in *Zonis luminis*, nullo sensu, pro *in vita luminis*.

Irraurista, Μισαδια, Mystada] Hic in Irenæi versione, ut diximus, *Irra* ad præcedentem vocem referendum est, & tum pro *urista* legendum *mista*, quemadmodum in Græco *Μισα*, quomodo & apud Nicetam legendum per I vocalem, non Y. *Dia* vero vel *Da* ad vocem sequentem pertinet. Est autem illud Chaldaeo-Syrum **ܡܫܬܐ** vel **ܡܫܬܐ**; ubi cum η Græcis ἀφωρον sit, scriptum est ab Irenæo *Μισα*, *oleum* vel *unctio*.

Diarbada Caeotaba; δια Πραδα, Κεσα; da, Rhuada, Custaba.] Modo ultimum *ba* apud Iren. & Nic. rejicias, sponte sua nascetur, Δι, vel Δαπρα δακεσα, quod est illud Syris receptissimum, **ܕܪܘܚܐ ܕܩܘܕܫܐ** *Spiritus sanctitatis*, i. e. *sancti*. Apud Irenæi interpretem primo U vocale per V. consonum lectum est, *diarva*, tum *diarba*; apud reliquos **ܕܩܘܕܫܐ** κεσσα vel κεσσα in κεσσα mutatum. Sine ullo igitur scrupulo legere licebit, **ܕܪܘܚܐ ܕܩܘܕܫܐ ܡܫܬܐ** *unctio Spiritus Sancti*: nisi quis forte retinere malit κεσα, **ܩܘܫܬܐ**, *veritatis*, ut sit *Spiritus veritatis*. Sed nostram emendationem versiones juvant, quarum posterior totidem syllabis legit δια πνεύματος αἰνῖς, per *Spiritum Sanctum*, prior vero, πνεῦμα ἀγαθὸν *Sp. bonum*; ἀγαθὸν corrupte, pro ἀγιον *Sanctum*.

Ba Fobor, Camelanthi; βαβοφορ καλαχθει; Ba Phogor Calathi] Hic primo apud Irenæum in postrema voce *ch* in *n* mutatum est; deinde in Epiphanii & Nicetæ Codicibus *Me* vel *Ma* desideratur: denique *Ca*, vel *κα*, ad priorem vocem est referendum & legendum *Baboforka Melachti*. Id utraque versio exigit,

ἐν σώματι ἐβασίλευσας, *in corpore renasci, lege regnasti*; εἰς λύτρωσιν ἀγγελικὴν, *in Redemptionem Angelicam*. Ubi qui vel mediocriter Hebraice norunt, facile observabunt, quo pacto ex affinitate pronuntiationis vocum מלך vel potius מלכך & מלאך, duæ adeo diversæ versiones natæ sint. Sed quid alteri voci fiet? qui reddidit, *in corpore regnasti*, legit vel audivit potius, *bafagrach*, vel *baphagracha*, cujus vocis vestigia apud Nicetam supersunt in *Baphogor*, G pro B lecto. Qui vero alteram versionem cudit, εἰς λύτρωσιν, is procul dubio audivit, *baforag*, vel simile quippiam, ut *bafurkan*, etsi hoc ultimum longius à receptæ lectionis vestigiis abit.

LIX. Quod si itaque, quæ hæcenus singula consideravimus, universa jungamus, ad genuinam lectionem nos quam proxime accessuros arbitramur, si hoc modo legamus: βασιμαχ αβα!ασια ... βαβαιαι (vel βαβαιη) νωρα ... μιδαδαρα δακουδσα ... βαφαγραχ μελαχθ, vel βαφοργαν μαλαχη. Quod Syriace erit: בשם אבא חסיה ... כח" נורה ... משהחא דרוחא ... בפורקן מלאכא vel דקודשא ... בפגור מלכך. Latine: *In nomine tuo benignissime Pater ... in vita lucis ... Unctio Spiritus Sancti ... in corpore tuo regnasti, vel in Redemptione angelorum*. Ubi vox postrema etiam legi possit מלאכא ex Apoc. xii. 7.

LX. Quis vero tandem horum verborum sensus sit? Id equidem lubens fateor me juxta cum ignarissimis ignorare, quin imo de illo unquam eruendo prorsus desperare, ob lacunas manifestas, quæ nulla unquam arte, nullo ingenio poterunt repleri; nisi forte, quod perquam velim & magni merier, apud alium patrem eadem formula integrior occurrat. Defectus per se ipse magnus, tot seculorum lapsu irreparabilis evasisse videtur. Vetusstissimam enim illam corruptionem esse, Epiphanii cum Irenæo consensus arguit, ut jam Epiphanii temporibus nihilo plus in Irenæi codicibus fuerit, quam nunc quoque in alterutro vel utroque legitur. Imo vero inde ab ipsius Irenæi manu hodierna lectio esse possit, qui vel non integram illam formulam acceperit, vel si acceperit, non satis feliciter atque integre barbara verba chartis mandarit.

LXI. Si cui vero nostram qualemcunque de hac formula con-

jecturam audire lubeat; sic habeto. Verba illa, *In nomine tuo, benignissime Pater*, arguere videntur, formulam hanc adhibitam esse, quando aliquid seriæ rei moliebantur, quam sine divini Numinis invocatione aggredi religio erat, Deinde *in vita lucis*, & *unctio Spiritus Sancti*, specialius usum ejus ostendunt, non tam, credo, in profelytis per baptismum initiandis, quam sanandis ægrotis. Huc utraque phrasis collineare videtur. *וַיֵּאֱלֹהִים* *lux*, ut Latinis, ita & Hebræis sæpius *vitam* notat. Job. III. 3. *ut infantes, qui non viderunt lucem*. Unde *lux* & *vita* ut synonyma junguntur, Ibid. 20. *Quare dat defessis lucem? & vitam tristibus?* Inprimis cap. XXXIII. 30. *Ut reducas animam ejus è fovea, ut illuminetur luce vitæ.* & Psal. CVI. 14. *Quoniam eripuisti animam meam ex morte. annon pedes meos à ruina, ut ambulem coram Deo in vita lucis?* Quæ duo loca ejus argumenti & styli sunt, ut hæc ipsa verba ad dictam occasionem perquam commode atque eleganter potuerint transferri. Siquidem istic quoque de gravissimis mortis periculis & liberatione ex illis agitur. Sive autem dicas *lucem vitæ*, sive *vitam lucis*, idem, credo, sensus erit.

LXII. Atque illud porro firmari videtur ex sequenti phrasi, *Unctio Spiritus Sancti*, quam tum verosimile est solitam adhiberi, quando aliquis oleo vel opobalsamo ungebatur. Non quo illos unctione istac sacramenti vicem usos putemus, quod Fevardentius velit; sed quod idem facerent, quod nostri hodieque sacrorum Antistites solent, qui quando publice pro ægrotis orant, non tantum corporis valetudinem restitui petunt, sed ea occasione usi altius adscendunt, & animam quoque Deo commendant, & ut illius morbis medeatur, meritum Christi applicet, Spiritum renovationis largiatur, & id genus alia, phrasibus ex præsentī occasione & argumento desumptis, orant. Ita sane & hos homines fecisse proclive est existimare, convenienter illi Jacobi monito de *precibus fidei*, quarum fructum facit præter corporis sanationem, etiam animæ salutem, *remissionem peccatorum*; ut hujus quoque aliorumque spiritualium beneficiorum in precibus illis fecerint mentionem.

LXIII. Restat itaque ultima phrasis, *in corpore regnasti, vel in*

in Redemptionem Angelicam. De qua, ut ingenue fateamur, vix occurrit, quid dicamus. Nisi si id unum sit, ut quæ in distinctis Irenæi formulis, quas tamen minime distinctas arbitramur, occurrunt, conjungere, & ex duplici versione unam facere liceat, hoc vel simili modo: *Redemptione corporis tui reges vel regnare fecisti*, quod Syr. esset **בפּורקנא דפּגור אַמלכּת** βαφορκανα δαφαγραχ αμλαχθ. Sic enim jam in superioribus vidimus, Irenæum eorundem verborum duplicem versionem exhibere, eademque modo Antistiti, modo initiandis, tanquam diversa tribuere; atque item in ipsa formula Syriaca vidimus, si quando duo vocabula sono & significatione finitima concurrebant, eorum alterum ab Irenæo, vel certe jam ab antiquissimis librariis omissum esse. Similiter & hujus formulæ duplicem versionem Irenæus exhibet, cum utrobique *Pater, Lumen, Spiritus* ἀγαθὸς i. e. ἅγιος, *Sanctus*, & *Vita* occurrant; extrema vero ita differant, ut tamen liqueat, ex eodem fonte fluxisse. Cum igitur & hic **פּורקנא** φορκανα, uti illi scribebant, vel φορογανα, & **פּגור** φαγραχ vel φογοραχ, & literis & sono similia occurrerent, eorum alterutrum omissum est, quo restituto aliquis sensus erui posset **בפּורקנא דפּגור אַמלכּת** *Redemptione corporis tui constituisti Reges.* Sic Apoc. 1. 6. *Et fecit nos Reges & Sacerdotes Deo & Patri suo; cui nos reconciliavit corpore carnis suæ.* Col. 1. 21. 22. Aliud certe melius hætenus non occurrit.

LXIV. Sic itaque, pro eo atque institueramus, duas antiquissimas formulas, alteram integram, alteram per partes tantum, quas temporis injuria vel Irenæi diligentia nobis non invia-
dit, lectioni suæ restituiimus, & prioris sensum quoque commodum illum & homine Christiano dignum ostendimus. In quo indagando atque eruendo dum & literarum vestigia, quæ tribus in locis supersunt, religiose sequimur; & subjectam ab ipso Irenæo qualemcunque versionem, & linguam Syriacam in consilium adhibemus; omnia denique cum consuetudine Judæorum & constanti Apostolorum praxi componimus: Nihil videmus quod adversus hanc nostram lectionem atque explicationem opponi possit, præter hoc unum; verosimile non videri, homines, qui ab Irenæo aliisque hæreseos sint damnati, tam præclaram confessionem de Christo Redemptore edidisse. Id quod nos
à no.

à nostra sententia minime depellere potest; si quidem nobis tamen certum est, & omnes qui Syriace intelligunt fatebuntur, vocabula ita scripta & cum subiecta versione Irenæi diligenter collata, alium commodum sensum non admittere; imo si praxin & Judæorum & Apostolorum addas, hunc solum flagitare. Si cui vero Irenæi auctoritatem & versionem nobis objicere lubeat, iterum respondemus; Irenæum, cum linguæ Syriacæ ignarus esset, ab alio quoquam formulas Syriacas vertendas curasse, qui vel sciens volens illi imposuerit, vel ipse alterutrius linguæ non satis gnarus tam ineptas versiones cuderit. Ex eadem vero linguæ ignorantia cum ejusdem Irenæi judicium fluxit; barbara illa verba ad horrorem incutiendum adhibita esse: tum aliorum, maxime Fevardentii in notis ad h. l. carmina magica esse, ad dæmones evocandos apta nata, qui se etiam præsentibus stiterint ad illorum recitationem & mira quædam perpetrarint. Tantum sc. linguarum ignorantia potuit suadere malorum.

LXV. Quod si igitur hæ formulæ Marcosiorum & Heracleonitarum propriæ fuerint, quod quidem Irenæus velle videtur, magno fane argumento sunt, quam præclare atque orthodoxe de *Jesu Redemptore* senserint, & quo jure hæreseos accusentur: Sin vero easdem statuere lubeat ex primitivæ Ecclesiæ Judæo-Christianæ praxi derivatas & mutuatas esse, quod nobis quidem vero similis videtur, sequetur, ipsos illos qui Græcis Latinisque hæretici dicti sunt atque habiti, antiqui moris & priscarum formularum tenaciores fuisse ipsis judicibus suis, à quibus tam inclementer accusati sunt & damnati. Sed quicquid sit, nobis dubium non est, quin Marcus & Heracleon Ebionitæ fuerint, id est ex Judæis Christiani, argumento & linguæ, quæ Coeles Syriæ est; & nominis, quod formulæ alteri impositum est, *Redemptionis*, **גאולה**; & denique methodi docendi Cabbalistica: Quæ omnia Judaicam originem produnt. Cæterum, si quis aliunde etiam specimen doctrinæ Heracleonitarum desideret, is velim Clementem Alexandrinum adeat, Strom. Lib. iv. pag. 502. edit. Heins. ubi contra Heracleonem de *Martyrio* seu *confessione coram magistratibus* disputat. De qua re uter illorum rectius sentiat atque loquatur, penes cordatum lectorem arbitrium esto.

D I S S E R T A T I O

D E

ANTIQUITATE LITERARUM JUDAICARUM.

I.

tsi post Hieronymum, Patrum Latinorum facile eruditissimum, Illustris quoque Scaliger, Casaubonus item, Drusius aliique clarissimi doctissimique Viri, fidenter, & quandoque non sine fastu & contemptu dissentientium, Samaritanorum literis antiquitatis palmam deferunt, easdemque Veteres Hebræas esse contendunt: Tamen adeo nihil causæ nobis esse videtur, cur summis Viris accedere debeamus, ut è contrario existimemus, vel unico argumento suam characteri Judaico, quadrato illi, quo in Lege describenda etiamnum utuntur, antiquitatem adseri, & literarum Samaritanarum novitatem atque originem ex Judaicis ostendi posse.

II. Nimirum inter antiquissima literarum Orientalium nomina, *Alpha*, *Beta*, vel *Aleph*, *Beth*, &c. & plerasque literas Judaicas, mira quædam convenientia cernitur, harum ductibus easdem illas res omnino exprimentibus, quæ nominibus illarum significantur; Quæ convenientia cum casui fortuito adscribi nequeat, sed certo hominum consilio ortum debeat, sane arguere videtur, literarum Judaicarum characteres ipsis nominibus coævus esse, atque adeo omnium antiquissimos & genuinos illos Hebraicos, quibus Patriarchæ, & ipsi adeo primi Israëlita olim sint usi.

III. Ejusmodi vero argumento, ex ipsa rei natura & prima ejus origine desumpto, cum aliud validius nullum dari possit; dignum existimavimus, quod paullo uberius explicaremus, ut suus Alphabeto Judaico, ceu matri, antiquitatis honos atque dignitas

tas supra Samaritanum, ceu filiam, constet. Rem omnem sequentibus aliquot thesibus comprehendemus.

IV. *A. Nomina literarum Orientalia, Aleph, Beth, &c. sunt omnium, quotquot nota sunt, antiquissima.*

Nomina illa *Orientalia* esse, nemo paullo humanior ignorat negative, & præterquam quod Græci ipsi sua illa *Alpha, Betha, &c.* à Cadmo ex Oriente allata esse fatentur, inde quoque constat, quod nomina illa, cum apud ipsos Græcos nihil per se notent, apud Orientales populos pleraque omnia significativa sint, ut sequenti thesi exponetur. Eadem vero *antiquissima* esse inde conficitur, quod jam tempore Cadmi usitata fuerint, qui eadem in Græciam intulit. Sive enim Cadmus ille Josuæ *עֲדָמוֹס* fuerit, uti eruditissimus Dikkinsonus ex Eusebio colligi posse existimat; sive, quod Illustri Scaligero placet, ad Ehudi ætatem sit referendus; ea tamen est manetque horum nominum antiquitas, qua nihil aliud in profana historia antiquius dari possit, cum ad Mosis & Josuæ ætatem proxime accedat, quorum scriptis etiam in sacris nihil est prius. Sed quod canam horum nominum antiquitatem magis commendat, illud est, quod constanti omnium consensu Cadmus non ipse literas Phœnicum earumque nomina primus invenisse, sed suis popularibus jam pridem usitata in Græciam tantum scribitur attulisse. Ut adeo literarum usus, atque nomina illa, Cadmi ætatem non modo æquent, sed etiam superent; etsi intervallum illud, quod inde ab ipsa literarum prima inventionē ad Cadmum intercessit, utpote in re adeo antiqua & Græcorum memoriam longe superante, definiri non potest. Nobis hætenus ad nostrum institutum sufficit, nomina illa Cadmi ætate utcunque esse superiora, neque alia illis ostendi posse antiquiora.

V. *B. Eadem nomina apud Orientales sunt significativa.*

Ita verbi gratia, Aleph, אֵלֶף, bovem notat, vel mille, vel ducem, vel assuetudinem; Beth, בֵּית, domum; Gimel, גִּמֶל, Camelum &c.

VI. C. *Characteres literarum Judaicarum certas res exprimunt, & quidem easdem praeise, quae nominibus literarum Orientalium significantur.*

Hujus theses veritas exemplorum inductione probatur.

BAJITH enim, vel constructe BETH, *domum* significat, quam figura literæ repræsentat, non culminatam illam, qualis per Europam obtinet, sed planam, qualis olim & etiamnum passim in Oriente esse solet; tribus literæ lateribus tectum, parietem, & pavementum referentibus, quarto latere aperto, quod *januam* utcunque exhibet.

GIMEL, vel *Gamla*, unde Græcorum *Gamma*, *camelum* notat, & figura sua , si recte scribatur, exprimit, brevi capite, oblongo collo, & reliquo corpore cum duobus sinistris pedibus; quæ omnia satis in hac litera conspicua sunt, nisi quod scribendi compendium & celeritas corpus belluæ tandem contraxit. Qua de re si quis dubitet, Jonstonum adeat, *Historia Animalium*, Part. I. tabula xxxix. & xl. ubi satis accuratam literæ Hebrææ *Gimel*, eo quo diximus modo productæ, & *Camelis* convenientiam deprehendet.

DALETH *valvam* notat vel *januam*, quam satis accurate exprimit duabus extremis lineis tantum conspicuam, cum reliquarum altera postea adhæreat, altera pavementum radat.

VAV *uncum* dicit vel cardinem, ex quo januæ vel virgæ suspendi solent, & satis quoque accurate illum refert.

ZAJIN, *telum* notat, vel cujuscunque generis arma, ut & *ornatum*. vero bipennem nobis exhibet, vel securiculam, baculumve malleo instructum, cujus & ad ornatum & ad pugnam usus esse solet.

CAPH, , à *incurvavit*, *volam manus*, *lancem*, & similia notat, quæ character ipse literæ , accurate satis exprimit.

LAMED est à *didicit*, *docuit*, *assuesecit*, unde *stimulus*, quo boves aguntur, quem figura quoque exhibet, imprimis si superior linea, quæ corpus literæ exhibet, reliquarum omnium linguarum consensu, paululum producat.

SAMECH, à ךּ, quod inter alia *conungere* notat, literam dicit, quæ instar serpentis in se ipsam redit, sive cujus extremum cum initio jungitur, quemadmodum in litera ם est videre.

AIJN, מ, est *oculus*, quem litera, quicquid etiam prima specie videatur, & quantumcunque quidam literarum sculptores mutarint, adeo eleganter refert, ut nihil magis. Quod si enim à sinistro latere quemquam intuearis, transversè oculi eodem ductus videbis, qui in litera erecti pinguntur. Quod enim oculus integer non exhibeatur, id causæ est, quod si quis à sinistra oculum videat, interior angulus ab intermedia pupilla abscondatur, quemadmodum attendenti cuivis patet.

Idem de PHEH, & RESCH valet, quæ ut *os* & *caput* figunt, ita ductibus suis ךּ & ך eadem satis feliciter exprimunt: adeo ut ab uno capite humano tres literæ sint desumptæ.

SCHIN, ן, *dentem* dicit, & ן *tridentem* refert.

VII. Atque hæc exempla adeo evidentia esse existimamus, ut ne Carneades quidem de illis dubitare possit, & æquus lector facile in illis acquiescat. Cæterum si quis eorum, qui hætenus à Samaritanis stant, in reliquis omnibus nos idem præstare jubeat, næ vero ille iniquus sit, qui à nobis totum exigat, cujus ipse ne minimam quidem partem præstare velit, vel, si quam maxime velit, possit. Quis enim in Samaritano alphabeto vel umbram hætenus convenientiæ cum nominibus ostendit? quod si qui tandem aggrediantur, frustra futuros eventus ipse docebit.

VIII. Ne quis tamen cavillationi locus supersit, age & de reliquis experiamur, nullane characterum convenientia cum nominibus ostendi possit, vel siquidem id in quibusdam fieri nequeat, illius quoque rei rationem indagemus.

IX. Ut itaque ordine retrogrado agamus, & à TAV, ך, incipiamus illa *Signum* significat, Esch. ix. 4. à ך signavit, vel signo aliquo determinavit, limitavit; & sic *limitem* quoque, sive *terminum limitaneum*. 1 Sam. xxi. 14. limitem signare ך finem. Gen. xlix. 26. Merito itaque ultimæ literæ, quæ alphabetum terminat, id nominis datum intelligimus, etsi forte
nomi-

nominis & characteris nulla hactenus convenientia appareat. Si quis vero conjecturæ in re antiqua atque obscura locus sit, neque summo rigore nobiscum agatur, cui ne ipsi quidem nostri adversarii pares sint, facile est cogitare, inter reliquos terminos, qui agros olim determinabant, hujus quoque figuræ aliquem fuisse, etsi ob summam rei antiquitatem, & rerum orientalium ignorantiam, quid rei proprie fuerit, lapisne an lignum, an aliud quidquam, nunc non liquet.

KOPH, קֹפֶה, vulgo *Simiam* notare putatur, vel certe animal *Simia* non admodum dissimile, *Cephum*, vel Κυνοκέφαλον. Quod si vero Cercopithecum natibus pro more insidentem tibi imagineris, curvaturam literæ superiorem videbis corpus illius repræsentare cum protenso capite, lineam vero infra basin demissam referre caudam.

ZADE, זַדֵּי, à זֶדַי *venari, piscari*, venandi piscandive instrumentum quoddam significabit, veluti *hamum*; atque hunc ipsum litera quoquo modo sumpta nobis exhibet, sive initialem ז velis, sive etiam finalem י.

NUN, נּוּן, Chaldæis *piscem* notat; & figura finalis ן, si paululum indulgeas, non prorsus infelicitè exprimit, etsi in initio & medio vocis, manu ad sequentem literam properante, infima ejus cauda eodem quoque retorquetur; unde adeo dubitari possit, utrum initiales ז & ן primos & genuinos ductus nobis exhibeant, an finales י & י׃, quæ in fine perpendiculari-ter scriptæ, in initio & medio ad sinistram retorqueantur.

MEM, מֶם, quid notet, lubens equidem me nescire fateor, etsi non ignoro, quid *Majim* sit, vel מֵיִם *Mîm*. Unde mirum nulli videbitur, si neque litera certæ rei figuram habeat. Et sane quoties hanc literam attentius considero, in mentem venit suspicari, an non nomina illa monosyllaba, quæ sonum literæ tantum geminant, pro nihil significantibus sint habenda, ad id tantum inventa atque adhibita, ut pronuntiatione vim literæ bis exhibeant, quemadmodum in *Tet*, *Mem* [& forte etiam *Nun*] est manifestum.

JODH, יוּדֵי, uti nunc vulgo scribitur, & olim quoque à Cadmo pronuntiatum est, יוּדָא, quid sit pariter ignoro; ut

hic quoque similis nomini figura frustra quærat. Non desunt Viri eruditi, qui *manum* interpretentur, quasi ך, & *pugnum* describi existiment: Sed in unius literulæ nomine tantum nobis situm non est, ut de eo admodum sollicitos esse necessum sit.

De Tet טט, vel si malis טיה idem judicium esto, quod de Mem, quemadmodum modo diximus.

חיה, *Heth*, Chaldæis etiamnum *saccum* significat, quemadmodum Cod. Babha Metzia, fol. 14. 2. חיה דקטרי *saccus fumi* plenus; quem figura ן inversum quam accuratissime exhibet.

הה *He*, ut rem nullam significat, quæ depingi possit, ita figura quoque nihil refert.

Sola itaque tandem superest *Aleph* אלה, quæ etsi varia significat, tamen nullius rei figuram magnopere exhibet: unde in hoc nomine aliud potius quam figuram spectatum fuisse arbitror, nempe ut hujus artis inventor & primatum literæ ostenderet, cum אלה inter alia quoque *ducem* notet, & ad sequentem literaturam discendam tyrones usu quodam atque exercitio *assuefaciendos* esse moneret.

X. Cum itaque viginti duæ literæ sint, earum septendecim in Alphabeto Judaico eas res exprimunt, quæ nominibus earum significantur; id quod nobis ad nostrum institutum sufficere arbitramur, reliquas, in quibus idem præstare non possumus, nihil morati, cum omnium rerum, quæ à majoribus institutæ sunt, ratio reddi non possit. Si qui tamen sint, qui hoc argumento contra nos uti velint, ab iis nos jure quodam nostro exigemus, ut de suo Samaritano charactere, vel alio quovis Alphabeto orientali, idem ostendant. Quod dum illi conabuntur, nos nostram Thesin tantisper probavisse censebimur; *Figuras plerarumque literarum Judaicarum res certas exprimere, & quidem easdem præcise, quæ ipsis nominibus significantur.* Unde porro inferre licebit, quod nobis maxime est necessarium, & in quo robur nostræ argumentationis præcipue situm est;

XI. D. Ergo hodierni characteres Judaici conveniunt nominibus literarum antiquissimis.

Illationis hujus vim per se satis manifestam arbitramur, ut pro-

probatione vel illustratione nulla indigeat. Inde vero quid porro sequatur, ex sequentibus positionibus patebit.

XII. *E, Qui primus scribendi artem invenit, hominem longe sapientissimum fuisse oportet.*

Id etsi nemo paulo peritior in dubium vocabit, tamen quoniam inde à pueris hanc artem discimus, & præstantiam dignitatemque ejus vulgo non attendimus; nostri vero magnopere interest, hujus thesEOS veritatem ante omnia Lectori nostro constare; pedem hic paulisper figere juvabit, atque ostendere, qualis quantusque ille fuerit, qui hoc immortalis beneficio genus humanum sibi devinxit. Quod si enim hic rei usum spectes, quid est, quod post rationem ipsam & sermonem, mentis interpretem, quibus solis homines sumus & brutis animantibus præstamus, majus dari possit, quam ut animi nostri sensum, quod sermone præsentibus facimus, absentibus etiam & quantumvis à nobis diffitis, explicare possimus? Sed quid dico absentibus, quos per internuncios monere facile est, si quid sit, quod eos scire aut ipsorum aut nostra magnopere intersit? cujus ope etiam illis loquimur, qui, si unquam futuri sint, aliquot seculis post nos sunt nascituri; quemadmodum nosmet ipsi omne genus sapientissimos viros, divinarum illos humanarumque rerum peritissimos, quotiescunque lubet, consulimus, & quasi præsentibus coram cernimus atque audimus? quorum pie dicta, sapientissima monita, rerum ab omni ævo gestarum narrationes literarum beneficio intelligimus & miramur? Absque harum enim artificio esset, spissis ignorantiae tenebris omnia obtecta & sepulta jacerent; quis mundi ortus, quæ nostra ipsorum origo, quæ calamitatum omnium generi humano incumbentium causa, quæ ex his emergendi ratio, quid ante nos gestum, quid denique earum rerum, in quibus nostra salus vertitur, vel factum jam, vel demum futurum sit, penitus ignoraremus; ut de tot aliarum præstantissimarum & humano generi utilissimarum artium ac disciplinarum studiis nihil dicam, quæ literarum beneficio quam felicissime excoluntur, conservantur, propagantur. Et quamquam in his omnibus vivæ vocis institutio multum potest, & forte ali-

aliquamdiu sola vixit; tamen, quæ est vitæ brevis, memoriæ imbecillitas, & ingenii humani pravitas, longo rerum usu constat, nihil adeo præclarum ac firmum esse, quod non temporis longinquitas atque vetustas vel imminuat ac corrumpat, vel penitus etiam obscuret atque evertat, nisi literarum lumen accedat; faxis, ære, linteis, chartis, & si quæ id genus alia, fideliter nobis conservantibus & reddentibus, quæ semel illis sunt commissa, quæ nos ipsi bonorum nostrorum vel ignari, vel prodigi, vel denique, ut mollissime dicam, incapaces, negligimus atque deperdimus. Ubi nunc tot vastissimarum gentium ac nationum historiæ, quibus earum origines, migrationes, bella, victoriæ, leges atque instituta contineantur? ubi prudentissimorum virorum tot præclara inventa, tot artes atque scientiæ, quæ quondam passim terrarum viguerunt? Eccur vero penitus interierunt, nisi quia, quod de majoribus nostris Germanis, Arabibus item, aliisque populis fide dignissimi auctores tradiderunt, literarum rudes vel negligentes, carmine comprehensa labili ac male fidæ memoriæ commendare maluerunt, quam fidissimis custodibus & in omne ævum perennaturis literarum monumentis? Quarum rerum omnium quod superest, illud omne, quantumcunque est, literarum fidei debemus. Sed quid ago, qui hujus divini inventi præstantiam verbis explicare aggredior, rem sane nostris viribus multis modis majorem, quamque nemo, credo, digne præstare possit, nisi cui cum pari eloquentia idem illud divinum ingenium obtigerit, quod in eo fuit. qui primus literas excogitavit? Pauca tamen hæc leviter attingenda fuerunt, ut sua arti nunc adeo pervulgatæ dignitas, & inventori ejus debita ingenii gloria constet, qui memoriæ humanæ imbecillitate observata, tam validum tamque necessarium illi subsidium invenit. Cum enim aliæ multæ artes casu potius ab aliud agentibus sint inventæ, quam certo consilio quæsitæ; hanc de qua agimus, Grammaticam, si rem recta ratione putemus, ejus generis esse deprehendemus, ut non nisi data opera, summo studio, ab excellenti quodam ac prope divino ingenio potuerit excogitari. Cum enim sermo, mentis ille nostræ interpret, vocibus atque sonis constans, non nisi una via per aures ad animum allabi possit; quantæ sollertiæ esse

esse non putemus, eidem aliam quoque patefacere. qua sese in illius animum insinuet, cum quo sententiam vel consilia nostra volumus communicata? Cum item vox omnis, in aëre formata, fluxa sit atque evanida, quæ simul nata simul quoque intereat, & non nisi à præsentibus, minusque remotis percipi atque intelligi possit; qui hanc fugientem sistere, morienti vitam & perennitatem dare, brevissimis spatiis circumscriptam, qua late orbis terrarum patet, extendere docuerit, non is summi ingenii homo censendus erit virque sapientissimus? Qui saxis, lignis, metallis, foliis, chartis, aliisque rebus, pisce, ut ajunt, multioribus, sermonem dederit? Qui varias illas atque infinitas propemodum voces, in simplicissima, eaque numero perquam pauca elementa resolverit? Qui omnes & singulos linguæ & labiorum motus, varia faucium ratione, & allisione spiritus ad palatum dentesve variatos, observarit atque distinxerit? Non hic, inquam, maximo suo merito mortalium omnium sapientissimus & perspicacissimus celebrabitur?

XIII. F. Idem primus literarum inventor non tantum characteres invenire, sed & sua singulis nomina imponere debuit.

Cum enim non sui solius causa tantum studii & laboris sumpsisse putandus sit, ut scribendi artem excogitarit; sed & amicis suis, liberis, & posteris eadem consultum voluerit, ut & cum illis absentibus agere posset, literis internunciis, & hos de rebus utilissimis maximeque necessariis etiam post fata erudire; utique necesse fuit, quo facilius alios eandem artem doceret, illis inventum suum ostendere, quæ figurarum vis esset, & quibus nominibus singulæ venirent & ab aliis distinguerentur, indicare. Neque enim ille aliter instituere potuit, atque in hunc usque diem omnis literationis initium à *Nominibus* fieri videmus, Magistro puerum docente, hanc figuram vocari *A* vel *Alpha*, illam *B* vel *Betha* &c. Quemadmodum etiam non raro videmus, pueros multo prius literarum nomina ad unum omnia memoria tenere, quam characterem ullum viderint, vel certe norint.

XIV. G. *Idem vero etiam justas causas habuit, cur hæc potius, quam alia, singulis characteribus nomina daret.*

Id fane & sapientia tanti viri suadere, & res ipsa exigere videtur. Posteaquam enim diversos illos motus linguæ, labiorum, reliquorumque organorum, quibus literæ pronunciantur, attente consideraverat, eorumque numerum inierat; quod utrumque necessarium erat, ne minus oculis subjiceret, quam ore profertur, atque auribus percipitur; cum jam iisdem exprimendis certos characteres assignare vellet, in qua re singulare ingenii acumen elucet: neque vero minus iisdem characteribus nomina imponere deberet & vellet: minime verosimile videtur, in nominum delectu inprimis si ejusmodi adhibere vellet, quæ rem certam notamque significarent, illum temere egisse, neque eadem solertia animi usum esse, quam in characteribus excogitandis adhibebat. Cum enim nomina nihil nisi signa rerum sint, & quo significantiora sunt, remque, cui denotandæ adhibentur, clarius exprimunt, eo quoque sint aptiora, & viro prudente digniora: fane dubitare non possumus, quin talis tantusque vir, qualem inventorem literarum fuisse innuimus, hac quoque parte sapienter egerit, neque sine ratione nomina literis imposuerit, præsertim si prudens nominum impositio, quod in sequentibus ostendemus, cum aliis maximis commodis esset conjuncta.

XV. H. *Harum causarum hæc facile prima fuit, ut indicaret potestatem literarum in pronuntiatione; adhibitis sc. ejusmodi nominibus, quorum prima litera illum ipsum sonum daret, quem character nominandus significabat.*

Ita, verbi gratia, secundam figuram (ב) nomine **בַּיִת** *Bajith*, appellavit, quia prima litera hujus vocis eodem modo profertur, five quia nomen **בַּיִת**, *Bajith*, à ב vel B incipit. Sic τὸ (ג) G, quod palatum radit, appellavit **גַּמַּל**, *Gamal*, quoniam hoc nomen pariter à ג vel G, incipit. Plane uti Latinarum aliarumque occidentalium literarum nomina tyronibus ipsam illico figurarum potestatem in pronuntiando indicant, quando τὸ B appellamus *Be*, τὸ G, *Ge*, &c. Quod si vero τὸ ב, quod literam notat clausis apertisve leniter labiis formandam, dedisset nomen *Gamal*, cu-
jus

jus prima litera formatur spiritu palatum radente, vel vice versa, longe ineptissimus fuisset, & confusionem induxisset inextricabilem, omni methodo contrariam, & viro prudente prorsus indignam.

XVI. I. *Altera causa, ob quam idem literarum inventor nomina illa Aleph, Beth, Gamal, characteribus literarum imponeret, non potest alia esse, quam eorundem nominum characterum convenientia.*

Et si enim prior illa, quam modo dedimus, satis gravis causa exstiterit, cur talibus nominibus literas insigniret; non tamen eadem quoque sola fuit. Quod si enim hac nominum impositione vir longe sagacissimus id unice spectasset, ut potestatem figurarum in pronunciatione ostenderet; multo minori molestia defungi potuisset, neque necesse fuisset ut integra nomina adhiberet: quandoquidem tum satis erat, nostro occidentalium more quamque consonam una saltem qualicunque vocali animatam dare, *Ba, Ga, Da*, vel *Be, Ge, De*, &c. quomodo usus cujusque in pronunciatione satis liquebat. Accedit, quod tum nulla ratio dari possit, cur $\aleph$ potius *Bajith*, quam *Begebh*, vel *Barad* appellare voluerit, cum in his & compluribus aliis eadem litera initialis occurrat, quæ usum characteris in pronunciatione monstrare possit. Unde adeo colligendum videtur, præter hanc primam alias quoque causas esse debere, ob quas & nota nomina characteribus daret, & hæc ipsa *Beth, Gamal*, potius quam quævis alia adhiberet.

XVII. Hæc vero causas porro investiganti nihil prius aut potius occurrit, quam convenientia illa, quæ inter nomina & figuras literarum intercedere possit; qua convenientia fiat, ut & literæ character eam rem exprimat, quæ nomine ejus significatur, & nomen literæ eandem rem dicat, quæ figura ejus delineatur. Quod si enim, verbi gratia, illius literæ characterem, quæ labiis prolata nostrum B sonat, nomine significativo $\beth$, *Bajith*, appellare constituisset, quæ vox *domum* notat, ob rationem modo datam, quod à $\beth$ vel B inciperet; atque eidem porro signum quæreret: nihil rationi convenientius, nihil tanti

artificis sapientia prudentiaque dignius fuisse videtur, quam ut etiam figuram *domus* delinearet. Vel vice versa, si ad exprimendum secundum elementum hanc figuram (ב) elegisset quæ *domum* illius loci & temporis repræsentat; nihil æquius, nihil facilius erat, quam ut eandem quoque בית seu *domum* appellaret; ut & nomini imposito sua ratio constaret, quod à figura rei denominandæ desumptum erat; & sua quoque figuræ, ceu quæ nomini suo quam accuratissime responderet. Cum vero in hac convenientia acerrimum judicium & digna summo artifice prudentia appareat, dubitare non possumus, quin hæc quoque causa sit appellationis illius, quod, qui primus literas invenit, nomina figuris apta imposuerit, & figuras nominibus adhibuerit convenientes. Si qui vero sint qui aliter sentiant, atque existiment, illum de hac convenientia nullo modo cogitasse, ejusque nullam omnino habuisse rationem: videamus, quam parum honorifice illi de tanto magistro sentiant. Scilicet certum illi erat, characteres nominibus insignire, quæ res certas & quotidie ob oculos versantes, & pueris adeo ipsis notissimas significarent; adhæc in potestate ejus erat quascunque vellet characterum formas adhibere; denique vix erat sapientissimus, & excellenti ac prope divino ingenio, judicioque acerrimo: & tamen tantum non valuerit ingenio, ut figuras nomina literarum, quo nihil facilius erat, apte atque eleganter conjungere, ut, inquam, convenientes nominibus literarum figuras invenire posset. Scilicet *caput*, *os*, *oculum*, *volam*, ridiculus pictor nobis promiserit, & eorum loco *pedem*, *linguam*, aut si quid aliud ineptius, depinxerit. Quam miserum atque ineptum si qui sint, qui hunc hominem credere possint, quem in superioribus tanti ingenii fuisse ostendimus virumque sapientissimum; illi videant, quo loco ipsi in posterum iis sint habendi, qui, ita uti decet, magnifice honorificeque de tanto viro sentiunt.

XVIII, K. *Tertia denique ratio, quæ ex secunda fluit, est mirificum literas discendi docendique compendium.*

Quippe habet illa nominum & figurarum convenientia & conjunctio id commodi, quo equidem haud scio an aliud majus dari

ri possit, ut quivis literarum rudis, etiam puer, modo linguam orientalem intelligat, etsi nunquam antea literas viderit, mox illico per se ipse, vel nullo docente, plerasque totius Alphabeti literas noscere possit, & vel dato nomine figuram invenire, vel figura monstrata nomen ejus dare. Faciamus enim, integrum aliquod Alphabetum instrumentorum bellicorum aliarumque rerum figuris, quarum in castris usus est, describi posse, ita ut † ensem, | hastam, Π patibulum, ⊕ rotam, O globum, Λ tentorium, Y furcam, alia aliter appellemus; tum monstrari illud puero in castris inter armorum strepitum nato & educato, aliarum omnium rerum ignaro: an non illico, si quis literarum harum nomina ab illo exigat, eas nominabit, atque dicet esse *Degen, Piek, Galge, Rad, Koegel, Tente*, &c.? Item, si quis quærat, quænam litera sit *Degen, Sabel* &c. an non rursus nulla circuitione usus, & ex tempore, quæsitam quamque literam digito monstrabit? Ut fatendum sit, nullam faciliorem & compendiosiore methodum excogitari posse ad docenda discendaque prima literarum elementa, quam si characteres pariter & nomina illorum significativa sint, & utraque inter se conveniant, ita ut neque plagoso Orbilio opus sit, qui pueris literas verberibus inculcet, neque admodum necesse sit, ut

pueris dent crustula blandi

Doctores, elementa velint ut discere prima;

quandoquidem è vestigio, ipso primo intuitu, omnes literæ noscantur; cum è contrario nostro alphabeto discendo non dies aut septimanæ, sed complures sæpe menses exigantur. Tanti itaque momenti cum sit illa figurarum & nominum significativorum convenientia, rursus dubitare non possumus, quin vir ingeniosissimus, qui primus literas invenit, iisdemque nomina significativa imposuit, hunc quoque usum in illa *ὀνομασία* spectarit, ut quicunque literis imbui vellent, facili & jucunda methodo, nullo negotio, nullo temporis dispendio, ita addiscerent, ut ne deinde, ne si vellent quidem, unquam oblivisci possent. Quid vero tandem, inquires, ex his omnibus sequatur? Quid si propter dictas rationes nomina illa literis imposita esse concedatur?

Id nisi jam per te ipse satis perspicis, B. L. dato adhuc paulisper operam, brevi faxim intelligas.

XIX. L. *Ergo quicunque characteres respondent nominibus literarum antiquissimis, illi procul dubio etiam ipsi erunt omnium antiquissimi.*

Cum enim primus literarum inventor certo consilio, & de data opera, nomina figuris apta imposuerit, & figuras adhibuerit; nominibus respondentes atque adeo illi characteres, qui antiquissimis nominibus respondent, sive qui easdem res exprimunt, quæ nominibus literarum significantur, non minus ab ipso inventore profecti sint, atque nomina illis imposita: Ergo iidem characteres etiam ipsi debent esse omnium primi & antiquissimi.

XX. M. *Ergo characteres Judaici sunt omnium antiquissimi.*

Quandoquidem enim in superioribus jam probatum dedimus, nomina hæc literarum orientalium *Aleph, Beth, Gamal*, esse omnium antiquissima, §. iv. quippe ab ipso primo inventore literis imposita, §. xiv. & seq. deinde vero etiam ostendimus, characteres Judaicos iisdem nominibus antiquissimis exacte respondere, §. vi. vii. Ergo sequitur, *Characteres Judaicos esse omnium antiquissimos. I. Q. E. D.*

XXI. N. *Ergo characteres Samaritani non sunt omnium antiquissimi.*

Demonstrato enim, characteres Judaicos esse primos atque antiquissimos, idem de Samaritanis citra contradictionem verum esse nequit. Sed & aliter probatur. Cum Samaritani eadem Alphabeti nomina orientalia agnoscant, & tamen characteres illorum antiquissimis illis nominibus non respondeant, fieri non potest, ut hi characteres ab ipso literarum inventore sint profecti; Adeoque *characteres Samaritani non possunt esse & dici antiquissimi. I. Q. E. D.*

XXII. O. *Inter Alphabetum Judaicum & Samaritanum ea in quibusdam literis similitudo & cognatio observatur, ut illorum unum ex altero necessario debeat esse derivatum.*

Id collatio utriusque satis ostendit. Sic verbi gratia Samaritani, in **N**, loco unius cornu initio adscendentis, duo habent; **W** instar Vau gemini Latini scribunt, **W**, vel **ω**; *Koph*, *P*, &c. Sed vix alibi clarius videas, quam in *Daleth* & *Resch*. Quemadmodum enim hæ duæ literæ apud Hebræos magnam similitudinem habent, unde non tantum à tyronibus facile confunduntur, sed & à Græcis Interpretibus vel librariis, quorum hi codicibus usi sunt, sæpissime sunt permutatæ: ita & apud Samaritanos sunt simillimæ, & non nisi eodem apice vel acuto angulo differunt, qui **7 a 7** distinguit. Nimirum si ab extrema linea transversa quasi diagonalem ducas ad medium perpendicularis, sic ut inane illud, quod inter extremitates est, claudas, habes ipsum *Daleth* & *Resch* Samariticum. Si tum porro lineam superiorem transversam ita deprimas, ut ex angulo recto acutum facias, & diagonalis locum basis occupet, numeri nostri quaternarii barbarici nota nascitur, (4,) quæ est ipsum *Resch* Samaritanum; cui si rursus in summitate apiculum addas dextrorsum vergentem, *Daleth* habebis. Quod si vero celeriori manus motu angulos demas, **70** *Resch* sic (9) scribes, vel sic quoque (q) cujus dextro lateri si superne rursus apiculum addideris, iterum *Daleth* erit. Quam vero hujus convenientiæ duarum literarum in utroque Alphabeto aliam causam dicemus, quam quod alterum ex altero sit derivatum? Id quod prolixè ostendi posset, si in typographia nostra characterum Samaritanorum copia esset, vel æri literas incidere nunc operæ pretium foret. Qui rem certo cognoscere avert, ipsum Alphabetum Samaritanum inspiciat apud Scaligerum, Bochartum, Castellum; Leusdenum, Cellarium, inprimis Tabulam Bernardi, Specimen literarum Samaritanarum à Ludolpho editum, & ante omnia nummos veteres apud Villalpandum, Kircherum, Morinum, Goere, aliosque.

XXIII. P. *Non ergo literæ Judaica ex Samaritanis, sed Samaritana ex Judaicis maximam partem sunt detortæ.*

Illustris Scaliger Animadversionum in Chronol. Eusebii, pag. 111. *Eæ literæ quibus hodie Judæi sacros libros, & omnia acta sua conscribunt, nupera ac novitia sunt, ex Syriacis depravata, illæ autem ex Samaritanis, quod cum luce clarius sit, tamen quidam semidocti, semitheologi, & ut signantius loquar, semihomines, non solum Judaicas literas vere Hebraicas esse priscas audent dejerare, sed etiam impios putant, atque adeo palam vocant, qui aliter sentiunt.* Ita Vir Illustris magna animi confidentia, & tanquam ex tribunali, re probe cognita, sententiam contra Judæos pronunciat, quibus ne quidem secundis esse concedit, sed ipsis etiam Syris illos postponit. *Literæ Judæorum, inquit, ex Syriacis depravata, illæ autem ex Samaritanis.* Sed quam iniqua hæc ejus sententia sit, quisquis superiora attente legerit, jam satis, credo, intelliget; & quo pacto cum Syriacæ, tum Samaritanæ literæ ex Judaicis detortæ sint, rursus facile esset trium Alphabetorum collatione ostendere, si nobis vel typorum Samaritanorum & Syriacorum, vel periti sculptoris copia esset.

XXIV. Posteaquam itaque suam Judaicis literis antiquitatem & primatum supra Samaritanas asseruimus, sequitur ut earundem quoque usum Veteribus Hebræis & primis Israëlitis vindicemus. Quod etsi paullo difficilius erit, neque forte eadem evidentiā præstare poterimus, qua in superioribus nobis usi videmur; tamen ita illud probabile reddemus, ut, refutato palmario argumento, quo alii usum Samaritarum literarum apud Judæos ante captivitatem Babylonicam adferere conantur, æquos rerum arbitros in nostra sententia speremus esse acquieturos. Hanc in rem prima positio hæc esto.

XXV. Q. *Verosimillimum est, literarum usum ex Assyria primum ad alias gentes & terras esse propagatum.*

De primo literarum inventore res adeo obscura & incerta est, ut plane inexplicabilis videatur, vel certe non nisi conjecturis quibusdam in ea uti liceat. Cum enim Græci Latinique Scriptores tot seculis posteriores sint; quemadmodum nihil de illo
com-

compertum habuerunt, ita neque definire ausi sunt, nisi quod quidam Mercurio Ægyptio vel Menoni cuidam inventi hujus gloriam tribuant. In eo tamen plerique consentiunt, quod in Oriente inventæ sint, sive apud eos populos, qui primæva lingua aut ejus aliqua dialecto utebantur; id quod ipsa nomina literarum Orientalia, *Alpha*, *Betha*, &c. satis confirmant. Sed ut distinctius agamus, plerique *Phœnicibus* literarum inventionem adscribunt. Ita „Timo Syllographus apud Sextum Pyrrhonium:

Φοινικὰ σήματα Κάδμυ.

„Lucanus:

„*Phœnices primi (fama si credimus) ausi*

„*Mansuram rudibus vocem signare figuris.*

„Plinius Lib. v. cap. xii. *Ipsa gens Phœnicum in gloria magna*

„*est literarum inventionis.* Clemens Alexandrinus Lib. i. Stro-

„mat. *Cadmus erat Phœnix, qui fuit Græcis literarum inventor,*

„*ut ait Euphorus: alii autem dicunt Phœnices & Syros primos exco-*

„*gitasse literas.* Videatur Joh. Hugo, in eruditissimo libello de

„*prima scribendi origine*, cap. iii. ubi complures alios cum re-

„centiores, tum inprimis Veteres, hujus sententiæ auctores lau-

„dat. Neque vero mirum, ita sensisse olim Græcos & Latinos,

„cum illi probe scirent & aperte præ se ferrent, *Cadmum Phœni-*

„*cem Græcis literarum inventorem fuisse*, uti Euphorum apud Cle-

„mentem modo audivimus testari; Unde adeo, cum antiquiorem

„Cadmo historiam ignorarent, æquum erat, ut vel ipsi Cadmo

„hujus inventi laudem tribuerent, quod tamen pauciores fecis-

„se arbitror; vel saltem Phœnicibus & Syris tantum benefi-

„cium acceptum ferrent, ex quorum terra Cadmum literas in

„Græciam intulisse sciebant. Quod vero quidam, uti Biblian-

„der & Postellus, in hac historia per *Phœnices* intelligendos ve-

„lint ipsos *Hebræos*, in eo Viris Eruditissimis accedere nequeo,

„cum terminatio literarum Cadmæarum in A, *Alpha*, *Betha*

„&c. Syrorum dialectum arguat, quæ eadem Cadmo verna-

„cula fuerit, vel vernaculæ ejus non multum dissimilis; nequa-

„quam Hebræorum, qui terminationem illam emphaticam prorsus

„ignorant.

XXVI. Plinius vero, diligentissimus ille naturæ scrutator, & diffusissimæ vir lectionis, etsi hanc pervulgatam famam de Phœnicibus non ignorabat, tamen animum inducere non potuit, ut hanc *gloriam inventionis literarum in qua vulgo esse sciebat*, ipsis deberi crederet; sed altius rem repetere, & Assyriis hanc gloriam asserere non dubitavit. *Literas, inquit, semper arbitror Assyrias fuisse: sed alii apud Ægyptios à Mercurio, ut Gellius: alii apud Syros repertas volunt. Utique in Graciam intulisse è Phœnice Cadmum sedecim numero Anclides in Ægypto invenisse quendam nomine Menona tradit xv. annis ante Phoroneum antiquissimum Graciæ regem: idque monumentis approbare conatur. E diverso Epigenes, apud Babylonios DCCXXX. annorum observationes syderum coctilibus laterculis inscriptas docet, gravis auctor inprimis: qui minimum, Berosus & Critodemus CCCDLXXX. annorum. Ex quo apparet æternus literarum usus.* Integrum locum appingere necesse habuimus, ut pateat, nihil temere, aut eorum quæ alii de eodem argumento scripserant, ignoratione Plinium ita statuisse. Collatis enim omnibus, quæ illi indagare licuerat, eam literarum antiquitatem deprehendebat, ut Cadmi & Phœnicum ætatem multis modis superarent, ita ut cum primam literarum originem assequi non posset, *æternum earum usum* putaret, sic tamen, ut *literas semper Assyrias fuisse* arbitraretur. Dum vero eodem halitu non Ægypti modo, sed & Syrorum & Phœnices mentionem facit, quibus alii literarum inventionem adscribant, illud quoque manifestum esse arbitramur, Assyriam strictè sic dictam intelligendam esse, à Syria & Phœnice distinctam. Quod si enim *Assyria* nomine reliquam universam *Syriam*, vel partem ejus *Phœnicem* intellectam voluisset, minime necesse erat suam sententiam ab aliorum opinione distinguere.

XXVII. Cum vero verba Plinii pro antiquitate literarum Assyriacarum, & inventore aliquo Assyrio diserta sint, neque tamen rationes ipsas addat, cur ita existimarit, operæ pretium erit illas hic investigare. Nimirum ex historia sacra liquet, ætate Mosis & Jobi literas jam in usu fuisse, Exod. xxiv. 4. Job. xix. 23. 24. & forte etiam Calendaria sive fastos, quibus inter alia dies fausti notabantur, Job. iiii. 6. Et cum ibi-
dem

dem non Deus Mosen literas docuisse, aut alius quisquam primum invenisse dicatur, sed notus & pervulgatus earum usus supponatur, originem illarum aliquanto priorem esse necesse est. Id quod Callisthenis testimonium de observationibus Babylo-
niorum coelestibus extra omnem controversiæ aleam ponit, quæ observationes tempore Alexandri Magni jam MDCCCCLIII. annorum erant, adeoque ad proximum diluvio seculum pertinent; quando literas Babylonis jam in usu fuisse necesse est, absque quarum adminiculo observationes illæ consignari potuisse non videntur. Ad summam itaque antiquitatem jam pervenimus, ad ætatem *Assuri*, *Semi*, & ipsius *Noæ*, in ipsam *Assyriæ* viciniam, quo cum *Plinio* & integra *Judæorum* natione pergendum erit, ut ad ipsos fontes perveniamus.

XXVIII. Notatu itaque dignum est nomen literarum *Judaicarum*, quæ vulgo *Assyriacæ* dicebantur, vel כתב אשורי *Scriptura Assyriaca*. Talmud. Hieros. Cod. Megilla: ר' אומר אשורית ניתנה תורה וכשהטאו נהפך להם לרועץ וכשזכו בימי עזרא כתב אשורי ניתנה תורה. *Quod in scriptura Assyriaca Lex data sit, quænam est ejus rei ratio?* Talm. Babyl. Cod. Sanhedrin, fol. 21.2. Traditio: Rabbi (Jehudah Hakkadosch) dicit; Ab initio in scriptura ipsa (*Assyriaca*) data est lex *Israël* &c. למה נקרא אשורית? *Quare vocatur Aschurith? quia est Meüßchereth beatificata per Scripturam, vel in Scriptura.* Rursum Cod. Sanh. Babyl. cap. 11. למה נקראת אשורית שעלה עמהם. *Quare vocatur nomen ejus Aschurith? quia adscendit cum ipsis ex Assur.*

XXIX. Ex his, aliisque Veterum & Recentiorum testimoniis, quæ Cl. Buxstorffius, *Diss. de Literarum Hebraicarum antiquitate*, longa serie adducit, abunde liquet, literas *Judaicas* hodiernas olim vulgo constanter *Assyrias* fuisse appellatas. Quas ipsas *Judaicas* cum jam in superioribus evicerimus esse omnium

antiquissimas ; omnino colligendum videtur: *Literas Assyriacas esse omnium antiquissimas*; atque adeo verissimam esse Plinii opinionem, qui *Literas semper Assyrias fuisse arbitratur*.

XXX. Sed objiciat nobis forsitan aliquis auctoritatem R. Jehudæ Sancti, qui Scripturam hodiernam Judaicam *Aschurith* appellatam fuisse tradit, **שְׂמֹאשֶׁרֶת בְּכַתָּב** *quod beatificata sit per Scripturam*, i. e. quod Deus illam dignatus sit, qua Scripturam Sacram per Mosen & Prophetas consignaret. Sed ignoscent nobis viri cordati, si hanc nominis illius derivationem potius suavem lusum dicamus, quam solidam originationem. Quis enim, nisi in Hebraicis plane hospes, ignorat nomina adjectiva, quæ à verbis quiescentibus in ה non sint orta, pleraque omnia Patronymica esse vel gentilia? Sic **מִצְרַיִם** *Egyptius*, **מוֹאבִּי** *Moabita*, **עַמּוֹנִי** *Ammonita*, & id genus complura alia. Unde adeo præferimus aliam hujus nominis rationem, quam R. Josès affert, **שְׂעֵלָה עִמָּהֶם מֵאֲשׁוּר** *quia adscendit cum eis ex Assyria*, non ex *Babele*, uti Cl. Buxtorffius per incogitantiam vertit. A loco itaque, ubi vel primum inventa est hæc scriptura, vel certe maxime viguit, atque unde in alias regiones primum est delata, *Assyriaca* audit Scriptura; non à *beatitudine*, quæ hominum est, non literarum.

XXXI. Sed novus ex hoc R. Josæ responso scrupulus oboriri possit. Cum enim R. Josès *Scripturam per Esdram mutatam* statuatur ex Ebræa, id est, Samaritana, in *Assyriam*; & hanc sic appellatam dicat, quod *cum illis adscenderit ex Assyria*: per *Assyriam* hic forte intellexerit Babyloniam, quemadmodum etiam Cl. Buxtorffius reddit, *ex Babele*, ex qua Esdras illos characteres in Judæam intulerit. Id fateor, aliquid est; sed quantumcunque est, neque nobis obesse potest, neque aliter sentientes juvare. Quicquid enim R. Josès hic per *Assur* intellexerit, primo, ex locis allatis aliisque, quæ apud Buxtorffium occurrunt, manifestum est, Characterem Biblicum vulgo apud Judæos audivisse **אַשּׁוּר** *Assyrium*; id quod nobis sufficit, ad Plinii sententiam firmandam de literarum Assyriarum antiquitate. Deinde ex R. Josæ etymologia illud lucramur, ut eâ R. Jehudæ allusionem infirmemus, ostenso, non defuisse alios præstantes

tes inter Judæos doctores, qui Grammaticæ omni orientali convenientius nomen **שׁוּר** statuerint esse gentile, à loco vel gente certa derivatum. *Tertio* denique, si ipse R. Josès per *Assyriam* hic *Babelem* intellexerit, non minus ipse luserit atque erraverit, quam R. Jehuda Sanctus, ceu qui optimam etymologiam pessime applicet, & *Assyriam* *Babyloniamque* insigni errore confundat. Quid enim? Ex *Assyria* Esdras adscenderit? Atqui ipse R. Josès in præcedentibus locum Esdræ vii. 7. adferebat: *Ipse Esdras adscendit ex Babel*: cui mox subjicit: *Sic eadem fuit causa adscensionis Esræ ex Babel*. Adeo ut, nisi R. Josès quoque nugas egisse dicendus sit, adscensio illa literarum ex *Assyria*, non ad Judæos ex Babylonia in patriam redeuntés, sed ad Abrahamum sit referenda, qui etsi non ex *Assyria* proprie dicta, tamen ex proxima vicinia secum in Cananæam intulit, quemadmodum mox probabile esse ostendemus.

XXXII. R. *Ergo in familia Semi primæ literæ sunt inventæ, vel ab illa ad alios populos propagatæ.*

Quo quisque literarum inventionem antiquiorem statuit, eo magis nostræ sententiæ favet. Quod si enim jam ante diluvium literæ in usu fuerint, uti multi probabiliter statuunt; dubium esse non potest, quin Noachus, qui ex Ararat, sive Montibus Gordyæis, in *Assyriam*, quæ Assuro Semi F. cessit, descendit, atque ibi aliquamdiu cum posteris suis sedem fixit, illas primo in *Assyriam* intulerit post diluvium, unde postea ad alia loca sint perlatae. Sin vero post diluvium demum alicui literas inventas statuere lubeat, ad Assurem usque erit adscendum, ut ipse Assur tum non improbabiler literarum primus inventor dici posse videatur. Utrovis autem modo accipias, tam præclarum atque excellens inventum familia Semi sibi vindicabit, quæ vel primum invenerit, vel ab aliis inventum fideliter conservavit & ad alios maxime propagavit.

XXXIII. S. *Abrahamus & ad familiam Semi pertinuit, & in locis habitavit Assyriæ proximis.*

Utrumque ex Gen. xi. capite satis est manifestum, ut proba-

tione non indigeat; modo illud teneamus, quod à Bocharto satis est probatum, Uram Chaldæorum Abrahami patriam in superiori Mesopotamia sitam fuisse inter Tigrim amnem & Nisibin. Vide Geogr. Sacr. Part. I. cap. 10.

XXXIV. T. *Ergo probabile est, majores Abrahami, atque adeo ipsum Abrahamum, tam præclaræ artis literariæ non fuisse rudes.*

Cum enim in Assyria, in familia Semi scribendi ars vel primum coeperit, vel certe ante alias viguerit; & Abrahamus cum majoribus suis Semo ortus sit; iidemque in proxima vicinia Assyriæ sedes habuerint: quis credat illos de ea nihil unquam audivisse? vel si audiverint, neglexisse? vel semel illam doctos ad posteros transmittere noluisse?

XXXV. V. *Ergo Abrahamus literas Assyrias in Cananaam intulit.*

Alias enim hæcenus in patria non didicerat. Neque diffitentur aliter sentientes. Ill. Huetius, Prop. IV. cap. XIII. §. 9. *Ego vero, inquit, de elementis Hebraicis non aliter ac de lingua Ebraica sentio, prisca nempe illa, quæ Samaritana appellantur, mera esse Chananaea, iisque tum primum usum esse Abrahamum, cum in Chananaam venit, & regionis illius linguam didicit, intermisso Assyriarum literarum & linguae usu, quas ad hoc tempus usurpaverat. Et paulo post: Sua ergo elementa habuit Assyria gens, sua etiam Chananaea. Illis cum assuevisset à puero Abrahamus, Chananaeis uti cæpit, cum in Chananaeorum regionem venit.*

XXXVI. X. *Abrahamus in Chananaea religionis & linguae avitæ fuit tenacissimus.*

Cum enim singulari Dei O. M. gratia ab idololatria ad verum Dei cultum revocatus esset, Jos. XXIV. 2. 3. Gen. XII. 1. Eberi religionem constanter retinuit, eamque publicis sacris inter Cananæos constanter est professus, Gen. XII. 7. 8. unde à Cananæis facile pro diversæ religionis homine agnitus, *Ebraeus* vulgo ab iisdem est appellatus. Gen. XIV. 12. Cum vero pastora-

lem

lem vitam sectatus, procul civitatibus ruri plerumque cum ingenti familia ageret, nulla illi magnopere causa fuit, cur linguam Hebræam cum Cananæa commutaret, inprimis cum familiam suam cum Cananæis coalescere nollet; quemadmodum ea de causa Oeconomum suum Eliezerem jure jurando obstrinxit, ut filio Isaaco ex proxima cognatione uxorem quæreret, non ex indigenis Cananæis. Gen. xxiv. Et quamvis illi aliquando cum vicinis Cananææ Regulis aliquid negotii fuerit, ut foederibus suæ & suorum securitati consuleret; tamen neque id satis causæ erat, cur peregrinæ linguæ usum in familiam introduceret, præsertim cum ea Linguæ Cananææ & Hebrææ affinitas esset, ut alteri alteros facile intelligere possent.

XXXVII. Y. *Ergo verosimile est, Abrahamum etiam priscam scripturam, quam ex Assyria attulerat, retinuisse.*

Licet enim concederemus, illum propter foedera & commercia, quæ ipsi cum vicinis dynastis civibusque intercedebant, Cananæorum quoque literas aliquando usurpassè; quod tamen haud scio an omnino sit necesse, cum Abraham ab ipsis Cananæis pro libero & potente principe sit agnitus: Nihilo tamen magis inde sequeretur, Abrahamum Assyriis literis missis Cananæas adscivissè, vel adsciscere debuisse, atque hodie Judæos videmus, quocunque commigrent, in familiis suis vernaculæ usum intermittere, præsertim si quem numerum faciant. Qui etsi commercii causa indigenarum linguam etiam utcunque addiscunt, inter se tamen & in familiis suis vernaculam suam per multas ætates constanter servant. Cum itaque necessitas nulla Abrahamum adegerit scripturam commutandi, illum pristinam Assyriam retinuisse credemus, donec contrarium ab aliter sentientibus probetur.

XXXVIII. Z. *Idem Isaacum & Jacobum fecisse probabile est.*

Cum enim eadem ipsorum esset ratio, ut & in paterna religione casti manerent, & sui juris essent, neque cum Cananæis miscerentur, suosve misceri vellent: idem quoque de illis credere est æquum. Atque hic non possumus, quin ostendamus, quam

quam *aiw'sara* loquantur, qui Abrahamum linguam & scripturam Assyriam cum Cananæa, quam Ebræam appellant, volunt permutasse. Abraham, ex illorum sententia, qui à puero Assyriorum & linguæ & literis assueverat, cum in Cananæam venisset, Cananæis uti cœperit; neque posterius ejus earundem usum abjecerint, quoad in Chaldæam traducti priscos Assyriorum characteres resumserint. Scilicet Abrahamus, veræ religionis studiosissimus, sui juris homo, & princeps potentissimus, Cananæis non permixtus, sed seorsim agens, nullo cogente, avitam linguam & scripturam à majoribus fidelibus usurpatam & traditam, cum maledicti Canaanis, quem extirpandum sciebat, lingua & literis permutavit: At posterius ejus, Israëlita, alieno imperio subiecti, & gravissima servitute pressi, ad Ægyptiorum præterea mores & idololatriam proclives, linguam tamen & literas Cananæorum constanter retinuerint, neque à gente dominatandem alias assumerint: Imo Moses omni Ægyptiorum sapientia probe instructus, eorundem literas neglexerit, neque eodem jure usus sit, quod Abrahamum usurpasset sciebat, quodque tot seculis post Esdras in alieno characterem mutando sibi arrogavit.

XXXIX. *A. Ergo verosimile est Mosē quoque, imo Deum ipsum in tabulis fœderis, literis usum esse Assyriis, id est, hodiernis Judaicis.*

Quod si enim literæ hodiernæ Judaicæ, quæ eadem quoque Assyriæ, sint omnium antiquissimæ; eademque Abrahamo & majoribus ejus fuerint usurpatæ; neque solidis rationibus probari possit, illas ab Abrahamo cum Cananæis esse permutatas; imo probabilius sit, Abrahamum easdem in familia sua constanter retinuisse: verosimile quoque erit, Mosē, imo Deum ipsum, in Lege consignanda iisdem Assyriis literis usos esse, non Cananæis. Id quod nobis probabiliter erat adserendum. Hæc vero probabilis nostra collectio firma & certa evadet, si præcipuum argumentum virorum doctorum, qui diversum sentiunt, nullius ponderis esse evincamus, atque ita ostendamus, illorum sententiam nulla probabilitate niti.

XL B. *Palmarium argumentum, à Siclis Judaicis Samaritano caractere inscriptis peti- tum, quo Viri Eruditi sibi aliisque ha- etenus persuaferunt, Judaeos ante captivitatem Babylonicam literis Samaritanis usos esse, nullius prorsus est momenti.*

Mirum vero dictu quantopere Scaliger, aliique Siclos illos Samaritanos jactarint, quantum praesidii in illis collocarint, quam- que suaviter sibi simul & aliis imposuerint. Sed hanc antiquita- tis larvam jam pridem istis Siclis detraxerunt, ἰ πάλιν Conrin- gius, & Celeberrimus Hottingerus, quorum ille in Paradoxis de Nummis Hebr. valide probavit, Cap. viii. *Non posse certis argumentis demonstrari, nummos qui Samaritanis characteribus sunt inscripti, captivitate Babylonica esse antiquiores; Et Cap. ix. Om- nes Samaritanis literis inscriptos nummos esse Hasmonæorum & He- rodum ætate cufos.* Hic vero de Nummis Hebr. posterius illud singulatim monstravit. Ad quos ceu peritissimos harum rerum arbitros æquius erat, ut lectorem nostrum ablegemus, quam ut illorum verbis has paginas impleamus. In eorum tamen gratiam, qui Viri industrii & sagacissimi Wilhelmi Goere *Introductionem ad sapientiam Biblicam* versant, monere necesse est, Siclos illos qui ad Partis i. pag. 82. exhibentur, & ex Villalpando ac Kir- chero infeliciter explicantur, & pro antiquissimis venditantur, nomen *Simonis Hasmonæi*, ejusque *victorias*, & recuperatam populi Judaici *libertatem*, aperte præ se ferre, ut ad antiquiora tempora cum Villalpando aliisque perperam referantur.

XLI. Ita, ut à notioribus incipiamus, nummus ille, quem lit. F. exhibet, altera facie laurea & palmæ ramo signatus, in- scribitur, ipso Kirchero fatente, שמעון נשיא ישראל *Simon Princeps Israël*; altera lyra ornatus, לנאלת ישראל vel גאלת *Liberationi Israël*. . . . In quo nummo illud præterea notan- dum, literas אל contractas esse, quemadmodum apud Rabbi- nos quoque fit in his ipsis literis, & simile quiddam apud Syros atque Arabes. Deinde nummus Lit. D. una facie pariter Ly- ram exhibet, cum inscriptione לחרות ירושלם *Libertati Hie- rosolymorum*; altera Botrum, cum nomine *Simonis*, si Kirche-

rus ductum & vestigia literarum recte secutus est; quod equidem facile mihi persuadeo. Nam quod *aliquas literas corruptas* ait, id potius præjudicio ejus tribuendum, qui quo majorem antiquitatem nummo tribuere posset, ad *Samuelem* referre maluit, quam cui debetur, ad *Simonem*. Literæ certe quas Kircherus exhibet, adeo clare שמעון nobis edunt, ut in Samariticis cœcutire oporteat, qui id non videat. Illud tamen notandum, duas literas vel vetustate corruptas vel sculptorum vitio permutatas esse, nam in להרות pro θ sive ה hic, ט conspicitur, sive ע; & vice versa in שמעון pro ט ע, expressum est θ, ה, ut sit לערות שמחון, qui error unde sit, illi in posterum dijudicabunt, quibus nummum ipsum videre continget. In his duobus igitur cum nomen *Simonis* clarum sit, pergamus ad tertium Lit. E. cujus prima facies templo signata est, & literis שמ, altera urnam aut aliud vas habet, & literas ירושלם. Cum vero reliquæ literæ exesæ sint, suspicari sane liceat hunc quoque nummum ad *Simonem* esse referendum, etiam melioribus hujus commatis nummis non inventis. Sed quid rei sit, docet nos nummus Cl. Schraderi, quam Hottingerus exhibet, Tab. v. num. 4. Ubi integris literis *Simon & Libertas Hierosolymorum*, tam clara sunt, quam coelum est, cum caletur maxime. Neque vero alio pertinet ille Buxtorffii, apud eundem Hottingerum, Tab. III. num. 5. qui itidem inscriptus est *Libertas Hierosolymorum*, & altera facie literas שמ habet, reliquis עון iterum exesis; Quid enim vel Samueli, cum *Hierosolymis* & Templo, vel Salomoni cum recuperata *Libertate*? Hoc præterea ex præsentis nummo observemus, si quando occurrant nobis literæ שמ, admodum probabile esse, illas esse partem nominis שמעון *Simonis*.

XLII. Pergamus itaque ad Lit. B. Ibi altera facies cum Balsami folio, uti existimant, has literas habet, . . . וְהַיְרוּשָׁה . . ., quæ quid aliud sibi velint, quam להרות ירושלם, *Libertati Hierosolymorum*? Ineptit enim hic iterum Kircherus, qui illud וְהַיְרוּשָׁה . . . quod satis clare expressum est, transformat in *Kedescha*, id est *sancta*. Altera facies palmam exhibet cum his literis שֶׁעָוֶן ubi spatium vacuum inter ש & ע satis ostendit, literam ד vetustate extritam esse. Ubi illud præterea notandum venit, cum inte-

integrum nomen una linea non caperet, literam ultimam ן infra reliquas locatam esse, quæ observatio mox aliis nummis lucem affundet.

XLIII. Conjungamus autem cum hoc nummo proximum Lit. C. qui ut eodem folio atque palma signatus est, ita procul dubio eodem quoque erit referendus. Et vide quam amice conspirent, nam quæ literæ alteri deerant, illæ hic salvæ sunt, חר, ut dubitare non possimus, quin ex his duobus fragmentis ור . . . & . . . חר integre fit legendum חרות vel להרות, *Libertati*. Præterea vero occurrunt . . שר . . procul dubio ex integro ישראל, voce *Israël* hic adhibita pro *Jerusalem*, quæ alias in hujusmodi nummis occurrit. Altera facie sub palma distincte satis leguntur ט ע, quarum posteriori crux ✠ adhæret, quomodo Samaritanum *Tau* scribitur. Sed cum inter *Tau* & *Vav* sæpe exigua differentia sit, Cl. Hottingerus merito existimat perperam ✠ Tau expressum esse, quod leni unius lineolæ inclinatione sit in *Vav* mutandum, quomodo cum jam habeamus . טע . planum est, reliquias primæ literæ ex *Schin* esse, & supplendum esse in fine *Nun*, quod in proxime præcedente nummo etiam infra seorsim est expressum, ut adeo integrum nomen sit שמעון. Cum enim illud in altero simili nummo pariter sub palma occurrat, & in nummo F. ramo palmæ sit adscriptum, nihil vero est similius, quam hic quoque sub palma, victoriæ Simonis pariter atque Judææ signo, nomen *Simonis* fuisse sculptum. Conferantur paulo accuratius duo hi nummi, & autopsia, quid rei sit, satis docebit.

XLIV. Sextus nummus una facie gutturnium cum ramo præfert, cum hac iterum inscriptione, חרות ירושלם *Libertas Hierosolymorum*, ut dubium esse nequeat, quin hic quoque *Simonis* sit, cujus nomen altera facie in medio torque est inscriptum; manifestæ enim sunt literæ שט, deinde quoque עו, sed ן intermedio, quod vel sculptoris errore transpositum sit, vel forte, quod autopsia accuratius docere possit, paullo inferius positum, sed à Villalpando aliisque illum sequentibus sursum elevatum. Quicquid sit, cum omnes nominis literæ occurrant, & analogia rei suadeat, nobis religioni sit aliter accipere, quam de Simone.

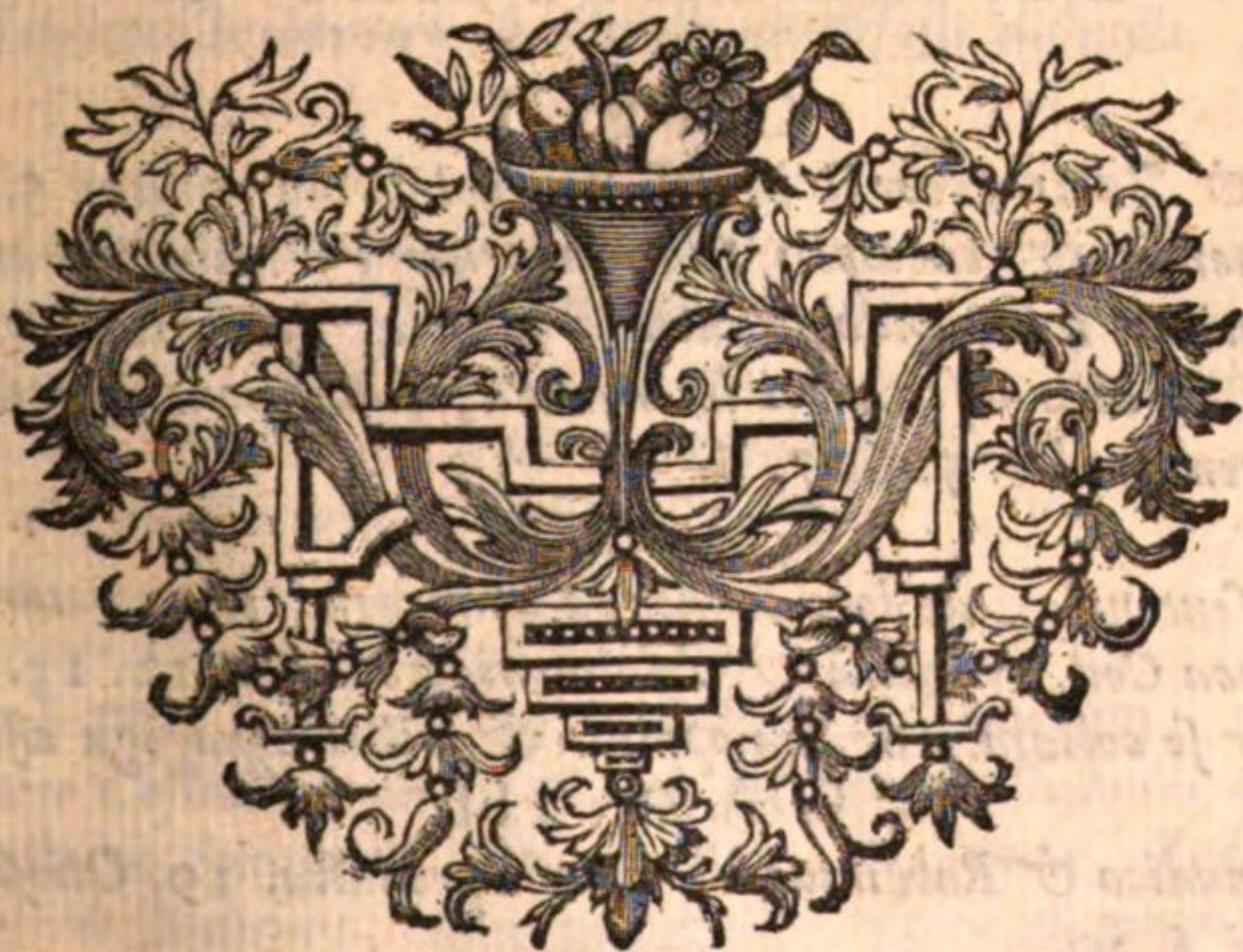
XLV. Atque idem omnino iudicium esto de nummo IV ubi rursus sub *Palma*, Simonis insigni, occurrit וְיָד. Nam cum illud J hic quoque paulo depressius sit, ut infra reliquas sculptum censi debet, & spatium uni literæ vacuum relictum; nihil facilius est, quam per וְיָד legere.

XLVI. Cum itaque sic certum sit, plerosque nummos, qui *Samaritani* audiunt, captivitate Babylonica posteriores esse, utpote à Simone Maccabæo cufos; de reliquis vero nullo modo probari possit, illos captivitate esse antiquiores, cum nullum Principis nomen, nullam temporis notam præ se ferant: sole meridiano clarius elucet, quam miserum atque infirmum argumentum sit, quod à Siclis Samaritanis est desumptum. Et quamvis mille invenirentur Sicli Israëliti Samaritanis literis inscripti, & captivitate Babylonica antiquiores; tamen ne sic quidem recte inferri posset, Legem quoque divinam iisdem literis à Mo- se descriptam esse: cum jam certa sit & invictissimis argumen- tis comprobata distinctio Buxtorffii aliorumque inter caracte- rem Judæorum sacrum & profanum; qua sola distinctione om- ne robur illius argumenti, quantum est, infringitur atque enervatur. Quemadmodum enim temporibus Maccabæorum, quando sacra omnia literis Assyriacis scribebantur, in nummis tamen commerciorum causa character Samaritanus adhibitus fuit; atque adeo ex usu literarum Samaritarum in nummis nullo mo- do colligere licet, iisdem temporibus Legem quoque à Judæis Samaritice scriptam fuisse, non Assyriace: Ita pariter, si vel maxime constaret, aut concederetur, ante exilium Babylonicum nummos Judæorum Samaritice signatos fuisse, tamen ineptum esset concludere ex usu Samaritani characteris in civilibus, ad negationem usus literarum Assyriarum in Sacris.

XLVII. Monstrato itaque, argumentum à Siclis Samaritanis petitum plane nullum esse, quod §. xxxix. promiseramus; sen- tentia nostra de literis Assyriis ab Abrahamo ad Israëlitas & Ju- dæos propagatis, quam hætenus probabilem esse ostendimus, novum robur accipit, quandoquidem de usu literarum Samariti- carum tempore primi templi inter Judæos jam nihil constat, & si vel maxime constet, nihil tamen inde adversus usum Assyria- rum

rum in Sacris concludi possit, quibus Assyriis literis ipsi adversarii Abrahamum usum esse negare non audent.

XLVIII. Atque hæc ea sunt, B.L. quæ ad adserendam characteris Judaici antiquitatem, ejusque usum inter Israëlitas inde ab Abrahamo repetendum, dicenda videbantur: quorum alterum solido atque invicto argumento probari posse existimamus, ex ipsis literarum nominibus & characteribus depromto; alterum probabili ratiocinio, ut in re adeo antiqua fieri potest & solet, confirmare conati sumus, sed quod & ex eorum confessione, qui hic in omnia alia eunt, & ex primarii illorum argumenti refutatione, majus robur acquirit. Aliis argumentis, atque in primis auctoritatibus, agere, neque instituti nostri est, neque operæ. Illa qui videre desiderat, Cl. Buxtorffium adeat, *Diss. de Genuina literarum Hebraicarum antiquitate*, ut & Clarissimi & Eruditissimi Viri, Seph. Morini, *Exercitationes de Lingua primæva*; ubi integrum hoc argumentum solide & prolixè pertractatum inveniet.

DISSERTATIO
DE
DECEM OTIOSIS
SYNAGOGÆ.

In quibus Viri Clariss. *Johannis Lightfooti*, *Aliorumque* sententiæ de Otiosis examinantur: varia de *Synagogis*, earumque *jure*, *Præfectis*, *Ministris* &c. adsparguntur.

ELENCHUS
CAPITULUM
DISSERTATIONIS I.

CAP. I.

Lingua & Juris Hebraei in N. T. explicando utilitas. §. 1. Argumentis & exemplis Clarissimorum Virorum probata. 2. 3. In collatione instituenda prudentia opus. 4. Sententia Lightfooti de Otiosis, ab aliis adscita vel interpolata, sequentibus dissertationibus occasionem præbet. §. 6. 7. 8.

CAP. II.

Lightfooti sententia, de loco condendæ Synagoga, examinatur. 9. 10. 11. Loca Cod. Megilla & Maimonida excussa. 12. 13. 14. 15. & inter se collata. 16. Suae oppidis & villis Synagoga asserta. 17.

CAP. III.

Loca Talmudica & Rabbinica de Otiosis producta. 19. Otiosi ex illis descripti. §. 20.

CAP. IV.

Judices Triumviri non sunt Otiosi §. 21. 22. Primum argumentum; quia à reliquis toto genere diversi. 23. (11) Quia maxime nego-

negotiosi. 24. *An Judicibus privatim opus facere licuerit, dis-*
quiritur. גזירות ונזילות דיניי quinam. 25. 28.

C A P. V.

(III) *Judices non sedebant in Synagoga.* 29. 30. *Synedrium utrum-*
que à Synagoga distinctum. 31. *Nec non tribunalia Judicum*
Triumvirorum. 32. *Elias Levita notatus.* בתי סופרים & בתי
 רבנן *Ludi literarii.* 33. *Argumentum repetitur.* 34. *Difficultas*
solvitur, & Farchius emendatur. 35.

C A P. VI.

(IV) *Neque curabant ea quæ Synagoga.* 36. *Neque (v) quotidie*
primi, ultimi, & assidui in Synagoga esse debebant. 37. *quod de*
Otiosis prolixè probatur; quorum origo, munus & necessitas, ex
Hebraorum mente, eruitur. 38. --- 51.

C A P. VII.

Idem argumentum continuatur. Otiosi non tam hora conventus pu-
blici præsto esse debuerunt, 52. quam ante & post illam. 53. *Ho-*
ra orationis ab Hebraeis definita, 54. 55. *Erant Otiosis in Syna-*
goga exigenda. 56. *Horum assiduitas in Synagoga disertis testi-*
moniis probatur. 57. *Quæ de Judicibus probari non potest.* 58.
 (VI) *Judices Triumviri ab Otiosis manifesto distincti.* Seldenus
 notatus. 59.

C A P. VIII.

Sententia Lightfooti de Chassane, Episcopo Synagoga, 60. quid veri
falsive habeat. 61. *Chassan videtur proxime ad Otiosos accedere.*
 62. 63. 64. *Neque tamen est; quia (i) solus sui generis in Sy-*
nagoga. 65. *Neque (ii) illi laborare prohibitum.* 66. *Et (iii)*
à א"ש Angelo Ecclesiæ est diversus.

C A P. IX.

Error Lightfooti in Episcopis Christianis à Chassane derivandis. 68.
 חזן non à חזה inspicere. 69. *Sed ab Arabico حزن, asseruare.*
Ut proprie Custodem notet. Unde חזני מרתא Custodes Civitatis,
 70. Custodes Synagoga, 71. Custodes Academia, Pedelli, 72.
 Apparitores Judicum, Deurwaarders / 73. *Argumenti conclu-*
sio. 74.

C A P. X.

Sententia Lightfooti de Diaconis & Septem bonis Civitatis. 75. נבאי
 צדקה

צדקה unde dicti. 76. Non sunt Otiosi. 77. Quia (I) cum inter se, tum ab aliis in Synagoga distincti. 78. Neque (II) otio dediti. 79. Neque (III) in Synagoga munere functi. 80. Neque (IV) primi & ultimi in Synagoga. 81. Neque (V) precibus vacabant. 82. Neque (VI) stipendium accipiebant. 83. Neque (VII) majoribus urbibus proprii. 84. Quia (VIII) Otiosi ministerium obibant, non magistratum gerebant. 85. Otiosi (IX) non erant pauperibus curandis praefecti. 86. Quia (X) numerus Diaconorum quomodocunque sumtus denarium turbat. 87. Denique (XI) Diaconi ab Otiosis diserte distinguuntur. 88.

CAP. XI.

An **צדקה גבאי** vulgo etiam **פרנסים** dicantur, disquiritur. Sententia Lightfooti. 89. Non simpliciter admittenda. 90. Locus ex Codice Hierosolymitano integer productus & versus. 91. 92. Varias difficultates habet. 93. 94. Etiam praestantissimis Recentiorum Rabb. negotium faceffit. 95. Integer tamen, & qui commodè explicari possit. **פרנסים** probantur esse Collectores ciborum. 96. 102. Lightfooti sententia partim probata, partim rejecta. 103.

CAP. XII.

Glossa marginalis Cod. Hierosolymitani notata. 104. Quid **ממונה**? **על הפתילה** Sententia Lightfooti. 105. Alia explicatio Vitringa. Rabbini ipsi pro Lightfooto adducti. 106. Vitringa acceditur. **פתילה** de flagello explicatur, auctoritate Codicis Babylonici. 107. Quid **אוריתא לון מטעין**? ritus initiandi Diaconos. 108.

CAP. XIII.

De Septem Bonis Civitatis. 109. 110. Locus Gemarae de illis, à recentioribus de **פרנסים**, Rectoribus Synagoga, explicatus. 111. 112. à Maimonide de **זקנים** Senioribus. 113. Explicatio Lightfooti rejecta. 114. Iudices Triumviri non sunt ex Septem Bonis Civitatis. 115. Multo minus Chassan. 116. Uti neque Diaconi. 117. Septem Boni Civitatis non sunt Otiosi. 118.

CAP. XIV.

Transitur ad reliquos Otiosos Lightfooti. 119. Hujus conjectura de **תורגמן**, Interprete, dubitanter proposita. 120. In locis citatis fundamentum non habet. 121. Refutatur. 122. Etiam ex ipso Cod. Megilla à Lightfooto laudato. 123. Status Interpres nullus

in Synagoga. 124. Neque is necessario Otiosus. 125. Origo Interpreti ab Hebrais assignata rejicitur. 126.

CAP. XV.

Scholarcha Theologicus, ejusque Interpres, ex Academia advocati. 127. Ille aliquando etiam Archisynagogus, non tamen ideo etiam Otiosus. 128. 129. 130. Doctores olim etiam artes mechanicas exercebant. Guilh. Vorstii versio notata. 131. Neque Interpres Academicus Otiosus esse potuit. 132. Otiosi non necessario etiam viri literati. 133. 134. 135. Objectio ex Maimonide & Rabbeno Ascher. 136. Solvitur, explicato quis Hebrais proprie sit תלמיד חכם 137--141.

ELENCHUS

CAPITULUM.

DISSERTATIONIS. II.

CAP. I.

Sequentis Dissertationis argumentum. Rationes rejectæ ab Aliis sententia Lightfooti examinantur. Rector Academia ex Synagoga non excludendus. Multo minus Collectores Eleemosynarum. De Diaconis N. T. & hodierno illius vocis usu. 135

CAP. II.

Continuatur idem argumentum de Diaconis Ecclesiæ Christianæ. Paulus quoque in Epistolis suis de iisdem agere probatur, rationibus partim ex SS. partim ex historia Ecclesiastica desumptis. 163

CAP. III.

Rationes, ob quas Samuelis Petiti sententia de variis Synagoga præfectis rejicitur, excutiuntur. Hujus institutum defenditur. 181

CAP. IV.

Sam. Petiti sententia ulterius defenditur, atque etiam emendatur. Tituli Præfectorum Synagoga, qui in legibus Imperatorum occurrunt, explicantur. 192

CAP. V.

Ratio, quam Vir Doctus affert, numeri denarii ad Synagogam constituendam requisiti, refutatur: genuina ratio ex mente Hebraeorum proponitur.

207

CAP. VI.

Duo prima argumenta V. D. refutantur. Praefecti Synagoga non quaerendi inter Otiosos, sed LXIX. Candidatos Juris. Sessio in Synagogis non praefectura, sed assiduitas commorationis.

217

CAP. VII.

Sententia V. D. de Decem Otiosis proponitur. Archisynagogus, **שׂר** **הכנסת** unus, non plures. Argumenta in contrarium allata refelluntur. Vox Archisynagogi à Luca latius sumpta, ut etiam Seniores complectatur.

224

CAP. VIII.

Numerus Seniorum apud Hebraeos non est incertus. Qui preces in Synagoga dicit, non est ejus Praefectus. Non tres, sed septem Seniores Synagoga. Contrariae rationes refutantur.

231

CAP. IX.

Calculus V. D. in numero denario Otiosorum conficiendo turbatur. 1. Archisynagogus, 7. Presbyteri, 2. Diaconi, Chassan & Precentor, ac denique plures paucioresve Sacerdotes cum 7. Lectoribus, quomodocunque componantur, numerum denarium Otiosorum excedunt.

243

CAP. X.

Argumenta recensentur, cur neque Archisynagogus, neque Seniores sint Otiosi statuendi. Laborare vel negotiari neutris prohibitum. Neque ad **כַּוִּיָּן** faciendum instituti. Senioribus nulla stipendia data. **כַּתְּמֵן כַּפִּירוּשׁן** explicatur.

249

CAP. XI.

Septem Lectores non fuerunt Otiosi. Neque olim statim in Synagoga. Rationes contrariae refutantur. Dictum Maimonidae explicatur. Locus, in quo olim Otiosi. An à temporibus Antiochi Epiphanis lingua Hebrae notitia prorsus desierit, disquiritur.

257

CAP. XII.

Hebraei, si quando aliquid veteri mori derogatum, illud diligenter notant. Accurationis illius exempla. Eorundem de Otiosis, statis

tis

tis Lectoribus, silentium. Lectio sacra ante Urbis excidium, & aliquot seculis post, plane libera mansit. Quare & quomodo mutatio facta sit.

268

CAP. XIII.

Locus ex Benjaminis Itinerario de Otiosis, nobis non adversatur. Idem explicatur. De Academiis Babylonia. Quid ראש הכלה, & quomodo à ראש הישיבה differat.

279

CAP. XIV.

Otiosorum genuina descriptio ex superioribus repetita. Stipendium, & officium cum aliis precandi, Otiosis frustra negatur. Buxtorffii, Hottingeri, & Hakspanii cum nostra explicatione consensus. Nova testimonia R. S. Farchii. Rab. Nissim, & Nachmanida. Duo posteriora etiam explicata. Conclusio.

289

D I S S E R T A T I O . I .

D E

D E C E M O T I O S I S
S Y N A G O G A E .

I.

um omnes illi præclare de re Christiana merentur, qui varia eruditione instructi curas & cogitationes suas ad sacræ scripturæ illustrationem conferunt, atque ita quasi gentium spolia ad ornatum regni Christi congerunt: tum haud scio an ulli melius, quam qui linguæ & Juris Hebræorum periti, inde, ceu ex propria sede, historiæ & phrasi Novi Testamenti lucem fœnerantur. Habet multum Græcia, habet & illa quondam gentium domina Roma multum, quo neglecto, vel non satis dextre percepto frustra Novum Testamentum intelligere labores: quantumcunque tamen illud est, quod sane magnum est, est כּוּמָה טִיפָה מִן הַיָּם, seu ludum jocumque dicas præ iis, quæ Hebræorum monumenta in eundem usum non modiis vel trimodiis, sed integris plenisque horreis affundunt.

II. Cum enim, ut à summis Viris jam pridem est animadversum, (a) omnes libri N. T. à Judæis scripti sint, atque inter, & ad Judæos, cumque omnes orationes in eo habitæ à Judæis pariter, atque ad, & apud Judæos fuerint habitæ: cum item (b) certis argumentis, & doctorum virorum testimoniis comprobetur, Christi & Apostolorum seculo in usu fuisse eam linguam, quæ apud Talmudicos est, ipsosque illos non alia locutos esse: nemo, opinor, nisi forte ab omni humanitate prorsus alienus, inficias ibit, non posse istud Testamentum non Judæorum stylum, idioma, loquendi formam normamque sapere ubique, & retinere; atque adeo linguæ jurisque Hebræi

(a) Lightf. *Pref. ad Hor. Hebr. in Matth.*

(b) Coccejus *Pref. ad Sanhedrin.*

brai cognitionem & collationem ad phrasin N. Testamenti illustrandam maximum momentum adferre.

III. Et hinc adeo Viri Doctissimi, quibus illud probe perspectum erat, in id omni studio incubuerunt, ut Hebræorum mores & phrasas sedulo investigarent, & cum N. Testamento diligenter conferrent: sive id sparsim facerent, ea ἐν παρόδῳ pro eo atque sese offerebant, passim notantes, quæ ad loci cujuscunque illustrationem pertinerent, sive ex professo omnia, & certo ordine ad N. T. referrent, notasque Rabbinicas in illud conscriberent. Et hos inter suo merito sibi primas vindicat Vir Clarissimus *Johannes Lightfootus*, quo, nostro quidem judicio, nemo neque diligentius neque felicius *Horas Hebraicas & Talmudicas* Historiæ Evangelicæ & Apostolicæ impendit, tam vasta & per omne genus antiquissimos scriptores diffusa viri lectio, prudens rarissimarum observationum delectus, & in illis mirum ingenii acumen, & limatum politumque judicium, in plerisque omnibus observatur. Et cum jam olim Clarissimum par viro- rum, *Johannes Drusius*, & *Ludovicus Capellus*, ejusdem generis observationes in N. T. conscripissent, tanquam omnia acta essent, & messis jam præteriisset, ille suum librum *Præterita* inscripsit, hic *Spicilegium*; post quæ *Lightfootus* tantam eruditissimarum observationum segetem convexit, ut illa hoc respectu jam *Præmia* verius, quam *Præterita* vel *Spicilegium* sint dicenda.

IV. Verum enim vero quanto major deprehenditur hujus collationis utilitas, tanto etiam majorem curam & diligentiam adhibendam esse manifestum est, ut Hebræorum formulæ ritusque quam clarissime perspiciantur & intelligantur, nihilque nisi probe exploratum & perspectum cum phrasi N. Testamenti conferatur: quandoquidem fieri nullo modo potest, quin, si quid rerum Hebraicarum prave acceptum sit, atque ad N. T. applicetur, id hujus quoque genuinum sensum pervertat, atque in ipsam adeo Theologiam gravissimos quandoque errores invehat.

V. Cujus rei cum aliâ præclara exempla edi possent, tum illud memorabile est in eodem Cl. *Lightfooto*, quando ad Matth.

IV. vers. 23. ubi prima *Synagogarum* mentio occurrit, quo clarius mores atque instituta *synagogarum* cognoscas, ut plurima, quae eo referuntur in *N. T.* intelligas, sese earum historiam ἐν ἐπιτομῇ expediturum promittit: expedit autem ita, ut universam ejus gubernationem lectori suo prorsus impeditam atque intricatam sistat. Nimirum primo loco de *Synagoga Gubernatoribus* agit, eosque in *literato isto*, si Diis placet, *decemviratu* **הבטלנים**, seu *virorum otiosorum* quærit, quos etiam existimat fuisse *corpus synagoga representativum*. Dicam clarius. Memorantur in scriptis Hebræorum **עשרה בטלנים של בית הכנסת** i. e. *Decem otiosi synagoga*. Hos Cl. *Lightfootus* *Synagogæ præfectos* vel *gubernatores* fuisse censet; atque adeo quinam, qualesque illi fuerint, quibus singuli muneribus functi sint, anxie disquirat. Horum vero tres primos facit **בית דין של שלשה**. *Judices triumviros*: unum *publicum synagoga ministrum*, **שליח ציבור** *Angelum Ecclesiae*, eundemque **הזן הכנסת** *Episcopum congregationis*. Tum tres **גבאים** *Diaconos* vel *Eleemosynarios*, quos etiam **פרנסים** *Parnassim* vel *Pastores* dictos fuisse existimat. His porro, ad numerum denarium conficiendum, addit **תורגמן** *Interpretem Ecclesiasticum*, & denique ne quid desideretur, *Scholarcham* quem dicit *Theologicum*, ejusque *Interpretem*. Ita Vir Clarissimus *synagogæ officia* inter illos *decem otiosos* dispertit, quo modo & illis bonis *decemviris*, & sibi met ipsi, & lectori suo plus satis negotii faceffit. Sed illud nobis minime mirum videri debet, virum doctissimum, cætera in *Talmudicis* omnique antiquitate *Hebræorum* versatissimum, & eruditissimis scriptis de re sacra meritissimum, in tanta rerum varietate & multitudine observationum aliquando aliquid humani passum esse. Id magis mirandum, minusque ferendum existimamus, Viros doctos, qui & ipsi in harum antiquitatum studiosis nomen suum profitentur, quique expressam & politam Veteris *Synagogæ* effigiem, ceu *Ecclesiæ Christianæ* typum, nobis exhibere student, vel eosdem errores optima fide, nulla ne levissima quidem suspicione ductos, describere; vel si quid tandem à *Lightfooto* aberratum animadvertunt, tamen animum inducere non posse, ne quidem si admoneantur, ut sua his *Otiosis* otia faciant, quin omnia potius in syna-

synagoga turbent, ut illos ad gravissima synagogæ negotia, & summam Pastorum, Episcoporum & Presbyterorum dignitatem provehant, & vel invitis rei summam obtrudant.

VI. Qua re paullo diligentius considerata, minime committendum putavimus, ut vel bonos viros, moderati honestique otii amantes, decem, inquam, illos *Batlanim* diutius turbari, vel Synagogæ Rectores, viros sane gravissimos, & civitatis suæ facile principes, gradu suo dejectos ad infimum ordinem, & hominum pauperculorum subsellia detrudi, vel denique, quod palmarium in hac causa esse debet, orbem eruditum in hoc errore diutius hæerere pateremur, qui à Cl. *Lightfooto* in Christianas scholas invehctus, à novis descriptoribus vel interpolatoribus in dies confirmatur, & vires acquirit eundo.

VII. Quod itaque pace Magni *Lightfooti* fiat, cæterorumque Clarissimorum Virorum, qui hæctenus, in eandem similemve sententiam concesserunt, negamus, *Decem Otiosos Synagoga*, עשרה בטלנים של בית חכנסת, ullam apud Hebræos dignitatem præfecturamve gessisse; negamus, inquam, ullum eorum aliud officium fuisse, quam ut sese quotidie in synagoga præsentessisterent, ut quicumque etiam singuli illam ingrederentur ad precandum, semper מנין i. e. numerum, sive legitimum cætum denarium invenirent, cum quo preces suas ad Deum rite funderent.

VIII. Quæ nostra tractatio ut recto ordine procedat, Cl. *Lightfooti* & reliquorum vestigia sequemur, ut illorum erroribus detectis, tenebrisque quas Synagogæ offuderunt discussis, sua Synagogæ nativa lux redeat, & suæ quisque dignitati & loco in illa restituatur.

IX. Cl. *Lightfootus* itaque de *Rektoribus Synagoga* acturus pauca quædam de loco præmittit, ubi olim Synagogam condere licuit, vel forte etiam oportuit. „ Non formata est, inquit, alibi Synagoga, nisi ubi essent decem literati, ex professo studiosi legis. 1. Observetur illud Talmudicum *Megillah* cap. 1. hal. 3. אי זהו עיר גדולה. Quenam est civitas magna? „ כל שיש בה' בטלנים Ea, in qua erant decem homines otii. „ פחות מכאן הרי זה כפר si hoc numero minus, ecce, est villa. 2. Illud *Maimonida*, *Tephillah* Cap. xi. Ubicunque sunt „ decem

„ decem ex Israële, ibi necesse est ut edificaretur domus, ad quam
 „ se recipiant ad orationes tempore precum: & domus hac vocatur
 „ Synagoga. Non quod quilibet decem ex Israële constituerent
 „ Synagogam; sed, ubicunque sunt decem literati & studiosi le-
 „ gis: vocabantur hi **בטלנין** *virii otii*. qui non pro desidibus at-
 „ que otiosis sunt habendi, **בטלן ממלאכתן ועוסקין בצרכי ציבור**, sed quibus (ut pote qui rebus mundanis non perplexi
 „ fuerunt) *vacavit res synagoga tantum curare, atque incumbere stu-*
 „ *dio legis.* Haftenus Lightfootus. Quæ verba dum vel apud
 ipsum lego, vel ab aliis bona fide repeti video, nescio sane quid
 bonos viros egisse vel passos esse credere debeam, quando ex il-
 lis verbis canonem elicere, vel admittere possunt, qui non tan-
 tum in illis non continetur, sed iisdem etiam solide & diserte re-
 futatur.

X. *Non formata est, inquit, Synagoga, nisi ubi essent decem literati, ex professo studiosi legis.* Ad hunc canonem probandum adducitur locus ex *Megilla*, quem si superiori effato subjicias. *Atque decem ejusmodi literati* (id est **בטלנים**) *non fuere nisi in urbibus majoribus: vide quid sequatur; Ergo non nisi in urbibus majoribus fuit formata synagoga, nequaquam in oppidis aut villis.* Major Lightfooti est, & eorum qui Cl. Virum sequuntur: minor Talmudis, & ipsi Lightfooto laudata: Conclusio judicio omnium recta ratione utentium falsa, & historiæ atque institutis Judæorum è diametro adversa. Etenim quis animum inducat credere, in *Oppidis & Agris* ubi *decem Otiosi* non erant, propterea etiam nullas Synagogas fuisse, atque adeo Sabbatho reliquisque seu festis seu profestis diebus cultum nullum publicum obtinuisse, sed horum locorum incolis non sine magnis incommodis ad majores urbes fuisse assidue abeundum, pari rei familiaris & temporis jactura? quorum utrumque tam ab omni ratione alienum est, quam certum nobis est contrarium, nim. quod & **כרכין** *oppida*, & **כפרים** *pagi seu villa* suas Synagogas habuerint, earumque Rectores, etiam si omnibus **בטלנים** destituerentur.

XI. Sed prius loca citata accuratius excutere juvabit, ut videamus, an sententia Lightfooti ulla specie inde probari aut defendi possit. *Urbs magna ea est, inquit Mischnah, in qua sunt decem*

decem Batlanim i. e. *Otiosi*: Ergo, inquiunt Viri docti, *Synagoga nullibi est formata, nisi ubi essent decem Batlanim*. At quæ hæc consequentia? aut quæ ratio illius? itane ab *Urbe* concludere liceat aut transilire ad *Synagogam*? ego ita semper hanc *mischnam* convertendam existimavi, *Ergo quaecunque urbs non habet decem Batlanim; ea non est Urbs Magna*; quemadmodum ipse textus illam etiam inculcat, פחות מכאן ח"ו כפר, si his pauciores sint, ecce tantum villa est, non vero urbs magna.

XII. Sed age integrum textum producamus, ne quis ulli scrupulo locus supersit. Megilla Cap. i. §. i. מגילה נקרא באחד עשר בשנים עשר בשלשה עשר בארבעה עשר בחמשה עשר לא פחות ולא יותר כרכין המוקפין חומה מימות יהושע בן נון קורין בחמשה עשר כפרים ועירי גדולות קורין בי"ד אלא שהכפרים מקדימין ליום הכניסה: ב כיצד חל יום ארבעה עשר בשני כפרים ועירות גדולות קורין בו ביום ומוקפות חומה למחר חל להיות בשלישי או ברביעי כפרים מקדימין ליום הכניסה ועירות גדולות קורין בו ביום ומוקפות חומה למחר חל להיות בחמשי כפרים ועירות גדולות קורין בו ביום ומוקפות חומה למחר חל להיות ערב שבת כפרים מקדימין ליום הכניסה ועירות גדולות ומוקפות חומה קורין בו ביום וחל להיות בשבת כפרים ועירות גדולות מקדימין וקורין ליום הכניסה ומוקפות חומה למחר חל להיות אחר השבת כפרים מקדימין ליום הכניסה ועירות גדולות קורין בו ביום ומוקפות חומה למחר: ג אי זו היא עיר גדולה כל שיש בה עשרה בטלנין פחות מכאן הרי זה כפר באלו אמרו מקדימין ולא מאחרין וגו' *Volumen* (libellus Ester) legitur die undecimo, duodecimo, decimo tertio, decimo quarto & decimo quinto (mensis adar) serius ocysue nunquam. Oppida quæ jam tempore Josua F. Nun munita fuerunt, legunt die decimo quinto, villa autem, majoresque civitates decimo quarto, nisi quod villa anticipent (lectionem) die quo ad urbes commeant, (i. e. die secundo vel quinto septimanæ) §. 2. Quomodo vero anticipant (lectionem?) si dies decimus quartus in secundam feriam incidat,

incidat, villa majoresque civitates eopse die legunt, at munita oppida postridie: si (dies decimus quartus) in tertiam quartamve feriam incidat, villa pridie vel pro pridie legunt, eo scilicet die, quo ad urbes commeare solent, majores civitates eopse die; oppida postridie: si (dies decimus quartus) in quintam feriam incidat, villa urbesque majores eopse die legunt, oppida iterum postridie: si (decimus quartus) sit pridie sabbathi, villa pridie legunt, die quo ad urbes commeare solent, urbes vero & oppida eopse die: si denique in ipsum Sabbathum incidat, villa & urbes anticipant, & legunt die quo ad urbes commeare solent, oppida vero postridie: si Sabbathi, villa anticipant lectionem in diem quo ad urbes commeant, urbes eopse die legunt, & munita oppida postridie. §. 3. Quanam vero URBS MAGNA dicitur? omnis ea in qua sunt DECEM OTIOSI, si minus eo, ecce villa est, &c. Haftenus Mischna. Unde liquet, quam immerito hæc adducantur, ut inde quicquam de Synagoga formanda statuatur, cujus in toto textu nec vola nec vestigium occurrit. Agitur hic solummodo de lectione libelli Ester, cui certi dies tributi sunt, sed pro diversa feria in quam dies decimus quartus mensis Adar incidit, & Locorum varietate, etiam ipsi diversi. Loca autem illa in triplici differentia sunt. Sunt עיר גדולה Urbes Majores, sunt ירידה Oppida, ac denique כפרים Villa suburbanæ. Cum vero mox ipsa Halacha prima dictum esset, quid per כפרין intelligeretur, nim. oppida jam inde à temporibus Josue munita, Halachah tertia quæritur, quid sit עיר גדולה Urbis magna? eaque ita definitur, כל שיש בה עשרה בטלנים פחות, כל שיש בה עשרה בטלנים פחות, quæ habet DECEM OTIOSI; adeo quidem, ut si quæ decem otiosos non habeat, illa respectu lectionis libelli Ester eodem loco habeatur quo villa, quemadmodum id clarius in Gemara dicitur, fol. 3. col. 2. fine, ואמר רבי יהושע בן לוי כרך, Et R. Josua F. Levi dixit, oppidum in quo non sunt decem otiosi, æstimatur villa. In quibus omnibus nihil est, quod Synagogam iis solis locis includat, ubi decem otiosi inveniuntur. Quid quod contrarium inde satis liqueat, quod hic loca esse supponantur, quæ non quidem decem, quibus impares sint, sed tamen aliquot otiosos aiant, פחות, פחות, pauciores quam decem? & quod lectio historię Ester etiam in

in oppidis obtineat? quorum neutrum fane absque Synagoga esse potest.

XIII. Alter locus à Cl. Lightfooto ex Maimonide adducitur, Hilch. Tephil. Cap. xi. §. i. כל מקום שיש בו עשרה מישראל צריך להכין לו בית שיכנסו בו לתפילה בכל עת תפילה *In quocunque loco sunt DECEM ISRAELITÆ, ibi necesse est domum condere, in qua convenient ad precandum omni tempore precationis, & hic locus vocatur Synagoga.* Sed quæso te, Lector, quid clarius dici poterat in nostram sententiam, Cl. Lightfooto autem cæterisque Viris Doctis magis adversum? Probandum erat Lightfooto, *Non formatam esse Synagogam, nisi ubi decem Otiosi, i. e. literati, ex professo studiosi legis, cujusmodi homines in majoribus urbibus tantum inveniuntur, non item in oppidis & vicis.* At Maimonides *omni loco Synagogam non modo concedit, sed etiam necessariam facit, qui modo decem Israëlitæ habet.* *In quocunque loco* (nullo discrimine, five Urbs sit, five Oppidum, five denique Vicus,) *decem Israëlitæ sunt, ibi Synagogam condere oportet.* Lynceus sit oportet, & literatis omnibus literatior, qui hic decem literatos five otiosos viderit; mihi certe non contigit esse tam acuto, ut vel unicum deprehendam. Verba generalia sunt, & simpliciter quoslibet *decem ex Israële* designant: docti, indocti, divites an pauperes sint, nihil interest; modo decem sint, qui מנין, f. *legitimum cætum*, à Magistris numero denario definitum, conficere possint, Synagogam condere debent, in eaque frequentes convenire, ne cultus publicus, qui in legis lectione & numinis divini invocatione consistit, in Israële intermittatur. Et hinc adeo cogunt se inter se ad Synagogam dedicandam, Librum legis cæteraque comparanda, quibus in Synagoga usus esse solet. *Lebusch, Orach. chaj. Tit. CL. §. i.* תקנת חכמינו ז"ל הוא במקום שיש בו עשרה בני חורין וגדולים בעיר שכופין זה את זה לבנות להם ב"ה ולקנות להם תורה ונביאים וכתובים שלא תשכח וזו התפילה והתורה מישראל *Est ex institutis Sapientum nostrorum, l. m. ut ubicunque decem in-*
Li 2
genui

genui iidemque majorennas habitant, (Cl. Buxtorffius alicubi *decem lautioris fortunæ & conditionis homines requirit, sed præter mentem Hebræorum, ut infra dicetur) ibi sese inter se cogant Synagogam condere, & comparare Legem, Prophetas & Hagiographa, ne quando, quod Deus clementer avertat, Oratio & Lex oblivioni tradantur in Israël. Eodemque modo R. Moses Maimonides l. c. ex *Hilchoth Tephillah*. Neque hoc solum, sed Chassanem, vel potius ש"ש *Ministrum Synagoga*, hi decem constituere vel sibi conducere debent, qui preces ipsis præeat, Legemque recitet: Imo, quod majus est, si quis horum decem sub anniversarium quoddam festum ab urbe abesse debeat, ære suo alium conducere debet, qui durante festo absentis vice fungatur ad מנין conficiendum. *Lebbusch, Orach Chajj. Tit. LV. §. 21. עיר**

שאינ בה אלא עשרה ואחד מהן רצה לצאת משם והוא סמוך לימים נוראים או אפילו עדיין זמן ארוך לימים נוראים אלא שיודעים שלא יחזור קודם היום טוב כופין אותו לישאר בביתו או להשכיר אחר במקומו ואם הם י"א ורוצים שני לצאת ישכירו שניהם אחד בשותפות במקומם ושניהם יפרעו בשוה בד"א כששניהם אמודים בשוה בממונם אבל אם אחד עני ואחד עשיר יש פנים לכאן ולכאן יש לומר הואיל וחייוב המצוה מוטלת על גופם בשוה יתנו השכירות להשלים המנין גם כן פלי הגלגולת בשוה וי"ל ג"כ לאירך גיסא הואיל ושניהם הולכים להרויח ממון ודאי אין עסק הליכת העני כעסק הליכת העשיר ויתנו לפי הממון לכך עושין כעין פשרה ונותנין חציו לפי נפשות וחציו לפי ממון ושכר החזון הוא על היוצאין כמו על *Si qua urbs sit, in*

qua non nisi decem sunt, eorumque aliquis inde proficisci velit proxime ante solennia festa, aut si illa adhuc procul absint, sciant tamen illum ante festum non esse rediturum, cogunt illum, ut vel domi maneat, vel alium in locum suum substituat. Quod si vero undecim fuerint, eorumque duo iter parent, ambo illi societate inita unum in locum suum conducent, eique ex aquo mercedem persolvent. Id quod tamen

tamen ita intelligendum est, si ambo fuerint aquali censu: si enim unus eorum pauper, alter vero dives fuerit, res diversimode considerari potest. Nam cum praeceptum utriusque corpus aqualiter obliget, dicendum videtur, etiam utrumque teneri aequalem mercedem conferre ad numerum conficiendum. Rursum vero etiam ab altera parte dici potest, cum ambo quæstus causa proficiscantur, atque in confesso sit, negotiationem pauperis nullo modo comparandam esse negotiationi divitis, æquum esse, ut pro suis quisque facultatibus censeatur. Propterea igitur rem ex æquo & bono componunt, & dimidium mercedis in capita imperant, dimidium vero in censum. Stipendium autem Chassanis ab absentibus æque pendendum est, atque à presentibus, pro eo atque reliquis annis obtinet. De Chassane vero vocando Ibid. §. 32.

ואם יש מנין בעיר כופין לשכור חזן ואם אינם באים כולם תדיר לבית הכנסת באופן שמבטלין המנין כופין זה את זה בקנסות שיבואו תמיד כדי שלא יבטלו התמיד:

Et quando numerus (denarius) est in civitate, obligant sese inter se de Chassane vocando; Quod si vero non frequentarint assidue Synagogam, adeo ut numerus ille denarius cesset, multas absentibus imponunt, ut omnes semper adsint, neque sacra quotidiana intermittant.

XIV. Quæ omnia fatis arguunt, locum Maimonidæ nihil habere, quo novus ille canon de formanda Synagoga stabiliri possit, quin potius contraria omnia illo juberi. Quod cum ipse Cl. Lightfootus animadvertere cœpisset, glossmate quodam difficultatem tollere, & verba in suam sententiam detorquere conatus est. Hinc addit: Non quod quilibet decem ex Israël constituerent Synagogam, (quem sensum verba Maimonidæ præ se ferunt, & re ipsa habent,) sed, ubicunque sunt decem literati & studiosi legis: vocabantur hi בטלני viri otii, &c. At sic manifesta vis fit verbis, dum quæ generalia sunt, & quemcunque Israëlitam (majorem & liberum) designant, ad solos literatos restringuntur. Exemplum cape ex Hilch. Mattenoth Anijim, Cap. ix. §. i.

כל עיר שיש בה ישראל חייבין להעמיד מהן גבאי צדקה

In quacunque urbe sunt ISRAELITÆ, tenentur ex se constituere collectores

lectores Eleemosynarum; quæ verba sic generaliter prolata quis est, qui ad *Otiosos* vel *Literatos* restringere audeat? Judæorum certe nemo fecerit? neque si quem Christianorum hæc confidentia interpretandi ceperit, id impune tulerit, ceu in pauperes nimis injurius atque inclemens, quibus facilius gulam præcluseris, quam istam tuam interpretationem approbes. Neque tamen dici potest, quid vel tantillum inter ista duo loca intersit, nisi quod definitus numerus in altero cernatur.

XV. Sed neque illud nobis negligendum est, quod Cl. *Lightfootus* decem illos *Otiosos* perpetuo *Literatos* vocat, & *Legis studiosos*, quod quo jure fiat infra diligentius inquiremus. Sed fac tantisper verum esse; quid ergo miseris illis fiet, in quorum Synagoga vix unus & alter invenitur, qui legem rite legere sciat? Synagogam habebunt, annon? si quid novus ille Virorum Doctorum canon valere debeat, certe non habent, nam decem בטלנין i. e. decem literatos non habent, cum ne legem quidem satis expedite legere valeant, nedum ut in *Mischna* & *Gemara* aliquid possint, quod tamen requiritur ad id ut *Viri Literati* nomen inter Hebræos tueri queas. At habent tamen Synagogam, Legemque singulis Sabbathis legunt, cæteraque præstant quæ in Synagoga sunt agenda, si quid saltem Hebræis credimus, *Lebhusch*, *Orach chajim*; Tit. CLII. §. 2. ישוב שיש שם מניין ואין שם מי שיודע לקרות בתורה כהלכה בדקדוק ובטעמים אפ"ה יקראו מתוך התורה ויברכו עליה ויפטורו בנביא דבשעת הדחק כזה התירו להם שלא לבטל הקריאה: Si quando alicubi numerus (coetus, vel Synagoga) fuerit, neque tamen quisquam sit, qui sciat legem rite legere secundum puncta & accentus, nihilominus tamen legere debent e libro legis, & super illa benedicere, atque etiam lectione Prophetica dimittere, quoniam calamitosi temporibus, qualia nunc vivimus, id illis Sapientes permiserunt, ne lectionem legis plane abrogarent. Rursum Ibid. Tit. CXLIII. §. 5. ב"ה שאין בה מי שיודע לקרות אלא אחד אותו האחד עולה ויברך ברכה ראשונה ויקרא קצת פסוקים ויברך עולה Si quando in Synagoga tantum unus sit, qui legere sciat,

sciat, ille unus adscendit (in suggestum) & recitat primo benedictionem, legitque aliquot versus, iterumque post lectionem benedicit, &c. In cujusmodi locis etiam si defectus aliquis erat, nontamen illico vetitum Synagogam dedicare & statuta sacra celebrare, ad quæ nihil aliud requirebatur præter *legitimum cœtum*, numero denario à Magistris definitum, qui quocunque loco inveniebatur, ibi illico Synagoga dedicanda.

XVI. Cum igitur loca hæc ex *Mischnah* & *Maimonide* producta, singula per se considerata nihil faciant ad illius canonis confirmationem, nemini mirum videri debet, eadem etiam juncta atque inter se collata nihil prodesse. Quod si enim hæc inter se contuleris: *Omnis urbs in qua sunt decem Otiosi, est Urbs Magna; & In quocunque loco sunt decem Israëlita, ibi Synagoga est condenda*, quid est quod inde ulla specie in rem præsentem colligi possit, termini sunt diversi; hîc in genere de quibuscunque *decem Israëlitis* agitur, ibi in specie de *decem Otiosis*; hic de *Synagoga dedicanda*, ibi de *Urbe Magna*; quæ quomodo inter se cohæreant, aut quodnam tertium axioma gignere valeant, nullus video. Sed repetamus: *Decem Batlanim faciunt Urbem Magnam, Decem Israëlita faciunt Synagogam, Ergo.* Parturiunt montes, sed quid tandem nascitur? Age itaque, alia via aggrediamur; *Decem Israëlita constituunt* (vel possunt constituere) *Synagogam*, atque *Decem Otiosi constituunt Urbem Magnam; Ergo.* Tantundem valet, nam sunt utrobique quatuor termini. Quid si sic? *Decem Israëlita constituunt Synagogam; Decem Batlanim sunt ad minimum decem Israëlita, Ergo Decem Batlanim constituunt Synagogam.* Vel si mavis: *Ubicunque sunt decem Israëlita, ibi dedicanda est Synagoga: atque ubicunque sunt decem Batlanim, ibi sunt decem Israëlita; Ergo ubicunque sunt decem Batlanim, ibi dedicanda est Synagoga: Et rursus, Atque in Urbe Magna sunt decem Batlanim: E. in Urbe Magna est dedicanda Synagoga.* Optime. Nam sic demum recte concluderis, & bene sese habebit argumentatio; sed qua æquo animo carere quivis possit, cum neutra harum conclusionum ulli Hebræo, aut moris Hebræi non imperito dubia sit aut ignorata, ut tantis ambagibus ad illarum investigationem minime opus sit futurum. Illud tamen omne est,

est, quod ex datis propositionibus rite concludi queat; sed quid illud tandem ad rem faciat, non intelligo. Si quis tamen aliud quidpiam inde extorquere queat, equidem non invidebo, sed mirabor magis cujusmodi illud futurum sit, & quantum possideris ad præsens argumentum allaturum.

XVII. Supra §. x. cum primum canonem illum de *Synagoga non formanda, nisi ubi essent decem Batlanim*, examinare aggredieremur, & *Mischnah* excutienda esset, qua Viri Docti ad illius canonis confirmationem abutuntur; non abs re nobis facere videbamur, si *Mischna* ipsa pro minore uteremur, qua cum superiori illo canone rite juncta hæc conclusio necessario sequebatur, *Synagogas olim antiquis temporibus in solis URBIBUS MAGNIS fuisse conditas, nequaquam vero in Oppidis & Vicis*. Cujus sententiæ absurditas etiam canonis istius falsitatem satis evidenter arguere videbatur; nisi si cui leve videatur & Oppidis & Vicis omni cultu publico interdiceret, eaque jure dedicandi Synagogas prorsus privare. Parum tamen effecerimus, si hoc solum incommodo sententiam illam premamus, neque claris & disertis Hebræorum testimoniis suum vicis oppidisque jus adseramus; eoque minus, quo sæpius vehementiusque Vir Clarissimus contendit, in *Pagis* atque etiam *Oppidis* Synagogas non fuisse. Ita diserte *Centuria Chorographica Matthæo præmissa*, Cap. xcviij. de tripartita urbium & oppidorum distinctione, Num. 3. „כפרים, „ville. Istæ sc. ubi non erat Synagoga. Imo, inquit *Piske* „*Harosch*, כרך שאין בו עשרה בטלני נידון ככפר „*Oppidum* „munitum, in quo non sunt decem homines otii (vel cessationis à mun- „danis, hi autem constituerunt Synagogam) reputatur ut villa, „&c. Et rursus, ad Marc. I. vers. 38. num. 2. „כפרים, ergo „erant villæ, vel pagi, in quibus, non erat Synagoga. Hinc „illud *Piske Harosch* in Megill. Cap. i. כרך שאין בו י' בטלני „ככפר „*Kerak*, (Civitas) in qua non sunt decem viri, qui „constituunt Synagogam, reputanda est pro villa. Et num. 3. עיר „quæ vox vulgo *urbs* vel *civitas* redditur, generaliter & urbes „munitas denotavit, & oppida etiam non munita, ubi erant „Synagogæ, & villas ubi non erant. Hinc distinctio illa, עיר „גדולה „*Urbs magna* ea erat, ubi erat Synagoga; עיר קטנה „*Urbs* „parva,

כפרים *parva, ubi non erat..* Id vult Vir Clarissimus, primo
 i. e. *pagos vel villas* Synagogas nullas habuisse; deinde etiam
 כרכין *Oppida* fuisse, quæ Synagogas non haberent, nim. illa o-
 mnia, quæ *decem Otiosos* non habebant, unde etiam כרך שאין
 בטלנין *vertit, Civitas in qua non sunt DECEM VIRI, QUI*
 CONSTITUANT SYNAGOGAM, prorsus ac si non habere *decem*
Batlanim, & non habere Synagogam, idem esset. Quæ quam
 falsa sint, & ab institutis veterum Hebræorum aliena, ex eodem
 Codice *Megillah* liquet, ex quo Vir. Cl. argumenta ducit ad
 sententiam suam comprobendam. Capite בני העיר, (quod a-
 lii Codices tertium, alii quartum caput faciunt,) §. I. ita tra-
 dunt. בני העיר שמכרו רחובה של עיר לוקחין בדמיו בית
 Si הכנסת בית לוקחין הכנסה תיבה תיבה לוקחין מטפחות וגו'
quando cives vendant plateam, pretio ejus emunt Synagogam; si Synago-
gam vendant, redimunt arcam; si arcam, redimunt lintea, (qui-
bus lex involvi solet) &c. Hic quod de *vendenda Synagoga* dici-
 tur, in Gemara hoc modo limitatur: אמר ר' שמואל בר נחמני
 אמר ר' יונתן לא שאנו אלא בית הכנסת של כפרים
 אבל בית הכנסת של כרכין ביון דמעלמא אתו ליה לא
 Dixit R. Samuel F. Nachma-
 ni, R. Jonathan dixisse: quod hic tradunt de *vendenda Synago-*
ga) non tradiderunt, nisi de SYNAGOGA VILLARUM; at SYNA-
GOGAM OPPIDORUM, quandoquidem ad illam ex universo terra-
rum orbe frequentant, non possunt vendere, quoniam publica est.
Vides hic Synagogas oppidorum, vides & villarum, quarum has
vendere licet, illas non item: ratio discriminis est, quod hæ pri-
vatae essent, & paganorum propriae, illæ publicæ, in quas sin-
gulis Israëlitis jus erat. Ita Glossa plenius explicat: לא שנו
 דיכולין למכור בית הכנסת אלא של כפרין אבל של
 כרכין הוי'א להו בתי כנסיות דרבים והכל בעליהן ואין בני
 Non docent, posse vendi Synagogam,
 nisi tantum SYNAGOGAM VILLARUM; Verum in OPPIDIS e-
 rant Synagoga publica, adeo ut omnes (etiam peregrini) proprieta-
 tem in illis haberent, nequaquam autem soli cives. In eundem sen-
 sum

sum commentatores omnes scriptum reliquerunt. Maim ad h. l.

ואסור לפכור בית הכנסת אלא בכפרים אבל בית הכנסת
של כרכין אי אפשר למוכרו לפי שהרכים יש להם בה זכות

*Vetitum est vendere SYNAGOGAM alibi quam in VILLIS: SYNAGO-
GA vero OPPIDORUM, quia publica est, (vel omnibus & singulis
idem in illam jus est,) vendi nullo modo potest. Idem plenius Hilch.*

בד"א שמותר למכור בית הכנסת בבית. Tephill. cap. xi, §. 16.

הכנסת של כפרים שלא עשו אותה אלא על דעת בני
הכפר לבדם שתהיה להם להתפלל בה שאם רצו כולם
למוכרה מותרין אבל בית הכנסת של כרכין הואיל ועל
דעת כל אנשי העולם נעשה שיבא ויתפלל בו כל הבא
אל המדינה נעשה של כל ישראל ואין מוכרין אותו לעולם:

*De qua autem intelligendum est; quod dicitur licitum vendere Syna-
gogam? de SYNAGOGA VILLARUM, quam non condiderunt nisi in
usum solorum paganorum, ut horum propria sit, in qua orent; quam
si omnes unanimi consensu vendere velint, facultatem habent. OPPI-
DORUM vero SYNAGOGA, quoniam in gratiam omnium incolarum
mundi condita est, ut quicumque eo commigraverit illam frequenter,
atque in ea oret, hoc ipso publici juris facta est, adeo ut illam in æ-
ternum alienare non liceat. Eodem modo R. Moses Bartenorius,
& Rabbeni Ascher verba Gemaræ repetunt. Vide illum ad Misch.
cit. & hunc ibid. fol. 37. col. 2. princ. & med. & rursus pag.
39. col. 4. med. & adde imprimis Lebbusch, Orach chaj. Tit.
CLIII. §. 7. cujus verba etiam si infra etiam producemus, hic
negligere non possumus, cum inde constet has, de quibus agi-
mus, Synagogas villarum non minus suos septem presbyteros ha-
buisse, quam Synagogas maximarum civitatum. Sic verba ha-*

והא דבית הכנסת נמכרת ה"מ שר כפרים שאין
באין שמה ממקומות אחרים ואף על פי שבנו אותה משל
אחרים שנדבנו ונתנו להם צרכה לא נעשית אלא לבני
הכפר לבדם ולכן יכולין לוכרו ומ"מ המעות נשארים בקדושתן
ואינן רשאים להורידן מקדושתן ודוקא כשמכרו אותה בני
העיר

העיר שלא מדעת פרנסיהם שהם טובי העיר או שמכרו
 :אוחה ו' טובי העיר שלא במעמד אנשי העיר: *Hoc autem,*
quod Synagoga vendi possit, intelligendum est de Synagoga villarum,
ad quam ex aliis locis solent convenire. Et licet illam aliorum sum-
tibus exstruxerint, qui liberaliter in hunc usum de sua contulerunt, ta-
men paganorum propria est, & hinc eam pro lubitu suo vendere pos-
sunt. Nummi vero nihilominus sacri manent, eosque in rem minus
sanctam insumere non licet; si nim. vel soli cives (incola loci illius)
eam vendiderint absque consensu SENIORUM suorum, qui sunt
BONI VIRI CIVITATIS; vel SEPTEM BONI VIRI CIVITATIS il-
lam vendiderint, neque cum populo egerint. Ubi Villis non tan-
tum Synagoga, sed & Pastores, vel si mavis, Seniores tribuun-
tur.

XVIII. Certum itaque est & manifestum, non tantum in *ma-*
ioribus urbibus, sed ubivis locorum condendas fuisse Synagogas,
 ubi saltem מניין inveniebatur. Quo jure *Villis Oppidisque* contra
Lightfooti cæterorumque Doctorum Virorum sententiam adserto,
 fas erit limine relicto absque ulteriori mora ipsam *Synagogam Ma-*
joris civitatis ingredi, ut *Batlanim*, sive *Otiosos* illos *Decemviros*
 investigemus, & obscuros homines ex tenebris in conspectum
 protractos in plena luce omnibus contemplandos sistamus. Id
 quod minus difficile erit, si Hebræorum Magistros nobis duces
 legamus, eorumque indicium & vestigia sequamur. Quis enim
 dubitet, quin Jarchius, Maimonides, Ascher, Bartenorius, cæ-
 terique Clarissimi Viri, inde à teneris *Synagoga* versati, & in
Academia docti atque educti, horum *Batlanim* non modo lo-
 cum, quem in *Synagoga* obtinebant, exploratum, sed & omnia
 illorum officia habuerint perspecta?

XIX. Sed primo loco atque ante omnia ipsi *Gemarici* Docto-
 res audiendi erunt, ut ætate ita & dignitate cæteris omnibus su-
 periores. Quod itaque Cod. *Megillah*, Cap. i. halach. 3. legi-
 tur. איזהו היא עיר גדולה כל שיש בה עשרה בטלנין

Quanam est urbs magna? omnis ea in qua sunt decem Otiosi: id in
Gemara hoc modo explicatur: חנא עשרה בטלנין שבבית הכנסת
 Trad. DECEM OTIOSI qui sunt IN SYNAGOGA. Cod. *Sanh.* Cap.

ועשרה בטלנין, fol. 17. 2. fine, **ועשרה בטלנין**, & DECEM OTIOSI SYNAGOGÆ. Sed pleniorum eorum descriptionem nobis Commentatores exhibent. R. Salomo Jarchi ad Gemaram Sanh. l. c. **ועשרה בטלנין** בני אדם בטלנין מכל מלאכה להיות מזומנין לבית הכנסת שהרית וערבית דאמרינן בברכת כין שבא חק"ה לבית הכנסת ולא מצא שם עשרה מיד כועס וגו' *Et decem otiosi: decem homines vacantes ab omni opere, ut mane & vespere semper præsto sint in Synagoga, juxta id quod est Cod. Berachoth, quando Deus T. O. M. ingreditur Synagogam, neque invenit in illa decem, illico indignatur, &c. Idem ad Gem. Meg. l. c. fol. 2. col. 2.* **עשרה בטלנין** שבטלנין ממלאכתן שיהיו מצויין תמיד. *Decem Otiosi, qui vacant ab opere proprio, ut se semper mane & vespere præsentent in Synagoga &c. Rursus ad Gemaram Constitutionis tertiæ, fol. 8. col. 1. med.* **עשרה בטלנין** שבבית הכנסת שהן בטלנין ממלאכתן ונוונין משר ציבור כדי להיות מצויין בתפילה בבית הכנסת *Decem otiosi, qui sunt in Synagoga, qui prorsus vacant ab omni opere suo, & aluntur ex publico, ut tempore precum sint in Synagoga. Et denique quam plenissime ad Babha Kama f. 82. col. 1. sic describit: בני אדם כשירים בטלנין ממלאכתן לעסוק בצורבי ציבור ולבוא קודמין לבית הכנסת כדי שיהיו מצויין עשרה* *Homines probi, qui rebus omnibus relictis, unice negotia cætus procurant, & primi semper sunt in Synagoga, ut tempore precum ibidem decem inveniantur: aluntur autem ex publico. R. S. Jarchium sequatur Maimonides. Is ad Megillah; Cap. 1. halacha 3. sic commentatur; ביולנין הוא שיהיו בבית הכנסת עשרה בני אדם שלא תהיה להם שום מלאכה אלה עסקי ציבור ותלמוד* *De Decem Otiosis ita sese res habuit. Erant in Synagoga decem homines, quibus nihil omnino operis erat*

erat, nisi ut curarent negotia publica, & legi operam darent: Statto autem illorum erat in Synagoga. Idem ad Sanh. Cap. 1. hal. 6.

ועשרה בטלנין של בית הכנסת הם בני אדם שאין להם עסק אלא מלאכת שמים רוצה לומר לקסות *Et Decem Otiosi Synagoga: hi erant decem homines, qui nihil curabant nisi res cœlestes, (vel divinas) i. e. ut legerent legem & sederent in Synagogis. R. Obadiah Bar-*

tenorius ad Cod. Megillah. cap. 1. §. 3. עשרה בשלנין של בית הכנסת שבטלין ממלאכתן וניזנוין משל ציבור כדי להיות מצויין *Et rursus ad Sanhed. Cap. 1. §. 6.* ועשרה בטלנין ו' בוי אדם מכל שבטלין

R. Nathan in Aruch, עשרה בני אדם יושבין בבית הכנסת ובטלין ממלאכתן עיר גדולה היא *Piske Tosaphoth,* ועוסקין בצור כי ציבור שיש בה עשרה בטלנין שמתפללין במניין וקורין בספר תורה *Urbs magna est, in qua sunt decem Otiosi qui orant in cœtu (denario illo) & legunt librum legis.*

XX. Atque hæc potissima sunt, quæ de *Decem Otiosis* hæcenus apud Hebræos vel Christianos * invenire potuimus; quæ si quis ita ut decet attente consideret, sequentia indubiæ veritatis axiomata inde facile observabit,

N. Hos Decem Otiosos omnes ejusdem ordinis & dignitatis fuisse, eandem omnium rationem, idem officium neque ulla ratione inter se distinctos.

Id inde satis liquet, quod Hebræi nullum ne minimum quidem discrimen agnoscant, sed idem omnibus nomen, eadem officia, privilegia eadem adscribant.

B. Illos nulla negotia tractasse, artam nullam exercuisse, nihil denique egisse, quo sibi victum quærerent, & familiam sustentarent.

Id iterum uno omnes ore testantur, & hæc sola nominis ratio,

Mm 3

nam

* Buxt. L. T. Seld. de Synedr.

כי בטלים הם מכל מלאכתם *Otiosi*, dicti sunt, *quia ab omni omnino proprio opere vacabant.* Ubi etiam forma nominis notanda venit, siquidem non בטלים dicuntur, sed בטלנים, ceu non *otiosi* tantum, sed *otio prorsus dediti*, ceu quibus ipsum ab omni mundano opere otium negotium sit; quemadmodum קמץ רחמן גמלן גולן קפרן קמץ רחמן aliaque in .ן. exeuntia, rei aut qualitati à qua nomina illa derivantur, *deditum* significant.

ג. Fuisse addictos Synagoga, in qua statio illis assignata fuit, & ipsi munere suo functi sunt, adeo ut extra illam nihil illis agendum curandumve esset.

Ita Gemara, בית הכנסת או בב"ה, עוסקין & ישיבתן בבית הכנסת & קביעותן בב"ה. *curarunt negotia Synagoga.*

ד. Munus autem illorum nullum aliud fuisse, quam ut sese quotidie, mane & vesperi, tempore precum in Synagoga praesentes sisterent, ad numerum denarium, qui legitimus cœtus constituit, conficiendum.

ה. In specie vero, debuisse primos & assiduos semper esse in Synagoga, ut simul alius quisquam etiam solus ingrederetur, legitimus cœtus inveniret, cum quo preces suas ad Deum funderet.

Utrumque ex superioribus definitionibus manifestum, להיות קודמין בעת או בשעת, תמיד בבית הכנסת, מתפללין במניין & התפילה, quæ etiam sola atque unica eorum constituendi causa fuit, uti mox infra pluribus ostendemus.

ו. Fuisse autem Synagoga stipendiarios, seu a re publico ad id conductos, & liberaliter sustentatos.

Ita enim tradunt: והם ניונים משר ציבור vel מתפרנסים משר ציבור, *Alebantur vero ex publico.* Neque fane aliter fieri poterat vel decebat. Quid enim æquius fingi dicive potest, quam

quam ut is qui publici commodi causa, non ad breve temporis momentum, sed per omnem vitam sua commoda negligit, ex publico etiam accipiat, quo & se & familiam suam honeste alere queat? Nisi quis ita existimare malit, fuisse hos homines divites agris & positis in scœnere nummis, quibus domi satis, imo abunde esset, quod ederent, ut gratis hoc munere fungerentur. Sed viderit is, quomodo hanc suam sententiam non modo cum R. Salomone Jarchio, (in Talmudicis scriptis versatissimo, cuique adeo nos quoque fidere oportet, eoque magis, quo majoris fidei est & auctoritatis apud gentiles suos) & Obadia Bartenorio, sed & cum moribus hominum potentiorum, quorum ingenium plerumque ad quodvis potius otium, quam ad hoc sacrum proclive esse solet, conciliare possit.

¶ Porro fuisse probos & pios homines, qui rebus omnibus relictis, precibus tantum & lectioni scripturarum vacarent.

Ita כשרים probi dicuntur Jarchio, & studio scripturarum operam dare, Maimonida & Auctori Piske Tosaphoth.

Idque ratio ipsa dictat in his hominibus necessario requisitum fuisse. Cum enim eum in finem tantum constituti sint, ut cum cæteris quibuscunque Dei laudes canant, illumque invocent; Deus autem ad improborum orationem non attendat; manifestum est fuisse ab hoc munere arcendum profanum vulgus, eique adhibendos homines integros vitæ scelerisque puros, quorum preces Deus exaudit, uti non modo SS. istud passim docet, sed & ipsa cœca gentilitas id olim recte observavit. Quod vero legem privatim legere & meditari debuerint, id non minus manifestum est; cum homini pio, eidemque à rebus gerendis alieno, honesti otii commodè fallendi nulla convenientior ratio dari possit. Lectione & meditatione scripturarum.

¶ Tandem denique, hos decem בטלנים fuisse proprios Urbibus Magnis, adeo ut in minoribus oppidis, pagisve non invenirentur.

Id liquet ex definitione Urbis Magnæ, in qua sunt, decem otiosi, si enim pauciores sint, ecce censetur pagus.

XXI. Hisce itaque præmissis, & vera horum **בטלנים** ratione ex antiquissimis fidissimisque Hebræorum monumentis eruta atque illustrata, age ad eos revertamur quos Cl. *Lightfootus* ad hunc decemviratum constituendum undique, ex ipsa etiam Civitate & Academia evocatos, in Synagogam pertraxit; Quorum dignitatem, officia, & locum denique si quis paulo accuratius perpenderit, & cum *decem otiosis* contulerit, facile, opinor, perspiciet, eorum neminem ad hunc ordinem esse referendum, quemadmodum etiam Hebræorum nemo, quod hic in genere monemus, neque cum hos *Otiosos* describunt, quemquam eorum commemorat, qui à Cl. *Lightfooto* adducuntur, neque cum ex professo de *Judicibus*, *Ministris Synagoga*, *Diaconis*, *Interpretibus*, vel denique *Professoribus* agunt, eorum ullus **בטלן** *Otiosus* appellatur.

XXII. Quod itaque **בית דין של שלשה** five *Judices Triumviros* attinet, quos Cl. *Lightfootus* primo loco recenset, in eos parum eorum convenit, quæ ab Hebræis de *decem Otiosis* prædicantur. Hi erant omnes ejusdem ordinis; illi vero à *Chassane*, *Eleemosynariis*, *Professore*, & *Interpretibus*, uti munere ita & dignitate plane diversi. Hi in *Synagoga* munere suo fungebantur, illi vero in foro: hi *sacra* tractabant, illi *civilia*: hi *assidui* erant in *Synagoga*, iidemque *primi* & *ultimi*, *totum diem* in ea desidentes, *illi non item*: hi prorsus *otiosi*, illi vero sæpe sic satis *negotiosi* erant, sive publice jus dicerent, & civitatem ordinarent, sive forte etiam rem familiarem curarent.

XXIII. Sed hæc paulo distinctius explicanda erunt, atque ea quæ *Judicibus* dicimus, idoneis testibus firmanda. Et cum dismen quod inter *Judices*, cæterosque qui à *Lightfooto* recensentur, intercedit ingens sit, & cuivis per se manifestum, non est cur huic rei probandæ vel minimam operam impendamus, ut ejus securi ad cæteras oppositiones pergere liceat.

XXIV. Atque hic quis dubitet, quin *Judices Triumviri negotiosi* sint, quibus id negotii datum est, curent ne quid R. P. capiat detrimenti; ne quis proximum quocunque modo lædat, ejus bona, pudicitiam, &c. impune violet, qui forum agunt, fontes poenis addicunt; qui alios ordinant, multa item alia præstant, quæ *Cod. Sanhedr. Cap. i.* recensentur.

XXV.

XXV. An vero, uti *Judices publica negotia* curare debuerunt, ita etiam iisdem *privatim* opus artemve quamcunque exercere licuerit, difficilioris conjectationis esse videtur: siquidem rem accuratius perpendenti non deest, quod in utramque partem dici possit. Si quid recentioribus Hebræorum credimus, *Judices privatim* opus exercere fas & jura sinunt, nullaque religio prohibet, nisi quod cautio sit, ne id publice fiat in plurium conspectu, ut ne quid sc. hac ratione illorum dignitati atque existimationi decedat. Veterum Magistrorum scitum de populi præfectis in Cod. *Kidduschin* fol. 70. col. 1. fine, hujusmodi legitur

רב הונא בר אידי אמר שמואל כיון שנתמנה אדם
פרנס על הציבור אסור בעשיית מלאכה בפני שלשה:

Auctor est Rabh Huna F. Idi, Samuelem dixisse: Posteaquam quisquam præfectus est civitati, vetitum illi est iribus aliis insipientibus opus facere. Non itaque plane vetitum Magistratibus opus facere, sed in publico vetitum; at soli cum solo, & intra privatos parietes omnino licet: Quod si enim omni omnino labore populi rectoribus interdictum vellent, supervacanea prorsus, imo inepta Magistrorum restrictio esset. Si non licet coram tribus laborare, coram duobus tamen licebit; id quod de *Batlanim* nunquam opinor, legeris. Quod vero hic generalissime de quovis populi præfecto dicitur, id recentiores singulatim *Judicibus* tribuunt. *Schulch. Aruch, Chosch. hammischp. Tit. viii. §. 4.* ubi de decoro *Judicibus* observando agitur: ומצוה על הציבור

לנהוג כבוד בד"ן ויהי אמתו עליהם וגם הוא לו יתבזה ולא ינהג קלות ראש לפניהם שכיון שנתמנה אדם פרנס על הציבור אסור לו לעשות מלאכה בפני שלשה כדי שלא יתבזה בפניהם וקל וחומר שאסור לו לאכול ולשתות (ולהשתכר) בפני רבים (כל ד"ן שאין לו מי שישמשנו) *Civium autem officium est debitum* אסור לו לקבל להיות ד"ן *Judici honorem exhibere, ejusque reverentia duci.* Ipse vero *Judex* etiam caveat, ne sese ipse contemptui exponat, aut immodeste sese gerat. Nam ex quo aliquis multitudini gubernanda est præfectus, illi illicitum est in trium aliorum conspectu opus facere, ne qua ab illis

vilipendatur: multo minus in publico edito bibitove, nedum inebriator. Et omnis Judex, qui non habet qui ipsi famuletur, ei vetitum est judicem agere. Tantundem Maimonius habet, *Hilchoth Sanhedrin*, Cap. xxv. §. 4. Hæc igitur quando legimus, facile in eam sententiam adducimur, *Judices*, si privata illorum negotia consideres, non posse jure בטלנים sive *Otiosos* dici; neque minus licuisse illis laborare, quam edere & bibere, modo illud ita facerent, ut & suæ dignitati consulerent, & honori universæ civitatis.

XXVI. Est tamen, neque illud leve sane, quod huic opinioni opponi possit, *Cod. Kethubhoth* Cap. ult. fol. 105. col. 1. med.

גוזרי גזירות שבירושלים היו נוטלין שכרן תשעים ותשע מנה מתרומת הלשכה *Æstimatores litium qui erant Hierosolymis*,

accipiebant stipendium suum, nonaginta novem minas, ex oblationibus conclavis, Gazophylacio templi. Qui hic גוזרי גזירות

dicuntur, in Mischna דיני גזירות appellantur, judices æstimationum;

in Gemara vero etiam דיני גזילות proprie Judices rapinarum, vel de raptis. Cl. Otto, Lex Rabb. pag. 228. alteram lectionem

sollicitat, & pro גזירות forte גזילות legendum existimat. Ita scribit: גוזרי גזירות Judices etiam de rebus raptis (vel, ut mihi videtur,

virī mandata & decreta publica constituentes, nisi forte legendum sit גזילות) qui erant Hierosolyma, stipendium suum 99.

minas ex redditu conclavis habuerunt. Sed plane præter omnem rationem, cum דיני גזירות & דיני גזילות iidem sint, & dis-

putatio Gemaræ utramque lectionem diserte satis confirmet. גמ'

ורמניה שלשה דיני גזילות היו בירושלים אדמון בן גראי

וחנן המצרי וחנן בן אבי שלום קשיא תלת אתרין קשיא

גזירות אנזילות בשלמא תלת אתרין לא קשיא דחשיב

ליה קאתני דלא חשיב ליה לא קאתני אלא גזירות

אנזילות קשיא אמר רב נחמן בר יצחק שהיו גוזרין גזירות

על הגזילות כדתניא קישמא נטיעה רבי יוסי אומר גוזרי

גזירות שבירושלים אומרים נטיעה בת שנתה שתי כסף

גמ. Sed objicio, alibi in Mischna tres

Judices

Judices de raptu Hierosolymis fuisse dicuntur, Admon F. Gaddai Chanan Aegyptius, & denique Chanan F. Abischalomi. Duplex itaque contra hanc Mischnam difficultas oritur, quod ibi TRES dicuntur fuisse, hic tantum Duo; & rursus, quod hic Judices ÆSTIMATIONUM dicantur, ibi vero Judices DE RAPTO. Resp. Hac omnia bene inter se conveniunt, neque in eo, quod modo TRES, modo Duo dicantur, ulla difficultas est, cum nostra Mischna præcise de duobus nobilioribus agat, de tertio vero ignobiliore non agat. Inst. Nihilominus altera difficultas manet, quod hic Judices ÆSTIMATIONUM dicantur, alibi Judices de RAPTO. Resp. R. Nachman F. Isaaci dixit, illos solitos fuisse ÆSTIMARE LITEM IN CAUSA RAPTI, quemadmodum in Barajetha traditum est (Babha Kamma fol. 58. col. 2. fine) si quadrupes arborem læserit, R. Jose dicit; Judices qui litem æstimabant Hierosolymis ita statuerunt, arborem unius anni duobus, quæ vero duorum annorum est quatuor argenteis æstimari. Constat hinc, דייני גזירות & דייני גזילות eisdem esse; nequaquam autem eos intelligi, uti Cl. Ottoni visum, qui mandata & decreta publica constituerent, sed qui post rei condemnationem etiam litem æstimabant; quæ litis æstimatio utique ad Judices pertinet. Unde non minus certum atque evidens est, Judices Triumviros intelligi, ad quorum forum causæ omnes pecuniariæ, & cognitio de furto & rapina &c. pertinebant. His itaque Triumviris stipendia ex Gazophylacio templi persolvebantur: iidemque suis rebus relictis, totum diem in foro sedebant, & de causis cognoscebant; quam solam rationem Interpretes reddunt, cur illis stipendia ex ærario publico sint assignata. R. Salomo Jarchi ad l. c. נוטלין שכרן ומתפרנסין ממנו לפי שלא היו עוסקין במלאכתן accipiebant mercedem suam, ut sc, inde viverent, quandoquidem propria negotia non curabant. Plenius Auctor Tosaphoth, l. c. atque inde R. Mosche Mikkotzi, S. M. G. Parte I. quæ est de Interdictis Tit. ccviii. princ. מפרש דהא לאו בתורת שכר היו נוטלין אלא הכא כל שעה היו יושבין בדין ולא היו עוסקין בשום מלאכה ולא היה להם במה להתפרנס והיה מוטל על הציבור לפרנסם Et R. interpretatur, quod ecce

(Judices de vi bonorum raptorum) non acceperint ceu mercedem, sed quod hic omni hora in judicio sederint, nullique alii rei vacarent; atque adeo, cum non esset illis aliud ex quo victum quarerent, universitati incubuerit illos sustentare.

XXVII. Evidens itaque est, & gravissimorum virorum testimoniis comprobatum, *Judices Triumviros* privatim otiosos esse, suisque negotiis relictis tantum publica curasse. Quæ res, ut ingenue fateamur, non parum nos torset; si quidem illius generis est, ut eum qui soli veritati sacramentum dixit, cuique non sedet τὴν ὑπόθεσιν φυλάττειν, facile ab altera illa sententia dejectum in assensum rapiat. Nisi forte ita existimare liceat, quod l. c. ex *Kethubboth*, de Judicibus atque æstimatoribus dicitur, id de solis *Hierosolymitanis* esse accipiendum: quæ solutio nobis quidem inprimis placet, & verissima esse videtur. Verba textus in hanc sententiam disertæ sunt: **גִּזְרֵי גִּזְרֵי שְׁבִירֹשָׁלַיִם** *Æstimatores litium, qui erant Hierosolymis, accipiebant stipendia sua* **מִתְּרוּמַת הַלְשָׁכָה** *ex Oblationibus Conclavis.* Non itaque cæteri omnes Judices, qui passim per universam Judæam vicatim atque oppidatim habitabant, sed soli *Hierosolymitani* ex *Gazophylacio* templi alebantur: Nam si illi etiam, cur soli *Hierosolymitani* à *Rabb Ase* memorantur? additio sane vocis **שְׁבִירֹשָׁלַיִם**, hos Judices à cæteris omnibus sic satis sollicitè distinguere, iisque aliquid singulare adscribere videtur.

XXVIII. Sed quicquid id est, quod pro solutione afferimus, conjecturæ loco esto, cui tantum quisque tribuat, quantum veri falsive in ea inesse deprehendet; facileque non modo patimur, sed & optamus, Viros Doctos, quibus plus olei atque operæ his studiis impendere datum est, atque acrius acetum in pectore, accuratius hoc argumentum examinare, & veritatem, quam nos minus sumus affecuti, eruere & nobiscum communicare. Nobis nunc, dum omnia excutere non vacat, liberalius esse lubet, & Cl. *Lightfoot* utraque manu tantisper largiri, quod illi vel maxime videtur esse expetendum; nim. *Judices Triumviros* non modo *Hierosolymis*, sed passim locorum per universam Judæam ex publico stipendia habuisse; atque adeo rerum suarum securos nihil eorum egisse, quæ Patresfamilias ad conjugis liberorum

rorumque sustentationem curare solent, sed ab omni privato labore, arte, negotio vacuos, otio suaviter litasse.

XXIX. Hæc tamen omnia ita illi concedimus, ut nihilominus Judices Triumviros propterea **בטלנים** sive *Otiosos* dictos esse, dicere potuisse pernegemus. Neque enim ad id, ut aliquis in illos *Batlanim* jure meritoque referri queat, sufficit quod sit **בטל מכל מלאכתו**, sive *ab omni proprio negotio vacet*, sed ut etiam assiduam operam det Synagogæ, & solum atque unice sacra seu cœlestia curet. Ita enim supra ex Traditione Exotica vidimus, quod sint **בטלנים שבבית הכנסת**, *Otiosi in SYNAGOGA*, vel **של בית הכנסת** *SYNAGOGÆ*; nec non ex Maimonide, **עוסקים במלאכת שמים** *curent COELESTIA*, vel *DIVINA*: quorum nihil est, quod de *Judicibus* vere dici possit.

XXX. Nam quod prius illorum attinet, notum est, Judices officio suo **בבית דין** i. e. *in foro* functos esse, non vero **בבית הכנסת** *in Synagoga*: quæ loca distincta esse, ne cui hac in re dubium relinquatur, clare erit demonstrandum; etsi nemo, nisi rerum Judaicarum imperitus, illud audebit negare.

XXXI. Cum itaque trium generum fuerint judicia Hebræorum, **סנהדרין גדולה** *Synedrium Magnum*, quod erat septuaginta virorum & unius; **סנהדרין קטנה** *Synedrium Minus*, quod viginti & trium erat; & denique **בית דין של שלושה** *Triumvirale*, de quo nos jam agimus: atque in confesso sit, priora duo sua sibi peculiariora loca habuisse à Synagogis distincta: quis de tertio dubitare sustineat? De *Synedrio Magno*, nemo est qui nesciat illud **בלשכת** *ἐν τῷ λαὸς ἑσώτῳ* confedissee; neque minus de *Minori* constat, illud in portis urbium coactum fuisse. De utroque *Maimonides*, *Hilchoth Sanhedrin*, Cap. i. §. 3. **כמה בתי דינין קבועים יהיו בישראל וכמה יהיה מנין קובעין בתחילה בית דין הגדול במקדש והוא הנקרא סנהדרין גדולה ומנינם ע"א שנאמר אספה לי שבעים איש מוקני ישראל ומשה על גביהן שנאמר והתיצבו שם עמך הרי ע"א וגו' ומעמידין בכל עיר ועיר שיש בה ק"כ או יותר סנהדרין קטנה ויושבת** *Quot stata collegia* **בשער העיר שנאמר והציגו בשער משפט:**

Judicum debent esse in Israël, & quis singulorum numerus? Primo quidem atque ante omnia constituunt COLLEGIUM MAJUS IN TEMPLO, & hoc est quod vocatur Synedrium Magnum, estque septuaginta virorum & unius, q. d. (Num. xi. 16.) Collige mihi septuaginta viros ex senioribus Israël; quibus omnibus cum Moses præesset, q. d. Et consistent ibi tecum: ecce LXXI. fuere, &c. Præterea vero in quacunque urbe CXX. cives, aut eo amplius erant, ibi SYNEDRIUM MINUS constituebant, quod sedebat in PORTA URBIS, q. d. (Amos. v. 15.) Et constituite in porta judicium.

XXXII. Idem itaque de *Triumvirali confessu* existimamus, illius tribunal fuisse à Synagoga diversum. In quam rem, ut alia loca prætereamus, elegans atque insigne dictum in *Kethubhoth Babyl.* occurrit, loco modo citato, f. 105. col. i. med. והא"ר פנחס א"ר אושעיה שלוש מאות ותשעים וארבעה בתי דינין היו בירושלים כנגדן בתי כנסיות וכנגדן בתי מדרשות וכנגדן בתי סופרים דיינין טוב' היו *Et ecce dixit R. Phineas, R. Uschajam dixisse: trecentas nonaginta quatuor Domos judiciorum fuisse Hierosolymis; totidem Synagogas; totidemque Academias; ac denique totidem etiam Ludos literarios, vel pedagogica. Adeo ut Judices plurimi fuerint. Alibi eadem, sed nonnihil immutata leguntur, (videlicet Lightf. Cent. Choragr. ad Matth. Cap. xxxvi.) inprimis numeri ratione, qui etiam à recentissimis Rabbiniis ex hoc ipso loco non eodem modo adducitur. At in cardo rei non vertitur. Nos hinc citare maluimus, ubi, modo numeros alibi etiam sic satis confusos excipias, lectio integerrima plenissimaque occurrit, quæ etiam de aliis non temere negligendis nos edoceat. Operæ autem erit commentarium *Jarchii* adscribere, qui sequentia ad hunc locum notavit. ושלושה: בתי כנסיות להתפלל: בתי מדרשות למשנה: Domos judiciorum; ולתלמוד: בתי סופרין ללמוד תינוקות: viginti trium virorum. Domos congregationum; ad orandum. Domos disquisitionum; ad discendam *Mischnam* & *Talmudem*, seu *Gemaram*. Domum librorum, vel potius, scribarum; ad institutionem puerorum.*

XXXIII.

XXXIII. Sed hæc paulo diligentius excutienda sunt. Ac primo quidem *Elias Levita* ex hoc loco temeritatis convincitur, quando negat בית דין unquam *locum judicii* significare. Ita ex professo in *Tisbi*, Tit. *Beth din*. בית דין אין מקום מושב הדיונים נקרא כן הדיונים נקרא בית דין אלא קיבוץ הדיונים עצמם נקרא כן וגו' Id est, ex doctissimi *Fagii* interpretatione, *Nequaquam locus, ubi Iudices sedent, Beth din vocatur; quin potius congregatio ipsa Iudicum sic nuncupatur &c.* At enim cum cætera omnia, בתי סופרים & בתי מדרשות, בתי בנסיות, בתי דינים, quid causæ sit, cur non etiam quartum quod additur, בתי דינים, loca judiciorum sive tribunalia notet? Porro vero hinc etiam discimus, quid sit בית ספר vel, uti hoc loco rectius scribitur, בית ספר ללמוד, *Domus scribæ*; nimirum, uti *Iarchius* explicat, תינוקית institutioni puerorum dicata, παιδαγωγείον. Quod ideo observandum censuimus, quoniam alii Viri Docti *domum libri* explicant. Vide *Lightfootum*, Cent. *Chorogr. Matthæo præmissa*, Cap. xxxvi. Est igitur ludus literarius ubi minores prima elementa discunt atque etiam legem, & opponitur לבית המדרש *Academia*, ubi *Mischna* & *Gemara* doceantur: vocatur autem alias בית רב *schola magistri*; & inde discipuli תינוקות *pueri scholæ Magistri*. *Schabb. Babyl. fol. 119. col. 2. fine.* אמר ר' יהודה אמר רב מאי דכתיב אל תגעו במשיח' ובנביאי אל תרעו אל תגעו במשיח' אלו תינוקות של בית רבן ובנביאי אל תרעו אלו תלמידי חכמים אמר ריש לקיש משום רבי יהודה נשיאה אין העולם מתקיים אלא בשביל הכל תינוקות של בית רבן אמר לו רב פפא לאבי ידי ודידך מאי אמר לו אינו דומה הכל שיש בה חטא להכל שאין בו חטא ואמר ריש לקיש משום רבי יהודה נשיאה אין מבטלין תינוקות של בית רבן אפילו לבני בית המקדש ואמר ריש לקיש לרבי יהודה נשיאה כך מקובלני מאבותי ואמרי לה מאבותיך כל עיר שאין בה תינוקות בית רבן *Dixit R. Jehuda, dixisse Rabhum: quid est quod scriptum est (1 Chron. 16. 22.) Ne* attin-

attingatis unctos meos, & prophetis meis ne male faciatis. Ne attingatis unctos meos: hi sunt pueri ludi literarii, (prop. domus magistri) & prophetas meos ne ledatis: hi sunt discipuli sapientum (qui in Academia Gemaram discunt.) Dixit Resch Lakisch nomine R. Jehudæ Principis: Mundus non consistit, nisi propter halitum puerorum domus magistri. Rabh Papa ad Abhaum, meus, inquit, igitur & tuus halitus quorsum? Halitus, inquit Rabha Papa, qui cum peccato conjunctus est, non est similis illi in quo non est peccatum. Atque iterum Resch Lakisch dixit nomine R. Iehudæ Principis: Non cogunt (vel sinunt) pueros ludi literarii feriari, nequidem exstruendi sanctuari gratia. Rursus Resch Lakisch ad R. Iehudam Principem, ita, inquit, accepi à majoribus meis, (alii dicunt, à majoribus tuis) Omnis urbs, in qua non sunt pueri qui frequentent ludum literarium, ea vastatur: Rabina dixit; eam anathemati devotent.

XXXIV. Tandem denique & hoc manifesto hinc probatur, cujus causa præcipue hunc locum produximus, nimirum *Tribunalia Triumvirorum à Synagogis distincta esse*: atque adeo Judices, si vel maxime otiosi fuerint, tamen nullo jure בטלנים dici posse, cum non fuerint בית הכנסת Otiosi Synagoga, vel בטלנים שבבית הכנסת Otiosi in Synagoga; sed בית דין בטלנים i. e. Otiosi domus Iudicii, seu in gratiam judiciorum, ceu qui ideo aliis omnibus negotiis valedixerint, ut soli foro & juri dicundo vacarent; non his rebus, quæ in Synagoga fiunt.

XXXV. Ne quis vero miretur, nos, cum de Triumvirorum foro agimus, locum adducere qui ad Synedrium minus viginti-trium-virorum attinet; cum Glossa Iarchii ita diserte habeat: *בתי דין של עשרים ושלושה* Tribunalia viginti trium virorum: scias, Lector, lectionem illam nobis erroris semper suspectam fuisse, atque etiamnum esse; sive illum ab ipso Iarchio profectum dicas, quod tamen pro summa tanti viri eruditione nobis vix fit verosimile; sive potius ab imperiti temerariive alicujus librarii manu, qui pro כ"ג של posuerit של כ"ג, quod levi unius elementi additione fieri potuit, qua à novissimis editoribus non observata, nunc של עשרים ושלושה habemus.

At

At undecunque hanc lectionem ortam credas, vitiosa est, & numerus vicenarius illi detrahendus, legendumque **בתי דינין של שלוש** *Tribunalia Triumvirorum*. Nam quotus quisque est, qui animum inducat credere, in una sola urbe Hierosolymorum *trecenta nonaginta quatuor* fora fuisse, ubi de capite civium ageretur? quorum cum singulis viceni & terni præessent, numerus judicum ad novem millia & sexaginta duos excreverit; quibus si addas ternos ordines candidatorum, qui singulis confessibus adjungebantur, jam triginta sex millia Judicum & Jurisconsultorum fuerint, eoque amplius: quod credat Judæus Apella, non sane ego. Qui numerus adhuc multo major futurus est, si alteram lectionem de 480. tribunalibus sequamur, quæ in Codice Hierosolymitano occurrit, & alibi ex voce **מלאותי** Es. 1. 21. eruitur atque confirmatur; quomodo soli judices 11040. fuerint, præter triginta tria millia candidatorum, & centum & viginti. At ne hoc solo argumento utamur; neu quis nobis objiciat, Judæos pro more ad amplificandam illius urbis dignitatem atque gloriam, quæ sedes religionis erat, gentisque metropolis, illud de Synedriis minoribus intellectum voluisse: textus ipse diligentius considerandus erit, ex quo luce meridiana clarius apparet, non de confesso viginti triumvirali, sed de Triumvirali tantum agi. Quippe jam supra §. 26. dictum est, **דיני גזירות** de quibus agitur, esse **דיני גזירות** *Judices qui de rapto, cæterisque causis pecuniariis, cognoscebant, quod utique Triumvirorum erat, quemadmodum ipsa Gemara illud objiciebat; quæ objectio hoc ipso dicto R. Phineasi vel Ushaja confirmatur, quando dicunt, non solum tres Judices de rapto, atque æstimatores litium fuisse, sed longe plurimos confessus triumvirales, ad trecentos nonaginta quatuor, vel, secundum aliam lectionem, ad quadringentos octoginta usque. Quos confessus si quis de סנהדרין קטנה seu minoribus Synedriis accipere velit, Gemara admodum confuse egerit, & μεταβάσιν eis ἄλλο γένος commiserit; etsi nemini dubium erat, Synedrium minus plures duobus tribusve Judices habere; eodemque, imo etiam majori jure Gemara Synedrium Magnum in partes vocare poterat, quod tamen nequaquam facit. Ut adeo de aliis quam Triumvirorum judiciis locum accipere non possimus, & sua hi-*

sce tribunalia, à Synagogis omnino distincta, sic satis solide sint adferta.

XXXVI. Quemadmodum vero diversis locis agebant, ita etiam diversa plane negotia tractabant, ut adeo, licet Judices fuerint privatim otiosi, nihilo tamen magis ad *Batlanim* pertinerint, quam cæterorum quisquam, qui publice privatimque negotiosi erant. Nam cum *Otiosi Synagoga* vacarent tantum rebus Synagogæ, עוסקין בצרכי ציבור, neque aliud quicquam egerint quam מלאכת שמים *sacra vel divina*; Judices è contrario *civilia* tractarunt, uti jam sæpe ex *Cod. Sanh. Cap. i. §. i.* monuimus. Verba *Mischnae* hæc sunt: א' דיני ממונא בשלושה גזילות וחבלות בשלושה נזק וחצי נזק תשלומי כפל ותשלומי ארבעה וחמשה בשלושה האונס והמפתה והמוציא שם רע בשלושה דברי ר' מאיר וחכמים אומרים מוציא שם רע בעשרים ושלושה מפני שיש בו דיני נפשות: Id est, interprete Cel.

Coccejo, 1. *Iudicia pecuniaria à tribus: de rapinis & lesione, à tribus: de damno, vel dimidio damni, de restitutione dupli, & quadrupli, & quintupli, à tribus: de vi, de seductione, de diffamatione, à tribus peraguntur, ex sententia R. Meir. At sapientes ajunt, diffamatorem à tribus & viginti, judicari; quippe quia in hoc genere capitale iudicium incidere potest. ב' מכות בשלושה משום ר' ישמעאל אמרו בעשרים ושלושה עיבור חחדש בשלושה עיבור השנה בשלושה וגו' §. 2. Flagellatio à tribus: verbis R. Ismaëlis refertur; à viginti tribus: mensis intercalatio, ut & anni, à tribus decernitur, &c. §. 3. Impositio manuum seniorum, itemque decollatio junicis à tribus peragitur. sententia R. Simeonis. R. Iebuda quinos assignat. De calcei extractione & recusatione tres judicant: totidem de planta anni quarti, item de secundis decimis, quarum ignotum pretium est: de sacris: de taxis ex suppellectili solvendis. R. Iebuda ait; unus horum sacerdos est. Quæ omnia alienissima sunt ab iis, quæ decem otiosi in Synagoga præstabant.*

XXXVII. Minime vero omnium id in *Iudicibus* verum est, quod in *Otiosis Synagoga* palmarium est maximeque necessarium, & cujus solius causa res ipsa inventa, & *Batlanim* instituti sunt; ut

ut scilicet, *quotidie primi & ultimi in Synagogis* essent, & si non solidum diem, tamen maximam ejus partem in iis exigerent, & cum aliis orarent. Debebant enim *Baitanim* non tantum esse *לבוש תמיד* *quotidie in Synagoga*; sed etiam *קודמין לב"ה* *primi illam ingredi*, ut tempore precum semper legitimus cœtus in Synagoga inveniretur. Quod autem totum diem, vel minimum maximam ejus partem in Synagoga debuerint sedere, etsi ex superioribus nondum æque constat, (nisi alicui huc referre lubeat vocem *תמיד*, quæ non minus per *assidue* quam *quotidie* verti posse videtur) neque hæcenus alibi satis clare dictum invenimus; tamen hodierni Hebræorum Doctores, Viri sane Clarissimi, quibus cum nobis de hoc argumento conferre licuit, ita constanter illud nobis tradiderunt, ut nisi illis omnem fidem derogare velimus, de eo non multum dubitare debeamus.

XXXVIII. Cum tamen hæcenus idonea Veterum testimonia defint, atque ita statuerimus, nihil temere definire, nihil aliis persuasum velle, nisi quod clare & distincte cognoverimus; rem non inutilem, neque lectori nostro injucundam facturos existimavimus, si quibus argumentis hæc sententia probari possit, diligentius inquiramus, ut recto ordine & ad lineam, quod ajunt, incedentes, eo tandem perveniamus, quo doctissimos quosque non invitos adducere possimus. In quam rem sequentes propositiones, è media Synagoga & ex ipsis Hebræorum scitis desumptæ, ordine observentur.

XXXIX. A. *Cultus sacri præcipua quadam pars est invocatio Nominis divini.*

Ita quando Hebræi distincte hominis pii officia enarrant, Orationem quoque præter cætera laudant atque efferunt. *Berach. Babyl. fol. 32. col. 2. med.* אמר ר' חמא בר חנינא אם ראה אדם שהתפלל ולא נענה יעזור ויתפלל שנאמר קוה אל יהוה חזק ויאמץ לבך וקוה אל יהוה ת"ר ד' צריכין חזק ואלו הן תורה ומעשים טובים תפילה ודרך ארץ תורה ומעשים טובים מניין שנאמר רק חזק ואמץ מאוד לשמור ולעשות בכל התורה חזק בתורה ואמץ במעשים טובים תפלה מניין

מניין שנאמר קורא אל יהוה חזק ויאמץ לבך וקורא אל
 יהוה דרך ארץ מניין שנאמר חזק ונתחזק בעד עמנו ונו
R. Chama F. Chanina dixit: Quod si videat homo se orasse quidem,
neque tamen exorasse hactenus, iterum iterumque sese ad preces convertat,
q. d. (Psal. xxvii. 14.) Exspecta Dominum. Firmus esto; & ro-
boretur cor tuum; iterumque, inquam, exspecta Dominum. Ma-
gistri nostri tradiderunt: Quatuor sunt, ad quæ forti constantique ani-
mo opus est, (Farchius, בהן ארם תמיד, quibus homo fortiter instare, vel, quæ homo continuo omni-
bus viribus urgere debet,) Nim. Lex, (studium legis, & medita-
tio scripturarum) Bona opera, (erga Deum hominesque exercen-
da) Oratio, & denique mandato munere fungi, (Farch. דרך ארץ
 אם אומן הוא לאומנו אם סוחר הוא לסחורתו אם איש
 מלחמה הוא למלחמתו *Via terræ. Ut si artifex sit, artem suam*
excolat; si mercator, mercaturam exerceat; si miles, militiam se-
ctetur) Reliqua, quæ sequuntur, vertere nihil attinet; & dabi-
tur de hisce forte alibi commodior dicendi locus, si quando de
 תורה ומצוה, i. e. *Lege & Præceptis, seu fide & operibus: vel*
 עול מלכות שמים ועול מצוה, *Iugo re-*
gni cælorum, & jugo præcepti agemus. Cæterum constat hinc, in-
ter ea quæ homini inprimis urgenda sunt, Orationem esse, eam-
que cum Fide & Bonis operibus conjungi; quemadmodum Aposto-
lus etiam assiduitatem inprimis precum requirit, 1 Thess. v. 17.
ut & bonorum operum, Gal. vi. 9. & studii scripturarum, 1 Tim.
iv. 13. seq. Et, ut alios missos faciamus, Maimonides Hilchoth
 א' מצות עשה להתפלל בכל יום שנאמר ועבדתם את יהוה אלהיכם מפי השמועה
 למדנו שעבודה זו היא תפלה שנא' ולעבדו בכל לבבכם
 אמרו חכמים אי זו היא עבודה שבלב זו תפלה ואין מנין
 התפלות מן התורה ואין משנה התפלה הזאת מן התורה ואין
 לתפלה זמן קבוע מן התורה: *1. Præceptum affirmativum est, de*
precibus quotidie fundendis, q. d. (Exod. xxiii. 25.) Et ut cola-
tis Dominum Deum vestrum. Per traditionem à majoribus acceptam
didicimus CULTUM hunc non esse alium quam ORATIONEM: q. d.
 (Deut.

(Deut. xi. 13.) *Et ut colatis illum toto corde vestro. Nam dixerunt sapientes nostri: Quisnam est ille cultus cordis? Oratio. At numerus formularum recitandarum non est ex lege, neque etiam formula ipsa, aut tempus illarum recitandi.* ב' ולפיכך נשים ועבדים מחוייבין בתפלה לפי שהיא מצות עשה שלא הזמן גרמה אלא חיוב מצוה זו כך הוא שיהא אדם מתחנן ומתפלל בכל יום ומגיד שבחו של הקדוש ברוך הוא ואחרי כן שואל צרכיו שהוא צריך בבקשה ובתחינה ואחרי כן נותן שבח והודיה ליהוה על הטוב שהשפיע לו כל אחד לפי כחו:

§. 2. *Et propterea mulieres etiam & servi obligantur hoc precepto orandi, quia absolutum preceptum est, quod à certo tempore non dependet. Obligatio autem hujus precepti hac est, ut homo Deum O. M. quotidie supplex adoret, ejusque laudem enarret; tum vero ea, quibus ipse quotidie indiget, humiliter petat: ac denique debitas Deo pro collatis in se beneficiis grates laudesque reddat: Unumquemque vero id pro viribus suis agere oportet.*

XL. ב. *Preces publicæ sunt potiores privatis.*

Maim. Hilch. Teph. Cap. viii. §. i. תפלת הציבור נשמעת תמיד ואפילו היו בה חוטאין אין הק"ב מואם תפלתן של *Preces cætus (vel publicæ) semper exaudiuntur: & licet inter illos peccatores sint, D. O. M. tamen preces publicas non spernit.*

XLI. א. *Adeoque unusquisque id studiose agere debet, ut semper in Synagoga cum cætu publico oret.*

Idem, ibi. לפיכך צריך אדם לשתף עצמו עם הציבור ולא יתפלל יחיד כל זמן שיכול להתפלל עם הציבור ולעולם ישכים אדם ויעריב לבית הכנסת שאין תפלתו נשמעת בכל עת אלא בבית הכנסת וכל מי שיש לו בית הכנסת בעירו ואינו מתפלל בו עם הציבור נקרא שכן רע:

Propterea unusquisque sese debet publico cætui socium addere, neque privatus orare, quandocunque potest cum cætu. Adeoque quotidie mane & vesperi Synagogam frequentabit, quia preces ejus quovis tem-

pore alibi non aque exaudiuntur, atque quidem in Synagoga. Et quicumque habet in urbe sua Synagogam, neque tamen in ea cum cœtu orat, is vocatur VICINUS MALUS. Et Schulch. Aruch. Orach. Chaij.

ישתדל אדם להתפלל בב'ה עם הציבור ואם
הוא אנוס שאינו יכול לבא לכ"ה יכוין להתפלל בשעה
: Unusquisque debet operam dare, ut oret cum
cœtu publico in Synagoga: quod si vero necessitate aliqua impediatur
quo minus ad Synagogam adire possit, attendet ut ea hora oret, qua cœ-
tus publice precari solet.

XLII. 7. Cœtus autem legitimus non est, nisi qui minimum è de-
cem constat, iisque majorennibus & liberis.

Ita placuit priscis Hebræorum Magistris, ut compendio *Mai-*
monides tradit, *Hilch. Teph. Cap. viii. §. 4.* וכיצד היא תפלת
הציבור יהיה אחד מתפלל בקול רם והכל שומעין ואין עושין
כן בפחות מעשרה גדולים ובני חורין ושליח ציבור אחד מהם:
Preces publicæ quomodo peraguntur? Unus ex omnibus elata voce pre-
ces recitat, ceteris omnibus attendentibus. Id autem non faciunt,
nisi ad minimum DECEM MAJORENNES & INGENUI convenerint.
Et Legatus cœtus unus ex illis, (decem, vel decimus) esse potest. De
numero denario res clara est: quod vero גדולים majorennis ver-
timus, & בני חורין ingenuos, forte non omnes æque credide-
rint, inprimisque illi, qui *Cel. Buxtorffii Synag. Jud.* legerint,
ubi *Cap. x. pag. 190.* editionis ultimæ ita scribit: *In quacunque*
urbe sunt DECEM LAUTIORIS FORTUNÆ & CONDITIONIS, ex sta-
tuto Rabbiorum coguntur exstruere vel conducere locum aliquem pro
Synagoga &c. Unde hæc verba Vir Celeberrimus transcripse-
rit, ignoramus, neque multum nostra interest: *Maimonides* cer-
te, quando hunc canonem producit, simpliciter *decem Israëlitas*
requirit, *Hilch. Teph. Cap. xi. §. 1.* quos tamen non sufficere,
vel ex præsentī loco satis liquet; ubi illi decem, qui cœtum le-
gitimum constituere possunt, adeoque sibi Synagogam condere
debent, præterea בני חורין debent esse, i. e. si quid
Buxtorffio credimus, *lautioris fortunæ & conditionis*, tanquam, si
verbum de verbo reddas, sint *magni & nobilium filii*; qui sensus
menti

גדולים ובני חורין נאמרי' אותו בפחות מעשרה וגו' ואלו העשרה צריך שיהיו כולם בני חורין וגדולים שהביאו שתי שערות ויש המתירין קטן עם התשעה על ידי חומש שנותנין בידו וא"א ז"ל כתב שאין לצרפו עד שיביא שתי שערות לא לתפלה ולא : *Recitat formulam Kaddisch. Hanc vero non recitant nisi in coetu qui minimum decem constet, &c. Oportet autem illos decem esse ingenuos, & majorenes, qui jam duos pilos produxerint. Sunt quidem etiam, qui permittant unum parvulum reliquis novem addere, idque Pentateuchi ope quod ei in manus tradunt: At Pater meus l. m. scriptum reliquit, non esse parvulum adsciscendum, priusquam signa pubertatis produxerit, neque ad preces (publicas,) neque ad consecrationem cibi; ad quam minimum tres majorenes requirebantur, qui זמן constituebant, quemadmodum decem illi וכו'.* Et R. Joseph Caro, in *Beth Joseph*, ad loc. cit. דעת ה"ר יונה דלקדיש ולקדושה ולברכו צורך שיהיו כולם בני מצוה וכן כתב הרשב"א בתשובה זו"ל אין מצרפין קטן לתפלה ולקדיש ולברכו עד שיהא בן י"ג והוא שהביא שתי שערות גמורות או לפחות ושהוא מפר"ח כלומר שהפריח שתי שערות אף על פי שלא נגמרו וגו' *Et hac est sententia Magistri Jona, ad recitationem formularum Kaddisch & Keduscha, & Barechu requiri, ut omnes sint filii precepti. In eundem sensum scriptum reliquit Vir Clarissimus R. Sche-lomo Ben Addereth in Responsis Juris; Non admittunt minorennem* ad

ad Preces, itemque ad Kaddisch & Barechu, priusquam natus sit annos tredecim; atque is est, qui jam produxit duos pilos perfectos, vel minimum cui illi jam crescere incipiunt, seu cui jam duo pili efflorescunt, etiamsi nondum sint perfecti, ut illorum extremitates jam inflecti, ipsique evelli possint, &c. Plura describere piget, cum satis superque ex adductis constet, גדולים ad ætatem referri, non vero ad statum; notarique ea voce majorennēs, filios præcepti, natos annos tredecim diemque unum, in quibus signa pubertatis jam conspiciantur. Porro vero de בני חורין s. ingenuis, eundem audi in *Keseph Mischna* ad *Hilch. Teph.* Cap. viii. §. 4. ומ'ש אמר ובני חורין מדאמרין בפ' השולח שר'ג נכנס לבית הכנסת ולא מצא עשרה ושחרר עבדו להשלים לעשרה: בני חורין (Maimonides, illos decem debere esse) id ex eo est, quod Cap. 1v. *Codic. Gittin* legitur, R. Gamalielelem, cum aliquando *Synagogam* ingressus, decem homines in illa non inveniret, è vestigio servum suum manumisit ad numerum denarium supplendum. Id autem *Cod. Gittin*, fol. 38. col. 2. princ. non *Rabban Gamalieli*, de quo tamen alibi idem legisse meminimus, sed *Rabbi Elieseri* tribuitur: quemadmodum etiam *Cod. Berachoth* fol. 37. col. 2. fin. ubi eadem historia occurrit. At sive is *Rabban Gamaliel*, sive *R. Elieser* fuerit, certum est, ad בניי conficiendum homines liberos vel ingenuos requiri, nihilque interesse divites illi an pauperes sint; quemadmodum præsens exemplum satis declarat, ubi herus & servus, sed jam manumissus, ad eundem cœtum rite constituendum simul adhibentur. Quo jure autem, quave injuria, Veteres Hebræi ad sacra sua rite & legitime peragenda ad minimum decem requisiverint, nostra quidem parum interest, qui thesin probandam gravissimis atque omni exceptione majoribus testibus dedimus confirmatam. At quoniam Viri quidam docti, qui ex professo in causam inquirunt, cur denarius hic numerus congregationi sacra ex mente Hebræorum necessarius sit, nobis rationem dant admodum macilentam; non abs re forte existimavimus, veram & genuinam hujus rei rationem, saltem ex mente Hebræorum, hac occasione in medium proferre. Cl. *Lightfootus* igitur hoc modo scriptum reliquit: Ra-

tio numeri denarii sacri sc. in Synagogis,) macilenta quidem satis & inanis, redditur in Sanhedrin Cap. 4. halac. 6. eaque hac est, עשרה עדה היא Congregatio constat è decem, quod inde probant, quod dicatur עד מתי לעדה הרעה הזאת Usque quo congregationi huic male, &c. (Num. XIV. 27.) Josuam deme & Calebum, & restant tantum decem, nempe, ex exploratoribus terra. Præter ea vero, quæ doctissimus Lightfootus adduxit, alii aliud testimonium proferunt ex tractatu Sanhedrin Cap. 1. §. 6. Quod tamen aliud non est, sed ipsissimum illud Lightfooti; aliud autem visum est, quia apud Lightfootum, (& hinc pariter apud Cl. Ottonem, Lex. Rab. p. 624.) typosetarum vario Caput Quartum citatum est pro Primo: cum tamen Caput quartum nunquam sex halachoth habeat, sed quinque tantum. Vide sis Cel. Cocceji Sanhedrin; Editionem Venetam cum Caph Nachath, apud Petrum Bragadinum, anno 1614. & elegantissimam illam Amstelodamensem, accurante Josepho Ben Israël, Manassis F. anno 1646. & adde Livornensem, cum Eitz bachajim, aliasque si forte habes. Sed age verba ipsa producamus: מנין לקטנה שהיתה של עשרים ושלושה שנה ושפטו העדה והצילו העדה עדה שופטת ועדה מצלת כאן עשרים ומנין לעדה שהיא עשרה שנה עד מתי לעדה הרעה הזאת יצאו יהושע וכלב: Unde probas, Synedrium minus constare debere viginti tribus? Ex eo, quod scriptum est: & judicabit congregatio, & liberabit congregatio. Habes hic congregationem judicantem, & congregationem liberantem. Ecce viginti. Verum unde adstruis congregationem ex decem constare? Scriptum est; Usque quo congregatio illa mala murmurat adversus me? Excipiuntur Josua & Caleb. Sed quid hæc ad congregationem sacram, de qua agimus? aut congregatio illa, de qua Num. XIV. 27. agitur, sacra fuit? imo vero facerrima, &

. . . pesti devota futura.

Et quis recentiorum Hebræorum sacrum illum numerum denarium ex loc. cit. Sanhedrin probatum ixit? Neminem certe temere inventum iri confido. Omne autem illud, quod citato loco agitur, eo spectat, ut probetur numerus Synedrii minoris, ad

quod viginti tres Judices adscisci solent; non autem numerus *cætus sacri*. In eam vero rem primo dictum illud Num. xxxv. 24. 25. adducitur; & *condemnabunt cætus, & absolvent cætus*; ubi cum vox *cætus*, עדה, bis occurrat, jam viginti judices inveniunt, siquidem illis pro certo est, vocem עדה ad minimum *decem* notare. Cujus rei dum probatio exigitur, alter locus ex Num. xiv. 27. producitur, ubi pariter vox עדה occurrit; quam cum de exploratoribus accipiunt, qui populo murmuris adversus Deum principes atque auctores exstiterant, è quorum numero Josua & Caleb. excipiendi erant, *decem* fuisse intelliguntur: Unde tandem colligunt, uti vox עדה hic præcise *decem* significat, ita etiam altero loco totidem notare, atque adeo repetitam *viginti* conficere; quibus quomodo tres reliqui addantur, apud *Seldenum* vide, de *Synedr.* Lib. II. Cap. v. §. 2. Ubi, ut hoc ἐν παρόδῳ dicam, textus Talmudicus corrigendus, cum vitiose expressum sit, שנה ער מתי, pro שנה, vel שנאמר, quod dictum est, &c. Unde etiamsi in genere constet, vocem עדה numerum denarium denotare, nihil tamen omnia illa conferunt ad numeri sacri probationem, cum neutro loco de *sacro cætu*, vel Synagoga agatur. At ubi igitur, inquis, & quomodo Hebræorum magistri numerum denarium ad sacra publica rite peragenda necessarium esse probant? Id in *Megilla* habes, Capite *Hakkore Omedh*, initio *Gemarae* ad §. 3. גמ' מנא הני מלי אמר ר' ה"א בר אבא אמר ר' יוחנן דאמר קרא ונקדשתי בתוך בני ישראל כל דבר שבקדושה לא יהא פחות מעשרה מאי משמע דתני ר' ה"א אתי' תוך תוך כתיב הכא ונקדשתי בתוך בני ישראל וכתיב התם הברלו כתוך העדה ואתי' עדה עדה דכתיב התם ער מתי לעדה *Gem.* Unde vero hac probantur (quæ in *Mischna* dicta sunt indigere decem hominum præsentia) *R. Chija bar Abba auctor est, R. Johananem dixisse, (id inde probari) quia scriptura dicit, (Lev. xxii. 32) Et Sanctificabor in medio filiorum Israël:* Unde colligitur, quod.) *Omnis res, quæ conjuncta est cum sanctitate, (vel, sanctificatione*

catione nominis divini) non debeat peragi à paucioribus quam decem. At quomodo id inde colligitur? R. Chija tradidit: Ex locis parallelis, ubi occurrit vocula תוך. Hic (Lev. xxii. 32.) scriptum est; Et SANCTIFICABOR בתוך IN MEDIO filiorum Israël: istic vero (Num. xvi. 21.) scriptum est; Separamini מתוך è MEDIO COETUS. Et rursus ex locis parallelis, ubi occurrit vox עדה. Nam iterum alibi (Num. xiv. 27.) legitur; Usque quo COETUI huic malo? Quemadmodum igitur ultimo loco vox עדה decem notat, ita etiam hic decem notabit (ubi מתוך עדה, è medio coetus; & per consequens etiam Lev. xxii. 32. (ubi ונקדשתי בתוך & SANCTIFICABOR IN MEDIO,) medium illud decem designat; ut sanctificatio nominis divini, & quicquid denique sanctum est, ad minimum debeat fieri in coetu denario. ὅπες ἐδεῖ δεῖξαι.) His gemina leguntur Cod. Berach. fol. 21. col. 2. pr. Quam eleganter & solide hæc procedat argumentatio, non est quod dicam; vel me tacente quivis intelligit. Hoc tamen dicendum nobis est, numerum denarium in sacris requisitum probari ex Lev. xxii. 32. ubi de sanctificando Deo agitur; quæ sanctificatio cum debet fieri בתוך in medio filiorum Israël; porro vero תוך medium connotet עדה coetum, vel minimum alibi illi jungatur; & denique עדה coetus alibi decem designet: hinc concludunt, etiam בתוך, in medio idem esse atque inter decem; atque adeo sanctificationem nominis divini, omnemque rem sanctam non debere fieri à paucioribus quam decem. In qua argumentatione locus Num. xxxv. 24. 25. qui in Sanhedrin primarius erat, plane in censum non venit: at Num. xiv. 27. utrinque adhibetur, ad probandum vocem עדה numerum denarium complecti.

XLIII. ה. Preces vero etiam suo quaque tempore, seu statis de die horis sunt recitandæ.

Maimonides, Hilch. Teph. Cap. i. §. i. posteaquam dixerat, Deum quotidie invocandum esse, tandem addit: ואין לתפלה זמן קבוע neque tamen certum aliquod tempus precibus lege definitum est. Est igitur nihilominus statum precibus tempus, nim. מדרבנן, ex Magistrorum instituto. Ita expresse auctor libri Col-bo, Cap. xi. de precibus earumque tempore. יש זמן לתפלות מדרבנן לא מדאורייתא

מדאורייתא *Est suum precationi tempus ex instituto Magistrorum, non vero ex praecepto legis.* Quot vero illa tempora sint, & quænam præcise, è re nostra erit paulo fusius explicare. *Maim. Hilch. Teph. Cap. i. §. 5.* וכן תקנו שיהא מניין התפלות כמניין הקרבנות שתיים תפלות כנגד שני תמידין וכל יום שיש קרבן מוסף תקנו בו תפלה של ישיר כנגד קרבן מוסף ותפלה שהיא כנגד תמיד של בקר היא הנקראת תפלת השחר ותפלה שכנגד תמיד של בין הערבים היא הנקראת תפלת מנחה ותפלה שכנגד המוספין היא הנקראת תפלת המוספין: ו' וכן התקינו שיהא אדם מתפלל תפלה אחת בלילה שהדי איברי תמיד של בין הערבים מתאכלין והולכין כל הלילה שנא' היא העולה וכו' כענין שנא' ערב ובקר וצהרים אשיחה ואחמה וישמע קולי ואין תפלת ערבית חובה כתפלת שחרית ומנחה ואף על פי כך נהגו כל ישראל בכל מקומות מושבותיהם להתפלל ערבית וקבלוה עליהם כתפלת חובה: ח' נמצאו התפלות בכל יום שלש ערבית ונשחרית ומנחה ובשבתות ובמועדים ובראשי חדשים ארבעה וגו'. *Eodemque modo ordinarunt* (Esras & collegæ ejus, Viri Synagogæ) *ut numerus precum quotidianarum responderet numero sacrificiorum: nimirum ut singulis diebus binæ essent, pro numero sacrificiorum, quæ quotidie offerebantur.* Quo die autem statis sacrificiis aliud addi solebat, eo die etiam tertias preces ordinarunt, quæ responderent sacrificio quod cæteris superaddebatur. *Precatio, quæ respondet sacrificio quotidiano matutino, illa ipsa est, quæ vocatur matutina. Quæ vero respicit sacrificium pomeridianum, ea est, quæ vocatur precatio Mincha, vel oblationis: Et quæ Epimetra respicit, illa est quæ vocatur Tephilat Musaphin, sive precatio additamentorum.* §. 6. Porro vero etiam instituerunt, ut quivis etiam noctu semel preces fundat, quoniam membra sacrificii quotidiani pomeridiani consumuntur per totam noctem: q. s. e. hoc est holocaustum &c. quemadmodum dicitur: (Ps. LV. 18.) *Vespere, & mane, & meridie meditabar, & fremebam; & exaudivit vocem meam.* Ad precationem autem vespertinam non aque tenemur, atque ad matutinam & pome-

pomeridianam: Nihilominus tamen omnes ubique Israëlita solent vespertino tempore orare, illasque preces tanquam necessarias in se susceperunt. §. 8. Sunt itaque preces quotidie ternæ, VESPERTINÆ, MATUTINÆ, & POMERIDIANÆ. Diebus autem Sabbathicis, festisque & neomeniis, quaternæ; ternæ ordinaria, & quæ tum fit accessio. De præciso autem tempore, horarumque momentis, quibus singulæ preces sint recitandæ, idem Maimonides fusius agit, *Hilch. Teph.* Cap. III. ac primo quidem de *Matutinis* precibus ita scribit §. 1. תפלת השחר מצותה שיתחיל להתפלל עם הנץ החמה וזמנה עד סוף שעה רביעית שהיא שלישית היום: *De precibus matutinis* (Sapientum nostrorum) institutum est, ut illæ recitentur inde à primo solis ortu, usque ad finem horæ quartæ, quæ est triens diei. De *Pomeridianis* vero §. 2. שכפלת המנחה כנגד תמיד שבין הערבים תקנו זמנה ולפי שהיה התמיד קרב בכל יום בתשע שעות ומחצה תקנו זמנה מתשע שעות ומחצה והיא הנקראת מנחה קטנה ולפי שבערב הפסח שחל להיות בערב שבת היו שוחטין את התמיד בשש שעות ומחצה אמרו שהמתפלל מאחר שש שעות ומחצה יצא ומשהגיע זמן זה הגיע זמן חיובו וזו היא הנקראת מנחה גדולה: *jam supradiximus*, tempus orationis pomeridiana constitutum esse ut respondeat sacrificio quotidiano, quod (offertur) inter duas vespertas. Quoniam igitur hoc quotidie hora nona & dimidia offerebatur, Sapientes nostri etiam precationis tempus constituerunt in horam nonam & dimidiam, & hac est quæ vocatur MINCHA PARVA. Quia vero, si quando vespera Paschatis incidebat in vesperam Sabbathi, sacrificium quotidianum mactabatur hora sexta & dimidia: sanxerunt, ut qui inde ab hora sexta & dimidia orat, officio suo rite functus censeatur. Et simul atque ille temporis articulus adest, adest etiam legitimum illius orationis tempus. Et hac est, quæ vocatur MINCHA MAGNA.

XLIV. Ex quibus omnibus rursus sequitur;

ה Debere unumquemque etiam STATIS DE DIE HORIS Synagogam frequentare, ad preces publice fundendas.

Id ex antecedentibus sponte sequitur: Nam cum omnes quotidie

tidie Synagogam frequentare debeant, ad preces publice recitandas ex §. XLI. lit. א. & tempus definiri oportuerit, quo universa multitudo in unum cogi posset, uti etiam factum est, §. XLIII. l. ה. sequitur, unumquemque illud tempus debere observare, quod publico conventui est statutum: siquidem ante & post illud populus in unum cogi non solet. Et hinc Maimonides, Hilch. Teph. Cap. xi. §. i. כל מקום שיש בו עשרה מִיִּשְׂרָאֵל צריך להכין לוֹ בֵּית שִׁכְנָסוֹ בּוֹ לְתַפְלָה בְּכָל עֵת: תַּפְלָה וּמְקוֹם זֶה נִקְרָא בֵּית הַכְּנֶסֶת: *In quocunque loco, inquit, sunt decem Israëlita, ad eam aptare oportet, IN QUA CONVENIANT AD ORATIONEM OMNI TEMPORE ORATIONIS; & hic locus vocatur SYNAGOGA.*

XLV. i. *At potest aliquis vel negligentia tempus orationi publice constitutum pratermittere, vel gravibus causis impediri, quo minus in Synagogam veniat.*

Utrumque fieri posse & solere, cum per se notum est, tum ipsi etiam Hebræi observant: quare ut errorem corrigerent, atque illis succurrerent, quos singularis casus atque necessitas e Synagoga abesse cogeant, sequentem legem tulerunt; qua

XLVI. i. *Tempus precibus fundendis statutum aliquo usque prorogatur.*

Casus superiori thesi memoratos hoc modo exprimunt טַעֲמָה אוֹ נֶאֱמַר וְלֹא הִתְפַּלֵּל *si quis erraverit, aut impeditus sit, quo minus orare potuerit: Orach Chajj. Tit. cviii. §. i. f. unde rubrica illius tituli hæc legitur: סִי שֶׁלֹא הִתְפַּלֵּל לְסִבַּת טַעֲמָה אוֹ נֶאֱמַר אוֹ בְּמִוֶּדֶד: De eo, qui non oraverit per errorem, aut impedimentum, aut denique contumaciam. Sed scias velim, Lector, nos hic proprie de illis non loqui, quorum causa illo titulo agitur, atque etiam apud Maimonidem, Hilch. Teph. Cap. iii. §. 8. sq. quandoquidem illi non solum horam ipsam precibus constitutam præterlabi passi sunt, sed etiam omne illud tempus, quod ad preces recitandas prorogari solet. Hactenus formulam tantum spectamus Hebræis hoc casu usitatam, atque istoc loco quam clarissime expressam. Considerentur itaque sequentia. Maim. Hilch. Teph. Cap. iii. §. i. וְאִם עָבַר אוֹ טַעֲמָה וְהִתְפַּלֵּל אַחֵר אַרְבַּע*

ארבע עד הצות היום יצא ידי חובת תפלה אבל לא יצא
 ידי חובת תפלה בזמנה שכשם שתפלה מצוה מן התורה
 כך מצוה מדבריהם להתפלל אותה בזמנה כמו שתקנו לנו
 חכמים ונביאים: *Quod si vero negligentia aut errore inde demum*
ab hora quarta usque ad meridiem oret, officio suo functus est, quan-
tum quidem ejus ad preces ipsas attinet: At quod ad precisum tem-
pus orationi definitum, non satisfecit. Nam quemadmodum oratio
ipsa Lege divina injuncta est, ita tempus illius instituenda Magistro-
rum lege est definitum, quemadmodum Sapientes & Propheta de eo
constituerunt. Subjicit Maimonides hæc immediate illis, quæ
 supra §. XLIII. de *Precibus Matutinis* adduximus, summo mane
 cum ipso solis exortu fundendis. Sed & illud repetendum est,
 quod jam supra ex *Schulch. Aruch.* laudatum est, Tit. xc. §. 9.
 ישתדל אדם להתפלל בבית הכנסת עם הציבור ואם
 הוא אנוס שאינו יכול לבא לב"ה יכוין להתפלל בשעה
 שהציבור מתפללים: ואם כן נאנס ולא התפלל בשעה
 שהתפללו הציבור והוא מתפלל ביחיד אף על פי כן יתפלל
 ב"ה: *Debet unusquisque id operam dare, ut in Synagoga cum cætu*
oret: si vero impediatur quo minus ipsi ad Synagogam ire liceat, tum
id agat, ut eodem momento, quo cætus publicus, preces suas fundat:
Porro, si etiam ita impeditus fuerit, ut qua hora cætus oravit, prorsus
orare nequiverit, adeoque jam solus orare debeat, nihilominus
orabit in Synagoga. Quod itaque incuria neglectum, aut neces-
 sitate aliqua impeditum erat, resarciri poterat, modo ne contu-
 macia etiam accessisset; atque ita existimarunt Veteres Hebræo-
 rum Sapientes, satius esse sero officium suum præstare, quam
 nunquam. Ut autem in illo neglectu, ita quoque in compen-
 satione varii gradus observantur. *Preces Matutinæ* summo mane
 recitandæ sunt, & tum quoque serius ociusve pro varia anni tem-
 pestate in Synagogis conventus agi solet; cui si quis interesse,
 aut eodem tempore etiam prorsus orare non possit, postea lice-
 bit, usque ad horam quartam finitam, (non tertiam, uti qui-
 dam scribunt.) Si vero ne ad illam quidem horam preces fude-
 rit, spatium datur orandi inde usque ad meridiem. Si ne tum
 qui-

quidem, tempus prorsus elapsum est, neque matutinas amplius integrum est recitare; potest tamen adhuc fieri aliqua compensatio, si scilicet preces pomeridianæ bis recitentur. Priora duo ex citatis intelliguntur, de postremo non abs re erit *Maimonidem* audire. ex *Hilch. Teph.* Cap. 111. §. 8. כל מי שעבר עליו זמן תפלה ולא התפלל כמזיד אין לו תקנה ואינו משלם. בשוגג או שהיה אנוס או טרוד משלם אותה תפלה בזמן תפלה הסמוכה לה ומקדים תפלה שבזמנה ואחריה מתפלל את התשלומין: ט' כיצד טעה ולא התפלל שחרית ועבר חצי היום יתפלל מנחה שתים ראשונה תפלת מנחה: *Quicumque tempus precatationis preterlabi passus est, & per contumaciam non oravit; illius peccatum corrigi non potest, neque ipse neglectum compensare. Qui vero per errorem (oblivionem) aut vim, aut denique necessarium aliquod negotium (statis temporibus orare non potuit,) is preces illas compensat hora precatationis proxime sequentis, ita ut primo preces illa hora fundendas recitet, tum alias subjiciat ad priorem defectum supplendum. §. 9. Quomodo? Si quis oblitus sit, neque preces matutinas dixerit, antequam medius dies elapsus est; is preces pomeridianas bis recitare debet: primo quidem ipsas illas ceu pomeridianas, tum easdem ad neglectæ orationis matutina compensationem. De pomeridianis & vespertinis, si intermissæ sint, idem habendum; ut *Maimonides* l. c. docet. Sed de hac ratione intermissum officium compensandi, uti jam diximus, minime agimus; etsi ob eam, quam habet cum cæteris affinitatem, negligere non debuimus. Quod ad nos propius attinet, id est, quod preces illæ quæ summo mane recitandæ sunt, & à cœtu in Synagoga funduntur, si qua interveniret calamitas, differri possent usque ad ultimum horæ quartæ momentum; ante quod si dicerentur, rite & in tempore factæ censerentur. Si vero ne tum quidem præstitæ essent, rite adhuc inde usque ad sextam elapsam recitari possent, etsi non ita in tempore fusæ erant.*

XLVII. ח. Ergo potest quis etiam Synagogam ingredi, posteaquam preces publicæ jam sunt absoluta.

Nam

Nam cum preces ad constitutam horam ab universo coetu fundantur; atque post illam ad aliquot horas adhuc rite peragi possint, uti §. XLVI. probatum est; atque is qui illo momento quacunque de causa non oravit, id tamen postea facere teneatur; Ibid: potiusque in Synagoga & cum coetu id agere debeat, quam privatim; §. XL. & XLI. Sequitur, eum qui cum universa multitudine orare non potuit, posse nihilominus, imo etiam debere preces suas in Synagoga dicere. Vide quæ modo §. XLVI. ex *Orach Chaij.* produximus, Tit. xc. §. 9. Id autem etsi satis evidens esse existimamus, tamen ne quis hoc nostrum potius figmentum, quam ipsorum Hebræorum consuetudinem fuisse credat, sequentia velim animadverti. Cod. *Megilla*, Cap. *Hakkore Omedh.* §. 3. **אין פורסין על שמע ואין עוברין לפני הת'בה וגו' בפחות מעשרה:** *Non instituunt Perisa super schema* (ita tantisper vertere liceat, dum nondum liquet, quid sit פורס, quod infra disquiremus) *neque transeunt ante arcam, &c. si sint pauciores quam decem.* Ad hanc *Mischnam R. S. Jarchi* ita commentatur: **מניין הבא לבית הכנסת לאחר שקראו הציבור את שמע עומר אחד ואומר קדיש וברכו וברכה ראשונה שנקרית שמע וגו'** *Si numerus* (denarius ille, qui in *Mischna* definitur; *R. Itzchak Gabbai* in *Caph Nachath* expresse **שבאו לב"ה** DECIM, qui *Synagogam* ingrediuntur; eodemque modo *R. Obad. Bartenorius*) *in Synagogam veniat, posteaquam cætus jam recitavit Schema; unus eorum surgit, & recitat Kaddisch, & Barechu, & primam benedictionem quæ est in* (*Bartenorius*, **שלפני קריאת שמע**, *quæ est ante lectionem*) *Schema.* Eodem modo, quos jam laudavimus, Auctor *Caph Nachath*, & *Bartenorius*, atque hic etiam paulo plenius. Et in eandem sententiam reliquos omnes commentatores concedere, testatur Auctor *Tosaphoth* ad l. c. **ואין פורסין על שמע הקונטרין פי' בני אדם שבאו בבית הכנסת אחר שהתפללו הציבור ורוצין לומר קדיש וברכו צריך י:** *Commentatores explicant: Illos, qui in Synagogam veniunt, posteaquam cætus jam oravit, voluntque dicere Kaddisch, & Barechu, decem esse oportet, vel decem indigent.* Ergo certum est & manifestum, post preces publicas absolutas, alios, & aliquando complures venisse, qui fa-

cris rite operarentur. Quod sane minus infrequens fuisse oportet, cum illi rei limitandæ memorato canone cautum sit. Et ne Veterum tantum fidem imploremus, idem etiamnum obtinet, ceu in numerosioribus Synagogis videre est, & ante hos ipsos quatuor menses ipsi Amsterodami vidimus. Quippe cum Judæi, quos salutatum iveramus, nobis aliquot horas operam dedissent, atque adeo intercessissemus, quo minus orationem *Mincha* vel pomeridianam dicerent; sub vesperam, dum reliqua multitudo jam in atrio conveniebat, *Beth hammedrasch*, s. Academiam ingressi, (nondum enim Synagoga patebat) ibi preces fundebant. Non autem illico orabant, sed plenum numerum expectabant: quo coacto idem ille, qui nos adduxerat, preces publice recitabat. Quando præterea **מניין הולך ומניין בא**, seu *cœtum cœtui* aliquoties *succedentem* observavimus: possintque hic aliquo modo applicari verba, quæ sunt Cod. *Pesachim*, Cap. v. §. 6. **יצתה כת ראשונה ונכנסה כת שנייה יצתה שנייה ונכנסה שלישייה**: *Exeunte prima turba, ingreditur secunda; exeunte secunda, intrat tertia.* Etsi ibi de alia re agi, nulli ignoramus.

XLVIII. ט. *Qui vero sic serius in Synagogam venit, non invenit illico מניין, sive legitimum cœtum, cum quo preces fundat.*

Id evidentius est, quam ut proluxa demonstratione indigeat. Nam ad **מניין** decem requiruntur; quot non semper in Synagoga præsentibus esse, cuivis notum & perspectum est. Exemplum si quis ex antiqua historia desiderat, factum R. *Eliezeris* repetat, quod supra §. XLII. produximus.

XLIX. י. *Adeoque ille vel recitationem & Schema cum annexis, item Kaddisch & Barechu, plane intermittere debuit; vel cæteros ad decem præstolari: vel denique certos quosdam homines constitutos fuisse necesse est, qui in Synagoga semper adessent, & singulis sero venientibus præsentiam suam accommodarent.*

Duo priora hujus thesicos membra tam evidenter ex antecedentibus sequuntur, quam quæ evidentissime; neque, nisi nos omnis ratio fugit, quicquam dici fingive potest, quod illis ulla specie opponatur. Nam cum *Schema*, *Kaddisch*, & *Barechu*, non possint à paucioribus quam decem recitari, uti ex iis constat, quæ §.

XLII. fusius dicta sunt: jamque nondum decem adsint, quod hic vi §. XLVIII. supponimus: vel recitatio illarum formularum necessario erit omittenda, vel aliorum aliquot adventus erit expectandus. Quorum utrumque quam incommodum illis molestumque acciderit, nemo est qui non perspiciat. Id enim illi veniunt, ut cum *Perisa* & *Schema*, *Kaddisch*, & *Barechu* recitent, quemadmodum nuper ex *Tosaphoth* audivimus באין ורוצין (לומר קריש וברכו) *Veniunt*, inquit, ut *Kaddisch* & *Barechu* recitent) quod si rite præstare nequeant, frustra sunt, ואי eis מעבדן עשאמו. Neque sane minus incommodum fuerit, reliquos ad numerum denarium tandem conficiendum præstolari, quod sine tædio, & sæpe ingenti temporis reique familiaris jactura fieri non potest. Fac enim tempore æstivo, vel si mavis circa æquinoctium,

Libra die noctisque pares ubi fecerit horas,
unum atque item alterum circa horam secundam ad Synagogam accessisse, concione jam prorsus dimissa; hi quid agant, quid consilii capiant? reliquis formulis recitatis sanctiores illas omit- tant? non sane putem, nam id ipsum veniunt, etsi serius, ut publice nomen Domini sanctificent. Igiturne opperiantur, dum alii octo accedant, quo מניין, legitimam concionem habeant? Ita, opinor, faciendum erit, si quo animo accesserunt, officio suo rite & pie fungi velint. At qua spe cæteros præstolentur? quis plures adfuturos fidem dederit? Et si vel adhuc aliquot venturos sciant, qui de decem certis esse liceat? Et denique, ut hoc largiamur, facile decem inveniri, qui cum ad horam condictam non venerint, serius tamen accedant; qui scias, quando illi venturi sint? eademne hora, an sequenti demum, aut sub horam quartam jam exeuntem, quousque absque summo rei familiaris detrimento moras ducere non possis? Unde tandem facile est tertium colligere, nim. ut hisce incommodis commodum remedium inveniretur; ut, inquam, qui ad condictam horam sacris publicis interesse non potuerant, vel forte neglexerant, tamen *Kaddisch*, cæteraque eodem pertinentia, rite & in legitima concione dicere possent; certos quosdam homines debuisse constitui, qui in Synagoga semper præsto essent, suamque præsentiam il-

lis accommodarent, qui etsi sero, eo tamen animo in Synagoga veniebant, ut nomen Domini in publico cœtu sanctificarent.

L. Et hac ratione עשרה בטלנין, *Decem illos Otiosos* in Synagoga ortos esse existimamus, hancque solam atque unicam causam fuisse illorum constituendi. Nam quin his *Batlanim* exactissime illa omnia conveniant, quæ thesi præcedenti diximus, ea nos dubitare vetant, quæ supra §. XIX. & seq. de illorum natura ex sententia Hebræorum differuimus; quorum pauca quædam breviter erunt repetenda. Scilicet *Batlanim* suis rebus relictis tantum ea curabant, quæ cœtus erant, (nam cessabant ab omni proprio opere, בטלנין ממלאכתן, ut curarent ea, quæ sunt universitatis, לעסוק בצרכי ציבור, & quidem in Synagoga, (unde etiam denominati בטלנים של ב"ה Otiosi SYNAGOGÆ,) in qua sese quotidie præsentis sistere debebant, להיות תמיד בב"ה, & quidem omnium primi, לבנא קודמים. Imo & ultimi, uti mox demonstrabimus,) idque ideo, ut aliis Synagoga orandi causa ingressis præsentiam & operam suam accommodarent, (nam hoc proprium illorum officium erat, להתפלל במניין, ut cum aliis quibusvis cœtum constituerent, precesque recitarent,) quam in rem publice erant constituti,) quoniam ex publico etiam alebantur, מחפרנסין משל ציבור.)

LI. Sic itaque tandem ad id, quo §. XXXVIII. nos collineare diximus, lento quidem, sed, uti arbitramur, firmo certoque gressu, proxime accessimus, & quæ *Decem Otiosorum* origo fuerit, quæ indoles, novo argumento evictum dedimus. Ita igitur hætenus sentimus, itaque scribimus: *Decem Otiosos* sese quotidie primos in Synagoga sistere debuisse, ut quicumque illam ingrederentur, mox justum cœtum invenirent, in quo sanctissimas preces rite & decenter, ex instituto Sapientum, ad Deum fundere possent. Si quis sit, qui aliud, idque melius conjicere, & idoneis testibus probare possit; hic divinus, non invideo, hic vates esto.

LII. Necdum tamen sic omne illud assecuti sumus, quod §. XXXVIII. Lectori nostro promissimus, cum hætenus nondum probatum sit: *Decem Otiosos* MAXIMAM DIEI PARTEM in Synagoga sedere debuisse, quod *Fudicibus Triumviris* convenire negamus.

mus. Id autem minus difficile erit demonstrare, si eorum, quæ jam supra & proxime diximus, bene memores, porro recto ordine procedamus. Primo itaque illud ratum certumque esto, quod, uti *Maimonides* disertis verbis inculcat, nosque nuperime evicimus, debuerint cum aliis *מניין* *sacrum cœtum* constitutere, & cum illis statas preces, quæ sanctificationem Dei continebant, recitare. Hinc enim illud sequitur, qua hora universa multitudo cultus publici causa ad Synagogam confluit, illorum Otiosorum præsentiam minime necessariam fuisse. Nam quandoquidem tum plerique omnes gregatim ad Synagogam convolabant; quotus quisque est, qui non perspiciat, ea hora satis, imo abunde hominum ingenuorum & majorennium fuisse ad *מניין*, seu sacrum cœtum, ad quem tantum decem requirebantur, constituendum?

LIII. At si quis ineunte hora precibus publicis constituta, illico Synagogam adire, & publice preces fundere vellet, antequam reliquus cœtus convenisset, hos Otiosos jam præsentem esse oportebat. Id cum ex antecedentibus liquido fluit, tum ipsi Hebræi nobis attestantur, quando dicunt; Otiosos primos & ante alios in Synagoga debuisse inveniri, *לבנ קודמין*, uti supra §. XIX. totidem verbis à *Jarchio* traditum intelleximus. Eodem modo, si qui vel temporis obliti, vel gravi negotio impediti, statuta hora cum cœtu publico orare non potuissent; nec tamen debitum Deo suo officium negligere plane vellent, sed omnino Deum in publico cœtu celebrare & sanctificare, (id quod contingere potuisse, & sæpius contigisse, jam supra probatum est:) quis non videt rursus, præsentiam *decem Otiosorum* requisitam fuisse, siquidem non semper illico decem sero venientes adessent? ut adeo non minus post preces publicas jam peractas, quam ante illas, *Otiosi* nostri in Synagoga præsto esse debuerint.

LIV. Hinc itaque jam facile cuivis attendenti constare potest, quot & quibus horis *Otiosi* in Synagoga sedere debuerint. Nam cum tempus *Orationis matutinae* incipiat *עם הנץ החמה*, id est, uti *Jarchius* explicat ad Cod. *Berach.* sol. 9. 2. *כשהשמש יצא* inde à primo solis ortu, & ad finem extendatur horæ quartæ, §. XLIII. quæ tertia diei pars est; *Batlanim* necessario toto illo

tempore in Synagoga præsto esse debuerunt. Porro cum tempus *Orationis pomeridiana* inde ab hora dimidia decima incipiat, & duret usque ad horæ undecimæ quadrantem tertium elapsam, tradente *Maimonide*, *Hilch. Teph. Cap. 111. §. 4.* ex *Berach*, *Cap. 1v. §. 1.* *Batlanim* etiam illa hora adesse debuisse liquet. Rursum, cum ab illo momento *Oratio Vespertina* incipiat, quam *Israëlitæ* tanquam necessariam in se susceperunt; jam etiam residuum diei in Synagoga permanere debuerunt, minimum usque ad solem occasum.

LV. Quod quo magis liqueat, præter ea quæ jam supra ex *Maimonide* adducta sunt, non abs re erit ipsam *Mischnam* cum commentariis Rabbiorum hoc loco exhibere. Illa itaque *Cod. Berach. Cap. 1v. §. 1.* sic habet: תפלת השחר עד חצות רבי יהודה אומר עד ארבע שעות תפלת המנחה עד הערב ר' יהודה אומר עד פלג המנחה תפלת הערב אין לה קבע ושל *Precatio מוספין כל היום ר' יהודה אומר עד שבע שעות: matutina (durat) usque ad dimidium diei: Rabbi Jehuda dicit, usque ad horam quartam. Precatio pomeridiana, usque ad vesperam: at R. Jehuda dicit, usque ad dimidium Mincha. Precatio vespertina statum tempus non habet. Additamenta (recitantur) toto die: at R. Jehuda dicit, usque ad horam septimam.* Ad hunc paragraphum *R. Obadias Bartenorius* sequentia notavit: תפלת השחר עד חצות שכן תמיד של שחר קרב עד חצות לרבנן ולר' יהודה אינו קרב אלא עד ארבע שעות ביום ועד ד' שעות היינו עד סוף שעה רביעית שהוא שליש היום בזמן שהיום י"ב שעות וכן זמנה לעולם עד סוף שליש היום לפי אורך הימים וקטנן ברכתיב לעיל גבי ק"ש והלכה כר' יהודה: *Precatio matutina usque ad meridiem: quoniam sacrificium jug^e matutinum pariter usque ad meridiem offertur, uti quidem Magistri sentiunt: at ex sententia R. Jehudæ non offertur nisi usque ad horam quartam. Quod vero usque ad horam quartam dicitur, intelligendum est de hora quarta finita, quæ, quando dies præcise duodecim horas habet, tertia diei pars est. Et sic semper tempus ejus* (ora-

(orationis matutinæ,) *producitur usque ad finem tertiæ partis cujusque diei, pro eo atque dies longiores brevioresve esse solent, quemadmodum jam supra, cum de Lectione Schema ageremus, dictum est. Decisio autem est secundum R. Jehudam.* תפלת המנחה עד הערב עד שתחשך. *Precatio pomeridiana usque ad vesperam, id est, donec jam tenebræ ingruant.* עד פלג המנחה זמן מנחה קטנה הוא מט' שעות ומחצת עד הלילה שהם ב' שעות ומחצת נמצא פלג המנחה שהוא חצי שיעור זה שעה ורביע ופסק ההלכה בזה דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד והרוצה לעשות כדברי חכמים ולהתפלל תפלת המנחה עד הערב יעשה ובלבד שלא יתפלל ערבית בזמן זה שכיון שמחשיב אותו יום לענין שמתפלל בו מנחה אינו יכול להחשיבו לילה ולהתפלל בו ערבית ואם בא לעשות כדברי ר' יהודה שלא להתפלל מנחה אלא עד פלג המנחה שהוא שעה ורביע קודם הלילה עושה ומשם ואילך יוכל להתפלל : עד ערבית *Usque ad dimidium Minchæ. Tempus Minchæ parva est inde ab hora nona & dimidia usque ad noctem, quæ sunt horæ duæ & dimidia: adeo ut פלג מנחה, quod est dimidium hujus mensuræ, sit horæ unius & quadrantis. Decisio autem constitutionis hæc est; quod qui secundum hunc Magistrum facit, rite faciat, & qui secundum illum Magistrum facit, rite faciat (vel possit facere.) Adeo ut qui secundum sententiam Sapientum facere vult, & preces pomeridianas recitare usque ad vesperam, id rite facere possit; modo ne etiam vespertinas preces eodem hoc tempore recitet. Nam cum illud tempus diei accenseat, eo quod tum preces pomeridianas recitet; non potest idem accensere nocti, eoque durante vespertinas preces dicere. Eodemque modo si velit iudicio R. Jehudæ stare, ut preces pomeridianas non recitet, nisi usque ad dimidium Minchæ tantum, id est, usque ad horam unam & quadrantem ante noctem, facit: atque inde & porro potest recitare vespertinas. Maimonides ad h. l.* דברי ר' יהודה עד ארבע שעות ר"ל עד סוף השעה הרביעית חזמני' והוא שליש היום כמו שביארנו

שביארנו בתחלת המסכת' והלכה כר' יהודה ופירוש פלג חצי המנחה ונקראת התפלה השנית מנחה מפני היות תחלת זמנה בעת ההיא ופלג המנחה כשישאר מן היום שעה ורביע שעה זמני' ומי שהתפלל עד הערב והוא עד ביאת השמש כבר התפלל מנחה ואינה תפלה גמורה כי פסק ההלכה במקום זה מאן דעביד כמר עביד ומאן דעביד כמר עביד ומה שאמר תפלת הערב אין לה קבע מפני שאין חובה בשחרית ומנחה אבל היה רשות ר' ל התנדבו בה בלכר ועל כן לא הקפידו על תחלת זמנה וסופה ויכול אדם להתפלל אותה עד עלות השמש ואם עברה שעת תפלה מאלו השלש תפלות יוכל להשלימה אחר זמנה עם התפלה הבאה אחריה אבל יאחר התפלה שעבר זמנה ויקדים ותפלת השעה שהוא בה ומה שאמר של מוספין כל היום ואין זמנה אלא עד סוף השעה השביעית הזמני' ואם התפלל אחד שעה שביעית יצא ידי חובתו כמו שאמרו בל היום אבל

Verba R. Jehuda sunt, usque ad horam quartam, id est, ad finem horae quartae planetariae, quae est tertia pars diei, quemadmodum explicuimus initio hujus Codicis. Decisio autem est secundum R. Jehudam. פלג autem est pars dimidia Mincha. Secunda autem precatio Mincha vocatur, quia initium temporis ejus est illo ipso momento. Dimidium vere Minchae est, quando superest de die hora una cum quadrante hora planetaria. Qui vero erat usque ad vesperam, id est, occasum solis, is jam Mincham crasse censetur. Non tamen est perfecta oratio, (Est hic quod non satis intelligam) quoniam decisio juris hoc loco hac est, quod qui fecit secundum hunc Magistrum, recte fecerit, & qui secundum illum, pariter. Quod vero dicit, precatiori Vespertinae non esse fixum tempus, id inde est, quia non est aequae debita atque quidem Matutina & Pomeridiana, sed libera, sive, ut clarius dicam, quoniam (Israëlitae) illam tantum sponte sua in se receperunt: unde Sapientes de temporis illius initio & fine minus solliciti fuerunt, atque aliquis

aliquis illam (licite per totam noctem) recitare potest usque ad solis exortum. Si quis porro horam alicujus harum trium precationum pratermiserit, postliminio compensare potest hora precationis sequentis: ita tamen ut neglectarum precum compensationem postremo loco instituat, statas autem hora illius preces premittat. Quod denique dicit; preces additamentorum toto die quidem durare, tamen statutum tempus non est nisi ad finem horæ septimæ planetariæ; quod si tamen post illam horam adhuc oraverit, functus est officio suo, quemadmodum dixerunt, toto die. Sed appellatur יוֹם.

LVI. Liquec hinc iterum, ut alia mittamus, quæ de horis Hebræorum hac occasione dici possent, & prudens lector per se facile observabit; quænam horæ precibus datæ sint, & quodnam præcisum illarum initium, qui finis. Quæ tempora à *Batlanim*, sive *Otiosis* nostris fuere observanda, ut tum in Synagoga federent, aliisque operam suam commodarent. Sed & hoc præterea inde cognoscimus, dissensum aliquem hac de re fuisse inter Sapientes, & R. Jehudam, atque illos tempus precationis multo longius produxisse, quam quidem hic fecerit; nimirum matutinæ usque ad meridiem, pomeridianæ vero usque ad vespem. Ubi etsi decisio secundum sententiam R. Jehudæ facta est, qua tempus orationis multo arctius statuitur; tantum tamen Sapientum sententia valet, ut quod illi temporis alteri superaddunt, eo preces adhuc dici possint. Id quod alicui novam suspicionem movere queat, annon *Batlanim* etiam illis horis in Synagoga sedere debuerint, nempe inde ab ineunte hora quinta usque ad meridiem, quæ integri biborii accessio esset. Neque minus etiam illud considerari meretur, quod quidam *Mincha parva* etiam *Magnam* addere soleant, quæ inde à sexta & dimidia usque ad dimidiam decimam fluit. Vide *Maim. Hilch. Tephil. Cap. 111. §. 3. 4.* Quam in rem si semper Synagogam orandi causa adierint, mirum sit, ni etiam tum *Batlanim* adesse debuerint. Sed hæc, uti nobis hætenus minus explorata sunt, ita neque lectori nostro pro certis obtrudere velimus; saltem paucis monere visum est, ut quibus otium, ingenium, atque animus ad hæc studia est, diligentius perpendant; quoniam, siquidem illa aliquid veri habeant, non exiguum causæ nostræ pondus & momentum adferunt.

LVII. Atque hanc continuam Otiosorum sessionem in Synagoga, quam nos inde à prima sua origine repetere conati sumus, Hebræorum Magistri satis clare & diserte confirmant illis locis, quæ supra §. XIX. à nobis sunt producta. Quæ cum validissime nostram sententiam probent, non possumus non hoc loco repetere, & Lectori nostro de novo proponere consideranda. Ad id itaque *Jarchius* hos *Otiosos* institutos tradit: **להיות כדרי להיות כדרי** *ut essent PARATI IN USUM SYNAGOGÆ MANE ET VESPERI.* **בבית הכנסת שחרית וערבית** *Ut invenirentur QUOTIDIE (vel ASSIDUE) IN SYNAGOGA M. & V.* **כדרי להיות כדרי** *Ut præsto essent IN PRECIBUS (vel TEMPORE PRECATIONIS) IN SYNAGOGA.* *Maimonides:* **קביעותן בב"ה** *STATIO ILLORUM, (proprius, status, fixusque locus) IN SYNAGOGA.* **וישיבת בבתי כנסת** *& SESSIO IN SYNAGOGIS.* Quæ sessio non de situ modo accipienda venit, (nam quid causæ, cur illi magis sedere debuerint in Synagoga, quam cæteri omnes?) sed de assiduitate & commoratione illorum in ea. *Bartenorius:* **כדרי להיות כדרי** *Ut QUOTIDIE PRÆSTO ESSENT HORA PRECATIONIS. I. S.* atque iterum: **שיושבי חמיר בב"ה** *Qui SEDEBANT QUOTIDIE I. S.* Eodemque modo *R. Nathan,* **יושבי חמיר בב"ה** *SEDEBANT Q. I. S. Piske Tosaphoth:* **שמתפללין במניין** *Qui ORABANT CUM COETU DENARIO.* Dum igitur hi præstantissimi viri uno omnes ore attestantur, Otiosos QUOTIDIE. MANE. & VESPERI. TEMPORE. HORAVE. PRECATIONIS. IN. SYNAGOGA. PRÆSENTES. FUISSE. CONSEDISSE. *illique quasi AFFIXOS FUISSE. idque ideo, ut ORARENT CUM COETU.* mirum sane, quid sibi dictum velint; si non id, quod nos hæcenus probatum ivimus. Sed Tu, velim, B. L. attentius hæc consideres, & æquo animo perpendas. Nobis nunc non lubet esse prolixioribus, jamque ad *Judices* redire animus calamisque gestit, ut videamus, quam bene illis hæc provincia in Synagogis desidendi sedeatur.

LVIII, Sed quis est, qui non illico perspiciat, quam hæc omnia à munere & dignitate *Judicum Triumvirorum* sint aliena? *Judices*

Judices enim ex officio in Synagoga federint? imo semper primi fuerint? solidum diem, maximamve ejus partem in ea exegerint? Judices, inquam, ad id instituti, ut cum aliis quibuscunque orarent? neque solum festinantes expedirent; sed & negligentes & sero venientes ad aliquot horas exspectarent? Judices omnia hæc, vel saltem aliquid eorum, egerint? Id quis, quæso, credat? quis intelligat? & si quis denique sit, qui ita animum inducat credere, quemnam ille suæ sententiæ auctorem & testem laudet, quem approbatorem inveniat? Neminem fore certus sum. Et quo videas, an potuerint quidem, perpende sis illud Maimonidæ, *Hilch. Sanh. Cap. 111. §. 1.* עד אימתי

יושבין דיינים בדין סנהדרי קטנה ובית דין של שלשה יושבין מאחר תפלת השחר עד סוף שש שעות ביום:

Quamdiu Judices in judicio sedent? Synedrium minus, & Confessus Triumviralis sedent inde à precatone matutina finita, usque ad horam sextam diei. Ubi si per תפלה ipsa publica precatio intelligatur, vel stricte hora publico conventui constituta, quod proclive est existimare: clarum est, quam non potuerit fieri, ut *Judices Triumviri* in Synagoga federint, quo tempore illorum præsentia necessaria erat in tribunali. Etsi hoc argumentum hætenus ejus generis esse fatemur, ut illo solo cadere & stare nolumus: cum multo validiora sint, quæ initio hujus thesEOS adduximus à dignitate *Judicum* desumpta; cui ea, quæ *Otiosis* incumbabant, nulla ratione convenire possunt.

LIX. Atque hæ rationes nostræ sunt, quibus adducti *Judices Triumviros* existimamus ordine *Otiosorum* esse eximendos. Præter has si quis etiam disertæ testimonia exigat, quibus Hebræi negent, *Judices* in *Otiosos* esse referendos: næ is iniquus sit, qui ab Hebræis diserte negatum velit, quod illis forte nunquam nequidem in mentem venit, quemquam sequentibus seculis surrecturum, qui vel per somnium cogitaret, nedum vigilans, sciens, vidensque auderet adseverare. Nequid tamen etiam in hoc genere desideres, amice Lector, sequentia rite perpende. *Cod. Sanhed. Cap. 1. fine, fol. 17. col. 2. f.* מאה ועשרים מאי עבדתיהו

עשרים ושלשה כנגד סנהדרי קטנה ושלש שורות של
 עשרים ושלשה הרי תשעים ותרתי ועשרה בטלנים של
 בית הכנסת הרי מאה ותרתי ושני סופרין ושני חזנים
 ושני בעלי דינין ושני עדים ושני זוממים ושני זוממי
 הרי מאה וארבעים ותניא כל עיר שאין בה עשרה דברים
 האלו אין תלמיד חכם רשאי לדור בתוכה בית דין מכין
 ועונשין וקופה של צדקה נגבית בשנים ומתחלקת
 בשלשה ובית הכנסת ובית המרחץ ובית הכסא רופא
 ואומן ולבלר ושבה ומלמד תינוקות משום ר' עקיבא אמרו
 אף מיני פירא מפני שמיני פירא מאירין את העינים :
 Quæ verba, interprete doctissimo Seldeno, sic sonant: Centum
 & viginti. Qualisnam heic ejusmodi numeri usus? Viginti tres,
 qui faciant Synedrium minus, & tres Ordines viginti triumvirales:
 sic fiunt 92. Et Decem qui domui Synagoga, seu conventus publi-
 ci vacent: sic fiunt 102. Et Duo Scriba, & duo Inspectores seu
 Liçtores, & duo Litigatores, & Duo Testes, & Duo (qui pos-
 sint esse) ut testes falsarii, & duo qui eos convincere possint. Ecce
 centum & quatuordecim. Receptum etiam est, urbem qualemcun-
 que, cui deessent hæ decem res, habitationem habere illicitum fuisse
 Discipulo sapientis: Synedrium judicum, Liçtores & pænarum mi-
 nistri, arca Eleemosyna, à duobus collecta & à tribus eroganda, &
 Domus Synagoga, Domus ad lavandum, seu balneum, Latrina,
 Medicus, Artifex seu Chirurgus, Libellarius, Lanio, Pædagogus.
 Etiam ex sententia R. Akibæ fructuum copia; quoniam fructus ocu-
 lorum lumini profunt. His accedat Glossa R. Salomonis Jarchii:
 שלושה שורות לקמן תנינן להו באחד דיני ממונו שאם
 Tres ordines. De his infra traditur, in eorum uno fuisse Judices civiles, ut
 si quando necesse esset aliquem promovere, & in ordinem judicum
 (confessus viginti-triumviralis) adlegere, ex illis aliquem promo-
 vere possent, &c. Habemus hic עשרה בטלנים של ב"ה, De-
 cem Otiosos Synagoga; habemus item בית דין מכין ועונשין Con-
 fessum Judiciale flagellantem & punientem; qui utique est con-
 fessus

sessus Triumviralis, sed ab *Otiosis* plane distinctus. *Seldenus* quidem בית דין מכלין ועושין *Synedrium Judicum* à *Lictoribus* & *panarum ministris* distinguit; sed minus recte: si quidem hoc pacto non decem solum requisita fuerint ad locum, quem *Sapiens* aliquis licite incolere posset, sed jam undecim, uti calculus recte positus demonstrat. Quare potius conjunctim accipimus בית דין מכלין ועושין de *Judicio triumvirali*, cujus erat fontes verberibus addicere, aliasque poenas irrogare non capitales. Id quod *Farchius* in *Glossa* docet: *Infra*, inquit, *legimus*, in eorum uno esse *Judices causarum civilium*, ut si quando necesse sit aliquem promovere, & in *Judices* (viginti-triumviros) allegere, ex illis aliquem legant. Qui dum *infra* de *Triumviris* agi dicit, procul omni dubio ad hæc verba בית דין מכלין ועושין respexit, quoniam reliquo capite nihil est, quod eo ulla specie referri queat. Quod si tamen בית דין divisim accipere malis à מכלין & tam de *Judicio Viginti triumvirali*, intelligere; nequidem id nostræ sententiæ obesse potest, etsi datam à nobis explanationem veriore existimamus. *Judices* autem hoc loco ab *Otiosis* distingui, id nobis argumento est, quod cum *Otiosi* nostri *Synagoga* attribuantur, *Farchius* *Triumviros* illos non in *Synagoga* aut inter *Otiosos* quærat, sed in *Judicio*, & quidem primo Ordine *Juris Consultorum*, in quo *Triumviri* jam, ceu sublimioris dignitatis *Candidati*, sedent.

LX. *Judicibus* igitur, spectatissimis civitatis suæ viris, ex infimo illo *Otiosorum* subsellio ordini & dignitati suæ restitutis, fas erit ad reliquos pergere, quos *Cl. Lightfootus* in eosdem adscripsit. Inter illos vero alterum à *Judicibus* locum *Chazani* tribuit, *Synagoga Custodi*, sive, uti ipse mavult, *Episcopo*, de quo ita scribit: *Præter hos* (*Judices Triumviros*) *erat PUBLICUS SYNAGOGÆ MINISTER*, qui oravit publice, & curavit de lectione Legis, & conciones aliquando habuit, si non esset alius, qui hoc munereungeretur. Hic vocabatur שלח ציבור ANGELUS ECCLESIAE, & חזן הכנסת EPISCOPUS CONGREGATIONIS. *Rationem nominis reddit Aruch*; CHASSAN (inquit ille) est שלח ציבור ANGELUS ECCLESIAE (vel PUBLICUS MINISTER) & *Targum* reddit vocem שהוה צריך לראות הוא יקרא: חזן per vocem רואה והוא

: והוא קורא בני אדם לקרות בתורה: *Nam ei incubuit supervidere, quomodo Lector legit, & quosnam ille evocaret ad legendum in Lege. Publicus Synagoga Minister non ipse Legem publice legit, sed unoquoque Sabbatho septem à Synagoga evocavit (aliis diebus pauciores) quos ille idoneos judicabat ad legendum. Legenti ipse adstitit, summa cura observans, ne quid falso aut incongrue legeretur, revocansque corrigensque si quid lapsum: hinc ejus denominatio מוֹדֵל, id est ΕΠΙΣΚΟΠΟΣ, vel SUPERVISOR. Leniori certe susurro determinatum esset de significatione vocis EPISCOPI, atque ANGELI ECCLESIAE, si ad proprios fontes fuisset recursus, & non inaniter disputatum de significatione vocum, nescio unde desumpta. Abrogata Templi liturgia & cultus, nupote ceremoniali, cultum atque publicam Dei adorationem in Synagogis, quæ quidem moralis erat, Deus in Ecclesiam transplantavit Christianam, publicum sc. ministerium, orationes publicas, lectionem verbi divini, & prædicationem, &c. Hinc ipsissima nomina ministrorum Evangelii, ANGELUS ECCLESIAE, atque EPISCOPUS, quæ ministrorum in Synagogis.*

LXI. Haftenus *Lightfootus*; quomodo dum commentatur, certa dubiis, & vera falsis miscet. Nam ut certa sint, quæ de officio *Chassanis* in precibus publice fundendis, & lectione Legis procuranda breviter & nervose tradit: quod de concionibus habendis dicit, nobis non fit verosimile; quia etsi id ab aliis Doctissimis Viris pariter traditum novimus, haftenus tamen nusquam idoneis testibus vidimus comprobatum. Neque minus illud suspectum est, quod hunc *Ministram Otiosum* annumerat: Quod vero de *Origine Episcoporum* in Ecclesia Christiana ab his *Azanitis* repetenda, etiam prorsus falsum.

LXII. Sed ut ordine agamus, atque aliqua horum, quibus examinandis infra locum suum dabimus, nunc prætereamus; neque etiam *Angelo cætus* controversiam moveamus, an olim semper fuerit *Chazan*, sive *Minister Synagoga*: primo loco de *Otiosis* videndum erit, an his recte accenseri queat. Id autem etsi eadem confidentia, atque de *Judicibus* fecimus, negare non audeamus; ita tamen existimamus, non deesse nobis argumenta, quæ *Chazanem Otiosorum* ordine jubeant excludendum.

LXIII. Cur vero hic tam timide ac dubitanter agamus, id causæ

causæ est, quod non pauca illorum; quæ supra §. xx. de *Otiosis* prædicavimus, *Chazani* nostro convenient, ut, si quisquam reliquorum, hic certe *Otiosis* debeat accenseri. Nam cum *Otiosi*, de quibus agimus, *Synagoga addicli essent, in qua munere suo fungebantur*, (§. xx. lit. ג.) & *quotidie mane & vesperi tempore precum in Synagoga præsentibus esse deberent*, (Ibid. lit. ד.) & *ex publico alerentur*, (lit. ה.) *ut precibus vacarent*; (lit. ו. & ז. *Chazan* pariter *Synagoga* dicatus fuit; & in ea munere suo functus; debuitque quotidie mane & vesperi sacris interesse; eoque nomine stipendium meruit, ut cum coetu oraret, aliaque in *Synagoga* munia obiret.

LXIV. Nam *Synagoga* consecratum fuisse, atque in illa ministerio suo functum esse, id inde satis liquet, quod fere constanter *הזן הכנסת* dicitur, sive *Chazan congregationis*, id est, ut nostra quidem fert opinio, *הזן בית הכנסת Custos domus congregationis*; quoniam, uti mox probabimus, ædem sacram custodire, claudere, & recludere debuit, mundare item, cæteraque omnia curare quæ ad cultum ejus pertinent. Cum itaque ad hæc omnia rite curanda quotidie justo tempore præsto esse debuit, tum etiam ad preces publice fundendas, librum legis ex arca promendum iterumque recondendum, ad lectores legis evocandos, & in ipsa lectione juvandos, &c. Adeo quidem, ut æque ac summi quique *Synagoga* Gubernatores, titulum obtinuerit, *הממנה על צרכי ציבור Præfetti negotiis cætus*, uti hæc aliaque infra pluribus ostendemus.

LXV. At quantamcunque speciem hæc habeant, ut multis modis arguere videantur, *Chazanem* s. *Custodem Synagoga* in *Otiosos* esse referendum: tamen si omnia recte perpendantur, nihilo magis ad illos pertinere videtur, quam cæterorum quisquam, quos Cl. *Lightfootus* in illum ordinem adscripsit. Nam primo, cum, ut jam supra jecimus, *Otiosi* universi & singuli ejusdem ordinis & dignitatis, idem omnes egerint, neque ullo modo inter se fuerint distincti: *Chazan* prorsus singularis fuit, neque quemquam sibi similem in *Synagoga* habuit. Erant enim in singulis *Synagogis* singuli, vel ad summum bini, siquidem publicus & ordinarius *Chazan* filium suum, vel alium quemcunque adsci-

adscisceret, qui, si tempus ad eam rem ferret, vice ejus fungeretur. Plures vero in una Synagoga fuisse non temere legeris. At plures tamen, & quidem decem fuisse oportet, eosque omnes ejusdem ordinis & muneris, si *Chazan* etiam inter *Otiosos* fuerit censendus.

LXVI. *Secundo* vero, uti *Chazan* iis locis, ubi fuisse & ex professo de illo agitur, nunquam *Batlan* vel *Otiosus* dicitur, (Vide *Cod. Taanith* Cap. II. §. I. *Maim. Hilch. Tephil.* Cap. VIII. §. II. 12. *Orach chajj.* Tit. LI. 1.) ita etiam nullo jure dici potuit, cum nulla religio illum quodcunque opus facere prohibuerit. In illo sane sene, qui die jejunii **שליח ציבור** *Minister cætus* constituebatur, ad solennes preces publice fundendas, inter cætera etiam hoc requirebatur, ut opus in agris haberet, vel agriculturam exerceret. *Cod. Taanith*, Cap. II. §. I. in Gemara, fol.

16. 1. fine. **חנו רבנן עמדו בתפלה אע"פ שיש שם זקן וחכם אין מורידין לפני התיבה אלא אדם הרגיל איזהו רגיל רבי יהודה אומר מטופל ואין לו ויש לו יגיעה בשדה וביתו** *Tradiderunt Magistri Nostri: Cum starent in oratione, etsi ibi præsto erat vir senex & sapiens, tamen non jubebant descendere ante arcam (ad preces publice fundendas) nisi hominem idoneum. Sed vero cujusmodi sit oportet, qui IDONEUS sit? R. Jehuda dicit: Qui habet numerosam prolem, cuique nihil est, & qui opus in agro habet, cujus domus vacua, &c.* Requiruntur hic omnia ea, quæ studium, attentionem, & zelum hujus Ministri in precibus dicendis quam maxime accendant; ut numerosa proles, & res angusta domi, & futuræ messis anxia expectatio supplicanti calcar addant.

Ita *R. Salomo Farchi*: **לוי יש לו טפלין ואין לו במה להתפרנס שלבו דואג עליו: ויש לו יגיעה שמחכוין יותר** *Cui parvuli sint, neque sit quo hi alantur, adeo ut inde animi angatur. Et sit illi molestia, vel labor: quo magis attentus sit in precibus pro pluviis impetrandis.* Scilicet non tantum unum & commune periculum, atque una salus, quæ utrosque manent, vota hujus ministri augent; sed & tanto majori animi laterumque contentione illum oraturum verosimile est, quan-

to magis urget res angusta domi, & duris in rebus egestas. Quod cum de eo, qui ex publico satis liberaliter sustentatur, minus certo sperare liceat, ejusmodi pro illo tempore ministrum constituunt, qui cum & ipse agros habeat, in periculi salutisve publicæ partem sit venturus. Ac ne quis nos ab illo argumentum ducere mirætur, qui præter ordinem, ac לפי שעה, uti Hebræi alias vulgo loqui solent, hoc munere fungitur; sciendum est, eandem omnium ministrorum rationem esse, quorum constituendi qualitates ex hoc ipso, quem citavimus, loco peti solent. Ita enim R. Jos. Karo, in *Keseph Mischneh*, ad *Hilch. Teph.* Cap. viii. §. ii. הכי תניא בפרק שני דתעניות לגבי תענית ציבור ולמד משם רבינו לכל יום: *Ita Traditio Exotica habet Capite secundo Cod. Taanith, de Jejunio publico, unde Magister noster argumentatur ad id quod quotidie fit, s. quod ordinarium est.* Si itaque ille qui in tam gravi causa Minister cœtus constituebatur, non debuit esse homo Otiosus: nihil causæ est, cur non idem de ordinariis quoque concludamus. Atque illud inde porro confirmatur, quod Hebræi, alius etiam artis, seu forte laboris mavis, expressam mentionem faciunt. *Schulch. Aruch, Orach chaj*: Tit. Liii. §. 25. in *Animadversionibus R. Mosis Islerla* ושליח ציבור שהוא שוחט וכורך לא יתפלל בבגדי אפרים Et Minister cœtus, qui mactat & explorat, non orabit (publice) habitu sordido & fœtido, Quod satis arguit, publicum cœtus ministrum etiam aliud agere posse, quam quod Synagogæ usus postulat, atque adeo non esse Otiosum.

LXVII. Sed tertio neque illud nobis nunc est negligendum; etsi modo præterire constitueramus, quod cum Cl. *Lightfoothus* חן *Chassanem, Custodem, & שליח ציבור* Minister Synagogæ, eandem personam in Veteri Synagoga egisse existimet, illi toto genere in eadem fuerint diversi. Nimirum uti in nostris Ecclesiis, saltem mediocribus illis, *Aeditui & Praelectores* distincti sunt; quorum ille ædem ipsam curat, hic caput Biblicum populo prælegit; & cantum moderatur: ita & olim antiquis temporibus *Chassan* aedituum agebat, at *Angelus Synagogæ* populo preces præibat. Id alibi pluribus probatum ibimus; nunc sequens saltem testimonium in hanc rem consideretur. *Tosephoth*

Berach. f. 34. col. i. ad Cap. iv. §. 4. וְחֹזֶן לֹא הָיוּ שׁוֹצֵי דַחֲזִין הָיוּ הַמַּתְעַסֵּק בְּצִרְכֵי צְבוּר וְכֵן מִשְׁמַע נָמִי בְּסוּף דְּלֹא אִשׁוּצֵ דְּמַעֲיָקָרָא קֹאמֵר אִין הַכֹּהֲנִים רִשְׁאִין לְהַתְחִיל בְּבִרְכָּה עַד שִׁכְלָה הַדְּבוּר מִפִּי הַקּוּרָא וְהַקּוּרָא פִּי הַקּוּרָא כֹהֲנִים וְאַחֲכַּי Chassan vero non est Legatus cætus: quia Chassan est is qui procurat negotia Synagoga. Atque ita etiam est in Cod. Sota (cap. vii. f. 39.) illum non esse Legatum cætus; Nam primo dicit: Sacerdotibus non licet incipere benedictionem, priusquam sermo absolutus sit ex ore vocantis, id est, illius qui Sacerdotes evocat (vel monet;) tum postea rursum dicit: Non licet legato cætus, &c. Quo pacto docet, illos esse duos (distinctos.) Si igitur duo fuere, non unus, uti Cl. Lightfootus existimat, id rationes numeri illius, quem quærit, denarii conturbet necesse est: Siquidem tum non decem amplius, sed jam undecim Otiosi fuerint statuendi. Sed de hac re alibi pluribus agemus.

LXVIII. Quod vero Cl. Lightfootus, eundem *Chazanem* Episcopum facit, ab eoque Episcoporum, quorum in N. T. frequens adeo mentio occurrit, originem derivat, id prorsus alienum ac pene ridiculum est. Nam cum *Episcopi* illi principem in Ecclesia locum obtinuerint, ceu illius Doctores ductoresque, atque ipsius Dei Oeconomi, uti cuivis notum est; quid cum illis commune habuerit *חֵן* noster, qui Synagogæ tantum minister erat, seu potius famulus, vilissima quæque munia in Synagoga obiens, neque alio fere loco habitus, quam quo vulgo apud nos æditui, ædis sacræ Custodes, esse solent? Quod cum jam ante ipsum annum pluribus publice victum dedissemus, quando de *נְבִיאִים* seu *Eleemosynariis* agebamus; tum idem argumentum non ita multo post à Cl. Viro, *Camp. Vitringa*, occupatum deprehendimus, qui *Lightfooti* errore tandem observato, illum in *Archisynagogo* suo, Cap. iv. sic satis solide & prolixè refutavit, nobisque adeo hac parte otia fecit.

LXIX. Interea vero illud nobis hoc loco minime prætereundum est, quod sententiæ illius jugulum petit, ipsamque funditus evertit. Quod enim Cl. *Lightfootum* in hunc errorem induxit, id

id est, quod vocabulum חזן aliqua sui parte cum verbo חזה conveniat, & ab ipsis etiam Hebræorum Magistris eo referatur. R. Nathan in *Aruch*. פירוש הוא שליה ציבור ותרגום רואה חזרה שהוא צריך לראות היאך יקרא והיאך קורא בני רואה *Significat Ministrum cœtus. Et* חזן *Chaldaice explicatur* חזן. *Quoniam debet videre quomodo legat, (aut forte legatur?) & quomodo alios ad Lectionem legis evocet. Sic R. Elias in Tisbi; ונקרא חזן מלשון ראייה שהוא צריך לראות היאך יקרא ונוי ונקרא אם כן חזן לפי שהוא צריך לראות מה הם צרכי הציבור שיעשה המוטר עליו* Chazan itaque dictus est, quia debet videre, quenam sint necessaria cœtui, ut faciat id quod ipsi præscribitur. In eundem sensum etiam Aquinas. Hinc Buxtorffius, in *Lexico Talm.* col. 730. חזן reddit, SPECULATOR, INSPECTOR, Custos, qui PROVISIONEM & curam alicujus rei habet. Minister, & stricte INSPECTOR, Minister Synagoga. Et Seldenus, de *Synedr.* Lib. 11. Cap. 5. §. 4. חזנין reddit, & duo INSPECTORES seu Liectores. Ita etiam Eruditissimis hisce Viris imposuit Hebræorum auctoritas, qui חזן à חזה derivarunt. Unde porro Lightfootus, cum etiam in N. T. *Inspectorem* quendam inveniret, s. ὁρίσκοπον; duos illos inter se comparare sustinuit, & alterius originem ab altero repetere. Id itaque cum illius sententiæ fundamentum sit, hoc everso, etiam quicquid ei superstructum est, corruat necesse est. Negamus igitur חזן à חזה derivari, cum quod insolens prorsus sit à verbis quiescentibus tertia radicali He deducere nomen officii in ך terminatum; tum quod ex illo principio latior sit futura significatio, quam ut tam arctis ministerii limitibus commode finiri possit. Nam quod attinet nomina à verbis formæ גלה derivata, ac in ך exeuntia, illa in ן finiuntur, utי הריון, חזיון, חזון, חרון, רצון, אביון, egenus. Vel si ך habeant, ה insuper movent, sed in Jod mutatum, utי מנין, קנין, גנין, quæ tum pariter abstracta sunt, non concreta. Neque ex reliquis horum nominum formis ullam te-

mere inventum iri existimo, ad quam præsens vocabulum ratione derivationis commode referri possit. Porro vero neque significatio ipsa convenit. Cum enim Viri Docti **חזק** *Inspectorem* vertant, ceu qui *inspectionem*, id est, curam rei alicujus habeat: vox **חזק** nunquam, quod sciam, neque apud Hebræos, neque apud Chaldæos ejusmodi *inspectionem* notat cum cura alicujus rei conjunctam, sed tantum simplicem *visionem*, *adspectum*; neque ullum derivatum occurrit, quod vel levissimum illius significatus indicium præ se ferat: Quod tamen necesse est, siquidem **חזק** significatum *Inspectoris* ab illo verbo ducere debeat.

LXX. Undenam igitur, inquis, derivandus erit **חזק**, si non à **חזק**, à *videndo*, cum nulla alia Hebræis vox sit, ad quam ceu propriam originem ullo modo pertinere possit? Ex Arabum thesauris, inquam ego, qui ceu optimæ fidei thesaurarii acceptam ab Hebræis vocem sedulo asservarunt. Habent enim illi etiamnum verbum **חזק** *Het* vel *Cha* punctato, quod Schindlerus & Golius per *recondere* & *asservare* reddunt, atque unde non tantum **מחזק** *Machsen*, *Apotheca*, *horreum*, (quo nomine primo Hispanis, nunc etiam reliquis Europæis armamentaria appellantur) sed etiam **חזק** *Chasin*, quod Golio *Thesaurarius*, *condus*; Schindlero vero etiam *Oeconomus*, *Cubicularius* &c. vertitur; atque illi denique etiam in specie *CUSTOS PARADISI*. Unde firmiter nobis persuademus, vocem **חזק** primo & proprie *custodem* notare, cujus fidei atque curæ aliquid est commissum, & in specie cui loca custodienda committuntur, ut horti, & loca publica. Et hanc nostram observationem mirum quantum ipsius vocis receptus apud Hebræos usus confirmat, siquidem hi varios *custodes* hac voce designant, eamque etiam per **שומר** explicant. Ita quod est *Babba Metzia*, fol. 93. col. 2. pr. **חזק** **בחוני מתא**, *istic agitur de Chassane Civitatis*; R. Sal. *Jarchi* explicat **שומרי העיר בלילה** *nocturni civitatis CUSTODES*. Operæ pretium est adscribere verba Cl. *L'Empereur*, ex *Notis ad Itin. Benjam.* pag. 148. *Codice Bava Metzia*, inquit, C. VII. f. ed. Ven. 93. facie secunda, *CUSTODES civitatis ea voce insigniuntur: prout Glossa S. Jarchi enarrat ad illa verba, quibus de ejus reatu disputatur, qui non satis sua cura commissam servasset. Ibi Ci-*
vita

uitatis CUSTODES minime culpa vacare, si aliquod infortunium accidisset, traditur his verbis, הַתָּם בַּחוּנֵי מִתָּא *istic, sc. agitur, de CUSTODIBUS civitatis: ac si diceret, etsi alii, hi tamen excusari nequeunt. Ubi S. I. &c. Ac sequitur ibidem exemplum Jacobi, qui Labani Custos fuerit. אָמַר יַעֲקֹב אֲבִינוּ חֹזֵן מִתָּא* *hebraice: dixit illi, etiam Jacob Pater noster Custos civitatis fuit, ex eo quod dixit Labani; custodivi te custodia diligentissima, ut CUSTODES arbis solent. Qua re semel recte observata ratio liquet, cur ministri publici, sive Synagogæ, sive Academiae, sive denique etiam Judicii, communi voce חֹזְנִים appellentur.*

LXXI. Nimirum uti שׁוֹמְרֵי הָעִיר בַּלַּיְלָה *nocturni civitatis Custodes* חֹזְנֵי מִתָּא dicuntur; ita & ministri cœtus, quibus Synagogæ cura est commissa, quam statim temporibus aperire & claudere, cujus libros & tapetes, ac quæ sunt reliqua ejus suppellectilia vel ornamenta, depromere, recondere, atque omni fide ac diligentia asservare debent, pariter חֹזְנִים vocantur; eodem prorsus modo, eademque ratione, qua hodieque inter Christianos, qui similia in Ecclesia ministeria obeunt, ab *Æde sacra custodienda* *Æditui*, vel CUSTODES, appellantur. Ovum ovo non est similius, quam Christianorum CUSTODIBUS Hebræorum AZANITÆ. Nam si addere lubeat, *Custodes* nostros aliquando etiam prælectorum præcentorumve vice fungi, aliquando vero etiam ab iisdem esse distinctos; idem in *Azanitis* Hebræorum, minimum hodiernis, deprehendes.

LXXII. Porro cum *ministri academici* בֵּית הַמִּדְרָשׁ *s. Academia* eadem omnia agere debeant, quæ *Æditui* in Synagoga; cum, inquam, illam custodire debeant, mundare, aperire, claudere, &c. hinc & illi pariter חֹזְנִים, sive CUSTODES, dicti sunt. Præclara hanc in rem est glossa *R. Sal. Farchii* ad dictum *R. Jose*, quod inter alia elegantia ejusdem apophthegmata legitur, *Cod. Schabb. f. 118. col. 2. וְאֵר יוֹסֵי יֵהָא חֶלְקִי מְמוּשִׁיכִי* *Præterea R. Jose dicere solebat: sit portio mea cum iis qui considerare faciunt Academiam, non vero cum illis qui eandem surgere jubent. Ubi Farchius, מְמוּשִׁיכִי* *Cum* בֵּית הַמִּדְרָשׁ חֹזְנִים מְאֻסְפִּי תַלְמִידִים בְּכָל יוֹם לְבָא; *iis,*

iis, qui confidere faciunt Academiam: *Hi sunt*, inquit, *Chasanim*, qui *Studiosos* quotidie congregant, ut conveniant **ממעטירי** Cum iis qui surgere jubent: *Qui constituti sunt*, ut tempore cibi capiendi dicant, *tempus est edendi*; quemadmodum sc. in nostris Academiis custos, quem vulgo *Pedellum* dicunt, clara voce, signove dato, *horam auditam* monet.

LXXIII. Denique, cum *Judicia* locis instituantur à *Synagogis* & *Academiis* diversis, uti jam supra evictum est §. xxxii. seq. quibus harum ædium, *Hebræi* vulgo **בתי דינים** vocant, cura & custodia est commissa, pariter **חוננים** f. *Custodes* dicti sunt; plane uti in Belgio iidem à custodia *Deurwaarders*, vel *Hamerbwaarders* appellantur. Ita *Cod. Maccoth*, Cap. iii. §. 12. **ביצד מלקין אותו פופת שתי ידיו על העמוד הילך והילך וחזן הכנסת אוהו בכגדיו אם נקרעו נקרעו ואם נפרמו נפרמו עד שהוא מגלה את לבו והאבן נתונה מאחוריו חזן הכנסת עומד עליה ורצועה של עגל בידו כפולה אחת לשנים ושנים לארבעה וכו' רצועות עולות ויורדות:** Quæ verba Cl. Coccejus olim ita vertit: *Quomodo fit flagellatio? adstringit (quis) ambas ejus manus ad columnam. Tum MINISTER PUBLICUS vestem ejus arreptam (detrahit) sive rumpatur sive dissuatur, usque dum denudet pectus. Lapis pone illum collocatus est, in quo stat LICTOR, manu tenens lorum bubulum complicatum primo, ut ex simplici sit duplex, iterum, ut ex duplici fiat quadruplex. In illo duo lora sunt, quæ adscendant & descendant. Hic qui sententiam Judicum exsequitur, & reum cædit, חזן dicitur, quem Cel. Coccejus per *Ministrum publicum* & *Lictorem* reddit, & satis feliciter, siquidem nulli dubium esse possit, quin is, qui reos cædit, & *Minister publicus* sit, & *Lictoris* officio fungatur. Sunt enim satis noti in scriptis *Hebræorum* **שליחי ב"ד**, *Ministri judicii*, qui *Judicibus* adsunt, eorumque mandata exsequuntur. Neque difficultatem cuiquam movere debet, quod hic insolentius חזן הכנסת dicitur, (uti & apud *Maim. Hilch. Sanh. Cap. xii. §. 8. & Hilch. Schebhuth Cap. xi. §. 13.*) cum satis notum sit, *Ju-*
dicii*

dicii Ministros à Ministris Synagoga fuisse diversos. Hinc R. Obad. Bartenorius disertè, חזן שמש שליה ב"ד Chassan, inquit, *famulus, Minister judicii. Et Cod. Sanhed. Cap. 1. Gemara ad §. 6. fol. 17. col. 2. ministri judicum, שני סופרים ושני חונים* *Duo scribae, & duo Chassanim: id est, inquit Farchius, שמש ב"ד להלקות את החייב ולחזמן בעלי דינין לדין* *Synedrii, ad cadendos reos, & litigantes citandos. Quod si porro accuratius perpendatur, forte hinc solutio peti poterit illius dicti Servatoris nostri, ubi Apostolis suis fore prædicit, ut flagellentur ἐν ταῖς συναγωγαῖς in Synagogis Judæorum Matt. x. 17. Nam cum Ministri Judicum, apparitores, חזני הכנסת* *Custodes vel Ministri Synagoga vocentur, non difficile est existimare, vel collegia ipsa Judicum, vel forte loca judicii aliquando כנסת Synagoga esse appellata. Quorum istud eo etiam facilius existimes, quo certius est, atque inter omnes constat, Synedrium maximum, summum illud totius populi consilium, frequenter nomine כנסת הגדולה Synagoga Magna appellari. Sed hoc saltem verbo monuisse sufficiat, neque enim hanc disputationem hic loci ingredi lubet.*

LXXIV. Cæterum ex iis quæ de variis חונים diximus, sic satis constat, non tantum quæ ratio fuerit *Chassanis Synagogici*, & quam ille in Synagoga personam egerit, spectatine alicujus præfecti, uti *Lightfooto* placet, an inferioris ordinis ministri; uti reliqui *Chassanim*, qui in Civitatibus, Judiciis, & Academiis inveniebantur; sed & ratio nominis liquet, quod à *custodia* desumptum esse cum ex Arabismo, & interpretatione atque auctoritate *R. Salomonis Farchii*, tum ex ipso illo, quod præstat, ministerio, putamus esse manifestum. Unde tandem ultro sequitur, *Chassanem* non esse dictum ab *Inspiciendo*, uti Hebræi & cum illis alii summi Viri existimarunt; atque adeo ipsa fundamenta *Episcopatus Azanitici* in Synagoga, & quicquid illi inædificatur de origine Episcoporum Christianorum inde arcessenda, sponte sua collabi funditusque everti. Et hæc de *Angelo Ecclesie, & Episcopo congregationis*, vel potius *Custode Synagoga*, hoc tempore monuisse sufficiat.

LXXV. Pergimus igitur ad *Diaconos*, vel *Eleemosynarios*, quibus

bus Clarissimus D. *Lightfootus* tertium locum in illustri ordine *Otiosorum* adsignat. *Tertio*, inquit, *Tres etiam erant Diaconi, vel Eleemosynarii, quibus cura pauperum, atque hi vocabantur Parnasim vel Pastores. Atque hi septem forte reputandi sunt שבעה טובי העיר* Septem boni viri civitatis, de quibus frequens memoria apud Talmudicos. Tria hic Vir Clarissimus inculcat. 1. Diaconos fuisse *Otiosos*. 2. Eisdem (ordinario) vocatos fuisse *Parnasim*. 3. Denique conjicit, hos *Diaconos* junctos tribus *Judicibus*, & *Chassani*, constituisse celebre illud collegium *Septemviro- rum Civitatis*. Quæ omnia singulatim examinari merentur.

LXXVI. Quod itaque primo loco *Diaconos* in *Otiosos* refert, id nihilo majore jure fieri putamus, quam in superioribus de aliis factum vidimus. Hos *Diaconos* Hebræi vulgo *גבאי צדקה* appellant, quasi *Exactores* dicas, vel *Collectores Eleemosynæ*, à Chald. *גבי*, quod est, *Exigere, colligere*; ut adeo pars muneris illorum tantum exprimatur, quandoquidem eleemosynas non tantum colligere, sed etiam rite administrare & distribuere debent. Id quod cum ex re ipsa liquet, tum ex Apophthegmate illo R. Josi, quod legitur Cod. *Schabb. f. 118. col. 2. הנה חלקי מנבאי צדקה ולא ממחלקי צדקה* Sit portio mea cum collectoribus Eleemosynarum, non cum diribitoribus earum. Ubi *Far-chius*; *מהלקי לעניים צדקה דאמרי בבב פ"ק צדקה נגבית בשנים ומתחלקת בשלשה והמחלקים אותה עליהם לברוק לפי הצריך לכל אחד ואחד ופעמים שקרובי דעת לרחם על זה ולחלוק יותר מן הצורך שאומדין אותו בהרווחה ואומדין: את חכרו בצמצום* Qui distribuunt, sc. pauperibus, eleemosynam: Id quod dicunt in *Babba ultima, Cap. 1. Eleemosynæ (cistæ) colliguntur à duobus, & distribuuntur à tribus. Illis vero, qui eas distribuunt, probe etiam atque etiam inquirendum est, quantum cuique opus sit: At fit aliquando, ut singulari quadam in hunc illumve benignitate ferantur, atque adeo plus justo illi largiantur, dum hujus indigentiam liberalius æstimant, & rursus necessitatem proximi ejus avarius. A colligendis itaque eleemosynis nomen *גבאים Gab-baim, Collectorum*, nacti sunt; (quod alias etiam exactoribus tri- buto-*

butorum dari solet. Ita *Bechor* f. 35. **חבר ונעשה גבאי דוחין אותו מחברותו** *Si quis collegarum (in Academia) fiat exactor, illum privilegiis collegii privant*) Etsi iidem collectas etiam distribuere debent.

LXXVII. Horum *Gabbaim*, five *Diaconorum*, necessitas, variae species, munus, numerus, ac ratio denique universa, à Juris Judaïci atque rituum scriptoribus passim inculcantur; quæ omnia nos aliquando peculiari Dissertatione de *Eleemosynis*, si Deo visum fuerit, pluribus exponemus. Si vero omnia illa cum iis contenduntur, quæ supra §. XIX. XX. de *Otiosis* ex mente præstantissimorum inter Hebræos interpretum jecimus; ipso sole meridiano clarius evadet, *Diaconos* hosce nullatenus ad decantatum illum ordinem *Otiosorum* pertinere.

LXXVIII. *Primo* enim, cum *Otiosi* omnes ejusdem inter se ordinis & dignitatis fuerint, (§. XX. lit. N.) *Diaconi* Synagogæ non modo ab illis, quos Cl. *Lightfootus* recenset, *Judicibus*, *Chassane*, *Scholarcha Theologico*, & *Interpretibus*, toto cælo differunt; sed & ipsi inter se in diversas classes sunt distincti. Sunt **גבאי קופה** *Collectores cistæ*, vel quæstores ærarii; & **גבאי תמחוי** *Collectores patinæ*, *δῆκονοι τῶν τετραπέζων*, ministrantes mensis. Illi pecuniam colligunt, iterumque distribuunt, hi cibos; illi semel in septimana, pridie Sabbathi, hi quotidie; illi bini colligunt, hi terni; illi pauperes civitatis suæ curant, hi peregrinos; illi denique ubique in omnibus omnino locis necessarii, hi non item. Vide *Maim. Hilch. Matten. anij. Cap. IX. §. 1. 2. 3. 5. 6.* Præterquam quod alii rursus sint præfecti administrationi **פדיון שבוים** illarum eleemosynarum, quæ *redimendis captivis* destinatæ.

LXXIX. *Secundo*, *Batlanim* illi ita otio erant addicti, ut nihil agerent, quo victum quærirarent, sed rerum omnium securi à coetu alerentur: §. XX. ב.) Id quod de *Diaconis* hætenus nusquam legimus, neque, nisi nos multum fallimur, alius quisquam temere legerit, & idoneis testibus dederit probatum. Quando Juris Hebræi Scriptores *Diaconos* describunt, fidem & prudentiam desiderant, & præterea nihil. Requirit **אנשים ידועים ונאמנים**, *ἀνδρας μεμαρτυρημένους καὶ πλήρεις πίστεως*, *viros spectata fidei & probitatis*, nec non **חכמים** aut **נכונים** *πλή-*

πεὶς πνεύματι & αἵματι καὶ σοφίᾳ, *Sapientes vel prudentes*; sed de otio illorum nihil occurrit, ne γὰρ quidem. Et quæ ratio *Diaconos Otiosos* esse jubeat? quæ cogat necessitas? annon ipsius muneris ratio atque indoles *Otiosos* omnes respuat, atque eos ex adverso postulet, qui vel mercatura, vel arte, vel labore quocunque propriam familiam alant, τέκνων καλῶς προϊσάμενοι, καὶ τῶν ἰδίων οἰκῶν? quique longo usu prudentiam acquisiverint, & in rebus gerendis sint versati, inprimisque gnari pecuniæ tractandæ, cujus rei jam in proprio periculum fecerint? Quo & illud accedere potest, quod jam ab aliis Viris Doctis etiam est observatum, *Otiosorum* nomen illis minus convenire, qui pecuniam tractant, & ærario populi sunt præfecti.

LXXX. *Tertio*, Cum *Otiosi* illi in sola Synagoga munere suo functi sint, adeo ut illis extra Synagogam nihil neque publici, neque privati negotii esset: (§. xx. 1.) Quis non rursum videt, quam hæc nullo modo Diaconis conveniant, qui munere suo non in Synagoga fungebantur, sed ubivis potius extra illam. Ostiatim & vicatim obibant, stipemque & cibos colligebant pauperibus alendis, eademque procul dubio non in Synagoga, sed extra illam distribuebant. Non patiebatur illud loci sanctitas, neque ex בית המשתה *Synagoga* facienda *caupona* aut triclinium. Perpendatur solummodo illud *Maimonide* ex *Hilch. Tephil.* Cap. xi. §. 6. בתי כנסיות ובתי מדרשות אין נוהגין בהן קלות ראש כגון שחוק והיתול ושיחור בטלה ואין אוכלין בהן ואין שותין בהן ואין ניאותין בהן ואין מטיילין בהן ואין נכנסין בחמרה מפני החמרה וכגשמים מפני הגשמים וחכמים *in Synagogis & Scholis nulla immodestia utuntur, risu, lusu, aut inepta confabulatione. Neque edunt aut bibunt in illis, iisve* (aliqua ratione ad usum non sacrum) *utuntur; imo nequidem deambulant in illis, iisve tempore æstivo succedunt ut se æstui subducant, aut pluviae tempore pluviae. Doctoribus tamen illorumque discipulis, rebus ita exigentibus, in illis edere & bibere licet.* Addatur vero & §. 7. ואין מחשבין בהן חשבונות אלא אם כן היו חשבונות של מצוה

מצור כגון קופה של צדקה ופריון שבויים וכיוצא בהן
Neque rationes in illis ineunt, nisi illæ sacra sint, uti ararii eleemo-
synarum, illorumque nummorum, qui ad redimendos captivos sunt
collecti, & quæ sunt hujus generis alia. Nihil hic de Eleemosy-
 nis aut cibis in Synagoga pauperibus distribuendis, nihil de offi-
 cio *Diaconorum* in illa, nisi quod accepti atque expensi rationes
 Senioribus, aut forte aliis, publice in Synagoga reddant, cum
 Hebræi & Diaconorum & cætus ipsius interesse putent, illo-
 rum in peculio populi administrando summam fidem constare.
 De ipsa vero collectione eleemosynarum, earumve distributione
 in Synagoga instituenda nihil est, ejusque contrarium ex his ver-
 bis facile perspicitur; quemadmodum de collectione illarum satis
 liquet ex *Maim. H. Matt. anij. Cap. ix. §. 1. 2.* ubi Dia-
 conī מְחֹזְרִים עַל הָעָם, *circumeunt apud populum, & מִכָּל*
מִכָּל דָּבָר ab unaquaque domo cibos accipiunt.

LXXXI. *Quarto*, cum munus *Otiosorum* nullum aliud fuerit,
 quam ut sese quotidie, mane & vesperi, tempore precum in Sy-
 nagoga sisterent ad sacrum illum numerum denarium conficien-
 dum; cum item primi & ultimi, atque assidui in Synagoga esse
 debuerint. §. xx. ה. ז.) Quotusquisque est, qui non illico ani-
 madvertat atque perspiciat, summam *Diaconis* injuriam fieri, si
 quis illos in hunc *Otiosorum* ordinem redigere velit, & specta-
 tissimos Viros Civitatis ita Synagogæ addicere, ut simul eadem
 concludat, & totum diem desidere cogat?

LXXXII. *Quinto*, neque enim necesse arbitramus singulis ar-
 gumentis, quæ per se clara atque evidentia sunt, diu immorari;
 quis Hebræorum usquam tradidit, aut somniavit unquam, *Dia-*
conos ad id institutos, ut precibus præter cæteros vacent, ut a-
 liis sero venientibus in Synagogam, aut etiam negligentibus in-
 serviant, suamque præsentiam illis accommodent? quod tamen
 in *Batlanim* primarium fuisse, cujusque solius rei causa illos in-
 stitutos esse, in superioribus disertis Hebræorum testimoniis, &
 gravissimis rationibus dedimus evictum? Vide §. xxxviii. in pri-
 misque xlix. l. & sequentibus.

LXXXIII. *Sexto*, *Batlanim*, quia rebus omnibus relictis in
 solidum Synagogæ vacabant, ex ærario populi stipendia accipie-
 bant,

bant, והם ניוונים או מתפרנסים משל ציבור, (vide §. xx. lit. 1.)

At *Diaconi* non item. Nobis certe hactenus de stipendiis *Diaconorum* nihil in *Judæorum* scriptis occurrit. Ex quo *Hebræorum* silentio proclive est contrarium colligere. Nam cum de stipendiariis *Synagogæ* agunt, *Doctores* solum meminerunt, & *Chassanis*; *Diaconorum* non item. *Schylehan Aruch*, *Orach chajj*.

ציבור שצריכין לשכור רב ושליח צבור וגו' Cap. LIII. §. 24.

Cætus qui debet mercede conducere Doctorem (Archisynagogum) & *Ministrum cætus*, &c. Nulla hic *Diaconorum* mentio, quos tamen minime neglectos oportebat, siquidem hi perinde atque *Doctores* & *Minister Synagogæ* stipendia mererent. Et sua gravissima huic instituto videtur ratio constare. Neque enim æquum erat, ut qui ærario populi, inprimisque pauperum, præfecti erant, ipsimet illi oneri essent, atque illud attenuare & exhaurire juvarent. Id quod olim adeo sollicitè cavendum rati sunt, ut ne quidem ex nummorum ciborumve necessaria permutatione ullum emolumentum ad illos voluerint redundare *Maimonides*,

גבאי צדקה שאין להם Hilch. Matt. Anij. Cap. ix. §. 11.

עניים לחלק מצרפין המעות דינרין לאחרים אבל לא לעצמן
גבאי תמחוי שאין להם עניים לחלק מוכרין לאחרים ולא
Cl. *Prideaux* sic vertit: *Collectores Eleemosynæ* (sc. ci-

stæ) si pauperes non adsint quibus distribuant, commutent nummulos, (quos collegerunt) pro denariis cum aliis, sed non pro semet ipsis. *Collectores Catini*, si pauperes non adsint quibus distribuant, (quod collegerunt) vendant aliis, sed non sibi ipsis. Ita omnis suspicio, & vel species proprii commodi captati sollicitè erat evitanda; nedum ut ullum ex officio stipendium ceperint.

LXXXIV. *Septimo*, *Decem* illi *Otiosi* majoribus civitatibus proprii erant, adeo quidem, ut sicubi non invenirentur, locus ille *Urbis magnæ* nomen tueri non posset. (§. xx. lit. 1.) At *Gabbaim*, ubique in omnibus omnino urbibus constitui debebant, ubi aliquis saltem *Israëhtarum* numerus incolebat. *Maimonides*,

כל עיר שיש בה ישראל Cap. ix. §. 1.

חייבין להעמיד מהם גבאי צדקה אנשים ידועים ונאמנים

שהיו

שהיו מחזירין על העם מערב שבת לערב שבת וגו' *Israélite in unaquaque civitate, quam incolunt, tenentur ex se constituere Collectores Eleemosynæ, viros notos & fideles, qui apud populum circumceant pridie Sabbathi &c. Et ne quis hoc ad urbes solummodo, & illas forte majores restringat, observetur, quod Ibid. tradit, s. 3. מעולם לא ראינו ולא שמענו בקהל מִישראל שאין להן 3. קופה של צדקה אבל תמחוי יש מקומות שנהגו בו ויש מקומות שלא נהגו בו והמנהג הפשוט היום שהיו גבאי הקופה מחזירין בכל יום ומחלקין מערב שבת לערב שבת: Nunquam neque vidimus, neque audivimus, cœtum ullum fuisse in Israële, cui non esset Cista eleemosynaria: quod vero Catinum attinet, quibusdam locis ille in usu est, aliis non item. Hodie vero ubique locorum obtinet, ut Collectores cistæ sint, qui quotidie ostiatim obeant, (eleemosynasque colligant) & pridie Sabbathi distribuunt. Quibus verbis Maimonides satis aperte docet, non tantum in civitatibus, sed & aliis omnibus cœtibus Judæorum Diaconos fuisse, etsi in iisdem non modo decem Batlanim non essent, sed etiam plane nulli, uti hodie plerisque omnibus locis obtinet.*

LXXXV. Ut vero etiam ex natura Diaconorum horum unum & alterum argumentum repetamus, octavo loco notandum est, officium eorum fuisse שררה על הצבור *Magistratum*; cum è contrario Otiosi universitati mere ministerialem operam solummodo præstarent. Sic in illo pervulgato, אין ממנין שררה על הצבור בממון בפחות משנים *Non constituunt supra catum præfectos ærarii pauciores duobus.* Locus nunc non occurrit, mox indicabimus. Sic etiam Codice *Peah Hieros.* fol. 21. col. 1. m. ר' חגיי כד הוה מקים פרנסים הוה מטעין לון אוריתא לומר שכל שררה שניתנה מתורה ניתנה בי מלכים ימלוכו בי שרים. *R. Haggai, quoties Parnasim constituerebat, tradebat illis legem, dicens: omnis Magistratus, qui datur, a lege datur. (Quemadmodum traditur Prov. viii. 15.) Per me reges regnant. (& vers. 16. Per me principes dominantur.* Est itaque illa pauperum cura præfectura quædam, quæ *R. Haggæo* vel cum regno & principatu conferenda videbatur: quo pacto illos ab Otiosis mul-

tis modis diversos esse, quivis facile perspicit, qui saltem nobiscum observavit, quo munere illi functi sint; quod si non infimum in Synagoga fuit, certe proxime ab illo abfuerit necesse est.

LXXXVI. *Nono*, *Gabbaim* illi, sive *Diaconi* ad nummos cibosque in usum pauperum colligendos & erogandos constituti erant, atque inde etiam nomen *גבאים* *Collectorum*, & *פרנסים* *Pastorum* vel *Dispensatorum* nacti sunt; Quorum nihil est, quod *Otiosi* illi unquam praestitisse legantur, quippe qui tantum precibus publice fundendis in Synagoga vacabant.

LXXXVII. *Decimo*. Si vero numerum ipsum *Diaconorum* paullo accuratius consideremus, mirum quantum illud numerum hunc denarium, & rationes quas Cl. *Ligtfootus* instituit, sit turbaturum. Etenim, uti jam supra innuimus, dum generum *Diaconi* olim erant, alii nummos ostiatim exigebant, alii cibos. Hos si conjungas, uti sane Vir Doctissimus conjungit & confundit, non *tres* modo, sed jam *sex* statuendi erunt, vel minimum *quinque*. Si vero saltem alterutros illorum in *Otiosos* adscribere lubeat, quæ causa, vel saltem species dari poterit, cur illos alteros excludas? Nam quæ ratio erit, cur *rei cibaria praefectos* solos huc referamus, cum ne quidem in omnibus coetibus olim locum invenerint, uti nuperrime ex *Maimonide* intelleximus; praesertim quum Codice *Sanhedrin*, Cap. 1. fine, ubi locus describitur, quem Viro Docto incolere liceat, nulla eorum mentio occurrat, sed solum *גבאי צדקה* sive eorum, qui *nummos colligunt* & distribuunt? Si vero alteros illos, *erarii pauperum praefectos*, eo referre malis; non minus impeditæ rationes erunt, quandoquidem sic *duos* tantum invenies, cum *tres* requirantur, ad numerum illum denarium conficiendum. Stati enim *Diaconi* tantum *duo* erant, quibus tertius quivis ex reliqua multitudine adjungebatur, ad collectas cum duobus illis distribuendas. *Sanhedrin* f. 16. 2. f. *וקופה של צדקה נגבית בשנים ומתחלקת בשלושה* Et *cista eleemosynaria*, quæ colligitur à duobus, & distribuitur à tribus, Quod *Maim.* in comment. ad *Mischam* illius Codicis sic explicat: *ושני גבאי צדקה ושלישי לחלק* Et *duo Collectores Eleemosynarum*, & *tertius*, (quidam, qui

qui cum illis duobus) *easdem* distribuat. *Gabbaïm* ergo ipsi duo tantum erant, tertius vero certus non erat, unde neque nomen *Diaconi* gerebat. Id quod clarius dicitur in *Keseph Mischneh*, ad *Hilch. Sanh.* Cap. i. fine, ubi *R. Mosi Kotzensis* sententia sic explicatur: **אלא שנראה שתיקן לזה שלא מנה השלישי שמצטרף עם גבאי צדקה שכך כתב וכשיגיעו לחלק נוטלין אחד מן העם משמע א' מן המנויין לעיל ודוחק לפ' כן וגו'** *Sed videtur ita* (hunc numerum) *instituisse*, quia tertium, qui *Collectoribus Eleemosynæ* adjungitur, non numerat, non sic scribit: *Et cum eleemosynas distributum eunt, adsciscunt unum ex populo, id est, unum aliquem ex illis, qui supra memorantur. Atque ita explicare necesse est, &c.*

LXXXVIII. Denique undecimo, *Diacones* ab *Otiosis* distinctos esse sic satis disertis testimonio probatur, quod utrorumque, ceu diversorum, apertam mentionem facit. Est id autem idem illud, quod jam supra, cum de *Judicibus* ageremus, in medium produximus. Repetamus paucis ex *Maim. Hilch. Sanh.* Cap. i. §. ult. *Et quare*, inquit; *Synedrium* (minus **xxiii.** virale) non obtinet nisi in civitate in qua centum & viginti minimum incolæ sunt? Ut ex iis cum ipsum *Synedrium* viginti trium virorum constitui possit, tum tres ordines **xxiii-virales** (Candidatorum;) & porro **DECIM OTIOSI SYNAGOGÆ**; duoque scribe, totidemque Apparitores; duo item litigantes, duoque testes; & qui testes hosce falsi convincant, duo; iterumque duo qui postremos hosce falsi revincant; Nec non **DUO COLLECTORES ELEEMOSYNARUM**, atque insuper adhuc unus, ut tres distribuant: Et tandem denique *Medicus, Chirurgus, Notarius, ac Ludi Magister.* Ecce **cxx.** Satis manifestum est hic loci *Diaconos* ab *Otiosis* distingui; nam si Veteres aliter putassent, & *Diaconi* ex *Otiosis* fuissent, singulorum singulatim non meminissent.

LXXXIX. Posteaquam itaque sic etiam *Gabbaïm* sive *Diaconos*, ab illo infimo ordine *Otiosorum* vindicavimus; proximum est, ut videamus, an iidem vulgo etiam **פרנסים** *Parnasim* sive *Pastores* appellentur. Ita enim *Clarissimus Ligtfootus*: Tres, inquit, etiam erant **DIACONI**, vel *Eleemosynarii*, quibus cura pau-
perum,

perum, atque hi vocabantur PARNASIM vel PASTORES. De his Parnasin hac tantum adducemus. Duo erant qui Eleemosynam exigebant ab oppidanis, atque hi vocabantur **שני נבאי צדקה** Duo exactores eleemosynæ, quibus etiam addebatur tertius ad ejus distributionem. *Maim. in Sanedr. Cap. 1.* His addit locum ex *Peah Hierosol. fol. 21. 1.* ubi vox *Parnasim* aliquoties occurrit, quam Vir Doctissimus de iisdem *Diaconis* accipiendam putat.

XC. Etsi vero, quæ hîc Vir meritissimus tradit, non æque ac cætera falsa, tamen neque omnia vera sunt, sed minimum plane confusa atque indistincta. Neque enim temere quemquam probaturum confidimus, **נבאי צדקה** Collectores Eleemosynarum, de quibus *Maimonides* loquitur, **פרנסים** *Parnasim* dici: cum hoc nomen vulgo illis tribuatur, qui Synagogam tanquam Seniores gubernant atque moderantur, vel summum rei cibariæ præfectis tantum. Et certum est, quod Cl. *Vitringa* alicubi in *Archisynagogo* suo observat, in *Foreh Dea*, ubi de Eleemosynis earumque administratoribus ex professo agitur, illos nunquam *Parnasim*, sed constanter **נבאים** appellari; Cui *Maimonidem*, aliosque complures de eodem argumento agentes, si ita opus esset, addere possemus.

XCI. Neque tamen nihili est locus ille, quem Cl. *Lightfootus* ex *Peah Hierosol.* producit, f. 21. col. 1. ubi, quum de Eleemosynis agitur, τῶν *Parnasim* frequens mentio occurrit Cl. *Lightfootus*, quæ convenere, in Latium sermonem librumque suum transtulit; Cl. *Vitringa* eadem etiam Hebraïce exhibuit, & *Lightfooti* lapsum notavit. Cum vero insignis locus sit, & intellectu difficillimus (qualis quidem nobis semper visus est) non abs. re facturos putavimus, si illum integrum produceremus, cum post Cl. Virorum diligentiam aliquis spicilegio locus sit relictus.

XCII. Textus sic habet: **רבי חלבו בשם רבי בא**
בר זבדא אין מעמידין פרנסין פחות משלשה אנא חמי
דיני ממונות בשלשה דיני נפשות לא כל שכן ויהיו עשרים
ושלשה עד דהוא מצמית לון הוא מסכן רבי יוסי בשם
רבי יוחנן אין מעמידין שני אחין פרנסין רבי יוסי עבד חד
פן תרין אחין עאל ואמר קומיהון לא נמצא לאיש פלוני
דבר

דבר עבירה אלא שאין מעמידין שני אחין פרנסין ר' יוסי
עאל לכפרה בעא מוקמה לון פרנסין ולא קבלין עליהון
על ואמר קומיהון בן בבי על הפקיע ומה אם זה
שנתמנה על הפתילה זכה להסנות עם גדולי הדור
אתם שאתם מתמנים על חיי נפשות לא כל שכן ר'
חגי' כד הורה מקים פרנסון הורה מטעין לון אוריתא לומר
שכל שררה שניתנה מתורה ניתנה בי מלכים ימלוכו
בי שרים ישורו רבי ח"א בר בא מקים ארכונין ר' ליעזר
הורה פרנס הד' זמן נחית לביתיה אמר לון מאי עבדיהון
אמרו לו אתא חד סיעא ואכלון ושחון וצלון עלך אמר
לון ליכא אנר טב נחת זמן תיניין אמר לון מאי עבדיהון
אמרו לו אתא חד סיעא חורי ואכלון ושחון ואקלונך אמר
טב לון כדן איכא אנר טב R. Chelbo nomine R. Ba, F. Zebedai,
dixit: Non constituunt Parnasin pauciores tribus. Video enim Judi-
cia pecuniaria administrari à tribus, nonne itaque multo magis que
vitam hominis spectant? (Objectio) Ergo tres & viginti esse debe-
bant, (quod sunt iudices in causis capitalibus. Resp. Nequaquam
vero) nam priusquam aliquis illos omnes in unum cogere posset, jam
extrema ageret, in extremum vitæ periculum adductus. R. Joses no-
mine R. Jochanan: Non constituunt (inquit) duos fratres Parnasin.
Idem cum aliquando unum ex duobus fratribus (Parnas) crearet,
adiit & dixit ad illos: non in τὸ δέικναι crimen ullum inventum (cur
illum non constituerim Parnas) sed quia non creant duos fratres Par-
nasim simul. Idem R. Jose aliquando Kepharam abiit, ut ibi Par-
nasim ordinaret; sed non recipiebant in se (hoc munus.) Dixit ita-
que illis, Ben Bebbai prefectus fuit flagellationi; quod si itaque is qui
flagello tantum præsuit, summis seculi sui viris annumerari meruit,
nonne vos multo magis, qui vitæ hominum præficiendi estis? R. Chag-
gai quando Parnasim creabat, arguebat illis ex lege, (vel, si com-
mentarium ad h. l. sequimur, librum legis illis in manum trade-
bat) dicens: πᾶσα ἡ ἐξουσία à lege data est; (ex illo Prov. viii.
15. 16.) Per me reges regnant; & per me Principes dominantur.
R. Chija, F. Ba, constituerebat ἀρχοντας. R. Lazarus Parnas fuit.

Is cum aliquando domum suam ingrederetur, quarebat ex illis, (domesticis.) Quid egerunt illi (pauperes?) Cui hi, venit, inquiunt, cætus quidam, ederunt, biberunt, ac denique pro te vota fecerunt. Tum ille: non erit bona merces. Cum rursus alio tempore domum rediret, eodem modo, quodnam fuit, inquit, institutum illorum? Cui domestici: Venit alius quidam cætus, ederunt & biberunt, tibi tandem maledixerunt. Tunc, inquit ille, mihi bona merces expectanda. R. Akibam aliquando Parnas constituere volebant, &c.

XCIII. Hic integer locus est, ex quo Cl. *Lightfootus* particulas quasdam, quæ in rem esse videbantur, decerpfit. Locus, qui, si verum fateri licet, nobis semper difficilimus & intricatissimus visus est. Quotusquisque enim est juris & moris Hebraici paulo peritior, qui non illico multa observet, quæ cum aliis Hebræorum institutis, saltem ad speciem, vehementer pugnent? Præterquam enim, quod, cum *Diaconi* alias passim **גבאים**, & **נבאי צדקה** vocantur, uti jam monuimus, hic **פרנסים** dici videantur: cætera quoque omnia sunt diversa. Nam primo, hic tres *Parnasim* constituuntur, cum *Gabbaim*, sive *Collectores Eleemosynarum* tantum duo sint, uti ex superioribus abunde constat. Secundo, Officium horum *Parnasim* confertur cum Judiciis capitalibus, cum Officium *Diaconorum* alibi passim simile dicatur Judiciis pecuniariis. *Peah Babyl.* f. 11. fac. 1. pr. **והקופה** **נבית בשנים ומתחלקת בשלשה** *Et pecunia colligitur à duobus, distribuitur vero à tribus.* Ad quæ verba R. Moses Maimonides inter alia sic commentatur: **ועל כן אל יעסקו בקבוץ אותה פחות משנים כי העקר בידינו שאין עושין שררה על הצבור פחות משנים וכשיחלקוה יהיו שלשה מפני שהוא דין מדיני ממונות לתת לזה הרבה כפי צרכו ורוב פניו ויתנו לזה מעט כפי הראוי לו כמו כן והעקר בידינו בשלשה** *Et propterea ac illi (pecuniæ) colligenda pauciores operam dent duobus. Hac enim rata traditio est in manibus nostris, quod non præficiatur cœtui magistratus, nisi minimum constet ex duobus. Quando vero distribuunt illam, tres debent esse, quia est de genere judiciorum pecuniariorum, ut huic plus tribuatur, pro*
ratione

ratione indigentia ejus, & multitudine liberorum; illi vero minus, pro eo atque ipsi pariter convenit. Sed & illud apud nos certum est, judicia civilia peragi à tribus. Vide eundem etiam *Hilch. Mat-ten. Anijim.* Cap. ix. §. 5, R. S. *Jarchi* ad *Cod. Peah.* l. c. *Foreh Deah*, cclvii. & alibi passim. Tertio, hic duo fratres non creandi simul *Parnasim*; at possunt simul esse *Gabbaïm*. Sic *Turim, Foreh Deah*, Cap. cclvi. הלכך אפילו שני אחין יכולין לנבותה. Et hinc etiam duo fratres possunt illam (cistam) colligere.

XCIV. Hinc adeo, cum hæc ita è diametro pugnare videantur, nulli fateri erubescimus, præsentem locum Codicis Hierosolymitani nos diu multumque torfisse; & aliquando quidvis potius suspicatos fuisse, quam ut illum omnibus partibus sanum atque integrum crederemus: præsertim cum eadem in Babylonico Codice, qui alias multis modis plenior est, & ob frequentissimum usum minus corruptus, non inveniantur. Accedebat vero, quod in *Beth Joseph*, & *Sepher hammusar*, & forte alibi, quædam inde citata legere meminissemus; quæ rursus locum hunc saltem recentioribus pro genuino habitum esse satis indicabant.

XCV. Sed neque soli sumus, quibus hic locus negotium fa-cessivit. Sunt præstantissimi commentatores, qui illo etiam contra ea, quæ ex certissimis Hebræorum traditionibus adduximus, abutuntur. Ita R. *Joseph Kara* in *Beth Joseph*, ad *Foreh Deah*, Tit. cclvi. כתב המרדכי בפ"ק דכ"ב דבירושלמי בסוף פאה מוכח דאין מעמידין פחות משלשה גבאים ואין מעמידין שני אחין וכן היה נכון לעשות מיהו נהגו בכל המקומות להעמיד גבאי וכן לשונו *Scriptit Mordechaus*, ad Cap. i. *Cod. Baha Batra*; In *Talm. Hieros.* sine *Cod. Peah* probatur, quod non constituent *Gabbaïm* pauciores tribus, neque duos fratres simul creent. Atque ita etiam æquum erat. At hodie nihilominus in omnibus locis tantum unum *Gabbai* constituunt. h. t. Vides, Lector, ut hic R. *Mordechai* locum Codicis Hierosolymitani, ubi *Parnasim* memorantur, accipiat de *Gabbaïm*; atque etiam Talmudi Babylonico opponat, ubi tantum duorum *Gabbaïm* mentio occurrit: nec non cæteris Magistris, qui duos fratres simul *Gabbaïm* creari permittunt.

XCVI. Posteaquam vero locum hunc sæpius, sed qui noster stupor erat, frustra tentassemus, jamque ferme haberemus in desperatis; tandem nuperrime aliquid deprehendere visi sumus, quo illum quam commodissime exponere queamus. Quod si tamen rem ipsam minus assecuti simus, neque, quod ajunt, acutetigerimus; veniam infelicibus conatibus nostris petimus, quam vel eo nomine sperare licebit, quod aliorum diligentiam in re nobis difficili imus provocatum.

XCVII. Sic itaque de hoc loco tandem statuimus, cum omnia in illo genuina, sana atque integra esse; tum etiam reliquis Hebræorum institutis eundem nihil adversari. Scilicet agitur hic, quod pridem non adverteramus, non de *nummorum* collectoribus, sed *ciborum*: quo unico solum observato difficultas omnis tollitur & evanescit. Notum enim est, & jam sæpius à nobis inculcatum, duplices olim *Diaconos* fuisse, qui לקופה *cista* eleemosynariæ præerant, & qui לתמחוי *Catino*, sive cibis. Horum postremi semper tres esse debebant; *Babha Batra*, fol. col. 2. m. תמחוי נגבית בשלשה ומתחלקת בשלשה שניבוייה *Cibi colliguntur per tres, & per tres distribuuntur, quia collectio & distributio illorum aequales sunt.* De ciborum itaque collectoribus accipiendum est, quod de *tribus Parnasim* dicitur.

XCVIII. Neque minus de iisdem intelligendum, quod sequitur de *judiciis capitalibus*. Nam cum *Collectores nummorum* pridie Sabbathi suam cuique certam pecuniæ summam in singulas septimanas distribuerent, similes erant Judicibus triumviris: cum vero alteri illi in singulos tantum dies cibos darent, quotidie quasi de vita & capite pauperum iudicium ferebant, atque adeo non incommode cum Judicibus causarum capitalium poterant contendere. Quam in rem observandum est, Hebræos procul dubio experimento didicisse, ab horum *Parnasim* festinato dilatoque iudicio sæpe pauperum vitam esse suspensam. Unde statutum, ut si quis cibum posceret, illi mox absque ulla ulteriore inquisitione præberetur. Sic *Babha Batra*, f. 9. col. 1. m. & inde *Foreh Dea Tit. ccli. §. 10.* מי שבא ואומר האכילוני אין בודקין אחריו אם הוא רמאי אלא מאכילין אותו מיד: *Si quis veniat, & dicat,*

cat, cibate me: non inquirunt in illum, num forte impostor sit (qui cibo præsentis non indigeat) sed è vestigio illi cibum præbent. Est ibi quidem hac de re controversia inter Rabh Houna, & Rabh Jehudah, sed secundum hunc posteriorem decisio à Magistris facta, quia Traditio ab illo stat. Causam alibi addunt, quia periculum esse possit, ne forte, dum illi inquirunt, ipse fame & inedia confectus pereat. Quæ etiam in textu nostro ratio redditur, cur, si sint **דני נפשות** *judicia quæ de vita & capite hominis feruntur*, non etiam **xxiii.** adhibeantur ad hunc confessum constituendum; Ratio, inquam, hæc redditur, quoniam **לון מציית לו** *priusquam ille omnes (xxiii.) convocare queat*, **הוא מסכן** *interea in præsens vita periculum possit adduci.* Ut adeo hi, qui **ταῖς τραπεζαῖς διακονῶσι**, quasi de vita & nece hominis judicium ferant, neque immerito cum Judicibus causarum Capitalium conferantur.

XCIX. Cum itaque hæ duæ differentiæ inter duplices *Diaconos* intercedant, nemo mirabitur, his tertiam accedere de *duobus* fratribus, qui uno diaconatu licite simul fungi queant, altero non queant. Etsi nobis loca non suppetunt, præter hunc textum, quibus hoc discrimen probemus.

C. Nihil itaque difficultatis restat, si vocem **פרנסים** hic loci toties repetitam de *Diaconis* accipiamus, non quidem illis ærarii pauperum præfectis, sed **διακόνοις τῶν τραπεζῶν**. De quibus etiam solis accipiendam esse antecedentia & sequentia satis arguunt.

CI. Agitur enim hic de duplici genere Eleemosynarum, *Cista* five pecunia, & *Catino* seu cibus. **תמחוי בכל יום קופה מערב** *Sabbat* **לערב שבת** *תמחוי לכל אדם קופה אינה אלא לאנשי* **אותה העיר בלבד** *רב הונה אמר תמחוי בשלשה שהוא על* **אתר** *Catinus, vel cibi exiguntur quotidie, pecunia semper pridie Sabbathi: Cibi cuicunque homini, pecunia non nisi in usum civium ipsius urbis tantum.* Rabh. Huna dixit, Cibi à tribus, quia illi **על אתר** *Tum sequitur, R. Chelbo, & reliqua, quæ Cl. Lightfootus produxit: ut liqueat, Gemaram pergere in natura* **תמחוי** *Catini, de quo ultimo loco locuta erat, pluribus explicanda.*

Hunc à tribus colligi dixerat. Id ergo confirmat testimonio R. Chelbo, nomine R. Ba Filii Zebedai, dicentis: *Non constituunt Parnasim pauciores tribus. Ubi rei cibaria pauperum praefectos פֶּרְנָסִים, vocat, qf. Pastores, vel Dispensatores dicas, à פֶּרְנָסִים pavit, aluit, sustentavit: quia pauperes quotidie cibant & sustentant.* Tum porro exempla quædam adducit, cum eorum, qui aliis hoc munus obtulerint, tum illorum qui illud gesserint. Hos inter memorabilis est R. Eleazar, Leazar, Lazarus, qui domi suæ pauperibus victum præbebat, eorumque maledictionem præferebat benedictioni & votis, quæ pro salute ejus nuncupabant.

CII. Ex his itaque, & reliquis, quæ, ne nauseam lectori nostro moveant, repetere omnia non lubet, satis patet, voce פֶּרְנָסִים *Parnasim* illos *Diaconos* notari, qui cibis colligendis, cibandisque pauperibus erant præfecti.

CIII. Unde porro liquet, Cl. *Lightfootum* non immerito hos *Parnasim* appellare *Diaconos*; sed in eo à vero aberrare, quod eosdem esse putet, qui פֶּרְנָסִים, quorum *Maimonides* l. c. mentionem facit; atque adeo illos confundere, qui toto genere sunt diverfi.

CIV. Necdum tamen illud omne est, quod ad hunc locum dicere habemus. Causam, cur Cepharithæ quidam hoc munus suscipere noluerint, Glossa marginalis hanc reddit: לְרֹב עֲנוּוֹתָם: *pro insigni sua modestia Parnasim constitui noluerunt.* Quod si verum sit, quanti ponderis & quam opportunum argumentum R. Josæ fuerit, nullus intelligo. Is quo facilius illis persuadeat, ut hanc provinciam suscipiant, insignem muneris illius dignitatem adfert, judiciis capitalibus illud conferens; & contrarium exemplum cujusdam Ben Bebhai, qui cum in summis seculi sui viris numeraretur, tamen infimi ordinis munus in templo non detrectavit; seu potius, cum flagellationi tantum præfectus esset, tamen meruit maximis seculi viris adscribi. Quare facilius animum inducimus credere, Cepharithas hosce diaconatum, quo R. Joses illos sive ornatos sive oneratos volebat, ceu à dignitate sua alienum despexisse; non vero, uti Glossator ille, & Alii cum eo nobis persuasum velint, præ nimia sua modestia in se suscipere recusasse.

CV. Sed

CV. Sed & illud quæritur, quid bonæ rei *Ben Bebbai* in templo egerit, unde dictus fuerit **ממונה על הפתילה או על הפקיע** Clarissimus *Lightfootus* *filatum* vertit, sive ellychnium, cujus in lucernis templi usus erat. Id Cl. *Vitringa* rejicit, & *flagellum* indicari contendit, quo *Ben Bebbai* Sacerdotes & Levitas in Templo excubias agentes, sed dormitantes, solitus fuerit excitare. Res sane dubia & obscura, sive ambiguum vocum usum spectes, sive interpretum in illis explicandis dissensum: adeo ut non minori specie in hanc quam illam partem disputari possit, nisi ipsorum Veterum Magistrorum auctoritas in partes veniat, remque decidat, & extra omnem controversiæ aleam ponat.

CVI. Cl. *Vitringa* itaque observat, **פתילה** idem esse quod **פקיע**, quia in præsentī loco alternant: **פקיע** autem *flagellum* notare, cum ex Glossa ad cap. V. Tractatus *Schekalim* constet, quod præpositum esse **על הפקיע** sit præfectum esse *flagellationi*. Utrumque verissimum, sed quorum neutrum *Lightfooto* hactenus persuadere queat, *Ben Bebbai* non fuisse præfectum *filato lampadum*. Hactenus enim prora & puppis hujus explicationis est testimonium *Maimonide*, cujus glossa est, ad quam Vir Clarissimus provocat. At hujus explicationi aliorum obtendi potest auctoritas. Sic enim R. *Fitzchak Gabbai* in *Caph Nashath* ad illum locum Cod. *Schekalim*: **על הפקיע להלקות הכהנים והלויים שנמצאו ישנים במשמרתם או הפקיע פתילות** Super Pakeah: *Ad cadendos Sacerdotes & Levitas, qui cum excubias agunt dormire deprehenduntur. Vel Pakeah etiam filatum lampadum notare potest, aut domus haustionis, in festo Tabernaculorum, de qua re Cod. Succah, fol. 23. fac. 1.* Eodemque modo R. *Bartenorius* ad l. c. postquam similiter alteram illam significationem pluribus adstructum iverat, tamen addit: **ובירו' מפרש מפקיע הפתילות של מנורה ושל בית השואבה כדאמרין בפ' החליל מכלאי מכנס' כהנים ומהמייניה'** *Et in Talmude Hierosolymitano explicant Pakeah de ellychnio lampadis, & contorto filo domus haustionis, quemadmodum dicunt Cap. v. Succah, ex detritis femoralibus Sacerdotum illo.*

illorumque baltheis disscissis funes ducebant. Ita scilicet hi interpretes unam explicationem adducunt, ut tamen non dissimulent alteram illam, non prorsus omni fundamento destitutam, quod in Codice *Schabbath* occurrit, fol. 21. fac. 1. fine, & *Succah*, f. 23. fac. 1. Ex quibus locis liquet, vocem פקיע etiam de filato lampadum usurpari, & de funiculis illis, quorum in festo tabernaculorum, in solenni illa lætitia haustionis aquarum, usus erat. Illorum itaque interpretum auctoritate, atque his rationibus *Lightfootus* sese facile tueri potest.

CVII. Quid itaque tandem, inquis, פקיע erit, cui *Ben Bebbai* in Templo praefectus erat? & quid statuendum in re obscura, neque ipsis Hebræorum Magistris, uti quidem videtur, satis certa atque explorata? Non sane, inquam, filatum lampadum, etsi id alibi significat, atque eo modo etiam ipsi Talmudici sese hunc locum aliquando intellexisse fatentur: Sed flagellum, scuticam, ut ἐξυπνιστήν ageret, & dormientes Sacerdotes loris bubulis excitaret. Sed id malim, Lector, ex ipsa Gemara intelligas, ubi res hæc definita legitur. Cod. *Succah*, f. 23. fac. 1. posteaquam dictum erat, eum qui dolo malo aliquid ageret in fortitione Sacerdotum, vapulare בפקיע, hac occasione quaeritur, quid sit פקיע, atque ita definitur: מאי פקיע אמר רב מדרא מאי מדרא אמר רב פפא מטרקא דטייעי דפסיק רישיה אמר אביי סריש הוה אמינא הא דחנן בן ביבאי ממונה על הפקיע אמינא פתילתא כדתנן מבלאי מבנסי הכהנים ומהמיניהן מהן היו מפקיעין ובהן היו מדליקין כיון דשמענא להא דתניא ולא עוד אלא שלוקה מן הממונה בפקיע: Quid est Pakiah? *Rabh* dixit esse Madra. Quid vero Madra? *Rabh Papa* ait esse scuticam equitum (R. S. J. סטרקי דטייעי רצועות ישמעאליים העשויה שוט לסוסים. *Sunt loramenta Ismaëlitæ* (Arabum) unde scutica facta ad incitandos equos:) cujus extremitas acuta est. *Abhai* dixit: quondam existimavi (legendum est הוה pro הויר, quod in textu corrupte legitur) id quod tradunt (Cod. *Schek.* Cap. 5.) *Ben Bebbai* praefectus erat Pakia, esse filatum (lampadum) quemadmodum traditur (Cod.

(Cod. Schabbath. f. 21. f. 1. fine) *Ex detritis caligis Sacerdotum, & balteis illorum discissis filamenta ducebant, illisque (lampades in Templo) incendebant: Posteaquam vero audiui, quod in Exotica traditur; Neque hoc solum, sed vapulabat à præfecto בפקיע scutica, sic statuo, פקיע esse flagellum.*

CVIII. Quod vero R. Haggæus, si quando Parnasim constitueret, præter cæteros observasse legitur, ut esset מטעין לון אוריתא, ab aliis aliter accipi videmus Cl. Lightfootus vertit, arguebat illis ex Lege, ex metaphorico usu vocis טען, arguere, obijcere; At Glossa marginalis multo aliter, sic enim explicat: היה נותן ספר תורה על ידם Librum legis ipsis in manus dabat, ex primo & proprio significato vocis טען, onerare, onus imponere. Utra explicatio verior sit, incertum habemus, neque in præsentī operose inquirere lubet. Illud saltem observandum existimavimus, si Glossam sequi liceat, insignem ritum ex hoc loco erui, quo R. Haggæus in Diaconis illis initiandis usus sit, non absimilem hodiernis moribus, quando qui Facultatum, quas vocant, Doctores creantur, præter cætera Libro aliquo, qui artis principia continet, adhibito officii sui admonentur: quemadmodum olim quoque apud Hebræos, qui solenniter Rab-
bini, sive Doctores, renunciabantur, certis quibusdam Symbolis & cæremoniis initiabantur, de quibus legi meretur Viri celeberrimi, J. Altingii elegantissima Oratio, qua Historiam promotionum Academicarum apud Hebræos exhibet.

CIX. Sequitur tandem, ut de שבעה טובי העיר Septem bonis Viris civitatis agamus, quorum Collegium Cl. Lightfootus ex tribus Judicibus, totidemque Diaconis & Chassane conflatum fuisse conjicit, de quo §. LXXV. tertio loco dispiciendum diximus. Cum vero V. Cl. hanc suam sententiam dubitanter proponat, nobis quoque minus prolixè & operose agere lubet, eo-
que minus, quo melior alibi de iisdem agendi occasio nascetur, quando ex professo de illis dicendum erit. Illud saltem vellemus, magnique mercaremur, cum horum Septemvirorum frequens in Talmude mentio occurrat, Vir Cl. aliquot loca produxisset; vel saltem indicium illorum fecisset, cum nobis pro exigua nostra Talmudica lectione minus multa offendere licuerit.

CX. Sed rem ipsam agamus. Codice *Megillah*, Cap. **בני העיר**, quod aliis **ירי**. aliis **iv**. esse solet, ubi de jure *Synagogarum* agitur, **שבעה טובי העיר** *Septem Boni Civitatis* sæpiuscule memorantur. Hi quales fuerint, *R. Salomon Jarchi*, quod sciam, non explicat; etsi Judæus Francofurtensis, Vir Doctissimus, cujus alibi meminimus, hos *Septemviros* ab illo in hoc capite de *Parnasim*, Gubernatoribus *Synagogæ*, explicari monuit, quem locum tamen hætenus non potuimus observare. Nihilominus cum ex ipso textu, tum commentariis recentiorum certum est, hos *Septemviros Civitatis* nullos alios esse quam *Seniores Synagogæ*.

CXI. Verba *Gemaræ* hæc sunt, fol. 26. fac. 1. fine **אמר רבא לא שנו אלא שלא מכרו שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר אבל מכרו שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר אפילו למשתא ביה שיכרא שפיר דמי** *Dixit Rabba: non docent illud, nisi de Synagoga quam SEPTEM BONI CIVITATIS in comitiis populi non vendiderunt. Si vero SEPTEM BONI CIVITATIS in comitiis populi illam vendiderint, etiam Siceram* (potum quemvis inebriantem) *ejus pretio bibere licet.* Agitur de *Synagoga* vendenda, ejusque pretio in rem certam convertendo. Hæc autem venditio non tantum ipsi cœtui adscribitur, sed & *Septemviris Civitatis*, qui *Synagogam* aliquando soli pro auctoritate sibi concessa, aliquando in comitiis populi vendant. Unde proclive est colligere, illos cœtus cujusque præfectos esse, ad quos cura rei publicæ pertinet. Horum ibidem, & fol. 27. col. 1. adhuc aliquoties mentio occurrit, non alio tamen nomine, quam *Septemvirorum Civitatis*.

CXII. Recentiores vero Magistri illos passim **פרנסים** appellant, *Gubernatores*, & aliquando **זקנים** *Seniores*. Ita *Rabbenu Nissim* ad *Epitomen Fessani*, Cod. *Megillah*, f. 365. fac. 1. fine. **ובני העיר דקאמרינן במתניתין היינו שמכרו בני העיר שלא מדעת פרנסיהם וכל כי האי גונא בעיא עילויה וכן מוכח בתוספתא דתניא התם בפרק בתרא דמכילתא רבי מנחם בר רבי יוסי אומר בני העיר שמכרו בית הכנסת לא יקחו את הרחובות** **אמר**

ר' יהודה במה דברים אמורים שלא התנו עמהם פרנסי העיר אבל התנו עמהם פרנסי העיר דשאיין לשנותן לכל דבר שירצו הפוסק צדקה עד שלא זכו בה פרנסין רשאי לשנותן לדבר אחר משזכו בה פרנסין אינו רשאי לשנותן לדבר אחר אלא מדעתם והיינו דאמר רבא בגמרא לא שנו אלא שלא מכרו שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר כלומר שמכרו אנשי העיר שלא מדעת הפרנסין אבל אם הסכימו שבעה טובי העיר באותו מדר והיו במעמד Et אנשי העיר דשאיין להוציא המעות לכל מה שירצו:

cives] *Quod in Mischna dicunt, hujusmodi est, ut si cives venderint absque consensu suorum PARNASIM; & his similia, adscendere debeat (à minori sanctitate ad majorem) atque ita probatur in additamentis hic loci tradi in Exotica. Cap. Ultimo Mechilæ; R. Menachem F. R. Josa dicit: Si cives vendiderunt Synagogam, non rediment (ejus pretio) plateam. Dixit R. Jehuda: Qua conditione illud proprie dicitur? Si PARNASIM CIVITATIS cum illis non fuerint pacti. Nam si PARNASIM CIVITATIS cum illis transfegerint, omnino facultatem habent (pretium venditæ rei Sacræ aut Synagogæ) in quamcunque rem pro lubitu suo impendendi. Qui destinavit aliquid pro eleemosyna, quamdiu in potestatem PARNASIM non pervenit; in aliam quamcunque rem commutare potest: At simulatque PARNASIM eo jam potiti sunt, non amplius habet facultatem illud cum re alia permutandi, nisi illorum consensu. Et hoc est quod Rabba in Gemara (fol. 27. 1. fine,) dicit: Non docent nisi de eo, quod SEPTEM BONI CIVITATIS non vendiderunt in comitiis populi: quasi dicat, quod vendiderunt cives absque consensu PARNASIM; Si vero SEPTEM BONI CIVITATIS in illam venditionem consenserint, & quidem in comitiis populi; facultatem habent nummos, (ex re sacra vendita confectos,) in quamcunque rem voluerint, expendendi. Pro eo, quod Gemara; quam etiam ipse adducit, habet Septem viros Civitatis, Rabbenu Nissim constanter vocat Parnasim; ut adeo illi Septem Boni Civitatis non sint alii, quam qui hodie in Germania & alibi vulgo Parnasim audiunt, id est Gubernatores, Seniores Synagogæ. Id quod diserte tradit R. Mordechai Japheh, in Leb-*

ורוקא כשמכרו אותה. *husch, Orach chajm Tit. CLIII. §. 7.* בני העיר שלא מדעת פרנסיהם שהם טובי העיר או שמכרו ו' טובי העיר שלא במעמד אנשי העיר: *Scilicet solummodo quando cives illam vendiderunt absque consensu PARNASIM suorum, qui sunt* (NB. sic hodiernum in Gallia simpliciter *Tobhim* audiunt) *BONI CIVITATIS aut quando SEPTEM BONI CIVITATIS eam vendiderunt, neque tamen in comitiis populi. Ita Alfesius, alique plures, alibi producendi.*

CXIII. *Maimonides* vero eosdem *Seniores* appellat, *Comment. ad Mischnam tertiam, Cap. Cives qui vendunt &c.* והו כשלא מכרו אותו אנשי הכפר כולם בהסכמה אבל אם מכרוהו זקני המקום כולם במעמד אנשי המקום כולם יכולים למכור ואפילו לעשות ממנו דיר לשחורת בו יין: *Id obtinet quando incola pagi alicujus non vendiderunt illam omnes communi consensu: Verum si omnes SENIORES loci illam in comitiis universi populi vendiderunt, possunt illam ita vendere, ut etiam ænopolium (vel cauponam) inde facere liceat.*

CXIV. Cum itaque ex adductis locis abunde constet, *SEPTEM BONOS CIVITATIS* esse *PARNASIM*, *Synagogæ PRÆFECTOS* & *SENIORES*, qui hodieque *Metis* in *Lotharingia*, & alibi *Tobhim* appellantur; facile est existimare, neminem eorum, quos *Cl. Lightfootus* huic ordini adscribit, ad illum pertinere. Nam quis *Judices Politicos*, *Chassanem* *Synagogæ* ministrum, & denique *Diaconos* eleemosynarum collectores, credat esse *Seniores* *Synagogæ*? Quod etsi ex superioribus facile colligi posse existimamus, tamen minime nobis committendum videtur, ut ne etiam singulos horum à *Septemviris* illis demonstramus distinctos.

CXV. Quod itaque *Judices Triumviros* attinet, illos non esse de numero *Septemvirorum* inde satis liquere arbitramur, quod supra §. xxx. & seq. satis clare & prolixè ostendimus, illorum officium ad *Synagogam* non pertinere; quemadmodum etiam *Cap. I. Cod. Sanhedrin*, ubi prolixè de illis agitur; nihil eorum illis adscribitur, quæ ad hos *Septemviros* ulla ratione possint pertinere. Tolerabilius tamen esset *Judices* hosce, spectatissimos viros, quando-

quandoque etiam *Synagoga Seniores* facere, nisi alia speciali lege à Veteribus Magistris cautum esset, ne quis duobus diversis muneribus simul fungi posset.

CXVI. Illud vero nullo modo concipi potest, quod Vir. Clarissimus *Chassanem*, Custodem *Synagoga*, vel ש"צ huic Ordini *Septemvirali* adscriptum eat: nisi id ea ratione quodammodo excusari possit, quod jam supra hunc *Chassanem Episcopum* statuerat, ut uno absurdo dato sponte sua plura alia sequantur. Quo magis vero *Chassanem* à *Septemviris Civitatis* distinctum arbitrari possis, sequentem locum perpende, qui est in *Schylchan Aruch*, *Orach chaj.* Tit. LIII. §. 19. אפילו יחיד יכול לעכב ולומר איני רוצה שפלוגי יהיה חזן אם לא שכבר הסכים עליו מתחילה: Etiam privatus quivis intercedere potest, & dicere: Ego τὸν δεῖνα *Chassanem* esse veto. Nisi si jam ante in ejus electionem consenserit. Ad quod comma R. *Moses Iserles* sequentia observat: ודוקא שיהיה לאותו יחיד טעם חזון על פי טובי הדוקא העיר אבל בלאו הכי אין היחיד יכול למחות בש"צ Modo ut ille privatus justam & pregnantem rationem asserere possit, quæ ipsis Bonis Civitatis probetur. Sin vero, privatus iste non potest impedire, quo minus alter ille *Minister Synagoga* fiat. Hic distincta *Chassanis* & *Septemvirorum* mentio. Quod vero proprie hic non de Custode agitur, sed *Ministro Synagoga*, vel *Legato cætus*, id parum moramur; quandoquidem nobis cum *Lightfooto* res est, qui eosdem illos ipse minus sollicitè distinguit.

CXVII. *Diaconos* vero pariter ab iisdem *Septemviris* distinctos esse, cum alia multa arguunt, tum distincta eorundem mentio, & potestas. *Beth Joseph*, *Hilch Zedakah*, §. CLVI. 303. fac. I. col. 2. ומיהו ה"ם ביחיד דפסק צדקה ומסרה לפרנסים או לגבאים הממונים על הצבור דכיון דליר ממנה שלהם נהן על דעתן התנדב וכו' Nihilominus intelligendum est de privato, qui eleemosynam promisit, eamque tradidit Gubernatoribus, (*Parnasim* est in textu,) aut *Diaconis*, (*Gabbaim*) qui cætui sunt præfecti. Posteaquam enim tradidit in manum alicujus Præfecti, ad illorum arbitrium vovit, &c. Hic *Parnasim*, qui sunt *Septemviri* illi,

illi, à *Gabbaim*, Diaconis diserte distinguuntur. Quod discrimen inde magis liquet, quod ibidem *Septemviris* facultas est eleemosynarum in certum definitumque usum collectarum reliquias in alium quemcunque pium usum convertendi: qua auctoritate *Gabbaim* ex quorundam sententia non æque pollent. Ac ne omnia producamus, quod prolixum nimis foret, *R. Mordechai* loquatur; qui in *Domo Josephi* testis producitur, l. c. והמרדכי כתב בפרק בני העיר דהא דאמרנן רשאין בני העיר לעשות קופה תמחוי וכו' ולשנותן לכל מה שירצו ה"ם בני טובי העיר במעמד אנשי העיר כדאיתא בפרק בני העיר אבל בע"א לא ובפ"ק דב"ב כתב אהא דרשאין בני העיר לעשות קופה תמחוי וכו' פר"י בני העיר ודאי רשאין אבל גבאי אינו רשאי לשנות אפילו לדבר מצות וה"ם דבני העיר רשאין לשנות לדבר מצוה אבל לא לדבר הרשות:

Et scribit R. Mordechai ad Cap. Incolæ Civitatis: Quod dicitur licere civibus pecuniam mutare in cibos &c. & in quemcunque usum convertere; id intelligendum est de Septemviris Civitatis in comitiis populi, quemadmodum legitur Capite Incola Civitatis: Sed alia conditione non item. Et Cap. 1. Cod. Babha Batra scribit: Quod vero liceat civibus ex pecunia cibos facere &c. id R. I. (R. Fitzchak, opinor, auctor Tosaphoth; vid. Buxt. Abbrev. pag. 102.) ita explicat: Cives omnino facultatem habent, Gabbai vero non habet facultatem, nequidem convertendi in usum sacrum. Atque inde liquet, cives quidem convertere posse in usum sacrum, non vero in usum profanum. In sequentibus quidem occurrunt; qui hanc auctoritatem etiam Diaconis assertum eunt, sed tamen ita, ut inde nihilominus constet, eos à Septemviris esse plane diversos.

CXVIII. Hisce itaque de *Gabbaim*, Synagogæ Diaconis; & *Septem Bonis Civitatis*, ejusdem Senioribus & Præfectis, expeditis; ad *Scholarcham Theologicum*, & duos *Interpretes* pergere licebit, & quo jure illi *Otiosi* fiant, porro, etsi non eo quo coepimus ordine, examinare. Posset quidem adhuc alia quæstio institui, an sc. *Septem Boni Civitatis* etiam sint *Otiosi*? quod Cl. *Lightfootus* quidem hypothese suæ convenienter statuit. Sed cum fun-

fundamenta omnia, quibus ista conjectura nititur, jam pridem subruta sint atque everfa; cum, inquam, probatum dederimus, *Judices Triumviros, Ministrum Synagoga, & Diaconos*, neque ex *Otiosis* esse, neque ex *Septemviris*: minime necesse arbitramur multis ostendere, etiam *Septemviros* non esse *Otiosos*, & Lectori nostro, nobisque adeo ipsis negotium præbere.

CXIX. Et ut verum fateamur, piget nos tandem omnium illarum ineptiarum, quas hic Vir. Cl. de literis nostris reque Christiana meritissimus, quod factum nollemus, imprudens adeo congeffit. Et processit jam hæc nostra dissertatio ultra quam putaveramus. Ut vela nobis contrahenda sint, litusque legendum, præsertim quum etiam *Aliorum* sententia de hisce *Otiosis* lustranda atque examinanda restet, quæ nihilo plus veri habet illa, quam nunc excutimus, hypothese *Lightfooti*. Quare ea, quæ adhuc restant, quam brevissime fieri poterit, expediemus; ut quod Lectori forte oboriri possit tædium, nobis certe jam obortum est, sequentis argumenti novitate & varietate abstergamus.

CXX. Ut itaque ad rem redeamus, *Octavum*, inquit *Lightfootus*, ex hoc decemviratu, *תורגמן* reputare possumus, id est *Interpretem in Synagoga*, qui linguarum peritus, atque legenti in lege adstans, versiculatim ea vernacule reddidit, quæ lecta sunt è fonte *Hebraeo*. Ex quibus verbis, ut id *ὡς ἐν παρόδῳ* moneamus, illico liquet, Viro Clarissimo aquam hære, & jam sic satis laborare in numero illo denario conficiendo. Nam quum in superioribus de *Judicibus Triumviris*, *Chassane* item & *Diaconis* audacter pronunciaffet; nunc dubitanter agit, & *Octavum*, inquit, reputare possumus. Faciles itaque credulosque sese Lectores præbeant oportet, ut rationes numeri illius denarii conficiat, atque omnibus modis expediat.

CXXI. Citat quidem Clar. Vir Cod. *Megillah*, Cap. IV. *Maim. Hilch. Tephilloth*, Cap. XII. *Massecheth Sopherim*, Cap. X. ubi *Interpretis hujus officium*, officiique ejus regulas copiose legas. Sed si hæc omnia, si alia ejusdem generis, (uti *Orach chajim*; Tit. CXLV. &c.) sedulo atque attente legeris atque relegeris; quid est in illis, unde aliqua specie colligi possit, hunc *In-*
ter-

terpretem fuisse ex ordine *Otiosorum*? Facilius certe ex pumice aquam expresseris, quam ex illis omnibus sententiam *Lightfooti*.

CXXII. Ecquis enim Hebræorum, sive locis modo laudatis, sive usquam alibi docuit; hunc *Interpretem Synagogicum* fuisse ejusdem, atque reliqui, ordinis & dignitatis; eandem ejus atque cæterorum rationem; idem denique officium, ut adeo nulla ratione à reliquis novem esset distinctus? At plane singulare hujus hominis in Synagoga munus fuisse, & nomen ejus & res ipsa satis evincunt. Quis vero illud tradiderit; *Interpretem Otiosum* fuisse, ut nulla negotia tractaret, artem nullam exerceret, nihil denique ageret, quo sibi suisque victum quæreretur? Quis item cætera: fuisse ita addictum Synagoga, ut illi extra eam nihil agendum curandumve esset? Munus vero etiam hoc fuisse, ut quotidie mane & vespere tempore precum in Synagoga præsto esset, ad sacrum illum numerum denarium conficiendum? Imo vero etiam assiduum fuisse, ut aliis preces dicturis operam & præsentiam suam accommodaret? Numquis vero etiam illud; *Interpretem statum* fuisse in Synagoga, ejusque stipendiarium; qui rebus omnibus relictis, tantum Precibus & Lectioni vacaret? Ac denique, proprium fuisse Urbibus magnis, ut adeo in minoribus oppidis pagisque haud temere locum inveniret? Quis Hebræorum, inquam, usquam existit, qui, non dicam universa hæc de *Interprete* scripta reliquerit, sed vel singula eorum illi attribuerit; cum tamen hæc omnia & singula in illo inesse debeant, ut jure *Otiosus* haberi & dici possit; quemadmodum pridem §. XIX. & XX. pluribus evictum dedimus.

CXXIII. Ut vero nihil in illis est, quod in sententiam *Lightfooti* sit, ut produci atque excuti mereatur; ita non deest ibidem, quod eandem solide refutet. Codice *Megillah*, Cap. *Hakkore Omedh*. §. 6. קטון קורא בתורה ומתרגם אבל אינו פורס על שמע ואינו יורד לפני התיבה ואינו נושא את כפיו פוחח פורס את שמע ומתרגם אבל אינו קורא בתורה ואינו עובר לפני התיבה ואינו נושא את כפיו סומא פורס את שמע וכו' *Minorennis legit in Lege & interpretatur; sed non recitat benedictiones super periscopam Audi, neque transit ante arcam, neque*

neque elevat manus suas. Qui nudis brachiis incedit, recitat benedictiones ad pericopam Audi, & interpretatur: Sed non legit in Legge, neque transit ante arcam, neque elevat manus suas. Cæcus recitat benedictiones ad Audi, & interpretatur, &c. Agitur toto hoc capite, occasione Læctionis libelli Ester de ritibus quibusdam sacris in Synagoga & alibi receptis: & hoc commate sexto, qui qualesve illos ritus administrare queant. Inter alia vero etiam de Interpretatione Legis agitur, quæ non tantum male vestito & cæco conceditur, sed & puero minorenni. Unde luce meridiana clarius evadit, Interpretem Synagogæ non debere, imo aliquando non posse esse Otiosum. Nam cum Otiosi omnes majorennis esse debeant, cujusmodi soli admittuntur ad ערה coetum sacrum constituendum; Interpretatione hac etiam minorennis defungi potest. Res clara est, neque prolixa demonstratione indiget. Conferantur saltem, quæ supra §. XLII. de coetu sacro dicta sunt.

CXXIV. Quin ex eadem Mischna etiam illud concludi posse videtur, Interpretem statum non fuisse; sed quemadmodum Læctio Legis liberrima fuit, ad quam omnibus & singulis idem jus erat, modo illi exercendæ idonei essent; ita liberam etiam fuisse Interpretationem. De Legendi libertate res nota & certa est, unde in nostra Mischna etiam minorenni conceditur. At interpretatio eidem tribuitur. קטן קורא בתורה ומתרגם Minorennis, inquiunt, legit Legem & interpretatur. Neque vero minorennis solum, sed & cæcus, & qui nudis brachiis incedit, publice interpretari possunt; cum tamen duo posteriores Legem populo prælegere, vel ante pulpitum descendere non possint. Unde illa interpretandi libertas facile perspicitur; si quidem non est credibile, Veteres Hebræos, decori publici observantissimos, pueris, aut male vestitis statum in Synagoga munus fuisse commissuros; cum illud plane contra כבוד הציבור honorem Ecclesiæ fuisset futurum, cujus tamen illi homines ad superstitionem usque erant studiosi.

CXXV. Faciamus autem ita esse, & certus aliquis homo Interpretis munus in Synagoga sustinuerit; non tamen is inde Otiosus, & quotidie primus & ultimus, nedum assiduus in Synagoga fuit, aut esse debuit. Interpretatio enim illa tantum ter in

septimana instituebatur, quoties scilicet Sacrum Codicem publice prælegebant, diebus Sabbathi, Lunæ, & Jovis: ut adeo reliquis diebus ejus præsentiam & operam coetus non desideraret. *Otiosi* vero quotidie primi & ultimi, atque etiam assidui in Synagoga esse debebant.

CXXVI. Sed non lubet per singula ire, ne promissi immemores rursus prolixi fiamus. Illud præterire non possumus, quod *Lightfootus* tandem addit, *Hebræos hujus Interpretis originem inde à temporibus Esræ deducere*, idque merito factum ait. Nam in eo Hebræos, & quotquot Christianorum illos sequuntur, falsos esse, jam pridem prolixè & solide à Clarissimo *Altingio* ostensum est in duabus dissertationibus de *Constantia Linguae Hebrææ in Captivitate Babylonica; & Tempore cæptarum, & Modo usurpatarum in Ecclesia Versionum S. Scripturæ*, quæ in *Heptade Dissertationum Philologicarum prima sunt*: ubi hanc sententiam, & quam illi substruunt *oblivionem Linguae Hebrææ in Captivitate Babylonica*, multis invictis argumentis evertit; ad quas Lectorem nostrum remittere satis habemus.

CXXVII. Pergimus itaque cum *Lightfooto* ad reliquos duos, qui agmen *Otiosorum*, & hanc nostram primam Dissertationem proxime claudant. *Nonum & Decimum*, inquit Vir Clarissimus, *è triumviratu (lege decemviratu) quem nominemus, non est in promptu*: *Scholarcham Theologicum*, ejusque Interpretem, eos esse supponamus, de quibus alibi copiosior erit ansa disquirendi. Hic jam tandem sese desperata, sive *Otiosorum*, sive *Lightfooti* causa prodit. Dum enim sua hisce *Otiosis* insignia & distincta munia assignare laborat, adeo illi *Tribunal & Synagoga* non sufficiunt, ut etiam *Academicam* sollicitare debeat, quæ *Rectorem* suum, illiusque *Interpretem*, ad quæsitum numeri complementum suppeditet. *Rectorem enim Academicum* à Viro Clarissimo intelligi, quando *Scholarcham Theologicum* nominat, inde satis liquet, quod illi *Interpretem* comitem dat, cujus opera ille in institutione publica utebatur: de quo nos quoque alibi, si Deo visum, pluribus agemus; nisi forte Cl. *Lightfootus* alibi extra *Horas Talmudicas*, quod quidem hic promittere videtur, illud argumentum occuparit, quod nobis hætenus est incompertum.

CXXVIII.

CXXVIII. Et si vero hic ראש ישיבה *Rektor Academia*, sæpe etiam esset ראש הכנסת *Archisynagogus*, ceu supremus Ecclesiæ cujusque Doctor; tamen nullo suo merito in ordinem rejicitur *Otiosorum*. Neque istud Cl. *Lightfootum* vel hilum juvare possit. Nam cum V. Cl. supra *Judices Triumviros*, ceu summam potestatem habentes, *Archisynagogos* esse jussit: manifestum est *Rectorem Academia* hoc nomine ab illo non considerari.

CXXIX. Sive autem hunc *Scholarcham Theologicum* absolute consideres, qua talem; sive etiam simul qua *Archisynagogum*: ordine *Otiosorum* prorsus venit excludendus. Eo ipso enim, quod in בית המדרש *Schola*, sive *Academia* (quam à *Synagoga* distinctam esse, non minus atque tribunalia, ex superioribus abunde constat, vide §. xxxii.) munere suo fungitur, in qua totum diem docendo & disputando exigit; apparet, illum non potuisse esse *Otiosum*; non potuisse, inquam, primum & ultimum, nedum assiduum in *Synagoga* esse, ut negligentibus vel serio venientibus operam daret, & cum illis quodocunque ingressis preces funderet.

CXXX. Accedit quod nulla ratio *Doctorem* hunc בטל *Otiosum* esse jubeat, sive ab omni labore, artisve aut mercaturæ exercitio abstinere. Hanc licentiam veteres Hebræi certis limitibus quidem circumscriptam voluerunt, sed non prorsus *Doctoribus* ademptam. *Abstinendum quoque* (verba sunt Cl. *Altingii*, in *Oratione de Doctore Hebræo*, fine,) non tamen pari jure ac religione, ab omni opere mechanico, aut saltem parce illi vacandum inspectantibus aliis, curiosos oculos in alienas areas immittentibus. Licet enim honestum sit, ac divinæ institutioni consentaneum, manuum suarum labore victum querere; (quamobrem Doctor Gentium Paulus subinde ad σκηνοποιῶν rediit, non obstante functione sui ministerii:) tamen si τὰ βιωτικά aliunde suppetant, in primis ex gratitudine publica præstitam institutionem remunerante, laboris hujusmodi exercitium intermittere ad dignitatem muneris pertinet; simul etiam otium largitur ad ea meditanda, quæ aliis utiliter communicentur. Non ergo labor omnis prohibitus, sed certis legibus ita restrictus, ut ne quid dignitas muneris, vel commodum publicum inde capiat detrimenti; eadem ratione atque supra de *Judicibus Triumviris*,

atque omnibus ἐν ὑπεροχῇ constitutis, cautum vidimus.

CXXXI. Quid quod frequentia memorentur & laudentur exempla Doctorum, qui labore manuum sibi victum pararunt. *Maimonides* de his generaliter, in *Hilchoth Torah*, Cap. i. §. 9.

גדולי חכמי ישראל היו מהם חוטבי עצים ומהן שואבי מים
מהם סומים ואע"פ כן היו עוסקים בתלמוד תורה ביום ובלילה

Ex maximis Sapientibus Israël quidam fuere lignicidæ, alii hauserunt aquas, alii etiam cæci fuere; nihilominus dies noctesque operam dederunt studiis Legis. Ac ne quis hos privatos fuisse existimet,

ac non doctores publicos, consideret, quinam sint חכמי ישראל
והם מכלל מעתיקי השמועה איש מפי איש מפי משה רבינו:

Atque illi etiam ex iis, qui Traditionem oralem continua serie inde à Mose Mag. N. ad posteros transmiserunt. Fuchsin, f. 43. 1. 2. וזה

רבי יוסי היה מעבד עורות שרוב החכמים היה להם אומנות כדי
שלא יתהנו מארום:

Et hic R. Josès pellio fuit; Nam plerique omnes Sapientes artem aliquam exercebant, ne ab aliis quicquam com-

modi caperent. Quod R. David Gans in suo Tzemach repetit ad Millenarii quarti an. 881. Vorstius vero pro more obscurat, quan-

*do sic reddit: Atque pelles (vel membranas quibus lex inscribenda-
tur) curavit (seu pellio fuit) quibus multi Sapientum fidem habebant.*

Quasi אומנות fidem notaret, quam non quidem omnes, sed ta-
men multi illi R. Josè tribuissent. Sed hæc prolixa refutatione

non indigent. Aliud exemplum ibidem occurrit R. Johannis
Sandalarii, vel Calcearii, ita dicti סנדלין quia cal-
ceos conficiebat, vel ut alii volunt, שחיה נוקב מרגליות quia

margaritas vel coralia perforabat. Sic Codice *Megilla*, f. 26. 1.
m. R. Elieser memoratur, qui Hierosolymis Synagogam Alexan-

drinorum emit, in qua omnia sua negotia faciebat. Ex quibus
omnibus, aliisque multis, abunde liquet; Doctores Academicos
non fuisse coactos ab omni opere abstinere.

CXXXII. Eadem vero ratio Interpretis est, qua hic Do-
ctor Academicus publice utebatur. Nam cum ille Doctori, ad
discipulos reliquumque populum loquenti, adstare & vocis usum
commodare debuerit; manifestum est; illum non potuisse ope-
ram

ram dare Synagogæ uti *Batlanim* debebant. Quæ sola atque unica ratio sufficit, ad *Interpretem* illum *Otiosorum* ordini eximendum; ut huic rei diu immorari nihil sit necesse.

CXXXIII. Unicum adhuc monendum restat. Cl. *Lightfootus* tandem hos *Batlanim* etiam *litteratos* facit. *Tantum*, inquit, *de Capite Synagoga*, *litterato isto decemviratu*, qui & corpus etiam erat *Synagoga representativum*. Quod quidem de plerisque eorum, quos Vir Cl. *Otiosos* fecit, nemo temere negaverit: quis enim dubitet, quin *Judices* illi *Triumviri*, ש"ט *Minister Synagoga*, *Rektor Academia* ejusque *Interpres*, omnes Viri *litterati* esse debuerint, & *Diaconi* etiam sæpe fuerint? At si quis de ipsis *genuinis Batlanim* idem credat, næ is vehementer fallitur, & ab hoc errore nobis in viam erit reducendus.

CXXXIV. Quam in rem illud saltem observari velim, neque ex natura muneris illorum sequi, neque ex Hebræorum testimoniis ullo modo liquere, illos debuisse esse *litteratos*.

CXXXV. Quod enim *Munus* illorum attinet, illud non aliud fuit, quam ut quotidie in Synagoga præsentessent, ad numerum denarium, legitimum illum cœtum, conficiendum. Ad illum vero nihil *litterarum* studium facit, sed tantum *sexus*, *ætas*, & *status*; quemadmodum de eo supra §. XLII. fuse egimus, atque disertis Hebræorum verbis ostendimus, eo requiri עשרה גדולים ובני חורין *decem majorennēs & liberos*; quos omnes *masculos* esse tum indidem liquet, tum ex aliis locis, quæ nunc non occurrunt, ubi illos diserte זכרים *mares*, appellant, ut *foeminae* hic nullatenus censeantur.

CXXXVI. Est tamen in verbis *Maimonida*, & *R. Ascher* supra §. XIX. productis, quod non exigua specie in hanc rem trahi posse videatur. Dicunt sc. officium illorum inter alia esse לקרות בתורה *legere in lege*, & תלמוד תורה *Studium Legis*. Ex quarum phrasium priori facile suspiceris, illos *Lectionem Legis* publicam in Synagogis instituisse; ex posteriori vero, quod *Lightfootus*, alique cum illo velint, eosdem etiam debuisse esse *litteratos*. Quorum cum nobis hætenus neutrum persuadere possimus, ratio exponenda erit, cur aliter existimemus; illorumque verborum sensus paulo diligentius eruendus. Quia vero in se-

quenti differtatione de *Lectione publica* pluribus agemus, nunc id saltem probare conabimur, illud de quo hic agitur, תלמוד תורה, sive *Studium Legis*, non facere illos *Decemviros Literatos*.

CXXXVII. Id autem quo melius conficiamus, ante omnia dispiciendum erit, qui qualesque *Literatorum* nomine apud Hebræos veniant intelligendi. Atque hi procul dubio sunt, quos illi חכמים *Sapientes*, vel modestiori nomine תלמידי חכמים *Discipulos Sapientum* salutant, & à עם הארץ *populo terre*, illiterato vulgo, τῶν μὴ γινώσκοντων τὸν νόμον, distinguunt. Hi duo ordines enim sæpe distingui, fibique inter se opponi solent.

CXXXVIII. Quis autem sit תלמיד חכם, *Vir literatus*, quis item עם הארץ *plebejus*, egregie docent in Codice *Sota*, f. 22. a. m. אחרים אומרים אפילו קורא ושונה ולא שמש תלמיד. חכמים זהו עם הארץ קרא ולא שנה ה"ו בור לא קרא ולא שנה עליו הכתוב אומר וזרעתי את בית ישראל ואת בית יהודה זרע אדם זרע בהמה: *Alii dicunt (R. Meir,) Et si quis in Scriptura & Mishna versatus est, neque tamen Sapientibus operam dedit, is plebejus est: Qui tantum Scripturam legit, neque etiam Mishnam, ecce ille bardus est: Qui neque Scripturam neque Mishnam novit, de eo Scriptura dicit (Jer. xxxi.) Et conseram domum Israël, & domum Iehuda, semine hominum, & semine bestiarum.* Tres hic studiorum gradus dantur; *Scriptura, Mishna* f. *Deuteroseon*, & denique *Gemara*, qui summus est, & demum *Virum Literatum* facit; absque eo enim sit, non est nisi ע"ה *Plebejus*, quantumvis in *Scriptura* & *Mishna* lectione sit versatus; si vero hujus ignarus sit, *bardus*; si utriusque, plane *brutus* est. Tertius itaque gradus, שמוש תלמידי חכמים, *Studium Talmudis* aliquem à ע"ה distinguit, & *Literatum* facit, argumento illius, quod est Cod. *Schabbath*, f. 114. a. f. ואמר רבי יוחנן איזהו ת"ח כל ששואלין אותו הלכה בכל מקום ואומרה *Et dixit R. Jochanan; Quis est Vir Literatus? quicumque, si rogetur de constitutione aliqua juris in quocunque loco (quacunque materia,) de ea respondere novit.* Unde liquet, quantum sit, quod scire debeat, qui *Literati* nomen & locum tueri velit.

CXXXIX. Nolumus tamen dissimulare, alibi minus rigide agi,

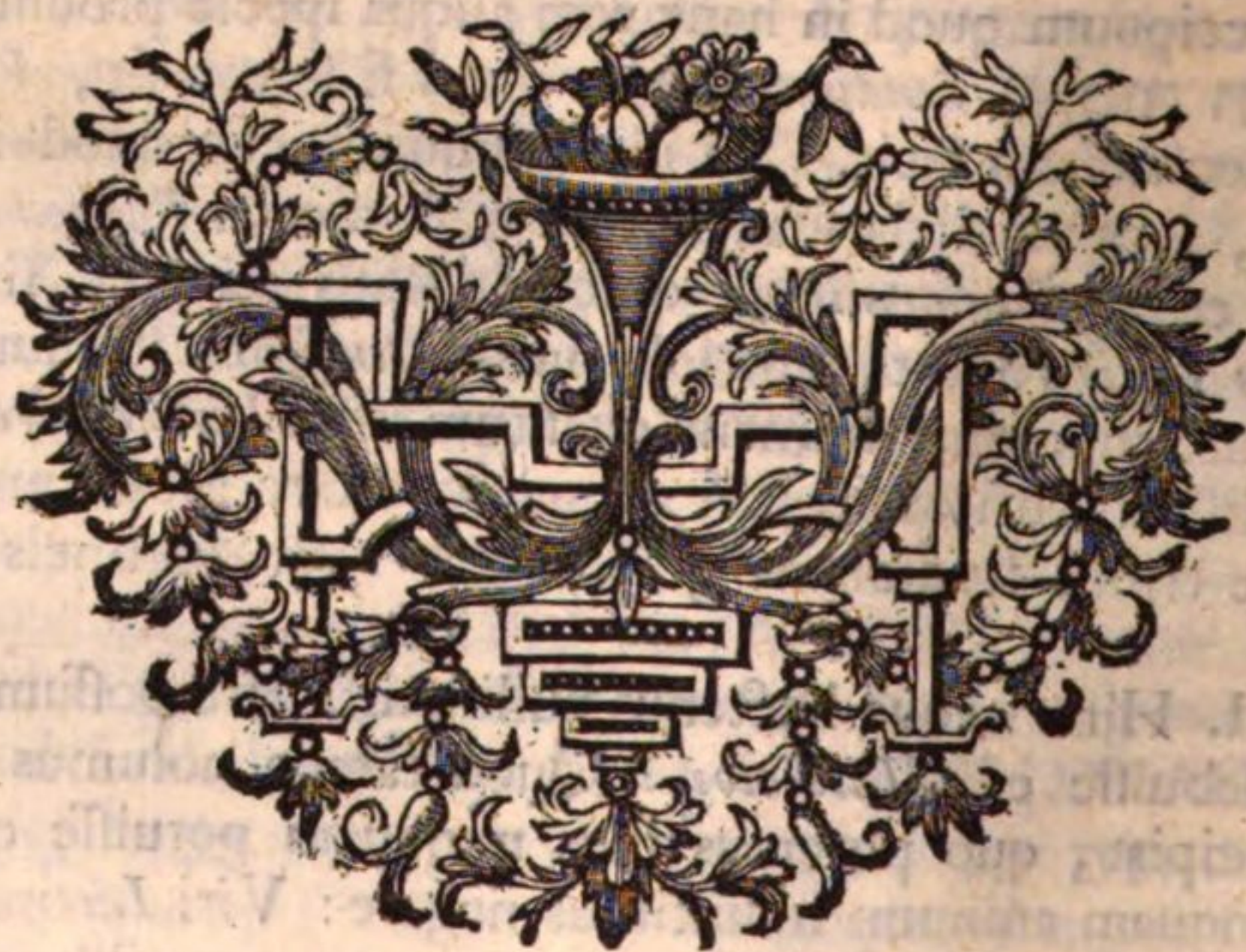
gi, atque etiam illum *Literatis* accenferi, qui tertium illum & summum gradum nondum sunt affecuti. Cod *Megillah*, fol. 26.

ואמר רבא ספר תורה שבלה גונזין אותו אצל ח"ח 2. f. Et dixit Rabba; Veterem, vel detritum librum legis recondunt apud Virum literatum, etiamsi tantum operam det *Mischna*. Ubi R. S. I. ואפילו שונה הלכות כלומר אפילו לא שמש תלמידי חכמים בתלמוד ובגמרא אלא במשניות id est, etiamsi nondum operam dedit Sapien- tibus in *Talmude* & *Gemara*, sed hætenus tantum versatus est in *Mischna* & *Traditionibus Exoticis*. Illum vero etiam *Literatum* dici, qui tantum *Scripturam* legerit, nusquam, opinor, inveneris.

CXL. Videamus itaque tandem, an boni nostri *Otiosi* summum, vel forte saltem medium illum eruditionis gradum conscendisse debeant. Sane uti in re ipsa nihil est, quod illos, qui coetum sacrum constituunt, *literatos* ejusmodi esse jubeat, qui in *Mischna*, & quod majus est, in *Gemara* probe sint versati: Ita in omnibus locis citatis nihil est, quod istud persuadere possit. Præcipuum quod in hanc rem aliqua specie produci potest, est תלמוד תורה *Studium Legis*: quod si solum sit, *Virum Literatum* nequaquam facit. At illud summum esse quod in *Otiosis* exigatur, loca parallela suadent, in quibus cum *Rabbenu Ascher*, tum ipse etiam *Maimonides*, quicquid illius rei est, simpliciter *Lectionem Legis* vocant, qua sola omne *Otiosorum* studium & eruditio absolvitur: quæ immane quantum infra *Viri Literati* dignitatem subsidit, uti ex iis jam abunde constare arbitramur, quæ modo de tribus studiorum gradibus ex ipsis *Hebræis* sunt allata.

CXLI. Hinc itaque hætenus nulli existimare possumus *Decem Otiosos* debuisse esse *Literatos*. Quod tamen nolumus eo quicquam accipiat, quo putemus illos nunquam potuisse esse tales; quod nunquam animum induximus negare: *Viri Literati* enim ad illud ministerium æque adhiberi potuerunt: atque illiterati quivis; & posteaquam ad id muneris vocati erant, pingue otium temporisque opportunitatem nacti, nihil causæ dari potest, quominus, modo animus illis ingeniumque ad eam rem esset, sese vel priva-
tim

tim vel in Synagoga inter se mutuo in studio *Mischna & Gemara* utcunque exercerent. Quo tamen etiam illud accedit, quod priusquam *Institutiones* juris Judaici à R. *Juda Sancto*, & *Pandecta* à *Rabb Ase* & *Rabb Ame* in ordinem redactæ atque in unum volumen congestæ essent; qui illa tempora antecesserunt, non potuerint privatim per se illis studiis operam dare, quæ non nisi à traditione, & orali pendebant institutione Magistrorum. Interim si quis sit, qui vel ex natura muneris, vel ex disertis Hebræorum testimoniis illam summæ *eruditionis* laudem *Otiosis* valide asserere queat; adeo hanc illis non invidemus, quin hoc titulo eos in posterum libenter simus honoraturi; quemadmodum jam modo concessimus, iterumque utraque manu largimur, nihil ob stare, quominus *Literati* esse potuerint, & forte aliquando etiam quidam tales fuerint. At illos *universos & singulos necessario debuisse esse Literatos, semperque fuisse*, id ejusmodi est, ut nobis hactenus nulli possimus persuadere.

DISSERTATIO II.

DE

DECEM OTIOSIS
SYNAGOGÆ.

CAPUT I.

Sequentis Dissertationis argumentum. Rationes rejectæ ab Aliis sententiæ Lightfooti examinantur. Rector Academiæ ex Synagoga non excludendus. Multo minus Collectores Eleemosynarum. De Diaconis N. T. & hodierno illius vocis usu.

I.

um veritas omnis simplex est, & cujusque rei non nisi unica dari potest: tum error multiplex & sæpe circa eandem rem varius esse solet. Id quod tunc maxime contingere videas, quando plures, qui in eandem rem indagandam incumbunt; rebus nondum satis exacte perpensis, neque iis omnibus adhibitis quæ oportebat: præcipiti judicio feruntur, & conjecturis suis, novis quidem illis & ad speciem ingeniosis, sed infirmis tamen & sæpe ineptis, certatim indulgent, easdemque ceu totidem demonstrationes μετὰ πολλῆς παρρησίας incauto Lectori obtrudunt.

II. Atque id causæ est, cur nobis, qui de *Otiosis Synagoga* commentari instituimus, & Cl. *Lightfooti* sententiam jam prolixè, & uti quiddem arbitramur solide refutavimus, tamen nondum otiosis esse liceat, & vera illorum ratione breviter explicata, finem facere scribendi.

III. Posteaquam enim multi Doctissimi Viri rerum omnium securi, solius *Lightfooti* auctoritate freti, traditam ab illo explica-

Zz

tionem

tionem adoptassent, & data occasione repetiissent: nuperrime *Vir* inter nos *Doctus*, cum *totam Veteris Synagoga constitutionem* tradere vellet, observatis quibusdam illius sententiæ incommodis, ab eadem sibi discedendum putavit, & in alia omnia eundem, cum *veritatem ipsam ab iis, quæ Lightfootus docuerat, longe diversam sibi apprehendisse* videretur.

IV. Cum vero idem *Vir Doctus* Synagogam, quam moliebatur, absque illustri illo collegio decemvirali nullo modo consistere posse putaret; etiam ipse illud operi suo fundamentum subjecit: ut ita *Vetus Synagoga* ex ruderibus excitata novo pulcherrimoque opere surgeret, novis item vivisque coloribus illustrata, priscum & nativum illum nitorem præ se ferret, & Christianorum omnium oculis animisque sese ingereret admirandam; ceu quorum Ecclesia ex ista primum sit enata, & ad ejusdem etiam morem & exemplum constituta.

V. Rem ipsam tamen alia via aggreditur, & omnibus illis, quos *Lightfootus* in scenam produxerat, loco motis, *Tres פְּרָשִׁים Synagoga Pastores*, seu summos Præfectos & Gubernatores, substituit; & denique *Septem Lectores*, qui singulis Sabbathis Legem publice in Synagoga recitabant. *Hos enim Septem si cum Αἱρετικῶν ὄνομα conjugas, habes numerum, quem quarimus denarium.* Præsertim quum plura officia nunquam antiquissimis temporibus in Synagoga, uti quidem *Vir Doctus* putat, repereris.

VI. Quæ nova hariolatio (ita enim illam *veritatem* appellare non veremur) quam firma sit, & quantum ponderis habeat ad persuadendum, præsentī Dissertatione constituimus examinare: ut omnibus errorum nebulis discussis argumentum hoc de *Decem Otiosis* tandem plena in luce positum conspiciatur.

VII. Priusquam vero rem ipsam aggrediamur, rationes nobis excutiendæ erunt, quibus *Vir Cl.* inductus à *Lightfooto* discessit. Idem enim in hac re accidisse videtur, quod vulgo iis solet, qui cum adversarium nacti sunt, sæpe seu nimio contradicendi studio, seu metu quodam, ne forte plus justo adversario concedant, seu denique insigni rerum ignorantia, non ea modo negant, quæ aperte falsa sunt, sed etiam illa, quæ sunt manifestæ & confessæ inter omnes veritatis.

VIII.

VIII. Posteaquam enim Cap. I. prolixè de פְּרַנְסִים sive *Pastoribus* actum esset, quo nomine existimat, summos Synagogæ Præfectos, Ἀρχισυναγώγης, & potuisse jure appellari, & Veteribus Hebræis etiam sæpe appellatos esse: quo rectius illa omnia intelligi possint, Veteris Synagogæ effigiem, pro eo atque illam apud animum suum conceperat, delineat: *Johannis Lightfooti, & Samuelis Petiti, Doctissimorum Virorum sententiis de Veteris Synagogæ constitutione prius examinatis.*

IX. Hic itaque præmissis quibusdam de Numinis divini præsentia in cœtu illorum, qui rebus sacris operantur, vetus Hebræorum scitum, quod *Lightfootus* ex *Maimonide* produxerat, V. Cl. ex *Colbo* repetit; ubi cum de synagoga condenda agatur ubicunque decem Israëlita, majorennēs illi & liberi, incolunt: hos decem Israëlitas cum *Lightf. de Otiosis* accipit. *Decem vero hi Israëlita*, inquit, *alibi dicuntur עשרה בטלנים, vel בטלנים, decem otiosi, qualia loca collegit Lightfootus post alios multos.*

X. Fundamentum ergo Synagogæ condendæ cum *Lightfooto* commune habet, *Decem* sc. *Otiosos*, absque quibus nulla Synagoga legitima esse possit. Sed cum quicquid est illius fundamenti, jam superiori dissertatione machinis adactis convellerimus atque everterimus; neque hic quicquam novi ad ea tutanda afferatur: nihil est, cur in hac re opera nostra, & Lectoris patientia abutamur. Reperantur saltem ea, quæ præcedente Dissertatione §. x. & seq. dicta sunt. Quod vero Cl. *Lightfootus* post alios multos loca in hanc rem collegisse dicitur, vehementer equidem quædam ex illis producta vellem, vel saltem illorum locorum indicium factum, ubi vel *Lightfootus*, vel quicunque alii ex multis illis, dicta Hebræorum congesserint. Nobis certe hætenus non contigit esse tam beatis, ut vel *Lightfooti*, vel aliorum omnium omnes libros noverimus, nedum habeamus aut legamus.

XI. Tum porro ratio sacri illius numeri denarii investigatur, eaque admodum macilenta adducitur, atque etiam novo, si Dīs placet, testimonio confirmatur. Sed & illam rationem in superiori dissertatione, §. XLII. falsam esse ostendimus; & reliqua, quæ ad hunc locum animadvertenda erant, ibidem jam antici-

pavimus, ut hic repetere nihil sit necesse. Vide sis ibid. pag. 48. f.

XII. Inde ergo, sententia Cl. *Lightfooti* breviter & succincte proposita, veniaque præfata, *Vir Cl.* rationes exponit, cur Doctissimo *Lightfooto*, cætera in hoc genere Antiquitatum versatissimo, sese opponere non vereatur.

XIII. Earum prima hæc est; quod cum *Veteres Judæi* *Φράσας* decem hominum Otiosorum nunquam nisi de *בית הכנסת* Synagoga utantur: *Lightfootus* eandem etiam accipiat de *Scholarcha Theologico*, ejusque *Interprete*, qui officio suo in *Academia* fungebantur, nequaquam vero in *Synagoga*. Argumentum sane sic satis solidum, & à nobis quoque supra usurpatum, si recte intelligatur, & dextre adhibeatur. Quod ut hic factum sit, equidem vehementer vereor. Nam quod *Professori Academico* nullæ in *Synagoga* partes conceduntur, id præter ejus meritum fit, & contra consuetudines *Hebræorum*.

XIV. Etenim quid causæ dici fingive possit, cur *Rektor Academia* non simul etiam queat esse *Rektor Synagoga*, vel *Archisynagogus*? Cur non apud *Hebræos* æque atque hodie apud *Christianos*, saltem *Evangelicos* illos, quorum *Professores Theologiæ* in plerisque omnibus *Academiis* & *Scholis* etiam ministerio funguntur verbi? aut forte putabimus, non posse unum eundemque utrisque exercitiis, *Academicis* illis & *Ecclesiasticis*, quotidie vacare atque interesse? Id nos quidem nunquam putavimus, neque alius quisquam arbitrabitur, nisi qui in *Academiis* pariter atque *Synagogis* *Hebræorum* prorsus hospes est & peregrinus. Putentur saltem stata *Synagogæ* publice frequentandæ tempora, a nobis alibi explicata, & sat spatii supererit, quod institutioni *Academicæ* impendantur. Et notius est; ex *Synagoga*, sacris publicis jam peractis, demum transire solitos in *Academiā*, quam ut operæ pretium sit illud multis docere.

XV. Moris autem fuisse, ut *ראש ישיבה* *Rektor Academia* quandoque etiam esset *ראש הכנסת* *Archisynagogus*, alibi pluribus probabimus. Nunc unicum illud ex *Maimonide* produxisse sufficiat, *Hilch. Tephillah*, Cap. viii. §. 12. *והרב ממנה אחד מתלמידיו להתפלל לפניו בציבור*: *Doctor designat aliquem*

quem discipulorum suorum, qui coram ipso in cœtu preces dicat. Agitur de precibus publice in Synagoga recitandis. Hanc provinciam *Rabb*, Doctor Academicus, discipulo alicui committit. Id autem *Archisynagogi* est, quemadmodum *Jarchius* ad Codicem *Joma* & *Sota* docet; quando dicit, ab *Archisynagogo* decerni, quis descendat ante pluteum, ad preces publice in cœtu fundendas.

XVI. Non itaque ideo *Rektor Academicus* ex ordine *Otiosorum* venit eximendus, quod in Synagoga nullum locum & munus habeat: Sed quia ratio muneris Academici non finit illum assiduum esse in Synagoga, ut superiori Dissertatione dictum est. Vide §. cxxix.

XVII. Sed transeat illud argumentum, & valeat quantum apud quemque potest. Gravius est, quod sequitur, quando *Diaconi*, Eleemosynarum collectores, non modo ordine *Otiosorum* excluduntur, sed etiam ex ipsa ejiciuntur Synagoga. *Ficti mihi*, inquit Vir Doctus, quam maxime etiam videntur *Diaconi* in בית הכנסת Synagoga, ad denarii hujus numeri complementum. Nam si *Veterum Hebraorum* scita perlustremus, (sic mox pergit) manifestum erit, ELEEMOSYNARUM COLLECTORES, גבאי צדקה dictos, fuisse membra CIVITATIS, non SYNAGOGÆ. Quod siquidem ita sit, nulla ratione inter decem בטלנים *Otiosos*, quos Synagoga requirit, possunt numerari. Et hinc adeo etiam *DIACONORUM* vox, sive illa ex *Apostolorum Actis*, sive ex *Pauli discursu* in *Epistola ad Timotheum* priore orta sit, *Viro Cl.* plane in communi sermone extra *Sacrorum Scriptorum* mentem usurpari videtur. Quandoquidem *Diaconi*, in *Veteri Ecclesia* hoc nomine ita dicti, nihil minus fuerint quam *Eleemosynarum Collectores*.

XVIII. Cum vero isthoc pacto, *Diaconis* Hebræorum, gravissimis meritissimisque Viris, summa injuria fiat; ab illa nobis erunt vindicandi, & suus illis avitus in Synagoga locus asserendus. Quo facto etiam de *Diaconis*, quorum in *Actis* mentio occurrit, & hodierno illius vocis usu disquiremus.

XIX. Atque hic lubens equidem scire velim, quid causæ sit, quare *Diaconi* in Synagoga ficti videri possint; aut quenam illa *Hebraorum* scita, ex quibus manifestum sit, גבאי צדקה *Colle-*

Stores Eleemosynarum, potius ad civitatem pertinere, quam *Synagogam*. Ignoscet nobis, spero, æquus Lector, si cui hoc simpliciter & absque Veterum tabulis affirmanti non credimus, neque tantum dare possumus *Viro* inter nos *Docto*, ut usque ad lectas, quas molitur ad hoc argumentum exercitationes, iudicium nostrum suspendamus. Res evidentior est, quam ut quisquam, qui *Synagogam* vel à limine salutavit, de illa possit dubitare. Neque si qui alii, vel gravissimi viri, de *Diaconis*, eorumque origine aliter statuunt, idcirco quam à Rabbinis, fidissimis testibus, accepimus, aut ex ipsa Scriptura didicimus, sententiam mutamus: satis certi, Christianorum quosdam sæpenumero rebus Hebræorum à se male perceptis ejusmodi nomina imposuisse, quæ illis nullatenus conveniunt; &, quod turpius est, Hebræorum dicta & φράσεις cum dictis Scripturarum alterius plane sententiæ comparare. Cujusmodi fucum ad veritates Sacræ Scripturæ, per se satis pulchras atque evidentes, exornandas atque illustrandas, scilicet! ex Rabbini scriptis parare nos quidem nunquam cogitavimus: Utrum vero istud à nobis, an ab *Aliis* potius, qui id nobis objiciunt, admissum sit, candidi atque eruditi Lectoris arbitrium esto.

XX. Ut igitur rem ipsam agamus, cum Eleemosynarum largitio præceptum sacrum sit, & insigne religionis Judaicæ officium; quis dubitet, quin earundem *Administratores*, qui illis colligendis & distribuendis sunt præfecti, etiam ipsi præfecti sacri sint, & ad *Synagogam* potius pertineant, quam ad Civitatem? Esse autem Eleemosynas sacri cultus exercitium, extra omnem controversiæ aleam apud Hebræos positum est. Audiamus hac de re *Maimonidem*, *Hilch. Zedakah*, Cap. x. §. i.

ח"בין אנו להזהר במצות צדקה יותר מכל מצות עשה שהצדקה סימן לצדיק ורע אברהם אבינו שנאמר כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו לעשות צדקה ואין כסא ישראל מתכונן ודת האמת עומדת אלא בצדקה שנאמר בצדקה תכונני ואין ישראל נגאלין אלא בצדקה שנאמר: Cl. Prideaux: Obligamur

nos magis cauti esse in observando præcepto de Eleemosyna, quam in observandis omnibus aliis præceptis affirmativis, quoniam Eleemosyna est insigne justi seminis Abrahami, patris nostri, sicut dictum est, (Gen. xviii. 19.) quoniam cognosco illum, quod præcepturus sit filiis suis, ut exercent Eleemosynas; Nec Regnum Israël confirmabitur, nec vera Religio stabilietur, nisi per Eleemosynas, uti dictum est, (Jes. liv. 14.) per Eleemosynam stabiliaris; nec Israëlita redimendi sunt à captivitate sua, nisi per meritum Eleemosynæ, sicut dictum est, (Jes. i. 27.) Zion redimetur per iudicium, & reduces illius per Eleemosynam. Unde sole meridiano clarius elucet, Eleemosynas esse insigne populi, & fundamentum regni & religionis Judaicæ, nec non medium futuræ, quam expectant, liberationis.

XXI. Et hinc adeo, ceu quædam insignis pars religionis, cum precibus conjungi solet, imo etiam his præmitti. Idem *Maim.* l. c. §. 15. גדולי החכמים היו נותנין פרוטה לעני. קודם כל תפלה ואחר כך מתפללין שנאמר אני בצדק אחזה פניך: *Sapientes primarii semper ante preces solent dare prutam pauperi, & deinde precari, uti dictum est: Psal. xvii. 15.) Ego in merito Eleemosynæ aspiciam vultum tuum.* Vide sis etiam §. 2. & 3. Ubi qui Eleemosynas dare recusat, *Originis gentilis suspectus habetur, & Belial atque Improbus vocatur, ceu qui legem fraternitatis Israëliticæ impudenter violat, Deumque Patrem suum coelestem abnegat.*

XXII. Atque inde porro factum, ut rationes Eleemosynarum in Synagoga reddantur, in qua nihil nisi sacrum tractari fas est. *Maim. Hilch. Teph. Cap. xi. §. 7.* ואין מחשבין בהן חשבונות אלא אם כן היו חשבונות של מצוה כגון קופה של צדקה. *Neque rationes in iis (Synagogis) supputant, nisi sacre sint, uti ararii eleemosynarum, & lytri captivorum, & quæ sunt id genus alia.* Commate antecedente alia multa recensuerat, quæ religio loci in Synagoga fieri vetat; non modo ludicra illa atque indecora, sed etiam quæ per se licita, & quandoque necessaria sunt, ut si quis se æstui solis aut ingruenti plu-

pluviæ subducatur, sed quæ quoniam ad cultum Dei non faciunt, prorsus illicita censentur. At *rationes Eleemosynarum* sunt **שר מצוה** *præcepti*, vel res sacra, ut illas in Synagoga deponere omnino liceat.

XXIII. Quamobrem nulli dubitamus, *Collectores Eleemosynarum* ad Synagogam referre, ipsis Hebræis præeuntibus. *Sch. Ar. Or. Ch. Tit. LIII. §. 26.* קהל שנהגו למנות אנשים על צורכי הציבור לזמן ובהגיע הזמן יצאו אלו ויכנסו אחרים תחתיהם בין לחזן בין לקופה של צדקה בין לשאר מנויים הצריכים לציבור בין שנוטלים עליהן שכר בין שאינן נוטלים אפילו לא: *Quando cætus solet negotiis suis quosdam ad certum tempus præficere, adeo ut tempore illo elapso prioribus munere decedentibus alii novi succedant; sive in ministerio Synagoga, sive in Diaconatu, sive in reliquis muneribus in Ecclesia necessariis; sive illi stipendia mereantur, sive non: etiam si illis tempus non definiverunt, סתמן כפירושן, quoniam consuetudo ita obtinet.* Agitur Titulo illo de *Ministro cætus*? notissimo Synagogæ membro, eademque §. 24. etiam de *Rabb*, *Archisynagogo*: & tandem hoc ultimo §. 26. de omnibus in univ-
ersum, qui quaecunque munus in Synagoga administrant. Inter eos autem in primis *Diaconi* commemorantur, qui לקופה של צדקה *Cistæ eleemosynaria* sunt præfecti. Quod sane non fieret, nisi illos ad *Synagogam* existimassent pertinere.

XXIV. Sed quid multis moramur, cum non desint, qui, distinctione inter res sacras atque civiles facta, *Eleemosynarum administrationem* clarissimis verbis *sacris* annumerent, & a civilibus distinguant? Ita *R. S. I.* apud *R. Abraham* in *Fuchasin* f. 85. 2. אמר רב ביבי דגברא רבא הוא ליעיין במילי דשמיא והגר במילי דמתא פר"ש ו'ל בגבוי צדקה וחלוקתם וסדר הפטרה ותרגום הוא מילי דשמיא ומילי דמתא שאר צרכי צבור: *Dixit Rabb. Bebbi, se (an illum?) virum magnum esse, qui res cælestes curare debeat; Profelytum vero res civiles.* Id *R. S. I. p. m. explicat de Eleemosynarum collectione,*

Etione, earumque distributione, de ordinatione Læctionis prophetica, & Interpretatione, quæ negotia cœlestia (Sacra, divina) sint: negotia vero civitatis, reliquæ publicæ curationes, uti murorum, portarum, & fontium. Viden' hic administratio Eleemosynarum quorsum referatur? non certe ad **מילי דמתא** negotia civitatis, sed ad **מילי דשמיא** sacra illa, quæ ad Synagogam pertinent, haud secus atque ordinatio baptaræ & Interpretatio, quibus moderandis Archisynagogus præfectus erat. Quo argumento nihil evidentius, nihil validius desideres, inprimisque adversus eos, qui **גברא רבא** singularem titulum Archisynagogi faciunt; de quo nos tamen adhuc dubitamus.

XXV. Sic ergo satis evictum existimamus, *Gabbaim* non ad Civitatem pertinere, uti *Vir Doctus* contendit, sed ad Synagogam; ut plura argumenta, à **חבר עיר** Doctore Civitatis, Archisynagogo, & **שבי העיר** Semptemviris Civitatis, Synagogæ senioribus, ad quos etiam aliquando cura Eleemosynarum certis occasionibus devolvebatur, desumpta, nihil necesse sit afferre. Fiet id alibi, si opus videatur. Vide saltem *Maim. de Eleemosynis*, Cap. ix. §. 7. & vii. §. 14.

XXVI. Pergimus itaque cum Viro Docto ad *Diaconos* Ecclesiæ Christianæ, quos nihil minus fuisse credit, quam *Collectores Eleemosynarum*; adeo quidem ut vox ipse, undecunque repetatur, in hodierno Ecclesiæ nostræ usu plane præter Sacrorum Scriptorum mentem usurpetur. Existimat enim V. D. *Diaconos* Apostolo memoratos ad amussim respondere **נש"ל** Nuncio Synagoga; neque levem errorem putat, quod & D. *Lightfootus* & alii præstantissimi viri passim inculcent, *Diaconos* Paulo memoratos fuisse *Collectores Eleemosynarum*. Qui error nobis pariter profligandus erit, ne minus de Ecclesia quam Synagoga mereri velle videamur, parum de eo solliciti, quod V. D. in suo *Azanita* abunde monstraturum promittit.

XXVII. Videamus igitur primum historiam illam, quæ Act. vi. describitur, ubi collegium illud Septemvirale institutum legimus, quod *Diaconorum* esse contendimus. Quæ quo melius intelligatur, quædam ex institutis Hebræorum repetenda erunt, ad quorum imitationem rem totam gestam esse arbitramur. At-

que eam in rem jam superiori dissertatione dictum est, *Gabbaim*, seu *Eleemosynarum Collectores* duplices fuisse, quorum alteri *pecunia* colligendæ atque administrandæ præfecti erant, alteri *cibis*. Hi **התמחוי נבאי תמחוי** dicebantur, *Collectores catini*, & aliquando **פרנסים** quasi *Pastores* dicas, vel si mavis & licet, *Oeconomi*, *Dispensatores*, *Cibatores*: illi **קופה נבאי** *Collectores cistæ*. *Collectores* autem *catini*, de quibus nunc potissimum loquimur, quotidie terni cibos colligebant, eosdemque quotidie inter pauperes peregrinos, quantum cuique in singulos dies sufficeret, distribuebant: cum alteri illi pridie Sabbathi nummos bini cogerent, eodem die quoque à ternis inter cives egenos diribendos. *Maimonides*, l. c. Cap. ix. §. 5. 6. **הקופה אינה נגבית אלא בשתיים שאין עושים שררה על הצבור בממון בפחות משנים ומותר להאמין לאחר המעות של קופה ואינה נחלקת אלא בשלשה מפני שהיא כדני ממונות שנותנים לכל אחד די מחסורו לשבת: והתמחוי נגבה בשלשה שאינו דבר קצוב** *Eleemosyna Cistæ non collecta fuit nisi per duos, nullum enim in ecclesia constituunt magistratum circa res pecuniarias, qui exercetur per pauciores, quam duos; unius vero fidei licitum est committere pecuniam Cistæ; sed ea non distribuenda est nisi per tres, quoniam hoc est instar judicii pecuniarii, singulis enim dant, quantum satis est indigentia eorum in septimanam. Eleemosyna autem Catini colligitur per tres, quia non est res fixa, & pariter distribuitur per tres.* **התמחוי נגבה בכל יום וקופה מערב שבת לערב שבת והתמחוי לעניי עולם והקופה לעניי אותה העיר** *Eleemosyna Catini collecta fuit quotidie; Eleemosyna vero Cistæ singulis vespertiis Sabbathi: Eleemosyna Catini est pro pauperibus quibuscunque totius mundi; Eleemosyna vero Cistæ pro pauperibus istius civitatis solummodo.*

XXVIII. Quod tamen in hunc illumve usum collectum erat, à civibus, iisve quos rebus Synagogæ curandis præfecerant, in alium usum, siquidem è re esse videretur, poterat converti; ita ut, si plures peregrini essent, quam quibus collecti cibi sufficerent.

ficerent, pecunia in civium usum collecta cibi emerentur, & vice versa. Ibid. §. 7. רשאי בני העיר לעשות קופה תמחני ותמחוי קופה ולשנותן לכל מה שירצו מצרכי צבור ואף על פי שלא התנו כן בשעה שגבו ואם היה במדינה חכם גדול שהכל גובין על דעתו והוא יחלק לעניים כפי מה שיראה הרי זה רשאי לשנותן לכל מה שיראה: *Incola civitatis jus habent convertere Eleemosynam Cistæ in Eleemosynam Catini; & Eleemosynam Catini in Eleemosynam Cistæ; & commutare eas pro quacunque re voluerint ex iis quæ sunt necessariae in usum Ecclesiæ, immo licet hanc conditionem non fecissent eo tempore quo collegerunt; & si sit Doctor celebris in ea civitate, in cujus arbitrium omnes colligant, ita ut ipse distribuatur pauperibus, juxta quod ei videbitur, ecce ille jus habet commutare eas pro quacunque re ei videbitur esse Ecclesiæ necessaria.*

XXIX. Hisce sic præmissis, quotus quisque est, qui non illico perspiciat, ad eundem modum rem omnem in prima illa Ecclesia Apostolica compositam fuisse? Qui recens ex Judaïsimo ad Christianismum conversi erant, non tantum eleemosynas liberaliter erogabant, sed integras possessiones suas distrahebant, & argentum inde confectum ad Apostolorum pedes deponebant, sua omnia in commune conferentes. Act. iv. 32. f. Inde porro liberalis eleemosynarum inter omnes egenos distributio, Cap. ii. 42. 45. 56. Erat autem illam quotidiana, inprimisque ciborum, Ibid. & Cap. vi. 1. Erat enim κλάσις & ἄρτος fractio, distributio panis, respectu dantium, & μεταλήψις τροφῆς acceptio victus, respectu inprimis pauperum accipientium, Cap. ii. 42. 46. & διακονία τροπεζῶν, ministratio mensarum vel ciborum, eaque καθημερινὴ quotidiana, Cap. vi. 1. 2. Ut ovum ovo non sit similis, quam institutum illud nascentis Ecclesiæ Christianæ erat mori & consuetudini Hebræorum, ex quorum Synagoga Christiani illi vix ac ne vix quidem erant egressi, cujusque adeo mores, & instituta, in quibus nihil vitii vel incommodi hactenus erat observatum, non poterant non approbare. Et hanc rem universam Apostoli, uti apud Judæos aliquando Archisyna-

gogi, suo consilio utcunque, sed dubium per quos homines, non sane certos illos & statos, moderabantur.

XXX. Quod vero *quotidiana* hæc *alimentorum distributio* primis illis temporibus *inter solos Hebræos* facta sit, *Hellenistarum* viduis, & si qui alii pauperes, neglectis; cum apud Judæos è contrario *cibi quotidie* distribuèrentur *inter peregrinos*, non vero *inter cives*: id neminem movere debet, quandoquidem illud nostræ explicationi non tantum nihil adversatur, sed eandem etiam quam evidentissime confirmat. Quod enim primo argentum converteretur in usum ciborum, id pro more Synagogæ factum est, & plenissimo jure, quod cum ipsa Ecclesia habebat, tum Apostoli, qui illius negotia moderabantur: quod vero porro viduæ *Hellenistarum* (sive illi *Hebræi* origine fuerint, & natione *Græci*, uti *Drusio* aliisque Clarissimis Viris videtur; sive *Gentiles profelyti*, uti Vir summus *Cl. Salmasius* contendit: nam illos *Hebræis* istis Hierosolymitanis peregrinos fuisse, ex oppositione & historia sic satis liquet, ut illa controversia ad hanc rem nihil faciat.) quod, inquam, viduæ *Hellenistarum* in illa quotidiana distributione negligenterentur, id præter morem & æquum factum est, atque adeo justam Hellenistis causam præbuit cum Hebræis super ea re querendi. Quem errorem ipsi adeo Apostoli mox emendatum voluerunt, qui re ad multitudinem relata, auctores fuere collegii cujusdam septemviralis instituendi, quod huic negotio in posterum procurando vacaret. Id quod etiam mox Ecclesia universa consentiente factum est.

XXXI. Atque ex iis, quæ hæctenus dicta sunt, jam cuivis luce ipsa clarius constare posse arbitramur, *Septemviros* illos institutos esse exemplo *נבאים* *Eleemosynarum*, qui in Synagoga erant, & quidem in specie *נבאי תכתי* id est eorum, qui *Catino* præerant, vel cibis colligendis & distribuendis. Ut enim illi apud Hebræos *תכתי*, *Catinum*, ita hi *τραπέζας* *mensas*, curabant: illi *בכל יום*, hi *καθ' ἡμέραν*; illi *עיר אחרת* *pauperibus alius* *enjuscunque civitatis*, hi *τοῖς Ἑλληνισαῖς*, *Gracissantibus*, sive genere sive loco nativitatis & commorationis ab Hebræis distinctis.

XXXII. Unde jam quoque porro liquet, *Illustrem Grotium*, acerrimi judicii virum, & alias in Synagogæ & Ecclesiæ ritibus con-

conferendis felicissimum, hic loci graviter errare, quando τὰς διακονῶντας ταῖς τραπέζαις cum Hebræorum **חֲזַנִּים** contendit. Sic enim ille ad comma tertium Cap. vi. Act. *Ἐπὶ τῆς χρείας ταύτης* ad hunc usum, **על מלאכת הזאת** exemplo sc. illorum, qui in Synagoga dicebantur **חֲזַנִּים**, Epiphanio *Ἀζανῖται*. Totum prima Ecclesiæ regimen conformatum fuit ad formam Synagoga. Quæ bene sese habebant, nihil opus erat mutari. Habuere tales & Esseni: de quibus Philo, *Ἐλεύθεροι δὲ ὑπηρετῶσι τὰς διακονικὰς χρείας ἐπιτελόντες*. Tales Josephus ἀποδέκτας & χειροτονητὰς ἐπιμελητὰς vocat. Sed neque ἐπὶ τῆς χρείας ταύτης Hebræis dicitur **על מלאכת הזאת**, ceu qui pro illo semper dicunt, **על הצורך הזה**, vel, uti passim legitur, **על צרכי ציבור**, super negotiis cætus: neque hi Septemviri exemplo **חֲזַנִּים** Custodum Synagoga, qui Epiphanio *Ἀζανῖται* dicuntur, sunt instituti. Discrimen inter illos Synagogæ **חֲזַנִּים**, & hos Ecclesiæ Christianæ Septemviros, majus est & evidentius, quam ut ulla ratione inter se componi possint. Hi enim, uti ex occasione & totius rei historia abunde liquet, instituti sunt, tantum εἰς διακονίαν τραπέζων, ut mensis operam darent, & pauperibus alendis: ad quam rem illi in Synagoga nunquam sunt adhibiti, quandoquidem illi curandæ alii præfecti erant, qui **גְּבִיָּאִים** Collectores, & in specie **גְּבִיָּא דְּמַחֵי** Collectores Catini vel ciborum dicebantur, uti jam sæpius est inculcatum.

XXXIII. Atque hæc Viri Illustris sententia jam pridem à Cl. Riveto erroris notata & convicta est, Grot. *Discuss. Dial. Sect. xiv.* Cujus verba hic loci exhibere non abs re erit. *Ait Discussor, Diaconos ab Apostolis institutos ad instar eorum, qui in Synagoga Azanim dicebantur. Sed quomodo probabit, Apostolos sibi proposuisse Synagogarum Judaicarum Chazanim, dum instituerunt Diaconos? quis enim Judaicarum rerum peritus illos in Synagogis fuisse præfectos dixit, ut ministrarent Mensis? Hoc enim Ministerium in Synagogis nunquam fuit usitatum, in quibus mensæ non erant communes, ut inter primos Christianos **זון** in genere est speculator, inspector, custos, qui curam alicujus rei habet. Tales fuisse, & etiamnum esse in Synagogis Judæorum, & **שְׂמִשְׁתֵּי** Ministros, & Sacerdotum Vicarios, testatur Leo Mutinensis, Rituum Ebræo-*

rum part. i. cap. x. *Sed quid inde colligi potest, ut probetur Ministerium illud necessario fuisse perpetuum?* Doctiss. Buxtorf. ait, fuisse Nuncium Ecclesiae, qui destinatus est Synagoga necessariis operis praestandis, &c. De qua re vide sis Buxt. Lex. Talm. col. 730. & adde Synag. Jud. pag. 188.

XXXIV. Etsi vero hîc *Vir Clarissimus* non videtur animum advertisse ad illos *Collectores ciborum*, quando ex eo, quod mensae Judæis non fuerint communes, etiam ministerium ejusmodi in Synagoga nunquam usitatum fuisse, existimat: tamen rem ipsam recte dicit, & sententiam illam *Grotii* felicissime solidissimeque refellit.

XXXV. Quo magis mirari subit, ab illo tempore inventos, esse Viros Doctos, qui etiam lecta illa Cl. Riveti animadversione sententiam *Grotii* sequantur. Doctissimus *Hammondus*, de *Jure Episcopatus*, Diff. iv. cap. xxvi. multum sane vehementerque laborat, ut *Diaconos* N. T. ab illis Ἀζανίταις Hebræorum deducat, atque etiam illustrem *Grotium* adversus *Rivetum* defendat. *A Judæis*, (inquit V. D. §. 2.) sine dubio hujus rei (ut aliorum plerumque in Ecclesia rituum) origo petenda est. Tum indicato; fuisse apud illos, Judicibus in qualibet civitate adjunctos ministros, qui in SS. שוטרים, à Rabbinis חונ' הכנסת & חונ' המזבח ministri Synagoga vocentur; *Epiphania* Ἀζανίταις, *Philoni* Γαζοφύλακες, & *Josepho* denique ἐπιμεληταὶ χειροτονητοὶ dicantur: tandem §. 5. „Nec est, inquit, quod hac in re *Andreas Rivetus Hugonis* „*Grotii* manibus litem intenderet, ex eo tantum, quod produ- „ctis tabulis non probaverit, Ἀζανίτας in Synagogis, Praefectos „esse ut ministrarent mensis, cum illud oculatis omnibus palam sit, „διακονία τραπεζῶν Act. vi. i. nihil aliud quam χρηρῶν vidua- „rum & indigentium omnium ἐπιμέλειαν indigitari, adeoque i- „psum Γαζοφυλάκων munus, quod in *Corbanæ* custodia, & alendi „pauperes cura, ιδίως versabatur, &c.

XXXVI. Sed hæc viro Eruditissimo excidisse plane nollem, quandoquidem ejus generis sunt, quæ summam rerum Judaicarum ignorantiam manifesto prodant. Quis enim hos *Judicum* שוטרים, *Epiphania* Ἀζανίτας, ac denique *Philonis* Γαζοφύλακας eosdem esse credat? Quod si quis sibi persuadere potest, idem etiam

etiam hoc credere possit: Magistratum Judicumque *apparitores*, vel *lictores* etiam; *Custodes* item, *Pracentoresve* templorum; ac denique *Diaconos*, Eleemosynis præfectos; hos, inquam, omnes eosdem esse.

XXXVII. Exceptio vero, qua Vir Doctissimus adversus *Rivetum* utitur, ne hili quidem est. Licet enim oculatis omnibus palam sit, Act. vi. 1. nihil aliud, quam viduarum pauperumque curam denotari; non tamen ideo οἱ τραπεζῶν διάκονοι ab *Azanitis* Hebræorum veniunt deducendi: cum neque illi quicquam inter se commune habeant, neque *Azanita* in Synagogis ad id instituti fuerint, ut mensis ministrarent. Quod cum Cl. *Rivetus* jure negavit, tum *Hammondus* productis tabulis probare non potuit, neque quisquam illius unquam probabit.

XXXVIII. His ita præmissis, atque demonstrato, collegium illum *Septemvirorum* Apostolicorum ad illorum imitationem institutum esse, qui apud Hebræos גבאים, & quidem in specie גבאי תמחוי, *Collectores Catini* dicebantur; (Etsi Apostoli, quo melius suæ Ecclesiæ, jam admodum numerosæ, indiesque crescentis, rationibus consulerent, de numero Hebræis usitato minus solliciti fuerunt, trium loco septem constituentes:) nequaquam vero illorum exemplo, qui in Synagoga ἰστανται, *Custodes* audiebant: Sequitur, ut de nomine *Septemvirorum* illorum, & recepto inter nostros usu vocis *Diaconi*, videamus.

XXXIX. Atque hic nemini, qui superiora probe intellexerit atque meminerit, dubium esse potest; quin illi *Septemviri* summo jure & potuerint appellari διάκονοι, *ministri*, & re ipsa quoque eo nomine sint signati. Nam cum munus illorum διακονία sit, Act. vi. 1. atque ipsi inde dicantur διακονεῖν ταῖς τραπέζαις, *ministrare mensis*, vers. 2. quodnam eo concinnius, elegantius, & denique significantius nomen inveniri poterat, quo hi *Septemviri* ornarentur, illo ipso nomine Διακόνων, *Diaconorum*? siquidem negari non potest quin ὁ διακονῶν ταῖς τραπέζαις, revera sit, atque olim Græcis constanter appellatus fuerit, Διάκονος, *minister*.

XL. Διακονέω enim (à Κονέω, *Hesychio* σπένδω, τρέχω, ἐνεργῶ, *festino, curro, operor*; & hoc à κόνις *pulvis*; metaphora à cursoribus

bus desumta, qui inter properandum pulverem excitant) proprie est ministro, famulus, ministri vel famuli operam præsto; quemadmodum Regibus ministri, heris servi, majoribus natu minores solent. Ita Demost. Δεσπότη διακονῶντες, hero ministrantes. Aristid. Διακονῶν τῷ βασιλεῖ, ministrans regi. Athenæus Libr. vi. Ἐἰδῆσαι γὰρ ἐν ταῖς οἰκιακαῖς διακονεῖν τὰς νεωτέρους τοῖς πρεσβυτέροις. Moris enim est, ut in domesticis juniores senioribus ministrent.

XLII. Sed præter hunc generalem & latissimum usum, etiam alium restrictiorem habet, ut ad ministeria convivialia & mensaria singulatim adhibeatur. Plutarchus, Ἡσκημένων καὶ μεμαθηκότων παίδων δαιτρεῦσαι καὶ ὀπλῆσαι καὶ ὀνοχοῆσαι, εἰ μὴ διάθεσις μηδὲ διάταξις εἴη πρὸς τὰς διακονήντας. Pueris exercitatis atque edoctis cum cibos rite dividere & affare, tam vinum infundere; nisi singulare mandatum ministrantibus datum intercedat. Ubi vox Διακονεῖν tria complectitur, Homericæ versu quoque sæpe laudata,

Δαιτρεῦσαι τε καὶ ὀπλῆσαι καὶ ὀνοχοῆσαι,

quæ Aristoteles libr. i. Pol. cap. 4. ἐγκύκλια διακονήματα appellat, trivialia, quotidiana & passim obvia ministeria: Philo περὶ βίᾳ θεωρητ. pag. mihi 617. Διακονικὰς χρείας. In hoc, inquit, sacro convivio servus nullus est, ἐλεύθεροι δὲ ὑπηρέται, τὰς Διακονικὰς χρείας ἐπιτελῶντες, sed ingenui ministrent, ministeriales (convivialia) operas præstantes, vel, quæ in mensa opus sunt, facientes. Lucianus Chronos. fine. Ἐπὰν δὲ τὰς οἰκέτας ὁ πλάσι & ἰνωχῇ, διακονήντων (legendum videtur, διακονεῖν τῶσαν) καὶ οἱ φίλοι σὺν αὐτῷ. Quando vero dives aliquis famulos convivio excipiet, una cum ipso etiam amici ministrant.

XLIII. Eodem modo vox Διάκονος, uti in genere quemvis ministrum notat, ita in specie eum, qui mensæ ministeria obit. Athen. Libr. vi. edit. Casaub. pag. 267. Καλῶνται δ' οἱ δῆλοι ὡς μὲν Κλείταρχος φησὶν ἐν ταῖς Γλώσσαις, Ἄζοι, καὶ θεράποντες, καὶ αἰκόλυθοι, καὶ ΔΙΑΚΟΝΟΙ, καὶ ὑπηρέται. Atque ita etiam Legatum notat. Pollux Libr. viii. ὁ δὲ πρεσβευτὴς εἴη ἂν καὶ ἄγγελος καὶ ΔΙΑΚΟΝΟΣ. ἐτέρας δὲ χρείας, κήρυξ καὶ σπανδοφόρος.

XLIII. Sed de mensarum ministris frequentissime legitur. Et cum ad convivium apparandum & rite celebrandum complures requirantur, coqui, cupedinarii, pocillatores, &c. Διάκονοι specialissime

sime dicuntur, qui cibos coctos apportant & mensis imponunt. *Athenæus* Lib. x. de quibusdam, qui convivas secum adducunt: βοῶσι, κεκράγασι: βλασφημῶσι τὸν οἰνοχόον, τὸν ΔΙΑΚΟΝΟΝ, τὸν μάγειρον: *Clamant, vociferantur, conviciis Pocillatorem, MINISTRUM, Coquum incessunt. Lucianus in Cronosol. circa finem.* Μοῖρας κρεῶν καὶ ἴσον ἅπασιν. οἱ διάκονοι πρὸς χάριν μηδενὶ μηδέν; ἀλλὰ μηδὲ βραδυνέτωσαν, μηδὲ παραπεμπέτωσαν, ἔς' ἂν αὐτοῖς δοκῇ, ὅποσα χρὴ ἀποφέρειν. μηδὲ τῷ μὲν μεγάλα, τῷ δὲ κομιδῇ μικρὰ παρατιθέσθω. μηδὲ τῷ μὲν ὁ μὴρὸς, τῷ δὲ ἡ γνάθῳ σὺς, ἀλλ' ἰσότης ἐπὶ πᾶσιν οἰνοχόῳ ὅξυ δεδορκέτω, *Carnium omnibus aqua portio. MINISTRI ne cui quid favore danto, neque cunctantur, neque pratermittunt, donec ipsis visum fuerit, quæ tollenda erunt. Neque huic quidem magna, illi vero perexigua apponunt. Neve huic coxa suis, illi vero maxilla apponitur, sed in omnibus æqualitas esto. Pocillator acutis oculis observato. &c. Idem Epist. Sat. pag. 1035.* Τὰ μὲν γὰρ ἄλλα ἕτως αἰχρὰ ἐστὶν, ὥστε ὀκνῶ λέγειν ἅ περὶ τῆς νομῆς τῶν κρεῶν αἰτῶνται, καὶ τῶν διακόνων· ὑμῖν μὲν παρεσῶτων ἔς' ἂν ὑπερεκφορηθῆτε, ἐκείνους δὲ παραθέοντων, καὶ ἄλλα ποτὶα τοιῶτα μισροπρεπῆ, καὶ ἡκίστα ἐλευθέροις πρέποντα· τὸ γὰρ ἡδισον, καὶ συμποτικώτερον, ἢ ἰσοπιμία ἔστω, καὶ ὁ ἰσοδαίτης τούτῃ ἐνεκα ἡγείται ὑμῖν τῶν συμποσίων, ὡς τὸ ἴσον ἅπαντες ἔχοιεν. Porro reliqua usque adeo sunt turpia, ut pigeat commemorare, quæ de carniū partitione criminantur, deque ministris, qui cum vobis adstant, donec plus quam ad plenum expleamini, ipsos pratercurrunt: aliaque hujus generis permulta sordida, minimeque digna viris ingenuis. Proinde æqualitas res est omnium jucundissima, maximeque convivii congruens, atque hac de causa vobis æquus ille partitor in conviviiis præficiatur. Unde liquet hos διακόνας & suam cuique portionem præbuisse, & convivatori reliquisque convivis adstitisse, ut, quæcunque opus essent, ministrarent.

XLIV. Atque hi ab iisdem muneribus etiam τραπεζοκόμοι & δαιτροὶ dicti. Sic *Plutarch. Symp. Lib. 1. Probl. 2.* dicit, τοῖς ὀψοποιοῖς καὶ τραπεζοκόμοις, coquis & mensæ ministris curæ fuisse, quid primo, quid secundo, quid medio ultimove loco apportarent. Ubi τραπεζοκόμοι sunt, qui *Athenæo Lib. v.* διάκονοι τὰς παραθέσεις φέροντες, ministri qui fercula inferunt, quos *Hieronymus* δισκοφόρος appellat: Latine nunc vulgo dapiferos dicimus. Δαιτροὶ ve-

ro, *Structores*, quia cibos apte artificioseque dividunt, dissecant, atque distribuunt, quorum frequens apud *Homerum* & *Athenaeum* mentio: *Lucianus* loco modo citato *ισοδαίτην* appellat. *Plutarch. Sympos. Libr. II. Probl. 10.* Sed & convivia *δαῖτας* vocarunt, & convivatores *δαιτυμόνας*, *δαιτρὰς* δὲ τὰς *τραπεζοκόμους*, & denique eos qui mensas inferunt, *Divisores*, quia sc. illi cibos dividebant & distribuebant.

XLV. Atque idem harum vocum usus etiam apud Sacros Scriptores obtinet. Sic *Esth. 1. 10.* ministri Regis *ἐυνῆχοι καὶ δῖακονοι* appellantur, & *Cap. 11. 2. VI. 3.* οἱ *Διάκονοι* τῆ βασιλείας. Et in N. T. Magistratus dicuntur *θεοὶ Διάκονοι*, *Rom. XIII. 4.* & Christus *Διάκονος* περιτομῆς, *Rom. xv. 8.* Apostoli vero, & quicunque Doctores Ecclesiae, simpliciter *Διάκονοι* *θεοὶ*, *Χριστοί*, *εὐαγγελισταί*, &c. ceu Dei Christique Legati, ad Evangelium & foedus gratiae inter gentes promulgandum.

XLVI. Neque minus frequens hujus & reliquarum vocum usus in conviviis. Sic Christus *Luc. XXII. 27.* *Quis enim*, inquit, *major est, ὁ ἀνακείμενος, ἢ ὁ διακονῶν*, qui accumbit, an qui ministrat? Nonne qui accumbit? At ego inter vos sum ὡς διακονῶν ceu ministrans. Et *Cap. x. 40.* *Martha* vero distrahebatur *περὶ πολλὴν διακονίαν* circa frequens ministerium; & superveniens dixit ei, Domine, non est tibi cura, quod soror mea reliquit me solam διακονεῖν, ad ministrandum, & Rursum *Cap. XVII. 8.* Nonne vero dicet illi: para quod cenem, καὶ περιζωσάμενος διακόνει μοι, & praecinctus ministra mihi (accumbenti) usque dum edero ac bibero. & hi, *XII. 37.* Beati servi illi, quos cum venerit dominus invenerit vigilantes. Amen dico vobis, praeinget se, & faciet ut discumbant, καὶ παρελθὼν διακονήσει αὐτοῖς, & accedens ministrabit ipsis. Similiter & hi, qui mensis ministrant, *Διάκονοι* dicuntur *Joh. 11. 5. 9.*

XLVII. Sed & illi ministrare dicuntur, qui de suo liberaliter conferunt, quo aliorum egestatem levant. Sic *Matt. XXV. 44.* Tunc ipsi quoque respondebant ei, dicentes, quando te vidimus esuriientem, aut sitientem, aut peregrinum, aut nudum, aut aegrotum, aut in carcere, καὶ ἔδωκεν ἡμεῖς σοι, & non ministravimus tibi? cibum, potum, & reliqua necessaria subministrantes. Inprimisque

misque Marci xv. 41. *Quæ etiam, quum in Galilæa esset, ipsum secuta erant, & ministraverant ipsi: Quod Lucas explicatius dicit, Cap. viii. 3. Καὶ ἑτέραι πολλαί, αἵτινες διηκόνουν αὐτῷ ἀπὸ τῶ ὑπαρχόντων αὐταῖς.*

XLVIII. Hinc vero porro in Epistolis Paulinis verbum Διακονεῖν de Eleemosynis usurpatur, quæ vel à fidelibus liberaliter subministrantur, vel administrantur ab Apostolis. Priori modo Hebr. vi. 10. Διακονήσαντες τοῖς ἁγίοις καὶ διακονῆντες, qui ministravistis sanctis, & etiamnum ministratis, operibus sc. charitatis, ut est in antecedentibus, liberali eleemosynarum largitione. At sensu posteriori 2 Cor. viii. 19. 20. Σὺν (vel ἐν) τῇ χάριτι ταύτῃ τῇ διακονουμένῃ ὑφ' ἡμῶν, cum, (vel, in) hac beneficentia (eleemosyna) quæ administratur à nobis; Evitantes hoc, nequis nos vituperet, ἐν τῇ αἰδρότητι ταύτῃ τῇ διακονουμένῃ ὑφ' ἡμῶν, in hac ubertate (collectarum eleemosynarum) quæ administratur à nobis, illarum collectoribus.

XLIX. Eodem modo vox Διακονία usitata legitur, cum de ipsis eleemosynis quæ in usum sanctorum dantur, tum de earundem etiam administratione. Act. xi. 29. decernunt discipuli, ut quisque pro facultatibus suis mittat eis διακονίαν τῆς κατοικῆσιν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ ἀδελφοῖς, in ministerium habitantibus in Judæa fratribus. Ita Vulgata: Beza vero, subministrationis causa &c. 2 Cor. viii. Multa cum exhortatione nos rogantes, ut hanc beneficentiam, καὶ τὴν κοινωνίαν τῆς διακονίας τῆς eis τὰς ἁγίας, δέξασθαι ἡμεῖς. id est, uti quidem Beza reddit, & societatem hujus ministerii sanctorum causa (subeundi in) nos reciperemus: sed malim absque ellipsi, partim cum Vulgato, partim cum ipso Beza ex Cap. seq. commate primo vertere; & communicationem ministerii (i. e. subministrationis) quod fit in sanctos, vel quod sanctis exhibetis. Ut ἡ κοινωνία τῆς διακονίας non officium Pauli eleemosynas Hierosolymam deferentis designet, uti Beza pariter contendit; sed ipsas Ecclesiarum Macedonicarum Eleemosynas, quæ alibi quoque κοινωνία vocantur, uti Cap. ix. 13. Hebr. xiii. 16. Sed de hac re alibi, si Deo visum fuerit, pluribus agemus. Similiter vero Διακονία eleemosynas notat, hujus Epistolæ Cap. ix. 1. περὶ μὲν γὰρ τῆς διακονίας τῆς eis τὰς ἁγίας, Nam de ministerio, (potius subministratione, eleemosynis)

mosynis) quod sanctis exhibetis, supervacaneum est mihi scribere vobis.

L. De officio vero eleemosynas colligendi & administrandi insequentibus accipitur. Act. xii. 25. Barnabas autem & Saulus reversi sunt Hierosolymis πληρώσαντες τὴν διακονίαν, postquam ministerium expleverant; quod in se certo pacto susceperant, se pauperum curam habituros, & eleemosynas Antiochenorum Hierosolymam delaturos. Gal. ii. 10. Act. xi. 29. 30. Rom. xv. 31. καὶ ἵνα ἡ διακονία μὴ ᾖ εἰς Ἱερουσαλὴμ εὐπρόσδεκτος γένηται τοῖς ἁγίοις. Et ut ministerium meum erga Hierosolymam, acceptum sit sanctis. Ubi pariter de eleemosynis Hierosolymam deferendis agi, antecedentia satis arguunt, inprimisque comma 25. Nunc vero proficiscor Hierosolymas, διακονῶν ministrans (collectas eleemosynas perlaturus) sanctis.

LI. Tantum erat, quod de vocibus hisce, Διακονεῖν, Διάκονος & Διακονία, adscribendum videbatur: De quibus plura videre licet in Budai Comment. & Stephani Thesouro Ling. Gr. inprimisque Guilb. Stukkii Antiquitatibus Convivialibus, Libr. ii. cap. xx. & seq. nec non Henrici Hammondi Jure Episcopatus, Diss. iv. Cap. xxiv. unde nos quoque hæc transcripsimus.

LII. Quorsum vero, inquires, tantus vocum Græcarum apparatus in dissertatione Hebraica? quid Græcis cum Rabbinis? Non alio, nisi ut suum illis Septemviris nomen constet, & suum maximeque hodiernum vocī Διάκονος usum, ab aliis per suos Azanitas oppugnatum, asseramus. Ex iis enim, quæ de usu vocum Græcarum tam apud Sacros quam profanos scriptores diximus, tandem cuivis manifestum esse arbitramur: & Septemviros illos mensarum ministros, & hodiernos in nostra Ecclesia Eleemosynarum Collectores suo summo jure, & ex usu sermonis Græci, & ex mente Sacrorum Scriptorum, Diaconos appellari.

LIII. Cum enim officium horum Septemvirorum circa mensas verferetur, quarum ministri Græcis cum aliis variis nominibus appellabantur, tum longe frequentissime Διάκονοι; cum porro iidem Septemviri Διακονεῖν dicantur ταῖς τραπέζαις, & munus illorum Διακονία vocetur, vocibus ἐλληνικωτάτοις: quis, quæso, ul-

la ratione dubitare possit, quin iidem *Septemviri* summo jure *Διάκονοι* appellari possint, eoque nomine & in Veteri Ecclesia & in nostra recte appellentur; Rursum, cum *Eleemosynarum collectio* atque *administratio* Paulo *Διακονία* dicatur, & qui illam gerunt *Διακονῶντες*, uti modo evidentissimis argumentis ex illius actis & epistolis probatum dedimus; quid intercedat, quominus qui in nostris Ecclesiis pauperum curam gerunt, eodem nomine *Diaconorum* salutentur? Nobis sane res evidentior videtur, quam ut proluxa demonstratione indigeat. Qui mensis servit, ὁ διακονῶν ταῖς τραπέζαις, utique minister est, *Διάκονος*: Atque *נְבִיאֵי הַמַּחֲוֵי* *Collectores catini* in Synagoga, & *Septemviri* illi in Ecclesia, serviebant mensis: Ergo iidem etiam sunt, & jure dicuntur, *Διάκονοι*. Atque iterum; Quorum officium *ex mente & usu Sacrorum Scriptorum* *Διακονία* est, quique inde dicuntur *διακονεῖν*, illi jure optimo etiam *Διάκονοι* vocantur: At qui pauperes curant, *Eleemosynarum collectores*, eorum officium *ex mente & usu Sacrorum Scriptorum* est *Διακονία*; atque ipsi inde dicuntur *διακονεῖν*: Ergo iidem etiam jure optimo *ex mente & usu Sacrorum Scriptorum* vocantur *Διάκονοι*. Ita nostra nos dialectica argumentari docet; nisi forte adeo infelices & inveniisti sumus, atque adeo ab omni ratione destituti, ut in re clara atque evidenti prorsus aberremus, Hypsæa coeciores, & tenebris plus quam Cimmeriis, imo Ægyptiacis percussi.

C A P U T II.

Continuatur idem argumentum de Diaconis Ecclesie Christiane. Paulus quoque in Epistolis suis de iisdem agere probatur, rationibus partim ex SS. partim ex historia Ecclesiastica desumptis.

I. **A**tque hætenus quidem illud ostendimus, argumentum, quo *Vir Doctus* utitur ad *Diaconos* Synagoga excludendos, nullum esse: id quod ad nostrum institutum de *Otiosis* satis esse poterat. Quoniam vero methodum *Cl. Viri* secuti, eadem occasione etiam de *Origine Diaconorum* in Ecclesia egimus; atque illam vocem, quatenus quidem ex Actis Apostolorum orta sit,

convenienter menti Sacrorum Scriptorum usurpari docuimus: parum præstitisse videamur, & vadimonium deferere, nisi ejusdem vocis usum etiam ex Epistolis Paulinis & Veteris Ecclesiæ institutis valide asseramus, non obstante eo, quod *Cl. V. in sequentibus docere constituit*, Diaconos, in Veteri Ecclesia hoc nomine ita dictos, nihil minus fuisse quam Eleemosynarum Collectores; neque solida id agenti argumenta desore opinatur, vel ex ipsa prima Ecclesiæ Christianæ constitutione deprompta.

II. Et licet loca illa Paulina Phil. i. i. & i Tim. iii. paulo obscuriora sint, cum tam manifesta criteria ibidem non inveniuntur, ut illico ex iis solis, qualesnam illi *Διάκονοι* fuerint, dignosci queat; non tamen ideo etiam de re ipsa desperamus: præsertim posteaquam & Illustris Grotii sententiam de *Diaconorum origine* refellimus, (quæ uti *Hammondo*, *Burmanno*, aliisque Doctissimis Viris occasio errandi fuit, ita etiam *Clar. Viro* istarum meditationum ansam dedit,) & ex historia Apostolorum ususque linguæ Græcæ nomen *Διακόνων* evicimus atque defendimus.

III. Loca igitur, de quibus controvertitur, sunt in Epistola Pauli ad Philipenses, Cap. i. i. & i Tim. iii. 8. 12. 13. Utrobique vero *Diaconi* junguntur *Episcopis*; illic quidem ceu jam instituti, hic vero tanquam qui in quavis Ecclesia necessaria sint constituendi. *Paulus & Timotheus servi Jesu Christi omnibus Sanctis in Christo, qui Philippis sunt, σὺν ἐπισκόποις καὶ διακόνοις: cum EPISCOPIS & DIACONIS.* Et rursus: *Oportet itaque EPISCOPUM inculpatum esse: DIACONOS similiter &c.* Atque hæc tibi scribo, ut scias quomodo in domo Dei oporteat versari, quæ est Ecclesia Dei viventis. Deinde vero in Epistola ad Timotheum Apostolus quædam vitia & virtutes recenset, quæ à *Diaconis* vel abesse debeant, vel in iisdem necessario inesse.

IV. Quo melius itaque hi *Diaconi* investigari possint, primo loco illud observandum est, quod illico cuivis succurrit; inde ab antiquissimis temporibus ex institutione ipsorum Apostolorum, munus *Diaconorum*, quicumque illi fuerint, in Ecclesia ordinarium & necessarium fuisse: ut adeo illud saltem maxime inquirendum esse videatur, quænam ordinaria maximeque necessaria munera Eccle-

clesiastica in N. T. inveniantur.

V. Atque hanc in rem duo præcipue loca occurrunt, ubi Apostoli Διακονίας tanquam muneris Ecclesiastici meminerunt. Rom. XII. 6. f. *Habentes autem diversa dona pro gratia quæ nobis data est; sive prophetiam, prophetemus secundum regulam fidei: ἢτε Διακονίαν, ἐν τῇ Διακονίᾳ, sive ministerium, versemur in ministrando: tum is qui docet, in docendo: tum qui exhortatur in exhortatione: tum qui distribuit, cum simplicitate: tum qui præest, cum diligentia: tum qui misereatur, cum hilaritate.* Et I Pet. IV. 11. Ἐκαστος καθὼς ἔλαβε χάρισμα, εἰς ἑαυτὸς αὐτὸ διακονῶντες, ὡς καλοὶ οἰκονόμοι ποικίλης χάριτος Θεοῦ. εἰ τις λαλεῖ, ὡς λόγια Θεοῦ: εἰ τις διακονεῖ, ὡς ἐξ ἰκχύος ἧς χορηγεῖ ὁ Θεός. *Prout quisque accepit donum, ita alter alteri illud subministrantes, ut boni dispensatores varia Dei gratia. Si quis loquitur, loquatur ut eloquia Dei; si quis MINISTRAT, ministret tanquam ex viribus quas suppeditat Deus.*

VI. Ut vero Petri verba primo loco excutiamus, in illis manifesta est metaphora, à Veterum Διακόνους Structoribus & divisoriis desumpta. Id quod inde in primis liquet, quia jubet, quæ quisque à Deo, summo δεσπότῃ, dona accepit, tanquam bonus οἰκονόμος dispensator, aliis apponat atque ministret: quemadmodum olim, Διακόνους οἱ τραπεζοκόμοι καὶ δαιτροί, quæ ex culina heri acceperant, convivis apponere & distribuere debebant. Hanc vero Διακονίαν, hoc ministerium duplex facit, alterum quod verbi vocat, alterum quod simpliciter ministrationem; εἰ τις λαλεῖ, εἰ τις διακονεῖ. Sed nec dum tamen, inquires, ita liquet, utrum pauperum cura illo ministerio potius intelligatur, an vero illius munus, qui in Synagoga Ἰμ, Azanita dicitur. Imo vero, inquam, vel ex ipsa illa Διακονίας Ecclesiasticæ distinctione quam clarissime perspicitur atque intelligitur, ministerium κυρίως sic dictum, & ministerio verbi oppositum, nihil aliud esse, nisi administrationem eleemosynarum, siquidem illis temporibus præter duo illa ministeria nullum aliud in Ecclesia legitur institutum.

VII. Et conferatur saltem Act. VI. 1. 2. 3. 4. & res erit liquidissima. Ibi cum Apostoli hætenus soli omnia Ecclesiæ negotia procurassent, cum, inquam, ministeria soli obissent omnia; hæc duo tantum commemorant, Διακονίαν & λόγον, ministr-

ministerium verbi; & Διακονίαν τῶν τραπεζῶν, ministerium mensarum, curam pauperum.

VIII. Ex quarum phrasium delectu, ut id ἐν παρόδῳ dicamus, cum summam Sacrorum Scriptorum prudentiam, tum singularem elegantiam, admirari licet, quando nativo usu vocis Διακονίας retento, sui quemque officii non obscure admonent. Scilicet, non tantum qui eleemosynas administrant, *Diaconi* sunt, qui pauperibus מַחֲסוּרֵי יְמֵי suam cuique portionem, quæ ad victum satis sit, ministrare debent: sed etiam, qui in verbo laborant, sunt Διάκονοι τῆς λόγῃς, *ministri verbi*, qui verbum debent ὀρθοτομεῖν, recte secare, dividere, metaphora à Διακόνους veterum desumpta, qui δαιτροί & τομεῖς dicebantur, ἀπὸ τοῦ διαίρειν καὶ διανέμειν uti nuperrime ex *Plutarcho* audivimus. Quemadmodum etiam Plato Dialecticos rudes & imperitos res bene dividendi, ineptis coquis comparat, qui cibos male dividunt, ac potius discerpunt, observante eruditissimo *Stukkio*, *Antiq. Conviv.* Lib. XI. Cap. XXI. Neque vero *Ministri* hi verbum tantum recte secare debent, sed & convenientem cuique cibum apponere, exemplo Pauli Hebr. v. 12. s. ubi alium infantibus alium adultis cibum apponendum docet.

IX. Cum itaque, ut è diverticulo in viam redeamus, duplici illo ministerio, verbi & eleemosynarum, universum Ecclesiæ Apostolicæ ministerium absolvatur; atque hic à Petro similiter universam administrationem hisce duobus comprehendi videamus, prædicatione verbi, &, quam κυρίως sic vocat, Διακονία à ministerio verbi distincta: nulli quidem dubitare possumus, quin eadem denotetur Διακονία τῶν τραπεζῶν, cura pauperum & administratio eleemosynarum.

X. Neque aliter locus ille Pauli accipiendus est, Rom. XII. 7. Quippe ἡ Διακονία istic loci non ab aliis modo publicis privatisque Christiani hominis officiis, sed vel inprimis à ministerio verbi distinguitur. Nam cum hoc particulatim per προφήτειαν, διδασκαλίαν, & παράκλησιν explicetur, quæ præcipuæ atque essentielles illius ministerii partes sunt; Διακονίαν aliud quid notare necesse est. Et cum porro à privatis virtutibus μεταδόσεως καὶ ἰλέως distinguatur; (Hebræi צדקה וגמילות חסדים appellant,

lant, Apostolus Hebr. XIII. 16. κοινωρίαν καὶ εὐποιάν, *communicationem & beneficentiam*; de quibus nos alibi, si Deo placuerit, fusius & ex professo agemus) nec non à προσαΐα, quæ procul dubio *Seniorum Ecclesiæ* dignitatem notat, qui in verbo non laborant: superest tandem, ut hæc Διακονία, æque atque illa apud Petrum, Eleemosynarum administrationem & pauperum curam significet. Hæc enim sola est Διακονία, quam Paulus in suis epistolis, præter ministerium verbi & subministrationem eleemosynarum, commemorat aut commendat.

XI. Ac ne quis forte existimet, voce Διακονίας *ministerium Azanitarum* intelligi, & ut hosce *Azanitas* tandem prorsus explodamus, sequentia indubitatae veritatis axiomata considerentur.

XII. *Prima Ecclesiæ regimen ita ad formam Synagoga est conformatum, ut quæ bene sese habebant, maximeque necessaria erant, nihil aut parum mutarentur.* Id fere totidem verbis Virum Illustrem modo inculcantem audivimus. Idem Hammondus, Lightfootus, Burmannus, Le Moine, Simonius, aliique Doctissimi Viri passim inculcant, inprimisque *Vir Clarissimus*, cum quo nobis res est.

XIII. *Fuere in quaque Synagoga, qui pauperum curam gererent, in eumque usum nummos cibosve colligerent, eosque inter pauperes rursus distribuerent; & hi à prima muneris parte כֹּהֲנִים, Collectores, dicebantur.* Illud pariter ἐξαιώνιον est, ne quemquam novimus, qui horum unquam quicquam in dubium vocaverit, nisi quod nuperrime *Vir Doctus* illos Synagoga exclusos voluerit; contra quem nos suum illis in Synagoga jus & locum superiori capite asseruimus.

XIV. Unde sequitur: *In prima Ecclesia Christiana, debuisse eodem modo certos homines constitui, qui pauperum curam gererent, & eleemosynas colligerent, vel sponte oblatas administrarent.* Atque ita etiam factum vidimus, & constitutos ab Apostolis atque universa Ecclesia certos homines, qui illud Ecclesiæ negotium curarent.

XV. *Horum vero munus phrasi Græca erat Διακονεῖν ταῖς τραπεζαῖς; & cum hoc eorundem, tum reliquorum omnium Eleemosynas colligentiam munus Διακονία vocabatur.* Illud pariter ex Act.

VI. & XII. & phrasi Apostoli de se ipso loquentis manifesto liquet.

XVI. Ex quibus omnibus porro clarissime sequitur, *quando Apostoli de Διακονία munere Ecclesiastico loquuntur, nihil prius potiusque esse, quam ut tum de Eleemosynarum collectione intelligantur, qua hactenus sola hoc nomine simpliciter indicabatur, quando ea non significabat ministerium verbi. Atque adeo tandem Paulum Rom. XII. 7. & Petrum I. Ep. IV. II. de eodem munere egisse.*

XVII. Si cui vero eodem modo de *Azanitis* argumentari liceat, ei illud imprimis probandum incumbet; horum munus æque atque alterum fuisse *necessarium*, atque etiam *ab Apostolis institutum*, & denique etiam *vocatum Διακονίαν*. Quorum nos quidem hactenus nihil probatum esse, vel probari posse videmus.

XVIII. Ac primo quidem, non fuisse illud *necessarium*, inde liquet; quod primis illis Christianismi temporibus non legantur habuisse peculiare ædes concionibus sacris destinatas, sed privati quidam, quibus illud commodum erat, & major erga religionem amor, quandam ædium suarum partem fratribus commodarent, in qua sacri conventus haberentur: uti neque libros, ex quibus Lectio sacra fieret, neque tapetes, cæteraque Synagogæ ornamenta, quibus custodiendis & curandis דִּינִין Custodes erant destinati, atque necessarii. Quibus adeo absentibus, etiam hi minus necessarii deprehendebantur. Deinde vero, *Azanitas*, vel ad illorum imitationem alios, ab Apostolis institutos esse, multo magis incertum est: uti & quod illorum, si qui forte fuerint, munus fuerit eadem voce Διακονίας insignitum. Lucas sane quando eorum mentionem facit, ὑπηρέτας vocat, non Διακόνους, Cap. IV. 20. Quod vero Epiphanius illos etiam Διακόνους vocat, (καὶ Ἀζανιτῶν τὴν παρ' αὐτοῖς Διακόνων ἐρμηνευομένων ἢ ὑπηρετῶν) sæculi sui more facere potuit, & ad Ecclesiæ Diaconos respiciens, quos inter atque illos tum temporis non exigua convenientia cernebatur.

XIX. Hoc itaque evictō, *Eleemosynarum collectionem fuisse necessarium ordinariumque munus in Ecclesia; illudque appellatum Διακονίαν; ac denique idem intelligi quando Apostoli Διακονίας tanquam muneris Ecclesiastici mentionem faciunt: Nemo quoque porro dubitare potest, quin, quando iidem Apostoli Diaconorum memi-*
ne-

nerunt, qui munus sui nominis in Ecclesia administrent, necessariique sint; quin, inquam, illi *Diaconi* sint *Eleemosynarum Collectores*. Dicere enim curam pauperum in Ecclesia fuisse necessariam, & ordinariam, eamque appellatam fuisse *Διακονίαν*; Qui vero illam curam gererent, vel nullos fuisse, vel non fuisse voce conjugata dictos *Διακόνους*: adeo absurdum est, adeo ridiculum, ut nihil supra.

XX. Sed quæ hætenus de *Διακονία* κυρίως sic dicta, & τῇ *Διακονίᾳ* ὁ λόγος opposita, jecimus, novum nobis solidumque argumentum suggerunt, quo probemus, *Diaconos* Paulo memoratos non *Azanitas* esse, sed *Collectores Eleemosynarum*. Nam si Act. vi. Rom. xii. & i Petri iv. *Διακονία* ministerio verbi opposita curam pauperum designat; etiam *Diaconi* quando *praconibus verbi* opponuntur, atque adeo *Diaconi* Paulo Phil. i. & i Tim. iii. memorati, *Collectores Eleemosynarum* sint oportet. Consequentia argumenti manifesta est. Nam quæ ratio est *Διακονίας*, quando verbo opponitur, eadem quoque est *Διακόνων*, quando opponuntur *praconibus verbi*. Causa dissimilitudinis nobis nulla occurrit, neque, opinor, ab aliis poterit produci. At vero *Διακονίαν* l. c. ministerio verbi opponi, atque item curam pauperum designare, ex locis ipsis, atque iis quæ modo diximus, evidentius est, quam ut operose debeat probari. *Diaconos* vero Paulinos *praconibus verbi* opponi, nihil minus manifestum est, quia opponuntur *Episcopis*, quos in verbo laborare omni dubio caret. Ut adeo tandem ἀναντιρρήτως inde concludere liceat, *Diaconos* Paulo memoratos esse *Collectores Eleemosynarum*: & porro, quando *Lightfootus*, & alii passim Doctissimi viri, & denique Ecclesiæ nostræ universæ *Pauperum Curatores, collectores Eleemosynarum, Diaconorum* nomine insigniunt, nihil præter mentem & exemplum Sacrorum facere scriptorum; Quin imo in gravissimo ipsos errore versari, qui Doctissimo *Lightfooto*, aliisque Præstantissimis Viris, hoc nomine erroris non levis dicam scribunt.

XXI. Sed *Phæbes* & *Διακόνες*, *Diaconissæ*, fere obliti essemus, cujus hic commodum in mentem venit. Nam cum alii forte ex illius & reliquarum *Diaconissarum*, quæ etiam sequentibus seculis in Ecclesia fuerunt, ad *Diaconorum* naturam argumenta sint

petituri; munus illius paulo accuratius considerandum erit.

XXII. Apostolus eam *Διάκονον* dicit, Rom. xvi. i. & ne quis de munere publico hæreat, *Διάκονον τῆ ἐκκλησίας τῆ ἐν Κεγχρεαῖς* *Ministram Ecclesiæ Cenchreenfis*. Quodnam autem illud *ministerium* sit, commate sequenti explicat, ubi hoc argumento illam commendat: καὶ γὰρ αὕτη προσάτις πολλῶν ἐγενήθη, καὶ αὐτῇ. ἐμῇ Quid *προσάτις* si, inter Interpretes non satis convenit. Sed siue *adstitisse multis* dicas, uti *Vulgatus* reddidit; siue *hospitium præbuisse*, uti *Beza* contendit, & ex *Eustathio* confirmat: illud negari non potest, illam aliorum egestati siue de suo succurrisse, (uti mulieres illæ Luc. viii. 3. quæ Christo *de facultatibus suis ministrabant*, in quem sensum quidam etiam Pauli dictum accipiunt i Cor. ix. 5. *de sorore muliere circumducenda*) siue ministrasse ex publico. Etsi istud nobis vero similis videtur, & convenientius ei, quod Apostolus illam non solum *διάκονον*, sed ad maiorem commendationem etiam *προσάτιν* vocat. Quod unicum recte consideratum satis ostendit, argumentum illud à *Diaconissis* desumptum nostræ sententiæ non tantum nihil adversari, sed eandem etiam nova ratione confirmare.

XXIII. Denique vero quas Apostolus i Tim. iiii. in *Diaconis* constituendis virtutes requirit, illæ *Diaconos* nihilo magis *Azanitas* esse arguunt, quam *Eleemosynarum Collectores*. Sunt, fateor, in illis quædam, quas Hebræi etiam in suis *שליחי צבור* *ministri Ecclesiæ* desiderant; Sed neque illæ ad *חזנים* *Azanitas* sunt referendæ, neque ab *Eleemosynarum Collectoribus* abesse debent.

XXIV. Nam cum apud Veteres Hebræos *שליח צבור* *Ecclesiæ minister*, qui preces publice dicebat, à *חזן* *Azanita*, *edituo* vel *custode Synagogæ* fuerit distinctus; uti superioris dissertationis §. LXV. i. innuimus, & alibi gravissimis testibus probatum dabimus: manifestum est, licet quædam hic inveniantur, quæ ad *ש"י* referri quæant, non tamen ideo eadem etiam de *Azanitis* esse explicanda.

XXV. Et, ut liberalius agamus, quamvis quædam horum etiam de *Azanitis* vera essent, tamen ne sic quidem sequeretur, hos, de quibus Apostolus agit, *Diaconos* esse Hebræorum *Aza-*
ni-

mitas. Nihil enim causæ dari potest, cur non eædem virtutes in variis Synagogæ Ecclesiæve ministris requiri queant, licet illi inter sese toto genere sint distincti. Id quod nobis non tantum concedet, quicumque levi oculo præsens caput inspexerit, atque ea quæ Apostolus ab *Episcopis* & *Diaconis* requirit, inter se contulerit: sed ipse *Vir Clariss.* suo exemplo edoctus facillime, opinor, largietur. Cum enim primum *Vir Clarissimus* animum ad hoc argumentum explicandum appulit, quæcunque fere de **חֲזָנִים** vel potius **שְׁלִיחֵי הַצִּיּוֹר** apud Hebræos inveniebat, tam exacte illi cum virtutibus *Episcoporum* convenire videbantur, ut vel eo argumento contenderet, *Episcopos* Ecclesiæ non aliunde quam ex *Azanitis* Synagogæ ortos esse. Quem tamen non levem sane errorem *Vir Clarissimus* tandem deprehendit, & in *Lightfooto* prolixè solideque refutavit. Id quod eo saltem adducimus, ut liqueat; quam periculosa plenum opus aleæ aggre-diatur, qui ex quibusdam saltem attributis, quæ multis communia esse possint, de rebus singulis iudicium ferre velit.

XXVI. Sed quid est in omnibus illis requisitis, quod non *Eleemosynarum Collectoribus* conveniat? Quis dubitet, quin illi, qui ærario sacro præficiendi, quibus cura pauperum committenda, quin, inquam, illi viri graves esse debeant, ab omni fallacia, ebrietate, & turpis lucri studio alieni; quin item religionis Christianæ probe gnari esse debeant, eamque vitæ suæ integritate publice exornare? Qua de re sive Apostolorum historiam consulamus, sive scita veterum & recentium Judæorum, nihil vel certe parum ab hisce Pauli monitis videbimus differre.

XXVII. Atque illi quidem, quando *Mensarum ministri* constituendi erant, **ἀνδρας μεμαρτυρημένους** desiderabant, **πλήρεις πνεύματος & αἰγῆς καὶ σοφίας**; Hi vero **אֲנָשִׁים יְרוּעִים וְנֹאמְנִים** *Speculata, testata*, inter suos *fidei & probitatis*; nec non **חֲכָמִים וְנְבוֹנִים** *sapientes & prudentes*, quique in ipso munere tanta fide & prudentia versarentur, ut etiam minimam quamque non modo fraudis, sed etiam honesti lucri speciem evitarent; summam sese **נְקִיִּים מִיְּהוּרָה וּמִיִּשְׂרָאֵל** *Deo hominibusque puros atque integros* præstarent. Sed illum parellelismum alibi pluribus persequemur. Hæc eo solummodo dicta sunt, ut saltem con-

stet, quas Apostolus in *Diaconis* virtutes commendat, eas non minus *Eleemosynarios* decere quam *Azanitas*. Imo vero etiam magis illos, quam hos miseros custodes.

XXVIII. Sic itaque tandem satis probatum existimamus, vocem *Diaconorum*, sive illa ex Actis Apostolorum, sive ex Epistolis Pauli ad Philipenses & Timotheum repetatur, convenienter menti sacrorum scriptorum à nostris Ecclesiis de *Collectoribus Eleemosynarum* usurpari. Sequitur igitur, ut quid ex historia Ecclesiastica de hujus vocis usu dici & probari possit, porro disquiramus.

XXIX. Atque hic illud quidem negari non potest, fuisse primis temporibus in Ecclesia ministros, qui *Diaconi* dicebantur, ab *Eleemosynarum Collectoribus* longe diversissimos; hodiernis nostris *Custodibus* vel *Aedituis*, *Lectoribus*, *Præcentoribus* &c. similes, qui fores templorum custodiebant, fratribus ingredientibus loca assignabant, populum compescebant, catechumenos ab baptismum suscipiendum sua institutione præparabant, alia item multa ministeria obibant, præsertim in mysteriorum celebratione. Sed tamen ex omnibus illis aliisque compluribus nullo modo sequitur, eos de quibus Apostolus agit, nihil minus fuisse quam *Eleemosynarum Collectores*.

XXX. Qua de re ut scrupulus omnis eximatur, & paucis negotium hoc conficiamus, ea nobis tantum in medium proferenda erunt, quæ *Joh. Casp. Svicerus*, Clarissimus meritissimusque Vir, in incomparabili illo *Thesaurò Ecclesiastico* ex Græcis Patribus de strictiori significatione vocis *Διάκονοι* congeffit. Quippe non singulares modo Doctores producit, sed integra Concilia, quæ *Septemviros* illos Apostolicos *Diaconos* appellant, & ab alteris illis sui sæculi *Diaconis* diserte distinguunt. Sed verba ipsa produxisse juvabit.

XXXI. „Atque ita (strictius, inquit) *Διάκονοι* in Ecclesia Apostolica dicebantur, qui eleemosynas distribuebant pauperibus, ac eorum curam gerebant: seu ærarii Ecclesiastici Oeconomi. Eorum institutio describitur Act. vi. Ad eam respiciens Can. xvi. Conc. Constantinop. in Trullo, dicit, per *Diaconos* intelligi τὰς τὴν οἰκονομίαν τῆς κοινῆς χρείας ἐγκεχειρισμέναις
 „ τὰς

„ τὰς ὃ τὰς τοῖς μυστηρίοις διακονῶντας, eos, quibus administratio com-
 „ munitatis necessitatis est commissa, non eos, qui mysteriis inserviunt.
 „ Aristinus in Synopsi Canonum hujus Concilii, Can. xviii.
 „ Γινώσκω ὁ λέγων ἑπτὰ διακόνους εἶναι, κατὰ τὸ ἐξηκόμενον ταῖς πρά-
 „ ξεσιν, ὅτι ὃ περὶ τῶν διακονούντων τοῖς μυστηρίοις ὁ λόγος, ἀλλὰ περὶ
 „ τῶν ταῖς τραπέζαις ὑπηρετούντων. Qui dicit Septem Diaconos esse,
 „ juxta id quod in Actibus dictum est, sciat, non de iis, qui my-
 „ steriis deserviunt, sed de iis, qui mensis ministrant, sermonem
 „ esse. Zonaras ad Can. xvi. Trullanum, pag. 145. παρὰ τῶν
 „ ἀποστόλων ἐκλεγέντες εἰς διακονίαν, ὃς ἱεραργίας ἦσαν διάκονοι, ἀλλ'
 „ ὑπηρετοὶ καὶ οἰκονόμοι τροφῶν. Qui ab Apostolis electi erant ad
 „ Diaconatum, seu ministerium, non erant sacrorum Diaconi, sed
 „ ministri & rei cibaria dispensatores. Eadem in sua quoque Sy-
 „ nopsi inculcat Symeon Logotheta, Can. xiv. Concilii Trul-
 „ lani. OEcumenius in Cap. vi. Actorum, pag. 433. τὰς
 „ ἐκλεγέντας εἰς Διακόνους ἐχειροτόνησαν, ὃ κατὰ τὸν νῦν ἐν ταῖς ἐκκλη-
 „ σίαις βαθμὸν, ἀλλὰ ὃ διανέμειν μετὰ ἀκριβείας καὶ ὀφθαλμοῖς καὶ
 „ χήραις τὰ πρὸς διατροφήν. Electis Diaconis manus imposuerunt,
 „ non juxta gradum, qui hodie in Ecclesia obtinet, sed ut omni stu-
 „ dio atque diligentia orphanis & viduis ad victum necessaria distri-
 „ buerent.

XXXII. Hæc omnia adscribere libuit, tum quia præstantis-
 simus liber nondum in omnium manibus versatur; tum inprimis,
 quia inde manifestum est, agnovisse Veteres, Septem viros
 illos Apostolicos, qui mensis præfecti erant, Diaconos esse, quo
 nomine ab illis sæpius vocantur. Et hinc Cyprianus, licet ejus
 temporibus jam alia rerum facies esset, & aliæ partes eorum,
 qui vulgo Diaconi audiebant, tamen illos ad Apostolorum Acta
 remittit, ut inde muneris sui originem atque gradum discant.
 Sic enim ille Epist. lxxv. Meminisse autem Diaconi debent, quoniam
 Apostolos, id est Episcopos & præpositos Deus elegit: Diaconos au-
 tem post adscensum Domini in cælos Apostoli sibi constituerunt, Epi-
 scopatus sui & Ecclesiæ ministros. Similiter Hieronymus, Epist.
 lxxxv. ad Euagrium. Discant, qui hoc faciunt, non se recte face-
 re, & audiant Apostolos: Non est dignum, ut relinquentes verbum
 Dei, ministremus mensis. Sciant quare Diaconi constituti sint. Le-
 gant

gant *Acta Apostolorum*, recordentur conditionis suae. Idem *Comment.* in *Ezech.* XLVIII. pag. 492. a. Certe qui primus fuerit ministrorum (quia per singula concionatur in populos, & à Pontificis latere non recedit) injuriam putat si presbyter ordinetur, & non meminit mensarum & viduarum minister, in obsequium se & ministerium non solum Sacerdotum, sed & viduarum & pauperum delegatum.

XXXIII. Ex quibus *Hieronymi* & *Cypriani* dictis etiam illud porro liquet; *Diaconos*, qui illorum temporibus in Ecclesiae ministerio versabantur, originem suam non Synagogae Azanitis debere, sed Septemviris Apostolicis, *Mensarum ministris*, qui Hebraeorum *Gabbaim*, Collectoribus Catini, respondebant. Quod quo pacto factum sit, non difficile est conjectare.

XXXIV. Scilicet, cum *Diaconi* Apostolici primum instituti essent, ut mensis pauperum ministrarent, *Act.* VI. & præter has mensas etiam alia mensa in Ecclesia esset, in qua coena dominica celebrabatur, *1 Cor.* X. 21. factum est, ut *Diaconi* etiam ad hujus mensae Dominicae ministeria paulatim adhiberentur: sive quod in gentiliis Ecclesiis mensae illae pauperum non ubique in usu essent, vel paulatim in desuetudinem abirent; sive quod non incommodum videretur, qui uni generi mensarum ministrabant, eos etiam ministrare alteri.

XXXV. Atque ita jam antiquissimis Ecclesiae temporibus factum esse, locuples testis est *Justinus Martyr*, sub finem *Apologiae* II. ubi Christianorum sacra describit. *Εὐχαριστήσαντο δὲ ὁ πρεσβύτερος, καὶ ἐπευφημήσαντος πάντος ὁ λαός, οἱ καλέμνοι παρ' ἡμῶν Διάκονοι, δίδωσιν ἐκάσῳ τῶν παρόντων μεταλαβεῖν ἀπὸ τῆς εὐχαριστηθέντος ἁγίας καὶ οἶνος καὶ ὕδατος, καὶ τοῖς ὅς παρῶσιν ἀποφέρῃσι.* Praesidens verò, posteaquam gratiarum actionem perfecit, & populus universus lata approbatione eam comprobavit; qui apud nos *DIACONI* vocantur, dant unicuique eorum qui adsunt, percipiendum panem & vinum & aquam, quae cum gratiarum actione consecratae sunt, & ad eos, qui absunt, perferunt. Qui *Diaconi* vocantur, ex instituto Apostolorum mensis pauperum ministrantes, hic nunc etiam adhibentur ad ministeria mensae Dominicae.

XXXVI. Inde vero porro non tantum panem & calicem ab Episcopo acceptum populo porrigere, sed etiam reliqua omnia illius

illius mensæ ministeria obire; uti cum alibi, tum prolixè apud *Hieronymum* videre est, *Epist. de Septem Ordinibus Ecclesiæ*, Tom: *ix.* pag. 58. *Et sicut, inquit, in Sacerdote consecratio; ita in Ministro est sacramenti dispensatio. Illi orare, huic psallere mandatur. Ille oblata sanctificat, hic sanctificata dispensat. Ipsis etiam Sacerdotibus propter presumptionem non licet de mensa Domini tollere calicem, nisi eis traditus fuerit à Diacono &c.* Et paulo post: *Tunc deinde ut aures habeamus ad Dominum, Diaconus acclamat, ipse predicat, (κηρύσσει, de qua voce Svicorum vide) ipse hortatur, ipse commonet adstantibus Sacerdotibus, ne leviter hanc vocem, quæ loquitur hac, & pacem annunciat, aut negligenter adspicias, aut contemnendam putes. Vide ibid. reliqua, inprimisque quæ de Levitis habet, qui mensam Domini componunt: cum quibus Diaconos continuo comparat.*

XXXVII. Atque ita porro reliqua *Diaconorum* officia pleraque omnia, si opus esset, ut aliud ex alio ortum sit, deducere possemus. Uti illi cum jam sacræ mensæ ministrarent, indignos inde arcere, catechumenos dimittere, ad reliqua omnia interea attendere debuerint: uti porro horum mysteriorum ministri, etiam ad Baptismum sint vocati, ad quem rite suscipiendum Catechumenos institutione sua præparare, & reliqua ipsorum fuerit curare. Quod tamen alii felicius præstare possent, qui in lectione Patrum διὰ τὸ χρόνον καὶ τὸ ἔξιν τὰ αἰσθητήρια γεγυµνασµένα ἔχουσιν. Nos in hisce aliorum indicio plerumque sapimus. Σύγκρισις saltem nostra esse potest & debet.

XXXVIII. Quod si vero, ut tandem huic disquisitioni finem imponamus, *Diaconi* Apostolici ex *Gabbaim* Synagogæ orti sint, & primis illis temporibus viduarum & pauperum curandi causa constituti; si iidem porro etiam Sacræ cœnæ ministeria obierint, atque aliud ex alio munus susceperint: patet, quam infeliciter vel primi illi Apostolici, vel sequentium seculorum *Diaconi*, à *Grotio*, *Burmanno*, *Simonio*, & denique *Viro* inter nos *Docto*, cum **דינן** contenduntur; quid item de *Azanitis* Hebræorum in posterum nobis promittere debeamus, quantumque lucis illi Ecclesiæ Christianæ sint fœneraturi. Etsi, ne quis erret, negare nolumus, Hebræorum *Azanitas* & *Diaconos* tandem

non pauca communia habuisse, quæ non injucunde inter se conferri possint. Sed id nos horum originem ab illis repetere nihil cogit.

XXXIX. Præter illa vero argumenta, quæ jam prolixè examinavimus, adhuc unum *Vir Clariss.* adducit, quo probet *Diaconis* nomen בטלנים *Otiosorum* non posse multa cum ratione adscribi, siquidem ipsi *Apostoli* monuerint, τὸ Διακονεῖν τοῖς τραπέζαις aliud esse ἀπὸ τῆς Διακονίας ἢ λόγος, Act. vi. 2. *Batlanim* vero illi *Legi sacra operam dederint*. In quo argumento, si modo illud rectè percipimus, supponi videtur, *Otiosos* etiam fuisse *populi Doctores*, quod nobis quidem hætenus minime persuadetur. Ex iis, quæ *Dissertatione* superiori, §. xix. de *Otiosorum* munere & naturâ ex *Hebræorum* commentariis produximus, nihil hujus rei liquet. Orandi causa, non docendi instituti sunt: ut quotidie tempore precum sese in *Synagoga* sistant, ad sacrum illum numerum denarium, qui ad certas precum formulas publice recitandas ex mente *Hebræorum* necessarius est, constituendum. Hoc unico universum illorum officium absolvitur: nisi forte aliud quidam sit, quod illis præstantissimis viris latuerit, vel potius nosmet ipsos fugiat, qui in *Synagoga* hospites non cives sumus. Sed transeat hoc tempore argumentum illud, quandoquidem de eo infra commodior agendi occasio nascetur. Nunc animus ad alia properat, & *Petitum* defendere gestit. Quare etiam reliqua, quæ *Vir Doctus* affert ad quinque residuos ordine *Otiosorum* excludendos, præteribimus, cum rationes nullæ afferantur, nisi quod *Cl. V.* omni parte non arrideant. De *Chassane* vero *Synagoga Interprete* alibi agimus.

CAPUT III.

Rationes, ob quas Samuelis Petiti sententia de variis Synagoga præfectis rejicitur, excutiuntur. Hujus institutum defenditur.

I. **H**isce contra *Lightfootum* dictis, *Vir Clarissimus* ad *Samuelem* *Petitum* pergit, & quam ille obscuriorum quorundam
no.

nominum in Legibus Imperatorum occurrentium explicationem dedit, rejicit atque refutat.

II. Scilicet frequens mentio fit in Jureconsultorum Libris, *Patriarcharum Judæorum, Apostolorum, Archisynagogorum, Patrum Synagogarum, Hiereorum, Presbyterorum, Didascalorum, Archipherecitarum*, & denique *Cœlicolarum*: de quibus quicquid Viro Eruditissimo observatum erat, Libro 11. *Variarum Lect.* cap. x. congeffit. Instituto sane utilissimo, ut quæ multis locis dispersa erant, nulla nostra molestia, ejus solius labore quasi in fasciculum collecta haberemus.

III. Atque hic postquam de *Patriarchis* eorumque *Apostolis* erudite sane & prolixè egerat, etiam quinam reliqui fuerint, explicare aggreditur. pag. 160. Ac primo quidem quinam *Primates, Majores, & Proceres* olim dicti sint ostendit; nimirum omnes Judæorum Præfecti, qui illustrium *Patriarcharum* arbitrio sententiam habent, id est, auctoritatem; & de gentis *Lege* ipsi gentipræsident; quos *Patriarchæ* cæteris preposuerunt; quæ ipsarum Legum verba sunt. At vero hi sunt, inquit, *Archisynagogi, Patres, Hierei, Presbyteri*. Deinde vero, quid horum singuli in Synagoga egerint, quo pacto inter se distincti fuerint, breviter exponit; ita existimans, distincta hæc nomina totidem distincta in Synagogis officia & munia designare.

IV. *Archisynagogi* Cl. Petito sunt, qui præerant cæteris *Ecclesiasticis*, qui in Synagogis cogeantur. Patrem Synagoga vero putat primum fuisse, si ab *Archisynagogo* discedas, cujus erat vicarius. Hujus rei conjecturam facit e cæteris *Judæorum institutis*: Nam in magno *Synedrio Hierosolymitano* LXXI. erat אב־בֵּרִי alter à נְשִׂיא, ut e *Talmudistarum* jure constat. Pari ratione existimat *Patres Synagogarum* primos esse ab *Archisynagogis*: & fortassis hinc esse, quod plures unius Synagoga nominentur *Archisynagogi*: cum in unaquaque Synagoga esset *Archisynagogus*, & alter ab eo *Pater Synagoga*, illius vicarius, qui ejusdem nominis honore afficitur, quemadmodum apud eosdem *Judæos*, utut *Summus Pontifex* unus esset, tamen ejus *Vicarius* etiam *Summus Pontifex* appellatur in *Sacris Bibliis*. Atque idem erat muneris *Patri Synagoga*, quod *Archisynagogo*, cujus erat *Vicarius*, vicesque ejus fungebatur.

V. Porro de *Hiereis* credit, eorum in singulis Synagogis plures fuisse, quorum unus esset ceterorum primus, qui *Archierens* dicebatur. Hos autem sic appellatos ait, non quod de Sacerdotum gente essent, sed quia, quod olim fuerat Sacerdotum munus, in instituendo populo praestabant, & Legem in Synagoga legebant, atque interpretabantur, quare etiam iidem Viro Cl. videntur fuisse appellati *Didascali*.

VI. Quod ad Presbyteros attinet *Judaorum*, qui Seniores etiam appellantur, sententia Viri Cl. est, fuisse à *Judaïs* nobilissimos & sapientissimos, qui una cum sua Synagoga *Archisynagogo*, *Patre Synagoga*, *Archiereis* & *Hiereis*, Synagoga sua praessent: Respondabantque illis, qui de populo in *Synedrium* § LXXI. legebantur, ut constat ex *Maimonide*. Atque istos tandem *Archisynagogos*, *Patres Synagogarum*, *Archiercos*, *Hiercos*, & *Presbyteros*, in genere eos esse sentit, qui *Judaorum* *Primates* & in *Synedriis* dominari dicuntur. Et denique praeter istos, qui Synagogis praerant, etiam *Synagogarum Ministros* fuisse monet, quos *Epiphanius* *Azanitas*, *Ἀζανίταις*, appellat.

VII. Hanc nominum illorum in Corpore Juris occurrentium distinctionem & explicationem *Vir Doctus* rejicit, vehementerque miratur. Quod quam bene & quam solidis rationibus factum sit, porro *Viri Docti* ductum secuti expendemus.

VIII. Ac primo quidem methodum Cl. *Petiti* carpit. Nos vero, inquit, valde miramur *Viri Nobilissimi* confidentiam in determinandis Synagoga officiis ex *Pandectis Juris*, quod ratio suadet ex *Hebraeorum scriptis* fieri oportere. Quae observatio etsi in genere vera est, cum negari non possit, gentis cujusque ritus & jura ex domesticis testibus potius cognoscenda & describenda esse, quam ex peregrinis, tamen huic loco minime convenire putamus, cum neque *Nob. Petitus* id agat, ut Synagoga officia ex *Pandectis Juris* determinet; neque illud verum sit, quod *Vir Doctus* contendit, tantam fuisse in *Conditoribus Juris* rerum *Judaicarum* ignorantiam, atque inde in legibus eorum adeo turbatam officiorum Synagogae enumerationem, ut ex eorum constitutionibus nihil vel certe difficulter de illis determinari possit.

IX. Nam quod ad *Petitum* attinet, quid agat, ipse mox initio

tio Capitis x. satis clare exponit. *Frequens*, inquit, *mentio fit in Jureconsultorum Libris*, Patriarcharum, Apostolorum, Archisynagogorum, &c. *de quibus quicquid à nobis observatum est, huic, ne pereat, mandabitur charta.* Id quod in sequentibus ea fide diligentiaque exsequitur, ut eruditos omnes, inprimisque eos qui Hebræorum ritus atque antiquitates venantur, illa sua sedulitate summo sibi beneficio obligarit, locis plerisque omnibus indicatis, ubi Imperatores in Constitutionibus suis Judæicorum officiorum faciunt mentionem.

X. At eadem nomina etiam exponit, & quidem ex *Pandectis Juris*. Et cur non? Quis Constitutiones Imperatorum alias ex aliis explicandas esse neget, quando plures leges ad eadem re sunt lætæ, quando earundem rerum mentio sæpius occurrit? Et ne longe abeamus, quis negare sustineat, *Sam. Petitem* ex *Pandectis Juris*, & quos præterea in consilium adhibuit, Patribus Ecclesiasticis, de *Patriarchis* eorumque *Apostolis*, multa non sane vulgaria illa & protrita, feliciter cruisse, & solide atque erudite esse persecutum? Quotusquisque item, qui non errat Judaicis ignotus in oris, non illico videt atque agnoscit, quæ Vir Eruditissimus porro de *Primatibus*, *Majoribus*, & *Proceribus* Judæorum, generalibus Præfectorum titulis tradit, omnia sana esse, nisi forte quiddam illorum aliquando etiam strictius de *Senioribus* sit accipiendum? Et quando denique *Archisynagogos*, *Patres Synagogarum*, *Hiereos*, & *Presbyteros* distinguit; quis, si *Patres* saltem excipias, illud jure factum neget, & convenienter non solum menti Legislatorum, sed & institutis Synagogæ? Si vero in omnibus illis distinguendis & explicandis Vir Præstantissimus omne punctum non tulit; illud nullo Legum vitio factum est, sed ipsius Petiti quodam errore, quando ex ipsis Hebræorum scitis à Synedrio & Templo argumenta ducit ad Synagogam, quod alii rursus Leges cum Legibus conferendo feliciter præstiterunt. Sed tamen, nequis erret, ad eorum illustrationem, quæ ex Jureconsultorum libris Vir Nobilissimus produxerat, etiam Scriptores Ecclesiasticos adhibet, *Originem*, *Cyrillum Hierosolymitanum*, *Theodoretum*, *Hieronymum*, *Chrysostomum*, in primisque *Epiphanium*: Atque ubi ad Synagogæ moderatores &

ministros ventum est, *Lucam* testem producit, & ex Hebræis *Maimonidem*, & *Eliam Levitam*. Ut ex solis *Pandectis Juris* Synagogæ officia determinare minime fuerit aggressus.

XI. Quæ vero *Vir Doctus* ad Constitutionum Imperatoriarum auctoritatem elevandam affert, nullius sane ponderis sunt. Neque enim necesse erat, ut *Juris Romani Conditores mentem suam ad intimam illam contemptissimæ sectæ*, vel Suetoniana phrasi *inertia*, constitutionem ita diligenter applicarent, ut eam totam uti erat probe intelligerent, nedum intellectam ita distincte in suis edictis, rescriptisque exponere vellent. Hoc tamen opus erat, maximeque necessarium, quando iidem *Juris Conditores*, vel *Judæis* in universum omnibus, vel quibusdam illorum, sive leges scriberent, sive insignia privilegia concederent: ut tum scirent, & quibus de rebus leges ferrent, & quibus hominibus gratiam facerent. Et horum utrumque in tabulis expressum oportebat, non quo *contemptissimæ sectæ constitutionem in suis edictis rescriptisque irent expositum*, sed ne leges negligenter scriptæ calumniis expositæ essent, vel etiam inutiles atque irritæ fierent, imo ipsis Imperatoribus atque Imperio damnosæ.

XII. Ab historicorum autem negligentia ad Imperatorum leges argumentari, nimium quantum est alienum. Illos enim, levi aliqua occasione arrepta de *Judæis* agendi, veritatis securos ea de illis solummodo scribere, quæ vel privata ipsis malitia, vel publicum odium atque calumnia dictabant, nihil mirum est: Quod qui de Imperatoribus etiam existimet, næ is in eorum majestatem maxime injurius sit, eosque summæ & inexcusabilis arguat ignorantiae, socordiae, stoliditatis.

XIII. Sed in rem præsentem veniamus, & Legem, in qua fit diversorum mentio, quos *Cl. Petitus* distinguit, *Vir Doctus* confundit, inspiciamus. Ea sic habet: *Imperator Constantinus Hiereis, & Archisynagogis, & Patribus Synagogarum, & cæteris qui in eodem loco deserviunt. Hiereos & Archisynagogos, & Patres Synagogarum, & cæteros qui Synagoga deserviunt, ab omni corporali munere liberos esse præcipimus. L. iv. Cod. Theod. de Jud. & Cælic.* Hic *Vir doctus* in Imperatore nominum ignorantiam animadvertit, atque inde turbatam horum officiorum enu-

mera-

merationem, quandoquidem *Hierei Archisynagogis & Patribus Synagogarum* præponantur, cum tamen *Archisynagogi, Patres Synagogarum, & Archierei* denique, *Hiereis* existimandi sint priores.

XIV. Quis vero hic turbatus officiorum ordo cernitur, ac non potius omnia convenienter mori in Synagogis recepto? At *Hierei* præponuntur *Archisynagogis*, cum tamen hi, ut ex vi vocis constat, summi sint Synagogarum moderatores. Fateor equidem, sed ita, ut illud recte factum, & *Hiereis* primas deberi contendam, quas in Synagogis etiam semper obtinent. Quippe notum est, & ab aliis sæpius inculcatum, Lektionen Sabbathicas eo ordine in Synagoga peragi solitas, ut primo loco *Sacerdotes* legant, secundo *Levita*, & tum demum *Synagoga Præfecti*. Locus notissimus est, neque ille *Viro Docto* ignotus, sed parum intellectus, misereque distortus & turbatus, Cod. Gittin, fol. 59. 60. atque inde apud *Maimonidem*, *Hilch. Tephil*, Cap. XII. §. XVIII. & *Or. Chaijim*, Tit. cxxxv. §. 3. & cxxxvi.

כהו קורא בתורה ראשון אחריו לוי אחריו ישראל: *Sacerdos primus legit, post hunc Levita, ac tum denique Israëlita*. Israëlitæ vero hoc ordine. בשבת ויום טוב ויום הכפורים קורים אחר לוי ת"ח הממונים על הצבור ואחריהם ת"ח הראויים למנותם פרנסים על הצבור ואחר כך בני ת"ח שאבותיהם ממונים על הצבור ואחר כך ראשי כנסיות וכל העם:

In Sabbatho, festo, & die expiationis post Levitas legunt viri Docti qui præfecti sunt Synagoga: post hos Viri Docti, qui digni sunt Synagoga præfici Gubernatores: tum filii virorum doctorum, quorum Patres Synagoga præfunt: & demum Capita Synagoga, & populus universus. Et hunc legentium ordinem adeo religiose observant, ut sacerdos, licet bonarum literarum imperitus, tamen præferatur summo Doctori Israëlitæ. *Or. Chaijim* l. c. §. 4. המנהג

הפשוט שאפילו כהן עם הארץ קודם לקרות לפני חכם גדול ישראל והוא שהכהן יודע לקרות וגו' *Atque hæc consuetudo constanter obtinet, ut etiam illiteratus Sacerdos legat prior Sapiente Magno Israëlita: quod tamen ita accipiendum est, ut Sacerdos ille*

ille sit legendi peritus; nam si ne quidem legere norit, quo pacto super lectione benedicere queat? Vides hinc, Lector, quanta sit ordinis Sacerdotalis dignitas, & quam religiose Hebræi illum ordinem venerentur, & primas in lectione illi semper deferant. Ut nemo mirari debeat, si Sacerdotes etiam alibi primum locum obtinere videamus.

XV. Et cum Imperator Constantinus has immunitates Judæorum quibusdam concesserit, procul dubio illud non sponte sua, sed rogatu Judæorum fecit. Hos itaque, siue coram per se, siue libello desideria sua Imperatori proposuerint, certos utique homines designare oportuit, quibus illa privilegia petebant, ut his cognitis Imperator sciret, quam honesta petitio esset, & quam justa causa immunitates illas concedendi: inprimisque ut numero illorum considerato & utcunque inito, scire posset, quantum esset, quod suis commodis istac ratione detraheretur. Quod si itaque ipsi Judæi illorum *Hiereorum, Archisynagogorum & Patrum Synagogarum* causam Imperatori commendarint, in eaque commendatione ordo observatus sit in Synagoga receptus; vel certe non multum ad eo abludens: quis Imperatorem *ἀταξίας* ex ignorantia orta accusare sustineat? quis Leges Romanas ad Synagogæ illustrationem aliquid conferre neget? Etsi Juris Conditores nihil minus in animo habuerint, quam sese ad contemptissimæ sectæ cognitionem dimittere, eamve in suis edictis & rescriptis explicare.

XVI. Et quo melius illud nostrum argumentum intelligatur, sciendum est, Doctores omnesque literarum cultores insignibus olim privilegiis apud Hebræos gavisos esse, & ab omnibus publicis muneribus fuisse immunes. *Maim. Hilch. Talm. Torah. Cap. vi. §. ix.* תלמידי חכמים אינם יוצאין בעצמן לעשות עם כל הקהל בבנין וחפירה של מדינה וכיוצא בהן כדי שלא יתכוו בפני עמי הארץ ואין גובין מהן לבנין החומה וחקון השערים ושכר השומרים וכיוצא בהן ולא לתשורת המלך ואין מחייבין אותן ליתן המס בין מס שהוא קצוב על בני העיר בין מס שהוא קצוב על כל איש ואיש וגו': *Viri Docti*

*Docti non solent ipsi cum reliqua multitudine exire, ut in munienda urbe aliisque ejus generis laborent, ne ab illiterata plebe despiciantur. Neque ad mœnia restauranda, portasve reficiendas, quicquam ab illis exigere solent; neque quod vigilibus aliisve persolvant, aut unde Principi munus mittant. Sed & à tributo pendendo illos immunes præstant, sive illud universæ civitati imperatum sit, sive singulis capitatum, &c. Cum itaque illi Judæorum, qui Synagogis deserviebant, inprimisque illorum præfecti, Archisynagogi & Presbyteri, nec non Sacerdotes, corporalibus illis muneribus gravarentur, quæ **יָמָצְוָה** ipsi per se exsequi deberent; idque ut ipsis molestum, ita contra Ecclesiæ honorem esset: Vero simile est, Hiereos, Archisynagogos, & Patres Synagogarum, sive alios horum nomine, Imperatori libellum supplicem exhibuisse, quo ab his muneribus immunitatem peterent. Cum vero eorundem nomina in libello expressa essent, Imperator iisdem procul dubio, & eodem ordine quem ipsi observarant, rescripsit.*

XVII. Sed non id solum atque unicum est, quod *Vir Doctus* in *Sam. Petito* reprehendit. Etiam officiorum distinctionem ex distinctis nominibus factam carpit. Sed &, inquit, quando loca à *Clarissimo Viro* prolata inspicimus, nulla suadet ratio tot intelligere officia, quot in illis nomina recensentur. Et mox rursus: *Judicamus igitur, Juris Romani Antistites per voces Primatum, Majorum, Seniorum, Archisynagogorum, Archiereorum, Hiereorum, Patrum Synagogarum, Presbyterorum, in genere intellixisse Magistratus Judæorum sive Politicam, sive Ecclesiasticam rem moderantes in Civitate peregrina, quæ nomina summa apud illam gentem officia vel nunc significabant, vel Veteribus Judæis significasse compererant. Tandem vero coronidis loco addit: Certum enim, Synagoga constitutionem, quam nobis exhibet Vir optimus, plane ab Hebræorum Scriptis abhorrere, neque ullibi quam in animo Nobilissimi Viri extitisse.*

XVIII. At neque *Eruditissimus Petitus* tot distincta officia facit, quot in Imperatorum edictis nomina occurrunt. *Majorum, Procerum, Primatum* titulos verbis satis disertis generales facit: ac sub his *Archisynagogos, Patres, Hiereos, Presbyteros* comprehendit scribit. Vide sis pag. 160. Et *Presbyteros* denique eosdem cre-

dit, qui Lege xv. c. de *Judeis & Cœlicol. Seniores* appellantur. Neque dum quædam nomina distinguit, magnopere reprehendendus venit. Nam si solos *Patres* excipias, qui iidem etiam *Presbyteri & Seniores*, reliqui omnes inter se distincti sunt & diversi. Alius *Archisynagogus* est, summus Synagogæ Doctor, alii hujus assessores & consiliarii, *Seniores*, qui & *Presbyteri*, & *Patres Synagoga*; alii denique etiam *Archierei & Hieriei*. Atque hi omnes recte ab *Eruditissimo Petito* distincti, etsi non ita, uti oportebat, etiam explicati; quemadmodum mox utrumque clarius ostendemus.

XIX. Atque hic, cum *Vir Doctus Nobilissimi Petiti* confidentiam vehementer miratus sit, qui Synagogam ex Corpore Juris explicare est conatus; quis non illud eodem atque etiam majori jure miretur, eundem *Petitum* illud felicius præstare ex *Corpore Juris*, quam *Vir Doctus*, Hebræicarum Antiquitatum peritissimus, ex *Judæorum Pandectis*, sive *Libro Colbo*. Nam quo quisque plures rei cujusque partes atque attributa cognoscit, eo melius & distinctius eandem intelligit: uti quidem Renatæ philosophiæ cultores sedulo inculcare solent. Cum vero *Petitus* ex Jureconsultorum libris *Hiereos*, *Archisynagogos*, & *Presbyteros* eruat, & singulos per se consideret, atque distinguat: *Vir Doctus* in omnibus Hebræorum scriptis solos *Archisynagogos* invenit, eosque cum *Hiereis*, *Archiereis*, *Patribus Synagogarum*, *Presbyteris* & *Senioribus* confundit. Ut nunc *Patriarchas*, *Proceres*, *Primates* & *Majores* mittam; quos ut plurimum unius ejusdemque dignitatis & muneris personas esse censet, diversis nominibus uti apud contribules suos; ita apud Romanos insignes. Quod *Vir Doctus* non tantum Cap. II. inculcat, sed etiam in extremo libri calce, universa Synagoga jam pridem perlustrata, repetit.

CAPUT IV.

Sam. Petiti sententia ulterius defenditur, atque etiam emendatur.
Tituli Præfectorum Synagoga, qui in legibus Imperatorum occurrunt, explicantur.

I. Sed illa simpliciter dixisse non suffecerit, nisi verbis nostris & ex Legibus Romanis, & ex statutis fidem faciamus, atque ea etiam, quæ *Cl. Petitus* minus feliciter est affecutus, paulo plenius explicemus.

II. Quod itaque pace Jureconsultorum fiat, Leges quasdam, five ut rectius loquamur, nomina quædam in Legibus occurrentia, quæ ad Synagogam pertinent, explicare aggredimur. Nam cum omnes artes, quæ ad humanitatem pertinent, habent quoddam commune vinculum, & cognatione quadam inter se tenentur; tum mirum quantum lucis istis Legibus Synagoga, & vicissim Synagogæ, uti quidem illa à Christianis cognoscitur, eadem leges affundunt. Scilicet

alterius sic.

Altera poscit opem res, & conjurat amice.

III. Sed primo loco Leges ipsæ producendæ erunt, in quibus Imperatores distincta illorum nomina commemorant, qui in Synagogis deserviunt: quo melius, collatione omnium facta, cum nos ipsi rem expedire queamus, tum Lector de nostra explicatione judicare.

IV. Sic itaque *Leg. ult. Cod. Theod. de Jud. & Cælic. Primates* memorantur. *Judeorum PRIMATES*, qui in utriusque *Palæstinae Synedriis* nominantur, vel in aliis provinciis degunt, quacunque post excessum *PATRIARCHARUM* pensionis nomine susceperant, cogantur exsolvere. In futurum vero periculo eorundem anniversarius canon de Synagogis omnibus, *Palatinis* compellentibus, exigatur, ad eam formam, quam *PATRIARCHÆ* quondam coronarii auri nomine postulabant. Quæ tamen quanta sit, solerti inquisitione discutias, & quod de occidentalibus partibus *PATRIARCHIS* conferri consueverat, nostris largitionibus inferatur. Dat. III. Kalend. Jun. Constantinop.

Florentio & Dionysio Coss. Rursus Lege viii. Cod. Theod. eodem. Judæorum querella quosdam auctoritate Judicum recipi in sectam suam reclamantibus Legis sue PRIMATIBUS adseverant, quos ipsi iudicio suo ac voluntate projiciunt: quam omnino submoveri jubemus injuriam. Nec eorum in ea superstitione, sedulus cœtus, aut per vim judicum, aut rescripti subreptione, invitis PRIMATIBUS suis, (quos, Virorum Clarissimorum & Inlustrum PATRIARCHARUM arbitrio, manifestum est habere sua de religione sententiam) opem reconciliationis mereantur indebita. Dat. xv. Kal. Mai. Constantinop. Arcadio A. ii. & Rufino Coss.

V. Porro Procures Judæorum, Lege x. C. Th. de Judæis & Coelicolis. Nemo exterius religionis Judæorum, Judæis pretia statuet, cum venalia proponuntur: Justum est enim sua cuique committere. Itaque Rectores provinciarum vobis nullum discussorem aut moderatorem esse concedent. Quod si qui sumere sibi curam, præter vos PROCERESQUE vestros, audeat: eum velut aliena appetentem supplicio coercere festinent. Dat. iv. Kal. Mart. Const. Arcadio iv. & Honorio iii. AA. Coss.

VI Archisynagogi & Presbyteri, Leg. xiii. Cod. Th. eodem. Judæi sint obstricti carimoniis suis, nos interea in conservandis privilegiis eorum Veteres imitemur, quorum sanctionibus definitum est, ut privilegia his qui Inlustrum PATRIARCHARUM ditioni subjecti sunt, ARCHISYNAGOGIS, PATRIARCHISQUE, ac PRESBYTERIS, cæterisque, qui in ejus religionis sacramento versantur, &c: Lege xiv. Cod. Th. eodem. Superstitionis indigna est, ut ARCHISYNAGOGI, sive PRESBYTERI Judæorum, vel quos ipsi APOSTOLOS vocant, qui ad exigendum aurum atque argentum à PATRIARCHA certo tempore diriguntur, à singulis Synagogis exactam summam atque susceptam ad eundem reportent. &c.

VII. Sed & Patres Synagogarum occurrunt juncti Hiereis & Archisynagogis. Horum Imperator Constantinus M. meminit, Leg. iv. Cod. Theod. eod. Imperator Constantinus, HIEREIS, & ARCHISYNAGOGIS, & PATRIBUS SYNAGOGARUM, & cæteris, qui in eodem loco deserviunt. HIEREOS, & ARCHISYNAGOGOS, & PATRES SYNAGOGARUM, & cæteros, qui Synagogis deserviunt, ab omni corporali munere liberos esse præcipimus.

VIII. Est

VIII. Est & ubi *Didascali* & *Majores* leguntur. Sic in inscriptione Legis *xxiii. Cod. Theod. eod. & Leg. iiii. Cod. Th. Ne Christianum mancipium Judæus habeat. Imperatores Honorius & Theodosius A.A. Annati DIDASCALO, & MAJORIBUS Judæorum.* Et tandem denique etiam *Seniores*, *Leg. xv. Cod. Theod. eod. Si qua inter Christianos & Judæos sit contentio: non à Senioribus Judæorum, sed ab ordinariis Judicibus dirimantur.*

IX. Atque hæc quidem potissimæ leges sunt, in quibus Synagogarum præfecti memorari videntur. In quorum titulis explicandis, quo minus aberremus, à notissimis certissimisque erit incipiendum.

X. Notum itaque est & ἐξαγώνιον, habuisse Judæos etiam post Urbem captam *Principes*, id est summos rerum suarum moderatores, & *Synedrui Præsides*. Eorum unus in Babylonia erat, ראש הגלות *Aechmalotarcha* vulgo dictus; alter in Palæstina, *Summi Synedrui Præses*, & plerumque etiam *Academiae supremus Rector*, quem נשיא *Principem* vocabant. Hunc posteriorem Græci Romanique Scriptores, ceu sibi propiorem & notiozem, Imperioque Romano subiectum, passim memorant, & *Patriarcham* appellant. De quo videsis *Petitum*, *Lib. ii. Var. Lect. Cap. x. & Observ. Lib. iiii. cap. iiii. & adde Jac. Gothofredi Comment. ad Cod. Theod. de Judæis, & Cælic. Leg. i.*

XI. Hic ex omnibus vel plerisque orbis Romani Provinciis (quemadmodum *Aechmalotarcha Babylonius* ex regionibus orientioribus) tributum quoddam annuum, seu pensionem coronarii auri nomine à singulis Synagogis accipiebat. *Cod. Theod. de Jud. & Cælic. Leg. xiv. xvii. xxix.* Exigebant autem à Synagogis suis *Archisynagogi & Presbyteri*, *L. xiv. Cod. Th. eod. acceptamque summam per Apostolos eo nomine missos ad Patriarchas mittebant. Leg. eod.*

XII. Unde illud primum constare arbitramur, titulum *Præsum* generalem esse, & tam *Presbyteros* quam *Archisynagogos* designare, cum utrique Synagogis soleant præesse, easque moderari. Nam quæ *Leg. xiv. Archisynagogis & Presbyteris* adscribitur exactio canonis anniversarii à Synagogis, eadem *Leg. ultima*

tribuitur *Primatibus*. *Judaorum Primates*, quacunque post excessum *Patriarcharum* pensionis nomine susceperunt, cogantur exsolvere. Quinam vero susceperant alii, quam *Archisynagogi* & *Presbyteri*, qui in suis singuli *Synagogis* pensionem illam vigente adhuc *Patriarchatu* exigebant, neque post excessum *Patriarcharum* ab eadem exactione desistebant? Id quod inde porro colligitur, quod hi *Primates* non tantum in utriusque *Palastinae Synedriis* nominarentur, sed etiam in aliis provinciis degerent, ubicunque sc. *Judæi* & *Synagogæ* essent, quibus qui præfecti erant, hi generali nomine *Primates* dicebantur.

XIII. Id quod porro ex *Leg. viii.* confirmatur, ubi *Primates* *Judicio ac voluntate* disciplina exercetur, qua quosdam *Synagoga* ejiciunt, vel, uti lex habet, *projiciunt*: quos Imperatores *Theodosius*, *Arcadius*, & *Honorius*, neque per vim *Judicum*, neque *rescripti subreptione* volunt invitis *Primatibus* suis opem *reconciliationis mereri indebita*, id est, in sectam suam recipi, & cum *Synagoga* reconciliari. Nam hi *Primates* habent sua de religione sententiam. Quæ omnia *Primates* hos ad singulas *Synagogas* referendos esse arguunt, quarum in genere sint *moderatores & præfecti*.

XIV. Quid vero huic nostræ explicationi magnopere opponi possit, non videmus, præter vocem *Synedrii*, quæ *Leg. ult. hostit.* occurrit. Unde colligi posse videatur, *Primates* hosce non *Synagogarum* præfectos esse, sed *Judiciorum*, quæ *Judæis Synedria* appellantur. Quod tamen nobis non admodum fit vero simile. Tum temporis enim *Judæos* non tantum de religione sua, sed etiam *causis civilibus sententiam* habuisse; atque adeo non tantum in utraque *Palastina*, sed etiam in reliquis *Provinciis Synedria*, sive tribunalia: id vero cum illorum statu istis temporibus minus convenire videtur. Unde vox *Synedrii καταχρηστικῶς* potius de *Synagoga* accipienda videtur, ejusque *Senatu*, in quo *Archisynagogi* & *Presbyteri* nominabantur, quam de *Dicasteriis* vel *judiciis* proprie dictis.

XV. Quod si quis tamen omnino contendat, hos *Primates* ad *Synedria* proprie dicta pertinere: id nobis tanti non erit, ut vehementer obluetemur, neque eos ratione officii sui ἀποσυναγωγῶν fieri

fieri facile patiamur, modo nos in posterum in Synagoga non interturbent.

XVI. Illud omnium minime credere possumus, quod *Cl. Gothofredus* contendit ad *Leg. ult. C. Th. de Jud. & Cal.* hos *Primates* in locum successisse *Patriarcharum*. Unde, inquit, ex hac lege singulari admodum, quod secundum, colligo, *Patriarchas Judæorum* nullos fuisse, electosque deinceps *Primates*: sic ut cum successionis jure & πατροπαράδοτος *Patriarchatus* deferretur: *Primates* isti jam in *Synedriis* nominarentur, id est, electionis jure hanc *Primatiam* sortirentur. Nam quemadmodum *Cl. Gothofredus* ex eo quod *Primates* etiam in aliis provinciis degunt, *Cunæum* refutat, ex hac lege colligentem, *Judæis* in ipsis avitis sedibus, *Palæstina* scilicet, paulo plus privilegii concessum fuisse: ita etiam ipse inde satis refellitur, quod hi *Primates* non tantum in utraque *Palæstina* plures fuerint, sed etiam in aliis provinciis, cum tamen *Patriarcha* tantum unicus in Occidente esset, ex familia *Hillelis Babylonii*, qua semel extincta, vel dignitate sua dejecta, ipse etiam *Patriarchatus* plane desiit.

XVII. Multo magis autem illa sententia refellitur *Leg. viii. Cod. Th. tit. eod.* ubi *Primates* vigentibus adhuc *Patriarchis* memorantur: invitis, inquit, *Primatibus suis*, (quos, *Virorum Clarissimorum & Inlustrium Patriarcharum* arbitrio, manifestum est habere sua de religione sententiam.) Ut hi *Primates* non *Patriarchis* demum successerint, sed jam eodem atque hi tempore floruerint, imo horum arbitrio sua de religione sententiam habuerint, ab illo scilicet reliquis *Judæis* præpositi.

XVIII. De *Procerum* titulo similiter judicamus, illum vel generalem esse, ut & *Archisynagogos* & *Presbyteros* designet; qui in suis singuli *Synagogis* Principes sunt, & rem publicam moderantur: vel, si minus ad *Synagogam* pertineat, *Judices* aut *Magistratus* notare *Políticos*. Modo illud aliqua saltem specie veri probari possit, *Judæos* illis temporibus non modo habuisse de aliis causis quam de sua religione sententiam; sed, si vel maxime eam habuerint, eos qui huic rei præerant, etiam peculiare collegium constituisse ab *Archisynagogo* & *Presbyteris* distinctum. De quo posteriori nos maxime dubitamus.

XIX. Sed

XIX. Sed certiora de iis proferre licebit, quos ab Imperatoribus ad Synagogam referri manifestum est. Hi sunt *Hierei*, *Archisynagogi*, & *Patres Synagogarum*: Leg. iv. C. Th. de Jud. & Cael. si quidem & nomina ipsa illud non obscure præ se ferunt, & Imperator addit, & *ceteris qui Synagogis deserviunt*. In qua lege illud etiam est notandum, non tantum in corpore legis tria hominum genera distingui, verum etiam in ipsa ejus inscriptione. Quæ observatio eo facit, ut ne dubitemus, quin quos & lex distinguit, & Imperator ipse distincte compellat, iidem etiam inter se fuerint distincti. Nisi forte ita quisquam sentiat, atque ita credere animum inducat, Imperatori hic cum larvis & lemuribus rem esse, quos in Synagogam, seu potius legem suam, invexerit, quo major ejus liberalitas videri posset, majori hominum, seu larvarum mavis, numero concessa. Sed de eo jam supra egimus.

XX. Quo magis vero liqueat, quos Imperator hic conjungit, re ipsa distinctos esse, neque ab Imperatore solo distinctos, Epiphanius verba adscribenda erunt, ex notissimo illo Doctisque passim laudato loco, qui est *Hæresi xxx. de Ebionit.* §. 11. ubi de *Josepho Apostolo* loquens, ita scribit: πολλὰς τῶν κακῶν κατασθέντων, Ἀρχισυναγῶγων, καὶ ἱερέων, καὶ πρεσβυτέρων, καὶ Ἀζανιτῶν, καὶ παρ' αὐτοῖς Διακόνων ἐρμηνευμένων, ἢ ὑπηρετῶν, καταίρων τε καὶ μετακινῶν τὸ ἀξιώματ' ὑπὸ πολλῶν ἐνεκατέϊτο. Multos improbos *Archisynagogos*, & *Hiereos*, & *Presbyteros*, & *Azanitas*, qui *Diaconos* apud ipsos significant, seu ministros, deponens & ab officio removens, multorum in se odia convertit. Locus sane elegantissimus, & quo nullus alius dignior est, qui cum hac Constitutione Constantini comparetur. Quippe non tantum *Hiereos* & *Archisynagogos* nobis distincte exhibet, sed & qui *Patres Synagogarum* sint, & *ceteri illi, qui Synagogis deserviunt*, diserte explicat: illos *Presbyteros* dicit, hos *Azanitas*, id est, uti ipse interpretatur, *Diaconos* vel *ministros*.

XXI. Maxime vero discrimen illorum ex Hebræis liquet, quorum qui Synagogas frequentarunt, vel jura ritusque lustrarunt, & diligenter, attente, ac cum judicio legerunt, ignorare non possunt, fuisse olim in Synagoga, & etiamnum esse, *Hiereos*,

reos, *Archisynagogos*, *Presbyteros*, & denique *Pracentores*, atque *Custodes*, seu *ministros*. Atque illos quidem *Codex Gittin* nobis exhibet, loco supra citato Cap. 111. §. xiv. ubi כהנים memorantur, 'legēs, *Sacerdotes*: פרנסים הסמונים על הצבור ποιμένες, *Pastores*, *Synagoga præfecti*; & denique ראשי כנסיות Ἀρχισυναγωγοί, *Archisynagogi*: qui sunt iidem illi, de quibus nostro loco *Constantinus*.

XXII. Sed quinam singuli sint, paucis est indicandum. *Hierēis*, כהנים, *Sacerdotes*, sunt Aarone prognati, qui non tantum in Templo olim sacris operabantur, sed etiam in *Synagogis*. Hi enim, præterquam quod primi semper in *Synagoga* legant, uti jam supra monuimus, etiam aliud munus gerunt, quod *Hebræi* נשאות כפים *elevationem manuum* vocant: unde in *Ritualibus Hebræorum* occurrunt הלכות נשאות כפים *Constitutiones de elevatione manuum*. Ita autem appellant ברכת כהנים *Benedictionem* illam solennem, quando *Sacerdotes* certis anni temporibus conceptis verbis populo benedicunt, ex præscripto Dei Num. vi. 22. 23. f. Vide *Maimonidem Hilch. Tephil. Cap. xiv. xv. Orach. Chaij. Tit. cxxviii. f. & ex Christianis Buxtorfium*, in *Appendice Synagoga Jud.*

XXIII. *Archisynagogus*, ראש הכנסת, est (uti nomen utrumque indicat, & *Lucas* etiam reddit Cap. viii. 41.) ὁ ἀρχων τῆ συναγωγῆς, *Princeps Synagoga*, primarius Antistes. Hic *Synagogam* cum *Senioribus* sibi adjunctis moderatur, estque doctor populi ordinarius, unde etiam Διδάσκαλος, *Didascalus*, *Doctor* dicitur; illique respondet, qui in nostris Ecclesiis vulgo *Pastor* vel *Præco Verbi* appellatur.

XXIV. Huic Imperator mox etiam *Patres Synagoga* addit: *Hierēis*, inquit, *Archisynagogis*, & *Patribus Synagogarum*. Hi qui sint non aliunde facilius didiceris, quam ex aliis quibusdam legibus eod. Tit. occurrentibus, inprimisque loco illo *Epiphani* Doctissimis Viris passim laudato. Loco enim *Patrum Synagogarum*, Leg. xiv. *Archisynagogo Presbyteri* adjunguntur: *Superstitionis indigna est, ut Archisynagogi, sive Presbyteri, vel quos ipsi Apostolos vocant &c. Leg. xiii. Judæi sint obstricti ceremoniis suis: Nos interea in conservandis eorum Privilegiis Veteres imi-*

temur, quorum sanctionibus definitum est, ut Privilegia his qui Illustrum Patriarcharum ditioni subjecti sunt, (Archisynagogis, Patriarchisque, ac Presbyteris, ceterisque qui in ejus religionis Sacramento versantur,) nutu Nostri Numinis perseverent, ea qua Veneranda Christiana legis primis Clericis Sanctimonia deferuntur. Id enim & Divi Principes Constantinus, & Constantius, Valentinianus & Valens, divino arbitrio decreverant. Sint igitur etiam à Curialibus muneribus alieni, pareantque legibus suis. Dat. Kalend. Jul. Casario & Attico. Coss.

XXV. Liqueat, opinor, ex his legibus, Patres Synagogarum non esse alios, quam Presbyteros, qui una cum suo Archisynagogo cætui præesse solent, haud secus atque hodie in nostris Ecclesiis Verbi Praconibus junguntur Seniores (Predicanten en Ouderlingen) qui Presbyterium constituunt, sive senatum Ecclesiasticum (de Herken-raad.) Id quod eo evidentius evadit, si illud observetur, quod Arcadius Imp. ipse inculcat; nimirum hac Constitutione illum in conservandis Judæorum Privilegiis Veteres imitari; Constantinum sc. & Constantem &c. quos ipse commemorat. Ut nobis certum esse debeat, & extra omnem aleam positum dubitationis, Arcadium respicere ipsam illam Legem Constantini, in qua nos versamur, quam parum abest, quin *αὐτολεξεῖ* huic suæ Constitutioni inserat. Constantinus; Hieræos, Archisynagogos, & Patres Synagogarum, & ceteros, qui Synagogis deserviunt: Arcadius; Archisynagogis, Patriarchisque, ac Presbyteris, ceterisque qui in ejus religionis Sacramento versantur. Habes utrobique Archisynagogos, & tandem ceteros omnes, qui in ejus religionis Sacramento versantur, id est, qui Synagogis deserviunt; Eleemosynarum Collectores, & Ministros. Unde de intermediis dubitare non possumus, quin illi quoque utrobique sint iidem, si quidem Arcadius hac sua constitutione nihil novare voluit, sed Veteres tantum imitari, quorum divino arbitrio qua decreta erant, eadem iisdem Judæis privilegia perseverare volebat.

XXVI. Atque ex hac observatione, legumque illa collatione, facilima ratio liquet emaculandi Leg. XIII. in qua illud Patriarchisque plane in mendo cubat. Patriarchis enim in Synagogis locus nullus erat. Erant illi totius gentis in Oriente vel Occiden-

cidente Principes; neque apud Judæos unquam plures duobus occurrunt, qui sunt ראש הגלות *Echmalotarcha* in Babylonia, & נשיא *Princeps* in Palæstina. Præter hos alii nulli, nedum ut in singulis fuerint Synagogis. Neque hic *Jac. Gothofredo*, Clarissimo Eruditissimoque Viro, assentiri possumus, qui *non unum Patriarcharum genus comminiscitur, quorum alii aliis superiores; alii contra ditioni aliorum sint subjecti: id quod illius judicio vel hæc ipsa lex XIII. diserte ostendat.* Sed ignoscant nobis Viri Eruditissimi manes, si *minores Patriarchas, Archisynagogis inferiores & superiores Presbyteris*, in Synagoga nullos novimus, quin etiam, si qui in illam invehantur, jubemus exulare.

XXVII. Sed neque *Petito* accedere possumus, qui cum hunc locum male affectum observaret, ita restituendum putavit, ut pro *Patriarchisque* legatur, *Patri, Hiereis*; ut hic memorentur *Archisynagogi, Patres, Hieræi ac Presbyteri*. Sed *Patribus* hic locus non est, cum nulli sint à *Presbyteris* distincti. Altera vox saltem retinenda est, ut legi debeat, *Archisynagogis, Hiereisque ac Presbyteris*: vel potius, ut hodiernæ lectionis quædam vestigia serventur, *Archiereis*. Nam hanc vocem de Judæorum quibusdam olim usurpatam esse, pridem est quod Viri Docti ex *Ælio Lampridio* observarunt, qui de *Alexandro Severo*; *Volebat*, inquit, *videri originem de Romanorum gente trahere, quia eum pudebat Syrum dici: maxime quod quodam tempore festo, ut solent Antiochenses, Ægyptii, Alexandrini lacessiverant eum conviciolis, Syrum, Archisynagogum, eum vocantes, ARCHIEREUM.* Quæ restitutio vocis *Archiereisque*, ipsi *Gothofredo* probabilior videbatur. Et certe utrovis modo legas, *Constantini & Arcadii constitutiones*, ita uti debent, amicissime conspirant.

XXVIII. Si quis vero etiam rationem exigat, cur *Presbyteri* illi Latinis etiam *Patres Synagogarum* dicantur, minus difficile est eandem invenire. Scilicet, proinde atque apud Romanos *Senatores*, (quos Hebræi זקנים, Græci Γέροντες, Γερουσία, Angli *Widermans* / omnes à *Senio* denominant) ut, inquam, hi à cura atque officio *Patres* dicti sunt; etiam Synagogæ Seniores, *Presbyteros*, Romani Jurisconsulti appellarunt *Patres*.

XXIX. Atque hæc, quæ hæctenus de *Patribus Synagogarum*

diximus, quos *Presbyteros* esse contendimus, insigniter ex *Epiphanio* confirmantur, loco illo noto, ad quem Docti omnes provocare solent, de *Hæresi Ebionit.* §. XI. Πολλὰς τὴν κακῶν καταστάσεων Ἀρχισυναγῶγων, καὶ ἱερέων, καὶ πρεσβυτέρων, καὶ Ἀζανιτῶν, τὴν παρ' αὐτοῖς Διακόνων ἐρμηνευομένων ἢ ὑπηρετῶν, καθαιρῶν τε καὶ μετακινῶν ἡ ἀξιωματικῶν, ὑπὸ πολλῶν ἐνεκοτεῖτο. *Cum multos improbos Archisynagogos, Hieres, Presbyteros, atque Azanitas, qui ipsis Diaconi vel ministri dicuntur, loco movisset, multorum ordinem incurrit.* Qui locus si cum Legibus conferatur, mirum quanta inter omnia illa convenientia cernitur & suavis harmonia. Unde adeo non possumus quin illam παρακληλίαν sequenti schemate exhibeamus, ut nunc saltem oculis suis credant, & distincta agnoscant, qui illa in Codice hæctenus ut confusa atque contorta sunt intuiti.

Lex XIII. C.	Epiph. Hær.	Lex IV. C.	Orach. chajj:
Th. de Jud.	Ebion. §. XI.	Th. eod.	CXXXV. f.

<i>Archisynagogis,</i>	Πολλὰς τῶν Ἀρχισυναγῶγων	{ <i>Hieres,</i>	{ כהן ולוי
<i>Archieres,</i> (ex nostra emendatione)	καὶ ἱερέων,		
<i>Ac Presbyteris,</i>	καὶ πρεσβυτέρων,	<i>Patribus Synagogarum,</i>	{ ראשי כנסיות

Lex XIII.	Epiph.	Lex IV.	Hebr.
<i>Ceterisque,</i> qui in ejus religionis Sacramento versantur.	καὶ Ἀζανιτῶν, τὴν παρ' αὐτοῖς Διακόνων ἐρμηνευομένων ἢ ὑπηρετῶν.	<i>Ceterisque</i> qui in eodem loco (Synagogis) deserviunt.	מן, <i>Azanita</i> minister, qui curat necessaria negotia Synagoga.
			XXX.

XXX. Quemadmodum vero in hisce locis pleraque & præcipua Synagogæ munera exprimuntur, ita alibi pauciora memorantur. *Leg. xiv. C. Th. de Jud. & Cælic.* tantum *Archisynagogi & Presbyteri* leguntur, supremi sc. Synagogarum Præfecti, qui à suis singuli Synagogis aurum atque argentum exigebant.

XXXI. Atque hinc porro facile perspicitur, quisnam *Didascalus*, & quinam *Majores*, qui *Leg. xxiii. Cod. Th. de Jud. & Cæl.* memorantur. Nulli sane alii, quam *Archisynagogus & Presbyteri*. *Archisynagogi* enim *Doctores* erant, qui Legem interpretabantur, quid verum, falsum, licitum illicitumve esset, pronunciantes; ut summo jure *Διδάσκαλοι* appellentur. Et si quis illud *Annati Didascalo* Hebraïce reddere vellet, haud scio an aliter meliusve verti possit, quam *לרבא לרבי חנינא* *Rabb* enim, vel *Rabbi* est *Διδάσκαλος*, *Doctor*, *Magister*, qui hodie num ordinarius titulus est *Archisynagogi*, nisi quod quibusdam locis etiam *חכם* *Chacham* vocatur, q̄. *Sapientem* dicas. *Majores* autem ex eo satis cognoscuntur, quod huic *Didascalo*, *Archisynagogo*, legantur adjuncti: *Annati Didascalo, & Majoribus Judaorum*; quemadmodum alibi, *Archisynagogo & Presbyteris*. Alii enim nulli sunt, qui in Synagoga aliqua polleant auctoritate, ad quos Imperatores scribere debuerint; quæ reliquæ multitudini volebant intimata.

XXXII. Ex quibus omnibus tandem constat, neque Constitutiones Imperatorum adeo confusas esse, ubi de Judæis agunt, uti inde nihil ad eorum Synagogæ illustrationem erui atque proferri possit; neque *Cl. Petittum* in eo vehementer admirandum, quod quæ in illis nomina occurrunt, explicare est conatus. Qui si qua reprehendi mereatur, non sane eo nomine culpandus venit, quod varia illa nomina in Legibus sparsa collegerit vel distinxerit: Sed quod distincta minus feliciter explicarit.

XXXIII. Nam quod Synagogæ officia attinet, neque enim de reliquis nunc ex professo agimus, quando *Archisynagogos*, & *Presbyteros* distinguit, optime facit, cum & Lex distinguat, & ipsa etiam Synagoga. Quando vero *Hiereos* ab utrisque diversos facit, nihilo magis peccat. Sed quod hos de ordinariis populi Doctoribus, qui illo ævo erant, interpretatur; in eo Vir

Præstantissimus aliquid humani passus est; quemadmodum etiam quando *Patrem Synagoga* ex ipso Talmude & Maimonide de *Vicario Archisynagogi* explicat: Cujusmodi homo nunquam, quod sciam, in Synagoga fuit, nisi *Præsidentem Seniorum*, (de oudste Ouderling / de president) eo nomine salutare libeat, quod tamen an ex usu Veterum liceat, penitus ignoro.

C A P U T V.

Ratio, quam Vir Doctus affert, numeri denarii ad Synagogam constituendam requisiti, refutatur: genuina ratio ex mente Hebraeorum proponitur.

I. **P**osteaquam igitur נְבִיאִים *Eleemosynarum Collectores* in Synagogam restituiamus; iisdemque nomen Διακόνων ex N. T. atque usu Patrum asseruimus; *Cl. Petiti* institutum varia nomina distinguuntis defendimus; Leges ipsas ab impacta confusione vindicavimus, & distincte explicuimus; atque ita ostendimus, quam graves causæ *Viro docto* fuerint cum à *Lightfooto* discessionem faciendi, tum refutandi *Petitum*: Proximum est, ut videamus, quantum soliditatis ipsa illa veritas habeat, quam apprehendisse sibi *Vir Clarissimus* videtur, ab iis, quæ *Lightfootus* & *Petitus* habent, longe diversam.

II. Atque hic illud lubentes largimur, quod *Vir Doctus* initio Capitis III. inculcat, ubi suam de famosissimo illo numero denario opinionem proponit; *Judeos canonem hunc receptissimum* (de conventu publico vel Synagoga publica ad minimum decem Israëlitis constante) ex argumento illo, vano certe & inepto, quod *precedenti in dissertatione* produxerat, posteris suis non tradidisse. Nam *Judeos ipsos* illo argumento nunquam usos esse, ipsimet superiori dissertatione contra *Lightfootum*, quem *Vir Doctus* hic sequendum putavit, fuse ostendimus. Unde etiam illud illico corrui, quod *Vir Doctus* continuo addit; *sequentium temporum Judeos ex cerebello suo, ad fabulas componendas facto, insanum hoc figmentum protulisse, cum vera prisca hujus & laudabilis constitutionis ratio illos fugeret*: Quod figmentum dum *Vir Doctus* exagitat,

tat, non contra Judæos, sed propriam umbram dimicat.

III. Quam vero *Vir Doctus* rationem comminiscitur, cur prisci Hebræi Synagogam ex decem hominibus ad minimum constare voluerint; quia sc. putarint, officia in Synagoga ex veteri consuetudine præstanda vix à paucioribus quam decem decore fieri posse: ea prorsus nulla est, nobisque vehementer videtur admiranda. Nam cum nos infra invictis argumentis probabimus, plura in Synagoga officia fuisse, quam *Vir Doctus* in ea hæctenus invenit, vel certe ad hunc numerum *denarium* adhibuit eruendum: tum Judæi ipsi nobis longe aliam causam hujus numeri exponunt.

IV. At hos vera prisca hujus & laudabilis constitutionis ratio fugiebat. Scilicet Hebræorum Magistri in ipsa Synagoga nati, docti, atque educti, illarum rerum, quæ in Synagoga ex instituto & more majorum obtinent, quotidieque exercentur, origines atque rationes ignorent: easque nos Christiani, in Synagoga hospites ac peregrini, quique eam vix à primo limine salutavimus, & ab illarum ceremoniarum institutione tanto temporis intervallo vivimus sejuncti, tamen melius noverimus, & ipsos adeo Judæos doceamus. Id vero omnem nostrum captum superat, & merito portento simile videatur. In iis, quæ Judæi de Romanorum Græcorumve rebus tradunt, non multum illis esse tribuendum, facile largimur: At cur iisdem de propria religione agentibus non sit credendum, neque magis quam nobis Christianis, nihil causæ videmus.

V. Sed causam numeri illius denarii, quam V. D. affert, nobis paulo diligentius excutiendam esse videmus. Nam uti verba primo intuitu sonare videntur, satis commoda est, imo ipsissima illa, quam nos jam mox in medium proferre constituera-
mus: at si sensum spectes, quantum quidem ejus ex sequentibus, & tota serie argumentationis colligere atque assequi possumus, prorsus falsa est, & inepta.

VI. Cur itaque prisci Hebræi Synagogam ex decem hominibus ad minimum constare voluerint, hæc causa redditur; quia putarunt officia in Synagoga ex Veteri Consuetudine præstanda vix à minoribus quam decem decore fieri posse. Quod, si sano sensu accipias, verissimum est. Nam cum in Synagoga soleant institui

תפילת

ברכת נשיאת כפים *Publica preces cætus*; קריאת ספר תורה *Lectio Legis*; & denique הפטרה *Missa*, five *Lectio Prophetarum*; Atque horum nihil fieri possit nisi in coetu decem majorennium & liberorum: Certum est, Synagogam ex decem minimum hominibus constare, quia officia, id est sacra, in Synagoga celebranda, à paucioribus quam decem rite & decenter peragi non possunt. Cod. *Megillah*. Cap. *Hakkore omedh*, s. 3. אין פורסין על שמע ואין עוברין לפני התיבה ואין נושאים כפיהם ואין קורין בתורה ואין מפטירין בנביא פחות מעשרה: *Non exponunt super Schema*, (versionem Viri docti retinemus) *neque transeunt coram arca* (ad preces publice fundendas,) *neque tollunt manus suas* (Sacerdotes sc. ut populo benedicant,) *neque legunt in Lege*, *neque recitant Prophetas*, *minores quam decem*. Sed hunc verborum illorum sensum sequentia non admittunt.

VII. Nam primo V. D. rationem datam sic illustrat: *eadem plane ratione*, qua Civitatem centum & viginti incolis consistere ad minimum debere asserunt. Comparatur itaque Synagoga cum Civitate, & illius decem membra cum hujus centem & viginti incolis: Qui numerus centum & viginti incolarum quia à Gemaristis & Maimonide ex totidem officiorum necessitate adstruitur, V. D. fas esse arbitratur, ut hujus numeri nostri (denarii) necessitatem EADEM RATIONE exponat. Id igitur pag. 32. ex Maimonide præstat, qui de Synedriis Viginti-triumviralibus agens, (quæ non nisi in civitate instituenda erant, quæ ad minimum centum & viginti incolas comprehendebat,) „*eadem occasione ostendit, ex necessitate officiorum in Civitate præstandorum totidem quoque* (centum & viginti) *incolarum necessitatem*. Officia autem sic recenset: ש"ג של כ"ג ושלוש שורות של תשעה וששים ועשרה בטלנים „ של בית הכנסת ושני סופרים ושני חוננים ושני בעלי דינים „ „ *Synedrium Viginti triumvirale* (quod scilicet ex illis ipsis incolis desumendum erat) & tres ordines (Candidatorum, inferius confidentium) qui efficiunt novem & sexaginta (constabat enim quisque ordo ex viginti & tribus Candidatis) & decem Otiosi domus Synagoga, & duo Scribae, & duo „ li-

„ litigatores, & duo testes; & quæ sequuntur ad numerum centum & viginti.

VIII. Scilicet, cum in Civitate varia publica officia requirantur, & variæ item artes necessariae sint, quæ vitam faciant beatiorē; ad judicia itidem rite instituenda plures esse debeant, nim. præter Judices, etiam actores, testes, scribæ, apparitores, &c. & ad singula, officia obeunda singuli bini, deni, imo terni & viceni requirantur: ex illis omnibus tandem enascitur numerus incolarum centum & viginti. Eadem itaque ratione Vir Doctus etiam de Synagoga colligendum existimat, cum in Synagoga duo officia sint, ad quorum unum (moderamen Synagogæ) tres homines requirantur, ad alterum vero (Lectiōem Legis) septem: hinc nascitur famosissimus ille numerus denarius.

IX. Cui argumentandi rationi V. D. porro insistit, pag. 33. Lin. pen. & tandem clarissime, pag. 34. *Hisce igitur, inquit, jactis fundamentis, videamus quot officia in Synagogis præstanda essent, an forte denarium hunc numerum reperire possimus. Certius vero nihil est, quam quod unaquaque Synagoga suos habuerit Præfectos, nomine ἀρχισυναγωγῶν insignes: Præfecti vero hi numerantur plures: unus sc. ראש הכנסה, Princeps Synagogæ; & duo Seniores, quos si cum Præfecto Synagogæ primo jungas, tres habes numero, qui Synagogam moderabantur. Vide pag. 37. 38. Erant præterea Septem Lectores. Hosce vero Septem si cum tribus Archisynagogis jungas, habes numerum, quem quarimus denarium. Plura enim officia nunquam antiquissimis temporibus in Synagoga, (uti quidem V. D. existimat,) repereris.*

X. Unde tandem sensus verborum illorum liquet, qui sane multum diversus est ab ea ratione, quam Hebræi ipsi hujus instituti dare solent. Quod quo magis constet, etsi superioris dissertationis initio de lege illa Hebræorum, quam de condenda Synagoga instituerunt, paulo prolixius egimus; hic loci eandem resumere visum est, & paulo attentius considerare; quo magis etiam perspiciatur, illam nihil habere cum Otiosis nostris commune.

XI. Nam cum Otiosi illi jam olim stante republica Judæorum, rebusque adhuc integris maxime in Synagoga viguerint; hic canon de Synagoga exstruenda multo recentioris ævi esse videtur

tur. In ipso Talmude, etsi illum universum minime perlegimus, tamen nusquam inventum iri confidimus. *Maimonides* illum inculcat Cap. xi. *Hilchoth Tephillah*, & *Orach chajj. Hilch. Beth hakenefeth*: At inde minime constat, eundem illius ætatis esse, ut cum institutione *Otiosorum* queat comparari. In Talmude, *Cod. Megillah*, ubi ea recensentur, ad quorum celebrationem decem majorennium præsentia exigitur, ne verbum quidem de condenda Synagoga occurrit. Magistri vero, quando hujus canonis originem indicant, ultra ætatem *R. Isaac Fessani*, sive *Alphesi*, non adscendunt. *R. Joseph Karo* ad *Maim. Hilch. Teph. Cap. xi. §. i. פ"ק וכו' תוספתא כתבה הר"ף פ"ק* *דכתבה*: *Et cogunt cives &c.* Additamentum est, quod *R. Alphesi* scripsit, ad *Cod. Babha Batra*, Capite Primo. Unde liquet, hanc Constitutionem ex Doctorum post-Talmudicorum Novel-
lis esse, qui tribulibus passim inter gentes palantibus hanc legem præscripserunt, qua stante republica rebusque florentibus non erat opus, quum in Cananæa, Babylonia, & διασπορά τῶν Ἰουδαίων nullus locus Synagoga vacaret. Cum vero in postremo exilio, rebus in pejus vergentibus, & Judæis in multo remotiores terras depulsis seu profectis, quidam loca cultui sacro dicare recusarent, vel tergiversarentur; consensu Magistrorum sancitum esse videtur, ut ubicunque decem Israëlita majorennis incolerent, ibi Synagoga conderetur, & ad Symbolam conferendam inviti cogi possent.

XII. Quid igitur, inquis tandem causæ est, cur Synagoga decem minimum hominibus constare debeat, si non ea est, quam V. D. exposuit? Imo, inquam, longe aliud. Quia sc. putarunt, officia in Synagoga ex veteri consuetudine præstanda, vix à paucioribus quam decem decore fieri posse. At idem jam *Vir Doctus* dixit. Verbis quidem iisdem, at non eadem sententia. Officia enim illa longe alia sunt, quam quæ V. D. intelligit; Recitare formulas additas τῶν שמע, preces publice fundere, populo benedicere, Legem & prophetas legere; quæ omnia non nisi in cœtu decem hominum fieri possunt. Sic modo ex *Cod. Megillah* audivimus, Non recitant formulas additas pericopæ Schema; neque transeunt ante pulpitum, &c. pauciores quam decem. Ejus autem rei ratio in sequenti Gemara hæc redditur; quia in ea est Sanctificatio, vel Sanctitatis divi-

na publica professio, quæ in עֲרֵה, id est, decem hominum cœtu institui debet. Vide Diff. I. §. XLII. pag. 50. 51.

XIII. Cum itaque Synagogæ condantur, ut in illis sacra populi concio agatur, in eaque illa nominis Divini Sanctificatio; sequitur Synagogam non esse condendam, nisi ubi minimum decem inveniantur. Nam si ne decem quidem sint, id cujus causa Synagoga instituitur, locum non habet; Nam *Schema* cum adjectis formulis, *Keduscha* item & *Kaddisch* recitare non possunt, uti neque legem & prophetas publice legere; cum hæc in decem hominum cœtu fieri debeant. Quando vero decem masculi majorennæ & liberi in uno loco incolunt, hi cœtum denarium constituere possunt, quem Judæi nunc vulgo מנין *Minjan* vocant; adeoque etiam Synagogam condere debent, in qua convenientes Deum publice laudent & sanctificent, verbumque ejus legant.

XIV. Hæc unica ratio atque origo est canonis illius, כל מקום שיש בו עשרה מישראל צריך להכין בו בית שיכנסו בו להתפלל וגו' *In quocunque loco sunt decem Israëlita (Majorennæ & liberi) ibi necesse est domum dedicare, in qua orandi causa conveniant, &c.* Ut hic neque בטלנים *Otiosi*; neque *Presbyteri*, neque *Septem illi Lectores* in censum veniant, quandoquidem Synagoga absque his & illis esse potest.

XV. Fac enim locum esse, in quo quinque vel sex saltem familiæ Judæorum habitent, vel paulo plures. Ibi mox Synagoga condenda erit, vel potius domus aut ædes aliqua in usum sacrum aptanda atque dedicanda: quandoquidem in tot familiis facile decem בני מצוה *masculi majorennæ* inveniantur, qui מנין *minjan*, cœtum Sacrum, constituere queant. Erit itaque hic Synagoga, & sacer in ea cœtus. At ubi decem *Otiosos* inveneris, aut tres *Archisynagogos* sive *Presbyteros*, & *Septem Lectores*? Aut forte miseri illi homines, ut Synagogam habeant, pingue otium colent? in spem esuritionis, opinor, & ut splendide macrescant. Tres tamen *Archisynagogos*, vel *Presbyteros* habebunt: At quibus tres illi præsent, & quos gubernent? duos vel tres reliquos Patres familiarum, cum suis illorumve filiis; qui constituent *Septem* illos *Lectores*. Itaque igitur *Septem* tamen *Lectores* erunt:

Scilicet ad unum omnes Viri eruditi, & periti legendi, non obstante eo, quod jam inde ab ætate *Antiochi Epiphanis*, uti quidem V. D. observat, vulgus plane inidoneum esse cœperit sacræ lectioni, adeo ut certi homines publice constitui debuerint, qui linguæ sanctæ gnauiter incumberent, ut Lectionem hanc in sacris Israëlitarum concionibus rite & decenter possent præstare.

XVI. Ita vides, mi Lector, quam ferax ineptiarum sit conficta illa causa numeri denarii, & confusio canonis illius de Synagoga dedicanda, ubi decem sunt Israëlita, cum illo veterum instituto de alendis *Otiosis*. Et ne cui putes injuriam fieri, aut nullum esse existimes, qui ita sentiat, præter cætera hæc sequentia considera: „Quin videtur etiam hæc nostra opinio posse confirmari ex generali illo dicto de Synagoga exstruenda, „ubi *decem Israëlita sunt presentes*. Quo significatur, officia „in Synagoga præstanda *ad illos decem* pertinere; si enim præter hos decem Otiosos alii necessarii essent, qui muniis in Synagoga obeundis fungerentur, *Decem Israëlita* non sufficerent. Vides *decem Israëlitas* qui Synagogam constituent, eosdemque ad unum omnes *Otiosos*, atque, (liceat sic vocare) *Officiales*, siue qui muniis in Synagoga obeundis fungantur.

XVII. At en tibi, vel mihi potius, novam difficultatem. Præter hos *decem Otiosos* alii nulli necessarii, qui muniis in Synagoga obeundis fungantur; Nam si secus, *decem Israëlita* non sufficerent. Ubinam igitur *שליח צבור* *Minister cætus*, qui preces dicat; & *חזן הכנסת* *Azanita*, *Custos Synagoga*, qui legentibus adstet, uti quidem vulgo tradunt? Aut forte nullæ horum partes in Synagoga, ut in numero illo *Otiosorum* censeri non mereantur?

XVIII. Quid igitur, inquires, de istiusmodi Synagoga fiet, in qua numerus membrorum ejus supra *מנין* coetum illum denarium non exfurgit, & quo pacto in illa res geretur? Dicam paucis, quod sentio, & ex hodierni temporis usu atque institutis Magistrorum mihi videor observasse. Quod itaque ad gubernationem illius Synagogæ attinet, illam communi consilio administrant; & si quis inter eos paulo supra vulgus sapiat, illum *שליח צבור* designant, siue *ministrum cætus*, qui preces dicat, &

& Legem atque prophetas prælegat. Vel si res ita ferat, **רב**, *Doctorem* aliquem oblato stipendio aliunde evocant, qui cœtui præsit, de munditie & immunditie, &c. pronunciet: vel Juvenem aliquem conducunt, qui pueros Sacram Scripturam, & forte etiam Mischnam doceat, & simul etiam Ministrum cœtus agat: vel denique etiam solum, aut simul cum alterutro illorum, **זין** *Azanitam*, qui cœtui preces præeat, atque alia nonnulla agat.

CAPUT VI.

Duo prima argumenta V. D. refutantur. Præfetti Synagoga non querendi inter Otiosos, sed LXIX. Candidatos Juris. Sessio in Synagogis non præfectura, sed assiduitas commorationis.

I. Sequitur nunc porro, ut sententiam V. D. de *Decem Otiosis* lustremus, & argumenta quibus eandem confirmat. Atque illam mox §. 11. videbimus: Horum primum ex Maimonide petitur, *Iadh chafaka*, *Hilch. Sanhedrin*, Cap. 1. §. ult. ubi incolæ omnes, qui ad civitatem constituendam necessarii, enumerantur. Ibi cum præter cæteros *Decem Otiosi* legantur, *Præfectorum* autem *Synagoga*, cæterorumque qui in ea munus aliquod obibant, nulla mentio facta legatur: *Vir Doctus* per hos *decem Otiosos* *Synagoga* *Præfectos*, aliosque ad eandem pertinentes, intelligendos esse existimat.

II. Verba *Maimonida* nuperrime exhibuimus, Capite superiori §. VII. & ex *Sanh. Diss. 1. §. LIX.* Unde V. D. sic argumentatur: *Ego vero ex hoc testimonio velim observari, Maimonidem sub nomine עשרה בטלנים necessario intellexisse illos, qui Synagogam moderabantur, atque in ea munus aliquod obibant; non illos qui ære conducti faciendis precibus loco totius cœtus vacabant.* At quæ ratio hujus conclusionis, quis argumentationis nexus? Cum enim, inquit, nullus possit inficiari, quod *Synagoga Præfetti* ad numerum hunc centum & viginti Civitatis incolarum pertineant, & tamen in enumeratione à Maimonide facta eorum nulla fiat mentio, certum est illos ad hos עשרה בטלנים referendos esse.

Ggg 3

III. Sed

III. Sed observatio ista, quanticunque ponderis *Viro Docto* videatur, nobis ne quidem est unius assis. Nam quæ istæ ratio fit; Qui Synagogam moderantur, in eaque munus aliquod ob-eunt, ad Civitatem pertinent, neque tamen à Maimonide dis-serte memorantur; Ergo ad *decem* illos *Batlanim* sunt referen-di? Quasi sc. nulli alii in tota Civitate inveniantur, ad quos *Præfecti* commode referri queant, ut hoc numero denario neces-sario debeant concludi. Nam quis adeo peregrinus in hac Civi-tate Hebræorum, qui non plurimos alios, præter *Otiosos*, no-verit, qui isti præfecturæ administrandæ non modo apti sint, sed etiam vacui? quis si vel peregrinus, simul etiam adeo cœ-cus sit, ut non illico eosdem observet? At quosnam illos? Triplicem, inquam, illum ordinem Candidatorum Juris, qui *sexaginta novem* in universum efficiunt. Non hic hominum sa-tis, in quibus istos Præfectos quæras? non abunde lignorum, unde Mercurii fingantur? ut illos inter *Otiosos* quærere nihil sit necesse.

IV. At illi, inquires, Candidati ad tribunalia pertinent, ne-quaquam vero ad Synagogam. Illud vero pernegamus. Hacten-us enim tantum Candidati sunt, non Judices; nulloque adhuc munere in foro funguntur, sed tantum expectant, si quando successu temporis in illud Collegium *xxiii* virale adlegantur. Interea vero eosdem aliis quibuscunque muneribus fungi nihil vetat.

V. Qua de re ne quis in posterum dubitet, *Judices* illos *Tri-umviros* sibi ob oculos atque animum proponat, qui non minus, atque reliquorum quivis, in illa Civitate erant necessarii. At neque hi à Maimonide recensentur. Ideone vero etiam illos in-ter *Otiosos* quæras? Ita equidem opinor, si sua isti argumenta-tioni veritas constare debeat. Cum enim nullus possit inficiari, quod Judices Triumviri ad numerum hunc centum & viginti Civitatis incolarum pertineant; & tamen in enumeratione à Maimonide facta eorum nulla fiat mentio; certum est illos (Judices Triumviros) ad hos *עשרה בטלנים* referendos esse. Eadem in ista enumeratio-ne *Judicum* illorum ratio, quæ *Præfectorum Synagoga*; neutro-rum facta mentio. Sic itaque *Judices* tandem etiam *Otiosi* erunt,

&

& *Judices* inter *Otiosos Synagoga*: sc. Saul inter Prophetas. Qui mirum ni magnas in Synagoga turbas dent, ceu qui pridem *Vi-ro Docto* minus arriserint, ab eoque interpretatione verborum illorum **בטלנים של בית הכנסת** Synagoga prorsus fuerint exclusi.

VI. Sed tamen, si res ipsa dicenda sit, *Judices* illi ad *Otiosos* minime omnium pertinent, quemadmodum illud superiori dissertatione, inde à §. XXI. usque ad LIX. prolixè ostendimus; & ipse *Vir Doctus* nobis libenter concedit: ut adeo necessario inter Candidatos illos sint quærendi, haud secus atque tertius ille, qui ad eleemosynarum distributionem à duobus *Collectoribus* adsciscitur, ex reliqua multitudine desumi solet.

VII. Quoniam vero eo delapsi sumus, ut de *Judicibus* aliquid dicendum fuerit, non possumus, quin de joculario errore, citato §. LIX. à nobis admissio, hic loci Lectorem moneamus; quem nunc, quando Glossam illam *Salomonis Farchii* relegimus, eaque rursus in rem præsentem uti volumus, demum observamus. Verba Hebræa l. c. vide. Ea sic ibi reddidimus: *Tres ordines: De his infra traditur, IN EORUM UNO FUISSE JUDICES CIVILES, ut si quando necesse esset aliquem promovere, & in ordinem Judicum (concessum viginti-trium-viralem) adlegere, ex illis aliquem promovere possent, &c.* Nimirum verba illa **באחד דיני ממונות** accepimus de *Judicibus triumviralibus*, qui de causis civilibus cognoscebant, cum tantum indicium faciant Cap. III. Cod. *Sanhedrin*, quod sic incipit, **אחד דיני ממונות**, ut sit; *Infra in* (Cap. III. hujus Codicis, quod incipit) *Echadh dine mammonoth*. Unde sic illa *Farchii* verba reddenda sunt: *De his infra legimus, in (Cap. III.) Echadh dine mammonoth: quod si quando necesse sit aliquem promovere, & Judicibus (XXIII-viris) adjungere, ex illis aliquem promovere soleant &c.* Scilicet homines sumus, & (ut Terentianum illud nunc liceat usurpare) nihil humanum à nobis alienum putamus. Sed dies diem docet, & *δευτέρας προτιδες σοφότεραι*, Errorem autem post aliquod temporis intervallum non animadvertere stupor est; dissimulare vero, aut etiam defendere, ab omni candore & humanitate alienum. Ea igitur, Benevole Lector, quæ porro isti verborum illorum

παρηρημένα superstructa sunt, me non invito, quin etiam auctore, induxeris: ceu quæ mea non amplius agnoscam, & pro jure, quod cuique in sua scripta convenit, mutata velim.

VIII. Ut vero è diverticulo in viam redeamus, liquet illo *Judicum* exemplo; non necessario inter *Otiosos* quærendos esse, quicumque in illa *Maimonidæ* recensione non comparent. Unde adeo observatio illa, primi argumenti loco ex *Maimonide* eruta, nullius momenti esse deprehenditur; neque ex *Sanhedrin Babyl.* unde totus ille *Maimonidæ* discursus est petitus, ullo modo potest juvari.

IX. Fuit hætenus argumentum generale, quo V. D. probare conatur, illos qui *Synagogam* moderabantur, atque in ea munus aliquod obibant, sub decem *Otiosorum* nomine necessario à *Maimonide* intelligi: Sequitur aliud specialius, ex eodem *Maimonide* desumptum, quo generale illud confirmare nititur, & distinctius explicare.

X. „ Sed & ipse, inquit, *Maimonides* multo adhuc clarius „ loquitur ad *Mischnam* tit. *Sanhedrin* cap. 1. §. 6. הם בני אדם שאין להם עסק אלא מלאכת שמים רוצה לומר (עשרה בטלנים) illi לקרות בתורה ושיבת בנתי כנסיות: „ erant *Viri*, qui operam suam tantum locabant in rebus divinis, „ hoc est, AD LEGENDUM IN LEGE ET SEDENDUM IN SYNAGOGIS. Hanc vero sessionem de Gubernatione *Synagogæ* accipit. Per quam ego sessionem, inquit, illam *Seniorum* intelligo, qui ad res *Synagogæ* attendebant.

XI. At ipsene etiam *Maimonides*, aut alius quisquam *Judæorum*, idem per illam sessionem intellexerit? aut ulla ratio fingi possit, quæ sessionem illam de Gubernatione *Synagogæ* intelligere jubeat? Sane si ipsum *Maimonidem* consulas, atque eos item audias, quos *Dissertatione* superiore §. XIX. produximus, longe aliter sentias. Nam quam ille hic Sessionem dicit, alibi (comment. ad Cod. *Megilla*, Cap. 1. §. 3.) per קביעות stationem, assignatum locum, explicat. Erant, inquit, in *Synagoga* decem homines, quibus nihil omnino negotii erat, nisi ut negotia cætus curarent, & legi operam darent: וקביעותן בבית הכנסת statio illorum erat in *Synagoga*.

XII. Ver-

XII. Verbum קבע proprie est *figere, infigere*; & hinc porro certum *tempus figere, præfigere, præstituerè, determinare, condicere* &c. unde קבע *fixum tempus*. At non solum de tempore accipitur, verum etiam de loco, qui in certum usum *constituitur*. Hujus significatus exemplum Buxtorffius producit, in *Lex. Talm.* ad hanc radicem, ex Psal. LXXXVII. 2. כתי מרשא דקביען בציון. Unde קביעות *Statio, opus, officium*, quod est certi & determinati temporis & loci. Ut illud הכנסת בבית הכנסת sit, & *statio illorum, ἐργον eorum, erat in Synagoga*: nihilque aliud significetur, quam quod Farchius & Bartenoradicunt; להיות מצויין תמיד בשעת התפלה; בבית הכנסת *ut assidue tempore precum in Synagoga inveniantur*. Quemadmodum hic illud etiam per verbum ישב exprimit, שושבין תמיד בבית הכנסת *qui assidue sedent in Synagoga*. Unde satis constat illam *sessionem* non de gubernatione accipi, sed de *commoratione* tantum, vel *assiduitate* potius; siquidem quotidie primi, ultimi, & assidui in Synagoga esse debeant, ut alios in certis precibus recitandis juvent.

XIII. Et si inter *Otiosos* etiam *Seniores* sint, qui ad res Synagogæ attendant; mirum sane, ni id quisquam Hebræorum animadverterit, & scriptum reliquerit. Nam non solum *Glossa illa ad Gemaram modo notatam* in hunc sensum ita evidens non est, quod V. D. ipse queritur: sed nulla omnino alia. Altum ubique de *Otiosis* illis *Senioribus* silentium.

XIV. Adjicit quidem V. D. optimum locum, qui in *Talmude Hierosolymitano* est *Cod. Megilla, Cap. Hakkore Omedb*: Sed quid ille ad rem faciat, nullus intelligo. Verba ita habent: אין פורסין על שמע ואין עוברין לפני התיבה ואין נושאין כפיהם ואין קורין בתורה ואין מפטירין בנביא פחות מעשרה. Non exponunt super Schema, neque transeunt coram Arca, neque tollunt manus suas, neque legunt in Lege, neque recitant Prophetas, minores quam decem. Sed quid inde? Scilicet hic locus nihil aliud nobis vult significare, quam quod minores quam decem hac rite absolvere munia non possint. Recte quidem, sed quid tum porro? Idcirco vero decem illi, vel saltem aliqui illorum etiam *Seniores*, qui ad res Synagogæ attendant? Glossa ad Gemaram Sanhedrin modo

do notatam ita evidens non est in sententiam illam, uti V. D. ipse fatetur: Sed an hic *optimus locus*, qui in utroque Codice habetur, vel tantillo evidentior? Est quidem ille optimus atque evidentissimus ad probandum coetus sacri numerum denarium, ut commodius pag. 31. adduci potuisset, lin. 10. At præsentì loco plane non quadrat. Nisi si forte eodem etiam referendus sit; etsi tum rursus non video, qui illi cum altera illa ratione, ex numero officiorum petita, convenire queat.

C A P U T VII.

Sententia V. D. de Decem Otiosis proponitur. Archisynagogus; אַרְכִּי־שִׁנְיָגוֹג, unus, non plures. Argumenta in contrarium allata refelluntur, Vox Archisynagogi à Luca latius sumta, ut etiam Seniores complectatur.

I. Sed tempus est, rem ipsam tandem aggrediamur, & quam V. D. *Decem Otiosorum* explicationem affert, accuratius examinemus. Quod quo melius expediamus, primo atque ante omnia *Viri Docti* sententia quam clarissime exponenda erit, & tum reliqua ejusdem fundamenta, si qua sint, revelanda & evertenda.

II. Sententiam V. D. quod attinet, ea hæc est; *fuisse in unaquaque Synagoga ut plurimum TRES PRÆFECTOS, nomine Ἀρχισυναγωγῶν insignes, ejusdem omnes ordinis atque dignitatis, qui Synagogam moderabantur; fuisse præterea in quaque Synagoga SEPTEM LECTORES, qui quoque Sabbato ab Episcopo Synagoga designati publice Legem prælegebant: Hosce vero SEPTEM si cum TRIBUS ἀρχισυναγωγοῖς jungas, sic nos habere numerum OTIOSORUM, quem quarimus, DENARIUM.* Ita V. D. semet ipse pluribus explicat, inde à pag. 34. usque ad 39. fin.

III. Verum quidem est, pag. 37. 38. 39. vestigia quædam apparere Episcopi illius Lightfootiani, qui populo publicis in precibus, Lectione quoque & interpretatione Scriptura præiret, & à reliquis duobus Presbyteris non nihil differret: quandoquidem ipse res omnes, quæ ad preces, Lectionem, atque interpretationem Scripturae facie-

faciebant, πρὸς οἰκοδομὴν τῆς συναγωγῆς καὶ ἐκκλησίας omnium maxime curabat; Horum vero officium fuerit (tantum) sacris rebus interesse, atque ad id attendere, ut omnia in Synagoga ἐν αἰσχροῦς agerentur, libertate docendi sibi reservata. Sed cum Vir Doctus errore Lightfooti observato, Cap. iv. מן Azanitam illum, sede Episcopi dejectum, suas sibi res in Synagoga agere iusserit; atque etiam tandem pag. 288. 289. & 317. sententiam Grotii, de discrimine Præfectorum (quam pag. 37. 38. & 47, etiam ipse adoptaverat,) prorsus rejiciat, & gravis erroris arguat: non possumus aliter existimare, quam hanc, quam proposuimus, genuinam Viri Docti sententiam esse. Nisi forte Vir Doctus, ipso Proteo mutabilior, quasunque formas vel sententias adsciscat, & ut primum Lightfootum, mox Grotium deseruit, ita nunc tandem etiam à semet ipso deficiat; novamque Synagogæ formam sit commentus. De quo nobis tamen hætenus nil constat, cum non nisi ex scriptis de alterius sententia iudicium ferre queamus vel debeamus.

IV. In illius autem sententiæ confirmationem, ut à certis & probatis incipiat, suos cuique Synagogæ Πραεφῆτος fuisse V. D. observat, qui Archisynagogi dicti fuerint, & quidem numero plures. Certius vero, inquit, nihil est, quam quod unaquæque Synagoga suos habuerit Πραεφῆτος, nomine ἀρχισυναγωγῶν insignes; quod non tantum sacra, sed & profana scripta nos abunde docent. Πραεφῆτοι vero hi numero fuerunt plures. Quod quam certum sit, eo diligentius disquirendum est, quo maiores errores illius rei ignorantia in constituenda Synagoga parit.

V. De quibus agitur Πραεφῆτοι sunt, qui vulgo Archisynagogi dicuntur; nomine ἀρχισυναγωγῶν insignes. Ἀρχισυναγωγὸς autem est ראש הכנסה Caput Synagoga. Nihil enim Græcis familiarius, quam Hebræorum ראש per ἀρχὴν reddere, vel in compositione ἀρχι. Neque aliter se Vir Doctus ipse explicat. Pag. 37. Sapientissimum sanctissimumque sui cætus Virum hoc Πραεφῆτου officio ornaverunt, ראש הכנסה, ממונה, ἐπίσκοπον, πρεσβύτερον, illum appellantes. Et mox: Id tantum moneam, quod hic homo maximo jure possit appellari ἀρχισυναγωγὸς, vel ἀρχὸν τῆς συναγωγῆς, &c? Et clarius pag. 65. Extitisse prædicavimus in Synagoga

nagoga ראשי הכנסת ἀρχοντας ἢ συναγωγῆς, & ממונים ἤγμε-
 μῆς, &c. Et sic porro per universum librum. Vide Pag. 67.
 initio Cap. vi. & conf. pag. 77. summarium Capitis vi. cum
 capite ipso, inprimisque pag. 77. ראש הכנסת וְנֹו' ἀρχισυνα-
 γωγῶ ille est, &c. Et ne inter scribendum, ut alias sæpiuscu-
 le in hoc argumento solet, sententiam mutasse putes, faciunt
 inter alia illa verba, quæ pag. 289. leguntur: *Quod enim ad*
primum attinet, cum Synagoga Præfetti, sive tres sive plures pro Syn-
nagogarum excellentia dicti fuerint omnes ראשי הכנסת ἀρχισυνα-
 γωγοι, *Synagoga Principes, Pastores, Moderatores &c.*

VI. Hos vero *Archisynagogos*, ראשי הכנסת in singulis *Sy-*
nagogis plures fuisse ait, ut ex iisdem locis & universo libro li-
 quet. Quo cum nihil certius esse dicatur, nos eodem nihil fal-
 sius esse prædicamus, cum nunquam in una synagoga ראשי
 הכנסת *Capita Synagoga*, sed unus tantum ראש הכנסת *Ar-*
chisynagogus inveniatur. Quod dum dicimus, vocum Hebræa-
 rum ראש הכנסת vim usumque spectamus, ceu qui ex He-
 bræis potissimum, *Viro Docto* monente, *Synagoga* officia de-
 terminare debeamus.

VII. Est, inquam, unus tantum in *Synagoga* ראש הכנסת
Princeps, Caput Synagoga. Id ex phrasi ipsa liquet, siquidem
 semper numero singulo legatur ראש הכנסת *CAPUT Synagoga*,
 nunquam, quod quidem hætenus observare potuerimus, vel ab
 aliis viderimus notatum, ראשי הכנסת *CAPITA Synagoga*, ut
 V. D. toties loquitur. Est quidem ubi ראשי כנסיות *Capita*
Synagogarum memorentur, sed tum non de una *Synagoga* ser-
 mo est, sed de pluribus, uti numerus pluralis כנסיות, *Synago-*
garum, satis diserte indicat. Vide *Orach chaj.* Tit. cxxxvi.

VIII. Sunt quidem præter hunc alii unius *Synagoga* Præfetti,
 at non ejusdem ordinis. Hi פרנסים *Pastores, זקנים Presbyteri,*
Seniores, & denique שבעה טובי העיר *Septem Boni Civitatis* ap-
 pellantur, & à primo illo distinguuntur. R. Nath. in *Aruch.* vo-
 ce חבר עיר אִישׁ גָּדוֹל אֲשֶׁר יוֹעֵדוּ עָלָיו כָּל הַחֵבֶר *Socius:*
 חבר עיר אִישׁ גָּדוֹל אֲשֶׁר יוֹעֵדוּ עָלָיו כָּל הַחֵבֶר *Socius*, sive *Doctor civitatis est vir magnus, ad quem con-*
gregantur omnes Seniores. Est hic *Doctor Civitatis, Archisynago-*
gus, ut alibi probatum dabimus, sed solus ille & summus, apud
 quem

quem reliqui *omnes Seniores*, alius utique ordinis & dignitatis, de rebus coetus deliberaturi, convenire solent. Vide Cl. *Prideauxium*, ad *Maim.* de *Jure Pauperis & peregrini*, Cap. VII. num. 22.

IX. Sed age loca excutiamus, quæ in hanc sententiam producuntur. Horum primus est Marc. v. 22. Καὶ ἰδὼς, ἔρχεται εἰς τὴν ἀρχισυναγωγὴν, ὀνόματι Ἰάεϋ. Et ecce, accessit unus ex *Praefectis Synagoga*. Unde *Vir Doctus* paucis interjectis, quæ ad nos parum attinent, sic concludit: *Ceterum quando dicit hoc in loco Marcus Evangelista, quod Jairus fuerit εἰς τῶν ἀρχισυναγωγῶν, omnino praesupponit, quod fuerint ἀρχισυναγωγοὶ plures, licet praecisus numerus hoc ex loco nequeat determinari.* Sed ut hæc omnia liberali manu concedamus, neque enim ulla specie negari possunt, quid inde conficitur aliud, nisi fuisse *Capernaümi plures Archisynagogos*, quorum *Jairus* unus fuerit: At plures in una Synagoga fuisse, id vero minime omnium inde liquet. Cum enim in plerisque urbibus plures Synagogæ essent, adco quidem ut sola *Tiberias* tredecim numeraret: quis dubitet, quin *Capernaümi*, amenissimo loco & hinc incolis frequenti, etiam plures Synagogæ fuerint, quarum cum singulæ suum Archisynagogum haberent, earumque uni *Jairus* præesset, is summo jure εἰς τὴν ἀρχισυναγωγὴν potuit vocari. Ut *Archisynagogorum* multitudini nihil præsidii in isto loco inveniatur.

X. Neque magis huc facit Act. xviii. 8. 17. ubi in eadem Ecclesia Corinthiaca memorantur Κρίσπῳ καὶ Σωσθένης ἀρχισυναγωγοί. Est enim illa fallacia, quam jure compositionis appellare queas, quandoquidem componuntur, qui tempore erant maxime sejuncti. Commate viii. Crispus memoratur Synagogæ Corinthiacæ Archisynagogus, Κρίσπῳ ὁ ἀρχισυναγωγῷ, non Archisynagogorum unus. Ut nihil inde de pluribus in eadem Synagoga Archisynagogis concludi queat. Sed v. 17. Sosthenes occurrit pariter Archisynagogus. Sed quid tum porro? Igiturne nunc duo fuerint? Atque Crispus jam Synagoga excesserat, cum familia universa Christianismum amplexus: Nam quis Judæos hominem Apostatam putet toleraturos Archisynagogum? notior eorum zelus, vel ex hac ipsa historia, quam ut illud quisquam fa-

nus suspicari possit, *Crispo* autem digresso suffectus est *Sophenes*: ut jam quidem duo nobis occurrant in eadem Synagoga Archisynagogi, at non uno eodemque tempore, sed solum ordine successionis.

XI. Restat tertius locus, Act. xiii. 15. Hic cum Paulus & Barnabas Synagogam ingressi essent Antiochiæ in Pisidia, Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν νόμων καὶ τῶν προφητῶν, ἀπέστειλαν οἱ ἀρχισυναγωγοὶ πρὸς αὐτούς; post lectionem Legis & Prophetarum ARCHISYNAGOGI ad illos miserunt. Memorantur hic utique plures Archisynagogi, & quidem in eadem Synagoga. Nam plures illa in urbe Synagogas fuisse nobis hactenus non constat; & si vel maxime illud constaret, tamen nihil causæ esset, cur dicti Archisynagogi per plures Synagogas distribuendi essent: quandoquidem ea, quæ hic facta leguntur, in eadem Synagoga gesta sint, quam Apostoli ingressi erant, neque ulla suspicio de aliarum Synagogarum Moderatoribus cuiquam oboriri possit, cum Lucas, accuratissimus scriptor, procul dubio non fuisset omissurus, siquidem alii ex aliis Synagogis etiam misissent.

XII. At ne sic quidem ex omnibus iis, quæ ad istum Lucæ locum diximus, ullo modo sequitur, quod *Viro Docto* erat concludendum; nimirum in una eademque Synagoga plures fuisse Archisynagogos, id est כְּנַסְיָאָה, quemadmodum V. D. illa duo, ceu ejusdem significationis, vel promiscue usurpare solet, vel alterum per alterum explicare. Id solummodo inde recte collegeris, fuisse in illa Synagoga plures Praefectos, qui illam communi consilio gubernarint, quosque Lucas voce latius sumpta vocaverit Ἀρχισυναγωγοί. Quod ut nostræ sententiæ nihil obesse potest, quippe qui illud jam sæpius monuimus, atque inculcavimus: ita *Virum Doctum* nihil juvat, ceu qui probare debebat, fuisse in quaque Synagoga plures כְּנַסְיָאָה Capita illius Synagoga, eosdemque זְקֵנִים, πρεσβυτέραις Seniores, & פָּרָשִׁים, ποιμένας Pastores dictos, & nullo modo inter se distinctos, quique vulgo communi nomine dicti sint, ἀρχισυναγωγοί. Cujus contrarium jam supra ex *Hebræis*, *Epiphonio*, & ipsis denique *Constitutionibus Imperatorum* nos confidimus probasse; ceu qui Archisynagogos à Presbyteris, sive Patribus Synagogarum manifesto distinguant.

XIII. At-

XIII. Atque hæc nostra expositio Syri, antiquissimi doctissimi-
mique Interpretis, versione non parum juvari videtur. Pro eo
enim, quod alibi vocem ἀρχισυναγωγῶν per רב כנושתא red-
dit, uti Marc. v. 22. 35. 36. 38. Luc. xiii. 14. Act. xviii.
8. vel ריש כנושתא, quod proxime ad Hebraïsmum accedit,
Luc. viii. 41. 49. hic loci vertit קשישׂה Kaschische, πρεσβυ-
τέρη, Seniores. Id quod eo præcipue fecisse videtur, quod pro-
be perspexerat, quos Lucas hic ἀρχισυναγωγῶν vocat, non eos ef-
fe, qui vulgo & proprie hoc nomine veniunt, ראשי כנסיות,
sed simul reliquos Synagogæ Moderatores, Seniores Archisyna-
gogo adjunctos, quemadmodum ab Apostolo nomina ἐπισκόπων
& πρεσβυτέρων eodem modo & de summo Ecclesiæ Episcopo, &
de reliquis Senioribus usurpantur. Etsi illud interim dissimulare
nolumus; eundem Interpretem etiam Sosthenem ἀρχισυναγωγόν,
generaliori hoc vocabulo קשישׂה Senioris insignire.

C A P U T VIII.

*Numerus Seniorum apud Hebræos non est incertus. Qui preces in
Synagoga dicit, non est ejus Præfectus. Non tres, sed septem Se-
niores Synagoga. Contraria rationes refutantur.*

I. **E**t si vero Vir Doctus istoc pacto Archisynagogos & Presbyte-
ros confundit; tamen porro etiam in numerum illorum
inquirat, eumque eruere laborat. Hunc autem licet varium &
incertum statuatur, tandem tamen determinat, & ternariam fa-
cit. Constat nunc, (inquit pag. 35.) præfuisse unicuique Synagoga
plures: quot vero præfuerint hæcenus non constat: & forte fieri etiam
potuit, ut numerus horum Presbyterorum ipsos apud Judæos deter-
minatus nullus exstiterit, cum Synagoga alia aliis fuerint nobiliores
frequentioresque, unde & his curandis plures, aliis pauciores consti-
tuti fuisse videntur. Et mox pagina sequente; Certum tamen &
mihi apparet, huic Synagoga plures, alii pauciores præpositos Curato-
res fuisse, &c. Nunquam tamen opinamur unum aliquem hominem
solum Synagoga rexisse; semper vero eidem præfuisse plures; Verum
siquidem hic pluralitatis numerus incertus est, & quandoque pro Sy-
nago-

nagogarum frequentia variatus, illum proponemus qui simplicissimus est, & dubio procul antiquissimis temporibus obtinuit. Is autem est ternarius. Sic enim definit pag. 38. Duos nunc habes Seniores, quos si cum Praefecto Synagoga primo conjungas, TRES habes numero, qui Synagogam moderabantur, neque enim dubitare poteris, quin duo hi Presbyteri ἀρχισυναγωγοί, ἀρχοντες τῆ συνάγωγης, simul cum primo Episcopo possint vocari.

II. In quo discursu *Viri Docti* institutum summopere mirari subit. Mirabatur V. D. nuper Samuelis Petiti, *Viri Nobilissimi confidentiam in determinandis Synagoga officiis ex Pandectis Juris, quod ratio suadet ex Hebraeorum scriptis fieri oportere. Sed quis hic confidentiam Viri Docti non multo magis miretur, qui numerum Archisynagogorum, neque ex Pandectis Juris, neque ex Hebraeorum scriptis, sed ex suo cerebro it determinatum? Nam quod Hebraeorum scripta attinet, inde V. D. determinare nihil potuit, siquidem pluralitatis hic numerus incertus est, & quandoque pro Synagogarum frequentia variatus: & forte fieri etiam potuit, ut numerus horum Presbyterorum ipsos apud Judaeos determinatus nullus existerit. Quod enim incertum & varium, & apud ipsos Judaeos minime determinatum fuit, qua arte aut sagacitate ex ipsorum scriptis definire queas? quibus arithmeticorum regulis simplicissimum inde numerum eruere atque invenire?*

III. Sed quæ porro ratio ita statuendi? quid causæ, cur ita varium & mutabilem *Archisynagogorum* illorum numerum fingamus? Undenam vero illud V. D. certum apparet, huic Synagoga plures, alii pauciores prapositos Curatores fuisse? Unquamne V. D. numerum illum pro Synagogarum frequentia variatum legit, ut ita incertum fingere sit necesse? Non opinor sane; neque enim *Vir Doctus* istud fuisset prætermisurus. Quia vero ipse nullum invenit, hinc incertum fingit, & conjecturæ locum facit, ut ex vario & incerto numero simplicissimum conjicere atque eruere possit.

IV. Is autem *ternarius* est, quem quo pacto inveniat, porro considerandum venit. In hanc rem V. D. Canonem Generalem observat in *Fore Dea*, Cap. ccvi. (cclvi. opinor) אין עושין שררה על הציבור בפחות משנים

Non faciunt Praefecturam

in Synagoga, nisi qua ad minimum duorum sit. Sed quid hic canon ad Archisynagogos aut Presbyteros attinet? in eo de illis solummodo cavetur, qui pecuniam à populo exigunt, & potestatem habent invitos pignore ab illis accepto vi cogendi, quemadmodum *Jarchius* ad *Babha Bathra* fol. 8. fac. 2. docet. Id quod inde etiam amplius confirmatur, quod vocula במסון alibi discrete addita legitur, in hunc modum, אין עושין שררה על הציבור במסון וכו'. Non præficiunt cæteri Magistratum circa res pecuniarias &c. Ita enim *Maimonides* legit, *Hilch. Matten. Anij. Cap. ix. §. 5.* & *Schulch. Aruch. Edit. Amstel. Fore Dea, Tit. cclvi. §. 3.* Sed nec ipse V. D. diffitetur, hunc canonem aliis constitutionibus in Talmudistarum scriptis applicari: quod cum certum sit, neque usquam ab illis constitutionibus transferatur ad alias, nos quoque alio detorquere non audemus, non ignari, id si fiat, non sine magno errore fieri. Nam etiam Archisynagogi officium שררה, Præfectura est, uti Glossa ad notum illum locum in Cod. *Sota* & *Foma* de Archisynagogo docet: & tamen Archisynagogus solus atque unicus est sui ordinis in Synagoga Præfectus.

V. Sed ad specialiora cum *Viro Docto* progrediamur. Ex fine atque usu Synagogarum se simplicissime cogitare existimat, si statuatur, talem Synagoga necessarium Præfectum esse, qui populo publicis in precibus, Lectione quoque & interpretatione Scripturæ præeat, cum multitudo populi non magis carere ducibus possit, quam suis greges Pastoribus. Quæ argumentatio etsi non plane falsa est, tamen plus habet, quam ex positis simpliciter sequi possit. Utenim ejusmodi aliquis homo necessarius sit, non is illico etiam Præfectus est, quemadmodum V. D. talem Synagoga huic necessarium Præfectum esse existimat. Sufficere huic homini potest, si Synagoga minister audiat, quemadmodum in nostris Ecclesiis, qui cantum moderantur, S. Scripturam prælegunt, quinque, quæ vocant, Capita Religionis Christianæ, & alicubi etiam statas precum formulas recitant, Ministri sunt & audiunt, nequaquam vero Præfecti & Rectores. Sunt enim illi vel Ludimagistri, vel Custodes, vel Præcentores & Lectores, Schoolmeesters / Hoofsters / Doozlers / Doozsingers. Quomodo rem etiam in Synagoga

goga agi cum de reliquis certum est, tum per V. D. etiam de interpretatione Scripturae, quandoquidem illam ordinario tribuit Azanite, Ministro.

VI. Illud tamen de Praefecto istiusmodi V. D. non modo ex ratione, sed & ex Scriptis Hebraeorum confirmari posse contendit. Id vero, inquit, ex ratione percipimus: Accedunt nunc Hebraeorum scripta & Consuetudines, qui in Synagoga quoque ab antiquissimis temporibus Sapientissimum Sanctissimumque sui coetus Virum hoc praefectura officio ornaverunt, מונה ראש הכנסת ἐπίσκοπον, πρεσβύτερον, illum appellantes. Sed quoenam illa Hebraeorum Scripta aut Consuetudines, quæ Praefectorem illum Praefectura officio ornatum nobis exhibeant? ubinam illum מונה, (quo quidem sensu Vir Doctus hanc vocem accipit) ubi מונה ראש הכנסת ἐπίσκοπον, πρεσβύτερον, appellant? Cur non loca quaedam producta? Sed id sequentibus in pagellis factum est abunde. Capite VI. VII. & sequentibus, opinor. At quid ibi de hoc Praefecto orante & canente, legente item & interpretante? Minus nihilo. Quid sit Sudarium, quid Haphtara, quid Expositio super Schema; quid denique descensus coram arca V. D. quidem fuscè explicare conatur: At eum, qui orat, legit, & interpretatur, hunc, inquam, Synagogæ Praefectum esse, id vero nullus probat.

VIII. Quid tamen illud sit, quod V. D. ait, Hebraeos in Synagoga ab antiquissimis temporibus sapientissimum sanctissimumque sui coetus Virum hoc Praefectura officio ornavisse, מונה ראש הכנסת, ἐπίσκοπον, πρεσβύτερον, illum appellantes? Quantum capio, quantum sapio, insignis quaedam hic confusio occurrit, Archisynagogi sc. & Ministri coetus, quem שליה ציבור appellant. De illo tituli tribus linguis expressi satis agi arguunt, de hoc vero officia atque attributa. Nam cum Sapientissimum sanctissimumque coetus Virum dicit, quis non illico שליה ציבור Angelum, Ministrum coetus indigitari intelligit? Hic enim est, in quo Maimonides istas virtutes requiri docet, Hilch. Teph. Cap. VIII. §. II. אין סמנין שליה ציבור אלא, גדול שביבור בחכמתו ובמעשיו constitunt ἄγγελον τὸ ἐκκλησιαστικόν, Ministrum coetus, nisi qui ceteris omnibus SAPIENTIA & BONIS OPERIBUS praestet. Viden' hic שליה ציבור גדול בחכמתו ובמעשיו Sapientissimumque Sanctissimumque coetus

cœtus Virum, eumque non ראש הכנסת Archisynagogum, sed צ"ש Ministerium Synagoga? Unde ergo, inquis, hoc Præfectura officio ornatus? non sane à Judæis, sed à Doctissimo Lud. Capello in Spicilegio ad 1 Tim. 111. 1. ubi Apostolus de Episcopo agit. Habent, inquit, & Judæi suos Canones, de eorum moribus quos SYNAGOGIS SUI PRÆFICIUNT, quos cum isto Apostoli Canone componere non fuerit inutile. Sic ergo Maimonides (loco modo citato:) Non constituunt Synagoga ministerium &c.

VIII. Sed quid huic denique cum Præfecto, Archisynagogo, Episcopo, Presbytero? Sc. Capellus locum illum Maimonida allegat 1 Tim. 111, 1. f. ubi Apostolus ἐπίσκοπον, eundemque πρεσβύτερον describit. Hunc denique Illustris Grotius cum ibidem ראש הקהל tum alibi passim, ubi Archisynagogi vel Episcopi mentio occurrit, ממנה absque ו, quomodo etiam V. D. hic legit, pro (ממנה) & ראש הקהל appellat. Unde tandem V. D. Qui in Synagoga quoque ab antiquissimis temporibus sapientissimum, sanctissimumque sui cœtus Virum (phrasi Maimonidæ,) hoc Præfectura officio (ex Capello) ornaverunt, ממנה ראש הכנסת (phrasi Grotiana, sed nonnihil ex Cod. Joma & Sota immutata) ἐπίσκοπον πρεσβύτερον (verbis Apostoli) illum appellantes.

IX. Sed transeat primus ille Præfectus, ut reliquos etiam lustremus, qui huic adfuerunt, Seniores, πρεσβύτεροι, sapientia & vite gravitate præstantes Viros binos, quorum officium fuerit sacris rebus interesse, atque ad id attendere, ut omnia in Synagoga ἐκκλησιαστικῶς agerentur, libertate docendi sibi reservata. Sed ubi inveniam nobile par virorum? ubi investigem? quem perconter? Librum Colbo, opinor nam in eo omnia, ut hos duos ibidem etiam inveniri necesse sit. In eo hæc leguntur: וצריך להודות בפני עשרה או יותר וצריך שיהיו שם שני זקנים שנים ובמושב נעשה אותם. Necesse autem est, ut publica Nominis divini professio præsentibus decem fiat: Præterea necesse est, ut adsint huic ætati duo seniores, sicut dicitur: Et in confessu Seniorum laudabunt illum.

X. De quo loco piusquam agamus, Benevole Lector, qui illum forte examinare voles, mihi monendus es, illum citato

Capite XVII. non inveniri; ne, quod nobis contigit, in illo quærendo frustra labores. Invenitur autem Cod. *Berachoth*, fol. 54. fac. 2. fine; & inde *Or. chaj.* Tit. CCXIX. §. 3. unde melius de toto loco poteris judicare.

XI. Quid autem inde in rem præsentem? מושב *Confessus*; inquit V. D. hic est forte illa ישיבה *cujus Maimonides in numero hujus denarii expositione meminit.* Sed quid tum postea? duos nunc habes SENIORES, quos si cum PRÆFECTO Synagoga PRIMO conjungas TRES habes numero qui Synagogam moderabantur: neque enim dubitare poteris, quin duo hi presbyteri ἀρχισυναγωγοι, ἀρχοντες & συναγωγῆς simul cum primo Episcopo Synagoga possint vocari, siquidem & illis commissæ erat Synagoga & officiorum in Synagoga obventorum cura.

XII. Ut vero hic pleraque omnia concedamus, neque collationem hujus loci cum superiori illo *Maimonide* examinemus, neque istam vocis מושב cum ישיבה, Ideone vero inde sequatur, tres esse Archisynagogos, non pauciores neque plures? si enim hi duo Seniores, uti V. D. contendit, ἀρχισυναγωγοι, ἀρχοντες & συναγωγῆς jure vocari possint, cur non primus ille Episcopus inter eos etiam censeriqueat, ut adeo duo tantum, non tres inveniantur? Nam quæ ratio sive ex hoc loco produci, sive aliunde fingi possit, ob quam hi duo Seniores, qui & ipsi Archisynagogi, à primo illo debeant distingui? si vero Archisynagogus primus ab illis omnino distinguendus sit, quod tamen ipsum haud scio an V. D. amplius sit concessurus, quis inde ulla ratione concluderit, præter hos duos nullos alios esse, ut illi soli cum primo Episcopo sint statuendi Synagogam gubernare? Cui sententiæ refellendæ etsi nulla alia argumenta nobis suppeterent, tamen V. D. illam hoc argumento nobis nullus posset persuadere. Nam quæ hæc argumentatio sit; Publica gratiarum actio in Synagoga debet fieri præsentibus duobus Senioribus, Ergo duo tantum sunt Seniores? Ita quidem recte inde argumenteris; Ergo ad minimum duo sunt; nullatenus vero, Ergo non sunt duobus plures.

XIII. Sed quid multis moramur, debilitatem illius argumenti conamur ostendere, cum certus & definitus numerus sit in promptu,

promptu, quo nullum aliud validius argumentum dari potest, ad conjecturam illam de *duobus Senioribus* explodendam? Notum est illis, qui Synagogam à limine salutarunt, *Lightfooti* saltem commentarium ad Matth. iv. legerunt, fuisse olim שבעה טובי העיר *Septem Bonos Civitatis*. Hos itaque si constet esse ipsos פִּרְנָסִים, *Pastores*, qui Synagogæ negotia curabant, definitum numerum habebimus *Seniorum*.

XIV. Atque hanc in rem jam supra adversus Cl. *Lightfootum* ea produximus, quæ huic negotio conficiendo sufficiant, ut hic loci multa reponere non sit necesse, præsertim cum eadem alibi quoque sint repræsentanda. Ostendimus §. cx. esse *Septem Bonos Civitatis*, qui ea quæ ad Synagogam, & peculium cœtus attinent, moderentur. Hos porro פִּרְנָסִים *Pastores* esse & vocari probavimus, §. cx. & denique זְקֵנִים *Seniores*, §. cx. Ut nulli dubium esse possit, quin hi *Septem Boni Civitatis* sint *Seniores Synagogæ*, quemadmodum etiam olim in Gallia, & etiamnum Metis in Lotharingia, *Seniores*, quos alibi *Parnassim*, alibi *Rasche hakkahal* dicunt, nomine *Tobhim* novimus appellatos. Unde tandem facile quivis perspicit atque intelligit, *Seniores Synagogæ* non tres esse, sed *Septem*.

XV. Cur vero numerus ille *ternarius V. D.* adeo placuerit, ut in illum eruendum atque asserendum tanta diligentia incubuerit? Præterquam quod ille numerus rationibus *V. D.* ad *decada Otiosorum* conficiendam aptissimus esset; neque plures alibi, imprimisque in Libro *Colbo Viro Docto* occurrissent; id solum causæ esse video, quod numerus *ternarius simplicissimus* sit, & *antiquissimus*. Verum, inquit Vir Doctus, siquidem pluralitatis hic numerus incertus est, & quandoque pro Synagogarum frequentia variatus, illum proponemus, qui SIMPLICISSIMUS est, & dubio procul ANTIQUISSIMIS TEMPORIBUS obtinuit. Licet enim existimare, & hujus rei, uti rerum omnium aliarum, SIMPLICISSIMA fuisse initia.

XVI. Scilicet mira quædam simplicitatis vis est, & in argumentando singulare pondus habet & momentum. Sive tua tibi sententia adserenda sit, uti hic; sive adversarius refellendus, simplicitatis telum fortissimum est. Dubitas? Si πάρεσις, trans-

latio reatus à debitore in Sponsorem Messiam, refutanda sit, validissimum argumentum *simplicitas*. NON CONVENIT, (verba sunt Viri cujusdam Clarissimi) CUM SIMPLICITATE V. T. ut Nathan dicens Davidi transire fecit Dominus peccatum tuum, intelligatur dicere, expunxit illud ex tuis tabulis, & retulit in rationes Messiae. SIMPLICIUS multo id interpretabimur; fecit illud evanescere, ut amplius non sit ad condemnationem. Nostram sententiam de Otiosis stipendiariis tibi explodendam sumis? eodem modo argumentum præbet *simplicitas*. Audi Virum Doctum: Nos tamen judicamus, inquit, ID CUM VETERIS ECCLESIAE JUDAICAE SIMPLICITATE NON CONVENIRE. Ita quod vulgo de necessitate dici solet, nunc de simplicitate verum est: *Ingens telum simplicitas*.

XVII. Et hinc lubens equidem scire velim, & à quocunque discere, quænam sit illa sive *Veteris Testamenti*, sive *Veteris Ecclesiae Judaicae simplicitas*, quam Viri Docti ita continuo jactitant, si forte eadem mihi etiam aliquando usui esse possit. Adeo enim simplices sumus, vel si mavis stupidi, ut quænam ista sit simplicitas, nulli capiamus, etsi quid ὀφθαλμοῖς ἀπλῆς, quid ἀπλότης & καρδίας, quid alia ejusdem generis sint, nobis utcunque intelligere videmur.

XVIII. Et ut in præsentī argumento maneamus, quæ numerī ternarii simplicitas præ Septenario? An forte, quod minor sit, & ex paucioribus compositus? sic ternarius utique simplicior est. Septenario. Sed quid id ad Synagogam, ejusque moderatores? quis mortalium, aut quæ ratio illum numerum Synagogæ necessarium fecerit? Ideone vero, quod Septenario simplicior? etiam quaternarius, quinaris, & ipse denique senarius simpliciores sunt Septenario, neque tamen ideo ad hanc rem adhibiti. Sed illis omnibus simplicior ternarius. Fateor equidem, sed & isto simplicior binarius, & hoc ipso denique unitas; ut si quid hæc simplicitas ad rem faciat, vel unum tantum Archisynagogum esse oportuerit; vel, si non unus aliquis solus Synagogam unquam rexit, ad summum duos, siquidem hic numerus compositorum omnium est simplicissimus.

XIX. Sed videamus, nihilne ad superiorum confirmationem in

in *Pandectis* Juris Hebraici, famoso illo libro *Colbo*, invenire queamus. Atque ecce tibi illud confirmatum, quod alibi ex ore Clarissimi Viri, *Dn. Simonis Leon* diximus, in Lotharingia atque alibi etiamnum Seniores Synagogæ *Tobhim* appellari, Nam Titulo illius libri *cxvi.* & *cxvii.* ubi quædam cum aliorum Doctorum, tum inprimis Gallorum & Lotharorum Constitutiones exhibentur, frequens horum mentio fit *Bonorum*, vel aliquando etiam *Septem Bonorum Civitatis*.

XX. Sic Tit. *cxvi.* fol. mihi 134. col. 1. med. ואם עושין בני העיר תקנת עניים או תקנת אחרת ורוב בני העיר מן המהוננים מתרצין בדבר אין האחרים יכולין לבטל התקנה ולומר נבא עמכם לבית דין כי אין לי שב בית *Si quid ci- ves de pauperibus constituent, aut aliud quodvis scitum faciant, in quod honoratiores plerique consentiant: huic reliqui intercedere non possunt, aut dicere, in jus ibimus. Hac enim nihil ad Prætores: quia illa omnia ex arbitrio BONORUM CIVITATIS fiunt.* Ibid. col. 2. circa med. מלשין יכולין להכריחו בכח חרם לומר מה שאמר *Obtrectatorem per excommunicationem eo adigere possunt, ut id quod dixit, coram BONIS CIVITATIS repetere debeat.* Et mox rursum: חרם קדמונית שלא להכות חבירו ומתירין לו החרם קודם שיתמנה בעשרה על מנת שיקבל עליו לעשות צואת בית דין או מה שיעשו טובי העיר *Antiquum interdictum est, Anathematis pœna sancitum, ne quis proximum suum percutiat, &c. ut in se recipiat se facturum, quod judices jubent, vel quod BONI CIVITATIS injungunt.* In quo postremo loco media verba non satis assequimur: nisi forte illa integra non sint, quemadmodum ibidem צואת occurrit, quod mirum ni sit perperam pro מצות positum: Sed de eo alibi videbimus. Illud saltem ex eodem, reliquisque locis liquet, *Seniores* qui rei publicæ curam gerunt, etiam extremis seculis *Bonos* esse appellatos.

XXI. Sed & illud indidem constat, illos *Septem* esse, neque alium numerum vulgo notum. Ibid. Tit. *cxvii.* bis occurrit.

ויפצנו

וְנָדְרָנוּ שְׁלֹא יֵאָמְרוּ עַל שְׁבַע טוֹבֵי הָעִיר *Et liberet illum quemadmodum*
 SEPTEM BONI CIVITATIS *illi mandarint. Et mox* וְהַחֲרַמְנוּ
 וְנָדְרָנוּ שְׁלֹא יֵאָמְרוּ עַל שְׁבַע טוֹבֵי הָעִיר עַל יְדֵי גוֹיִם: *Et*
sanximus sub pana anathematis & excommunicationis, ne SEPTEM
 BONIS CIVITATIS *terrorem incutiat (minetur) de Christianis. Un-*
de liquet, adhuc ante pauca secula in Gallia & Hispania obti-
nuisse in Synagogis non tantum nomen, sed etiam numerum
 SEPTEM BONORUM CIVITATIS. *ὅπερ ἐδείξαι.*

CAPUT IX.

Calculus V. D. in numero denario Otiosorum conficiendo turba-
tur. 1. Archisynagogus, 7. Presbyteri. 2. Diaconi, Chassan & Pra-
centor, ac denique plures paucioresve Sacerdotes cum 7. Lectori-
bus, quomodocunque componantur, numerum denarium Otiosorum
excedunt.

I. **A**tque ex his denique; quæ proxime dicta sunt, cuivis ma-
 nifestum fore arbitramur, quid de eo sentiendum sit,
 quod V. D. Archisynagogos illos, seu Presbyteros Synagogæ, O-
 tiosos facit, qui cum Septem Lectoribus constituerint famosum il-
 lum ordinem Otiosorum. Cum enim illi decem numero sint, eo-
 rumque Septem Lectores; quis hic non mirum in modum impe-
 ditas rationes observet, si ad hos Archisynagogi accedant, qui
 in singulis Synagogis non terni erant, uti V. D. hariolatur, sed
 Septem?

II. Ac superiori Dissertatione, quando cum Lightfooto nobis
 res erat, dedimus illud Viro longe eruditissimo, & maximæ,
 quam inter omnes summo suo merito obtinet, auctoritati, ut ar-
 gumentis undique sollicitè conquisitis sententiam ejus convelle-
 remus; eoque magis, quod neque argumentis ullis ipse usus es-
 set, quorum imbecillitatem ostendere possemus, & alii quidam
 clarissimi nominis Viri in eandem sententiam concessissent: At
 nunc bona Lectoris venia minus operosis esse licebit, neque ne-
 cesse arbitramur, ut æque prolixè in confutanda hac Viri Docti
 opinione versemur, posteaquam universum ejus apparatus ad
 hanc

hanc rem discussimus, atque ostendimus quam parum solidi ille habeat, quod cordatum lectorem morari possit. Quare satis erit, si ordines & rationes V. D. turbemus, & eorum probationem, quæ in *Otiosis* inesse debent, de *Senioribus* & *Lectoribus* exigamus.

III. Cum itaque in singulis Synagogis *singulis Archisynagogi* fuerint, (ראש הכנסת) & *Septeni Seniores* (שבעה טובי העיר) si hi *Otiosi* sint dicendi, uti V. D. contendit; atque illis *Septenos Lectores* addas, vide quorsum numerus ille *Otiosorum* sit evasurus. Non jam tantum *Decem Otiosi* erunt, sed *quatuordecim* imo *quindecim*.

IV. Quoniam vero V. D. illos *Otiosos* facit, qui *Synagogam* moderabantur, atque in ea munus aliquod obibant, *Diaconi*, sive *Eleemosynarum Collectores*, quos supra Cap. 1. ex Civitate in *Synagogam* revocavimus, pariter in eundem ordinem *Otiosorum* erunt conjiciendi. Quo modo rursus ad minimum duorum hominum accessio fiet.

V. Sed quid de *חזן Azanita* dicemus? nullone ille pacto ad illustrem ordinem meretur referri? Atque is utique aliquod olim in *Synagoga* nomenque decusque gessit. Nam *Nuncius Synagoga* est, qui attendit ad legentes, *Ecclesie praeit in precibus publicis*, & in genere illi incubuit videre, quanam sint necessitates *Synagoga*, ut circa illas quod sui officii est, faciat. pag. 48. Quin, si quid *Viro Docto* credimus, munus interpretandi ordinario in se suscepit, pag. 24. 25. & aliquando quoque publice solet concionari, pag. 294. ut ejus officium in *Synagoga* non modo utile, sed & necessarium sit. Usque adeo, ut *Vir Doctus* ad *Synagoga* (quam opposite ad *Novam Buxtorffii* nomine *Veteris* insigniet) plenam & perfectam descriptionem, *Archisynagogo* secundam partem de *Azanitis* addere habeat necesse.

VI. Quid igitur illo futurum est? Sane quidem, si *Virum Doctum* audis, *Otiosus* non fuit. Fuit enim hic, (quod nos pene fugisset,) vilioris conditionis, neque cum decem *Synagogam* referentibus numeratus. Paulo enim major conditione fuit עם הארץ populo terra: si quidem hic primus gradus erat: Nimirum in prima origine, antiquissimis temporibus, simplicissima illa aetate. Nam Offi-

cium hoc Nuncii publici procedente tempore factum honoratius, cuique à Presbyteris negotium datum est, ut *Legentes* vocaret, iisque inter legendum præsset; librum Legis ex arca depromeret & in eam reponderet, quod crescente superstitione non levis dignitatis officium fuit; sacram Scripturam interpretaretur, & tandem quod omnium erat maximum preces publice recitaret &c. pag. 63. 64.

VII. quæ quando cum reliquis ejusdem generis ibidem lego, atque attentius confidero, vix me contineo; ita pleraque omnia non modo falsa atque incerta, sed plena audaciæ, confidentiæ, & temeritatis. Tanquam *Vir doctus* omnes temporum articulos & mutationum momenta in numero haberet, ita tempora originis & progressus hujus officii distinguit; & *Azanitam*, infimum Synagogæ ministrum, ad summum dignitatis fastigium in Synagoga evehit, gravissimæque Episcoporum officia illi demandat. Ita scilicet,

*Si fortuna volet, fies de Chassane Rhetor,
Si volet hac eadem, fies de Rhetore Chassan.*

VIII. Sed licet omnia illa ad tempus concederemus, (alii enim occasione & loco hanc quæstionem integram servabimus, quando etiam dicta de *Ministerio Sapientum*, quæ hic plane abs re citantur, cum hoc summum studiorum Talmudicorum gradum notet, prolixius explicabimus) non tamen ideo sequeretur, *Chassanem* non esse æque in *Otiosos* referendum ac cæterorum quivis, qui a V. D. in illum ordinem sunt conjecti. Nam in Synagoga munus aliquod obit: & superiori Dissertatione §. LXIII. LXIV. aliquot *Otiosorum* criteria in eo esse ostendimus, ut proxime ad illorum ordinem accedere videatur.

IX. Si vero distinctius agamus, & *Chassane* Custode missò, ad **שליח הציבור** *Angelum Ecclesia*, qui populo preces præire solebat, oculos animumque convertamus, quo jure ille ab *Otiosis* excludi queat? Hujus enim erat quod V. D. primo Presbytero attribuit, omniumque maximum fuisse asserit, preces publice recitare; & hic ille **א"ש גדול בהכמתו ובמעשיו** *Sapientissimus Sanctissimusque cætus Vir* erat, ex quo V. D. primum Presbyterum facit. Ut nihil causæ dari queat, cur ille ex hypothese *Viri Docti* non sit statuendus unus *Otiosorum*. Quomodo ad horum ordinem

ordinem rursus minimum unius hominis accessio fiet.

X. De *Sacerdotibus* vero quid tandem statuendum erit, nam & hi aliquod in *Synagoga* munus obeunt: statis diebus populo solenniter in *Synagoga* benedicunt, unde in *Hebræorum Ritualibus* singulares tituli de ברכת כהנים *Benedictione Sacerdotum* occurrunt, quam vulgo נשאות כפים *Elevationem manuum* appellant.

XI. Idque *Sacerdotum* proprium est, ex *Num. vi. 13. f.* quo ita obligantur, ut si quando illud in *Synagoga* præsentibus negligant, triplici sese peccato adstringant. *Schulch. Aruch, Or. Chaij. Tit. cxxviii. §. 2.* כל כהן שאין בו אחר מהדברים המעכבים אם אינו עולה לדוכן אף על פי שביטל מצות עשה אחת הרי זה כעובר בג עשה אם היה כמית הכנסת כשקראו בהנים או אם אמרו לעלות או ליטול ידיו:

Omnis sacerdos qui nullo vitio laborat, quod ipsum impediatur, si non adscendat in suggestum (ad benedictionem peragendam) etsi tantum unum præceptum affirmativum violat, tamen idem facit transgredienti tria affirmativa, siquidem in Synagoga præsens sit, quando vocant, Sacerdotes; vel si illum adscendere jubeant, aut manus suas elevare.

XII. Cum itaque hi nascantur *Sacerdotes*, non fiant, & ab ipso Deo vocati sint, qui coetui sacro publice benedicant: quis eos munus, & quidem omnium facile excellentissimum, in *Synagoga* obire neget, atque adeo ex hypothese *Viri Docti* referendos in *Otiosos*? Ipsi certe *Hebræi* cum illis honorem habent, ut in lectione sacra, benedictione mensæ, atque alibi iisdem primas deferant; quemadmodum etiam ex *Constitutione Constantini Magni* liquet, ubi cum ii recensentur, qui in *Synagogis* deferiebant, & immunitatem ab omni corporali munere petebant, *Sacerdotes* reliquis omnibus, & ipsis adeo *Archisynagogis*, iterato præponuntur: *Hiereis, & Archisynagogis, & Patribus Synagogarum &c.* Et cum *Sacerdotes* omnes eodem in *Synagoga* ordine essent, eodem jure uterentur, atque omnes ex æquo tenerentur, ad munus illud *Benedictionis*; quis non videt, illos, si paulo plures essent, vel ad minimum duo, numerum illum de-

denarium rursus vehementer conturbare?

XIII. Sed pergamus tandem ad *Septem Lectores*, & quo pacto illi rationes *Viri Docti* turbare queant, videamus. Erant illi quidem in Synagogis bene constitutis *Septem*: sed non semper & ubique. Aliquando enim multo pauciores erant, quia ad hoc officium non admittebantur, nisi qui legendi probe essent periti, ut licet notulæ nullæ textui adscriptæ essent, tamen secundum vocales accentus lectionem exacte instituere possent. Testimonio hanc in rem non alio opus est, quam quod *Vir Doctus* ipse profert, & nos quoque jam alibi produximus. Si quando in Synagoga tantum unus sit, qui legere sciat, ille unus adscendit & recitat primo benedictiunculam, legitque aliquot versus, iterumque post lectionem benedicit &c. & sic septies legit, ut numerum illum septenarium compleat. Ita in *Lebhusch* legitur, *Orach chaj.* Tit. CXLIII. §. 5. & ex citatione *Viri Docti*, in *Colbo* Cap. XVII. col. VI. Si quando igitur tantum unus inveniatur legendi peritus, vel non multo plures, saltem pauciores quam *septem*; Ubi decem *Otiosi* erunt? Habebis enim *Archisynagogos*, & unum, duos, tres *Lectores*, qui quo pacto decem conficiant? ita quocunque te vertas, semper turbatos calculos, atque impeditas rationes offendes.

CAPUT X.

Argumenta recensentur, cur neque Archisynagogus, neque Seniores sint Otiosi statuendi. Laborare vel negotiari neutris prohibitum. Neque ad מנין faciendum instituti. Senioribus nulla stipendia data. כפרושן explicatur.

I. **E**t si vero isthòc pacto *Viro Docto* utcunque satisfactum putamus, demonstrato *Archisynagogos* & *Lectores*, (quorum hi munus quoddam in Synagoga obibant, illi vero eandem etiam moderabantur,) non posse numerum *denarium* conficere, ceu qui illum longe excedant: tamen huic argumento adhuc aliquantisper inhærendum videmus, ne quis ex hypothefi *Viri Docti* alterutros illorum retineat, & ex nostris responsionibus alios adsci-

adsciscat, seque rem quocunque saltem modo confecturum confidat. Quare de utrisque singulatim agendum erit, paucisque ostendendum, neque *Archisynagogos Otiosos* esse, neque etiam *Lectores*.

II. Ut itaque de ראש הכנסת, ἀρχισυναγωγῶν, primo illo *Presbytero*, primo loco dicamus; nihil est, quod illum nobis persuadeat esse *Otiosum*. Cum enim is à reliquis omnibus, quicunque sint, *Otiosis* toto genere differt; tum neque otium agere cogitur, & à labore vel mercatura vacare, nedum ad id constitutus est, ut quotidie primus & ultimus in Synagoga præsto sit, ad מניין numerum illum denarium conficiendum, operamque iis dandam, quos vel negligentia vel casus ferius in Synagogam venire permittebat: quæ tamen omnia & singula vera sunt de *Otiosis*.

III. Atque illorum cum primum certum sit, & per se cuivis manifestum; secundum item ex eo facile perspiciatur, quod *Diff. I. §. cxxix. & seq. de Scholarcha Theologico* est dictum: postremum saltem paulo diligentius excutiendum restat.

IV. Atque hic quotusquisque est qui animum inducat credere, aut quis tradiderit Hebræorum, *Archisynagogum* quotidie primum, ultimum, atque assiduum in Synagoga fuisse, ut cum cæteris מניין numerum illum sacrum conficeret, tardos Dei cultores atque infrequentes præstolaretur? Quod ut a dignitate illius muneris alienum esse nemo non videt, ita neque natura ejus permittit, neque à Judæis in *Archisynagogi* descriptione usquam traditum invenitur. Erat enim ille ראש הכנסת, *Princeps Synagoga*, summus ejus Præfectus; quem quo jure, qua fronte, ad infimum Synagogæ ministerium, imò *Otiosorum* subsellia detruas? Et quum coetui instituendo sit præfectus, de jure casibusque conscientiæ consulentibus responsa dederit, atque etiam sæpe Doctorem Academicum egerit, qui in בית המדרש jus παραπράδοτον explicaret; quo pacto extra ordinarias horas publici conventus cultusque sacri in Synagoga desiderare potuerit, ut negligentibus vel sero venientibus præsentiam suam commodaret?

V. Num vero *R. Salomo Jarchi*, aut alius quivis Juris Tal-

mudici Interpres, vel verbulo hujus rei meminerit? Nullus equidem opinor, haecenus certe nec vola nec vestigium istius rei occurrit. Et cum ille ראש הכנסת *Archisynagogum* iterato describat, de *Otiosis*, quibus ille fuerit adscriptus, prorsus fileat. Ad Cod. *Sota*, Cap. vii. § 7. & *Foma*, Cap. vii. §. i. ita illum describit: על פיו נחתכין דברי הכנסת מי יפטר בנביא מי יפרוס על שמע מי ירד לפני התיבה. *Ex ejus sententia negotia Synagoga decernuntur, quis populum dimittat Lectione Prophetica, quis exponat super Schema, quis descendat ante pulpitum. Ubi nam hic vel verbum de Otiosis? vel quod ulla specie eo referri queat? Stato atque ordinario tempore illum Synagoga interfuisse inde liquet, & sacra quoque moderatum esse; praeterea vero nihil. Ut nisi quis valida argumenta, vel diserta Hebraeorum testimonia producat, quibus Archisynagogum Otiosum esse probet, concludamus semperque credamus, illum ad ordinem Otiosorum prorsus non pertinere.*

VI. Neque majori jure פרנסים הממונים על הציבור *Seniores Synagoga Praefecti*, in *Otiosos* referuntur. Praeterquam enim quod illi septeni constituantur, ejusdem omnes ordinis & dignitatis, non *deni*: neque *Otiosi* sunt, qui ab omni labore, mercaturae artisve exercitio vacare debeant; neque ex publico aluntur; neque denique ad id ordinantur, ut סניין *coetum sacrum* conficiant, & aliis quibusvis extra ordinem preces dicturis adstant.

VII. Ac de numero illorum septenario cum jam satis dictum sit, primo loco de *Otio* videndum erit. Atque hic nihil est in illorum munere, quod ab omni labore feriari cogat. Consilio suo & auctoritate Synagoga regebant, in eumque finem, si quando necessitas exigeret, vel *Archisynagogum* adibant, ut nuper ex *Arch R. Nathan* vidimus; vel cum populo agebant, uti ex iis, quae superiori Dissertatione, §. xvi. dicta sunt, abunde liquet. At ideo ab omni opere vacare non debebant, nihilo magis quam qui in nostris Ecclesiis Verbi Ministri adjuncti sunt Presbyteri, quos tempore functionis suae mercaturam, artem, laborem denique quemcunque deferere, nulla ratio vel necessitas cogit.

VIII. Se-

VIII. *Seniores* autem hosce nulla lege otio adstrictos esse, eodem argumento evinci potest, quo supra *Lightfooti* sententiam refutavimus de *Judicibus Otiosis*. Cod. *Kidduschin*, fol. 70. col. 1. fine: כיון שנתמנה אדם פרנס על הציבור אסור בעשיית מלאכה בפניו שלשה. *Postquam aliquis præfectus est cætui, non licet illi opus facere tribus inspectantibus.* Quod cum *Rabb Huna* generaliter efferat, nihil causæ est, cur non illud ad hos *Seniores*, qui erant ממונים פרנסים על הציבור *præfecti cætui Rectores*, etiam extendatur. Uti quidem sumus alibi hoc argumento adversus *Lightfootum* de *Judicibus*, præeuntibus ipsis Hebræis, qui nunc canonem iisdem applicant: Id autem nihil impedit, quo minus etiam de aliis accipiatur, omnibus in genere populi præfectis. Causa hujus constitutionis, ut dignitati *Præfectorum* populo consulatur, neque hi aliorum contemptui exponantur, generalis est, & tam Ecclesiasticos populi Rectores spectat, quam Civiles. Sed non est, cur in hoc canone de *Senioribus* explicando multum laboremus, cum *Virum Doctum* hac in re nobis habeamus adstipulantem. Sane videmus, (inquit pag. 45.) תו פרנס generalissime hic accipi pro quovis Rectore, cum sententia particularis ex universali veritate stabiliatur. Ita generaliter etiam sumitur id quod sequitur: כיון שנתמנה אדם פרנס על הציבור אסור לו לעשות מלאכה בפניו שלשה. *Quoniam cum quis &c.* Ubi existimo תו פרנס GENERALI CUJUSQUE RECTORIS, atque hinc etiam JUDICIS, qui populum ducit ac moderatur, significatu gaudere. Etsi itaque *Senioribus*, *Parnasim*, non licet tribus præsentibus operari, tamen operari licebit, neque Otiosi esse coguntur, modo id ita agant, ut & suæ dignitati consulant & honori cætus.

IX. Sed neque ad id instituti sunt, ut primi, ultimi, & assidui in Synagoga sint, ad מניין cætum sacrum conficiendum. Istud non minus ab horum dignitate alienum est, quam à dignitate primi *Archisynagogi*. Regendi gratia constituti sunt, non orandi, non in Synagogis desidendi, & præstolandi sero venientes. Quod si quis tamen porro pertendat, hunc summo equidem opere rogatum velim, Hebræorum testimonia producat, vel unicum saltem, unde istud aliqua specie constare queat. Ego hujus

hujus rei ignorantiam fateri non erubesco. Qui id docuerit, illi lubens minerval solvam.

X. An vero hi *Præfecti* etiam stipendium ex ærario populi acceperint? Id enim necesse sit, siquidem olim fuerint *Otiosi*. Nam qui suis rebus relictis unice negotia cœtus procurat, cum ex publico ali æquum est: atque ita sua *Otiosis stipendia*, quidquid *Vir Doctus* neget, *R. Salomonis Jarchii*, testis omni exceptione majoris, disertis verbis adseruimus. De *Seniorum* vero stipendio quærenti, hætenus nihil occurrit. Neque enim omnes, qui in Synagogis deserviunt, à cœtu aluntur, uti ex *Orach chaijim* liquet, Tit. LIII. §. 26. *Cætus qui solet rebus suis quosdam præficere &c.* בין שנוטלים לעיהם שכר בין שאינן שנוטלין *sive eo nomine mercedem accipiant, sive non.* Sunt itaque qui ex publico mercedem accipiant, sunt etiam qui gratis munere suo fungantur.

XI. At quinam illi, quibus stata merces assignata? *Archisynagogus, & Minister.* De *Ministro* ibidem legitur, §. 23. שכר Mercedem Ministro Synagoga solvunt ex ærario cætus, &c. De utroque rursus ibidem, §. 24. & *Fore Dea*, Tit. CCLI. §. 13. ציבור שצריכין לשכור רב ושליח ציבור ואין בידם כדי שכר שניהם אם הוא רב מובהק וגדול בתורה ובקי בהוראת הוא קודם ואם לאו שליח ציבור קודם *Si cætus aliquis & Doctori (Archisynagogo) & Ministro mercedem persolvere debeant, neque habeant unde illam utrique persolvant; Archisynagogus præferendus est, siquidem vir celebris sit, egregieque in Lege & Jure versatus; sin vero, Minister præferendus.* Hic unius *Rab*, *Archisynagogi* mentio fit, & *Ministri*, qui stipendia accipiant, nulla *Seniorum*: quorum tamen non minus rationem habitam oportebat, siquidem illi etiam curæ suæ pretium caperent, quam *Archisynagogi & Ministri*.

XII. Priusquam autem hinc discedamus, locum modo ex *Orach chaijim* citatum, Tit. LIII. §. 26. visum est reprehendere, & phrasin כפיכושן סתמן, quam supra Cap. I. §. 23. cum non satis assequeremur, intactam reliquimus, paulo distinctius explicare. Ingenuitatis enim nostræ & prudentiæ esse videbatur, quod

quod ipsi non satis caperemus, illius versione lectori non imponere: quare Judæum Magistrum consulere maluimus, quam audacem incertamque conjecturam proferre. En igitur nunc solidam & elegantem illius explicationem, quam Vir Clarissimus, *David Pina Zorphati*, Med. Doct. patrii Juris callentissimus & disertissimus Orator, noster olim in Talmudicis præceptor, de ea per epistolam consultus, transmisit. שאלת

ממני אודיעך אהובי וחביבי דע כי מה שאמרו סתמן בפירושן הוא כשלא קבעו זמן על האנשים שנמנו על צרכי ציבור כי האיש שנמנה פרנס יתנשא לאמר אני אמלוד כל ימי חיי כיון שלא קבעתם זמן לכן אמר [אפילו לא קבעו להם זמן סתמן בפירושן] ר"ל כיון שנהגו למנות אנשים לזמן קבוע לשנה או יותר וזו היא הסכמת הקהל ומנו איש לפרנס ולא הודיעו לו שיהיה פרנס שנה אחת לא יאמר הואיל ולא אמרתם מאומה אהיה פרנס כל ימי חיי לזה אמר [סתמן] ר"ל כשלא אמרו מאומה ולא פירשו לכמה יחיה ופרנס אלא סתם מנהו [כפירושן] ר"ל שתקתן זו היא פירושן מפני שכך היא הסכמת הקהל Quæ si

Latine vertas, sic sonabunt: *Quod ex me quaris, amicissime & dilectissime Rhenferdi, ad id paucis responsum eo. Itaque sic habeto. Quod dicitur סתמן בפירושן, id tum obtinet, quando iis, qui negotiis cœtus præfecti sunt, certum tempus non est præstitutum. Nam qui Parnas ordinatus est, sese forte insolenter efferre possit, & dicere; quoniam mihi certum tempus non præfixistis, per omnem vitam meam gubernabo. Et hinc adeo dicit: Etiam si non definiverunt illi tempus, סתמן בפירושן, Id est, posteaquam usu receptum est, ut ad certum quosque tempus ordinent, in annum, aut eo amplius, idque universi populi consensu; si jam aliquem Seniore creent, neque diserte addant, illum tantum in unum annum Seniore fore; is ne dicat, quandoquidem mihi (de tempore) nihil dixistis, per omnem meam vitam Parnas manebo; Ideo enim addit סתמן, id est, quando nihil dixerunt, neque expresserunt, quamdiu præfectus esse debeas.*

sed סתם simpliciter, absolute, illum ordinarunt; כפירושן, id est, silentium ipsorum est explicatio ipsorum, quandoquidem universus populus in eo consensit, cum quos negotiis cœtus curandis præficiunt, incertum & notum tempus præficiant.

XIII. Ex his itaque, quæ Cl. Pina differit, sic satis liquet, quid sibi illa velint סתמן כפירושן, nimirum quæ in rebus cujusque Synagogæ absolute fiunt atque decernuntur, pro more in eadem recepto accipienda atque explicanda esse; ut illud inprimis observandum sit, quod alibi passim inculcant, חכל לפי חמנה, seu phrasi Apostoli, uti Vir Doctus alicubi scite observat, πάντα κατὰ τάξιν γινέσθω, omnia pro more recepto fiant, ne quid temere in Synagoga vel Ecclesia novetur, unde rixæ, contentiones, aliaque graviora incommoda oriri queant. Sed & illud hinc, si forte nescis, Lector, discere licet, quantum intersit ad Hebræas literas feliciter tractandas, si vivo magistro uti possis, à quo sæpe horæ momento plus discas, quam integro die aut septimana propria industria & privata proficias lectione. Quod cum D. Hieronymus probe perspectum haberet, minime erubuit homine Judæo magistro uti, & ad illum passim provocare: à quo neque hodie Doctissimi Viri dissentiant. Unicum saltem ex hodiernis produxisse sufficiat, emunctæ naris Virum Stephanum Gaussenum, qui in aurea illa dissertatione de Ratione studii Theologici, pag. 35. se paratum scribit vel biennii jactura redimere, Judæos Doctos & in lege patria exercitatos sex menses audire: cujus judicio & voto etiam ipsi lubenter subscribimus.

CAPUT XI.

Septem Lectores non fuerunt Otiosi. Neque olim statim in Synagoga. Rationes contraria refutantur. Dictum Maimonida explicatur. Locus, in quo olim Otiosi. An à temporibus Antiochi Epiphanis linguae Hebræe notitia prorsus desierit, disquiritur.

I. **D**emonstratio itaque, neque Archisynagogum, neque Seniores Otiosos esse; porro etiam de Lectoribus agendum erit, qui à Viro Docto ad denarii illius numeri complementum adhibentur.

bentur. *Ego vero, inquit, judico, scitum fuisse Hebrææ gentis antiquissimum, ut quoque Sabbatho SEPTEM Israëlita ab EPISCOPO SYNAGOGÆ designati legerent, quod à posterioribus quam constantissime observatum est. Traditur illud in Colbo &c. Quo quidem ipso nihil certius dici potest, modo recte intelligatur, quis sit ille Episcopus Synagoga; Azanita, an Archisynagogus? Sed quid inde in rem præsentem elicias? Hosce vero septem, inquit, si cum tribus ἀρχισυναγώγους conjungas, habes numerum, quem quarimus, denarium. Scilicet, tres & septem faciunt decem: Quod nemo Arithmeticorum unquam negaverit. Ideone autem jam etiam decem Otiosos habeas, aut probatum sit, hos septem Lectores esse Otiosos? Omnino vero, si V. D. audis; Nam plura officia nunquam antiquissimis temporibus in Synagoga repereris: Ut adeo necessario hi Septem Lectores Otiosi fuerint, quoniam officium aliquod in Synagoga administrabant.*

II. Sed quis hic non illico observet, in ista argumentatione & majorem falsam esse, & minorem? Nam, ut ab Arithmetica ad Logicam transeamus, si argumentum ad formam redigas, ita habebit:

Quicumque in Synagoga munus aliquod obeunt, illi sunt Otiosi pag. 32. ex dicto Maimonide.

Atque Septem Lectores in Synagoga munus aliquod obeunt, neque præter hos ulli alii. pag. 39.

Ergo Septem Lectores sunt Otiosi, neque præter hos ulli alii.

At hic omnia falsa esse, ex Cap. x. abunde liquet, ubi jam demonstravimus, & plura officia antiquissimis temporibus in Synagoga fuisse, *Diaconos* scilicet, *Custodem*, *Prælectorem* &c; neque tamen illos ideo etiam esse *Otiosos*, cum non omne officium ministeriumve Synagoga faciat *Otiosum*. Ut hisce, quæ usquequaque vacillant, evertendis non sit operæ pretium diu immorari.

III. Unum illud non possumus quin paulo pressius examine-mus, quod V. D. *Septem* illos *Lectores* certos homines fuisse contendit, & Synagoga Ministros, non vero promiscue nunc hos, nunc illos, pro *Chassanis* arbitrio ex universa Synagoga evocatos. Quo posteriori cum nos aliquando argumento uli essemus,

ad istam Viri Docti explicationem numeri denarii refellendam; neque res ipsa ulla specie negari posset; *Vir Doctus* quandam veteris consuetudinis immutationem est commentus, & quod antea liberum erat, & ad omnes ex æquo pertinebat, ad paucos quosdam, sc. ad *septem* ex illis *decem Otiosis*, restrinxit.

IV. Ratio nostra hæc erat, quod olim non statim essent in Synagoga *Lectores*, sed à *Chassane* promiscue evocarentur, quos ipse ad illud officium maxime idoneos censebat. Id quod ex Cod. *Megilla*, Cap. *Hakkore Omed*, & Ritualibus Hebræorum sole meridiano clarius elucet. Cod. *Megilla*, f. 23. fac. 1. f. חנו רכנן הכל עולין למניין שבעה אפילו אשה או קטון אבל אמרו Tradiderunt Magistri: Quilibet adscendere potest, ad numerum septenarium (Legentium complendum) etiam femina aut minorennis. Veruntamen dixerunt Sapientes: Mulier ne legat (publice) in Legge, propter honorem Ecclesie. Idem itaque omnibus ad Lectionem Legis jus erat, nullo, modo idoneus esset, excluso; ne minorenni quidem, si saltem intelligeret, cuinam benediceret, & rite ac decenter legere sciret. Quod certe non obtineret, si certi homines huic lectioni instituendæ fuissent præfecti.

V. Et hinc omnia illa Magistrorum præcepta, quæ ordinem legentium, modumque illos invitandi definiunt. Nam cum universis & singulis idem jus esset, neque ullus idoneus à libro Legis arceri posset; ut ne hinc perpetuæ contentiones & similitates orirentur, singulis sibi certatim rapturis, quod erat universorum, sed omnia *ἐυχρημόνως καὶ εὐτάκτως* administrarentur: ordo legentium definitus est, ut primæ darentur *Sacerdoti*, secundæ *Levita*; tertiæ *Seniori* alicui, & sic porro; quemadmodum ista prolixè traduntur in *Orach chajim*, Tit. cxxxv. & seq. Quas *Halachoth* qui attente & cum iudicio perlegerit, næ is nunquam animum inducet credere, certos aliquos homines ad illam rem unquam fuisse delegatos, nedum illi *Lectores* apud ipsum in censum venire possint *Otiosorum*.

VI. Sed neque V. D. negaverit, omnibus idem jus fuisse legendi. Ipse prolixè illud asserit, pag. 120. „ Unde & in Lectio-

„ Lẽctione Legis, inquit, quæ multo præstantior habita est
 „ illa prophetarum, unicuique facta est potestas idoneo. **הכל**
 „ **עולין למניין שבעה** *Quilibet adscendit ad legendum ad nume-*
 „ *rum septenarium.* Quin & minorennis, si legere nosset, præ-
 „ stare poterat hoc officium. - - - Megilla Cap. 111. §. VI.
 „ **קטן קורא בתורה ומתרגם** *Minorennis legere potest Legem,*
 „ *eamque interpretari.* Unde & factum, ut ad *Haphtaræ* Lẽctio-
 „ nem *Juvenem Sacerdotem* delegerint & vocarint. In *Colbo*;
 „ capite modo notato: **ומעמידין כהן קטן לקרות שמיניה**
 „ **להיות מפטיר בנביא:** *Et constituunt Juvenem Sacerdotem*
 „ *(minorem) ut octavo loco legat, populumque dimittat in Le-*
 „ *ctione prophetica.* Sed recte adjicitur: **ואין בזה פגם כלל**
 „ *Sed de hac re universalis decisio non est.* Quæ omnia verissima
 sunt, nisi quod postremum illud. quod recte adjicitur, non ta-
 men recte vertitur. Neque enim **פגם** *decisio* est, sed *vitium*,
 proprie *incisura*, vel *crena* in acie cultri, quæ vitium infert, &
 cultrum ineptum reddit, estque conjuncta cum defectu; ut ver-
 ti debeat: *Atque in eo nihil vitii, nihil indecori est.* Vox fre-
 quens in Constitutionibus de *Lẽctione Legis*, inprimisque lẽctio-
 ne aut discessu Sacerdotum.

VII. Quid vero ad hæc reponit? huic dubio, quod ad spe-
 ciem non leve esse fatetur, ut satisfaciatur, duo observat: primo,
ex Maimonidis dicto omnino concludendum esse עשרת הבטלנים
decem Otiosos certissime sacra lẽctioni præfuisse, unde nihil hic dixe-
rit, quod Hebraorum placitis non consentiat. Deinde vero, pro-
gressu temporis, cum vulgus inidoneum esset Lẽctioni sacra peragen-
da, necessario quosdam homines publice fuisse constitutos, qui Lingua
Sanctæ gnaviter incubuerint, ut Lẽctionem hanc ἐναγχιόνως possent
præstare in publicis Israëlitarum Conventibus sacris: Unde adeo illi
maximo jure בטלנים appellari mereantur.

VIII. At neque ex *Maimonide* illud certo concluderis, neque
 ex *ratione.* *Maimonidem* enim quod attinet, hoc tantum dicit;
non fuisse illis studium nisi in rebus cœlestibus, id est, ut legerent in
Lege & sederent id Synagogis, אין להם עסק אלא מלאכה
שמים ר"ל לקרות בתורה וישיבת בנתי כנסיות Scilicet
 studio pietatis sese totos mancipabant, ut Deo cum aliis quibus-

cunque in coetu invocando vacarent, inque illum finem in Synagoga semper præsto essent, quod alterum membrum commentarii *Maimoniani* indicat. Cum vero perpetuo in Synagoga desiderent, neque tamen perpetuo adessent, quos in precibus recitandis adjuvarent. aliud temporis fallendi medium quaerendum erat. Quoniam vero in Synagoga deambulare, ludere, confabulari non licebat, neque aliud quicquam agere, quod præter decorem & sanctitatem loci esset: nihil *Sacra Scriptura* prius potiusve occurrebat, cujus lectione & meditatione temporis tædium lenirent, & longæ moræ molestiam depellerent. Hoc illud est, quod *Maimonides* innuit, quando illis adscribit מלאכת שמים רוצה לומר לקרות בתורה ושיבת בנתי כנסיות *Studium rerum cœlestium, id est, Lectionem, (meditationemque) Scriptura, & sessionem in zynagogis*, ut aliis quibusvis etiam solis orandi causa Synagogam ingressis illico coetus denarius præsto esset: si vero nulli oraturi accederent, temporis tædium sacra lectione fallerent.

IX. Quod vero ex ratione *Vir Doctus* profert, nullius momenti est, & partim etiam manifesto falsum. Duobus tamen argumentis utitur, quorum alterum à voluntate, alterum ab aptitudine plerorumque in Synagoga petitum: tametsi duo illa etiam ad unum non incommode redigi posse videntur, de aptitudine legendi. Scilicet *non est omnibus eadem in dicendo libertas & peritia, his pudore, aliis ignorantia linguae abstinentibus; rursus aliis naturæ dotibus ad id agendum non satis instructis.* Unde V. D. sequi existimat, *etsi libera unicuique Judæo semper fuerit facultas Codicem sacrum publice legendi; non tamen inde concludere licitum, omnes id egisse.* Quod ut verum sit, neque sanus quisquam negare sustineat, tamen neque nobis adversatur, neque *Virum Doctum* vel hilum juvat. Non id credimus, nedum aliis persuasum velimus, universos & singulos, quotquot sunt in Synagoga, ad Lectionem publicam fuisse evocatos; neque id ad robur argumento nostro conciliandum ullo modo est necesse. Sufficit nobis, olim antiquis temporibus, quibus *Bablanim* vigeabant, abunde virorum fuisse, qui Lectioni sacræ peragendæ pares essent, ex quibus *Azanita* quosdam pro suo arbitrio, & per vices, nunc hos,

hos, nunc illos potuerit deligere, & ad sacrum illud exercitium in suggestum evocare. Quo stante stabit etiam argumentum nostrum, ex eo contra *Otiosos Lectores* desumptum, quod nulli statim in Synagoga Lectores essent, sed quivis idoneus pro lubitu *Chassanis* ad id invitaretur, ut certos homines, in hunc usum quærere nihil fuerit necesse.

X. Atque illud ex loci consideratione inprimis liquet, in quo illi *Batlanim* instituebantur. Erant enim illi solum in *Urbibus magnis*, adeo ut si quis locus eos non haberet, titulum & dignitatem **עיר גדולה** *urbis magna* tueri non posset, sed haberetur tantum **כפר** loco *pagi*, uti jam pridem ex initio Cod. *Megilla* est ostensum. Cum vero ex Cap. i. Cod. *Sanhedrin*, & *Maimonide*, *Hilch. Sanhedrin* Cap. i. pariter constet, in iisdem locis constitutum fuisse **סנהדרין קטנה** *Senedrium minus* viginti & trium virorum, quibus porro tres ordines Candidatorum adjuncti erant; neque in illum Judicum confessum adlegerentur, nisi viri Juris patrii legumque periti: Quotusquisque est, qui non illico observet, abunde hominum fuisse, qui publice sacram lectionem rite & decenter peragere possent. Nisi forte ita existimare malis, in tanta Judicum & Candidatorum multitudine neminem fuisse huic muneri parem; sed omnes adeo rudes atque imperitos, ut quod *minorennis*, **קטנים**, præstare possunt, ad id fuerint inepti. Quod qui sibi de gravissimo illo Confessu, cæterisque illius dignitatis Candidatis, persuadere possit, næ is de illis, & universæ gentis eruditione magnifice sentiat oportet, magnamque gratiam ab hodiernis Judæis ineat, quorum majores in ipsa patria viventes & florentes adeo miseros stupidosque fingit.

XI. Instat tamen V. D. atque etiam rationem hujus tantæ ignorantiae ostendere conatur. Sed & aliud est, inquit, non exigui momenti caput, ad quod heic licet attendere. Postquam *Israëlitæ* in potestatem Syrorum per *Antiochum Epiphanem* redacti sunt, *Lingua suorum Victorum*, hoc est, *Syræ* unice se dederunt, prisca illa & avita; in qua jura & præcepta Divina acceperant, oblivioni tradita, ab illa vero ætate sanctæ suæ lingue ignari & rudes facti sunt *Israëlitæ*, illius vera intelligentia Doctoribus suis relicta. Unde per-
spicuum

spicuum est, vulgus plane inidoneum fuisse ab illis usque temporibus sacra huic Lectioni peragenda. Quam ob causam ratio jubet, ut existimemus, quosdam homines publice fuisse constitutos, qui lingua sancta gnaviter incubuere, ut Lectionem hanc ἐκχρησμός possent præstare in publicis Israëuitarum conventibus sacris. Ita ut illi maximo jure **בטלנים** appellari mereantur.

XII. Age itaque, excutiamus istud caput paulo diligentius, ut videamus quanti momenti sit, & quam parum solidi habeat, quod ad originem *Septem Otiosorum* faciat indigandam. Etsi igitur temporibus *Antiochi Epiphanis* ingens Ecclesiæ Judaicæ tempestas incubuit, & præfidiis Syrorum passim per terram illorum dispositis quædam linguæ immutatio orta fuit, usque adeo, ut Lex ipsa, quæ Hebraice olim prælegebatur, jam etiam Syriae vel Chaldaice exponenda esset, ut à vulgo posset intelligi; quæ etiam prima *Interpretationis* sacrae causa & origo existit, uti Vir Cl. *Jac. Altingius* ὁ μακροίτης erudite ostendit: nequam tamen inde sequitur, tantam avitæ linguæ oblivionem introductam esse, ejusque veram intelligentiam ita solis Doctoribus relictam, ut reliqua omnis multitudo Hebræi sermonis prorsus rudis & ignara facta sit.

XIII. Cum enim Aramæa non peculiarem & distinctam ab Hebræa linguam constituat, sed hujus quandam solum dialectum; & Nehemias linguæ Hebrææ corruptionem, quæ ex quorundam matrimoniis cum barbaris mulieribus contractis, sensim invehebatur, olim usque adeo graviter tulerit, ut eo nomine ista matrimonia dissolvi jusserit, & immorigeros coetu populi excludi: quis dubitet, quin honoratissimi & religiosissimi quique patriæ linguæ usum una cum nova dialecto in suis saltem familiis voluerint & potuerint retinere? atque adeo multi passim remanserint ejusdem satis gnari & periti, qui lectioni publicæ essent apti?

XIV. Accedit vero etiam, quod ludi literarii frequentes essent, in quibus Judæi ἀπὸ βρέφους τὰ ἱερὰ γράμματα docebantur; iique non in singulis modo locis singuli, sed in iisdem etiam plures. In sola urbe Hierosolymorum quadringentos & octoginta **בתי סופרים** ludos literarios fuisse jactant, uti jam ali-
bi

bi à nobis monitum; in quibus pueri cum prima elementa lectionis docebantur, tum inprimis Sacram Scripturam legere & intelligere, unde **למקרא** תְּאֲנַאגְנֹאסֵי, *Lectio Sacra Scriptura*, dicuntur destinati. Ac nequis istud in majoribus saltem civitatibus obtinuisse putet, generalem canonem observet, quem *Maimonides* ex Veterum constitutionibus producit *Hilch. Talm. Torah*, Cap. 11. §. 1. **מושיבין מלמדי תינוקות בכל מדינה ומדינה בכל פלך ובכל עיר ועיר וכל עיר שאין בה תינוקות של בית רבן מחרים את אנשי העיר עד שמושיבין מלמדי תינוקות ואם לא הושיבו מחרים את העיר שאין העולם מתקיים אלא בהכל פיהם של תינוקות:** *In omni ditione, omni vico, & urbe denique omni constituere solent, qui pueros doceant. In quacunque autem urbe non sunt pueri, qui ludum literarium frequentent; illius incolae anathemate feriunt, donec constituent ludimagistros. Quod si verone tum quidem illos instituant, locum illum vastant; quia mundus non subsistit, nisi propter halitum puerorum Schola.*

XV. Verba *Gemara*, unde hæc *Maimonides* petita sunt, jam alibi produximus; unde liquet, posterius illud **מהרימין** apud *Maimonidem* unius literæ mutatione facta legendum esse **מחריבין**, evertunt, quemadmodum etiam *R. Joseph Karo* legit, qui utrumque dictum de anathemate & vastatione à *Maimonide* docet conjungi.

XVI. Sed & illud notandum, quod supra illud **בית רבן** vertimus *domum Magistri*, quasi **רבן** compositum esset; quia non assequeremur, quo pacto titulus omnium maximus, & familiæ *Hillelis* proprius, infimi ordinis magistrellis conveniret. Cum tamen plane dubitanter ita vertissemus, simul occasio ad eam rem tulit, cum Amico, Doctissimo Viro, super ea re contulimus, qui nos communem Magistrorum titulum esse monuit, cujus plurale **רבנן**, frequentissimum in illo **הנו רבנן** tradiderunt *Magistri*. Nominaremus tibi illum libenter, Mi Lector, si vel summa Viri modestia pateretur, vel hujus etiam rei tenuitas; quum non desint Viro longe eruditissimo alia, præclare observata, quibus harum literarum studiosos summo sibi beneficio de-

mereri possit; præprimis si quando integram *Gemaram* Cod. *Be-rachoth*, quod nemo hætenus Christianorum aggredi est ausus, Latina veste ornatam, nobis voluerit exhibere.

XVII. Quid vero etiam illud sit, *Mundus non subsistit, nisi propter* לחן *puerorum ludi literarii?* reddidimus illud quidem cum Cel. *Buxtorfio*, *halitum*; sed rectene an secus, alii viderint, ipsimet sane de eo vehementer dubitamus. Quid enim *halitus puerorum* ad conservationem mundi? Mirum sane, nisi quid aliud illa vox velit, quod forte ex Psalmo viii. erit eruendum. Sed malumus ἐπέχεν, quam incerta jactare.

XVIII. Cæterum cum ludi literarii passim instituti fuerint, quis amplius dubitet, in iis pueros minimum edoctos esse Sacram Scripturam legere, quæ prima eruditionis Judaicæ rudimenta esse solent; atque adeo, etiam si lingua Aramæa jam vulgo obtineret, complures tamen fuisse, inprimisque ex honoratioribus, qui & linguæ sanctæ periti essent, & lectionis rite instituendæ.

XIX. Quod vero eorum, quæ Hebraice prælegebantur, interpretatio necessaria fuerit, id totalem Linguæ Sanctæ oblivionem non arguit. Ad eam enim instituendam id satis erat causæ, quod vulgus & plebs infima non amplius satis gnara esset patrii sermonis: siquidem infimi cujusque non minus, imo etiam magis, ratio habenda erat, quam summorum & doctissimorum virorum in Synagoga. Ut hætenus nihil causæ esse videamus, cur non illis temporibus, quibus *Otiosi* vel maxime vigeant, abunde virorum fuerit, qui Legem publice rite legere scirent; atque adeo nulla sana ratio nos cogat existimare, *Septem Otiosos* ad id fuisse institutos, ut Lectio Sacra decenter fieri posset.

CAPUT XII.

Hebraei, si quando aliquid veteri mori derogatum, illud diligenter notant. Accurationis illius exempla. Eorundem de Otiosis, statis Lectoribus, silentium. Lectio sacra ante Urbis excidium, & aliquot seculis post, plane libera mansit. Quare & quomodo mutatio facta sit.

I. **P**ræter ea autem, quæ jam dicta sunt, alia, eaque non levis, contra illud *Viri Docti* effugium de *Lectorum Otioso-*

rum origine, difficultas nascitur. Solent Hebræi, quoties aliquid in patriis ritibus stisque Sacrorum ceremoniis est novatum, illud sedulo annotare, ejusque novationis causam, tempus, occasionem, aliasve circumstantias curate addere & memoriæ transmittere posterorum. De hac vero *Otiosorum* institutione, qui Sacrae lectioni publice vacarint, ne quidem *קרי* occurrit. & cum tandem vulgus illi lectioni peragenda inidoneum esse coepisset, quod seris temporibus factum est, non *Septem Otiosi* instituti sunt, sed quicquid id est negotii, *Azanita* est demandatum. Quæ omnia paulo uberius erunt exponenda.

II. Ac primum quidem, de Hebræorum diligentia in patrii moris innovatione annotanda, infinitis fere exemplis probari posset: quorum unum & item alterum producere juvabit. Sic occasionem tritissimæ illius formulæ *עולם הבא* *Seculi futuri* notant. Cod. *Berach. f. 54. fac. 1.* *Ad coronidem* (versio est *Lightfooti* ad *Mat. 111. 7.*) *omnium orationum in templo dixerunt ער עולם in seculum. Cum vero irrumperent* (an *corrumperent?*) *heretici, dicerentque, non esse seculum nisi unum institutum est, ut diceretur מן העולם וער העולם à seculo in seculum.* In hæc verba sic *Glossa*: *in Templo primo non dixerunt nisi Benedictus Dominus Deus Israël in seculum. Cum vero irrumperent heretici, qui dicerent; non esse seculum prater hoc, instituit Ezra, & confessus ejus, ut diceretur, מן העולם וער העולם à seculo in seculum: ad innuendum duplicem esse mundum, (hunc & futurum) ad extirpandum è corde opinionem negantium resurrectionem mortuorum.*

III. De Lege etiam post meridiem legenda *Maimonides, Hilch. Teph. Cap. xii, §. 1.* משה רבינו תיקן להם לישראל שיהיו קורין בתורה ברבים בשבת ובשני ובחמישי בשחרית כדי שלא יהיו שלשה ימים בלא שמיעת תורה ועזרת תיקן שיהיו קורין כן במנחה בכל שבת משום יושבי קרנות וגם הוא תיקן שיהיו קורין בשני ובחמישי שלשה בני אדם: *Moses M. N. injunxit Israëlitis, ut publice legem recitarent, die Sabbathi, nec non secundo & quinto Septimane, horis matutinis, ut ne scilicet integrum triduum subsisterent, absque auditu legis. At Efras etiam illud instituit,*

tuit, ut unoquoque sabbatho etiam legerent post meridiem, in gratiam tabernariorum (qui cum totam Septimanam mercaturæ operam dent, die secundo & quinto lectioni vacare non possunt, uti R. S. Jarchi explicat) Idem vero etiam ordinavit, ut die secundo & quinto tres homines legant, neque minus legant versibus decem.

IV. De more confidendi in Synagogis, & ratione seclularum à viris mulierum, Cod. Succa, fol. 51. fac. 2. fine, quæ verbis Cel. Buxtorffii exhibere visum, ex Synag. Jud. pag. 291. „Peculiarem autem habent mulieres Ecclesiam, quæ à virorum „Ecclesia clathratis fenestris separatur. Huic rei hanc in Tal- „mude dant causam; olim convenisse viros & mulieres eodem „in loco, ita ut mulieres in sedilibus ad parietes affixis, & emi- „nentioribus, sederent, viri in inferioribus: cum hinc variæ „levitates orirentur, constituisse, ut mulieres interius, viri ex- „terius essent; sed cum nec hac ratione fibula poni posset, or- „dinasse, ut mulieres exterius, viri intus congregarentur: cum „ne sic quidem huic malo medelam afferri viderent, tandem „hoc remedium invenerunt, ut mulieres seorsim, & viri seor- „sim orarent. Idque confirmarunt ex Propheta Zacharia; Plan- „getque terra, familia singula seorsum: familia domus David seor- „sum, & mulieres eorum seorsum &c. nempe in separata & di- „stincta Ecclesia, idque modestiæ, pudicitæ & castitatis cau- „sa: facile enim in pravas incidunt cogitationes, si omnes pro- „miscue steterint.

V. Ex Academia etiam exempla in hanc rem desideras? perpende sis illud, quod temporibus Gamalielis primi accidisse ferunt, de discipulis coram Doctore sedentibus, cum antea ad illud usque tempus stetissent. Item illud de Jure *χαιροθεσιας*, sive Doctores creandi, quod cum primum cujusvis promoti Doctoris esset, tandem Hilleli Principi est delatum. Et adde de institutione *שיבות* sive *Academiarum* in Babylonia, cum antea non nisi *סדרה* esset, unde Præsides ejus *רשי סדרה* dicebantur, quasi nostro more *Gymnasiarchas* dicas; quod post excessum *Rabbi* factum memorant. De quibus nos alibi, si Deo visum, pluribus agemus.

VI. Cæterum cum ex his aliisque multis exemplis constet, He-

Hebræos si quando veteri mori aliquid obrogatum, illud studiose notasse; quis dubitet, idem in horum *Lectorum* institutione facturos fuisse, siquidem unquam *Septem Otiosi* instituti fuissent, qui loco totius Ecclesiæ lectionem sacram curarent? At nec vola nec vestigium hujus rei apud Hebræos, quemadmodum quoque *Vir Doctus* ne quidem unicum idoneum testem produxit, quo figmentum de origine *Septem Otiosorum Lectorum*, quod nobis lectorique suo tanta fiducia obtrudit, possit probare; neque unquam, fidenter dicimus, producet.

VII. Nam quod apud Hebræos de Lectione Sacra, & moris aliqua mutatione legitur, ab eo, quod *Vir Doctus* hariolatur, longe est diversum. Inde enim ab antiquissimis temporibus, rebus Judæorum adhuc integris, atque aliquot item seculis ab Urbis excidio, liberrima legendi ratio obtinuit, ita ut universis & singulis ad illam idem jus esset, eo saltem ordine, quem jam aliquoties exhibuimus, atque illa lege, nequis invocatus sese obtruderet, aut aliqua vi sibi istum raperet honorem. Cum vero tandem in diuturno & etiamnum durante exilio, rebus Judæorum ubique in pejus vergentibus, notitia linguæ & legendi peritia magis magisque intercideret; & nihilominus indoctissimus quisque sibi legendi honorem deposceret; institutum est, ut *Azanita*, qui legentes evocare, iisdemque inter legendum adstipere solebat, quosdam quidem pro more ad Legem in suggestum evocaret, non tamen illos legere permetteret, sed mutatis vicibus ipse *Lectoris* munere fungeretur, qui vero evocatus erat, ipsi *Chassani*, vice *Mediatoris* adstipere, atque adeo *Chassanis* munere fungeretur. Qui mos etiamnum in plerisque locis obtinet.

VIII. Cum vero V. D. concedat, atque etiam ipse probet, olim antiquissimis temporibus liberam unicuique fuisse potestatem Legem publice legendi; id nobis saltem probandum restabit, sub finem templi secundi, cum *Otiosi* adhuc vigerent, & aliquot seculis post, eandem libertatem mansisse, neque illos tum temporis *statos Lectores* fuisse. Atque illud inde facile perspicitur, quod Magistri in Gemara Cod. *Megilla*, Cap. *Hakkore omedh*, f. 23. 1. ubi omnibus facultatem concedunt legendi,

di, nullam mentionem faciunt *Otiosorum*, quorum institutione traditioni illi, הכל עולין למניין שבעה, ullo modo fit derogatum; ut adeo usque ad tempora compilatae Gemaræ summa libertas viguerit legendi.

IX. Quod si exemplis agendum sit, etsi illa rariora, non tamen prorsus defunt. Atque ecce tibi *R. Akibham*, qui proxime ante & post ultimum urbis excidium floruit, Virum summæ inter suos auctoritatis, & tandem etiam martyrem. Is cum aliquando à *Chassane* in suggestum evocaretur, ad lectionem sacram peragendam, adscendere renuit, quoniam non esset rite ad illam præparatus. *Arba Turim*, *Or. chajj*. Tit. cxxxix.

הקורא הפרשה צריך לסדר אותה תחילה פעמים
ושלוש בינו לבין עצמו כההוא דר"ע שקראו אותו לתורה
וְלֹא רָצָה לַעֲלוֹת לְפִי שֶׁלֹא סָדַר אֹתָהּ תְּחִלָּה
Qui sectionem aliquam (in Synagoga) lecturus est, eum hanc prius bis terve secum (domi) perlegisse oportet; exemplo R. Akibha, quem cum aliquando ad legem (publice in Synagoga recitandam) evocassent, adscendere noluit, quoniam illam prius secum non repetierat, &c.

X. Ex eo quod hic *R. Akibha* præter expectationem suam ad lectionem publicam honoris causa evocatur, facile perspiciatur, neque ipsum, neque alios statos Lectores in illa Synagoga fuisse. Quod si enim ipse status atque ordinarius Lector fuisset, nihil inopinanti accidisset, neque ad id officium potuisset, certe non debuisset, esse imparatus: in id enim, ex *Viri Docti* hypothese, gnauiter incumbere debuisset, ut lectionem hanc ἐναγώνως posset præstare in publicis Israëlitarum conventibus sacris. Noluisse autem illud facere, non est vero simile, siquidem illud à summa tanti Magistri pietate fuisset alienum: neque hanc ejus negligentiam dissimularent, qui hoc exemplum posterorum memoriae voluerunt commendatum.

XI. Sed neque alii tum temporis statim Lectores esse potuerunt. Quo jure enim, vel qua specie tum *R. Akibha* potuisset invitari? Lectorum aliquis facile intercessisset, qui sibi hunc honorem præreptum noluisse: Et ipse *Akibha* aliud responsum in promptu habuisset, quo privatam illam præparationem honeste po.

potuisset excusare, ceu ad quem lectio illa nullo modo attineret, ad quam certi quidam homines publice erant delegati. Certe nullo modo necesse erat, ut *R. Akibha* illo nomine essent molesti.

XII. Aliud exemplum longo tempore post, in *Rabh Huna*, *Rabh Ame*, & *Rabh Ase* cernitur, Doctoribus Babylonis, qui etsi *Otiosi* nunquam fuisse leguntur, Legem tamen sæpius publice in Synagoga prælegerunt. Cod. *Gittin*, fol. 56. 2. fin. והוא רב הנה קרי כהני בשבתות ו"ט שאני רב הונא דאפילו רב אמר ורב אסי כהני חשיבי דא"י מיכא הו כ"פ ליה At ecce, *Rabh Houna* (Israëlita, teste *R. S. Farchio*, & vi objectionis) legit ante Sacerdotes. Respondeo: alia ratio est *Rabh Houna*, cui etiam *Rabh Ame*, & *Rabh Ase*, Sacerdotes spectatissimi terræ Israëlis, honorem exhibuerunt. Duo illi *Ame* & *Ase*, Rectores fuerunt Academiae in Terra Israëlis post obitum *R. Jochananis*, quorum ætatem *R. David Gans*, ex *Juchasin R. Abrahami Zachuth*, rejicit in annum quater millesimum sexagesimum, id est æræ Christianæ ccc. Hi etsi de sacerdotali genere erant, tamen in lectione primas dederunt *Rabh Houna*, clarissimo viro, & primo Academiae Soranæ Rectori. Quod nobis invictum argumentum præbet, ad annum Christi ccc. usque adhuc obtinuisse liberam illam lectionem, quandoquidem *Rabh Ame* & *Rabh Ase*, Sacerdotes & Doctores, primum in illa locum habuerint, sed summa reverentia *Rabh Houna* ducti, illi honoris causa eundem concesserint; ut adeo ille etiam legerit. Quorum neutrum fieri potuisset, si tum temporis statim Lectores in Synagoga fuissent. Nam memoratos illos Doctores *Otiosos* fuisse, omni veri specie caret; quod qui affirmare voluerit, illi honorem non invidemus probandi.

XIII. Sed & longo tempore post, saltem quibusdam locis, eadem libertas mansit, argumento constitutionis illius novellæ, quæ apud *R. Isaacum Fessanum* legitur in *Additamentis* ad Cap. *Hakkore Omedh*. ראש הכנסת או חזן הכנסת לא יקרא עד שיאמרו לו אחרים קרא שאין אדם סבוכוהו לו: *Archisynagogus*, vel *Custos Synagoga*, non leget, priusquam alii illum legere jussuerint: quia nemo sibi ipse hunc honorem sumit. Habuere itaque &

& *Archisynagogus* & *Custos* facultatem legendi: at non soli illi, sed & alii quicunque in Synagoga. Est enim in illo Canone argumentum à majori ad minus. *Archisynagogo*, vel *custodi*, non licet adscendere invocato: Ergo multo minus aliis quibuscunque. *Tur. Orach chaj.* Tit. cxxxix. ואינו רשאי לקרות עד שיאמרו לו קרא והו שנהגו שש"צ קורא לעולים ואפילו ראש הכנסת וגו' *Neque facultatem habet legendi, priusquam dixerint illi, lege. Et hoc est, quod constanter observant, ut Minister cœtus evocet eos, qui (ad Legem) adscendant. Nam etiam Archisynagogus, &c.* Quicunque vero recentiorum hunc canonem citant, illiusve indicium faciunt, ejus originem non altius quam à *R. Is. Fessano*, vulgo *Alphesio*, repetunt. Ut minimum ille post *Talmudem* obsignatum, & forte etiam post tempora *Geonim* natus videri queat, atque adeo tunc adhuc prisca & libera illa consuetudo obtinuerit legendi.

XIV. Verum enim vero, ad quodcunque usque seculum ille mos duraverit, tandem aliquibus locis alia consuetudo invec̃ta est; nimirum ut *Chassan*, vel alius quidam, quem *Segen* vocant, quoscunque quidem pro lubitu suo & dignitate Ecclesiæ ad se evocaret, non tamen legendi gratia, sed ad sistendi. *R. Joseph Caro, Beth Jos. ad Orach chaj.* loc. cit. ונ"ל דהיינו לדירה דהעולה היה קורא בקול רם אבל לדיר' שהעולה אינו קורא בקול רם אע"פ שלא סידר אותה לית לו ברה והחזן שקורא בקול רם הוא שצריך לסדר אותה: *Videtur autem dicendum, hoc (quod dicitur in textu de necessaria præparatione ad legis recitationem) apud illos obtinere, ubi is, qui adscendit, etiam ipse alta voce legit: Sed apud eos, ubi non legit clara voce, parum interest, si (Sectionem legendam) prius secum non repetiverit; quia Azanita, qui clara voce legit, illam prius recte discere debet.* Habemus hic, duplicem morem; alterum antiquum, ex quo ipse ille evocatus legem prælegit: alterum novellum, ut non vocatus ille, sed *Chassan*, legendi peritus, loco ejus legat.

XV. Illud novum jus quando introductum sit, ingenue nos fatemur ignorare; neque enim hætenus illud ab Hebræis invenimus

nimus notatum. Quæ vero ejus causa fuerit, iidem non dissimulant; ignorantia sc. plerorumque Judæorum in hoc diuturno gravissimoque exilio, eaque cum pari arrogantia & impudentia conjuncta. Cum enim multi sint legendi imperiti, qui tamen vel ordinis vel honoris causa in suggestum sunt vocandi; institutum est, ut horum loco *Chassan* legat, ipsi vero *Chassani* vice versa adsistant legenti. Sic vero *Chassan* non illorum solum loco legit, sed etiam eorum, qui lectionis peragendæ satis sunt gnari: Nimirum invidiæ declinandæ causa, & rixarum ac jurgiorum. Si enim *Chassan* quorundam tantum loco legeret, cæteris peritioribus ipsis legentibus; istorum imperitiam publice prostitueret, & lectores illi loco honoris & gaudii, quæ in illo munere quærentur, tantum pudorem & ignominiam referrent. Et rursum, si non omnium loco *Chassan* legeret, nemo imperitus videri vellet, sed ineptissimus quisque sibi lectionem impudenter arrogaret. Hinc itaque institutum, ut *Chassan* omnium vices agat, & Lectionem illam solus in se suscipiat.

XVI. Quæ diximus, cuivis evidentia sunt, qui הלכות קריאת Constitutiones de Lectione Legis, in *Arba Turim* & *Lebusch*, attente diligenterque perpenderit. Sed compendio rem exhibet *R. Mordechai Japhe*, in *Lebusch Hattecheleth*, sive *Or. Chaij*. Tit. c. xli.

§. 2. לא יקראו שנים בתורה בקול רם יחד דתרי קלי לא משתמעי לפיכך לא יקרא אלא אחד אם הוא במקום שהעולה קורא ישתוק הש"צ והאידנא נוהגין שהש"צ מקרא לכל העולין ושעמא הוא לפי שאין הכר בקי אין בטעמי קריאה ואין הציבור יוצאין בקריאתו וכל אחד הוא בעיניו ביודע ואם לא יקראוהו לתורה אתי לנצוי עם הש"צ לקרותו ג"כ לכך תקנו שיקרא הש"צ עם כולן שלא לב"ש אותו שאינו בקי ומ"מ גם העולה קורא בלחש עם הש"צ כדי שלא תהא ברכתו לבטלה אבל לא יקרא בקול רם דתרי קלי לא משתמעי מ"מ יכול להשמיע לאזניו.

Duo simul elata voce ne legunto, quoniam duæ voces non intelliguntur; quare non nisi singuli legere debent. Si id sit in loco, ubi ipse ille legit, qui adscendit (in suggestum,) Minister Synagoga tacere debet:

Nunc vero moris est, ut Minister cœtus loco omnium adscendentium legat. Cujus rei hac est causa, quod non sint omnes satis versati in ratione lectionis; & sic cœtus illius tantum lectioni attendens munus suum non impleat. Præterquam quod quisque sibi ipsi satis peritus videatur, adeo ut, si ad legem non invitetur, mox Ministro cœtus litem intendant, ut ipsum æque ac alium quemcunque invitet. Et hinc adeo sanxerunt, ut Minister cœtus cum omnibus & singulis legat; ut ne illum, qui non satis novit legere, pudore suffundat. Nihilominus tamen is qui suggestum conscendit, tacite Ministrum cœtus subsequitur, ne benedictio illius irrita fiat. At alta voce legere non debet, quia duo soni non intelliguntur; etsi eo usque vocem suam elevare potest, ut eam ipse auribus percipiat. Tantundem habet R. Jacob Ben Ascher, Tur. Or. Chaj. loc. cit. Ubi R. Joseph Karo, inter alios R. Nathanem laudat, qui ad Cod. Megilla, cap. hak-kore Omedh, eandem rationem reddit: שמה שנהגו עכשיו ששליח ציבור קורא בקול רם אפשר שהנהגו כן כדי שלא לבייש מי שאינו בקי לקרות בדקרוק הקריאה: Quæ ex superioribus facile intelliguntur.

XVII. Ex his cum & mutatio ipsa moris, & mutationis causa satis evidenter constet, aliunde plura congerere non erit necesse; inprimis, quoniam alibi quoque occasionem futuram putamus, etiam reliqua de mutatis vicibus *Azanita* & *Lectorum* pluribus persequendi.

XVIII. Illa itaque mutatio est, quæ in lectione Sacra seris demum temporibus est introducta; illo jure, quod omnium & singulorum erat, in unum *Azanitam* collato, non in *Septem Lectores*, qui eo nomine otium colere debuerint, & ab omni labore & negotio proprio vacare.

XIX. Et ut hoc unicum verbo addamus, quamvis *Septem* statim *Lectores* fuissent, ideone vero illos etiam *Otiosos* esse oportebat? Lectio illa ter tantum instituebatur in septimana, die secundo, quinto, & sabbatho. Reliquis itaque quatuor diebus opus exercere licebat. Neque hætenus animum inducere possumus, ut credamus, tantæ molis illam lectionem fuisse, cui etiam minores pares erant; aut publicos illos *Lectores*, si qui unquam fuerint, adeo imperitos fuisse; ut ad unam Sectionem

nem legendam integro sexiduo indiguerint, quo se rite præpararent.

C A P U T XIII.

Locus ex Benjaminis Itinerario de Otiosis, nobis non adversatur. Idem explicatur. De Academiis Babylonia. Quid ראש הכלה / & quomodo à ראש הישיבה differat.

I. Priusquam vero, duabus illis, *Lightfooti & Viri Docti*, sententiis examinatis, ad nostræ sententiæ expositionem progrediamur; tertia quædam excutienda restat, ne forte, si quis in illam aliquando incidat, non obvia omnia, quæ poterant & debebant, à nobis excussa esse existimet. Si tamen illa ipsa peculiaris sententiæ nomen mereatur, ac non potius abusus quidam vocis בטלנים fit dicenda.

II. Nimirum *R. Benjamin Tudelensis* in *Itinerario* suo *decem Otiosorum* Bagdadensium mentionem facit, qui ab iis multum differunt, quos nos fuisse credimus, & sequenti capite exponemus. Verba ejus hæc sunt, pag. 70. ex editione & versione Cl. *L'Empeur*: ויש שם כנגדאד כמו אלף יהודים והם יושבים בשלוח ובהשקט ובכבוד גדול תחת יד המלך הגדול וכיניהם הכמי גדולים וראשי ישיבות מתעסקים בתורת משה ושם בעיר י ישיבות וראש הישיבה הגדולה הרב רבי שמואל בן עלי ראש ישיבת גאון סגן הלוי ראש השנייה ור' דניאל ראש הישיבה השלישית ורבי אלעזר החבר ראש הישיבה הד' ורבי אלעזר בן צמח ראש חסדר והוא מיוחס עד שמואל הנביא ע"ה והוא ואחיו יודעים לנגן הזמירות כמו שהיו המשוררי נוגנים בזמן שבית המקדש קיים והוא ראש הישיבה החמישית ור' חסדיה פאר החברים ראש הישיבה הששית. ורבי חגי הנשיא ראש השביעית ורבי עזרא ראש הישיבה השמינית ורבי אברהם הנקרא אב"ו טא"ה ראש הישיבה הט' ורבי זכאי

בן כסתנאי בעל הסיום ראש הישיבה הי' הם הנקראים בטלנים שאין מתעסקים בדבר אחר אלא בצרכי צבור ובכל ימי השבוע הם דנין לכל אנשי הארץ היהודי' חוץ מיום ב' שבאים כלם לפני הרב שמואל ראש ישיבת גאון יעקב ועומד עם העשרה בטלנין ראשי הישיבות לרון. *Caterum Bagdadi mille ferme Judai degunt, qui tranquillitate ac quiete fruuntur, imo gloria magna, sub maximi regis imperio: inter quos etiam sapientissimi sunt & confessus primores in lege Mosaica occupati. Decem in ista civitate sunt confessus sive synedria: & summi synedrii caput, M. Doctor Samuel filius Eli, caput inquam eminentissimi synedrii; Praefectus Levitarum est secundi caput; D. Daniel tertii synedrii praeses est; D. Eleazar Socius (sc. D. magni vel Scholasticus) praeses quarti synedrii; D. Eleazar filius Tsemah ordinis procurator, cujus genealogia ad beatum Samuelem Prophetam reducitur (is ejusque fratres cantica modulari norunt, quemadmodum musici, cum sanctuarium etiamnum staret, modulabantur) caput sive praeses est quinti synedrii; Doctor Hasdija Scholasticorum decus, sexti synedrii; D. Haggaeus Princeps, septimi; Doctor Ezra, octavi; Doctor Abraham appellatus Abou Tahir (id est, pater sanctus) noni synedrii caput; denique D. Zachaeus filius Bustanei generalis ipsorum quaestor, praeses est decimi synedrii. Hi OTIOSI dicuntur; quia non occupantur ulla in re, nisi in necessariis populi negotiis. Atque omnibus istius regionis Judaeis jus dicunt, singulis diebus septimana, excepto die secundo: quum omnes conveniant ad M. Samuelem, caput synedrii, quod ab eminentia Jacobi, nomen habet; ipseque cum decem illis otiosis, synedriorum capitibus, praesto est, ut omnibus promiscue accedentibus jus dicat.*

III. Habemus hic decem Otiosos, sic dictos, quia non occupantur ulla in re, nisi in necessariis populi negotiis, quo modo supra eisdem etiam describi intelleximus. Sunt autem illi Doctores, viri literati; ראשי ישיבות *Capita Synedriorum*, uti Cl. L'Empeur vertit, vel potius Rectores *Academiarum* vel *Collegiorum*; simulque *Judices*, qui omnibus promiscue ad se accedentibus jus dicunt.

IV. Illa vero descriptio *Otiosorum* cum ab ea, quam nos jam dedi-

dedimus, porroque dabimus, vehementer multis modis differat; historia *Benjaminis* accuratius expendenda erit, & videndum, an, si vel omnia vera essent, nobis ullo modo adversentur; & secundo, an unquam tales decem Otiosi vel Bagdadi vel alibi usquam fuerint, ac non potius lepidum quoddam sit figmentum, à *Benjamin* ex diversi generis rerum conjunctione conflatum.

V. Ac primo, etsi concederemus, Bagdadi temporibus *R. Benjaminis* ejusmodi *decem Otiosos* fuisse, quales ille describit: id nihil nostræ explicationi obesse potest. Nostri enim *Otiosi*, de quibus hactenus egimus, longe alius generis sunt, & ab his, de quibus *R. Benjamin*, toto cœlo diversi. Nos hactenus egimus de *הבטלנים של בית הכנסת*, sive *Decem Otiosis Synagoga*, quemadmodum Diff. I. §. XIX. & XX. abunde dictum est: Hi vero de quibus *R. Benjamin*, nihil minus sunt quam *Synagoga*, in qua ipsis nihil negotii; sed ad Academiam & Forum pertinent: ceu qui non rebus *Synagogæ* vacant, sed institutioni Academicæ, juriq; dicundo. Unde adeo illi, etsi forte nomen *Otiosorum* nacti sint, cum nostris non debent contendere.

VI. An vero tempore *R. Benjaminis* Bagdadi *decem Præsides Synedrionum* fuerint, iique *Otiosi* dicti sint; de eo vehementer dubitari possit. Non ausim equidem omnia falsi arguere, vestigia enim veterum Academiarum Babyloniarum hic cernuntur. Sed tamen ita existimo, *R. Benjaminem* vel non satis comperta habuisse, quæ hic narrat, vel saltem minus feliciter & distincte explicuisse. Quorum utrumque eo facilius credo, quod videam, Celeber. *L'Empereur* in notis suis observare, *Benjaminem* multa aliena fide narrare, vel ex ingenio suo confingere. Id quod inprimis de *Bagdado* verum est, ubi hominem ne quidem unquam fuisse insigni argumento evincit. Verba *L'Empereurii* hæc sunt, pag 186. Unde, inquit, clarius apparet, quod jam in precedentibus monui, *Benjaminem* istis omnibus locis non fuisse, quæ tamen se lustrasse scribit. Nam si Bagdadi fuit, qui *Abassida* illius, qui tum *Calipha* erat, nomen ignorare potuit? sane si quisquam ea in urbe innotuit, *Calipha* potissimum. Ex his & similibus lectores conjiciant, an fidem ille mereatur, quum de gente sua

passim ea commemorat, quæ in eum finem excogitata, ut vers. 10. c. 49. Geneseos detorqueatur, merito quis suspicetur.

VII. Fuisse tamen quiddam, quod huic narrationi occasionem præbuerit, facile animadvertunt, qui historiam veterum Academicarum in Babylonia non ignorant. Hanc R. Abraham Zachuthus in *Fuchasin* ex *Responsis Rabb Scherira Gaon* egregie exponit, unde plura proferre constitueramus, sed quædam à Cl. *L'Empereur* in *notis ad l. c. Benjaminis* jam allata videmus, & alibi etiam ipsi prolixius de ea re agemus. Quare rem in compendium redegisse sufficiet.

VIII. In Academiis Babylonicis, Pumbedithæ & Soræ, erat ראש ישיבה *Caput Academiae*, supremus ejus Rector & Professor. Hic solus in separata cathedra sedebat. Coram ipso, facie illi obversa, decem alii sedebant, quorum tres חברים *Socii*, vel *Collega* dicebantur: reliqui septem ראשי הכלות quos Cl. *L'Empereur* reddit *Capita communitatis*. Post hos sex septemve (numerus certum eruere nunc non lubet, nec vacat;) aliæ classes Academicorum, quarum singulæ denos habebant. Atque hi omnes Rectoris illius partim discipuli erant, & partim etiam Assessores.

IX. Qui vero ראשי הכלות hic vocantur, Rectoris illius sunt hypodidascali, qui lectionem ab illo publice explicatam cum discipulis repetunt, quæque his non sunt satis intellecta, uberius explicant & inculcant. Cod. *Berach.* fol. 57. i. f. הנכנס לאגם בחלום נעשה ראש ישיבה ליער נעשה ראש לבני כלה רב פפא ורב הונא בר'יה דרב יהושע חוו הלמא רב פפא דעייל לאגמא נעשה ראש ישיבה רב הונא בר'יה דרב יהושע דעייל ליער נעשה ראש לבני כלה ונו *Qui sibi per quietem arundinetum ingredi videtur, fit Rector Academia: qui sylvam, hypodidascalus. R. Papa & R. Houna, filius R. Jehosua, somnia habuerunt; R. Papa, qui arundinetum ingressus erat, fiebat Rector Scholæ; Rabb Houna autem, F. R. Jehosua, qui sylvam ingressus fuerat, ראש לבני כלה / Ad hæc R. Salomo Farchi sic commentatur, אגם שיש בו קנים גדולים וקטנים וסמוכים זה לזה, סמן לראש ישיבה שהגדולים והקטנים מתקבצים יחד קבוצ גדול*

יער אילנות גדולים ואינן סמוכין זה לזה אף זה סימן:
 לראש תלמידי הרב והוא ראש לבני כלה שמפרש לתלמידים
 שמעתא אחר שעמד הרב והם מחזרין על שמועתן ויש
 תלמידים שלא יבינו בדברי הרב ככל הצורך וזה מבינה להם:
*Sylva vero, quæ arbores quidem magnas, sed rariores habet, signum
 est illius qui præfectus est discipulis Doctoris (Hypodidascali.) nam
 hic est Caput filiorum כלה / qui lectionem explicat, postquam Do-
 ctor absolvit, & illi lectionem suam repetunt, ut si qui discipulorum
 mentem Doctoris per omnia non sint assecuti, hic illos ulterius era-
 diat.*

X. Liquet ex his, quæ ratio Academicæ institutionis fuerit,
 & quid inter ראש כלה & ראש ישיבה interfit. Ille Rector
 est, & supremus Doctor; hic Hypodidascalus, illi subordinatus.
 Ille publice docet, hic repetit privatim. Quid vero כלה fit,
 non æque nobis constat. Cel. L'Empereur reddit *communitatis*,
 sed minus feliciter & contra mentem, si modo mentem Viri
 Celeberrimi ipsi satis capimus, Hebræorum. Nam vox כלה
 hic non *communitatem* significat, sed singularem aliquam priva-
 tamque discipulorum classem. Cum enim, quod ex *Juchasin*
 constat, præter primam classem *septem hypodidascalorum trium-
 que collegarum*, sex, vel potius septem ordines essent discipulo-
 rum, & singulis ordinibus, qui ראשין כלות dicebantur, singuli
 præfecti essent; sequitur vocem כלה non denotare *communita-
 tem*, sed distinctam aliquam *classem*: in qua classe qui hærebant,
 dicebantur בני כלה / & qui his privatim erudiendis præfecti
 erant, ראשי כלות uti *Juchasin* habet, vel, uti *Gemara Bera-
 choth*, ראשין לבני כלה / quasi *magistros ordinis* dicas, vel *Præ-
 fectos Classis*. Etsi vero sensus sic satis constat, nondum tamen
 etiam ratio nominis כלה / de qua adeo ab aliis malimus eru-
 diri.

XI. Atque hujus moris non obscura vestigia hodieque Am-
 stelodami cernuntur, ubi cum una tantum sit ישיבה Academia,
 in

in eaque unus ראש *Præses*, Professor, Doctor, qui publica institutione quotidie fungitur: tum plura inveniuntur collegia privata. Quippe lectione publica finita, quæ in בית המדרש proxime Synagogam Lusitanorum habetur, Auditores in varias classes distincti, ad suum quisque auditorium discedunt, & de novo studia resumunt. Hæc privata collegia sunt ipsissimæ Veterum כלות / & qui illa moderantur, ראשי כלות / Moderatur autem illorum unum aliquis aliquando *Talmid* vel *Chabher*, qui cæteris eruditione præstat; aliud, nisi fallimur, *Gymnasiarcha* vel *Classium trivialium Rector*; aliud rursus כמוה"ר ר' יצחק אברהם *D. Isaak Abuhabb*, *Archisynagogus*, & nuper etiam *Academiæ Rector*, cujus quidem collegio nos sæpiuscule interesse meminimus.

XII. Atque hinc jam apparet, quid de *decem* illis ישיבות *Synedriis* vel *Academiis* sit statuendum. Non illæ proprie ישיבות fuerunt, sed כלות / plura sc. unius ejusdemque *Academiæ* Collegia. Eorumque Moderatores non ראשי ישיבות / sed ראשי כלות / Neque enim vero simile, illis temporibus, postquam *Academiæ* *Babylonicæ* jam diu defecerant, *Bagdadi* *decem* *Academias* esse potuisse. Satis & loci illius, & gentis honori datum arbitror, si qualiscunque *Academia* aliquot saltem ejusmodi collegiis instructa, illis temporibus *Bagdadi* statuatur. Nisi forte illud ad *Benjaminis* defensionem dici possit, illum vocem ישיבה *καταχρησιν* non alio sensu quam pro כלה usurpasse: quemadmodum, nisi rursus fallimur, privata illa collegia *Amstelodami* aliquando eodem nomine appellantur.

XIII. Quod vero *R. Benjamin* decem illos *Rasche Jeschiboth*, tribulibus suis etiam jus dicere scribit, non omnino ab eo abludit, quod *R. Abr. Zachuth* tradit de Rectoribus *Academiæ* *Soranæ* & *Pumbeditanæ*; qui non tantum præsentibus jus dicant, sed etiam absentibus consilia scribant.

XIV. Cum vero tandem eisdem etiam nomine *Otiosorum* insigniri docet, mirum, ni vehementer erret, idque de suo addiderit. Nam cum olim in celebrioribus urbibus *decem* *Otiosos* fuisse sciret, jamque *Bagdadi* parem numerum *Virorum Doctorum* inveniret, illis *Otiosorum* nomen imposuit, & ex *Synagoga*
in

in Academiam transtulit: eadem facilitate, qua alibi populos montesque loco suo movet, & in aliud solum transfert. Sane *R. Abraham Zachuth*, qui historiam Academiarum Babyloniarum ex fragmento *Rabbi Scherira Gaon* nobis exhibet, etsi cætera sic satis diligenter persequitur, nullos tamen *Otiosos* novit certe nullam illorum mentionem facit. Unde, facile est perspicere, olim in Academiis & Tribunalibus nullos fuisse, qui *Otiosi* dicerentur; quemadmodum etiam, cum de Tribunalibus ex professo agitur, iudices non tantum non dicuntur *Otiosi*, sed ab iisdem etiam distinguuntur, uti ex Cod. *Sanhedrin* liquet, loco alibi à nobis citato.

XV. Sed si quid denique illud de *Otiosis* veri habeat, istud summum inde recte colligi poterit & concludi; usum vocis *בטלנים* vel *Otiosorum*, tandem sequioribus seculis à Judæis Babyloniis ita ampliatus esse, ut ea præter Veterum morem etiam *Doctores Academicos*, eosdemque *Judices*, fuerit complexa; haud secus ac *חזן* & *שליח הציבור* / qui olim distincti fuerunt, à recentioribus plerisque ita confunduntur, ut hætenus Viri in his literis Principes illos putaverint eosdem. Id autem quicquid sit, nobis certe obesse non potest; nisi quis ita secum statuatur, animumque credere inducat: Veterum Hebræorum ritus & mores ex hodiernorum quorundam sive errore, sive abusu vocis, contra constantem Doctissimorum quorumcunque Interpretum consensum, accipiendos & explicandos esse.

CAPUT XIV.

Otiosorum genuina descriptio ex superioribus repetita. Stipendium, & officium cum aliis precandi, Otiosis frustra negatur. Buxtorffi, Hottingeri, & Haksanii consensus cum nostra explicatione. Nova testimonia R. S. J. Rab. Nissim & Nachmanida. Hæc duo etiam explicata. Conclusio.

I. **R**estat denique, ut nostram etiam de *Otiosis* sententiam, & veram illorum rationem paucis exponamus. Paucis, inquam; quia utrumque jam in superioribus passim est præstitum; ma-

maximeque Diff. I. §. XIX. XX. ubi & loca Hebræorum congestimus, quotquot quidem hactenus offenderamus, in quibus *Otiosorum* mentio vel explicatio occurrit, & theses quasdam ex iisdem eliciuimus, ex quibus cum aliorum opiniones refutari possent, tum vera sententia stabiliri.

II. Ex iis itaque, quæ l. c. produximus, hanc *Otiosorum* descriptionem damus: *Otiosi fuerunt decem mares majorennæ & liberi, spectataque vitæ & probitatis, urbibus majoribus proprii, & Synagoga stipendiarii; ad id instituti, ut rebus omnibus relictis unice Synagoga vacarent, id est, quotidie mane & vesperi primi atque ultimi in Synagoga essent, maximamque diei partem, quousque saltem tempus precibus fundendis statutum prorogari solet, in eadem exigerent: ut quicumque ante vel post ordinariam sacri conventus horam, absente reliquo cœtu, Synagogam orandi causa adirent, numerum denarium invenirent, qui demum legitimum cœtum sacrum constituit, & cum illo statas precum formulas rite possent recitare.*

III. Atque hæc illorum descriptio satis ex iis liquet, quæ supra Diff. I. §. XIX. XX. & inde à §. XXXIX. usque ad LVII. dicta sunt; unde Lectorem nostrum, ne eadem sæpius reponere cogamur, singulorum probationem repetere velimus.

IV. Quod vero huic nostræ expositioni oppositum sit, opponere possit, hactenus quidem nihil occurrit, nisi quod *Vir Doctus*, pag. 31. neget, illos & stipendiarios fuisse, & precibus recitandis vacasse. Quam ob rationem, inquit, iis adstipulari non possumus, qui in Veterum in Synagogis decem conductos are præsto fuisse putant, qui בַּטְלָנִים *decem Otiosorum nomine in Hebræorum scriptis intelligendi sint, à Synagoga Præfectis & Episcopo distincti.* Et mox pagina sequente: *Ego vero ex hoc testimonio velim observari, Maimonidem sub nomine בַּטְלָנִים necessario intellexisse illos qui Synagogam moderabantur, atque in ea munus aliquod obibant; non illos qui are conducti faciundis precibus loco totius cœtus vacabant, &c.*

V. Sed hæc tanti non sunt, Benevole Lector, ut illis refutandis otium & operam amplius impendamus *Stipendiarios fuisse R. Salomo, (quem ipse V. D. aliquoties citat, quia is in Talmudicis scriptis versatissimus est, pag. 57. cujusque fides apud gentem suam longe*

longe maxima) satis diserte docet, quando iterato tradit, וְנִזְוִין מִתְּפָרְנִסִּין מִשַּׁל צִיבּוֹר vel מִשַּׁל צִיבּוֹר *aluntur ex publico.* Faciundis autem precibus vacasse, non minus ex eodem reliquisque Scholiastis liquet, quando ad id institutos docent, ut mane & vesperi tempore precum in Synagoga essent. Quod tantum abest, ut negari possit, ut etiam illius solius rei causa sint instituti. Illud solummodo notandum est, nunquam nobis in mentem venisse statuere, Otiosos illos loco totius cœtus precibus vacasse, aut forte ad imitationem Stationariorum in Templo, post hujus destructionem, in Synagogas fuisse introductos. Nequaquam vero. Nunquam quicquam horum, ne quidem per somnium, cogitavimus. Neque enim adeo rerum Judaicarum imperiti sumus, quin sciamus, quid inter Stationarios & Otiosos intersit. Illi ad id instituti, ut loco universi Israelis sacris quotidianis in Templo interessent, vel in Synagogis convenirent, ut eadem hora sacrificia, quæ pro salute totius populi fiebant, Deo commendarent; quo pacto reliqui omnes ab hoc officio immunes erant: Hi vero ordinati, non ut alii à precibus quotidianis immunes essent, sed ut singuli, qui statuta hora publicis precibus interesse non potuerant, justum cœtum invenirent, in quo ipsimet preces suas rite fundere possent. Illi per vices munere suo fungebantur, per certas classes vel Ephemerias distributi, ita ut eos bis in anno ordo tangeret: Hi vero quotidie præsto esse debebant. Ut nihil simile inter se habuerint, quo nomine magnopere comparari possint. Illi cum ipso templo abrogati, hi vero etiam multo post in usu manserunt, etsi vero simile, antea, dum Templum & res Hebræorum stabat, maxime floruisse, nequaquam vero in locum Stationariorum esse subrogatos.

VI. Hanc vero, quam dedimus *Otiosorum* explicationem, alii quoque ex Christianis Clarissimi Viri exhibent. Quos inter familiam ducit Celeb. Buxtorffius, Lex. Talm. col. 292. Apud Rabbinos, inquit, de decem בְּטָלִין crebra fit mentio. Sunt autem decem viri Otiosi, Synagoga Judaica quasi stipendiarii, qui stipendium accipiunt, ut in precibus & aliis conventibus sacris, in Synagoga semper frequentes adsint, & ab initio ad finem cum Sacerdote aut sacrorum præfecto perdurent, ne Synagoga unquam in sacris sit vacua, aut Sacerdos solus.

VII. Clariss. *Hottingerus*, cum officia Synagogæ recenset; *Compend. Theol. Jud.* pag. 281. *Otiosos precatores* vocat. Atque illi laudatur Clariss. *Haksplanus*, in Tractatu *Lipmanno* subjecto, pag. 376. Ubi *Caterum*, inquit, *quod de hominibus decem Judæi referunt; id recens inventum non est; sed à multis retro seculis tales aluere, בטלנים dictos, qui semper adesse coguntur, dum sacra celebrantur, ne שכ"נה recedat, ut patet ex Talmud.*

VIII. Ex qua Celeberrimorum Virorum explicatione constat, illos & *stipendiarios* fuisse, atque ab Ecclesia sustentatos; & ad id institutos, ut *precibus publice in Synagoga cum aliis recitandis vacarent*: quæ duo *Vir Doctus* in nostra explicatione præcipue negat.

IX. Quæ quo magis liqueant, adhuc unum & alterum locum adscribere lubet, supra non observatum. Sic itaque rursum *R. Salomo Jarchi*, ad *Epitomen Fessani*, Cod. *Megilla*, f. 360. עשרה בטלנים של בית הכנסת שהן בטלן ממלאכתן וניזונין משל ציבור להיות מצויין בזמן תפילה בבית הכנסת דאמר מר בברכות כיון שבא הקדוש ב"ה בבית הכנסת ולא מצא *Decem Otiosi* שם עשר' מיד כועס שנא' מדוע באתי ואין איש. *Synagoga*: qui otiantur à proprio negotio, & aluntur ex publico, ut tempore precum in Synagoga inveniantur; quemadmodum *Mor* dixit in Cod. *Berachot*: Quando Deus O. M. Synagogam ingressus non invenit in illa decem, mox irascitur, quemadmodum dicitur (Es. L. 2.) Quare, cum venio, nemo adest? Nihil quidem hic diverfi dicit ab eo, quod supra ex illo adduximus; illud tamen, quod maxime controvertitur, de novo inculcat.

X. Similiter *Rabbenu Nissim*, Ibid. אי זו עיר גדולה כל שיש בה עשרה בטלנים מפרשינן בגמרא עשרה בטלנים של בית הכנסת כלומר שבטלן ממלאכתן שיהיו מזומנין כל שעה לתפילה כדאמרינן לא מצא שם עשרה מיד כועס ור"ש ז"ל כתב דבטלן ממלאכתן וניזונין משל ציבור ואין צריך אלא כל שמשכימין ומעריבין *Quanam est* לחיות מצויין בשעת תפילה לבית הכנסת די בכך
Urbs

Urbs magna? in quacunque sunt decem Otiosi: In Gemara explanationis causa additur, Decem Otiosi Synagoga, qf. d. qui otiantur ab opere suo, ut quavis hora parati sint ad preces; quemadmodum legitur (Cod. Berachoth) Si ibi non inveniatur decem, illico irascitur. R. Sal. Farchi vero præterea etiam addit, quod à suo opere cessent, & alantur ex publico: At illud necessarium non est, sed (Otiosi sunt, vel censentur) quicumque mane & vespere assidui sunt, ut hora orationis in Synagoga inveniantur; id enim sufficit.

XI. Miraberis forte, Benevole Lector, me hunc locum producere, quo haud scio an ullus afferri potuisset nostræ sententiæ magis adversus: præsertim cum ipsi Hebræi inculcare soleant, **אוי לזה שנעשה סניגורו קטיגורו** *Va ei, cujus advocatus fit adversarius ipsi.* Sed bene habet, nec nobis quicquam causæ, cur hunc locum dissimulemus. Id primo liquet, quod est omnium maximum, maximeque nobis necessarium probatu; **שהו מזומנים לכל שעה** *ut quavis hora ad preces (in Synagoga) parati, vel præsto essent.* Quæ sola atque unica causa fuit illos instituendi.

XII. Quod vero idem de stipendio negare videtur, tanti non est, ut vel nos vel Lectorem nostrum moretur. *Rabbenu Nissim* enim non tam de antiquis illis, quam sui seculi *Otiosis* loquitur. Id quod inde maxime liquet, quod haud multo ante *R. Moses Nachmaniden* laudarat, cujus sententiam jam repetit. Hic enim de hodierno Synagogarum more fol. 159. fac. 2. ita loquens introducit: **אבל הרמב"ן ז"ל כתב כרך שאין בו עשרה בטלנים אם לו רצה להקדים קורא בארבעה עשר והביא הוכחה לזה מן הירושלמי אף על פי שהגריסיה מתחלפת ואין פירושו ברור וצריך עיון לפי דבריו היאך נהגו עכשיו בארץ ישראל לקרוא בחמשה עשר שהרי ברוב המקומות אין שם עשרה בטלנים שיהיו בטלן מסלאכתן לעמוד בבית הכנסת וי"ל דלאו דוקא בטלנים אלא כל שדרין שם עשרה בני אדם שהולכין בוקר וערב לבית הכנסת הרי הוא כאילו יש שם עשרה בטלנים וגו' At R. Moses Nachmanides l. m. scribit: Oppidum in quo non sunt decem Otiosi,**

Otiosi, si nolit praevertere, potest legere die decimo quarto. Hujus autem rei argumentum ex Codice Hierosolymitano affert, etsi ibi varia lectio est, neque explicatio ejus satis clara, sed attenta consideratione indiget secundum illius verba, quo pacto nunc in terra Israëlis soleant legere die decimo quinto, cum tamen in plerisque locis non amplius sint decem Otiosi, qui à propriis negotiis vacent, ut continuo sint in Synagoga. Ut adeo dicendum, non esse absolute Otiosos, sed ubicunque habitant decem homines, qui mane & vespere Synagogam adeunt, idem esse ac si ibi essent decem Otiosi.

XIII. Vixit R. Moses Nachmanides in Judæa, in ipsa urbe Hierosolymorum. Atque hic illum etiam libros suos conscripisse, cum aliunde patet, tum ex Epistola elegantissimo libro, quem **תורת האדם** *Legem hominis* inscripsit, subjecta, quam Hierosolymis ad filium dedit. Cum itaque commentarios quoque Talmudicos ibidem scriberet, quid terræ sanctæ consuetudo istis temporibus ferret, sedulo notavit. Eo autem jam pridem res Judæorum redactæ erant, ut singulis Synagogis oppidisve *denos* ejusmodi *Otiosos* alere non esset integrum. Id longum exilium, civium infrequentia, & denique multorum res accisæ aut penitus everisæ, non ferebant. Unde adeo paucissima loca erant, in quibus *Decem Otiosi* alerentur. Illa igitur omnia censebantur eodem loco, quo pagi, ut scilicet præciperent Lectionem libelli Esther die conventus Synagogici. Nam **אמר ר' יהושע בן לוי כרך שאין בו עשרה בטלנין נידון ככפר** *Dixit R. Johosua F. Levi: Urbs* (Non omnino quæ munita fuit inde à temporibus Josuæ, sed urbs magna, quæ vel inter maximas censetur) *quæ non habet decem Otiosos, censetur quasi pagus, qui non die decimo quarto legit, sed illum diem antevertit, legitque die conventus Synagogici.* At R. Nachmanides nihilominus existimabat, posse ejusmodi civitatem, siquidem ita videretur, non anticipare lectionem, & æque atque urbes majores legere die decimo quarto, quemadmodum **נהגו עכשיו בארץ ישראל** *nunc in terra Israëlis solent legere die decimo quinto*: Cujus rei hæc est ratio, **שהרי אין ברוב המקומות עשרה בטלנין** *quod (nunc, temporibus Nachmanida) in plerisque locis non amplius inveniantur decem Otiosi, qui rebus omnibus relictis assidue in Synagoga*

goga versentur: Unde tamen ל'י' Dicendum videtur, (sive *Nachmanida*, sive *Rabbenu Nissim*) דלוא דוקא בטלנין אלא כל שדרין שם עשרה בני אדם וגו' *Non precise decem Otiosos* (requiri) *sed ubicunque saltem decem homines habitent, qui quotidie mane & vespere Synagogam frequentent, idem esse ac si ibidem sint decem Otiosi*; atque adeo legere die decimo quarto vel quinto.

XIV. Unde tandem constat, quod *Rabbenu Nissim* f. 160. adversus *R. S. Farchi* negat, necesse esse ut *Otiosi ex publico alantur*, id non de antiquo more accipiendum esse, sed ex hypothesi *Nachmanida* de nova consuetudine tum temporis in Terra Sancta recepta, quando etiam illa loca, in quibus saltem decem erant, qui assidue, mane & vespere, Synagogam frequentarent, lectionem libelli *Esther* instituebant die decimo quarto, more Urbium majorum, etsi illi decem non essent omnino *Otiosi*, neque etiam *Stipendiarii Synagoga*. Quæ adeo sententia *Rabbenu Nissim* & *Nachmanida*, de sui seculi more, non potest neque debet opponi juri veteri, quod *R. Salomo Farchi* in Commentario suo explicat, adeoque nobis nihil adversatur.

XV. Hac itaque difficultate etiam expedita, atque ostenso, quanti illud sit, quod nostræ sententiæ hactenus vidimus aliqua specie posse obtendi, calamum ponimus, & finem facimus scribendi. Illud porro nobis restare videtur, ut Synagoga, quam *Cl. Lightfootus*, Aliique Viri Docti *Otiosis* superstruxerunt, diruta atque everfa, eandem absque illis moliamur, & quæ vera & nativa olim ejus facies fuerit, quinam *Præfeti & Ministri*, ex Hebræorum monumentis fide dignis ostendamus. Id quod proxima occasione, si Deus vitam viresque concesserit, in *Investigatione* nostra conabimur præstare.

I N V E S T I G A T I O
P R Æ F E C T O R U M
E T
M I N I S T R O R U M
S Y N A G O G Æ.

Proœmium.

osteaquam superioribus Dissertationibus Viri Clarissimi, *Johannis Lightfooti*, *Aliorumque* sententiam de *Decem Otiosis Synagoga* examinavimus; & quam illi superstruxerunt *Synagogam*, seu *Gubernationem* ejus, convellimus atque diruimus: expectabit procul dubio Lector noster, & quodam quasi jure suo à nobis exiget, ut si quid illis rectius noverimus, id candidi impertiamus, & nostram quoque sententiam de *Synagoga Præfæctis & Ministris* in medium proferamus. Quippe ridiculum videri possit, & viro generoso minus dignum, si te ita literarum studiis, abdas, atque ita scribas, ut cum aliorum sententiam manifesti erroris arguas, tamen ipse nihil possis neque ad claram veritatis demonstrationem afferre, neque dignum lectu in adspæctum lucemque proferre.

Quare etsi in superioribus, ubi alios refutavimus, ea à nobis dicta sunt, unde attentus prudensque lector facile perspicere queat, atque intelligere, quæ Veteris Synagogæ ratio fuerit, & quinam qualesque ejus Rectores; tamen cum id sparsim factum sit, pro eo atque occasio ad illam rem ferebat, neque cujuscvis sit omnia illa memoria complecti, atque inter legendum commodè digerere & in ordinem redigere: visum est faciendum, ut quæ de *Præfæctis Ministrisque Synagoga* jam disperse & multis locis

cis diximus, in unum colligeremus, atque inde breve veluti florum corpusculum faceremus, & si qua necesse, pluribus ulterius illustraremus.

Id autem dum pollicemur, nolumus quisquam sibi perfectum atque absolutum de hoc argumento tractatum promittat: neque enim aut adeo rerum imperiti sumus, quin sciamus, quanti animi & operis rem aggrediatur, qui de *Synagoga Gubernatione* digne scribere sustineat; aut nobis adeo Suffeni, ut nos huic arduo & difficili labori pares judicemus. Nam cum reliqua omnia capita Juris Hebræi, atque adeo etiam ipsum illud de *Synagoga*, partim in Talmude, partim in aliis libris ordine & ex professo ab Hebræis pertractentur; præsens argumentum de *Synagoga Præfectis*, quod tamen Christiani maximopere factum velint, magnique mercentur, ab iisdem, quantum quidem hætenus observare potuimus, nusquam explicatum invenitur. Unde adeo assiduo & improbo complurium annorum labore, singulari attentione, & peracri judicio adhibito, universum *Talmud*, *Rabboth* item, & *Medraschim* pervolvissè necesse est, qui accuratam & perpolitam hujus rei explicationem promittere ausit. A qua re nos tantum abesse non inviti profitemur, quantum à perfectione absunt, qui vix prima fundamenta solide & feliciter jecerunt.

Et poterant nos hic facile aliorum vestigia terrere, & infausti illorum conatus, quorum multiplicem errorem in hoc argumento admissum partim in superioribus deteximus, partim insequentibus ulterius detegemus. Præterquam quod non paulum interest, aliorumne errores animadvertas & corrigas, an idem argumentum ipse explicare aggrediaris atque omnibus numeris absolutum dare. Nam cum paucae quædam veritates recte cognitæ, penitusque perspectæ atque exploratæ, si diligenter ac perspicue exponantur, & fortiter in adversarium intorqueantur, errori cuicunque refellendo sufficiant; ad plenam atque perfectam rei pertractationem multo plura requiri videas, inprimisque ut inde à prima origine & ex propriis fontibus rem repetas, & per omnes partes singulatim explices atque deducas.

Cum tamen jam alea jacta sit, & transierimus Rubiconem, ut

honeste regredi, & tecto, quod ajunt, latere discedere nequeamus, nisi & ipsi symbolam nostram ad præsentis argumenti explicationem conferamus, aliquid saltem nobis dicendum erit. Id autem aliquid ejusmodi erit, ut neque prorsus nihil dixisse videamur, atque adeo forte etiam paulo plus, quam cæteri hætenus præstiterunt, qui de *Synagoga* scribere conati sunt, quorum quidem scripta ad manus nostras pervenerunt; neque etiam argumentum illud plene pertractare velle & exhaustire, cum id neque virium nostrarum sit, neque præsentis instituti. Sufficiet nobis, & uti speramus, Lectori nostro sufficiet, si hoc tempore quasi rudi penicillo prima saltem lineamenta ducamus. Quæ si recte feliciterque formaverimus, prudens lector inde facile collegerit, quæ olim *Synagogæ* species fuerit; & nobis aliisque quibuscunque proclive erit florem coloremque addere, atque ita tandem *Synagoga Judaica Præfatos Ministrosque* vivis suis coloribus depictos dare, & Christiano orbi in plena luce sistere contemplandos. Sin autem à nobis hac in parte aberratum erit, sat nugis ineptiisque datum fuerit, quibus conscribendis & legendis bonas horas impendisse non minus nosmet ipsos, quam Lectores nostros: siqui tandem erunt, poeniteat.

Sed neque illud mireris, Benevole Lector, quod hanc nostram commentariunculam *Investigationem* inscribere maluimus, quam alio quovis specioso titulo insignire. Etenim ut in re per se difficili & parum clara, atque ab iis, qui sibi illam tractandam susceperunt, multo magis obscurata, non potuimus non indagandi potius atque investigandi partes suscipere, quam docendi vel dictandi. Soli sumus in causa, & si non primi hanc viam ingredimur, (quod uti jactare arrogantia esset, ita & scire nobis difficile est, qui omnes omnium libros neque habere, neque pervolvere possumus) hætenus certe soli incedimus, sine duce & comite; & in summa *Synagogæ* confusione, & perturbatione rerum omnium, quam Christiani quidam pepererunt, quam quisque in *Synagoga* personam sustinuerit, quærere & investigare debemus. Sane qui Christianos rerum Judaicarum scriptores summa diligentia collegit, & in *Critica Sacra* digessit, Vir Clarissimus *Joh. Aug. Pfeifferus* nihil nobis subsidii affert: Qui vero

ex

ex professo de *Synagogis* earumque *Reſtoribus* ſcripſerunt, VV. CC. *Burmamnus* in *Diſputationibus Theol. de Synagogis*, *Otto* in *Lexico Rabbinico-Philologico*, & *Saubertus* in *Palæſtra Diſſertationum*, omnes *Lightfooti* veſtigiiſ inſiſtunt; quem tanta fide diligentiæque deſcribunt, ut ne quidem ipſos tyſpothetarum errores prætermittant. Neque multo melius Cl. *Hottingerus*. *Compendio Theol. Jud.* pag. 284. & Doctiſſimus *Grambſius*, in *Exercit. Acad. de Synagogis Judæorum* Giſſæ edita & à Cl. *Clodio* approbata. Qui vero nuperrime totam Veteris Synagogæ rationem tradiderunt, ita de hoc argumento commentati ſunt, ut non modo reliquos Synagogæ Seniores, ſed & ipſum *Archifynagogum* in *Archifynagogo* quærere debeas, deprehenſumque difficulter admodum cognoſcas. Laudantur quidem *Pfeiffero* & *Grambſio*, *Chriſtiani Bornitii Exercitationes* III. de *Veterum Synagogis*, anno 1650. Wittebergæ editæ; ſed quas nobis nondum videre contigit: uti neque illas, quas *Joh. Frid. Miegius*, Theologus Heidelbergenſis, Clariffimus Vir, & in Hebræorum ſcriptis verſatiſſimus, de eodem argumento nuperrime dicitur conſcripſiſſe.

Quare neque illud tandem quiſquam, ſpero, moleſte feret, ſi quando in hac noſtra *Investigatione* greſſum noſtrum ſiſtemus; ut dum inter arduos & præruptos errorum ſcopulos verſamur, ubi alii in alia omnia abeunt, & à recto tramite deſlectunt, moneamus, eoſque ſcopulos, ad quos illi adhæſerunt, vitare doceamus.

CAPUT PRIMUM

DE

ARCHISYNAGOGO.

I. Quando vero *Præfectos* & *Ministros Synagoga* inveſtigatumus, nulli illorum injuriam fecerimus, ſi ab eo noſtræ diſquiſitionis initium ducamus, qui ab ipſis Hebræis magnifico titulo **רַב־הַסִּנְגוֹגָה** appellatur, quaſi *Ἀρχισυναγωγὸν* dicas, vel *ἀρχοντα τῆς συναγωγῆς*, ſive *Synagoga Principem*. Solent enim Græ-

ci Hebræorum ראש passim ἀρχων reddere, vel in compositione ἀρχι; ut ראשי העם ἀρχοντες & λαῶ, *Principes populi*, ראש הפרק ἀρχιφερεκίτης, aliaque complura.

II. Est itaque in Synagoga, qui ראש הכנסת *Caput Congregationis*, vel *Synagoga* appellatur, etsi minus frequens ejus mentio occurrit. Occurrit tamen Cod. *Sota*, Cap. vii. §. 7. ברכות פהן גדול כיצד חזן הכנסת נוטל ספר תורה ונותנו לראש הכנסת וראש הכנסת נותנו לסגן והסגן נותנו לכהן גדול Cel. *Wagenfeilius* sic reddit: *Benedictiones summi Pontificis* (quomodo peractæ fuerunt?) *Aeditus* accepto libro legis, tradidit cum PRIMARIO COETUS: *Iste*, dedit eum Antistiti; *Antistes summo Pontifici*. &c. Eodemque modo Cod. *Joma*, Cap. vii. §. i. Ubi cum de lectione summi Pontificis eadem recurrant, textum describere nihil attinet, sed *Joh. Sheringhami*, Viri Doctissimi, versionem exhibere sufficiet. Ita igitur ille: *Minister Publicus depromsit librum legis, tradiditque CAPITI CONVENTUS, & CAPUT CONVENTUS tradidit Principi Sacerdotum, & P. S. tradidit Sacerdoti Magno, &c.*

III. Sic *Maimonides*, *Hilch. Teph.* Cap. xii. §. 7. & *Epitome Definitionum Juris R. Ascher*, ad Cod. *Megilla*, §. 27. ראש הכנסת או חזן הכנסת לא יקרא עד שיאמרו אחרים: *Ipse ARCHISYNAGOGUS, Publicusve Synagoga Minister, non leget, priusquam alii legere jusserint.* Plenius vero idem in ipsis *Definitionibus R. Ascher* legitur, §. 27. & in *Orach chajj*: Tit. cxxxix. §. 3. ubi etiam ratio additur שאין אדם מכובד לו quæ verba cum à nupero Interprete in alienum plane sensum accepta atque detorta sint, genuina illorum mens paucis erit explicanda. Ita autem ille vertit; *Ne quis respuat, vel contemnat illum*: perinde ac si מכובד vel בון vel בזה esset, quæ ignominia afficere, & contemnere sonant; metuissentque Hebræi magis honori legentis, ne qua sc. is contemneretur, quam ipsius Legis quæ legitur, neque à quovis temere atque non vocato est invadenda. Quod posterius tamen vel ex illo ipso loco, qui ex *Col-bo* adducitur, satis manifesto liquet, ubi verba Codicis Hieroso-

rosolymitani adducuntur: *Omnis qui legit in Lege, cui dictum non est; Lege: similis est homini, cui filia puber est, quam quilibet, qui eam desiderat, capit.* Scilicet non eadem Legis, quæ virginis nubilis ratio est; Hanc quicumque amat, ambit, & si fortuna velit, exambit, vel forte illi etiam vi vitium facit: At Legis major reverentia est, vel certe esse debet, ad quam neminem viam decet adfectare, nisi publice nomine suo sit vocatus. **מכובו** itaque potius à **בון** derivamus, quod est *rapere, diripere, pradari*: vel, si mavis, à **נכונה**, *profusiore largitione vel erogatione*, cujus verbum est **בון** *expendit, erogavit liberalius.* Utrumcunque malis, verba **אין אדם מכובו לו** hunc sensum habent: *Quoniam nemo sibi sumit, aut arrogat hunc honorem, vel tanquam pradam sibi rapit.* Ut plane idem sit, quod est Heb. v. 4. 5. *Καὶ ὅχι' ἐαυτῶ τις λαμβάνει τὴν τιμὴν, ἀλλὰ ὁ καλέσκει ὑπὸ ὧ θεῶ, καὶ θάπερ καὶ ὁ Ἀαρὼν. ὅτω καὶ ὁ Χριστὸς ὅχι' ἐαυτὸν ἐδόξασε γεννηθῆναι ἀρχιερέα, &c.* ET NON SUMIT SIBI QUISQUAM HUNC HONOREM, sed qui vocatur à Deo, quemadmodum & Aaron. Ita & Christus non ipse sibi hanc gloriam tribuit, ut esset summus Pontifex, &c. Ubi prima verba, *Καὶ ὅχι' ἐαυτῶ τις λαμβάνει τὴν τιμὴν*, quam exactissime respondent nostro **אין אדם מכובו לו**, quod Hebræi alias etiam efferunt per **היה מכבד עצמי**, uti aliqui apud R. Bechai legere meminimus, quod Apostolus dicit, *ἐδόξασεν ἐαυτὸν.* Et hujus nostræ explicationis ipsos Hebræos auctores habemus. Ita enim R. Joseph Karo in *Keseph Mischne*, ad citata verba *Maimonida Hilch. Teph. Cap. xii. §. 7.* **חוספתא כתבה הר"ף פרק עומר יושב ראש הכנסת וגו' ומפרש רבינו דה"ק אפילו אלו לא יקראו עד שיאמרו להם שיקראו שלא יראו כנוטלים חלק לעצמן בשביל גדולתן דשאר בני אדם אין קורין עד שיקראו אותם ואלו קורין בלי:** *Additamentum est, quod R. Iizchak Fessanus (vulgo Alphesi) scripsit ad cap. iv. Megilla; Archisynagogus &c. & M. N. id ita explicat: Etiam illi non legent priusquam alii illos legere jusserint. Ne videantur SIBI HAS PARTES SUMERE pro sua dignitate, ut cum reliqui non legant, priusquam vocarint illos, hi absque publica auctoritate legant.* Est igitur illud **אין אדם מכובו**

leemofynas) DOCTORI CIVITATIS, qui illas distribuat pro arbitrio suo. Id quod petatum est ex Cod. Meg. fol. 27. col. 2. pr. במה דברים אמורים בשאין שם חבר עיר אבל יש שם חבר עיר תנתן לחבר עיר: Qua conditione hæc dicuntur? Si non sit ibidem DOCTOR CIVITATIS: At si DOCTOR CIVITATIS praesto sit, illi detur.

IX. Sic & Berach. fol. 30. i. f. רא"ב אומר אין תפלת מוספין אלא בחבר עיר וחכ"א בחבר עיר ושלם בחבר עיר ר' יהודה אומר משמו כל מקום שיש שם חבר עיר יחיד: Quæ ex Versione Ulmanni ita sonant: R. Eleasar Ben Asarie dicit, non (habet locum) precatio additamentorum, nisi in societate urbis (ita vertit V. D. ex Farchio; nos aliam mox afferemus ex Maimonide. In textu est חבר עיר) sed Sapientes dicunt, tam בחבר עיר, quam non בחבר עיר. R. Jehuda inquit nomine ejusdem; In omni loco, in quo est חבר עיר, singuli liberi sunt à precatatione supererogativa.

X. At ex omnibus hisce non facile conjeceris, quis sit ille ראש הכנסת vel חבר עיר, aut quænam munia in Synagoga obierit: id quod porro investigandum erit. Atque de illo quidem Farchius aliquid habet, ad Cod. Sota, Cap. vii. §. 7. & Foma, Cap. vii. §. i. ut observant Cl. Wagenfeilins & Sheringamus in eruditissimis ad illos Codices notis. Wagenf. l. c. ראש הכנסת, inquit, sive PRIMARIUS COETUS is vocabatur, cujus erat præcipere facienda in Synagogis, & munera tam in ordiendis precibus, quam in Scripturarum lectione distribuere. R. Salomo id enunciat: ראש הכנסת על פיו נחתכין דברי הכנסת מי שיפטיר: Eadem בנביא מי יפרוס על שמע מי ירד לפני התיבה: in suas notas transcripsit Bartenora. Imo & alii. Sheringhamus ad Cod. fom. l. c. CAPUT CONVENTUS is dicebatur, qui singulis suum munus impertivit, cujus ore decernebatur, quis prophetas explicaret, quis exponeret super lectione Schema, quis descenderet coram arca. Sal. Farchi, &c. De hoc vero, seu חבר עיר Doctore Civitatis, idem R. Sal. Farchi ad Meg. fol. 27. col. 2. pr. חבר עיר Doctor Civitatis, inquit, est Vir Doctus, qui procurat negotia cætus.

XI. At-

XI. Atque ita jam quidem aliquid de illo cognovimus, & quænam ejus partes in Synagoga fuerint, intelleximus: nondum tamen distincte novimus, quis sit ille **ראש הכנסת** *Archisynagogus*, & quo nomine vulgo veniat; quandoquidem ea nomina, quæ adduximus, hodie sic satis sunt inusitata. Et si vel quam clarissime perspexeris, quid sit *Haphtara*, quid *Expositio Schema*, quid item *Descensus coram arca*, illisque explicandis integra capita dederis; jam quidem sciveris, quid illi egerint, quibus id negotii datum erat ab Archisynagogo: at quis ipse *Archisynagogus* sit, nondum scias, nedum alios queas docere. Hunc itaque investigare & inventum dare, hoc opus, hic labor erit; & dignum argumentum, in quo explicando nostram diligentiam exerceamus.

XII. Ut autem sit ubi pedem figamus, quo facilius, si fieri queat, molem hanc loco suo moveamus, aliquid ex superioribus arripiendum erit, cui tuto inniti queamus. Atque ecce tibi commode hominem **היורד לפני התיבה**, seu *descendentem coram arca*; qui paulo familiarius cognitus facile etiam nos in cognitionem *Archisynagogi* ducet. Prehendendus itaque homo solus erit, & pertentandus nobis, ut sciamus, quid bonæ rei in Synagoga agat, & cujus jussu munere suo fungatur. Nam quod *Alii* volunt, illum ad id constitutum, ut *Legem in arcam reponeret*, istud prorsus falsum & ineptum est, uti infra pluribus doccebimus; & argumentum præbet, quam infeliciter Hebræorum commentarios versent, & quam parum in illis perspiciant, qui Lectoribus suis illud persuasum volunt. Quid itaque, inquis, est, quod agit qui *descendit לפני התיבה coram arca*, vel potius, *pluteo*? Respondeat pro ipso nobisque *Maimonides*, ad *Be-rach. Cap. v. §. 3.* **והעובר לפני התיבה הוא שליח ציבור** *Et transiens ante pluteum, hic est Legatus, (vel Minister,) cætus.* Et clarius ad *Cod. Megilla, Cap. Hakkore Omedh, §. 3.* **ועוברין לפני התיבה הוא שיתמנה אחד להתפלל בקהל** *Et transeunt ante pluteum. id est, quod constituitur aliquis, qui publice, (vel in Ecclesia,) preces dicat.* Archisynagogus igitur, cum decernit quis *descendat vel transeat ante pluteum*, designat aliquem, qui *univ-erso cætui preces præeat.*

XIII. At

XIII. At quisnam ille, qui *Legatum cætus*, ἀγγελον τῆς ἐκκλησίας constituit, & publice orare jubet? Audiamus eundem *Maimonidem*, id explicantem in *Hilch. Teph.* Cap. viii. §. ii. seq. יא' אין ממנין שליה ציבור אלא גדול שבציבור להכמתו. §. ii. *Non constituunt Ministrum cætus*, (ad preces dicendas) nisi qui sapientiæ & virtutis laude cæteris omnibus in Synagoga antecellit: & quod si idem jam etiam senex sit, tanto præstantior est. Agitur hic de Ministro cætus constituendo, qui preces publice dicat; cujus posteaquam vitia quædam sunt notata, quæ aliquem isti muneri ineptum reddant, *Doctor cætus* aliquem designare dicitur. יב' וכן העלג כגון מי שקורא לא' ע' או לע' א' וכל מי שאינו יכול להוציא את האותיות כתיקונן אין ממנין אותו שליה ציבור והרב §. 12. *Et sic balbum*, v. gr. qui א effert ut ע, vel ע ut א, & quicumque non potest literas rite & decenter pronunciare, illum, inquam, non constituunt *Ministrum cætus*. Et (vel si malis, Sed tunc) RABH, (seu DOCTOR) CONSTITUIT ALIQUEM EX DISCIPULIS SUIS, QUI ORET CORAM IPSO IN COETU. Viden' hic *Doctorem*, summæ virum dignitatis, & Professore publicum, qui discipulos habet? is autem definit, quis preces publice dicat, & quod notandum, להתפלל לפניו בציבור qui non tantum in cætu, sed & CORAM IPSO oret. Exemplum est Cod. Berach. f. 34. a. m. ת"ר מעשה בתלמיד אחד שירד לפני התיבה בפני ר' אליעזר והיה מאריך יותר מדאי אמרו לו תלמידיו רבינו כמה ארך הוא זה אמר להם כלום מאריך יותר משה רבינו דכתיב ביה את מ' יום ואת מ' הלילה וגו' ושוב מעשה בתלמיד א' שירד לפני התיבה בפני ר"א והיה מקצר יותר מדאי א"ל תלמידיו כמה קצרן הוא זה א"ל כלום מקצר יותר משה Tradiderunt Magistri nostri: Exemplum est in discipulo aliquo, qui descendit ante pluteum coram R. Eliesere, & justo proluxior fuit; dixerunt ergo illi (R. Elieseri) discipuli ejus; quam hic proluxus est! respondit illis (R. Elieser:) Num

Num forte etiam prolixior sit Mose Magistro nostro, de quo scriptum est, (Deut. ix. 9.) Cum manerem in monte quadraginta dies & quadraginta noctes? Atque iterum exemplum discipuli alicujus, qui descendit ante pluteum coram R. Eliesere, & justo brevior erat (in precibus recitandis.) Dixerunt ergo illi discipuli ejus: Quam hic brevis est! respondit illis: Etiamne hic brevior esse possit Mose M. N. de quo scriptum legitur; (Num. xii. 13.) Quæso, Omnipotens, sana nunc illam? Habes hic discipulum coram Magistro, id est, jussu Magistri ante pluteum descendentem, & publice precantem. In quem sensum etiam illud accipiendum est, quod ibidem legitur f. 33. b. m. **ההוא דנחית קמיה דרבה ואמר אתה חסד על קן ציפור אתה חוס ורחם עלינו וגו'** Ille qui descendit (sc. לפני התורה ad preces dicendas) coram Rabba, dixitque: Tu parcis pullis avicularum, etiam nobis parcas & miserearis nostri. Ille itaque, qui vulgo **רב** Rabh vel Doctor dicitur, & institutione publica fungitur, ille, inquam, is est, qui Ministrum Ecclesiæ designat, & preces publice recitare jubet; adeoque idem etiam est **ראש הכנסת**, Archisynagogus. Id quod erat investigandum.

XIV. Sed & de **חבר עיר** Chabar Ir, Socio seu Doctore Civitatis videamus. **חבר** proprie Socium seu Collegam notat, quemadmodum inde studiosi commilitones **חברים** i. e. Socii seu Collega dicti sunt. Unde porro **תלמיד חבר** discipulus socius, sive discipulus idemque Collega, cum respectu ad Virum aliquem eruditum, eundemque Doctorem publicum, cujus alter ille primum discipulus, mox etiam collega evasit. Sic R. Chasda fuit discipulus idemque Collega R. Houna. R. Abraham Ben Dior, in *Kabbala* pag. 29. col. 2. pr. §. **הדור ג' רב חסדא היה תלמיד חבר לרב הונא וארבעה שנים קודם פטירת רב הונא בנה בית מדרש לעצמו ואחרי כן נפטר רב הונא והיה רב חסדא ראש ישיבה עשר שנים וגו'** Rabh Chasda fuit Rabh Houna ex discipulo Collega, & quatuor annis ante obitum R. Houna ipse sibi Academiam condidit; & postea R. Houna mortuus est. Rabh Chasda autem decem annos Academia Rectorem egit. Sed de hoc argumento alibi forte, *ἰανπερ ὁ Κύριος & Δεληση*, in Archipherecita nostro

stro pluribus agemus. Quemadmodum vero Pythagoras, cum Leon ingenium & eloquentiam ejus admiratus, ex eo quæret, qua maxime arte confideret, artem quidem se nullam tenere respondit, sed esse *Philosophum*, i. e. Sapientiæ studiosum, cum alii omnes superbo titulo σοφῶν sive *Sapientum* sese efferrent: ita & Veteribus Hebræis eadem modestia placuit, ut se potius Philosophos, תלמידי חכמים, *discipulos Sapientum* profiterentur, quam חכמים, σοφῆς, *Sapientes*. Eadem de causa etiam חברים *Socii* vel *Collegæ* dici maluerunt, qui jam alias vulgo *Sapientes* audiebant, & Doctoris munere fungebantur. De תלמידי חכמים *Elias Levita* in *Tisbi* hoc modo: זכרונם לברכה מי הוא הראוי להקרא תלמיד חכם והרבה שאלתי לדעת לסת' נקראו בלשון תלמיד השיבו לי שתלמיד הוא סמוך כאילו נאמר תלמיד של חכם ואחרים אמרו לי שפירושו תלמיד הנעשה חכם ולי נראה שקרה להם מה שקרה לחכמי היונים שבראשונה קראו להם סופוס פירוש חכמים ואחר כך הוסכם ביניהם שלא יהיו נקראים עוד סופוס דרך גאווה והתפארות אלא כל אחד יהיה נקרא פילוסופוס פי אוהב חכמה כמו שכתבתי בשרש פלסוף וכן כל רב גדול וחכם מופלג לא רצה להקרא חכם אלא: *Fagius: TALMID HACHAM. Rabbinus nostri (pia memoria) explicarunt, qualis esse debeat, qui dignus sit vocari חכם תלמיד. Et saepe interrogavi, ut cognoscerem, qua de causa appellentur vocabulo תלמיד. Et responderunt mihi, Thalmid hic stare in regimine, q. dicatur, תלמיד חכם, id est, discipulus sapientis. Alii vero dixerunt mihi, expositionem ejus esse, Discipulus qui factus est sapiens. Ceterum mihi videtur idem contigisse illis, quod sapientibus Græcorum, quos primum Sophos, id est, sapientes appellabant. Dein vero consensus est inter illos, non amplius vocandos esse Sophos, quod hoc præ se ferret arrogantiam quandam, & inanis gloriæ jactationem, sed quemvis potius philosophum appellandum, id est, amatorem sapientiæ, sicut scripsi in Radice פלסוף. Similem ob causam, quilibet magnus Rabbi, & excellenter sapiens noluit vocari חכם, sed potius תלמיד חכם,*

id est, discipulus sapientis, id quod humilitatis est, & animi submissi. De **חבר** vero præter cæteros egregie commentatur R. Tanchum Hierosolymitanus, Celeberrimo Pocockio cum alibi, tum in eruditissimis *Commentariis ad Micham & Malachiam*, sæpe multumque laudatus. Ita autem ille ex versione Pocockii in *Appendice Notarum Miscellanearum, Porta Mosis* subjecta, pag. 421. ubi hanc nominis rationem reddit: Quod unusquisque eorum, inquit, alteri se socium (præbeat) affectuum sinceritate, sepositis dolo & hypocrisi, dum quilibet alterum eodem oculo, quo seipsum intuetur. Ideoque reperies doctos veritatis studiosos, qui Sapientes re vera appellari merentur, socios atque amicos esse, admodum inter se concordēs, nulla inter ipsos intercedente discrepantia, contentione vel inimicitia; idque quod omnium scopus sit veritas sui gratia absque ullo consuetudinis respectu, vel quo ducit affectus inclinatione; quin nec cuilibet ipsorum commodum privatum est, quod appetat excluso socio suo, neque superbia, vel prioritatis desiderium, cuius gratia socio suo detractum eat, quo illo se præstantiorem ostendat, neque cuilibet ipsorum alius est quam aliis scopus, aut intentio; estque scopus iste ut mutuo sibi auxilium ferant, ad acquirendam perfectionem veram, vitamque æternam obtinendam ea quam assequantur Dei cognitione, ejusque amore, dum & unusquisque ipsorum socium suum tanquam ex membris suis unum respicit, etiamsi corporibus distincti sint, numeroque diversi. Neque enim eorum inter numerandum discrepantia, secus se habet ac distinctio membrorum ejusdem individui, quæ omnia uni animæ inserviunt, quo à toto perficiatur voluntas Dei, unoquoque interim alteri opem ferente ad actiones (præstandas) quæ ad totius bonum conducant: ita & istorum quilibet alteri opem fert in iis quæ universo cœtui sunt profutura; ideoque ubi se exeruerit veritas, omnes in ea (amplectenda) societatem ineunt; suntque hi re vera Socii.

XV. Hinc igitur etiam is, qui Doctorem publicum in cœtu aliquo agebat **חבר עיר** Chabhar Ir dictus est, quasi Socius, vel Doctor Civitatis. Id quod porro idoneis testibus est probandum. Sic itaque R. Salomo Farchi ad Cod. Megilla, fol. 27. 2. **חבר עיר: תלמיד חכם המתעסק בצרכי ציבור:** Socius Civitatis, Vir doctus qui procurat negotia universitatis. Ita Maimonides, quem Hilch. Matt.

Matt. anijim, Cap. vii. §. 14. עיר חכר dixerat, (vide §. 8.) hunc Cap. ix. §. 7. vocat חכם גדול *Sapientem*, vel *Doctorem Magnum*. ואם היה במדינה חכם גדול שהכל גובין על דעתו והוא יחלק לעניים כפי מה שיראה הרי זה רשאי לשנותן: *Quod si vero MAGNUS aliquis DOCTOR, in urbe sit cujus arbitrata universi eleemosynas colligant, atque ipse illas distribuatur pro eo atque ipsi conducere videtur: ecce illi licitum est (Collectas) in quamcunque rem convertere, ut illi maxime è re cœtus esse videtur.* Is autem quis sit, pluribus explicat in *Notis ad Cod. Berach. Cap. iv. §. ult.* חכר שם תלמיד חכם ופירוש חכר עיר חכם המדינה והוא כינוי בער תפלות *Socius*, inquit, *est titulus Viri Docti.* Adeoque *SOCIUS CIVITATIS est SAPIENS (DOCTOR) CIVITATIS: estque cognomentum illius, qui est testis precum publicarum, quia non solent congregari, nisi prasente Sapiente, qui est inter illos.* Præclarum sane testimonium, & quo non aliud disertius ullum in hanc rem exigas, vel forte etiam invenire queas. Id enim sistit tibi hic חכם *Sapientem, Doctorem*, eumque summum in civitate, atque adeo etiam in Synagoga, Sacrorum Præsidentem; Orationis publicæ, quæ præcipua religionis pars est, testem; neque testem modo, sed & inspectorem procul dubio & moderatorem; quandoquidem ipsius præsentia adeo necessaria est, ut, nisi quid gravius impediatur, ad rem divinam faciendam absque illo non soleant convenire. Atque hic adeo quin *Archisynagogus* ille sit, qui officia Synagogæ distribuit, cæteraque omnia, quæ sunt universi cœtus, moderatur, nemo, opinor, dubitare sustineat, qui utriusque nomina & officia rite inter se contulerit & examinarit.

XVI. *Primo* enim, uti *Archisynagogum* in superioribus probavimus vulgo רב *Rabh, Raf, vel Rof*, id est, διδάσκαλον, *Doctorem, Magistrum* nominari; ita hic *Chabhar Ir* dicitur חכם *Chacham, σοφός, Sapiens*: quæ duo synonyma esse, nemo est qui nesciat, & facile quivis Amstelodami observare potest, ubi qui Lusitanis *Chacham* appellatur, hunc Germani *Raf* salutant. *Deinde*, uti preces publicæ coram *Archisynagogo* vel *Rabh* recitantur, id est, præsentem illo, & pro re nata etiam certum hominem

minem designante : ita *Chabhar Ir* eorundem est testis. Tercio, quemadmodum omnia Synagogæ negotia ab *Arcisynagogo* definiuntur : ita absque nostro *Chabhar Ir* non temere conventum agere solent. Et quarto denique, quod nos pene fugisset, uti *Rabho* illi discipuli tribuuntur : ita pariter *Chabhar Ir*, *Doctore Civitatis*, qui Virorum Doctorum, qui sapientiæ virtutisque studio sacramentum dixerunt, dux & princeps appellatur. Quod postremum *R. Tanchum* tradit, loco supra ex *Procockio* allegato: *Principem autem & præfectum Provincia, ad quem omnes sese recipiunt, cuiusque bono sub ductu & moderamine societatem ineunt. CHABHAR IR appellant.* Ubicunque sit *Chabhar Ir*. Estque is princeps, & præfectus ipsorum, cui obsequium præbent, & ad quem se recipiunt. Ubi verba hæc **קום שיש בו הר עיר** in textu Arabico Hebraice citata, satis arguunt, doctissimum scriptorem locum Talmudicum respicere à nobis modo adductum; adeoque de eodem *Doctore Civitatis* agere, de quo nobis hætenus est sermo.

XVII. Unde tandem colligimus, illum qui alias **הר עיר**, *Chabhar Ir*, *Doctor Civitatis*, vel **הכב** *Sapiens* appellatur, eundem esse, atque is, qui vulgo **רב** *Raf* dicitur; adeoque etiam *Archisynagogum*, ὁπὲρ ἰδὲι δεῖξαι.

XVIII. Priusquam vero hinc discedamus, non possumus non in maiorem hujus argumenti illustrationem, & confirmationem sententiæ nostræ, adducere verba Doctissimi Viri, *Humphridi Prideauxii*, ex notis ad *Maimonidem* de *Jure Pauperis & Peregrini*, Cap. vii. §. 14. Num. 22. Ubi postquam quædam de socio in genere dixerat, illud quod nostræ observationis est, sic explicat : *Absolute etiam, inquit, sæpe usurpatur vox הר pro quocunque viro docto; quique (in) aliqua civitate hoc nomen נאט' יִסְרוּחִי obtinuerat, ita ut ei committerentur controversiarum decisiones, Legis interpretatio, rerumque Ecclesiasticarum cura, הר עיר Doctor civitatis vocabatur.* De eo igitur dicit *Rabbi Nathan* in *Aruc* **הר עיר גדול (העיר) אשר יוערו עליו כל הקנים** i. e. Doctor civitatis est vir magnus (lege maximus civitatis) ad quem congregantur omnes seniores, i. e. est vir doctus, & legis præ ceteris peritus, ad quem primates civitatis pro consilio in rebus diffi-

difficilioribus, aut circa administrationem legum; aut circa rerum Ecclesiasticarum procuracionem solebant convenire, dicit enim R. Salomon in Comm. ad Tractatum Tal. Bab. Megillam fol. 27. col. 2. **חבר עיר תלמיד חכם המתעסק בצרכי צבור** i. e. Doctor civitatis est vir doctus, qui procurat res ecclesiæ. Et ob hanc rationem ejus præcipue opera in distribuendis eleemosynis utebantur. Vide infra cap. 9. sect. 7. Quibus Viri Doctissimi verbis nihil in nostram sententiam neque elegantius neque disertius dici potest. Præterquam enim, quod brevi compendio rem omnem, ita uti est, clare edisserit: insigne testimonium est, & quod diligentius excuti mereatur, quod ex *Aruch* producit. Nunc illud saltem notasse sufficiet, **גדול העיר**, *Chabhar Ir* esse Civitatis suæ, atque adeo etiam *Synagoge Principem*; reliquis omnibus Senioribus, gravissimis præstantissimisque viris, superiorem; Senatusque Præsidem, apud quem cæteri omnes, si quando de rebus difficilioribus, quæ ad Synagogam pertinent, consilium sit capiendum, solent convenire. Per quem quis alius intelligi queat, quam *Archisynagogus*, nulli hætenus videmus; & mirabimur, si quis sit, qui alium ullum monstrare possit ab *Archisynagogo* distinctum.

XIX. Sed neque illud negligendum est, quod **ראש הכנסת** *Archisynagogum & Custodem*, ceu summum Synagogæ Præfectum, ejusdemque infimum ministrum, toties videmus sociatos. Ejus rei testimonia supra §. 2. & 3. ex *Joma*, *Sota*, & *Alpheio* produximus: quibus nunc aliud addere lubet ex *Berach. Hieros. f. 6. a. m.* **חני עשרה כוסות שותין בבית האבל** שנים לפני המזון וחמשה בתוך המזון ושלשה אחר המזון אלו שלשה של אחר המזון אחד לברכת המזון ואחד לגמילות הסדים ואחד לתנחומי אבלים וכשמת רש"ב הוסיפו עליהן עוד שלשה אחד לחון ואחד לראש הכנסת ואחד Trad. *Decem pocula bibunt in domo funesta: duo ante epulas funebres; quinque inter epulas; & denique tria illis jam finitis. Horum trium autem unum (ποτήριον τῆς εὐχαριστίας) destinatum est gratiis agendis, alterum humanitatis officio, tertium denique consolationi lugentium. At Rabban Simeone F. G. mortuo, his omnibus*

bus adhuc tria superaddiderunt; unum sc. *Ministro Synagoga*, alterum *Archisynagogo*, & postremum *Rabban Gamalieli*. Elegantior nobis hic locus visus est, quam qui sicco pede prætereundus, ceu qui non tantum numerum poculorum nobis exhibet, quæ in funesta domo præbebantur, sed postremorum etiam nomina, & singularem usum recenset. Nos illud nunc præcipue spectamus, quod præter morem in funere *Rabban Simeonis F. G.* observatum dicitur. Scilicet suas hic singulares *Archisynagogo* & *Custodi* partes esse voluerunt, adeoque præter ordinem illis pocula miscuerunt. Pro eo vero quod hic cæterisque locis ראש הכנסת legitur, alibi רב *Rab* occurrit. *R. Benjamin Tudelensis, Itiner. pag. 73. fine.* ראש הגולה נותן להם רשות בכל הקהל האלו לשום על כל קהל וקהל רב וחזן כי הם באים אליו לקחת סמיכה ורשות: *Echmalotarcha dat illis potestatem per omnes illas congregationes, præficiendi singulis cœtibus Doctorem, & Ministrum, (Rab & Chazan.) Nam hi ad ipsum adeunt, ut promotionem & facultatem obtineant. Sic Orach chaj: Tit. LIII. §. 24.* צ'כור שצ'ריכין לשכור רב ושליח צ'כור ואין בידם כדי שכר שניהם אם הוא רב מובהק וגדול בתורה ובקי בהוראה הוא קודם ואם לאו ש' צ' קודם: *Si quæ Ecclesia DOCTOREM & MINISTRUM cœtus conducere debeat, neque tamen sit unde utrique stipendia persolvant: Si DOCTOR Vir celebris sit, magnusque in Lege, & versatus in fure, ille præfertur; sin vero, MINISTER COETUS præfertur. Habes utrinque duos, alterum Doctorem, Ministrum alterum: id quod nobis argumento est, qui hic Ministro additur, eundem esse, ac is qui supra; atque adeo ראש הכנסת illum esse, qui nunc vulgo in Synagogis רב Rab vel חכם Chacham, Doctor aut Sapiens appellatur.*

XX. Atque hæc, quæ hæcenus diximus, evidentia existimamus, & satis manifesta indicia, quibus *Archisynagogus*, quem investigandum suscepimus, deprehendi atque agnosci possit. Quare non est, cur alia incerta sectemur, & hinc inde oberrando nosmet ipsos, & Lectorem nostrum, amplius fatigemus. Est nihilominus adhuc quiddam, quod etsi pro certo atque explorato vendere non audeamus, tamen dignum visum est, quod aliis doctio-

doctioribus, diutiusque & felicius in hoc genere literarum versatis, proponamus perpendendum. Nimirum in Cod. *Sota*, Cap. IX. §. 15. varii deficientis inter Judæos una cum everfa republica scientiæ gradus recensentur. רבי אליעזר הגדול אומר מיום שהרב בית המקדש שרו חכמים למהוי כספריא וספריא כחונא וחונא כעמא דארעא וגו' *R. Elieser Magnus dicere solebat: Inde ex quo templum vastatum est, Sapientes cœperunt similes esse Scribis, Scribæ Chassani, Chassan denique ipsi plebi.* Hic præter indoctum vulgus tria hominum genera occurrunt, & procul dubio eorum, qui publico aliquo munere in reliqua multitudo funguntur. De *Chassane* res notissima est; neque minus de *Scribis*, modo ad ea attendatur, quæ *Dissert. 1. de Otiosis*, §. 33. sumus commentati, ubi סופרים, *Scribas* ostendimus esse *Ludimagistros*; id quod hoc ipso loco egregie confirmatur, ad quem *R. S. Farchi*, & ex eo *R. Jom Tobh* ita commentantur: ספריא: מלמדי תינוקות שהם קטנים מן החכמים: *Ludimagistri, qui sunt Sapientibus minores*, inferiores. Unde facile adducimur, ut idem de tertio ordine credamus, de *Sapientibus*; nim. illos publicos populi doctores fuisse, æque ac alteri duo, hi pueros instituendo, ille Synagogam custodiendo & curando, ejusdem ministri erant: atque adeo eosdem etiam fuisse ראשי כנסיות, *Archisynagogos*. Et si quis hos *Sapientes* de Doctoribus Academicis explicare malit, nequidem illud nostræ conjecturæ magnopere obesse potest; quandoquidem ex superioribus jam satis constat, & mox gravissimis testibus probabimus, *Archisynagogos* plerumque etiam esse *Professores*, sive Doctores Scholasticos. Sed ut in hoc loco cardo rei non vertitur, ita neque improbe de eo pugnare lubet. Alii de illo viderint. Nobis levis hujus conjecturæ, si tamen conjectura solum, jactura erit; quæ si album calculum minus mereri videbitur, infra solidiora & certiora ex eodem loco eruemus.

XXI. Quum vero non tantum ea, quæ in Synagoga fiunt, atque aliquando etiam eleemosynarum dispensationem, suo arbitrio & consilio Archisynagogus moderetur, uti ex iis constat, quæ jam supra ex *Farchio* aliisque intelleximus; sed idem *Farchius* in genere de eo prædicet, quod sit מתעסק בצרכי ציבור,

negotia cætus procuret: quo clarius & distinctius omnia cognoscamus, non abs re erit quædam aliorum loca producere, qui, ut erant in Synagoga Hebræorum verlatissimi, *Archisynagogi* officia paullo plenius enarrant.

XXII. *Cl. Buxtorfius* itaque *Synag. Jud.* Cap. XLVI. hoc modo illum describit: *Ubi decem circiter sunt familia Judaica, operam dant, ut ibi Rabbinum vel Morenu aliquem habeant, qui filios ipsorum informet, quem in rebus dubiis consulant; quique lectiones, preces, & reliqua, quæ ad cultum divinum ipsorum pertinent, peragat, moderetur & dirigat. Officium Rabbinorum & Doctorum horum est, alios Rabbinos, vel ex Rabbinis Moranan creare; Jus aliis dicere; veluti si quis alteri debitum solvere detrectet, Rabbi sub excommunicationis & anathematis pœna, eum ad solutionem adigit; Præfractis transgressoribus Legis, vel statutorum Rabbinorum, qui publice ea transgrediuntur, Adulterio, Incestu, Homicidio, Apostasia, Proditione &c. vel iis, qui jejunia debita non observarint, Sabbathum profanarint &c. pro ratione delicti pœnas irrogare; Excommunicationis fulmine ferire: Dubia circa licita & vetita occurrentia, decidere; De munditia & immunditia mulierum pronunciare; Contractus, sententias, etiam in litibus civilibus scribere: Matrimonia celebrare & confirmare; Divortia facere; Legem coram Ecclesia exponere, & concionari, Academia Rectoratu fungi &c. Non quidem id agit Vir Clarissimus, & de re Hebræorum undique meritissimus, ut hic quid *Archisynagogus* sit explicet, nam usitatis maxime & hodiernis nominibus utitur: sed tamen in eo, de quo agit, *Rabb* vel *Doctore*, ita illum nobis delineat atque accurate depingit, ut vel cæcus palpare possit, nullum alium hic designari. Id quod vel inde inprimis liquet, quod illum LECTIONES, PRECES, & RELIQUA, QUÆ AD CULTUM DIVINUM IPSORUM PERTINENT, PERAGERE, MODERARI ET DIRIGERE dicit; quæ sunt eadem illa omnia, quæ *Jarchius* tribuit לראש הכנסת ARCHISYNAGOGO, & DOCTORI CIVITATIS: ut & quod illi ACADEMIÆ RECTURAM adscribit, uti *R. Tanchum* DOCTORI CIVITATIS. In sequentibus tamen *Archisynagogi* mentionem facit, etsi, quod factum nollem: ita ut illum cum ראש הגלות *Echmalotarcha* confundat.*

XXIII. Sed

XXIII. Sed & R. Leonem de Modena audiamus, qui eundem Synagogæ Doctorem breviter quidem, pro more & instituto suo, sed satis graphice depingit, libro 11. de Ritibus Hebraeorum, Cap. 111. §. 2. *Chacham*, inquit, *Rav* vel *Morenu* in omnibus causis jus dicit, quæ licita vel illicita definit, deque omnibus, quæ ad cultum divinum sive religionem pertinent, pronunciat, imo ipsa etiam civilia tractat. Hi Sapientes, seu Magistri, publica matrimoniorum solennia administrant, & divortia promulgant. Nec non, siquidem donis ad id instructi sint, conciones habent, Scholisque præsunt. Immorigeros coercunt, eosque cœtu excludere possunt. Apud omnes autem sunt in magna estimatione & honore.

XXIV. Atque hic jam sese latissimus differendi campus aperiret, si singula persequi vellemus, atque universa Archisynagogi officia modo enarrata explicare. Quo pacto non hæc ipsa solum excutienda essent, sed & alia innumera, quæ cum his aliqua ratione sunt conjuncta; quod cum à præsentī instituto alienissimum sit, ubi Archisynagogum saltem investigare animum induximus, & dissertationis modum & limites longe excessurum, ea re lubentes supersedemus: eoque magis, quod adhuc alia quædam exponenda restant, ut cum hodiernos Archisynagogos melius cognoscamus, tum à Veteribus quædam ipsis indigna removeamus.

XXV. Ac primo quidem, Archisynagogo jam investigato atque agnito, nunc etiam illa Maimonide loca explicanda sunt, in quibus diximus, illum aliquando etiam ראש & ראש הציבור videri dici. Phrases ipsæ sic quidem satis conveniunt, neque facile definiri posse existimamus, quid inter ראש הכנסת, & ראש הציבור atque ראש הקהל, si per se sola considerentur, magnopere intersit; nisi forte hoc postremum nomen etiam aliis quibusdam tribuerit quarundam regionum & sequioris ævi usus,

Quem penes arbitrium est, & jus, & norma loquendi.

XXVI. Et sane, cum primum phrases hæc על ראש הציבור & על ראש הקהל diu multumque considerassemus, nihil prius potiusve occurrebat, quam illud denotari, quod alias dicunt בצבור vel ברהבים publice, in Synagoga: Id quod hac ratione

confici posse videbatur. Intelleximus nuper ex *Maimonide*, cœtum ad sacra non convenire nisi *præsente Doctore Synagogæ*; Vidimus item, Ministrum cœtus ab eodem legi, qui *coram ipso in cœtu* oret, cujus rei etiam exempla ex Cod. *Berachoth* produximus. Unde liquet, concionis sacræ & cultus divini necessarium quoddam, vel saltem ordinarium adjunctum esse præsentiam Archisynagogi. Inde porro factum est, ut quod publice in Synagoga fit, in Hebræi aliquando dicant fieri *coram, præsente Doctore*, aut *Archisynagogo*. Solent enim Hebræi sæpe ad res ipsas exprimendas ejusmodi tantum phrasas adhibere, quæ earum solum insignem quandam circumstantiam dicunt. Rhetoræ filii *Metonymiam* vocant. Ita qui preces publice fundit, dicitur *עובר או יורד לפני התיבה* *transiens vel descendens ante pulpitum*; quia is ad preces rite peragendas *ante pulpitum*, & aliquando etiam *depressiori loco stare* solet. Sic solennis Benedictio Sacerdotum vocatur *נשיאת כפים* *elevatio manuum*, & lotio manuum *נטילת ידים* *sublatio manuum*, à manibus in utroque ritu elevandis: Etsi postremæ phraseos non ignoramus alios aliam rationem afferre. Eodem igitur modo etiam hic factum putabamus, ut *Maimonides* cum vellet dicere *בציבור* *in cœtu*, aut *בבית הכנסת* *in Synagoga*, diceret *על ראש הציבור*, vel *על ראש הקהל*, quia Archisynagogus sacris illis, de quibus *Maimonides* agit, necessario interesse debet, vel saltem ordinario solet. Ita certe ipse in *Berachoth* accipit illud *בחבר עיר*, quod proprie sonat *in vel cum Socio Civitatis*, ut notet *בפני החכם* *coram, præsente Doctore*.

XXVII. Quod vero in hac phrasi *על* adhibeatur, quæ vobis nobis non exiguam difficultatem pariebat; id non tam *Maimonide* tribuendum existimabamus, quam Interpreti illius, qui hic nescio quem Idiotismum in versione Hebræa expressisse videbatur. Id quod tanto facilius nobis persuadebamus, quod Cel. *Pokockius* in Præfatione ad *Portam Mosis* observavit, *R. Josephum, Ben Isaac, Ben Aluphal*, Interpretem *Seder Moëd*, ipsum met ingenue confiteri: *dubitare sese annon alicubi erraverit, tum quod lingua Arabica proprietati magis quam Hebraica in aliquibus attenderit, (more, ut ait, plerorumque interpretum, qui lingua, è qua*

כאילו הוא דבר טבעי, usum præcipue sequuntur, במעתיק ac si res interpretibus plane naturalis esset:) tum alias insuper ob causas, & quod unius tantum exemplaris copiam haberet. Sed quicumque demum hujus phrascos hodie in versione occurrentis fons statui, siue eadem usu sacro voculæ על (apud, juxta) etiam defendi posset; illud nobis proximum videbatur, utroque loco Archisynagogum à Maimonide designari, quem & preces publicas, & Lectionem sacram moderari, evidentissimis gravissimorum virorum testimoniis supra dedimus comprobatum.

XXVIII. Cum vero tandem aliud agentes locum relegimus, illum multo aliter accipiendum videmus. Scilicet δευτέραι φροντίδες σοφώτεραι, & ut

Fortior in fulva novus est luctator arena;

sic quod omni animi intentione diu frustra quæris, sæpe recens, cum minime speres, subito invenis. Nunc itaque sic arbitramur, על ראש הקהל & על ראש הציבור simpliciter esse super caput cœtus. Qui textum sacrum publice prælegunt, vel preces dicunt, in altiori loco consistunt; populus vero humi instoreis, vel humilioribus subselliis confident: ut vox loquentis ex ambone super caput auditorum feratur. Ergo non debent legere על ראש הציבור ex ambone, publice in Synagoga, pauciores tribus; inprimisque Ecclesiæ Minister idoneus esse debet, qui alta atque elata voce loquatur על ראש הקהל super caput totius cœtus. Ut autem sic nunc vertere animum inducamus, dictum parallelum Maimonidæ facit, ad Cod. Megilla l. c. כל Ad verbum, אלו הם עיקרים בקריאה על ראש בני אדם. Hac omnia sunt fundamenta in lectione super caput hominum; simpliciter, hac sunt fundamenta lectionis publicæ, vel in publica lectione observanda. Est itaque על ראש הציבור או הקהל nihil aliud quam על ראש בני אדם, vel, uti alibi idem effertur, על ראשי העם, Foreh deah, Tit. cXLIV. §. 16. בני חכמים ותלמיד חכם בוסן שהדנים צריכים להם מפסיעין על ראשי העם ונכנסין למקומם: Filii Sapientum, & Vir Doctus, si quando cœtus eorum opera indigeat, incedunt super capita populi, & pergunt ad locum suum. Megillah, fol. 27. 2. ולא Neque inCESSI super capita populi Sancti.

eti. Ad quæ Buxi. L. T. 1773. Quando in scholis discipuli per distributos ordines in pavimentis ad pedes doctorum & praeceptorum suorum sedebant, tunc serius veniens & classes illas circumiens, aut mediam aliquam invadens, videbatur per capita condiscipulorum suorum incedere, &c. Vide & Cl. Coccejum, ad Misch. Sanhedr. Cap. IV. §. 4. Unde constat locis illis Maimonida non de Archisynagogo agi, sed de Lectione & Oratione quæ fit ex suggestu, super capita cætus inferiori loco confidentis.

XXIX. Secundo vero etiam ratio indaganda erit, quare titulus Archisynagogi, id est ראש הכנסת, hodie inter Judæos adeo rarus & inusitatus sit, cum olim, stante templo & R. P. ipsorum, longe usitatus fuerit; uti cum ex Talmude facile colligitur, tum ex ipsa historia N. T. abunde constat, ubi ἡ ἀρχισυναγωγὴ, vel ἀρχὴ τῆς συναγωγῆς frequens mentio occurrit, quemadmodum etiam longo tempore post apud Patres & J. C. Scilicet quæ aliarum omnium rerum fata sunt & vicissitudines, eadem quoque vocabulorum esse solent, inprimisque titulorum, qui aliquando mirum quanta incrementa sumunt. Ut verissime alicubi Horatius dixerit,

Multa renascentur, quæ jam cecidere; cadentque,

Quæ nunc sunt in honore vocabula; si volet usus,

Quem penes arbitrium est, & jus, & norma loquendi.

Id quod etiam Archisynagogo accidisse putamus.

XXX. Hunc nos supra evicimus plerumque etiam Rectoris Academici vice fungi, nec non aliquando etiam litigantibus jus dicere, vel saltem de licito & illicito, sive, uti nunc vulgo loquimur, de casibus conscientiae respondere. Ab his autem diversis muneribus, etiam nova nomina sortiuntur, audiuntque ראשי ישיבות Capita vel Rectores Academiæ, nec non אנשי בתי דין Patres Praefidesve judiciorum. Qui tituli cum nescio quid grandius sonent altero illo ראש הכנסת, hinc factum arbitramur, ut cum illos vulgo רב Doctoris, vel חכם Sapientis titulo ornarent, inde porro etiam Professores & Praefides judiciorum appellarint. Nobis certe, quascunque Judæorum Synagogas lustravimus, quoscunque illorum Doctores salutavimus, nunquam quemquam ראש הכנסת Archisynagogum invenire contigit; sed

sed vel *Rabb* aut *Chacham* solummodo, vel aliquando etiam **אב בית דין** Collegii *Judicum Præsidentem*, seu *Patrem*, nulla ne levissima quidem *Archisynagogi* mentione facta. Et cum jam ante biennium, & quod excurrit, Francofurti cum *Simeone Leone*, Medico, doctissimo humanissimoque viro essem, & de Synagogæ illius conditione, & Gubernatione conferrem, præter cæteros etiam *Abb beth din* commemorabat; *Archisynagogum* vero, tanquam is nullus in Synagoga esset, prorsus omittebat.

XXXI. Sed de hoc *Abb beth din*, *Præside Senatus*, paulo fusius agendum erit; nam de *Professore* hic multa dicere nihil attinet. Notum itaque est, ut in summo illo totius populi *Judicio* & concilio LXX-virali præ cæteris omnibus tres excelluerint singulari auctoritate & dignitate conspici, **נאיש** *Princeps*, **אב"ד** *Præsides Senatus*, & **חכם** *Sapiens*. Hi qui fuerint non melius explicare poterimus, quam illis Hebræorum verbis, quæ *Cel. Coccejus* ex *Horajoth* produxit, ad *Sanh.* Cap. iv. §. 4. **הנשיא הוא** *Nasi seu Princeps*, qui interpretandæ publicæ legis auctoritatem habet. **אב כ"ד הוא גדול** *Pater Senatus is Judicum antecessor*, cujus ore lites deciduntur. **חכם הוא הגדול שבחכמים** *Sapiens is dicitur*, qui inter *Doctores* præcellit, cum quo de agendis communicatur, peritus sensuum & rationum legis &c.

XXXII. *Præsidis* itaque maxima auctoritas erat in controversiis decidendis, qui primus secessionem faciebat, & in cujus sententiam cæteri fere pedibus ibant: *Sapientem* vero de jure consulebant, & sensu legis divinæ, atque iis, opinor, quæ universi populi mores, & Rempublicam spectarent. Adeo ut hi duo quodammodo cum *Syndicis* comparari posse videantur, qui in Belgio vulgo *Pensionarii* dicuntur, (quibusdam *Loontrekkende Raadsheeren*;) quos oppidani Magistratus in Frisia, si quando in causis civilibus sententia sint ferendæ, consulunt; alibi vero etiam in gravissimis civitatis, Rive publicæ negotiis, in consilium solent adhibere. Ut autem illi in supremo illo senatu dicuntur fuisse, ita iidem vel similes etiam in minoribus locis esse potuerunt, vel forte etiam debuerunt. De quo quicquid credere

dere lubeat; illud negari non potest, sequentibus temporibus fuisse & etiamnum in Synagogis esse, qui *Patres Senatus* audiant, etsi longe alia hodiernorum ratio sit, quam Veterum fuerit, neque hodie etiam eadem ubique consuetudo observetur. Nam cum quibusdam locis judicia exercent, alibi id iisdem non permittitur. Sic sane Francofurti *Abh Beth din*, (verba sunt D. *Simionis Leon*, ex cuius ore hæc olim scripta nunc referimus) *litigantibus jus non dicit, sed tantum de licito & illicito, immunditie &c. pronunciat*: Sunt enim ibi alii juri dicundo præfecti, דינים scilicet, *Judices*, qui sex sunt numero, neque tamen omnes simul, sed per vices bini vel terni hoc munere funguntur. Alibi vero *Abh Beth din* etiam jurisdictionem exercet, uti nuperrime ex *Buxtorffio*, & *Leone Mutinensi* intelleximus. Et hujus generis omnes illos esse existimamus, qui Principum quorundam indultu in Germania, ubi Judæis in causis plerisque, quæ tam ad forum, & leges, ac jura ipsorum, quam ad superstitionem pertinent, suo jure vivere datur, per integras regiones causas cognoscunt, & quasi Prætores Provinciales jurisdictionem habent; quique, uti Cl. *Buxtorffius* ait, à certis quibusdam districtibus & territoriis stipendia accipiunt. Atque ita novimus R. *Meir Francfurter*, Clarissimum Doctissimumque Virum, qui aliquot abhinc annis in Clivis *Abh Beth din* fuit, inde Confluentes esse evocatum, ubi Judæis per universum Archiepiscopatum Trevirensensem dispersis jus dicit.

XXXIII. Atque ita jam à multis retro seculis inter exules Judæos obtinet, ut summi populi Doctores etiam Judices agant. Sic in *Kabbala* R. *Abraham Ben Dior* fol. 29. col. 1. f. de R. *Nathane* legimus, qui Cordubæ in Hispania דיין *Judex* fuerit, & simul *Academiae Doctor*: cui sese utroque munere sponte & generose abdicanti, in utroque etiam successit R. *Moses*, qui cum ab Ismaëlitis captus & Cordubæ venditus esset, præclaris summæ eruditionis speciminibus publice editis, suadente atque annitente ipse R. *Nathan*, cœtus Cordubensis *Judex* & Professor est creatus. Historia prolixior est, quam ut eam adscribere lubeat. Contigit autem illud tempore *Rabb Scherira Gaon*; Ita enim idem R. *Abraham* l. c. col. 2. דבר זה היה בימי רב שרירא

שרירא נאון קרוב לשנת ד' אלפים תש"נ הן פחות מעט:

Contigit hac res tempore Rabh Scherira Gaon, circa annum plus minus quater millesimum septingentesimum & quinquagesimum, id est, ex nostro computo nongentesimum & nonagesimum. Sed & multo ante idem in Babylonia obtinuit, ubi controversiæ pleræque omnes ad Rectores Academiæ Soranæ & Pumbedithanæ mittebantur, & ab iisdem decidebantur, uti prolixè narrat R. Abraham Zachuth in Fuchasin, fol. 125. col. 1.

XXXIV. Cum itaque *Archisynagogi*, præterquam quod sacra moderantur in Synagogis, etiam Academiis & judiciis præesse soleant, qui insignes sane dignitatis gradus sunt: facile est cogitare, illos relicto altero illo titulo novos adscivisse, ut jam in celebrioribus Synagogis non amplius ראשי כנסיות *Archisynagogi*, sed potius אבות בתי דינים *Supremi Praesides judiciorum*, & ראשי ישיבות *Rectores Academiæ* appellentur. Ac cum horum posterior frequens sit in inscriptionibus librorum, ubi sæpe ריש מתיבתא פלוני *Rector Academia N.* occurrit, tum utrumque conjunctum invenimus in Censuris & Privilegiis præcipuorum utriusque Germaniæ & Poloniæ Doctorum, præmissis Libro *Schylchan Aruch*, à R. Mose Ribka Amstelodami edito, anno 1661. Unde hodiernos *Archisynagogorum* titulos cognoscere non injucundum erit.

XXXV. Ac generalis quidem horum Privilegiorum titulus ita habet: הסכמות וגזירות חכמי רבני נאון קהלות קדושות גלוייתנו אשר דברו בשבה הספר הזה והסכימו שלא ידפסו במשך עשר שנים הבאות עלינו בשלום: *Approbationes & decreta Sapientum, Magistrorum, atque Excellentissimorum Doctorum Sanctarum Ecclesiarum nostrarum in exilio; qui hunc librum laudant, & communi consilio decreverunt, ne quis illum per decem primos annos (quos in pace transigamus!) recudat.* Singularum vero literarum inscriptiones hos Sapientum titulos præ se ferunt. הסכמת וגזירות חכמי רבני נאון קהלות הקדושות אשר באמשטרדם: *Encomium & Privilegium Sapientum, Magistrorum, & Excellentissimorum Doctorum Sanctarum Synagogarum Amstelodamensium.* Erant hi ex Lusitanis Isaac Abuhabb, Moseh Raphaël de Aguilar, & Isaac Nahar; ex Germanis vero Iitzchak

Eisak, & *Berachias Berech* hujus filius : quorum judicio etiam subscripserant Rabbini Livornenses. Rursum הסכמת וגזירת הרב הגדול הגאון מוה"ר מנחם מענדל ריש מתיבתא ואב"ד בק"ק פראנקפורט יע"א : *Judicium & privilegium Magnifici atque Excellentissimi Doctoris, Magistri Nostri Clarissimi, Menachem Mendel, Rectoris Academia, & Prasidis Senatus in Sanctissima Synagoga Francofurtensi, quam D. O. M. salvam esse velit!* Sic porro, *Approbatio Excellentissimi Maximique Viri, Doctoris Nostri Clarissimi, Jehosua Esil, Rectoris Academia Senatusque Prasidis, in Sancta Ecclesia Cracoviensi, &c. Ut & Clariss. Excell. Viri, D. Arjeh Lebh, Rect. Acad. & Pras. Sen. Sanctae Synagoga Viennensis &c. itemque Viri Excellentiss. M. N. Gersom Askenasi, Rect. Acad. & Pras. Sen. in S. S. Nicolaiburgensi.* In quibus omnibus iidem omnium Doctorum tituli recurrunt. Ut & in illo diplomate Doctorum Polonicorum, quod in Veneranda Synodo Jaroslaviae ex praecipuis Poloniae partibus coacta, in eundem finem concesserunt. Est enim illud הסכמת וגזירת הרבנים הגדולים הגאונים ומורי צדק אב"ד וראשי ישיבות דארבע ארצות אשר במדינת מלכות פולין שנתוועדו בוועד הקדוש ביריד יערסלב.

XXXVI. In his titulis praeter ordinaria *Virorum Clarissimorum & Excellentium*, nulli alii occurrunt, quam *Prasides Senatus & Professores Academicarum*, iidemque in postremo etiam *Doctores iustitia*. Qui cum porro etiam soli Synodum constituent, in qua de gravissimis nationis suae negotiis deliberant, vel praecipuas in illa partes agant : manifestum esse existimamus, nullos alios istis titulis designari, quam quos olim ראשי כנסיות *Archisynagogas* appellabant. Et si quid decernendum, quod integras quasque Synagogas obliget; cujus contemptus atque transgressio excommunicationis reatum inferat, & diris omnibus subji- ciat : à quo alio potius illud decernatur, quam ab illo qui totius Synagogae Princeps est & audit? Cum itaque *Archisynagogi*, imprimisque illi qui celebrioribus Synagogis praesunt, alia quoque nomina ab aliis augustioribus muneribus sint sortiti; antiquum illud in desuetudinem abiisse videtur, vel certe lequentibus temporibus, imprimisque hodie, quam rarissime usurpari.

XXXVII.

XXXVII. Quod vero cum Cel. *Buxtorffio* & *Leone Mutinensi* diximus, *Archisynagogum* etiam *jus dicere*, & *Academiae Rectura* *fungi*; id omne, & quicquid aliud ejus generis esse potest, cum grano salis est accipiendum, & uti Hebraei passim monent, הכל לפי מנהג המקום *unumquodque pro more & ratione loci*. Neque enim adeo immemores sumus eorum, quae modo ex ore Cl. Doct. *Simeonis Leon* narravimus de *Abb Beth din* Francofurtensi; aut adeo hospites in Synagoga Amstelodamensi; quin sciamus, *Archisynagogum* alibi *jus non dicere*, alibi vero etiam ne quidem *Academiae praesse*. Cujus posterioris rei exemplum hoc tempore Amstelodami cernitur, ubi *Chacham Isaac Abuhab*, Vir annis meritisque gravis, *Chacham Sasportia* illi in munere Academico successore, nunc tantum in Synagoga summum Antistitem agit, cum olim etiam *Academiae* recturam gereret.

XXXVIII. Dum haec jam à typothetis adornata relegimus atque emendamus, aliud agentes insignem locum de *Archisynagogo* apud Cel. *Buxtorffium* offendimus, quem ubivis potius exhibere maluimus, quam negligere: facit enim mirifice ad confirmationem & illustrationem eorum, quae hactenus cum ex eodem *Buxtorffio*, tum aliunde in medium produximus. Est is de *Abbreuiat. Hebr.* pag. 115. ubi de origine tituli *Morenu* sequentia in rem nostram scribit. *Ferunt occasionem hujus tituli fuisse consuetudinem Christianorum, qui Doctrina laude excellentes viros suos promoverunt in Doctores. Inde Judaei voluerunt etiam inter se Doctores habere, qui supra alios Rabbanim seu Magistros emerent. Sic מורה vel מורנו Morenu creatus fuit, qui Rabbi antea erat, ut reliquorum Rabbanim sive MAGISTRORUM CAPUT esset, & SYNAGOGAE RECTOR, PRÆTOR AC JUDEX SUMMUS, judicandi ac puniendi jus habens. Ecce rursus Morenu hunc reliquorum Magistrorum caput, i. e. ראש ישיבה, eundemque Rectorem Synagoga, i. e. ראש הכנסת, & denique etiam Pratorem Judicemque summum, i. e. אב בית דין, Quo testimonio nullum aliud luculentius desideramus.*

XXXIX. Possemus hic jam manum de tabula, & relicto *Archisynagogo* ad *Presbyteros*, seu reliquos *Synagoga* *Gubernatores* transire, nisi manum moramque nobis injicerent, qui *Archisynagogo*

nagogo *Sudarium* vel vexillum obtrudunt, quo jactato signum det, si quando populus debeat ad preces respondere *Amen*. Quod cum *Chazan*is sive *Custodis* fuerit, & à dignitate Archisynagogi alienissimum; ab hoc vilissimo officio illum vindicandum censemus: quo amicio rem in posterum habeamus, si quando nobis consilio auxiliove illius in accuratiore Synagogæ perlustratione opus sit futurum. Id quod Archisynagogo jam investigato *tertium* & ultimum erit, quo expedito nos ad reliquos, qui aliquod munus in Synagoga gesserunt, conferemus.

XL. Nimirum *Angelus Caninius* locum ex *Cod. Succa* notat, ubi *הממונה hamemunneh* dicitur sudarium circumegisse, ut populus responderet *Amen*. Hunc *הממונה* Vir Doctissimus *Synagoga Praefectum* interpretatur; qui quia sudarium movisse dicitur, *Alii* hinc singulare quoddam *Archisynagogi* officium exsculpunt. Verba textus Hebraei ita habent: *בימה של עץ באמצע וחזן הכנסת עומד עליה לקרות בתורה והיה הממונה מניף* Quæ sic vertuntur: *Suggestus ligneus in medio erat, & Lector Synagogæ in eo stabat ut legem recitaret. Porro SYNAGOGÆ PRÆFECTUS SUDARIUM CIRCUMAGEBAT, ET ILLI RESPONDEBANT: AMEN.* Ex hoc itaque loco *Alii* duplex Archisynagogi officium circa preces in Synagoga fusas quam evidentissime constare arbitrantur, siquidem Archisynagogus & (1.) *agitare sudarium* debuerit, & (2.) *primus respondere Amen*, (quod utrumque ex hoc loco curate notandum putant) ita ut coetus ad *agitationem Praefecti*, illiusque *vocem AMEN* responderet.

XLI. Sed quam hæc inepta sint, si de *Archisynagogo* accipias, cum illa docent, quæ novi hujus officii inventores ipsimet sibi ex *Elia Levita* objiciunt, tum locus parallelus Codicis Babylonici, ubi data explicatio vocis *הממונה* satis clare refutatur. Est is *Cod. Succah*, cap. v. in *Gem. ad Misch.* 2. fol. 51. col. 2. in descriptione amplissimæ & splendidissimæ illius Synagogæ Alexandrinæ: *ובימה של עץ באמצעותה וחזן הכנסת עומד עליה והסודרין בידו וכיון שהגיע לענות אמן היה מניף בסודר וכל העם עונים אמן ולא היו יושבין מעורבין אלא זהבין בפני*

בפני עצמן וכספין בפני עצמן ונפחין בפני עצמן וטרסין
בפני עצמן וגרדיין בפני עצמן וכשעני נכנס שם היה מכיר
בעלי אומנותו ונפנה לשם ומשם פרנסתו ופרנסת אנשי ביתו:

Et in medio ejus suggestus ligneus erat, in quo CUSTOS SYNAGOGÆ stabat, & sudarium in manu ejus; & cum eo pervenisset, ut respondendum esset Amen, sudarium agitabat, omnisque populus respondebat Amen. Non sedebant autem ibi promiscue, sed aurifabri soli, & argentarii soli, ferrarii item, ararii & textores soli. Et si quis pauper ingrederetur, agnoscebat illico viros opificii sui (eiusdem artis vel opificii cultores) & ad illos sese recipiebat, à quibus ipsi & universæ familie alimenta liberaliter suppeditabantur.

XLII. Priusquam vero rem ipsam aggrediamur, non possumus, quin ἐν παρόδῳ examinemus observationem, quam alii ex hoc loco eruunt, ad illustrationem dicti illius *Jac. 11. 2.* ubi Apostolus προσωποληψίαν primorum Christianorum increpat, quam simul cum Synagoga à Judæis retinuerint, idque quia sedilium discrimen cum quorundam fratrum contemptu ita curiose observabant. Id quod quam accuratissime illi, quem modo produximus, loco respondere putant, ceu ex quo evidentissimum sit, veteres Synagogas distinctissimis instructas fuisse subselliis pro cujusque dignitate & artificio, ita UT PAUPERIBUS NULLUS PENE RELICTUS SIT LOCUS. Ita alii de horum locorum parallelia existimant, quam libenter fatemur tantum abesse ut videre queamus, ut potius contraria omnia hic animadvertamus, atque adeo δις διὰ πασῶν putemus differre.

XLIII. Agitur quidem utrobique de ingressu pauperis in Synagogam, & sic hætenus conveniunt: sed in modo excipiendi plane differunt. Nam in Synagoga *Jacobi*, cum ditioribus locus monstraretur, ubi molliter considerent, pauper stare jubebatur, vel in suppedaneo locum capere: In *Alexandrina* vero pauperes non exspectabant, donec alius locum monstraret, sed ad suæ quisque artis cultores, incertum quo signo cognitos, sese conferebant, & locum inveniebant. Nam quod negligentius habitum sint, à subselliis eorum, ad quos sese recipiebant, rejecti, vel stare aut in suppedaneo sedere jussi, illius in hoc textu nec vola nec vestigium apparet. Fuit quidem amplissima illa ædes

quadam subselliorum varietate distincta, sed absque ullo fratrum tenuiorum contemptu, nulla dignitatis ratione habita, sed tantum ordinis & utilitatis.

XLIV. Habent id celebriores urbes, ut indices adinveniantur, quæ ad meliorem ordinem faciant, & commodum civitatis. Quemadmodum igitur in Amstelodamensi florentissimæ urbis foro sua mercatoribus loca assignata, ac tandem etiam numeris distincta videmus; quomodo etiam qui hospites in urbe sunt, quemcunque conventum volunt, quam facillime investigant, quoniam sui quisque generis hominibus sese aggregat: ita etiam in celeberrima illa Synagoga Alexandrina loca & subsellia discreta fuere. Id quod nemo mirari debet in ea urbe factum, quæ cum civium inprimisque Judæorum frequentia, tum artium omnium scientiarumque studiis florentissima,

— *tantum alias inter caput extulit urbes,*

Quantum lenta solent inter viburna cupressi.

Quid quod in ipso illo subselliorum discrimine nullus Alexandrinorum fastus elucet, etsi cætera omnia sic satis ad ornatum & pompam erant composita; sed provida eorundem in pauperes eura perspicitur, siquidem à peregrinis agniti & appellati, iisdem liberaliter de victu cæterisque necessariis prospiciebant.

XLV. Neque vero minus mirari subit, illustrationem loc. cit. ex constitutione Scholæ Alexandrinæ peti; siquidem illa non tantum respectu artificiosæ structuræ, atque pretiosissimorum ornamentorum, à cæteris diversa fuerit, sed inprimis amplitudine, quæ tanta erat, ut ingentem Judæorum multitudinem, quæ Alexandriae erat, capere posset: unde aliud novum discrimen sequitur, ratione subselliorum, quibus singula collegia inter se erant distincta. Nam cæteræ omnes Synagogæ, quæ alibi fuerunt, illo modo discretæ fuisse nusquam, quod sciam, leguntur. Cujus rei non difficile est rationem reddere, quod ubi magna esset hominum & variorum opificum frequentia, ibi non omnes in unam scholam convenirent; sed qui vel eandem artem exercebant, vel ex una & eadem provincia oriundi erant, peculiarem & à reliquis secretam Synagogam frequentarent. Id quod vel ex historia Apostolorum notum est, in qua Cap. vi. 9. &

& *Libertini*, & *Cyrenæi*, & *Alexandrini*, & *Cilices*, & *Asiatici* Hierosolymis suas singuli Synagogas habuisse leguntur: ad quas procul dubio sese contulerunt, qui ratione soli natalis ad eorum aliquos pertinebant. Sed & qui ejusdem artis erant, peculiares Synagogas habebant. *Megill. Cap. בני העיר*. Initio *Gemara* ad s. i. *אמר ר' יהודה מעשה בבית הכנסת של טורסיים שהיה*. *Dixit R. Jehuda. Exemplo est Synagoga ÆRARIORUM (R. S. Farchi צורפי נהושת)* qua fuit Hierosolymis, quam vendiderunt *R. Elieseri*, qui omnia sua negotia in ea peregit. Quæ Synagoga *Ærariorum* procul dubio illa ipsa est, quæ *Act. vi. 9. Alexandrinorum* dicitur. Vide *Lightf. ad l. c. & Cent. Chorogr. Matthæo præmissa*, Cap. xxxvi. Cum itaque alibi diversa hominum genera non distincta in una Synagoga subsellia habuerint, sed Synagogas ipsas diversas; apparet, quam belle argumentum ab eo, quod ædi Alexandrinæ prorsus singulare fuit, ad reliquas omnes Synagogas procedat.

XLVI. Sed ut è diverticulo in viam redeamus, ex lectione Codicis Babylonici ipsa luce meridiana est manifestius, non *Archisynagogum* illum esse qui sudarium movit, sed *חזן Chazanem, Custodem Synagogæ*, Archisynagogo immane quantum inferiorem. Dubitas adhuc, aut lectionem sollicitare lubet? audi modo *Farchium* ad h. l. *חזן הכנסת שמש הציבור* *Chazan hakkeneseth*, id est, inquit, *famulus cætus*. לענות אמן שהיה שלח שלפני התיבה גומר פרשתו וזן לא היו יכולין כולן לשמוע קולו: Ad respondendum Amen. Quod Minister (cætus) qui est ante pluteum, absolveret benedictionem suam, neque omnes vocem ejus possent audire. Et adde *Eliam Levitam*, in *Tisbi*, voce *Chasfan* אבל מצאתי ששלח הציבור ר' ל שמש הקהל נקרא חזן: כאמרם החזן היה מניח בסודר: Sed inveni, inquit, *Legatum cætus*, id est, *famulum cætus vocari חזן*, ut cum dicunt *R. N. CHASAN MOVEBAT SUDARIUM*. Quem locum, vel phraseologiam, non est cur alibi sollicitè quæramus, quam in *Succa*, l. c. quo *Eliam* respicere vel inde liquet, quod textum ipsum, ne minimo quidem apice mutato, describat: nec describat modo, sed, quod nos jam præcipue spectamus, etiam explicet. Explicat

plicat autem ita, ut non *Archisynagogum*, sed *Famulum*, infimi ordinis in Synagoga ministrum, sudarium agitalle dicat.

XLVII. Etsi vero hæc evidentiora sunt, quam ut à quocumque ulla specie negari possint, nondum tamen alterius sententiæ patroni sibi satisfactum putabunt; ceu qui lautam hanc provinciam inter summum Synagogæ Principem, ejusdemque infimum ministrum, nobile sc. & bene compositum par Collegarum, malent dividere, quam *Chazani* in solidum relinquere: non obstante eo, quod Hebræi illam huic soli in solidum adsignant. Operæ itaque pretium fecerimus, si Archisynagogum hoc onere prorsus liberemus. Hanc in rem vero ipsum fundamentum alterius illius sententiæ convellendum erit, & vox ממונה diligentius excutienda, quam Viri Docti *Praefectum* reddunt, in qua tantum roboris esse arbitrantur, ut *alium quam SYNAGOGÆ PRÆFECTUM intelligere nefas esse* dicant.

XLVIII. Hic itaque pedem, quod ajunt, conferamus, & videamus, quænam vera & genuina hujus vocis vis sit. Dubium vero non est, quin ממונה *Praefectum* notet, id est, illum qui alicui negotio curando est præpositus. מנה enim, vel Chald. מני est *constituere, creare, negotio alicui præficere*, uti cum apud *Buxt. Lex. Talm.* col. 1222. videri potest, tum sequentibus exemplis evadet manifestum. Observanda autem ante omnia est varia hujus verbi constructio, atque inde diversus ejusdem usus.

XLIX. Invenitur itaque aliquando absolute positum cum sequente accusativo, aliquando interveniente præpositione על super, ל, in, vel תחת loco. Chaldaismi exempla ex *Buxtorffio* hæc sunt. Dan. 11. 24 די מני מלכא, *Quem constituerat Rex.* Dan. 111. 11. די מנית יתהון, *Quos constituisti.* Deut. xvii. 15. מנאה תמני עלך מלכא די יתריי יי אלהך ביה מנו אחך תמני עלך מלכא לית לך רשו למנאה עלך גבר נכראה די לא אחך הוא: CONSTITUENDO CONSTITUES super te REGEM, quo Dominus Deus tuus deletabitur (vel quem elegerit, nam tam pro Hebr. בחר adhibetur, Gen. vi. 2. quam pro רצה vel הפץ, uti alibi passim) è medio fratrum tuorum CONSTITUES super te REGEM. Non erit tibi facultas CONSTITUENDI super te VIRUM PEREGRINUM, qui non sit frater tuus. Ubi etiam על accedit, על super te, quemadmodum

dum etiam commate præcedente legitur: **וְחִימָר אֲמַנִי עָלַי מֶלֶכָא** *Et dixeris, CONSTITUAM SUPER ME regem.* Sic cum ל, Psal. 45: 17. **חֲמַנִינוֹן לְאַרְכֹּנֵי** *Constitues illos Principes.* Psal. 110. **אֲתַמְנָא לְדִין עַל עַמִּי** *Constitutus est Judex (proprie in Judicem) super populos.* Et alio usu Hos. 1: 11. **וְיִסְנוֹן לְהֹן רִישׁ חָדָד** *Et præficient sibi caput unum.* Exempla vocis cum תַּחַת constructæ ibidem non occurrunt, quæ tamen frequentia sunt apud Rabbinos, cujus generis plura infra producemus. Nunc duo hæc sufficiant. *R. Schelomoh ben Addereth, in Q & R. §. 300. f.* **כִּי לִפִּי מֶרֶץ שְׂאֵנִי רֹאֶה מִמֶּנִּהֲנִי אוֹתָן הַמְּקוֹמוֹת הַבְּנִיִּים** *Nam quantum ego ex receptis horum locorum moribus perspicere possum, filii constituuntur consensu universi cætus Ministri Synagoga loco patrum.* *R. Mordechai Zaphe, Orach chaj: tit. LIII. §. 6.* **אֶפִּילוּ שְׂאֵחַר מִמוֹנָה אֵלֶּה שְׂמִמָּנָה זֶה תַּחַתּוֹ לְהַתְּפִלָּל בְּמִקְוָמוֹ לַעֲתִי יְרוּעִי וְגוֹ'** *Etiam cum est aliquis Minister, sed qui constituat alterum loco suo, ut certis temporibus pro ipso oret.*

L. Sed & illud præterea notandum venit, quando cum עַל conjungitur, aliquando sequi nomina hominum, quorum aliquis Princeps constituitur, aliquando vero etiam nomina rei. Illius generis exempla sunt Chaldaica pleraque, quibus ex Talmude & Rabbinis nunc illud accedat, quod etiam infra sæpius repetendum erit; **תַּחַת הַמְּמוֹנִים עַל הַצִּיבּוֹר. וְהָרְאוּיִים לְהַמְּנוֹת עַל** *Viri Docti qui præfecti sunt cætui; digni qui præficiantur cætui; & quorum Patres quondam cætui præfecti fuerunt.* Hujus vero exemplum illud esto, quod in *Schulchan Aruch* legitur, *Orach chaj: Tit. LIII. §. 26.* **קָהַל שְׁנֵהֲגוּ לְמִנּוֹת אַנְשֵׁים עַל צִרְכֵּי הַצִּיבּוֹר לִזְמַן וּבִהְגִיעַ הַזְּמַן יֵצְאוּ אֵלָיו וַיִּכְנְסוּ אַחֲרָיו בֵּין לַחֹן בֵּין לְקוֹפֶה שֶׁל צִדְקָה** *Si cætus quosdam soleat ad tempus præficere NEGOTIIS UNIVERSITATIS, atque illo elapso his officio decedentibus alii in illorum locum succedant, sive ad MINISTERIUM SYNAGOGÆ, sive ad CISTAM ELEEMOSYNARIAM, sive ad RELIQUA NECESSARIA SYNAGOGÆ MUNIA procuranda &c.* Ubi varios vides non cætui, sed negotiis cætus præfectos. Quem-

admodum Cap. v. *Schek*. §. i. complures *præfecti* leguntur in templo, non hominum, sed certarum rerum.

LI. Unde quivis facile intelligit, quid notet quæ hinc derivatur vox **ממונה**, nempe eum, qui cujuscunque negotii procuratori est præfectus, ut munus aliquod publicum administret. Unde adeo etiam nulli dubitamus quin ipsum Latinum *Munus* sit derivatum, quatenus illud significat officium cujuscunque hominis, ex quo commodum ad universos singulosque cives, remve eorum pervenit; voce officii latius accepta, non tantum de munere publico & honore, sed etiam de ministerio viliori. Quemadmodum eadem vox *Munus* etiam alteram illam significationem *doni* ab Hebræa origine mutuatur, quoniam **מנה** *donum* notat: pariterque Græcum *μνὰ*, & *Mina*, ab eadem radice derivantur. Sed hæc ἐν παρόδῳ. *Memunneh* itaque eum significat, qui *Munus* quodcunque administrat, sive cum dignitate aliqua, sive absque illa; sive suo nomine, sive etiam alterius, cujus aliquando vices gerit. Latine *Præfectum* dixeris, vel si cui hæc vox strictioris usus videatur, *Officialem*, qui Juris Consultis non tantum venit pro *Rectore Provinciarum*, *Præside*, *Gubernatore* &c. sed & pro *Vicario*, & *Ministro*, sive *Apparitore magistratum*. Vide sis *Lex. Jur. Calvinii*.

LII. Cum itaque vox **ממונה** adeo latæ sit significationis, vel ex addita aliqua voce, vel ex ipsa materia, de cujusque loci sensu judicium est faciendum. Sic in Synagoga *Seniores*, sive *Rectores*, dicuntur **ממונים על הצבור** *Præfecti cœtui*, Magistratus. In templo Sacerdos secundus simpliciter **ממונה** appellatur, non quod summus templi Præfectus esset, uti quidam existimare videntur, sed quod vicariam summo Sacerdoti operam præstaret. Hanc nominis hujus rationem *Bartenorius* reddit, ad *Cod. Sanh.* Cap. ii. §. i. **הממונה הוּא הסגן שהוא ממונה לעבוד בכ"ג ביום הכיפורים** *Hamemunneh hic est Segen, quia (vel, si malis, qui) constitutus est, ut sacra faciat loco summi sacerdotis, si quando summo Sacerdoti aliquod vitium die expiationis obtingat.* Reddit, inquam, *Bartenorius* hic rationem, quare **ממונה** appelletur, uti disertis verbis testatur *R. Jom Tobh* in *Tosaphoth*, ad *Cod. Joma*, Cap.

III. §. I. הממונה פי' הר"ב הוא הסגן וכן פירש רש"י והטעם Hamemunneh. R. Bartenora exponit per Segen. Eodemque modo jam ante ipsum explicuerat R. S. J. Rationem vero, cur (Segen) Memunneh appelletur, idem Bartenora reddit ad initium Cap. II. Sanhedrin. Sed & alii complures in templo ממונים Officiales fuerunt. Schekal. Cap. v. §. I. אלו הן הממונים שבמקדש יוחנן בן פנחס על החותמות. Hi erant Officiales Templi, Jochanan Pineasi F. praefectus erat sigillis: Achias libaminibus, &c. vide reliqua ibidem, & adde Lexicon Ottonis, pag. 424. f.

LIII. Cum itaque omnes illi vocentur ממונים, cave, Lector, vocem hanc, quando alicubi simpliciter legitur, de summo Templi Praefecto accipias. Nam de quovis alio accipi nos commentarii Hebraeorum docent. Sic etsi Jarchius, Bartenorius, & Jom Tobh vocem הממונה, Joma, Cap. III. §. I. de Vicario summi Sacerdotis explicant, iidem tamen alibi de alio interpretantur. Sic Ibid. Cap. II. §. I. ad illud הממונה אומר להם, R. S. Jarchi addit הממונה על הפייסות Praefectus SORTIBUS dicebat ad omnes. Eodemque modo Bartenorius. R. Jom Tobh vero ad Jom Cap. III. §. I. alios esse testatur, qui illum Memunneh non de Sacerdote secundo accipiant, sed de eodem sortibus Praefecto. ותוספות בפ"א דמנחות דף ק' דחו זה הפירוש וכתבו ממונה אחר היה ושם היה זה שהוא ממונה על הפייסות דמקרי Et auctor Additamentorum ad Cap. XI. Cod. Menachoth, fol. 100. refutat hanc explicationem, scribitque hunc alium Praefectum fuisse, & forte illum, qui sortibus praefectus erat, quem etiam absolute Memunneh appellare solent. Haftenus ille. Sic & R. Nathan in Aruch ad vocem פקיע, quod est Jom. fol. 23. col. I. m. לוקה מן הממונה בפקיע Napulat à Praefecto scutica; ita explicat; הממונה בפקיע הממונה להכות בזה Qui praefectus est, (vel constitutus ad id) ut cadat illa scutica. Sc. vocem generaliore ex praesenti argumento restringit.

LIV. Imo vero etiam illi, qui minima quaeque officia in templo obibant, aut artem quamcunque exercebant; ממונים dicuntur,

cuntur, loc. cit. *Schekalim*, Janitores sc. Piftores, Aromatarii, ut & qui velis templi præerant, & vestibus Sacerdotum. Quorum omnium munus nemo temere *magistratum* existimaverit, sed tantum *templi ministerium*.

LV. Quæ cum ita fint, nemo negare poterit, titulum **הממונה** *hamemunneh*, *Chassani*, five *Custodi* Synagogæ convenire, quandoquidem certis quibusdam negotiis in Synagoga procurandis æque *præficiatur*, ac quivis illorum, qui in templo **ממונים** *Præfeti*, vel *Officiales* dicebantur. Vox **מנה** certe frequentissime de eo usurpatur, cujusmodi locorum infra abunde producemus, cum de **זון** & **צ"ש** ex professo agemus; & hic nunc repeti possunt, quæ modo §. XLVIII. ex R. S. B. A. & R. *Mordechai Zaphe* depromsimus.

LVI. Sed parum præstiterimus hæc omnia congerendo, nisi testibus omni exceptione majoribus probatum demus, *Custodem* nostrum etiam sæpe simpliciter **ממונה** *Memunneh*, *Præfectum* vel *Officiale* appellari. Nam etsi lectione & auctoritate Codicis Babylonici, (qui ab omnibus ubique Judæis Hierosolymitano semper multis modis est prælatus, & propter exemplorum copiam, usumque quotidianum, librariorum mendis minus est fœdatus, cum quotquot jam Hierosolymitani sunt editiones, uti nobis certissimis argumentis constat, ex corruptissimis codicibus manarint) & testimoniis gravissimorum auctorum, inprimisque *Alphesii*, ex *Additamentis* ejus ad Codicem *Joma*, alteram lectionem facile poteramus refutare; tamen & lectori nostro gratius facturos speramus, & rem ipsam melius exposituros, si titulo *Hamemunneh* Custodi Synagogæ asserto, amicum utriusque Codicis consensum demonstramus.

LVII. Atque hanc in rem disertum est, quod legitur in *Lebhusch*, Part. I. Tit. LIII. §. 6. *Non constituunt quemquam ordinarium cœtus ministrum, nisi cujus mentum jam barba vestiatur; idque ob honorem cœtus. Quod si mentum ejus nondum barba sit vestitum, etsi jam produxit duos pilos, tamen non constituunt illum* (Ministrum.)
אפילו יש אחר ממונה אלא שממנה זה תחתיו להתפלל במקומו לעתים ידועים כדי להקל מעליו התפלה הרי זה גם כן מקרי ממונה ואין ממנין אותו גם לזה מפני כבוד הצבור:

הציבור: *Et si vel alius* (aut potius **אחר** *aliquis*, ordinarius) *sit* MEMUNNEH, *sed qui hunc* (Junio-rem) *in locum suum substituat*, *ut certis temporibus pro ipso preces dicat*, *atque eum sublevet*, (*nam ecce etiam hic vocatur MEMUNNEH*) *tamen ne quidem ad id illum adhibent* (ut vicariam ordinario operam præstet,) *propter honorem cætus*, &c. Viden' Ministrum cætus hic absolute Memunneh dici, neque illum tantum, sed etiam vicarium ejus, qui ab ipso Ministro legitur, ut vices ejus suppleat? Eodem modo Tur. Or. Ch. §. LIII. f. 45. col. 2. Ubi etiam hoc in fine pag. additur ex Responsionibus Rabbenu Ascher, **כי זה נקרא חזן קבוע, שמנוהו להתפלל אף על פי שיש אחר שהוא ממונה וגו'** *Nam hic vocatur Custos ordinarius, quem constituerunt orandi causa: Non obstante eo quod sit alius, qui etiam sit Memunneh, nimirum extra ordinem &c.*

LVIII. Ac ne cui scrupulum injiciat, quod hisce locis proprie non de Custode Synagoga agitur, sed de Angelo Ecclesia, quem infra ab illo diversum fuisse ipsimet ostendemus; sciendum est, nomina hæc apud posterioris ævi scriptores etiam præstantissimos sæpe confundi, adeo ut hic Angelo Ecclesia nomen datur, quod alias erat Custodis. Id quod vel postremo loco ex verbis Rabbenu Ascher abunde patet, ubi loco **ש"צ** Angeli Ecclesia, qui proprie is est qui preces dicit, continuo recurrit **חזן** Custos: unde firmiter concludere licet, quemadmodum Angelo cætus ordinarium idemque usitatissimum Custodis nomen datur, ita eidem etiam alterum titulum Hamemunneh concedi. Nam quod **חזן** Custos alias sit **הממונה**, ex eodem Arba Turim liquido constat, quando vocem Chassan hoc modo explicat: **וכתב רבינו תם שאין לש"צ להפסיק לקרות כהנים דהוי הפסק בתוך התפלה אלא חזן הכנסת פירוש הממונה** *Et Rabbenu Tam scribit, Angelum Ecclesia non debere desinere*, (in recitatione precum) *ut Sacerdotes moneat, esset enim interruptio orationis: sed Custodem cætus, id est qui prapositus est* (hamemunneh) *omnibus Synagoga negotiis administrandis, monere, vel vocare Sacerdotes.* Vides ut definiat **חזן** Præfectum omnibus negotiis Synagoga. Un-

de sequitur, quemadmodum illi qui ministerio qualicunque in templo obeundo erant præfecti, simpliciter **ממונים** *Præfecti* appellantur, ita & *Custodem*, ob ministeria in Synagoga obeunda, pari jure **ממונה** *Officialis* nomen mereri.

LIX. Sed & hoc præterea ex postremo loco observandum est, **ש"ש** *A. E.* & **ח"ה** *C. S.* distingui, atque ita quidem, ut cum **ש"ש** *Ang. Eccl.* preces dicat, *Custos Synagoga* multo vilius ministerium obeat, & certis momentis tantum Sacerdotes vocet, & officii admoneat. Id quod nostro loco quam accuratissime respondet; nam ibi, cum *Legatus Cætus*, qui stat ante pulpitum, singulas benedictiones absolvit, *Custos Synagoga* vexillum quatit, eoque signum dat, & universum coetum monet, jam esse respondendum *Amen*. Ovum ovo non est similis, quam horum locorum alter alteri.

LX. Ex quibus omnibus tandem evidentissime constare arbitramur, per **ממונה** in Codice *Hierosolymitano* longe alium debere intelligi, quam *ἀρχισυναγωγος*, summum Synagoga *Præfectum*: quandoquidem ea illius vocis vis non est, ut illum necessario designet, cujus significatus etiam nullum exemplum à Viris Doctis est allatum.

LXI. Instant tamen, qui *Archisynagogo Sudarium* assertum eunt, & novo argumento contendunt à *Præfecto Templi* desumpto. Nam **ממונה** in nostro loco *ἀρχισυναγωγος Synagoga Præfectum* significare, se inde convinci ajunt, quia alibi hoc officium *agitandi sudaria summis Præfectis* adscribi animadvertunt. Cujus rei illustre documentum occurrere existimant in Codice *Tamid*, Cap. vii. §. 3. ubi *Sagan*, summi Sacerdotis Vicarius, eodem hoc signo *Levitis* significasse dicitur, quando canendi initium esset faciendum. Verba hæc sunt, **והנף הסגן במדרין** *Sagan agitabat sudarium*. Cum vero hic *Sagan* idem sit, qui alibi passim **הממונה** *Præfectus* dicitur, adeoque *Agitatio Sudarii* ad *Præfectum Templi*, si Diis placet, pertinuerit: hinc jam rerum omnium securi concludunt, eandem *Sudarii agitationem* in Synagoga ad *Archisynagogos* pertinuisse. Cujus consequentiæ hic nexus atque ratio est, quod uti Viri Docti observant, nobisque persuasum volunt, ille **ממונה** *Præfectus Templi* eundem plane

plane respectum habuerit ad Sacerdotes & Levitas, eos maxime, qui canendo, benedicendo, Legemque prælegendo Israëlitis in atrio constitutis præibant; quem ad *Chasanitas*, five publicos Synagogæ Ministros, habebant Synagogæ Antistites: quod quidem, si credere fas est, Judæi ipsi satis frequenter in scriptis suis confiteantur.

LXII. Quantam speciem hoc argumentum apud alios Viros Doctos habeat, ignoramus: Sed quanticunque ponderis esse videatur, nobis tamen eo nunquam poterit persuaderi, *Archisynagogum sudarium agitasse*. Nam ut certissimum sit, Saganem in templo Summo Sacerdoti illud officium præstitisse; inde tamen nihil conficitur ad probandum illud quod est in quaestione. Quin imo nos eodem argumento mox omnia alia evincemus.

LXIII. Etenim *primo* non hic levis error est, quod Viri Docti hunc de quo agimus, quique Sudarium quatit, *Saganem, Praefectum Templi*, & quidem *summum Praefectum* appellant. Quod quo jure fiat, qua Hebræorum auctoritate queat comprobari, hætenus equidem nullus intelligo. At hic *Sagan* cum à Præstantissimis Interpretibus, tum in ipso Talmude passim *הממונה*, id est, ut Viri Docti vertunt, *Praefecti* titulo ornatur. Esto. Sed quid inde? Igiturne illico *Praefectus Templi*, & quidem *summus Praefectus*? Atque jam supra ex *Schek. Cap. v. §. i.* vidimus, complures fuisse in Templo *ממונים*, Igiturne etiam illos omnes *Praefectos Templi* dixeris, & quidem *summos Praefectos*? At forte non illi omnes, quando de singulis sermo est, simpliciter *ממונים* appellantur. De eo quid sit nescimus; at eum qui *sortitioni* sacerdotum *praefectus* est, ut & illum, qui *vigiliis nocturnis*, absolute *ממונה* appellari jam supra quoque ex *R. Nathan*, & *Iom Tobh* monuimus: Etiamne ergo illi *Praefecti Templi* erunt, iidemque *summi*? Nobis certe non licet esse tam liberalius de alieno, qui semper existimavimus, Pontificem Maximum summum semper uti sacrorum antistitem, ita & Templi fuisse Praefectum. Cæteros itaque omnes *Memunnim* etsi in suo singulos genere atque grege *summos* fuisse, & *Praefectos Summos* appellari posse concedimus; tamen neque horum quemquam, neque,

que, de quo nunc agimus, *Saganem*, *summum Templi Praefectum* dici patimur. At quæ ratio ergo, inquis, ob quam *Sagan* absolute **ממונה** appellatur, id est *Praefectus*? Si verum fateri licet, ego nequidem *Praefectum* illum salutandum censeo, sed *Suffectum* potius, ceu qui Pontifici Maximo, summo sacrorum antistiti, si quid vitii patiatur, magno illo die expiationis substituitur atque sufficitur, ut loco ejus illo saltem die solennia sacra faciat. Hujus nostri asserti rationem jam supra alicubi attulimus. Sed *dis καὶ τῆς τῶν καλῶν*. Nam nunquam satis dicitur, quod nunquam satis discitur. Sic ergo de hoc *Sagane* R. Bartenorius ad *Sanh.* Cap. 11. §. 1. **הממונה הוא הסנן שהוא ממונה לעבוד תחת כ"ג אם יארע פיסול בכ"ג ב"כ:** *Hamemunneh hic est Sagan (vel Vicarius) qui constituitur, ut rem sacram faciat, loco summi sacerdotis, si forte vitium quoddam huic obtingat die expiationis.* Quibus verbis rationem reddit, cur *Sagan* dicatur *Memunneh*, teste R. *Jom Tobh*, ad *Joma*, Cap. 111. §. 1. Rationem autem hanc reddit, non quod sit summus Templi *Praefectus*, sed Summo Sacerdoti *suffectus*. R. *Jom Tobh*, ad *Sanh.* l. c. **הממונה פיר' הר"ב הוא הסנן וכו' אם יארע פיסול בכ"ג ב"הכ שמצות היום בכ"ג ולפי' צריכין לממונה שמת יארע כו' ולא למימר דכשר הוא לעבוד ביום אחר בפסול אלא דביום אחר אין מצוה בכ"ג ורשאי הדיוט לעבודה וא"צ לממונה תחתיו:** *Et hamemunneh. R. Bartenora explicat per Sagan, &c. si forte summo Sacerdoti vitium obtingat die expiationis, quoniam praeceptum de festivitate illius diei ad summum Sacerdotem maxime attinet. Unde aliquem suffectum (secundum Sacerdotem, vicarium) habere debent, si forte &c. At annon dicere liceat, illum ceteris quibuscunque diebus idoneum esse sacris peragendis, in casu aliquo pollutionis? (Non videtur,) quandoquidem aliis diebus summus Sacerdos vi praecepti divini non tenetur ad sacra facienda, sed idiota (privatus quicunque sacerdos) sacra rite facere potest, adeo ut (Sum. Sac.) tum Vicario (in textu est *Memunneh*) non indigeat, qui vices ejus agat.*

LXIV. Cum vero ipse titulus *Hamemunneh* summam templi præ-

præfecturam non infert, tum neque res ipsa id ulla ratione patitur. Quippe notius est, quam ut dici magnopere mereatur, Pontificem maximum *summum & sacrorum, & sacerdotum, & ipsius adeo templi præfectum & antistitem fuisse*, cui Sagan vicariam solummodo operam, vel pro re nata etiam ministerium præstabat. Quorum posterius saltem idoneis testibus firmandum erit, cum de munere vicario jam satis constet. Atque illud, ne longius abeamus, ex iis satis patet, quæ §. II. ex Cod. *Sota*, imprimisque *Foma* produximus, ubi Pontifici maximo legem lecturo Sagan librum exhibet. Nam **הזן הכנסת נוטר ספר תורה ונותנו לראש הכנסת וראש הכנסת נותנו לסגן והסגן נותנו לכהן גדול** *Custos Synagoga librum legis accipit, traditque Archisynagogo; Archisynagogus Vicario; Vicarius denique summo Sacerdoti.* Hic Vicarius summo Sacerdoti idem officium & ministerium præstat in templo, quod Custos Archisynagogo, imo alii cuivis legenti in Synagoga. Et quid aliud causæ esse dicamus, cur non ipse illico custos summo Sacerdoti librum tradat, nisi ut etiam hoc modo suus summus summo Sacerdoti honos constet? Audi modo, si quem audis, *Bartenorium*, ad Cod. *Fom.* l. c. **נותנים ספר תורה מזה לזה משום יקרא דכ"ג** *Liber Legis autem ab uno alteri (& sic demum Summo Sacerdoti) traditur propter honorem Sum. Sac. ad docendum, alios multos magistratus esse infra ipsum.*

LXV. Quemadmodum igitur Sagan non est *Præfectus*, nedum *Summus Præfectus Templi*; ita secundo hinc quivis facile perspicere potest, quam elegans sit, quæ inter hunc Saganem & *Archisynagogum* instituitur comparatio. Nam cum Archisynagogus omnium consensu summus sit in Synagoga, quemadmodum inde quoque **ראש בית הכנסת** *Caput Synagoga* appellatur; etiam non nisi cum summo Templi Antistite, Pontifice Maximo, contendere debet. Unde nemo mirari debet, nedum indignius ferre, si hæc tela invertamus, & qui hæc arma primi invenerunt, hosce suo sibi gladio jugulemus. Nam quemadmodum Pontifex Maximus sacris in altari operatus, non ipse sudarium agitabat, ut Levitas cantores officii sui moneret, sed hanc

in rem sibi adstantem habebat *Saganem*, Vicarium, qui signum Levitis ederet: ita & in Synagoga non ipse Archisynagogus, si quando Legem legeret, aut forte universo coetui precibus publice præiret, non ipse, inquam, Archisynagogus sudario signum dare debuit, sed alius inferioris ordinis, nempe **חַשְׁפָּן**, *Chasfan*, Custos Synagogæ. Cujus nostri argumenti vis evidentior evadet, posteaquam infra docuerimus, in festo tabernaculorum, atque alias, Custodis officium esse monere Sacerdotes atque Levitas, quando solennibus formulis recitatis, vel tuba clangere, vel alia officia debeant præstare.

LXVI. Unde adeo nihil moramur, quod in Codice Hierosolymitano **מְמוֹנָה** signate à **חַשְׁפָּן** distingui videtur; quandoquidem ex iis, quæ hactenus disseruimus, nemini dubium esse potest, quin **הַמְמוֹנָה** Synonymum sit voci **חַשְׁפָּן**, atque adeo potius eundem dicat, quam ut illi debeat opponi.

LXVII. Sed satis tandem in hoc *Sudario* est defudatum, neque, spero, æquus lector à nobis exiget, ut vel cujus generis & coloris fuerit illud sudarium, quod ipsum nullum fuit, indagemus: vel ejusdem ritus vestigia in *Episcopis* Ecclesiæ Christianæ, cum nequidem in Synagoga obtinuerit, quæramus.

LXVIII. Atque hinc etiam porro liquet, quid de altera illa observatione statuendum sit, quam Viri Docti ex hoc loco eruerunt, nim. quod *Archisynagogus etiam primus debuerit respondere Amen*. Quod cum sublesto illi fundamento superstructum sit, quod jam plane subruimus atque convellimus, per se ipsum corruat necesse est.

LXIX. Et huic sententiæ fulciendæ nihilo magis inservit novus tibicen ex Cod. *Sopherim* desumptus, Cap. xiv. §. 9. ubi posteaquam *Maphtir*, seu Lector Prophetarum, primum versum pericopæ *Audi Israël*, recitasse dicitur, additur **וְאָבִי הָעָם עֲנִין אֹתוֹ אַחֲרָיו**, id est, uti quidem vertitur, & *Seniores populi eundem post illum respondent*. Nam quod & ipsi Viri Docti suspicantur, hic locus male affectus est. Quid enim sit **וְאָבִי הָעָם עֲנִין** & *Pater populi respondent*? Aut forte seniores populi etiam *Patres* dicti? Esto. Qui tamen cohæreat **אָבִי** cum **עֲנִין**, *Pater respondent*? Ut cuivis facile liqueat, locum corruptum esse; quem

quem si ex ordinaria atque alibi frequenti formula restituere debeamus, ita legendum censemus, וְכָל הָעָם עֹנִין *Et universus populus respondent.* Quæ correctio si cui minus placeat, quia & Amstelodamensis, & Basileensis, & Cracoviensis editiones constanter legunt אב, ubi nulla vestigia vocis כר supersunt; sic emendare licebit, ואחר כך pro וא"כ & postea, ut error ex similitudine elementorum ב & כ sit natus, & ex neglectu virgularum (") quæ compendii notæ sunt. Nam licet Cel. Buxtorffius in *Abbreviaturis* suis neget, illud אחר כך per א"כ exprimi, tamen alibi legisse meminimus. Ita sane *Menasse Ben Israël* in editione *Mischnajoth* Amstelodamensi, Cod. *Horajoth*, Cap. III. §. 1. 2. 3. aliquoties expressit וא"כ, pro quo in aliis editionibus legitur ואח"כ vel plene ואחר כך, Vel si quis ne hanc quidem meliorem & genuinam lectionem existimare possit, vide annon hoc modo, וא"כ & tunc, legi debeat. Etsi nos priores duas multis modis præferendas putamus.

LXX. Paulo majorem speciem habet, quod ex *Col-bo* in hanc rem producit, Cap. ix. pr. מִיד פֶּתַח הַדּוֹקָן וְאָמַר בְּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: *Mox primus incipit Senior, dicitque: Benedictum sit nomen Gloriz Regni ipsius in seculum & sempiternum.* Scilicet hic *antiphoniam* habemus, quæ Benedictionibus quibusdam publice prælectis subjici solet, & quidem loco ipsius voculæ *Amen*. Hanc *Senior*, Presbyter Synagogæ, Archisynagogus, primus ordiebatur, & procul dubio מִיד illico post solennes formulas recitatas. Adeo ut testimonium hoc quantivis pretii esse jures, externam saltem speciem si videas. Sed cave, Lector, hisce & similibus excerptis tibi imponi patiaris; & vel hoc exemplo discere licet, quantum fidei sittribuendum illis dictis, quæ sic carptim, à cæteris avulsa & misere mutilata, in Christianorum quorundam libris occurrunt; quantum item illis scriptoribus, qui novum magnæ molis opus tam infirmis fundamentis superstruunt; cujus generis infra adhuc unum & item alterum exemplum proferemus. Sed quantamcunque speciem ille locus mentiatur, tamen minus nihilo habet, si antecedentia addantur, quæ Vir Doctus festinanti oculo videtur inspicisse. Textus integer hic est: וְכָל הָעָם עֹנִין מִיד פֶּתַח הַדּוֹקָן וְאָמַר בְּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: *וא"כ*

האי דמוסיפין בקריאת שמע ברוך שם כבוד מלכותו משום
אמירה דיעקוב בשעה שקבץ בניו ואמר להם בני שמע יש
בכם מי שאינו עמי ביהוד אדון העולם פתחו כולם ואמרו
שמע ישראל כלומר אתה ישראל אבינו שמע שה' אלהינו ה'
אחד כשם שאין כלבך אלא אחד כך אין כלבנו אלא אחד
מיד פתח דוקן ואמר ברוך שם כבוד מלכותו ועולם ועד:

Et Cap. IV. Pesachim, (f. 56. fac. 1. m.) explicat, quid causa sit, cur addant recitationi pericopæ Schema, Benedictum sit Nomen Gloria regni ejus &c. Nimirum propter dictum Jacobi, qui qua hora convocarat filios suos, dicebat illis; Filii mei, est forte aliquis vestrum, qui non faciat mecum in illo articulo de unitate Domini mundi. Cui omnes illi, Audi, inquiunt, Israël. qf. d. Tu Israël Pater noster audi, quod Dominus Deus noster Dominus unus sit. Quemadmodum non est in animo tuo nisi unus, ita neque apud animum nostrum nisi unus est. Tum itaque è vestigio incepit SENEX, &, Benedictum, inquit, sit nomen gloria regni ejus in seculum & sempiternum. Ubinam hic aut vola aut vestigium de Archisynagogo? Non satis manifestum est, agi de Jacobo Patriarcha, qui ad rotundam illam atque orthodoxam confessionem à filiis omnibus editam, Deum O. M. laudat atque concelebrat? Id quod ipsum Textum Talmudicum inspicienti magis liquet, ubi cum alia nonnulla vocabula, sed in eundem tamen sensum atque etiam pleniorum occurrunt, tum nomen ipsum Jacobi est expressum. באותה שעה פתח יעקוב אבינו ואמר בשכמ"לו: Illo momento, inquiunt Talmudici, incepit JACOB PATER NOSTER, & dixit, B. S. N. G. R. E. I. S. E. S. Ut adeo in omnibus illis, quæ hætenus sunt allata, nihil sit, quo ille honor primo loco respondendi Amen, Archisynagogo queat adferi; & nisi validioribus argumentis in Tractatione de Cantu Veteris Synagoga hoc jus Archisynagogi demonstretur, tam hoc officio, quam altero illo movendi sudarium vir bonus æquo animo in posterum sit cariturus.

LXXI. Sed verbum adhuc de Archisynagogo nostro, cujus jam plerisque titulos, qui nobis saltem occurrerunt, exposuimus. Alii illum etiam גברא רבא Virum Magnum appellari exi-

existimant. Locus est in *Gemara* ad *Maccoth* Cap. iiii. (folio 22. fac. 2. pr.) אמר רבנא כמרה טפשא שאר אינשי דקיימי :
 Dixit Rabba: מקמי ספר תורה ולא קיימי מקמי גברא רבנא:
quam inepti reliqui sunt mortales, qui surgunt coram libro legis, & non surgunt coram Viro Magno. Ita jam olim Viri Eruditissimi præiverant. Vellem autem vel hi, vel nunc illi saltem, qui hæc ita repetunt, valida hujus rei argumenta in medium produxissent. Nam cum jam in *sudario Archisynagogi* paulo prolixiores fuerimus, hujus argumenti tractationem aggredi non lubet; sed in alium locum & tempus visum est servare. Liceat saltem locorum quorundam indicium facere, in quibus גברא רבנא occurrit, si qui forte alii illa examinare velint. Sic *Exod. xii. 3.* *Buxt. de Conscribendis Epist. pag. 64. Juchasin, f. 85. 2. Berach. f. 30. 2. pr. Kidduschin, f. 70. 1. fin. addita glossa Jarchii. Seder Olam Suta, Edit. Ven. fol. 17. col. 2. circa finem, ubi restituenda est vox רבנא, uti in editione Cracoviensi factum.* Et denique *R. S. Jarchi, Comment. ad Epit. R. I. A. Cod. Gittin, Initio.* Sed hæc heptas sufficiat. Et sufficiant hoc tempore, quæ pro instituti nostri ratione de *Archisynagogo* diximus.

CAPUT SECUNDUM

D E

ממונים על הצבור Presbyteris Synagoga, iisdemque
 Praefectis cætus, & פרנסים Pastoribus, ac denique
 Septem Bonis (viris) Civitatis. שבעה טובי העיר

I. **A**rchisynagogo superiori capite investigato, ad reliquos Synagoga Praefectos pergendum erit; quos ut porro recta via indagemus, ab Archisynagogo minus longe recedendum, quin latere ejus proxime erit hærendum, siquidem cuivis proclive est suspicari, si qui alii una cum illo Synagogam moderentur, eos sæpius cum illo debere esse, ut de iis quæ ad commodum universitatis attinent, cum illo agant, & consilium capiant

II. Atque ita jam supra ex *R. Nathan* intelleximus, quosdam

apud *Archisynagogum* convenire, ut de rebus quæ ad Synagogam pertinent, communi cum illo consilio statuant. Verba hæc sunt: **חבר עיר פי גדול העיר אשר יעדרו עליו כל הזקנים** *Doctor Civitatis est vir maximus civitatis, ad quem congregantur omnes Seniores.* Sunt itaque in Synagoga præter *Archisynagogum* etiam qui *Seniores* appellantur. Horum *Maimonides* expressam mentionem facit, ubi ordinem sedendi in Synagoga describit, *Hilch. Teph. Cap. xi. §. 4.* **ניצד העם יושבים** *בבתי כנסיות הזקנים יושבים ופניהם כלפי העם ואחוריהם כלפי ההיכל וכל העם יושבים שורה לפני שורה לפני השורה לאחרי השורה שלפניה עד שיהיו פני כל העם כלפי הקדש וכלפי הזקנים וכלפי התיבה.* *Quomodo populus in Synagoga sedere solet? Seniores ita sedent, ut facies ipsorum obversa sit populo, tergum vero ibeca libraria. Reliquus vero populus rectis ordinibus simul ita considet, ut facies unius ordinis respiciat terga ordinis prioris, adeo ut universa multitudo facie sua respiciat & Sanctuarium, & Seniores, & Tebha.* Sic & in Edicto illo, vel Anathemate Judæorum Europæorum fere omnium, quod in *Col-bo* occurrit, pag. 117. col. 3. **באלה התקנות** *נועצו הסכים וחתמו כל זקני טרי"ש וחכמיה וכל סביכותיה וגדולי אליורא וחכמי גבול ר"ש ורבותינו שבפריש ושכניהם וחכמי יועצי ליאון וקרפנטרא ולומברדיאה וחבל הים ואניוב.* *Sequentia statuta re primum deliberata consciverunt atque sanxerunt omnes SENIORES Sapientesque Trevirenses, καὶ οἱ περὶχωροὶ αὐτῶν; nec non Magnates Eliberitani, & Sapientes ducatus Radesiensis, & Magistri Nostri Parisienses, & vicini illorum, nec non Sapientes Senatores Lugdunenses, Carpentoractenses item, & Longobardici, ut & qui oram maritimam incolunt, & Andigaviam, & Pictones, & tandem denique etiam Primores Lotharingæ.* Fieri potest, ut in reddendis nominibus propriis, Hebræis nobisque barbaris, sensum alicubi minus simus assecuti, de quo neque magnopere solliciti sumus. Sed præter cæteros primo statim loco *Seniores & Sapientes Trevirenses* commemorantur, atque ita quidem, ut *Seniores à Sapientibus* satis manifesto

sto distinguantur : *Omnes*, inquiunt, *Seniores Trevirorum*, & *Sapientes illorum*. Ubi cum *Sapientes* procul omni dubio summos *Doctores* notent, de quibus superiori capite actum est; hos *Seniores* alios esse existimamus, & à *Doctoribus* sive *Archisynagogis* diversos. Qui *Seniores* cujusmodi olim fuerint, nunc porro erit investigandum.

III. Notum est omnibus, vocem *ἥρως*, *ἡρώων*, *πρεσβύτερος*, *Senex*, proprie ætatem designare, eamque jam provectiorem. Neque minus illud certum est, cum apud alios quoscunque populos illis præcipue rei publicæ curam olim commissam esse, qui ut ætate graves, ita jam etiam spectatæ inter suos virtutis & probitatis erant, longoque rerum usu sibi prudentiam acquisiverant, & in rebus agendis dexteritatem: tum vero idem inde ab antiquissimis temporibus apud Hebræos obtinuisse, quos jam in ipsa *Ægypto* suos *Seniores* habuisse legimus, qui cum ipsos gubernarent, tum etiam procul dubio causam illorum, si quando necesse esset, in aula regis agerent. Vide *Exod. iii. 18. iv. 29. & xxiv. 9. coll. xviii. 25.* Unde hoc nomen perpetuo mansit in republica *Israëlis*, & *Seniores Urbis*, *Tribus*, vel *Populi* passim memorantur; & honoris & dignitatis evasit, quod primum non nisi ætatis nomen erat: quemadmodum apud Græcos quoque atque Romanos *ἡρώων*, *ἡρώων*, *Senatus*, *Senator* &c. gravissima amplissimaque nomina, non nisi à veneranda ætate sunt desumpta.

IV. Et ab hac Hebræa voce *ἥρως* *Decani* nomen ortum putamus, quod ex Genethliaca Babyloniorum arte ad Romanos translatus, signorum coelestium Præsides, vel duces, notabat. Nam cum singula Zodiaci signa in ternas decurias dividerentur, qui singulis decuriis præsidebant, *Decani* dicebantur. *Ideo Manilius* (verba sunt & *πέντε* *Salmasii*) signa in signis dominantia vocat. Sed & dominos appellat, de his *Decanis* loquens,

*Sic in ter denas divisum ducitur astrum,
Totque dabit vires, dominos quotcunque recepit.*

Ubi Dominos vocat Decanos. *Dominium eorum ac potestatem in denas partes exseri dicit Firmicus.*

V. Fateor equidem, Virorum Præstantissimum alias duas etymologias

mologias afferre, quarum posterior non ita incommoda est, quin ab homine non difficili facile admitti possit. Nam cum prius pag. 559. appellationem à μορφώσει *specie*, vel *signo*, repetiisset, cum Ægyptiis δεκαν, & Chaldaeis דיוקנא *imaginem* notet; quam etiam præferre videtur: Tamen deinde pag. 564. ob Manilii descriptionem *Decanorum*, aliam originem affert, à דין, quod Syris, ut ante monuerat, *Inspectorem*, *speculatorem*, significat. Ita ergo, inquit, potius videretur à Δεκανὸς nomen habere à potestate & ἐπισκοπεῖν, quam ab imagine vel similitudine, sive μορφώσει. Et mox: Nam & Decan Chaldaice inspector & excubitor, hoc est ἐπισκοπὴ vel ἑφορὰ. Etiam ὠροσκοποὶ sunt & proprie dicuntur. Nemo enim nascitur, nisi aliquo Decano ὠροσκοπῶντι. Deos etiam eos vocabant, uti alibi ostendimus. Unde apud Hephaestionem saepius occurrit, & θεὸς ἐπὶ κλιμακτῆρες, pro quo alias scribit, & δεκανῶ. Firmicus Lib. IV. cap. XVI. Triginta sex itaque decani omnem Zodiaci possident circulum, ac per duodecim signa iste DEORUM numerus, id est, DECANORUM, extenditur. Vide sis de *Annis Clim.* l. c. Sed tamen ob eadem hæc, quæ Vir Summus de *Decanorum* supra reliquos dignitate & præsidio scribit, nihil causæ esse existimamus, cur non æque à דין derivari possit, quam ab alia quavis Chaldaea Ægyptiave voce. Nam vox דין ad Decani præsidium & dignitatem inter reliqua signa significandum aptissima est, cum inter homines eadem designet: derivatio vero ordinaria, & frequentissima. Ut enim ab Hebræo זכר sit Chald. דכר, uti à זכר fit דכר, à זכר, דכר, δίκη, δίκαιος: ita eadem analogia à דין formatur דקן, Δεκανὸς, Decanus. Quam derivandi rationem saltem multo faciliorem putamus, quam à דיוקנא, vel, ut alii quidam vellent, à Diaconus.

VI. Hinc itaque voce ab astris ad castra descendente, quia Decanus in signis is est, qui denas partes regit, Latini Decanum primum pro eo usurparunt, qui decuriæ militum præest. Inde latius ad alia quoque extenditur. Hinc in civitatibus Collegiorum Magistri, qui multis locis tribunitia fere potestate gaudent, atque alibi *Oldermans* / passim per Brabantiam *Decani*, *Deffens* vocantur: quasi *Seniores* dicas. Pariterque in Ecclesiis quibusdam reliquorum Pastorum, & in Academiis Facultatum, quas dicunt,

dicunt, Præsides, *Decani* audiunt, qui alibi rursus *Seniores* nominantur.

VII. Sed valeat hæc conjectura, quantum potest; quæ si aliis probari non possit, eadem facilitate eam rejici æquo animo patimur, qua à nobis est prolata. Illud interim, ut eo redeamus unde digressi sumus, certius esse putamus, illos *Seniores*, de quibus loca supra citata agunt, esse *Rectores Præfectosque Synagoga*, ad quorum curam ea pertinent, quæ ordinem & salutem totius Synagogæ spectant. Hi enim cum Archisynagogo de summa rei deliberant; hi cum Sapientibus, (Archisynagogis) edicta, quæ universos obligent, promulgant; hi primum, & à cæteris distinctum locum in Synagoga occupant. Quæ omnia nisi singularis cujusdam dignitatis sint, & Præfectos Synagogæ designent, næ ego homo ineptus sum, & cum alibi forte sæpius vehementer fallor, tum hic longe gravissime.

VIII. Sed tamen ita animum inducimus credere, *Seniores* hoc esse *Præfectos Synagoga*, quorum Hebræi alibi faciunt mentionem. Meminerunt enim sæpius *Præfectorum*, quos ipsi הממונים appellant, neque tamen simpliciter quod sciam, הממונים, sed הממונים על הציבור *Præfectos universitatis*, vel *cætus*. Ita *Schulchan Aruch*, Tit. cxxxvi. בשבת ויום טוב ויום הכפורים קורין אחר לוי ת"ח הממונים על הציבור ואחריהם ת"ח הראויים למנות פרנסים על הצבור ואחר כך בני תלמידי חכמים שאבותיהם ממונים על הצבור ואחר כך ראשי כנסיות: *Sabbatho, die festo, & die Expiationis, post Levitam legunt Viri Docti, qui cætui sunt Præfecti; & post hos Viri Docti, qui digni sunt qui præficiantur cætui Pastores; porro filii virorum doctorum quorum patres sunt Præfecti cætus: tum Capita Synagogarum, & tandem denique populus universus.* Cum Sacerdotibus & Levitis in publica Legis lectione primæ & secundæ dentur, proximi illis sunt *Præfecti cætus*, quibus honoris & *ἐνταξίας* ergo tertium locum concesserunt.

IX. Quod vero hos הממונים *Præfectos* vertamus, cum antea contenderimus, ne quidem *Sagani* hunc *Præfecti* titulum convenire, id nemo mirari debet; siquidem hi non simpliciter הממונים

Xxx

appel.

appellantur, sed **על הצבור ממונים** *Præfecti*, vel *constituti super cœtum*: quæ constructio neque vicarium munus notare potest, neque particulare quoddam officium, aut vilius ministerium in Synagoga obeundum; sed insignem aliquam dignitatem, & totius Synagogæ Præfecturam, siquidem extendatur **על הצבור** *super universum cœtum*.

X. Id quod multo magis liquet, si ad eam vocem animum advertamus, quæ secundo ordini, Candidatis inquam, addita legitur. Hi dicuntur *digni constituti* **פרנסים** *Pastores cœtus*; quæ vox procul omni dubio Gubernatores & moderatores designat, uti jam jam pluribus ostendemus. Sed non hi solum, verum & reliqui omnes, qui hic simpliciter **ממונים** appellantur, in Talmude, Cod. *Gittin*, f. 60. i. pr. **פרנסים** *Parnasim*, vel *Pastores* dicuntur. Sic enim ibi locus ille legitur. **אחריהן קוראין תלמידי חכמים הממונים פרנסים על הצבור ואחריהן תלמידי חכמים הראויין למנותם פרנסים על הצבור ואחריהן בני תלמידי חכמים שאבותיהם ממונים פרנסים על הצבור**: Hæc vertere nihil est necesse; qui saltem legere utcunque novit, vel me tacente videt, vocem **פרנסים** ter occurrere, & voci **ממונים** semper addi. Si tamen ad verbum vertenda sint, sic sonabunt: *qui constituti sunt Parnasim super cœtu; digni constitui Parnasim super cœtu; & quorum Patres constituti Parnasim super cœtu*. Quem textum eodem modo adducit R. Jos. Karo in *Keseph Mischneh* ad H. T. Cap. XII. §. 18. quemadmodum & primum membrum in *Beth Joseph*, ad *Or. Chaij*: fol. 94. col. 1. m. Sed & alibi hæc vox passim addita legitur. Ita Cod. *Schabbath*, f. 114. col. 1. m. **איהו תלמיד חכם שממנין אותו פרנס על הצבור**: *Qualisnam debet esse Vir Doctus, quem præficiunt cœtui moderatorem?* Cujus generis exempla plura infra producenda erunt, quæ nunc anticipare non lubet.

XI. Quo melius vero horum *Parnasim* natura cognoscatur, primo vocis origo & significatio indaganda erit, tum constans ejusdem in Oriente usus. Originem ejus quod attinet, hanc Syram statuimus, significatum vero proprium *pascendi*. Nam quoad

quoad longissime respicere possumus memoriam præteriti temporis, & certissima canæ antiquitatis monumenta consulere, inde usque repetentes, hanc notionem *pascendi* vocabulum פָּרַס apud Syros videmus obtinuisse. Hinc enim famosissimo illi Phocidis monti, *Parnasso*, à Cadmo, ejusve comitibus Phœnicibus, nomen inditum, uti eleganter ab Eruditissimo *Casaubono* observatum est, & ab incomparabili *Bocharto* validissimis argumentis ulterius confirmatum. Erat enim ille mons gramine fertilissimus, eoque adeo insigni, ut *Plinio* teste, *jumentis herba non alia gratior, sive viridis, sive in fœno siccata*; atque adeo mons ipse pecoribus *pascendis* commodissimus: unde nomen à *pascendo* impositum, quasi *pascuum* dicas; quemadmodum *Carmelo*, & *Carie*, ab ipsis *ovium* gregibus ibi *pascenibus*. Sed vide sis ipsum *Cel. Bochartum*, *Hieroz.* Lib. II. Cap. XLIV. & adde Cap. XLIII. XLVIII.

XII. Cum vero hæc prima vocis significatio sit, inde porro dilatari, & à gregibus ad homines eleganter translata, ad horum sive sustentationem, sive gubernationem significandam coepit adhiberi. Haud secus atque Hebræum רָעָה, quod cum primum de pecudibus dicitur, deinde etiam de hominibus alienis regendisque usurpatur. Nam ad hunc metaphoricum significatum vocis רָעָה exprimendum, Chaldaicum פָּרַס fere constanter adhiberi solet. Inspice saltem *Lexicon Magnum Buxtorffii*, & exemplorum abunde deprehendes. Et hinc etiam apud Talmudicos & Rabbinos verbum פָּרַס, non tantum *sustentare* notat, (unde etiam פָּרַסָה de *victu & amictu*), sed & *regere, gubernare*. Unde tandem פָּרַס, *Parnas*, proprie *Pastor*, sed usq. ita volente, etiam *Præfectus, Gubernator*; quem posteriorem significatum apud Persas frequentem fuisse, satis arguunt Magnatum in Oriente nomina, *Pharnabazus, Pharnaspes, Tissaphernes, Intaphernes*, aliaque *Bocharto* observata.

XIII. Scilicet satis perspectum erat olim prudentissimis mortalium Orientalibus verum regum, aliorumque Præfectorum populi, officium. Quemadmodum enim bonus Pastor omni studio, cura, labore, cogitatione denique omni id agit, ut gregi suo facilem & salubrem pastum præbeat, illum ad limpidas aquas

deducat, adversus diei æstus & cœli frigora, inprimisque irruentium ferarum injurias defendat: ita nomine פָּרָשׁ *Pastoris*, ad reges principesque populi translato, eosdem de fide, & cura subjectis debita, monitos voluerunt; etsi ipsi reges Orientis vulgo alia omnia agerent, illi Pastori similes, qui Zach. xi. 16. describitur, quandoquidem illorum imperia tantum non latrocinia erant. Neque magis illud Græcis latuit, qui reges ποιμένες appellarunt, uti Homerus

Ἀγαμέμωνα ποιμένα λαῶν.

Quemadmodum & apud Romanos Imperatores Pastoribus comparantur. Tritum est omnium ore illud Titi ad Vespasianum patrem; *Boni Pastoris est tondere pecus, sed non deglubere.* Sed & elegans apud Virgilium versus legitur, Ecloga V. ubi C. J. Cæsari hoc epitaphium scribitur,

DAPHNIS EGO IN SYLVIS HINC USQUE AD SYDERA
NOTUS;

FORMOSI PECORIS CUSTOS, FORMORIOR IPSE.

Ubi Servius: *Si ad Cæsarem referas, hoc dicit; Boni populi, Optimus Imperator.*

XIV. Præ cæteris vero omnibus populis hæc vox Hebræis placuit, apud quos ne quidem ipse Deus hunc *Pastoris* titulum est dedignatus. Ita sane David Psal. xxiii. 1. *Dominus, inquit, est Pastor meus, non indigebo;* ratione etiam hujus appellationis addita: *In mansionibus graminosis facit me recubare, ad aquas amœnissimas agit me.* Sic in pacto illo æterno, Pater ad Filium: *Pete, à me, & dabo gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam fines terræ.* תַּרְעֵם בְּשֵׁנֶט בְּרוּרָה PASCES illos virga ferrea, &c. Psal. 11. 8. 9. Ubi תַּרְעֵם, quod alii plerique à רָעַע deducunt, ut sit *conquassabis eos*, non tantum cum LXX. sed & Apostolo Johanne, Apoc. 11. & xii. vertimus ποιμαίνεις αὐτούς, *pascas illos.* Quod qua ratione absque ulla variantis lectionis suspitione, quam quidam movent, commode fieri possit, quivis facile ex similibus exemplis colligere potest, quæ Vir Cl. Jac. Altingius, rei Hebræorum Grammaticæ hoc seculo facile princeps, in tertia editione *Grammaticæ Hebr.* §. 116. adduxit. Illo autem fœdere cum Filius Dei supremus atque unicus Ecclesiæ Pastor constitutus.

tus sit, רועה אחר audit, Eccles. xii. 12. ὁ ποιμὴν τῶν προβάτων ὁ μέγας, Hebr. xii. 20. ὁ ἀρχιποίμην, 1 Pet. v. 4. quem Jesus Nazarenus se esse multis demonstrat, Joh. x.

XV. Neque minus Deus populi sui rectores, sive politicos illos, sive ecclesiasticos, *Pastores* ipse appellat, quo illos officii sui admoneat, ejusve neglecti accuset. De *Politicis* Jer. x. 21. והרועים הם יהויכין וצדקיהו שהיו מלכים והמלך יקרא רועה וכן תרגם יונתן ארי אטפשו מלכיהם *Pastores* autem hic intelliguntur Jofachin & Zedekias, qui reges fuerunt. Rex enim Pastor dicitur, quemadmodum etiam Jonathan reddidit: Et stulti facti sunt Reges. Sic Jer. ii. 8. והרועים הם פשעו בי *Et Pastores pravaricati sunt contra me.* Chald. ומלכיהם מרדו במימרי *Reges rebellarunt adversus verbum meum.* Kimchi; והרועים הם המלכים שהם רועים העם כמו *Et Pastores. Hi sunt Reges, qui pascunt populum, quemadmodum Pastores (proprie dicti) pascunt gregem.* Abarb. *Reges & Principes.* Vide Cel. *Altingium* ad h. l. Sed & de *Ecclesiasticis* sumitur. Jer. iiii. 15. Ubi daturus sum vobis *Pastores* ex sententia animi mei, qui pascent vos scientia & intelligentia. Chald. simpliciter *Pastores.* Kimch. והרועים הם פרנסי ישראל שיהיו עם מלך המשיח כמו שנאמר בנבואת מיכה והקמונו עליו שבעה רועים ושמנה נסיכי אדם. *Hi Pastores sunt Pastores (præfecti) Israël, qui erunt cum Rege Messia, quemadmodum dictum est in prophetia Michæ &c.* Operæ pretium est appingere hic quædam ex *Commentario Altingii*: Vocantur, inquit, *Pastores*, que nomine appellati Magistratus Jer. ii. 8. oppositè ad Interpretes legis, Sacerdotes & Prophetas, qui ministerium verbi & sacrorum habebant. Hic intelliguntur *Ecclesiastici*, qui eo nomine veniunt Ezech. xxxiv. Etenim ex eventu liquet, post reditum ex Babel regimen Israël fuisse *Ecclesiasticum*, &c.

XVI. Unum illud hic loci prætermittere non possumus, quod Hebræi eleganter observant, Deum præstantissimos populi sui duces & gubernatores ex *Pastoribus* legisse. Ita de Davide & Mo-
se tradunt, *Schemoth Rabba*, Sect. ii. §. 2. ולמי בוחן לצדיק יהוה

צדיק יבחן; ובמרה הוא בוחנו במרעה צאן. בדק לדוד
בצאן ומצאו רועה יפה שנה' ויקחהו ממכלאות צאן מהוא
ממכלאות צאן כמו ויכלא הגשם היה מונע הגדולים
מפני הקטנים והיה מוציא הקטנים לרעות כדי שירעו
עשב הרך ואחר מוציא הזקנים כדי שירעו עשב הפיננרת.
ואחר מוציא הבחורים שיהו אוכלים עשב הקשה. אמר
חק"ב ה' שהוא יודע לרעות הצאן כל אחד לפי כחו יבא
וירעה בעמי הה"ד מאחר עלות הביאו לרעות ביעקוב עמו.

*Quem explorat? Justum. Nam (Psal. xi. 4.) Dominus explorat ju-
stum. Quomodo explorat eum? Pastione ovium. Ita de Davide ex-
perimentum cepit grege ipsi commisso, & pulchrum illum pastorem
deprehendit, (ποιμένα καλόν, Joh. x. 11.) quemadmodum dicitur,
(Psal. lxxviii. 70.) & accepit illum à compascendis gregibus.
Quid ibi notat ממכלאות צאן? quemadmodum (Gen. viii. 2.)
וויכלא הגשם & cohibitus (vel conclusus) est imber. Scilicet David
majores pecudes aliquantisper à pastu abstinebat, propter minores.
Primo enim tenellas oviculas pastum agebat, ut teneras herbas ad-
morderent; post has vetulas pecudes, quæ mediis generis graminem depa-
scentur: ac tandem demum ultimo loca juvenculas (robustas illas
atque firmas) quæ durius graminem detonderent. Dixit itaque Deus
O. M. Qui greges rite pascere novit, & quidem ita, ut suum cui-
que convenientem pastum tribuat, pro eo atque mordere & concoque-
re potest, is veniat & pascatur etiam populum meum. Atque hoc est,
quod scriptum est (Psal. lxxviii. 71.) à sequendis factis addu-
xit eum, ut Pastor esset in Jacobo populo suo, &c. Vox מכלאות
caulas notat; sed paulo aliter illam vertere debuimus, ut suus
verbis sensus atque elegantia aliquo modo constaret.*

XVII. Sed pergamus cum Hebræis ad Moysen, diligentis-
simum illum fidelissimumque, cum ovium, tum etiam homi-
num Pastorem. De eo itaque l. c. sic pergunt: ואף משה
לא בחנו חב"ה אלא בצאן. אמרו רבותינו כשהיה מר"ע
רועה צאנו של יתרו במדבר ברח ממנו גדי ורץ אחריו
עד שהגיע להסורה כיון שהגיע להסורה נודמנה לו ברכה
של

של מים ועמד הגדי לשחור כיון שהגיע משה אצלו אמר
אני לא הייתי יודע שרץ היית מפני צמא עיף אתה
והרכיבו על כתיפו והיה מהלך אמר הב"ה יש לך רחמים
לנחונ צאנו של בשר ודם כך ח"ך אתה תרעה צאני הוי

Atque etiam Mosen non probavit Deus O. M. nisi pastione gregis. Qua de re ita Rabbini nostri tradiderunt: Quum Moses Magister noster p. m. gregem Jethronis soceri sui pasceret in deserto, haedus quidam ab eo aufugit, quem persecutus est, donec ad peruenisset, ubi piscina aquarum illi commode oblata est, ad quam haedus ille, ut sitim restingueret, constitit. Hunc cum Moses affecutus esset, sane nescivi, inquit, te siti compulsus tanta velocitate huc procurrisse; jamque defessum te video: humerisque suscepit (ἐπιβίβησεν ἐπὶ τὰς ὤμους αὐτοῦ, uti ille in parabola Luc. xv. 4. 5.) & abiit. Tum itaque Deus ad Mosen, summam, inquit, in te fidem atque clementiam sitam esse video, ad ducendum (vel regendum) gregem carnis & sanguinis (id est, hominis: confer Matth. xvi. 17. Gal. i. 16. Eph. vi. 12. Heb. ii. 14.) Sic itaque etiam per vitam tuam pasces gregem meum, Israëlem. Et hoc est illud: Et Moses pascebat &c.

XVIII. Elegans sane atque ingeniosa Hebræorum observatio. Scilicet, Deus non committit Israëlem, populum peculii sui, nisi illis, quorum fidem & sollicitam curam minoribus rebus exploratam habet; quemadmodum illud Hebræi mox ibidem addunt, s. 3. ד'א ומשה היה רועה. הה' ד כל אמרת אלוה. צרופה אין הק"כ נותן גדולה לאדם עד שבודקו בדבר קטון וא"כ מעלהו לגדולה הרי לך שני גדולי עולם שכדקן הק"כ בדבר קטון ונמצאו נאמנים והעלן לגדולה וגו' Nova explicatio, Et Moses pascebat. Illud est, quod scriptum est (Prov. xxx. 5.) Omne verbum Domini est exploratum. Non credit Deus O. M. cuiquam rem aliquam magnam (vel dignitatem, officium) priusquam illum exploraverit in re minori, & sic demum illum evehit ad honores & dignitatem. Atque hanc in rem ecce tibi nobilissimum illud par Virorum, quos Deus O. M. in re exigua exploravit, in qua cum fidem illorum perspexisset, illos ad summum fastigium eve-

xix. Sic Davidem pertentavit grege illi credito &c. Scilicet, ὁ πλὴτος ἐν ἐλαχίστῳ, καὶ ἐν πολλῷ πρὸς ἐστὶ, καὶ ὁ ἐν ἐλαχίστῳ ἀδικῶ, καὶ ἐν πολλῷ ἀδικός ἐστιν. *Qui in minimo fidem adhibet, is etiam in magno fidelis est. Qui vero in re minima injustus est, etiam in magna est injustus.* Luc. xvi. 10. Unde Generosus ille Luc. xix. 17. industrio servo: Bene, inquit, optime serve. *Quia in minori fidem adhibuisti, potestatem habeas super urbes decem.*

XIX. Sed & illud addere liceat, si cui illæ Hebræorum narrationes forte fabulosæ videantur, idem Servatori nostro observatum, cum primum sibi Apostolos legeret, & Petrum & Andream, Piscatores, adscisceret. Δεῦτε ὀπίσω με, καὶ ποιήσω ὑμᾶς ἀλιεῖς ἀνθρώπων. *Sequimini, inquit, me, & faciam vos piscatores hominum.* A captura piscium illos ad piscatum hominum promoturum promittit; cujus differentię inter Pastores à Deo, & Piscatores à Christo lectos, hanc forte causam dari posse existimamus, quod populus Israëliticus jam olim, cum hi illi Pastores darentur, Dei peculium esset, & grex pridem coactus, qui saltem Pastore indigebat, qui commode duceret & curaret: Ecclesia autem Novi Testamenti, ex vasto mundi Oceano, ex Judæis, & ex Gentibus demum esset colligenda. Etsi hanc quoque frequentissime cum grege comparari nemo nescit.

XX. Hinc itaque factum est, ut posteaquam lingua Syriaca inter Judæos invaluit, omnes in genere populi præfecti פרנסים *Pastores* dicti fuerint, qui olim toties à Deo ipso Hebraice רועים, quod idem notat, fuerant appellati. Sic Cod. Joma, fol. 86. שני פרנסים טובים עמדו לישראל משה ודוד. *Duo boni Pastores surrexerunt Israëli, Moses & David, id est, Rectores;* quandoquidem duo illi summum in Israëlitis imperium gesserunt. Pariter Cod. Erachin, f. 17. 1. pr. פליגי בה ר' יהודה נשיא. ורבנן הדאמר דור לפי פרנס והדאמר פרנס לפי דורן למאי הלכתא אילימא למעלינתא דמר סבר אי מעלי דרא? מעלי פרנס ומר סבר אי מעלי פרנס? *In eo disputant R. Jehuda Nesia, & Magistri nostri. Unus enim dicere solebat, Habet sese unumquodque seculum pro ratione Pastoris sui: alter vero; Pastor pro ratione seculi. A quo stat veritas? Dicamne illud*

illud de excellentia (probitatis?) Quod unus horum doctorum existimaverit; eccellente seculo, excellere etiam Rectorem: alter vero; eccellente Pastore excellere etiam seculum. Quo loco de Regibus agi, ex sequentibus satis constat, ubi Jehojakim & Zedekias, reges Judæ, in exemplum adducuntur.

XXI. Sed & minores Magistratus eodem nomine veniunt. Ita quippe Judices **פרנסים** Pastores dictos fuisse, jam superiori libro ostendimus, recentiorum auctoritate, qui generale veterum axioma, quod de *Pastoribus* agit, singulatim *Judicibus* applicant. Illud ita habet: **כיון שנתמנה אדם פרנס על הציבור** *Inde ex quo aliquis multitudi-
ni regenda est praefectus, vetitum illi est tribus aliis insipientibus opus facere.* Unde recentiores *Judici* idem vetitum esse concludunt. Eodemque illa omnino referenda sunt, quæ Cl. Buxtorffius in Lex. Talm. adduxit, ubi etiam ex Paraphrasibus Chaldaicis abunde exemplorum occurrit, quæ describere non lubet. Unum saltem locum integrum proferre juvabit; ex Cod. *Pesachim*, f. 113. 2. m. **ארבעה אין הדעת סובלתן אלו הן דל גאה ועשיר מכחש וזקן סנאף ופרנס מתגאה על הציבור** *Quatuor sunt, quæ captum humanum superant (conf. Joh. xvi. 12.) eaque hæc sunt: Pauper superbus, dives emaciatus, senex adulter, & denique Pastor, qui sese effert super cætu sine causa, vel immerito.* Quæ postrema *Jarchius* sic explicat: **נוהג עליהם שררה ואינו עומד עליהן בשעת דוחקן** *qui magistratum in illis gerit, sed tempore necessitatis, periculo ingruente, illis non adest.* Cod. *Joma*, f. 22. 2. m. **אמר רב נחילאי בר אידי אמר שמואל** *Auctor est R. Nehilai F. Idi, Samuelem solitum esse dicere: posteaquam aliquis populo regendo praeficitur, ditescit.* Cum sc. nullum adeo tenue officium esse soleat, quin aliquid inde emolumenti redire possit. Cui ob proverbii elegantiam illud addere liceat, quod ibidem mox sequitur: **אין מעמידין פרנס על הצבור אלא אם כן קופה של שרצים תלויה לו מאחוריו שאם תזוז דעתו** *Non constituunt aliquem Pastorem populi, nisi cistulam immundorum animalium in tergo gerat. Nam si animus ejus sese ideo insolenter efferrat, illi dicunt: videas*

mantica quod in tergo est. Ubi קופה של שרצים nihil aliud est, interprete *Jarchio*, quam רופי משפחה *labes quadam familie* adspersa, cujus consideratione insolentis hominis fastum reprimendum esse docent. Ut proverbialis locutio sit, similis illi Latinorum:

Non videmus mantica quod in tergo est.

XXII. Unde tandem nemini, opinor, mirum videbitur, eadem *Pastoris*, *Pascendique* vocabula etiam ad Academias & Synagogas translata esse, deque illis usurpata, qui vel doctrina sua populum docebant, vel regebant consiliis. De *docendi* enim munere, neque aliter, opinor, accipi debet, quando R. Akibæ tribuitur, in *Zemach David*, ad annum 840. & *Juchasin*, fol. 35. 2. מ' שנה שמש חכמים ומ' שנה פרנס ישראל *Quadrage-
ginta annis studiis operam dedit*, (vel *discipulus*; *auditor sapientum* fuit) & *quadrageinta annos pavit Israëlem*; publice sc. in Academiis & Synagogis docendo. Unde etiam aliquando videri queat, ובפרקא *Pastor* dici ex eodem *Juchasin*, fol. 35. fac. 1. m. קמא דעבודה זרה זה ספר תולדות אדם שהראה לו דור ודור ופרנסיו כיון שהגיע לדורו של רבי עקיבה שמח בתורתו *Et Cop. 1. Cod.* *Abhoda Sara* legitur: *Hic liber generationum Adami. Quod ostendit illi unamquamque generationem & Pastores ejus; cum vero pervenisset ad seculum R. Akiba, gavisus est scientia legis illius, & indoluit morte illius, & dixit (ex Psalm. cxxxix. 17.) Et de me, quam pretiosæ sunt cogitationes tuæ, ô Deus. Nimirum, quod hic Pastor dicitur, ad תורתו Theologiam illius, ejusque publicam Professionem referendum videtur. Sed locus ipse paulo plenius habet: דור דור וחכמיו דור דור ופרנסיו unamquamque generationem, & Sapientes ejus; generationem quamque, & item Pastores ejus. Ubi si Pastores à Sapientibus distinguere debeamus, R. Akiba ad hos posteriores non minus referri poterit, & Pastores forte alios rectores notabunt. Sed rursus aliter illum Cod. *Sanhedrin* exhibet, fol. 38. 2. m. דור דור ודורשיו דור דור וחכמיו *singulas generationes, & concionatores illarum, & Sapientes illarum.* Ubi tamen olim aliter lectum esse ex sequioris ævi Rabbinis*

binis liquet, qui hic nobis pariter **פרנסים** *Pastores* exhibent.

XXIII. Sed quicquid de locis istis & titulo R. Akibæ aliis statuendum videatur, Hillel magnus ille traditionariorum patriarcha, summus Synedrii Præses, & Academiae Rector, pariter *pavisse* dicitur Israëlem. *Fuchasin*, fol. 19. 1. f. **והיו חייו ק"כ שנה ובן ס' שנה עלה מבבל וארבעים שנה למד וארבעים שנה פרנס ישראל** *Vixit autem annos centum & viginti. Nam quadraginta annorum erat, cum adscenderet ex Babylonia; Et quadraginta annos docuit (privatim;) & denique quadraginta annos pavit Israëlem.* Quod *pascendi* officium ad publicam illius institutionem potius, & gubernationem populi Ecclesiasticam est referendum, quam ad imperium civile. Sic R. David Gans, ad annum 3725. ubi de Hillelis hujus præsidio agit: **כי היה מנהג בירושלים שעם היות המלכות מבית חשמונאים ואחריהם מבית הורדוס הנה תמיד היה נשיא מבית דויד כי המלך היה המוציא והמביא במלחמה ועל דברי המלכות אבל כל דברי תורה חקים ומשפטים על פי הכהן הגדול והנשיא** *Moris enim erat Hierosolymis, ut, licet regnum penes familiam Assamonaorum & mox Herodis esset, semper tamen Princeps esset ex familia Davidis. Rex enim belli dux erat, ceteraque regni negotia administrabat; Quæ vero ad Legem, Ceremonias, atque Judicia attinebant, ex summi Sacerdotis, & Principis ex familia Davidis sententia gerebantur. Ex quo loco, cujus generis נשיאות Principatus ille fuerit, sive Præsidium malis, abunde liquet: quemadmodum etiam illud, qui fiat, ut in historia Evangelica Sacerdotes & Principes populi toties conjungantur.*

XXIV. Sic igitur tandem denique *Seniores*, qui una cum *dōctore* Synagogam vel cœtum gubernant, etiam **פרנסים** sunt appellati. Locus in hanc rem est omni exceptione major apud *Eliam Misrachi*, in *Consiliis* sive *Questionibus & Responsionibus* fol. 73. col. 4. circa medium. **ונהסכמת כל החכמים אין צורך להסכמת פרנסי שום הקהל** *Et quando omnes Sapientes consenserint, nihil opus est consensu Pastorum ullius cœtus.* Agitur istic causa Judæorum Adrianopolitanorum, qui plures in sua civitate

distinctos coetus & Synagogas habebant; & hi suos singuli **הכמים** *doctores*, & suos item **פרנסים** *Pastores*, sive *Seniores*, à *Doctoribus* omnino distinctos. Sed hujus generis mox plura loca proferemus, postquam alios quosdam eorundem titulos ostenderimus, quibus olim & etiamnum frequenter appellantur. Præsertim cum haud sciam, annon pleraque loca Talmudica, quæ quidem nobis hæctenus occurrunt, in quibus **פרנסים** memorantur, aliis potius convenient, quam his nostris, quos investigamus, *Senioribus Synagoga*; vel minimum non adeo certis argumentis demonstrari queat, ad solos Synagogæ Gubernatores illa esse restringenda. In quem censum nunc illum etiam locum referre licebit, quem supra § VIII. & X. produximus: quandoquidem tandem sedulo investigando comperisse videmur, alius plane generis esse, qui ibi *Pastores* dicuntur, atque nostri sunt *Seniores*; uti paulo inferius liquido ostendemus.

XXV. Vocantur autem alibi **טובים** *Boni*, vel potius integre, **שבעה טובי העיר** *Septem Boni Civitatis*. Ita Cod. *Megilla*, cap. iv. ubi de jure Synagogarum agitur, fol. 26. col. 1. fine. **אמר רבא לא שנו אלא שלא מכרו שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר אבל מכרו שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר אפילו למשתא ביה שכרא שפיר דמי** *Rabba dixit: Non docent* (id, quod in *Mischna* legitur de pretio Synagogæ, eorumque quæ ad illam pertinent, si vendita fuerint, in rem sanctiorem, non quæ minus sancta sit, impendendo) *nisi quando SEPTEM BONI CIVITATIS non vendiderint publice: Nam si SEPTEM BONI CIVITATIS publice vendiderint, vel siceram pretio rei venditæ emere atque potare licebit. Et mox ibid. col. 2.* **רבינא הוה ליה ההוא תילא דבי כנשתא אחא לקמיה דרב אשי אמר ליה מהו לכזרעה אמר ליה זיל ובניה משבעה טובי העיר וזרעיה** *Rabina habebat tumulum collapsæ Synagoga* (*Jarchius: omnis domus qua destructa est vocatur תל, quemadmodum Deut. xiii. 17. & erit tumulus, locus destructus, æternus.*) *Veniebat igitur ad Rabh Ase, & rogabat, liceretne illum conferere? Hic illi, abi, inquit, & eme illum.*

illum à SEPTEM BONIS CIVITATIS, & tum confere. Rursus fol.

27. i. f. והכי קאמר כמה דברים אמורים שלא התנו שבעה טובי העיר
טובי העיר במעמד אנשי העיר אבל התנו שבעה טובי העיר
במעמד אנשי העיר אפילו לדוכסוסיא נמי מותר *Et sic dicit:*

*Quomodo hæc intelligenda sunt? Si SEPTEM BONI CIVITATIS pu-
blice nihil de illis pacti sint: Si vero publice pacti sint VII. BONI CI-
VITATIS, etiam in equitem civitatis (nummos erogare) fas est.*

XXVI. Hæc de illis in Talmude: quæ à recentioribus Juris
Hebræi Scriptoribus passim repeti videas, quando de Synago-
garum, vel pauperum, vel denique totius coetus jure agunt.
Ubi cum ad Codicem *Megilla*, quod ad hanc phrasin attinet,
unice provocare soleant; non absque ratione dubitare liceat, an
alibi in Talmude horum *Septemvirorum* frequens mentio occur-
rat.

XXVII. Aliquando vero recentioribus numero omisso sim-
pliciter טובי העיר *Boni Civitatis* vocantur, & paullo aliter טובי
הקהל *Boni coetus*, vel *Ecclesia*. Rabbenu *Ascher*, *Consiliorum*
cap. v. §. i. או דילמא בהסכמת טובי העיר יכולין לעשות *aut forte, si BONI CIVITATIS consentiant, facere pos-
sunt, quod lubet, & Academiam aliis habitandam elocare? Et
respondetur: כיון שטובי העיר הסכימו לשנותו הרשות בידם Siquidem BONI CIVITATIS consentiant
de illa (Academia in alium usum) convertenda, liberum illis est,
etiam in rem adiaphoram. Ibidem Cap. vi. §. 18. quæritur אם
יוכלו לחזור בהם אם לא כי בהסכמת טובי העיר Utrum pos-
sint (promissionem suam) revocare, annon; si accedat consensus Bo-
norum Civitatis? Et resp. ועל שהוספת לשאול אם יוכלו
לחזור בהם מנהג פשוט הוא מה שטובי הקהל מסכימים
לעשות שריר וקיים הוא בלא קנין: Quod vero porro quæris,
possintne verba sua revocare? Pervulgatus utique mos est, ut quic-
quid BONI COETUS communi consensu facere constituent, id firmum
ratumque sit, etiam absque emtionis Symbolo.*

XXVIII. Est vero etiam ubi ראשי הקהל *Capita vel Prin-
cipes coetus* audiunt; uti *Pragæ*, alibique in *Bohemia* fieri, à

fide dignis auctoribus accepi. Sed neque diserta Hebræorum loca nobis defunt, quibus dicto fidem faciamus. *Zuchasin*, fol. 122. fac. 1. ועמדו אנשים מראשי הקהל ונחלקו לשני חלקים. חלק אחד חמכו בידו של ראש גלות והחלק השני חמכו ביד רב טעירה. *Surrexerunt itaque quidam ex CAPITIBUS COETUS*, qui in duas partes divisi, hinc *Æchmalotarcham*, inde *R. Saadiam manu prehendebant &c.* Et fac. 2. ubi de ratione constituendi & inaugurandi *Æchmalotarchæ* agitur: אם הסכימה דעת הקהל למנותו מתקבצין שני ראשי הישיבות עם בני ישיבתן עם כל ראשי הקהל והוקנים בבית אדם גדול שבבבל *Si cœtus consenserit in illius (Æchmalotarchæ) creationem*, conveniunt duo *Rectores Academiarum cum discipulis suis*, & cum *CAPITIBUS COETUS* atque *Senioribus*, apud *ades alicujus in Babele honoratissimi*, qui sit ex maximis seculi viris, uti *Netira* ejusque similes. Is vero, in cujus adibus conveniunt, hoc pacto honore afficitur, magnæque ipsi gloria & singulari honori ducitur, בהקבץ הגדולים והוקנים בביתו, quod *Magnates & Seniores* in adibus illius conventum agunt. Feria autem quinta in Synagoga conveniunt, ubi illi gratulantur, & manuum impositione confirmant, tubæque canunt, ut universi & singuli audiant. Qui re intellecta pro facultatibus suis illi honorem habent, & omnes *PRINCIPES COETUS* & ditissimi quique elegantes illi vestes mittunt, pannosque egregios, & argentea atque aurea vasa, pro suis quisque facultatibus &c.

XXIX. *Beth Joseph*, ad *Joreh dea*, §. 256. fol. 303. col. 3. m. אבל אם לא נתמנה לחלק המעות לדעתו ולא היה אלא כסתר גבאי שהאמינוהו לשמור המעות אבל לא היה מחלק מבלי שימלך בראשי הקהל אם איפשר לו להמלך בראשי גבאי) *At si* הקהל שהיו אז שם כשנגבית הצדקה ההיא וכו' *Diaconus* non sit creatus (absoluta potestate) ut nummos pro suo arbitrio distribuat; neque sit nisi כסתר (an בסתם?) *Diaconus*, cui tantum commiserint nummos ut asservet, sed non ut distribuat, nisi re cum *CAPITIBUS COETUS* deliberata: Si quidem cum *CAPITIBUS*

TIBUS UNIVERSITATIS consultare possit, qui tum, cum illa Eleemo-
syna colligerentur, presentes erant &c.

XXX. Est vero, ubi etiam **ממוני הקהל** *Præfeti Cætus* vel
Ecclesiæ dicantur, &, de quo supra dubitabamus, simpliciter
שאלת *Præfeti*. Ita R. Benjamin, in *Consiliis*, f. 317. 2. f. **ממני ה"ר שמעון כ"צ**
על אודותיך שנשכרת לקהל יצ"ו
לשליח ציבור ולגבאי צדקה בכ"כ לשנה וכמאמרך שנשכרת
פחות מכדי הראוי לשכירתך ובאמצעות השנה אמרו לך
ממוני הקהל שאינם חפצים בך וגם כבודך נתרצה אמנם
הכל היה באמירה ולא בכתובה וכששמעו אנשי הקהל
הקשה בעיניהם ולא נתרצו אלא רצו שתעמוד עמם לפחות
עד השלמת השנה וגם שותם הממונים נמי חזרו בהם ורוצים
לעכבך וכבודך טוען שכבר מהלו שיעבודך הממונים.
Con-
sulviste me, D. Simeon, Sacerdos, de te ipso, ut qui operam tuam
cætui elocaris, (quem Deus Redemptor ejus custodiat!) ut sis Mini-
ster Synagoga & Collector Eleemosynarum, idque certa summa in
annum. Sed, ut ais, justo minori pretio conductus es, & vix medio
anno elapso PRÆFECTI COETUS tibi renunciarunt, Te illis non am-
plius placere, neque Reverentia tua admodum repugnavit: Omnia ta-
men verbis solummodo gesta sunt, non scripto. Simul ac vero mem-
bra cætus rem intellexerunt, vehementer illis displicuit, neque con-
senferunt; Sed voluerunt, ut annum ad minimum cum illis exige-
res: Et tandem etiam ipsi illi PRÆFECTI mutarunt factum, conan-
turque Te retinere. Sed Reverentia tua objicit, Præfectos jam re-
nunciassse Ministerio tuo, &c. Agitur hic de ש"צ *Ministro Sy-*
nagoga, qui preces recitat, quem cum כל הקהל *univer-*
sa Ecclesia vocavisset, הממונים *Præfeti, vel ממוני הקהל*
Præfeti Ecclesiæ remotum volebant: qui adeo procul dubio
erunt, de quibus nos jam agimus; Seniores & Præfeti Syna-
goga.

XXXI. Sed ecce alium illorum titulum, in superioribus non-
dum memoratum, quando **גדולי הקהל** *Majores cætus*, vel,
quod eodem redit, **גדולי העיר** *Majores Civitatis* audiunt, quæ
illorum appellatio eo minus nobis negligenda erit, quod infi-
gnem

gnem lucem affundit LL. III. & XXIII. Cod. Theod. de *Judaïs & cœlicolis*; ubi ab Imperatore pariter *Majores Judæorum* memorantur. *Elias Miraschi* in *Consiliis*, fol. 98. col. 3. p. *Hæc sunt argumenta*, quæ quidam secuti nostri sapientes adversus responsionem illustris Doctoris *Mosis Maimonida* objiciunt, usque adeo ut quidam illorum hanc responsionem plane confusam existiment, minimeque *Maimonida* adscribendam. Ego vero vehementer miror, illis nihil auditum esse de controversia, quæ Doctoribus in hoc argumento de **MAGNATIBUS SECULI & MAGNATIBUS CIVITATIS** intercedit. Quidam enim existimant, **MAJORES CIVITATIS** in sua civitate tantundem posse, quantum *Majores seculi* in suo quique seculo; & hinc adeo argumentum ducendum esse à *Majoribus seculi* in suo seculo, ad id quod **MAJORES CIVITATIS** possint in sua civitate. Cum itaque *Majores seculi* decernant, ordinent, gubernent, bona fisco addicant, adjurent item, devoveant, atque excommunicent eos, quicunque ex sui seculi viris ipsorum quoddam decretum, statutumve transgrediantur: idem juris erit **MAJORIBUS CIVITATIS**, ut decernant, ordinent, gubernent, bona item fisco addicant, adjurent, devoveant, atque excommunicent, quicunque civium quoddam illorum decretum, statutum, moremve, fuerit transgressus. Alii vero existimant, non esse eandem rationem **MAJORUM CIVITATIS** in Civitate sua, quæ *Majorum seculi* in suo seculo; atque adeo non habere **MAJORES CIVITATIS** potestatem decernendi, statuendi, &c.

XXXII. Sed quæ hujus generis sunt, atque item alia complura loca, ea in progressu opportuno loco repræsentabimus, ut ne eadem sæpius repetere cogamur. Majus operæ pretium fecerimus, si quos titulos hætenus seorsim exhibuimus, illos nunc junctim spectemus, atque ostendamus, זקנים *Seniores* vel *Presbyteros*, פִּרְנָסִים *Pastores*, ז' טוֹבֵי הָעִיר *Septem Bonos Civitatis*, ראשׁי הקהל *Capita cætus*, ממוני הקהל *Præfectos cætus*, qui etiam aliquando simpliciter ממונים vocantur, & denique גדולי הקהל *Majores Civitatis* vel *cætus*, omnes eisdem esse, qui una cum ראשׁ הכנסת *Archisynagogo* commissum sibi coetum gubernant. Id quod Lectori nostro non eo solum nomine gratum fore confidimus, quod illud argumentum à nullo, quod quidem sciamus, ante nos est occupatum; sed etiam,

etiam, quod Vir Cl. posteaquam nos jam libro superiori aliquid de eo monueramus, evidentissimis Doctissimorum Hebræorum testimoniis, miselli hominis, nuper ludimagistri, alias circumforanei, dubiam fidem opponere ausus est, & gravissimum conjunctissimumque Ordinem *Septemvirorum* turbare.

XXXIII. Illi itaque, qui in Talmude, Codice *Megilla*, l. c. Synagogam moderari dicuntur, & *Septem Boni Civitatis* audiunt; hos R. *Moses Maimonides* per זקנים *Seniores* explicat, Comment. ad *Mischnam* tertiam, Cap. *Cives qui vendunt*, &c.

והו כשלם מכרו אותו אנשי הכפר כולם בהסכמה אבל אם מכרוהו זקני המקום כולם במעמד אנשי המקום כולם יכולים למכור ואפילו לעשות ממנו דיר לשתורת בו יין: *Id obtinet, quando incolæ pagi alicujus non vendiderunt illam omnes communi consensu: Verum si omnes SENIORES loci illam in comitiis universi populi vendiderint, possunt illam ita vendere, ut etiam ænopolium (vel cauponam) inde facere liceat. Ex quo loco sole meridiano clarius elucet, Septem Bonos Civitatis non esse alios, quam loci cujusque, vel potius cœtus aut Synagogæ quæ alicubi est, Seniores, quibus cura Synagogæ est commissa.*

XXXIV. Eisdem vero *Bonos civitatis* alii passim vocant פרנסים *Pastores*, Gubernatores. *Tosapha* Cod. *Megilla*, Cap. 11. אמר רבי יהודה במד"א בזמן שלא התנו עמהם פרנסי אותה העיר אבל אם התנו עמהן פרנסי העיר רשאים לשנותה 11. *Dixit R. Juda: qua conditione illud dicitur? Quo tempore PASTORES ejusdem illius civitatis non fuerint cum illis pacti. Sed si PASTORES CIVITATIS certas conditiones cum illis pacti fuerint, omnino facultatem habent, in quamcunque rem voluerint, convertendi. Quos Gemara fol. 27. 1. Septem bonos Civitatis vocaverat, hic loci Pastores audiunt.*

XXXV. Neque aliter *Rabbenu Nissim*, ad Epitomen R. *Izchak Alphesii*, fol. 365. 1. fine. ובני העיר דקאמרינן במתניתין היינו שמכרו בני העיר שלא מדעת פרנסיהם וכל כי האי גונא בעיא עילויה וכן מוכח בחוספתא דתניא התם בפרק בתרא דמכילתא רבי מנחם בר רבי יוסי אומר בני העיר שמכרו

שמכרו בית הכנסת לא יקחו את הרחובה אמר ר' יהודה
במה דברים אמורים שלא התנו עמהם פרנסי העיר אבל
התנו עמהם פרנסי העיר רשאיין לשנותן לכל דבר שירצו
הפוסק צדקה עד שלא זכו בה פרנסין רשאי לשנותן לדבר
אחר משזכו בה פרנסין אינו רשאי לשנותן לדבר אחר אלא
מדעתם והיינו דאמר רבא בגמרא לא שנו אלא שלא מכרו
שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר כלומר שמכרו אנשי
העיר שלא מדעת הפרנסין אבל אם הסכימו שבעה
טובי העיר באותו מכר והיו במעמד אנשי העיר רשאיין
להוציא המעות לכל מה שירצו: *Et cives*] *Quod in Mishna*
dicunt, huiusmodi est, ut si cives vendiderint absque consensu suo-
rum PARNASIM, & his similia, adscendere debeant (à minori san-
ctitate ad maiorem) atque ita probatur in additamentis hic loci tradi
in Exotica. Cap. ultimo Mechilta; R. Menachem F. R. Josa dicit:
Si cives vendiderint Synagogam, non rediment (ejus pretio) pla-
team. Dixit R. Jehuda: Qua conditione illud proprie dicitur? Si
PARNASIM CIVITATIS cum illis non fuerint pacti. Nam si PAR-
NASIM CIVITATIS cum illis transfegerint, omnino facultatem habent
(pretium venditæ rei sacræ aut Synagogæ) in quamcunque rem
pro lubitu suo impendendi. Qui destinavit aliquid pro eleemosyna,
quamdiu in potestatem Parnasim non pervenit, in aliam quamcunque
rem adhibere potest: At simulatque Parnasim eo jam potiti sunt, non
amplius habet facultatem illud cum re alia permutandi, nisi illorum
consensu. Et hoc est quod Rabba in Gemara (fol. 27. 1. fine,) di-
cit: Non docent nisi de eo, quod SEPTEM BONI CIVITATIS non
vendiderunt in comitiis populi: quasi dicat, quod vendiderunt cives
absque consensu PARNASIM; Si vero SEPTEM BONI CIVITATIS in
illam venditionem consenserint, & quidem in comitiis populi; fa-
cultatem habent nummos, (ex re sacra vendita confectos) in quam-
cunque rem voluerint, expendendi. Pro eo, quod Gemara, quam
etiam ipse adducit, habet Septemviros Civitatis, Rabbenu Nissim
constanter vocat Parnasim; ut adeo illi Septem Boni Civitatis non
sint alii, quam qui hodie in Germania & alibi vulgo Parnasim
dicuntur, id est, Gubernatores, Seniores Synagogæ.

XXXVI. Similiter R. Jos. Karo, in *Beth Joseph*, O. Ch. f. 101. 2. m. על כלומר אף על פי שבני הכפרים יש להם רשות למכור ב"ה שלהם מ"ם המעות נשארין בקדושתן ואינם רשאים להורידן מקדושתן כמו שנתבאר ושעם דמלתא משום דבמכרו בני העיר שלא מדעת פרנסיהם עסקינן אבל אם הסכימו שבעה טובי העיר באותו מכר והיו במעמד אנשי העיר רשאים להוציא המעות Nihilominus tamen nummi consecrati manent] *id est; etsi pagani facultatem habent Synagogam suam vendendi, nummi tamen nihilominus sacri manent, quos à majori sanctitate ad minorem transferre non licet, quemadmodum jam explicatum est. Atque ejus rei hac est ratio, quod de illo casu agimus, si quando loci incolæ absque PARNASIM suorum consensu vendiderint: At si SEPTEM BONI CIVITATIS in venditionem illam consenserint, idque publice in comitiis populi, tum vero nummos in quemcunque usum, pro eo atque libitum fuerit, impendere licebit, quemadmodum paulo inferius exponetur.*

XXXVII. Sed quorsum necesse erit plura loca producere, in quibus vel טובי העיר per פרנסים explicantur, vel duo illa promiscue usurpantur; cum disertissima Hebræorum testimonia adsint, quæ rem extra omnem aleam ponant dubitationis? Ita R. Mordechai Japhe, in *Lebhusch*, *Orach chajim*, Tit. CLIII. §. 7. ודוקא כשמכרו אותה בני העיר שלא מדעת פרנסיהם שהם טובי העיר או שמכרו שבעה טובי העיר: Scilicet solummodo, quando cives illam vendiderint præter sententiam PARNASIM suorum, qui sunt BONI CIVITATIS: vel quando SEPTEM BONI CIVITATIS illam quidem vendiderint, sed non in corona civium. Nihil hisce ejus verbis in nostram sententiam evidentius. Ut ulteriori explicationi, aut operosæ argumentationi nullus relictus sit locus. *Parnassim*, inquit, sunt ipsi Boni Civitatis. *ὅτι ἐκεῖ δὲ εἶχαι.*

XXXVIII. Pergimus itaque ad ראשי הקהל *Capita vel Principes cætus*, ut hos quoque eosdem esse ostendamus cum Bonis Civitatis.

vitatis. In hanc itaque rem notari velimus quod est apud *Eliam Misrachi*, fol. 12. col. 3. & 4. Initio Capitis XIV. hæc Quæstio occurrit: **אם יש כח בקצת מהקהל לגזור גזיר' על כל הקהילה ואפילו לא קבלום עליהם או צריך הסכמת הכל או טובי הקהילה או אדם מפורסם ומומחה לרבים** *Utrum pars quædam cætus facultatem habeat condendi decreta, quibus universus cætus teneatur, etiam si illos sibi non adsciverint: an vero consensus universorum requiratur, vel Bonorum Cætus, aut celebris cujusdam & publice promoti Viri?* In responsione vero, postquam primo locum ex *Rabbenu Tam* produxit, ubi **טובי העיר** memorantur: porro aliorum quoque responsa in eandem sententiam affert, in quibus frequens mentio **ראשי הקהל** occurrit. Verba ita habent: **ורא"ביה כתב בתשובה ומייתי לה המרדכי פ' השותפין מה שטען האפיטרופוס שראשי הקהל הסכימו שלא לקבל שבועה משום אדם במס ובררו להטיל על כל בעל הבית על פי החרם על זאת אשיב אם חוברו טובי העיר מתחלה להנחיק קהלם בכל דבר אפילו יחיד שבררו** *Et R. Elieser F. Joëlis Esraï scripsit in Responsione, & R. Mordechai repetiit Cap. 1. Cod. Babha Batra.* „ *Quod Curator objicit, CAPITA (vel Præfectos) cætus stauisse non admittendum esse ullius hominis Jusjurandum in causa* „ *tributi, & elegisse quosdam, qui singulis Patribus familias impen-* „ *rent sub pœna excommunicationis; ad id respondeo: Quod si BONI* „ *CIVITATIS inde ab initio electi sint, qui cætum suum in omnibus* „ *rebus gubernent, etiam quum hi unum solum elegerint, quicquid* „ *ille facit, ratum est, in ordinando cætu.* Hic primum **ראשי הקהל** *Præfecti Ecclesiæ*, mox iterum **טובי העיר** *Boni Civitatis* occurrunt, atque adeo necessario iidem sunt.

XXXIX. Rursum idem *R. Elias*, f. 76. 4. f. **וכן פירש רא"ביה בהד' במעמד אנשי העיר בסתם שלא מיחו בדבר וגם לא עשו הדבר כצינעא שלא יתגלה שאם תפרש שאמרו כולם בפירוש הרי אנו מתרצים אם כן לא עשו שבעה טובי העיר אלא כולן וכתב המרדכי ונראה לומר שאם**

שאם מוחרה אחד מכני העיר בדבר שראשי הקהל רוצים לעשות או לתקן או לגזור חרם אם רוב הקהל מסכימים עם ראשי הקהל חל החרם והתקנה ואם לא הסכימו הקהל עם ראשי הקהל ומיחו אך הראשים עשו יכולים למחור

Et sic R. E. F. I. E. explicat phrasin hanc, in comitiis populi, simpliciter, quando (cives) non intercedunt illi rei, atque etiam (Boni Civitatis) non egerint clanculum, ut ne reveletur. Nam si ita interpreteris, quod omnes expresse dicant; ecce nos eam rem volumus: tum sane non Septem Boni Civitatis faciunt, sed populus universus. Et scripsit R. Mardocheus. Itaque dicendum videtur, quod si unus civium vetet rem, quam Praefecti cætus facere velint, sive ordinare, sive sub pœna excommunicationis legem ferre; siquidem major cætus pars Praefectis cætus accesserint, excommunicatio atque constitutio rata sunt: Si vero populus cum Praefectis cætus non consenserint, verum vetuerint, & tamen Praefecti facere velint, omnino illos impedire possunt. Quos unus Septem Bonos Civitatis vocat, hos alter in eodem argumento ראשי הקהל Capita Ecclesia appellat. Ut adeo necessario rursus ראשי הקהל & טובי העיר, Boni & Capita sive Praefecti, sint iidem.

XL. Sed prolixum esset omnia loca proferre, in quibus hi tituli Seniorum Synagoga promiscue usurpantur. Id quod eo minus necessarium erit, quod modo laudatus R. Elias Mifrachi rem compendio tradit, quando fol. 77. col. 2. m. sic scribit: ועוד דפירוש טובי העיר בכל מקום אינו רוצה לומר היותר חכמים או היותר זקנים או היותר עשירים אלא היותר משתדלים בצרכי ציבור שכל צרכי הקהל נעשו על ידם ועיני כל הקהל חלויים בהם לכל צרכיהם מענייני סדור הצדקות וההקדשות וכיוצא בהם ונקראים בעבור זה ראשי הקהל מאחר שכל *Et porro (etiam illud inde discitur,) per titulum Boni Civitatis, ubique locorum non illos intelligi, qui sint aliis doctiores, vel seniores, vel denique ditiores, sed qui negotia cætus diligentius procurant, quoniam omnia negotia cætus ab illis administrantur, totiusque cætus oculi in illos defixi sunt in omnibus negotiis illius, uti in distribuendis eleemosynis, administrandis bonis*

sacris, & id genus aliis. Et hanc ob causam vocantur CAPITA COE-
tus, ea quod omnia hujus negotia ex illorum consilio geruntur. Ha-
bes hic non modo horum nominum συννομήται, sed etiam, quod
amplius est, utriusque appellationis rationem, de qua mox in
sequentibus pluribus agendum erit.

XLII. Porro vero ממוני הקהל *Præfeti cætus*, qui etiam ali-
quando simpliciter הממונים *Præfeti* audiunt, iidem prorsus sunt
atque *Septemviri illi Civitatis*. Quod etsi æque disertis testimo-
niis hactenus probare non possumus, atque in superioribus usi
sumus, quando diversi eorundem tituli eodem loco pari passu
ambulant, & promiscue usurpantur: tamen nemo paullo huma-
nior de illo vehementer dubitaverit, nedum inficias iverit, qui
vel latissimum usum vocis ממונה attenderit; vel ea, quæ illi
adjunguntur, consideraverit; vel denique illud observarit, quod
ad alios quosdam titulos *Seniorum Synagoga* utcunque describen-
dos adhibeatur.

XLII. Quod itaque significatum vocis ממונה attinet, atque
ejus item unde hæc derivatur, ille adeo late patet, ut quicun-
que fere munus aliquod gerunt, vel negotio cuivis publico sunt
præfeti, de illis usurpetur. In Templo sane non tantum is, qui
summo sacerdoti erat *suffectus*, סגן *vicarius*, sed quicunque cer-
to muneri præfeti erant, ממונים dicebantur. Horum Codice
Schekalim, Cap. v. prolixa series recensetur; *Præfeti sigillorum*,
Libaminum, *Sortium*, &c. de quibus omnibus generatim dici-
tur: אלו הן הממונים שהיו במקדש *Hi sunt Præfeti, qui fue-
runt in Sanctuario*. Vide sis l. c. apud *Othonem* in *Lexico Rab-
binico Philologico*, & ubi singulos paullo prolixius explicat,
vel saltem locorum indicium facit, ibidem pag. 425. f. Neque
minus, qui *Stationibus* præerant, earumve *duces*; vel Israëlita-
rum agmina ducebant, primitias suas ad Templum deferentium,
ממונים præfeti audiebant: quod qui in Hebræorum antiquitati-
bus non plane hospites sunt, ignorare non possunt. Sic pariter
Judices dicuntur ממונים על הציבור *Gubernatores*, *Præfeti cætui*, quemadmodum jam alibi ostendimus. Et deni-
que *Chassan*, qui Synagogam curat atque custodit, atque ipse
etiam *Archisynagogus*, eodem nomine quandoque veniunt; quo-
rum

rum illud jam supra Cap. I. §. 55. f. probavimus, hoc infra idoneis testibus dabimus confirmatum. Quæ adeo res facit, ut dubitari nequeat, quin generalissimus titulus הממונים Senioribus Synagoga, summo jure dari potuerit; & si quando occurrat, pro ratione loci & circumstantiarum de iisdem sit intelligendus.

XLIII. Atque horum posterius ex loco illo, quem modo §. xxx. allegavimus, evidens & manifestum est, si circumstantiæ omnes recte examinentur. Occurrit ibi (1) קהל Ecclesia, vel coetus in unam Synagogam orandi causa convenire solitus; id quod inde satis liquet, quod (2) Coetus ille R. Simeonem sibi ז"ש, id est, Ministrum elegerat, qui preces publice in Synagoga præiret: Sed (3) ממוני הקהל ejusdem Coetus Præfecti quidam memorantur, qui pro ea, quam sibi habere videbantur, auctoritate hunc Ministrum loco movere volebant, & re ipsa illum ministerio suo abdicabant. Unde facile est colligere, hos Memunnim Viros fuisse, qui à coetu constituti fuerant, ut negotia Synagogæ curarent, atque adeo ipsos illos, qui alias vulgo Septem Boni Civitatis appellantur.

XLIV. Id quod inde porro validissime confirmatur, quod modo §. 41. ultimo loco observandum esse monuimus, quod vox ממונים Præfectorum aliquando adibatur ad Septem viros illos describendos. Sic R. Elias Mifrachi, fol. 76. וכן כתב האשרי. 1. בהדיא בהסכמת בני העיר או טובי העיר הממונים על הדבר Et sic scribit diserte F. Ascheri: Quod si consenserint incolæ civitatis, vel Boni Civitatis, qui sunt (Memunnim) præfecti negotio. Idem fol. 79. 3. m. ואומדנא דדעתא היא דכל הנודרים ומתנדרים על דעת כל בני העיר או על דעת רובן או על דעת טובי העיר שנתמנו מכל הקהל הן נודרין לא על דעת סיעוט בני העיר או על דעת טובי העיר שלא נתמנו מכל אנשי העיר בשלל אנשי העיר במעמד אנשי העיר Presumitur autem hæc mens esse, quicunque votum aliquod faciunt, vel quid sponte sua offerunt, illos id vovere atque offerre ex sententia omnium civium, majorisve illorum partis, vel Bonorum Civitatis, qui creati (Præfecti) sunt à toto coetu: nequaquam vero, ut illud à minori civium numero,

numero, aut à Septem Bonis Civitatis, qui non ab universis civibus sunt creati, vel non in statione civium, administrentur. Et immediate post: אם כן כל אותן ההנאות המגיעות להן לבני העיר מאותן ההקדשות אינן רק על פי הסכמת כל הקהל או רובו או על פי הסכמת טובי הקהל שנתמנו מכל הקהל להתנהג על פיהם *Quod cum ita sit, omnes fructus, qui ex bonis illis Ecclesiasticis (votivis & sponte oblatis) ad cives redundant, solummodo administrandi sunt consensu totius cœtus, majorisve ejus partis, vel denique consensu Bonorum Cœtus, qui ab universo cœtu PRÆFECTI sunt, ut illorum consilio regantur.* Ex quibus verbis cum manifestum sit, Bonos Civitatis, sive Cœtus, uti posteriori loco appellantur, ab universo Cœtu *creari* atque *constitui*, imo cœtui ipsi *regendo præfici*, atque adeo vocem ממונים *Præfecti*, & quod eodem redit, נתמנו *constituti vel præfecti sunt*, definitionem Septemvirorum illorum ingredi: nulli amplius dubium esse potest, quin Septemviri Civitatis summo jure ממוני הקהל *Præfecti cœtus* dici possint, & sicubi hic titulus aliquando occurrat, id quod in superioribus probatum est, de Septemviris illis sit accipiendus; atque adeo Septemviros & Memunnim plane eodem esse. Id quod erat nobis probandum.

XLV. Superfunt itaque soli גדולי העיר *Magnates vel Majores Civitatis*, quos ipsos Bonos Civitatis esse, nobis pariter venit demonstrandum. Id quod minus difficile erit, si eundem *Eliam Orientalem*, quo indice §. 31. titulum illum eruimus, porro quoque ducem sequamur, quippe qui *Majores & Bonos* sæpius uno eodemque loco nobis exhibet, & nullo discrimine, nunc hos, nunc illos, allegat. Consulat illum, qui volet & poterit, *Consil. Cap. LVII.* inde à fol. 94. ad fol. 98. & nos vera scribere deprehendet. Unum & alterum locum in rei argumentum producere sufficiet. Sed prius superiora paucis repetenda erunt. Ex iis itaque, quæ modo l.c. produximus, patet, comparisonem institui *Majorum Civitatis* cum *Majoribus seculi*, & controverti inter doctores, an *Majores Civitatis* tantundem juris habeant in sua civitate, atque *Majores seculi* in suo seculo. Per *Majores seculi* autem intelliguntur Principes populi, & Synedrii præfides, veluti,

veluti, Josua, Jephta, Samuel, &c. & forte ipsum universum Synedrium (vide fol. 97. 1. 2.) qui cum supremi totius populi Rectores, vel saltem (extremis temporibus) Doctores essent, universo populo leges ferre poterant, easque gravissimarum poenarum sanctione munire, quibus illarum contemtores & transgressores addicebant. Cum his alii Hebræorum Doctores גדולי העיר *Majores Civitatis*, vel גדולי הקהל *Majores Ecclesie* comparandos esse contendunt, alii negant; adeoque procul dubio supremos cujusque civitatis vel Ecclesie Rectores intelligunt, id quod ex promiscuo usu *Majorum & Bonorum* est manifestum. R. Elias, f. 97. 1. p. ex illorum sententia, qui eandem utrisque auctoritatem tribuunt, sic scribit: מפני שטובי העיר במקום גדולי הדור הם עומדים וכמו שגדולי הדור הפקדם הפקר בכל מקום במגדר מלתא ותקנתא הוא הדין נמי טובי העיר הפקדם הפקר בכל מקום דאיכא מגדר מלתא ותקנתא *quod BONI CIVITATIS vicem gerunt MAJORUM SECULI. Et quemadmodum publicatio bonorum, quæ à Majoribus seculi instituitur, rata est, quotiescunque de lege adversus improbos seculi mores munienda, vel de bono publico procurando agitur: ita pariter publicatio, quæ fit à BONIS CIVITATIS, rata est, quoties de obsepienda Legge agitur, vel bono publico procurando. Pro eo, quod in superioribus Majores Civitatis legebantur, hic Boni Civitatis occurrunt. Rursum fol. 12. 3. f. ופירש ר' מאיר הטעם דטובי העיר הוא בעירם למה שהזכירו בכריתא כמו גדולי הדור וכמו שגדולי הדור ונו' Et R. Meir rationem explicat, quod BONI CIVITATIS in iis rebus, quæ in exotica memorantur, sint similes Majoribus Seculi; & quemadmodum Magnates Seculi &c. Similiter R. Benjamin, f. 435. 1. f. cujus verba, quoniam omnino eadem ex R. Mordechai repetit, ne Lectori tædium pariamus, adscribere superfedemus. Patet satis, Magnates sive Majores, & Bonos Civitatis promiscue usurpari, adeoque necessario esse eosdem.*

XLVI. Sed & alterius illius tituli exemplum proferendum erit, quo גדולי הקהל *Majores Ecclesie* audiunt, & ostendendum, illum pariter cum titulo *Bonorum* alternare. R. David Cohen, in *Consiliis*, Cap. xiv. fol. 101. 1. p. ולא המעוט דוקא אני

אני אומר שאין כוח בידם לבטלה אלא אפילו הרוב בלא
חסכמת כל טובי העיר שנתקבצו בעת ההסכמה דמסתמא
Neque vero minori tan-
tum parti facultatem illam negaverim (legem latam) abrogandi, sed
ipsi etiam majori, si sit absque consensu omnium BONORUM Civita-
tis, qui illi rogationi interfuerunt: Quoniam per se clarum est, ist-
hoc jusjurandum ex mente MAJORUM ECCLESIAE juratum esse. Sci-
licet non potest cuicumque Jusjurandum remitti, nisi consentiente
& remittente illo, cui, vel ex cujus sententia illud juratum est.
Cum itaque decreta sua legesque gravissimo Jurejurando & pu-
blicis execrationibus sancire soleant, iisque se mutuo ad illarum
observationem devincire; Jusjurandum hic *Majoribus Ecclesiae*
datum esse dicitur, & hinc adeo non nisi consensu *Bonorum* re-
mitti posse, qui decreto faciendo interfuerunt, & ex quorum
sententia est juratum. Unde iterum liquet טובי העיר *Bonos Ci-*
vitatis, & גדולי הקהל Majores Ecclesiae esse eosdem. Id quod
ex sequentibus ulterius patet, ubi גדולי הקהל *Majores Ecclesiae*
frequenter memorantur. וכיון שנעשה על דעת גדולי הקהל
אף אם נאמר שיש לה התרה דוקא אם יסכימו כל גדולי
הקהילות שהסכימו בהסכמה הוא שיש לו התרה אבל בלא
הסכמה לא ולא זו בלבד אני אומר אלא דאין לו התרה
כלל אף אם כל גדולי הקהילות וכל הקהל רוצים להתירו
וְגו' *Quandoquidem igitur (Jusjurandum) Majoribus Ecclesiae datum*
est, licet dicamus, illud solvi posse, id tum demum verum est, si
omnes Majores coetuum, qui in sancienda illa lege suffragia tulerunt,
nunc quoque de abolenda consentiant; at absque eo sit, fieri nequa-
quam potest. Enimvero non hoc solum dico, sed nullo modo Juris-
jurandi gratiam fieri posse contendo, ne quidem si omnes omnium Ec-
clesiarum Majores, & Ecclesiae ipsa facere velint &c. Ad quod
modo Bonorum consensus requirebatur, nunc Majorum accedat
oportet. Id quod rursus evidentissimum argumentum præbet,
Majores Ecclesiae esse ipsos Bonos Civitatis.

XLVII. Sic itaque tandem id, quod initio hujus Capituli
proposueramus, absolvimus, & Presbyteros Synagoga in lucem
pro-

protractos variis titulis *Pastorum*, *Bonorum*, *Capitum*, *Præfectorum* & *Majorum* dedimus ornatos. Ad quorum officia priusquam pergamus, adhuc in unius & alterius tituli originem & significatum inquirere juvabit.

XLVIII. Quod itaque illum *Bonorum* attinet, eo facile videri poterant ornati esse, quod aliis natalium, vel opum, consiliive gloria præstarent: ut aliquando dubitaverim, an non hinc adeo pro *Bonis Civitatis* potius *Optimi* dicendi essent, ceu Civitatis suæ, sive Ecclesiæ Principes, quemadmodum alias etiam ראשים *Capita* vel *Principes*, & גדולים *Majores*, vel *Magnates* dici solent. Neque vero etiam dubium esse potest, quin in bene constitutis Synagogis, ubi omnia rite atque ordine fiunt, *Optimi* quique, & qui alios ætate, & hinc adeo spectata morum gravitate, & dexteritate consiliorum, opibus item & auctoritate antecellunt, reliquo cœtui moderando & gubernando soleant præponi. Id enim præterquam quod res ipsa, & natura societatis, ejusque præfecturæ exigit, & quotidianus rerum usus confirmat, inter Hebræos quoque obtinuit, & etiamnum obtinet. Ætatis enim, & quæ illi comes esse solet, prudentiæ, rationem haberi, nomen זקנים *Seniores*, & qui illis aliquando tribuitur titulus גדולי העצה *Magni consilio*, satis ostendunt. Cujus posterioris exemplum apud R. Bezaleelem Germanum legitur in *Consiliis*, fol. 81. col. 1. m. quem locum, quia mox integer exhibendus erit, nunc describere differemus. Neque minus vitæ probitatem in iisdem requiri, ex eo liquet, quod inter alios hypocritas ab Hebræis etiam illi recensentur & notantur, qui singulari pietatis studio, quod præ se ferunt, viam ad hunc honorem affectant. R. Jehuda in libro *Musar*, fol. 108. 1. m. והכת השלישי יותר מגונה מן השנית והם המחניפים בדת ויראו עצמם כי הם חסידים וצדיקים ושוקדים בבתי כנסיות ובבתי מדרשות שלא לשמן אלא כדי שיגיעו לשררה ויתמנו *Tertium genus, multo turpius secundo, illorum est, qui religionem simulant, & semet ipsos ostendant ceu qui pii & iusti sint, & Synagogas atque Academias assidue frequentant; idque non pietatis amore, sed ut honores consequantur, &*

cœtui gubernando præficiantur, vel, constituentur Parnassim in populo.

XLIX. Sed quicquid hujus sit, licet non nisi *optimis* & spectatæ virtutis viris hic honos in Synagoga deferatur; nequaquam tamen ea causa est, cur Seniores illi טובים, *Boni*, dicantur: Sed singularis illa in cœtum voluntas atque benignitas, quæ facit, ut onus rei publicæ in se lubentes suscipiant, in eamque ordinandam omni studio, labore, cura, & cogitatione incumbant. Hæc, inquam, bonitas Presbyteris *Bonorum* nomen promeruit; non generis, divitiarum, ætatis, consiliive præstantia, qua alios sui cœtus homines antecellunt. Disertum hanc in rem, & omni exceptione majus, est testimonium *R. Elia Mifrachi*, qui loco illo, quem supra §. 40. allegavimus, ubi ex professo de Synagogæ Præfectis agit, id quod dicimus, summa cura & diligentia inculcat. Negat, inquam, Titulum טובי העיר, *Boni Civitatis*, illos significare, qui sint aliis doctiores, vel seniores, vel denique ditiores; sed eos demum illo denotari asserit, היותר משתדלים, בצרכי צבור, qui negotiis cœtus curandis majori diligentia incumbunt, & per quos totius Ecclesiæ negotia geruntur; quorum fidei & diligentia cum aliarum rerum omnium, tum in primis ærarii sacri, *Eleemosynarum*, reliquorumque Ecclesiasticorum bonorum administratio est commissa. Quæ si recte considerentur, non incommode Græce, phrasi Apostoli ex 1 Tim. v. 17. καλῶς προεσῶτες πρεσβύτεροι dici posse videantur. Nam quid aliud sit καλῶς προεσῶναι, bene præesse, quam השתדל בצרכי צבור, *Summa fide diligentiaque necessitates Ecclesiæ curare*? Buxtorffius in Lexico Majori: אשתדל, inquit, includit studium, curam & sollicitudinem cum labore, unde & pro Luctari sumitur, quasi omnibus viribus laborare. Unde haud scio, annon & quæ l. c. sequitur vox Græca Κοπιῶν, Hebraïce reddi possit hac voce השתדל, & οἱ κοπιῶντες ἐν λόγῳ, המשתדלים בדברי תורה, qui laborant in verbis Legis. Pro quo tamen Hebræi ipsi (ne quid diffimulemus) quantum quidem ejus hætenus observare potuimus, frequenter vocem עסק adhibent, unde עוסקים בתורה, vel עוסקים בתלמוד תורה, qui Legi, vel verbis, studiove Legis operam dant: vel aliquando etiam מרוד assidue occupatus;

patus; unde ת"ח דטריד בנריסא *Vir Doctus, qui totus est in lectione.* Quæ tamen ipsa cum voce השתדל sæpe alternant. Sed de his in sequentibus forte pluribus & ex professo agemus, quando de discrimine inter *Archisynagogum*, publicum & ordinarium populi doctorem, & *Bonos* holce, Seniores tantum regentes, erit differendum.

CAPUT TERTIUM

DE

Officio, & Auctoritate Presbyterorum Synagoga.

I. **P**osteaquam superiori capite *Presbyteros Synagoga* investigavimus, illorumque varia nomina, quibus à suis honoris causa, & ratione muneris, ornari solent, recensuimus: sequitur ut porro, cum *officia* illorum, quibus in Ecclesia funguntur, indagemus, tum inprimis ab *Archisynagogo* distinguamus. Quorum illud præsentī capite ita facere conabimur, ut simul, qua ratione constituentur, & quid Juris in cœtum habeant, quibusque præterea nominibus veniant, quæ in superioribus nondum explicuimus, quoad ejus hætenus investigare potuimus, & occasio ad quamque rem feret, exponamus; atque illud etiam disquiramus, politicine illi & urbani, an sacri atque Synagogici Rectores sint dicendi. Hoc vero sequenti capiti in solidum reservabimus.

II. Quod itaque *Officium Presbyterorum* attinet, generaliter consideratum, quemadmodum Hebræorum Magistri illud sæpe describunt, est *Cœtum ejusque negotia, pro facultate sibi ab illo concessa, moderari & curare.* Ita R. Ascher, *Consiliorum* Cap. vi. §. 23. וטובי העיר הרגילים להשתדל בצרכי הקהל הם יכולין למנות מורשה לדון בשביל הקהל וכל מעשיהם קיימים *Et Boni Civitatis, qui solent curare negotia Cœtus, possunt aliquem constituere procuratorem, qui causam cœtus agat; & quicquid illi faciunt, ratum est.* R. Elias Mifrachi, fol. 76. i. משמע דטובי העיר אינן אלא המשתדלים בצרכי ציבור אף על פי שאינם חכמים *Id quod*

quod argumento est, Bonos Civitatis non esse nisi illos, qui necessario negotia cœtus curant, tametsi non sunt sapientes. Rabbenu Nissim, ad Epitomen Alphesii, Cod. Megilla, fol. 365. col. 1. f. והעמידום בסתם כלומר שהעמידו עליהם סתם שבעה טובי העיר לפקח ער עסקי ציבור Et constituerunt illos absolute; id est, quod præfecerint sibi absolute, (cum solita potestate) Septem Bonos Civitatis, ut curent negotia cœtus, vel, ut inspectionem habeant negotiorum &c.

III. At non tantum negotia cœtus, sed cœtum etiam ipsum gubernant & moderantur. R. Nissim, ad Epit. Alph. Cod. Babha Bathra, f. 164. 2. f. ולא דוקא כשהסכימו בני העיר אלא אפילו פרנסים הממונים על הציבור משנים כרצונם Idque non solummodo, quando cives consentiunt, verum vel ipsi Parnassim, qui sunt præfecti COETUI, pro suo lubitu (elcemosynas) permutant. Quo ea omnia referri possunt, quæ superiori Capite, §. 42. f. de voce ממונים protulimus. Sed ad alios pergamus. Elias Misch-rachi fol. 12. 4. p. ex R. Eliesere & Mardochoa: אם הוברו טובי העיר מתחילה להנהיג קהילתם בכל דבר Si Boni Civitatis inde ab initio electi sint, ad gubernandum COETUM suum in rebus omnibus. Hic non tantum negotiis administrandis præfecti dicuntur, sed ipsi etiam cœtui; quemadmodum inde etiam & מנהיגים, ממוני הקהל, Præfecti cœtui, & מנהיגים, Duces, Gubernatores, appellantur. De titulo ממונים in superioribus satis dictum est. De מנהיגים, sive Gubernatoribus, unicum locum protulisse satis erit, qui rem extra omnem aleam ponat dubitationis.

IV. Hunc nobis R. David Cohen exhibet, Consiliorum Cap. xiii. שאלה במתא ארשא נתיישבו ארבעה קהלות קורפייטי וסיסליאני וקאלברסי ופוייזי וכל קהל בית הכנסת לעצמם נוהגי כמנהגם כאשר היותם במקומם וקהל קאלברסי הסכימו במעמד טובי קהלם שלא יורשה אחד מהם להפרד מהם וללכת להתפלל בשום אחד מבתי כנסיות האחרו ואפילו אם יתקוטטו זה עם זה הן יחד והן רבים ושלא יורשו להעריך דין כי אם לפני זקני קהלם ושיקבלו

ושיקבלו עליהם המריבים הן יחידים הן רבים שה שיגזרו עליהם זקניהם ועתה מחדש הלכו חלק מהם בבית הכנסת של סיסלייני ושלחו זקני קהל קדוש קאלבריא לזקני קהל קדוש סיסלייא לא יתפללו עם אותם שיבאו מבית הכנסת שלהם להתפלל עמהם רצוני בבית הכנסת של ק"ק סיסלייא שהם עבריינים והם לא אבו לשמוע להם גם מבי' הכנסת של ק"ק פוליא הלכו ב"כה של ק"ק סיסלייא להתפלל שמה וכן גם כן מק"ק קורפו הלכו שמה להתפלל כאשר ראו טובי הקהל ומנהיגיה נתקבצו בב"ה של בני קורפו ושלחו למנהיגי ק"ק סיסלייא ובאו שם ואמרו להם בני קורפו למה לא תעריכו דין עם אלו והשיבו שהם פסולין לדון אותנו בהיות שגם מאנשי קהלכם באו להתפלל עמנו וכראותם כן הסכימו השלשה קהלות קדושות קורפו ופוליא וקאלבריא שלא יורשה שום אחד מהשלשה הקהלות הנזכרים ללכת להתפלל בבית כנסת אחר דרך קבע רק דרך עראי באקראי בעלמא ואם יקפידו מנהיגי הב"ה ההיא שהיה מתפלל שם על שהלך האיש ההוא ב"כה אחר שהחזן ומנהיגי הקהל ההוא שהלך זה להתפלל ב"כה שלהם לא יתפללו עמו וכל זה עשו שלא יתרב' המחלוק' בין הקהלו' ומנהיגי ק"ק סיסלייני לא רצו להכנס בהסכמתם ולא אבו שמוע לקולם ועתה יורנו המורה אם וגו'

V. *Quaestio. In urbe Areta quatuor Ecclesia confederunt, Corcyraorum, Siculorum, Calabrorum & Apulorum (nam pro ופוייזי legendum est ופוליא) quarum quaque, cum singula seorsim per se Synagogam constituent, suo more vivunt, quasi in sua adhuc patria habitent. Harum quæ ex Calabria constat Ecclesia, praesentibus BONIS ECCLESIAE, decretum fecit, ne cui illorum ab ipsis secedere liceat, & ullam aliam Synagogam orandi causa frequentare, ne quidem si inter ipsos, sive singulos, sive plures, lites quadam exoriantur: item, ne illis liceat jure experiri, nisi coram sua ECCLESIAE SENIORIBUS; & ut litigantes, sive singuli sint, sive plures, in sententia,*

tentia, quam SENIORES ipsorum tulerint, acquiescant. Verum menssem abhinc pars illorum ad Synagogam Sicularum transferunt. Quare SENIORES SANCTÆ ECCLESIAE Calabrorum miserunt ad PRESBYTEROS SANCTÆ ECCLESIAE Sicularum, ut cum istis, qui suam Synagogam deseruissent, quo cum illis (in Synagoga, inquam, Sicularum) preces suas funderent, ne orarent: quoniam transgressores essent, & datam fidem violassent. At hi (Siculi) illis obtemperare noluerunt. Imo vero etiam ex Synagoga Sanctæ Ecclesiæ Apulorum, atque item ex Synagoga S. E. Corcyraorum, quidam ad Synagogam S. E. Sicularum transferunt, ut in illa preces suas usque dicant. Quare visa BONI harum ECCLESiarum, & GUBERNATORES illarum, conventu habito in Synagoga Corcyraorum, ad GUBERNATORES S. E. Sicularum legationem instituerunt. Venientes itaque ad illos Corcyrai, Quare, inquiunt, cum illis (Calabris) in jus descendere recusatis? Quibus illi, quia vos (lego שׂאמם pro שהם) non potestis iudices nostri esse, eo quod etiam ex vestra Ecclesia quidam ad nos transferunt, qui nobiscum orent. Itaque igitur hac re animadversa tres illæ Ecclesiæ, Corcyraorum, Apulorum, & Calabrorum, sanxerunt; ne cui ex dictis Ecclesiis aliam Synagogam assidue, atque ordinario orandi causa frequentare liceat, sed tantum occasione, ita uti fieri solet, ad id invitante: Et quod si GUBERNATORES Synagoga, in qua hætenus solitus fuit precari, moleste ferant, hominem istum ad aliam Synagogam transisse, tum Minister, GUBERNATORESQUE illius cætus, ad cuius Synagogam orandi causa transiit, cum illo ne orent. Idque omne pacis causa fecerunt, ne lites inter Ecclesias augeantur. At GUBERNATORES Sancti cætus Sicularum hunc illorum contractum inire noluerunt, & nullatenus illis obsequi. Nunc itaque doceat Doctor, an &c.

VI. Liquet hinc cuivis primo statim intuitu, fuisse Aretæ non modo quatuor distinctos cætus, קהילות קדושות, Sanctas, ut vocant, Ecclesias; sed suas quoque singulis Synagogas, & suos item singulis Præfectos, qui non tantum promiscue Boni & Seniores appellantur (unde illud novo argumento confirmatur, quod superiori Cap. §. 33. Bonos & Seniores eisdem esse diximus) sed tandem etiam מנהיגים ἡγούμενοι, Gubernatores, & quidem singulariter מנהיג בִּיהָ Gubernatores Synagoga. Et licet nulli ignoremus,

remus, vocem מנהיג, *Gubernator*, aliquando longe alio sensu usurpari, quam ut *Synagogæ*, qua *Synagogæ*, vel coetus sacri, præfectum notet, qua de re infra suo loco agemus; tamen vix dubitamus, quin hic loci titulus ille simpliciter *Seniores* significet, quatenus illi singulari cuique *Synagogæ*, five coetui facro, sunt præfecti, quem auctoritate sua & consiliis gubernant. Quamquam si quis istud ob ea, quæ in sequentibus de hac voce afferemus, admittere minus queat, tanti nobis hic *Seniorum* titulus non erit, ut de eo cum aliis contendere velimus. Illud saltem ex præsentī loco cuivis constare potest, *Seniores* ad id constitutos, ut coetum ipsum suis consiliis ducant ac moderentur; id quod, præterquam quod ex superioribus jam satis constet, ex *R. Elia* novo testimonio confirmatur, qui de *Bonis* affirmat, שנתמנו מכל הקהל להתנהג על פיהם illos ab universo coetu constitui, ut hic ex illorum sententia regatur. Vide Cap. superiori, §. 44.

VII. Cum vero צרכי ציבור, αἱ ἐκκλησιαστικαὶ χρεῖαι, *Negotia coetus*, plurima sint, latissimeque hujus phraseos significatus pateat; parum erit in genere aliquid dixisse, nisi ad singula etiam pergamus, in quibus *Seniorum* opera versatur. Si vero res ipsas lustremus, quarum illi curam gerunt, nihil nobis *Synagoga* ipsa prius atque antiquius occurrit; utpote cujus vel *Gemara* jam mentionem facit, ceu quæ à *Septemviris* vendatur, adeoque absque omni controversia ad illorum curam pertineat. Cod. *Megilla*, fol. 26. 1. f. אמר רבא לא שנו אלא שלא מכרו שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר אבל מכרו שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר אפילו למשתי ביה שיכרא שפיר דמי *Dixit Rabba*: Quod in *Misna* dicitur de pretio *Synagogæ* in rem sanctiorem convertendo, non docent illud, nisi (de *Synagoga*) quam non vendiderunt *Septem Boni Civitatis* in corona civium: Nam si vendiderint illam *Septem Boni Civitatis* in corona civium, etiam in ænopolium convertere fas est, vel, ut alii interpretantur, vinum & quemvis potum inebriantem pretio ejus emere licet. Constat hinc, venditionem *Synagogæ* ad *Bonos Civitatis* referri; usque adeo, ut illa demum validissima censeatur, quæ ab illis publice,

blice, nemine contradicente, facta sit. Quod etsi ex hoc loco satis manifestum est, & luce meridiana clarius, ut id juris atque officii *Bonis Civitatis* operose adferri non mereatur; tamen, quoniam ipse etiam *Cætus* idem jus habet Synagogam suam vendendi, neque *Seniores* Synagogæ eandem semper eodem modo divendunt; nosque occasione l. c. de illa diversitate breviter atque *ὡς ἐν παρόδῳ* aliquid monuimus, quod Viro Cl. reprehendere placuit, ut nobis *Gemara* hujus non intellectæ dicam scriberet: visum est nobis faciendum, ut nobile argumentum (ex quo & quanta *Seniorum* sit auctoritas, & quæ *Ecclesiæ* Judaicæ libertas, simul elucet) paullo uberius tractaremus, eademque ostenderemus, quantum in Viro Cl. studium sit optime quæque dicta vellicandi, ut aliorum imperitiam ostendat, interea dum ipse suam ignorantiam prodit maximam.

VIII. Nimirum Dissertatione I. de *Otiosis*, §. cxi. eadem verba Codicis *Megilla* allegavimus. Probare inde volebamus, *Septem Bonos Civitatis* nullos alios esse quam *Seniores Synagoga*. Id quod in illis est evidentissimum, neque Vir Cl. etsi ipsius veteribus novisque hypothesebus adversissimum erat, hactenus negare ausus est. Ut autem argumenti vis aliquo modo constaret, sic quam brevissime inde inferebam. *Agitur*, inquam, *hic de Synagoga vendenda, ejusque pretio in rem certam convertendo*. In eo sc. omnis argumenti mei vis est sita, quod de ipsa Synagoga hic loci agatur. *Hac autem venditio* (sic pergebam) *non tantum ipsi cætui adscribitur, sed & SEPTENVIRIS CIVITATIS*. Utrumque horum ex verbis *Gemarae* rite intellectis est evidentissimum; adeoque validissimum argumentum præbet, memoratos *Septem viros* esse *cætus* cujusque præfectos, ad quos cura rei publicæ pertinet: quoniam legitime Synagogam vendere possunt, quod sane non possent, nisi eam auctoritatem à cætu, cujus Synagoga propria est, accepissent. Id autem quo magis constare posset, illud insuper addidi, quod alias necesse non erat, neque ex hoc solo loco omne constat; *Qui Synagogam aliquando soli pro auctoritate sibi concessa, aliquando in comitiis populi vendant*. Nimirum illos Synagogam aliquando publice in comitiis populi vendere, satis ex verbis hujus *Gemarae* manifestum est, atque adeo, quid
juris

juris habeant *Septemviri*, ex parte ostendit: At aliquando illos *solos pro auctoritate sibi concessa privatim vendere*, in iisdem non habetur, à nobis tamen praemeditato consilio additum est, quandoquidem, si illud verum sit, tanto magis *Seniorum* auctoritas patescit, ceu qui etiam soli, populo plane inscio, eandem Synagogam vendere possint. Id autem verum esse, *Seniores*, inquam, jus habere Synagogam privatim extra populi comitia vendendi, ea sole meridiano clarius evincunt, quæ paragrapho immediate sequenti ex R. *Mordechai Japhe* produximus, moxque nobis repetenda erunt: quæ si Vir Cl. unquam ipse legisset, vel lecta intellexisset, minus nostra, quam nunc carpsit, carperet.

IX. Sed tamen nostra illi reprehendere visum est, de *Otiosis Decemviris* pag. 234. „ Unde etiam patet, inquit, quam non „ intellexerit Vir Cl. verba *Gemarae*, quæ §. cx i. allegat, quando ad eorum explicationem addit: *Hac autem venditio non „ tantum ipsi cætui adscribitur, sed & Septemviris Civitatis, qui „ Synagogam aliquando soli pro auctoritate sibi concessa, aliquando „ in comitiis populi vendunt.* Haud ita, Vir Clarissime, neque enim horum quicquid (legendum procul dubio *quicquam*) in „ verbis *Gemarae* est.

X. Enimvero, Vir Clarissime, vehementer mirer, ni hic in Te verum sit, quod initio libri tui mihi objicis; eoque etiam disputandi furore fuisse abreptum, ut quodcunque scriptum meum sugillaveris, & cum in eo esses, certis etiam atque indubitatis veritatibus contradixeris. Nam quid est, si non hic furor disputandi est, dum me verba *Gemarae* intelligere negas, neque horum quicquam in illis esse exclamas, quæ ego inde elicui? *Ipsi cætui venditionem Synagoga adscribi dixi: Non id in Gemara diserte traditum videt, quisquis Gemaram intelligit? שלא מכרו שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר* Quam (Synagogam) non vendiderunt Septem Boni Civitatis in comitiis populi: Annon id idem dicit, atque quam vendiderunt soli cives absque suis Senioribus? Ipsi sane Hebraei Doctores, optimi, si qui unquam, juris sui interpretes, id ista verba significare docent; neque tute ipse, si modo mentem tuam recte capio, negare sustines. Ut aliquid saltem

eorum, quæ ad *Gemara* explicationem addidi, in verbis *Gemara* illius contineatur. Sed porro *eandem venditionem* etiam *Septemviris Civitatis adscribi* docui: Non id pariter ex eadem *Gemara* evidens? Non hæc verba **שִׁמְכְרוּ שְׁבַע הָעִיר בְּמַעֲמָד אֲנָשֵׁי הָעִיר** *si vendiderunt Septem Boni Civitatis in comitiis populi*, istud extra omnem controversiæ aleam collocant? Ut rursus hac quoque parte falsum sit, quod confidenter dicis, Lectorique tuo persuasum cupis: *neque enim horum quicquam in verbis Gemara est.* Verissimum itaque est, & ne Sadducæus quidem negare ausit, quod scripsi: *Hæc autem venditio non tantum ipsi Cœtui adscribitur, sed & Septemviris Civitatis.* Idque cum in ipsa *Gemara* diserte dicatur, quo jure me *Gemara* verba non intellexisse dicat, penes Candidum Lectorem arbitrium esto.

XI. At at! *Septemviros* illos non uno modo Synagogam vendere dixi; sc. *aliquando solos pro auctoritate sibi concessa, aliquando vero in comitiis populi.* Et hoc illud est, quod, *quam non intellexerim verba Gemara*, prodat. Quasi vero is, qui aliquid amplius novit, quam illo in loco, ubi de re certa agitur, expressum est, atque illud addit, ideo locum ipsum non intelligere sit dicendus. Nova sane & præclara ratio argumentandi! sed quam vehementer vereor ut illi, qui humaniores tractant literas, sint admissuri.

XII. Sed Viri Cl. verba appingere operæ, opinor, pretium erit, ut quam solide *nos verba Gemara non intellexisse* evincat, Benevolus Lector intelligat. „Non est, inquit, distinctio inter *Seniores* aliquando *vendentes in Comitiis populi*, & *aliquando non vendentes.* Non est, fateor, illa distinctio hic loci: alibi tamen ab Hebræorum Doctoribus diserte proponitur, atque adeo nobis eandem etiam proponere licet. „Sed inter *cætum Civitatis*, cujus Synagoga erat, aliquando eam vendentem publice absque publico decreto & consensu Seniorum, & inter *Seniores*, eam publico nomine vendentes. Fateor id quoque, cum Vir Cl. nihil novi dicat, sed illud solummodo repetat, quod nos l. c. diserte diximus; *Hæc autem venditio non tantum ipsi Cœtui adscribitur, sed & SEPTENVIRIS CIVITATIS, qui aliquando in comitiis populi vendunt.* Ut jam certum sit, nihil

hil à Viro Cl. in hoc loco videri, quod non ego ante illum, etsi minus verbose, tamen satis clare atque evidenter, ex eodem tradiderim: atque adeo nullum à me errorem commissum esse. Tamen ficti hujus erroris ille etiam causas eruere novit. „ Error, inquit, inde profectus, quia verba *Gemara*, שלם
 „ מכרו שבעה טובי העיר במעמר אנשי העיר *Quam non ven-*
 „ *diderunt Septem Boni Civitatis in comitiis incolarum illius Civita-*
 „ *tis*; ita accepit, ac si verba: *In comitiis populi*: continerent
 „ distinctionis rationem, cum tamen distinctionis ratio fundata
 „ sit in universa sententia, ut scripta est. Ad fictum errorem
 comprobandum novas quoque rationes confingendas esse quis mi-
 retur? Nam quo modo Vir Cl. cuiquam fidem faciat, me *verba*
Gemara, ita, uti ipse fingit, accepisse? quodnam vel levissimum
 hujus rei in meis verbis indicium? qua arte horum quicquam
 ex meis eliciat? quibus fidiculis extorqueat? Egone de eo, in
 quo *distinctionis ratio* sita sit, vel unicum verbum addidi? certe
 ne γὰρ quidem. Neque fane necesse erat. Illud solummodo mihi
 probandum incumbibat, *Septemvirorum* illorum curam circa *Sy-*
nagogam versari. Ergo locum produxi, ubi de *Synagoga* ageba-
 tur. Cujus *venditio* cum non tantum ipsi cœtui adscriberetur, sed
 & *Septemviris Civitatis*; satis inde liquere arbitrabar, & etiam-
 num arbitror, illos *Septemviros cœtus cujusque præfectos* esse, ad
 quos cura rei publicæ pertinet. Quoniam vero illa, quæ à *Bo-*
nis fit, *Synagogæ venditio*, omnino duplex est; ego utrumque
 modum addidi, licet unus tantum in citata *Gemara* esset expres-
 sus. Alterum vero neque in illa *Gemara* tradi dixi, neque istic
 loci necesse habui aliunde prolixè probare; cum sequente para-
 grapho cxii. ea Rabbiorum verba prolaturus essem, ex quibus
 ille, vel me tacente, sese cuivis in oculos atque animum inge-
 reret. Si vero Vir Cl. ex meis verbis sibi indagandum putavit,
 ubinam ego *distinctionis rationem* sitam esse crederem; cur non
 in prioribus verbis illam æque invenire potuit, ac in posteriori-
 bus illis? cur non suis saltem oculis credit, qui, nisi prorsus cœ-
 cutiant, utique vident, à me non minus, quam à *Gemara*, in
Synagogæ venditione opponi *Cives & Bonos Civitatis*?

XIII. Cum itaque ex iis, quæ hætenus diximus, abunde
 Bbbb 3 constet,

constet, rectene, an secus, *verba Gemara intellexerim*: de additamento illo nostro porro agendum erit, & suum Senioribus jus adferendum *Synagogam pro auctoritate sibi concessa, privatim, extra populi comitia, vendendi*. Id quod sole meridiano constat clarius ex *R. Mordechai Japhe, Lebusch, Or. Ch. Tit. CLIII. §. 7.* quem olim non modo *Diff. I. §. CXII.* sed jam multo etiam ante, & plenius, allegavimus, §. XVII. Verba ita habent: **ודוקא כשמכרו אותה בני העיר שלא מדעת פרנסיהם שהם טובי העיר או שמכרו אותה ז' טובי העיר שלא במעמד אנשי העיר** *Nimirum, si vel soli cives illam (Synagogam) vendiderint, absque consensu suorum Parnassim, qui sunt Septem Boni Civitatis; vel si vendiderint illam Septem Boni Civitatis, sed extra comitia civium, vel, idque non in statione vel concione virorum urbis.* Hic utique duplex *Synagogæ* venditio memoratur. Aliquando illam *cives* vendunt, **בני העיר** *loci incolæ*, atque adeo publicæ *Synagogæ* membra; aliquando etiam Seniores, **פרנסיהם** *Pastores, Gubernatores illorum, qui sunt ipsi Septem Boni Civitatis.* Utrique vero res suas seorsim agunt, neutri alterorum consensum petunt vel expectant. *Cives soli vendunt Synagogam* **שלא מדעת פרנסיהם** *citra consensum suorum Parnassim, illis vel inconsultis, vel forte etiam invitis.* Sed & soli *Parnassim* vendunt, **שלא במעמד אנשי העיר** *ita ut non fiat illud in statione civium; privatim nimirum, ut non habeant membra Synagogæ occasionem intercedendi & vetandi.* Est enim **במעמד אנשי העיר** *in comitiis vel concione populi, nihil aliud nisi בפרהסיא ἐν παρρησίᾳ, vel ברבים δια πᾶσι, publice: & è contrario במעמד ב'נ'עא vel בכתר* **אנשי העיר** *extra comitia populi, idem quod בכתר vel ב'נ'עא, clam, privatim.* Ut adeo ex hoc loco jam satis constet, *Septem viros Civitatis Synagogam aliquando solos pro auctoritate sibi concessa vendere.* Id quod nobis hætenus erat probandum: imo pridem *Diff. I. §. CXI.* etsi minus ex professo, tamen satis evidenter indicatum & probatum.

XIV. Sed quo tertia illa ratio venditionis, quæ à Senioribus privatim instituitur, evidentius patefeat, atque adeo triplex venditio, à nobis occasione *Gemara* memorata, extra omnem controversiæ aleam ponatur: loca quædam producere juvabit, quæ

quæ triplicem modum vendendi simul uno intuitu nobis contemplandam exhibent.

XV. Rabbeni Nissim, ad Epitomen Alphesii, Cod. Megilla, fol. 365. i. fine. **והיכא שמכרו שבעה טובי העיר שלא במעמד אנשי העיר הכי נמי הוי דיניהו דמכירתם מכירה** *At si quando Septem Boni Civitatis (Synagogam) vendant, idque non in corona populi, eadem ratio est, ut illorum venditio quidem rata sit, sed (nummi) in rem quampiam sanctiorem debeant impendi.* Proxime antecedentia hujus loci verba supra Cap. 11. §. 35. allegavimus, quo Lectorem nostrum, ne prolixiora loca sæpius repetendo chartam impleamus, tantisper remissum velimus. In ultimis verbis l. c. duplex ratio ostenditur vendendi Synagogam. Primo: **שלא מכרו שבעה טובי העיר** *Quam non vendiderunt VII. Boni Civitatis in corona civium.* Tum, **אם הסכימו שבעה טובי העיר באותו מכר והיו במעמד אנשי העיר** *Si consenserint VII. Boni Civitatis in venditionem illam, fuerintque in corona civium.* His jam tertia ratio additur: **מכרו שבעה טובי העיר שלא במעמד אנשי העיר** *Si vendiderint VII. Boni Civitatis, sed non in corona civium.* Ut adeo triplex ille modus alienandi Synagogam in uno eodemque loco memoretur.

XVI. R. Joseph Karo, in Beth Joseph, ad Orach Chajim fol. 101. 3. **הילכך כשמכרוהו שבעה טובי העיר שלא במעמד אנשי העיר אין בני העיר רוצים מן הסתם שתכחש מצותה לגמרי אלא שתחול קדושת בית הכנסת על הדמים** *Propterea quando vendiderunt illam VII. Boni Civitatis, sed non in comitiis populi; intelliguntur cives nolle, ut sacer illius usus prorsus aboleatur, sed ut sanctitas illius Synagoga cadat maneatque in nummis ex venditione collectis.* In antecedentibus, ut & sequentibus, reliqui modi vendendi satis frequenter memorantur, quibus hic quoque tertius additur, quando *Seniores* Synagogam privatim vendunt.

XVII. Differunt itaque tria illa effata maxime.

לא מכרו שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר *Non vendiderunt VII. Boni Civitatis in corona civium.*

Ven.

Vendiderunt VII. Boni Civitatis in corona civium. מכרו שבעה

טובי העיר במעמד אנשי העיר

Et denique ; Vendiderunt VII. Boni Civitatis, sed non in corona civium. מכרו שבעה טובי העיר שלא במעמד אנשי

העיר.

Prima phrasis illam venditionem notat, quæ non fit à *Senioribus*, sed ab ipsis *Synagogæ* membris : Secunda istam, quæ à *Senioribus* fit publice, nemine vetante : Tertia denique eam, quæ quidem à *Senioribus* instituitur, sed non publice, verum clanculum & privatim.

XVIII. Hanc harum phrasium significationem & differentiam Magistri Hebræi constanter tradunt. De prima *Rabbenu Nissim*, l. c. והיינו דאמר רבא בגמרא לא שנו אלא שלא מכרו שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר כלומר שמכרו *Et hoc est, quod Rabba dixit*

in Gemara, non tradidisse illud (de pretio Synagogæ in rem sanctiorem impendendo) nisi de Synagoga, quam non vendiderunt septem Boni Civitatis in corona civium ; q. d. Synagogam, quam Cives vendiderunt citra consensum Parnassim. Quod adducitur quoque à *R. Joseph Karo*, ad *Orach Chajim*, Tit. CLIII. fol. 102. col. 1. & ab aliis passim inculcatur. Secundam phrasin *R. Mordechai Japhe* interpretatur, in *Lebhusch*, Or. ch. Tit. CLIII.

ואי זה נקרא מעמד אנשי העיר כל מה שיעשו §. 7. שבעה טובי העיר בפרסום בפני כל מקרי מעמד אנשי העיר *Quid autem vocatur Statio (antea sæpius comitia vel coronam vertimus) civium ? Quicquid septem Boni Civitatis publice faciunt, in conspectu omnium, id dicitur (in) Statione, comitiis, corona civium fieri.* Sed addit ibidem: ואין צריכין לומר הן או לאו *Neque tamen necesse est, ut (cives) expressis verbis consensum suum testentur negentve ; sed sufficit, eosdem diserte non contradicere, quoniam, qui tacet, consentire videtur.* Quod posterius de tacito consensu & omissa contradictione alii inculcant apud *R. Joseph Karo*, Or. ch. Tit. CLIII. fol. 102. 2. m. ופיר' במעמד אנשי

העיר שעושים בפרהסיא ואין מוחה שאם תפרש שצריכין לומר הן א"כ לא עשו טובי העיר אלא כולם *Sensus phraseos,*

in

in comitiis populi, *hic est: quod faciant ἐν παρρησίᾳ, publice, ne-
mine contradicente. Nam si ita interpretari velis, ut (cives) dicere
debeant; Esto, fiat: Tum sane non Boni Civitatis illud faciunt, sed
cives universi. Tertius casus ex secundo satis liquet, ut expli-
catione magnopere non indigeat. Nam si Boni Civitatis Syna-
gogam vendant, שלא במעמד אנשי העיר neque tamen in coro-
na civium, privatim illud fieri necesse est.*

XIX. Sed & hoc & reliqua R. Elias Orientalis eleganter ex-
plicat, *Consiliorum* fol. 75. 4. f. **הא ליתא דאפילו את'ל**
שיהיו כל חכמי הקהל וכל עשירי הקהל בכלל אותו
החלק המועט ושיהיו נקראים כפי הכל טובי הקהל עדיין
אין הדבר תלוי אלא ביד רוב הקהל לא בידם דהא
בירושלמי פר' שני דמגלה אמרו בהדיא ר' ז'ל דג' מבני
הכנסת מבני הכנסת ז' מבני העיר מבני העיר כמה אנן
קיימין אי בשקבלו עליהם אפילו יחיד נמי ואי בשלא קבלו
עליהם אפילו כמה אלא בסתם שלא מיחו אך לא
אמרו שהם מתרצים רק שעשו ז' טובי העיר בפרהסיא
לפני כל הקהל ולא בצינעא ולא מיחו בידם והכי משמע
נמי מלשנא דרבא דקאמר אבל מכרו שבעה טובי העיר
במעמד אנשי העיר ופי' במעמד אנשי העיר בפרהסיא
שעושין הדבר בפניהם ואין מוחה בידם אבל אם יש
מוחה בידם אז צריך שנלך אחרי הרוב דלעולם בתר
רוב הדעות אולין וכן פי' רא"ב ביה בחדיא במעמד אנשי
העיר בסתם שלא מיחו בדבר וגם לא עשו הדבר בצינעא
שלא יתגלה שאם תפרש שאמרו כולם בפירוש הכי אנו
מתרצים אם כן לא עשו שבעה טובי העיר אלא כולן וגו'
*Id vero non ita est. Tametsi enim dicere queas, sapientissimos & di-
tissimos quosque Ecclesia à minori illa parte stare, omniumque ore Bo-
nos Ecclesia vocari: nihilominus tamen ea res non nisi in potestate
majoris partis sita est, nequaquam vero in potestate illorum, qui mi-
norem tantum partem constituunt. Ecce enim in Talmude Hie-
rosolymitano Cap. 11. (sed pro בשני procul dubio rescriben-
dum*

dum בשלישי, Cap. III.) diserte dicunt R. N. p. m. Quod tres ex Synagoga, equipolleant toti Synagoga, & septem ex civitate equipolleant universae civitati, id ita accipiendum, non quum reliqui expresse receperint, quicquid illi faciant, ratum fore; nam id etiam de unico valet: neque cum id diserte non receperint, non valere; nam tunc sane ne quidem de pluribus valet: Sed absolute tantum, pro more & jure recepto, si scilicet reliqui neque contradicant, neque vero etiam diserte sibi ita placere testentur, sed VII. Boni Civitatis solummodo publice faciant in totius coetus conspectu, non vero clanculum, neque reliqui intercedant. Atque idem etiam ex phrasi Rabba discitur, quando ait: Sed si VII. Boni Civitatis vendant in concione populi. Namque illud in concione populi, idem est, quod ἐν παρρησίᾳ, publice, ut in conspectu illorum faciant, nemine contradicente. Nam si quis sit, qui contradicat, tum sane necesse est, ut suffragiis latis majorem partem sequamur, quoniam apud nos semper plurima vota concludunt. Atque ita R. E. B. I. E. diserte explicat illud in statione civium, pro more recepto, ut neque (reliqui) rem fieri vetent, neque (Seniores) illam clanculum peragant, ut ne pateat. Nam si ita explices, ut omnes expresse dicant, nos volumus atque jubemus; Tum sane non septem Boni Civitatis, sed cives ipsi universi id facere censentur.

XX. Hic cum illud, במעמד אנשי העיר in statione civium, satis prolixè explicitum legimus; tum quoque contrarium ejus, quando à Senioribus בצניעה clam populo venditur Synagoga. Ex quibus omnibus jam denique constat, quo jure Ego in Otiosis mentionem fecerim Seniorum, qui Synagogam aliquando soli pro auctoritate sibi concessa, aliquando in comitiis populi vendant: & quam solide Vir Cl. inde inferat, QUAM NON INTELEXERIM EGO VERBA GEMARÆ, quando ad eorum explicationem duplicem illum modum addidi, quo Seniores Synagogam vendunt.

XXI. Sed & hoc constat, cujus rei gratia hic paullo prolixiores fuimus, quæ & Seniorum sit auctoritas, & totius multitudinis potestas. Etsi Ecclesia quosdam rerum suarum moderatores constituit, Seniores nimirum, qui res procurent universitatis; non tamen ideo ipsa juri suo renunciat, ut nunc minus in rebus suis possit, quam potuerat antea. Synagoga est totius
Uni-

Universitatis; quæ eam vel de suo, vel ex nummis aliunde liberaliter collatis, condidit, vel denique etiam à privato privatis sumtibus conditam dono accepit. Sed quoniam omnes & singuli, uti in aliis, ita hic quoque ob varias causas, quod suum est, semper commode curare non possunt; certi quidam homines ad id delegantur, quibus **בסתם**, pro more, hujus quoque rei cura committitur. Hi itaque facultatem habent Synagogam, si e re esse videatur, alienandi. Nequaquam tamen ita hanc facultatem habent, quin ipse etiam populus idem præstare possit, idque ipsis Senioribus etiam inconsultis. Imo vero quando Seniores Synagogam publice vendunt, privatus quivis jus habet intercedendi & vetandi. Quod si fiat, res ad universum cœtum referenda est: ejusque consilio & suffragiis decidenda. Veruntamen Seniores, si forte metuant, nequis ipsorum decreto intercedat, privatim possunt venditionem instituere: sed tamen ea lege atque conditione, ut nummi inde collecti non nisi in rem sanctiorem impendi possint.

XXII. Sed id ex sequentibus etiam manifestius evadet, bonis nim. Ecclesiasticis atque Eleemosynis, quarum rerum administratio illis pariter incumbit. Bona Ecclesiastica vocamus, **כל הנדב** *omnia vota atque anathematata*, in sustentationem, usum atque ornamentum Synagogæ consecrata: cujusmodi sunt **ספרי תורה** *Libri Legis*, cum ornamentis suis, **מנורות** *Lampades*, **ספרי העניים** *Libri pauperum*, **בתים** *domus*, **קרקות** *fundi*, **מעות** *nummi*, & quicquid aliud in pios usus Synagogæ conferri solet.

XXIII. Hæc vero omnia totius sunt universitatis. *Elias Misr. fol. 74. col. 2. f.* **ומיהו אם דייקת בה שפיר משכח בה תותא מרגניתא והיא האומדנא שהיא השורש הגדול שכל דיני ההקדשות שהנדרים והנדבות תלויין בה האומדנא דרעתא היא דכל הנודרים נדרים ונדבות להקדשות על דעת כל הקהל או רובו הם נודרים אותם שיעשו בהם כרצונם אפילו לצורכי ציבור כגון לעולי המלכות** *Nihilominus si probe attenderis, ורומיהן שהם דברי הרשות*

margaritam invenies. Et hac est Prasumptio, quae est fundamentum illud magnum, ex quo omnia judicia rerum consecratarum & votorum atque anathematum dependent. Quippe hac est prasumptio: Quicumque vota faciunt, vel spontaneas oblationes in usus sacros, hos ista vovere atque offerre (administranda) ex mente atque sententia totius Ecclesiae, majorisve ejus partis, ut hac de iis pro suo arbitrio disponat, etiam in usum totius universitatis, ut v. gr. tributa regi inde persolvantur, & id genus alia, quae sunt usus profani.

XXIV. At cum Ecclesia sibi quosdam delegit, qui res universitatis procurent, horum est bona illa Ecclesiastica administrare. Quemadmodum R. Ascher illud diserte docere traditur apud Eliam Misr. fol. 75. 4. m. Actum erat in antecedentibus de vii. Bonis, vendentibus Synagogam, & impendentibus etiam, si ita videatur, in res profanas; Hic vero subjicit: **ופי ראב"ה הוא הדין בכל ענייני הקהל מעשיהם קיימים** Et explicat R. E. F. 7. E. Idem juris est in reliquis omnibus negotiis coetus: *Quicquid faciunt (Septemviri Civitatis) ratum est.* Ut reliqua non minus vendere & permutare possint, atque Synagogam: Ea tamen conditione atque lege, ne vel coetus ipse, vel quaedam illius membra intercedant. Id quod iterum idem Elias diserte tradit, fol. 76. 1. m. **ומה שכתב הרשב"א בתשובתו דלעיל דכל המקדיש על דעת שבעה טובי העיר הוא מקדיש צריך לומר דבמכרוהו לו בפרהסיא במעמד אנשי העיר ולא נמצא שום מוחה במכירתם קמ"ר כדרכא וכדפרש"ן לעיל דבכ"ה אין הפרש בין דעת שבעה טובי העיר לדעת כל הקהל וכל המקדיש בודאי על דעתם הוא מקדיש אבל כשיש מוחה בידם ורוב הקהל אינם מתרצים במה שהם רוצים לעשות אין בדבריהם כלום מה שירצו הקהל הוא העיקר משום דבכל הדברים השייכים לקהל כל הקהל בכללו נקראים בית דין וצריך להמשך אחרי רוב דעות הקהל ולא אחר טובי הקהל** Et quod scripsit R. S. B. A. in responso suo, quod supra allegatum est; *Quicumque aliquid*

consecrant, illos id ex mente VII. Bonorum Civitatis (administrandum) consecrare: ita necessario accipiendum est, ut de eo casu locutus sit, quando illi publice in corona civium vendiderint nemine contradicente, secundum illud Rabba; & quemadmodum nos ipsimet supra explicuimus, in huiusmodi casibus nihil interesse inter mentem Septem Bonorum Civitatis & sententiam reliqui totius cœtus, (atque concessimus) quicumque aliquid consecrat, illud omnino ex sententia illorum (VII. Virorum) consecrare: sed si sit, qui intercedat illis, neque major cœtus pars in eo, quod illi facere velint, acquiescant, nihil agunt: sed quod major cœtus pars voluerit, id obtinet, eo quod in omnibus rebus, quæ ad cœtum pertinent, Cœtus universus vocatur Consistorium, in iisque suffragia majoris partis cœtus sequi oportet, non vero Bonorum Civitatis, quemadmodum ex Talmude Hierosolymitano supra allegato, & ex textu R. S. B. A. liquet. Ergo id quod cœtui universo consecratur, ita consecratur, ut ex sententia Præfectorum ejus administrari queat; ita tamen, ut hi non absolutam habeant potestatem, sed limitatam prorsus ex arbitrio & voluntate cœtus ipsius, qui rerum suarum est & manet supremus dominus & iudex, adeo ut præter illius voluntatem Seniores nihil possint.

XXV. Eadem illorum in *Eleemosynas* est auctoritas, quæ quomodo in casibus extraordinariis dispensandæ sint, ab horum arbitrio pendet. Sunt **נבאי צדקה** *Diaconi*, qui *Eleemosynas* colligunt, & certis legibus ex mente & voluntate cœtus ordinario distribuunt. At si quis extraordinarius casus incidat, inconsulto cœtu aut *Senioribus* nihil possunt. R. Joseph Karo, ad *Foreh Deah*, §. 256. כתב מהר"ק בשורש קכ"ג על נבאי צדקה שנתפרדה חבילה והלכו כולם חוץ לעיר ויש בידו מעות צדקה אם נבאי זה נתמנה מרצון הקהל לחלק הצדקה לדעתו ועל אמונתו היו כומכים גם עתה הרשות בידו לעשות מהם כרצונו אבל אם לא נתמנה לחלק המעות לרעתו ולא היה אלא כסתר נבאי שהאמינוהו לשמור המעות אבל לא היה מחלק מבלי שימלך בראשי הקהל אם אפשר לו להמלך בראשי הקהל שהיו אז שם כשנגבית הצדקה והיא אם דעת

דעת כולם או רובם מסכמת לאחת מן המצוות כגון צדקה עניים או להשיא יתומות או לת"ת או כיוצא בזה ואם לא יסכימו אלא כל אחד רוצה לחלקה לדעתו יעשה מהם הנבאי מה שירצה רק שיוציאם באחת מן המצוות הנזכרים ואם אי אפשר ליטלך בהם מאי זה טעם שיהיה הרשות בידו לחלקה לפי דעתו:

R. Joseph Kolon scripsit Tit. CXXIII. de Collectore Eleemosynarum, si collegium dissolutum sit, atque omnes ex civitate abierint, atque apud ipsum Eleemosyna fuerint: Quod si Diaconus ille ex voluntate cætus constitutus sit, qui pro suo arbitrio eleemosynas dispenset, ejusque fide freti sint, etiam nunc facultatem habet iis pro eo, atque ipsi videbitur, utendi. Verum enimvero, si non fuerit ea auctoritate instructus, ut Eleemosynas pro suo arbitrio distribuere possit; neque fuerit, nisi כסתר Diaconus, cui quidem nummos asservandos commiserint, sed non distribuendos, nisi Præfectis cætus prius consultis; si cum his fieri possit ut deliberet, qui tum cum nummi colligerentur in urbe præsto aderant, illique omnes vel majorem partem consentiant de Eleemosynis in certos pios usus adhibendis, veluti in pauperum sustentationem, vel dotem orphanorum qui matrimonium contrahunt, vel alendos studiosos legis, & similia; (ita fiat.) Quod si vero non consentiant Seniores, sed pro suo quisque arbitrio illas dispensare velint; tum ipse Diaconus de iis faciat, quod è re esse videbitur: ita tamen, ut in aliquem pium usum eo, quo dictum est, modo impendat. Si vero cum illis (Senioribus) ob quasunque rationes deliberare non possit, omnino facultatem habeat iis pro lubitu suo utendi. Et mox rursum: כתב

עוד מהרי"ק בשרש ז' שהאומר סלע זו לצדקה אין פדיון שבויים בכללו ואלו נודמנו שבויים לפדותם אין לפדותם בסלע זו אם לא מדעת כל הקהל או חבר עיר או שבעה

Porro scribit R. Joseph Kolon, Tit. VII. Si quis dicat: Nummus hic eleemosyna esto, lytrum captivorum in eo non continetur. Quod si vero captivi quidam redimendi veniant, non sunt illo siclo redimendi, nisi ex sententia totius Cætus, vel Doctoris Civitatis, vel denique Septem Bonorum Civitatis in comitiis civium. Seniorum itaque curam etiam circa Eleemosynarum

Synarum dispensationem versari, ex his satis est manifestum.

XXVI. R. Benjamin Wolff, Consiliorum fol. 270. i. m. וכן נראה לי הדיוט בנימין דה"ה יחיד נמי יכול לשנות צדקה שלו לדבר מצוה כל זמן שהיא לידו כמו טובי העיר בצדקה של אנשי העיר *Sic mihi videtur idiota Benjamini, idem juris esse privato, ut possit Eleemosynas suas, quamdiu eas adhuc secum habet, in alium quemcunque pium usum convertere, haud secus atque Boni Civitatis eleemosynas publicas.* R. Nissim ad Babha Bathra, fol. 164. 2. f. ולא דוקא כשהסכים בני העיר אלא אפילו *Neque tum solum, cum cives consentiunt; sed etiam Parnassim, qui cætui præfecti sunt, pro suo arbitrio eleemosynas in alios usus convertunt.*

XXVII. Cujus rei exemplum exhibet R. Schelomo B. Adde-reth, laudatus R. Elieseri, fol. 75. 3. f. וכן השיב בתשובה אחרת על מה שנשאל על אחד שמכרו לו שבעה טובי העיר גן אחד סמוך לבית הכנסת על מנת שיתן קיתון שמן למאור בכל שנה ויש מי שאומר שצריך ליתנו לבית הכנסת *Et sic respondet in alio Consilio, ad id quod quæsitum erat de quodam, cui VII. Boni Civitatis hortum vendiderant vicinum Synagoga, ea conditione ut quotannis urceum olei solveret in usum lampadis, quibusdam postea dicentibus, id dandum esse Synagoga, aliis vero Academia &c.* Hortus ille fuerat הקדש עניים Pauperibus consecratus, qui dum à VII. Viris in usum Synagogæ convertitur, iterum satis liquet, pauperum bona ad Seniorum curam suo quoque modo pertinere. Aliud exemplum apud ipsum R. S. B. A. offendimus, sed prolixius, quam quod hic commode inserere queamus. Videat, qui vacat & potest, Quæst. DCXVII. Ex qua nos alibi alia non indigna scitu proferemus.

XXVIII. Hactenus de Bonis Sacris egimus; sequitur ut de Synagoga vel cætu ipso videamus, quemadmodum in illo gubernando versentur. Atque hic ita statuimus, officium esse Seniorum, juxta cum Archisynagogo cavere in Ecclesia scandala & dissen-

dissensiones, illa oborta remove, has componere, atque in universum curare, ut omnia in Synagoga *εὐχρημόνως καὶ εὐτάκτως* gerantur. Id quod exemplis quibusdam erit declarandum.

XXIX. Schulchan Aruch, Or. ch. Tit. LIII. §. 19. אפילו יחיד יכול לעכב ולומר איני רוצה שפלוגי יהיה חזן אם לו שכלל *Etiam privatus quisque intercedendi jus habet, dicendique; Ego hunc N. N. Synagoga Ministrum fieri veto. Nisi si forte jam ante electioni illius fuerit suffragatus.* Ad hæc verba R. Moses Iserles sic commentatur: ודוקא שיהיה לאותו יחיד טעם הגון על פי טובי העיר אבל בלא הכי אין *Ea tamen lege, ut privatus ille justas causas habeat vetandi, judicio bonorum Civitatis. Sin vero, privatus intercedere non potest, quo minus Minister Synagoga fiat.* Nimirum preces publicæ respondent sacrificio quotidiano, imo vero templo everso illius etiam locum obtinent. Quemadmodum itaque nemo pro invito sacrificium offerre poterat, ita neque Minister Synagogæ cuiquam obtrudi potest, qui preces hujus Deo offerat; quoniam id ex animo præstare nolit, qui publicas privatasve cum altero inimicitias gerat. Quod si itaque aliquando contingat, ut quis privatus ministri vocationi intercedat, quod facile, etiam ob res ludicras fieri potest; *Seniorum* est cognoscere atque judicare, quam gravis & justa illi privato causa sit dissentendi. Ni faciant, nunquam forte, præsertim in majoribus Synagogis, omnes in unum conspirent; & infimns atque ineptissimus quisque reliqui totius coetus rationes conturbare possit. Quod ne fiat, *Presbyteris* Synagogæ olim negotium datum est, de hujusmodi rebus cognoscant, curentque ne quid Synagoga per intempestivas dissensiones capiat detrimenti. Jus tamen illud intercedendi hodiernis moribus non ubique obtinet, uti infra ostendemus.

XXX. Et quoniam hic de *Ministro Synagogæ* mentio facta est, illud addi poterit, esse ubi etiam ipsi *Presbyteri* Ministrum coetus constituisse legantur, etsi non suo quodam proprio jure, sed singulari voluntate Testatoris cujusdam, qui certam pecuniæ summam Synagogæ legaverat, ea conditione ut *Praefecti Synagogæ* una cum *Diaconis* virum idoneum dispicerent, qui Ministe-
rio

rio Synagogæ fungens, nummorum illorum redivitibus frueretur. *R. Benjamin*, §. CLXXII. ועל אשר שאלת על ראובן שהקריש מאה זהובים לבית הכנסת בתנאי שינתנו לסוחרים בריוח והקרן יהיה קיים ומאותו הריוח שירויחו המאה פרחים ישכורו חזן בית הכנסת אותו שיישר בעיני הגבאים ולראשי הקהל ונפטר ההוא ראובן לבית עולמו והשכירו הגבאים וראשי הקהל חזן אחר בעד בית הכנסת מתושבי העיר ההיא וגו' *Quod vero de Rubene ex me quæris, qui Synagogæ centum aureos legaverat, ea conditione, ut illi mercatoribus fœneri darentur, & fœnere, quod ex centum illis aureis redditurum esset, ipsa sorte integra, Chassan Synagogæ conduceretur, qui Diaconis & Præfectis cœtus placuisset; Mortuo itaque Rubene illo, Diaconi & Præfecti cœtus Chassanem quendam Synagogæ conduxerunt ex incolis ejusdem illius civitatis, &c.* Nimirum pecunia soli universitati legata erat: cujus quoniam Seniores negotia procurant, illorum fidei, una cum Diaconis, *Ministri* electio singulari testatoris voluntate est commissa. Ita nimirum *Ministri* electio ad *Seniorum* curam pertinet, ut &, si quæ circa illum lites in Synagoga oboriantur, causæ cognitio ad illos pertineat; & ejusdem electio illis aliquando extra ordinem committatur; caveantque omni modo, ne quid hac parte adversus singulorum universorumve commoda peccetur; etsi ipsa illius electio ad illos per se solos minime pertinet.

XXXI. De *Scandalis* vero observandis atque cavendis insigne nobis exemplum *R. Benjamin* suggerit, *Quæst.* ciii. fol. 428. Quod cum alia quoque insignia nos doceat, hic loci repræsentare non abs re erit. Id autem ita habet. בעיר ארטא נתיישבו ד' קהלות שבאו מגרוש מלכות ספרד ופורטוגל צייליא וקלבריא ופוליא וקהל תושבי היו שם מקדם קדמתא מיושב" בטירותם בחצריהם כפי מנהג ק"ק קורפו היה כל מנהגם ולכלם מנהג אחד בדיון איסור והיתר גם בענייני מיסים וארנוניות כולם כו' איש לרעהו יעזורו ידובקו ולא יתפרדו וקרה מקרה בין הקהלות הנ"ל שבאו מהגרוש שנמצאו שלש נשים מעוברות מארוסותיהן בעודן ארוסי בלא חופה ובלא ז' ברכות ובלא

טבילה ונודע הדבר אצל הב"ד של הערכאות והוליכו חלק
מהן אצל שופט העיר וענש אותן כפי דיניהם: עוד רעה
שנית העירו לפנינו איך חלק מפריצי בני עמינו בהיותם
חלין במחולות אנשי ונשים יחד שלחו ידיה' בחיק הנשי' שהיו
נשואו ותהי זעקה גדולה ומרה על הפועל הרע הזה ובאו
לפני חכמי העיר ומנהיגיה וסיפרו להם כ"ז וכאשר ראו
חכמי העיר המעשים המגונים אשר נעשו קראו לממוני
הקהלות והודיעו להם חומר האיסור הן בענין הרע שבעלו
ארוסותיהן בלא טבילה ובלא ז' ברכות וכן לא יעשה בישראל
הן בענין הרע השני כדמפורש לעיל והחכמים השלמים רצו
לגדור למיגדר מילתא והסכימו שלא יורשה שום ארוס
ליכנס בבית הארוסה אחר שיעשו ברכת אירושין וסעודת
שבת עד זמן הכנסתם לחופה וכ"ז כדי להפרישם מאיסורא
שחשו שמא יבעלו ארוסותיהם נדות כדלקמן גם לא יחולו
אנשים ונשים יחד בשביל הפועל המגונה כדלעיל והחכמים
השלמים אשר בקהלורת ארטא יצ"ו כתבו לגאוני קושטדינא
ושלוניקי המעשים הנזכרים וחלק מעמינו מוחין באותו גדר
הנזכר שעשו הג"חכמי' וגאוני' שלוניקי וקושטדינא כתבו
והסכימו וגזרו בגזרת נח"ש על כל מי שיעבור על התקנה
והגדר שעשו השלשה החכמים למיגדר מילתא וביום נועד
עמדו השלשה החכמים השלמים אשר בארטא וקראו לממוני
הקהלו' וגם לממוני ק' פולייא ואסיפרת עם רב והודיעו להם
מה שהספימו לאפרושי מאיסורא והודיעו להם מה שכתבו
הכמי וגאוני קושטדינא ושלוניקי יצ"ו והוציאו ס"ת על הדוכן
והחרימו בקנס נח"ש על כל מי שיעבור בתקנתם כנ"ל
ובעוד שהיו גוזרין עם הס"ת צעקו ממוני ק' פוליישי שאינם
הפצים על ההוא תקנה שתקנו הג"חכמי' אלא מנהג אבותם
בידם ליכנס הארוס בבית הארוסה לאכול ולשתות יחד ולכן
אל יחרימו על זה ויצאו מב"ה בזעקה גדולה והחכמי'
השלמי'

השלמי' שלחו להם בגזרת נח"ש שיבואו להכנס בהוא
חרם ותקנה שנעשה למיגדר מילתא וקיימו וקבלו הממונים
עליהם ועל זרעם לקיים תקנת החכמים השלמים ואף
דממוני קהל פוליא יצאו בבהלה מכל מקום נהגו בהוא
תקנה וגדר ד' שנים כאשר נהגו כל הקהלות ועתה מקרוב
באו כתבו וברו טעמים מלבם אנשים מורים להם היתר
ויצאו לערוך מלחמה בחנית ושרין להראות לשרים את יקדם
חשבו לשלוח יד בשלשה החכמים השלמי' ברו וכתבו אל
הגאון תפארת הרבנים למהר"ר יוסף טייטצאק איך ההוא
ק' פוליא אינם חפצים על ההוא תקנה דהוא הפרשת
איסור כיון דלא קבלוהו או ברצונם ואפילו שאח"כ נהגו
בו לאסור היה בשביל שלא יכלו להפרד מהקהלות יצו
עתה יורנו המורה אם יש יכולת ביד ההוא ק' פוליא
לסלק עצמו מההוא גדר או לא.

XXXII. *Confederunt Areta quatuor Ecclesiae, quae eo venerunt
expulsa ex Hispania, & Lusitania, Sicilia, Calabria, & Apulia;
praeter quam quod ibidem inde ab hominum memoria Ecclesia iniqui-
norum fuit, qui in palatiis suis atque praediis habitant. More San-
ctae Ecclesiae Corcyrae vivunt, eodemque universi jure in vetito & li-
cito, tributis & vectigalibus utuntur, &c. ita ut unus alteri conti-
nuo opem ferat, & arctissimo & indissolubili vinculo inter se conti-
neantur. Sed casus quidam accidit inter illas Ecclesias exulum, ut
in illis tres foeminae inventae sint jam impragnatae inde a desponsatio-
ne sua, quum, inquam, solum desponsatae essent, nondum vero in
thalamum deductae, vel solenni septem benedictionum carmine initia-
tae, riteve lotae. Quae res cum judicio gentilium innotuisset, quidam
illorum ad judicem civitatis rapti sunt, & ex illorum jure mulctati.
Sed & de alio malo nobis renunciatum est; ut sc. improbi quidam ex
populo nostro nebulones, interea dum viri una cum mulieribus salta-
rent, nuptis matronis manus in sinum immiserint, unde ingens cla-
mor atque lamentatio ob scelus istud orta sit, deque isto flagitio ad
Sapientes & Gubernatores civitatis sit relatum. Sapientes itaque co-
gnitis flagitiis quae admissa fuerant, Praefectis coetuum ad se accersitis*

magnitudinem peccati exponebant, cum respectu facinoris illius quod quidam cum desponsatis jam consuetudinem haberent, sine lotione & solennibus formulis, quod quidem Israëlitis indignum est; tum respectu alterius flagitii, quod modo est narratum. Præstantissimi itaque hi Doctores, cum tantam licentiam coercere vellent, decreverunt ut nulli Sponso liceat ingredi ades sponsæ suæ, inde ab initis sponsalibus & epulis Sabbaticis usque donec illa in thalamum ducatur: idque omne, ut prohiberent illos à peccato, quoniam metuebant, ne forte amplecterentur menstruatas. Deinde etiam statuerunt, ne in posterum viri & mulieres una saltent, ob flagitium supra memoratum. Denique præstantissimi Doctores, qui Ecclesiis Artensibus præsunt (quas Deus clementer servet) ad Excellentissimos Magistros Constantinopolitanos & Thessalonicenses rem omnem, ita uti gesta erat, perscripserunt, ut & quemadmodum quidam de nostro populo illi interdicto intercedant, quod tres illi Doctores sanxerant. Excellentissimi vero Doctores Constantinopolitani & Thessalonicenses responso suo factam laudarunt, atque etiam statuerunt, quisquis constitutionem & interdictum, quo tres illi Doctores licentiam cohibere volebant, transgredietur, ut is excommunicationis, devotionis, & anathematis reus sit. Tres itaque illi Doctores Artenses statim die PRÆFECTOS cum suarum Synagogarum, tum etiam Synagoga Apulorum, ad se evocarunt, & in frequenti populi concione exposuerunt, quid ad prohibenda peccata sancivissent, quid item Constantinopolitani & Thessalonicenses Doctores scripsissent; & libro legis in suggestum prolato pœnam excommunicationis, devotionis & excidii illis denunciarunt, quotquot memoratam legem violarent. Cum vero adhuc in eo essent, ut adhibito libro legis decreta sua promulgarent; Præfecti Synagoga Apulorum clamabant, se intercedere illi decreto, quod Doctores sanxerant: siquidem avitus ipsis mos sit, ut sponsus domum frequentet sponsæ suæ, ut cum illa edat & bibat, adeoque illud prohibendum non esse; & magno clamore concitato ex Synagoga exiverunt. Eximii itaque Doctores miserunt ad illos sub pœna excommunicationis, devotionis, & anathematis, ut adessent, seque illi sanctissima constitutioni, qua immoderatam istam licentiam & libertatem vivendi præsidere conabantur, submitterent. Confirmarunt itaque & receperunt (reliqui) PRÆFECTI pro se & posteris suis, se observaturos consti-

tationem Doctorum. Et quamvis PRÆFECTI Cætus Apulorum cum indignatione exivissent, nihilominus tamen constitutionem illam per quatuor annos, æque ac reliquæ omnes Ecclesiæ, observarunt. Nuperrime vero mustei quidam Doctores venerunt, scripseruntque & commenti sunt ex ingenio suo rationes, quibus (quicquid hætenus vetitum fuit) licitum esse doceant: quin imo, ut virtutis suæ specimen dent, hostilibus armis tres illos præstantissimos Sapientes petere instituunt, & mendacia perscripserunt ad Virum excellentissimum, orbis eruditi decus, Dn. D. Josephum Teutsak; Ecclesiam sc. Apulorum non acquiescere illa constitutione, ad cavenda peccata facta, quandoquidem illam olim quoque non nisi inviti receperint. Et quamvis postea illa ad strictiorem vitæ regulam usi sint, id non alia de causa factum, quam quod a reliquis Ecclesiis (quas Deus, rupes & redemptor illarum, clementer conservet) sese commode non potuerint separare. Nunc itaque doceat nos Doctor, an Ecclesia illa Apulorum huic decreto sese subducere possit?

XXXIII. Plurima sunt in hoc casu, quæ & Lectoris observationem, & nostram uberiores explicationem merentur, de quibus nos alibi pluribus, *ἐάνπερ ὁ Κύριος & θελήσῃ.* Sed his missis illud nunc notari velimus, etsi tres illi Sapientes, sive *Archisynagogi*, trium distinctarum Ecclesiarum Doctores, præcipuas partes agunt; & ad cavenda in posterum scandala, soli novas leges cudunt; & cum *Archisynagogis Thessalonicensibus* & *Constantinopolitanis* per literas communicant: suum tamen in hac re etiam *Ecclesiarum Præfectis*, sive *Senioribus* locum esse. Cum his, ceu *Synagogarum Principibus* & *Moderatoribus*, primo loco agunt, & totius negotii momentum & scandali gravitatem illis ob oculos ponunt; deinde cum novas leges promulgare vellent, eosdem Præfectos præter reliquam multitudinem ad concionem vocant: denique vero iidem nomine totius populi illarum legum observantiam spondent atque promittunt, & suas quique Ecclesias in præsentem & in posterum tempus obligant. Id quod satis argumenti esse putamus ad concludendum, etsi *Archisynagogi* primas tenent, & soli in docendo atque erudiendo populo versantur, *Seniores* vero à docendi munere liberi sunt & immunes: Hisce tamen inter alia vel imprimis id negotii datum esse,

esse, videant ut leges, quæ vitæ sanctimoniam & morum integritatem spectant, sedulo observentur, ne quid per dissolutionem vitam Synagoga capiat detrimenti.

XXXIV. Atque ita ex his, quæ hæcenus diximus, satis constare arbitramur, quo pacto *Seniores* circa Synagogam gubernandam versentur; non sane ut populum doceant, Legem divinam interpretentur, de licito vel vetito, mundo vel immundo, respondeant, vel jus ordinario dicant; quæ quidem omnia solius *Archisynagogi* sunt, & nunquam *Senioribus* Synagogæ tribuuntur (nisi forte de jure dicundo pro locorum ratione aliter sit definitum:) sed ut alia coetus negotia, quæ ad commoda & salutem ejus attinent, externumque ordinem spectant, summa fide & diligentia gerant, curentque nequid Synagoga damni accipiat. Ipsius itaque ædis Sacræ, ærarii publici, vel, uti nos loquimur, bonorum & reddituum Ecclesiasticorum, sive ad ipsam Synagogam, sive ad Ministros ejus, sive denique ad pauperes pertineant; horum, inquam, omnium inspectionem habent: Si Archisynagogus, vel Præcentor sit eligendus, suo consilio & auctoritate rem moderantur: Si Archisynagogi extra ordinem cum populo agere velint, Seniores in partes vocantur, & tanquam populi Procuratores & tutores causam ejus agunt, populi vices gerunt, eundemque in officio continent, eamque in rem Senatus consulta vel decreta faciunt, vel ab Archisynagogis facta Coetui commendant, earumque observationem urgent & inculcant.

XXXV. Sed & illud jam ex superioribus liquet, qua ratione *Moderatores* illi Synagogæ creentur, ita sc. ut liberis totius Ecclesiæ suffragiis eligantur, in hunc finem, ut communem omnium causam agant, publica negotia curent, & pro potestate sibi concessa, majore vel minore auctoritate, omnia tractent. De *Electione Ecclesiæ* vide supra §. 2. 3. ubi הוברו *eliguntur*, unde aliquando ברורים *electi* appellantur: & adde R. Benjaminem Lupum, Q & Resp. fol. 409. col. 2. m. מכל מקום בעינן שיחברו מתחלה מאת הקהל להנהיג הקהל ולא שיטלו שררה לעצמן להנהיג בלא הסכמת כולם כו' עד השיב

השיב רא"ב"ה אם הוכררו טובי העיר מתחלה להנהיג כולם
בכל דבר מה שעשו עשוי כתקנת הקהל הרי לן בהדיא
שצריך שיחבררו תחילה מאת אנשי הקהל וגם אין בכח ידם
לעשות דבר שהוא תקנת הקהל ע"כ *Nihilominus requiritur*
(in Bonis Civitatis) *ut inde ab initio à Cœtu sint electi ad guber-*
nandum Cœtum, non vero ipsi sibi potestatem arrogaverint gubernan-
di, absque suffragiis omnium, &c. usque (ad hæc verba:) Re-
spondit R. A. B. J. H. Si Boni Civitatis ab initio electi sint, ut
Cœtum in omnibus rebus gubernent, tum quicquid illi faciunt ad Cœ-
tum bene feliciterque constituendum, id omne ratum est. Unde adeo
nobis clarum & perspicuum est, necesse esse, ut (B. C.) inde ab ini-
tio electi sint à membris Cœtus: atque item, non esse illis (si non
sint à Cœtu ad id constituti) facultatem leges sancienti, quæ to-
tum cœtum obligent.

XXXVI. Sed de his proxime, Deo volente, pluribus, quan-
do de *Archisynagogi & Presbyterorum* distinctione, uberius & ex
professo agemus, atque etiam illam quæstionem excutiemus;
Utrum hi Boni Civitatis, Pastores, Gubernatores, Majores, Se-
niores Judæorum, ad civitatem referendi sint, quemadmodum
Judæi, si interrogentur, illos vulgo Consulibus comparant; an
ad Synagogam, id est, collegium sacrum & religiosum.

ARABARCHA

vel ETHNARCHA

JUDÆORUM.

gravissimus rerum Judaicarum scriptor, Fl. Josephus, sæpiusculè *Alabarcha*, vel, ut alii codices legunt, *Arabarcha*, mentionem facit, supremi inter Judæos Alexandrinos, aliosve extra patrium solum degentes, magistratus; quem alias etiam, aliorum morem secutus, *Ethnarcham* appellat. Neque vero idem Romanis Jctis, aliisque Scriptoribus, ignotus fuit, qui *Ethnarcha*, *Arabarcha*, vel denique *Arabarchia* in Ægypto, meminerunt.

II. De hoc *Arabarcha*, (sic enim in sequentibus legendum esse ostendemus) jam olim ante seculum commentati sunt viri doctissimi, Jac. Cujacius, & Nic. Fullerus, suamque de origine atque usu vocis sententiam dixerunt: quos alii recentiores, si quando occasio tulit, sunt secuti. Quoniam vero Magistratus ille Judæorum fuit; atque horum neuter ex Jure vel Historia Judaica quicquam in medium attulit, quod ad muneris illius faciat explicationem: nobis id negotii datum existimabimus, ut Virum olim illustrem, atque etiam nunc inter Judæos spectabilem, sed nullis vel certe paucissimis Christianorum notum, in lucem protrahamus, & rerum Judaicarum curiosis sistamus contemplandum.

III. Quo brevius vero & felicius hanc commentationem absolvamus; *Primo* loca Josephi describemus, in quibus *Arabarcha* vel *Ethnarcha* mentionem facit: *Dein* Historiam unam & alteram, quas Judæi nobis de eodem reliquerunt, exhibebimus, &

& cum Josephi vel Strabonis descriptione conferemus; quo facto, quid id hominis fuerit, mox illico constabit: Denique, quæ Juris Romani Conditores, vel alii quidam, de eodem argumento habent, ponderabimus, & convenienter superioribus conabimur explicare.

IV. Loca Josephi, quæ vel ipsi observavimus, vel ab aliis notata invenimus, hæc sunt. Originum Judaicarum Lib. xix. cap. 4. in edicto Claudii Imperatoris, ex interpretatione Geleonii: *Quoniam cognitum habemus, Alexandrinos Judæos jam inde ab initio jus ejus civitatis ex æquo cum Alexandrinis ceteris consecutos à regibus...* καὶ τελευτήσαντ' ὁ δὲ Ἰσθαίων Ἐθναρχὸς τὸ Σεβαστὸν μὴ κεκωλυμέναι Ἐθναρχας γίνεσθαι, βυλόμενον ὑποτετάχθαι ἐκάσας ἐμμένοντας τοῖς ἰδιοῖς ἔθεσι, καὶ μὴ παραβάειν ἀναγκαζομένους τὴν πάτριον θρησκείαν. *Permissumque iis ab Augusto, ut in defuncti Ethnarchæ locum alium suis suffragiis substituerent: utque quisque in suis ritibus maneat, neque cogatur religionem patriam deserere.* Ibid. Lib. xiv. cap. 12. *Per Ægyptum sane etiam colonia sunt ejus (Judaicæ) gentis, absque eo quod Alexandrinæ urbis magna pars eis assignata est.* καθίσταται καὶ Ἐθναρχὸς αὐτῶν, ὃς διοικεῖ τε τὸ ἔθνος, καὶ διαίτῃ κρίσεις, καὶ συμβολαίων ἐπιμελεῖται καὶ προσαγμάτων, πολιτείας ἀρχῶν αὐτοτελῆς. *Habet & proprium Magistratum, qui suæ gentis res administret, & controversias ex jure dirimat, & contractus atque pacta rata habeat, non aliter quam fit in absoluta republica.* Ibid. Lib. xviii. cap. 1. *Agrippa, quamprimum nox terris incubuit, præcis navis retinaculis navigat Alexandriam. Ibi ab Alexandro Arabarcha poposcit mutuo ducenta argenti millia.* Eodem Lib. cap. 10. *Philo è Judæorum legatis potior, vir per omnia clarissimus, Alexandri Arabarchæ frater, & non imperitus Philosophiæ, parabat causam suæ gentis agere.* Lib. xix. c. 4. *Dimisit (Claudius) etiam Alexandrum Arabarcham, veterem amicum, & olim procuratorem suæ matris Antonia, quem Cæsar iratus vinxerat.* Lib. xx. cap. 3. *Fado autem successit Tiberius Alexander, Ἀλεξάνδρος παῖς δὲ καὶ Ἀραβάρχης αὐτῶν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ejus Alexandri Filius, qui Arabarchæ Magistratum gessit Alexandria, omnium in ea urbe suo tempore ditissimi, qui etiam erga Deum pietate superavit filium, desertorem religionis patriæ.* Ibidem L. xx. c. 5. *Eodemque tempore etiam*

Mariamme dedignata Archelaum migravit in thalamum Demetrii, primi inter Alexandrinos, tam opibus quam genere, τότε δὲ καὶ τὴν Ἀραβάρχίαν αὐτὸς εἶχε, Et tum Arabarchia magistratum gerentis. Denique de Bello Jud. Lib. vii. cap. 21. Τότε δὲ τις Ἀντίοχος εἰς ἐξ αὐτῶν, καὶ μάλιστα διὰ τὸ πατέρα τιμῶμεν, ἦν γὰρ ἄρχων ἐπ' Ἀντιοχείας Ἰσδαίων. Tunc unus eorum Antiochus quidam, plurimum Patris causa honorabilis, (erat enim Princeps apud Antiochiam Judaeorum) &c.

V. Ex his Josephi locis sequentia notari velimus, quibus quasi signis quibusdam eundem *Arabarcham* apud sequioris ævi Judæos investigemus, agnitumque & inventum in clara luce ponamus.

1. *Quem Claudius Cæsar in edicto, & Strabo in historia, Græco nomine ETHNARCHAM vocant, illum à Josepho more Judæorum voce mixto barbara sæpius ARABARCHAM appellari, & semel simpliciter ἄρχοντα PRINCIPEM JUDÆORUM. Nequis forte hos diversos fuisse existimet. Neque enim vero simile est, eodem tempore, quo Lysimachus Alexander, & Demetrius, Alexandriæ Arabarchæ fuerunt, alium quoque ibidem Ethnarcham fuisse. Et quæ de Ethnarcha dicuntur, ea in progressu ita omnia Arabarcha convenire ostendemus, ut rem extra omnem controversiæ aleam ponamus.*

2. *Ethnarchiam vel Arabarchiam Magistratum fuisse Judæorum extra patriam, Alexandriæ & Antiochiæ, habitantium, stante adhuc R. P. Judæorum, quæ suum שׂינ, Synedrii Hierosolymitani Præsidentem habebat; quemadmodum Judæi in Babylonia שרן הגלות, vel שׂינ גלותא Principem exsulum venerabantur.*

3. *Ethnarchas Regum Ægypti & Imperatorum Romanorum indultu liberis suorum suffragiis creari, & in decedentium locum substitui solitos. Etsi enim Gelenii versio, quam exhibuimus, justo liberalior videri poterat, tamen re rite perpensa nihil causæ esse videmus, cur ab eadem recedamus. Verba Josephi, quæ supra allegavimus, si cum Fullero ad literam vertas, ita Latine sonant: Defuncto Judæorum Ethnarcha, Augustum non vetuisse, [alios] deinceps Ethnarchas fieri. Quod, nisi me ratio fallit, nihil minus dicit, quam quod Gelenius in sua versione repræsentat.*

tat. Dixerat jam supra Claudius, inde ab Alexandria condita Judæos ἰσῆς πολιτείας παρὰ τῶ βασιλέων τετευχότας, *idem jus civitatis*, quod reliqui incolæ, à Regibus accepisse, neque hanc illorum conditionem ab Augusto factam esse deteriore; *neque eundem etiam vetuisse ἠθναρχας γίνεσθαι, Ethnarchas fieri, vel creari.* Non ergo ipse Augustus per se suosve Præsides Ethnarchas constituebat, sed ab aliis creari permittebat, sive οὐκ ἐκώλυσεν ποιεῖν *vetabat.* A quibus itaque illos creari æquius erat, quam ab ipsis Judæis? quibus cum Reges & Imperatores suis legibus atque institutis vivere concederent, ipsorum utique intererat, ejusmodi sibi Præfectum constituere, qui divini humanique juris, quo utebantur, peritus esset, ejusdemque ipse observans, ut tribules secundum illius normam regere & posset & vellet. Quod multo aliter evenire potuisset, si Præfecti illi vel ab Imperatoribus, vel ab illorum Procuratoribus, genti Judaicæ dati essent; quemadmodum Pontificum Hierosolymitanorum historia abunde evincit, qui cum ab Herode ejusque successoribus, vel Romanis legerentur, adeo sæpe rudes & inepti erant, ut neque natare neque literas nossent.

4. Porro, quod in primis notandum, has muneris partes fuisse, *ut gentem suam gubernaret, jus diceret, pactis conventis attenderet,* (ut illa ex jure & æquo fierent) *idque hand aliter ac in liberrima civitate fieri solet.* Ex quo sequitur illum Juris Judaici peritissimum fuisse, secundum cujus normam omnia illum administrare oportebat: quemadmodum de Alexandro Lyfimacho ex Philone fratre, doctissimo literatissimoque Viro, facile est conjicere.

5. Denique *Ethnarchas illos & generis nobilitate, & opibus, & morum probitate inter suos præcipuos fuisse,* qui non suis tantum honoratissimi erant, sed ipsis quoque Principibus, adeo ut neque Imperatores amicitiam, neque mulieres Principes thalamum illorum dedignarentur: quemadmodum Alexandri & Demetrii, Arabarcharum Alexandrinorum, exemplis constat.

VI. His ita præmissis nunc porro videamus, an alibi terrarum, & sequioribus seculis, his quisquam similis inter Judæos inveniatur. Atque ecce tibi illum Constantinopoli apud R. E-

liam Orientalem, שאלות והשובות *sive Consiliorum* Cap. LVII. ubi prolixam nobis historiam de כל המנהיג הקהלות *supremo omnium Synagogarum moderatore*, enarrat, eademque munus ejus, jura item & dignitatem exponit.

§. Historia ita habet:

„ Constantinopoli inde ab omni memoria præter *Rabbanitas*
 „ (Judæos qui majorum traditionibus inhærent) etiam *Karraitas*
 „ fuerant, professi traditionum Pharisaicarum hostes, sed divi-
 „ tes illi atque opulenti, qui Rabbanitarum multos sibi obno-
 „ xios habebant, illisque adeo utroque nomine invisi erant.
 „ Tandem tempore R. Eliæ Misrachii sive Orientalis, quidam
 „ Rabbanitæ cum Senioribus quarundam Synagogarum adver-
 „ sus Karraitas conspirant, & in frequenti concione, quam in
 „ Synagoga Apulorum habebant, sciscunt atque inter se paci-
 „ scuntur, ne quis ipsorum in posterum Karraitarum ullum ar-
 „ tes liberales, imo ne primas quidem literas doceat. Ut vero
 „ decreto huic robur addant, summum Magistratum ad se ac-
 „ cersunt, הרב המנהיג כל הקהלות *Magistrum qui universas*
 „ *Ecclesias gubernat*, ut ipso præsentem & approbante, solenni
 „ jure jurando se cæterosque omnes Judæos ad illius observatio-
 „ nem obligent. Sed tantum aberat, ut hic illis obsequeretur,
 „ ut è contrario iniquissimum esse ostenderet, aliis ea re inter-
 „ dicere, quæ semper cuivis licita fuisset; cum in confesso sit,
 „ Mathematicas saltem scientias, reliquasque omnes Philoso-
 „ phiæ partes, quæ longa serie ibi recensitæ fuerant, Græco-
 „ rum Philosophorum inventa esse, qui illas ex lumine naturæ
 „ indagassent & composuissent, quas adeo & Christianis, &
 „ Muhammedanis, & Karraitis denique tradere liberum sem-
 „ per solutumque fuisset, neque unquam cuiquam interdictum.
 „ Cum vero se nihil proficere videret, rem omnem in crafti-
 „ num mane differebat. Unde cum illi facile intelligerent, הרב
 „ *Magistrum* id agere, ut tempus extraheretur, gravissimo ju-
 „ rejurando sese obstringebant, ut postridie mane rursus conve-
 „ nirent negotiumque perficerent, ea lege ne cui integrum es-
 „ set coepto desistere, etiamsi postridie alii in alia omnia irent,
 „ & longe plures sententiæ in contrarium ferrentur. Id cum
 „ illi,

„ illi, qui literas, liberalesque artes & scientias, profitebantur,
 „ audivissent, gravissime questi sunt, quod quæ ab omni me-
 „ moria à patribus atque avis licita accepissent, ea nunc Zelo-
 „ tæ illi interdiceret, ipsosque fulmine excommunicationis feri-
 „ re, uno verbo ad egestatem & inediam redigere vellent. Pars
 „ itaque ad dictum Præfectum adeunt, **הרב המנהיג כלל**
 „ **הקהלות העומדות בעיר קופטנרינה** *Doctorem*, inquam, *qui*
 „ *universas Ecclesias, quæ Constantinopoli habitant, moderatur*, ut
 „ apud illum de vi atque injuria querantur. Is bono animo esse
 „ jubet, & domum abire; sibi id curæ fore, ut animos ipso-
 „ rum demulceat, atque ab instituto avertat. Sed multo aliter
 „ evenit. Dum enim hi inter se colloquuntur, quidam Senio-
 „ rum, qui præcipui istius decreti condendi auctores fuerant,
 „ audito Magistros apud Præfectum esse, etiam ipsi eo pergunt,
 „ quando gravissimæ rixæ, non sine ingenti clamore, ortæ
 „ sunt. Qui itaque institutum illud urgebant, irati inde disce-
 „ debant, & nequissimorum hominum manum colligebant ac
 „ fustibus armabant, ut si quis decreto illi intercedere vellet,
 „ illum male mulctarent. Postridie itaque mane magistri illi,
 „ qui scholas habebant, frequentes conveniebant, una cum ma-
 „ gna multitudine omnium Ecclesiarum & Seniorum quorun-
 „ dam, in Synagoga coetus Zeitonienſis, & *Gubernatorem* **הרב**
 „ **המנהיג** ad se accersebant, ut conjurationem illorum, qui de-
 „ cretum jure jurando confirmare nitebantur, dissiparet. Cum
 „ hic eo pervenisset, eaque de re vix agi coeptum esset, mox
 „ quoque partis adversæ delegati aderant, & ad **הרב** *Doctorem*,
 „ Quin Tu, inquiunt, potius nobiscum abis ad Synagogam A-
 „ pulorum, ubi heri conventus fuit, quam ad hanc Proseu-
 „ cham? Ad hæc **רב** *Doctor vel Magister*, Quoniam, inquit,
 „ pessimos & levissimos quosque vobis sese agglomerasse video,
 „ qui nihil nisi malum machinantur, idque unice agunt, ut li-
 „ tes foveant, & quod animo suo lubitum est, quo jure, qua-
 „ ve injuria, perficiant. Etsi ergo illi vehementer instabant,
 „ ut secum iret, ipse tamen constanter pernegavit. De novo
 „ itaque miserunt, qui renunciarent; Si dicto audiens esset, ad
 „ eosque veniret, bene fore; sin vero, jam illis, qui in Syna-
 „ goga

„ goga Apulorum convenerunt, certum esse alium רב *Docto-*
 „ rem, loco ejus creare, להנהיגם ולמשול במ *qui illos mode-*
 „ retur & gubernet. Qua re audita, הרב *Doctor*, una cum illis
 „ abit, sequentibus etiam quibusdam Seniorum Israelis. Ibi ve-
 „ ro lictores fustibus armati ad ostium Synagogæ Apulorum sta-
 „ bant, observaturi, si qui essent tanta animi fiducia, ut illo-
 „ rum decreta impedire sustinerent. Quin imo publice promul-
 „ gabant, si quis adversæ partis ad ostium tentorii conventus
 „ eorum, (ita etiam elegantias loquuntur, & conciliabulum
 „ suum magnifico titulo appellant carnifices) qui decretum il-
 „ lud jurejurando & anathemate solenniter sancire vellent, ac-
 „ cedere ausit, morte esse luiturum. Qua re factum est, ut
 „ Præceptores suæ quisque domi manerent, neque ad Synago-
 „ gam Apulorum, ad colloquendum & causam suam defenden-
 „ dam, accedere auderent. Doctor itaque, הרב, videns ne-
 „ que Præceptorum ullum adesse; neque eorum quemquam,
 „ qui præsentibus aderant, metu lictorum verbum facere audere
 „ ad decretum illud rescindendum; tum alteros jam hesterno
 „ die se gravissimo jurejurando obligasse ad decretum illud per-
 „ ficiendum, ita ut, tametsi omnia argumenta in contrarium
 „ audirent, & longe major pars in alia omnia iret, ipsi tamen
 „ de sententia decedere non possent: plane conticuit, neque
 „ verbum ullum fecit. Tum itaque illi, qui Præceptoribus in-
 „ fensi erant, tribus legis voluminibus ex Sacrario prolatis de-
 „ cretum publice promulgarunt, & solenni jurejurando & dira-
 „ rum omnium in violatores ejus imprecatione sanxerunt &
 „ confirmarunt.

VII. Hæc rei gestæ, pro eo atque R. Elias illam enarrat,
 summa: ex qua, reliquis omnibus missis, ea solummodo, quæ
 ad nostrum institutum faciunt, paucis delibare juvabit. Erant
 Constantinopoli, amplissima celeberrimaque urbe, complures
 Judæorum Synagogæ, cum indigenarum, sive illorum qui inde
 à multis annis & seculis aliquot ibi habitarent, tum Hispano-
 rum, aliorumque qui omnibus regni Hispanici provinciis ejecti
 novas ibi sedes fixerant. Sic alibi apud hunc ipsum R. Eliam
Hispanorum, Cordubensium, Lusitanorum, Calabrorum, aliorum-
 que

que *Synagoga* memorantur. Harum cum pleræque (præter *Seniores*, זקנים, qui alibi, atque etiam hoc ipso capite, טובים, sive *Boni* appellantur) suos singulæ Archisynagogos haberent, hic loci unus omnium Præfectus occurrit, qui integre הרב הקהלות *appellatur*, ad verbum, *Doctor qui universas Ecclesias gubernat*; vel brevius הרב המנהיג, ὁ Διδάσκαλος ὁ ἡγούμενος, *Magister Gubernans vel Gubernator*; vel denique simpliciter הרב ὁ Διδάσκαλος. *Doctor vel Magister*.

VIII. Dum רב *Magister* appellatur, facile intelligunt, qui primis saltem labris res Judaicas degustarunt, virum eruditum esse & Juris Judaici peritum, quique rite & solenniter promotus הוראה habeat, sive facultatem de Jure respondendi, de mundo, immundo, licito vel vetito sententiam ferendi, & si quæ id genus alia ad promotorum jura pertinent.

IX. Porro cum מנהיג nuncupatur, publicum ejus munus indicatur, quod in eo situm, ut populum sua sapientia, consilio, auctoritate, ducat, moderetur, gubernet, atque omni ratione operam det, ne quid res publica Judæorum capiat detrimenti. Id enim præterquam quod voces הנהיג & מנהיג significant, inde etiam porro liquet, quod conjurati illi alium constituere minantur להנהיגם ולמשול בם *ad gubernandum illos, & ad imperandum ipsis*.

X. In specie vero cura ejus circa *paſſa conventa* versatur, quæ absque ejus consensu & approbatione fieri nequeunt; ceu qui id studere debeat, ut illa æquis legibus fiant, neque quicquam decernatur, quod aliis fraudi & damno esse possit. Hinc ergo conjurati illi, qui inter se de non docendis Karræis convenerant, & reliquos omnes eodem decreto obligare volebant, *Gubernatoris illius præsentiam & consensum* petunt ad sui statuti confirmationem: alteri item eundem adeunt, & in re gravissima ejus auxilium implorant.

XI. Quod vero illa malignantium turba Doctorem loco movere, aliumque illi substituere minatur, id satis arguit, moris & juris fuisse apud Judæos Constantinopolitanos, ut *suis suffragiis hunc Gubernatorem crearent*; quod hic non ignorans tandem studiis illorum in tantum obsequitur, ut præsentiam suam illis

accommodet, etsi nec verbis nec gestu illorum institutum approbet.

XII. Ex quibus omnibus tandem convenientiam inter Ethnarcham Alexandrinum & Gubernatorem Byzantinum satis constare arbitramur. Ille *Alabarcha*, vel ut alias legitur, *Arabarcha* vocatur; hic *Harab hammanhig*, ἀπαρβ vel ἀπαρβ ὁ ἡγούμενος vel ἀρχων, quod est, si componas, ἀπαρβαρχος. Illum juris Judaici peritum esse oportuit; hic est רב *Magister*, vel solenniter renunciatus Juris Doctor. Ille pactorum & decretorum curam gerebat; horum nihil sine hujus consensu fieri poterat. Ille indultu Regum & Imperatorum liberis Judæorum suffragiis creabatur; hic pariter. Ille inter suos jus dicebat; hunc pariter id fecisse in sequentibus ostendetur, si forte ex præsentī casu nondum satis liquere videatur.

XIII. Ovum itaque ovo non erit similius, quam hic noster רב המנהיג *Harab hammanhig* Constantinopolitanus veteri *Ethnarcha* vel *Arabarcha* Alexandrino, cujus Strabo & Josephus faciunt mentionem. Quod quo magis liqueat, responsum quoque R. Eliæ ad præsentem casum afferre non abs re erit. Hic postquam multis argumentis prolixè ostenderat, illud seditiosum decretum, etsi solenniter sancitum, tamen ipso jure nullum esse, tandem rem in compendium redigit, & inter alia ex jure atque auctoritate *Gubernatoris* sic concludit.

XIV. Porro, quia hoc decretum non est factum בהסכמת הרב המנהיג כל הקהלות *consensu Doctoris qui universas Ecclesias moderatur*, de cujus sententia omnes leges & instituta civitatis fiunt, quique illis in omnibus causis est prepositus;

Imo vero ille è contrario istud decretum fieri vetuit, & tribus distinctis vicibus cum illis egit, ut ab illo consilio abduceret;

Quemadmodum illorum consilium de ancillis & famulis, qui *Karra*is serviunt, & cum in aliis operibus suis passim offendunt, tum in profanatione festorum quæ in honorem Dei O. M. sunt instituta, approbavit & confirmavit, ne quis sc. in posterum *Karra*is serviret, &c. &c.

At illi nihilominus monitis ejus obsequi noluerunt, sed graviter multis modis illi sunt minati, ut in suam sententiam adducerent,

rent, & institutum suum quovis modo per fas & nefas perficere volebant:

Ex his omnibus, inquam, sine omni controversia certum & manifestum est, istud decretum ipso jure nullum esse, respectu illorum, qui in illud non consenserunt: Quandoquidem isti (conjurati) nullam omnino facultatem habent leges condendi sine consensu & approbatione DOCTORIS QUI ILLOS GUBERNAT, quoniam universi cum illo comparati, unanimi omnium Doctorum consensu, nulli sunt.

XV. Quid opus est verbis in re clara & manifesta? liquet utique, in pactis conventis approbationem nostri **הרב המנהיג** & **Διδασκάλος ὁ ἡγούμενος**, tam necessariam esse, ut sine illa nulla pacta valeant, eos sane, qui illis intercesserint, nullo modo obligent. Id quod satis validum putamus esse argumentum ad concludendum, **הרב המנהיג**, *Arabarchen*, qui Constantinopoli fuit, eundem esse atque illum Judæorum *Ethnarcham*, quem Strabo apud Josephum describit, **ἐπιμελόμενον συμβολαίων καὶ προσαγγμάτων**, qui pactis & decretis condendis attendere debeat.

XVI. Habuerunt ergo ante hos ipsos ducentos annos, quando R. Elias floruit, Judæi Const. suum *Ethnarcham*; Quinimo, si ex alia historia conjecturæ locus, & ipse *Elias* aliquando hoc munere functus est, quemadmodum non ita multo post ipsum R. *Menahem F. Samuelis*, qui apud R. *Benjaminem Lupum*, præterquam quod una cum reliquis Doctoribus Constant. scripserat, suas quoque seorsim literas mittit, qua occasione R. Benjamin illum vocat **הגאון רב הקהלות מקושטדינא רבתי** *Excellentissimum Doctorem Cœtuum* (qui miserat) *Constantinopoli magna*.

XVII. Sed alibi quoque hominem quærere, & sub alio nomine latentem in lucem protrahere juvabit. En igitur illum Nehardæ in Babylonia. *Babha Bathra*, fol. 9. col. 1. **הנהו תרי טבחי דעבדי ענינא בהדי הדדי דכל מהן דעבדי ביומא דחבריה נקרעו למשכיה. אול חד מניהו עכד ביומא דחבריה. קרעו למשכיה. אתו לקמיה דרבא. חייבינהו רבא לשלומי. אחיביה רב ימר בר שלמיה לרבא. ולהסיע על קצתם לא אהדר ליה רבא. אמר רב פפא שפיר עבד דלא אהדר ליה מדי.**

מִדֵּי הַנִּי מִלִּי הֵיכָא דְלִיכָא אָדָם חֲשׁוּבִי אַבְל הֵיכָא דְאִיכָא
 אָדָם חֲשׁוּבִי לֹא כָל כְּמִנְיָהּוּ *Duo laniones inter se pacti erant (ne
 quis alterius die mactaret;) Quod si vero unus alterius die macta-
 ret, alteri istius pelles conscindere liceret. Horum cum unus alterius
 die mactaret, alter mox advolare, & pelles conscindere. Ergo in
 jus eunt ad Rabbam. Hic illum (qui alterius pelles conciderat)
 condemnat, & datum damnum refarcire jubet. Tum Rabh Jemar
 F. Salamie objicit Rabba: At (jus fasque est civibus inter se pa-
 cisci &c.) & pactorum violatores multare. Sed Rabba nihil re-
 spondit. Rabh Papa vero, recte factum, inquit, quod ne quidem ver-
 bum responderit. Id enim, (quod Rabh Jemar objicit) ibi de-
 mum obtinet, ubi non est VIR HONORATUS; ubicunque enim est VIR
 HONORATUS, nullam ista pacta vim habent, (nisi illius consensu
 sint inita.)*

XVIII. Ad hanc historiam intelligendam sciendum est, in su-
 perioribus allegatam fuisse Exoticam: רִשְׁאֵין בְּנֵי הָעִיר לְהַתְנוּת
 עַל הַמְדוּת וְעַל הַשְׁעָרִים וְעַל שְׂכָר פּוֹעֲלִים וְלִהְסִיעַ עַל
 קִצְתָם *Facultatem habent cives de mensuris, rerum pretiis, & mer-
 cede operarum paciscendi; ut & multandi illos, qui statuta illorum
 fuerint transgressi. Agitur hic de jure Judæorum, qui vel in sua
 republica, vel alibi, Regum & Principum indultu, suis legibus
 vivunt, in primisque suis rebus & negotiis modum & pretium
 statuunt.*

XIX. Non inutile erit cum hac Exotica conferre legem Impp.
 Arcadii & Honorii, Cod. Theodosiani Lib. xvi. de Judæis &
 Cœlicolis, Tit. 8. L. 10. *Nemo exterius religionis Judæorum Ju-
 dæis pretia statuet, cum venalia proponuntur. Justum est enim sua
 cuique committere. Itaque Rectores Provincia vobis nullum discus-
 sorem, aut moderatorem esse concedent. Quod si qui sumere sibi cu-
 ram, præter vos Procuresque vestros, audeat, eum velut aliena ad-
 petentem, supplicio coërcere festinent. De una tantum Exoticæ
 parte hic agitur, rerum promercialium pretiis statuendis; Sed ra-
 tio, quam Augusti subjiciunt, Justum esse sua cuique committe-
 re, tam generalis est, & tam late patet, ut reliqua de mensuris,
 mercede operarum, & statuenda multa, facile ex eadem colligere
 possis, cum omnium eadem ratio atque indoles esse videatur.*

XX. Hoc

XX. Hoc itaque jure laniones illi primum inter se pacti erant, & mox alter in alterum utebatur; sed Rabba sui quoque juris & potestatis non ignarus, pactum se inscio initum rescindit, & quam nullæ sint ejusmodi constitutiones inconsulto Gubernatore factæ, ostendit, quando illum, qui alterius pelles corruperat, damnum datum restituere jubet.

XXI. Ex quibus omnibus tandem liquet, Rabbam quoque Nehardæ in Babylona מנהיג i. e. *Arabarcham* fuisse, titulo אדם חשוב *Viri Honorabilis* vel *Spectabilis*, utpote sine cujus prævio consensu & approbatione nulli publici contractus rati & firmi erant. Sic diserte R. Elias de illo, fol. 94. 2. m. אבל היכא גבי טבחי דאיכא אדם חשוב כמו רבא שהיה מנהיג בעירם וכו' *At hic in negotio lanionum, ubi VIR SPECTABILIS præsens adest, quemadmodum Rabba, qui Gubernator erat in urbe illorum &c.*

XXII. Sed & illud nunc constat, quod supra §. XII. ostendere promissimus, *Arabarchen* non tantum συμβολαίων επιμελεῖσθαι καὶ προσαγμαίων, *pactis & decretis faciendis attendere* debuisse, quod supra in *Arabarcha Constantinopolitano* vidimus, sed & διατᾶν τὰς κρίσεις, *juri dicundo præfuisse*. Cujus rei in sequentibus adhuc quædam exempla allegabimus; nunc illa saltem observasse contenti, quæ leviter attendenti sponte sua sese offerunt.

XXIII. Qui ergo in *Ægypto Ethnarcha* vel *Arabarcha* dicebatur, Judæis vulgo הרב המנהיג, vel simpliciter מנהיג, *Gubernator*; is in *Babylonia* אדם חשוב *Homo spectabilis* audiebat, & etiam nunc passim איש חשוב vel חכם חשוב vocatur, *Vir honoratus*, vel *Doctor spectabilis*. Quem titulum equidem non multum abludere putem ab illo *Gamaliëlis, Synedrii Hierosolymitani Præsidis*, quem Lucas Act. v. 34. νομοδιδάσκαλον appellat, *Legis Doctorem*, τιμιον παντὶ τῷ λαῷ, *honoratum toti populo*. Paulo tamen plenior est Lucæ phrasis, quam illa, quam hæcenus dedimus, *Judæorum*. Sed scire licet, ipsos Magistros aliquando etiam integre loqui. Sic Rabbenu Nissim ad Alphesium, Babha Bathra fol. 165. 1. in hæc verba Rabh Assæ [אנא אפילו אתנו לא צריכנא כיון דכל דאתי אדעתא דיד' אתי מאי דבענא עבדנא בידה] *Ego ne quidem pacisci necesse habeo;*
Ffff 2 nam

nam quicumque venit, ex mea sententia venit: *Quicquid volo, facio*] מאי דבעינא עבדנא דרצוני הוא רצונם דכל הנאים ומתנדרים לכבודי הם באים וכל כך אני חשוב בעיניהם דיודעין שלא אעשה מנדבותם אלא מה שראוי לעשות. *Quicquid volo facio*] *Quia quod mihi videtur, illis pariter placet. Quicumque enim veniunt atque in usum pauperum aliquid offerunt, meo arbitrio offerunt. Et tanta ego sum apud illos existimationis, ἵστας ἐγὼ τίμιος αὐτοῖς vel ἐν ὀφθαλμοῖς αὐτῶν, ut probe sciant, me eleemosynas illorum, non aliter, atque facto opus sit, dispensaturum.* Qui in textu Talmudico, & in Epitome Fessani, simpliciter אדם חשוב appellatur, hunc R. Nissim vocat adeo honoratum in oculis populi, &c. quod est ipsum illud Lucae, τίμιος πάντῃ τῷ λαῷ. Ex quo adeo Rabh Assen quoque Soræ in Babylonia Arabarcham fuisse intelligimus, quemadmodum ex alia quoque ejusdem historia liquet, Cod. Megilla, f. 26. c. 1. citante R. Benjamine Wolffio, Consiliorum fol. 435. 2. f. אמר רב אשי האי ב' כנישתא דמתא מחסייא אף על גב דמעלמא אתו לה כיון דאדעתא דידי קא אתו אי בעינא מזבנינא לה *Dixit Rabh Asses; Hanc Synagogam urbis Mahasia (Soræ) etsi undique ad illam conveniunt, tamen quoniam mei causa illam frequentant, si quando velim, vendere possum.* Erat sc. Rabh Asses is, cujus fidei atque curæ Sorani se suaque omnia commiserant; cui negotium dederant, ne quid res ipsorum caperet detrimenti; plane qualem Virgilius alicubi describit:

*Tum pietate gravem & meritis si forte virum quem
Conspexere, silent, arreclisq; auribus adstant.*

Sed & de ordinariis Doctoribus vel Archisynagogis eadem phrasis occurrit apud Benjaminem, loco f. c. ipso med. וכיון דכן הוא והם חשובים בעיני הקהלות *Cum igitur hac ita sint, illique (tres Archisynagogi Arteses) magna existimationis sint apud Ecclesias, τίμιος ἐν ὀφθαλμοῖς τῇ ἐκκλησιῶν.*

XXIV. Haftenus Josephi & Strabonis indicium secuti, & Asiae atque Europæ Synagogas perscrutati, Arabarcham Alexandrinum, vel huic certe similitimum virum, investigavimus; &
nisi

nisi nos clarissima certissimaque signa fallant, Constantinopoli, Nehardæ, Soræ affecuti sumus, & in lucem protraximus. Nunc ergo, priusquam ad reliqua pergamus, quo penitius hominem, quis sit, pernoscamus, paullo propius illum contemplari, & quid muneris gerat, quanta ejus dignitas atque auctoritas sit, accuratius considerare non abs re erit: si forte eadem alii quoque ejusdem tituli, sub quibus hætenus delituit, nobis innotescant.

XXV. Quid ergo, inquires, negotii illi *Gubernatori* in R. P. Judaica? Respondeant pro me Magistri Hebræorum. Audiatur Maimonides, *Jad chasakah*, Tit. de *Emtione & venditione*, cap. XI. §. ubi proxime antecedentia, quæ ex *Babha Bathra* allegata sunt, clarius explicat. רשאי בני העיר לקוץ להן שר לכל דבר שירצו ואפילו בשר ולחם ולהתנות ביניהם לכל מי שיעבור שיענישו אותו כך וכך. וכן רשאי אנשי אומניות לפסוק ביניהם שלא יעשה אחד ביום שיעשה חבירו וכיוצא בזה וכל מי שיעבור על התנאי יענישו אותו כך וכך. במה דברים אמורים. במדינה שאין שם חכם חשוב לתקן מעשה המדינה ולהצליח דרכי יושביה. אבל אם יש שם חכם חשוב אין התנאי שלהם מועיל ואינם יכולים לענוש ולהפסיד על כל מי שלא קבל התנאי אלא אם כן התנה עמהם ועשו מדעת החכם וכל מי שהפסיד לפי התנאי שאינו מדעת *Potestatem habent cives, quibuscunque rebus lubet, mercedem (& pretium) statuendi, etiam carnibus & pani; & certam mulctam imponendi illi, qui ipsorum statuta fuerit transgressus. Nec minus fabrorum collegiis definire licet, nequis illorum alterius die opus faciat, & qua id genus alia sunt; & quisquis illorum statuta violarit, ut is certam mulctam incurrat. Id quod tamen ea cum adjunctione est accipiendum, ut id in civitate fiat, in qua non est Doctor Spectabilis, qui negotia civitatis moderetur, operamque det, ut omnia prospere feliciterque procedant. Quod si enim ibi Vir Spectabilis fuerit, pacta ipsorum irrita sunt, neque mulctare ullove damno afficere possunt eum, qui illorum pactis stare recusat, nisi illis jam antea sese obligarit, eaque de sententia illius Sapientis facta sint:*

adeo quidem ut si quis ejusmodi pacti nomine, quod à Sapiente non fuerit approbatum, alteri damnum dederit, illud restituere teneatur. His verbis Maimonides auctoritatem Arabarchæ non tantum in pactis conventis approbandis ostendit, sed in genere illius munus describit, **לחקן מעשה העיר ולהצליח דרכי יושביה** ut ordinet, constituat, moderetur, res civitatis, (sive Rem P.) curetque ut omnia negotia civium feliciter procedant. Quod nobis explicat, nisi multum fallor, illud Strabonis $\Deltaιοικεῖν τὸ ἔθνος$, rempublicam gerere, moderari, administrare ex civium commodo, quemadmodum Ciccerone teste, *Moderatori civitatis beata civium vita est proposita.*

XXVI. Sed quantumcunque est, quod Maimonides illi adscribit, illud omne Hebræi vulgo una voce **מנהיג** Gubernatoris vel Moderatoris indicant, ceu qui ad id constitutus sit, **להנהיג** $\epsilonἰς τὸ διοικεῖν τὸ ἔθνος$, ut populum commode ducat, moderetur & gubernet. **תֹּהַג** enim usu Scripturæ sacræ est gregem, jumentumve ducere, vel currum moderari, cujus rei exempla apud Coccejum videantur: unde adeo non dubito, quin ipsum Græcum verbum $\etaγεῖσθαι$ originem ducat. Quemadmodum enim ab aliis verbis à **פד** vel **נח** incipientibus, prima deficiente vel quiescente abjecta, Græca, Latina, vel Germanica fiunt; ut à **נָטַר** $\tauηρέω$, **נָצַר** *servo*, **נָפַל** *fallen / ballen* / **יָדַע** $\epsilonἰδέω$, $\deltaαίω$, $\deltaαίεω$, **יָפַע** $\phiάω$, $\phiῶς$, $\phiάω$, $\phiαίνω$, **יָשַׁע** $\sigmaάω$, $\sigmaῶς$, $\sigmaώζω$, &c. ita à **נָהַג**, abjecta prima **נ**, fit $\etaγεομαι$, *præeo, dux sum via, duco.* Apud Rabbinos vero eadem vox etiam ad rem navalem transfertur, quibus **מנהיגים** *arma nautica*, in specie remos significant; & mirum sit, ni etiam *clavum* vel *gubernaculum*, etsi hujus usus exemplum nobis hætenus non occurrit.

XXVII. Quemadmodum itaque Rectores & Principes populi, Græcis Latinisque, translatione à re pastoralis, vel navali desumta, $\etaγέμενοι$, $\etaγεμόνες$, $\κυβερνήται$ &c. *duces, moderatores, gubernatores*, dicuntur: ita Hebræis quoque eadem ratione **מנהיגים** *duces, gubernatores*, appellantur. Insigne hujus translationis exemplum à re pastoralis desumptum apud R. Benjaminem occurrit, Resp. cci i rc. circa finem, petitum ex *Babba Kamma* fol. 52. i. p. **מאי משכונת הכא תרגמו ברכשתא** [זו] **המקרקש**

המקרקש לפני העדר והעדר הולך אחריו] רבי יעקוב אומר
 עיוא דאזלא בריש עדרא [כלומר יש לבעל העדר עז חריף
 ודרך העזים להלך בראש וכל העדר הולך אחריו] כדדרש
 ההוא גלילאה עליה דרב חסדא: כדרגיא רעיא על עאנא
 עביר להו נגודא סמייתא: [כלומר העז המושכת העדר מנקר
 עיניה ונופלת בבור והעדר אחריה: כך כשהק"בה כועס על
 ישראל ממנה להם פרנסים ומנהיגים שאינן מהוגנין להם]
 כרכשתא? *Quid est* Hic (in Babele) interpretantur
 [tintinnabulum quod ante gregem sonitum edit, ita ut grex illum so-
 nitum sequatur.] R. Jacob dicit, esse caprum, qui reliquis praece-
 dit, [solet sc. dominus gregis insignem habere caprum. Caprorum autem
 mos est, ut praeant gregi, qui deinde mox sequitur] Quemadmodum
 Galilaus ille coram Rabb Chasda exposuit: Quando Pastor iratus est
 gregi, dat illi ducem caecum: [Capro gregem ducenti oculos eruit,
 quem in foveam illapsam mox grex totus sequitur. Ita pariter quan-
 do D. O. M. iratus est Israëli, praeficit illis Pastores & duces ine-
 ptos.]

XXVIII. R. Elias Misrachi fol. 94. 3. f. lin. 13. seq. ואפילו
 Etiam ubi est Vir היכא דאיכא אדם חשוב שמתנהגים על פיו
 honoratus, cujus consilio gubernantur, res suas instituunt. Idem f.
 אבל איכא מנהיג בעיר שענייני העיר הם נעשים על 96. 3. f.
 Sed si fuerit in urbe Gubernator, de cujus sententia negotia ci-
 vitatis gerantur. Id. alibi, (circa finem, vid. sup. §. XIV. nam
 numeri foliorum in hoc capite plane sunt confusi) הרב המנהיג
 כל הקהלה שעל פיו נעשים כל תקוני העיר ומנהגיה והוא
 Arabarcha vel Ethnarcha, de cu-
 jus consilio omnes constitutiones & mores civitatis introducuntur; qui-
 que illis in omnibus rebus est praefectus. Rabbenu Nissim, ad Al-
 pesium, Babha Bathra f. 165. 1. lin. 9. אדם חשוב הממונה
 Vir Honoratus, qui praepositus est caetui. R. Benjamin,
 fol. 420. 1. m. אדם חשוב כלומר דמה שעשה עשוי
 ratus, id est, quicquid ille facit, illud ratum & firmum est. Idem fol.
 אם התנו ביניהם לדעת כולם והוא שעשאוהו 417. 1. lin. 9.
 בחבר עיר דהוא חבר שמתעסק בצרכי העיר כי הנהו טכחי

Si inter se pacti sint communi consensu, idque presente Doctore Civitatis, qui negotia civitatis procurat, quemadmodum in exemplo lanionum illorum &c.

XXIX. In hisce omnibus locis de *Arabarcha* agi facile intelliget, qui superiora legerit. Postremo saltem loco novus titulus occurrit *Socii* vel *Doctores Civitatis*, de quo nos alibi prolixius egimus: Sed hic quoque illum pro *Arabarcha* venire, ex argumento loci liquet, & exemplo lanionum, de quo supra. Definitur autem *Arabarcha* ita, ut toti civitati vel universitati, non uni alicui Ecclesiæ, siquidem plures sint in eadem urbe, sed *universis cœtibus*, & quidem *in omnibus negotiis*, *præpositus* esse dicatur, idque summa cum potestate, ut *quicquid decernat, ratum & firmum* habeatur.

XXX. Sed adhuc locum unum vel alterum addamus. R. Bezalœel Ascanius, vel Germanus, f. 48. 3. pr. *והנה אחד קדוש מנדולי החכמים אשר בעיר מנהיג ודבר בענייני הקהלות* *At vero unus vir sanctus ex maximis Doctoribus, qui sunt in urbe, Gubernator & moderator in negotiis cœtuum.* Erant plures distincti in illa urbe Cœtus, plures adeo etiam illorum Doctores vel Archisynagogi, qui suas quique Synagogas regebant; Sed præter hos unus omnium præfectus, qui negotia universorum curabat, *Gubernator & דביר Dabbâr בענייני הקהלות* *in negotiis*, non unius alicujus cœtus, sed *cœtuum* universorum. Novus vero etiam titulus hic occurrit *דבר*, *Ducis* vel *Rectoris*, de quo infra aliquid addemus.

XXXI. In genere itaque sic satis vidimus, quid *Arabarcha* muneris gerat, & quod item satis sit ad explicandum illud Strabonis, *ὅτι διοικεῖ τὸ ἔθνος*, quod *sue gentis res administret*, quemadmodum quidem Gelenius feliciter & convenienter juri Judaico reddidit.

XXXII. In specie vero causarum cognitionem & jurisdictionem Strabo eidem adscribit; καὶ διαταῖ τὰς κρίσεις, & *controversias ex jure dirimit*. Διαταῖ præter cætera etiam *arbitrium* notat, stricte sic dictum, prout *judicio* opponitur: unde διατάω *arbitror* vel *arbiter sum*, nec non *lites compono*. Nihil tamen causæ esse videtur, cur non aliquando hæc vocabula latius etiam *judicium*

cium significant. Sic supra de Rabba vidimus, illum jus dixisse Ianionibus illis, & illorum unum condemnasse, sententiamque ejus à Rabh Papa laudatam esse. Hinc ergo *Arabarcha* noster etiam דין *Judex* appellatur. Bezalëel Germanus, Consiliorum fol. 79. 4. pr. אלו הן הטענות שטענו בני הק"ק ועל פיהם פטרם הרב הגדול נר ישראל דין העיר נרו' ושבח אותם ומעשיהם לשם שמים ואמר להם שהם פטורים ומותרים ברוכים הם לה *Ha sunt rationes, quibus illi qui erant de sancta Synagoga N. N. causam suam defendebant; propter quas Magnus ille Magister, Lampas Israël, Judex Civitatis, quem Deus misericors & redemptor custodiat, illos absolvit, laudavitque quod opera ipsorum in Dei gloriam facerent &c.*

XXXIII. Inprimis vero *Arabarcha* munus circa *pacta conventa* versatur, nam συμβολαίων ἐπιμελεῖται καὶ προσαγμάτων; quæ qualia sint, quid circa illa observare debeat, porro videndum. Hebræi pariter duabus vocibus passim utuntur, תנאים ומנהגים *pactorum & institutorum*, vel הסכמות ותקנות *conventorum & decretorum*, sive *edictorum*: quæ cum Græcis rite collatæ ad amissim illis conveniunt, & insignem Strabonis in rebus Judæicis observandis & describendis diligentiam atque accuratationem ostendunt.

XXXIV. Judæi sc. quotquot in eandem civitatem conveniunt, non tantum communi quodam cognationis & religionis vinculo inter se continentur, sed vel in primis ratione vitæ civilis, & commerciorum, sine quibus illa consistere nullo modo potest, arctissimam inter se societatem habent vel instituunt.

XXXV. Tametsi enim in celebrioribus locis in varios coetus sunt distracti, quorum suam quique peculiarem Synagogam frequentant; suos item singuli vel plerique *Archisynagogos, Seniores, Diaconos, Ministros, pauperes, redditus, ritus, &c.* habent; in iisque creandis, alendis, curandis, sui singuli juris sunt, neque alii aliis subjecti: Tamen, quoniam inde à monte Sinai inter se sponsores sunt, & de Lege Dei sancte observanda alii pro aliis obligati; magni sua interesse existimant, Leges divinas, humanasque à majoribus acceptas, factas tectas esse, neque ab im-

probis suæ gentis hominibus proterve violari, convelli, everti. In hunc finem ergo **לצורך השעה**, ut ajunt, *pro re nata & exigente necessitate*, novas sæpe leges condunt, **לחיווק הדת** *ad mun- niendam tuendamque legem & religionem*, **למנדר מלתא** *ad cir- cumscribendam nimiam licentiam*, **ולאפרושי מאיסורא** *suosque ea ratione ab interdicti violatione prohibendos*; vel quod idem est, **גזרים ומסייגים גדר וסייג לתורה** *sepem legi prætendunt*, **להרחיק מן העבירה** *ad elongandum a transgressione*. In hanc, inquam, rem sæpe novas constitutiones faciunt, quas **הסכמות** *conventiones*, **תקנות** *decreta*, **גזירות** *edicta*, &c. appellant.

XXXVI. Quoniam vero præter hanc, quæ ex religione est, conjunctionem, vitæ civilis ratio aliam quoque societatem illos inire cogit, de tributis conferendis, tractandis commerciis, & quæ id genus alia esse solent; ipsique juris & moris aviti tenacissimi sunt, & à Gentilium tribunalibus toto pectore abhorrent; & inter se, quod Apostolus quoque Corinthiis suadet, lites componere amant: hinc **ליישוב העולם** *ad vita civilis com- moda*, **לתיקון העיר** *ad ordinandam civitatem*, pariter leges condunt. Cum vero hæc more Romano *roganda* sint, & liberis civium suffragiis statuendæ; **הסכמות & תנאים** *conventiones, pactiones, instituta*, quæ legum vim habent, **תקנות** *statuta & edicta*; & denique, quoniam hæc in Synagogis sub pœna excommunicationis non sine solennibus ceremoniis promulgantur, etiam **הרמות** appellantur, id est, *leges jure jurando & devotione sancite*.

XXXVII. In hujusmodi itaque pactis & decretis condendis; *Arabarchæ* auctoritas atque consensus, siquidem aliquis in ea civitate sit, accedat necesse est; absque eo enim sit, plane irrita sunt & ipso jure nulla. R. *Elias Mifrachi*, fol. 94. 3. f. **ויש לומר דהיכא דאיכא אדם חשוב בעיר שמתנהגים ככל תנאיהם ומנהגיהם על פיו קיים לו דאף על גב דאיכא הנאה לכל אחד מבני העיר דקא צייתי להודי אפילו הכי לא גמר לאקנויי מפני שהוא סבור שמכיון שכל תנאי ומנהגי העיר הם על פי אותו חכם לא יתקיימו התנאים שעשו ביניהם** *Dicendum adeo est, ubicunque est Vir Spectabilis in civi-*

civitate, cujus consilio in omnibus PACTIS ET INSTITUTIS faciendis uti solent, certum nobis & ratum esse, etsi universis & singulis civibus, qui inter se contrahunt, ex hoc contractu lucrum oriatur, tamen nemini ex illo actionem nasci; quoniam ille (.....) ita existimat, quandoquidem omnes contractus & statuta civitatis ex illius Doctoris sententia fieri debent, hinc adeo nullam vim habere contractus, qui illo inscio & invito initi sint. Idem f. 96. 3. m. **אבל איכא מנהיג אין רשאים להסיע אם לא מדעתו מכלל שאם לא היה החכם שבעיר מנהיג אותם הם רשאים להסיע על קיצתו ואף על פי שעשו אותו הקציצות שלא מדעתו וכל שכן שלא מדעת טובי העיר כשלא היו חכמים מפני שאינם** *Sed si fuerit Gubernator* (in illa urbe, cives) *non habent jus mulctandi* (pactorum violatorem) *nisi ipso consentiente; ex eo scilicet, quod si Doctor, qui est in urbe, non fuerit illorum etiam Gubernator, habeant jus mulctandi propter decreta violata, etiam si illa decreta absque illius consensu fuerint inita; multoque magis, etsi sint inita sine consensu Bonorum Civitatis, quando non adsunt Doctores; eopse sc. quod illi (Boni) neque Doctores sunt, neque Gubernatores. Adeo nempe jus pactorum conventorum ad solum Arabarchen pertinet, ut ordinarii Doctores, & ipsi Boni, sive Seniores cœtuum, nullo modo in censum veniant, nisi titulo & potestate gaudeant* **המנהיגים** *Gubernatorum, vel Ethnarcharum.*

XXXVIII. Sed longum esset omnia describere, quæ R. Elias, cum suo, tum aliorum nomine, in hanc rem affert. Folio 93. col. 3. f. Exoticam allegat, ex Babha Bathra, f. 9. col. 2. f. **רשאים בני העיר** *Potestatem habent cives &c.* (quam vide supra, §. xviii.) eamque ex restrictione Rabh Papæ, quæ ibid. fol. seq. subjicitur, explicat tum demum locum habere, quando nullus est in Civitate Arabarches; Sed si hic adsit, nulla pacta obligare, nisi **בפניו** *ipso presente, & מדעתו* *ex illius sententia & consensu, & על פי עצתו* *de consilio ejus* inita sint. Inde ergo ab illo loco usque ad finem fere capitis, per sex admodum folia, de jure civium, & Arabarche inprimis, ut & Seniorum, in pactis condendis agit; præstantissimos Juris Judaici consultos, *Mai-*

monidem, M. N. Tam, Praeceptorem R. A. B. I. H. Senem Mentensem; Farchium item, Nachmanidem, aliosque in partes vocat; qui etsi in explicanda Exotica, & objectione à Rabh Jemar inde adversus Rabbam petita, nec non de solutione Rabh Papæ, disputant, tamen in eo omnes consentiunt, שאין בידם של בני העיר לגזור שום גזירה ושום תיקון כלתי הסכמת הרב המנהיג אותם משום דכולהו בטלי לגביה בין לדברי הגאונים הראשונים בין לדברי הגאונים השניים דער כאן לא קמפלגי אלא כשהיה על פי המנהיג ולא התנו כולם מתחלה או כשלא היה שם מנהיג ועשו על פי טובי העיר ורוב בני העיר ולא התנו כולם מתחלה אבל היכא שהיה שם מנהיג ועשו שלא מדעתו לא שנה התנו כולם מתחלה לא שנה לא התנו בו אף על פי שנעשה אותו חרם על פי כל בני העיר ועל פי כל טוביה בין לדברי הגאונים הראשונים בין לדברי הגאונים השניים אין החרם הזה חל על אותם שלא הסכימו *Non esse civibus facultatem quicquam sciscendi & statuendi absque consensu Arabarchæ, quoniam universi ad illum comparati nulli sunt, consentientibus in eo & prioribus & posterioribus Doctoribus, quandoquidem hætenus non disputant, nisi in hoc solo; si vel auctoritate Arabarchæ pactum initum sit, neque tamen omnes ab initio pacti sint; vel si, deficiente Arabarcha, contraxerint consentientibus Bonis Civitatis & maxima parte civium, neque tamen universi ab initio pacti sint. Enimvero sicubi Arabarcha adsit, & tamen absque illius consensu pacti sint, nihil interest, sive ab initio omnes pacti sint, sive non; etiamsi illud decretum consensu totius civitatis & omnium Bonorum factum sit. In eo, inquam, omnes Doctores illi, & priores & posteriores, consentiunt, istud decretum nullo pacto & specie obligare illos, qui in illud nunquam consenserunt.*

XXXIX. Eccur vero Gubernator pactis civium attendere debeat? Ut illa æquo jure & ex omnium commodo fiant, neque alii alios ejusmodi pactis circumscribant. Frequentia hujus generis exempla apud Doctores occurrunt, quando vel ex odio
atque

atque invidia, vel lucri cupiditate, alii aliorum commoda impedire vel intercipere conantur: quo casu *Arabarches* providere debet, ne quid cuiquam damni vel injuriæ inferatur. R. Benjamin, fol. 420. 1. p. lin. 7.

ונרא' לעד דאין כוח בידם להכריח לשום אחד היכא דאיכא פסידא להאי א"א במגדר מלתא דהיינו לאפרושי מאיסורא *Mihi itaque pro captus mei tenuitate sic videtur, non esse illis potestatem quemquam cogendi, in re ex qua illi damnum detur; sed tantum in coercenda licentia, id est, ad prohibendum à re vetita.* Idem, f. 421. 2. pr. lin. 10.

ואין ממש באותה תקנה שעשו להכריח אחד מהקהל כיון דבזמן שהיה ח' האלוף מה"ר דוד הכהן לא נהגוהו מקודם בחיו אינם יכולים עתה לשנות מנהגם דמנהג אינו נקרא אלא מנהג ותיקין או היכא דאיכא מגדר מלתא לאפוקי הכא דאין שום דבר ממגדר מלתא ואכא פסידא להאי ורווחא להאי דאין לעשות להסכמתם אם לא מדעת כולם

Nihil itaque est in illa constitutione, quam fecerunt, ad cogendum quemquam ex Coetu. Quoniam enim superstitie adhuc Viro Cl. Davide Cohen istam consuetudinem non habuerunt, nunc quoque non possunt consuetudinem mutare. Quia consuetudinis nomen non datur nisi illi, quæ à piis sanctisque viris fuerit instituta, aut in qua auctoritas & vis Legis versatur; ut excipiantur noster ejusque similes casus, in quibus uni damnum, alteri lucrum affertur, quando illorum institutum non est observandum, nisi communi consensu sit firmatum.

XL. Id ergo Arabarcha curare debet in pactis civium vel opificum, ut jus omnibus æquum sit, eamque in rem vel cives ipsos, vel seniores coetus in consilium adhibere. Idem Benj. f. 228. 1. m.

וראוי לכל חכם ומנהיג בשירצה לעשות איזה תקנה שיראה לו שהיא תקנה לרבים שיכניף לראשי הקהל כה"א דפ"ק דסנהדרין ובפ"ג דהוריות דרב הונא כי אתי דינא לקמיה מכניף ומייתי רבנן מבי רב וכו' *Æquum itaque est, si quis Doctor vel Gubernator quamcunque legem, quæ universos attineat, ferre velit, ut prius principes coetus convocet, (cum iisque deli-*

deliberet) exemplo Rabb Huna, Codice Sanhedrin cap. i. & Horajoth, cap. 111. qui si qua lis ad illum perferretur, Magistros ex Academia convocabat &c.

XLI. Sed ne aliunde exempla conquiramus, historia pacti illius Constantinopolitani, quam supra exhibuimus, rem satis illustrat. Audiamus iterum conclusionem R. Eliæ, circa finem responsi. ועוד מפני שזה החרם לא נעשה לשם שמים ולא לכונת תקון העולם כמשפט החרם והנדוי הנעשים לתקון העולם ולחזוק הדת וקיומו אבל זה החרם נעשה על צד הקנאה ושנא' שהיה לקצתם על המלמדים מצד חכבוד שהיו מקבלים מהקראים וכו' Porro, quoniam illa constitutio non est facta in honorem Dei neque in salutem vel commodum Reipublicæ, more aliarum sanctionum, quæ in usum Reip. & ad stabiliendam Legem fiunt: Imo vero, ex odio & invidia profecta est, qua partim adversus Magistros laborant, propter honorem, quo à Karrais afficiuntur; partim adversus ipsos Karræos, propter usuras, quas à Judæis more & lege omnium fœneratorum accipiunt, quos inde adeo omnes homines graviter odisse solent, quosque nunc ulcisci volebant: Et absque illa invidia atque ira fuisset, nunquam has turbas dedissent, quod apud omnes constat & in confesso est &c. Hinc adeo Arabarcha Constantinopolitanus iniquissimum illud improborum hominum pactum impedire debebat, & quantum in se erat, impedire conabatur.

XLII. Sed vela contrahenda sunt, ne Dissertationis modum excedamus. Videamus paucis de auctoritate & potestate Arabarchæ nostri. R. Elias, fol. 97. i. p. Sed si una aliqua (harum conditionum, quarum quasdam mox recenset) desit, ut si, verbi gratia, pacta inita sint absque consilio Bonorum civitatis, & multo magis שלא בעצת החכם המנהיג si inconsulto Arabarcha, דכולהו בטלי לגביה מפני שהוא ממונה עליהם כמו שהבית דין הגדול הוא ממונה בדור cum quo universi comparati nulli sunt, eo quod hic illis prepositus est, quemadmodum summum Syne-drium (toti) seculo est præfectum. Itaque igitur, tametsi major civium pars pactum inierint, tamen non habent facultatem quemquam ullo

ullo modo multandi vel puniendi, qui illorum statuta non receperit, eo quod in tali casu nihil multæ relictum est loci, **רכיון שנעשו** התנאים שלא מדעת החכם המנהיג העומד במקום בית דין הגדול שבירושלים *Eo sc. ipso, quod pacta inita sunt absque consensu Doctoris Regentis, qui obtinet locum summi Synedrii Hierosolymitani, ex sententia Doctorum, quos secundo loco allegavimus.* וכל חכמים והטובים שבעירם אפילו אם היו יותר מופלגים מהחכם המנהיג בחכמה ובזקנה הכל בטלים לגביה משום דהאי מנהיג מכיון שהוא ממונה עליהם תורת מלכות אית ביה והורה ליה כבית דין הגדול שבירושלים שכל החכמים *Et omnes Doctores Senioresque, qui sunt in urbe illorum, etiamsi Arabarchæ & eruditione & atate præsent, tamen, si ipsum spectes, nulli sunt; ex eo sc. quod hic Arabarches (vel Gubernator) eo ipso quod illis præfectus est, JUS IMPERII habet, & similis est Synedrio summo Hierosolymitano, cum quo reliqui omnes Doctores comparati, nihili erant.*

XLIII. Satis ergo liquet, quanta sit Arabarchæ auctoritas & potestas, & quo jure in superioribus dictum fit, **שמה שעשה עשוי תורה**, quicquid facit ratum esse, quoniam, ut comparisonem ejus cum Summo Synedrio & reliquis Doctoribus mittamus, **מלכות אית ביה**, quæ phrasis, utpote hætenus insolentior, paucis erit explicanda.

XLIV. Sic apud R. Benjaminem, fol. 332. 1. lin. 6. **כיון דאיכא ביה דין תורת תלמיד חכם**, id est, si ad verbum reddas, quandoquidem in illo est *Lex Discipuli Sapientis*. Sed plenius ibidem, fol. 331. 2. f. lin. 4. **כיון דאיכא ביה דין תורת ת"ח**, quandoquidem in illo est *Jus Legis Discipuli Sapientis*, id est, quia omnia legitimi Doctoris requisita, jura, privilegia habet, vel si quibus aliis vocabulis hæc exprimi soleant & possint. E contrario ibid. lin. penult. **דלית ביה דין תורת ת"ח**, qui non habet requisita, jus, auctoritatem legitimi, promoti, Doctoris. R. Elias Misrachi, f. 74. 2. pr. *Et quemadmodum in variis controversiis, quæ in ipsis æetibus agitate sunt, R. Ascher respondit, jus esse ut sequamur plura suffragia*, **משום דכל אנשי הקהל בכללם לעניין ההסכמות והתקנות והגזירות שלהם הם נקראים ביה דין**

דבר *Ex eo quod omnes viri Cætus simul sumti, in pactis, statutis, & decretis suis, vocantur Domus judicii, & jus judicii habent in omnibus rebus.* Idem, fol. 17. 1. *Et quod cives atque opifices similiter inter se pacisci & statuta condere possint, neque necesse sit, ut illorum statuta ex sententia religiosorum Doctorum fiant, משום דהוּו בהנהו מילי כמו שותפין, ויש להם כל דיני השותפין שמשביעים קצתם את קיצתם* *eo quod in illis rebus quasi societatem inter se habent, & omnia jura sociorum habent, quorum alii alios adjurant.*

XLV. Ex his itaque sic satis constare arbitramur, illud **תורת בירה** hoc significare: *Arabarchen legitimum Magistratum esse, & omnia legitimi ac summi (inter Judæos) magistratus jura & privilegia habere, non ea solum de quibus hæctenus, ductum Strabonis secuti, egimus, sed & si quæ sunt id genus alia, ut de dispensando ærario publico, etiam sacro, quemadmodum prudens lector ex iis, quæ §. xxiii. de Raf Asse narrantur, per se facile intelliget.* Unde adeo nullus dubito, quin de *Arabarcha* nostro illud quoque valeat, quod Hebræorum Magistri passim inculcare solent, **דינא דמלכותא דינא** *Jus Regni, vel Magistratus, jus est; & ut nostri JCti loqui solent, Sententia Judicis pro veritate habetur: etsi, quod fateor, hæctenus illud de Manbig nostro nondum memini observare.*

XLVI. Quanquam vero Disputatio nostra ad finem properat, tamen non possumus, B. L. quin Te hic **אנב אורחא**, *ὡς ἐν παρόδῳ*, moneamus, observes illud, quod §. XLIV. R. Elias de universa civitate, vel universo cœtu, aut collegio fabrorum testatur, esse illos **ב"ד** *domum judicii, sive judices* in suis negotiis ordinandis. Quæ observatio eo faciet, ut sicubi legas, Eleemosynas à **ב"ד** *domo judicii, curia*, definiri & cuique imponi; scias atque intelligas, quodnam illud *judicium* sit; non sane Magistratum civilem, quod Alii Tibi persuasum velint, sed Synagogam, sive ipsum cœtum, qui ad Synagogam aliquam pertinet, quique jus & potestatem habet definiendi, quomodo universi eleemosynas conferre, & quantum singuli contribuere debeant: quemadmodum nos alibi, Deo volente, ex certo Jure & historiis Hebræorum, pluribus ostendemus.

XLVII. Sed

XLVII. Sed ut è diverticulo in viam redeamus, nunc illud quoque tandem liquere arbitramur, quid sit, quod Strabo apud Josephum de Ethnarcha ait, esse illum ἀρχοντα πολιτείας αὐτοτελῆς, *principem absolutæ Rei Publicæ*. Αὐτοτελής, ut Græci Lexicographi docent, non tantum in genere illud dicit, quod in se *absolutum & perfectum* est; Sed in specie, αὐτοτελής δίκη, ἀφ' ἧς οὐκ ἔστιν ἐκκαλέσασθαι ἐφ' ἑτέραν, *judicium vel sententia, à quo ad aliud judicium sententiamve provocare non licet.* αὐτοτελής αἰτία, *causa per se finem faciens.* Nam αὐτοτελή αἰτία, auctore Galeno sunt, quæ ipsæ, tantum & per se finem & eventum faciunt: quibus opponuntur τὰ συναίτια, id est, *adjuvantes causæ*: nimirum quæ cum aliis parem potestatem habentibus, eventum faciunt, solæ vero per se nihil tale possunt. Vide Lexicon Rob. Constantini, ex quo hæc in rem nostram non dubitavimus transferre.

XLVIII. Cum itaque Judæorum illud corpus, quod Alexandriæ erat, inde ab Urbe condita, idem jus Civitatis haberet, quo reliqui Græci & Ægyptii gaudebant, suisque per omnia moribus & institutis viverent; suos quoque sibi Rectores & Magistratus habebant, qui de causis & negotiis Judæorum soli cognoscebant & sententiam ferebant, ita libere & absolute, ut neque Gentiles sese illorum negotiis immiscerent, neque Judæis à sententia lata ad aliud tribunal appellare liceret. In hac itaque, quantum quidem dominatus regii ratio ferebat, libera & florentissima civitate, noster ille Princeps erat, πολιτείας ἀρχὼν αὐτοτελής; unde exteris vulgo Ἐθναρχῆς, *nationis Judaicæ Princeps*, ipsis vero Judæis Alexandrinis voce semibarbara Αραβάρχῆς dicebatur, quod supra satis ostendimus respondere Hebræo titulo **הרבה המנהיג** *Harab hammanhig, Doctor Rector vel Gubernator.*

XLIX. Sed nunc tempus est, ut ea quoque, quæ Juris Romani Conditores, alique, de *Arabarcha* scripta reliquerunt, congeramus, & ponderemus; si vel superioribus aliquid lucis adfundere possint, vel potius inde veniant illustranda. Imp. Justinianus Edicto xi. Cap. ii. *Sed & necesse omnino habebunt, ut tum Praefecto apud Alexandrinos Augustali, quique pro tempore eum Magistratum habebunt, in consuetis frumenti emissionibus, tum vero*

Hhhh

etiam

etiam ARABARCHÆ qui nunc est, quique pro tempore futurus est: & sacrorum nostrorum thesaurorum Præposito, nullo prorsus accepto lucro aurum suppeditent. Cap. III. Ita vero illi hujus rei curam injunximus, iisque qui Magistratum post ipsum suscepturi sunt, & cohortibus, quæ ipsis parent, ut sciant, si pro obryzo aut à Sacrarum nostrarum ARABARCHIARUM PRÆFECTIS, aut à Sacrarum nostrarum largitionum Præposito quicquam exactum esse manifestum fiat &c.

Cod. Lib. IV. Tit. 61. Leg. 9. Usurpationem totius licentia summovemus circa VECTIGAL ARABARCHIÆ per Ægyptum atque Augustaneam constitutum; nihilque super translatione animalium (quæ sine præbitione solita minime permittenda est) temerarie per licentiam vindicari concedimus.

Cicero ad Atticum Libr. II. Epist. 17. Velim è Thecphane expiscere, quonam in me animo sit Arabarches.

Juvenalis Sat. I. v. 129. f.

Inter quas ausus habere

Nescio quis titulos Ægyptius, atque Arabarches.

Et denique, qui omnium primus adduci meruerat, Paulus 2 Cor. XI. 32. Ἐν Δαμασκῷ ὁ Ἐθναρχὴς Ἀρέτα ὁ βασιλέως ἐφύρει τὴν Δαμασκηνῶν πόλιν, πιάσαι με θέλων. *Damasci Ethnarcha Arete Regis præsidio custodiebat urbem Damascenam, volens me prebendere; coll. Act. IX. 24. Intelligebat autem Saulus insidias illorum (Judæorum,) & observabant portas interdiu & noctu, ut illum prebenderent.*

L. Hæc præcipua sunt, quæ hætenus à Viris Doctis de Arabarcha vel Ethnarcha, apud Veteres sunt observata. In quibus adeo & legendis, ἀλαβάρχης an ἀραβάρχης? & multo magis interpretandis, varii varie se torserunt; quemadmodum ex iis, quæ Cujacius, Observ. Lib. VIII. cap. 37. Fullerus Miscellaneorum Libr. IV. cap. 16. Commentarii Variorum ad Ciceronem & Juvenalem exhibent, abunde constare potest. Præstiterunt Viri literatissimi & omni laude dignissimi, quod ex suis principiis potuerunt: ut nobis nihil causæ esse existimemus, cur quemquem illorum nominatim refutare aggrediamur, sola nostræ sententiæ explicatione contenti. Cujacii sententiam de Ἀλαβάρχῃ Scriptura

re *Magistro*, Fullerus satis solide refutavit: Utrum vero Fullerus, de *חליף ארנה* *Vicario Principe*, voce Arabico-Græca, an ego de *Harab hammanhig*, sive *Arab ἀρχων* voce Hebræo-Græca, tot testibus probata, felicius collinearim, tuum, B. L. arbitrium esto. Ego loca citata paucis ponderabo.

LI. Quod itaque *Ciceronem* attinet, ex eo nihil proficere datur. Solum *Arabarchæ* nomen, nulla nota addita, nobis exhibet: quo sive Pompejum designaverit, uti quidam Viri Docti existimant, sive, ut alii, Antonium; perquam difficile esse arbitror divinare, quid Cicero, ut elegans & facetus erat, spectaret, cum vel Pompejum, vel Antonium, hoc nomine appelleret.

LII. Paullo magis Juvenalis juvat, quando *Ægyptium* & *Arabarchen* conjungit; ad rei tamen summam nihil magnopere confert. Tametsi enim *Ægyptius* atque *Arabarches* pari passu apud illum incedunt, & indignationis Poëticæ objectum sunt; ut facile intelligas, de *Arabarcha Alexandrino* agi: tamen quis qualisve ille *Arabarches* sit, ex hoc loco nullo modo constare potest.

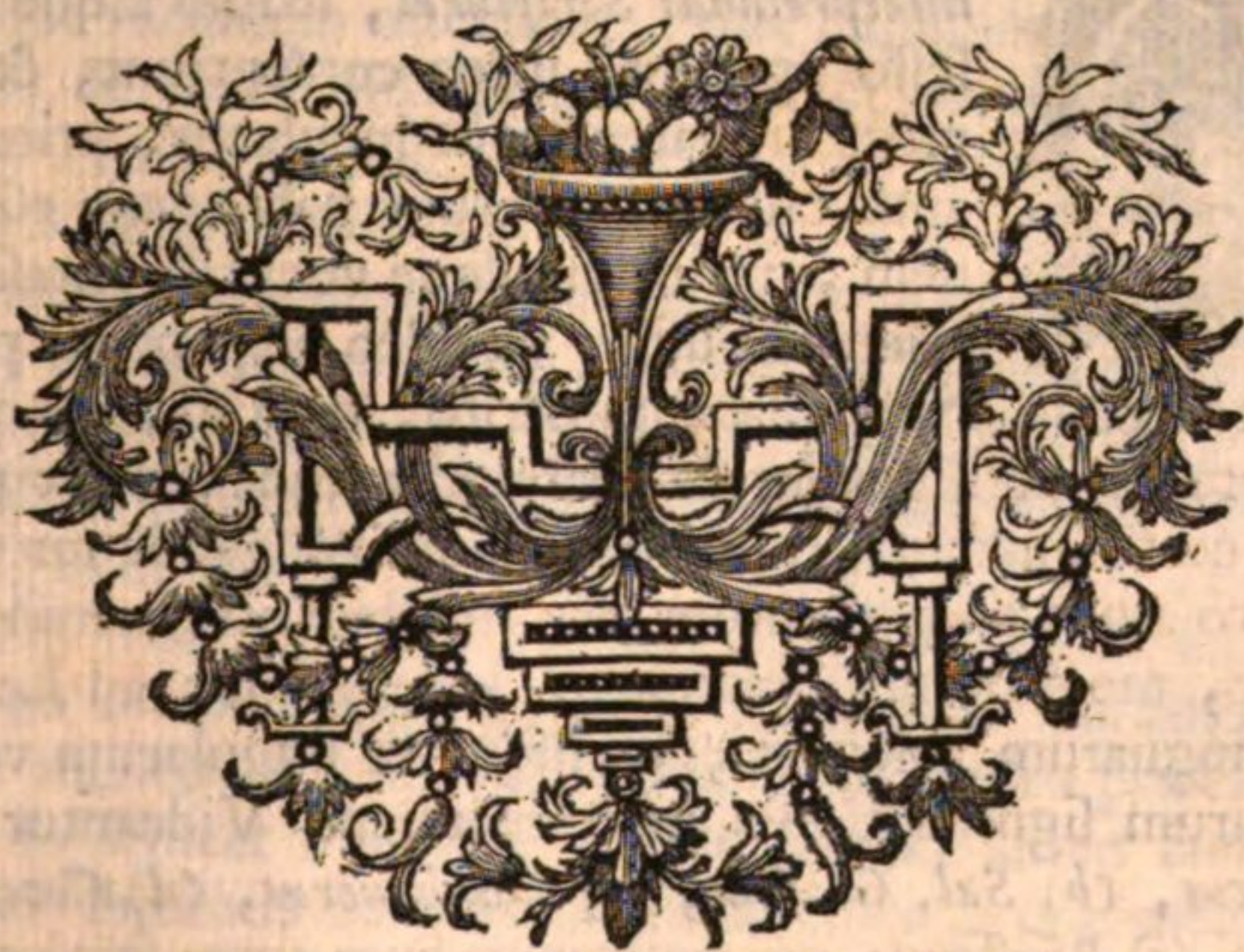
LIII. Neque vero plus luminis Pauli locus affert, 2 Cor. xi. nisi quod *Ἐθναρχὴν Aretæ, Arabum Regis*, nobis exhibet: Unde recte collegeris, quemadmodum *Alexandriæ* & *Antiochiæ*, inde ab antiquissimis temporibus, *Arabarchæ*, *Ethnarchæ*. *Principes* Judæorum fuerunt; ita quoque pariter *Damasci*, sed qui nova relatione, *Ethnarcha* (non Judæorum, sed) *Aretæ*, Arabum Regis appelletur; quique jus habuerit hominem Judæumprehendendi, eoque nomine portas urbis, atque omnes aditus, obsidendi.

LIV. Quod itaque tandem ad Edictum Justiniani attinet, *Arabarches* noster mox illico magnis permixtus Achivis cernitur; inter *Præfectum Augustalem* & *Sacrorum Thesaurorum Præpositum*, medius locatur, Edicto xi. cap. 2. vel *Sacrarum largitionum Præposito* adjungitur, cap. 3. Id quod non tantum successionem *Arabarchæ Alexandrini* usque ad ævum Justiniani ostendit, sed in primis ejus dignitatem arguit, ceu qui summis in *Ægypto* Viris comparetur.

LV. Sed quid Saul, inquires, inter Prophetas? vel quid *Arabarcha* cum *Præfeto Augustali* & *Sacrorum Thesaurorum Præposito*? Quemadmodum sc. hi ab Alexandrinis reliquisque *Ægyptiis*, Imperatoris nomine, tributa colligebant, ita pariter *Arabarches* a Judæis. Horum quisquis per Germaniam, Bohemiam, Poloniam, Turciam, jura & mores noverit, ignorare non potest, Judæos in illis oris vectigalem libertatem habere, & certam tantum auri summam Principi quotannis pendere, de cætero ab omnibus ordinariis oneribus & tributis liberos atque immunes. Quo pacto vero Judæi summam illam conferant, per capita illam, vel facultates, aut fundos describant atque exigant, id vero Principes non curant, sed Judæorum arbitrio permittunt. Vidimus aliquando ipsi Judæos hoc nomine coactos; testantur publicæ rerum novarum tabulæ: sed clamant ante omnia tot controversiæ inter Judæos hac de re agitatæ, quibus enarrandis nulla quantumvis magna dissertatio sufficiat. Cum itaque Alexandrini, cæterique *Ægyptum* incolentes Judæi, non minus atque reliqui omnes, Imperatori vectigal penderent; ac, pro more & jure suo, inter se de illo conferendo pacta & rationes inirent: nihil prius atque potius erat, quam ut suæ hic *Arabarchæ* partes, eæque facile principes, essent. Quemadmodum enim ad alia pacta publica ejus auctoritas requirebatur; ita hic vel maxime necessaria erat, ubi & res Principis, & nationis salus agebatur. Cum itaque in reliquis populi Judaici negotiis tanta ejus auctoritas esset, hoc insuper ad cætera accessit, ut etiam ærarium populi curaret, & vectigalia ac tributa, quæ Judæorum natio sive pro more, sive aliquando extra ordinem, pendere debebat, in Imperatoris fiscum inferret.

LVI. Unde illud nunc quoque constare arbitror, cur Imperator *Arabarchias sacras* appellet: *Si pro obryzo*, inquit, *aut à Sacrarum Nostrarum Arabarchiarum Præfectis &c.* Nempe enim *Arabarcha* ita à gente sua creabantur, itaque illi præerant, ut jus Principis simul tueri deberent; qui si quid Judæos vellet, *Arabarcha* tantum negotium dabat; cujus uti apud populum maxima erat auctoritas, ita Principi ipse subjectus erat, cujus mandata exsequi debebat. Quemadmodum igitur Damascenus ille à Paulo

Paulo *Ethnarcha Aretæ Regis* appellatur; ita *Arabarchia* *Ægypti Sacra* vocantur, ceu singulariter ad Imperatorem pertinentes, quarum non minus curam habebat, quam *Sacrorum thesaurorum*, quorum illas non contemnendam partem constituisse vero nobis simile videtur. Tempore vero Justiniani Imperatoris jam plures in *Ægypto Arabarchia* erant, forte pro numero celebriorum urbium, quas insignis aliquis Judæorum numerus incolebat. Sed hæc in præfenti sufficiant. Alias, Deo volente, reliqua, quæ in superioribus promissimus, & insuper adhuc alia quædam non indigna scitu de hoc argumento addemus.

D I S S E R T A T I O

D E

Ratione observandi genuinam vocabulorum Hebraicorum significationem.

ui de *Hermeneutica Sacra*, sive *Optimo genere interpretandi Scripturas*, sedulo atque ex professo egerunt, in eo consentiunt, & uno omnes ore fatentur & inculcant, primo atque ante omnia verborum habendam esse rationem, ita ut cujusque vocis & phraseos proprietas & usus, vis adeo & pondus, perspecta sint & intellecta. Neque fane immerito, cum ad alios quoscunque scriptores intelligendos & enarrandos eadem præcipua norma sit, certissimaque genuinum sensum indagandi ratio & via. Simul vero atque eo perventum est, ut istam artem tradere velle videantur, mox omnes deficiunt, lectoremque ad Lexica Sacrarum linguarum ablegant, ex iisque & singularum vocum & conjunctarum significationes repetere jubent. Videantur (a) *Flacius Illyricus*, (b) *Sal. Glassius*, (c) *Danhauerus*, (d) *Coccejus*, imprimisque (e) *Pfeifferus*; qui postremus cum antea sæpius hoc argumentum tractasset, tandem justo volumine idem est persecutus, in quo nihil eorum intactum reliquit, quæ vel à superioribus, vel ab aliis quibuscunque doctissimis viris, in hanc rem pridem dicta erant. Quemadmodum vero quisque privato studio, missis tantisper aliorum hanc in rem laboribus, genuinam cujusque

(a) *Clav. S. Script. Parte II. pag. 118.* (b) *Philol. Sacræ, L. II. Parte II. Sect. I.* (c) *Hermeneuticæ Sacræ, pag. 164.* (d) *Præfat. Lexici.* (e) *Hermen. Sacræ, & Thesauri Hermeneutici, Cap. VI.*

que vocis notionem & usum scrutari atque eruere possit, aliorum item observationes ponderare debeat; ea de re nihil admodum tradit, nisi quod *Hermeneutica Sacra* Cap. VI. §. 15. *collationem parallelorum* commendat, ut *Concordantiarum beneficio investigetur*, QUIBUS OBJECTIS vox in textu (explicando) praesens alibi applicetur. Quod etsi jam aliquid dicit, rem omnem tamen non expedit, cum plures notae & quasi vestigia occurrant, quibus singularum vocum significatio absque Concordantiarum adminiculo, quotidiana & assidua lectione & observatione indagari potest & dignosci.

II. Cum itaque haec adeo necessaria *Hermeneutica Sacra* pars haftenus ab aliis sit omissa, visum est illam paucis explicare, & viam atque rationem ostendere, qua cujusque vocis vis & usus observari, & erui, distincteque nosci & pernosci possit. Neque vero id adeo, ut de me aliquid novi promittam; sed ut artem, jam olim ab aliis traditam, & ab iis qui humaniores sacrasve literas tractarunt, suo aliorumque maximo commodo adhibitam, in lucem proferam, & sedulis sacrarum literarum lectoribus commendem: ut & ipsi eandem observandi viam ingredi, & de aliorum observationibus solidius judicare possint.

III. Quicquid vero illius est, quod ostendere molimur, id omne jam olim ante hos centum & quinquaginta annos traditum est ab *Antonio Schoro*, viro de Graecis Latinisque literis praclare merito, &, ni fata obstitissent, multo praclarius meritu. Is scilicet *Phrasibus Linguae Latinae*, aureo sane & Linguae illius studiosis commendatissimo libro, commentatiunculam praemisit, de *Ratione totius observationis*, sive de *Ratione observandorum eorum in authoribus legendis, quae praecipuam ac singularem vim aut usum habent*; ubi rem omnem paucis verbis explicat.

IV. *Verborum itaque simplicium vis*, inquit, *maxime aestimatur, aut Rebus quibus tribuuntur: aut Contrariis, quibus opponuntur: aut Finitimis, quibus adjunguntur; aut iis quibus Explanantur*. Breviter sane, neque minus solide & nervose; ut merito addat: *His quatuor si singula expendas, & legendis Latinis (addere liceat pro nostro instituto, & Hebraeis) ubi occurrunt, considerate notes, proprie*

prie & plane quacunque velis Latino (Hebræove) sermone efferre disces.

V. His paucis scilicet totum illud artificium continetur, cuius virtute cum alii egregii Viri, tum inprimis celeberrimus ille Scripturarum Interpres & Lexicographus, *Joh. Coccejus*, in vera & propria vocum Hebræarum notione, quoad ejus quidem ex ipso Sacro Codice fieri potest, indaganda & eruenda, tantos progressus fecerunt; quemadmodum in sequentibus, Deo volente, ostendemus.

VI. Cum vero in omni disciplina atque arte tradenda noscendave apprime utile sit à facilioribus semper initium facere, & sic demum ad difficiliora & magis ardua anniti; non abs re fore arbitramur, priusquam ipsi ad Hebræa pergamus, ex Latinis exempla proferre, eaque maxime, quæ ipse *Schorus* noster regulis illis explicandis & declarandis subjecit.

VII. Sic ergo ille porro: *Ex iis Quibus tribuuntur, de vocabulorum potestate constituitur, si spectemus, rebus an personis, an temporibus, an locis, animo an corpori, an rebus externis sit attributum. Si rebus, quibusnam: non enim quodvis nomen quavis res admittit. Annalis enim, solum legi à Cicerone jungitur. Venerii, ii apparitores tantum appellantur, qui erant Prætoris Sicilia, quod Veneri quasi dicati essent. Sic Amœnitas suavitatem & voluptatem, quæ in locis est, notat: quam si rebus accommodes, vim nominis perspexisse non satis videberis. Sic non satis est scire quid vocabulis Contemplor, & Aspicio, significetur, nisi & hoc adjungamus, & corporis & animi oculis utrumque attribui. idem de Expeto & Appeto. Ægrotatio & corporis & animi à Cicerone dicitur: Ægriitudinis vocabulo animi morbum tantum significat. Perscribebantur Senatus consulta & authoritates, aderant scribendo Senatores, qui eas sua sententia comprobarant: intercedebant tribuni, rogabant magistratus, sciscebant populus, refertur ad Senatum: quorum omnium vim ex eo discimus, quod ad alia transferri ea nomina non liceat.*

Sic & Oppositio nominum reconditam potestatem, quoties apud authores animadvertitur, tanquam lumen aliquod illustrat. Nam quibus rationibus melius intelligemus, quid sit Assevero, & quibus
notis

notis Affirmo sit dissimile, quam quod Ciceronem videmus ei Jocer ut contrarium opposuisse? Sic Abjudico & adjudico, Appositum ad aliquid & adverfor, Asporto & abripio, quia Cicero ut contrarium contrario opponit, alterum alterius vim & usum planissime ostendit. Ut si quis intelligere velit quid sit sine, aut cum Adjunctione, Ciceronem attendat, qui contrario tanquam digito id monstrare, in libro de Inventione videtur. Sic enim ait: Atque etiam hic mihi videor videre esse quasdam cum adjunctione necessitudines, quasdam simplices & absolutas. Item: Homines mortales necesse est interire, sine adjunctione: ut cibo utantur, non necesse est, nisi cum illa exceptione extra quam, si nolint fame perire.

Ita & Apposita & Finitima sese inter se explicant & illustrant, ut in hoc loco Ciceronis: Propter se autem vitanda sunt, non ea modo, quæ his contraria sunt, ut fortitudini ignavia, & justitiæ injustitia: verum etiam illa, quæ propinqua videntur, & finitima esse, absunt autem longissime: quod genus Fidentiae contrarium est Diffidentia, & ea re vitium est: Audacia non contrarium, sed appositum est, ac propinquum, & tamen vitium est. Hæc qui attendit, nonne vim vocabulorum eorum, quæ recenset, penitus perspiciet?

Eodem modo & ea diligenter omnia sunt consideranda, quæ authores ipsi aut Notatione, aut Comparatione explicant. ut cum Cicero quid Atomus, quid Sumptio, quid Careo sit, interpretetur, ejus auctoritatem perfectissimi grammatici magni facere, & audire prorsus debemus. Item si in hunc Ciceronis locum incidamus, Sidera autem æthereum locum occupant: qui quoniam tenuissimus est, quod animal in eo gignatur, id & sensu acerimo, & mobilitate celerrima esse: quare cum in æthere astra gignantur, consentaneum est, &c. nonne Cicerone ipso magistro commode discemus, Latinis tam Astrum quam Sidus eadem significatione esse usitatum? Sic si in Tusculanis legamus, Obtrectare vero alteri, aut illa vitiosa æmulatione, quæ rivalitati similis est, æmulari, quid habet utilitatis? cum sit æmulantis, angi alieno bono, quod ipse non habeat: obtrectantis autem, angi alieno bono, quod id etiam alius habeat? ex his quid Obtrectare, quid Æmulari sit,

& quemadmodum differant, perspicue videri potest. Ita & discrimen, quod est inter Animam & Spiritum, ex his verbis aucupari licet, quæ apud Ciceronem in libro de Natura deorum leguntur: Quæ spiritu in pulmones anima ducitur, ea calefcit primum ab ipso spiritu. Quis grammaticorum clarius ostenderet differentiam, quæ est inter Arbitrium & Judicium, quam Cicero faciat in oratione pro Roscio Comædo? Quid enim mehercule est, quo planius verba quæ ejusdem sunt potestatis, notemus, quam quod observemus Ciceronem, non solum eadem pagina, sed sententia, vel versu etiam, eandem rem diversis verbis sæpe solere efferre? ut homines omnia voluptatum genera studiose consecrantes, & luxuriosos, & asotos, eodem loco appellat. Sic Committo & Admitto facinus, Miror & Admiror, Appello & Admoneo debitorem, idem valere, ut plurima alia, Cicero ipse oratione sua demonstrat.

Sed in omni verborum observatione hoc tenendum est, ut animadvertamus, usque tantum, an etiam vi significandi, in omnibusne, an quibusdam tantum, idem valere vocabula videantur: quod qui non fecerit, recte de iis nunquam judicare poterit.

VIII. Hactenus Schorus noster; cujus integram hac de re commentatiunculam non dubitavimus huc transferre, ut quibus exemplis ille *Notarum*, quæ in *Observatione* præcipuo studio animadvertendæ veniunt, certitudinem & usum confirmavit atque illustravit, iisdem seduli Codicis Hebræi lectores ad eandem viam ingrediendam & insistendam excitentur & quasi manu-
cantur.

IX. Sic ipse ad eandem normam in lectione & *Observatione* Latina omnia dirigens, & diligentissime momenta vocabulorum perpendens, magnum opus, sic vocat, de *Lingua Latina* moliebatur, ubi in omnibus etiam verbis declarare constituerat, quantum adjumentum, quam insignem utilitatem hæc observandi ratio studiis sit allatura. Tum quoque in libro de *Differentiis*, quasi proprio loco notæ cujusque vocabuli consignandæ, idem erat præstiturus. Sed præmaturus optimi Viri obitus tam præclarum institutum abruptit; cum enim illa anno MDXLIX. & LI. promitteret, mox anno sequente LII. Lausannæ apud Allobroges fati-
cessit. Exstat tamen ejus *Thesaurus Lingua Latina Ciceronianus*,
ex

γόνατα παραλελυμένα: minus feliciter, dum vocem activam neutraliter accipiunt, ex sequente **אל תראו** **יְקִי**, *ἰαχύσατε μὴ φοβεῖσθε*. Rectius Vulgatus; *Confortate manus dissolutas, & genua debilia roborate. Dicite pusillanimis; Confortamini, nolite timere.* Unde mox illico liquet, verbum **חַק** *manibus* tribui, **אִמָּץ** vero *genibus*; adeoque illud *vires* dicere quæ in manibus sunt, adprehendendum, retinendum, agendum, & vim alii inferendam: hoc vero *firmitatem* quæ in *genibus* est, ut quis firmiter consistere possit, neque facile ab alio everti.

XIII. Similiter Job. iv. 3, 4. eadem omnia leguntur. **הִנֵּה יִסְרֹת רַבִּים יָדַי רַפּוֹת יְקִימֹן מַלְיָךְ וּבְרִכַּי כְּרַעוֹת** LXX. *Εἰ γὰρ σὺ ἐνυθέτησας πολλὰς, καὶ χεῖρας ἀσθενῆς (ἀν ἀσθενῆσας?) παρεκάλεσας; Ἀσθενῆντάς τε ἐξάνευσας ῥήμασι, γόνασί τε ἀδυνατῶσι θάρσῃ περιέθηκας*: Melius quoad sensum, non plane ad literam, quemadmodum quidem Vulgatus: *Ecce docuisti multos, & manus lassas roborasti: vacillantes (an vacillantem?) confirmaverunt sermones tui, & genua trementia confortasti.* Sed & contraria utrobique occurrunt, quibus **חַק** & **אִמָּץ** opponuntur; illud manibus **רַפּוֹת** remissis, hoc genibus **כְּרַעוֹת** offendentibus, vel potius ex offensione jam labantibus & subsidentibus: quæ quam vim habeant, pariter animadvertendum venit.

XIV. Verbum **רַפָּה** *laxum, remissum esse, remisse & segniter agere*, unde **רַפָּה** *laxare, remittere*, præter alia quædam imprimis *manibus* tribuitur; quemadmodum apud Virgilium *brachia remittere*, cui locutioni idem opponit, *intendere brachia*. Georgic. I. 199.

Sic omnia fatis

In pejus ruere & retro sublapsa referri.

Non aliter, quam qui adverso vix flumine lembum

Remigiis subigit, si BRACHIA forte REMISIT,

Atque illum in præceps prono rapit alveus amne.

Sed Æneidos v. 136.

Considunt transtris, intentaque brachia remis,

Intenti expectant signum, &c.

Pro quo alibi dicit *incumbere remis*, Ibid. vi. 15.

Colligere arma jubet, validisque incumbere remis.

Job.

Job. xii. 21. **וְמוֹיָה אֶפְיָקִים רָפָה** & *Zonam fortium laxat*; cuius contrarium est *adducere*, *adstringere*, *contrahere*, quemadmodum alias *habena laxari*, *remitti*, vel *adduci*, *contrahi*, dicuntur. Sic ergo & *manus remitti* dicimus, quando non amplius *contrahuntur*, sed *laxantur* & *diducuntur*, ut res prehensa omittatur, de manibus excidat, & quod instat, segniter agatur. Jer. xxxviii. 4. *Nam propterea hic מֵרַפָּא אֶת יְדֵי אֲנָשֵׁי הַמִּלְחָמָה* *laxas, remissas, reddit manus militum, qui reliqui sunt in hac urbe, & manus totius populi.*

XV. Cum igitur **חֹזֵק** *manibus remissis* opponitur, significare debet, *manus intendere, in pugnum contrahere, valide & omnibus viribus agere, adprehendendum, retinendum, vel faciendum.* Unde in Conjug. *Hiphkil*, cum **ב** vel **ל** constructum notat *prehendere & retinere*, sed non nisi per ellipsin vocis **יָד** *manus*, quæ aliquando etiam exprimitur. Prioris usus exempla passim occurrunt. Jer. l. 33. *Et omnes captivantes illos הֲחֹזִיקוּ בָם* *prehenderunt, vel retinent illos, dimittere recusant, pro בָם הֲחֹזִיקוּ יָדָם* *manus suas valide in illos injiciunt.* 2 Sam. xv. 5. *וַחֲחֹזִיק לוֹ וְנִשֵּׁק לוֹ* & *apprehendit illum, & osculatus est eum.* Pro quo plene legitur Gen. xxi. 18. *קוּמִי וְהֲחֹזִיקִי יָדְךָ בּוֹ* *surge & valide admove manum tuam illi.* Ut adeo **הֲחֹזִיק** verbum prægnans sit, ut Grammatici vocant, quod nomen cognatæ significationis in se continere intelligatur. Unde **מִחֹזִיק** non incommode *tenax* reddi possit, Job. i. 3. *וְעוֹדֵנוּ מִחֹזִיק בְּתַמָּתוֹ* & nihilominus *adhuc tenax est integritatis sue*; Confer & vs. 9. quemadmodum Horatius,

Iustum & tenacem propositi virum,

dixit, Carm. l. iii. Od. iii.

XVI. Eadem ergo ratione oppositum **הֲרַפָּה** in *Hiphkil* vocem *manus* in se occulit, quæ aliquando itidem exprimi solet. Cum enim **רָפָה** proprie de *manibus* dicatur, Jer. vi. 24. *וּרְפּוּ יְדֵי* Ibid. l. 43. in tertia conjugatione est *remittere manum*, & sic *desistere.* Deut. ix. 14. *הֲרַף מִמֶּנִּי* *desiste à me, fac me missum, ut perdam illos*; pro **יָדְךָ מִמֶּנִּי הֲרַף** *abstrahere vel remitte manus tuas à me*; quemadmodum Jos. x. 6. **אֶל תִּרְף** *ידך*

יָדְךָ מֵעַבְדֶיךָ *ne abstrahas manus tuas à servis tuis.* Adde 2 Sam. xxiv. 16. 1 Chron. xxi. 15.

XVII. Quod modo diximus notionem verbi חֹק consistere in viribus adprehendendum, retinendum, &c. præclare docet Ezechiel, Cap. xxx. 21. s. ubi Deum sic loquentem facit: *Fili Hominis, brachium Pharaonis Regis Ægypti confregi; & ecce non est obligatum adhibitis medicamentis, imposita fascia ad obligandum illud, לחוקה לתפש בחרב ut convalescat ad prehendendum gladium.* Propterea sic dicit Dominus DNS: *Ecce ego contra Pharaonem Regem Ægypti, & frangam (ambo) brachia ejus, tam החוקה firmum quam confractum, & excutiam gladium manui ejus. . . . וְחִינֵקֶתִי Et confirmabo brachia Regis Babelis, & dabo gladium meum in manum ejus: Sed brachia Pharaonis confringam, & ingemiscet gemitibus confossi coram illo. Confirmabo, inquam, brachia Regis Babelis; sed brachia Pharaonis concident; ut cognoscant me esse dominum, quum trado gladium meum in manum Regis Babelis, ut extendat illum, vel illam, contra terram Ægypti.* Locum, etsi prolixum, tamen integrum allegavimus, quod in rem nostram præclarus sit, & in quo sedulus observator plura animadvertere possit.

XVIII. Scilicet hinc discimus, חֹק sive verbum sit, sive adjectivum, non tantum manibus tribui, sed etiam brachio; & לזרוע חוקה, quod lacertosum valensque dixeris, opponi זרוע נשברת brachium confractum: quemadmodum & verba contraria occurrunt, Confirmare brachium & Confringere. Sed cujus rei causa præcipue verba allegavimus, ea est, ut hinc constet, validi brachii esse, ut *sumat tractetque ferrum, לחוקה לתפש בחרב*, quemadmodum è contrario brachium confractum neque extendere se, neque retinere ensen potest, sed demissum manu excidere finit. Ubi inprimis digladiantium mos notandus venit, qui adversarii brachio, cubito, lacertove percussis, vel, quod magis est, fractis, gladium de manu excutiant, & certam sibi victoriam pariunt. Sed neque prætermittendum est, quod in extremis occurrit, quando Deus se Regis Babylonii brachia confirmaturum promittit, & gladium in manum daturum, ut sive hanc sive illum extendat contra terram Ægypti. Hic enim nobis in

in memoriam redigit, quod alibi sæpius **יד חזקה** *manus valida* & *brachium extensum* **זרוע נטויה** junguntur, cui observationi suus in sequentibus usus constabit.

XIX. Quemadmodum vero verba **חֲזִיק**, **חֲזִיקָה** & **חֲזִיקִים**, atque item adjectivum **חֲזִיק**, *manibus* & *brachiis* tribuuntur: ita reliqua quoque derivata eandem significandi vim servant, ut *vires* & *robur manuum* notent. Sic quod alicubi est **בְּיָד חֲזִיקָה** *manu valida*, id alibi est **בְּחֲזִיקָה** *robore manus*. Confer Deut. iv. 34. 15. cum Exod. xiii. 3, 14, 16. similiter & **בְּחֲזִיקַת הַיָּד** Jes. viii. 12.

XX. Sed & opposita verbi **אָמַץ** consideranda veniunt, **בָּרָכִים** *genua offendentia*, & **בָּרָכִים כּוֹרְעוֹת** *genua se incurvantia*. Verbum **כָּשַׁל** proprie notat *impingere*, *offendere pedem*, & quia offensio vulgo ruinam infert; (unde sæpe additum habet **וַנִּפֹּל** & *corrui*, Psalm. xxvii. 2. **הֵמָּה כָּשְׁלוּ וַנִּפְּלוּ** *illi offenderunt & lapsi sunt*; Sic Jer. xlii. 6. 11. 34. Jes. lvi. 8.) per metonymiam antecedentis pro consequente, *lapsare*, *labi*, *corrui*. Ut adeo genua sint *titubantia*, *labantia*, *lapsum jam minantia*. Alterum **כָּרַע** *curvare* significat, unde ipsum Latinum *curvus* & *curvare*, non incommode derives; & in specie *genu curvare*, Gen. xlix. 9. **כָּרַע רַבֵּן כְּאַרְיֵה וּכְלָבִיא מִי יָקִימוּ** *anteriora genua curvavit, toto corpore procubuit tanquam leo &c.* & addito nomine **בָּרָכִים** Jud. vii. 6. **כָּרְעוּ עַל בָּרָכֵיהֶם** *procubuerunt in genua*. Unde extrema pedum in animalibus **כַּרְעִים** vocantur, quæ à procubituris flecti & curvari solent; unde rursus Latinum *Crus* deduci possit.

XXI. Cum itaque genibus *labantibus* & *ad lapsum se flectentibus* verbum **אָמַץ** opponatur, necesse est *robur*, *firmitatem*, & *constantiam* eo verbo significari; ut quemadmodum **חֲזִיק** est *manibus validum esse*, ita **אָמַץ** fit *firmis minimeque flexibilibus genibus esse*, *firmum* & *immutum persistere*, & , quando junguntur, *omnibus viribus agere*, *manibus pedibusque contendere atque anniti*; denique, quando à corpore ad *animum* transferuntur, *magno fortique animo esse ad audendum & agendum*, *firmitate* item & *constantia* ad impetum hostilem sustinendum. Sic formula illa **חֲזִיק וְאָמַץ** Jos. i. 6. coll. vers. 5. & Ibid. 9. nihil aliud dicit, quam *animo bono*

bono fac sis & constanti; sed vers. 7. eo etiam amplius notat, *omnibus viribus contende*, רק חזק ואמץ מאד לשמר לעשות ככל התורה *Solummodo fortis & firmus esto valde, ut observes facere secundum omnem legem, quam praecepit tibi Moses servus meus.* Ad quæ verba Latine reddenda nihil accommodatius invenio illis Simonis apud Terentium, Andr. Act. 1. Scen. 1. *Quem ego credo manibus pedibusque obnixe omnia facturum, magis id adeo, mihi ut incommodet, quam ut obsequatur gnato: Ut & illis Davi, Ib. Act. 14. Sc. 1. Ego, Pamphile, hoc tibi pro servitio debeo, conari manibus, pedibus, noctesque & dies, capitis periculum adire, dum prosum tibi.* Unde sic verterem: *Solummodo manibus pedibusque obnixe omnia facito, ut assidue obsequaris omni Legi, &c.* Ut adeo plane respondeat illis Græcorum Latinorumque formulis, *χερσίν τε ποσίν τε, manibus pedibusque contendere*, i. e. summa ope niti; quemadmodum & vernacule dicimus, *met handen en voeten arbeiden / sich met handen en voeten betoeren*.

XXII. Altera itaque formula, in qua verba illa active usurpantur, simpliciter nihil aliud notabit, quam *animum alicui addere, jubere aliquem bono firmoque animo esse, abjectum jacentemque animum erigere & confirmare, & sic denique adjuvare*; metaphora à re agonistica desumpta, quemadmodum ex dicto Eliphazi patet, l. c. ubi Jobum Palæstræ præfecto comparat, qui alios fortiter pugnare docuerit, & fessis, deficientibus, ac jam desperantibus, monendo, hortando, animum semper addiderit. *Ecce, inquit, erudivisti multos; manus remissas confortasti. Labentem excitabant verba tua, genua subsidentia confirmare solebas. Nunc vero, cum ad te (ordo) venit, defessus es: ad te, inquam, pertigit, & statu deturbatus es.* Quibus verbis Eliphasum nihil aliud dictum voluisse existimamus, quam quod Ser. Sulpicius Ciceroni inculcat, Epist. ad Fam. L. 14. 5. *Denique noli te oblivisci Ciceronem esse, & eum qui aliis consueris præcipere & dare consilium: neque imitare malos medicos, qui in alienis morbis profitentur tenere se medicina scientiam, ipsi se curare non possunt: sed potius quæ aliis tute præcipere soles, ea tute tibi subijce atque apud animum propone.* Ita quippe apud Græcos, Latinosque & ipsos etiam Hebræos (Vide Luc. 14. 23.) usitatum erat cos qui aliis melius

melius quam sibi ipsi consulere norant, *medicis* comparare, qui facile, cum valent, aliis recta consilia dare norint, at si ipsi ægrotent, aliter sentiant. Eliphaz vero comparationem ab *Athletarum* magistris petit, qui cum alios ad animi corporisque robur exerceant, ipsi imbelles & ignavi in arenam descendere detrectent, vel mox animum despondeant.

XXIII. Ad Gymnasticam enim hic loci Eliphazum alludere, nemo, credo, paullo humanior negabit. *Petrus Faber* Agonisticorum L. 1. cap. 8. illud Apostoli Hebr. xii. 12. διὸ τὰς παρειμένους χεῖρας, καὶ τὰ παραλελυμένα γόνατα ἀνορθώσατε, non tantum *hand dubie ad athletas pertinere* censet, sed ab ipso *Isaya propheta* c. xxxv. tot antea seculis usurpatum observat: quem deinde alii sequuntur. At in nostro hoc Jobi loco, tot jam seculis ante *Jesaiam*, non tantum eadem occurrunt, sed præterea etiam *Gymnasiarcha* memoratur, ejusdemque in pugnando ignavia & molities vel perstringitur vel dissuadetur. Allegoria enim commate v. adhuc continuatur. כִּי עָתָה בָּאָה אֵלֶיךָ וְתִלָּא תִּנֶּע עֲדֶיךָ ותבהל: Postquam nunc (ordo) ad te pervenit, defessus es; (simul, inquam) ad te pertigit, conturbatus es, vel statu deturbatus es. Alii Interpretes ad verba בָּאָה & תִּנֶּע jam plagam & πόνον dolorem supplent. Sic LXX. & *Vulgatus*. Codurcus, רָעָה malum, vel בעתה terrorem subintelligit; vel denique עָתָה nomen esse suspicatur, cujus tamen vim non explicat. Sed qui *athletarum* gladiatorumve leges & instituta non ignorant, facile animadvertent ad illum morem alludi, quo ipsi *Gymnastæ* tandem in medium prodibant, suæ ipsi virtutis & artis periculum facturi. Rectius itaque à *Cel. Coccejo* צִפְרָה circulus, ordo, series, suppletur ex illo Ezech. vii. 7, 10. בָּאָה הַצִּפְרָה אֵלֶיךָ venit circulus ad te. Sed tum Job parum memor illorum quæ aliis præceperat, mox animum despondebat; ותלה & defatigatus es, ותבהל & conturbatus es. Quæ verba etiam ipsa superioribus חֹזֶק & אִמָּץ directe opposita esse existimamus. Cum enim fortem *athletam* manibus fortiter agere deceat, non remittere illas; pedibus itidem & tota corporis mole firmum consistere: Job mox se defessum fatebatur, quod desperantis erat & victi; mox itidem statu deturbatus erat, ut ab adversario huc illuc præceps ageretur, & tandem

prosterneretur. De *lassitudine* necesse non erit prolixè agere, cum certum sit, defessos nihil admodum posse. Vide Exod. vii. 18. & 21. coll.

XIV. De voce **לַחֲבֹל** quiddam monendum restat. LXX. reddunt, *σὺ ἐσπύδασας*. Vulg. *conturbatus es*, quomodo & Scholiastes Græcam vocem accipiendam docet, pro *ἐσπυβήθης*. Quem admodum alibi quoque nunc per *σπεύδειν* vel *σπεύδω*, *festinare*, nunc per *σπυβήθαι*, *ταράσσειν*, *συνταράσσειν*, *conturbari*, *conturbare*, à LXX. Aquila, Symmacho, Vulgato, Hieronymo (teste Drusio ad h. l.) reddi solet. Utramque sc. significationem verbum illud non apud Hebræos modo sed & Chaldæos ita sibi vindicat, ut utra prior sit & potior, fere maneat incertum. Neque id sane immerito, cum res ipsa, *festinatio*, inquam, & *conturbatio*, adeo arcto vinculo inter se contineantur, ut altera alteri plerumque comes esse soleat. In omni festinatione solet fere esse conturbatio; & vicissim in conturbatione trepidatio, festinatio. Id quod maxime in pugna observatur, ubi si quis statu deturbatus sit, præceps huc illuc fertur, agitur, impellitur, neque sine summa difficultate in pristinum statum restitui potest. Quo adeo significatu h. l. verbum illud accipiendum putamus, *Conturbatus es*, vel potius allusione ad athletam, *de gradu dejectus*, vel *de statu deturbatus es*, ut adversario resistere non amplius possis. Ex quo tandem fit, ut orationis Eliphazi initium liberiori paraphrasi ita enarrari posse existimem.

XXV. Eloquar, an fileam, nescio. Tametsi enim tot tantisque calamitatibus te afflictum videmus, quarum insequens quæque antecedente gravior est; tantis itidem corporis doloribus correptum, tanto confectum mœrore animi; ut merito nobis verendum videatur, ne intempestivis sermonibus importuni tibi molestique simus: Tamen carmen illud, quod modo in natalem tuum cecinisti, adeo miserum & horrendum, adeo plenum est omnis desperationis, ut, qui te consolatum venimus, amicorum officium minime præstitisse dicendi simus, nisi ad illud aliquid reponamus, fractumque & abjectum animum a tanta desperatione revocemus & erigamus. Primum vero, atque ante omnia noli te oblivisci Jobum esse, & eum, qui aliis miseris

ris & calamitosis consueris præcipere & consilium dare, & in illa tentationum vel castigationum palæstra conflictantes, bono fortique animo esse iusseris. Ubi si quem se remittere observares, & jam jam in eo esse; ut arma abjiceret & victas manus daret; animum despondere vetabas, quin fortiter agere, & contra audentius instare suadebas. Si quis forte pedem offendisset, aut ab adversario impulsus, vel pugnando fessus, lapsurus videretur, mox idoneis ad id & ex intima arte depromptis verbis, illum erigebas, & contento poplite gradum figere, statum tenere, & immotum persistere jubebas. Quare noli imitari malos illos athletas, qui in alienis certaminibus artis gymnasticæ scientiam profitentur, in arenam vero producti adversarium sustinere non possunt. Nunc enim, quando ex more palæstræ tute magister in arenam descendere, artis quam professus es hætenus, virtutisque & roboris specimen edere juberis; ipso pugnae initio, quasi longo certamine defessus, mox illico labascis, & tantum non arma abjicis & manus victas das: leviter ab adversario pressus mox statu te dimoveri ac dejici pateris.

XXVI. Atque hæc hætenus cum ad Eliphazi verba illustranda, tum ad ostendendam antiquitatem artis Gymnasticæ, & gladiatoriae, ludorumque qui apud Arabes multo ante quam in Græcia exhiberi solebant, sufficere possint; de quibus si qui sint, qui hætenus dubitarint, nunc omnem scrupulum ex animo amovebunt, si eum ad hunc locum recte adverterint. Non possum tamen, quin Virgilium ad partes vocem, qui Æneidos L. V. præter cæteros agones ab Ænea in Sicilia institutos, etiam pugiles exhibet, non injucundum, spero, hic loci spectaculum præbituros. Quanquam enim apud Jobum magis ad gladiatores respici & alludi putem, quam ad pugiles; tamen non pauca occurrunt, quæ in rem præsentem observari mereantur.

XXVII. Æneas itaque reliquis certaminibus absolutis pugiles his verbis provocat, *ψλ. 363. f. Nunc si cui virtus, animusque in corpore præsens, Adsit, & evinctis attollat BRACHIA PALMIS.* Manibus quippe & brachiis in cæstum pugna res præcipue gerebatur. Tum ergo

Continuo vastis cum viribus effert, Ora Dares.

K k k k 2

Osten-

Ostenditque humeros latos, alternaque JACTAT

BRACHIA PROTENDENS, & verberat ictibus auras.

Ex more sc. pugilum aliorumque athletarum, qui elevatis jactatisque brachiis pugnam minari & certamini præludere solebant. Huic cum se tandem Entellus adversarium offerret, & æquis cæstibus armati essent,

Constitit in digitos ex templo arrectus uterque,

BRACHIAQUE ad superas interritus EXTULIT auras.

Abduxere retro longe capita ardua ab ictu:

Immiscerentque MANUS MANIBUS, pugnamque laceffunt.

Hic rursus pugnae initium ab elatis in altum brachiis, & mox confertis manibus describitur. Ex quo fit, ut animum adducam credere, ad hunc pugnae ritum alludi, quoties in Sacris elati projelive brachii aut manus mentio occurrit. Est enim minantis inferentisque bellum & exitium, præterquam quod ad roboris etiam ostentationem adhibeatur. Sic supra jam in Nebucadnezare vidimus, *manum, vel gladium, extensuro contra Ægyptum*, Ezek. xxx. 25. Hinc Moyses & Aaron, novis identidem plagis obfirmatum Pharaonis animum expugnaturi, *manum & virgam* toties *protendere* jubentur, Exod. vii. 19. viii. 1, 12. ix. 22. x. 12, 21. Quemadmodum Deus ipse populum Israëliticum sapius בִּיד חֹקָה וּבִזְרוּעַ נְטוּיָה manu valida & brachio extenso ex Ægypto legitur eduxisse, Deut. iv. 34. v. 15. xxvi. 8. & vice versa bellum gerere dicitur בִּיד נְטוּיָה וּבִזְרוּעַ חֹקָה manu extensa & brachio valido, Jer. xxi. 5.

XXVIII. Minime vero prætereundus est, qui tamen nos fere fugisset, insignis locus Jes. v. 25. *Propterea exarsit ira Domini in populum ejus, & extendit manum suam in illum, & percussit illum: & commoti sunt montes, & fuit cadaver illorum ut stercus in medio platearum. His omnibus tamen ira ejus non est averfa, sed manus ejus adhuc extensa.* Ira Dei manum extendit ad plagam inferendam, & extensa manus durantis adhuc & flagrantis iræ, instantisque majoris mali, est argumentum. De quo posteriori videatur etiam Jes. ix. 11, 16, 20. x. 4. ubi variis Dei judiciis & plagis jam enarratis identidem eadem formula subjungitur;

His

*His omnibus tamen ira ejus non est averſa, SED MANUS EJUS AD-
HUCDUM EST EXTENSA.*

XXIX. Quod de invicto robore ostendendo modo dictum est, illius exemplum occurrit Jes. XIV. 26, 27. *Hoc consilium captum, firmum & ratum est, contra totam terram; & hac manus extensa contra omnes gentes. DMNS enim Zebaoth constituit, & quis irritum reddat?* וִידּוֹ הַנְּטוּיָהּ וּמִי יִשְׁבְּנָה & manus ejus illa extensa, quis repellat eam? Ad quam postremam phrasin recte intelligendam conferet historia *Melancoma* cujusdam, valentissimi pugilis temporibus Titi Vespasiani, qui tanto erat robore, ut firmo corporis statu & manuum extensione omnes adversarios fatigaret. Verba Themistii apud *Pet. Fabrum* Agonist. L. I. 5. hæc sunt: ἔτι & δέναι πώποτε τρῶσας, ἔδὲ πατάξας, μόνῃ τῇ σάσει καὶ τῇ τῶ χειρῶν ἀνατάσει πάντας ἀπέκναιεν τὰς ἀντιπάλους. In quibus verbis præterea voces σάσεως & ἀνατάσεως χειρῶν cum Hebr. יָדָן & קִין conferantur. Adversarium scilicet, quod alii omnes pugiles faciebant, ferire & vulneribus conficere infra dignitatem suam existimabat, ceu qui longo exercitio id assecutus erat, ὥς ἐδυνατὸς ἦν καὶ δύο ἡμέρας ἐξῆς μένειν ἀνατετακὼς τὰς χεῖρας, καὶ ἐκ αἰν εἶδεν ἑδὲς ὑφέντα αὐτὸν ἢ ἀναπνευσάμενον, ὥσπερ εἰώθασι, ut duos continuos dies consistere posset manus extendens, neque tum quisquam illum remittere videret, vel intermittere, quemadmodum alias vulgo solent. Vid. *Pet. Fabrum* Ibid. cap. 9. Cujus contrarium plane in Mose observatur, qui cum pro Israël supplices ad Deum manus tenderet, adeo debilis & infirmus erat, ut Aharon & Hur ipsum non tantum in lapide collocare, sed & manus ejus erigere & sustentare deberent, Ex. XVII. 12. quando enim Moses manus suas elevabat, Israël prævalebat, quando vero illas demittebat, prævalebat Amalek, vers. 11. haud secus ac si ad eundem Athletarum morem respiceretur. Ab istis ergo lacertorum viribus & nervis, quibus manus vel brachia firma & immota continuo extenduntur, minime mirum videri debet, si quando verbum יָדָן etiam brachiis tribuatur, ut Prov. XXXI. 17. Accinxit robore lumbos suos, יָדָנָהּ & confirmavit brachia sua.

XXX. Sed ad pugiles nostros revertamur, Dareta & Entellum; quorum

Ille PEDUM melior MOTU, fretusque juvena:

Hic membris & mole valens; sed TARDA TREMENTI GENUA LABANT. Uterque à pedibus describitur, qui cum illi juveni firmiores & celeriores essent, huic, quippe seni, tardiores erant & tremuli, plane uti in sacris dicuntur, ברכים כורעות *genua labantia*. Hinc ergo, cum pugna incipit,

Multa viri nequicquam inter se vulnera jactant,

erratque aures & tempora circum

CREBRA MANUS; duro crepitant sub vulnere mala.

Hic manuum usus ostenditur; sed & pedum contentio mox in Entello laudatur: Nam

STAT gravis Entellus, NISUQUE IMMOTUS EODEM, (vere כוח אמיץ omnibus viribus *genua intendens & firmans*)

Corpore tela modo atque oculis vigilantibus exit.

Sed mox cum ostensa elataque alte dextra ictum minaretur, eumque prævium Dares effugisset, viribus in ventum effusis, cum non satis firmis genibus niteretur, ultro

Ipse gravis, graviterque ad terram pondere vasto, concidit.

It clamor cælo, primusque accurrit Acestes,

Æquævumque ab humo miserans attollit amicum.

Lege sc. pugilatus, ut ait Germanicus, prostratum vel collapsum allevare & erigere licuit; quemadmodum lapsantes Jobi verba erigebant. Sed ille nihilo segnius rem agit,

Acrior ad pugnam redit, & vim suscitât ira.

Tum pudor incendit vires, & conscia virtus:

PRÆCIPITEMQUE Daren ardens AGIT æquore toto;

Nunc dextra ingeminans ictus, nunc ille sinistra:

Nec mora, nec requies. quam multa grandine nimbi

Culminibus crepitant, sic densis ictibus heros

Creber utraque manu pulsât, versatque Dareta.

XXXI. Hic sc. tandem Entellus Daren statu dejicit, ויבהלנו

& statu deturbatum præcipitem agit, וילחם אתו ביד נטויה

& impugnavit illum manu extensa & lacerto valido, & ira, & ardore, & fere

vore maximo, & percussit illum, (ex Jer. xxi. 6.) ויד אותו שוק

& percussit, inquam, illum crure & femore

re plaga magna (Jud. xv. 8.) vel potius, הכהו להי שניו שבר, *percussit illi maxillam & dentes ejus confregit*, (Psalm. lxxv. 8.) ויוסף להכותו על אלה מכה רבה, *perrexit percutere illum præterea plaga multa*, ingeminans densos ictus; (Deut. xxv. 3.) מכהו ויוסף תלאה על מכהו, *addidit fatigationem dolori ejus*, (Jer. xlv. 3.) והכהו ולא חם עליו ולא חמל ולא רחם, *percussit illum, neque indoluit, neque pepercit, neque misertus est* (Ibid. vs. 7. & xlii. 14.) donec tandem Æneas Daretis miseresceus, *finem imposuit pugna, fessumque Daretæ Eripuit;*

Atque illum fixi æquales, GENUA ÆGRA TRAHENTEM

Factantemque utroque caput, crassumque cruorem

Ore rejectantem, mistosque in sanguine dentes,

Ducunt ad naves.

XXXII. Sed hæc quoque sufficiant ad *manuum pedumque*, vel si malis *genuum*, robur & utum in exercitiis Gymnasticis ostendendum, & ad confirmanda ea, quæ de distincta notione vocabulorum חזק & אמן diximus. Restat, ut unum adhuc & alterum locum proferamus, & ostendamus, quo modo singulorum verborum vis sit indaganda, & quemadmodum ea, quæ similia videntur, veniant distinguenda.

XXXIII. Ezech. xxxv. 35. sic legimus: והערים ההרבות והנשמות והנהרסות בצורות ישבו, LXX. καὶ αἱ πόλεις αἱ ἐρημοὶ καὶ ἡφανισμέναι καὶ κατεσκαμμέναι ὄχυρα ἐκάθισαν. Vulg. *Et civitates deserta, & destituta atque suffossa, munita sederunt.* Jun. & Trem. *Et civitates, quæ vastata desolataque & destructa erant, munita inhabitantur.* Hic tria epitheta uni civitatum nomini tribuuntur, quæ nemo, credo, nisi imperitus, synonyma esse dixerit. LXX. recte omnino distinxisse & vertisse videntur, quos Vulgatus hic plane sequitur. Junius & TR. duo omnino, si vim verborum recte intelligimus, confundunt. Sed quem hic alium potius interpretem quæramus, quam Prophetam ipsum, quo nemo melius, nemo clarius nobis expediat, quid sibi singula velint. Fiat lectionis & observationis initium inde à comate 34. & mox constabit, quid sint *urbes הנשמות*. Sic enim ait: והארץ הנשמה תעבר Et terra — *coletur, loco ejus quod fuit שממה* — *in oculis omnis transeuntis.* Ubi quis non illico obser-

observet, *terra* — opponi *culturam agrorum*, ut adeo significare debeat, *terram incultam*. Id quod sequenti versu clarius docetur: *Et dicent, terra ista הנשמה facta est כנן עדן ut hortus Eden, vel Paradisus*. Qui ergo non ignorat, quid sit *Paradisus*, hortus arboribus, fruticibus, floribus, & adeo omne genus plantis confitus, visu amœnus, proventu uberrimus; facile colliget *terram הנשמה* esse *vastatam & incultam*, ubi agri squallent, horti, pomaria, vineæ, vastata & excisa, ut omnia sylvescant, spinis & dumis horreant, ubi

Pro molli viola pro purpureo narcisso

Carduus & spinis surgit paliurus acutis.

Rursum comm. 36. *Et cognoscent gentes, quæ reliquæ erunt circa vos, quod ego DNS בנית' הנהרסות נטעתי הנשמה edificavi destructas, plantis consevi incultam*. En iterum נטע plantare, arboribus, fruticibus, herbis, floribus conferere & exornare, & נשמה vastare, opposita. Ut de vi vocum שמם, שממה, נשמה, dubitari non possit, cum illis opponatur colere & conferere, & ipse *Paradisus*.

XXXIV. Sed eodem commate etiam *urbes הנהרסות* a contrario declarantur, *extruxi, readificavi destructas*. Sic alibi passim. Jer. XLV. 4. *Sic dices ad illum; Sic dixit DNS: — אשר בנית' הנהרסות quod edificavi, ipse destruo*. XLII. 10. *Quando rursus confederitis in terra hac, ובנית' אתכם ולא אהרם tunc edificabo vos, & non diruam*.

XXXV. Quid ergo tandem *civitates חרבות*? Pergamus cum Propheta, neque alium desiderabimus interpretem. vers. 37. *Sic dixit Dominus DNS. Præterea etiam hoc exorabor domui Israël, ut faciam ipsis: ארבה אותם כצאן אדם multiplicabo illos, ut gregem, hominibus*. Ut greges sanctitatum, ut greges Hierosolymorum in festis ejus anniversariis; Sic erunt הערים החרבות מלאות *civitates — plena gregibus hominum*. Urbibus חרבות opponuntur plena gregibus hominum, incolis frequentes & celebres: & ad majorem emphasin catervæ hominum per metaphoram vocantur greges. Vox Hebræa צאן est ab Arabica voce צנא, vel si malis, צאן, quæ facundum esse & multa prole abundare notat; ob insignem sc. ovium & capellarum, præsertim in

in Judæa, vicinisque Syriæ & Arabiæ locis, fœcunditatem; Videatur V. CI. Joh. Ott. Maji *Hist. anim.* L. II. c. 7. §. II. Sed id satis non erat Deo, metaphora uti à *fœcundo pecore* ducta; simile quoque adhibet ab anniversariis festis petitum, quando universus populus Judaicus Hierosolymam frequens commigrabat, non tantum solennibus sacris rite operaturus, sed & spontanea, & votiva, & debita pro peccatis & reatibus sacrificia oblaturus. Quo tempore pastores vel mercatores ingentem parvi pecoris multitudinem Hierosolymam agere solitos esse nemo dubitare potest. Huic ergo frequentiæ & multitudini opponuntur *urbes חרבות*, quæ sint *infrequentes*, incolis fame, peste, cæde *exhausta*, vel ab illis *deserta*.

XXXVI. Atque ita eodem loco, ubi similium verborum congeries occurrit; quæ plerumque difficultatem aliquam lectori in distinguendis illis objicere solent; mox quoque eorundem explicationem additam videmus, quando singula per contraria declarantur & illustrantur: ut aliunde loca, quibus istæ vocum notiones confirmantur, conquirere nihil sit necesse. Si quis tamen ejusmodi desideret, non est cur longe à præsentī Ezechielis loco abeat, cum in calamitatibus, quas Ægypto, Idumææ, aliisque regnis minatur, similia passim occurrant. Ita v. g. Cap. XXIX. 8. *Propterea sic dixit Dominus DNS. Ecce ego adduco contra te חרב gladium, & excidam ex te homines & bestias; & erit terra Ægypti לשממה וחרכה in vastitatem & destructionem, sive inculta & destructa.* Primus חרב ferri, vel gladii, effectus ponitur hominum jumentorumque excidium, ut Ægyptus esset חרבה *desolata*, incolis, civibus & colonis, gregibus item & armentis exinanita. Ubi sedulus observator facile cognationem notabit inter חרב gladium, & חרבו ferro vastavit, solitudinem induxit, desolavit, ac porro חרב *desolatus*, ubi ferro omnia sunt excisa. Sed ex ista desolatione necessario altera calamitas sequebatur, ut terra incolis destituta inculta relinqueretur, sylvesceret & veperibus dumisque horreret, ut esset לשממה, quando, ut Virgilius queritur Georg. I. fine, *squalent abductis arva colonis*. Denique accedit חרבה, quæ vox vulgo *destructionem* notat, sive *ruinas adium*, parietinas; ut quando terra dicitur fo-

re **לחרבה**, intelligatur, oppida, arces, vicos, villas dirutum iri, vel incensum. Ut eadem calamitates hic Ægypto denuncientur, quæ supra de Judææ oppidis narrabantur.

XXXVII. Sic mox Ibid. vers. 12. ubi Ægyptus dicitur futura **שממה בתוך ארצות נשמות** *inculta, horrida, in medio terrarum incultarum*, & *urbes ejus (desolatæ) in medio urbium desolatarum*, **שממה** *sine cultura*. Et Cap. xxx. 4. f. ubi incolis ferro *caesis* vel *abductis*, oppidis *funditus everfis*, agrorum quoque *vastitas*, & *desolatio urbium*, denunciatur: vers. 10, 11, 12. *desolatio, cades, vastatio terra*. Cap. xxxv. 1, 2. Mons Seir *vastitas inculta*, *urbes ejus חרבה destructio*, vel *parietina*: vers. 7, 8, 9. idem mons *vastitas vastissima*, & *desolatus*, & incolis *ferro caesis* tota terra *inculta* erit, & *urbes non habitata*. Quæ loca cum id genus aliis non paullo plenius intelligentur, si cognata vocabula ex declaratione ab ipso Ezechiele facta Cap. xxxvi. distinguantur & explicentur.

XXXVIII. Ex quo tandem fit, ut versiones Græcam & Latinam præferendas existimem novæ Junii & Tremellii, qui Hebræorum Latinorumque verborum veras notiones h. l. confudisse videntur. Verba ipsa vide supra §. xxxiiii. Lxx. scilicet *urbes החרבות*, quarum incolæ partim ferro perierunt, partim abducti sunt, vertunt *ἐρήμους*, *Lat. desertas*, quibus vocabulis vix aliud magis proprium dari potest; Recentiores vero *vastatas*, non omnino quidem incommode, sed generaliori tamen voce, quæ non minus sequentibus accommodari possit. Terram vero **שמה** & *urbes הנשמות*, Sept. *ἡφανισμένην* & *ἡφανισμένας* reddunt, *Lat. incultam* & *destitutas*; Recentiores, *desolatam* & *desolatas*. Græcum *ἀφανής* proprie significat *disparens* & *evanidum*, unde verbum *ἀφανίζω* est *disparere facio*, pristinum rei nitorem & decorem tollo, faciem rei ita foedo & deformat, ut eadem esse non amplius agnoscatur, quo sensu inprimis occurrit Matt. vi. 16. Cum itaque amœni horti, vineæ, arva frugibus confita, oppidis & agris decori sint; illa si quis excidat, vel inculta relinquat, hæc quoque *ἀφανίζεσθαι*, decus & nitorem suum amittere, penitusque squalere, necesse est; ut Græci merito *ἡφανισμένας* reddiderint, & Latinus *incultas*, non modo ex opposito verbo

verbo *coletur*, sed & quod quæ *inculta* sunt, eadem quoque *horrida & deformia* esse soleant; quemadmodum Cicero *incultum*, *asperum*, *horridum* sæpius conjungit. Idem de voce *destitutas* censendum esse arbitror, ut urbes ab incolis *desertas*, mox quoque ab illorum labore & cultura *destitutas*, pro incultis dixerit, quemadmodum Ciceroni rursum, *Ager desertus* dicitur à plebe atque à cultura hominum; à colonis enim *desertus*, à cultura necessario erit *destitutus*. Junius vero, ut & Arias, has urbes identidem *desolatas* vertunt, epitheto quod antecedenti Hebræo חרבה & Gr. ἔρημος proprie convenit, cum *desolare* nihil aliud sit, quam *desertum* reddere, *solitudinem* inducere, saltem si Maronem audiamus, qui *Æn.* xi. vers. 870. *desolatos maniplos*, id est, Servio interprete, *signiferos desertos*, dicit, militibus vel cæsis vel fuga dilapsis, ut *solitudo* esset apud signa. Quemadmodum ibidem quoque *agri desolari* dicuntur, quando Drances, pacem cum Trojanis inire suadens, vers. 366. f.

--- --- *sat funera fusi*, inquit,

Vidimus, ingentes & desolavimus agros;

Juventute sc. ad arma vocata & adverso Marte cæsa, colonis exhaustimus.

XXXIX. Ex quibus omnibus tandem conficitur, עיר חרבה & נחרבה esse urbem cujus incolæ ferro cæsi sint, forte etiam abducti, *desolatam*, *desertam*; נשמה vero & שממה cujus horti, vineæ, arva, inculta squalent horrentque, dumis & vepribus obsita, & ipsam adeo *incultam*. Id quod in præsentī solum voluimus declarare. De voce נחרסות quæ *dirutas*, *destructas* dicit, nihil difficultatis restat.

XL. Ad ulteriorem eorum, quæ modo dicta sunt, declarationem, ex Cicerone quædam *Act.* iiii. in *Verr.* ubi de Siculis à Verre vexatis, desertis agris, & cultura derelicta agit, huc transferre non pigebit. DIFFUGERANT enim permulti, id quod ostendam: non solum ARATIONES, sed etiam sedes suas patrias, istius injuriis exagitati, RELIQUERANT. (En tibi ארץ חרבה נשמה terram & desertam & incultam).. Quos ego campos antea, collesque NITIDISSIMOS VIRIDISSIMOSQUE vidissem, hos) (ita VASTATOS nunc ac DESERTOS videbam, ut ager ipse cultorem desiderare,

rare, ac lugere dominum videretur... *Ætnensis vero ager, qui solebat esse CULTISSIMUS: Sic erat*) (DEFORMIS atque HORRIDUS, ut in uberrima Sicilia parte Siciliam quæreremus... Eversis funditus aratoribus, RELICTIS agris, cum in provincia tam locuplete ac REFERTA, non modo rem sed ne spem quidem ullam reliquam cuiquam feceris... Omne instrumentum diripuit, familiam abduxit, pecus abegit. ARATIONES & AGROS vectigales VASTASSE, atque EXINANISSE... Sed etiam ut permulti locupletes homines, magni & navi aratores, agros latos ac fertiles DESERERENT, totasque ARATIONES DERELINQUERENT.

Unus ager Agyrinensis centum septuaginta aratoribus INANIOR cum sit.

EJECTOS aratores dico: agros vectigales vexatos atque EXINANTOS à Verre: populatam vexatamque provinciam.

Quia DESERTAS ARATIONES, INANES agros, provinciam miseram perditamque offendi,

Dico AGROS RELICTOS, ARATIONESQUE DESERTAS: scribit Metellus, ARATORUM esse PENURIAM. hoc cum scribit illud ostendit, dejectos, ejectos, fortunis omnibus expulsos esse populi Rom. socios atque amicos.

XLI. Ex quibus, aliisque similibus, sedulus observator facile intelliget, quod verbum cui contrario opponatur, & quemadmodum quodque vocabulum Hebræum recte exprimi possit: quæ hic pluribus persequi limites nobis propositi non sinunt.

XLII. Cum vero Ezech. xxxv. 36. mentio fiat, gentium quæ reliqua sint in circuitu Israël, alibi vero passim frequens mentio occurrat שָׂאֵר vel שְׂאֵרִית reliquiarum Israël, hujus vocis vim apud Ciceronem observare juvabit, qui quid vox Reliqui sibi velit, eadem Actione III. in Verrem pathetice explicat. Ut aratores, qui RELIQUI erant, quam plurimum sererent. Sic literæ Metelli, tum Cicero: Qui RELIQUI? quid hoc est? RELIQUI? quo ex bello? qua ex vastitate? quam in Sicilia tanta clades, aut quod bellum tam diuturnum, tam calamitosum, te prætoris versatum est, ut is, qui tibi successerit, RELIQUOS ARATORES collegisse, & recreasse videatur?

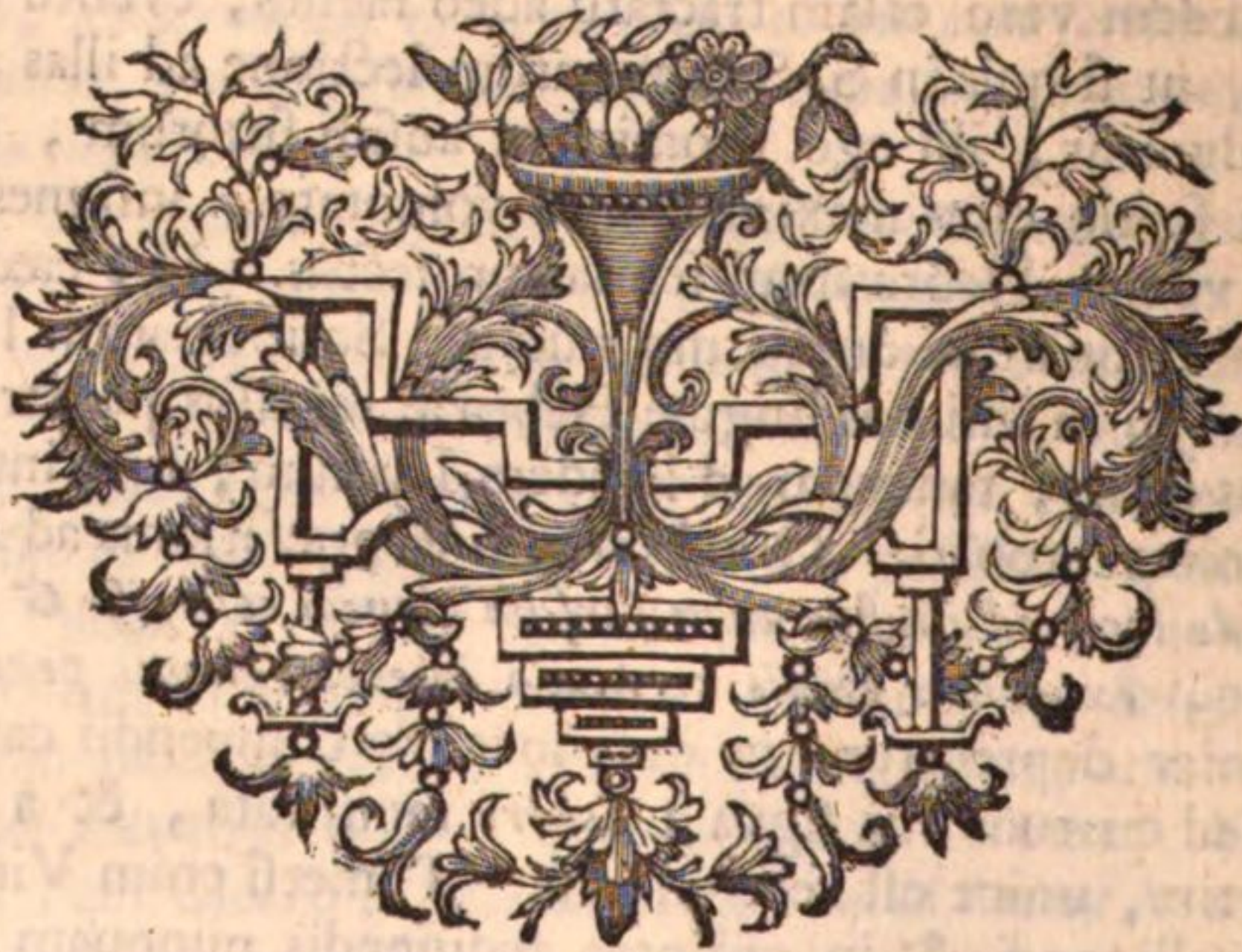
Clamat Metellus, nisi literas misissem; non est satis. Nisi præsens

sens confirmassem; ne id quidem satis est. RELIQUOS, inquit, ARATORES. RELIQUOS? prope lugubri verbo calamitatem Sicilia significat. Unde rursus attentus lector facile per se ipse perspiciet atque intelliget, quam triste & miserum illud vocabulum sit, שְׂאֲרֵי יִשְׂרָאֵל reliquiarum Israël, quas Deus aliquando post tot & tantas clades & calamitates ex præsentī exilio colliget & recreabit, ut illa aratorum (Israëliitarum) multitudo (verba sunt Ciceronis) aliquando in suis agris & sedibus sollocentur. Sed hæc ὡς ἐν παρόδῳ.

XLIII. Cæterum ex allatis exemplis tandem jam constare arbitramur usum & certitudinem illarum *Notarum*, quas *Schorus* in indaganda vera vocum notione sequendas esse ostendit. Habent id fere omnes, qui de ratione interpretandi Scripturas agunt, ut suæ sectæ hypothefibus servientes suspectas sæpe & aperte falsas regulas cudant, easque incauto lectori obtrudant. Quas vero *Schorus* noster nobis exhibet, illæ adeo generales sunt, adeo planæ, & apertæ, ut nihil omnino insidiarum ab illis sit metuendum: Eædem vero etiam tractatu adeo faciles, eventu utiles & jucundæ, ut si quis in S. Scripturarum lectione ad illas animum assidue advortat, illi ego promittere ausim futurum, ut brevi temporis spatio cum maxima animi voluptate, insignes in cognitione vocum Hebræarum sentiat profectus. Hæ eædem illæ *Notæ* sunt, quarum ductu magnus ille Scripturarum Interpres *Joh. Coccejus* in intimos linguæ Hebrææ recessus penetravit: ad quas ipsas etiam, tanquam ad lapidem Lydium, suas interpretationes voluit probari. Quod enim fine præfationis ad Lexicon *se bona fide locos ad illustrandum sensum idoneos collegisse & apposuisse* scribit, ex quibus omnis certitudo interpretationis pendeat; & vehementer deprecatur, ne quis loca illa compendii causa reseccet: id ad quatuor illa signa à *Schoro* monstrata, & à nobis ex illo repetita, unice est referendum. Tametsi enim Vir summus de illis colligendis & in ordinem redigendis nunquam cogitasse videtur, felici usu contentus, tamen in ipso opere passim emicant, & veluti gemmæ quædam elucent. Evolvant Lexicon illud sive obtrectatores *Cocceji*, sive fautores, & me verum dicere illico agnoscent, siquidem passim, & tantum non omni pa-

gina, ista verba offendent, *Opponitur, Antitheta, Jungitur, Adjungitur, Majus, Minus est quam*; & quæ id genus alia, quibus interpretationis suæ veritatem probare instituit. Ut merito omnium diligentissime felicissimeque artem hanc exercuisse sit dicendus. Addatur & *Forsteri Lexicon*, nec non *Cl. Pfeiffero* tantopere & jure merito laudati *Commentarii Geyeri*, & *Notas illas Schorianas* utramque paginam facere constabit.

XLIV. Quamobrem nos quoque *Notas* illas à Præstantissimo Viro *Ant. Schoro* jam olim monstratas, ab aliis summis Viris in significato vocum indagando & eruendo diligenti opera & felicissimo successu adhibitas, vel ex libello scholastico, sed Theologis plerisque ignoto, eruere & in lucem proferre minime gravati sumus, sperantes fore, ut seduli Scripturarum lectores posthac easdem suo maximo cum fructu & voluptate ad usum transferant, & in cognitione verborum Dei proficiant.

640
NIR O ALA O RI N
G I S B E R T O C U P E R O
G O N S U L T A V E N T R I E M
G O U V E R N A M E N T I N S U P R A M O
JACOBI RHENFERRDII
P E R I C U L U M
P A L M Y R E N U M .

S I V E

L I T E R A T U R Æ V E T E R I S

P A L M Y R E N Æ

indagandæ & eruendæ ratio & specimen.

Ad Virum Illustrem,

G I S B E R T U M C U P E R U M ,

Consulem Daventriensem.

VIRO ILLUSTR
 GISBERTO CUPERO,
 CONSULI DAVENTRIENSI,
 QUONDAM IN SUPREMO
 POTENTISSIMORUM FOEDERATÆ
 BELGICÆ ORDINUM CONSESSU
 PER PLURES ANNOS DELEGATO,
 ALIISQUE SUMMIS IN R. P.
 HONORIBUS FUNCTO,
 LITTERARUM PATRONO,
 S. P. D.

JACOBUS RHENFERDIUS.

althasar Schuppius, faceti vir ingenii
 & insignis patrum nostrorum memo-
 ria in Germania fannio, cum Thomæ
 Reinesii viri eruditissimi, & de re li-
 teraria præclare meriti, libellum de
Deo Endovellico, a Nobili & honora-
 tissima manu missum accepisset; mox in oratione de
Lana caprina, ita se de illo existimare scribit: *Roma-
 num Imperium nihil detrimenti fuisse accepturum, etiamsi
 Germania ignorasset, ecquis fuerit Deus Endovellicus.*
 Egregium fane & humaniorum literarum Professore di-
 gnum dictum, ad omnia humanitatis & antiquitatum
 studia evertenda aptum natum! quasi scilicet literarum
 studioso nihil aliud discendum tradendumque esset, nisi
 in quo Imperii vel Ecclesiæ salus verteretur. Sed sic
 est illud hominum genus, qui se omnium primos esse
 vo-

volunt, ut nihil, nisi quod ipsi faciunt, rectum esse arbitrentur. A quibus etsi eodem jure idem mihi quoque objici posse videbam, qui antiquis Palmyrenorum literis e tenebris, quibus tot secula sepultæ jacuerunt, in lucem protrahendis bonas aliquot horas, imo dies & menses impendi; Tuo tamen, VIR ILLUSTRIS, judicio fretus, aliorumque præstantissimorum & undequaque eruditissimorum virorum, desideriis & votis permotus, minime committendum putavi, ut illarum inscriptionum, quas Nobilissimi quidam Angli generoso animi ausu & egregio de antiquitate bene merendi studio ex Arabum desertis in Europam intulerunt, characteres, sensum, linguam, quantum quidem ejus in me situm esset, diutius viris doctis & harum rerum curiosis paterer latere. Quid & quantum præstiterim, TIBI, aliisque æquis & idoneis harum rerum arbitris, lubens equidem dijudicandum permitto. De me ita velim existimes, ea diligentia, studio, fide, addo etiam pervicacia, in ignotis hisce literis indagandis me versatum esse, ut majore nemo possit. Quod vero omnia & singula non expediverim, monumentum etiam quartum decimum vix ac ne vix quidem tentaverim, pro æquitate tua, vel ipsius rei difficultati, & corruptis forte quarundam literarum ductibus, vel mei ingenii tenuitati adscribes. Non omnia possumus omnes: non fane ego, qui hætenus in causa difficili, & a summis viris deserta ac pene desperata, solus sine duce & comite verfor. Quod si ego vera & firma hypothesis, de convenientia inscriptionum Syriacarum cum Græcis, nixus, felici quadam conjectura literas Palmyrenas maximam partem erui; aliis viris doctis minus difficile erit, ea quæ a me derelicta sunt, occupare,

M m m m

&

&, qua sunt ingenii perspicacia & linguarum Orientalium cognitione, porro exquirere & in lucem proferre. A commentariis in ipsas inscriptiones conscribendis consulto abstinui, cum quod illud mearum neque partium, neque virium esse agnoscam, tum quod eruditi jam pridem justum commentarium in hæc monumenta Palmyrena a Te, VIR ILLUSTRIS, expectant. Cæterum ex ipsis literis Syriacis, quibus nomina quædam propria sunt expressa, pro ut a nobis deprehensæ esse videntur, facile in posterum eruditi dignoscent, utrum *Aglibolus* per א, ab אגלה *splendore*, uti quidam existimant; an, ut alii, per ע, à עגל *rotunda figura*, sit scribendum: utrum item *Odenathus* a עדנתא, ceu *deliciæ* parentum aut patriæ, an a עדנתא, tanquam *hominibus amicus*, an a דין & אדין, *judicio*, aut denique ab אדון, quod *Dominum* notat, dictus sit. Hæc & id genus alia, etsi ad ingenii, quod sentio quam sit exiguum, ostentationem speciose disputari potuissent, & *admirandæ* & in hunc usque diem *stupendæ* urbi *Tadmor* nominis sui ratio atque origo a דמר *damara*, *admiratus est*, vindicari: minime tamen visum fuit tenellas hæc & vixdum e longæ oblivionis tenebris emergentes ac ad lucem adhucdum quasi caligantes literas, quæ sua sese simplicitate ac prisca saltem ac nativa forma commendare hactenus gestiunt, in ipsa infantia intempestivis litibus implicare, atque eruditorum ab illis animos alienare. Semel tamen ad alia divertere ausus fui. Cum enim in nummo Chosroïs, quem in Notis ad Lactantium de *Mortibus persecutorum* exhibes, literas quasdam Palmyrenas observassem, atque ex eo non modo quæstio illa de antiquitate stapædum decidi posse videretur, sed

fed & (quod huc potiffimum pertinet) continuatus alicubi per multa fecula literarum Palmyrenarum ufus liquido oftendi; nihil à re præfenti alienum me facturum exiftimavi, fi ex Arabica infcriptione paucis indicarem, quando nummus ille & à quo Principe fit percuffus. Id quod Tibi non ingratum fore fperavi.

Quicquid vero hujus eft, quod nunc fifto, id Tuo, ILLUSTRIS CUPERE, Nomini infcribendum exiftimavi; non id adeo, ut hac occasione ufus laudes Tuas, & præclara in rem five publicam five literariam merita, quæ nemo, qui te novit, ignorat, enarrem; Sed ut, fi quos unquam hic nofter libellus lectores habebit, fciant omnes atque intelligant, TE, VIR ILLUSTRIS, quod tuum eft humaniores omne genus literas promovendi ftudium, TE, inquam, non tantum mihi principem atque auctorem exiftitiffe horum ftudiorum viam ingrediendi, fed etiam adjutorem fuiſſe ad perficiendum, miſſis ad me harum infcriptionum exemplis, fedula & fida manu exaratis, fine quibus uti rem tantam nunquam aggredi auſus fuiſſem, ita certe ex variis difficultatibus nunquam me emergere potuiſſem. Quod fi quid ergo feliciter conjeci, fi literas Palmyrenas ab oblivione & ſqualore in vitam & lucem revocavi, id poſt ANGLORUM ftudia, pericula, labores, Tuis monitis hortationibusque acceptum referant: Sin vero toto cœlo aberravi, & oleum, atque operam perdidi, id quoque meæ in TE obſervantiæ adſcribant, ceu qui nihil prius atque antiquius habui, quam tuis graviffimis confiliis præceptisque parere. In cujus rei majorem fidem hoc Tibi quoque promitto recipioque, me proxime monumenta illa Judaica, Romæ effoſſa, quæ Viros eruditiffimos hætenus exercue-

M m m m 2 runt,

runt, expediturum, quando ΑΓΡΙΠΠΗΣΙΟΤΣ illos non ex Bithynia, neque inde ab Herode Agrippa, nedum Colonia Agrippina, sed Chalcide, Euboeæ oppido, arcessendos ostendam, & ΕΤΛΛΙΣ ΑΡΡΩΝ *Aaronem ab opposita Aulide*, natum annos σΕΤΤΩΙΝΤα, sive septuaginta. Quibus Veturiam MATREM SYNAGOGÆ, velut alteram *Chloën*, addam, Apostolica phrasi, διακονον μὲν τῇ ἐκκλησίᾳ, προσάτιν δὲ τῶν ἁγίων, καὶ αὐτὴ τῇ Παύλῳ. Qua occasione de *Collegiis Pietatis*, etiamnum apud Judæos pariter ac Christianos vigentibus, quæ Apostolus alicubi ἀντιλήψεων nomine designat, dabitur agendi locus. Quandoquidem vero etiam ad numismatum veterum inspectionem & interpretationem me vocas, & nova identidem ænigmata objicis; in his quoque operam meam fidemque TIBI addico, & *Tubal*, vel *Tobolicum*, antiquissimam Hispaniæ urbem; *Hispalin* item & *Gades*, tot jam abhinc seculis eadem societate, qua hodie, junctas; ac denique *Canakam*, in Theauris Viri Amplissimi, *Jac. de Bary*, ac Spectatissimi *Wildii*; alibi *Jubam*, *Hiempsalem*, *Syracusas*, ac nescio quas alias sive Regum, sive Urbium antiquarum umbras, monstrabo. Id quod tamen ea lege & condicione dictum putabis, ut Tute, VIR. ILL. in his quoque mihi adjutor sis, & pro ea, qua apud Eruditissimos quosque gratia atque auctoritate vales, desiderata quorundam numismatum, quæ Punicis ac Syro-phœnicibus literis insignita sunt, ectypa procures: quando operam dabo, nequid in me officii, industriæ, fidei, desiderare possis. Vale, VIR ILLUSTRIS, & conatibus meis porro fave. Franequera, pridie Idus Sextiles, Anno cIo Io cciv.

BÉNIVOLO & CANDIDO

LECTORI

S. P.

Inter cetera veterum Hebraorum Apophthegmata, quæ ab acumine vel sapientia commendantur, illud Hillelis mihi perquam scitum & elegans semper visum fuit, במקום שאין אנשים השתדל להיות איש. Ubi non sunt alii viri, ibi tu operam dato ut te virum præstes. Quod cum alii omnes sibi dictum putare debent, qui se dignum aliquid facere velint, tum vero imprimis illi, qui animum ad scribendum adjiciunt, ut missis iis, quæ jam pridem ab aliis sunt occupata, novum sibi minimeque protritum argumentum deligant, in quo ingenium atque industriam exerceant. Aliorum enim scrinia compilare, & quæ centies dicta sunt repetere, quam laudem vel utilitatem habere possit? Ipsi sane Apostolo hunc animum fuisse legimus, ut, cum ad Evangelium Gentibus prædicandum missus esset, alieno fundamento superstruere nollet, neque falcem adeo in alienam messem immittere. Quod si a nostri ævi hominibus observaretur, minus certe querelarum esset de multitudine & mole illa librorum, sub qua nunc orbis ingemiscit; dum complures non tantum aliorum scrinia compilant, & laudem alieno labore partam in se transferunt, sed & ne nihil egisse videantur, semet ipsi describunt. Mea certe hac semper ratio fuit, atque ita animum induxi credere, nisi novum sit & ab aliis intactum, quod edam, plane ab omni genere scribendi esse abstinendum, & multis modis præstare in re Literaria Novatoris nomen habere quam Veteratoris. Ex qua re adeo factum existimabis, B. L. ut nunc rursus in scenam prodeam & veterum Palmyrenorum literas, quoad ejus quidem fieri potuit, ob oculos tibi contemplandas sistam. Argumentum per se tenue, fateor, & exile, quippe quod circa prima tantum literarum elementa versatur; sed tamen ejusmodi, quod Viri Summi jam olim & nuper magnopere cognoscere desiderarint. Ill. sane Scaliger non magis veritus fuisset insigni libro de
M m m m 3 Emen-

Emendatione Temporum illud inferere, quam Alphabetum Samaritanum & Fonium appinxit; nisi literas Palmyrenas in Monumento illo, quod Roma asservatur, ignorabiles putasset. Quanto studio & desiderio easdem literas videndi quidam generosioris indolis Angli, atque in his Huntingtonus & Halifaxius, Clarissimi Viri, capti fuerint, periculosi & sumtuosi itineris iterato suscepti Historia docet. Quae Eminentissimi Norisii, Eduardi Bernardi, Thomæ Smithi, aliorumque Præstantissimorum Virorum vota fuerint, ex subjectis testimoniis liquere potest. Qui vero rem ipsam explicare aggressus sit, hætenus nemo occurrit. Nisi forte Samuelem Petitem huc referre lubeat, qui Illustri Peirescio Monumentum illud Romanum explicare est conatus, sed adeo infeliciter, ut equidem nesciam, imprudentiam Viri, cetera de Re Literaria non male meriti, magis mirari debeam, an frontem hominis, cui Vir Illustris dignus visus fuerit, in quo adeo manifesto illaderet, & cui pro vera interpretatione cerebri sui obtruderet commentum. Quid ego præstiterim, tuum, B. L. arbitrium esto. Ceterum illud te ignorare nolim, diversis temporibus & per intervalla præsentem libellum elaboratum esse, & vere mihi illud contigisse, quod Augustinus alicubi de se testatur, ut scribendo profecerim, & proficiendo scripserim. Cum enim primo tantum constituiissem Monumentum Vorodi dicatum, & initium Romani, quod Aglibolo & Malachbelo est inscriptum, expedire; interea dum ad alia quædam dilabor, animus tamen atque oculi reliquis assidue infixi hærent, Odænathum quoque cum Filiis & Nepotibus, denique etiam Aurelium Heliodorum cum Uxore & Liberis apprehendere visus sum, quos adeo minime putavi silentio prætereundos, præsertim cum reliquas plerasque literas ex istis nominibus colligere & cognoscere daretur. Unicum hoc solum restat, ut iterum rogem, si quis lectorum meorum sit, cui veneranda illa antiquitatis monumenta cura sint, atque ejus rei facultas, inscriptiones duas Romanas, de quibus in fine Libelli nostri agimus, debita fide, diligentia, & accurratione, secundum omnes lineas, ductus, angulos, & hiatus, describat, vel fida & artifice manu describenda curet, & ad nos transmittat. Qua re ut nobis nihil gratius, ita ad absolvendam hanc de Literatura Palmyrena Commentationunculam nihil utilius poterit præstare. Vale.

ΣΕΠΤΙΜΙΟΝ ΟΥΡΩΔΗΝ ΤΟΝ ΚΡΑΤΙΣΤΟΝ ΕΠΙΤΡΟΠΟΝ
 ΣΕΒΑΣΤΟΤ ΔΟΥΚΗΝΑΡΙΟΝ ΚΑΙ ΑΡΧΑΓΗΤΗΝ ΙΟΥΛΙΟΣ
 ΣΑΛΜΗΣ ΚΑССΙΑΝΟΥ ΤΟΥ ΜΕΛΕΝΑΙΟΥ ΙΠΠΕΤΣ ΡΩ-
 ΜΑΙΩΝ ΤΟΝ ΦΙΛΟΝ ΚΑΙ ΠΡΟΣΤΑΤΗΝ ΕΤΟΥΣ ΗΟΦ
 ΜΗΝΕΙ ΞΑΝΘΙΚΩ.

Septimium Vorodam excellentissimum procurato-
 rem Augusti ducenarium & ductorem Julius Aure-
 lius Salma filius Cassiani Melenæi eques Romanus
 amicum suum ac patronum posuit anni DLXXVII.
 mense Xanthico.

Ζ Ω . 2 Ζ 2 5 2 . & 6 3 6
 . 3 Ζ 6 3 & . 5 2 6 5 6
 & 6 5 7 & 2 . & 3 7 &
 & 5 3 2 . 3 7 3 &

Litera penultima quæ hic fere 5 refert, in
 MS. *Cuper.* similis est primæ 6, id quod argu-
 mento est, has & alias similiter pictas, ejusdem
 esse potestatis.

CONSTITUTION OF THE UNITED STATES
OF AMERICA
ARTICLE I
SECTION 1
ALL LEGISLATIVE POWERS SHALL BE VESTED IN A CONGRESS OF THE UNITED STATES, WHICH SHALL CONSIST OF A SENATE AND HOUSE OF REPRESENTATIVES.

SECTION 2
THE HOUSE OF REPRESENTATIVES SHALL BE COMPOSED OF MEMBERS ELECTED BY THE PEOPLE OF THE SEVERAL STATES, AND THE ELECTION SHALL BE IN SUCH MANNER AS THE LEGISLATURE OF EACH STATE MAY DETERMINE.

SECTION 3
NO REPRESENTATIVE SHALL FOR TWO YEARS BE ELECTED BY THE PEOPLE OF THE SEVERAL STATES, AND NO REPRESENTATIVE SHALL BE RE-ELECTED UNTIL TWO YEARS SHALL HAVE ELAPSED SINCE HIS OR HER PREVIOUS ELECTION.

SECTION 4
THE HOUSE OF REPRESENTATIVES SHALL CHOOSE A SPEAKER, AND CLERK, AND SUCH OTHER OFFICERS AS THEY MAY THINK PROPER.

SECTION 5
THE HOUSE OF REPRESENTATIVES SHALL HAVE THE SOLE POWER OF IMPEACHMENT, AND THE SENATE SHALL HAVE THE SOLE POWER OF TRYING IMPEACHMENTS.

ΤΟ ΜΝΗΜΕΙΟΝ ΤΟΥ ΤΑΦΕΩΝΟΣ ΕΚΤΙCΕΝ ΕΞ ΙΔΙΩΝ
 CΕΠΤΙΜΙΟΣ ΟΔΑΙΝΑΘΟΣ Ο ΛΑΜΠΡΟΤΑΤΟΣ CΤΗΚΛΗΤΙ-
 ΚΟΣ ΑΙΡΑΝΟΥ ΤΟΥ ΟΥΑΒΑΛΛΑΘΟΥ ΤΟΥ ΝΑCΩΡΟΥ ΑΤΤΩ-
 ΤΕ ΚΑΙ ΤΙΟΙC ΑΤΤΟΥ ΚΑΙ ΤΙΩΝΟΙC ΕΙC ΤΟ ΠΑΝΤΕ-
 ΛΕC ΑΙΩΝΙΟΝ ΤΕΙΜΗΝ.

Monumentum hoc sepulchrale de pecunia sua
 condidit Septimius Odænathus clarissimus fenator
 filius Æranæ filii Vaballathi filii Nasori sibi & fi-
 liis suis nepotibusque in perennis ævi honorem.

ⲁ ⲓ ⲣ Ⲡ ⲓ ⲙ ⲁ ⲣ ⲁ ⲛ ⲟ ⲩ
 .Ⲡ ⲣ ⲁ ⲛ ⲟ ⲩ ⲁ ⲓ ⲛ ⲁ ⲧ ⲟ ⲩ ⲁ ⲓ ⲛ ⲁ ⲧ ⲟ ⲩ ⲁ ⲓ ⲛ ⲁ ⲧ ⲟ ⲩ
 Ⲡ ⲁ ⲃ ⲁ ⲗ ⲗ ⲁ ⲧ ⲟ ⲩ ⲁ ⲓ ⲛ ⲁ ⲧ ⲟ ⲩ ⲁ ⲓ ⲛ ⲁ ⲧ ⲟ ⲩ
 ⲁ ⲧ ⲧ ⲟ ⲩ ⲁ ⲧ ⲧ ⲟ ⲩ ⲁ ⲧ ⲧ ⲟ ⲩ ⲁ ⲧ ⲧ ⲟ ⲩ ⲁ ⲧ ⲧ ⲟ ⲩ
 ⲁ ⲧ ⲧ ⲟ ⲩ ⲁ ⲧ ⲧ ⲟ ⲩ ⲁ ⲧ ⲧ ⲟ ⲩ ⲁ ⲧ ⲧ ⲟ ⲩ ⲁ ⲧ ⲧ ⲟ ⲩ
 ⲁ ⲧ ⲧ ⲟ ⲩ ⲁ ⲧ ⲧ ⲟ ⲩ ⲁ ⲧ ⲧ ⲟ ⲩ ⲁ ⲧ ⲧ ⲟ ⲩ ⲁ ⲧ ⲧ ⲟ ⲩ

His signis †--* inclusa nostræ criseos periculo sic
 potius legantur. .3 ⲙ ⲣ ⲓ ⲛ ⲁ ⲧ ⲟ ⲩ ⲁ ⲓ ⲛ ⲁ ⲧ ⲟ ⲩ

ⲁ ⲧ ⲧ ⲟ ⲩ ⲁ ⲧ ⲧ ⲟ ⲩ ⲁ ⲧ ⲧ ⲟ ⲩ Sequentia ex Schedis Ampl.
Cuperi , & ipsius *Halifaxii* apud *Hydium* de
 Relig. Vet persarum , h. m. Ⲡ ⲓ ⲛ ⲁ ⲧ ⲟ ⲩ

ⲁ ⲧ ⲧ ⲟ ⲩ ⲁ ⲧ ⲧ ⲟ ⲩ ⲁ ⲧ ⲧ ⲟ ⲩ ⲁ ⲧ ⲧ ⲟ ⲩ

ΑΓΛΙΒΩΛΩ ΚΑΙ ΜΑΛΑΧΒΗΛΩ ΠΑΤΡΩΟΙΣ
ΚΑΙ ΤΟ ΣΙΓΝΟΝ ΑΡΓΤΡΟΤΗ ΣΤΗ ΠΑΝΤΙ ΚΟΖΜΩ
ΑΝΕΘΗΚΕ

Λ. ΑΤΡΗΛΙΟΣ ΗΛΙΟΔΩΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧΟΣ ΑΔΡΙΑΝΟΣ
ΠΑΛΜΤΡΗΝΟΣ ΕΚ ΤΩΝ ΙΔΙΩΝ ΤΗΡ ΤΗΣ ΣΩΤΗΡΙΑΣ

ΑΤΤΟΤ ΚΑΙ Τ ΣΤΗΝΒΙΟΤ ΚΑΙ Τ ΤΕΚΝΩΝ ΕΤΟΤΣ
ΖΜΦ ΜΗΝΟΣ ΠΕΡΙΤΙΟΤ.

15	14	13	12	11	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
30	29	28	27	26	25	24	23	22	21	20	19	18	17	16
N	H	A	K	)	3	2	1	0	9	8	7	6	5	4
45	44	33	42	41	40	39	38	37	36	35	34	33	32	31
z	δ	π	ω	)	2	1	0	9	8	7	6	5	4	3
61	60	59	58	57	56	55	54	53	52	51	50	49	48	47
76	75	74	73	72	71	70	69	68	67	66	65	64	63	62
)	N	:	2	1	0	9	8	7	6	5	4	3	2	1
91	90	89	88	87	86	85	84	83	82	81	80	79	78	77
:	2	1	0	9	8	7	6	5	4	3	2	1	0	9
104	103	102	101	100	99	98	97	96	95	94	93	92	91	90
T	2	1	0	9	8	7	6	5	4	3	2	1	0	9

VIRORUM ERUDITORUM

DE

CHARACTERIBUS
PALMYRENIS*Judicia, & Vota.*SCALIGER, de Emendatione temporum,
pag. 427.*Sequebantur CHARACTERES IGNORABILES, sed qui à dextris
sinistrorsum more Hebraeorum legantur.*HENR. NORIS, de Epochis Syromacedo-
num, pag. 124.*Porro Græco illi epigrammati apud Gruterum duo versus subji-
ciuntur, ignotis characteribus exarati, quos ille ARABICOS putat; Sca-
liger vero IGNORABILES appellat. Sunt literæ PHOENICIÆ, cum
Palmyra urbs Phœnicum fuerit. &c.*EDWARDUS BERNARDUS, epistola ad Th.
Smithum, Inscriptionibus Palmyrenis
præmissa.*Gaudeo tamen mihi jam novum adesse munus quod tecum queam
impertire volente spero, & lato. Id est Epigrapharum Sylloge, quas
à Columnis PALMYRENIS charissimus amicus, GULIELMUS HALI-
FAXIUS pulchro studio descripsit. Utinam SYRIACA plura ipse ad-
didisset sub Græcis.*

IDEM

IDEM Inscript. Palmyrenarum, pag. 9.

Palmyrenum vero (Alphabetum) si quis dederit, erit mihi magnus Philologus.

IDEM, ad Rob. Huntingtonum.

Ipse enim Anglorum primus iter Palmyrenum magno certe animo & de PRISCA SYRORUM SCRIPTURA sollicito instituit; & nisi Arabes praedatores intervenissent, IGNOTAM ILLAM LITERATURAM nostro orbi exposuisses.

THOM. SMITH, Annotationum in Monum.
Palmyr. pag. 68.

Dolendum est omnino, characteres Syriacos, (qui hic, ut & in omnibus fere marmoribus Palmyrenis, quae lustrantium oculis sese ubivis objecere, subtus insculpuntur) non esse accuratius descriptos, quorum subsidio tum VETERUM SYRORUM SCRIPTURA, quae per tot secula latuit, in lucem & usum revocari, tum Graeca Inscriptiones melius intelligi possent.

ABRAHAMUS SELLERUS, ex recensione Lipsien-
sium, Supplementorum Tom. III. p. 96.
& ipsi LIPSIENSES ex sua sententia.

Optare autem hac occasione se dicit, ut iis, quibus Gracas Palmyrenorum inscriptiones debemus, Syriacos etiam Characteres, qui Gracis in omnibus monumentis Palmyrenis, eadem ratione, qua in Tabula marmorea apud Sponium (in Misc. p. I.) subjecti comparent, depingere placuisset. Cum enim probabile ei sit, imo extra omne dubium fere collocetur ex eo, quod Halifaxius observavit, (quod scilicet, cum in Inscriptione aliqua Graeca opera data erasum inveniantur Philippi Tyranni nomen, in Syriaca ei subjecta eodem, quo in Graeca, loco similis lacuna reperiatur, quam idem exosum nomen olim litteris Syriacis scriptum implevisse videatur) NIHIL ALIUD

SY-

SYRIACIS ISTIS, H. E. VERNACULIS PALMYRENORUM LITTERIS CONTINERI, QUAM QUOD GRÆCÆ SIGNIFICANT; *plane non dubitat, inde & Græcarum inscriptionum, in nominibus præsertim propriis, admissos errores emendari, VETUS ALPHABETUM SYRIACUM cum aliqua linguæ parte restitui potuisse. Quemadmodum autem ista ipsa observatio penitus dispellit Petri fumos, quos nobis Syriacam Sponiani Marmoris inscriptionem interpretans, vendere ausus fuit, utpote quam nihil aliud dicere verisimile est, quam adscripta verba Græca, ΑΓΛΙΒΩΛΩ &c. ita non monere hac occasione non possumus, recte omnino Doctissimum Gallandium apud laudatum modo Sponium coniecisse, minus accurate expressos esse characteres illos, in ea, quam Sponius exhibet marmoris Romani delineatione.*

THOM. HYDE, de Religione Veterum Persarum, pag. 524. & 525.

Sexto, cum *Quæstio sit de Scriptura Persopolitana, & (propter aliorum satisfactionem) monstraverim qualis ea non sit; ideo ut non semper acquiescam in negativis, jam proxime conabor monstrare, qualis revera sit affirmative, vel saltem ut detur fundamentum pro conjectura probabili. Et quidem re alte perpensa, ad Scripturam Persopolitanam proxime accedit sola Palmyrena; quam itaque in eadem lamina dedimus. Ea enim prior accedit quam reliqua, tam prope, inquam, ut multæ ejus literæ sint prorsus eadem cum Persopolitanis, & utriusque lectio videtur esse a dextra... At si Persopolitana cum Palmyrenis conveniunt, jam post hæc omnia recurrit quæstio, Qua lingua sunt Inscriptiones Palmyrenæ? Cui Quæstioni respondendum videtur, Quod cum Palmyrena non sit procul extra Phœniciæ oras, videantur esse in Lingua Phœnicia: sunt nempe Punicæ Græce simul interpretata. Si objicitur, Quod in his visantur diversæ literæ plures quam quæ reperiuntur in Phœnicum Alphabeto; talis, inquam, excessus oriri potuerit ex prædicta causa, sc. quod literarum ductuli alicubi distincti duas literas faciant, & alicubi conjuncti in unam literam coalescant, & unicam literulam constituent. Hoc est (una cum Sculptoris ignorantia, & sculptura depravatione) quod impedit, quo minus hæ inscriptiones ab aliquo hodie legantur.*

Nnnn

Q. D. O.

Q. D. O. M. B. V.

n literis Palmyrenis indagandis, & ipsis adeo inscriptionibus explicandis, periculum facturum, ante omnia supponimus; quod eruditissimi quique agnoscunt, illiterati etiam ex titulo crucis Christi, tribus linguis, Hebræa, Græca & Romana, inscripto, scire possunt:

Inscriptionem Barbaram eundem sensum exhibere, atque Græcam.

Deinde, hoc quoque petimus:

Liceat nobis unicam literam, vacillante manu à quocunque etiam nonnihil detortam, ex schedis MS. Viri Ampliff. Dn. GISBERTI CUPERI, restituere.

Id quod pariter æquissimum esse concedent, quotquot humaniores tractant literas.

Fiat ergo initium investigationis & conjecturæ à voce secunda, 2 7 2 2 2; vel potius 2 7 2 6 2 / quæ cum ter eandem literam exhibeat, numero utcunque similem binario, 2; nomen nobis exhibere potest VORODO, in qua literam 1 / V, ter occurrere debere omnes norunt qui Hebræas literas vel à primo limine salutarunt. Sit ergo nostræ negligentis periculo 17171 OTOPNAN, eadem terminatione, atque Pharaos, Fethro, Salomo, sed quam Græci Romanique in 17 mutarint, 80608ns, Vorodes. Vel rejiciatur ultima 1 ad vocem sequentem, cui minime importuna accidet, ut mox ostendemus. Ita ut 2 sit 1 / 2 tantisper, vel potius 6 / sit 1 / & denique 7 sit 1 / VRD.

Hinc pergamus ad quartam vocem 3 2 6 2 6 / in qua

qua jam duæ literæ notæ occurrunt, כ vel potius ה / &
 7

2 / hoc modo sitæ ורר / Ignota una est, 6 / sed quæ bis oc-
 1

currit; quam si suppleas, debeat esse baRbUR, gaRgUR, vel simile quidpiam. At ecce tibi vocem סרסור SiRSUR vel SaR-SUR, quæ Rabbinis *Proxenetam*, *Mediatorem*, *Procuratorem* adeo qui negotia administret; Arabibus vero etiam *Scientem*, *intelligentem*, *vasrum*; *Qui subit penetratque negotia*; item *Intimum socium* notat. Quo sane nomine nihil ad præsentem locum accommodatius, quo *Procurator Augustalis* Syriace appelletur, *Tributorum*, (ut Vir Cl. Thom. Smithus in Annotationibus ad h. l. ait) nomine *Principis Exactor*, & ipsius in colligendis publicis pecuniis *Procurator*, & ut sequioris ævi vocabulo utar, *Agens*.

Nunc ergo ad primam vocem regrediamur, א 6 3 ה /

Hujus prima & tertia notæ sunt, ש ר / Quarta א plane refert Hebræorum א / quæ apud Chaldæos & Syros fini nominum addita statum emphaticum format, vel demonstrativum, articulumve Græcorum, ὁ, ἡ, τὸ. Ut facile sit conjicere, secundum elementum esse Jod: ut sit Chald. Syrumve ראש / *caput*, *princeps* &c. quemadmodum etiamnum apud Arabes *Rajis*, *Rais*, *Reis*, eodem sensu usurpantur.

Sic ergo via, credo, jam patebit ad quintam vocem

3 7 6 3 א / quæ quanta quanta est ex notis literis constat,

& *Augustum* nobis exhibet, א'סד' Aōjusdi; diphthongo Græca Latinave au Palmyrenis, ut videtur, per vocalem *Kametz*, vel *Skapha* pronunciata, uti apud ipsos etiam Latinos, *Plaudo*, *complodo*, *Planstrum*, *plostrum* &c. & א G præterea in 'J, ט T in 7 D mutatis, ex vicissitudine literarum ejusdem organi, quæ omnibus aliarum gentium dialectis perquam familiaris esse cognoscitur. Ut adeo jam habeamus ראש ורורו ... סרסור א'סד'

Principem Voroden . . . Procuratorem Augusti.

Pergamus igitur ad septimam vocem **Ⲗⲉⲛⲧⲉⲛ**.

Literæ hætenus notæ sunt **ⲛⲱ** / Literam quartam nemo **ⲛ** B, vel **ⲛ** P esse negabit, quarum illa apud Hebræos & Syros Nestorianos, hæc apud Samaritanos similiter pingitur. Sit igitur **ⲛⲱⲛⲉⲛ** / & plene **ⲛⲱⲛⲉⲛ** *Veospesa*, & *Hospes*; vox Latina quidem, sed Orientalibus, quemadmodum ex antiquissimis Hebræorum monumentis liquet, minime ignota. Titulus utique dignus, qui *Amici* & *Patroni* epithetis jungatur.

Sexta vox est **Ⲗⲉⲛⲧⲉⲛ** / **ⲛⲉⲛ** / Sola tertia litera ignoratur: Sit ergo B nostræ rursus *κρίσεως* periculo **ⲛ** Hebræum, à quo etiam figura parum abludit. Apud Arabes **ⲛ** vel **ⲛ** / **ⲛ** vel **ⲛ** / ex quiescentibus media **ⲛ** vel **ⲛ** significat *subjugare*, *domare* regionem. Unde **ⲛⲉⲛ** / *Νικάτορα*, *Domitorem*, *Victorem*, notare poterit, & titulum præbere strenuissimi ducis, *Δακηνάρης καὶ ἀρχαγῆτε* vel *ἀρχιστρατήγος*. Mallem tamen literis transpositis **ⲛⲉⲛ** sculptum scriptumve esset, quod nobis participium exhiberet Syrum **ⲛⲉⲛ** *dâjehâ*: cum altera illa nominis forma insolentior videatur, etsi non plane illius exempla defunt.

Sic porro vox penultima **ⲛⲉⲛⲧⲉⲛ** tres notas habet, **ⲛⲉⲛ** / tertiam solum ignotam. Sed quis, nisi plane cæcus sit in Orientalibus, non videat illico vocem *Fratri*, *Amici*, **ⲛⲉ**? qua nihil commodius accidere poterat. Unde sequetur, literam tertiam, quam quærimus, esse **ⲛ** H, ut sit Chaldæum Syrumque **ⲛⲉⲛ** pro **ⲛⲉⲛ** *Amicum suum*, **ⲛ** / **ⲛ** / sive à quadratario, sive ab eo qui descripsit, per festinationem omisso.

Sequitur mox **ⲛⲉⲛⲧⲉⲛ** / **ⲛⲉⲛ** / Apud Orientales **ⲛⲉ**
album

album candidum esse notat. Unde Arabibus *חולרי* / *חולרי* inter alia *Amicum*, *candidum* sc. & *sincereum*, *Socium*, *Adjutorem* significat: ut nihil causæ sit, cur non τὸ *חרם* προσάτην *Patronum*, repræsentare possit. Ita ut hæc ultima *ארחם ואופשם* nobis *ΑΡΧΑΓΗΤΗΝ ΤΟΝ ΦΙΛΟΝ ΚΑΙ ΠΡΟΣΤΑΤΗΝ* sistant; addito etiam, quod in Græca inscriptione omissum erat, Epitheto *Hospitis*.

Sic ergo denique vox tertia restat, uti quidem punctis ab aliis distinguitur, modo integra fit. **3 B** / cognitis characteribus

הר / quod ex אהר / *unum* vel *primum* valet, uti omnibus illis, qui leviter Hebraismi cognitione sunt imbuti, constat. Ut sit, *Principem Voroden Primum Procuratorem Augusti*. Sed, ut verum fatear, illud הר סרסור parum mihi constructionem Orientalem sapere videtur: quanquam Ornatissimus D. *Heemsterhuysius*, politissimus Juvenis, & ante annos animumque gerens curasque viriles, mihi affirmavit, apud *Jacobum Edessenum* in dedicatione libri de *Operibus sex dierum*, inter reliquos Constantini Magni titulos etiam hunc הר occurrere. De quo alias, ἐάν-περ ὁ κύριος Δελήσης, ulterius videbimus. Sed quid si distrahamus vocem antecedentem, & extremum ו ad hanc vocem referamus, & legamus והר / vel literam primam vocis sequentis, ob similem antecedentem, omissam statuamus? ורוד והר / Apud

Arabes sc. واحد vel وحده est *unicus & incomparabilis* fuit.

Unde *וְיָחִיד* *singularis, unicus, & Phoenix seculi sui, incomparabilis.* Sed utrovis modo legamus, *singularitatis & excellentia* notio voce illa continebitur, quemadmodum in Græco est τὸ κατ'ἄριστον ἐπίτροπον, *Excellentissimum Procuratorem.*

Quod ergo Græca inscriptio præ se fert, id omne Palmyrena, ex nostra illa hypothese, pariter eodem perpetuo & constanti literarum tenore repræsentat, nisi quod nomen *L. Aurelii Salma*, statuam dedicantis, non habeat. Sed siue sequentia quædam verba temporis injuria exesa sint; siue Palmyrenorum

ille mos fuerit, ut qui statuas aliis bene de se meritis erigebant, horum tantum nomina, non sua, apponerent: nos ii non sumus, qui quicquam de nostro comminisci audeamus vel velimus. *Hospitii* tamen jus L. Aurelio cum Vorode fuisse, Palmyrena inscriptio addit.

Inscripção Palmyrena apud

G R U T E R U M

I N

THESAURO INSCRIPTIONUM,

Pag. 68.

Ex eadem hypothefi audacter has duas primas voces legimus AGLiB'eLo & MaLaXB'eLo, hoc modo:

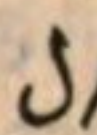
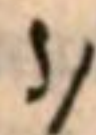
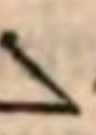
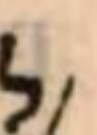
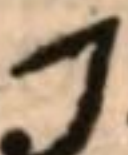
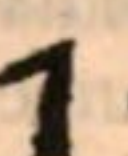
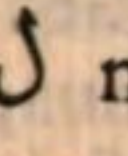
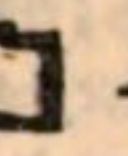
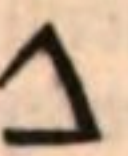
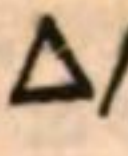
15	14	13	12	11	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1
Ⲛ	Ⲛ	Ⲛ	Ⲛ	Ⲛ	Ⲛ	Ⲛ	Ⲛ	Ⲛ	Ⲛ	Ⲛ	Ⲛ	Ⲛ	Ⲛ	Ⲛ
Ⲛ	Ⲛ	Ⲛ	Ⲛ	Ⲛ	Ⲛ	Ⲛ	Ⲛ	Ⲛ	Ⲛ	Ⲛ	Ⲛ	Ⲛ	Ⲛ	Ⲛ

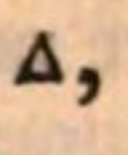
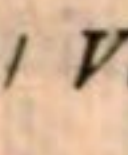
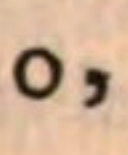
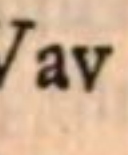
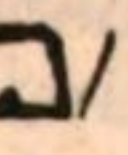
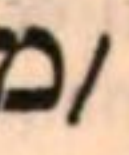
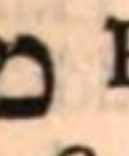
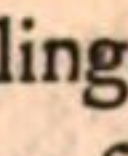
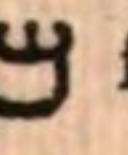
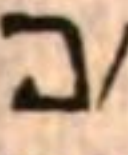
Nempe in istis Deorum nominibus litera L quater occurrit; si vero notam dativi addas, sexies scriptam oportebit. Hic certe τὸ 1 quinquies deprehenditur, locis semper debitis.

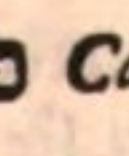
Primum tamen in ipso initio .: vetustate est exesum.

Deinde si nomina hæc, quod nemo negare sustinebit, sint à *Ba'al* vel *B'el*, tum sane τὸ בעל bis occurrere debebit. Atque vero bis occurrit 1 2 3 / ut nullum dubium superfit.

Numerentur literæ & cum Hebraïcis conferantur. Literæ 1. 4. 7. 9. 11. 15. eadem esse debent, nempe J / quæ est ipsa

ipsa Hebræorum, Syrorum, Arabum Lamed,
 Loco XI, integra occurrit & incorrupta: in reliquis
 pars infima vetustate est exesa, num. 2. est Sa-
 maritanum. n. 3. Gomai Syriacum. Beth servat formam
 Hebræam. Ajin quod ut utroque nomine sequitur, male
 sculptum vel descriptum est, cum duæ lineæ apertæ proprius
 debeant conjungi vel concurrere, vel f

  Vau figura convenit cum Ajin, sed quantitate differt;
 est enim   *Vav* Syrum.   est proculdubio prave
 sculptum, pro quod ad figuram Samaritanam proxime
 accedit. Nempe ex Hebræo, omisso fulcro seu pede fini-
 stro, oritur (quo pacto linguæ Hebrææ tyrones, ut centies
 observare licet, vulgo scribere solent) & apice adhuc addito Sa-
 maritanum superne ferratum, qua asperitate à describenti-
 bus & chalcographis non satis observata, nata est linea recta læ-
 vis, hoc modo Quod si quis tamen Sponii in hac litera
 ductum paullo accuratius consideret, varium flexum facile de-
 prehendet, & hanc literam num. 10. cum sequentibus &
 comperiet convenire.

T vero, num. 12. quod est *Caph* Hebr. plane in-
 solitæ figuræ est, & nullam cum reliquis Orientalibus caracte-
 ribus, Hebræo, Samaritano, Syro, Arabico, affinitatem ha-
 bet.

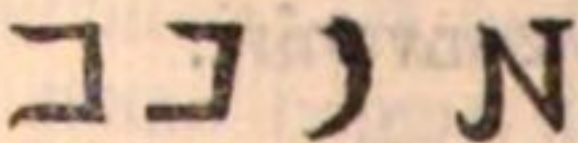
Sic ergo Inscriptione XIX. Anglorum apud Smithum, vel
 Ber.

Bernardum, & initio Romanæ apud Gruterum expeditis, ad reliquas pergendum esset, eæque cum Romana integra pariter enucleandæ. Quod quo minus tamen faciamus, id causæ esse scias, quod obscura & confusa in illis literarum vestigia nos terrent. Et certe cum monumentum XIX. mox primo impetu, paucarum horarum spatio, explicuerimus, neque ita multo post etiam *Aglibelum* & *Malachbelum* deprehenderimus; reliquis enodandis plures, non dicam dies vel septimanas, sed per intervalla menses, frustra impendimus.

Res omnis, quantum ego quidem capio, in his extricandis, numero, pondere, & mensura constat, & sedula attentaque omnium inter se & cum reliquis orientalibus characteribus collatione. Quod si itaque numeris, & mensuris tuto insistere non liceat, quid quæso certi & solidi confici possit?

In monumento Romano apud Gruterum, si recte calculum posuimus, duo supra centum characteres occurrunt; apud Sponium quinque & nonaginta; apud Halmam denique octo & octuaginta, quibus si reliquos octo addas, qui nescio qua operarum incuria & correctoris ἀβλεψία loco suo moti ad monumentum XXII. sunt relati, sex & nonaginta habebimus. Sed quis fidem nobis faciat, quisnam horum majori fide atque acuratione justum numerum exhibeat, rectiusque literas earumque partes distrahat vel jungat?

Si vero figuras elementorum spectemus, in duabus illis primis Romani monumenti vocibus tres literæ, *Beth*, *Mem*, *Ajin*, eodem modo pictæ vel sculptæ leguntur: Cui malo etsi hic loci adjecta interpretatio, & literarum situs, medentur, idem tamen in sequentibus minime locum habet. Cum v. gr. hæ literæ

bis conjunctæ inveniuntur, / quis adeo divinus sit, ut utra duarum posteriorum similium pro *Beth*, *Mem*, vel *Ajin* accipienda sit, scire possit & docere? Quod idem de *Vav* & *Ajin* est statuendum, quæ sola quantitate differre videntur, Δ & Δ.

Porro in iisdem vocibus eadem litera *Lamed* ita diversimode pin-

pingitur, ut tres quatuorve diversæ literæ videri possint,

J 1 ^ N / quæ' non nisi ex hypothesi, numeroque & situ, ac denique reliquarum linguarum harmonia, eædem esse deprehenduntur.

Denique, etsi jam octo literæ notæ sunt, tamen ultra viginti diversi characteres adhuc supersunt ignoti vel incerti; cum tamen inter eruditos constet, Alphabetum Orientale plures non agnoscere literas quam duas & viginti. Ex quo rursus sequitur, easdem literas vel temporis injuria vel describentium negligentia ita esse deformatas, ut sibi ipsæ dissimiles evaserint, & de novo diligenter & accurate recognoscendæ sint & describendæ. Quid quod eædem numero literæ apud Gruterum, Sponium, & Anglos diversissimis modis repræsententur?

Quod reliquas inscriptiones ab Anglis feliciter erutas attinet, in illis literarum quarundam similitudo, diversi numeri, & varia lectio, turbas dant. Similes hæ sunt, **y y y y y y**

tum **b 5 3 3 3** / denique **h h h h**; quæ mirum

quantum in codice impresso, & Schedis M., quas amplissimus Dn. Cuperus, pro suo in hæc Palmyrena monumenta studio, nobiscum communicavit, (cum quibus Dn. Halifaxii characteres, quos Cl. Hyde exhibet, amice conspirant) differunt. Pro

y Halmæ, Schedæ Cuperianæ & exemplar Halifaxii fere constanter **y** repræsentant. **y y** in MS. plane cohærent,

ut si divellas, plane incertum sit, **y y** esse debeat, an **y y** / an denique **y y**. Id quod, dum singulæ literæ

nondum cognitæ sunt, maximam sane difficultatem pariat necesse est. Similiter pro **3** / quod est in excusis, in Schedis & ex-

emplo Halifaxii apud Hydium modo **3** / modo **b** vel **b** occurrit.

O o o o

Præ-

Præterea in inscriptione XII. lin. pen. hæ literæ
 4 4 3 3 3 leguntur, quæ in exemplo Cuperi
 M^s non occurrunt. Quemadmodum ibidem ultimæ li-

teræ 4 4 4 H 2 plane alio ordine leguntur

2 H 4 4 / quam posteriorem lectionem, utpote à
 magis fida manu profectam, & commodiore, ex nostra saltem
 hypothesi, sensu, veriorē esse putamus.

Rursus, cum quædam literæ monumenti XIX. in XII. &
 XIV. occurrant, 2 6 3 5 / atque inde eandem Scripturam
 in illis tribus esse pateat; cuivis mirum videri debeat, in duo-
 bus illis, duodecimo, inquam, & decimo quarto nullum 2 / 1

occurrere; cum tamen nullo modo verisimile sit, fieri posse,
 ut in duabus tam prolixis inscriptionibus nullum *Vau* occurrat,
 quod in tam brevi, XIX. sexies recurrit; quanquam *Vau* apud
 Orientales dominetur, & ut copula, & ut litera ad varias for-
 mationes nominum verborumque plane necessaria: unde rursus
 justa suspicio nasci possit, illud nova metamorphosi in aliam li-
 teram esse transformatum, ac pro eo sive à quadratario Palmy-
 reno, sive à describente Anglo literam 3 adhibitam esse, ceu
 quæ ex 2 levi infimæ literæ flexu sinistrorsum reducto pos-
 sit nasci.

Quæ literæ monumentis XVII. & XVIII. occurrunt, mihi
 quidem dubium non est, quin eadem plane sint, ac reliquæ,
 sed luxuriante manu quadratarii vel descriptoris ex quadratis in
 rotundas mutatæ; quemadmodum quotidie in nostris ipsorum
 scripturis videre licet, dum alii adstrictius scribimus, nulla cir-
 cuitione & ornatu literarum usi, alii vero liberalius supra vel in-
 fra flexus quosdam, apices, caudas addimus, & mira rectarum
 literarum inflexione & detorsione, quasi totidem ornamentis de-
 lectari

lectari solemus. Sic literas hasce 4 & 9 / 4 & 9 /

ω / ω / & forte W easdem esse statuimus, pro scul-
ptoris lubitu non nihil inflexas vel distortas.

Quæ omnia cum id genus aliis, quæ consulto prætermitti-
mus, etsi mirificas & plane insuperabiles difficultates ostendere
videntur: nolim tamen, B. L. eo à me dicta putes, quo vel
meæ ignorantix asylum quærere, vel alios ab his mysteriis in-
dagandis abstertere velim: sed ut tute existimes, satis ne tutum
sit mihi omnibus subsidiis destituto ulterius pergere & erroris
temeritatique *periculum* adire. Quod si tamen levibus conje-
cturis duceris, quibus ego quidem minus delector, minime de-
est, quod tibi liberali manu impertiar.

En igitur *Odenatum Edilem curulem*

. 4 3 4 X 3 4 4 4 4 H
N N N N N N N N N N

. H 4 3 4 4 4 4 4 4 4
N N N N N N N N N N

In prima voce præter *Aleph* reliquæ omnes literæ ignotæ sunt,
sed tamen universæ aptæ natæ nobis exhibere *Odaivaðaiā*, *Oda-*
nathum. Nempe secunda litera sit 7 Hebræum, ex 7 mo-
numenti XIX. detortum, lineis rectis superiori & inferiori, lu-
xuriante manu nonnihil inflexis & curvatis in hunc modum

4. Tum 3 numerus apud nos ternarius, sit 3 mon.
XIX. numerus itidem ternarius, qui ibi *Jod* valebat: & sic ha-
bebimus jam 7^m *Odaiv*, & 3 itidem *Jod* erit inferne cauda
auctum ob nexum cum antecedente, quæ litera sequenti N jun-
cta dabit terminationem 4 / jâ, ut in *Chasðajâ*, *Ebrâjâ*, &c.
Cum ergo sic natum sit 4 - - 7 / facile bona tua pace, B. L.

supponere licebit $\aleph$ & $\beth$ esse $\daleth$ & $\beth$ / vel $\aleph$ / vel denique $\daleth$ quod nobis hactenus perinde est ; ut adeo integrum sit $\aleph \beth$ *Odainathaja*, terminatione Syra, pro quo Græci Latini-que dixerint ΟΔΑΙΝΑΘΟΣ , *Odanathus*, per AI vel Æ adeo scribendum, non per E simplex.

Nomine sic expedito, forte etiam dignitatem hominis vel munus inveniēmus, *Ædilis curulis*. Duæ primæ literæ notæ sint ex hypothesi, $\aleph \beth$ / tertia, quæ in codice impresso subtilius pingitur, & fere cum sequenti conjungitur, in Schedis MS & apud Halifaxium clarius legitur $\beth$ / quam nemo negabit posse esse $\beth$ / ut supra vidimus ad monum. XIX. ut sit $\aleph \beth$ pars nominis Chaldaici *Adargezârâjâ* Dan. III. 3. Quod sequitur $\beth$ / poterit esse $\beth$ *Caph* Hebræum quod Arabibus addita superne lineola à dextra sinistrorsum descendente in MS. pingi solet, $\beth$ / $\beth$ notum est pro *Fod*. Sit ergo $\daleth$ / quod in MS hoc modo scribitur, $\daleth$, pro $\beth$ *Lamed*, quod in monumento Romano vidimus non absimiliter scriptum $\daleth$ vel $\beth$. Quo pacto tandem nascetur integrum $\aleph \beth \daleth$ / quod Syris & Rabbiniis notat *Architectum* ; ut non difficile sit suspicari, *Odænathum*, qui in Græca inscriptione $\delta \lambda α μ π ρ ὅ τ α - τ ο \varsigma \varsigma υ ν κ λ η τ ι κ ὅ \varsigma$, *Clarissimus Senator* audit, præterea etiam fuisse *Ædilem* ; cujus ordinis qui apud Romanos erant, *curare debebant*, ut aqua ductus, cloacæ, ædificia, sive privata, sive publica, munda essent & integra ; tum templa, basilicas, theatra, porticus, stadia, fora, curias, mœnia reficere & exornare. Qui adeo Syriace $\aleph \beth \daleth$ *Architecti* merito suo dici potuerint, quemadmodum in nostris quoque regionibus passim, qui in oppidis, vel civitatibus, ædificiis publicis, mœnibus, fossis, aliisque sunt præfecti, *Architectorum* nomine, *Boumeesters* / appellantur. Sed hæc

hæc hætenus ponimus, non asseveramus, cum in fine hujus postremæ vocis adhuc alia litera inveniatur H, quæ apud Syros & Rabbinos in hoc nomine non occurrit.

Quod si tamen his hypothefibus, tanquam probabilibus, porro insistere liceat, non difficile erit in Schedis *Cuperianis* & *Halifaxianis* ultimam quoque vocem intellectam dare. Est illa

Ⲭ H y ʿ y / & in versione Græca εἰς τὸ παντελὲς αἰώνιον τιμὴν, in perennis ævi honorem. At y / quam pro ʿ modo accepimus, bis occurrit, initio & medio, Ⲭ in fine, Ⲭ-ʿ-ʿ / unde mox exsurget, quod extremis Græcis ex parte saltem respondeat, Ⲭⲉⲗⲉⲙ / εἰς τὸν αἰῶνα, in æternum &c. ut ʿ sit y *Ajin*, & H sit ʿ.

Cum vero monumentum illud etiam filiis serisque nepotibus conditum sit, αὐτῶ τε καὶ υἱοῖς αὐτῶ καὶ υἱωνοῖς, ipsi & filiis & nepotibus, in Syriaco esse debet בנין ולבני בניא vel לילדין ולילדי לדיא / natis & natis natorum, vel simile quiddam. Atqui in editione Ultrajectina bis, ter, eadem literæ reperiuntur, quæ harum similibusve vocum ibi latentium suspicionem injicere possint, mihi certe semper illam injecerunt, etsi adhuc usque diem, quo hæc jam scribimus, tam felicibus esse non contigit, ut filios nepotesque potuerimus invenire. Faciamus ergo rursus periculum, si forte tandem res succedat. *Fortior in fulva novus est luctator arena.*

Literæ, in quibus filii nepotesque latere possint, hæc sunt:

Ⲭ 3 3 ʿ ʿ 3 Ⲭ ʿ ʿ 3
 , , , , ,
 Ⲭ 3 ʿ ʿ 3
 Ⲭ , , ,

Si à postrema voce initium fiat, liquet mediam literam obstare
 O o o o 3 quo

quo minus 𐤒 legi possit, cum illa 𐤒 sit, sive 𐤒 loco 𐤒 sive 𐤒 . Quod si vero mediam illam 𐤒 inferne circello orne-
mus, mox *Daleth* fiet, 𐤒 . Cujusmodi mutationem nemo, nisi plane morosus, non concedet: cum certum sit, infimam illam appendicem vel temporis antiquitate facile exedi potuisse, vel ab illis, qui descripserunt, festinatione omitti. Sic dico: 𐤒 est, ut modo in nomine *Odenathi* vidimus, 𐤒 *ja*, apud Chaldaeos, & quandoque etiam Syros, terminatio pluralis emphatica nominum masculinorum; 𐤒 est 𐤒 *jal*; ut iam habeamus 𐤒 *jal-aija*. Sola ergo media haecenus desidera-
tur ad conficiendum 𐤒 *jaldaija*, filios, natos. At illa est 𐤒 *Lamed*: sed si infra circellum addas, 𐤒 / erit *Daleth*, ipsa illa litera quae erat quaerenda. Liceat ergo bona Le-
ctoris venia ex 𐤒 facere 𐤒 / & habebimus tandem 𐤒 𐤒 𐤒 / 𐤒 *Jaldaija*, vocem commodam, forma, significatione, usu Chaldaeo-Syram, qua nulla nobis hic loci optatior poterat exhiberi.

Hinc si ad primam vocem recurramus, 𐤒 𐤒 𐤒 / 𐤒 / levi transpositione literarum 𐤒 & 𐤒 fiet 𐤒 / & denique litera una ex sequenti voce repetita, 𐤒 / itidem filii, nati.

Quid ergo, inquires, secundae voci 𐤒 fiet? idem quod ultimae. Addatur tertiae literae infra circellus ille, & erit 𐤒 sive *Daleth*, 𐤒 *Faldin*, sed uno *Iod* redundante, quod sc. primae voci est ablatum, & eo diximus referendum.

Sed

Sed ulterius me provectum sentio, quam quidem ipse, cum modo hoc monumentum aggrediebar, cogitabam. Necdum tamen ita confecta res est. Neque enim, si jam legamus ילדין ילדיא / habebimus, quos quærimus, *natos & natos nato- rum*, sed scriptum oportebat, ילדין וילדי ילדיא. At *Vau* copulativum deest voci secundæ, & hæc præterea absoluta est, cum deberet esse constructa; ut nova adeo emendatione opus sit: quam etsi in re nova & ignota, ac nunc demum indaganda, crebro adhibere reformido; hic tamen insperato successu quasi elatus, & audacior factus, confidenter instituo, & sic olim sculptum, nunc legendum esse pronuncio, ילדין וילדי ילדיא *Jaldin vejalde* (vel *vejaldai*) *jaldaija*. In qua re ipsos Venerandos Clarissimosque Viros, Dn. *Smithum* & *Halifaxium*, testes ac iudices appellare non verebor, utpote fatentes cum in ipsa præfatione, tum deinde in notis, summa festinatione hæc monumenta descripta esse, atque adeo mendas quasdam facile irreperere potuisse. Qua de re tantum abest, ut Dn. *Halifaxio* negligentia dicam scribendam existimem, ut è contrario omni laude dignissimum arbitrer, & publice illi gratias agam, qui tam insignia venerandæ antiquitatis monumenta ex squalidis Arabum desertis in Europam intulerit, nobisque occasionem dederit ingenii exercendi, & literas hæc Palmyrenas, matris Hebrææ, uti in progressu videbimus, genuinas filias, cognoscendi & bonam partem restituendi. De festinatione vero quis miretur? Quotusquisque enim in istis magnificæ urbis ruinis, iisdemque latronum speluncis, ut omnia lustret, & nova identidem inveniat, non festinet? In hisce vero postremis verbis dum eadem literæ toties recurrunt, eccui oculi non præstinguntur?

Sed hætenus satis erit & difficultates ostendisse iustasque tergiversandi causas, & simul etiam monstrasse, non ita desperatam esse horum monumentorum causam, quin alii viri docti, quibus felicius ingenium, major linguarum Orientalium cognitio, & firmiora, quam nobis, subsidia obtigerint, reliqua omnia, quæ nostrum captum & diligentiam fugiunt, facile & feliciter sint expedituri.

Sed

Sed quænam illa sint subsidia, quæ aliquid ad hanc rem conferre possint, aut unde petantur? A nummis, inquam, veterum Muhammedanorum & Turcarum, fortassis etiam Syrorum, Phœnicum, Carthaginiensium & aliorum, qui si non omnes per omnia his literis sint signati, singuli tamen quosdam saltem exhibeant: Tum a Bibliothecis librorum Orientalium, in quibus easdem literas Palmyrenas latere iusta nobis est suspicio. De nummis, exemplo sit elegantissimus ille Turcicus, quem Ampliss. Vir, Dn. G. Cuperus in Notis ad Lactantium de *Mortibus persecutorum* ex Tristano exhibet, pag. 135. scilicet in adversæ partis margine has sex continet, *H / J / Σ / X / Ε .. Η /*

vel forte *Σ*. quæ ipsæ etiam in monumentis nostris Palmyrenis occurrunt, atque adeo nobis argumento sunt, characteres Palmyrenos olim inde à primis Muhammedanismi temporibus, & multis post seculis apud Arabes reliquosque Muhammedis affectas adhuc in usu fuisse. *Tristanus* nummum illum ad *Chosroën* Persarum regem refert, de quo Ampl. D. Cuperus merito & prudenter dubitat: genuinum tamen eundem minimeque supposititium esse affirmamus. Quem adeo hac occasione paucis, quantum noster captus fert, illustrasse & suo domino restituisse juvabit, si forte ad alia quædam indaganda utilis esse possit.

Non esse vero illum *Chosroæ Persarum regis*, primo statim intuitu ex minutioribus characteribus Arabicis liquet, qui cum seculo demum decimo ab *Abu Ali F. Mukla* sint inventæ, & à *F. Bawabi* perpolitæ, nullo modo à *Chosroë* tot seculis ante usurpari potuerunt. Quid quod ipsa inscriptio illum *Gijathoddino* asserat, Turcæ Selgucidæ, Sultano Iconiensi? Sic quippe habet inscriptio: *Moneta Sultani potentissimi Gijathoddini Cai Chosrau F. Cai Kobadi*. At hic anno Christi *ciöccxxxvi*. rerum potitus est, mortuus anno *ciöccxlii*. Neque vero obstat, quod quidam forte putent, quod equitis effigies caput sole ornati in adversa parte conspicitur, & Muhammedani & Turcæ ab omnibus imaginibus abhorreere dicuntur; cum hic *Gijathoddinus*,

rhoddinus, homo profanus & voluptuosus, legibus Muhammedis minime passus fuerit se adstringi. Audiatur *Abul Faragius*, Historiæ Dynastiarum pag. 319. ex versione cel. Pocokkii: *Fuit autem Sultan Giyathoddin stultiloquio ac vino deditus, viam minime laudabilem insistens, cupiditatibus exitiosis indulgens. Filiam regis Gorgianorum in uxorem duxit, quam perditæ amavit, eoque ejus amore ductus est, ut imaginem ejus monetae imprimi vellet. Datum est autem ei consilium, ut figuram Leonis, cui insisteret sol, effingeret, ut ita Horoscopum ipsius referret, votique interim compos fieret.* Non magis itaque ab imaginibus, quam à vino, Muslimis pariter vetito, abhorruit. Sed quid si hic Tristani nummus idem sit, quem *Abul Faragius* designat? *أسد* *Ased* leonem Arabibus significat, *أسوار* *Aswâr* equitem. At facilis est in Ms. Arabicis literarum R & D permutatio, quemadmodum vel ex ipsius Pocokkii testimonio constat, qui in *Abul Faragii* textu sæpius variantes lectiones ostendit, quando D & R in Codicibus Manuscriptis alternant: Vide pag. 231. 302. 314. Sed quicquid de eo sit, neque enim temere crisin exercere velimus, satis jam constare arbitramur, nihil moribus suis alienum perpetrasse *Giyathoddinum*, quando nummum equitis effigie ornatum sculpi voluit.

Sed & illud ex eadem inscriptione liquet, quid *Tristanum*, vel illum, qui ipsi hanc inscriptionem explicuit, in errorem induxerit, ut *Chosroæ* Persarum regis nummum crediderit. Hic sc. *Kobadæ* filius erat, & *Giyathoddinus* ante susceptum imperium *Cai Chosrau* audiebat, & *F. Cai Kobadæ* erat, qui alias *Aladdinus* dicebatur. Solebant enim Turcæ veterum Heroum Regumque nomina amare, & ominis causa, credo, usurpare.

Quid vero, inquires, Turcæ cum *Sole*, Regum Persarum symbolo, qui *Solis Filii* vel *Fratres* audire amabant? Nempe igitur Turcarum Soltani ut Persarum nomina, ita & mores adoptabant, in primisque hic noster *Giyathoddinus*; cuius factum, quod ad præsentis nummi illustrationem egregie facit, *Bellovacensis* diserte his verbis nobis describit: *Sultanus iste, inquit, faciebat se proclamari DOMINUM TOTIUS MUNDI;* &

quando filius ejus fuit natus, clamari fecit, quod natus esset FILIUS SOLIS. Solis ergo & filii & fratres hi Sultani vocari volebant.

Quod vero idem Gijathoddinus se Dominum totius mundi appellari voluit, in eo Patrem Aladdinum est imitatus; qui cum imperium Selgjukidarum, discordia filiorum Keligj Arslani labefactatum instaurasset, eique pristinum decus restituisset, & longe lateque dominaretur, merito Rex mundi سلطان العالم est appellatus, teste Abul Faragio ex versione Pocokkii pag. 312.

Videatur etiam Leunclavius in Onomastico Turcico, allegatus Dureto in Thesouro Linguarum totius mundi, pag. 487.

Cum ergo, ut è diverticulo in viam redeamus, unicus hic Gijathoddini nummus, præter minutos & hodiernos characteres Arabicos, etiam quadratos majusculos exhibeat, eosque magnam partem Palmyrenos; perquam vero simile est, in aliis veterum Muhammedanorum Turcarumque numismatibus eisdem pariter occurrere, ut vetus Alphabetum Arabicum, atque adeo Palmyrenum nostrum, ex iisdem restitui posse videatur.

Addi vero poterunt etiam Phœnicum Afrorumque nummi, qui quasdam Palmyrenas literas præ se ferunt. Sic apud Illustr. Vaillantium, Regum Syriæ pag. 200. in uno nummo Antiochi

xv. hæ tres jam occurrunt, 3/ X/ & X. Apud Eminentissimum Norisium, de Epochis Syromacedonum pag. 74. &

Aldretum, Antiquit. Hispanicarum pag. 177. & 179. H

legitur. Quæ literæ quin utrobique ejusdem sint valoris equidem vix dubito. Ut adeo antiqua numismata vel nostris monumentis Palmyrenis lucem affundere, vel ab iisdem illam foenerari possint. Quam ob rem ejusmodi numismatum ectypa multis modis videre optem.

Scilicet veteres Arabes inde ab antiquissimis temporibus Syrorum literis usos fuisse, testis est omni exceptione major Diodorus Siculus Lib. xix. p. m. 723. ubi Arabes Petræos, quos & Na-

Nabataeos vocat, *epistolam* Συρίοις γράμμασι *Syriacis* literis scriptam, ad *Antigonum* Syriae Regem misisse narrat.

Sed & post Muhammedis tempora Arabes Syrorum literis usos testatur Vir Cl. in Oriente olim & Orientalibus versatissimus *Christ. Ravius*, *Grammatica Generalis Ling. Orient.* quam Anglice edidit, pag. 102. 103. quando se Ephesi in templo, à Turca quodam in honorem *Jesu Christi* structo, tabulam vidisse narrat, antiquis Arabum literis inscriptam, *quæ plane Syriacæ sint*. Imo quod magis est, ipse membranas quasdam Arabicas se possidere ait, *charactere Cufico* inscriptas, *qui proxime ad genuinum Syrorum accedat*. Similiter & Cel. *Pocokkius Joh. Gravium* fragmenta quædam Alcorani, itidem in membranis exarata, ex Ægypto attulisse narrat, pariter *veteri charactere Cufico scripta*. Vide *Notas* ejus ad *Historiam Arabum* pag. 158. & adde *Hottingerum*, de *Bibliothecis Orientalibus* pag. 105.

Etsi vero mihi non constat, veterem characterem *Cuficum* esse nostrum hunc, quem quærimus, *Palmyrenum*; quin potius illum ad Syrum *Estrangelum*, quem vocant, & Nestorianum propius accedere autumo: tamen Bibliothecas librorum Orientalium sedulo excutiendas arbitror, nullus dubitans, quin sive ex ipso illo Characterem *Cufico*, sive ex historica descriptione, aliquid, atque adeo multum lucis ad *Palmyrenam* literaturam accedere possit. Sunt non nulli hujus generis libri in instructissima illa Bibliotheca Lugdunensi; sed sive illæ sint severæ istius leges, sive Præfecti in custodiendo religio, facilius ex Arabum desertis & ruinis *Palmyræ* nova ænigmata sperare liceat, quam ex ista bibliotheca, dum, qui nunc sunt, vigeant mores, quicquam subsidii ad illa solvenda impetres.

Alia itaque res aggredienda erit via, & qui novissime has Inscriptiones *Palmyrenas* in Europam invexerunt, & nobis hæc non ingrata negotia facessiverunt, ANGLI sollicitandi erunt, qui pro singulari suo in Literas Orientales studio veterem apparatus librorum Orientalium, quem Celeberrima *Oxonienfis* Academia jam pridem possidet, identidem novis iisque insignibus accessionibus augment. Hos inter Vir. Rev. & Clariss. Dn. *Huntingtonus* solus septingentos libros manu exaratos, opima sane

Orientis spolia, in Bibliothecam illam, vel minimum in Angliam, intulit, in iisque non paucos Mendæorum sive Nabathæorum, qui vulgo *Christiani S. Johannis* audiunt, imo etiam Tatarorum. Quid si vero etiam inter illos *Palmyreni* delitescant, vel saltem ad characterem Palmyrenum proxime accedentes? Ego sane Clarissimos doctissimosque Viros, qui literas Orientales in Alma illa Academia tractant, & libros illos versant, quod bona illorum pace fiat, per communia Musarum sacra summo quo possum studio etiam atque etiam rogatos atque oratos velim, loculos suos excutiant, & thesauros istos recognoscant. Sed fieri potest, ut fallar, & nulli libri characterem Palmyreno scripti supersint. Consulatur ergo *Noveirius*, qui de *varia Arabum Eruditione* complura volumina scripta reliquit, & mirum ni etiam de quadrato illo sive Arabum, sive Turcarum characterem quædam exhibeat. Scripsit & *Macrisius* inter alia de *Arabum nummis*, ex quo pariter quiddam, quod ad præsens institutum faciat, erui posse videatur, si cum antiquissimis Chalipharum nummis conferatur. Quod qua ratione confici possit, hic exponere non pigebit.

Muhammedes sc. ejusque successores, sigillis suis, quibus ad literas & diplomata obsignanda utebantur, symbola sua insculpi curabant, quemadmodum *Greg. Elmacinus* in historia Saracenica pluribus exemplis ostendit. Muhammedis hoc erat, ללסהרתין *in duplex testimonium*; Othmanis, *Credo in Deum creatorem & administratorem*: aliorum alia, quæ apud *Elmacinum* est videre.

Cum vero tandem *Hagjagjus* etiam nummos cuderet, illis symbolum imprimi voluit אללה צמר *Deus est Dominus*. Ex quo tempore reliqui successores idem sunt imitati. Adeo ut qui Symbolum Chalifæ cujusquam noverit, idem quoque nummum ejus mox legere & explicare sciat. Sic certe non dubitamus, quin in nummo *Gijathoddini* supra memorato, quemadmodum in postica recentioribus literis Arabicis nomen & titulus sculpta sunt, ita in parte antica symbolum characterem Syro majusculo exhibetur, quod qui ex historia Turcarum, in primisque *Selgjudarum* eruerit, idem nobis hunc nummum explicatum, eademque literas ejus omnes dederit inventas.

Sed

Sed tempus est, ut videamus, quantum ipsi haecenus in *Palmyrenis* profecerimus. En itaque *Alphabetum*, quousque illud ex monumentis XIX. & XII. Anglorum, & ex XXIII. Romanorum cognoscere datum est.

XXIII. XII. XIX. Hebr.

N X X N Aleph

⌒ . . ⌒ Beth

J J . . ⌒ Gimel

⌒ ⌒ ⌒ Daleth

⌒ ⌒ He

⌒ ⌒ Vau

⌒ ⌒ Zaijn

⌒ ⌒ Chet

forte ⌒ . ⌒ Tet

⌒ ⌒ Jod

⌒ ⌒ Caph

⌒ ⌒ Lamed

⌒ ⌒ Mem

⌒ ⌒ Nun

⌒ ⌒ Samech

Pppp 3

⌒ Ajin

XXIII. XII. XIX. Hebr.

𐤀

𐤁

· 𐤂 Ajin

𐤃

𐤄 Pheh

· 5 ·

𐤅 Sade

·

·

·

𐤆 Koph

·

𐤇

𐤈

𐤉

𐤊 Resch

·

·

6

𐤋 Schin

· f. 𐤌

𐤍

𐤎 Thau

Sic ergo habet hactenus Alphabetum Palmyrenum cognitum: quod cum Judaico accuratius conferre non abs re erit.

𐤀 *Aleph* ergo, & 𐤁 / ut suspicamur, sic satis conveniunt cum 𐤀 Hebræo, quod in hunc usque diem à Christianis hebraizantibus vix aliter atque Palmyrenum pingi solet: ut facile observabunt, qui vel suam ipsi scripturam, vel aliorum attente considerabunt.

𐤂

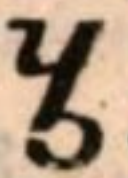
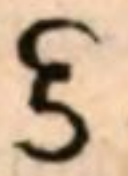
Beth in Inscr. Rom. pariter respondet 𐤂 Hebræo.

𐤃

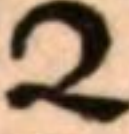
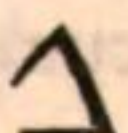
Gimel pariter originem suam ostendit ex 𐤃 Hebræo; quod uti rite pictum figuram nominis sui, sive 𐤃 *camelum* refert, sed vulgo compendii causa oblongum gibbosumque corpus contrahit: ita apud Palmyrenos non tantum capite est diminutum, sed & ipso corpore, remanente solo collo cum pede anteriore. Nisi forte, quod facile suspicari liceat, vel temporis injuria, vel incuria describentis, huic literæ aliquid sit detractum. De quo certius quiddam statuere poterimus, si quando novam istius monumenti descriptionem Roma nacti fuerimus.

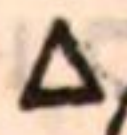
𐤄

Daleth in Inscr. XIX. non minus Judaico respondet, nisi

nisi quod infra exigua lineola ornetur, an oneretur potius? cum quo in Inscr. Romana forte conferre licebit . Sed superiore linea in medio deorsum incurvata, & cauda nonnihil aucta, inde nascitur, quod est in Inscr. XII. & XIV. / unde porro liberaliore & luxuriante sive quadratarii Palmyreni, sive describentis D. *Halifaxii* manu in Inscr. XVIII. est / In monumento XIX. cum editionis Ultrajectinæ, tum Oxoniensis, supra hanc literam punctum occurrit, quod ab ipso quadratario sit, & ad integritatem literæ pertineat, an errore quodam natum fuerit, dicere non habemus.

 He rursus sua se figura Hebræum prodit, nisi quod linea sinistra transversæ plane jungatur, cum in Hebræo eo usque non adscendat, sed vacuum quoddam spatium relinquat.

 Vau in editione Ultrajectina minus respondet Hebræo; at Cl. Hyde in *Appendice ad Religionem veterum Persarum* longiusculum exhibet, quo pacto rursus ad Hebræum proxime accedit, sed infra, pariter atque *Daleth*, lineola auctum. Quod vero in Inscr. Rom. legitur plane diversæ figuræ est, & Syriacum videri possit, angulatum tamen pro rotundo, vel pro O.

 Zajin. Neque hoc Hebræo ullo modo respondet, neque cuiquam alii sui nominis & ordinis characteri Orientali, nisi quod *Duretus* in *Thesouro Linguarum* pag. 345. ex *Theseo Ambrosio*, Alphabetum quoddam *Chaldaicum* exhibet, in quo *Zajin* nostro Palmyreno non admodum dissimile occurrit, quemadmodum etiam *Vau* triangulare / ubi tamen basin literæ alia adhuc lineola transversa secat.

B *Het* rursus quantum quantum Hebræum est, nisi quod prima linea nonnihil incurvetur, ut ab *He* distinguatur; quemadmodum idem *Het* eadem lineola etiam à Judæis Germanis inflecti solet.

Utrum **U** an **N** sit, in medio relinquimus, cum hactenus non nisi semel in nomine *Odenathi* occurrat, ubi alterutram literam valere necesse est. Est vero ubi & **7** esse possit.

3 est *Jodh* Hebræum, sed ad exilem figuram augendam geminatum, quemadmodum & Samaritani fecerunt, uti recte attendenti liquere potest. Unde porro natum est **3/** & ob nexum cum præcedente elemento **3/** quod est, si paululum inclines vel sinistrorsum prosternas, ipsum Samaritanum **ⲙ** vel **ⲙ**.

5 *Caph* in Inscr. XII. est & ipsum ex Hebræo **ⲕ** ortum, superne lineola auctum, quemadmodum fere & Samaritanum, ex quo denique ortum Arabicum **ⲕ/** quod in codicibus Africanis, & in nummis. Alterum **ⲕ/** quod in Inscr. Romana occurrit, hinc plane abludit; sed cum **ⲕ** Mendæorum videri possit convenire, si superiorem lineam transversam temporis antiquitate exesam statuamus; de quo Cives Romani ex *αὐτοψία* melius judicabunt.

γ **4/** *Lamed*, in Inscriptionibus Anglorum, & **1** vel **ⲙ** in Romana, ad **ⲕ** Hebræum ita accedere contendimus, ut suam ex hoc originem manifeste præ se ferat. Nempe
ge-

genuinus illius literæ ductus is est, ut baculum nobis delineet inferne incurvo stimulo armatum, ad agendos boves. Hebræi stimulo satis grandi retento, lignum seu ductum superiorem ad spatium lucrandum contraxerunt: reliqui Orientales populi stimulum variis modis mutarunt. Samaritani in lineam rectam re-

trorsum inflexerunt **L** / Syri itidem, sed antrorsum, **J**,

quemadmodum & Arabes Asiatici, in medio brevius, in fine proluxius. Palmyreni retenta inferne curvatura sinistrorsum ducta, supra etiam lineola ornarunt, cum ipso ductu essentiali in acutum angulum coeunte, quemadmodum ex Inscr. Romana li-

quet **J** / Hanc vero ipsam lineolam simplicem & rectam alii, five describentes, five quadratarii, porro majoris ornatus gratia inflexerunt, eadem plane ratione, qua *Jod* Latinum scribi videmus, quod nunc hoc modo pingitur **J** / mox isto, **J**. Rele-

cetur enim ex hoc postremo caractere linea media transversa, & habebimus ipsum **J** Palmyrenum, quomodo quidem à quadratario sculptum contendimus in illis monumentis, quæ Doctiss. Angli descripserunt, teste illo apographo, quod Ampliss. *Cuperus* & Cl. *Hyde* exhibent. Inde vero porro nata sunt in edi-

tione Ultrajectina **y** & **y** / quorum hoc postremum corruptissimum est & plane spurium, vel minimum inferiori curvatura, quæ ad essentiam literæ facit, mutilatum; quemadmodum & in **1** / **^** & **^** quæ toties in Monumento Ro-

mano occurrunt, factum contendimus. Series itaque hujus literæ per varias Linguas & Orientales & Occidentales (nam & in his eadem est) hæc esto:

Lat.	Græc.	Palm.	Sam.	Arab.	Syr.	Hebr.
lll	λλλ	JJ	L	الل	لا	ל
		Qqqq				Mem,

Mem, sic perperam in nomine *Malachbeli* sculptum pro
 ut in sequentibus aliquoties recurrit, itidem originem He-
 bræam sapit, ut supra jam satis exposuimus, & proxime con-
 venit cum **Y**/ Samaritano. Sed longius ab illo recedit **H**/
 quod est in Anglicanis; etsi non ita, quin per Syriacum majus-
 culum & Mendæum **𐤠** facile eo reduci possit. Sed & ali-
 ter illud fieri potest, si quis *Cuperi* & *Halifaxii* exempla sequa-
 tur, in quibus extremitates omnes non nihil flectuntur in hunc
 modum, **ff**. Quemadmodum igitur apud **I**Ctos in Pandectis
 allegandis ex **π** Græco ortum est **ff**; ita pariter facile est ad
 concipiendum, quomodo ex **𐤢** Hebræo ortum sit alterum Pal-
 myrenum **ff** ex quo porro in nummo Gijathoddini, & edi-
 tione Ultrajectina natum est **H**.

Nun, ex Hebræo **𐤍** derivatum, lineolis transversis,
 quæ in extremitatibus sunt, propius junctis, & tandem in me-
 dio literæ in angulum concurrentibus, quemadmodum in mo-
 numento Romano **𐤍** / **𐤍** / & tandem **𐤍**. Etsi ibi quo-
 que *Nun* esse non temere statuerim.

6 Samech est ipsissimum Hebræum **𐤌**/ fine literæ per ipsum
 initium ejus paullo ulterius sursum producto. Nec multum ab-
 ludit **𐤌** Germ. **𐤌** vel forte **𐤌**/ *Aijn*, pro **𐤌**/ pariter ex
 Hebræo **𐤌** natum est, duobus apicibus superne lineola trans-
 versa junctis, eadem ratione atque apud Samaritanos & Arabes.
 Apud Arabes, inquam, ipsos in codicibus manu exaratis. Al-
 terum *Ajin* **𐤌** in Inscr. Anglorum caudam, quæ in Hebræo
y est,

Y est, dextrorsum retorquet, fere in hunc modum U / unde natum est U / Inscr. xiv. & L / Ibid. & xii. quorum illud justo brevius, hoc longius æquo esse arbitramur, si autographo *Halifaxii* standum sit.

☐ *Pheb*, Inscr. xix. itidem originem suam ostendit ex D Hebr. nisi quod ex *Ore* rotundo fiat quadratum, dente superiore etiam eliso.

S *Ssade*, Inscr. xii. in voce antepenultima X 3 S Y pro Hebr. Syroque שׂל quod *cippum*, *sepulcrum*, *monumentum* notat, rursus ex Hebræo ש ortum est, posteriori apice decusso, ut ex ש fiat s / S.

Koph hætenus ignoratur. Apud Samaritanos, Phœnices, Afros, est P / P / Q / itidem originis Hebraicæ ex ק / Sed hujus nihil simile in Palmyrenis observatur; nisi forte C, quod est in extrema Inscr. Romana, huc placeat referre.

h *Res*, satis convenit cum Hebræo, sed apice justo longiore auctum; ex quo porro vacillante, credo, describentis manu est S / quod suam cum altero convenientiam in exemplis *Cuperi* & *Halifaxii* satis prodit.

Schin vel *Sin* itidem hætenus desideratur. Nisi quod pro ש in voce שׂר אָ æque adhibetur 6 / atque in voce סרסור, in qua apud Rabbinos bis *Samech* ponitur, apud Arabes *Sin*.

Thau pariter dubium est, cum in nomine *Odanathi* incertum sit, utrum per *Thau* an *Teth* veniat scribendum.

Quod si tamen novæ conjecturæ locus & venia detur, in Mon. Romano hæc litera E pro *Thau* adhibetur. Ipsum scilicet *Aurelium Heliodorum cum uxore & liberis*, & geminata illorum

(Pro) Salute & Salute Conjugis & Liberorum ejus, Aurel.:
Helio.:or.:

Hic, inquam, nomen *Salutis* bis habemus, אַרְבָּעָא & אַרְבָּעוֹת duplici forma, & forte etiam genere, masc. emphatico, & foem. constructo, pariter atque apud Arabes variam formam & duplex genus admittit: cum א præfixo, pro על vel ל. Quemadmodum vero secunda litera in his vocibus ex hac hypothese ר / R valet, neque multum adeo differt à Rabbinico vel altero Palmyreno, ה / ita eadem in nominibus אַרְל עֵלָא ר. Aō.

Rel.: Helio.:or; ut de hoc adeo characterē nemo dubitare possit. Porro, ut in Aglib'elo & Malachb'elo vidimus literam ע vo-

cis בַּעַל bis sculptam eodem modo atque ב / ב inquam pro א / ita hic pariter in utraque voce: quod describentium festinationi acceptum est ferendum.

Cum vero supponimus in אַרְבָּעוֹת literam א venire pro ת *Thau*, perquam illud commodum accidit in sequente voce .: אַתָּה ubi ut *Thau* bis scribitur, ita quoque א bis sculptum invenitur, adeoque *Conjugem* nobis repræsentat, quæ Chaldæis אַתְתָּה *Jtethâ* audit.

Pro sequenti figura W / apud Gruterum duo characteres occurrunt, ז / ex quibus illa est conflata. Sed mihi non est dubium, quin tres sculpti fuerint, qui valerent ה, & וי ut legi possit, quod debet, אַתְתָּה וִילְדוֹ *Conjugis suæ & Liberorum suorum*.

Quippe *Liberorum* vestigia supersunt in sequenti .: לְדוֹ...: ubi si initio & fine suppleas *Fod*, nascetur ipsa, quam quærimus, vox וִילְדוֹ / *Faldôis*, pluralis composita ex וִילְדִין *Faldin liberi*, & affixo הִי *ejus*, ut primo sit וִילְדוֹהִי *Faldohi* vel *Faldauhi*; inde vero, ex veteri pariter ac hodierna pronunciandi scribendique ratione, *Faldôis*, vel *Faldani*. Cui tandem copula jungi

jungi debet וילדי & liberorum ejus. תפ .:תת additum est
 / quod forte ה erit, ut sit תתה Conjugis ejus.

Sic tandem ipse *L. Aurelius Heliodorus* sequitur. *Aïrel*, vel
 forte *Aïreli*, nullam difficultatem habet, nisi quod X hic
 loci ignoretur, & forte pro *Jodh* veniat, quod nunc in medio
 relinquimus. In *Heliodori* nomine duæ rursus literæ in Edi-
 tione *Ultrajectina* in unam coaluerunt, C & A in M/
 quarum cum posterior sit L, priorem aliquam ex adspiratis esse
 oportebit, ac, nisi me conjectura fallit, *Aijn* erit, Δ/
 angulis plane detritis, & à describente in modum C inverfi de-
 formatum, C. Ut jam habeamus על Helio. . . Sequitur
 mox R; sed αὐτοῦσία, credo, docebit, literam hic omissam esse
 vel exesam, ut sit על Helio. . or, & addito D, עלדר
Heliodor.

Sequuntur duæ voces, quæ munus *Aur. Heliodori* describere
 videntur;

נב) א 1 ב נ vel plenius נב) א 1 ב נ

א ב ר .: ל .: ד apud Sponium א ב ר ב ר

Harum vocum posterior *magnum* dicit, ut conjectura sit, *Ma-*
gnum aliquem *Præfectum* fuisse; id quod magis liqueret, si vo-
 cem antecedentem etiam intelligeremus, in qua duæ adhuc li-
 teræ ignotæ vel incertæ manent, א 1 ב נ .: ל .: ד

quas qui nobis expediverit, de *Heliodori* nostri memoria, vel
 nobis potius ipsis, bene merebitur.

Virum certe clarum fuisse, vel divitem saltem & potentem,
 ex eo liquet, quod præter cætera καὶ τὸ σίγρον ἀργυρῶν, etiam
 hoc *argenteum signum* Dīs patriis statuerit, tanti ponderis, & ut
 credere par est, artificii, elegantiae, pretii, ut Imperator Au-
 relianus

relianus dignum existimaverit, quod Romam asportaret, ipsos *Deos patrios* Palmyrenorum, insigne & præclarum triumphi ornamentum.

Sed his utcunque expeditis, ad literas & linguam Palmyrenorum reverti æquum erit.

Quod itaque literas attinet, ex illarum recensione liquet, Palmyrenos in quibusdam duplici characterē usos esse, quemadmodum vel ex sola inspectione monumenti Romani, & eorum quæ Angli artulerunt, mox illico apparet. Id quod minime mirabitur, qui sciverit, quod *Bernardus* ad Mon. vii. ex *Plutarcho* notat, *Palmyrenos trilingues fuisse, Syros np. Armenos & Mesopotamēnos*; si tamen *Syri & Mesopotamēni linguis diversi fuisse dicendi sint*, ac non potius *dialectis*. Differentia vero hæc maxime patet ex *Vau, Mem, Caph, Aijn*, quæ toto cœlo inter se differunt: & procul dubio magis constaret, si omnes utriusque Alphabeti literæ cognitæ essent.

Quod si vero etiam cum Hebraico Alphabeto sedulo & attente conferatur, tanta convenientia deprehendetur, ut utrumque ex hoc maximam partem derivatum sit dicendum. In inscriptionibus certe Anglorum præter *Zajin, Thau, Tet & Mem*, reliquæ omnes sic satis Judaicis respondent; levi quodam additamento, detrimento, vel flexu tantum ab illis differentes.

Id quod minime mirum videbitur, si cogitemus, quod res est, Salomonem primum urbis conditorem, vel certe instauratorem, una cum colonis Hebræis horum etiam literaturam illo intulisse: quæ adeo altas ibi radices egerit, ut per varios casus & tot discrimina rerum, etiam post Israëlitas exactos vel oppressos, usque ad extrema urbis fata, superstes manserit. Levis enim illa differentia, quæ in appendicibus & inflexionibus quibusdam observatur, nobilitati & antiquitati originis nihilo magis derogare potest, quam mutatio illa, quæ in hodierna Judæorum scriptura occurrit, & apud Germanos, Italos, Mauritanos, aliosque tanta & tam diversa cernitur, ut sæpius obstupescas & in alium orbem tibi delatus esse videaris, si quando literas diversis locis scriptas videre contingat.

Ex Samaritanis, quæ talibus, hæctenus tantum duæ occurrunt,

runt, 3 / *Fodh*, & Δ / *Ajin*; Nam *Mem* & *Pheb* (si tamen *Pheb* sit, ac non potius *Beth*) æque facile ex Judaico derivari possunt Alphabeto, atque ex Samaritano.

Quod vero linguam spectat his monumentis contentam, illa facile intelligitur esse Syra, cum ex vocabulis ipsis, tum ex illorum flexione. Dominatur in illis terminatio emphatica Syro-Chaldæorum ^א / ut in *עלמא / רישא / ארחא / אופסא / חרא / אריתא* & in plurali ^א / ut in *ילדיא*. Ex quo fit, ut in voce *ארכילם* / τὸ ε perperam positum existimem, pro *א* / cum ratio linguæ exigat, ut dicatur *ארכילא* ὁ ἀγορανόμος. Est & pluralis absolutus in ין. ut *ילדין* & cum affixo *ילדוי* pro *ילדוהי* *nati ejus*, quæ pariter Syriaca sunt.

Cum autem variæ sint Aramææ linguæ dialecti, *Chaldaica* five *Babylonica*, qua Daniël & Esdras, & post illos Aquilas five Onkelos usi; *Syra Antiochena*, qua Maronitæ, qui Libanum incolunt, in hunc usque diem utuntur, quaque versiones Vet. Novique Testamenti factæ sunt; & denique *Affyriaca*, qua etiamnum Curdi & Nabatæi, five Mendæi, aut Christiani S. Johannis circa Bassoram utuntur: Si quis quærat, quænam ex his Palmyræ viguerit, & in Inscriptionibus etiamnum inveniat? Huic sine hæsitatione responsum velimus, vel Babylonicam ipsam esse, quæ in his monumentis occurrat; vel certe ad Babylonicam propius accedere, quam ad Maroniticam, quæ in Libano etiamnum viget. Cujus asserti sequentes rationes damus.

I. Cum Chaldæi pluralem emphaticum masc. forment per *aijâ*, ut *מלכא* *oi βασιλεῖς*, Syri vero per *א* / *מלכא*; Nos iscr. XII. offendimus *ילדאי* *Jaldaijâ*, non *ילדא* *Falde*; Babylonicam adeo terminationem, non Antiochenam.

II. Syri Antiocheni olim *mulierem*, *uxorem*, vocabant *אנתחא* *Antethâ*, adscito *Nun* ex *dages* forti, quam literam etiamnum in scriptura constanter retinent, etiamsi in pronunciatione rursum negligunt, legentes *Atethâ*. At Chaldæi *אנתחא* *Ittethâ* dicunt; quemadmodum & in Mon. Romano vidimus *אנתחא* / *Conjugem ejus*. Confer si tanti videbitur, Versionem Chaldaicam

cam Onkeli vel Aquilæ, cum Syriaca, Gen. 11. 22. & seq. & 111. passim.

111. Chaldæi passim in vocum varia formatione & inflexione *Cholem* amant, sive O longum; quod Syri, quoties cum *Van* radicali, vel ex radicali litera orto, scribitur, in diphthongum *au* mutant, eadem ratione qua integræ quædam nationes in Germania, quæ pro *Dood*, *Brood*, *Groot*, dicunt *Daud*, *Brand*, *Grant*. At vero in nostris monumentis tantum abest, ut hæc diphthongus *au* occurrat, ut è contrario in nominibus *Augusti* & *Aurelii* etiam omittatur, & in O adeo vocalem, vel forte *Kametz* A longum cum O mixtum *ao* mutetur, eodem modo atque Galli diphthongum *au* sua lingua sonare solent.

Denique 1v. Syri Antiocheni hodierni nullum *Dages* forte agnoscunt, adeoque literas in medio nunquam geminant; contra quam reliqui omnes Orientales, Hebræi, Chaldæi, Arabes, solent, ut & nostri Palmyreni, argumento plurium nominum propriorum, quæ in Græcis inscriptionibus leguntur, *MaN-Nai*, *VabaLLathi*, *MaTTa*, *NaSSumi*. Quomodo sane in marmoribus sculptum non esset, nisi eadem literæ in pronunciando etiam fuissent geminatae.

Ex quibus omnibus tandem sic satis constare arbitramur, Palmyrenam Dialectum, quantum quidem ejus in nostris inscriptionibus occurrit, vel Babyloniam esse, vel ad Babyloniam certe propius accedere, quam ad Antiochenam.

Sed & illud observandum, multo fecundiorum fuisse olim Palmyrenorum linguam, quam hodierna Syrorum; cum, ita uti fieri solet, ex vicinorum Arabum lingua multa vocabula adsciverit, quæ hujus ævi Syri non agnoscunt, vel certe in præstantissimis illius linguæ lexicis desiderantur.

Sed quid illud tandem linguæ sit, quod Mon. xiv. continetur, ego equidem lubens fateor me ignorare. Quod si enim omnia se bene habeant, & interpunctiones recte positæ sint, uti quidem pro diligentia & fide Dn. *Halifaxii* existimare par est; tametsi pleræque omnes literæ notæ sunt, tamen vix unam & item alteram voculam liquido extundere possim. Certissimus *Aramææ* linguæ Character, *Aleph* emphaticum, deest. Litera **N**

Rrrr

decies

decies ter vel quater occurrit ; Sed tantum semel in fine : cum tamen , si quæ Syrorum dialectus sit , sæpius ibidem recurrere debeat. Neque vero Arabicus articulus demonstrativus **ال** *al* usquam occurrit : ut neque Arabica esse possint , quæ hic sculpta sunt.

Unde facile adduci possem , ut crederem , Armenam , vel Parthicam , vel aliam quamcunque linguam barbaram esse , qua inscriptio ista est concepta , Heliodoro illi , qui monumentum dedicavit , vel quadratario , vernaculam. Quod si cui tamen supponere lubeat , interpunctiones minus feliciter positas , & literas quasdam loco suo motas esse ; & hinc arte critica uti liceat , conjuncta distrahere , ac distracta conjungere , & easdem literas alio ordine disponere : aliquid saltem elici possit. Ita scilicet ex **רֵאָאֵלִיאֵרֵאָ** facile sit nomen *Heliodori* eruere **רֵאָאֵרֵאָ** / **אֵ** --- vel **Ἡλιώδωρος**. Similiter in fine ex **לְמַעַלְלָא** fieri possit **לְעֵלְמָא** *eis τῶν αἰώνων* , quemadmodum Inscr. xii. Sed si hanc viam semel ingrediamur , vehementer vereor , ne omnia conturbanda sint & reformanda ; quod quam periculosum sit , nemo est qui ignoret. Et tamen vox penultima , seu quæ numeros

proxime antecedit , Syriacum sapit. Est ea **ܚ ܒ ܘ ܝ** / id est , ut conjicio , **ܚܒܝܬ** *Era* , qua nulla præsentis loco opportunior dari possit. **ܚ ܝ** / Prima & tertia notæ sunt. **ܘ** / quod insuper punctatum est , possit esse **ܘܐ** / quemadmodum illud quidem à Mendæis vel Nabatæis scribi solet **ܘ** / erectum pro prono **ܘܐ** Syrorum. Quo pacto tandem ultimum **ܚ** pro **ܘܐ** veniret , ut Syriacum Arabicumve **ܚ** vel **ܒ** , sed infra apertum , loco ejus quod Hebræis , Syris , Arabibus , ibidem clauditur. Unde denique **ܚܒܝܬ** conficeretur , quod *Eram* notat.

De numeris in extremo monumento occurrentibus etiam quiddam divinare liceret. Cum enim Græcis literis **Γ** **Ξ** **Φ** designetur

fignetur annus DLXIII. attento lectori primo statim intuitu liquere potest, apud Palmyrenos singulas monades singulis lineolis exprimi, decades vero litera *Jodh* 3/ toties repetita, quot decades veniunt describendæ. Numeri illi sic habent:

JJ|333Ξ 4/ ubi lineola, monados index, ter occurrit, 3 *Jodh* quod decadem notat, quater; denique 4/ *Thau* quod apud Hebræos & Syros *quadringentos* valet; ut jam habeamus CCCXLIII. Sed DLXIII. legere debebamus. Suspiciari ergo licebit, 3 *Jodh* bis omissum à describente Dn. *Halifaxio*, nec non literam ק/ hætenus ignotam, sed quæ in numeris valeat *centum*. Quod si ergo conjecturæ novæ locus sit, sic rescribendum existimem, JJ|33333Ξ ∴ 4. Hebraice utcunque תקיוויוואאא/

Sed satis jam conjecturarum, ut reliquas de hoc monumento suspiciones in medium proferre pigeat pudeatque. Experiantur & alii vires suas in hac Inscriptione enucleanda. Ego Davus sum non Oedipus, non צפנת פענח vel גלי רויא *revelator arcanorum*.

De inscriptionibus Romanis major spes est, fore ut aliquando integræ explicentur, cum de novo inspicere & recenseri possint. Earum una, *Aglibolo* sacrata, in hortis quondam *Carpensibus* fuit, altera *Soli sanctissimo* dicata apud *Matthæos*. Hanc *Sponius* primus integram edidit, & ex illo *Hydus*, sed characteribus adeo exilibus, ut multorum ductus agnosci nequeant. Eandem quoque Doctissimi Viri, qui *Acta Eruditorum Lipsiæ* edunt, nuper majusculis literis vulgarunt, unde alteri quoque nova lux affulget; at vereor tamen, ne doctiori manu descripta sit, quam firmiori, ita vacillantes quædam literæ in exemplo illo occurrunt. De novo itaque accurate describi, & singularum literarum

rum ductus, lineas, angulos, flexus, observari velim. Quod si ergo in Urbe vel Civis sit vel Hospes, quem literarum & antiquitatum Palmyrenarum cura aliqua & studium tangat, illum summo quo possumus opere rogatum atque oratum velimus, dicta monumenta recenseat, & describat, aut ab aliquo calligraphias studioso accurate describenda curet. Quo melius vero intelligatur, quid desideremus, Monumentum *Agliboli* formis Halmæ ita imprimi curavimus, ut simul numeros addiderimus, quo melius is, qui recensere instituet, observare & notare possit, si quando, ut sæpissime fiet, insignis quædam differentia occurrat. In specie sequentia observari velim.

- I. Annon alicubi lacunæ appareant, vel vestigia literarum erofarum, imprimis Num. 1. 74. 82. Similiter annon num. 68. 69. 70. trium literarum vestigia occurrant, atque annon num. 70. & 74. veri ductus dignosci possint?
- II. Annon literæ 2. 6. 14 49. 62. omnes convenient & eodem modo scribantur, quo num. 2, ut triangulum quodammodo constituent, sed uno angulo resecto vel aperto? Quænam item aliæ per reliquum Monumentum similes occurrant, atque annon in his etiam num. 79?
- III. Annon 5. 13. 48. 61. similes sint, & referant $\beth$ Hebræum, vel proxime ad illum accedant? quænam in sequentibus his similes?
- IV. Annon linea suprema n. 10. sinuosa sit, & inflexa, ut num. 25. 42. & quænam præterea aliæ his similes?
- V. Annon num. 4. 7. 9. 15. 28. 71. 77. 80. 87. vestigium appareat partis exesæ, quæ infra basin lineæ descenderit, ita ut videantur olim sculptæ similiter n. 11?
- VI. Utrum n. 19. duæ distinctæ literæ sint, similes n. 15. & 18, an vero una tantum?
- VII. Annon n. 20. 21. 96. in mediis literis aliqua scabrities inveniat, ut tuto statuere liceat, easdem esse atque 66. 67.
- VIII. Annon idem omnino ductus sit literarum 22. 94. 97. & quis genuinus universis illis communis?
- IX. Annon convenient 34. 78. 88?
- X. Annon item 3. 18. 32. aut an. 18. & 32. similes sint num. 11?
- XI. An

- XI. Annon convenient 45. 56. 70. 74.
 XII. An differant 36. 37. 54. 58. 72. 101.
 XIII. Utrum num. 89. 90. 91. 92. quatuor literæ occurrant, an duæ tantum?
 XIV. Annon 102. duæ distinctæ literæ sint, & quidem similes, & quales?
 XV. An 86. 98. 100. 103. eadem sint?
 XVI. An n. 12. nusquam similem habeat?
 XVII. Utrum n. 104. literæ speciem præ se ferat, an vero signi, quod versum claudat?
 XVIII. Annon 26. & 44. convenient? annon item 29. 33. & 99.?

Etsi vero ex accurata singularum literarum delineatione hæ quæstiunculæ solvi posse videntur, eum tamen, qui hoc Monumentum recensendi laborem in se suscipiet, monendum existimavi, quo diligentius ad illa omnia attendat, & convenientiam ac differentiam variorum characterum observet, cum in Editis sæpe diversæ literæ eodem characterē exhibeantur, eadem vero diversas formas induant, unde maximam difficultatem oboriri necesse est; quæ non aliter, quam accurata recensione, attenta singularum consideratione, & plurium inter se collatione tolli posse videtur: quamobrem Monumentum illud ea, qua diximus, ratione recenseri multis modis vehementer optamus. Quod qui præstiterit, & recensione exemplum ad nos curaverit, ita velimus existimet, se cum nos maximo beneficio esse affecturum, quod grato animo agnitori simus, & publice deprædicaturi; tum de Literatura Palmyrena, omnibusque illius studiosis, præclare meriturum.

STATUIS & ARIS, Falsis verisque Dei & Hominum internunciis.

Exod. xx. pronunciatis decem illis verbis, perpetuis æternisque fœderis gratiæ conditionibus, cum ulterior legum promulgatio interpellatione Israëlitis, immediatum Dei alloquium in posterum deprecantis, tantisper interrupta fuisset; & Moses adeo, quod Israëlitis petierant, à Deo constitutus esset, qui reliquas leges ad populum perferret: prima omnium Lex de *Idolis* fertur, cui mox aliæ de *Altari* subjiciuntur. Vid. l. c. §. 21. seq.

II. In qua re cum illud mirum videri possit, cur Deus legem, quam de *Diis peregrinis* & *Idolis* jam ipso decalogi initio tulerat, mox per Moysen primo loco repeti voluerit; cum hætenus nihil à populo commissum esset, quod legis illius repetitionem magnopere exigere videretur: tum vero etiam illud, quod inde mox ad *Altaria* pergat, atque illa ab Israëlitis erigi jubeat permittatve; sive, quid *Aris* Dei cum *Idolis*, ut hæc adeo leges continuo atque immediate conjungantur?

III. Nulli quidem ignoramus, quid de lubrico populi ingenio, à vero Dei cultu ad Idololatriam ita proclivi, non sine specie quadam dici possit; ut adeo quod ab Israëlitis nunquam satis disci poterat & caveri, id Deus quoque merito illi nunquam satis inculcari posse existimarit: Qua occasione porro ad *Aras* perrexerit, externi cultus Deo exhibendi, ut tunc tempora erant, non minimam sane partem. Id quod apud alios facile tantum

tum valere patimur, quantum cuique lubuerit, & quousque id cum aliis legibus, in eodem Decalogo præscriptis, ad quarum violationem Israëlita non minus proclives erant, quisque poterit conciliare.

IV. Quod si tamen veteres recentioresque Hebræorum Magistros consulamus, qui in legum divinarum sensum, occasionem, nexum, & si qua id genus alia, accuratius inquirunt; illorumque responsa cum præsentī historia, ita uti par est, conferamus: non paullo majus mysterium innui videbimus, & hominis Christiani consideratione minime indignum.

V. Hebræi sc. interpretes per *aureos argenteosque Deos*, *Δαίμονας* intelligunt, inferioris ordinis Deos, superiorum internuncios, horumque idola, quorum opera gentiles vota precesque suas ad Majores Deos deferri, & horum vicissim beneficia ad se derivari existimabant: quam adeo superstitionem atque impietatem Deus hic notet atque prohibeat. Quod si tamen Israëlita, suæ sibi tenuitatis & peccatorum conscii, ad Deum exsuperantissimum per se soli viam affectare non ausint, præsto esse aras, levi opera ex cespitibus rudibusve laxis excitandas, quæ illis interpretis, internuncii, vel, uti nunc vulgo loquimur, *Mediatoris* vicem præstent. Quibus omnibus cum ad præsentem historiam, ubi de Mediatoribus Mose & Christo, & alio quodam magno Impostore actum erat, nihil accommodatius dici posse videatur: dictum locum ex illa Hebræorum sententia, Gentilium Christianorumque consensu firmata, conabimur illustrare.

VI. Verba legum Exod. xx. 23. 24. ita habent: **לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב לא תעשו לכם: מובח אדמה תעשה לי וזבחתי עליו את עלתך ואת שלמך את צאנך ואת בקרך בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתך:**

Versio Græca LXX. Interp.

Οὐ ποιήσετε ὑμῖν αὐτοῖς θεὸς ἀργυρῆς, καὶ θεὸς χρυσῆς ἢ ποιήσετε ὑμῖν ἐαυτοῖς.

Θυ-

Θυσιαστήριον ἐκ γῆς ποιήσετε μοι; καὶ θύσετε ἐπ' αὐτὰ τὰ ὀλοκαυτώ-
ματα ὑμῶν, καὶ τὰ σωτήρια ὑμῶν, καὶ τὰ πρόβατα, καὶ τὰς
μόσχους ὑμῶν ἐν παντὶ τόπῳ, ὃ ἐὰν ἐπονομάσω τὸ ὄνομά μου ἐκεῖ,
καὶ ἤξω πρὸς σε, καὶ εὐλογήσω σε.

Vulgata Latina.

Non facietis deos argenteos, nec deos aureos facietis vobis.

Altare de terra facietis mihi, & offeretis super eo holocausta & pacifica vestra, oves vestras & boves, in omni loco in quo memoria fuerit nominis mei; veniam ad te & benedicam tibi.

VII. In his dictis R. Isaac Abravanel duas difficultates obser-
vat: primam; „Cum dicit, *Non facietis mecum Deos argenteos*
„*vel aureos, &c.* quare Deus nunc iterum Idololatriam vetet,
„quam jam secundo decalogi præcepto tam prolixè & severe
„prohibuerat, quando inquit, *Non erunt tibi, &c. Non fa-*
„*cies tibi, &c. Non incurvabis &c.* Quod vero R. S. Jarchi
„ex sententia Veterum explicet, Deum de Cherubis, qui in
„Sanctuario futuri erant, vetare, ne vel in Sanctuario argen-
„tei fiant, vel extra illud aurei; id prorsus alienum esse, ne-
„que præsentì loco convenire.

Alteram hanc movet: „Cum dicit, *Altare terreum facies*
„*mihi*, quo pacto dicere possit, *& offeres super illo holocausta*
„*tua & pacifica tua*, cum tamen hætenus nullam de sacrificiis
„legem tulerit, neque illa vel holocausta vel pacifica esse ius-
„serit, neque de armento vel grege peti? Quare, inquam,
„jam hic loci illorum faciat mentionem?

VIII. Ad priorem quæstionem ita commentatur: „Porro
„vero quod attinet ad illud Dei ad Moysen, *Sic dices Filiis Is-*
„*raëlis, Vos vidistis &c.* illius hæc est sententia, quod postquam
„Moses illis duplicem usum ostenderat immediati illius alloqui
„divini, explorationem nempe & timorem; Deus tertium usum
„observet superioribus multo præstantiorem, nempe postea-
„quam viderint Deum cœlitus cum illis locutum esse, *ne fa-*
„*ciant cum ipso argenteos aureosve Deos*: non sane quo illis ido-
„latria, vel sculptilium cultu, interdicit, quemadmodum
„quidem RaMBaN illud explicat; אלה לצוותן שעם לאמנה
„באלהותו

„ באלהותו לא ישימו כתפלותיהם אמצעים בין אלהיהם
 „ ולא יעשו צורות להוריד שפע הכוכבים להצליח קנינם
 „ Sed, cum existere Numen ejus credant, quando preces fun-
 „ dunt, ut ne Mediatores constituent inter se & Deum suum;
 „ neque imagines conficiant, ad derivandum influxum syderum,
 „ & negotia omnia feliciter promovenda; quoniam scilicet hi-
 „ sce ineptiis minime indigeant, ceu quibus Deus ipse præsens
 „ adsit, ubicunque ipsum invocent, ita ut ipse illos auscultet
 „ atque exaudiat, non per angelum, vel stellam, aut alium
 „ qualemcunque mediatorem, qui pro illis deprecetur. Et hinc
 „ adeo hæc sectio proxime subjicitur responso Moſis, quod po-
 „ pulo ad petitionem ejus dederat; & ait, *Sic dices Filiis Israël:*
 „ ut sc. hunc tertium finem, cujus Moſes hætenus nullam men-
 „ tionem fecerat, jam indicet; cujus rei rationem affert ex ce-
 „ leberrimis illis comitiis, quando ab ipſo Deo O. M. sine ullo
 „ internuncio inter illum & ipſos, decem verba audivissent.

„ Propterea ergo *non facerent cum ipſo*, id est, qui essent in-
 „ ternuncii ipſius & Israëlitarum, *Deos argenteos vel aureos*, id
 „ est, Telesmata, quæ Veteres facere solebant, ad deducendas
 „ cœlo virtutes spirituales astrorum, ut quæ animo concepe-
 „ rant feliciter expedirent. Posteaquam vero primo dixerat,
 „ *Non facietis Mecum*; mox iterum, *Non facietis*, ait, *Vobis:*
 „ ut ostendat sc. eam rem neque Ipſo neque illis dignam esse.
 „ Non sane Ipſo, quoniam de cœlo cum illis sit locutus, sine
 „ ullo אמצע interprete; neque vero illis, quippe qui Dei O.
 „ M. providentia & ductu, nequaquam vero syderum cœle-
 „ stium ductu gubernentur. Quod quidem ad illius difficulta-
 „ tis solutionem sufficiat.

IX. „ Ad hæc vero etiam amplius docet, facillimo negotio
 „ illos influxus atque auxilii divini participes fieri posse, cum
 „ ait; *Altare terreum facies mihi*: quæ verba non præcepti vim
 „ habent, sed futuri promissionem, qs. d. præcepturus tibi sum,
 „ ut altare Numini meo excites, sed quod ex pulvere terræ
 „ sit, quoniam *excelsus Dominus, & humilem respiciet*; Ps.
 „ cxxxviii. 6. non ex auro vel argento, sed ex simplici terra,
 „ qualem ego quidem creavi illam. Id quod de ara holocausti

„ dicit, non de ara suffitus. Quamobrem mox addit, & ma-
 „ *Et abis juxta illud holocausta tua & pacifica tua, de grege & ar-*
 „ *mento tuo.* Sic enim illis significat, se aliquando mandata da-
 „ turum de altaribus & sacris nomini ejus faciendis. Quorum
 „ verborum hæc scilicet vis est; hunc esse cultum illum, quo
 „ indigeant, ut influxus & benedictio Dei laboribus illorum ad-
 „ sit, & cœpta illorum secundet: nequaquam vero Telesmata
 „ aurea vel argentea, quemadmodum gentiles existimant. Ve-
 „ rum Altare & Sacrificia *in quovis loco* fient, *ubi commemorabo*
 „ *nomen meum*, sive Nobe, sive Gibeone vel Silunte, sive de-
 „ nique in templo. Non, inquam, in omni loco, quem vi-
 „ deris, sed in quovis loco in quo commemorabo nomen meum;
 „ Namque ibi *veniam ad te, & benedicam tibi*, qf. d. habitare
 „ faciam (gloriosam vel gratiosam) præsentiam meam in medio
 „ vestri, & opera vestra benedicentur.

X. Hactenus celebris ille & acutissimus Interpes *Abraham*,
 cui alii non pauci consentiunt. Sic *R. Abraham Seba*, in צדור
 המור *Fasciculo myrrhe* sive commentario in Legem, ad h. l.
 והרצון עוד אצלי שיאמר אתם ראיתם וכו' בלי אמצעי
 אלא פנים בפנים ולכן לא תעשון אתי אלהי כסף
 להיות אמצעיים ביני וביניכם והו לא תעשון לכם. ואם
 תאמר מי יהיה אמצעי בינינו לבין אלהינו כי אין אנו
 ראויים לפי שפלותינו ולפי מעלתו לזה אמר מזה
 אדמה תעשה לי כלומר אני אתן לכם תיקון לזה
 שתעשו מזה אדמה להורות כי מקומו מרום וקדוש
 ישכון ונבחרת עליו את עולתך ואת שלמך לכפר ער
 חטאתיך ולהיות פרקליט ואמצעי ביניך לבין אלהיך
 כאמרו בקרבנות לרצון לכם ואם לא יהיה לך מזבח
 ולא מקדש בכל מקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך
 „ Porro vero mihi etiam hic sensus verbis hisce, *Vos*
 „ *vidistis*, &c. subesse videtur; nempe, sine mediatoribus, sed
 „ coram; & propterea adeo *non facietis mihi Deos argenteos*, qui
 „ sint scilicet Mediatores inter me & inter vos; hoc enim illud
 „ est,

est, quod addit: *Non facietis Vobis.* Quod si vero dicas;
 Quis ergo Mediator erit inter nos & Deum nostrum, quan-
 doquidem ob nostram humilitatem & ipsius majestatem mi-
 nime quidem digni sumus, qui per nos soli ad illum viam af-
 fectemus? Propterea mox addit; *altare terreum facies mihi,*
 i. e. ego huic rei remedium dabo, ut faciatis mihi altare ter-
 reum, ut ostenderet, etsi habitaculum ejus esset excelsum,
 tamen se cum sancto habitare. *Et offeres juxta illud holocausta*
tua & pacifica tua, ad expianda peccata tua, & ut sit PARA-
 GLETUS ET MEDIATOR inter te & inter Deum tuum, quem-
 admodum alibi quoque de sacrificiis ait, ad acceptationem
 vestri. Quod si denique non fuerit tibi neque altare, neque
 sanctuarium, *in omni loco, ubi commemorabo nomen meum, ve-*
niam ad te & benedicam tibi &c.

XI. R. *Isaak Arama*, Comm. in Leg. ad h. l. f. 124.
 col. 3. circa finem. אתם ראיתם כי מן השמים דברתי
 עמכם מבלי שום אמצעי מהיכלות והצורות אאר
 נוהגים בהם שאר העמים להוריד להם כחות הכוכבים
 והמזלות. לכן לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב.
 כלומר לחיות אמצעים ביניכם לכיני ולא תעשון לכם
 לאלהים אלהי זהב. וזכר חשיבות המחצבים לפי חשיבות
 הצורך המבוקש בהם הכסף לאמצעי והזהב לאלוה. אמנם
 כשתדרשו אותי מזבח אדמה פשוטה כמו שבראתיה תעשה
 לי לבלי מלאכה כלל שלא תאמר מעשיך גורמין כמשפט
 בעלי מלאכת הצורות. וזכחת עליו את עולותיך ואת שלמתיך.
 אשר מצאנך ומבקרך אשר אין בהן גם כן מלאכת מעשיך.
 אם מזבח אבנים תעשה לי לא תבנה אתהן גזית.
 מעשה אומן כי כלי מלאכתך הנפת עליה ותחלליות.
 שעבודתי לסיבה שקדמה שלא תאמר מלאכתך ההיא
 גרמה לענין האמצעיות. ומזה הותר השמיר שהוצא
 מלאכת שמים. ועל זה הדרך אמר ולא תעלה במעלות
 על מזבחי. אלא כבש פשוט כדי שלא יצטרך לבנות
 מלאכת

פלאכת גזית כדרך המעלות העשויות בהיכלות אשר לא
תגלה עליו ערות דבר ושם ע"א לאמר פסילי עשה
כמו שזכרנו והנה בהרחקת כל אלו השיבושים והדמיונים
בכל מקום אשר יזכיר את שמו להוודע עליהם יבא לברכם
ולהצליח לא להחרידם ולהבהילם בפעם הזאת והוא מה
ששאלו משה ויותר נאות ממנו *Vos vidistis me de caelo lo-*
cutum vobiscum, absque ullo interprete, ex templis vel ima-
ginibus, quibus cæteri populi uti solent, ut virtutes stella-
rum & planetarum ad se derivent. Propterea *non facietis vobis*
Deos argenteos vel Deos aureos: Meminit autem pretii statua-
rum, secundum dignitatem rerum ab ipsis requisitarum, *ar-*
genti sc. ut Mediator esset, *auri*, ut Numen. Quando vero
me requiretis, *altare ex mera terra*, qualem illam creavi, *fa-*
cies mihi, sine omni artificio, ne dicas tuam artem quicquam
effecisse, quemadmodum artifices illi solent, qui Telesmata
conficiunt. *Et super illo offeres holocausta tua & pacifica tua*,
quæ sint *de grege tuo & armento tuo*, ad quam rem pariter
nulla tua arte opus est. *Quod si tamen lapideum altare mihi sta-*
tuas, nequaquam ex caelo lapide illud *strues*, artificis opera; *si-*
mul enim instrumentum artis *ad id adhibueris*, *contaminaveris*
illud, meoque cultui ineptum reddideris; eadem scilicet de
causa, ne qua dicere possis; hac arte tandem mediatoris vir-
tutem nactum est. Eadem de causa porro ait: *Et non adscen-*
des gradibus ad altare meum, sed simplici tantum clivo, ne
scilicet cæso lapide gradus facere necesse esset, more illorum
graduum qui ante templa fieri solent; *ne verenda super illo*
nudentur, neu minima idololatria committatur, dicendo, *scul-*
ptile meum istud effecit, quemadmodum modo dictum est. His
itaque erroribus atque ineptiis refutatis, *in omni loco*, *ubi qui-*
dem commemoraturus esset nomen suum, ut se notum faciat illis,
venire promittit, & *benefacere illis* ac cœpta illorum secunda-
re, nequaquam, ut modo, ad perterrendos illos & contur-
bandos. Hoc sc. illud erat quod à Mose petierant, & eo etiam
amplius.

XII. *Medras Hamechilta*, commentarius antiquus in Exo-
dum:

לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב ר' ישמעאל : dum :
אומר דמות שמש הממששין לפני במרום לא דמות מלאכים
ולא דמות אופנים ולא דמות כרובים ר' נתן אומר לא
תעשון אתי שלא תאמר עושה אני כמין דמות ואשתחווה
לו ת"ל לא תעשו לכם ושמרתם מאוד ר' עקיבא אומר לא
תעשון אתי כדרך שאחרים מנהגים במדינות כשהטובה
באה אליהם הם מכבדים את אלהיהם שנא' על כן יזבח
לחרמו וכשהפורענות באה עליהן הם מקללין את אלהיהם
שנאמר וקלל במלכו אבל אם אביא עליהם הטובה יתנו
הודאה וכשאביא עליהם יסורים יתנו הודאה וכן דויד אומר
Non facietis mecum Deos, כוס ישועות אשא ובשם יי' אקרא

argenteos vel aureos. Id R. Ismaël explicat : Similitudinem
Ministorum meorum, qui mihi in cœlo ministrant ; neque
similitudinem Angelorum, neque Rotarum, neque Cherubi-
norum. R. Nathan dicit, *non facietis mecum* ; Ne dicas, fa-
ciam ego qualemcunque similitudinem & adorabo illam, pro-
pterea dicit, *Non facietis vobis, sed diligenter observabitis.* R.
Aquiba ait, *Non facietis mecum*, quemadmodum scilicet aliis
extraneis mos est, ut, si quid boni illis eveniat, Deos suos
honorent, quemadmodum dicitur (Habac. i. 16.) *Propterea*
sacrificabit sagena sua : si qua vero calamitas accidat, Diis suis
maledicant, quemadmodum est Jes. viii. 21. & *maledicit*
regi suo, &c. Sed si beneficium in illos conferam, mihi
laudem tribuant ; si castigem illos, pariter me laudent. Sic
scilicet olim David, *Poculum omnimoda salutis tollam, & no-*
men Domini invocabo, vel predicabo. Ps. cxvi. 23.

XIII. R. Abrah. Eldraides, ad h. l. לא תעשון הטעם
הנה אנכי יושב בשמים ואני דברתי עמכם לא על
ידי אמצעי וכן כתוב פנים בפנים דבר יהוה עמכם ואל
תתמה בעבור שפתוב לא תעשו פעמים כי כן דרך
צחור לשון הקדש כמו לא תחמור כי הטעם אחד
הוא וכן הוא לא תעשו לכם אתי אלהי כסף ואלהי

וזה כמו לא העשה לך פסל וכל תמונה ושעם
שתעשו צורות לקבל כח עליונים ותחשבו שלכבודי
אתם עושים כאלו יהיו אמצעיים ביני וביניכם כמו העגל
שעשו ישראל כי אחרון לכבוד השם עשה כאשר אפרש
במקומו וכעבור שהשם ידע שישראל יעשו הזהירם בתחלה
שלא יעשו אלהי זהב והנה טעם אחי שאין לי צורך
לאמצעיים עמי על כן אמר אחריו אבא אליך וברכתך
והטעם אני בכבודי אבא אליך. *Non facietis. i. e. Ecce*

„ ego in coelis sedeo, & locutus sum vobis, non tamen ἐν χα-
„ ρι μεσίτῃ per Mediatorem. Et sic alibi scriptum, *facie ad fa-*
„ *ciem locutus est Dominus vobiscum*, Deut. v. 4. Noli vero mi-
„ rari, illud *Non facietis* hic loci bis scriptum occurrere; id
„ enim de linguæ sanctæ elegantia est, quemadmodum (supra
„ vers. 14. bis occurrit) *Non concupiscēs*: sensus enim idem est,
„ hic scilicet; *Non facietis vobis mecum Deos argenteos vel au-*
„ *reos*, quemadmodum, vers. 4. *Non facies tibi sculptile vel ul-*
„ *lam similitudinem*. Sensus est, ut faciatis imagines ad reci-
„ piendas virtutes supernas, atque existimetis, vos id in mei
„ honorem facere, quasi illæ sint Mediatores inter me & vos.
„ Quemadmodum vitulus, quem Israëlitarum fecerunt; Aaron
„ enim illum in honorem Dei fecerat, quemadmodum suo loco
„ declarabo. Quoniam ergo Deus norat, Israëlitem ita factu-
„ rum esse, monuit illos, ne facerent Deos aureos. Ratio au-
„ tem, cur dicat *Mecum*, hæc est: Quia vero ego non indi-
„ geo mediatoribus apud me (vel mecum.) Propterea etiam
„ mox ait: *Veniam ad te & benefaciam tibi*; Ego, inquam,
„ cum gloria mea veniam ad te.

XIV. Ex his ergo Hebræorum ad hunc locum commenta-
tionibus sic satis liquere existimamus, cum apud veteres, tum
recentiores Magistros, receptam & pervulgatam sententiam ef-
se, hic loci non de illa idololatriæ specie agi, qua vel in unius
verbi Dei locum aliud Numen substituitur, quod colatur, vel
idem ille verus Deus falso cultu honoretur; quarum illa *supersti-*
tio falsi cultus, hæc *superstitio cultus indebiti* † vocari solet; sed
de

† Vossius Theol. Gentilis, lib. i. cap. 3.

de illa *δαίμωνια* five superstitione, qua uno summo Deo agnito, alii illi junguntur, vel subordinantur potius, inferioris ordinis Dii, summi Numinis, majorumve Deorum, ut vulgus gentilium existimabat, ministri atque interpretes, qui à Philosophis communi fere nomine *Damones* vel *Damonia*, à Peripateticis *Intelligentia*, à Christianis *boni maliue Angeli* * appellantur. De his, inquam, Dæmonibus, summi Dei, majorumve Deorum, internunciis, eorumque cultu symbolico per statuas atque imagines, hisce verbis agi Judæorum magistri crediderunt: quo cultu severe prohibito Deus aliam rationem & viam Israëlitis ostenderit favoris Divini sibi conciliandi, & summa quæque beneficia impetrandi; *aras* nempe levi opera excitandas, & sacra in illis offerenda.

XV. Sed quid id rei fuerit, quid Veteres Gentiles de ejusmodi minorum gentium Diis crediderint, quo pacto illos coluerint, operæ pretium erit paullo uberius declarare. Fecerunt id jam pridem alii Doctissimi Viri, qui de Idololatria Gentilium scripserunt, quos inter hoc loco nobis in primis nominandus venit Doctissimus Anglus, *Josephus Medus*, qui in dissertatione ad 1 Tim. iv. 1. 2. 3. de *Apostasia novissimorum temporum* perquam solide & erudite de hoc argumento est commentatus; cujus adeo quædam, quæ mirifice ad nostrum institutum faciunt, & quibus meliora, ne dicam ipse proferre, sed vel invenire alibi posse despero, huc transcribere non pigebit.

XVI. „ *Damones*; (inquit pag. 13. editionis Basileensis) juxta Theologiam Gentilium, fuere *Deastri*, seu inferioris sortis potestates divinæ, intermediæ velut inter Deos principales ac Homines. Sic *Plato* de iis loquitur in *Symposio*; πᾶν τὸ δαιμόνιον μεταξὺ ἐστὶ θεῶν τε καὶ ἀνθρώπων: Sic discipuli *Platonis* omnes, & fere cuncti aliarum Sectarum Philosophi. Plurimos fane ita sensisse, persuasissimum mihi est: quippe doctrina hæc est vetusta admodum, adeo ut *Plutarchus* (de defectu Oraculorum) hanc inter Deos distinctionem, Deos videlicet principales & *Damones*, inde à Zoroastris temporibus petat: *Magnas*, inquit, & difficiles dubitationes videntur solvisse, qui τὸ δαιμόνιον γένετο;

* Ibid. cap. 6. principio.

„ γένεσι, medio inter Deos & homines loco constituerunt, & quod
 „ nos cum his quodammodo conciliat & conjungit, invenerunt: sive
 „ hac Magorum, & Zoroastris doctrina sit, sive Thracica ab Or-
 „ pheo profecta, sive Aegyptiaca, sive Phrygica, &c. Dii prin-
 „ cipales seu Eminentissimi (ab ipsis Θεοι proprie appellati) ii
 „ fuere, quos in cœlis, imo in Sole, Luna & Stellis esse fin-
 „ xerunt, quos proin Deos superos & cœlestes vocavere, ac
 „ principio juxta & fine carere existimarunt: uti Apulejus lo-
 „ quitur de Dæmonio Socratis, *Immortales sine ullo vel fine, vel*
 „ *exordio, sed prorsus à retro æviterni.* Quia vero eos putarunt
 „ cœlestibus inhabitare luminibus, prout animæ inhabitant cor-
 „ poribus, ideo Plato existimavit, Θεὸς primo dictos, quasi αἰ-
 „ θείοντας καὶ ἰόντας δρόμῳ, ab æterna & perpetua corporum cœ-
 „ lestium motione. Plat. in Cratylo.

XVII. „ Deos hos principales ac Cœlestes arbitrati sunt tan-
 „ tæ esse sublimitatis ac puritatis, ut rerum terrenarum acces-
 „ sione profanari, aut cura seu sollicitudine humanorum nego-
 „ tiorum tangi, non posse crederent: ac proin mediam hanc
 „ potestatum divinarum sortem introducere, quas Δαίμονας seu
 „ Δαιμόνια appellitarunt, & ceu Mediatores seu Ἀγῶρες inter
 „ Deos principales ac Homines mortales collocarunt. Sic Plato
 „ iterum in *Symposio* suo: Θεὸς ἀνθρώπῳ ἔμεινται, ἀλλὰ διὰ
 „ Δαιμονίων πᾶσά ἐστιν ἡ ὁμιλία, καὶ ἡ διάλεκτος Θεοῖς πρὸς ἀνθρώ-
 „ πους: *Deus ab hominibus non acceditur, sed omne commercium &*
 „ *negotiatio inter Deos & homines fit per Damones.* Et ibidem;
 „ Τὸ Δαιμονιὸν ἐστὶν ἐρμηνεύον καὶ διαπορθμεύον Θεοῖς τὰ παρ' ἀνθρώ-
 „ πων, καὶ ἀνθρώποις τὰ παρὰ Θεῶν, ἥ μὲν τὰς δεήσεις καὶ θυσίας,
 „ ἥ δὲ τὰς ἐπιτάξεις, καὶ αἰμοιβὰς τῶν θυσιῶν, *Damones sunt curso-*
 „ *res ac internuntii ab hominibus ad Deos, & rursus à Diis ad*
 „ *homines; illorum quidem ferunt supplicationes & preces, horum*
 „ *vero praeceptiones & devotionum mercedes.* Apulejus loco citato
 „ eos sic describit; *Media potestates, per quas & desideria nostra*
 „ *& merita ad Deos commeant, inter mortales cœlicolasque vecto-*
 „ *res, hinc precum, inde donorum; qui ultro citroque portant hinc*
 „ *petitiones, inde suppetias; sen quidam utrinque interpretes & sa-*
 „ *lutigeri: Nam, inquit, neque pro majestate Deum caelestium fue-*
 „ *rit,*

rit, hac curare. Unde factum, quod Celsus apud Originem
 Dæmones suos vocat summi Dei satrapas, præsides, procurato-
 res, duces, qui neglecti non minus ledere possint, quam Persa-
 rum, Romanorumve Regis Satrapæ, præsides, ministri, &c. lib.
 8. contra Celsum, pag. 490. Ubi in transitu notandum, a
 Celso, prout & ab aliis factum, nonnisi unum Deum præci-
 puum seu primarium agnoscere.

XVIII. „ Officii hujus mediatorii respectu Plutarchus ordi-
 nem Dæmonum vocat τὴν ἐρμηνευτικὴν καὶ διακοινικὴν φύσιν : Et
 ὑπηρέτας καὶ γραμματεῖς ἐπισκόπους ἱερῶν καὶ μυστηρίων, &c. juxta
 doctrinam Platonis (lib. de defect. Oraculorum.) Ac ne diu-
 tius hic immorer, omnia summam Apulejus libro prædicto
 comprehendit, dicens; *Cuncta Cælestium voluntate, numine &
 auctoritate fiunt, sed Dæmonum obsequio, opera & ministeria.*
 Fastidiosum Lectori foret, si, quæcunque ad propositum hoc
 faciunt, hic à me producerentur. Porphyrius in Eusebio, Plu-
 tarchus, Viri in hoc Philosophiæ genere apprime versati, ple-
 ne satisfacere queunt iis, quibus hæc non sufficiunt. Oecu-
 menica fuit hæc Philosophia Apostolorum temporibus : &
 ante, Thales, Pythagoras, Academici cuncti & Stoici, paucis
 nisi Epicureis forte exceptis, hanc docuere Theologiam. Qui
 malunt aliquem ex Patribus Ecclesiasticis audire, tantum
 perlegant octavum & nonum librum Augustini de Civ. Dei.
 Libri VIII. Caput 18. hoc gaudet Titulo; *Qualis sit Religio,*
in qua docetur, quod homines, ut commendentur Diis, bonis
Dæmonibus uti debeant Advocatis : caput 21. hoc; *An Dæmo-*
nibus nuntiis & interpretibus Dii utantur ? Libri IX. vero ca-
 put nonum hunc Titulum habet; *An amicitia cælestium Deo-*
rum per intercessionem Dæmonum possit homini provideri ? Et de-
 cimum septimum, hunc; *Ad consequendam vitam beatam non*
tali mediatore indigere hominem, qualis est Dæmon, sed tali,
qualis est unus Christus. Qui soli tituli abunde testantur, qua-
 le Dæmonum fuisse officium creditum fuerit à Gentilibus.

XIX. „ Philosophia igitur hæc adeo vulgaris atque trita sine
 dubio ea fuit, de qua Apostolus Colossenses præmonuit. Vi-
 dete, inquit, ne quis sit, qui vos depradetur per Philosophiam,

„ ac inanem deceptionem secundum traditionem hominum & ele-
 „ menta mundi, & non secundum Christum. Nam & Christiani
 „ aliqui, sub specie Humilitatis jam tum, ne nimium fidenter
 „ ad Deum accederent, cultum *Angelorum*, loco hujus, qui
 „ *Damonibus* apud Ethnicos præstabatur, introductum vole-
 „ bant: *Paulo* contra *Colossenses* docente, uti in Christo pleni-
 „ tudo Deitatis habitat *σωματικῶς*, sic ut non indigeat collega
 „ ullo in functione operis sui Mediatorii: ita fideles esse in eo
 „ completos, neque præter ipsum alio indigere Mediatore. *Ne-*
 „ *mo* adversum vos; inquit, *rektoris* partes sibi ultro sumat, in
 „ submissione animi, & religioso *Angelorum* cultu: pedem inferens
 „ in ea, quæ non vidit, nec retinens caput. Col. 2, 18, 19.

XX. „ Sed neque ipsa Scriptura S. hanc inter Deos superio-
 „ res, & *Dæmones* Gentilium, distinctionem ignorat: quo-
 „ rum priores, cœlestes & supremos, sive visibiles, sive invisi-
 „ biles, vocat **צְבָא הַשָּׁמַיִם** exercitum cœlorum; posteriores, no-
 „ mine *Baalim*, id est, *Dominorum* designat. Utrorumque cul-
 „ tum *Manasses* Rex Idololatra probe calluit: qui 2 Chron. 33.
 „ 3. altaria *Bahalimis* erexisse, lucos fecisse, totumque cœlo-
 „ rum exercitum incurvando se coluisse dicitur. *Jostas* contra,
 „ Rex religiosissimus, sacerdotes Idololatrias abolevit, qui in-
 „ censa offerebant *Bahali*, Soli & Lunæ ac planetis, totique
 „ cœlorum exercitui, 2 Reg. 23: 5. Porro *Bahalimos* illos fuisse
 „ istos ipsos *Dæmones* seu *Deastros*; vel ex * incisionibus & cæ-
 „ furis, quibus se cultores eorum ad sanguinem usque sauciare
 „ solebant, constare potest. Cerimoniae enim istæ tragicæ ab
 „ iis, qui de mysteriis his tractant, pro certis *Dæmonum* cha-
 „ racteribus reputantur. Verum hæc suo loco, ubi argumen-
 „ torum vis clarius patebit, plenius à nobis docenda sunt. Per-
 „ tinere huc etiam videntur seqq. Scripturæ S. loca. Numer.
 „ xxv. 2, 3. Filiae Moabitarum invitarunt populum Israëliticum
 „ ad sacrificia Deorum suorum; comeditque illa populus, se-
 „ que cum Idolo *Peoris* copulavit. At vero Psalm. cv. 28. di-
 „ cuntur copulasse se cum Idolo *Peoris*, & comedisse *sacrisi-*
 „ *cia mortuorum*. Deut. xxxii. 17. dum Israëlitarum recensetur
 „ Apo-

* 1 Reg. 18, 19.

„ Apostasia, additur; eos sacrificasse Dæmonibus, non Deo; Diis
 „ quos non noverant, novis qui e propinquo advenerant, quorum
 „ metu non horruerant majores ipsorum. Septuaginta Interpre-
 „ tes utuntur voce, *δαίμονις*. In textu Hebr. est, **לשדים**
 „ **מקרוב באו**.

XXI. Inde aliis quibusdam interjectis, pag. 26. de origine
Dæmonum sic pergit: „ Atque sic Lectori benevolo (quanquam
 „ pro rerum, quas materia hæc subministrat, copia breviter
 „ nimis ac succincte) ostendi naturam & officium Dæmonum
 „ istorum secundum doctrinam Gentilium. Nunc ad aliam huius
 „ doctrinæ partem transeo, quæ est de *Dæmonum origine ac*
 „ *ortu*: quos Animas fuisse hominum, post mortem in Deorum
 „ numerum relatorum, comperiemus. Animarum enim cano-
 „ nizatio & Apotheosis, † non hodie primum inter Christianos
 „ inventa fuit, sed jam olim apud Ethnicos locum habuit; adeo
 „ ut Satanas, quum inter Christianos doctrinam hanc Apostati-
 „ cam sparsisset, nonnisi parum a methodo sua perantiqua ho-
 „ mines seducendi deflexerit.

XXII. His ex Hesiodo, Platone, atque aliis probatis, pag.
 27. hæc porro addit: „ Ut vero pressius materiæ propositæ in-
 „ sistamus, Dæmones hi, seu * *Dii Animales*, uti vocari pos-
 „ sunt, apud Romanos quoque olim cultum religiosum invene-
 „ re; a quibus *Penates*, *Lares* & *Dii Manii* dicti fuere. Post-
 „ quam dein Imperatores suos defunctos consecraverunt, (quod
 „ inde à temporibus *Augusti* factum) *Divi* iis nominati sunt:
 „ quod nomen prius magis commune fuerat. *Tallius* lib. secun-
 „ do de *Legibus* testis est, popularibus suis hanc inter *Deos prin-*
 „ *cipales* & *Deos animales* consecratos distinctionem cognitam
 „ fuisse. Illic namque hanc reperietis Legem: *Divos, & eos,*
 „ *qui cælestes semper habiti, colunt; & illos quos in cælum merita*
 „ *vocaverint.* Et iterum; *Deorum Maniam jura, sancta sunt.*
 „ *Hos letho datos Divos habento.* Utinam à Romanis hodiernis
 „ non esset Lex hæc renovata!

T t t t 2

XXIII.

† Tertull. Idololatria parentationis est species, c. 12.

* *Dii Animales*, de quibus Labeo libros scripserat: in quibus agebat (verba sunt Servii) esse quadam Sacra, quibus *Anima vertantur in Deos*, qui appellantur *Animales*, quod de Animis fiant.

XXIII. „ Quin, adeo inter Gentiles doctrina hæc invaluit;
 „ ut ex posterioribus eorum Theologis aliqui existimarint, ipsas
 „ etiam Impiorum atque Tyrannorum animas, potestatem con-
 „ sequi post mortem, ab iisque malos descendere Dæmones,
 „ qui hominibus noxii sint; quibus tamen, ut ab eorum inva-
 „ sionibus tuti essent, itidem Tempia & sacrificia instituere.
 „ Ab Antiquis vero hic honos solis hominum præclarorum Ani-
 „ mabus habitus est.

XXIV. „ Sic originem Dæmonum vidimus, juxta antiquis-
 „ simam, receptissimamque Gentilium doctrinam. Præter hos
 „ autem Dæmones, de quorum origine hætenus egimus; *Dæ-*
 „ *mones*, inquam, *Animales*, & consecratos ex hominibus;
 „ aliud insuper Dæmonum genus, sublimius illud atque di-
 „ gnus, Theologi eorum introducere: eorum nempe, qui
 „ nunquam Homines fuere, aut corporibus mortalibus uniti;
 „ sed iidem plane ab initio, aut sine initio, exstiter. Quo
 „ facit illud *Plutarchi de defect. Orac.* qui sub persona *Ammonii*
 „ Philosophi duo Dæmonum genera constituit. Sunt, inquit,
 „ αἱ διακρίθεισαι σώματα, ἢ μὴ μεταχῆσαι τὸ παράπαν, ψυχαι,
 „ *animæ à corporibus separatae, aut quæ plane nunquam corporibus*
 „ *inhabitarunt.* Et quanquam ambo hæc genera nomine Dæ-
 „ monum veniunt; tamen distinctionis causa isti, qui erant
 „ Animæ Hominum, vocabantur *Heroes.* *Plutarch. de Plac.*
 „ *Phil. cap. 8.* Quamvis aliqui nomen hoc non ad omnes uni-
 „ versim extendant, sed ad eos duntaxat, qui aut inferioris
 „ erant gradus, aut novitii tantum, aut nondum ad officium
 „ Dæmonum promoti. De his *Apulejus* quoque loco supra ci-
 „ tato: *Est & superius aliud, augustiusque Dæmonum genus, qui*
 „ *semper à corporis compedibus & nexibus liberi certis potestatibus*
 „ *curentur.* Ex hac sublimiori Dæmonum copia, autumat *Plato* sin-
 „ gulis hominibus, in vita agenda, testes & custodes singulos addi-
 „ tos. Dæmonum hoc genus apte refert illud potestatum spiri-
 „ tualium genus, quod *Angelos* vocamus: uti priores illi *Dæ-*
 „ *mones Animales*, paralleli sunt iis, qui à nobis *Sancti* vocan-
 „ tur.

XXV. „ Ne autem in hoc Gentilium stercore agitando seu
 „ effo-

„ effodiendo nimii videamur, eorum de origine Dæmonum
 „ Theologia nunc quidem relicta, aliam potius Dæmonologiæ
 „ istius partem consideremus: quæ est, *de modo seu Ratione,*
 „ *qua Dæmones olim colebantur.* Id factum consecratione Imagi-
 „ num ipsorum; Ita enim docet Author vetustissimus, & in hi-
 „ sce mysteriis apprime versatus, *Hermes Trismegistus*, qui in
 „ Asclepio suo ita habet: *Res supra alias omnes admiranda est,*
 „ (nihil autem, quod veritati magis consentaneum esset, ab eo
 „ dici poterat) *hominem viam invenisse Deos faciendi: quia tamen,*
 „ inquit, *Majores nostri multum circa Deitates per incredulitatem*
 „ *errarunt, parumque de Religione, cultuque divino solliciti fue-*
 „ *runt, ideo viam faciendi Deos excogitarunt* (imagines intelligit)
 „ *& quia animas creare non poterant* (i. e. corporibus istis *ἀναι-*
 „ *σθητοῖς*, sensuque carentibus, unire) *ideo animas Dæmonum,*
 „ *Angelosque invocarunt, Imaginibusque suis, ac sacris mysteriis,*
 „ *indidere: quia hac sola ratione Imagines istæ auxiliandi, nocendi-*
 „ *que potestatem habent.* Ab *Ægyptiis* autem Imagines istæ, hoc
 „ modo incorporatæ, dicebantur Animalia sancta. Et alibi. *Hoc*
 „ *Deorum,* inquit, *genus, quod homines faciunt, ex duabus natu-*
 „ *ris est compositum; divina ac magis sacra; & ea, quæ est inter*
 „ *homines, nempe, materia ex qua fiunt.* Videatur quoque A-
 „ thenag. Legat. pro Christ. in Biblioth. Patr. p. 133. 6. qui
 „ dicunt, *non alio modo homines convenire Deos posse, quam per*
 „ *simulachra.* Totius istius mysterii summa huc redit: Imagi-
 „ nes, ab iis factas, esse instar corporum; quæ à Dæmonibus
 „ deinde, tanquam Animabus, informantur. Quorsum perti-
 „ net, quod Tertullianus de Idol. cap. 7. ait; *Artifices Idolo-*
 „ *rum Dæmoniis corpora conferre.* Imago enim, juxta Authores
 „ istos, erat instar tendiculæ ad capiendos Dæmones, ac velut
 „ machina quædam ad eos in loco certo continendos, atque ab
 „ omni evagatione prohibendos.

XXVI. Idem Eusebius habet ex Porphyrio: „ *Imagines à Diis*
 „ *peramari, iisdemque circumscribi, quasi in sacra quadam terra*
 „ *in sacrata Imagine contineri; qua sublata, illud statim solvi, quo*
 „ *Deus continetur.* Psellus id vocat *περοεργυγίσις Δαίμονων*, ap-
 „ *propinquationes Dæmonum.* Jamblychus vero Idola hæc consc-

„ crata appellat αἰγάληματα θείας μετριοίας ἀνάπλεα: *Imagines di-*
 „ *vino repletas consortio.* Et *Hermes* supra allegatus, *Statuas ani-*
 „ *matas, sensu & spiritu plenas.*

XXVII. „ Hinc illa Gentilium apud *Arnobium* (lib. 6. ad-
 „ vers. *Gent.*) responsio: *Neque nos ara, argenti aurique mate-*
 „ *rias, neque alia quibus signa conficiunt, eas esse per se Deos, &*
 „ *religiosa decernimus numina; sed eos in his colimus, eosque vene-*
 „ *ramur, quos dedicatio infert sacra, & fabrilibus efficii inhabita-*
 „ *re simulachris.* Alibi apud eundem sic contra Christianos in-
 „ surgunt: *An numquid dicitis forte praesentiam vobis quandam sub*
 „ *his Numinum simulachris, & quia Deos videri datum non est,*
 „ *eos ita coli, & munia officiosa praestari?*

XXVIII. „ Sic basin vidimus & fundamentum Idololatriei
 „ Imaginum usus, ac deprehendimus, Earum quoque cultum
 „ esse doctrinam Dæmonum. Nam sicut initio Dæmonum lo-
 „ co fuerunt fabrefactæ; ita quaecunque Deitas hoc modo coli-
 „ tur, quanquam verus is esset ac supremus Deus, tamen eo
 „ ipso Dæmon constituitur.

XXIX. „ Quæ de Imaginibus dicuntur, de Columnis quo-
 „ que & Statuis dicta sunt: de quibus, Lev. 26. v. 1. *Ne fa-*
 „ *citate vobis Idola & sculpsile aut statuam: ne erigite vobis, ne-*
 „ *que lapidem figuratum ponite in terra vestra, ut incurvetis vos ante*
 „ *eum.* Licet enim Columnæ & Imagines, per quandam con-
 „ fusionem, tractu temporis superstitione Ethnicorum invale-
 „ scente, aliis postea Deitatibus præter Dæmones adscribi vi-
 „ deantur; ex prima tamen institutione, Dæmonum propriæ
 „ erant. *Dii superiores & Cælestes*, in Sole, Luna ac Stellis,
 „ quibus credebantur inhabitare, colebantur: at Imagines &
 „ Columnæ Dæmonibus statuebantur: ac si quando aliis quo-
 „ que positæ videantur; ex *Plutarchi* *Eremita* constat, eos non
 „ nisi *Dæmones* fuisse, nomine *Dei* cujusdam *principalis* insigni-
 „ tos, cujus Legati seu Ministri erant. Ejus † rei veritatem
 „ historiæ *de Idololatria initio* attestantur.

XXX. „ Imagines enim & Columnas primum in honorem
 „ ho-

† Vid. Herodot. Clio. c. 131. Persas statuas non erigere, quod non ut Græci
 sentiant, Deos ex hominibus esse ortos.

„ hominum demortuorum fuisse erectas, docetur Sap. 14. 12.
 „ & seqq. Sed & id ipsum evincit diuturna in Orbe consuetu-
 „ do, qua non tantum defuncti, sed & postea quoque supersti-
 „ tes ita colebantur. *Minutius Felix* in *Octavio* suo omnem no-
 „ bis scrupulum eximere potest: *Majores*, inquit, *nostri*, dum
 „ *Reges suos colunt religiose, dum defunctos eos desiderant in Ina-*
 „ *ginibus videre, dum gestiunt eorum memorias in statuis detinere;*
 „ *Sacra facta sunt, qua fuerant assumpta solatia.* His postea,
 „ quos sic venerati fuerant, inter Dæmones receptis, statuæ
 „ hæ quoque ac Imagines ad eorum memoriam conservandam
 „ erectæ, ob quandam Dæmonum, quam credebant, præsen-
 „ tiam, & ex reverentia erga eos religiosa, coli quoque & ado-
 „ rari cœpere. Unde hic Imaginum atque Columnarum cul-
 „ tus, ratione primæ suæ originis atque institutionis, pars est
 „ Dæmonologiæ, seu Doctrinæ Dæmonum; & consequenter
 „ quicquid hoc modo colitur, ipsa etiam Dei incorruptibilis
 „ Gloria, eo ipso in Dæmonem convertitur. *Nam, quod po-*
 „ *test intelligentia tantum perspicere & comprehendere mente; nec appe-*
 „ *tit formam quo cognoscatur, nec figuram admitrit, ut imaginem*
 „ *& effigiem.* Verum ista omnia ad gratiam mortuorum referuntur:
 „ dum enim vixerunt homines, erant corporum compagibus inclusi;
 „ uti loquitur *Constantin. Orat. ad Sanctorum cætum.*

XXXI. Ex his ergo, quæ hætenus prolixè ex *Medo* adscri-
 psimus, inter alia hæc sequentia liquent. I. Pervulgatam & re-
 ceptam hanc fuisse veterum Gentilium opinionem, esse quos-
 dam Dei Deorumve ac hominum interpretes, atque internun-
 cios, quorum opera Dei beneficia hominibus conferantur. II. Il-
 lis internunciis imagines, statuas, columnas, consecratas fuisse,
 quas illi Δαίμονες, Spiritus, inhabitare credebantur, & in qui-
 bus etiam colebantur. III. Doctrinam illam adeo antiquam esse,
 ut non nisi ad primos, quos quidem norant, religionum Magi-
 stros, Zoroastrum, Orphea, Ægyptios, &c. existimaverint re-
 ferendam. Quæ utcunque observata (neque enim singula inter
 se accurate & prolixè conferre dissertationis limites quos nobis
 præfiximus, nunc sinunt) sic satis illustrent & confirmant ea,
 quæ Rabbini ad Exod. xx. 3. 4. 19. 20. de מַלְאָכִים Mediatori-
 bus,

bus, פרקליטים *Advocatis*, eorumque officio, imaginibus, cultu, & id genus aliis commentantur.

XXXII. Doctrinam itaque de Spiritibus mediatoribus, horumque imagines & cultum ad divina beneficia impetranda, hic à Deo prohiberi existimamus. Quæ vero ratio sit, cur Deus, cum secundo præcepto jam de eadem re egisset, hanc legem ante omnes alias repetere voluerit, jam porro erit investigandum.

XXXIII. Hebræorum Magistri proxime antecedentia Dei verba huc referunt: *Vidistis me vobiscum locutum esse ex cælo*, sine omni interprete & legato; cuius arte & opera minime indigeo ad eam rem quam paro, & ad vos ornandos ac beandos. Hinc adeo non fingetis vobis alios Internuncios atque Advocatos, neque facietis apud me, vel mecum, argenteos aureosve Deos, illorum sc. mediatorum imagines, quarum adoratione & cultu mea beneficia vobis collatum iri speretis. Neque sane dubium cuiquam esse potest, quin hic verus sit & genuinus istorum commatum nexus. Sed tamen aliud quiddam hic insuper spectandum existimamus, cur Deus ab hac lege rursus voluerit ordiri.

XXXIV. Nempe igitur paullo ante à Deo cum Mose de *Interpretibus Dei atque Israël*is prolixè actum fuerat, ut adeo ex re præsentis Deus occasionem capiat & in eo, quod cœperat, argumento pergat. Res ita habet. Deus O. M. populum Israëliticum sibi foedere juncturus, eodem cum illis modo agere instituebat, quo hætenus cum maioribus illorum egerat, Abrahamo, Isaac & Jacobo, quos ipse per se, nullo procuratore vel interprete usus, alloqui solebat. Vide Gen. xv. xvi. xxvi. xxxv. Et jam decem verba, præcipuas & æternas foederis conditiones, sine creati angeli hominisve ministerio promulgarat; quando populus gloriosa illa Dei apparitione, atque ignibus, tonitru, & clangore tubæ, illam comitantibus exterritus, & speciem illam minime ferens, pedem referre, & cum Mose agere cœpit, eumque rogare hanc provinciam in se reciperet, ut in posterum solus cum Deo ageret, reliquasque leges sive foederis conditiones à Deo acceptas ad se perferret; addito, quod suarum

rum partium esset, se non minus dicto audientes futuros, quam si ex ipsius Dei O. M. ore reliqua audivissent. Hac de re simul agi cœptum est, Deus sermonem & ulteriorem legum promulgationem abruptit, probatoque populi desiderio Mosen Interpreterem constituit, qui reliquas leges ad populum ferret. Exod. xx. 15. f. Deut. v. 19. f. inprimisque vers. 25. 26. 27. 28. Ex quo tempore munus Mosis mediatorium cœpit, quando rogatu populi, & ipsius Dei jussu, ad ipsum accessit, acceptasque ab hoc leges ad populum tulit. Ut minime illorum sententiam admittamus, qui Mosen etiam in Decalogo promulgando Mediatorem fuisse contra tam disertam verba pertendunt. Sed quæ clementissimi indulgentissimique Dei benignitas erat & liberalitas, non tantum quod petebant Israelitæ, concessit, verum eo etiam multo gravius atque amplius, Filium Messiam promittens, pariter voluntatis suæ futurum Interpreterem, adeoque sedulo audiendum & omni obsequio colendum. Hanc enim promissionem occasione desiderati Mosis Interpretis mox post recitatum decalogum factam esse, ipse testatur, Deut. xviii. 15. seq.

XXXV. His duobus magnis Legatis, Mose præsentem, & venturo aliquando Christo, Deus tertium quendam adjungit, non audiendum illum sed cavendum; insignem impostorem, qui cum nihil à Deo in mandatis haberet, imò Legi ejus contraria doceret, & nomine aliorum Deorum ageret, tamen se pro Dei Interprete esset gesturus, Deut. xviii. 20. De quo legi meretur *Altingius* ad h. l. & Heptade V. dissert. vii. §. 14. & seq.

XXXVI. Cum vero promissus ille Propheta non tantum divinæ voluntatis interpres apud homines futurus esset, sed etiam hominum Sponsor apud Deum, ἀπόστολος καὶ ἀρχιερεὺς τῆς ὁμολογίας ἡμῶν *Legatus & Pontifex fœderis & pacis nostræ* cum Deo, Hebr. iii. 1. ceu qui constitutus esset ὑπὲρ ἀνθρώπων τὰ πρὸς τὸ θεόν, *pro hominibus ad satisfaciendum Deo*, Ibid. v. 1. ut oblatione sui ipsius, effusione sanguinis, toleratione mortis peccatis debitæ, hæc expiaret, & homines Deo reconciliaret, Hebr. i. 3. vii. 26. 27. ix. 12. 14. Col. i. 20. 21. Hebr. xiii. 10. adeoque & Sacerdos simul, & Victimam, & Altare esse deberet: Deo jam inde à primis prædicati Evangelii initiis visum fuerat, ad

majorem hominum institutionem, ad eorumque fidem confirmandam, externa quædam tanti mysterii signa & symbola instituere, *Sacrificia* vel victimas, eorumque ministros *Sacerdotes*, & instrumenta *Altaria*; ut ita futura Christi reconciliatio, non nisi sanguine procuranda, tanquam vivis coloribus, illis qui ipsum expectabant, ob oculos depingeretur. Gen. III. 21. IV. 4. (coll. Hebr. XI. 4. & X. 35. 39. 20. 21. 22. 23.) VIII. 20. 21. XII. 7. 8. XV. 9.

XXXVII. Cum vero post diluvium una cum generis humani incremento impietas etiam, rebellio, tyrannis & omne genus scelera invalescerent, doctrina de Deo & unico Mediatore inter Deum & homines, Filio Dei Messia, pariter corrupta est; superstitio, *ἱερωδαιμονία* & idololatria ingruerunt: quando unius Dei, & unici Mediatoris Filii Dei, gloriam distraxerunt, similitudine corruptibilis creaturæ permutarunt, & cum aliis communicarunt; quæque huic significando & describendo instituta fuerant sacrificia, sacrilego ausu ad Dæmonas illorumque imagines, statuas, reliquias transtulerunt. Quæ impietas eo usque accrevit, ut ipsi quoque Semi posterius seducerentur, & Thera-chus cum suis, Israëlitarum majores, seducerentur, & à reliquis tanquam valido quodam torrente abriperentur, Jos. XXIV. 2. Gen. XXXI. 19. 30. s. XXXV. 2. 4. quemadmodum ipsi etiam Israëlita in Ægypto tandem ad eandem idololatriam sunt relapsi, Jos. XXIV. 14. 15.

XXXVIII. Hinc igitur Deus, cum foederis condiciones ferret, necesse habuit vel imprimis hac superstitione & idololatria populo suo interdiceret, cum ipso decem verborum initio, tum nunc iterum, quando prolixè cum Mose de variis *Mediatoribus* egerat.

XXXIX. Interea vero dum falsos Mediatore agnoscere & venerari vetat, simul etiam genuinam rationem ostendit, qua viam ad Deum sine noxa affectare queant, & favore ejus frui, votorum damnari atque omnium beneficiorum, quæ quidem vitam illorum beatiorum facere possint, participes fieri. *Altare terreum*, inquit, *facies mihi, & offeres super illo holocausta & pacifica tua, de grege tuo atque armento: (Eritque,) ubicunque loco-*
rum

rum faciam (te) *meminisse nominis mei*, (ut) *veniam ad te*, & *benefaciam tibi*. Q. D. Etsi per falsos istos Mediatore, quos cæteræ impiæ gentes sibi frustra finxerunt, eorumque imagines, adiri nolim; nihil tamen causæ est, cur animum despondeas, tibiue viam atque aditum ad me interclusum putes. (Repetantur nunc memoria, vel lectione, ea quæ supra ex Hebræorum Magistris in hanc sententiam sunt allegata.) Est Filius meus, quem Sponsorem pro te & Mediatorem constitui, qui ad condictum diem satisfaciet, ut fide in illius sanguinem non modo immunitatem habeas ab omni malo, sed etiam pacem apud me, & certum constantemque favorem, (Vide Jer. xxx. 21. 22. Rom. v. 1. f.) Interea vero, dum ille venire moratur, symbola constitui & sacramenta, quæ ipsum repræsentent, & futuram illius satisfactionem præfigurent, *Aras* nimirum & *Victimas*. Quotiescunque igitur *nominis* & virtutum mearum, justitiæ imprimis, misericordiæ & veritatis tibi in *mentem venerit*, quarum *mediationem* gratia & Spiritu meo identidem in te *excitabo*; si spem fiduciamque de futuro Messia, meoque in te favore, exercere & firmare velis, *altare erigere* poteris, & *super illo holocausta & pacifica* offerre, satisfactionis Messia, & tuæ mecum reconciliationis, pacis & amicitia signa. Quod si ea, qua par est, humilitate & fide præstiteris, tibi promitto spondeoque, *quotiescunque & ubicunque* in illius Sponsoris nomine & fide aliquid petieris, quod quidem tibi saluti esse possit, id omne tuum fore, ut voti compos fias, *egoque tibi benefaciam*, & tu neque alios neque alibi tam *præsentem* possis cognoscere divos. Quo minore vero id tua molestia atque sumtu fiat, neve me aurum & argentum aliamve pretiosam suppellectilem, & magnificum apparatus, à te petere existimes; levi opera defungi poteris, & levi *congestam cæspite aram* adhibere, vel, si forte ita commodius videatur, ex *rudibus saxis altare* erigere, & meæ itidem gratiæ & favoris securus esse.

XL. Sed dicat forte quispiam, quæ hætenus in dictas leges commentati sumus, etsi per se vera solidaque esse concedantur, tamen sublimiora & subtiliora esse, quam ut illius seculi simplicitati, & rudi Israëlitarum captui convenire videantur, atque

ab illis in hunc sensum de *unico Mediatore Christo*, ejusque *typo*, *Altari*, accipi potuerint atque intelligi.

XLI. Sed quisquis sit qui ita ratiocinetur, hunc etiam atque etiam rogatum atque oratum velim; primo serio attentoque animo relegat atque perpendat, quæ supra ex ipsis Hebræorum commentariis in hanc sententiam allegavimus: ex quibus cuivis abunde constare posse arbitramur, plerosque præstantissimos omnis ævi Judæos, quorum quidem scripta nobis supersint, necessitatem Mediatoris alicujus inter Deum & homines agnoscere, quemadmodum alibi necessitatem expiationis peccatorum; ita ut quidvis potius comminiscantur, quam ut sine qualicunque satisfactione aditum sibi ad Deum patere arbitrentur. Cum igitur hodierni Judæi, quorum cordibus velum incumbit, 2 Cor. 11. 14. 15. talia agnoscant & fateantur; quis adeo dubitet, quin majores ipsorum, quos videmus immediatum Dei alloquium deprecatos Mosen Internuncium postulavisse, eadem sciverint atque in dictam adeo sententiam verba illa accipere potuerint?

XLII. Sed non inutile fuerit, unum atque alterum locum in hanc rem ex Hebræis afferre, ex quo liqueat, quem usum Altari assignarint. Sic ergo scriptor libri *Pesikta Zotarta*, qui est vetus commentarius in Leviticum, fol. 2. col. 1. m. מִזְבֵּחַ כֹּזֵיז עֲוֹנוֹת וּמַחֲבִיב אֶת יִשְׂרָאֵל לֵאבִיהֶן שְׁבַשְׁמִים וְעַל כָּל זֹאת חָטְאוּ יִשְׂרָאֵל וְאָבְדוּ אֶת כָּל הַסְּנִיגוּרִים הַלֵּלוּ בְּמֶה הֵן קִיִּיִּין וּבְמֶה הֵן מִתְּכַפְּרִין וּמִתְרַצִּין לִפְנֵי אֲבִיהֶן שְׁבַשְׁמִים. *Altare aufert reatus, & Israël conciliat amorem Patris cælestis: nihilominus (vel forte, contra hæc omnia) Israëlita peccarunt, & omiserunt omnes illos Advocatos: Quo pacto ergo stare possint, & qua ratione expiari, & reconciliari (vel, in gratiam redire) cum Patre suo cælesti? In proxime antecedentibus de vestibulis Pont. M. egerat, & cui quæque peccato expiando destinata esset ostenderat; unde mox etiam סְנִיגוּרִין Advocatos appellat: his tandem etiam Altare addit, eique omnium in genere peccatorum expiationem adscribit, & reliquis adeo Advocatis annumerat, ac expiationem & reconciliationem cum Deo tribuit. Quæ verba*

verba nunc eo lubentius huc transtuli, quo maiorem convenientiam habent cum verbis Pauli Rom. v. 1. s. ubi sanguini Christi, & fidei in illum, primum *justificationem* tribuit, quæ remissionem peccatorum dicit ob factam futuramve expiationem; mox *pacem*, & liberum adeo *aditum*, vel *adductionem in gratiam* Dei, in qua fideles *perstent*: quemadmodum hic loci, *Expiatio*, *reconciliatio*, & *adductio ad amorem Dei* occurrunt. Sed & alibi hæc pluribus ab Hebræis traduntur, quando vel Sacerdoti, vel Altari, tribuunt, quod sit *מכפר* *expians*, *מרצה* *reconcilians*, *משימ שלום* *pacem restituens*, & *מקרב* *adducens* ad Deum O. M. vel *Patrem illum cœlestem*.

XLIII. R. Menahem Ricanatensis, in Leg. fol. 110. 3. pr. ad illa Exod. xxvii. 1. *Et facies altare ex lignis sittim*, sic commentatur: *ובעבור היות המזבח עשוי לשם שלום בין ישראל לאביהם שבשמים בסוד הקרבנות* *Et quoniam altare factum est ad conficiendam pacem inter Israelem & Patrem illorum cœlestem per mysterium sacrificiorum &c.* Unde rursum satis liquere putamus officium Mediatorium Altaris, quod nunc suscepimus probandum.

XLIV. Ne quis tamen universos Judæos usque adeo stupidos existimet, ut crediderint, credantve, *Altare* hoc infernum & *Sacrificia* in illo oblata, per se ipsa expiandi & reconciliandi vim habuisse, velim Lector noster sciat, Veteres & Recentiores Judæos, quicquid etiam dicere alias videantur, *Tabernaculum*, ejusque *Vasa*, & *Sacerdotes* ipsos, non aliter quam typos considerasse rerum sublimiorum atque cœlestium, ita ut omnibus illis nihil efficeretur, nisi singularis fides (quam vulgo *כוונה* *intentionem* vocant) accederet offerentis. Ne longe abeam à laudato Ricanatensi, audiatur ex fol. 111. i. m. *Et significatio vocis IN VERITATE, hoc loco*, (Psal. cxlv. 18.) hæc est, ut intelligat is qui orat, quando *Nomen Dei O. M.* profert, ad quam *Perfectionem Dei O. M.* animum dirigere (*לכוין*) oporteat, in derivatione universi; Cujus rei signum quoddam affert, *Mysterium sc. circummeundi altaris inferioris, quod est typus circummeundi altaris superioris &c.* Est ergo altare inferius, aliud item superius; & illud hujus typus; adeo ut quæcunque pio attentoque animo cir-

ca hoc inferum fiunt, eadem etiam, vel potius similia, circa superum gerantur.

XLV. Idem fol. 142. 2. m. ad Lev. xvi. 18. 19. de expiando altari exteriori. *המזבח העליון שהוא רצון הוה לפני יי סמך וצריך לכפרה בשביל עונותיהן של ישראל זהו וטהרו וקראו מטמאות בני ישראל וכן יעשה באהל זה* *Altare illud superius, quod est ה' iudoxia, coram domino est simpliciter (vel proprie,) & expiationis eget, propter iniquitates Israël. Hoc sc. illud est, quod dicit: Et mundabit illud & sanctificabit ab impuritatibus Israël: Facietque pariter in tentorio conventus. Id quod probe velim consideres, vel intelligas. Liqueat, credo, cuivis attendenti, peccata Israël, ex sententia Theologorum Hebræorum, imputari Altari Mediatori, quod adeo non nisi sanguine hirci expiari possit: quemadmodum Christus Sponsor loco electorum non nisi sanguinis sui effusione se suosque à suscepto reatu potuit liberare.*

XLVI. Sed non licet nunc universa *Altaris & Sacrorum* mysteria explicare. Fiet id alias, volente Deo, quando de iis agemus, *quæ in sacris fiunt.* Satis est hac vice ostendisse, Deum omnibus aliis, quos cæci gentiles sibi fingeant, *Mediatoribus* vetitis, solum *Altare* populo commendare, & *Sacrificia*, tanquam veri & unici Mediatoris J. Christi typos, à quo & per quem omnia Dei beneficia sibi promittere & expectare possent. Quo facto Legislator ad circumstantias quasdam definiendas pergit, & lapides altaris ferro expoliri, illudve gradibus ornari, vel potius dedecorari vetat: sed quas explicare præsentis non est instituti.

XLVII. Unicum illud corollarii vice addere liceat; per has leges de *Altari* nihil illorum juberi, quæ mox post foedus ictum de unico *Altari aeneo* præcipiuntur, Exod. xxvii. 1. f. Imo vero tantum abesse, ut illæ servitutem & quicquam gravissimi illius jugi importent, sub quod non ita multo post Israëlita missi sunt; ut è contrario vetera omnia jura, quibus Patriarchæ in liberrimo Ecclesiæ statu usi fructi fuerant, Israëlita illibata fervent, & promissionem à Deo de communi Sacerdotio Exod.

xix. 5. factam confirment. Quemadmodum enim Adam, Abel, Noach, Abraham, reliquique Patriarchæ, nulli certo loco adstricti, ubivis terrarum, pro re nata & suo commodo, sacra faciebant: Ita clementissimus Deus hætenus etiam universis & singulis Israëlitis jus & libertatem concedit, **בכל מקום** ubivis locorum, domi forisque, & quovis tempore, altaria erigendi, & rem sacram faciendi, in eaque spem fiduciamque, quam in Dei O. M. benignitate, & futuro Mediatore Messia, positam habebant, exercendi & confirmandi. Longe sane aliter, atque postea cum Israele actum est, quando Sacerdotium ad unicam familiam, & sacrificia ad unicum locum sunt adstricta, & ejusmodi item sacrificia præscripta, quæ longe deteriorem populi statum arguebant eo, ad quem primis Dei promissis Exod. xix. & his ipsis legibus cap. xx. & seq. vocabantur.

OBSERVATIONES SELECTÆ

A D

LOCA HEBRÆA
NOVI TESTAMENTI.

tfi in edendis Selectis nostris ad N. T. Observationibus nullum admodum ordinem servabimus; sed pro eo atque adversaria nostra, vel memoria, quasque nobis suggerent, eas in chartam conjiciemus: tamen, ne plane ὕστερον πρότερον agere videamur, initium faciemus à

Matthæi I. vers. 17.

Πᾶσαι ἐν αἱ γενεαὶ ἀπὸ Ἀβραάμ ἕως Δαβὶδ,
γενεαὶ δεκατέσσαρες.

Satis non erat Evangelistæ Genealogiam Christi ab Abrahamo & Davide usque ad ipsum deducere; nisi etiam observaret, quot ætates inter Abrahamum & Davidem, hunc porro & transmigrationem Babylonicam, & denique hinc ad Christum interjectæ essent, easdemque inter se æquaret, & ad tres Tesseradecades redigeret: *Omnes itaque generationes*, inquit, *ab Abrahamo usque ad Davidem sunt quatuordecim*, &c. Id quod non sine gravi ratione & singulari Spiritus S. ductu factum esse, hominem Christianum credere par est, quamvis causa illius curiosæ observationis non ita sit manifesta. Forte aliquid lucis affulgebit, si Hebræorum ad idem argumentum observationes conferamus.

II. R. Bechai, ad Gen. xxxviii. 29. 30. fol. *Et vocavit nomen ejus Zara.* „Zara, inquit, de nomine Solis; * *Phares*, de „ nomine Lunæ: & regnum domus Davidicæ à Phareso descendit; quod simile est Lunæ. Quippe notum est, dies Lunæ „ esse

* à מנחם Sol ortus est.

„ esse novem & viginti; Propterea invenies à Phareso usque ad
 „ Sedekiam **יש ט"ט** novem & viginti viros. Quomodo vero?
 „ *Phares, Efron, &c. David.* Sic David decimus est à Pha-
 „ reso. A Davide autem ad Jechoniam invenis novendecim re-
 „ ges, **כולם מלך בן מלך** eisdemque omnes regum filios. At-
 „ que hi sunt *Solomon... Jechonias.* Sic sunt novem & viginti
 „ *Viri*, respondentes **xxix.** diebus Lunæ. Quemadmodum ve-
 „ re Luna post diem **xxix.** absconditur, ita regnum domus Da-
 „ vidicæ cessavit, & templum est vastatum, tempore Sedekiaë,
 „ qui vigesimus nonus est à Phareso.

III. Hactenus Bechai. Ex quo liquet, Judæos quoque in nu-
 mero illarum generationum mysterium aliquod quærere, & Ma-
 jores Messiaë à Phareso usque ad Sedekiam diebus Lunæ com-
 parare; quamquam Bechai calculum paullo aliter ponit, & à
Phareso numerandi initium facit, loco ejus quod Matthæus ab
Abrahamo incipit.

IV. Sed propius ad Evangelistæ observationem accedit, quod
 idem *R. Bechai* de Veterum calculo notat. „ Sed in commen-
 „ tario magno ad Exodum, inquit, computum aliter instituunt,
 „ ita sc. ut dies Lunæ disponant secundum incrementum & de-
 „ crementum ejus, in comparatione ad reges Judæ, inter quos
 „ quidam sunt, quorum regnum incrementum cepit instar Lu-
 „ næ crescentis; alii, de quorum regno continua diminutio fa-
 „ cta est, ad similitudinem dierum Lunæ decrescens, donec
 „ illud plane cessaret: eodem sc. modo, quo Luna primo cre-
 „ scit, ac mox etiam decrescit, donec tandem plane occulte-
 „ tur. Et hoc est, quod commentantur ad Exod. **xii. 2.** Prius-
 „ quam Deus T. O. M. Israël ex *Ægypto* educeret, signi-
 „ ficavit illis, non duraturum illis regnum nisi per triginta tan-
 „ tum ætates: quod dicitur, Exod. **xii. 2.** *Mensis hic vobis.*
 „ Quemadmodum sc. Luna est triginta dierum, ita regnum
 „ ipsorum triginta fore generationum. Luna lucere incipit die
 „ primo mensis, & inde continuo magis illucescit, usque ad
 „ diem decimum quintum, quando orbis ejus plenus est: inde
 „ vero à die xv. quotidie decrescit, & die trigesimo plane di-
 „ sparet. Eadem Israël est ratio. Inde ab Abrahamo usque ad

„ Salomonem **י"ו דור** xv. ætates. Abraham enim primus illu-
 „ xit; q. d. *Jel. xli. 29. Quis illuxit ex Oriente justitia &c.*
 „ quemadmodum idem mox *Cap. xlii. 6. Ego Dominus voca-*
 „ *vi te &c.* Secutus est Isaac, qui etiam ipse inclaruit, q. d.
 „ *Gen. xxvi. 12. Et sevit Isaac in terra illa; & rursus Psal.*
 „ *xcvii. 11. Lux facta est justo.* Hunc Jacob excepit, qui illu-
 „ strior evasit; q. d. *Jel. x. 16. Et lux Israelis erit ignis.* Tum
 „ Juda, Pharez. . . . Jesse, David. Posteaquam vero Salomo
 „ venit, plenus fuit Orbis Lunæ, q. d. *i Paral. xxix. 23. Et*
 „ *sedit super throno Domini, ut Rex effet loco Davidis Patris sui.*
 „ Et post pauca rursus: Inde vero a Salomone cœperunt reges
 „ magis magisque decrescere, Rehabeam, Abia, cæterique o-
 „ mnes usque ad Sedekiam; cui regnanti cum (*2 Reg. xxv.*
 „ *7.) oculos effodissent, defecit lumen Lunæ. Et mox rursus:*
 „ Donec disparuit Luna, & destructum est templum **לשליש**
 „ **דור** ætate trigesima. Hactenus illi.

V. Pergit R. Bechai. „ Hinc ergo discis, inde ab Abraha-
 „ mo usque ad Solomonem, **י"ו דור** esse quindecim proge-
 „ nies; Nam Rex David est DECIMUS QUARTUS ab Abraha-
 „ mo, secundum numerum literarum nominis **דוד** / quæ fa-
 „ ciunt xiv. adeoque Salomo filius ejus xv, respondens perfecto
 „ plenilunio. Similiter & Sedekias quintus decimus a Solomo-
 „ ne (sed magno discrimine:) Salomo enim lunæ plenæ simi-
 „ lis, Sedekias vero disparenti.

VI. Cum itaque ex his abunde constet, cum recentiores,
 tum Veteres Hebræorum Magistros, Abrahami Davidisque suc-
 cessores, vel si malis Salomonis, cum Luna crescente & decre-
 scente comparasse: vero simile videtur, Matthæum quoque eo-
 dem respexisse, quanquam cum differentia quadam. Judæi ex-
 ternam Regni pompam, ut alibi passim, respexisse videntur;
 unde ad Salomonem, Regum omnium florentissimum & templi
 conditorem, seriem perducunt; & inde ad Sedekiam, quo re-
 rum potente Regnum a Juda est ablatum, templumque ever-
 sum. Evangelista vero promissionem Messiae, VIRIS factam,
 considerandam est arbitratus. Cum enim inde a principio Mes-
 sias ut SEMEN MULIERIS promissus esset; tandem Deus eundem
 etiam

etiam *Abrahamo* promisit, ceu ex ipso nasciturum, qui primus illorum, qui in partes tanti beneficii sunt vocati: quemadmodum *David* eorundem est ultimus, unde tanquam à proximo patre vulgo a Judæis, & ipsis Evangelistis, בן דוד, *Filius Davidis*, appellatur.

VII. Sed hoc pacto, dicat aliquis, rationes Hebræorum & Evangelistæ minime quadrant; illis inde ab Abrahamo usque ad exilium Babylonicum, triginta gradus numerantibus, hoc tantum octo & viginti: &, quod forte majus videatur, Matthæo ea ratione tantum octo & viginti dies tribuente Lunæ, cum constet, illam tantum non absolvere cursum suum diebus triginta. Sed levis illa, credo, difficultas erit, si calculum recte ponamus. Quippe ex Astronomorum disciplina constat, Lunam cursum suum conficere diebus novem & viginti, ac horis duodecim atque aliquot insuper minutis; unde Hebræis, reliquisque populis Orientalibus, Menses alternis Pleni sunt & Cavi, five dierum triginta & viginti novem. Cum vero Luna quovis mense, quando est in *συζυγία*, ut Mathematici loquuntur, semel minimum, quandoque bis dispareat, & conspectui se plane subducatur, dies, quibus illustris est, tantum sunt viginti & octo. Ad quem numerum Lunæ Conspiciuæ Matthæus eodem jure alludere potuit, atque alii Hebræi ad mensem integrum & plenum.

VIII. Inde vero, LXX. annis, quibus captivitas Babylonica definita erat, elapsis, Zorobabel Salathielis F. Jechoniæ N. ex posteris adeo Davidis, tanquam nova Luna, post biduum, id est, (si *γερμαν* cum Herodoto aliisque triginta & paullo amplius annis definire liceat) post duas ætates, cornua rursus exferere cœpit; quando Cyri Regis indultu exsules Judæos in avitas sedes reduxit, & Templum instaurare est aggressus. Quo pacto familia Davidica reflorescere videbatur: sed flos erat ille caducus. Cum enim Templi restitutio vicinorum Samaritanorum calumniis in aula Regum Persiæ duodecim admodum annos est impedita; tum adventu Esdræ, illustris Sacerdotis de familia Aaronica, domus Davidicæ resurgentis splendor non nihil est obscuratus; porro temporibus Hasmonæorum, qui ex Vindici-

bus libertatis primum Ethnarchæ, mox etiam Reges audiebant; & denique Herode Tyranno regnum invadente, ita penitus evanuit, ut tertia decima ætate à Zorobabele (si non maturius) posterius Davidis ad artes mechanicas, quibus vitam tolerarent, abjecti essent, & Maria mater Domini Josepho fabro nuberet. Tunc ergo *quartus decimus* à Zorobabele, *Jesus* Mariæ F. apparuit, אור עולם LUX MUNDI, Lux, inquam, ad illustrationem Gentium, & gloriam Populi Israel. Luc.

IX. Sed quæ erat populi illius cœcitas, cum venisset ad suos, illustris & à Deo ipso demonstratus virtutibus, prodigiis & signis, tamen sui non agnoverunt illum, quin imo Dominum gloria crucifixerunt. Cum vero Deus exinde illum multis modis illustriorem reddidisset, gloria & honore coronasset, resuscitando ex mortuis, assumendo in cœlum, & denique prædicando inter gentes; Orbis Lunæ Davidicæ plenus esse cœpit, & gentibus undique illuxit: quam lucem cum Judæi tamen non agnoscerent, Luna hæc ætate decima quinta, quadraginta circiter post Christum passum annis, in ipso plenilunio, horrendam, respectu Judæorum, eclipsin passa est, R. P. & Templo ipsorum funditus everfis: ut dum Jesus Messias inter Gentes, non amplius ut Luna, sed ut Sol justitiæ, lucet, Judæis sese plane subduxerit, iisque per tot secula nox incubet atra.

X. Sic ergo illi Evangelistæ observationi de tribus tesseradecadibus jam probabilem aliquam rationem constare arbitramur; possemusque jam manum de tabula, nisi Beza nos retineret in Notis ad h. l. Is sc. vocem γεγενῆσθαι Hebrææ תולדות respondere scribit. Itaque hoc, inquit, demum est, quod Hebræi תולדות vocant, passive quidem acceptum pro singulis qui gignuntur. Id quod à tanto viro dictum nollem; cum vox γεγενῆσθαι, sive ætatem, sive succedentem progeniem, sive denique multitudinem hominum simul viventium, significet, voci Hebrææ דור respondeat, ad eamque exprimendam cum à Græcis interpretibus tum à N. T. Scriptoribus adhibeatur. Loca notissima arbitror, & ab aliis notata; præterquam quod nobis quoque alibi de iis agendi occasio erit. Videat, cui lubet, Vorstium ad Hebraismis N. T. Lib. 1. cap. 12. Ne longe abeamus, in verbis R. Bechai, & Rab-

Rabboth, aliquoties vox דור occurrit, eodem plane sensu, quo apud Evangelistam γενεά; atque item vox איש, *Viri*; nunquam vero תולדות.

XI. Sic: *Significavit illis Deus*, שאין המלכות עומדת להם, לא שלשים דור: *non duraturum illis regnum nisi ad triginta aetates*. Et mox: לכנה שלשים יום ומלכות שלהם שלשים דור; *Uti Luna est triginta dierum, ita regnum illorum erit triginta aetatum*. Rursum: מאברהם עד שלמה טו דור *ab Abrahamo ad Solomonam esse XV. aetates*. Ante Bechai *Viros* dixerat: אִישׁ כֹּטֵי עֶשְׂרִים וְנֶגְעִים *Viginti novem Viri*.

XII. Quod vero vocem תולדות attinet, illi respondet Græca Γένεσις, ut vers. I. Βίβλος Γενέσεως, ex Hebræo ספר תולדות / quod est, *Liber vel Narratio rerum gestarum*, uti jam pridem ab aliis doctissimis Viris est observatum. Videatur *Altingius* Tom. II. in *Parallelismis V. & N. T. & Hammondus* in *N. T.* h. l. à cuius posterioris expositione cur Interpres Latinus Joh. Clericus discedere voluerit, nihil fane causæ video; cum ספר תולדות & אלה תולדות / vulgo nihil nisi *res gestas earumque enarrationem* dicant, quas Græci πράξεις appellant. Diodorus Siculus Lib. xv. ipso initio: ἡ πόλεων ἡ βασιλέων πράξεις *Rerum Publicarum Regumve res gestas* dicit, easque αὐτοτελείς ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους.

XIII. Cujusmodi Πράξεις Ἰησοῦ Χριστοῦ cum Matthæus quoque scribere aggrediretur, toti Libro, non Genealogiæ tantum, hunc titulum præfixit, Βίβλος Γενέσεως Ι. Χ. phrasi plane Hebræa, quemadmodum Lucas *Historia Apostolica*, sive rebus ab Apostolis quibusdam gestis, Græcum titulum fecit Πράξεις τῶν Ἀποστόλων. De titulo Hebræo illud amplius argumento est, quod ipsi Judæi blasphemam historiam in Servatorem scriptam, תולדות ישו appellant, ad hoc Matthæi initium manifesto alludentes. Qua de re paulo prolixius ageremus, nisi jam alii, nostra furtim sublegentes, idem dixissent.

XIV. Illud merito adhuc quæri possit; quid veteribus Judæis ansam dederit *Pharesum* cum Luna comparandi, siquidem de *Zara* res manifesta sit, illum à זר dictum, quod verbum *Soli Orienti* proprium est. Sed facilis responsio, si R. *Bechai* audia-

mus, fol. 49. i. pr. **כי זרה כנגד החמה שזרחת תמיד בענין שזה / ופרץ כנגד הלבנה שהיא פעם מתמלאת ופעם חסרה** *Quia Zara Soli similis est, qui semper sibi equalis oritur: Phares vero Luna, quæ aliquando plena est, aliquando vero cava, planeque sese visui nostro subducit.* Nempe **פרץ** *rumpere* significat, *irrumperere, perrumpere, & prorumpere* in multitudinem ingentem; ac denique etiam *Erumpere*, atque oculis sese subducere, quod Germani, de militibus signa deferentibus, dicunt *aufreißen*. Sic i Sam. xxv. 10. *Hoc tempore multi sunt servi,* **המתפרצים איש מפני אדניו** / *qui (ex versione Cel. Cocceji) se rumpunt à facie domini sui; Die von ihren Herren aufreißen; qui se dominis suis subducunt.* Ita sc. *Luna* quoque proxime ante novilunium *sese* oculis nostris *Subducit*. Unde cum *Zara* ab *O-riente* Sole nomen ducat; frater ejus non immerito à *Disparente* Luna nomen ducere videri possit.

XV. Illa vero Matthæi observatio de *tribus Tesseradecadibus* facile Lectori in memoriam revocabit aliam non dissimilem Apostoli Judæ, qui Epistolæ commate 14. observat, *Enochum esse septimum ab Adamo;*

Προεφήτευσεν δὲ καὶ ταῖς ἑβδομάδι
ἀπὸ Ἀδὰμ Ἐνώχ.

Mira sane, & prima specie curiosior observatio quam utilior; si tamen vel curiosa dici mereatur, quam quisque per se ipse facile animadvertat, si in principio Geneseos, vel Chronicorum, posteros Adami numerare operæ pretium existimet. Et quid nostra scire magnopere intersit, quotus quisque sit ab Adamo, qui quidque egisse vel dixisse narratur? Sed tamen Spiritus Sanctus notat, & ab homine Christiano vult attendi, *Enochum, SEPTIMUM ab Adamo, de futuro judicio vaticinatum esse.* Eccur vero? Audiamus tantisper Judæos, idem non tantum monentes, sed &, ni fallor, egregie explicantes.

XVI. R. Bechai in Legem, Num. xxv. 12. fol. 182. i. pr. **והיה פנחס דור שביעי ליעקב אבינו כשם שהיה הנזך שביעי לאדם והם כנגד יום שביעי שהוא שבת והוא יום המנוחה והחיים**

והחיים וזה מנואר *Erat autem Phineas progenies SEPTIMA à Jacobo Patre nostro, quemadmodum Enoch SEPTIMUS fuit ab Adamo: Et uterque respondent diei SEPTIMO, qui est Sabbatum, quod est dies Quietis & Vita. Et hoc manifestum est. Idem fol. 16. col. 2. f.* ושבעה אורים אלו הם הנקראים צרור החיים והצדיק הזה דבק בהם כי מצא חן בעיני יהוה וראוי היה לכך כי היה שביעי לדורות והיה כנגד יום השביעי שהוא יום החיים שכולו *Et septem illa lumina sunt quae vocantur Fasciculus vitae. Et hic justus adhaesit illis, quia inveni-
nerat gratiam in oculis Domini. Et hoc adeo aequum erat, quia erat SEPTIMA PROGENIES, & respondebat DIEI SEPTIMO, qui est Dies vitae, qui totus est Sabbatum & requies. Hinc ergo affecutus est vitam aeternam.*

XVII. R. Menahem Ricanatensis in Leg. f. 83. 4. m. ויקח עמרם את יוכבד דודתו וגו' הנך רואה כי משה רבינו ע"ה היה שביעי לאבות וכבר רמזתי בסוד חנוך כי השלישי חשוב: *Et Amram duxit Jochebed amitam suam &c. Ecce vides, Mo-
sen magistrum nostrum, cui pax, esse septimum Patriarcharum; Et jam supra in mysterio Enoch innui, septimum quemque esse aestimatissimum.* ועל כן היה השביעי לדורות *Ad Gen. v. fol. 32. 2. f.* כמו שאמרו רבותינו ז"ל בדורות השביעי חשוב אדם שת *Et propterea fuit septimus aetatum, quemadmodum dixerunt M. N. p. m. Septima quaque aetas est aestimatissima: A-
dam, Seth, Enos, &c. Enoch.*

XVIII. Haecenus ergo constat, Judæorum Magistros, nec vulgares illos, sed qui ipsis **אנשי** *Doctores veritatis,* **הכמי אמת** *Scientes scientiam,* **ידעי דעת** *Viri Scientiae, & דעת* *Γινώσκοντες*, audiunt, quos nos vulgo *Cabbalistas* appellamus, sæpius de *Eno-
cho* observare, esse illum *Septimum ab Adamo*: neque hoc tan-
tum, sed & rationem hujus observationis dare, desumptam par-
tim à dignitate & sanctitate numeri *Septenarii*, partim à mysterio
& typo, quod *Enoch Septimus Patrum antediluvianorum* rela-
tionem habeat ad *diem millenarium Septimum*, qui fit dies *Qui-
etis*

tis & Vitæ æternæ, quem necessario antecedunt Resurrectio mortuorum & Dies judicii.

XIX. Quod quo melius intelligatur, conferenda est famosa illa & omnium ore trita Traditio Scholæ Elianæ, de *Sex millibus annorum hujus mundi*; quorum duo millia deputantur temporari ante Legem Mosaicam; duo eidem Legi; & duo denique Diebus, Temporibus, Regno Messiae. Tum vero sequetur *Milenarius Septimus*, respondens Sabbatho, diei quietis, qui erit **הַרִיב** id est, liber & vacuus ab illis negotiis & actionibus, quæ in hoc mundo, labentibus sex illis millenniis, ad generis humani propagationem & conservationem sunt necessaria. Temporibus enim Messiae elapsis, erit Resurrectio mortuorum Diesque judicii, quando incipiet mox *Seculum Futurum*, cujus typus est *Dies Septimus*, dies otii & quietis.

XX. Quemadmodum ergo dies mundi *Septimus*, quo facta est promissio de *Semine Mulieris contrituro caput Serpentis*; de gloria adeo Messiae & Fidelium; de futuro quoque Serpentis & improborum judicio & æternò atque irreparabili exitio: Quemadmodum, inquam, hic dies *Septimus sanctificatus* est à Deo, & institutus signum & symbolum cum Promissionis jam factæ, tum secuturæ etiam Executionis; ita numerus Septenarius in eodem pariter est consecratus, typus itidem constitutus perfectionis per Messiam promissæ, & per eundem aliquando etiam restituendæ. Ita similiter *Enoch SEPTIMUS ab Adamo*, typus Messiae fuit, non tantum ratione numeri sacri *Septenarii*, sed in primis ratione immortalitatis & raptus ad vitam æternam, quo & adscensio Christi in coelos, & futura assumptio electorum, præfigurata fuit. Enoch vero non tantum ita mutum typum egit Messiae & reliqui Seminis Mulieris, ratione ortus & exitus; sed & ejusdem doctrinæ Præconem, quando *vaticinatus est* impiis de futuro illo judicio à Messia administrando.

XXI. Non ignoro equidem, hanc nostram qualemcunque explicationem quibusdam Theologis nimis Judaicam & Cabbalisticam visum iri, illis sc. qui innocentissimam doctrinam de lapsu hominis die mundi sexto, omni antiquitati, Christianæ pariter ac Judaicæ, tot abhinc seculis, receptam & celebratam, non

non minori imperitia quam malevolentia Novitatis & Heterodoxiæ acculant. Sed tanti nobis non est illorum auctoritas, ut nos à tam pervulgata sententia, & utili hypothefi, depellat. Cabbaliftæ, inprimisque R. *Menahem Ricanatensis*, passim inculcant, plurimarum legum ceremonialium nullam rationem reddi posse, nisi ab eo qui intelligat סוד הוהמרה שהטיל הגחש הקדמון בחוה *Mysterium labis illius, quam Serpens antiquus Eva adspersit*, id est, *Mysterium Peccati Originalis*. Quod ut verissimum esse usus ipse evincit; ita non minus certum est de hypothefi Altingii, lapsum hominis cum omni Antiquitate ad diem mundi Sextum referentis, & restitutionem ejusdem, per promissionem Messiae, ad SEPTIMUM. Quod qui negare adhucdum sustinent, illos equidem rogatos atque oratos velim, rem ipsam experiantur, & rationem saltem aliquam probabilem afferant, cum sanctitatis numeri Septenarii, in Lege & Apocalypsi adeo frequentis; tum etiam tot Legum Ceremonialium, in quibus idem numerus *Septenarius* vel memoratur, vel certe supponitur.

XXII. Sed ut ad nostrum institutum revertamur, illud quoque considerationem mereri videtur, quod Judæi observant de *Phineaso septimo à Jacobo*; de *Mose* itidem (cui & *Aaronem* addere licebit) *septimo Patriarcharum*. *Phineaso* magnum illud & memorabile nomen, singulare illud fœdus Sacerdotii, nihil aliud peperit quam zelus ille & judicium in *Zimri* & *Cosbi* exercitum, Num. xxv. *Mosen* vero Deus *Pharaoni* primum & *Ægyptiis* אלהים Deum & Judicem dedit, qui horrenda Dei judicia in *Pharaonem* & populum ejus exsecutus est, denique etiam ipsum & exercitum ejus ad internecionem usque delevit. Idem vero deinde etiam populum in deserto מול האלהים vice Dei, gubernavit & judicavit. *Septimus* ergo ab *Abrahamo* *Moses* divinorum judiciorum exsecutor fuit; *Septimus* item à *Jacobo* *Phineas* Dei nomine improbos ultus est. Quo minus mirum videri debeat, Judam observare, SEPTIMUM ab *Adamo* *Enochum* de universali Dei judicio vaticinatum esse.

XXIII. Priusquam ad alia pergamus, unam adhuc & item alteram Judæorum de *Enoch* observationem appingere juvabit.

Bechai; l. c. *Et ecce dimidium hujus nominis colligatum est cum nomine METATRON, quia illi cognoscendo, & negotio ejus apprehendendo, assiduam operam dedit, donec illum tandem apprehendit eique adhaesit. Et quia illi firmiter adhaesit, mutatum est & corpus & nomen ejus: nam corpus ejus in facem ignis est mutatum, & nomen de illo appellatum Metatron; quia adjunctum rei saepe appellatur nomine subjecti, quia sic illa quasi unum quiddam constituuntur. Quod vero dicitur וַאֲנִי / id ex Magistrorum nostrorum phrasi explicandum venit, אֵין לוֹ אֵין Dixit illi, IMO; quod est assentientis & affirmantis. Et sic Chaldaice subtiliter redditum est: Et etiamnum existit, quia non occidit illum. Et sane hac assumptio illi beneficium maximum fuit, & dignitas incomparabilis. Atque inde indicium sumitur pro Paradiso, & Immortalitate Anima, quodque illa persistat in aeternum. Eademque validum argumentum praebet, nisi homo peccavisset, victurum fuisse in aeternum & corpore & anima. Postrema Rabbini hujus observatio sic satis clara est, neque explicatione indiget; quin eodem modo alii quoque ex raptu Eliæ argumentantur. Media illa, de וַאֲנִי explicando ex אֵין Talmudico, argutior. Prima vero, de Enocho, appellato nomine Metatron, Cabbalistica est & plane ἀνιγματοειδής, quam cum praesentis dissertationis angustiae explicare non patiantur, satis erit eandem paucis verbis indicare. Metatron est Angelus ille faciei, Legatus Domini & simul ipse Dominus, custos & vindex Israël, Angelus, inquam, increatus, minimeque à Deo ipso diversus; cui pleraque omnia à Judæis tribuuntur, quæ Christiani Filio Dei Messiae adscribunt. Hunc ergo Enoch cognoscere, huic conjunctissimus esse allaboravit; id quod tandem etiam assecutus est, quando in coelum raptus, ubi ejusdem illius Metatoris nomen nactus est, & Scriba magnus appellatur. Quo pacto Veteres Judæos nihil aliud significare voluisse existimo, quam Enochum fuisse typum Messiae.*

XXIV. Speciminis loco, ut paginam hanc impleamus, de Angelo Metatron quædam ex R. Bechai addere juvabit. ועל דרך הקבלה. ואל משה אמר. השם המיוחד. עלה אל ה' זהו ששמו כשם רבו. וכן דרשו רבותינו זכרונם לברכה. ונקרא כשם

כשם הזה לפי שבשם הזה נכללים שתי לשונות המורים על ענינו. והוא ארון ושליח. ארון מלשון חכמים שקורין אל הגברת בעלת ממשלה מטרונה. השליח מלשון יין שקורים לשליח מנטטור. ועוד יכלול ענין שלישי. מלשון שמירה. כי תרגום משמרת מטרות. ועל שהוא שומר העולם. נקרא שומר ישראל. והנה מתוך הוראת שמו השגנו שהוא ארון לכל מה שתחתיו. שכל צבא העליונים והתחתונים הלא הם ברשותו ותחת ידו. והוא השליח למי שעליו ולמעלה ממנו שהשליחו על הכל. ושמו ארון לביתו ומושל בכל קנינו.

Qui primis labris Hebræa degustarit, hæc facile intellexerit, & nos, quoque in seqq. D. V. hoc mysterium pluribus dabimus explicatum.

XXV. Cum superiores observationes de *numeris* potissimum agant, non ingratum forte erit adhuc unam & item alteram id genus addi, priusquam ad Matthæum revertamur. Paulus 1 Cor. xv. 45. 47. *Primi & Secundi* Hominis mentionem facit.

Οὕτω καὶ γέγραπται. Ἐγένετο ὁ ΠΡΩΤΟΣ ἄνθρωπος Ἀδὰμ εἰς ψυχὴν ζῶσαν. Ὁ ΕΣΧΑΤΟΣ Ἀδὰμ εἰς πνεῦμα Ζωοποιῶν
 Ὁ ΠΡΩΤΟΣ ἄνθρωπος ἐκ χῆς, χοϊκός.
 Ὁ ΔΕΥΤΕΡΟΣ ἄνθρωπος, ὁ κύριος ἐξ ὕανθ.

XXVI. Prior phrasis, *Primus Homo*, אדם הראשון / adeo frequens est apud Hebræos, ut omnem apud illos paginam faciat; meritoque ineptus dici atque haberi debeam, si illud leviter saltem instituiam probare: cum nemo Christianorum, qui vel à limine Magistrorum libros salutarit, illam ignorare possit; præterquam quod in sequentibus etiam illa satis frequenter occurret. An vero *Secundus Homo* Philologis nostris æque ex Magistrorum scriptis notus sit, equidem haud scio. Et quanquam ipse אדם השני / τὸ δεύτερον ἄνθρωπον, nondum invenerim; אדם אחר / ἄλλος ἄνθρωπος, tamen jam pridem occurrit, & quidem oppositus *Adamo Primo*. En igitur illum apud R. *Abraham Seba*, Fasciculo Myrrhæ, sive Com. in Leg. f. 81. 4. m. Et propterea quæcunque in Opere creationis scripta sunt, illis similia scripta sunt

sunt in Opere Tabernaculi. Atque id omne innuitur indicio diei sexti, quo creatus est אדם הראשון Homo Primus, & quoque alienatus. In Tabernaculo vero propius admovetur אדם אחר Homo Alter, similis illi, & hic est Aharon, quemadmodum scriptum est, Exod. xxviii. 1. Tu vero propius adduc ad te Aharonem fratrem tuum. Et mox rursus fol. 82. 2. m. ad h. t. Jam scripsi illud supra, Adamum primum die sexto abalienatum esse per peccatum, quemadmodum scriptum est Gen. iii. 9. Et dicebat illi (Deus) Ubi es? At in Tabernaculo adducitur Homo Alius similis illi, & hic est Aharon, sanctus Domini, ut suavem reddat (Deo) mundum; & stabiliat illum; & sic filii ejus cum ipso, respondentes filiis Adami Primi, qui in causa fuerunt, cur vastaretur mundus. Et quoniam Primus Homo nudus erat sine vestimentis, donec Deus O. M. pro sua misericordia illis tunicas pelliceas faceret ad velandam nudam carnem: Propterea hic quoque precipit; Et facies vestes sacras Aharoni fratri tuo; qui similis (vel respondet, vel f. opponitur) Adamo primo. In honorem & ornamentum; Non quemadmodum priores (vestes) quæ non alio inserviebant, quam ad tegendam carnem nuditatis, unde etiam Tunica ex corio fuerunt, quod est indumentum bestiae. (Onkelos vero) qui interpretatus est illud, Tunicas pelliceas, לבושין דיקר vestes honoris, consentit illi quod hic dicitur, in honorem & ornamentum, quod itidem redditur ליקר ולתשבחן in honorem & laudem.

XXVII. Satis hic manifesta oppositio inter Hominem Primum, per peccatum à Deo abalienatum, vastantemque mundum; & inter Hominem Alium vel Alterum, Pontificem Maximum, adducendum ad Deum, imo vero alios quoque ad Deum adducturum, quique mundum sit restitutus. Sed quicquid hujus est, id in plena emphasi de Antitypo demum verum est, Sacerdote Messia, qui cum ipse ad Deum appropinquavit, tum alios quoque in ipsum credentes ad Deum adducit, Jer. xxx. 21. Rom. v. 1. & S. Eph. ii. 12. S.

XXVIII. Sed an Veteres Judæi talem quoque aliquem agnoscant Sacerdotem ecclestem? Nos locum unum & alterum proferemus; Lector peritus judicet. R. Menahem Ricanatensis in Leg. f. 112. 1. m. ex Zohar; Et ex hac barba patescit barba

דכהנא

כהנא רבא עילאה Pontificis Maximi Superni, & ex hac barba descendit in barbam inferiorem P. M. Et mox : Unde vero nobis constat? ex eo quod scriptum Psal. cxxxiii. i. Sedere fratres etiam una. (Hic vocula) םנ facit ad includendum Pontificem Maximum Inferiorem. Quia quandocunque Pont. Maximus inferior sacerdotio magno fungitur, Pontifex ille Maximus superior pariter, ut ita dicam, sacerdotio magno fungitur. Quisnam vero ille Sacerdos Supernus? Audiamus eundem Menahemum, fol 131. 3. f. Et jam nosti, Michaellem esse Pontificem illum Maximum Supernum, quia virtus ejus est ex Gratia. Et (M. N.) dicunt in Medras, illum offerre, (adducere, vel propius admove) animas justorum, ad instar quotidianorum sacrificiorum, quae igne consumuntur. Sed hæc pluribus persequi alius est & loci & temporis. Nunc satis sit paucis ostendisse, Aaronem, quem Judæi אהרן אדם ך̄ δεύτερον, vel minimum ἄλλον ἄνθρωπον appellant, typum saltem fuisse Sacerdotis Superni, i. e. ut Apostolus appellat, ὁ ἐπὶ πρῶτον.

XXIX. Quemadmodum modo πρῶτον & δεύτερον seorsim, & ordine naturali, atque opposita vidimus; ita alibi eadem, insolenti plane compositione, & inverso ordine, legimus conjuncta, δευτερόπρωτον, Secundo-Primum. Luc. vi. i.

Εγένετο δὲ ἐν σαββάτῳ ΔΕΥΤΕΡΟΠΡΩΤΩ.

„ Multum vexavit & exercuit Viros Doctos (verba sunt Cl.
 „ Cloppenburgii in peculiari dissertatione ad h. l.) interpretatio
 „ vocis δευτερόπρωτον, qua indigetatur Sabbatum illud Luc. vi.
 „ i. Ante Scaligerum vulgo censuerunt, compositam esse ex
 „ duabus integris vocibus istis δεύτερον πρῶτον. Scaliger id exsi-
 „ bilat : Id ad verbum inquit, Hebraice esset, אהרן אדם /
 „ aliter ὑστερον πρότερον, Latine Præposterum, quo nihil præposterius
 „ dici potuit, &c. Ipse vero revocat nominis notationem ad
 „ τὴν δευτέραν τῆς πάχας : quod sit ἀπὸ τῆς δευτέρας πρῶτον, à
 „ crastino Paschatis primum Sabbatum in computo Penteco-
 „ stes. Hanc Viri Illustris conjecturam adoptat Matthias Mar-
 „ tinus in doctissimo Etymologico suo. Imo vero Drusius, Lig-
 „ footus, Altingius, & nuperrime Lamy; præterea, teste Frisch-
 „ mutho,

mutuo, Casaubonus, Piscator, Petavius, Schmidius, Hackspanius; & ipse denique, cujus fide hæc narramus, Frischmuthus. Alii diem *septimum Paschatis* intelligere malunt, ut *Aretius, Beza, Bertramus, Pasor, Flaccius, Chemnitius.* Neque alieni admodum ab hac sententia sunt *Estius & Osiander.*

XXX. Alii vero Doctissimi Viri hoc Sabbatum δευτερόπρωτον festo Paschatis prius esse statuunt, quibus Cl. *L'Empereur* faciem præluxit, ad nescio quæ Sabbata, pleraque in mensem *Adar* incidentia, illud referens. Hujus sententiam Cl. *Cloppenburgius* partim adoptat, partim etiam emendat, ita ut ultimum illorum Sabbatorum, quod à Sectione, quæ tum prælegitur, שביעי appellat, illud esse statuatur quod à Luca δευτερόπρωτον appellatur, Hebræis autem שבתון dictum sit. Id quod prolixè & operose satis probare conatur, adhibita etiam tabula, qua, in quem mensis diem quodque Sabbatum incidat, ob oculos sistit.

XXXI. Nequaquam tamen ista sua diligentia Cl. *Lud. Cappello* ita satisfecit, quin hic varia in illa sententia incommoda ostenderit, & manifestos *Cloppenburgii* errores notarit. Unde tandem ipse novam sententiam profert, qua Sabbatum δευτερόπρωτον illud dicendum existimat, quod est quolibet anno primum in *Mense Nisan*; ut πρῶτον quidem dicatur, quia est primum anni cuiuslibet sacri Sabbatum, δεύτερον vero, quia est post primum anni civilis Sabbatum: ut sc. Primum anni civilis Sabbatum sit absolute primum, πρῶτοπρῶτον; primum autem anni sacri Sabbatum sit δεύτερον πρῶτον, unde tandem sit compositum δευτερόπρωτον. Vide *Lud. Cappelli* Epistolam ad *Cloppenburgium*, cum *Epicrisi*; & adde, si alias adhuc Veterum sententias desideres, peculiarem *Frischmuthi* Dissert. de hoc argumento.

XXXII. Quid ergo tandem in tanto sententiarum divortio sit statuendum? Quod si mihi quoque post tot Clarissimos Viros symbolam conferre liceat, dicere non verebor; *Cappelli* sententiam mihi ut simplicissimam, ita & verissimam videri, & à me publice privatimque multis annis ante traditam, quam illam à *Cappello* ad *Cloppenburgium* perscriptam observassem. Ut vero ita statuerim, simile exemplum facit, δευτεροδευτέρη, & πρωτοδευτέρη,

τοδευτέρῃς, quod in alio casu apud Hebræorum magistros occurrit.

XXXIII. Hebræi sc. in publicis calamitatibus, earumve metu, inde ab antiquissimis temporibus in hunc usque diem, jejunia per trinundinum indicere solent, sive à paucis quibusdam, sed pietate & meritis gravioribus Viris, sive à toto coetu celebranda. Non celebrantur vero per tres continuo subsequentes dies, sed per intervalla; die nempe *secundo* & *quinto* septimanæ, & rursus *secundo* septimanæ sequentis. *Misna*, *Cod. Tanith*, Cap. 11. §. 9. אין גזרין תענית על הצבור בתחלה בחמישי שלש להפקיע השערים אלא שלש תעניות הראשונות : *Non indicunt jejunia Ecclesia ita, ut primum illorum incidat in diem septimanæ Quintum, ne pretium annonæ augeatur: Sed tria prima jejunia (indicunt) in diem Secundum, & Quintum, & rursus Secundum: Tria autem sequentia, in Quintum, Secundum & Quintum. R. Jose vero dicit: Quemadmodum tria prima non indicuntur inchoanda à Quinto, ita nec secunda, nec ultima: sed universa initium ducunt à die hebdomadis Secundo. Secundum hanc ergo constitutionem duo jejunia incidebant in feriam Secundam; primum in feriam secundam primæ septimanæ, ultimum in feriam secundam hebdomadis sequentis.*

XXXIV. Ut vero Magistri duos hosce dies *Secundos* distinguant, illum qui in primam septimanam incidit, vocant יום שני הראשון *diem Secundum primum*; alterum, qui secundæ septimanæ est, appellant יום שני השני *Diem Secundum secundum*. Quod quid aliud sit, si Græce reddi debeat, & voce composita, quam ἡμέρα πρωτοδευτέρα, *dies primo-Secunda*, & ἡμέρα δευτεροδευτέρα, *dies secundo-Secunda*? An vero Judæi ita unquam loquantur? rarius, fateor, hætenus ita loquentes observavi, sed observavi tamen. *Lebusch*, Part. 1. five *Orach chajim*, §. cccxcii. נוהגים בכל אלו הארצות להתענות ב' זה' וב' אחר הפסח וכן אחר הסוכות ואין מתענין אותם בחודש ניסן ותשרי: *Solent in omnibus hisce regionibus jejunare, Secundo, Quinto, & Secundo, post festum Paschatis, & festum item Tabernaculorum: neque tamen id adeo illico ipso mense Nisan*

et *Tisri* &c. Sed mensibus *Ijar* & *Marchesvan*. Tum quibusdam interjectis : ואומרים בהם סליחות ביום שני הראשון אומרים : ישראל עמך אלהים בישראל פזמון מלאכי רחמים : . . . Et recitant in illis deprecationum formulas. Die *Secundo primo*, (vel *primo-Secundo*, ἐν ἡμέρᾳ πρωτοδευτέρᾳ,) recitant : *Israel Populus tuus. Deus in Israele.* et canticum, *Angeli misericordiarum.* . . . Die *secundo Secundo*, (ἐν ἡμέρᾳ δευτεροδευτέρᾳ, vel die *secundo-Secundo*) Obruerunt me aqua &c.

XXXIII. Ovum, credo, ovo similius esse non potest quam sibi sunt similes phrasæ, Σάββατον Δευτεροπρωτον, *Secundo-Primum*, & ἡμέρᾳ πρωτοδευτέρᾳ, *dies primo-Secundus*, id est, *feria secunda*, quæ in primam jejunii septimanam incidit, atque item יום שני תניינא | *dies secundo-Secundus*, id est, *feria secunda*, quæ in secundam septimanam incidit. Unde adeo illud Lucæ, ἐν Σάββατῳ Δευτεροπρωτῷ *Sabbato Secundo-Primo*; ex his, *die primo-Secundo*, & *secundo-Secundo*, explicandum existimem.

XXXIV. Cum enim Judæi duplicem annum habeant; alterum *Civilem*, in contractibus, elocandis & conducendis agris aliisque fundis, necessario secundum naturæ ordinem, in australibus illis regionibus, observandum, & à Deo ipso convenienter naturæ constitutæ commendatum; cujus initium est neomenia mensis septimi, qui *Tisri* appellatur; quem diem Deus festum esse jussit, ראש השנה *diem clangoris*, Hebræi vulgo *Initium anni* vocant: alterum *Sacrum*, respectu festorum, & in memoriam multiplicium beneficiorum, quæ Deus populo Israëlítico ex servitute Ægyptiaca liberato præstitit, institutum: duplex quoque anni initium, & in utroque *Primum* aliquod *Sabbatum*, agnoscant necesse est.

XXXV. Quemadmodum ergo Hebræi, cum duos dies *Secundos* habeant, discriminis causa priorem vocant יום שני הראשון ἡμέραν πρωτοδευτέραν, posteriorem vero יום שני תניינא ἡμέραν δευτεροδευτέραν: Ita non sine ratione concludere posse videmur, cum iidem pro duplici anno du-

duplex quoque ejusdem principium, & per consequens duo quoque *Prima Sabbata* agnoscant; discriminis causa illud quod in anno civili primum erat, primum, inquam, Sabbatum mensis Tifri, ab iisdem appellatum olim fuisse שבת ראשון הראשון / Σάββατον πρῶτόπρωτον: illud vero quod in anno sacro primum est, & in initium mensis Nisan incidit, dictum fuisse שבת ראשון השני vel שבת ראשון תניינא / quod Lucæ stylo est

ΕΗ ΣΑΒΒΑΤΩ ΔΕΥΤΕΡΟΠΡΩΤΩ.

In Sabbato secundo Primo.

XXXVI. Sed ut tandem ad Evangelistam nostrum revertamur, & in numeris tamen pergamus, est ubi UNUS, DUO, & denique DECEM, si recte locum accipiamus, occurrant. Is est,

Matth. Cap. xviii. 15, 16, 17.

Ἐλεγξον αὐτὸν μεταξύ σε καὶ αὐτοῦ μόνος.

Παράλαβε μετὰ σοῦ ἔτι ἓνα ἢ δύο.

Ἐπεὶ τῇ ἐκκλησίᾳ.

Quid *Ecclesiæ* nomine hic loci intelligendum veniat, jam olim abhinc seculum controvertitur. Aliorum sententias prolixè afferre & refutare nostri non est instituti. Beza notat esse, qui *Rei Publicæ* verterit, S. C; alios qui *totum cætum* intelligant: ipse de Synedrio Ecclesiastico, vel, ut verbis ejus utar, *Collegio Seniorum*, interpretatur. Quod si vero Judæorum instituta & linguam, quibus Christus, & Evangelistæ sese passim accommodant, consulamus, longe aliter vox erit accipienda, pro numero sc. *hominum denario*, qui apud Hebræos עדת Ecclesiam, publicum cætum, constituere censetur. Ea illorum instituta innuo, quæ de privatis injuriis, & confitendis & condonandis, sanxerunt.

XXXVII. De Confessione delicti & Satisfactione Veteres in Cod. *Joma* agunt, Cap. vi. §. 9. & recentiores de *Ritibus diei Expiationis*, ut *Tur Orach chajim*, §. 606. Rem omnem com-

Zzzz

pen-

pendio, nec minus nervose, jam pridem Latine tradidit Buxtorffius, Synag. Jud. Cap. xxv. cuius adeo verba huc transferre non pigebit.

„ Si cui cum alio inimicitiae intercedunt, alter alterum accedit, & qui alium injuria aliqua affecit, veniam injuriæ illatæ ab offensa parte debet petere. Injuria affectus sponte condonare debet: Sic enim Deus peccata sua illi quoque cito condonat. Si prima vice ignoscere noluerit; qui veniam petit, TRES alios secum assumat, eumque bis & ter deprecetur; si nihil promoveat, non ex debito, sed ex abundanti, DECEM secum assumat, eumque iterum deprecetur. Si injuria affectus tum condonet, bene se res habet; si secus, tamen suo functus officio liber est & immunis, nihilque veniæ, quam à Deo sperat, hoc nocebit: alter autem qui remittere noluit vocatur אכזרי Crudelis, neque à Deo peccatorum suorum remissionem petet. Videantur & sequentia.

XXXVIII. Nihil potest similius esse, quam hæc Judæorum agendi ratio illi est, quam Servator noster præscribit. Non agitur sc. hic de scandalo publice dato, sed privatis tantum injuriis, עבירות שבין אדם לחבירו / εαν ἀμαρτήσῃ εἰς σε ὁ ἀδελφός σου, si peccaverit in te (solum, non in alios) frater tuus; vel tu in illum. Quid tum vero? צריך לפייסו / necesse est offendens deprecetur & placet sibi offensum, וצריך לילך לו & ipse illum adire debet, sed hætenus solus, sine arbitris; Servator, καὶ ἐλεγξον αὐτὸν μεταξύ σου καὶ αὐτοῦ μόνος. Si offensus satisfactionem accipere nolit, illum iterum, tertium, adire debet, sed præsentibus testibus; Christus, Ἐαν δὲ μὴ ἀκέσῃ, παράλαβε μετὰ σοῦ ἐπὶ ἓνα ἢ δύο, idque testimonii causa, & ut eodem admonitionis officio fungantur, id quod ex seqq. intelligitur; εαν δὲ παρακέσῃ αὐτῶν, quod si vero illos, illorumque admonitionem, susque deque habuerit: εἰπὲ τῇ ἐκκλησίᾳ, Dic Ecclesie. Eccui vero Ecclesie? totine coetui? an, qui illum moderantur, Senatui Ecclesiastico, vel Collegio Seniorum? Hic Judæorum Magistri, loco unius privati, loco trium qui hætenus negotium illud egerunt, tandem DECEM commendant, qui justum apud illos coetum, Ἐκκλησίαν, constituere censentur; quique inde cum offendente,

te, & illius gratia, delicti veniam petere debeant. Quod si denique illis *Decem* deprecantibus tamen privatam injuriam condonare nolit, tu tuo functus es officio; atque ille אכזרי *crudelis*, atque *Israëlitæ* nomine minime dignus censendus Servator; si ne *Ecclesiam* quidem, decem fratres, audiat, functus es officio fratri debito, qui cum ad meliorem mentem redire usque recuset, nihil Tibi cum illo amplius sit negotii, sed sit tibi (non aliis, non universo cœtui) loco *Gentilis & Publicani*, cujus modi homines recipiscere nescii sibi & suo genio sunt relinquendi.

XXXIX. Sed dicat forte aliquis, hætenus omnia contraria esse, & quæ Servator *Offenso* officia commendet, illa ab Hebræorum Magistris *Offendenti* præscribi. Id vero neque nos ignoramus, nædum ut inficiemur. Hætenus tamen eadem agendi ratio utrinque occurrit, ut primum *Offensus* solus cum solo agat, בנינו לבין עצמו / deinde unus, duo, tresve testes adhibeantur: denique ut res ad *Ecclesiam* referatur, id est, more Judaico ad *Decem*, qui eodem deprecationis officio fungantur. Ex quo fit, ut τὴν Εκκλησίαν, h. l. pro numero hominum accipiamus *denario*, quo numero ἐκκλησίαν apud Hebræos definiri cum alibi jam probavimus, tum in sequentibus porro ostendemus. Interea vero Lector noster cum hoc Judæorum more deprecandi etiam conferat monitum Christi, Matth. v. 23. de quo cum alii Viri Docti jam pridem egerunt, tum nos quoque de eodem proxime paucula addemus.

PERICULUM PHOENICIUM,
S I V E
LITERATURÆ PHOENICIAE
ERUENDÆ
S P E C I M E N.

um superiori anno *Periculum* ederem *Palmyrenum*, in quo veterum Syrorum, qui *Palmyram* incoluerunt, literas eruere & in lucem proferre sum conatus; de literatura *Phœnicum* simile quiddam promisi: Quod id ex nummis, quos cum apud *Aldreten* in *Antiquitatibus Hispanicis*, & *Illustrem Vaillantium* de *Regibus Syria* inveneram, tum vero *Amstelodami* in *Gazophylaciis Clarissimorum Virorum, Jac. de Bary & Jac. de Wilde*, videram, bonam partem præstari posse confidebam. Ut itaque datam fidem exsolvam, & studii mei in hoc genere literarum specimen quoddam exhibeam: Visum est quorundam nummorum, *Phœniciis* literis signatorum, inscriptiones huc appingere, earumque interpretationem *Viris doctis* offerre examinandam.

II. Cum vero nummi illi non ejusdem omnes sint generis, & characteres pro locorum diversitate, in quibus illi sunt percussi, non nihil differant; non abs re fore arbitratus sum illos in ipso limine distinguere, quo facilius tandem diversa hujus literaturæ alphabeta conficiantur.

III. Alii sc. nummi a *Phœnicibus* in *Hispania*, alii ab iisdem, vel si malis à *Pœnis*, in *Africa*, alii denique in *Judæa*, *Phœnicia* & *Syria* sunt percussi: Quorum illos adeo *Hispano Phœnicos*, istos absolute *Punicos* vel *Africanos*, hos denique *Judaicos* & *Syro-Phœnicos* appellare licebit. *Siculos* quo referre debeam, vel an a reliquis omnibus distingui mereantur, hætenus ambigo.

IV. Ut

IV. Ut vero sit, ubi pedem figere, ubi sistere detur; quædam præmittenda erunt, quæ nobis ad *Literaturam Phœniciam* in veterum nummis investigandam aditum aperiant, viamque muniant. Primo itaque atque ante omnia supponemus:

Literas Samaritanas hodiernas maximam partem easdem esse atque veteres Phœnicias.

Secundo, *Originem totius literaturæ Phœniciæ repetendam esse ex literaturâ Hebræâ sive Assyriacâ, id est, charactere illo quadrato, quo Judæi in hunc usque diem in Lege describenda, Bibliisque excudendis utuntur.*

Priorem hypothesein sic satis receptam arbitramur; utpote à summis Viris, *Scaligero*, & *Bocharto*, aliisque jam pridem adoptatam: Posteriores partim ipsi jam alibi probavimus, partim, quando institutum nostrum de *Literaturâ Phœnicâ* absolvere dabitur, ulterius ex ipsa collatione cum *Hebraicâ*, dabimus demonstratam.

V. Tertio vero etiam petimus; *A nummis Gaditanis, aliisque à Phœnicibus in Hispania percussis, investigandi initium ducere liceat.*

Cum enim ipsi hos primos apud *Aldreten* observavimus, in iisque primum periculum fecimus: tum vero illius commatis complures elegantissimos & integerrimos in Musæo *Jac. de Bary*, manibus atque oculis usurpavimus, ut de vitio vel fraude nulla suspicio esse possit, & dubia omnia, quæ ex rudiori sculptura apud *Aldreten* oboriri poterant, penitus tollantur. Accedit, quod Vir ille Amplissimus eosdem jam fida manu, perquam eleganter & accurate, æri incidi atque excudi curavit, & erudito commentario illustratos brevi est editurus: quando nobis quoque in illis interpretandis aliquid loci relictum iri speramus. Porro, quod summum est, & caput rei, characteres illis impressi ejusmodi sunt, ut de plerisque illorum, saltem quos in præsentem exhibebimus, dubium nullum restet; cum Viri Docti, qui eosdem apud Virum Ampl. versarunt, interpretationi à nobis datæ hætenus adstipulentur. Ex quo denique id commodi nobis, Lectorique nostro, oriturum speramus, ut ab his, tanquam notioribus, ad alios minus cognitos & forte controversos,

tuto & inoffenso pede pergere possimus.

VI. Ne vero Viro Amplissimo prævertere, aliisve præjudicium creare velle videamur; missis omnibus aliis, inprimisque Solis, Lunæ & Telluris Symbolis, quæ in illis nummis occurrunt; nudas tantum duorum triumve nummorum literas, ex tabulis, quas Vir Ampl. jam pridem humanissime nobiscum communicavit, rudi quidem Minerva, sed fide quanta possumus maxima, delineatas, considerabimus & exponemus.

VII. En itaque tibi, B. L. characteres Phœnicios nummis illis impressos, cum nostra eorundem explicatione Hebraicis literis & Latinis, quam mox pluribus conabimur probare. Quod dum facimus, illud adhuc petemus; Liceat nobis in re nova atque insolita, ad quam Typographia non est instructa, alios cujuscunque linguæ characteres adhibere, qui ad Phœnicios similitudine quadam proxime accedant.

II.

I.

ⲧⲩⲣⲁⲟⲩⲧ

IV.

III.

II. & I.

ⲧⲃⲉⲗ ⲕⲛⲕ

KNK LHBT

IV.

III.

ⲃⲉⲗⲟⲩ ⲟⲩⲉⲣⲣ -- ⲧⲃⲉⲗ ⲟⲩⲉⲣⲣ

RDGVLHBT -- RDGVZLHB

Quæ si quis integra & Latine legere velit, sic, salvo aliorum iudicio, legenda cenſeo:

ToBH^oLi^{um}, KaNaKa. BaHiLoZ VeGaDiR. ToBH^oLi^{um} VeGaDiR.

VIII. Cum vero non ignorem alios Viros Doctos eſſe, qui illud תבעל aliis vocalibus animatum legere malint, TeBaHeL; hætenus illud, ne cui moroſior videar, lubens concedam: cum, quæcunque etiam vocales addantur, literæ tamen, de quibus ſolis hætenus quaeritur, eædem eſſe agnoſcantur.

IX. Sed hæc horum characterum explicatio plenius probanda erit. Figuram itaque hanc decuſſatam, X, pro ט vel Tau accipimus, Hieronymi auctoritatem ſecuti, qui ad Ezech. IX. 4. ita commentatur: *Antiquis Hebræorum litteris, quibus uſque hodie utuntur Samaritani, extrema Than littera crucis habet ſimilitudinem, quæ in Chriſtianorum frontibus pingitur, & frequenti manus inſcriptione ſignatur.* Præluſerat illi jam olim, teſte Illuſt. Scaligero, Origenes, ad l. c. Ακύλας καὶ Θεοδοτίων, Σημειώσεις τὸ Ταῦ ἐπὶ τὰ μέτωπα. Εβραίων δὲ τις τῶ ἐῖς Σωτῆρα πεπιſευκότων ἔλεγε, τὰ ἀρχαῖα ſοιχεῖα ἔχειν τὸ Ταῦ τῷ ἔ σαυρῆ χαρακτῆρι προſεμφερές. *Aquila & Theodotia; Signabis Tau ſuper frontes. Sed Hebræorum quidam, ex illis qui in ſervatorem crediderunt, vetus Alphabetum Tau habere ait ſimile figuræ crucis.* Præclara fane, de figura Tau Samaritici, teſtimonia. Sed horum auctoritati vehementer reclamant Scaliger, aliiſque illum ſecuti Viri Docti. Sed illi numerorum horum fide facile & valide refutantur, quemadmodum infra pluribus oſtendemus. Nunc, ne demonſtrationis ſeriem interrumpamus, ad ſequentem literam pergemus.

X. Eſt ea), quam Hebr. ט, vel B, reſpondere, ex eaque derivatam & contractam eſſe exiſtimamus. Quemadmodum enim Syri Maronitæ ex eodem Hebr. ט, vel maiuſculo Neſtoriano ט, ſuum ⊃ latiori ductu incurvarunt; & hodierni Samaritani א, ſuperiori linea recta in circulum curvata: ita veteres Phœnices Hebræum ט, Syriacumve א, plane contraxerunt & diminuerunt in); imo aliqui illorum tandem tantum non in lineolam

neolam rectam, oblique à dextra ad sinistram descendentem, hoc modo), vel .

XI. Tertia litera est O, Hebr. ן, & ex eadem derivata: qua figura illam jam olim Cadmus in Græciam intulit; uti ex serie literarum apparet. Mem, Nun, Samech, Ajin. ן. ם. ן. ם. eodem ordine M. N. Ξ. O. Sed quid à Græcis argumenta petimus, cum nummi Simonis, P. M. & Ethnarchæ Judæorum, rem extra omnem dubitationis aleam collocent; in quibus τὸ ן aliquoties per O Gr. Romanumque est expressum? Sic certe sub Palma, in Torque, & in omnium Judaicorum numismatum primo, quod ita habet:

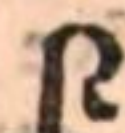
שִׁמְעוֹן נָשִׂיא יִשְׂרָאֵל: שָׁנָה אֶחָת לְנֵאֻלַּת יִשְׂרָאֵל:

Simon Princeps Israelis:

Anno primo (recuperatæ) libertatis Israelis.

XII. τὸ Λ. est Samarit. L, quomodo etiam in alio nummo sculptum legitur. Sed hæc litera tam varie in eisdem nummis expressa invenitur, ut aliquando nativum ל Hebr. quam accuratissime repræsentet, aliquando etiam λ Græcum. Ita ut ex hoc solo caractere & origo literarum Hebræa, & earundem derivatio per Phœniciam in Græciam ad oculum cuivis constare possit:

ל, ל, ל, L, Λ, λ.

XIII. In voce K N K literæ omnes adeo Hebraicæ sunt, ut neminem tam stupidum credere possim, qui non illico primo intuitu illud observet. Sive enim ק scribas utrinque apertum; sive supra claudas ; sive denique utrinque, P P: nemo sanus illud Koph esse negabit. τὸ ן pariter Nun Hebræum aperte præ se fert, ן inquam, nisi quod suprema lineola transversa hic paulum inclinetur, ut oblique in lineam perpendicularem incidat.

XIV. Sed quid illa barbara nomina, T o B H o L & K a N a K, sibi velint? Optarem equidem multis modis ea dicere, quæ sua sese evidentia cuivis Lectori probare possint; sed vehementer ve-

A a a a a

reor,

reor, ut nobis liceat esse tam beatis, ut sine aliorum offensione, quam in re nova atque difficili maxime vitare velimus, defungi queamus. Animi tamen sententiam modeste proponere quid vetet? קנק, igitur, sive *KaNaK*, veteris urbis nomen esse statuimus, quam Ptolemæus ad flumen *Anam*, hodie *Guadi-Anam*, locat. Cujus numquæ hodie vestigia supersint, Hispanis ipsis inquirendum relinquo. Locum tamen veluti digito monstrare non verebor. Exonerat se in Anam, à sinistra, amnis, qui hodieque *Rio Chanque* in tabulis Geographicis appellatur: Quod quid aliud sit, quam *Flumen Kanaka*? Ex quo fit, ut *Kanakam* nostram ad *Ana* & *Canaca* confluentes sitam fuisse existimem; sive amnis oppido, sive oppidum amni nomen dederit. Conferatur situs *Canaca* apud Ptolemæum, & locus ubi *Rio Chanque* sese in Anam exonerat, & res, credo, liquido patebit.

XV. Quid vero de prima voce, תבעל, *TBHL*, fiat, quam alii Docti Viri תבעל *TeBaHeL*, legere velint; ego supra *ToB-HoL*, i. e. *ToBHoLicum* sum interpretatus? Eloquar, an si leam, nescio. Quod si tamen aliorum bona venia, meam sententiam paucis dicere liceat; nomen itidem urbis alicujus vicinæ, in Bætica, vel forte Lusitania, fuisse existimo, ab uberimo argenti, vel alius cujuscunque metalli proventu, appellatæ. Conjecturæ fidem facient alia in Celtiberia, non procul Pompelona, loca, *Tritium Metallum*, & *Tritium ToBoLicum* (vel, ut alii, nullo nostræ causæ detrimento, legunt *ToBoRicum*) *Tubal*, Japheti F. à quo *Tybareni*, Chalybes, nomen & originem ducunt; & denique ærariorum & ferrariorum, imo metallicorum omnium Princeps *Vulcanus*, sive *Tubalkainus*, Gen. iv. 22. Sed hæc verbo indicasse sufficiat, quæ alias, Deo volente, fusius dabimus declarata.

XVI. In voce אלו), quæ in tertio nummo, tres primæ literæ notæ sunt, ut sola quarta quærenda restet. Hanc *Zajin* esse contendo, ortam ex Hebræo י. Quod si enim inde sinistram lineolam decutias, remanebit י, quod est ipsum nostrum א. Alibi etiam hoc modo sculptum invenitur, י, י, י. Unde

de adeo urbis nomen esse credo, בליל, *BaHiLoZ*, Βαῖλων, *Be-lon*, in freto Herculeo sitæ; τὸ Ζ a Græcis Latinisque in N mutato, quia illud in fine non admittunt.

XVII. Altera vox *Gadir*, *Gaddir*, vel Γάδιρα, nobis exhibet, & quidem cum copula *Et*. τὸ Γ enim (sic defectu aliorum typorum literam exprimimus, cujus genuinum ductum, B. L. in nummo ipso, pag. 5. num. 3. accuratius contemplabitur) nihil nisi purum putum *Vav* est Samaritanum, Phœnicium, jam olim hac ipsa figura à Cadmo in Græciam illatum; quod, si invertas, est ipsum Digamma Æolicum, Βαῦ ἐπίσημον, vel F nostrum Latinum. Porro τὸ 1 est 1 *Gimel* Samaritanum, unde, si invertas, Græcum quoque *Gamma* γ fit. Nihil certius, nihil facilius. Ultimum (9) nemo *Res* Samaritanum esse negabit, à quo nullo modo differt, & ex quo inverso Græcum P, Latinumque R, fluxerunt.

XVIII. Huic porro (9) proxime antecedens figura (q) simillima est, nisi quod minor sit 9 q. Et notatu dignum est, in omnibus nummis *Gaditanis*, etsi diversissimi sint commatis, hanc differentiam constanter observari, quod penultima semper minor sit. Cum itaque *Res* apud Samaritanos, Syros, Hebræos, sibi similem agnoscat, quartam sc. literam *Daleth*; angulo saltem, vel punctulo, differentem:

ר ר, q 4, 7 7, ; ?,

confidenter hanc nostram quoque (q) *Daleth* esse pronuncio.

Unde sequetur, 9 9 7 7 esse ר ר ג ו *VeGaDiR*, *Et Gadir*, *Gades*.

XIX. Atque huic nostræ horum characterum explicationi neminem facile adversaturum arbitror, nisi forte τὸ Γ adhuc dubium maneat. Age igitur, ut rursus liberales simus, sit maneatque τὸ Γ tantisper dubium & incertum, donec alius quivis

modius quiddam comminiscatur. Sit itidem incerta figura, quæ ante vocem *Gadir*, vel *Gaddir*, Num. IV. occurrit. Facilis nobis hætenus unius alteriusve literulæ iactura erit, cum de reliquis illis præcipue laboremus; quas nemo eorum, qui easdem viderunt, nobis, quantum quidem sciam, hætenus controversas fecit. Præferant ergo nummi illi TBHL, KNK, BHLZ, ∴ GDR. Quibus inventis, & recte cognitis, facilis & plana ad alios nummos explicandos via erit.

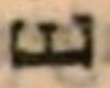
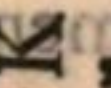
XX. *Aldretes* itaque præter tres *Hispano-Phœnicios*, quatuor alios exhibet, quos characteribus *Africanis* signatos existimamus: Quibus denique, unum addit in *Sicilia* cusum, à quo initium facere lubet. Hic altera parte *dimidium equum* præfert, supra quem *victoriola coronam* exhibet; pone illum *tria crura* videntur, cum *ramo palma*, denique etiam *spica*: inscriptio est ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ. Altera facies *Palmam* habet, & ad ejus latera hos characteres,

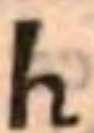
† q h--p q †

quos legimus *SyRaK HaDaS*, id est, *Syracusam novam*. Duas posteriores literas in voce שרק jam sic satis notas esse supponimus, neque quenquam, qui literas *Phœnicum* vel in *Samaritanorum* libris aut Alphabeto; vel nummis *Judaicis*, quos vulgo perperam *Samariticos* appellant; vel denique in nummis *KaNa-Kanis* & *GaDdiRanis* modo explicatis; non dicam *sedulo attenteque* consideraverit, sed leviter saltem & fugitivo oculo inspexerit, ignorare posse arbitramur. Sc. (q) est ר vel R; P vero p, vel K. Cum itaque sic syllabam *RaK* habeamus, & pars adversa nummi *tribus conjunctis cruribus* *Trinacriam* sive *Siciliam* designet; quin ipsum regis *Syracusani* nomen præferat, ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ: quis adeo stupidus sit, cui non illico *Syracusarum* in mentem veniat? quis, nisi in *Orientalibus* plane hospes & cæcus,

SyRaCusam non videat? Nempe huc prima litera † nos ducit, quam nemo, credo, paulo humanior *Sin* vel *Schin* esse negabit, quæ *Hebræis* hoc modo ש, vel in nummis W, W,

Sama-

Samaritanis , Syris caractere majusculo vel Nestoriano , Arabibus denique vel pingitur. In quibus omnibus quemadmodum tres (apud Syros etiam fere quatuor) dentes eminent, à quibus etiam Literæ nomen est; ita iidem in hac quoque figura occurrunt, sed extremi, ad floris vel lilii instar, extrorsum curvati. Unde non dicam a viro Literato, sed vel à Literione aliquo, facile, & primo intuitu, *Sin* esse agnoscatur. Ex quo adeo tuto legere licebit, שרק, SRK, SyRaK, *Syracusæ*.

XXI. Quibus sic positis fieri non potest, quin altera vox illico pariter intelligatur. Recurrit enim primo eadem litera , S, tum (Q), quæ, uti ex nummis Gaditanis constat, vel (R) esse debet, vel (D.) Faciamus itaque q hic esse Daleth, & habebimus q, שד, DAS; ut tertia litera () quæ hic primo loco occurrit, sola inquirenda restet. Quod si ergo cogitemus, quod res est, *Syracusam Tetrapolin* fuisse, seu ex quatuor distinctis coaluisse oppidis; non difficile erit neque absurdum cogitare, illorum unum *Novum* fuisse appellatum, quemadmodum novissimæ urbium accessiones vulgo & passim hoc nomine appellantur, Belgice de *Nieuwstadt* vel de *Nieuwe Hptlegging*. Sed quid conjecturis agimus in re clara & manifesta? cum plurimum Scriptorum testimoniis constet, Syracusarum unam urbem dictam fuisse *Neapolim*? Unus instar omnium esto Cicero in *Verrem*, Act. V. de *Syraculis*: *Ea*, inquit, *tanta urbs est, ut ex quatuor urbibus maximis constare dicatur. Quarum una est ea, quam dixi. Insula...* Quarta autem est urbs, quæ, quia postrema edificata est, NEAPOLIS nominatur. Unde adeo sequetur, primam illam literam (h) pro venire, ut integra vox sit שדק Nova; & sic *Syracusæ Nova*, ἡ Νέα πόλις vel Νεάπολις, in qua hic, de quo agimus, nummus cusus sit; & quia forte cives ejus magnam partem origine & lingua Pœni fuerint, non tantum Græcis literis in nomine regis exprimendo, insignitus, sed & Punicis in

memoriam civitatis. Vel forte in memoriam ingentis cladis, quam Pœni ad hunc maxime locum acceperant, quam cum aliis symbolis, tum propria quoque & vernacula literatura Carthaginensibus perpetuo voluerint refrire.

XXII. Sin vero quispiam mediam literam [q] pro ר, vel R, accipere malit, nihil equidem repugnabo, sed salvis reliquis hypothefibus lubens legam חרש, HaRaS, quæ vox apud Orientales non tantum significat *Arare*, sed & *exarare*, *sculpere*, in *ære*, *ferro*, vel alio quovis metallo *laborare*, quemadmodum vel ex Gen. iv: 22. liquet, ubi *Tubalkajin*, Vulcanus, ferrariorum & ærariorum omnium Magister, appellatur לטש כרל *erudiens omnem fabricantem æs & ferrum*. Ex quo rursum sequetur, verba hæc חרש שרק commodè reddi posse *Syracusa sculpsit, fabricavit, excudit*: quemadmodum nunc vulgo legimus, *Moneta nova argentea* hujus illiusve Civitatis.

XXIII. Quicquid ergo horum sit, sive חרש legatur, sive חרש, nobis res eodem redit, & oculato cuivis constare posse arbitramur: Nummum hunc ultimum Aldretæ literas *Punicas* nobis exhibere, non *Celtibericas*, non alias quascunque ignotas. J. Q. E. D.

XXIV. Sed quærat forte aliquis, quid sibi Symbola illa altero latere expressa velint. Ego etsi me minime hisce sacris initiatum esse sentio atque agnosco; nedum me aliis mystagogum offerre ausim: tamen quia alibi quoque ad ejusmodi ænigmata explicanda sum invitatus, de hoc quoque nummo sententiam dicere, & ingenii periculum facere, non verebor. Scilicet præter *Dionysii* nomen, Τρισκελὸν nobis exhibet, sive *tria conjuncta crura*; tum προτομήν seu *anteriorē partē equi*, super cujus capite *victoriola coronam* extendit: denique etiam *ramus palmæ* occurrit cum *spica*. Sunt itaque, qui nummum his symbolis percussū existiment *in memoriam victoriæ*, quam aliquis *Dionysiorum virtute & fide equitatus sui reportarit*. Uter vero *Dionysius* ille sit, & quæ ejus victoriæ, nondum declaratum vidi; nedum illi assentiar, quod de *fida equitatus opera* conjicitur. Quin potius illam *Equi προτομήν* de Carthaginensium R. P. accipio; cujus exercitum *Dionysius Pater* tantum non ad internecionem fudit,

fudit, totaque Sicilia, cujus ante maximam partem obtinebat, exegit.

XXV. Sed hæc paullo fusius explicanda erunt. Quemadmodum itaque *tria crura* Siciliam designant, *Trinacriam* illam & *Triquetram*, ex quibus quandoque etiam tres *spicae* enascuntur, insignis illius, qua agri Siculi florebant, fertilitatis symbola; unde in hoc quoque nostro nummo ultimo loco *Spica* cernitur: Ita *Caput equi*, vel *dimidius equus*, Carthaginis symbolum est, ab effosso *equi capite* desumptum, cum primum Tyrii urbem illam molirentur. Virgilius *Æneidos*. vers. 445.

*Lucus in urbe fuit media, latissimus umbra;
Quo primum jactati undis, & turbine Pœni,
Effodere loco SIGNUM, quod regia Juno
Monstrarat, CAPUT ACRIS EQUI: sic nam fore
bello*

Egregiam, facilem victu per secula gentem.

Ad quem locum omnino videndus est Servius. Ab hoc ergo læto omine, Carthago *Dives opum*, studiisque asperrima belli, bellatoris equi caput vel *πρωτομήν* insigne adoptavit; quemadmodum cum ex aliis nummis liquet, tum ex illo quem infra ex *Aldrete* proferemus, cujus altera pars caput mulieris ostentat, altera vero *caput acris equi*, cum inscriptione Punica, *ingreditur ad prædam*.

XXVI. Cum itaque Dionysius Carthaginenses insigni clade affectos, terra marique victos, tota Sicilia ejecisset; *Victoria* in hoc nummo *coronam* protendit, non super Dionysii equitatu, sed *Rei Publicæ Carthaginensis*, quam Sicilia ejecerat, *insignibus*. Sic alibi quoque *Victoria lauream* supra *tropæum* ostentat, non cujus virtute victoria parta, sed quod de devictis hostibus erectum erat. Si quis de insigni & incomparabili hac Dionysii victoria plura cognoscere desideret, *Diodorum Siculum* consulat, Lib. XIV. & dignissimam fuisse facile intelliget, cujus memoria non tantum æreis, sed & aureis argenteisque monumentis, æternitati consecraretur. De *Palma*, cum Afrorum, tum etiam *Siculorum* quorundam insigni, vel verbum addere supervacaneum existimo; cum Vir Illustris, *Ez. Spanhemius*, jam pridem de illa

illa egerit, de *Præst. & Usu Numismatum*, Dissert. IV. Ad quem adeo Lectorem lubens merito remitto.

XXVII. Sed expectabunt forte quidam, & quodam quasi jure suo etiam postulabunt, ut nominis quoque *Syracusarum* originem & significationem exponamus. Cl. *Bochartus*, *Chanaanis* Lib. I. Cap. 28. ingeniose sane conjicit, urbi nomen datum à vicina palude *Syraco* vel *Tyraco*, à malignis exhalationibus, quibus vicinum aërem inficit, sic appellata, ab Hebr. סרח *Sarach*, quod est *putrescere*, *computrescere*. Quæ etymologia etsi naturæ loci sic satis respondet; tamen vehementer vereor, ne ingeniosior sit, quam solidior. Cum enim litera ultima in nostro nummo non sit ס, sed ק; & Neapolitani illi genuinam scribendi rationem non potuerint ignorare: alia res aggredienda erit via. Executienti itaque significationes vocum שרק & שרק, triplex præcipua significatio occurrit. שרק *Sorek*, Hebræis *vitem* significat, eamque *generosiore*, ut vulgo notum: שרק *Sarak* vero Arabibus valet, *furari*: & denique שרק *Scharak*, iisdem de *Ortu Solis* usurpatur. Horum vero quodnam potissimum adsciscamus, hætenus incertum est; sed tamen experiamur.

XXVIII. Illustris Scaliger à medio שרק, *Saracenos* derivat, utpote *λυσπικόν* hominum genus. Id Cl. Pocockius refutat, cum שרק non significet *latrocinium*, quod virtutis esse, & aperti belli speciem præ se ferre existimatur; sed furtum clandestinum, quod apud illos infame habetur. Sic ergo forte locus primum à Phœnicibus dictus sit, quod sive latrones, sive fures, illum infestum haberent; maxime Cyclopes.

XXIX. Sed, ut verum fatear, facilius nomen derivari videatur à שרק, quod *Oriri* significat; unde משרק *Ortus solis*, & *Oriens*; & *Saraka*, oppidi nomen in Arabia apud Ptolemæum, cum respectu ad alium certum locum in *Occidente* situm; & id genus alia complura, quæ apud Lexicographos videri possunt. Cum itaque *Syracusa* sita sit in latere *Siciliæ Orientali*: & si quis ex *Lilybæo* recta in *Orientem* pergat, tandem *Syracusas* perveniat: non improbabiler dici possit nomen urbi primum impositum esse à situ ejus, qui est in *Oriente*, maxime in oppositione ad

ad Lilybæum, angulum Siciliæ maxime Occidentalem.

XXX. Sed neque τὸ שורק hic loci adeo importunum est, quin commode admitti possit; & forte superioribus multis modis sit præferendum. Circa Syracō paludem (verba sunt Cl. Bocharti) exit ANAPUS amnis. Videant peritiores, annon ab ענב anab, id est ab uva, deducatur ANAPI nomen. Uvis certe fertiles agros fuisse Syracusanos circa Anapum, vel ex Theocrito colligere est, qui cum in Homero legisset, terram Cyclopum ferre vinum ἐρίσταφυλον magnis uvis, putavit agi de solo circa Anapum, quia utrobique par fertilitas. Hactenus Bochartus. Quo fit, ut quemadmodum Anapus, paludi Syracō & ipsi urbi Syracusarum proximus, ab uvis dictus sit; ita pariter & paludem & Urbem à generosis vitibus, quibus vicini agri collesque consiti erant, à שורק Sorek, inquam, dictas esse existimemus. Sed per me suo quisque sensu abundet, & quæ magis arriserit, sententiam eligat. Nobis hactenus satis est, nostras qualescunque conjecturas modeste proferre, ad quarum unam saltem amplectendam Lectoris animum facilius inclinari sperem, quam ad illam Bocharti, in qua plane alia litera, quam in nostro nummo, occurrit.

XXXI. Age vero tandem ad principia redeamus, & nummum illum apud Aldreten contemplemur, qui in aduersa parte Juba faciem & nomen ostendit, JUBA REX. In auersa parte ad latera templi vel regiæ, hæ literæ occurrunt,

OXXC) 20) X2

quas itidem vere Punicas esse non conjicimus, sed affirmamus. Ad quod demonstrandum apud homines non difficiles minime multis verbis opus esse confidimus. Nam qui libros Samaritanos, vel nummos Judaicos temporibus Simonis P. M. percussos, vel denique Amstelodami Gaditanos & Kanakanos, sedulo atque attente versauerit, sponte sua, credo, agnoscet mihi que concedet, plerasque literas, quæ hic occurrunt, manifesto Punicas esse. Recognoscat Lector, quos supra exhibuimus, nummos Hispano-Phœnicios, & mox plerosque characteres Phœnicios esse agnoscet.

Bbbbb

Quam-

Quamobrem in præsentī nummo confidenter legendum asserimus,

OXXC J LO XL

לובעל בקרתתע

De L. X. & O, nihil difficultatis restare arbitror, cum in *Hispano-Phœniciis*, notæ habeantur; neque vero de [X] vel Vau, quæ in Gaditanis, uti constat, superne duplici lineola ornatur, sed in Africanis & Phœniciis sæpius unam tantum habet, ut adeo furcam erectam nobis exhibeat [X] tantum non ipsum Græcum Y, cujus etiam valorem quandoque obtinet.

XXXII. De C & J forte major difficultas alicui oboriri possit, cum illæ alibi, uti modo ostendimus, hoc modo sculptæ videantur [R] & [q] Sed quis adeo morosus censor fit, ut diversis diversarum regionum moribus nihil libertatis relictum velit? Quis item adeo ignarus, ut unas easdemque literas, non tantum pro regionum diversitate, sed iisdem etiam in locis, pro ruditate vel etiam elegantia & luxurie scribentium, sæpissime ita diversimode pingi, nesciat, ut à multis, qui non satis sunt exercitati, vix ac ne vix quidem agnoscantur? Alii erectas pingunt, alii dextrorsum vel sinistrorsum inclinant, pronas supinasve prosternunt, alii easdem acuunt & quadrant, alii etiam rotundant, dilatant, contrahunt.

XXXIII. Sed hæc generalia sunt; rem potius ipsam agamus. Incipiamus itaque à J, quam R nostram valere contendimus. Ex J scilicet Hebræo, si superiori extremitati spinula addatur & ad corpus literæ dextrorsum producat, fit 4, quod Samaritanis itidem R valet. Id vero in nummis Simonis P. M. Judæorum in rotundam figuram detortum est, in [9] quo pacto etiam in Gaditanis sculptum cernitur. Sed iidem Gaditani, vel nescio qui alii; magis etiam eandem incurvant, in hanc formam, [9] quemadmodum in nummo quodam D. de Bari videre erit, qui hanc inscriptionem præfert, 99O quod ידו valet,

valet, & forte ipsum *Gaddir*, ex sono illo literæ *γ*, quæ non tantum apud Arabes in hunc usque diem *Gajin* valet seu *G*, verum etiam apud veteres Hebræos *G* sonuit, uti ex nominibus propriis עמורה, *Gomorra*, רעו *Ragu*, רעואל *Raguel*, aliisque infinitis liquet. Ex quo [9] tandem nemo mirabitur apud Pœnos ortum esse τὸ ∪, superiori illa curvatura vel circello plane omisso.

XXXIV. Quo magis res pateat; ex hodierno usu exemplum capiamus. Idem Phoenicium [9] five (R) quod à Cadmo ad Græcos est perlatum, & ab his dextrorsum scribentibus eodem quoque est inversum; inde ab antiquissimis temporibus in hunc usque diem scriptum sculptumque est, [P] vel minuscule [p] tum celeritatis gratia, & ad nexum cum sequenti elemento, vulgo etiam hoc modo *E* pingitur. Eadem itaque ratione & facilitate ex Hebræo ק utrinque aperto, apud Phœnices, Afros, Hispanos, natum est, ut ex nummis Simonis P. M. Tyriorum, Canakanorum & Pœnorum liquet, R, P, *E*, & denique C, imò aliter adhuc *P* & H.

XXXV. Unde tandem sic fatis evidens esse putamus, has Afrorum literas ∪C easdem esse atque *Q*P, five valere K & R. Cum itaque sequantur OXX, literæ jam ex superioribus notæ; integra vox erit קרתהע *KaRTeTaH*, vel potius KiRTeTaH, id est *Cirta*, nobilis Numidiæ urbs, & Regum quandoque sedes.

XXXVI. Sed quid hoc nominis sit, קרתהע? Viri docti, qui Musas Orientales vel à primo limine salutarunt, vel me tacente facile observabunt, occurrere hic nobis vocem *Karta*, קרתא, quæ Chaldæis, Assyriis, aliisque Orientalibus *Urbem* notat, & compositionem sæpe ingreditur, ut in *Tigranocerta*, *Artasigarta*, aliisque, Unde adeo sequetur, hanc Numidiæ metropolin, & quorundam Regum sedem nomen *Urbis* meruisse, ut

κατ' ἐξοχὴν *Carta*, *Certa*, & Numidarum dialecto *Cirta* diceretur.

XXXVII. Sed unde duplex $\aleph$, & tum porro γ , cui quidem in fine dictionis nihil videtur relictum loci? Sed respondemus; si quæ numismata sint, quæ duplex X , vel $\aleph$, clare & evidenter exhibeant, id vel dialecto Numidarum, vel sculptoris liberalitati ignoscendum esse. Atque illi Numidarum singulari dialecto, & asperiori eorundem ori, illud O vel γ finale omnino adscribo, loco $\tau\delta$ N , quod in $\aleph\aleph\aleph$, *Karta* Chaldaico occurrit; cum in hunc usque diem Atri gravissimis adspirationibus gaudeant, maximeque ex gutture loquantur, quemadmodum ipse Amstelodami sum expertus, ubi cum Judæos Germanos, Polonos, aliosque, facile intelligerem; tamen unius inter illos Doctissimi Viri, *Orano*, quod Africæ littoralis oppidum est, oriundi pronunciationem difficulter vix ac ne vix quidem assequerbar.

XXXVIII. Nequid tamen dissimulem, novum & fidum huius nummi ectypum desidero, vel potius, sicubi in vicinia nostra inveniatur, nummum ipsum videre velim. Est enim penes me, ex Musæo *Gulielmi Cutirii*, Viri Clarissimi, Collegæ atque amici conjunctissimi, nummus argenteus, $\pi\omicron\lambda\upsilon\gamma\omega\nu\iota$, drachmæ pondere, qui adversa parte caput barbatum & crispum, plane tanquam Mauri, exhibet, diademate arcte adstricto atque impresso, simillimum per omnia illi, quod *Aldretes* nobis sistit. In altero latere similiter templum, vel regia, conspicitur, additis ad latera literis, sed, quod dolendum, partim minime integris, ob incertum & aberrantem ad latus ictum, partim etiam diversis & plane fugientibus. Ex Regis nomine tantum superest $\angle L$, $\aleph$, initium *Juba*; in altero X semel atque iterum occurrit, sed initium vocis à $OXX\omega C$ plane est diversum, nam ab R inverso incipit, hoc fere modo

∴ ∴ $X\aleph$ ∴ ∴

ut lateris aversi aliud comma fuisse videatur, quam in eo, quem *Aldretes* exhibet. Cum vero fidem & diligentiam *Aldrete* indu-

dubium vocare nobis religio sit, in data responsione tantisper acquiescam, donec alius ex alio nummo nos certius quid edoceat. *Patinus* eundem exhibet in Not. ad *Suetonium*, sed altera parte itidem mutilum, ut nos nihil juvet.

XXXIX. Lineolam denique [] quæ ante hanc vocem cernitur, B valere statuimus. Quemadmodum enim Syri Maronitæ *Beth* quadratum Hebræorum, ב, supra & ad latus, servata tamen longa basi, incurvant, in hunc modum ∩; ita Gaditani, & procul dubio alii Phœnices, magis contrahunt, ut fiat), quemadmodum ex nummis Kanakanis & Gaditanis liquet, LO) X R ∩ R, KaNaKa, TuBa'aL, vel ToBo'oL, & q q 1 ∴ LO) ∩ SeBa'aL VeGaDiR. Sed cum Afri suum (q) vel R, hoc modo incurvassent [)] *Beth* suum, quod aliis sic [)] scribitur, differentię causa magis directum fecerunt, ita ut, quemadmodum in hoc nummo apud Aldreten videre est, inferne levissime tantum inflexerit, [j] & tandem etiam obliquaverint, hoc modo [.] Unde tandem integre legimus, O X X C ∩ / 2 O) ∩ LVBaHaL BeKiRTeTaH.

XL. Sed, inquit quispiam, non sic *Juba* ex his literis enascitur, quem alterum nummi latus exhibet, sed *Luba*, quod nomen nihili est, neque usquam occurrit. Respondeo; Sic tamen non tantum apud *Aldreten*, sed & *Patinum*, legi, Imo literarum 2 & ∩ vestigia satis adhuc agnosci in nummo *Cutiriano*; ut lectio illa minime veniat sollicitanda. Quid ergo, inquires? Ego à sculptore aberratum existimo, qui vel *Jod* omiserit, sculpendo 2 O) ∩ 2, לובעל / pro 2 O) ∩ 3 L, ליובעל / LUBaHal, inquam, pro LeJVBaHaL; vel literam *Jod* [3] imperite in *Lamed* [2] mutarit. Quod si cui durius videatur sculptorem negligentię vel imperitię accusare; videant peritiores, an non contractionem statuere liceat, similem illi Syrorum, qua *Olaph*, & *Jod* initiale *Chebhaza* notatum, vocales suas rejiciunt in locum *Schevatis* antecedentis, & in antecedente vocali quiescunt,

cunt, ut *לְאֱלֹהִים* pro, *אֶתִּילֵךְ* / *לְאֱלֹהִים* pro *וְיָתֵב*;
quomodo *לְיִבְעֵל* pro *לְיִבְעֵר* / & *לֹד* quiescente plane eliso, *לְיִבְעֵל*,
זִבְעָא. Simile quiddam etiam apud Hebræos observare licet,
in nominibus divinis *אֱלֹהִים* & *אֲדֹנִי*, quoties præfixa *וְכָלֵב* ad-
duntur, uti vel tyronibus notum est.

XLI. Quicquid vero de his conjecturis sit, cum in hoc *זִבְעָא* nummo rursus *Tau* occurrat, ad formam crucis sculptum, *X*, æque ac in nummis *Tobolicis*, supra allatis; non intempestivum erit, neque, spero, Lectori nostro ingratum, si ad *Originem* atque *Hieronymum* redeamus, eorumque fidem adversus *Scaligerum* defendamus. Dixerant illi, Patrum omnium doctissimi, & quidem primum ex ore Judæi ad Christianismum conversi; literam *Tau* in veteri alphabeto figuram habere similem cruci. Id Vir Illustris minime ferendum existimat, & multis modis exagitat. Operæ pretium erit audire Viri Illustris confidentiam. *Viderit* (inquit, *Animadversionum* in *Eusebii Chronol.* pag. 117.) *Origenes*, qui dixit *Tau Samaritanum simile esse cruci*, aut *T. Latino*, vel *Græco* quo nihil falsius dici potuit. Tum, verbis *Origenis* allegatis, sic pergit: *Non vidit igitur illa ἀρχαία σφραῖδα Origenes, sed ex fide aliena recitat; (homines sc. Hebræi, sed ad finem Christianam conversi:)* Nos vero negamus *Tau Cananæum* alia forma fuisse, quam qua hodie legimus apud Samaritanos. Persuasit tamen doctissimo *Hieronymo*, qui in illum locum (*Ezech. ix.*) *Origenem* fere ad verbum transtulit. (Vide verba supra, §. ix.) Si *Hieronymus Samaritanorum* consulisset *Alphabetum*, aliter pronuntiasset, neque secutus esset fidem illius, qui neque ipse viderat, sed aliena fide id scribebat. Dixerit aliquis, *Hieronymum* vidisse & legisse *Codicem Samaritanum*. Nam secundo commentario in *Epist. ad Galat.* in principio ait, se consuluisse librum *Samaritanorum* super illo loco: *Maledictus omnis, qui non permanserit in omnibus, quæ scripta sunt in libro legis, ut faciat ea. Verum quidem.* Sed respondemus, eum non consuluisse *Samariticum exemplar*, quum commentarium suum in *Ezechielem* ederet, sed fidem *Origenis* secutum ita de *Tau Samaritano* pronuntiasse. Hoc non potest defendi. Visuntur quidem hodie *Sicli*, qui quotidie *Hierosolymis* effodiuntur, & sub regibus *Juda* in usu fuerunt. In illis num-

mis eadem litera incisa sunt, quæ in scriptis Samaritanorum leguntur, sine ulla vel exigua mutatione: & putare veterum Hebræorum alias literas fuisse, quam quæ in illis Siclis visuntur, & quæ sub Regibus Juda in commercio erant, extrema & insania & imperitia est. Hactenus Vir Summus & de re literaria, si quisquam, præclare meritus; sed audacior nonnunquam, quam prudentior. Omnia vero, quæ tanta confidentia inculcat, ad vivum refecare, & ad singula respondere, nostri non est instituti, nostraque in Virum Illustrem veneratio vetat. Illud saltem observare liceat, quod præsens argumentum suggerit, olim antiquissimis temporibus literam *Tau* & in Hispania, & in Africa, *Crucis formam* habuisse. Sed quid dico in Africa & Hispania? In ipsa Phoenicia non aliter pingebatur. De Phœnicum, vel forte Syrorum, more hanc literam scribendi, argumentum omni exceptione majus nobis præbet nummus Antiochi, apud *Vaillantium* de *Regibus Syria*, pag. 200. ubi curiosus harum rerum lector in eodem nummo bis *crucem* inveniet, X. De Judæis vero ipsis, quorum nummos Scalliger jam ante exilium Babylonicum cusos esse sibi aliisque falso persuasit, quid dicemus? in quorum nummis toties *crux* occurrit. In uno illo, quem jam supra laudavimus, quique *anno primo recuperatæ libertatis* cusus est, יִשְׂרָאֵל שָׁנָא אֶחָא לְנֶאֱוָל X, *ter* *crux* occurrit. Neque vero minus in aliis à Cl. Relando editis, ubi י ו W & הָרוּ *Tau* non aliter quam *crucis* forma sculptum habent. Quo fit, ut suspicari subeat, Virum Summum *Siclos Samariticos* qui *Hierosolymis*, ut ait, *quotidie effodiuntur*, magis jactavisse, quam vidisse. Quod si enim vidisset, qui fieri potuisse existimemus, ut in hisce nummis *Tau* forma *crucis* sculptum non observarit? Quicquid vero horum sit, sua sic satis nunc Origeni & Hieronymo fides constat, addo & illi ex Judæo Christiano, qui Origenem docuerat; in *Veteri Alphabeto* Judæorum, (quo in civilibus negotiis temporibus Simonis Ethnarchæ utebantur) *Tau* literam habuisse formam *crucis*.

XLII. Sed & illud ex his nummis liquido & sole meridiano clarius elucescit; Judæos etiam post captivitatem Babylonicam (postquam, jugo Seleucidarum excusso, sui juris esse cœperant, & summa libertate fruebantur, suis legibus & juribus vivebant) etfi

etsi in Sacris, atque iis omnibus, quæ ad vernaculam eruditionem pertinebant, quod nemo, quantum quidem sciam, hætenus negare sustinuit, quadrato characterè utebantur: tamen in civilibus negotiis Phœnicum literas adeo non esse averfatos, quin eosdem etiam nummis publica auctoritate sculptis voluerint impressos. Quæ observatio, etsi ad præsens institutum forte minus videbitur pertinere, eo faciet, ut sua conjecturæ *Buxtorffiana* fides constet, quando Vir Clarissimus, etiam ante captivitatem, duplicem characterem inter Hebræos obtinuisse statuit, alium Phœnicium, sive Samaritanum, in civilibus negotiis, commerciorum causa; alium vero, Hebræum, in Sacris. Quod si enim Judæi tot annis post reditum ex captivitate Babylonica non tantum scriptura *Assyriaca*, sed & *Phœnicia* usi sint; quid obstat, quo minus idem etiam ante captivitatem fecisse existimemus? Cum vicinis Tyriis, Phœnicibus, Syris, aliisque populis, frequentia illis commercia erant; unde adeo eorundem characterè uti potuerunt, non obstante eo, quod in Bibliis S. describendis, aliisque ejus generis, quadrato characterè, quem alias *Assyrium* vocant, uterentur. Quo solo observato, corrui quicquid characteris quadrati hostes *Siclis* superstruunt, literis Samaritanis notatis, quosque temporibus Samuelis, Davidis & Salomonis cusos ridicule existimant: quandoquidem, quod post captivitatem Babylonicam inter Judæos obtinuisse certo novimus, idem quoque iisdem de causis ante captivitatem fieri potuerit.

XLIII. Sed longius digressi sumus, quam quidem ipsi constitueramus. Necessarium tamen existimavimus, ut usum aliquem ostenderemus illorum nummorum, quos hætenus explicare instituimus, & pretium operæ atque otii, quæ illis hætenus impendimus. Hinc jam sua sc. Originis & Hieronymi testimoniis illibata fides asseritur atque auctoritas de *Tau* veteri Samaritano, quod in omnibus Phœnicum nummis, per Asiam, Africam, Europam, non alia, quam *crucis* figura, sculptum observatur.

XLIV. Sed, dicat forsan aliquis cum *Scaligero*, *Tau* Samaritanum hodiernum non habere formam *crucis*, sed proxime accedere

dere ad figuram literæ [N,] adeoque neque veteres Samaritas habuisse literam *Tau* figura *crucis* pictam. At enim negamus aperte illam consequentiam. Præterquam enim quod jam in superioribus ad oculum demonstravimus, & alias, si Deus voluerit, pluribus ostendemus, *Tau* Phœnicium per omnes orbis partes, ubi unquam Phœnices sunt dominati, hanc *crucis* figuram obtinere; quod nemo jam nisi cæcus, vel stultus, negaverit: non valet illatio ab hodierno characterē ad antiquum, cum tot seculorum lapsu vetus Samaritarum character degenerare potuerit, & in illum, qui nunc obtinet, facili negotio mutari; quemadmodum in omnibus aliis characteribus in hunc usque diem fieri videmus.

XLV. Quod ut ad oculum omnibus liqueat, age, de novo periculum faciamus, & ostendamus, qua ratione ex Hebræo, *Tau* [𐤀] nata sit *crux* Phœnicia, & quondam etiam Samaritana; & denique [N] hodiernum Samaritanum.

XLVI. Nempe, qui *Tau* Hebræum pingere instituit, primo literam [𐤀] pingit; cui mox pedem sive fulcrum à sinistra subjicit [𐤁] Quibus conjunctis mox nascitur [𐤀] Hebræum; qua figura ultimam literam inde ab antiquissimis temporibus, & primis literaturæ Orientalis initiis, pictam contendimus. Cum vero ductus literæ [𐤀] supra ab initio apiculum habeat supra lineam transversam non nihil eminentem; hoc petam, liceat mihi apicem illum paullo altius elevare, & loco 𐤀 [𐤀] adhibere [𐤀]; quod nemo, credo, paullo humanior mihi negabit. Huic ergo [𐤀] si fulcrum à sinistra supponere debeam; liceat mihi rursum fulcrum illud paullulum sursum producere, & supra lineam transversam, quæ in *Tau* Hebræo observatur, erigere, [J,] & mox nascetur figura X. Quo pacto quivis *Tau* illud

Phœnicium nasci videt, quod etiamnum cernitur in nummis *Tobolicis* Thesauri Bariani, quorum ectypum nos supra bona fide, & diligentia, quanta per sculptorem licuit, exhibuimus maxima. Sed & hoc constat, quam facile ex hac figura 𐤀, ex primævo, inquam, *Tau* Hebræo, tandem sit enatum N, *Tau* hodiernum Samaritanum; quod quamquam omnium novissimum
Ccccc fit,

fit, ut ex formatione liquet, à *Scaligero* tamen pro veteri genuino frustra venditatur. Conf. n, X, X, N, N.

XLVII. Sed de hac litera satis. Tempus est ut ad nummos redeamus. *Aldretes* alium Punicum exhibet, cujus antica caput laureatum & barbatus ostendit, à cujus fronte hæ literæ sunt.

2 X O J X.

à cervice L O Y q g n

quas aliquando legimus פסועל---תבעול. In priori voce nihil difficultatis occurrit; cum literæ omnes jam ex superioribus notæ sint. In altera plus negotii, propter tres novas literas, quæ hactenus non occurrunt. Easdem tamen omnes Punicas esse, tres postremæ ostendunt, quæ manifesto Phœnicia; ut de tribus quatuorve reliquis, tantum sit laborandum.

XLVIII. Harum primam pro *Fod* accipimus, quod in nummis Syrorum apud *Vaillantium*, nota numeri nostri ternarii exprimitur, [3] quemadmodum & in monumentis Palmyrenis [3, 3, vel 3] quod posterius si pronum cubet, habemus [M], quod proxime accedit ad figuram Samaritanam, à qua nostrum [n] paululum saltem abludit.

XLIX. Secunda litera [g] similis est Syriaco [g,] quod ortum est ex Hebraico [g]. De tertia, fateor, me aliquando conjecturæ nimium indulgisse, legendo [B] quanquam apud *Aldreten* vix aliud quam [P] occurrebat. Illud tamen B, si genuinum esset, non immerito accipi posset pro *Samech* Syriaco [w,] sed quod à Poenis sit erectum; B, inquam, pro [w]. Quarta, si *Aldreta* delineationem presse sequamur, quam nos pro

pro *Van* hætenus accepimus, non simpliciter [X] pingitur cum una tantum lineola superna cernitur; quanquam & hoc ex Samaritanis & Judaicis characteribus defendi possit.

L. Quæ nostræ conjecturæ si cui non plane absurdæ viderentur, legeremus JePhSUHaL, & ex frequenti permutatione literarum B & M, vel adoptione literæ N, ante P, ejusdemque necessaria mutatione in M, ob sequentem cognatam, JeMSUaL, vel certe JeMPSUaL, HiMPSUaL, HiMPSaL, *Van* litera ore Romano extrita. Quæ mira forte quibusdam mutatio & derivatio videri possit: sed nihilo difficilior vel absurdior, quam si ex *Jabbok*, *Hieromax* fiat. *Jabbok*, *Jarbok*, Syraice *Ferbak*, & ore Græco Latinoque JEROBAK, ἱεροβαξ, ἱερομαξ, *Hieromax*.

LI. Sit ergo hoc tantisper ex veteri conjectura Regis vel Principis *Hiempsalis* nomen; quid altera vox תבעול sibi velit? Illam dignitatis esse arbitror, ut suorum lingua non tam *Rex* vocaretur, quam *Tabbul*, id est, *Dominatio* die *Berschafft* à Rad. בעל dominum esse, dominari, unde notissimum בעל Baal, Domini, nomen. Neque tamen etiam Baal dicebatur, Dominus, voce concreta, sed absoluta תבעול (formæ תפקוד, ut תלמוד *Talmud*) *Dominatio*; eadem ratione, qua hodie apud Orientales Reges & Principes *Sultani* appellantur, id est, *Dominationes*.

LII. Hætenus *Aldreten* secuti *Hiempsaalem* eruere conati sumus; sed frustra, cum alii nummi inveniantur, qui literas non paulo aliter exhibeant. Vir Ampliff. de *Barii* duos nummos edet, quorum uterque uno latere caput Augusti cum lituo præfert, altero vero caput laureatum & barbatum, cum inscriptione barbara,

I O ^ q 9 n 2 P o J X

LIII. Mox primo intuitu maximam partem eadem literæ occurrere videntur; certe in voce תבעול, nisi quod quarta non-nihil variet, & propius ad *Koph* accedat, quam *Van*.

LIV. Sed in altera voce rursus major labor esse videtur; ea-
Ccccc 2 que

que nihil minus, quam *Hiempsale* præ se ferre. Literæ enim illæ, si hypothesein nostram sequamur, exhibebunt,

I O ^ q 9 n I R D Z H . .
 . . י ז ר ר ,

Quod quid verbi sit, hominisne an loci nomen, lubens equidem fateor me ignorare. Literas tamen omnes Punicas esse contendo, & jam in superioribus omnes explicui, excepta ultima [I] quæ mihi quidem, si integra sit, pro *Beth* veniret, ב, י, J, , I. Sin vero eandem nonnihil corruptam existimare liceat, vel *Lamed* valebit, 2, uti apud *Aldreten* pingitur, vel ex *Zajin* erit deformata, alias similis antepenultimæ.

LV. Quicquid vero horum sit, B. L. non nisi pro meris conjecturis habebis, à nobis tamen necessario afferendis, ut fidem liberaremus alibi de *Hiempsale* ostendendo datam: quod etsi minus successit, postquam meliora ex aliis nummis edocti sumus, sententiamque mutavimus; tamen fatendum existimavimus, ut B. L. intelligat, quanta diligentia, sollicitudine, fide, in hoc genere studiorum versemur, ceu qui nihil aliis persuasum velimus, quod non ipsi ante plane perspectum habeamus. Hoc tamen jam ad minimum liquet, siue *Aldreta*, siue *Gallandi* fidem sequamur, literas huic nummo impressas vere Punicas esse, non Celtibericas, vel quascunque alias. Quod si quis vero *Hiempsalis*, *Hannonis*, aliorumve commentarios de *Rebus Africa*, nobis inventos dederit, nummum hunc in solidum explicare promitto recipioque.

LVI. Sed missis his incertis, certiora sectemur. Est alius apud *Aldreten* nummus, cujus pars adversa *caput muliebre* exhibet; cum corona spicea vel herbea, & inauribus, circa quod delphines aliquot ludunt; pars altera *caput acris equi*, & sub eo has literas, quas audacter lego,

Q L A L L O
 ע ל ל ה ל ס

& verto, PRÆDATOR Equus.

LVII.

LVII. Literæ O & L ex superioribus notæ sunt pro ט & ל
 טו א, quod apud *Parutam* simpliciter ut א Hebræum sculp-
 tum cernitur, & in Judaicis nummis undique clausum א, à
 qua figura character Samaritanus levi apicum quorundam additio-
 ne est formatus; hic quoque procul dubio *Chet* Hebræum vale-
 bit.

LVIII. Ultima vero א, quam *Paruta* plane more Græci
 ϕ sculpendam curavit, mihi pro *Samech* venit, ob conve-
 nientiam cum *Samech* Hebræo & Samaritano. Id quod hac ra-
 tione ostendimus. *Samech* Hebræum [ס] ita pingitur, ut ini-
 tium fiat a ductu literæ [ר], cui si aliud *Res* inversum annexa-
 tur, [ר,] inde oritur [ס] quod ad sinistram superne habet
 apicem eminentem; à plurimis vero etiam ita pingitur, ut ad
 dextram inferne etiam apex emineat, [ט] id quod jam proximi-
 me ad nostrum [א] accedit, si paululum invertas, & apicu-
 los illos perpendiculares facias; quod quivis tentando melius ex-
 periri poterit, quam nos prolixis verbis explicare. Nec mul-
 tum abludit *Samech* Samariticum, quod est justum quadratum
 parallelum, cum duobus itidem lineolis supra & infra eminentibus,
 hoc modo א. Unde facile derivatur, א, א, א, א.

Quid quod neque hodiernorum Judæorum *Samech* ab hac figu-
 ra abludit, cum scribunt א, א, &c.

LIX. Literis sic expeditis, sequitur ut voces quoque expli-
 cemus. Hæ vero duobus modis legi possunt, vel אלא חלם,
 vel אלא לחלם; utrumcunque amplectamur, PRÆDATOREM
 vel ACREM equum inveniemus. Vox אלא Hebræis *moliri*
 significat, *operari efficere*; Chaldæo-Syris *ingredi*, *intrare*, &c.
 אלא vero Arabibus, si per Ha א scribatur, *assiduum esse*, rei
incumbere; unde אלא, *vir fortis & strenuus*: Si vero per Cha, א,
rapere, *deripere*, *depradari*; unde varia nomina, quæ *spolia*, *de-*
predationem &c. notant. Quemadmodum itaque, אלא אלא
 Ccccc 3 אלא

fit *MeLI---*. Tò C, valet פ, *Koph*, & ט, est ר, *Resch*; ut sic facile legere liceat, *MeLiKaR*. Sed quid sequens

sibi velit? Non dies pauculos, nec septimanas, sed menses huic contemplandæ impendimus, donec tandem in mentem venit suspicari, imo vero nunc etiam asseverare, esse illam literam *Teth*, ט, & ex Hebraico charactere detortam. Fiat enim hujus lite-

ræ quædam dilatio, & ex ט facili negotio fiet

admodum enim ex [X] vocali Phoenicio natum est Græcum [Y] *Ypsilon*, & hinc [V] Latinum; idque multis modis variatum [U, U] & hinc tandem Belgis & adeo frequens dilatatum [S] Ita pariter contendimus, ex primo Hebræorum [ט] nata esse, quæcunque in Oriente & Occidente hujus literæ vim habent.

LXII. Fiat periculum.

Hebr. Syr. Arab. Græc.

ט.

ܬ. ܬ.

٦.

Ϡ.

Ϡ.

Ϡ.

Ϡ.

Ϡ.

Experiatur, quicunque hac nostras conjecturas examinare volet; adhibitoque calamo naturalem literæ Hebraicæ dictum sequatur; & mox intelliget atque perspiciet, & primæva litera Hebræa, in se retorta, facile nasci reliquas, quantumvis etiam alias discrepare videantur. Sed qui noverit, quo progressu, per varios casus & tot discrimina formarum, tandem ex Hebr. [ט] Græcum, Latinum, Germanicum, Δ, D, d, δ, & aliæ, complures figuræ nascantur, quas ob typorum inopiam hic repræsentare non possumus, is non difficulter nobis largietur, ex ט Hebræo, si paululum dilates, facillime nasci nostrum illud, Ϡ *Teth* Punicum.

LXIII. His itaque positis vel *MeLiKaPΘ* vel *MeLiKPaΘ* legere licebit, *Melicerta* vel *Melicrates*. De illo procul dubio prima Lectori suspicio erit nomine *Herculis*, qui מלך קרתא *Melech* vel *Melich Karta* dictus existimatur, id est, *Rex* vel

Con.

Consul Civitatis. Et hic litera *Caph* sequenti *Koph*, quæ ejusdem organi est, inserta videri possit. Sed nescio quo pacto hæc sententia mihi minus probabilis videtur. *Melicratem* potius aliquem hic latere suspicor, hominem natione vel saltem nomine Græcum, qui vel in Cyrenaica, vel in Sicilia alicubi, & forsitan *Ægestæ*, quæ & *Segestæ* dicebatur, rerum olim sit potitus. Cujus suspicionis hanc causam habeo, quod in sequentibus *Segestæ* nomen latere videtur.

LXIV. Sequuntur enim literæ C O C, quæ nobis exhibent ק.ר.ק . Tertia litera ignota est, nisi forte vitium fecerit, & O, parte inferiori temporis antiquitate erosa, hic pro O vel *Ajin* occurrat. Quomodo esset קרעק ; quæ vox quid sibi velit, lubens meritoque confiteor, me nullo modo assequi. Restat vox

ס ש ס , quam $\therefore \text{סש} \text{Seges} \therefore$ legi posse nemo non videbit, qui *Sade* Tyrium & Palmyrenum norit, quod eodem plane modo sculptumprehenditur.

LXV. Quid ultima ס cum cauda sibi velit, rursus ob literæ illius insolentiam, quæ in Punicis hætenus nusquam occurrat, ingenue fateor me ignorare: nisi forte ex charactere Palmyreno subsidium petere liceat, in quo *Tau* hunc in modum [E] aliquoties sculptum invenitur. Quomodo sane nasceretur *SeGeST*, quod esset ipsum nomen *SeGeSTa*.

LXVI. Cum vero non ignorem, literas, quæ in hac inscriptione occurrunt, multis modis aliter distrahi & combinari posse; facile patior, alios aliam viam inire vera nomina eruendi. Hoc saltem mihi concludere liceat, literas has esse vere *Punicas*, & hoc modo legendas,

M L I K P O K P $\therefore$ S G S $\therefore$

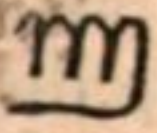
quarum quæ hætenus incertæ sunt, possint esse *Ajin* & *Tau*: quanquam hæc postrema, uti supra ostendimus, apud reliquos omnes Phœnices figuram crucis habet. Eruat alius quivis, quod potest, & probabile videbitur: nos melius conjicienti lubentes applaudemus.

LXVII.

LXVII. Iis ergo, quæ *Aldretes* protulit, utcunque enucleatis, in uno adhuc & item altero nummo *Tyrio* periculum faciemus.

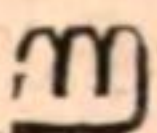
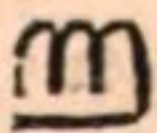
LXVIII. Eminentissimus *Norifus*, & III. *Vaillantius* duos nummos Antiochi IV. exhibent, diversi quidem commatis, sed cum iisdem symbolis, triremis, eademque inscriptione Græca, ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΑΝΤΙΟΧΟΥ ΤΥΡΙΩΝ. Sub triremi.

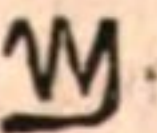
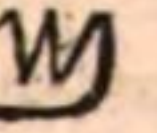
Vaillantius habet 7 7 4 P r -- 3 r S

Norifus n q p .: X -- q k b

Nos literas hæc utrobique easdem esse statuimus. Cum enim nummi hi ab iisdem Tyriis, eidem Antiocho, eodemque symbolo, sint percussi: Et, quod majus, duplex utrobique literarum versus; idem in utroque characterum numerus; &, quod maximum, eadem in plerisque figura, occurrat, sed vel temporis injuria, vel sculptorum negligentia variata & corrupta! Quotusquisque animum non inducat credere, eadem omnino nomina iisdem literis esse expressa? Quid ergo, inquit aliquis? Confidenter legimus, צור ומקדנא id est, *Tyrii & Macedones*, sive, una voce, *Tyria-Macedones*, sive *Syro-Macedones*.

LXIX. Sed hæc nobis demonstranda veniunt. Quam in rem illud in antecessum monendum est, nummum *Vaillantii*, sive temporis vitio, quod quidem arbitror, sive etiam sculptoris ignorantia, deficere; *Norifi*, sculptoris negligentia redundare; utrumque in quibusdam literis non nihil esse mutatum. Ex utriusque vero collatione sic legendum esse statuimus,

 n q p X -- q X S

vel sic quoque n q p X -- q X S

LXX. Prima litera, sive s, sive 5, est nobis *Sade*, corruptum ex Hebræo [צ] cui si sinistrum apicem decutias, remanet [5] quemadmodum in Palmyrenis quoque ostendimus; quod [5] angulatum ab aliis, detritis angulis, facile in [S] mutari

Dddd

tari potuit; quemadmodum in antecedente nummo *Sade* pariter ut [S] sculptum occurrit.

LXXI. Tò (r) *Vaillantii*, satis clare *Vau* Punicum exhibet [X] ut supra vidimus; pro quo *Norisi* sculptor liberaliori (an illiberali?) manu (R) vel simile quiddam nobis depinxit.

LXXII. Denique (3) *Vaillantii*, partim est detritum, partim etiam, uti arbitror, a sculptore incurvatum: pro quo genuinum characterem Hispanicum, Syracusanum, & Judaicum, *Norisi* nobis sistit (q, R) quemadmodum ex superioribus abunde liquet.

LXXIII. His ergo evictis, nemo dubitabit quin q X 5, vel q X S, legendum sit טו, *Sur* vel *Sor*, i. e. *Tyrus*.

LXXIV. Age ergo & alteram vocem spectemus. Quod si tò (r) apud *Vaillantium* haecenus *Vau* valuerit, hic quoque idem valere necesse erit. Id quod *Norisi* typus probat, sed liberalior ille, (X) pro (Y) posito; sculptore lineolam secundam, quæ in obliquam incidere debebat, deorsum plus justo deprimente, ita ut alteram decussatim fecet. Quod etsi erroneum est, nobis tamen argumento est evidentissimo, *Vau* Tyriorum pictum fuisse omnino similiter illi, quod *Poeni* in Africa usurpabant.

LXXV. Figura [M] *Vaillantii* deficit supra & infra; quemadmodum (ny) *Norisi* redundat. Quisquis *Adem* Samaritanum noverit, vel nunc saltem inspexerit, minime poterit dubitare, quin verum dicamus. Quod si quid discriminis in primis typis fuerit, in *Norisi* nummo sic sculptum fuisse contendendo (iy,) in *Vaillantii* [M.] Sed siue convenient, siue differant, Lector facile rem eodem redire videbit eodemque modo sese rem habere agnoscet, quo apud hodiernos Italos, Belgas, Germanos, quando hi M literam scribunt, quorum alii nexum linearum, siue supra siue infra, acuunt vel obtundunt. Quæ in re illud, ut ego miratus sum, ita Lectori non injucundum accidet, si & apud Larinos quosdam, & Germanos Belgasque, literas M, & N, per tot mutationes, ad pristinam formam

nam rediisse observet, **W** & **h**, quemadmodum & in impres-
fis quibusdam, & M.S. codicibus, videre licet.

LXXVI. Quod sequitur [p] jam pro *Koph* satis notum est; ut & **4 Vaillantii**, Norisique [q] pro *Daleth*. Quomodo jam habemus **מקר**, MaKeD. Unde nemo dubitabit, quin mox *Macedones* sint orituri. Et sane huc ducit nos *Norisii* nummus, in quo lit. N. occurrit, etsi infra paulum mutilata [4] pro [n], quemadmodum in nummis Judaicis Simonis Ethnarchæ sæpius comparet. Cui si addamus ultimam literam **י**, integrum habebimus **מקרנ**, *Macedones*, & denique, *Tyrio-Macedones*, vel *Syro-Macedones*; literas sane vocesque Phœnicias, easdemque dignissimas, quas Eminent. *Norisius*, eruditissimo libro, de *Epo- chis Syro-Macedonum*, præfixisset, siliteras has vocesque intellexisset.

LXXVII. Priusquam vero huic *Periculo Phœnicio* finem impo-
namus, addere lubet insignem nummum, cujus ectypum Vir
Cl. *Adrianus Relandus* ad nos transmisit. Figura nuda, si recte
video, columellæ innitens, à fronte habet q **NNNN**--à tergo,
q p **4** **4** Cum vero nulla vox sit, quæ eandem literam to-
ties continuo repetat, suspicari subit, *N* illud toties repe-
titum numero denotare, & quidem æræ illius civitatis, ubi
nummus percussus. Sed quales illi numeri? Si conjecturæ lo-
cus sit, **τὸ Ν Ταν** esse dixerò, ad modum *Tau* Samaritani sciens
volens ita scribo, non oblitus eorum quæ supra contra Scali-
gerum disputavi de *Tau* Samaritano: cum facile fieri potue-
rit, ut & alii olim **X Punicum** in *N* detorserint, quemadmodum
hodierni Samaritani. Cum vero [n] apud Judæos Rabbinos
400 valeat, & *Resch* **200**, enascetur ex his notis annus
MDCCC. Sed hæc mera conjectura esto.

LXXVIII. Certius alterum nomen loci existimo, quod ex
superioribus jam cuivis satis notum arbitror, cum literæ omnes
omnino cognitæ sint. Lego itaque **מדיקרא**, i. e. *MeDiKKaR*,
Mediccaræ, quæ Africæ urbs apud *Ptolemæum*, haud procul
Thunisa, si quis hinc versus austrum pergat.

LXXIX. Sed satis hætenus conjecturarum in *Phœniciis*; de
quibus si quis alius melius docuerit, dociles nos præbebimus: &

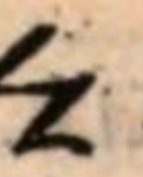
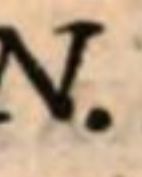
quicquid ex charactere Hebræo, sive Assyrio; Judaico item, qui in nummis occurrit; Samaritano hodierno; vel denique Phœnicio antiquo; aliqua saltem rationis specie probari poterit; lubenter ambabus ulnis amplectemur, neque cum ullo contentionis ferram reciprocabimur. Quam proclivis lapsus sit in re hætenus aliis intentata, nulli ignoramus. Quo faciliorem nobis veniam à Benivolo Lectore promittimus, certi fore, ut candidi atque æqui Lectores nostris, sicubi occurrent, erroribus ignoscant.

LXXX. Quod si vero Viri Illustres & Clarissimi, qui hujus generis nummos; *Phœnicos* inquam, ubicunque terrarum, in Asia, Africa, Europa, cusos; vel possident, vel custodiunt, ex præsentis specimine de conatibus nostris spem aliquam concipere possint; hos per communia Musarum Sacra etiam atque etiam oratos velimus, ad restituendam veterem literaturam Phœniciam symbolas benevole & liberaliter conferant, & fida nummorum ectypa ad nos transmittant, maximeque, quoad ejus commode fieri possit, ichthyocolla expressa. Viri Illustres, *Norrius*, *Spanhemius*, *Vaillantius*, aliique, qui proximis abhinc annis historias sacras profanasque eruditissimis commentariis illustrarunt, in *Thesauris Regum*, *Principum*, aliorumque *Illustrium Virorum*, insignem id genus nummorum multitudinem asservari testantur; sed qui magnam partem minoris usus erunt, quamdiu occurrentes in illis inscriptiones latent atque ignorantur. Ill. *Vaillantius* in *Historia Regum Syria* aliquoties *Oedipum* aliquem desiderat, qui barbaras literas interpretetur. Ego vero *Davus* sum, non *Oedipus*: Nihilominus tamen, pro meo in his literis proficiendi & de publico bene merendi studio, operam meam fidemque offero atque addico, cum Viro Ill. tum aliis quibuscunque, qui literarum mysteria in istis nummis cognoscere gestiunt. Quod si nobis contigerit esse tam beatis, ut Viri Clarissimi nostræ penuriæ succurrere velint, & debita subsidia ad hanc rem submittere, præter *Samaritanum* & *Judaicum* tria quatuorve distincta Alphabeta *Phœnicia* promittere ausimus; *Tyrium* sive in specie *Phœnicium*, *Africanum*, *Siculum*, & *Hispanicum*. Quibus omnibus inter se, & cum *Hebræico* vel *Assyriaco* collatis;

mirum

mirum nī jucundissimum conspectum habituri simus, & certissima indicia, quibus quasi vestigiis primævum Alphabetum, ex quo reliqua omnia ortum ducunt, indagemus & eruamus. Cujus rei quo magis fidem faciamus, lubet etiam, priusquam manum de tabula tollamus, *periculum* facere in Celtibericis.

LXXXI. Vir Ampliss. *de Bary* inter plurimos nummos veteri caractere Hispanico signatos, unum describendum dedit, in quo septem barbari characteres conspiciuntur.

	1	2	3	4	5	6	7
							
quos legimus,	S	U	H	E	S	S	A.
vel	.	.	G	.	.	.	.

Narrabat Vir Ampl. numisma inventum esse *Sanguessa*, Navarræ oppido in finibus Arragoniæ, quod olim *Suessæ* vel *Sugessæ* dicebatur. Unde minime dubito, quin literæ istæ ejusdem oppidi nomen referant. Nullus equidem ignoro, quam infirmum & fallax argumentum sit, quod ex loco ducitur, ubi nummi effodiuntur; si sc. illud solum sit. Sed & hoc certum est, si complures ejusdem commatis alicubi inveniantur, præsumtionem aliquam inde nasci posse; ad quam si alia argumenta accedant, rem faciant probabilem. Quod si vero nummum quæramus, qui SUHESSA vel SUGESSA referat, in eo tres similes characteres inveniri necesse erit, & quatuor alios dissimiles. Similes autem esse debebunt 1. 5. 6. quia in nomine oppidi ter [S] habemus, & quidem, num. 1. 5. 6. Atqui vero his locis 1. 5. 6. eadem litera ter recurrit: reliquæ vero omnes sunt dissimiles. Eago nulli dubium esse potest, quin illi characteres nobis exhibeant nomen loci SUHESSA, vel SUGESSA.

LXXXII. Quid quod idem ex ductu liqueat literarum? Tō

 enim quid aliud quam *Sin* Hebr. Judaicum, Samaritanum, Phoenicium, Arabicum, sed ex jacente erectum? Græcum item, & tantum non Latinum?

Hebr.	Jud.	Sam.	Phoen.	Ar.	Gr.
ו	W, w, װ	𐤅	Ⲙ	Ϝ, ϝ	Σ

LXXXIII. Tertia pariter *Chet* Judaicum & Samaritanum refert, quod ab aliis lenius profertur, ab aliis asperius, unde duplex oppido nomen, *Subessa*, Græcis Σβεσσα; & *Suchessa*, vel *Sugessa*. De reliquis idem iudicium esto; quas quisquis cum Phoeniciis contulerit, utrarumque convenientiam facile observabit.

LXXXIV. Sic ergo ex hac hypothese, cui eventus respondet, jam quinque literas Celtibericas inventas dedimus; & illud discimus, veteres Hispanos hodierno more scripsisse à sinistra dextrorsum. Possemus & aliud specimen dare. Sed vela contrahenda sunt. Hoc *Celtibericum* eo protulimus, ut Viri Docti existiment, ecquid de nobis spei esse possit. Quod ingenio deest, quod novimus quam sit exiguum, id studio, labore & assiduitate, longa contemplatione, meditatione sedula, & accurata omnium collatione, operam dabimus ut compensemus.

LXXXV. Biennium abhinc Monumenta *Palmyrena* excusimus, *Scaligero* & *Bernardo*, at quantis Viris! desperata. Unum in solidum explicuimus, duo alia ex parte. *Odenathi* nunc quoque integrum repræsentare possumus. Neque vero de tertio *L. Aurelii Heliodori* desperamus, si quando accuratiorem ejus delineationem à Viro Clarissimo, *Thoma Smitho*, qui nobis jam humanissime illam promisit, nacti fuerimus. Quartum quoque, *Soli Sanctissimo Sacrum*, quod Lipsienses, Viri Clariss. ex *Fabretzo* majusculis literis ediderunt, jam maximam partem expedivimus, idque verbis Syris conceptum, literis tantum non Hebraicis cultum esse ostendemus. Initium ita habet:

שלמא .: ה למלכבל .: לאלה דתרמר

Eucharisticum hoc *Malachbello* Deo *Tadmora* &c. Conferant Viri Docti literas *Palmyrenas* cum Hebraicis, & hoc principium cum inscriptione Latina, *Soli Sanctissimo Sacrum*. votum solve-

solverunt : & judicent , quantum à scopo , & sensu Inscriptionis Latinæ aberremus.

LXXXVI. Fuerunt in primitiva Ecclesia *Marcosii* quidam & *Heracleonite* , dicti atque habiti hæretici. Hi peculiarem quandam formulam habebant , barbaris verbis conceptam , quam & profelyti illorum cum baptizarentur , & ægroti , recitare debebant , quamque *Redemptionem* appellabant , id est confessionem de Jesu Nazareno Redemtore Mundi. Veteres & recentiores quidam Christiani formulam illam magicam esse putarunt , qua hæretici illi dæmonas orco evocarint , & saltantes Satyros induxerint. Nos jam undecim ab hinc annis ex triplici editione , & tribus item versionibus , illam *Symbolum* fidei Christianæ esse ostendimus , si non ipsum *Apostolicum* , at certe non multum ab eo diversum : Quod hic loci repetere non abs re fore arbitramur.

LXXXVII. Formulæ hujus verba hæc sunt , pro eo atque in impressis Irenæi & Epiphaniï codicibus leguntur :

Iren.	„Messiau,	Far, mag-no, in-se-	en- chaldia,
Epiph.	Μεσσια,	Ουφареγ, Ναμεμψαι	Μαν, Χαλδαιαν,
Idem.	Μεσσια,	Ουφαρ, Εγναμεμψα,	Μενχαλδια,
Iren.	„Mosomeda, ea	acha, faronepseha,	Jesu Nazarene:
Epiph.	Μοσομη δα εα,	Ακφραναι, Ιακα,	Ιησϋ Ναζαρια.
Idem.	Νοσσομη, Δα εκ.	Ακφαραν, Εψευα,	Ιησϋ Ναζαρια.

LXXXVIII. Hæc vero barbara verba , quid sibi velint , vertus Irenæi interpres & Epiphanius ita explicant : „ Chri-
 „ sti non divido spiritum , cor & supercœlestem virtutem mise-
 „ ricordem , fruar nomine tuo , Salvator veritatis. [Χριστῶ] οὐ
 διαίρω τὸ πνεῦμα , καὶ τὴν καρδίαν , καὶ τὴν ὑπερβαίνειον δύναμιν , τὴν
 εὐκτίζονα. ὀναίμην τὸ ὄνοματός σου , Σωτὴρ ἀληθείας. Ubi procul
 dubio in Græco Epiphaniï textu vox Χριστῶ in initio excidit ,
 quemadmodum Petavius recte observat.

LXXXIX. In hac vero versione cum nulla Hebraicorum verborum , qualia quidem Irenæus illa esse existimavit , id est Syriacorum , vestigia cernantur , sequens quoque formula apponenda erit , quæ utcunque sensum aliquem exhibet :

Iren.

Iren. „ Confirmatus sum & redemptus sum, & redimo animam
 „ meam ab æone hoc & omnibus quæ sunt ab eo, in
 „ nomine I A O, qui redimit animam ejus in re-
 „ demptionem in Christo vivente.

Epiph. Εἰς ἡμεῖς καὶ λελύτρωμαι, καὶ λυτρώμαι τὴν ψυχὴν μου ἀπὸ
 τῶν αἰώνων τῶν τούτων, καὶ πάντων τῶν παρ' αὐτοῦ, ἐν τῷ ὀνόματι
 τοῦ ΙΑΩ, ὅς ἐλυτρώσατο τὴν ψυχὴν αὐτοῦ εἰς ἀπολύτρωσιν ἐν
 τῷ Χριστῷ τῷ ζῶντι.

XC. Hæc vero ita restituenda & vertenda censemus;

משיחא ופרוקא דפרק נפשן (שי) מן עלמא חנא

ανα αλεμα Μεν (ψι) Ναψαν Δεφαρέγ Ουφαρυγα, Μεσια,

ומן כל דבה בשמה דיהוה וכפרן כפורקנא

Βεφαρκανα Ουκαφραν δ ΙΑΩ Βασμη Δεβη, χυλ ου μεν

דנפשה הו שוע נצריא

Ναζαραια Ιησϋ Ου vel σα Δεναψη

Messias vel Christus, & redemptor, qui redemit animam nostram
 (meam) ab hoc seculo, & ab omnibus quæ in eo sunt, in no-
 mine JAO. & expiavit nos pretio, *vel* lytro animæ suæ, hic
 est Jesus Nazarenus.

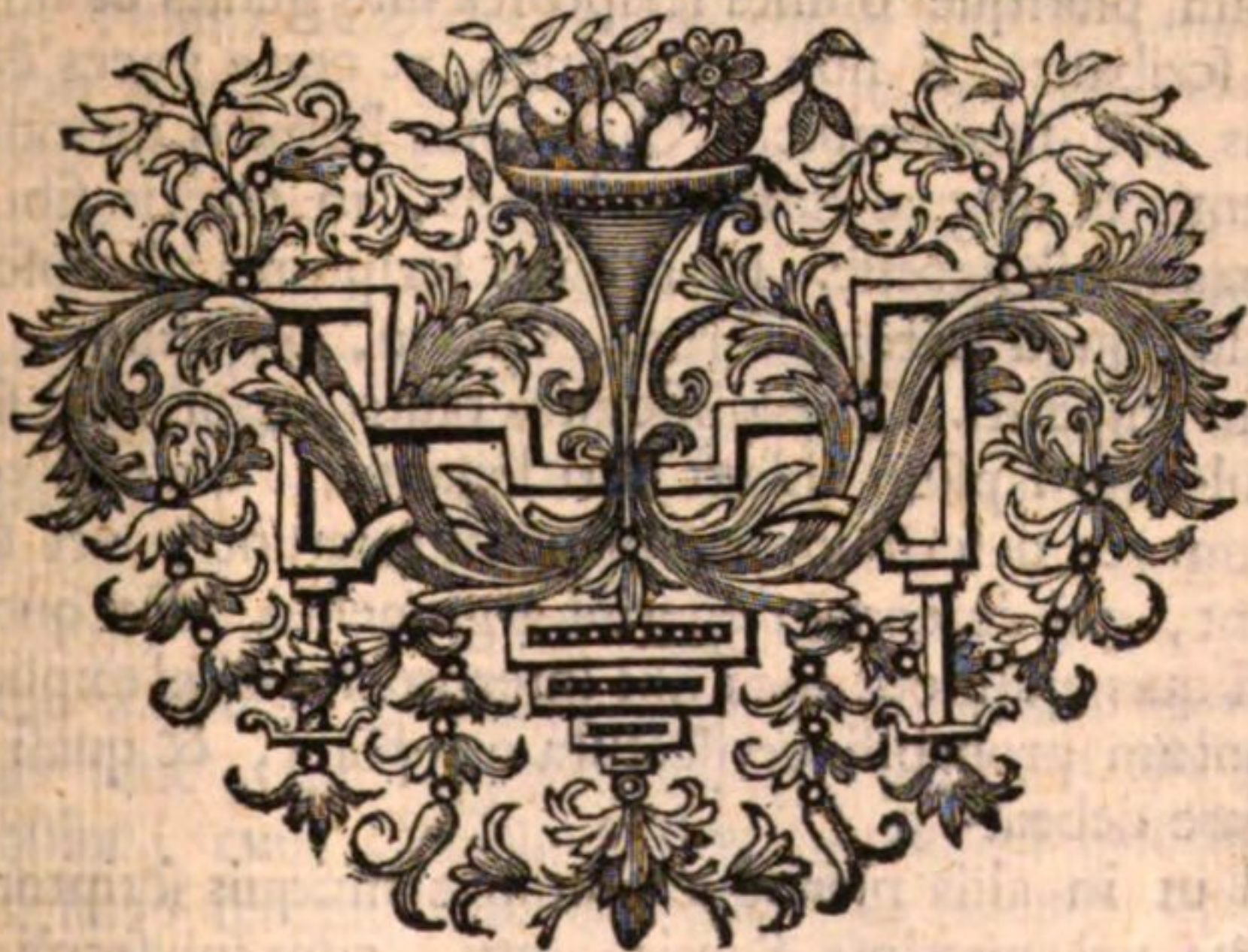
XCI. Ita, inquam Græce & Syriace scribendum, ita Latine
 reddendum existimamus; Cui lectioni & versioni accessuros ar-
 bitramur, quotquot mediocriter Chaldaice vel Syriace docti sunt;
 ut verba illa Syriaca & cum Græca Epiphaniï Latinaque Inter-
 pretis Irenaici lectione, & cum nostra illa versione conferre
 possint. Nostra sane lectio vestigia illa, quæ in Epiphanio &
 Irenæo supersunt, religiose sequitur, & manifestas lacunas ex
 versione, quam iidem auctores exhibent, supplet; ad eandem-
 que versionem proxime accedit; & denique commodum per
 omnia sensum fundit.

XCII. Cum itaque dicti Hæretici jam seculo secundo vigerint,
 & sermone Syro, qui idem Judaicus erat, usi sint: Cum item con-
 fessio ipsa Christiana sit, & per omnia orthodoxa, simillima il-
 li, quam catechumenus reddit ad Quæstionem primam Cate-
 chescos Palatinæ; *Quod corpore & animo pariter non meus, sed fi-
 dissimi Servatoris mei Jesu Christi proprius sum; qui pretioso suo san-
 guine*

guine pro omnibus peccatis meis plenissime satisfecit, meque ex potestate Diaboli liberavit &c. Concludimus, Marcosios illos & Heraclionitas minime Hæreticos fuisse, sed *Nazarenos*, sive Christianos ex circumcissione; & *Redemptionem* illam esse antiquissimum Symbolum fidei Christianæ, & forte ipsum Apostolicum, (Conf. Act. viii. 37, 38. xviii. 28.) quod Christianorum Gentilium crassa ignorantia, & odium in *Nazarenos*; quos & *Ebionitas* appellabant, in carmen magicum mutavit.

CXIII. Ex his itaque speciminibus, *Marcofiano*, *Palmyreno*, & præsentī *Phænicio*, si Viri docti de conatibus nostris bene omnari possint; favorem illorum & auxilium publice hisce implorare non veremur. Conferant benevole symbolas, submittant nobis fida numismatum *Phæniciorum* ectypa; & vicissim à nobis gratum animum, omnia officia, ac denique summam in omnibus diligentiam & fidem expectent.

FERTE OPEM QUIRITES.

Eeeee

CONJECTURA

D. E

TECTO SABBATHI,

Ad Illustrationem loci 2 Reg. xvi.

vers. 18.

I.

n lectione Veterum cujuscunque scientiæ & linguæ librorum sæpæ voces, phrales, res, occurrunt, quarum alibi nulla, vel certarissima mentio invenitur. Quæ res adeo non tantum lectoribus, sed ipsis etiam interpretibus maximas difficultates creat; quando neque in ipso contextu, neque alibi quicquam occurrit, cui, tanquam fundamento, tuto insistere possint. Cum enim plerique omnes scriptores suæ gentis & linguæ hominibus scribant, si non res omnes, at certe voces & phrales illis notas esse supponunt. Quos ipsos libros si quando alii diversæ gentis & linguæ homines legant, in multis sibi obscuris locis hæreant est necesse. Non quod scriptores illi obscure scripserint, sed quod lectores rerum, vocum, phrasium, quas legunt, sint imperiti. Quæ difficultas tanto major est, si post aliquot seculorum lapsum iidem libri legantur, quando vel populi, quorum res describuntur, plane interierunt; vel scriptores alii defunt, qui de eodem egerint argumento. Ex quo tandem fit, ut si quis ejusmodi loca sibi interpretanda vel explicanda summat, tantum probabili conjectura uti possit, & quasi in tenebris palpare debeat.

II. Id ut in aliis plerisque omnibus antiquis scriptoribus usu venit, ita vel maxime Sacris; qui, cum sui sæculi, gentis, linguæ, hominibus scriberent, de rebus vulgo notis agebant, vocibus phrasibusque utebantur vulgo receptis, ita ut ab omnibus facile intelligerentur, neque, si sublimiora quædam mysteria,

ria, & vaticinia de rebus futuris excipias, ulla obscuritate laborarent: Quamvis nobis, qui tot seculorum intervallo ab illis sejuncti sumus, neque exactam omnium rerum descriptionem habemus, in multis intelligendis explicandisque aqua hæret; unde adeo non nisi divinare licet.

III. Insigne hujus rei exemplum occurrit 2 Reg. xvi. vers. 18. ubi impius Rex Ahas inter alia etiam מוסך השבת legitur removisse, quod, ut de Græcis, qui plane aliter legerunt, nihil dicamus, alii *velum*, alii *tegmen*, alii denique *tectum Sabbathi* interpretantur, & multis modis diversimode explicant. Omnes omnium hariolationes conquirere, & huc transferre, nostri neque otii est, neque instituti. Trium quatuorve Clar. Virorum conjecturas in medium proferre satis erit, quibus nostram tandem bona lectoris venia adjungamus, ea lege & conditione, ut liberum cuique de illa arbitrium permittamus, neque unquam cum quoquam de ea controversiæ ferram reciprocemus.

IV. *Sebastianus Munsterus* ad dictum locum ita commentatur: Porro per, Velum Sabbathi Hebræi putant intelligendum אהל tabernaculum quoddam, quod erat in templo, sub quo manebant ministri Domini per Sabbathum, cum transacta hebdomada in templo officio suo functi fuissent. Idem, & si verbis paulo diversis, habet *Vatablus*. Paulo aliter instituit *Grotius*: Transitum quendam, inquit, sub tecto, quem edificaverant (nam sic est in Hebræo) nempe sacerdotes, ut illac Sabbathi die intrarent in templum ad inchoandam ἐφημερίαν.

V. Nempe hi hætenus locum illum sacerdotibus assignant, vel ministerio functis & templo die Sabbathi exituris, vel rem sacram die Sabbathi aggressuris. Quæ conjecturæ non adeò improbabiles sunt, quin argumentis quibusdam aliqua specie defendi possint; cum aliunde certum sit, & res ipsa clamet, debuisse in atrio templi locum esse, in quo Sacerdotes ministerio decedentes vestes suas deponerent, & vestiarii præfecto redderent, alii item ministerio functuri ab eodem præfecto vestes sacras acciperent.

VI. Aliam tamen conjecturam affert *Lightfootus* in descriptio-

ne Templi Hierosolymitani, capite xxxiii. *Crediderim, inquit, ego potius significari atrium quodpiam, in quo praesidium erat in summa parte aggeris Schallecheth versus portam Coponii, ubi praetoriani milites stabant diebus Sabbathi, expectantes donec Rex ex templo rediret, eum inde in Regiam deducturi.*

Hanc suam conjecturam Vir Clar. aliquot argumentis probare annititur, quae lector commodo suo apud ipsum legat & consideret. Rem omnem his verbis concludit: *Hisce positis, existimo Achazum Religionis transfugam factum deformasse ac polluisse Templum intus, & extra etiam plane intercidisse viam à Regia ad Templum ducentem, quasi ipse & sui nunquam eo venturi fuissent.*

Neque vero hæc conjectura, etsi locum illum extra Templum constituit, adeo absurda est, quin ab homine non plane moroso admitti possit; cum certum sit, Reges Judæ non sine praesidio ad Templum ivisse, cui adeo praesidio locus aliquis certus assignari debuerit, ubi excubias ageret.

VIII. Aliud tamen rursum conjicit Coccejus in *Lexico Hebraeo* ad vocem שבת. Et tectum Sabbathi, quod ædificaverant in domo. *De quo si harrolari licet (nam varii varia divinant) non inepte videbimur intelligere locum septum & tectum ad familiariorem congressum docentium & discere volentium in Sabbatho. Ei sensui quadrat magis verbum בני ædificarant, &, quod à Sabbatho denominatur.*

IX. Neque vero hæc Viri Celeberrimi divinatio sua probabilitatis specie caret; Cum vel ex Novo Testamento notum sit, in Templo loca fuisse, in quibus Doctores populi inrer se & cum aliis de rebus ad religionem pertinentibus diserebant, Luc. ii. 46... Et memoratur apud Thalmudicos Magister quidam, qui בית המדרש / *Scholam*, in Templo, in ipso habuerit antemurali, quod היל appellabatur, In quo similibusque locis etiam die Sabbathi disputatum fuisse ex eo fit verosimile, quod Judæi in hunc usque diem, sacris mane in Synagoga peractis, post meridiem rerum sacrarum studiis operam dare soleant vel certe teneantur; alii etiam ante meridiem conciones habere, vel Scholarum more commentari aut disputare.

X. Posteaquam itaque hæctenus diversas aliorum sententias bona

na fide recensuimus, & veri similitudinem, quæ in singulis inest, utcunque ostendimus; id petimus, nobis nostram quoque conjecturam *de Tecto Sabbathi* proferre liceat. Ea hæc est; fuisse locum editiorem in Templo Hierosolymitano, ex quo Sacerdotes ingressum *Sabbathi*, ejusdemque exitum, tubæ cantu populo denunciare solebant.

XI. Hujus conjecturæ ut qualescunque rationes reddamus, à Buxtorfio incipiemus. Is *Synag. Jud. cap. xv. de Sabbatho*, hæc habet: *Priscis temporibus sexies cornu sive buccina inflabatur, ut singuli sese tempori ad Sabbathum præpararent; nunc vero in bene constitutis Synagogis solet aditum circumire & proclamare, ut singuli à labore cessent, seque להכנסת כלה ad ingressum Sponsæ, h. e. ad Sabbathum, formosæ sponsæ instar adveniens, honorifice excipiendum componant.*

Sunt hæc petita ex *Arba Turim*, *Orach Chajim* num. uti mea editio habet, 216. sed ne quis erret, num. 256. Traditio ipsa in codice Sabbath invenitur, fol. 35. col. 2. m. cujus hæc sunt verba. *Traditio est Scholæ Rabbi Ismaëlis: Sexies clangebant vespera Sabbathi: Cum primum clangerent, cessabant qui tum opus faciebant, à fodiendo, ab arando, & ab omni opere rustico, neque licebat iis, qui propiores erant oppido, ingredi, donec accessissent, qui longius aberant, ut simul omnes intrarent. Et hætenus quidem officina mercatorum erant aperta, & tabulæ (rerum venalium) loco suo relinquebantur. Cum vero secunda vice tuba sonabat, removebantur tabulæ, & claudebantur tabernæ; hætenus tamen cibi calidi, & olla super foco relinquebantur. Tandem, cum tertia vice clangeretur, removebat quisque ollas suas, & favillis obtegebat, lampadesque incendebat, expectabatque tantisper, donec pisciculi minuti elixari possent, vel buccella in furno excoqui, clangebat Tan Tara Tan & desinebat. Rabbi Jose Bar Chanina ait: Audivi, quod si quis post sex clangores lampades accensum iret, licite id illum facere posse, quandoquidem Sapientes aditumo Synagoga certum temporis spatium indulgebant, quo tubam domum referre posset. Sed responderunt illi alii: Quod si ita sit, incertis conjecturis locum das. Enimvero locus occultus erat aditumo in fastigio tecti, ubi tubam suam deponebat, &c.*

XIII. Ex postremis hisce liquet, ministrum Synagoga, ita

uti par erat, & natura rei postulat, ex editiore aliquo loco signum ingredientis Sabbathi dedisse, id quod glossa Rabbi S. Jarchi sic explicat: Ad deferendam tubam suam domum] *quia scilicet peculiare tectum erat huic usui destinatum in altissima mediaque urbis parte, in quo (ædituus) tuba canebat, unde eandem mox domum referebat &c.* Et mox rursus; In vertice tecti sui] *ubi scilicet tuba canebat.*

XIV. Quod itaque alibi oppidatim & vicatim fiebat, illud Hierosolymis, ipsa regni & religionis metropoli, observatum fuisse necesse est, vel certe vero minime dissimile. Neque hoc solum, sed etiam in Templo, à Sacerdotibus; cum ad hos maxime religionis cura pertineret, illud vero insigni colli, in media civitate, saltem versus orientem, impositum esset, unde adeo non tantum per maximam civitatis partem, sed & per vicinos agros tubæ Clangor exaudiri posset.

XV. Id ergo hætenus ex superioribus saltem conjicere liceat, cum ex illis non improbabiler colligi posse videatur. Sed paulo majora canamus arrige aures, Benevole Lector, &, quid Misna tradat accipe. Cod. *Succo*, cap. v. §. 5. *Non minus quam vices semel clangebant in templo; neque vero amplius quam quadragies octies. . . Ter clangebant (vespera Sabbathi) ut populum juberent cessare ab opere, & ter iterum ad distinguendum inter sanctum & profanum.*

Traditio ipsa ex iis, quæ modo dicta sunt, satis clara est; Nos illud tantum nunc observari velimus, quod in rem præsentem facit; *Sacerdotes in ipso Templo ingredientis Sabbathi signum tuba dedisse*: id quod procul dubio, sic nostra fert sententia, ex loco fecerint editiori, adeoque ex turri, vel potius turris alicujus tecto, quod inde *Tectum Sabbathi* sit appellatum, ceu ex quo *ineuntis*, &, ut mox videbimus, *finiti Sabbathi* signum dari solebat.

XVI. Ubinam vero locorum illud *tectum Sabbathi* in Templo fuerit? Quod si *Fl. Josepho* credimus, in intimo Templi atrio, in atrio, inquam, fuit Israëlitarum & Sacerdotum; sic enim ille de Bello Judaico Lib. v. cap. 9. *Et quamvis (Zelotæ) loco plus possent, turres tamen quatuor maximas fabricaverant, ut ex alto videlicet missilia torquerent. Unam ad Orientalem angulum, ad Septentriona-*

trionalem alteram, super Xystum tertiam, in angulo alio contracivitatem inferiorem. Quarta vero turris supra verticem Pastophoriorum condita erat; ubi moris est unum de Sacerdotibus adstantem post meridiem, quod septimus quisque dies inciperet, tuba significare; Rursusque vesperi quod desineret: nunc ferias populo, nunc ut opus faciat, denuntiantem.

XVII. Hic non tantum idem habemus, quod Misna & Gemara de indicendo Sabbatho, à Sacerdotibus in Templo, tubæ tantu, tradunt, sed locum etiam ipsum definitum, *Verticem Pastophoriorum*, locum scilicet editiorem, cui Zelotæ novam adhuc turrim imposuerant. *Tectum* adeo planum, quod ab indicendo Sabbatho, *Tectum Sabbathi*, meruerit appellari. Quæ quidem nostræ conjecturæ summa est, quam per nos quivis pro lubitu suo, vel admittere vel refutare possit. Nos meliora docentem lubentes audiemus.

XVIII. Sed quæres nunc forte, Benevole Lector, quænam illa sint *Pastophoria*, ex quorum vertice, vel *Tecto*, signum ineuntis elapsique Sabbathi datum fuerit? Id, ut verum fatear, accuratius investigare præsentis non est instituti. Satis est hætenus ostendisse, singularem in Templo locum fuisse, eumque sublimem, ex cujus *Tecto* Hierosolymitanis ineuntis Sabbathi signum dabatur, eumque locum commode, nec sine gravi ratione, *Tectum Sabbathi* potuisse appellari. Quod si tamen Lectori volupe sit de loco accuratius definiendo nostram rursus conjecturam audire; sic habeto: Fuisse duas turres in atrio Israëlitarum, proximas illis conclavibus, in quibus vel ferta Pontificis Maximi quotidie, vel panes propositionis pridie Sabbathi præparabantur. Illa erat turris portæ Nicanoris, juxta quam erat לשכת עושה הביתים conclave illius, qui conficiebat placentas Pont. M. quotidie mane & vesperi offerendas: Hæc vero *Porta foci*, vel בית המוקד / cui proxime junctum erat pistrinum; in quo conficiebantur panes propositionis. Sed hujus rei definitio, si quidem unquam dari possit, majus otium requirit.

PERICULUM CRITICUM

In loca depravata

EUSEBII CÆSAREENSIS

ET

HIERONYMI,

DE

Situ & Nominibus Locorum Hebraicorum.

I.

ost varios casus & tot discrimina rerum,
 Post *Periculum*, inquam, in literatura *Pal-*
myrena & Phœnicia factum;
Tendimus in Latium, & Græciam, ut in his
 quoque ingenii vires experiamur, & locis qui-
 busdam *Eusebii & Hieronymi*, librariorum impe-
 ritia depravatis, medicinam afferamus, eadem-
 que, si fieri possit, integritati suæ & pristino nitori restitua-
 mus.

II. Tametsi enim Viri Doctissimi *Jac. Bonfrerius*, & *Joh. Mar-*
tianus, ille jam pridem, hic nuper, elegantissimos *Eusebii &*
Hieronymi libellos de *Situ & Nominibus locorum S. S.* summa fi-
 de diligentiaque ediderunt; eisdemque Vir Cl. *Joh. Clericus* no-
 vissime recensuit, & loca quædam emendavit: Non pauca ta-
 men male affecta supersunt, quæ medicam manum desiderare
 videantur. Quorum adeo hac dissertatiuncula exempla quædam
 proponere constituimus, & rationem ostendere gravissimos erro-
 res corrigendi.

III. Ne vero in minutiis hæere videamur, missis tantisper
 iis, quæ lector per se ipse facile restituere possit, ea tantum pro-
 feremus, quæ cuivis primo intuitu difficiliora videri queant, &
 Doctissimis Viris vel plane pro derelictis habita sunt, vel minus
 feliciter tentata.

IV. Hu-

IV. Hujus ergo generis esto apud Eusebium illud

ΑΚΘΑΡΙΜΑΚ, Σύνοδος τῶν κατασκόπων.

Monstrum fane nominis τὸ ΑΚΘΑΡΙΜΑΚ, non minus atque illud Basilidianorum ΑΒΡΑΞΑΣ, aliorumve ΑΒΡΑCΑΔΑΒΡΑ, vel si quæ alia horridiora. Nec minus vitiosa est vox sequens Σύνοδος, quam Bonfrerius *comitatum* vertit. Quod si vero Hieronymi fidem sequamur, non difficilis restitutio videtur. Is ita reddidit: ΑΒΕΤΗΑΡΙΜ, pro quo *Aquila & Symmachus exploratorum viam interpretati sunt*. Unde liquere existimamus, pro

ΑΚΘΑΡΙΜΑΚ, ΣΥΝΟΔΟΣ, legendum, Α.ΘΑΡΙΜ.ΑΚ. ΣΥΜ. ΟΔΟΣ.

quomodo inter Eusebium & Hieronymum mox pulchre conveniet, & utriusque scripturæ idem sensus erit, & verum loci nomen enascetur ΑΘΑΡΙΜ; pro quo tamen apud Eusebium adhuc manet ΑΚΘΑΡΙΜ, & apud Hieronymum ΑΒΕΤΗΑΡΙΜ.

Sed & hæc difficultas mox disparebit, si locum inspiciamus, unde hoc nomen est desumptum, Num. XXI. 1. *Quod veniret Israël* דָּרַךְ הָאֶתְרִים Id cum LXX vertissent Ο'δὲν ΑΘΑΡΙΜ, *Aquila & Symmachus transtulerunt*, Ο'δὲν τῶν κατασκόπων. Quo pacto dubium esse non potest, quin ad minimum hic legi debeat, ΑΘΑΡΙΜ, ΑΤΗΑΡΙΜ: id quod primo erat demonstrandum.

V. Unde vero tandem Eusebii ΑΚΘΑΡΙΜ, & Hieronymi ΑΒΕΤΗΑΡΙΜ? Quod si conjecturæ locus detur, suspicari liceat, utrumque servasse articulum *He* vocis Hebr. הָאֶתְרִים & vocem integram legisse ΑΑΘΑΡΙΜ, vel, si Hieronymi lectionem sequamur, ΑΕΘΑΡΙΜ; unde Eusebii ΑΚΘΑΡΙΜ, & Hieronymi ΑΒΕΤΗΑΡΙΜ, librariorum oscitantia sint enata.

VI. Quemadmodum vero *Aquilæ* nomen, vel nota Ακ. cum priori voce coaluerat; ita *Symmachus*, Συμ. cum sequenti ὁδός: unde tandem Σύνοδος, pro Συμ. ὁδός τῶν κατασκόπων.

VII. Alius non minus prodigiosus locus est, qui ad vocem ΑΡΑΒΑ occurrit, mira vocabulorum conjunctione, distractione & transpositione ab imperito librario deformatus. Verba ita habent,

ΑΡΑΒΑ ἀκενὸν ἀλείς ἐν τῇ πεδιάδι.

Αἰὸδ, ἐν δυσμαῖς πάλιν ἐν τῇ αἰοικήτῳ.

Insignem corruptionem agnoscunt Bonfrerius & Martianæus. Horum ille; *Hunc locum supra modum*, inquit, *corruptum in Manuscripto Eusebii, hoc modo, ut potuimus, probabilem conjecturam secuti, castigavimus.* Emendatio hæc est, ut legat, *Ακύλας, Κενὸν ἄλιον ἐν τῇ πεδιάδι. Οεοδοτίων, ἐν δυσμαῖς πάλιν ἐν τῇ αἰοικήτῳ.* Doctissimus Martianæus, hanc Bonfrerii lectionem approbat, *Impossibilis*, inquit, *erat restitutio hujus loci absque subsidio Hieronymiana interpretationis, ita enim in Græco supra modum corruptus legitur, ut nihil retineat quod studiosorum juvare possit conjecturas. Nam quis credidisset, pro ἀκενὸν ἀλείς, positum fuisse ab Eusebio: Ακύλας κενὸν, ἄλιον, & pro, αἰὸδ ἐν δυσμαῖς legi debere Οεοδοτίων, ἐν δυσμαῖς? conjunctim ergo legenda sunt, quæ græculus imperitissimus in plura distraxit vocabula, susdeque scribens Eusebiana contextum.*

Sic Bonfrerium per omnia sequitur Martianæus, recte quidem restituentem nomina *Aquila & Symmachi*; sed reliquorum verborum lectionem & ordinem minime assecutum. Cl. Clericus plane ἐπέχει.

VIII. Quod itaque bona Doctiss. Virorum venia fiat, lectionem & ordinem depravatissimi loci longe aliter instituendum censemus, quod mox planum fiet, si versionem Hieronymi instar fili Ariadnæi sequamur.

Is scilicet hæc Eusebii verba, qualiacunque fuerint, ita interpretatur: *ΑΡΑΒΑ, hanc, ut supra, Aquala transtulit planam: Symmachus, interdum campestem, interdum inhabitabilem: Theodotion occidentalem. Quid vero, Supra? Araboth Moab, ubi secundo numeratus est populus: Quod Aquila interpretatur, humilia sive aqualia Moab, hanc habens consuetudinem, ut eremum propter planitiem ὁμαλήν id est aequalem interpretetur & planam. Denique Symmachus pro Araboth Moab, campestria Moab transtulit. Sed & tertium locum addere liceat ex sequentibus. Eusebius: ΕΝΑΡΑΒΑ, Ακύλας, ἐν ὁμαλή. Σύμμαχος, ἐν πεδινῇ. Hieronymus: INARABA, pro quo Aquila transtulit in Humili, vel Plano. Porro Symmachus, in Campestri.*

IX. Ex his omnibus itaque tandem sole meridiano clarius elucere putamus, pro monstribus illis verborum ἀκενὸν ἀλεῖς legendum esse ΑΚ. ἐν ὁμαλῇ. Συμ. Fiat collatio. Vetus lectio:

ΑΡΑΒΑ, ἀκενὸν, ἀλεῖον

Bonfr. - - - ἀκενὸν ἀλεῖον.

Legatur: - - - ἀκενὸν - ἀλησον.

Haecenus eadem omnino literæ occurrunt, sed imperite junctæ & distractæ, nisi quod insuper εἰ pro Η occurrat, & οὐ pro ου, id est Σύμμαχος.

X. Sed quid reliquis fiat? Ne longa oratione molestus sim, sic Eusebium & Hieronymum compono.

EUSEBIUS.

HIERONYMUS.

ΑΡΑΒΑ. ΑΚ. ἐν ὁμαλῇ. Συμ. ἐν τῇ πεδιάδι, καὶ πάλιν, ἐν τῇ ἀοικήτῳ. Θεοδ. ἐν δυσμαῖς.

ΑΡΑΒΑ Hanc, ut supra, Aquila transtulit PLANAM; Symm. interdum CAMPESTREM, interdum INHABITABLEM; Theodotion OCCIDENTALEM.

Sic omnia ad amussim respondent.

IX. Sed neque sic confecta res est; ut ad alia transire liceat. In proxime antecedentibus, ad nomen *Araboth*, in Græcis omissa sunt nomina Interpretum. ΑΡΑΒΟΘΗ ΜΩΑΒ, ἔνθα δεύτερον ἠρίθμηθη ὁ λαὸς πρὸς ὁμαλὰ Μωάβ, ἐπὶ τὴν πεδιάδα τῆς Μωάβ, κ. τ. ε. Ex Hieronymo satis liquet legendum esse, Α. πρὸς ὁμαλὰ Μωάβ, Σ. ἐπὶ τὴν πεδιάδα τῆς Μωάβ.

Denique *Araboth* & *Araba*, quæ apud Hieronymum & Eusebium conjuncta erant, à Bonfrerio sunt distracta & transposita. Martianæus etiam quædam ab Hieronymo addita existimat, quæ revera Eusebii sunt. Quare operæ pretium facturi videmur, si locum integrum exhibeamus ita uti ab utroque scriptum arbitramur.

HIERONYMUS.

EUSEBIUS.

ARABOTH MOAB, ubi secundo numeratus est populus; quod Aquila interpretatur *Ημιμία*, sive *Æqualia Moab*: [hanc habens consuetudinem, ut eremum propter planitiem *ὀμαλήν*, id est, *Æqualem* interpretetur & *Planam*.] Denique Symmachus pro *Araboth Moab*, *Campestris Moab* transtulit: [...] Et est usquehodie locus juxta montem Phogor euntibus à Libiade in Esbon Arabiae contra Jericho: qui ita appellatur.

ΑΡΑΒΩΘ ΜΩΑΒ, ἑνθ' αὖ
δεύτερον ἡριθμήθη ὁ λαός. Α.
πρὸς ὀμαλὰ Μωάβ. [

] Σ. ἐπὶ τὴν πεδιάδα τῆς Μωάβ,
[ἢ ἐστὶν ἐπὶ τῇ Ἰορδάνει κατὰ Ἰε-
ριχώ.] Καὶ ἔστι τόπος εἰς δεῦρο
δεικνύμενος παρὰ τῷ ὄρει Φογώρ,
ὃ παρὰκεῖται ἀνιόντων ἀπὸ Λιβιά-
δος ἐπὶ Εσβεθὲν τῆς Ἀραβίας ἀντι-
κρὺ Ἰεριχώ, * τῷ αὐτῷ ὀνόματι
καλῶμενος. †

HIERONYMUS.

EUSEBIUS.

ARABA, hanc, ut supra Aquila transtulit *Planam*; Symmachus interdum *Campestris*, interdum *Inhabitabilem*; Theodotion *Occidentalem*.

ΑΡΑΒΑ, Ακ. ἐν ὀμαλῇ. Συμ.
ἐν τῇ πεδιάδι, καὶ πάλιν, ἐν
τῇ ἀιοκίτῳ. Θεοδ. ἐν δυσμαῖς.

XI. Sic tandem locum illum restituendum, sic omnia legenda & disponenda existimamus. Quod etsi viris doctis ex iis, quæ supra dicta sunt, facile persuasum iri confidimus; non possumus tamen, quin, quid in hac recensione præstiterimus, paucis ostendamus. Primo itaque ad ΑΡΑΒΩΘ sua Aquilæ & Symmacho nomina simul & interpretationes restituimus: quo pacto mox etiam liquet, quid Hieronymus Eusebio addiderit, quod doctiss. Martianæum secuti uncis inclusimus [-], de *Aquila* sc. non vero, ut Martianæus existimabat, de *Symmacho*; cum
hujus

hujus versionem ipse Eusebius allegarit. Deinde Eusebium quoque supplevimus iis verbis, quæ asterisco sunt prænotata, secuti auctoritatem cum Hieronymi, tum ipsius quoque Eusebii, qui ad vocem *Αβαρειμ* tantum non iisdem verbis utitur, quæ adscribere non pigebit. *Καὶ δείκνυται ἀνιόντων ἀπὸ Λιβιαίδος ἐπὶ Ἐσεβὲν τοῖς αὐτοῖς ὀνόμασι καλούμενον.* Tertio, nomini plurali *Araboth* subjicimus singulare *Araba*; de quo non dubitamus, quin eodem versu sit continuandum, legendumque τῷ αὐτῷ ὀνόματι καλούμενον, *ΑΡΑΒΑ, ΑΚ.* quemadmodum Hieronymus; *qui ita appellatur, Araba. Hanc, ut supra, Aquila &c.* Ex quibus Hieronymi verbis satis liquet, non jam demum de nomine *Araba* agi, sed jam aliud antecessisse, quod Aquila eodem modo verterat, in *ὁμαλήν*. Quanto denique etiam in Eusebio verba quædam uncinis [-] inclusimus, quæ Hieronymus, utpote minus necessaria omisit, cum Symmachus hæc eodem modo vertisset atque *LXX Interpretes*, nisi quod forte addidit, *ἢ ἐστίν, quæ est.*

EXERCITATIO PHILOLOGICA II.

Ad loca deperdita

EUSEBII CÆSAREENSIS

E T

HIERONYMI,

D E

Situ & Nominibus Locorum Hebraicorum.

I.

um multis modis librarii in describendis veterum monumentis aberrare solent, tum vero in primis literarum, vocum, & quandoque integrorum versuum omissione. Unde adeo maximæ difficultates in lectione veterum oboriri debent, quando non tantum quædam ad sensum necessaria exciderunt, sed & alia, quæ minime cohærent, & sæpe prorsus contraria sunt, conjunguntur. Id elegantissimo libro Eusebii & Hieronymi *de Nominibus & Situ Locorum Sacrorum* sæpius, quam quisquam credat, contigit. Quod cum ab utriusque editoribus hætenus minime sit observatum, illis sæpius crucem fixit, atque occasionem præbuit in Doctissimos Patres invehendi, vel certe minus benigne & honorifice de illis existimandi, quando librariorum errores ipsis auctoribus tribuerunt. Cujus generis cum aliquot exempla observaverimus, faciendum existimavimus, ut illa cum orbe literato communicaremus, atque ostenderemus, si quid hujus generis aliis occurrat, id minime ipsis his auctoribus eorumque ignorantia, sed supina librariorum negligentia esse imputandum.

II. Inter alia loca deperdita in Eusebio merito refertur ille, qui in discriptione *Αυλώνος*, sive Magni Campi, occurrit. Verba,

ba, uti nunc leguntur, hæc sunt: Εἰσι δὲ ἐπὶ Αὐλῶν & πόλεις ἐπίσημοι καὶ ἡ πρὸς αὐτῇ λίμνη, Σκυθόπολις, Ἱεριχώ, καὶ ἡ νεκρὰ θάλασσα. Hæc verba Bonfrerius ita, uti in codice manuscripto invenerat, bona fide, vertit: *Sunt autem in Aulone urbes nobiles: & ante eam (scilicet vallem) stagnum, Scythopolis, Hiericho, & mare mortuum, &c.* Hieronymus autem jam olim ita reddiderat: *Suntque in ipso Aulone, id est Valle Campestri, urbes nobiles; Scythopolis, Tiberias, stagnumque prope eam &c.* Ex qua versione mox primo intuitu liquet, vocem *Tiberias* oscitantis librarii negligentia excidisse, & sic legendum esse: πόλεις ἐπίσημοι, Τιβεριὰς καὶ ἡ πρὸς αὐτῇ λίμνη. Res, ut opinor, manifesta est. accedat tamen auctoritas ipsius Eusebii, apud quem infra sub nomine *Galilæa* eadem verba occurrunt: δευτέρα δὲ ἔσιν ἀμφὶ τὴν ΤΙΒΕΡΙΑΔΑ, καὶ τὴν πρὸς αὐτῇ λιμνὴν, κλήρη Ζαβουλῶν. Hieronymus: *Altera Galilæa dicitur circa Tiberiadem, & stagnum Genesareth in tribu Zabulon.* Non admodum dissimiliter in *Ailath*; παρακειμένη τῇ πρὸς μεσεμβρίαν ἐρήμῳ, καὶ τῇ πρὸς αὐτὴν ἐρυθρᾷ θαλάσσῃ.

III. Quando de hoc Eusebii loco agimus, non potest non in mentem venire depravatissimæ lectionis, quæ apud Plinium de hac ipsa *Tiberiade* occurrit. Quem ad modum enim *Tiberias* apud Eusebium plane excidit, & quasi ab ipso lacu, cui nomen dedit, est absorpta; ita apud Plinium, nescio quo terræ motu, plane in aliam oram est translata. Hist. nat. lib. v. cap. 15. ex editione Harduini, vel ut alii distinguunt, 13. verba ita habent: *Ergo ubi prima convallium fuit occasio, in lacum se fundit quem plures Genesaram vocant.... amœnis circum septum oppidis: ab oriente, Juliadæ & Hippo; à meridie, Tarichæa, quo nomine aliqui & lacum appellant: ab occidente Tiberiadæ, aquis calidis salubri.* Duplex ex hac lectione error nascitur. Primo enim situs locorum plane turbatur, cum *Tiberias* proxima Jordani fuerit & thermis Amaunticis, quæ inde etiam thermæ *Tiberiadis* Judæis appellantur, & quidem ad meridiem lacus *Genesaritici*, id quod à Cl. Leightfooto sic satis solide demonstratum existimamus. Deinde vero lacus ille, si hanc lectionem sequamur, à *Tarichæa* nomen nactus sit, & Plinius accuratissimus scriptor, qui aliis *Genesaram* vocatum dixerat, *Tiberiadis* nomen illi vulgo datum esse igno-

ignoraverit, & pro illo inauditum nomen *Tarichæa* nobis obtruserit. Id quod tanti viris diligentia & eruditione prorsus indignum existimamus.

IV. Sed non soli fumus, quibus hic locus suspectus sit. Solicitarunt jam pridem Viri Clar. Joh. Drusius & Joh. Lightfootus, rerum & historiarum Judaicarum callentissimi. Illum id male habebat, quod *hæc verba dicant lacum Genesar à Tarichæa appellatum*. Hunc vero, quod urbs TIBERIAS AD OCCIDENTEM lacus collocetur. Uterque etiam medicinam loco afferre conantur. Drusius, *Forte ita*, inquit, *scripsit Plinius: à meridie Tarichæa, ET, quo nomine aliqui lacum appellant, ab occidente Tiberiade*. Ita si legamus, suum quidem lacui genuinum nomen restituitur, sed Lightfooto, qui de situ loci mutato queritur, minime satis fit: Quamobrem & ipse vulgatam Plinii lectionem emendare aggreditur. Posteaquam enim Cap. LXXIII. situm Tiberiadis ex Josepho probarat, & ex Talmudicis ulterius demonstrare promiserat, sic tandem concludit: *De punctatione ergo Plinii hæsitamus: De ea certe nobis non satisfit, de eaque à nobis immutata minime certe alius satisfiet. At bona cum venia liceat hanc lectionem proponere. Ab oriente, Juliade; & Hippo à meridie. Tarichæa, quo nomine aliqui lacum appellant, ab occidente. Tiberiade aquis calidis salubri*. Quæ quidem nec à stilo abhorrere Plinii, & convenire cum scriptoribus Judaicis, existimat. Etsi vero hoc modo difficultas de situ loci aliquo modo tollitur, altera tamen de nomine lacus manet: *Tarichæa, quo nomine aliqui lacum appellant*. Quod quidem Drusius nunquam concesserit.

V. Quod si ergo nobis in re difficili sententiam dicere liceat, levi paucorum verborum transpositione locum sic restituendum putamus; *ab oriente Juliade & Hippo; à meridie Tiberiade, aquis calidis salubri, quo nomine aliqui & lacum appellant; ab occidente Tarichæa*. Ita sane si legerimus, omnia integra erunt, & Lightfooto pariter satisfiet itaque Drusio. Sic suus Tiberiadi situs constabit, quem Lightf. pluribus probavit, sed in Plinio desiderat. Sic & lacui genuinum nomen restituetur, cum quidam illum lacum *Tiberiadis* appellent, alii *Genesaram*, nemo hætenus *Tarichæa*.

VI. Sed

VI. Sed & alibi sæpius apud Eusebium turbatum est, & urbes montesque transponuntur, vel terra marique penitus absorbentur. Tale infortunium nobilissima Palæstinæ civitas *Cæsarea*, & mons fertilissimus *Carmel* passi sunt. Euseb. καβσεήλ, ὅθεν Βαναίας υἱὸς Ἰωδαί, ἐπὶ τὸ Φοινίκιον πέλαγος, ἡ διαιρῶσα Παλαιστίνην Φοινίκης, ἐνθα ἐκαθέζετο Ἡλίας. Ex versione Bonfrerii: *Cabseel*, unde *Banaias* filius *Jode*, ad *Phœnicium* mare, quæ dividit *Palæstinam* à *Phœnice*, ubi consedit *Elias*.

VII. Difficultates in hoc loco agnoscunt Viri Doctissimi, Bonfrerius, & Clericus; sed qua ratione easdem tollant, non vident. Bonfrerius sic commentatur; *Scriptura diversum plane ab Eusebio situm huic urbi adscribit, in tribu videlicet Juda, à meridie juxta terminos Edom. Jos. 15. Illud item de Elia nusquam scriptura commemorat. Cl. Clericus hæc habet: Verum est hanc fuisse patriam Benaja, Jehojada filii, ut liquet ex 2 Sam. XXIII. v. 20. Sed is situs ejus urbis fuit, quem dicit Bonfrerius. Elias etiam iter instituit non Phœniciam versus, sed in Idumæam vel in Arabiam desertam, 1 Reg. XIX. v. 3. seqq. In versione LXX Int. est versu 4. de Elia: ἐκάθισεν ὑποκάτω βῆθμεν, quod postremum vocabulum nomen est arboris aut virgulti. Forte in codice Eusebii fuit pro ΠΑΘΜΕΝ errore scribæ ΚΑΒΣΕΗΛ. Sed non intelligo cur Idumææ Phœniciam substituerit, nisi significationem vocis ΕΔΩΜ Edom, verterit Græce Φοινικίαν, quod rubrum sonat. Verum satis est conjecturarum, quibus ne erroris quidem de urbis situ ratio redditur. Vide infra *Capseel*.*

VIII. Vides, B. L. quot hic sint incommoda, quibus Viri Docti nullum remedium inveniunt. Quod si tamen nobis quoque nostram conjecturam proferre liceat, ita spero, locum restituemus, ut nullus in Eusebio error relinquatur.

IX. Sed audiendus ante omnia Plinius qui Hist. Nat. Lib. v. Cap. 13. sic scribit: *Inde (nempe post Joppen) Apollonia; Stratonis Turris, eadem Cæsarea, ab Herode Rege condita: nunc colonia prima Flavia, à Vespasiano Imperatore deducta: Finis Palæstines, centum octoginta novem millibus passuum à confinio Arabiæ: deinde Phœnice.*

X. Hinc satis constat, quænam illa urbs sit, quæ *Palæstinam* & *Phanicen* separet, ἡ διαιρῶσα Παλαιστίνην Φοινίκης, nempe *Cæsarea*,

rea, ad mare Phanicium sita, id quod nobis erat quærendum. Unde adeo vocem Καίσαρεια restituendam putamus. Et sane mirum esset, Eusebium hanc nobilissimam urbem, Palæstinæ Metropolim, Præsidis Romani, & Episcopatus sui sedem, tot historiis, Cornelii Centurionis, Pauli, aliorumque claram, omisisse, cum alia multo ignobiliora loca non neglexerit.

XI. Sed quid illud, ἐνθα ἐκαθέζετο Ἡλίας? quid Eliæ istic negotii? Sed cave verba hæc cum antecedentibus conjungas, quin potius restitue vocem Κάρμηλος, & sic lege; Κάρμηλος, ὄρος, ἐνθα &c. & confer Historiam Eliæ, 1 Reg. xviii.

XII. Ut ergo tandem suæ locum integritati restituamus, sic nostri judicii periculo leges.

ΚΑΒΣΕΗΑ, ὅθεν βανάιας νίος Ἰωδαῖ.

ΚΑΙΣΑΡΕΙΑ, πόλις ἐπίσημη ἐπὶ τὸ Φοινίκιον πέλαγος, ἡ διαίρεσις Παλαιστίνης Φοινίκης.

ΚΑΡΜΗΛΟΣ, ὄρεος, ἐνθα ἐκαθέζετο Ἡλίας.

Ita quisquis legerit, nihil difficultatis invenerit, neque Eusebium tot & tam enormium errorum accusarit.

XIII. Quod hæctenus nobilissimæ civitati & monti accidisse ostendimus, id nemo vico vel villæ evenire potuisse negarit. Exempli gratia esto *Bethania*, Lazari vicus, qui apud Eusebium plane intercudit, & sub titulo Βηθφαγή nunc legitur; cum tamen suum sibi locum jure merito tueri possit. Eusebius ita habet: Βηθφαγή, κώμη πρὸς τῷ ὄρει τῶν ἐλαιῶν, ἐνθα ὁ Χριστὸς τὸν Λάζαρον ἤγειρε, δείκνυται εἰς ἔτι καὶ νῦν ὁ Λαζάρου τάπητος. Insignis error, siquidem ita ab Eusebio scriptum sit; qui, si credere fas est, *Bethphagen* & *Bethaniam* imperite admodum confuderit. Quod si vero Hieronymum consulamus, qui Eusebium hic loci presse sequitur, vocem Βηθανία librariorum oscitantia excidisse liquebit. In editione Hieronymi, nuper à Doctissimo Martiano Parisiis procurata, Βηθφαγή & Βηθανία proxime conjunguntur, sed à Bonfrerio, dum pro ratione instituti sui omnia accuratius secundum ordinem Alphabeti disponit, sunt distracta. Quod si ad Hieronymi versionem animum probe advertisset, facile illi fuisset, librarii errorem deprehendere, quia vocem Βηθανία amisit; qua restituta omnia sana sunt, neque tantæ ignorantia

tiae Eusebius accusari meretur, ut qui Lazari patriam vel habitaculum ignorarit. Sic igitur locum restituendum existimo:

ΒΗΘΦΑΓΗ, κώμη πρὸς τῷ ὄρει τῶν ἐλαιῶν.

ΒΗΘΑΝΙΑ, ἐνθα ὁ Χριστὸς τὸν Λάζαρον ἤγειρε· δείκνυται εἰς ἔτι καὶ νῦν ὁ Λαζάρου τόπος.

XIV. Sed quid de viculis & villis agimus, cum integras Provincias excidisse videamus? Sic apud Eusebium; ΑΙΛΑΜ, ἐν ἐσχάτοις ἐστὶ παρακειμένη τῇ πρὸς μεσημβριαν ἐρήμῳ. Hieronymus: ΑΙΛΑΘΗ, *in extremis finibus Palaestina, juncta meridiana solitudini* &c. Ex qua versione, liquere arbitramur, excidisse apud Eusebium vocem Παλαιστίνης: Quid enim aliud voluerit, cum scripsisset ἐν ἐσχάτοις ἐστὶ, quam addere quoque nomen regionis, in cuius extremis finibus ΑΙΛΑ sita erit? Sic enim alibi ad vocem *Gadda*; ἐν ἐσχάτοις τῆ Λαρωμᾶ. Quis enim divinare possit, quid sibi velit illud ἐν ἐσχάτοις simpliciter & absolute dictum, nisi nomen generale accuratius limitetur?

XV, Sed tantum abest, ut hanc nostram emendationem alii Viri Docti admittant, ut è contrario Hieronymo imperitiæ dicam scribant, quod ΑΙΛΑΜ ad PALÆSTINAM referat: Bonfrenius, „Illud mirum, inquit, quomodo eam Hieronymus ponat *in extremis finibus Palaestina*. Satis enim constat, eam ad Palæstinam nihil pertinuisse, & ab ea satis proculabfuisse, deserto interjecto. Crediderim ab Hieronymo scriptum, *in extremis finibus Idumæ*: fuisse enim *Ailath* & *Asiongaber* in terra Edom, & in extremis ejus finibus (quandoquidem ea esset ad oram maris Rubri) certum est ex Deut. 11. 8. &c. In eandem sententiam & Cl. Clericus commentatur: „Εν ἐσχάτοις] hoc est in extremitate terrarum ad mare; Non *in finibus Palaestina*, ut habet *Hieronymus*; nam Palæstina nunquam eo usque porrecta est. Peccatum est, ut videtur, ἀπροσεξίας, nam nullam hic varietatem lectionis proferri video. Imo vero alibi, ubi Eusebius diserte scripsit Παλαιστίνης, mutare jubet in Ἀραβίας. Sic ad Κάδδης Βαρνῆ, quod desertum Eusebius *Petram usque urbem Palaestina* extendi dicit, ita commentatur: „Παλαιστίνης] constat „*Petram* fuisse non Palæstinæ, sed Arabiæ urbem. Vide vocem „*Petra*, suo loco. Itaque hoc fuerit mendum oscitantis librarii;

„notior enim hæc fuit urbs, quam ut situs ejus *Eusebio* ignotus
 „esset. Scripserit ergo *A'pαβλας*, ut legisse videtur *Hieronymus*.
 „Vide quæ habet infra *Eusebius* in *Περίμ*, quæ eadem cum *Pe-*
 „*tra*, ubi hanc urbem in Arabia collocat.

XVI. In his Doctiss. Virorum censuris audaciamne magis,
 an oscitantiam, admirer, nescio. Nunquamne enim viris doctis
 quicquam auditum lectumve de duplici, imo triplici *Palæstina*?
De Magistris Judæorum, qui in utriusque *Palæstina* *Synedriis* domi-
 nabantur, vel nominabantur? Nunquamne *Notitiam Imperii* à
Pancirolo illustratam, neque *Notitias Ecclesiasticas Antiquas*, à
Carolo à Sancto Paulo editas, ejusdemque *Geographiam Sacram*,
 nuper cum notis *Holsteinii* recusam? imo ne *Samsonis* quidem
 ejusdem nominis librum, vel *Lexicon Geographicum* *Ferrarii &*
Baudrandi? Ex quibus universis & singulis facile discere potuis-
 sent, quam late *Palæstina* se extendat, & quam immerito *Hie-*
ronymus carpatur, vel *Eusebius* emendetur; præsertim cum
 ipse *Eusebius* complura loca, procul à *Philistinæorum* *Satrapis*
 diffita, *Palæstinae urbes* appellet.

XVII. Sed hæc paulo uberius declaranda erunt, saltem in ty-
 ronum & auditorum nostrorum gratiam; nam rerum Romana-
 rum gnari satis per se norunt. *Notitia* apud *Pancirollum* fol. 3.
 pag. 2. & rursus fol. 71. col. 2. tres *Palæstinas* hoc ordine exhibet:
Sub dispositione Viri Spectabilis Comitum Orientis, Provincia infra
scripta.

Palæstina.

Phœnice.

Syria.

Cyprus.

Cilicia.

Palæstina secunda.

Palæstina salutaris. &c.

Quam triplicem *Palæstinam* *Pancirollus* cap. 106. & 111. pro-
 lixe exponit.

XVIII. Quam late vero duplex, vel triplex *Palæstina* sese
 extendat, eadem *Notitia* ob oculos ponit fol. 91. pag. 2. Quam
 quisquis inspexerit, facile videbit, quousque *Palæstina* sub Im-
 perio

perio Romano fuerit porrecta; ad eamque non tantum pertinere *Berosabam* & *Menoidem*, Palæstinæ proprie dictæ loca, vel certe illi proxima; sed & *Chermulam*, *Æliam*, *Bisfamam*, aliaque Judææ loca; imo denique *Zoaram* & *Ailam*, cum aliis Arabiæ oppidis & castellis.

XIX. Illud imprimis observari velim, quanquam aliis forsan leviusculum videbitur; *Ailam*, de qua hic loci agitur, & in tabula munimentorum, & in ipso indice, ultimo loco memorari. Id quod Eusebio & Hieronymo insignem lucem affundere existimamus, quando illi quoque eandem in extremis finibus Palæstinæ sitam fuisse tradunt; haud secus scilicet, ac si hanc ipsam *Notitiam*, vel certe similem, ob oculos habuissent. Quod sane tanto firmiter nobis persuademus, quod etiam de nomine legionis tam amice conspirant. *Notitia: Præfæctus Legionis Decimæ Fretensis Aila.* Eusebius: ἐγκαθίσταται δὲ αὐτόθι τάγμα Ρωμαίων τὸ δέκατον. Hieronymus: *Sedet autem ibi Legio Romana cognomento Decima.* Quæ Hieronymi verba Doctissimus Pancirollus merito & feliciter ad *Notitiæ* illustrationem allegavit, nisi quod mendosum codicem secutus, legit, *sed* &, pro *sedet*, quam genuinam lectionem esse ex Eusebii textu satis liquet.

XX. Sic ergo *Notitia* illa, & Eusebii Hieronymique Onomastica, mutuam inter se lucem foenerantur, & *Notitia* non parum roboris ad firmandam certitudinem & auctoritatem sacræ hujus Geographiæ affert; quemadmodum alias, Deo volente, pluribus ostendemus, cum ex hac *Notitia*, tum ex *Vitis militibus Romanorum*. Ne prolixi simus, Carolum à Sancto Paulo digito saltem indicasse sufficiat. Videatur ipsa tabula *Patriarchatus Hierosolymitani* ad pag. 298. & addatur pag. 303. & seqq. consulatur item *Notitia Antiqua* pag. 6. & 7. 50. item & 60. ad quæ loca multa dicenda haberemus, si præsentis dissertatiunculæ brevis pateretur.

XXI. Eusebium ipsum consulere satius erit, ut intelligamus, quam late ipsius temporibus *Palæstina* patuerit; præsertim cum Cl. Clericus ad illius testimonium provocet, & per speciem medelæ afferendæ illi vim inferat. Sic ergo ille in ΒΗΘΣΑΝ. Σκυδόπολις, ἐπίσημη πόλις τῆς Παλαιστίνης. In ΓΑΖΗΡ. ἐν τῇ νῦν Περσίᾳ.

ραία τῇ Παλαιστίνῃς ὑπὲρ τὸν Ἰορδάνην: *In ulteriore parte Palaestina ultra Jordanem.* In ΑΡΚΕΜ: αὕτη ἐστὶ Πέτρα πόλις ἐπίσημη τῆς Παλαιστίνῃς. Hier. *Hanc esse Petram urbem nobilem Palaestina.* In ΑΦΕΚΑ: καὶ νῦν ἐστὶ κώμη Α'φεκά λεγομένη μεγάλη περὶ τὴν Ἰππον πόλιν τῆς Παλαιστίνῃς. Hier. *Sed & usque hodie est castellum grande Arheka nomine juxta Hippum Urbem Palaestina.* In ΑΡΒΗΛΑ: Hier. *Et est usque hodie vicus Arbel trans Jordanem in finibus Pella civitatis Palaestina.* Eus. πέραν τῆς Ἰορδάνης ἐν ὄρεσις Πέλλης πόλεως Παλαιστίνῃς. Sunt procul dubio hujus generis & alia apud Eusebium loca, sed quæ nostram in notando diligentiam hætenus fugerunt. Dabimus alias, si occurrat & necesse sit. Sed cum hæc Typographo tradere vellemus, in mentem venit *Samarita*, sub titulo *Semerom*. Hic Euseb. ταύτην λέγουσιν εἶναι Σεβάσιν, τὴν νῦν πολίχιν Παλαιστίνῃς. Hier. *dicunt autem nunc pro ea Sebasten vocari, oppidum Palaestina.* Eus. ad Ἐμμανουὺς: Αὕτη ἐστὶν ἡ Νικόπολις, τῆς Παλαιστίνῃς ἐπίσημη πόλις. Hier. *Hæc est nunc Nicopolis, insignis civitas Palaestina.* Est vero & alius ejusdem Eusebii locus, Lightfooto notatus Cap. 99. *Chorogr. Matt. præmissa*, & ab ipso quoque Clerico allegatus ad tit: Φινῶν, vel *Fenon*, ubi in hæc verba scribit: τοῖς κατὰ Φαίνω τῆς Παλαιστίνῃς χαλκὸν μετάλλοις τῆς πάντας παραδίδωσιν. *omnes ad aris metalla, quæ erant in Phano Palaestina, condemnat.* At Φαινὼ hæc Petrææ locus erat, inter ipsam *Petram* urbem & *Zoaram*, & tamen *Palaestina* contribuitur. Quod si ergo τὸ Παλαιστίνῃς apud Eusebium tit: Κάδδης βαρνή mutandum sit in Α'ραβίας, videat Cl. Clericus, quid tot aliis locis ejusdem Eusebii aliorumque sit factururus. Stephanum, Hermolaum, aliosque in eandem sententiam scribentes, spatiis inquis exclusi nunc prætermittimus, eoque magis, quod & alia quædam dicenda restent.

XXII. Parum enim fuerit suæ Eusebium integritati restituisset, nisi etiam fontem erroris ostendamus. Is est in duabus hisce vocibus, Παλαιστίνῃς & Παρακειμένη, quæ cum ab una eademque syllaba ΠΑ incipiant, librarius, à cujus manu præsentem Eusebii textum habemus, cum ad vocem Παλαιστίνῃς pervenisset, hanc oculis prætervolans mox alteram descripsit, quæ itidem à ΠΑ incipit, Παρακειμένη. Hujus conjecturæ probabilitatem, omnes, spero,

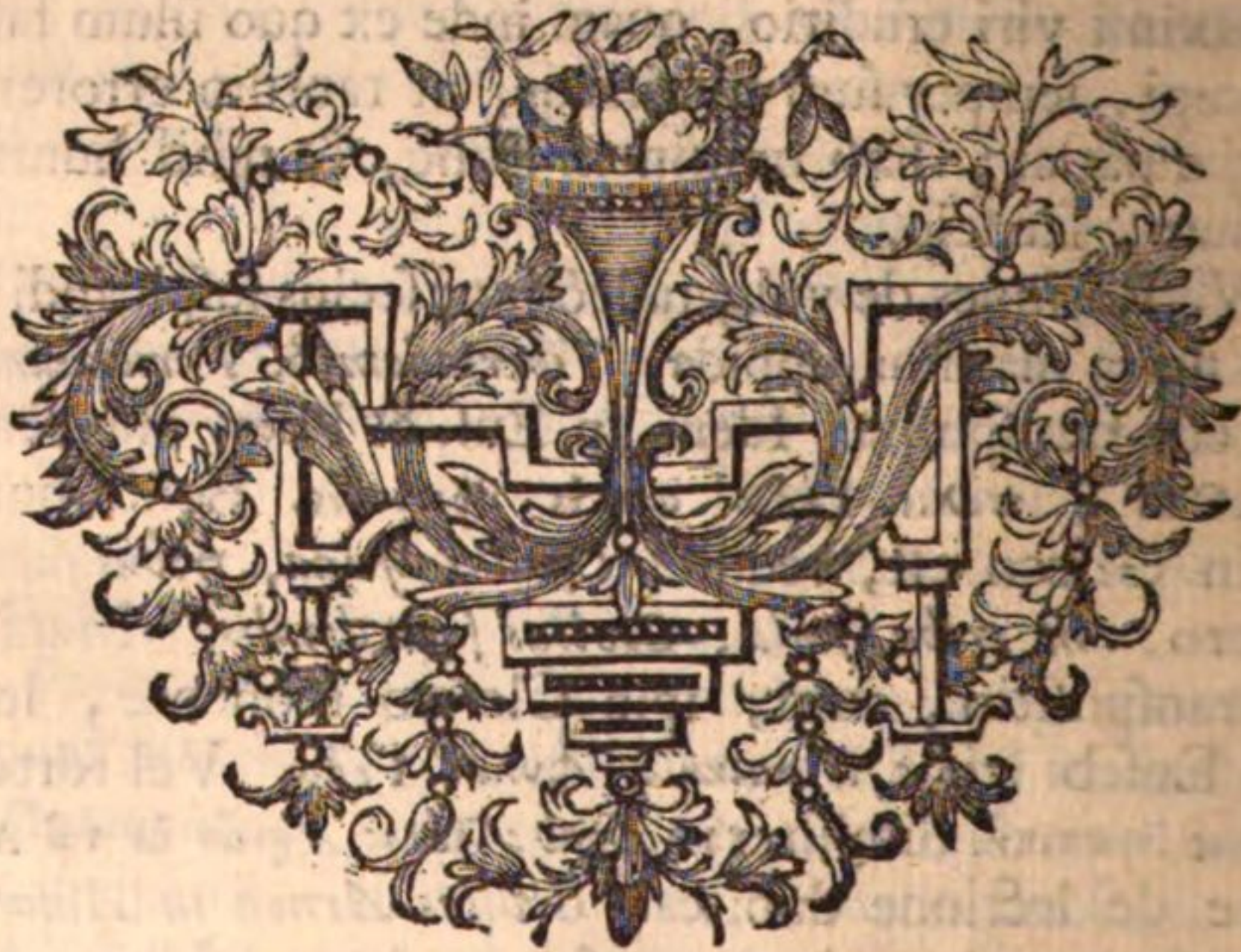
spero, Criticorum filii mihi facile concedent, & variis exemplis vel ex ipso Eusebio probare possem. Sed id alias. Nunc ad AULONEM regredi fas sit, etsi forte ad præsens argumentum, ubi de *Locis Deperditis* agimus, minus videbitur pertinere.

XXIII. Initio hujus tituli apud Hieronymum hodie quædam leguntur, quæ illum maximæ imperitiæ utriusque linguæ, Græcæ pariter ac Hebrææ, suspectum reddunt, & Cl. Clerico occasionem dederunt acrius in bonum Hieronymum invehendi. Verba hæc sunt: AULON, *non Græcum, ut quidam putant, sed Hebraum vocabulum est.* Is procul dubio insignis error est, cum satis constet, Græcam vocem esse non Hebræam, quanquam aliqua etiam specie defendi posse videtur. Videndum itaque, an non vir trium linguarum peritissimus (sic enim nostra fert sententia) & præclare de re sacra meritus, à tantæ imperitiæ accusatione liberari possit: Id quod levi duarum vocularum transpositione fieri posse existimamus: *Non Hebraum, ut quidam putant, sed Græcum vocabulum est.* Miraberis, scio, B.L. meam in his verbis transponendis audaciam; Imo & ipse, qui hæctenus ab hac Critices parte semper abhorruì, magis miror. Sed facit tamen maximi viri eruditio, quam inde ex quo illum familiarius novisse cœpi, semper sum admiratus, ut tantum errorem illi impingi ægre patiar; Etsi hominem fuisse, & nihil humanum ab illo alienum, far scio.

XXIV. Rationes de vulgata lectione secius suspicandi hæc sunt. Vidimus supra maxima oppida, *Tiberiadem & Tarichæam*, apud Plinium esse transposita. Idem in Euf. & Hier. plus semel contigit. ΙΕΘΕΡ, πόλις Ἰέρδα φυλῆς ἱερατικῆς. Bonf. bona fide, ita uti in Græco est, reddit: *Civitas Juda, tribus sacerdotalis.* Hier. vero: *in tribu Juda, Civitas sacerdotalis.* Manifesta hic vocum transpositio, cum, ipso Clerico monente, legendum sit apud Euseb. πόλις ἱερατικῆ, φυλῆς Ἰέρδα. Vel forte; φυλῆς Ἰέρδα, πόλις ἱερατικῆ. Similiter in Zoab: Πόλις Ἀρνῶν ἐν τῷ Ἀμὸρραίῳ. Bonfr. ne de lectione dubites; *Civitas Arnon in Amorrhæo sita.* At Hier. *Civitas Amorrhæorum, sita in Arnone.* Ubi nemo vocem unam in alterius locum migrasse negabit. Id quod jam olim quidam emunctioris naris observasse videtur, quando in margine appo-

posuit, ἐν τῷ Ἀργείῳ κειμένη; quæ verba postea textui addita videntur. Dubitas, L. de nostro hoc iudicio? confer verba Eusebii in ΒΑΜΩΘ. Πόλις τῆς Ἀμορρῆαις πέραν τῆς Ἰερδάνης ἐν τῷ Ἀργεῖῳ. Possēmus & ex Diodoro Siculo locum proferre, ubi Poeni & Siculi, vel Syracusani, locum inter se permutant: Sed nec vacat, nec licet.

XXV, Quod si itaque contraria, & sibi inter se repugnantia vocabula toties à librariis transposita deprehendantur; candidi atque æqui lectoris arbitrio lubens causam committam, ut ipse iudicet, utrum hic loci Hieronymo error sit tribuendus, an Librario alicui, qui, cum in illa sententia esset, quam Hieronymus perstringit, locum plane perverterit, & alienam, vel potius suam sententiam, facta verborum transpositione, Hieronymo affinxerit. Sed de hoc aliisque locis depravatis, ex quibus Hieronymo controversia movetur, alias ἐάνπερ ὁ κύριος θελήσῃ, aliquando pluribus agemus, ut eruditionem literatissimi Patris in Græcis & Hebraicis vindicemus.

EXERCITATIO PHILOLOGICA III.

Ad loca Vexata

EUSEBII CÆSAREENSIS

ET

HIERONYMI,

DE

Situ & Nominibus Locorum Hebraicorum.

I.

usebius & Hieronymus non tantum olim à Librariis pessime sunt accepti corrupti; & passim unde quibusdam pravæ suspensiones de eruditione illorum sunt exortæ: sed & hodie multo deterius cum iisdem agitur, quando vel ab ipsis Editoribus, qui, quantum quidem ejus salva veritate fieri poterat, defendere debuissent, data opera simplicitatis & ignorantiae accusantur, damnantur, & multis modis vexantur.

II. Illud vero cum nullo Patrum merito fiat, illorum diligentiam, fidem & eruditionem paucis defendere constituimus, & simul ostendere, quantum censuris illorum sit tribuendum, qui doctissimis Patribus tam proterve insultant.

III. Scribunt doctissimi Viri ad vocem *Gaas*, sepulcrum Josuæ juxta vicum *Thamnam* monstrari. Id false traducit Clariss. Clericus. *Atqui*, inquit, *Thamna* fuit in Tribu *Juda*, ut ex hoc ipso libro notum, ideoque ad eam non potuit sepultus esse *Josua*, cum Scriptura testetur, in *Ephraimitico* agro terræ mandatum fuisse. Sed quia facile omnia tunc temporis credebantur, nihil non audebant impostores; quos semper excitat atque alit nimia plebis credulitas.

IV. Verum ergo esse negat Cl. Clericus, quod ambo Patres magno consensu tradunt, & in *Thamnath-Sara* repetunt; quin
H h h h h imo

imo illos *plebeja* & puerilis simplicitatis & credulitatis infimulat, qui sibi ab *Impostoribus*, nescio quibus, verba dari passi sint, justo rei examine nequaquam instituto. Sed faxim B. L. brevi intelligas, majoremne Patres in scribendo prudentiam & peritiam ostenderint, an Cl. Clericus in illis carpendis audaciam.

V. *Atqui*, inquit Cl. Clericus, *Thamna* fuit in tribu *Juda*, ut vel ex hoc ipso libro notum. Fateor, & ambabus manibus ultro largior; ideone vero non & altera *Thamna* esse potuerit in tribu *Ephraim*, apud quam olim *Josua* fuerit sepultus? Videamus, quid historia sacra tradat. *Josuae* XIX. v. 50. Ex praecepto Domini dederunt ei, (*Josuae*) civitatem, quam petierat, THIMNATH SARACH in monte *Ephraim*. Addatur vero *Jos.* XXIV. 30. Et sepeliverunt eum (*Josua*) in termino possessionis ejus in THIMNATH SERACH, quae est in monte *Ephraim* ab Aquilone montis *Gaas*. Satis hoc clarum, in tribu *Ephraim* oppidum *Thamnam* fuisse? & quidem in monte, ab Aquilone *Gaasi*? atque ibi denique sepultum esse *Josua*? Dubitas Lector? adde *Jud.* II. 9. ubi omnia eadem leguntur. Conferantur ergo jam cum his Scripturae locis verba Patrum: *Gaas*, inquit, mons in tribu *Ephraim*, in cuius Septentrionali parte sepultus est *Jesus* filius *Nave*, & usque hodie juxta vicum *Thamnam* sepulcrum ejus insigne monstratur. Omnia hic eadem occurrunt, verbis ipsis S. Scripturae expressa. Sed quid multis opus est in re liquida? Pergimus ad alia, non minus vexata.

VI. Mox ad vocem *Gabaath* iidem Patres sic commentantur: Est autem *Gabaatha* nunc villa in duodecimo milliario *Eleutheropoleos*, ubi & sepulcrum Prophetae *Habacuc* ostenditur. Cl. Clericus hic rursus invenit, in quo artem criticam exerceat. Antea, inquit, vidi ad *Ceilam*, urbem *Juda*, fuisse ostensum hoc monumentum. I nunc & crede mystagogis. Satis fane pro imperio fastuque critico, sed parum cum ratione & judicio. Quid enim in eo difficultatis, si & ad *Ceilam*, & ad *Gabaatham* idem monumentum fuerit ostensum? Ut liberales simus, & tertium locum addimus, qui longius adhuc a *Gabaatha* distabat, ECHELAM. Quid, inquam, in eo difficultatis? Quid haeremus? quid dubitamus? Sed ante omnia loca illa inter se conferenda erunt, ut liqueat,

liqueat, quot milliarium intervallum sit, in quo hoc sepulcrum Habacuci viatoribus fuerit ostensum.

VII. Sic ergo in ECHELA: *Nunc vero Echela villa dicitur in septimo ab Eleutheropoli milliario, juxta quam & sepulcrum Habacuc Propheta ostenditur.* Ad CEILA: *Et nunc villula Ceila ad Orientalem plagam Eleutheropoleos pergentibus Chebron, quasi octavo milliario, in qua sepulcrum Habacuc demonstratur.* In Eusebii Codice Græco hic mendum quoddam occurrit, cum hodie legatur, *ὡς ἀπὸ σήμερον ιζ.* quasi in decimo milliario, uti Bonfrerius bona fide reddidit. Sed quicquid illud est difficultatis, nos quidem minime moratur, cum assidua Patrum collatione & variorum exemplorum observationibus certum nobis perspectumque sit, notas Græcas apud Eusebium multo facilius & sæpius a librariis corruptas esse quam numeros apud Hieronymum integris vocibus scriptos. Quamobrem illud *ιζ* in *H* mutandum censemus, ut Ceila, octo tantum Lapidibus distiterit Eleutheropoli, ut Hieronymus diserte tradit. Id quod tanto majori fiducia statuiamus, quod David in his locis delituerit, *ἐν δὲ ἐργονητῇ Δαβὶδ, ἐν δὲ Δαβὶδ ἐκείνῃ, ubi absconditus est, & quondam sedit David.* Ut adeo loca proxime vicina fuisse necesse sit. Addatur jam tertius locus: *Est autem GABAATHA nunc villa in duodecimo milliario Eleutheropoleos, ubi & sepulcrum Propheta Habacuc ostenditur.*

VIII. Hæc quisquis paulo attentius consideraverit, vel metacente perspiciet atque intelliget, tria hæc loca in via regia, vel militari, sita fuisse, inter Eleutheropolim & Chebronem, quemadmodum ex iis, quæ ad Ceila dicuntur, satis liquet. Si quis scilicet Eleutheropoli Chebronem iret, ad septimum lapidem Echelam perveniebat; inde ad octavum, Ceilam, uno præter propter milliari distitam; denique in duodecimo milliario Gabaatham: ut inter Echelam & Gabaatham vix duarum leucarum Gallicarum, vel horarum, quas itinerarias vocant, spacium fuerit interjectum. Quid ergo in eo, non dicam animadversione, sed vel admiratione dignum sit, si unum idemque monumentum, spacio duarum horarum tribus, imo pluribus locis, sit monstratum, ad dextram vel sinistram viæ militaris situm; imprimis si imposita moles paulo altior fuerit, & monumentum ipsum loco

editiori situm? quod utrumque, si gentis mores, & loci genium spectemus, tuto supponere licebit.

IX. Sed & hoc observandum, neque Eusebium, neque Hieronymum dicere, *in aliquo* horum locorum, nedum *in tribus* illis, Prophetam *sepultum* fuisse; sed tantum *juxta illa monumentum ejus fuisse monstratum*, δεικνυται, ἐπιδείκνυται, &c. quibus verbis illud, opinor, significatum voluerunt; monumentum illud à via publica, uti apud Judæos moris erat, nonnihil fuisse remotum, atque adeo viatoribus monstratum.

X. Hæc, pluribus si necesse esset, exemplis probari possent; sed unum instar omnium esto, quod Virgilius nobis suppeditat, Ecloga IX. vers. 59. 60.

*Hinc adeo media est nobis via: namque sepulcrum
Incipit apparere Bianoris.*

Habemus hic sepulcrum Bianoris, conditoris Mantuæ, circa viam quæ *ducebat in urbem*; quemadmodum apud Patres sepulcrum Prophetæ circa viam quæ *ducebat Eleutheropoli Chebronem*; sed pastores illi nondum ad ipsum sepulcrum pervenerant, sed id procul tantum sese illis conspiciendum dabat: *namque sepulcrum, INCIPIT apparere Bianoris*: Similiter hic quoque, si quis Eleutheropoli *Echelam* pervenerat, monumentum Prophetæ jam *apparere*, adeoque etiam *monstrari incipiebat*. Quod si ulterius *Ceilam* pergeret, proculdubio magis propinquabat; tandem denique inter *Ceilam* & *Gabaatham* situm erat; ut adeo tribus illis locis *monstrari* & conspici posset. Quo pacto si ratiocinemur, omnis difficultas sublata erit, nihilque causæ supererit, cur Cl. Clericus tanto cum fastu dicat, *I nunc & crede mystagogis*. Quomodo si Cl. Viro cum Patribus agere lubeat; videat ipse, an non meliori jure illud Poëtæ ipsi regeri possit; *I nunc & verbis Patribus illude superbis*: eosdemque ignorantiae, plebejæ credulitatis, & superstitionis accusa.

XI. Eadem pagina septuagesima septima, ex qua duo superiora specimina desumimus, etiam Bonfrerius contra Eusebium insurgit, ceu qui *Gabaonem* ad Orientem Bethelis collocarit. „At, „inquit, quæ hic Eusebius scribit de *Gabaon*, ægre tolerari „possunt,

possunt, nempe quod fuerit *ad Orientalem plagam Bethelis*, in
 „*ejusque quarto ad Orientem milliario*; atque adeo ad Orienta-
 „*lem fere plagam Hierosolymæ*; &c. Sed immerito Eusebius
 accusatur, cum plane contrarium situm Gabaoni assignet: καὶ
 ἔστι κώμη νῦν οὕτω καλεσμένη, πλησίον Βαιθίλ, πρὸς τὰς Δυσμας, ὡς
 ἀπὸ σημείων δὲ. παρὰκειται δὲ τῇ Ραμᾶ. &c. Quod ipse Bonfrerins
 optima fide reddidit, *versus Occidentem*. Sed cum notas in Hiero-
 nymum scriberet, Eusebium Græcum proculdubio nondum vi-
 derat, id quod Cl. Clericus aliquoties de illo observat. Impo-
 fuerat ergo Doctissimo Viro prava apud Hieronymum lectio,
 quæ habet, *contra Orientalem plagam*, pro *Occidentalem*. Quid
 enim? Hieronymum tam stupidum, vel heic loci tam oscitan-
 tem fuisse existimemus, ut illud Eusebii πρὸς Δυσμας reddiderit,
contra Orientalem plagam? id equidem ut credam, animum indu-
 cere non possum: quin potius librariis, quicquid hoc est men-
 di, imputandum censeo, qui ob plerarumque literarum conve-
 nientiam facili lapsu mutarint illud *Occidentalem*

in *O r i entalem*. Sic fane & alibi in his li-
 bris *Orientem* & *Occidentem*, quantumvis etiam distent, permu-
 tari apud Hieronymum observavimus, quemadmodum apud Eu-
 seabium πρὸς ἀνατολὰς,

& πρὸς νότον, quæ voces itidem ob literarum conve-
 nientiam aliquoties à librariis confunduntur.

XII. Hieronymus sub nomine BETHEL quædam Eusebio ad-
 dit, quibus Græcorum & aliorum quorundam errores perstrin-
 git, quo nomine Cl. Clerico rursus graviter vapulat. Verba
 Hieronymi hæc sunt: Porro quod quidam putant secundum erro-
 rem Græcorum Voluminum, Valaunaulas antiquitus nuncupatum,
 vehementer errant. Verbum quippe Hebræum & nomen ipsius civita-
 tulæ pariter miscuerunt, cum Ullam significet prius, id est πρῶτον.
 De his Cl. Clericus in Quæstionibus Hieronymianis se egisse di-
 cit: c. 5. §. 8. & fane l. c. Hieronymum negligentiae, & in no-
 mine barbaro describendo, & in Codice Hebræo conferendo,
 & denique in vocabuli versione imperitiæ accusat. Non tamen
 ex hoc nostro Onomastico agit, sed ex Commentario in *Genesin*.
 Ut vero illud de prava Codicum lectione, quæ in nominibus

barbaris apud librarios facilis est & proclivis, tantisper nihil dicamus; sequentia verba notari velimus. Merito quidem Hieronymus rejicit hic Translationem LXX Interpretum, sed fallitur cum putat, aut hic aut alibi אולם significare PRIUS. Si legisset integrum hunc locum Hebraice, cum hac scribebat, delenda illico vidisset, sic enim habet Moses ad verbum. Vocavit nomen loci illius Bethel, ואולם לו שם העיר לראשנה sed (veulam) Luz nomen urbis erat prius (Larischonah) Ubi postrema vox manifesto significat PRIUS, non vero ULAM, quod non potest verti PRIUS, sine absurda repetitione, nec sane debet, ex usu Linguae Hebraica, ut in Commentario nostro ad eum locum ostendimus. Quod additur de altera significatione Vocum אולם & אלים ELIM, id ad rem nihil facit; nusquam enim ea dictiones significant PRIUS aut ANTE.

XIII. Duplex itaque quaestio nascitur; Prior, ut vox אולם apta nata sit significare Olim, Prius, In principio? Altera, an, si hoc significatu vocem אולם cum Hieronymo accipiamus, absurda inde sit statuenda repetitio, tautologia, inquam, vel batologia. Priorem sententiam probatam dabimus; posteriorem prorsus negamus.

XIV. Quod itaque vocem אולם attinet, contendimus, illam significare, Olim, Prius, Primo, & denique, In primo principio. Radicem statuimus vocem Arabicam; اول, quae apud Cl. Golium significat Praecessit, Anterior evasit. Hinc nomen اول Auval, Prior, Anterior, Primus, & Principium. Porro אולם Auvalan, primum, primâ vice: Et quae id genus alia apud Golium in nunquam satis laudato opere Lexico videre licet. Hinc Chaldaeis אול, quod idem significat, unde apud Jonathanem Paraphrasten אול מן, vel, si recte conjicio, אול מן a Principio, & quae illius generis alia Buxtorfii in Lexico majori notarunt. Hinc ergo derivo אולם / quod & temporis & loci initium, notet. De loco res certa est, cum passim in Templo Vestibulum vel Porticum significet, anteriorem Aedis Sacrae partem. De tempore itaque nihilo magis dubitare licebit, quin id quoque principium significare possit. Et certe אול מן apud Chaldaeos significet, a Principio, nihil repugnare video, quo minus & nostrum אולם, primum temporis initium, denotare possit: Eadem scilicet ratione, qua

qua à יום, *die*, derivatur יום, quod *omnem, totum, integrum* diem significat; & כנף quod à כן *pediculus, insignem pediculorum multitudinem* notat.

XV. Quod si ergo אולם *primum loci & temporis principium* notet, expectabit forte B. L. ut etiam rationem reddamus tertiæ significationis, qua *Verum, Veruntamen, Certe*, quam significationem agnoscimus, denotare possit. Sed hic rursus Arabes succurrunt, apud quos أولي *Auvali* non tantum *anteriorem vel primum* significat, verum etiam. *Dictum, cujus veritas per se mox illico & immediate percipitur; Axioma, Primam notionem.* Quo fit, ut & præsentī vocī אולם significationem tribuere auserim, ut significet, *verò, verum, veruntamen, primo scilicet & ante omnia* considerandum.

XVI. Sic ergo priore quæstione expedita, de posteriori facilius transigemus: An, scilicet, si vocī אולם notionem attribuamus ת' *Olim*, ex sequenti לראשנה, tautologia, vel absurda repetitio nascatur? Cum enim nemo humaniorum literarum paulo peritior elegantias pleonasticas ignoret, nedum rejiciat & condemnet; facile me ab æquis rerum arbitris impetraturum confido, ut illud אולם לראשנה pleonasticum quidem sit, non tamen vitium sermonis, Scriptoribus Hebræis & ipso Spiritu S. indignum.

XVII. Sed id fortè quispiam præsentibus exemplis firmatum velit. En igitur illud Terentii, Eun. Act. II. Sc. II. 15. *Olim isti fuit generi quondam quæstus apud seculum prius.* Et rursus illud Plinii, L. III. 9. *Oppidum Formiæ, Hormiæ prius olim dictum.* Quibus duobus locis OLIM & PRIUS ita conjunguntur, ac si ex Hebræo אולם לראשנה expressa essent. Imo vero à Terentio non tantum OLIM, & apud SEULUM PRIUS conjunguntur, sed & tertium vocabulum additur *quondam*. OLIM, QUONDAM, apud SEULUM PRIUS. Cujus generis *Pleonasmos*, vel si quis forte *Synonymiam* appellare malit, cum nemo hætenus in elegantissimis gravissimisque Scriptoribus *absurda repetitionis* accusarit; nihil causæ est, cur metuamus, ne alii Viri docti Hieronymum *absurditatis* arguant, si illud אולם *veniam*, per prius expli.

explicet, non obstante eo, quod aliud Synonymum mox occurrat, *לראשנה*, quod idem vel simile notat.

XVIII. Elegantiarum Romanarum studiosi facile, credo, alia hujus generis dare poterunt. Nobis plura inquirere nec vacat nec lubet, contentis ea solummodo proferræ quæ memoria nobis nunc in hanc rem suggerit.

M A N T I S S A.

C Plinius Secundus superiori dissertatione ad loca deperdita semel iterumque in partes est vocatus. Sed rursus succurrendum existimamus. Lib. v. cap. 12. vel, ut alii numerant, 13. in descriptione Palæstinæ sic vulgo legitur. *Regio per oram Samaria: vel quibusdam; Regio per oram, Samaria.* Quæritur, quid hic *Samaria* sit loci? præsertim cum diligentissimus scriptor *Samaritam* ad interiora referat. *Intus autem, inquit, Samaria oppida: Neapolis.... Sebaste...* Doctiss. Harduinus nullam variantem lectionem affert. Nobis tamen dubium non est, quin pro *Samaria* legendum sit *maritimam*. integre, *Regio per oram maritimam: Oppidum Ascalo liberum &c.* Confirmat hanc nostram sententiam ipse Plinius cap. antecedente: *Qui subtilius dividunt, circumfundi Syria Phœnicen volunt: & esse ORAM MARITIMAM Syriæ, cujus pars sit Idumæa & Judæa, &c.*

Idem Lib. vi. cap. 32. ex edit. Harduini, vel ut alii, cap. 28. de Urbe Petra: *Abest à Gaza oppido littoris nostri Dc. M. à sinu Persico cxxxv. M.* Locus corruptissimus, ita nostro judicio, numeris transpositis, restituendus: *abest à Gaza o. l. n. cxxxv. m. à sinu Persico Dc. M.* Hæc lectio melius convenit situi Petra, prout ille à Ptolemæo, Diodoro Siculo, Eusebio, Hieronymo, aliisque definitur.

EXERCITATIO PHILOLOGICA IV.

Ad loca depravata & vexata

EUSEBII & HIERONYMI

De locis Hebraicis S. Sc.

I.

Inter alia loca a librariis corrupta & Criticis vexata, unde & Hieronymus erroris atque ignorantiae insimulatur, insignis est ille titulo *Madian*; ubi postquam Hieronymus de *Madiana* egerat, ad *Mare Rubrum sita*, *Obabi Soceri Moysis patria vel sede*, ita pergit: *Sed hæc alii Civitas est ὁμώνυμος & ejus juxta Arnonem & Areopolim, cujus nunc ruinae tantum monstrantur.* Hic scilicet Hieronymus, si quid aliis credimus, patriam Obabi ad Moabitidem, ad Arnonem, inquam, & Areopolim referat. Sic enim Cl. Clericus, ad h.l. *At addit Hieronymus, hanc* (in qua sc. Obab habitabat) *fuisse Madianitidem ad Areopolim & Arnonem; qua in re errat, ut docebunt Interpretes ad Exod. 2: 15.*

II. Sed vehementer vereor, ne Cl. Clericus, dum Hieronymum erroris accusat, ipse toto cœlo erret. Ut enim alia mittam, quæ ex ipso nexu orationis proferri poterant, nego Hieronymum scripsisse, *Madianitidem* illam, *patriam filiarum Obab, sitam fuisse ad Areopolim & Arnonem*; quin imo hanc ab illa manifesto distinxisse. Quis enim Hieronymum tam ineptum, tam historiae omnis & Geographiae ignarum fuisse putet, ut nesciverit, quo Moses ex Ægypto primum profugerit, quo itidem tandem cum populo Israëlítico in Moabitidem, ad alteram *Madianam*, pervenerit? Non certe Rhenferdus.

III. Quid ergo? Locus corruptus est, & pro *HÆC* legendum est *ET*, quo pacto mox omnis difficultas erit sublata. Agit Hieronymus de *Madiana in deserto Saracenorum contra Orientem*

Maris Rubri, a qua & filias Obab Soceri Moſis filias Madian appellatas exiſtimat. Tum vero & aliam Madian ὁμώνυμον ſuperioris juxta Arnonem &c. id quod his verbis oſtendit; ſed & alia Civitas eſt, ὁμώνυμος ejus (quæ ad Mare Rubrum ſita erat) juxta Arnonem, &c.

IV. De duplici Madiana vel Madianitide agi ſic ſatis liquet, quarum una ad Orientem Maris Rubri, altera in Moabitide ad Arnonem circa Areopolim ſita fuit. Poſteaquam ergo primoloco de Madiana Obabi egerat, mox cum Eusebio alteram quoque deſcribit, formula ſibi familiari, *Sed & alia Civitas eſt &c.* Quomodo ab altera illa diſtinguit.

V. Formulam hanc SED ET, vel SED ET ALIA, Hieronymo familiarem eſſe dicimus, & in diverſorum locorum hominumve nominibus diſtinguendis uſitatiffimam: Cum altera illa, SED HÆC, rariffime apud eundem occurrat. Id quod cum attentus quivis Lector per ſe facile obſervabit, tum vero nobis heic loci exemplis aliquot probandum incumbet.

Notentur ergo ſequentia. In ACRABIM. SED ET *Conſinium Amorraorum Acrabiteſe dicitur.*

ABEL MEHULA. sed ET *Abelmea villula nunc nuncupatur.*

SARON. sed ET *a Caſarea Paſtina. &c.*

AEMATH. sed ET *nunc Amathus villa dicitur. &c.*

FATURA. sed ET *juxta Eleutheropolim quædam villa &c.*

GAULON. sed ET *nunc Gaulon vocatur villa. &c.*

AILATH. sed ET *Elamitarum quædam natio.*

GALAAD. sed ET *Hieremias. &c.*

GALGALA. sed ET *juxta Bethel quidam aliam Galgalam ſuſpicantur.*

LACHIS. sed ET *hanc cepit Jeſus.*

ARNON. sed ET *terra filiorum Iſraël.*

BETHLEHEM. sed ET *propter eandem Bethlehem.*

ELEALE. sed ET *uſque hodie.*

SUR. sed ET *Scriptura deſertum Cades. &c.*

SIHOR. sed ET *hodie oſtenditur villa nomine Sihor.*

THEMAN. sed ET *uſque hodie eſt villa nomine Themam.*

ULAMMAUS. (vel potius ULAMLUS.) sed ET *quædam villa nomine Ulama.*

ASEDEK.

ASEDEK. sed ET *hujus rei disputationem &c.*

APHEKA. sed ET *usque hodie est castellum grande &c.*

ACCARON. sed ET *usque hodie grandis vicus Judæorum Accaron dicitur.*

AZECHA. sed ET *hodie vocatur villa Azecha. &c.*

GARGASI. sed ET *Evangelium meminit Gerasenorum.*

NABO. sed ET *usque hodie ostenditur locus desertus Naban.*

MEMPHIS. sed ET *Judæi, qui cum Jeremia &c.*

MAGEDAN. sed ET *Marcus ejusdem nominis recordatur.*

JAPHIE. sed ET *oppidum Sycaminum nomine.*

CATA CHRYSEA. sed ET *metalli aris Fano, vel Eæno.*

CEDAR. sed ET *Esaïas & Jeremias.*

VI. Satin hoc clarum atque evidens Hieronymum nostrum, quando de alio loco aliave re agere instituit, vel denique aliquid amplius addit, continuo uti hac formula, SED ET? Parum tamen præstiterimus, si hoc solum ostendamus, neque alia addamus, quando & homines & loca iisdem nominibus appellantur, quæ tamen Hieronymus cum Eusebio distinguere laborat!

FANUEL. sed ET *unus de filiis Or vocatus est Fanuel.*

SICHEM. sed ET *filius Emmor appellabatur Sichem.*

THEMAN. sed ET *unus filiorum ejus Theman appellabatur.*

ZIPH. sed ET *unus de posteris Caleb dictus est Ziph.*

UZ. sed ET *unus de posteris Esau Uz nomine appellabatur.*

IEZRAEL. sed ET *unus de posteris Ephraim &c.*

CARIATHIARIM. sed ET *filius Sabal appellabatur Cariathiarim.*

EVILA. sed ET *unus de minoribus filiis Noë Evila dictus est.*

SELO. sed ET *Judæ Patriarchæ filium Selon appellatum legimus.*

VII. Sed forsan te obtundo B. L. & tot exemplorum recensione molestus sum, ut merito cum Poëta dicere possis,

Ohe, jam satis est; Ohe, Rhenferdi.

At mihi nondum fatis est, ne dum Hieronymo; quem cum ab errore liberare instituimus, alia quoque exempla proferenda erunt, quæ integram phrasin habent, SED ET ALIA, quæ ipsa illa est, quam in loco controverso Hieronymum adhibuisse contendimus. Dabis ergo mihi haud gravatim adhuc paulisper operam,

ram, ut quid rei sit tandem liquidò intelligas. Considerentur ergo iterum sequentia; in quibus illud mihi licere velim, ut & ejusmodi loca proferre liceat, in quibus pro SED occurrit AUTEM, vel, loco ET, aut ipsius etiam SED, usurpatur quoque.

FOGOR. sed ET Alia villa Fogor.

GABATHON. sed ET Alia Gabatha in tribu Benjamin.

SALEM. sed ET Alia villa ostenditur.

ENGANNIM. sed ET Alia quadam civitas Enganna dicitur.

MEPHAATH. sed ET Alia est trans Jordanem.

MASPHA. Est autem ET Alia nunc Maspha.

ADDARA. Est quoque ET Alia villa in finibus Diospleus.

ABELA vinearum. Alia quoque est civitas.

BOSOR. Appellatur autem ET Alia Bosor.

SICHEM. Fuit autem ET Altera Sichem.

ASOR. Est ET Alia villa usque hodie Asor &c.

DABIRA. Est autem ET Alia villula.

DEBON. Est ET Alia Dibon villa praegrandis.

RAMALE. Est autem ET Alius locus.

VIII. Ex tot itaque locis cum abundè constet, quibus verbis Hieronymus uti soleat, quando diversa ejusdem nominis loca vult describere: Hic quoque eadem adhibita fuisse contendimus, SED ET ALIA EST ὁμώνυμος ejus; quam lectionem si sequamur, expedita res est, nec quicquam causæ, cur Doctissimus Hieronymus heic loci erroris accusetur.

IX. Quod si in exemplis recensendis nimii fuimus, & tua B. L. patientia abusi; id eo factum existimabis, ut fraudi nostræ, quod vulgo dici solet, vel si forte malis, arti & industriæ, fidem præstruamus; atque ita intelligas, quanto studio, labore, contentione animi, in Eusebium & Hieronymum emaculandos hactenus incubuerimus, ut, cum omnibus aliis adminiculis, maxime Codd. MS. destituamur; sedula attentaque lectione & collatione defectum illum compensemus.

X. Sed & alia monenda restant. Ac primo quidem, Hieronymum, quando dictis formulis SED ET, nec non SED ET ALIA, utitur, plerumque Eusebium presse sequi, cujus hæ quoque sunt formulæ: Εἰς δὲ καὶ ἄλλη κώμη, εἰς δὲ καὶ Ἀβελ μία, καὶ ἄλλη πόλις,

πόλις, & quæ id genus sunt aliæ, quas sedulus Lector per se ipse facile observabit.

XI. Deinde vero & illud in his voculis observandum venit; ex frequentissimo earum usu factum esse, ut Librarii aliquando integram vocem, SEDET, distraxerint in SED ET. Ita sane in ΜΕΡΗΑΤΗ, pro eo quod in editione Bonfrerii legitur, in qua *Præsidium Romanorum est militum*, Doctissimus Martianæus, qui novissime Hieronymum, summa diligentia & fide cum plurimis MStis collocatum, edidit, sic legit: *In qua Præsidium Romanorum militum, SED ET propter viciniam solitudinis.* Ubi procul dubio legendum, in qua *Præf. Rom. mil SEDET*, p. v. f. Simile exemplum apud Pancirollum occurrit Not. Imp. fol. 92. col. 3. m. ad vocem *Aila*: SED ET ibi *Legio Romana cognomento decima*; Cujus loco Editio Bonfrerii recte legit, SEDET autem ibi &c. quod exactè respondet Græcis Eusebii, ἐγκαθίσταται δὲ αὐτόθι Τάγμα Γωμαίων τὸ δέκατον; ut de genuina lectione dubitari non possit. Ita scilicet illud SED ET Librariorum oculis atque animo obversabatur, ut etiam integram vocem SEDET distraherent in SED ET.

XII. Quemadmodum vero vocem SEDET modo in duas distractam vidimus, SED ET; ita alibi apud Eusebium pariter ac Hieronymum unius nominis descriptionem in tres diversas partes quasi quadrigis distractas invenimus. Est nomen ANEA, vel Græce Ἀναῖα, quod cum Eusebius continuo ordine exposuisset, jam Hieronymi temporibus ita corruptum erat, ut non tantum apud Eusebium, sed ipsum quoque Hieronymum, plane fuerit omisum; descriptio vero ejus sub tribus alienis titulis inveniatur. Sub nomine ANAB ita legimus: *Est & alia villa grandis Judæorum nomine Anea, [in Daroma, contra australem plagam Chebronis, novem ab illa millibus separata.]* Sub titulo ANIEL, vel, uti apud Eusebium hodie corruptissime legitur, ANEIP: *Est quedam villa nomine Betoanea in quinto decimo lapide a Casarea, sita in monte contra Orientalem plagam, in qua & lavacra dicuntur esse salubria.* Denique in ANIM, vel apud Eusebium ANΣΗΜ: *Est vicus Anea juxta alterum, de quo supra diximus, ad Orientalem plagam respiciens, cunctis habitatoribus Christianis.*

XIII. Hic idem nomen ANEA, ANAIA & BAITOANAIA, quod eodem redit, sub tribus distinctis titulis, ANAB, ANIEL, & ANIM explicatur, locis non suis sed prorsus alienis; cum ipsum illud ANEA, ANAIA, peculiari titulo legi debeat, qui tamen & apud Eusebium & apud Hieronymum plane intercidit. Argumento huius rei est, quod in *Bethana*, vel Βηθαναθά, legimus, ubi hæc habentur: *Bethana in tribu Nephthalim: Et est villa nomine Bethanea in quinto decimo a Cesarea lapide: in qua dicuntur lavacra esse salubria; quam & supra sub nomine ANEAE posuimus.* Eus: καίτοι δὲ καὶ ἀνωτέρω Ἀναία. Ex hoc loco sole meridiano clarius elucet, Eusebium in superioribus nomen Ἀναία sibi enarrandum sumxisse, quod tamen in litera A nusquam occurrit; Quanquam sub nomine *Aniel* eadem plane verba inveniuntur, quæ hic in *Bethana*.

XIV. Figamus igitur hic tantisper pedem *Aniel*, inquit Hieronymus, in tribu *Aser*. Eus: Ανεὶς κλήρη Ασηρ. At vero *Bethana*, Βηθαναθά, vel corrupte *Beto-anea*, Βαιτοάναια in tribu Nephthalim fuit, quemadmodum modo vidimus: Ut adeo *Aniel*, & *Bethana* vel *Betoanea*, ad eundem locum referri nequeant. Quo fit, ut sic omnia digerenda existimemus:

XV. ANAIA, φυλῆς Νεφθαλεὶμ, καὶ ἐστὶ νῦν κώμη Βαιθαναία Καισαρείας ἀπέχουσα συμείοις ἰε, ἐπὶ τὰ ἀνατολικά, ἐν ὅρει κεκλιμένη, ἐνθα λῆτρα λέγεται εἶναι ἰαματικά. Tum illa quæ sub *Anab* occurrunt immediate subjiciantur: Αλλὰ καὶ Ἀνεά ἐστὶ κώμη Ἰσθαίων μεγίστη ἐν τῷ Δαρωμά, πρὸς νότον Χεβρων ἀπὸ σημείων θ'. Denique; Ἐστὶ δὲ καὶ ἄλλη Ἀναία πλησίον προτέρας, ἡ νῦν ὅλη Χριστιανῶν τυγχάνει, ἔσα ἀνατολικὴ τῆς προτέρας. Sic omnia cohærent, & ad idem nomen ANAIA perquam commode referuntur; ita scilicet, ut primo describatur **תנח** vel **תנח-ת**, *Anath*, vel *Beth Anath*, vel denique *Beth Anatha*, oppidum Tribus Nephthalim, cujus mentio fit Jos. xix. 37. Cujus nominis cum & duo alia loca essent in tribu Judæ, eaque inter se vicina, Eusebius ea mox subjungit, solita formula; ἀλλὰ καὶ Ἀνεά ἐστὶ κώμη Ἰσθαίων, κ. λ. ε. & denique, ἐστὶ δὲ καὶ ἄλλη Ἀναία πλησίον προτέρας κ. τ. ε. Quemadmodum facile agnoscent, qui exercitatos in Eusebio & Hieronymo sensus habent.

XVI. Si

XVI. Si quis vero etiam quærat, quo pacto fieri potuerit, ut jam temporibus Hieronymi, quemadmodum ex versione ejus constare videtur, hæc ita distracta fuerint, sic habeto: Titulum *Anea* cum subjecta descriptione vel a Librario aliquo, vel forte ab ipso Eusebio, primo omissum fuisse, & errore observato, deinceps ad marginem additum, atque ita adscriptum, ut pars ejus e regione *Aniel* legeretur, pars alia e regione *Anab*, & denique alia ad *Anim* vel *Ansem*. Unde tandem factum sit, ut, quæ in margine continuo ordine legi debebant, distracta sint, & partim ad *Aniel*, partim ad *Anab*, & *Anim* sint relata, voce ipsa ANAIA apud Eusebium etiam plane omissa, Sic nostra fert sententia. Si quis meliora docere possit, aures libenter substringemus.

XVIII. Priusquam vero hinc ad alia transeamus, paucula, quæ ad integritatem secundi loci spectant, veniunt addenda. Ac primo quidem apud Hieronymum sub Tit. *Anab*, cui mox situm *Anea* subjungit, insignis lacuna in editione nova occurrit, omissis illis verbis, quæ hic uncinis includuntur, legendumque integre: *Est & alia villa grandis Judæorum nomine ANEA [in Daroma, contra australem plagam Chebronis; novem ab illa milibus separata.]* Sic enim & Martianæus edidit, & Græcus textus Eusebii habet, sed non sine librariorum vitio: Αλλὰ καὶ Ἀνεὰ ἐστὶ κώμη Ἰουδαίων μεγάλη καλεσμένη Δαρωμὰ πρὸς νότον Χεβρών ἀπὸ σημείων θ'. Addenda enim particula ἐν, ut recte conjiciunt Martianæus & Clericus; sed non sola, cum integre sit scribendum, ἐν τῷ Δαρωμὰ: & forte redundet vox καλεσμένη. Sic in *Asthemac*; κώμη ἐστὶ καὶ αὕτη ἐν τῷ Δαρωμὰ. *Esthemac*; καὶ νῦν ἐστὶ κώμη μεγάλη Ἰουδαίων ἐν τῷ Δαρ. ubi non tantum eadem verba occurrunt, ἐν τῷ Δαρωμὰ, sed & sine voce καλεσμένη. Similiter quoque alibi passim. Quod si tamen illud καλεσμένη jam olim à manu Eusebii sit profectum, quod forte alicui suspicari subeat, ob versionem Hier. *Nomine Anea*: tum sane hæc ipsa vox errandi causam dederit, ut librarius ob ἐν in voce Καλεσμένη jam descriptam, sequens ἐν τῷ prætervolaret & adeo omiserit. Sed statuatur quisque ut volet, cum, utrovis modo legerimus, sua loco integritas constare possit.

XVIII. Titulo, Ἀνεὶς, cui subjecta est Βαίλο ἀνεῖα, in fine editum

editum est, ἐνθα λῆτρα λέγεται ἰαματικά: ubi procul dubio legendum, ε. λ. λ. ΕΙΝΑΙ ἰαματικά. Sic enim infra in Βαϊθανάθᾳ, ubi plene legitur, ἐν ᾗ λέγεται ΕΙΝΑΙ λῆτρα ἰάσιμα.

XIX. Sed & lectio vocum Βαίλοαναιᾶ apud Eus. & *Betoanea* apud Hier. mihi suspecta est; cum infra in *Bethana* & Βηθανάθᾳ, neque O, neque T, occurrant; quare scribere malim *Beibana* & Βαϊθαναιᾶ. Erroris fontem attentus lector facile in lit. Θ deprehendet, ex qua, omisso vel oculos fugiente ductu illo medio, ortum sit O vocale; quomodo legebatur ΒαίΟαναιᾶ: ubi cum librarius quidam defectum observasset literæ T, hanc addiderit, ut aliquo modo voci medelam afferret, sed posito T loco Θ, & relicto spurio O; unde tandem enatum ΒαίΤΟαναιᾶ pro ΒαίΘαναιᾶ. Quam scripturæ corruptionem cum Hieronymus non animadvertisset, bona fide exemplar suum sit secutus, & pariter scripserit *Betoanea*: nisi, quod forte æquius erit arbitrari, sciolo alicui librario, vel correctori, hic error sit imputandus, qui Hieronymum ex prava lectione Græca voluerit emendare.

XX. Eadem pag. 16. ubi tria illa loca de *Anea* & *Bethanea* occurrunt, alius locus apud Eusebium mirifice est depravatus, Tit. *Ane vgaυa*, Euseb. ἀναθῆσαν. Lectionem Eusebii jam feliciter restituit Cl. Clericus. Sed & in Hieronymo mendum occurrit, in versione verborum Symmachi, ἀνεσάτωσε καὶ ἐταπείνωσε: quorum prius Hieronymus reddiderit, *sollicitavit*, quod Cl. Clericus minus commodum censet. Id quod & ipse fateor, sed ita, ut illud, *sollicitavit*, non Hieronymi, sed librarii esse credam, pro quo legendum sit, *desolavit*. In hunc enim sensum Hier. alibi vocem ἀνάστατον reddit Tit. *Fericho*. Eusebius: Ἰησὺς ἀνάστατον ἐποίησε. Hier. *Subvertit Jesus*. Unde dubium esse non potest, quin verbum ἀναστατόω eodem sensu verterit in *desolavit*, quod eodem recidit.

NOTÆ CRITICÆ ET OBSERVATIONES

I N

EUSEBII & HIERONYMI

Onomasticon Locorum Sacrorum.

I.

postea quam jam quatuor Dissertationes edidimus, quibus varia Eusebii & Hieronymi loca à Librariis aliisque male accepta emendare, vel etiam defendere conati sumus: visum est nobis faciendum, ut etiam perpetuarum notarum, quas secundum seriem Alphabeti dabimus, præsentì Dissertatiuncula specimen exhibeamus, quo liquidius harum rerum Studiosus Lector de nostro instituto judicare possit, atque noscere numquid de nobis reliquum sit spei.

II. Id autem dum agimus, nolimus quisquam sibi exactam omnium & singulorum locorum emendationem promittat. Cum enim Augiæ quoddam stabulum hic repurgandum occurrit, quod vires plane Herculeas desiderat & nostras multis modis excedit: tum vero nimis flagitiose ab iis sumus imparati, quæ ad tantum opus rite perficiendum requiruntur, maxime à Codd. Mss. quorum nobis hic loci copia nulla datur, sine quorum adminiculo tamen nihil magnum & laudabile præstari posse constat. De Hieronymo minus quidem laborandum videtur, cujus complura exempla Doctiss. Martianæus cum in Galliis, tum alibi nactus est, diligentissimèque contulit: Sed de Eusebio major difficultas, cujus tres tantum Codd. Mss. nobis hætenus innotuerunt.

III. Primus est in Bibliotheca Regia Parisina, quem Doctiss. Jesuita *Jac. Bonfrerius* primum una cum Hieronymo ἐκ παραλή-
ας edidit, ac novissime Domn. *Johannes Martianæus* in nova Editione Operum Hieronymi summa qua potuit fide recensuit;
K k k k k fed

sed passim mutilatus ille, luxatus, & aliis multis modis pessime habitus. Alter Oxonii, in instructissima almæ Academiæ Bibliotheca, asservatur, ex quo Vir Clariss. D. *Thomas Smithus*, pro summa humanitate & singulari rem literariam promovendi studio, nuperrime specimen quoddam transmisit, non tantum summa fide, servatis omnibus librariorum vitiis descriptum, sed etiam conjecturis & emendationibus in margine additis ornatum, de integro quoque Codice, per fidum peritumque harum literarum hominem describendo, omnia summa officia prolixè liberalissimeque promittens. Fatetur tamen idem Vir Clariss. videri illum ex Parisino Codice descriptum, cura & studio Clariss. *Bernhardi*, quum hic Parisiis ageret & omne genus Mss. sedulo pervestigaret; ut adeo inde non plus subsidii, quam ex Editione Martianæi sperare liceat. Emendationes tamen & conjecturas margini additas à Viri cujusdam docti manu profectas suspicatur, qui præstantissimum librum ad prelum parare sit aggressus; ex quibus adeo non exiguum usum speramus, illud sanctè pollicentes, nos nihil eorum, quæ in rem nostram verterimus, dissimulatu- ros, sed bona fide, pro eo ac decet, nobisque mos est, quisquis ille est, Doctissimo Viro accepta laturos. Tertius Codex Ms. Lugduni Batavorum latet; in Bibliotheca *Vossiana*, quam Ill. illius Academiæ Curatores in Publicam Bibliothecam intulerunt. Sed cujus ille notæ sit, nondum scimus, cum hætenus nulli illius inspiciundi copia facta sit; atque etiam ignoremus, an secundum novas leges, quas quidam causantur, collationem ejus ab amico instituendam nobis promittere audeamus. Cl. *Bernhardus* in Notis ad *Josephum* aliquoties *Eusebium de Locis Sacris* MS. allegat; utrum vero Parisini exemplum, an Vossianum Codicem spectet, nobis minime est compertum; quanquam illud satis exploratum habemus, non minus illum vitiis scatere, atque Parisinum. Quo fit, ut ea tantum, quæ ex rerum verborumque consideratione, prout occurrunt, & *Eusebii Hieronymique* sedula inter se collatione, nobis enascentur, proferre queamus. In quibus si quando aberrare contigerit, ab æquo candidoque Lectore veniam petimus & speramus.

IV. Ut autem loci indicium faciamus, ad quem commentamur, latina locorum nomina, ita uti apud Hieronymum occurrunt, notabimus, iisque tanquam titulis nostras animadversiones subiciemus.

ABELA VINEARUM.

Eus. Ἀβελὰμπελῶν, quasi una voce: sed cum & Hebraice locus אַבְלָא כְּרָמִים duobus nominibus appelletur, & Hieronymus similiter distincte appellet *Abelam vinearum*, nemini dubium esse potest, quin distincte legendum sit Ἀβελ Ἀμπέλων, vel potius uti mox melius constabit, Ἀβελὰ ἀμπέλων. Hujus loci mentio & apud Plinium occurrit Hist. Nat. Lib. v. cap. 16. vel ut alii distinguunt, 18. ubi postquam de regione Decapolitana egerat, *Intercursant*, inquit, *cinguntque has urbes tetrachia, regionum instar singulae, & in regna contribuantur: Trachonitis, Paneas cum supra dicto fonte; Abila, Arca, AMPELOESSA, Gabe.* Doctissimus Harduinus in notis ad hunc locum conjicit, illud *Ampeloëssa*, vel *Arcae* potius vel *Gabes cognomen*, quam oppidi alterius nomen esse videri. Sed viderint Viri Docti, si *Ampeloëssa* epitheton sit, an non potius ad *Abilam* referri debeat, quæ Eusebii tempore Ἀμπελοφίεσθι dicebatur, Hieronymo *Vinetis* consita; atque ex hac hypothese apud Plinium legendum sit *Abila Ampeloëssa, Arca, Gabe.* Sed nihil admodum causæ video, cur non Plinii lectionem retineamus, ita ut *Abila* simpliciter sic dicta, *Tetrarchiam* *Lyfaniae* ejusve *Metropolin* notet, de qua *Lucæ* 111. 1. & hic loci Eusebius, quando *tertiam Abelam Phœnices* nominat: *Ampeloëssa* vero hanc, de qua agimus, Ἀβελὰν Ἀμπελοφίεσθον, quæ etsi Eusebii temporibus tantum Κώμη, vicus, erat, Plinii tamen ætate adhuc fuerit πόλις ἐπίσημη, urbs insignis, quæ *Tetrarchiæ* nomine veniret. Quicquid vero horum sit, Eus. hanc *Abelam sex millibus passuum à Philadelphia distare* ait: Hier. vero in *septimo lapide Philadelphia* collocat. Unde Clar. Clerico difficultas nascitur; *Aut legit*, inquit, *Hier. ζ' hoc est septem, aut distantiam aliam posuit.* Sed neutrum verum, nedum necesse est. Sic enim passim Hier. locorum distantias ab Eusebio definitas uno lapide augere solet, & quidem merito, atque ad majorem rei certitudinem. Cum enim Eus. more Romano, in Palæstina

tum temporis recepto, ex *Itinerariis*, locorum intervalla Σημείοις, lapidibus, vel milliaribus definit, millia intelligit jam confecta, ultra quæ cum locus aliquis situs esset, Hier. sequentem lapidem ponit, atque ita accuratius intervallum definit. Sic ipse quoque aliquando Eusebius variat. In ΘΑΝΑΑC: Καὶ νῦν ἐστὶ κώμη μεγίστη ἀπέχουσα τῆς Λεγεῶνς σήμεια γ'. Hier. *distans à Legionem tribus millibus*. At iidem in ΘΑΑΝΑCΗ quatuor millibus abesse dicunt. Euf. Καὶ νῦν ἐστὶν ἀπὸ Δ. σημεῖα τῆς Λεγεῶνς. Hier. & nunc in quarto milliaro oppidi Legionis hoc nomine vicus ostenditur. Hic rursus Cl. Clericus: In voce ΘΑΝΑΑCΗ, quæ eadem est, sunt σημεῖα δ'. Quis dicat utrum verius sit? Utrumque, inquam ego, verissimum. Post. III. M. P. à Legionem jam exacta, sita erat ΘΑΑΝΑCΗ in IV. Sic alibi passim, uti in dissertatione peculiari Deo volente ostendemus, & exemplis hodiernis, vel à situ nostræ Franequeræ aliorumque locorum petitis, confirmatum dabimus. Nunc saltem paucis monemus, ne quem in posterum ejusmodi minutiae offendant.

V. Cum vero Euseb. h. t. bis scribat Ἀβελὰ; Ἀβελὰ, Ὀϊροφόρ, Ἀβελὰ τῆς Φοινίκης; facile animum inducimus, ut credamus, Eusebium pariter scripsisse Ἀβελὰ ἀμπέλων, & ἀμπελοφόρ Ἀβελὰ; τῷ A vocis Ἀβελὰ à librariis omisso, propter alterum A in Ἀμπέλων, & vocula ἀπὸ recurrens: Maxime cum Hier. quoque utrobique *Abela* legat integre, non *Abel*.

VI. ABEL MAULA. Euf. ΑΒΕΛ ΜΑΕΛΑΙ. Sed cum LXX. Jud. VII. vers. 23. habeant Αβελμέλα, & I Reg. IV. vers. 12. Σαβελμάλα (Σ ex antecedente voce ἔως inepte repetita) dubium non est, quin Eusebius quoque Αβελμαυλα, vel Ἀβελμευλα scripserit. Ibidem apud Eusebium: ἐν τῷ Αὐλῶ, Hier. in *Aulone*; Mirum ni Eusebius scripserit Αὐλῶνι, quemadmodum alibi passim; quamquam infra adhuc semel Αὐλῶν videre meminimus.

Ibidem pro eo, quod Hieronymus scripserat, de quo supra, Bonfrerius edidit, de quo infra: nimirum ob seriem nominum apud Hier: mutatam, quæ quidem manifesta vis esse videtur textui illata. Simile exemplum etiam in *Garizim* occurrit.

Ibidem *Bethaïla*. Lege *Bethmaïla*.

VII. ABELSATIM. Euf. Αβελσατιν. Manifesto errore, pro
Αβελ-

Ἀβελσατλεῖν, T in Γ mutato ob quandam literarum similitudinem. Multo vero deterius infra in SATIM, literis etiam transpositis, legitur Σταγειν, pro Σατγειν, & hoc, pro Σατλεῖν.

Ibidem Eusebius; κατὰ δυσμὰς Μωὰβ. Hier. *Ad meridiem Moabitarum*. Alterubi vitium. Sed procul dubio corruptus est Hieronymus, siquidem infra, pag. 26. ita habet *Dysme Moab*, id est, *ad Occidentem Moab*, ad quem locum videndus est Bonfrerius.

VIII. Quid vero tandem, & undenam illud אכל in horum nominum compositione? Si conjecturae locus, a יכל derivabimus, vel הכול quod *afferre, proferri* notat; unde יכול *proventus*, & תכל *terra frugifera*: & denique hoc nostrum אכל, ex permutatione literarum quiescentium, pro יכל, ut *locum fertilem* significet, qui à singularis rei proventu nomen fortiatur, quod quidem Abilæ *Vitifera*, & alteri *Vini fertili*, ac denique tertiæ *Spinarum feraci*, optime quadrare videtur.

IX. ABETARIM. Eus. ἀβηταριμακ, σύνοδος τῶν κατασκοπῶν. Hier. *Pro quo Aquila & Symmachus exploratorum viam interpretati sunt*. Legendum ergo ΑΒΘΑΡΙΜ, vel forte ΑΑΘΑΡΙΜ. Ακ Συμ. ὁδὸς τῶν κατασκοπῶν. Quemadmodum in *Periculo* nostro *Critico* jam pridem ostendimus. Sed tunc temporis plane ignorabamus, Clariss. Clericum hunc locum eodem modo jam multo ante nos emendasse, Quæst. Hieron. cap. XII. §. 10.

X. Qua de re cum Vir quidam Cl. atque amicus nos nuper monuerit; hic loci illud ingenue fatendum esse existimavimus, ne id nobis fraudi sit, neve Clariss. Clerici, aliorumve scrinia compilare videamur, a quo flagitio quantopere abhorreamus, sciunt omnes quotquot norunt Rhenferdium, & scripta ejus, etsi paucula legerunt, in quibus nihil nisi nova omnia & aliis indicata proferre est conatus. Quanquam facile fieri possit, ut quædam etiam aliis dicta sint, sed qui nostram notitiam fugiant, neque ad manus nostras pervenerint, aut si forte pervenerint, integri a capite ad calcem non sint perlecti. Quod propterea hic nobis evenisse fatemur, qui quamvis *Quæstiones Hieronymianas* non sine gravissima indignatione vidimus, & aliquo usque evolvimus, integras tamen nunquam perlegimus, satis habentes

ex ungue leonem cognoscere, atque perspicere quam nullo merito Hieronymus, Patrum Latinorum facile eruditissimus, à Cl. Clerico traducatur, ceu qui non tantum linguæ Hebrææ imperitus fuerit, sed vix mediocriter Græce calluerit; usque adeo, mirare Lector, ut ne quidem sciverit, quod pueri non ignorant, quid notissimæ voculæ, Η ΚΑΙ, & aliæ quotidiani usus, sibi apud Eusebium velint. Sed de his forte jam plus satis, & ad Lectoris nauseam; præsertim quum nondum, quod quidem sciamus, accusemur. Monere tamen hic loci voluimus, imo debui-
mus, ut & Cl. Clerico, qui nostra ante nos dixit, suum tribua-
mus, & omnem vel levissimam plagii suspicionem à nobis amo-
liamur, quod scelus, (sic sentimus, sic quotidie loquimur, sic
nunc scribimus,) adeo detestamur, ut vel in perpetuum manum
à tabula abstinere malimus, quam alienis coloribus & plumis
nos ornare, aut quicquam cuiquam debere, quod acceptum non
feramus.

XI. Loquantur *Palmyrena* nostra, Scaligero & Bernhardo
desperata; *Phœnicia*, ante nos aliis intacta; *Arabarcha*, *Archisy-
nagogus*, *Presbyteri*, *Otiosi*; in quibus si quid sit, quod aliis de-
beamus, causam non dicimus, quin furti literarii accusemur &
damnemur. Satis in proprio fundo nascitur, ut aliena suffurari
necesse non habeamus. Et hætenus nobis major semper in abdi-
tis ignotisque rimandis & eruendis voluptas fuit, quam in iisdem
edendis ambitio: unde etiam tot amicorum querelæ, tardita-
tem nostram in observatis edendis accusantium; qui sibi hac oc-
casione responsum habeant, mihi inde à prima adolescentia ad
hunc usque diem placuisse Horatianum illud, *Nonnumque prema-
tur in annum*; ne vel specie eruditionis aliis imponam, vel, si
deinde meliora discam, cum aliis *Reſtractionum* libros scribere
cogar. Testor iterum *Seculum Futurum*, de quo sententiam no-
stram Cl. Witzius jam ante hos octo & viginti annos publice re-
futare est dignatus; quam si tum temporis evulgare voluisse-
mus, procul dubio aliquod nomen decusque, & forte etiam a-
micos, parassemus. Sed quod illa res cum Summorum Virorum,
qui de Sacra Scr. & literatura Hebræa præclare meriti erant,
quadam quasi contumelia conjuncta videbatur; verebarque, ne
quid

quid mihi juvenili fervore imprudentius excideret: consulto à scribendo abstinui, nec nisi tredecim vel quatuordecim annis post Cl. Witzium meam sententiam edidi, illud summopere cavens, ne quid in alios acerbius dicerem, cuius postea poenitere posset. Huc usque, B. L. non gloriandi studium, sed justa in nosmet ipsos indignatio nos abripuit, ceu qui apud illos, qui nos non satis pernorunt, qui simus, in plagii suspicionem adduci possimus. Qua ingenua confessione Cl. Clericus sibi quoque, spero, satis factum existimabit: eoque magis, quod hanc emendationem non, ubi oportebat, ad ipsum *Eusebium*, quem sibi recensendum & castigandum sumserat, sed in *Questionibus Hieronymianis*, protulit, quas ego etsi diu quæsitae tandem sero vix ægre nactus sum, & necdum integras perlegi.

XII. Sed ad alia pergamus. Pag. 5. in ACCARON. Euf. Ἀναμέσον Εξώτα καὶ ἀναμέσον τῆς ἀνατολῆς. Hier. inter *Azotum & Jamniam ad orientem respiciens*. Legendum itaque, Ἀναμέσον Ἀζώτα καὶ ἀναμέσον Ἰαμνείας πρὸς ἀνατολὰς. Pro Ἀζώτα infra alicubi haud absimiliter legitur Εξώτα; paullo quidem melius, sed tamen e posito pro A. Porro vox Ἰαμνείας exciderat; & τῆς ἀνατολῆς positum, pro πρὸς ἀνατολὰς, ut sequenti articulo *Achesaluth*, πρὸς ἀνατολὰς, ubi Hier. rursus; *ad orientem respiciens*; ut & alibi passim.

XIII. *Acchaseluth*. Euf. Δεγέλαι τις κώμη χεαλῆς. Apparet cum ex antecedente voce apud Euf. tum ex versione Hier. rescribendum esse, χεσαλῆς; quemadmodum ipse Euf. infra in *Chaselath*, vocalibus transpositis, χασελῆς, & rursus χεσελαθ-θαβῶρ.

XIV. ACHAD. Euf. Αχαμ. nimia librariorum liberalitate, qui literam Δ geminarunt, ut inde M enasceretur. Lxx. Αρχαδ hodie habent, pro Ακχαδ; Dages forti more Syrorum resolutio in 7, quemadmodum pro *Jabbob*, *Farbok*; pro *Dammesek*, *Durmesek*, & id genus alia.

XV. ACHOR. Euf. κεῖται δὲ ἐν ἐρείοις Ἱεριχῶ. Bonf. Porro sita est in finibus Hiericho. Hier. vero: Est autem ad septemtrionem Hierico. Unde constat, legendum esse, ἐν βορείοις Ἱεριχῶ. Sed & alibi sæpius illud ἐν βορείοις mutatum in ἐν ὀρίοις, quemadmodum peculiari dissertatiuncula de *Erroribus pertinacibus Librariorum* ostendemus.

EXER-

E X E R C I T A T I O

EUSEBIO - HIERONYMIANA

D. E

ANGULO ARABIÆ vel BATANÆÆ.

I.

usebius & Hieronymus aliquando mentionem faciunt *Anguli Arabia* vel *Batanaæ*, τῆς Γωνίας τῆς Βατανάας &c. Quod quid loci sit, & quomodo Hebraice in Sacris appelletur, præfenti exercitatiuncula disquirere juvabit; imprimis cum loca, ubi hæc phrasis occurrit, omnia in morbo cubent, & medicam manum desiderent.

II. Hactenus vero ter tantum observavimus, ad AVOTH-JAIR, CARNAIM, & NINEVE. Quod si forte alibi quoque occurrat, id nostram ni observando diligentiam fugit.

III. Initium faciemus a NINEVE, Assyriorum urbe, cujus descriptioni datæ hæc mox subjiciuntur: Εστὶ δὲ καὶ Ἰσραήλων εἰς ἐπὶ νῦν πόλις Νινευὴ καλεσμένη, περὶ τὴν ἀγωνίαν τῆς Ἀραβίας. Hier. *Est & alia usque hodie civitas Judæorum in ANGULO ARABIÆ, quam nunc corrupte Neneven vocant.*

IV. Ex versione Hieronymi mox illico liquet, apud Eusebium pro ἀγωνίαν, quæ vox nihili est, legendum esse γωνίαν. Sed quid illud, quod *nunc corrupte Neneven* vocari ait? Doctissimus Martianæus testatur, Codices MSS. habere hic quoque *Ninive*, sed in duobus eximiis scriptum esse *Correpte*; unde colligit, productam syllabam secundam vocis, in nomine urbis Assyriacæ, quæ corripiebatur in nomine Arabicæ. Sed id nimis, si verum fateari licet, dilutum videtur, cum utrumque nomen apud Eusebium per *E* brevem vocalem scribatur. Cl. Clericus itaque *Corrupte* retinendum putat, quia perperam *Ninive* vocaretur, cum tamen ita vocanda non esset. Id quod rectius dictum existimamus.

mus. Sed tamen ne sic quidem genuinum hujus loci nomen assecuti sumus. Mirum vero, ni eadem urbs sit, quæ in Notitia Ecclesiastica apud *Carolus à S. Paulo*, *Neve*, *Nive* vel *Nibe* appellatur. *Notitia* illa pag. 51. sic habet. Επαρχία Αραβίας. Βοστρά Μητροπολις. Αδρασ@. Δια. Μεδάνα. Γερασά. Νευη. Φιλαδέλφια. Εσβας &c. Hic *Neve* habemus in provincia Arabiæ, cujus Metropolis *Bostra*, aliæ nobiliores urbes *Medava*, *Ebus*, &c. Sic & pag. 60. in *Notitia* Latina quinque Patriarchatum, sed corruptissima illa: *Sedes quarta Becerra Arabia. Sub hac sunt Episcopatus xxxv. Adrason. Dias. Meda vero, Gessaron. Nevi. Philadelphias - - Esus*; &c. ubi non tantum nostrum *Nevi* invenitur, sed eadem quoque serie loca omnia recensentur; unde Lector per se facile videbit, legendum esse *Bostra*, vel certe recentiori pronuntiatione *Bussera* vel *Busseret*, *Medava*, *Gerasa*; *Ebus*, &c. Hinc ergo ipse *Carolus à S. Paulo* pag. 245. eadem loca *Arabia* attribuit, sed *Petraa*, & quarto loco *Nibe* exhibet, vel *Neba*; ad quod nomen *Holstenius* observat, in *Notitiis* editis pariter & MSS. *Neve*, *Nevi*, & *Nevis*, appellari; ex usitata scilicet sequioris ævi confusione literarum B. & V. tam inscribendo quam pronuntiando.

V. Sed pergamus ad *Carnaim*. Eusebius: ΚΑΡΝΑΕΙΜ ΑΣΤΑΡΩΘ, ἐστὶ νῦν κώμη μεγάλη τῆς Αραβίας, ἣτις ἐστὶν ἡ Βαταναία λεγομένη, ἐπέκεινα τῆς Ἰορδάνος. Hier. CARNAIM ASTAROTH, nunc vicus est grandis in Angulo Bataneæ, & appellatur Carnea transfluenta Jordanis, &c. Hic, quod Eusebius simpliciter *Arabiam* dicit, id Hier. reddit *Angulum Bataneæ*. Sed mendum insigne irrepsit apud Eusebium; ἣτις ἐστὶν ἡ Βαταναία λεγομένη, pro *Καρναία*: quemadmodum & Hieronymus olim legit, & appellatur *Carnea*; & res ipsa suadet. Neque enim Eusebius hic in eo est, ut nobis explicet quid per *Arabiam* intelligat; sed ut ostendat, quo nomine *Carnaim Astaroth* sua ætate vulgo fuerit appellata, nempe *Καρναία*. Ad minimum habemus hic apud Hieronymum *Angulum Bataneæ*, in quo sita fuerit *Carnaim* vel *Carnea*.

VI. Quo pacto vero ex *Carnaim*, *Carnaja* vel *Carnea* facta sit, facili negotio intelligent, qui non ignorant statum emphaticum dualis pluralisve numeri apud Chaldaeos & quosdam Syros in *aija*,

desinere, uti מַיָּה, *Maija*, *Aqua*; שְׁמַיָּה, *Schemaija*, *Coeli*, &c. Ita enim hic ex Hebræo קַרְנֵי ore Syrizante Καρναία Euf. & *Carneja* Hier. pro quo tamen hic legitur *Carnea*; Quemadmodum scilicet passim in hoc libro diphtongus Græca ΑΙ Euf. apud Hier. per ε simplicem literam legitur, sive ipsius Hieronymi iudicio, sive errore librariorum. In mentem venit hac occasione loci insignis apud Amm. Marcellinum Lib. xviii. cap. 6. ubi se ad locum in Mesopotamia pervenisse narrat, qui ab aquis frigidis *Meja Carire* dicebatur, quod ipsum est Syriacum מַיָּה קַרְנֵי, terminatione utriusque vocis plane Syriaca, vel, si pressius malis, Maronitica.

VII. Videamus & Ανοθη-Γαιρ. Euf. Ανωθη-Γαιρ. αὕτη ἐστὶν ἡ Βασάν 'Εἰσὶ δὲ Κώμαι Γαλαὰδ, αἳ ἐλάβετε ἡμῖν Φυλῆς Μανασσῆ· καὶ εἰσὶν ἐν τῇ καλῶν γωνίᾳ τῆς Βατανάϊας. Hier. *Avoth-Fair*, quod interpretatur ἐπαυλὶς *Air*. Hæc est in *Basan*, in qua sunt vici sexaginta in monte *Galaad*, qui ceciderunt in sortem dimidia tribus *Manasse*. qui locus nunc vocatur *Golan* in terra *Batanea*.

VIII. Hic rursus habemus τὴν καλῶν γωνίαν τῆς Βατανάϊας, i. e. sic vocatum *Angulum Batanae*, vel ut Hier. qui locus nunc vocatur *Golan* in terra *Batanea*; manifesto librariorum errore in voce *Golan* pro γωνία, vel *Angulus*, quemadmodum ipse in superioribus reddidit *Angulus Batanae*. Videtur Librarius aliquis quidam inaudivisse de *Golan*, *Gaulan*, vel *Gaulanitica*, quorum illud urbis, hoc regionis nomen est; & inde fecisse *Golan*, quemadmodum & in *Notitia Antiqua*, κλίμα Γαυλάνης occurrit, pag. 6. & paulo melius κλίμα Γαυλάνης; pag. 60. utrumque pro Γαυλάνης, in *Parergo* Caroli a S. Paulo.

IX. Sed & aliud mendum occurrit in ἐπαυλὶς *Air*, pro *Fair*. Ex quo proptremo loco tamen supplere licebit lacunam, quæ est apud Hieronymum, in descriptione *Basan*; Hanc autem *Machati* cognominavit *Avoth-Fair*, h. e. ---- &c. Rescribatur nostræ criseos periculo, vel potius Autore Hieronymo, hoc est ἐπαυλὶς *Fair*. Sed & apud Euf. pro Ανωθη, legendum Ανωθ; ubi ultimum ω nasci potuit ex sequenti nomine Γαίρ, quod aliquando scriptum suspicamur ΕΓαίρ, & sic τῷ ε resupinato factum esse ω.

X. Sic

X. Sic ergo loca illa de *Angulo Batanae* agentia utcunque emaculavimus, rem ipsam tamen nondum ostendimus; In qua explicanda si forte a recta linea aberremus, audacioris conjecturae veniam petimus.

XI. Sententia nostra hæc est; ἡ Γωνία τῆς Ἀραβίας ἢ τοῖς Βαταναίαις, *Angulum Arabia* vel *Batanae* regionem esse urbis *Carnaim* vel *Astaroth-Carnaim*; quæ urbs Rabbiniis sequioris ævi dicta fuerit כפר קרנים *Caphar Carnaim*; Græcis Κώμη Γωνίας, Latinis *Vicus Gonies-as*. De Hebræo nomine locum observavit Cl. Lichtfootus, *Decade Chorographica* Marco præmissa cap. 7. §. 5. כפר קרנים כנרת שאן *Caphar Carnajim*, inquiunt Hierosolymitani, est ejusdem conditionis cum *Bethsheane*, id est, Juris Ethnici, ut à decimatione liber esset. Græcum nomen in *Notitia Ant.* occurrit pag. 51. Κώμη Γωνίας, subjecta provinciæ *Arabiae*: Latinum pag. 60. voce composita *Comogonias*, ubi pariter ad *Arabiam* refertur, & quidem *Sedem quartam*, quæ erat *Becerræ*, vel potius *Bostre*, cui subjectæ *Adra*, *Medava*, *Gerasa*, *Nevi*, *Filadelphia*, *Ebus*. &c. ut supra visum.

XII. Sed parum fuerit omnia hæc loca inter se contulisse, nisi etiam rationem reddamus, cur כפר קרנים cum Κώμη Γωνίας comparemus. De כפר & Κώμη nulla est difficultas; neque vero etiam major erit, si voces קרנים & Γωνίας recte consideremus. Scilicet radix קר proprie & primario significat *Radiavit*, *Radium emisit*; unde קר *radius*, & quod radii instar ex capitibus animantium enascitur, Κέρας, *cornu*, *horn*. Cum vero ex concursu duorum *radiorum*, vel, uti vulgo loquimur, *linearum*, nascatur *Angulus*; hinc Hebræum קרן, & maxime duale קרנים *Angulum* significat: Sic vulgo apud Rabbinos קרן המזבח *angulum altaris* notat, & קרנות *compita*, *bivia*, *trivia*, quando plures viæ in unum centrum, atque ita *angulos* vel *angulum* concurrunt. Unde יושבי קרנות qui in *angulis* i. e. *compitis sedent*, ad res novas five explorandas five enarrandas, i. e. homines otiosos, rumusculis captandis, narrandisve deditos. Videantur Lexica Buxtorffii, & Castelli, ut & Bocharti *Phaleg*, libro. 11. c. 22. ubi ex Geographo Nubiensi celebre in Arabia Felici oppidum profert, quod *Carn-ol-mansili* appellatur, ita dictum quod in bivio situm sit, five in concursu viarum, quarum

una, *Mecca* venientes Orientem versus ducebat *Taipham*, altera *Sanaam* ad Meridiem; unde, ut Vir summus ait, est ratio nominis.

XIII. Quid alii de significato nominis *Carnaim* in Batanæa dixerint, minime quidem ignoramus, & legi potest apud *Castellum*, de duobus scopulis *Cornuum* instar eminentibus, inter quos *Carnaim* sita fuerit: id quod confirmari videtur 2 Macc. XII. 21. ubi *Carnion*, (quod est ipsum nostrum *Carnaim*, uti 1 Macc. v. 44. appellatur) occurrit, χωρίον δυσπολιόρκητον καὶ δυσπρόσιτον, locus oppugnatus difficilis & qui difficiles aditus haberet, διὰ τὸ πάντων τόπων στενότητα, ob omnium locorum angustias; quod sane fieri non potuit, sine præruptis montibus, inter quos urbs sita fuerit. Nobis tamen altera ratio magis placet; quo jure, vel qua veri specie, æqui Lectoris erit arbitrari; Hac igitur hypothesi, tanquam fundamento innixi, ita existimamus: *Carnaim*, vel *Astaroth-Carnaim* sedem olim *Rephaim* vel Gigantum, ac deinde Regis Ogi, Metropolim fuisse totius Batanææ, & nomen quoque seidem, vel certe maximæ ejus parti dedisse, ita ut insignis pars Batanææ inde Hebraice *Carnaim*, certe Græcis Latinisque Γωνία, *Angulus Batanææ* vel *Arabia* vocaretur: atque adeo urbs *Carnaim*, quæ ab *Angulo* nomen ducebat, in regione ejusdem nominis sita esset.

XIV. Quod si tamen hæc nostra conjectura de *bivio* minus placeat; aliam dabimus. Strabo & alii mentionem faciunt locorum in Syria, qui itidem ab *Angulo* nomen ducant. Ille Lib. XVI. Duo sunt, inquit, Montes qui eum faciunt, quæ *Concavus Angulus* dicitur, quasi inter se pares, *Libanus* & *Antilibanus*, paulo ultra mare incipientes: *Libanus* ultra *Tripolitanum* mare, circa *Dei Faciem*: *Anti-Libanus* ultra mare *Sidonium*: desinunt vero ad *Arabia* montes qui sunt ultra *Damascum*, & eos qui ibi *Trachonitæ* dicuntur. Locum hunc debemus Bonfrerio, qui illum allegat in *ANTI-LIBANUS*. Liquet vero ex illo, extremam Vallem *Damascenam* nomine *Anguli* olim venisse.

XV. Obscuriora sunt quæ in *Notitia Antiqua* occurrunt p. 50. *Provincia Phœnicia Paralus*.

1 *Tyrus Metropolis*.

2 *Sidon*.

9 *Botrys*.

10 *Vicus Gegartha*.

3 *Pto-*

3 *Ptolemaïs.*4 *Berytus.*5 *Biblus.*6 *Tripolis.*7 *Arca.*8 *Orthosias.*11 *Aradus.*12 *Antaradus.*13 *Paneas.*

14 Γονασίτιοι σάλτων.

15 *Villa Politiana.*16 *Villa Trieris.*

Ex inscriptione & ex vicinis locis omnino liquet, haud procul mari Syriaco etiam oppidum fuisse, quod nomine *γωνίας* vel *Anguli* insignitum erat; sedes Episcopalis. Rursum ibidem: *Provincia Phœnicia Libanēsia.*

1 *Edesa Metropolis.*2 *Laodicea.*3 *Heliopolis.*4 *Abilla.*5 *Damascus.*6 *Clima Jambrudorum.*7 *Euarius sive Justinianopolis.*8 *Palmyra.*9 *Clima Magludorum.*10 *Saltus Gonaiticus, Σαλτον Γοναιτικού.*11 *Salamias.*12 *Clima Anatolicum.*

En iterum *Saltum Gonaiticum* vel *Angularem*, non in Phœnicia Maritima, sed in altera Libanēsia, quæ longe ultra Damascus in Syriam & Arabiam recedebat; ita ut etiam Palmyram comprehendat: unde non immerito quispiam suspicetur, hunc *Saltum Gonaiticum* esse *Angulum* illum *Cavum* ex concursu Libani & Anti-Libani ortum, de quo Strabo agit. Quicquid vero ejus sit, conjicere etiam licebit, *Carnaim in Batanaea* similiter dictam esse Regionem & Urbem a concursu Montium Basan & Hermon, vel Trachonis.

XVI. Atque hæc sunt B. L. quæ de *Angulo Batanae* in præfenti dicere habemus; quæ si nunc vel Veterum Scriptorum, vel nostræ lectionis defectu, obscuriora sunt, erit forte tempus quo major lux affulgebit, si quando alii Viri Docti, majori quam nos apparatu instructi rem aggrediantur.

XVII. Amplissimus quidem hic sese campus nobis aperiret, in quem evagaremur, si de *Cornubus Moſis*, vel potius *radiata* ejus *facie*, & hinc enata fabula *Bacchi*, & id genus aliis, agere volupe esset: sed non lubet aliena describere & bene dicta repetere, præsertim cum apud Euf. & Hier. fatis superque sit, quod agamus.

J. R H E N F E R D I I
E P I S T O L A ad A M I C U M
D E
O R I G I N E & S I G N I F I C A T U
v o c i s A T T A .

S. P. D.

Quod ex me nuper quærebas, Vir integerrime, cum deambulatum processeramus, quænam conjecturæ meæ de veteribus Frisiorum *Attis* ratio sit, quibusque argumentis illa confirmari posse videatur, etsi tibi satis tunc temporis explicuisse puto; tamen quoniam loca ipsa inspicere velle dicebas, quo melius de re tota judicare posses: visum est faciendum, ut & illorum tibi indicium facerem, & rem ipsam paullo altius repeterem, summaque, qua possem, brevitate explicarem. Quod tamen priusquam aggredior, illud Te etiam atque etiam monitum velim, non esse cur istius pariter à me rationem exigas, quod *Attis* illis Amplissimos Viros, Prætores, successisse scripserim; quoniam quicquid ejus est, à festinanti calamo ortum est, aberrantis memoriæ ductum secuto. Quamobrem verba illa hoc modo corrigas, inque posterum legas velim: *Quorum locum nunc Judices vicani obtinent, qui vernacule Dorp-regters appellantur.* Quippe Prætores, *Grietmannen* / id est, *Magnates* dicti, flos ipse nobilitatis atque gentis Frisicæ, qui in suis quique territoriis amplam jurisdictionem exercent, & ad clavum Reip. sedent, summisque in illa honoribus funguntur, tantum sane, ut nunc comperi, *Attis* præstant, ut si quis volens, sciens, quod mihi aliud agenti excidit, illorum originem ab his repetere instituat, in dignitatem illorum omnino injurius sit censendus.

Primo itaque, ut rem ipsam agam, *ATTA* antiquissima vox est, qua non modo Gothi; Germani, & Græci quidam, alii-que populi olim *Patrem* designarunt, sed ipsi inprimis Frisii, etsi sono paululum inflexo, etiamnum utuntur. Testis nobis locuples

ples est vir πολυγλωττότατος, Hieronymus Megiferus, qui in *The-
sauro Polyglotto*, seu *Dictionary Multilingui*, in compendio *Pa-
trem* Gothice *Atta*, Vasconice *Aytéa*, Cantabrice *Ayta* & *Aydéa*,
Thessalica ἄττα, &c. vocari tradit. Et ne forte hujus viri au-
thoritatem, etsi præter meritum, tamen quia in vulgus minus
notus est, in dubium voces; de quibusdam linguis id singulatim
adsertum dabo.

Quod itaque Thessalis *Patrem* ἄττα vocari ait, facile, opinor,
admiserit, quisquis Hesychium audiet, cujus hæc sunt verba :
ἄττα . . . ἡ καὶ προσφώνησις φιλοφρονητικὴ νέεσθαι πρὸς πρεσβύτερον ἢ τρο-
φέα, ὡς ἡ πάππα πρὸς τὸ πατέρα. *Atta*, etiam vox est, qua junior
senem nutrimentumve blande compellat, quemadmodum (voce) πάππα
Patrem. Fateor equidem, non hic ipsam significationem *Patris*
huic voci adscribi: id tamen liquet, illam neque Græcis igno-
tam fuisse, neque sensu usurpatam longe abeunte ab hoc nostro.
Facileque fieri potuisse existimamus, ut quæ vox quibusdam pri-
mo & proprie *Patrem* designavit, illa ab aliis Græciæ populis
ad eos translata sit, qui vel ob ætatem, vel merita, parentum
loco sunt suspiciendi: cujus ratiocinationis magnum illum Vos-
sium, virum in hoc genere exercitatissimum, auctorem habe-
mus, qui in simili prorsus argumento, *nec mirum*, inquit, *si vox,*
quæ Græcis Patrem notet, Latinis notet Nutrimentum. Vide Lex. E-
tymol. ad vocem *Pappare*. Id quod amplius confirmatur eo, quod
idem Hesychius *Patres* alia dialecto, Cretensium nempe, *ιέτλας*
appellari tradit; scilicet eadem ratione, qua Gothicum *Atta*,
Cantabris in *Aita*, & Frisiis denique mutatum in *hapte* vel *hepte*.

De Gothica vero lingua res longe evidentior est, & extra
omnem dubitationis aleam collocata, posteaquam versio quatuor
Euangeliorum, ab Ulphila Gothorum Episcopo, ut doctis vi-
detur, adornata, à Cl. Junio edita est, in qua exemplorum ab-
unde occurrit, uti loca omnia conferenti, in quibus Græcum
πατὴρ legitur, ad oculum constare potest.

Nec minus de Cantabris certum est, quorum vocabula-
rium quoddam una cum oratione dominica Bonaventura Vul-
canius exhibet, de *literis & lingua Gothorum*, pag. 92. Quem-
admodum etiam de Tartaris liquet, non solum Doctissimo Arn.

Bootio

Boosio in *Lexico Orientali* M. S. quod asservamus, sed & Oratione Dominica, plenam illius rei fidem faciente. De quo ne dubites, dictæ Orationis initium tribus illis linguis hic representare juvabit. Id sic habet

Gothice: *𐌰𐌹𐌸𐌰* unsar / *thu in himinam.*

Cantabrice: *Gare, AITA, ceruë tan aicena.*

Tartarice: *ATA visoum, ki kokta sen.*

& denique Turcice: *Bisoum ATAMUS* &c:

Imo vero etiam priscis quibusdam superioris Germaniæ populis eodem significatu vocem hanc usurpatam fuisse, illud indicio est, quod etiamnum Francofurti & in vicinia inter Judæos, veteris Teutonismi in multis tenaces, in usu sit; quemadmodum non solum istic loci sæpius, quando cum Judæis agebam, observare memini, sed vel Leovardiæ animadverti potest, ubi Judæorum parvuli patres suos vix aliter, quam *Ette* compellare solent. Sed neque tute, ignoras, Helvetios in Symbolo Apostolico eandem vocem retinuisse, & hæc ejus verba, *consedit ad dextram patris sui cælestis*, hoc modo exprimere: *Ist geseßen zur rechten seines Hünlischen Atten.* De Frisiis vero ipsis quid dicam, qui si suo idiomate *Patrem* nominatum velint, *Patte* dicunt? Adeo scilicet late patuit olim hujus vocabuli usus, ut per Græcos, Gothos, Frisios, Helvetios, Cantabros, & Tartaros denique, atque adeo tantum non universam se diffuderit Europam.

Deinde vero illud observari velim, quod non minus certum est, *Patris* nomen olim apud cultiores nationes eximiae dignitatis atque excellentiæ fuisse. Id de Romanis minime necesse erit prolixè probare, cum nemo, qui modo Latine callet, adeo harum rerum ignarus esse possit, quin illud simul norit, eos qui à Romulo in regis atque urbis consilium primum adhibiti sunt, non modo ab ætate, & quæ illam comitatur, prudentia, *Senatores* dictos esse, sed honoris etiam causa *Patres*. Livius de illorum origine agens, *Patres*, inquit, *certe ab HONORE patriciique progenies illorum appellati.* Id quod adeo certum est, ut haud sciam, an Cicero, quoties in Senatu diceret, illum alio, quam *Patrum Conscriptorum* nomine, honoris causa compellarit. De *Patris* autem *Patria* titulo quid dicam, qui cum primum ob singularia maxi-

maximaque in patriam beneficia conferri soleret, deinde ab ipsis Cæsaribus non modo libenter est admissus, sed quandoque etiam percupide atque ambitiose expetitus.

Verum cum hæc in vulgus nota sint, de Hebræis, opinor, potius ut dicam expectabis, ut quo loco *Patris* nomen apud illos fuerit, intelligas. Ac ne quid de *Prophetis* dicam, qui hoc nomine quandoque honorantur, ipsi civitatum *Principes* illa sæpius veniunt intelligendi. Ita sane i Chron. II. & IV. אב *Pater* aliquoties pro *Principe* adhibetur. Cap. II. commate 42. *Filii autem Calebi, fratris Jerachmaëlis, Mescha primogenitus ejus: ipse Pater Siphæorum, id est, Princeps; auctoribus præstantissimis Judæorum & Christianorum interpretibus. Chaldæus Paraphrastes à Doctiss. Bekkio editus: רב הון ד'פא' Dominus Siphæorum. Eodemque modo Cap. II. 50. 51. 52. IV. 4. & 18. R. Salomo Jarchi Cap. II. 24. illud Pater Tekoa, exponit שר של עיר תקוע Princeps civitatis Tekoa, quæ erat tribus Jephudæ: & vers. 42. הוה ז'ה' hic fuit Pater Ziph, שר של ז'ה' ו'גו, id est, Princeps Ziph, & princeps omnium filiorum Maresa, & princeps Hebronis, quarum urbium nomina in libro Josue expressa leguntur &c. Quam significationem vocis אב Patris pro שר Principe, adeo urget, ut hanc generalem regulam tradat: Quotiescunque hic loci nomen אב PATRIS occurrit, id de PRINCIPLE ejus, quæ sequitur, urbis est accipiendum. Adstipulatur R. Salomo Ben Melech, in Michlal Jophi, ad i Chron. II. 50. Major, inquit, seu Prior vocatur אב Pater, qf. d. Dux. Major enim est, sicut parens, qui filio est dux atque præfectus: idem quoque sensus est, quod versu seq. dicitur, Pater Bethlehem, Pater Beth Gader. Sed ipsum Cl. Bekkium consulas, ad loc. cit. Neque vero Christiani hic dissentiunt. Videatur Vatablus, ad Cap. II. 42. Ipse fuit Pater &c. Hebraismus, (inquit) fuit Princeps habitantium in Ziph, & civium Urbis Maresab, & Princeps Hebron. Et Cap. IV. 3. Patris Etam, id est, inquit, Principis illius loci. Pater pro Principe etiam in sequentibus locis sumitur. Quam adeo interpretationem neque Belgæ Interpretes in notis repudiant, ad Cap. II. 21, Dat is / na sommi- ger geboelen / so veel als Hoofd / Overste / Regent. Also in verscheydene volgende plaatsen.*

Si vero sequioris ævi historiam Judæorum consulamus, non mi-

M m m m m

nus

nus honorificum fuisse deprehendimus *Patris* titulum, ceu qui illi datus est, qui *Principi* proximus, secundum in Senatu ordine & dignitate locum obtinebat. Nimirum supremo populi Judaici Senatui, qui Magni *Synedrii* nomine vulgo notus est, rei que summæ primum præerat, pacisque & belli consilia moderabatur, extremis vero temporibus, republica jam ad interitum vergente, res religionis maxime tractabat, & juri dicundo docendoque præerat, tres summæ dignitatis Viri præfecti fuerunt. Horum primus **נשיא** erat, quem si Romane loquaris, *Principem Senatus* commodissime dixeris. Huic qui dignitate proximus erat, illique in Senatu dextrum latus claudebat, **אב בית דין** vocabatur, quasi *Patrem Judicii* dicas, quia ejus erat primo loco discessionem facere, & sententiam ferre in causis controversis. Tertius **חכם** erat, id est, *Sapiens* seu *Doctor*, cum quo de rebus agendis consultabant. Quæ de re præ cæteris Coccejum videre potes, fusius hæc ex ipsis Hebræis differentem, ad Cod. *Sanhedrin*, Cap. IV. §. 3. Adeo sc. honoratum apud Hebræos nomen *Patris* fuit, ut qui olim primus, & dein primo proximus erat, illo ornaretur. Quo etiam illud referendum est, quod inde a Prophetarum excessu, ipsos *Synedrii* Præsides, aliosque summos populi Rectores Doctoresque generali nomine *Patres* appellent, unde liber, qui illorum Apophthegmata continet, **פרקי אבות** *Capitula Patrum* inscribitur. Ad Christianos vero si pergamus, quam latus sese differendi campus nobis panderet, si de Ecclesiasticorum fastu agere luberet, quibus præ cæteris *Patrum* nomen arrisit? Neque enim aliud *Abbates* & *Papæ* sonant, ut de noto omnibus *Patriarcharum* titulo nil dicamus. *Abbas* à Syriaco **אבא** *Abba* est, & hoc ab Hebræo **אב** *Abb*; quorum utrumque *Patrem* sonat, uti Marc. XIV. 36. & Rom. VIII. 15. videre est. Sed id nominis Episcopi & Monachorum antistites sibi sumserunt. Indidem vero etiam Græcum **πάππας** & **πάππας** formatum; quemadmodum ex **מן** *Mater*, *Mamma*, & ex nostro **ἄττα**, *Tata*. Quod cum aliquamdiu commune Episcoporum nomen esset, tandem Romanus, qui se pro Deo in terris gerit, sibi soli vindicavit, ut per excellentiam *Papa* dicatur.

Ex quibus omnibus tandem satis, opinor, perspicis atque intelligis, unde mea illa de voce *Atta* conjectura nata sit, quibusque

que rationum momentis nitatur. Quæ si tibi aliisque minus probabitur, facile fero; neque mihi boni *Atta* tanti erunt, ut de illis cum quoquam contentionis ferram reciprocare velim, præsertim posteaquam didici, in Frisia inde ab ultima hominum memoria non fuisse illos eo loco, ut cum illis, qui Romanis aliisque populis honoris causa *Patres* audiverunt, magnopere videantur comparandi. Quod cum ego aliquando existimarem, magnificeque admodum ex specioso nomine de illis sentirem, facile, credo, vel me tacente existimabis, id errorem meum non parum promovisse, ut sc. Amplissimos & Nobiliss. Prætores, quorum in Frisiis maxima auctoritas, illis scripserim successisse, cum tamen uti etiamnum, ita olim multis modis fuerint distincti. Id unum adhuc monere liceat, neque me solum, neque primum esse, qui *Attas* à Gothico *Atta* derivandos, censuerim. Fecit enim idem multo ante Vir Clariss. & de Gothica antiquitate meritissimus, *Franc. Junius*, Fr. F. qui Gothicam Evangeliorum versionem, una cum Lexico Gothico edidit, ubi ad vocem ATTA, *Pater*, hæc commentatur: „Cantabris *aita*, veteris quoque linguæ Frisicæ tenacibus *hæpte* / *hepte* / *tepte* / etiamnum hodie est *Pater*. „Immo & *Judices* iisdem Frisiis dicuntur *atten*. Hinlopiensibus „verò Frisiis *ate* peculiariter nuncupatur *Avus*. Huc refer illud „Pompeji Festi: *Attam pro reverentia seni cuilibet dicimus, quasi eum Avi nomine appellemus*. Hesychius quoque author est *ἄτας* à Crentensibus dictos *τὰς πατέρας*. Interim omnia hæc magnam habent affinitatem cum Græco *ἄττα*. Quâ voce non modo ætate provectiores à junioribus, verum etiam Altiores ab Alumnis olim nuncupabantur. Vide quæ Henr. Stephanus de hac voce annotavit in Appendice sui Thesauri. Vide quoque Vossii etymologicum in *Tata*. Tantum est, Vir amicissime, quod de *Attis* repetendum duxi. Quod si non omnino displicebit, gratum habebō. Sin vero; neque id multum morabor. Facilis mihi levissimæ conjecturæ jactura; operamque dabo, ut propediem, quæ magis ad tuum aliorumque gustum futura sint, ex Hebræorum monumentis depromam. Interea vale, & quod facis, mihi favere perge.

§. I.

II. In Orthographia spectandæ sunt literæ & puncta.

Arabes vulgo viginti & octo literas habere dicuntur, sed perperam. Quemadmodum enim apud Hebræos punctum *Dages* & *Mappik* literis כפר & ה/ impressum, numerum literarum non auget, ut viginti & octo vel novem sint: ita quoque punctum sex septemve Arabum literis additum, illarum prononciationem quidem non nihil immutat, numero vero ipsi

Ajim, Sfad, & Te; quarum pronunciatio ab earundem pronunciatio-
 teri Hebræa procul dubio nihil discrepat: Quibus quando punctus superad-
 datur, ut scribantur. *Dhsal, Cha, Da, Gain, Dad,*

Quo modo Arabes Christiani & Judæi has posteriores literas scribere & ab alteris illis distinguere soleant, Cl. *Erpenius* docet, Gramm. Arab. pag. 11. 12. & hunc Cl. *Pocockius* in textu Arabico commentariorum *Maimonida* exprimendo observat. Verum cum illud in quibusdam literis insignem confusionem pariat, quando Judæi *Cha* & *Gain* per *Caph* & *Gimel* punctata reddunt, ut literæ radicales prorsus permutentur: nos in Arabicis exprimendis illud perpetuo observabimus, ut iisdem literis punctum tantum inscribamus, & hoc pacto ab alteris distinguamus.

Illud addere liceat, non tantum Arabes ח & ע duplices habere, sed etiam ipsos veteres Hebræos, qui ח aliquando ut *Cha* Arabum pronunciarunt, & ע ut *Gain*, quemadmodum ex nominibus propriis apparet, in quibus οἱ LXX. illas per Χ & Γ Græcum expresserunt, ut in חם Χάμ, עמרה Γε-μόρρια, רעו Ραγαῦ, צער Σεγῶρ &c.

IV. In

IV. In derivatione vocum Chaldaeo-Syrarum & Arabicarum ex Hebraicis, literæ omnes sunt mutabiles.

V. Literæ ejusdem organi, ejusdemque classis (ut sunt quiescentes אהו vel או) nec non linguales cum dentalibus, inter se permutantur.

Hæc doctrina de permutatione literarum magni usus est & necessitatis in variarum dialectorum vocabulis ad unam radicem Hebræam referendis; nec minorem usum præstat in linguis occidentalibus ex oriente derivandis: ut hoc argumentum accuratam tractationem in Grammaticæ Harmonicæ initio requirere videatur. Sed exstat jam insignis tabula de mutatione literarum Hebræarum apud Chaldaeos & Syros, præmissa *Lexico Majori Buxtorffii*: ut de hoc argumento hic loci nihil agere sit necesse. De iis paucula delibasse sufficiat, quæ suo sese usu in sequentibus commendabunt.

VI. Hebræi *He* amant, reliqui vero cognati populi illud oderunt, ac proinde ejus loco in formatione vocum *Aleph*, & aliquando *Tan*, usurpant, ut:

Arab.	Syr.	Chald.	Hebr.
حكمة	ܡܚܡܬܐ	ܡܚܡܬܐ	חכמה
افقر	ܐܦܩܪ	ܐܦܩܪ	הפקר
	ܠܦܩܪ	ܠܦܦܩܪ	התפקר
فقرت	ܦܦܩܪܬܐ	ܦܦܩܪܬܐ	פסקרה

Idem ergo *ת* He Hebræorum contingit apud Chaldaeo-Syros & Arabes, quod H. Latino apud Gallos, qui illud in principio vocum fere omittunt. Similiter quidam Germaniæ populi illud negligunt. ut quum Melanchthonem vocant & scribunt *Erz Philippus*. Et notus in Belgio jocus in quosdam, qui illud cum spiritu leni fere constanter permutant; *Mijn Cer de Hondfanger* / pro *Mijn Heer de Ontfanger* &c.

Quod in Chaldaicis apud Danielelem & Esram in nominibus femininis & conjugatione Aphel aliquando He retineatur, id ex Hebraismo remansit his scriptoribus vernaculo, ad purum vero Chaldaismum minime pertinet.

XII. Hebræi literam *Nun* oderunt, adeoque vel plane illam omittunt, vel *Mem* loco ejus usurpant: E contrario Chaldaei, Syri, & Arabes *Nun* amant, adeoque illam loco *Mem* Hebræorum recipiunt, vel retinent, aut ex Dages forti Hebræorum restituant, vel denique de integro adsciscunt:

M m m m m 3

Arab.

Arab.	Syr.	Chald.	Hebr.
مرغليين	...	רגלן	רגלים
ملكين	ܡܠܟܝܢ	מלכין	מלכים
انفقر	...		הפקר
ينفق	...		יפקר
يفقدون	ܢܦܩܘܢ	יפקדון	יפקדון
أنت	ܐܢܬܐ	אַנְתָּ	אַנְתָּ
انت	ܐܢܬܐ	אַנְתָּ	אַתָּ
انتم	ܐܢܬܡ	אַנְתֹּן	אַתֶּם
هم	ܫܡܗܢ	הֵנּוּ	הֵם
فقدتم	ܢܦܩܬܡ	פּקדַתֶּם	פּקדַתֶּם

Arabes tamen in pronomibus pluralibus masculinis secundæ & tertiæ, & afformante secundæ masc. pluralis *Mem* retinent, quemadmodum ex postremis exemplis est videre.

Nun illud Græcis Latinisque cum in vocibus ex oriente derivatis, tum in vernaculis pariter adsciscitur, etsi ante alias labiales rursus in *Mem* mutatur, ut à Chaldaïco ܡܢ fit ζῶγω, ζεύγνυμι, *jugo, jungo*. ܠܦܝܪ ܠܐܢܦܐܝܝܬ, ܠܐܡܦܐܝܝܬ, *Lampas*. ܡܦܦܝܬ *Spongia*. ܐܡܒܘܒܐ *Ambubaja*. ܠܝܢܓܐ *Lingo, Lingua*. Sic λήθω, λαμβάνω; λήβω, λαμβάνω; *Fido, findo; Tundo, tundo; Scido, scindo, Schnyden*.

VIII. Vocales Hebræis & Chaldæis sunt decem, quantitate longæ vel breves; Syris quinque tantum, cæque, nisi forte Zkopho excipias, ancipites: Arabibus denique tres tantum, sed quæ pronuntiatione quinque sonos æquant.

Hinc liquet Scripturam matris Hebrææ esse omnium linguarum perfectissimam, quæ non modo omnes sonos pingit, sed etiam diversam eorundem quantitatem diversis figuris exhibet. Ad hanc perfectionem proxime accedit, tanquam primogenita, Chaldæa, quantum quidem ejus in Daniele & Ezra occurrit; etsi discrimen illud quantitatis non æque religiose observat, sed longas & breves sæpe promiscue usurpat, de quarum valore adeo ex formæ analogia est judicandum. Inde vero longius abeunt Syri, qui tantum quinque figuras vocalium habent, de quibus ex Chaldaismi analogia existimandum est. Omnium imperfectissima scriptura est Arabica, quæ quin-

quinque sonos tribus tantum characteribus exprimit, & *Phatah* suum nunc ut *a* purum, nunc *e*, vel *a* cum *e* mixtum sonare jubet, ut Græcorum *η*, & *Dhamma* aliquando per *o*, aliquando per *ou* effert.

Cum vero Arabes tantum tribus punctis utantur, hinc lectio apud illos difficillima nasci videtur, neque nisi ob ipsis vivis Arabibus recte addisci posse. Sed nihil causæ est, cur illa difficultas quemquam ab hujus linguæ studio absterreat, cum ipsi Arabes pro locorum & dialectorum differentia easdem vocales in iisdem vocabulis diversimode pronuncient, adeo quidem ut te- se Cl. Ravigio, orientales & occidentales, etsi easdem voces iisdem literis & punctis scribunt, scriptasque intelligunt, tamen sæpe ob pronuntiationis diversitatem se inter se vix difficulter intelligant. Neque illa diversitas he- ri aut hodie demum nata est, sed in ipsa Scriptura jam antiquissima illius vestigia apparent. Ita articulus demonstrativus לָּ Ezech. Cap. xiii. 11. legitur per Segol, in אֱלִיבִישׁ / cujus simplex occurrit Job. xxviii. 18. quia scilicet tum pronunciarunt *Elgabis*; & è contrario Prov. xxx. 31. per Patach in אֱלִקִּים *Alcum*, *populus*. Similiter Hieronymus *Kikajon*, vel ricinum Jonæ, Arabibus *Elkeroa* vocari ait, quemadmodum etiamnum hodie Phar- macopolis dicitur, ubi τὸ *El* nihil aliud nisi Arabum articulus לָּ / sed quem in vicina Syria & Arabia tempore Hieronymi *El* pronuncia- bant.

Quoniam vero genuina quarundam vocalium pronuntiatio magnum ad ha- rum linguarum harmoniam ostendendam momentum affert, de quibusdam hic paucula præfari non abs re erit. Itaque.

IX. Neque *Kametz* Hebræorum & Chaldæorum *a* purum sonat, neque Syrorum *Zkopho o* purum, sed utrumque *a* ob- scurum, sive ex *a* & *o* mixtum, quemadmodum sc. multi Germaniæ populi, & in Belgio quoque Transisalani & Gro- ningani vulgo suum *a* longum efferunt, in *Abend* / *Vader* &c.

Hanc pronuntiationem Cl. *Swenterus* in peculiari dissertatione istis vocalibus solide asseruit; quæ neglecta mirum quantum omnia in his dialectis con- turbat; si vero recte observetur, magnam iisdem lucem affundit. Itaque nos quoque in sequentibus, ut scapham scapham dicamus, pro *Zkopho*, *Reb- hozo* &c. potius *Zkapha*, *Rebhaza* &c. dicemus, eâ tamen lege, ut *a* illud obscure more Westphalico pronuncietur.

X. *Fatah* Arabum cum alibi frequentiissime, tum sub præ- formantibus futurorum יָּ per *e* effertur.

XI. Arabum *Kesre*, quibusdam Arabibus etiam per *e* pro- nunciatur.

Ita

Ita Cl. *Cellarius*, *Sennertus*, aliique ex *Gabriele Sionita*, & *Johanne Hesronita*. Quod facile credimus, ob dialectorum varietatem. Neque ipse *Erpenius* diffitetur, in *Alphabeto Arabico* præmissa *historia Josephi*.

XII. *Scheva* Hebræis, Chaldæis & Syris duplex est, mobile & quiescens; Arabibus unum tantum, quiescens illud, quod *Gjesm* dicunt, mobile vero nullum.

Syri tamen nullam ejus notam habent, sed tantum ex analogia Hebraismi & Chaldaismi literas vocali carentes cum antecedentes vel sequente syllaba jungunt.

XIII. Hebræi, Chaldæi & Arabes *Dages* forte habent, quod literas quibus imprimitur, geminandas esse docet; Syri illud non agnoscere dicuntur.

Arabes illud *Tesdid* appellant, quasi *corroborationem* dicas. Etsi vero hodierni Syri, testibus gravissimis Viris, illud negligunt. mirum tamen sit, Veteres illud non habuisse, in אכא Αββα, זכי Ζαχχαῖος, לבי Λεββαῖος, aliisque gemina consona expressis, quæ tempore Servatoris nostri Syriaca fuisse nemo, credo, negabit.

XIV. Apud Hebræos & Chaldo-Syros sex literæ כפח נגד punctum accipiunt ad sibilum vel adspirationem tollendam; apud Arabes vero totidem literæ punctum recipiunt, quod sibilum illum addit, vel alia ratione pronuntiationem immutat.

Hebræi punctum illud ventri literæ inscribunt, Syri vero superne adscribunt. Utrumque non tantum, ut vulgo putant, adspirationem tollit, sed etiam sibilum, tribus illis נגד naturalem. *Gimel* enim naturaliter efferendum est uti G Gallicum ante e & i; *Tau*, cum forti sibilo, leniori tamen, quam quem Judæi Germani adhibent, qui hanc literam plane cum S confundunt; Et hoc rursus lenior est sibilus כּ Daleth.

Quæ observatio eo facit, ut intelligamus, quo pacto *Zajin* & *Schin*, vel potius *Sin* Hebræorum, in reliquis dialectis in *Daleth* & *Tau* mutantur, literas scilicet in quibus aliquis adhuc sibilus manet. Unde Arabes, in literarum sonis distinguendis accuratissimi *Daleth* & *Tau* ex *Zajin* & *Sin* ortis, punctum addere solent, qui sibilum illum ex parte conservet, & *Dhsal* ac *Thse* appellant.

Arabes similiter sex literas punctulo notant, *Dalet* & *Tau*, ad sibilum indicandum, ut diximus; *Sfade* & *Tet*, ob eandem rationem, quas tum fere ut *Daleth* blæsum efferunt; *Het* & *Ajin* denique ad aspirationem augendam, quarum illam tum fere ut *Chi* Græcum efferunt; hanc ut G nostrum, quemadmodum jam supra notavimus olim in multis vocibus à LXX. expressas

fas esse. Quæ observatio in etymis linguarum occidentalium magni est usus. Ita Hebr. גור / (Arab. غور) *Gor, Gorium, Corium.*

XV. Apud Hebræos, Chaldæos, & quandoque Syros, literæ *He* finali & mobili punctum imprimitur, motus actualis indicium; Apud Arabes vero eidem *He* duo puncta inscribuntur, quæ per *Tau* pronunciandum esse indicant.

Pronunciatio *He* finalis fœminini per *Tau*, non nisi in lectione sacra & erudita obtinet, quemadmodum quidem ex oculatis auritisque testibus accepimus; Vulgo enim in quotidiano sermone negligitur; ut *He* femininum Arabum, non minus ac Hebræorum, plane quiescat. Ita مَكَّة, مَدِينَة, eruditi quidem legunt *Medinaton, Meccato*; Vulgus vero simpliciter *Medina* & *Mecca* pronunciat.

XVI. Figuræ Accentuum apud Hebræos multæ sunt; Apud Syros & Arabes nullæ. Cum vero Hebræi & Chaldæo-Syritonum in ultima vel penultima habeant, Arabes non nisi in penultima & antepenultima illum agnoscunt.

Quod postremum de erudita lectione potius intelligendum esse arbitror, quam de usu vulgi. Judæos enim Arabes sæpius audivimus tonum figentes in ultima. Sic illud אֱלֹהִים U eruditi & in sacris dicunt, *La Iláhon*, vulgo vero *La Iláh*. Sed de iis, quæ hætenus diximus, si quis pleniorē tractationem desideret, illos adeat qui ex professo singularum dialectorum Grammaticas conscripserunt. Nobis hæc hætenus ad nostrum institutum sufficere posse videntur. Quare de aliis Arabum notis Orthographicis Syrorumve literis ἀφώσεως hic loci nihil addemus.

De Mutatione Punctorum vocalium.

XVII. Vocales omnes Hebræorum apud Chaldæos, Syros, & Arabes sunt mutabiles.

XVIII. *Kametz* Hebræorum mutabile penultimæ syllabæ, Chaldæis & Syris mutatur in *Scheva*, ultimæ vero in *Patach*: Arabibus utrumque per *Fatah* exprimitur, ut:

N n n n n

Arab.

Arab.	Ch. Syr.	Hebr.
فقد	פקד	פקד
يقوم	יקום	יקום
مطر	מטר	מטר
ذهب	זהב	זהב
ذكر	זכר	זכר
سلام	שלם	שלום
قلات	חלח	שלוש
علام	עלם	עולם
صدقة	צדקה זדקא	צדקה

XIX. *Kametz* Hebræorum immutabile formæ פקד / ut & formæ פקד / & פקדו Chaldæo-Syris manet, Arabibus vero mutatur in *Fatah* sequente *Elif* quiescente, ut:

Arab.	Ch. Syr.	Hebr.	
ديان	דין	דין	
بقار	בקר	בקר	<i>Bovum</i>
حمار	חמר	חמר	<i>Asinorum</i>
جمال	גמל	גמל	<i>Camelorum</i>
قمار	חמר	חמר	<i>Dactylorum.</i>
صرافي	צדרי	צדף	
كتاب	כתב	כתב	
رحمان	מרחמן	רחמן	

} possessor
vel ven-
ditor.

XX. *Zere* Hebræorum penultimum Chaldæo-Syris abit in *Scheva*, ut:

Ch. Syr.	Hebr.
ספר	ספר
תשע	תשע

XXI. *Zere* Hebræorum ultimum Chaldæis aliquando mutatur in *Chirek* (a); & hinc Arabibus fere constanter in *Kesre* abit, ut: $\text{קָלָקוּ} / \text{קָלָטוּ} / \text{כָּפָתוּ} / \text{יָנְתוּ}$ Chald. $\text{קָלָקוּ} / \text{קָלָטוּ} / \text{כָּפָתוּ} / \text{יָנְתוּ}$ pro $\text{קָלָקוּ} / \text{קָלָטוּ} / \text{כָּפָתוּ} / \text{יָנְתוּ}$. Sic ergo

Arab.	Hebr.
فاقر	פֹּאקֶר
يفقر	יִפְקֶר
فقر	פִּקֶר
مفقّر	מִפְקֶר
يتفقّر	יִתְפְּקֶר
كفف	כָּפַר
كبر	כָּבַר

(a) Neque vero apud ipsos Hebræos exempla defunt (·) in (·) mutati. Sic in Participio præf. primæ conjugationis, $\text{יוֹסֵף} / \text{תּוֹסֵף}$ pro $\text{יוֹסֵף} / \text{תּוֹסֵף}$. Et frequens est oppositio *Zere* & *Chirek* brevis in vocalium permutatione, quemadmodum ex Grammatica Altingii videre licet.

(b) Sciat Lector, loco Arabici *Dhamma* nos hic *Kametz Cathuph* scribere, quod adeo per (o) vel potius (u) legendum erit, *Fusakkid*, *Musakkid*.

(c) Quod si vero ex §. xi. *Kesre* Arabum cum quibusdam legamus ut (e) nulla hic omnino diversitas erit, sed in imperativo Arabum pariter ac Hebræorum dicemus, *Fakked*, & sic in reliquis.

XXII. *Zere* Hebræorum cum sequente *Fod* quiescente, Chaldæis aliquando, Syris longe frequentius, Arabibus fere constanter in diphthongum (ai) mutatur:

Arab.	Syr.	Chald.	Hebr.
	ملحد	מִלְכִּי	מִלְכִּי
	أبي	אִידִין	אִידִה
اي {	أبي	אִידִה	אִידִה
	أنا	אִידִה	אִידִה
	أنا	אִידִה	אִידִה
بين	بين	בִּין בִּינִי	בִּין
هيحل	היכל	הִיכָל	הִיכָל

Arab.	Syr.	Chald.	const. Hebr.	absol.
بيت	ܒܝܬ	בֵּיתָא	בֵּית	בֵּיתָא
انريت	ܐܢܪܝܬ	אֲנִיָּתָא	אֲנִיָּתָא	אֲנִיָּתָא
عين	ܥܝܢ	עֵינָא	עֵין	עֵין
حیل	ܡܚܝܠ	חֵילָא	חֵיל	חֵילָא

Si quis Judæos Germanos loquentes observet, audiet illos *Zere* cum *Jod* quiescente pronunciare veluti *ei* Græcorum, ut jam apud ipsos Hebræos diphthongescat; quomodo cum Chaldæi quoque & Syri pronunciarent, pro *Zere* scripserunt *Patach*. Ut hic eadem sit differentia, quæ inter inferioris & superioris Germaniæ populos, etsi ordine inverso. Ita Belg. *Geest* / Germ. *Geist* & *Gaist*.

XXIII. Pro *Chirek* longo Hebræorum Chaldæi & Syri utuntur *Zere* in conjugatione Aphel; alias fere constans esse solet.

XXIV. *Cholem* Hebræorum immutabile, cujus *Vau* quiescens radicale est, vel ex *Jod* radicali ortum, Chaldæis manet; Syris vero & Arabibus in diphthongum *Au* mutatur: ut

Arab.	Syr.	Chald.	Hebr.	
موت	ܡܘܬ	מוֹתָא	מוֹתָא	מוֹתָא
اوتب	ܐܘܬܒ	אוֹתָב	הוֹשִׁיב	יֹשֵׁב
تورة	ܬܘܪܐ	תּוֹרָא	תּוֹרָא	תּוֹרָא
موعد	ܡܘܥܕ	מוֹעֵד	מוֹעֵד	יֵעֵד
مورد	ܡܘܪܕ	מוֹרָד	מוֹרָד	יֹרֵד
تور	ܬܘܪ	תּוֹר	שׁוֹר	שׁוֹר
	ܐܘܬܘܪܐ	אוֹתוֹרָא		
	ܥܠܘܪܐ	עֲלוֹתָא		

Facilis hæc quoque & proclivis mutatio $\tau\omega$ (ω) in (α) quam apud alios etiam animadvertere licet. Ita Judæi-Germani illud $\tau\alpha\upsilon\eta\upsilon$ $\tau\alpha\upsilon\eta\upsilon$ legunt, *Sauhu vabbauhu*: integræ Germaniæ regiones dicunt, *Daut* / *Braut* / *Graut* / pro *Todt* / vel *Doodt* / *Brod* / *Groß* / &c. Quæ pronunciatio si Bata-

Batavis nostris forte minus suavis videatur, meminerint, qui sciunt, quo pacto ipsi Teutonicum *Galk* / *Malk* / *Smalk* / Saxonice *Solt* / *Molt* / *Schmolt* / tandem more Syrorum & Westphalorum (*av*) efferrant, *Sout* / *Mout* / *Smout*: Quemadmodum vicissim Teutonicum (*av*) sæpissimæ in (*ω*) mutant, cum pro *Rauch* / *Nuch* / *Lauffen* / *Kauffen* / dicunt, *Rooh* / *Ooh* / *Roopen* / *Koopen*.

XXV. Idem *Cholem* immutabile, quod non habet *Vav* radicale, Chaldæis & Syris abit in *Kametz* & *Zkapha*, Arabibus in *Fatab* cum *Elif* quiescente: ut

Arab.	Chald. & Syr.	Hebr.
لا	לא	לא
راشد	ראש	ראש
حاکم	חכם	חכם
عالم	עלם	עולם
الاء	אלה	אלוה
دراع	דרע	זרוע
حمام		חמור
شلام	שלם	שלום
قلات	חלה	שלש
فاقد	פקר	פוקר
فاقدات	פקדו פקדתא פקדח }	פוקרות
قايم	קאם	קם (pro קם)
فاقر		פוקד
تفاقر		התפוקד
الت	אה	אזה
كاس	קס	כום

Sic quoque

Ergo & hic Chaldæo-Syri medii sunt, qui dum suum *Kametz* & *Zkapha*, sono inter (a) & (o) medio efferunt, Hebræorum vocabula leni flexione ad Arabismum derivant, ut *Φωκῆδ*, *Φαῶκῆδ*, *Φῶκῆδ*. Haud secus atque inferioris Rheni accolæ, Ubii mei, alique (o) purum cum (a) miscentes, ex superiori Germania secundo flumine tandem in Bataviam deducunt: *Wo / Wāo / Wāoz / Waar*.

XXVI. *Cholem* Hebræorum mutabile (in nominibus segolatis formæ פֶּקֶד / nec non imperativis & futuris primæ conjugationis) Chaldæo-Syris mutatur in *Kibbutz*, Arabibus vero in *Dhamma*:

Arab.	Syr.	Chald.	Hebr.
قَدَس	ܩܕܝܫܐ	קדשה	קֹדֶשׁ
رَجَز	ܩܝܝܐ	קניא	רָגַז
رَمَح	ܩܡܝܬܐ	קמחא	רָמַח
	ܐܩܝܬܐ	אקחא	אָרַח
أَفَقَد	ܦܩܕܐ	פקד	פָּקַד
يَفْقَد	ܢܦܩܕܐ	יפקד	יִפְקֹד

XXVII. *Schurek* Hebræorum Chaldæis, Syris, & Arabibus aliquando mutatur in *Chirek* longum:

Arab.	Chald. Syr.	Hebr.
فَقِير	ܦܩܝܪܐ	פָּקִיד
عَظِيم		עָצוּם
رَحِيم		רָחוּם

XXVIII. Idem *Schurek* Syris & Arabibus aliquando abit in diphthongum *Au*:

Arab.	Syr.	Hebr.
عَوَظ	ܥܐܘܝܬܐ	עוֹץ
قَوْم	ܩܐܘܡܐ	אֱלֻקִּים
		דִּים

Populus, Prov: 30.

XXIX. Hebræorum Vocales longæ *Kametz*, (a) *Cholem* & *Schurek* Syris præterea etiam aliquando abeunt in *Rebhaza*: ut

קָמֶץ	כֹּהֶם	וָו	חֶם	רֶם	Hebraice.
כֹּהֶם	כֹּהֶם	וָו	חֶם	רֶם	Syriace.
	יְבוּל	יְבוּל	יְבוּל	יְבוּל	Hebr.
	יְבוּל	יְבוּל	יְבוּל	יְבוּל	Syr.

(a) Cum *Kametz* finale Chaldæis in *Patach* muretur, §. xviii. Syri videntur hoc primum more Arabum per *e* pronunciaſſe, §. x. & hinc tandem etiam per *Rebhaza* ſive *e* ſcripſiſſe.

XXX. Hebræorum & Chaldæorum *Patach* in nominibus ſegolatis ex concurſu duorum *ſchevatum* natum, apud Syros manet, vel in *Rebhaza* abit; Arabibus fere conſtans manet, ſed ordinario pronuntiatur per *e*:

Arab.	Syr.	Chald.	Hebr.
كَلْب	כַּלְבָּ	כַּלְבָּ	כַּלְבָּ
نَفْس	נַפְשָׁ	נַפְשָׁ	נַפְשָׁ
فَلَج	פַּלְגָּ	פַּלְגָּ	פַּלְגָּ

XXXI. Hebræorum *Segol* penultimum in nominibus ſegolatis, Chaldæis & Syris abit in *Scheva*, ultimum vero Chaldæis in *Patach*, quod Syris rurſum abit in *Rebhaza*:

Syr.	Chald.	Hebr.
נַפְשָׁ	נַפְשָׁ	נַפְשָׁ
כַּלְבָּ	כַּלְבָּ	כַּלְבָּ
פַּלְגָּ	פַּלְגָּ	פַּלְגָּ
פַּלְגָּ	פַּלְגָּ	פַּלְגָּ
פַּלְגָּ	פַּלְגָּ	פַּלְגָּ
פַּלְגָּ	פַּלְגָּ	פַּלְגָּ

XXXII.

XXXII. Hebræorum & Chaldæorum *Chirek* breve ex concursu duorum *Schevatum* natum, Syris sub literis præfixis abit in *Patach*; alias vero constanter mutatur in *Rebhaza*; Arabibus in nominibus manet, in verbis vero in *Patach* abit:

	כִּרֵּק	בְּשִׁמְיָה	בְּשִׁמְיָה
	כִּרֵּק	בְּשִׁרְיָה	
שִׁפְרִי	כִּרְפִּי	כִּפְקִר	
שִׁפְרִי	כִּרְפִּי	כִּפְקִר	כִּפְרִי
תִּבְנִי	כִּרְבִּי	כִּכְנִי	תִּכְנִי
יִפְקֵד	כִּרְפִּי	יִפְקֵד	יִפְקֵד
תִּפְקֵד	כִּרְפִּי	תִּפְקֵד	תִּפְקֵד
	כִּרְפִּי	אֶתְפְּקֵד	הֶתְפְּקֵד
	כִּרְפִּי	יֶתְפְּקֵד	יֶתְפְּקֵד

XXXIII. Hebræorum *Kametz catuph* Syris aliquando abit in *Rebhaza*, *e*; & hoc quandoque Arabibus porro in *Kesre*, *i*:
ve *i*:

Arab.	Syr.	Hebr.
أَدِن	أَدِن	אֲדִין אֲדִין
حَكْمَة	حَكْمَة	חֲכָמָה
خَبْرِيَّت	خَبْرِيَّت	גְּפִרְיָה

Adeo ut Syri quascunque Hebræorum vocales breves cum *Segol* permu-
tent.

XXXIV. Arabes *Scheva* mobile nullum habent adeoque in nominibus & particulis *Scheva* originarium simplex, vel cum *Segol* compositum, in *Kesre*, *i*, mutant:

שְׁמַאל	דְּרָע	כְּתָב	אֵלִי	אֶסּוּר	אֵלִיָּה	Hebr.
شَمَال	دِرَاع	كِتَاب	أَلِي	أَسَار	أَلِيَّاهُ	Arab.

XXXV.

XXXV. In verbis vero vocales secundæ radicalis, quæ Hebræis, Chaldæis & Syris in *Scheva* abeunt, Arabibus constanter manent; Præformantes vero loco *Schevatis* Hebræis, Chaldæis & Syris usitati, *Dhamma* recipiunt:

Arab.	Chald.	Hebr.
تَفْقِدِينَ	תִּפְקִרִי	תִּפְקֹר
تَفْقِدُونَ	תִּפְקִרוּ	תִּפְקְרוּ
يَفْقِدُونَ	יִפְקְרוּ	יִפְקְרוּ

In conjugatione tamen V. & VI. præformans conjugationis ִּ; ubique *Fatah* habet; ut

Arab.	Hebr.
تَفْقِدُ	תִּפְקֹד
تَفْقَدُ	תִּפְקֹד

De Nomine.

XXXVI. Partes Orationis apud Orientales sunt tres. Nomen, Verbum & Particula.

XXXVII. In *Nomine* consideranda veniunt Qualitas, Derivatio, Genus, Motio, Numerus, Casus, Declinatio, Comparatio, Regimen, Mutatio, & denique Forma.

XXXVIII. Qualitas Nominum est, ex qua distinguuntur in Substantiva, sive Propria, ut אַבְרָהָם, *Abraham*; مَكَّة, *Mecca*; נְהַר, *Euphrates*; sive Communia, ut נְבִיא, *Propheta*; מְדִינָה, *Civitas*; זָעִיר, *Parvus*; & Adjectiva, ut מְרַחֵם, *misericors*.

Horum *Proprium* natura sua restrictum & determinatum est. *Commune* vero & *Adjectivum* late patentia & vaga; sed quæ restringuntur additis articulis, apud Hebræos & Arabes præpositivis הַ & اَل, apud Chaldæo-Syros

post-

postpositivo Emphatico $\aleph$; vel *Commune* etiam Regimine & Affixione. De quibus in sequentibus ex professo.

XXXIX. *Derivatio* est, qua nomen derivatur à voce primitiva, quæ *Radix* dicitur, & plerumque est verbum, tribus literis constans.

Quo pacto illa derivatio fiat, vel sola punctorum mutatione, vel etiam literarum additione & detractio, apud alios Grammaticos videatur. Nos infra quædam, quando ad *Formam* perventum erit, delibabimus.

XL. *Genus* nominum triplex est, Masculinum, Fœmininum & Commune.

XLI. Genus cognoscitur partim ex significatione, partim ex terminatione.

XLII. *Significatione masculina* sunt Nomina Virorum, Virilium Officiorum, & Populorum. Fluviorum item (ex communi Grammaticorum traditione) Montium & Mensium.

XLIII. *Terminatione masculina* sunt pleraque in literam radicalem, vel in serviles $\prime$ / $\square$ / & $\uparrow$ exeuntia.

XLIV. *Significatione fœminina* sunt Nomina Mulierum & Muliebrium Officiorum, Regionum item & Urbium, & Membrorum corporis animalis, maxime geminorum.

Cum hæc doctrina de Genere nominum hætenus vel ex Hebræa Grammatica intelligatur, vel saltem ex Latina, exemplorum inductione minime opus esse arbitror. Majoris usus erit terminationem generis fœminini, saltem propter Harmoniam Arabismi cum reliquis dialectis, more ordinario ostendere.

XLV. *Terminatione fœminina* sunt, I. quæ desinunt Hebr. in η servile & quiescens; Chald-Syr. in $\aleph$ / non tamen Emphaticum; & Arabibus in ة ut:

Arab.	Chald.	Hebr.
مريضة	מרינה	מרינה
حكمة	חוכמה	חכמה
فاقرة	פקרה	פוקרה

II. Quæ desinunt Hebræis in ך servile antecedente vocali longa cum accentu, vel brevi sine accentu; Chaldæo-Syris in idem ך antecedente *Chirek*, *Cholem*, & *Schurek*; Arabibus denique in *Eliph* servile, vel *Fod* servile, sed quiescens in *Fatab* instar *Eliph*, ut

Hebr.	זְמַרְתָּ	עָבַרְתָּ	חָכַמְתָּ	מְלַכְתָּ	כְּתִיבְתָּ
Chald.		נְלִיחַ	צְלוּחַ	מְלִכּוּחַ	
Arab.	كبريا	مشيوحا	حمرا	دكري	

Ex his terminationibus generis foeminini insignis harmonia harum linguarum egregie liquet. Sive enim cum Hebræis & Arabibus *He* scribas, sive cum Chaldæo-Syris *Aleph*; res eodem redit, & foeminina apud omnes pariter in *A* exeunt, haud secus atque apud Græcos & Latinos, *Σοφία*, *Μοῦσα* &c. Quo etiam revocari potest terminatio Arabum (ـ) ubi *Fod* illud quiescit, non minus atque Hebræorum & Chaldæorum *He* & *Aleph*.

XLVI. *Motio* est Adjectivorum & quorundam Substantivorum ad distinctionem sexus, ex masculino in foemininum, additis terminationibus foemininis:

Arab.	Syr.	Chald.	Hebr.	
صديق	ܐܕܝܩܐ	צדיק	צדיק	Masc.
صديقة	ܐܕܝܩܬܐ	צדיקת	צדיקת	Foem.
مالك	ܡܠܟܐ	מלך	מלך	M.
مالكية	ܡܠܟܬܐ	מלכה	מלכה	F.
ابن	ܒܢ	בן	בן	M.
ابنة	ܒܢܬܐ	בת	בת	F.

XLVII. Numerus est triplex: Singularis, Pluralis & Dualis.

XLVIII. Singularis est variae terminationis, quæ etiam generis indicium aliquando continet.

XLIX. *Pluralis* geminus est pro diversitate generis masculini & foeminini, quam sua terminatione etiam connotat.

L. Pluralis *Masculinorum* Hebræis definit in ם / & hinc Chaldæis & Syris in ל / Arabibus in و , & دِن , ex §. VII.

Arab.	Syr.	Chald.	Hebr.
فاكر	ܦܟܪ	פִּקְר	פִּקְר
فاقدون	ܦܚܕܝܢ	פִּקְרִין	פִּקְרִים
نبي	ܢܒܝܐ	נְבִיא	נְבִיא
نبيون	ܢܒܝܐܝܢ	נְבִיאִין	נְבִיאִים

LI. Pluralis *Fœmininorum* Hebræis definit in ם / & hinc Chaldæis & Syris in ל / ת / ת ; Arabibus denique in ا ت : ut

Arab.	Constr.	Emph.	Chald.	Syr.	Hebr.
فاقرة			ܦܦܩܪܐ		פִּקְרָה
فاقدات	ܦܦܩܪܐ	ܦܦܩܪܬܐ	פִּקְרִין		פִּקְרֹת
نبية			ܢܒܝܐܬܐ		נְבִיאָה
نبيات	ܢܒܝܐܬܐ	ܢܒܝܐܬܬܐ	נְבִיאִין		נְבִיאֹת

Hæc formatio utriusque pluralis ex Hebraismo per reliquas dialectos, sponte sua sequitur ex regulis generalibus de mutatione literarum & punctorum. Cum enim Chaldæi, Syri, & Arabes Hebræorum *Mem* oderint, ejus loco *Nun* usurpant, §. VII. quæ sola atque unica differentia est in formando plurali masculino; nisi quod Arabes, qui distinctos casus agnoscunt, in Nominativo *Vav* pro *Jod* habeant, quod *Jod* tamen in Genitivo & Accusativo recipiunt: *Fatah* enim finale in vulgari sermone vix exprimi credo. Pluralis fœminini eadem est ratio, quia Hebræorum *Cholem* immutabile Chaldæo-Syris in *Kametz* abit, & Arabibus in *Fatah* cum *Eliph* quiescente, §. XXV.

Chaldæo-Syrorum pluralis fœmininus absolutus paulo longius ab Hebræo recedere videtur, dum *Nun* pro *Tau* habet; sed *Tau* illud in Emphasi. Constructione & Affixione redit, ut hic omnia rursus analogia sint.

Arabes vulgo duplicem pluralem habere dicuntur, alterum *Sanum*, alterum *Fraſtum*. Pluralem *Sanum* vocant Grammatici, qui more reliquarum dia-

lectorum formatur à singulari, addita terminatione ا ت , دِن , و ن , quemadmodum ex allatis exemplis liquet. *Fraſtum* vero appellant pluralem, qui non formatur additis his terminationibus, sed modis longe plurimis & inter se di-

se diversis. Hujusmodi pluralis *fracti* vel *imperfecti* Erpenius **xxii.** formas exhibet, quibus Wasmuthus alias adhuc quatuor addit, uterque plures observari posse conjicit, usu notandas; quæ adeo multiplices formæ miram tyronibus, & merito, difficultatem primo intuitu objiciunt, sed quæ facile tolletur, si res recta lance ponderetur. Nempe, quod jam pridem à Cl. Ravio, Orientalium linguarum peritissimo Viro, est observatum, omnes illæ *fractorum* vel *insanorum* pluralium formæ, insana potius Grammaticorum commenta sunt, quam, quæ dicuntur, nomina pluralia. Mera enim & pura singularia sunt, sed *collectiva*, five quæ multitudinem significant, uti apud Latinos *populus*, *plebs*, *gaza*, quæ etsi hominum multitudinem & opum vim significant, tamen singularia esse non desinunt. Præterquam vero quod hæc doctrina de pluralibus fractis reliquarum dialectorum Orientalium constanti Harmoniæ repugnet, ex Syntaxi Arabica refutari videtur, cum illa pluralia fracta cum singulari plerumque construantur, quemadmodum videre est apud ipsum Erpenium prima statim regula & secunda Syntaxeos Arabicæ. Etsi vero hæc *fracta* nomina aliquando etiam cum verbo plurali construuntur, tamen nihilo magis inde collegeris illa numeri pluralis esse, atque ex hac constructione Latina, *Turba ruunt*, cum ratione concluseris, vocem *Turba* pluralis numeri esse. Valeat itaque in posterum illud Grammaticorum commentum de *pluralibus fractis*, ac potius dicamus à *plerisque singularibus tam rationalibus quam irrationalibus, formari alia nomina pariter singularia, sed quæ multitudinem significant illorum nominum à quibus derivantur.* Sic ingens præjudicium de Arabicæ linguæ difficultate ex tyronum animis exemerimus, & convenientiam filiæ cum Matre Hebræa evidentius ostenderimus.

LII. Dualis numerus Hebræis definit in יָיִ / Chaldæis in יַיִ / Arabibus in يَ / & يَ /

יָיִ	יָיִ	יָיִ	יָיִ	Hebr.
יַיִ	יַיִ	יַיִ	יַיִ	Chald.
			شذان ين كرنان ين يردان ين	Arab.

Hæc quoque variatio ex generalibus regulis fluit, *Mem* tantum in *Nun* mutato, §. vii. & *Patach* cum *Chirek* in *Zere*, mox per Syriasmum apud Arabes in Diphthongum *ai* mutatis, §. **xxii.**

Notandum vero est, apud Hebræos non quævis promiscue nomina dualem admittere, sed ea tantum quæ natura vel arte duplicia sunt, ut *Oculus*, *Pes*, *Manus*; apud Chaldæos vero ne hæc quidem omnia in dualem flecti, sed hujus loco plerumque pluralem usurpari; apud Syros vero tantum quatuor occurrere, quæ Hebræorum & Chaldæorum more dualem agnoscant,

יָיִ duo, יָיִ dua, יָיִ ducenti, & denique יָיִ *Ægyptus*. Apud

Arabes vero à quibusvis singularibus formari videntur, quemadmodum ex Grammaticis illorum liquet.

Si quid tamen illorum testimoniis credendum, qui Orientem ipsum adierunt, & multos ibi annos morati sunt, Numerus Dualis tantum eruditorum est in libris, nequaquam vulgi in quotidiano sermone, usque adeo ut vel hoc solo indicio quis se Francum sive Europæum esse prodat, si in vulgari sermone Duali utatur. Ita certe ante hos ipsos decem annos ex ore Rev. Patris, *Angeli de Sancto Josepho*, qui multos in Oriente annos exegit, audire meminimus.

LIII. Apud Hebræos, Chaldæos & Syros, *Casus* finium variatio non ostendit, sed una tantum est cujusque numeri terminatio.

Quod itaque quidam vel Grammatici vel Interpretes nomina hujus vel illius casus esse dicunt, admodum abusive fit, nihilque repugnat, quo minus nomen aliquod eodem loco hujus atque alius casus esse dicas, pro eo atque interpres Latinus vel alius quivis hunc illumve casum in versione adhibet. Ne quis tamen ideo constructionem Orientalium incertam esse existimet, sciendum est, certis illos particulis, separabilibus inseparabilibusve, eam regere & moderari. Qua de re alii Grammatici videantur.

LIV. Apud Arabes vero *Casus* finium variatio per omnes numeros distinguit.

LV. His *Casus* tres sunt, Nominativus, Genitivus (sub quo Dativus etiam noster & Ablativus continetur) & Accusativus. Quorum ratione nomina alia Triptota sunt, alia Diptota.

LVI. *Triptota* sunt, in quibus tres isti casus tribus distinctis terminationibus discernuntur: *Diptota* in quibus casus obliqui una terminatione continentur, atque adeo quæ duas tantum terminationes agnoscunt.

LVII. *Triptota* sunt omnia fere singularia, & pluralia fracta, five potius singularia collectiva, terminantque Nominativum per ⁶² *on*, Genitivum per *n in*, Accusativum per *an*: ut

رجال	<i>Virum,</i>	رجال	<i>Viro, o,</i>	رجال	<i>Vir,</i>
رجال	<i>Viros,</i>	رجال	<i>Virorum, is,</i>	رجال	<i>Viri, vel</i>
					<i>Multitudo</i>
					<i>virorum</i>

Ita quidem Grammatici docent, & eruditi in libris scribunt leguntque; In quotidiano vero sermone, si oculatis auritisque testibus fides, illi casus negliguntur. Sic sane Pater Carmelita, cui aliquando operam dedimus, nobis asseveranter testatus est, qui ipse initium primæ fabulæ Locmanni ficegebat,

gebat; *Ased merra charagja ala thsaurem*, quod nos secundum apices illos casuum vulgo legimus, *Asadon* vel *Asadom*, *Merratan*, *Thsauraini*. Sic quoque Hebræum, linguæ Arabicæ peritissimum & Interpretem publicum, primum versum Genesios reddere meminimus: *Aímal ma chalàk alláh*, *al-osmà wal-ard*, non, *allàho*, *al-osmào*, *wal-ardo*.

LVIII. *Diptota* sunt. I. Dualia omnia, habentque Nominativum in *أن* *Ani*, Genitivum & Accusativum in *إني* *Aini*; ut Nominat. *رجلان* *Regjolani*, duo viri; Genit. & Accusat. *رجلين* *Regjolaini*, duorum virorum, is, os. Sic *مدينة* *Medina*, urbs; *مدینتان* *Medinatani*, duæ urbes; *مدینتین* *Medinataini*; duarum urbium, duabus urbibus, duas urbes.

II. Pluralia sana Masculina, habentque Nominativum in *ون*, Genit. & Accusat. in *ین*, ut: *مؤمن* *credens*; Nominat. pl. *مؤمنون* *credentes*; Genit. & Accusat. *مؤمنین* *credentium*, *credentibus*, *credentes*.

Ergo Arabibus in casibus obliquis bene convenit cum cæteris Orientalibus; Cum enim Hebræi in duali habeant *אֵי* *ajim*, Chaldæi *ܐܝܝܢܐ* *ajin*, Arabes in Gen. habent *إني* *aini* vel *ain*. Et rursus cum Hebræi in plurali masculino habeant *אֵי* *ijm*, Chaldæi & Syri ex vicissitudine literarum *ܐܝܢܐ* & *ܐܝܢܐ* *ijn*; Arabes eo modo in casibus obliquis habent *ین* *ijna*; vel *ijn*. Paulo major differentia est in Nominativo Duali & Plurali, quorum ille *أ* habet cum vocali quieti suæ conveniente, hic *و* cum suo *Dhamma*, vel *Schurek*.

Interea dum superius folium excudebatur, accessit ad nos Ruffus quidam, qui viginti quinque annos apud Turcas captivus fuerat, & littora Africae, Ægyptum, Syriam, Palæstinam, & denique Arabiam ipsam pervagatus, inter alias linguas, Tuneti præcipue, etiam Arabicam didicerat. Hunc cum inter alias quæstiones etiam numeros Arabicos pronunciare juberemus, plures sic reddebat, *Aschrijn*, viginti; *Telatijn*, *Arbaijn*, *Chemfijn*. *Sittijn*, *Sab'ijn* &c: ignorabatque, etiam rogatus, terminationes illas *ouna* & *ijna*. Quo pacto confirmatam existimamus conjecturam nostram, quam §. LI. proposuimus, de *Fatha* finali pluralium masculinorum in vulgari sermone suppresso; ut de (i) finali numeri dualis idem judicium facere queamus.

III. Pluralia sana foeminina, habentque Nominativum
in

in 69 *áton*, Genitivum & Accus. in *átin*, ut:
أمهات Ommaháton, Matres; أمهات 'Ommahátin, Matrum,
matribus, matres.

IV. Nomina *Invariabilia*, quæ vocant Arabes, seu quorum ultima vocalis non admittit Nunnationem, habentque Nominativum in (2 vel -) *o*, Genitivum & Accusativum in (-vel-) *a*, ut: عثمان *Othsmāno, Othmanus, ܐܬܫܡܢܐ Othsmāna, Othmani, o, um.*

Quænam nomina Arabibus invariabilia dicantur, videatur apud Cl. *Erpenium*, Gram. Arab. Lib. III. Cap. 7. unde nos quoque hæc proxima descripsimus.

LIX. *Declinatio*, per quam Singularia in numeros multitudinis (Plurales & Dualem) flectuntur, fit addendo horum terminationes; ut:

Arab.	Chald. Syr.	Hebr.
طيب	ܬܒ	טוב Sing. masc.
طيبون طيبين	ܬܒܝܢ	טובים Plur. masc.
طيبة	ܬܒܐ	טובה Sing. foem.
طيبات	ܬܒܬܐ ܬܒܬܐ ܬܒܬܐ	טובות Plur. foem.
يد	ܝܕ	יד
يدان يدين	ܝܕܐܢ ܝܕܝܢ	ידים

LX. Comparatio Hebræis, & Chaldæo-Syris, fit circumlocutione, aut alia constructione, non autem terminationis variatione: Arabibus tamen certa adjectivi mutatione.

LXI. Comparativam phrasin apud Hebræos & Chaldæo-Syros facit *ܡܐ / ܡܐ /* vel *ܡܐ /* adjectivo postpositum: Apud Arabes vero augmentum *أ* adjectivo præpositum, quod mutat illud in formam *أفعل*, sequente tamen semper eadem particula *من*,

Hebraice.	טוב	שם	טוב	מִשְׁמָן	טוב
Chaldaice.	טב	שְׁמָא	טבא	מִשְׁחָא	רַבּוּתָא
Syriace.	ܬܒ	ܫܡܐ	ܬܒܐ	ܡܫܚܐ	ܕܪܒܘܬܐ
Arabice.	أشتم	الصالح	أفصل	من زبت	صالح

Melius est nomen (bonum) præ unguento bono.

Hic Arabicum فاضل *Afdhalo* comparativum est à positivo أفضل

Fadhil, excellens, præstans; Sic أحسن bonus, melior:

(pro أحب *charus*, حبيب *minor*; أصغر *parvus*, صغیر

عالم vel عليهم *major*; أعظم *Magnus*, عظیم *charior*; (أحبب

peritus, أعلم peritior.

LXII. *Superlativus* Hebræis & Chaldæo-Syris varie exprimitur (videatur Grammatica Altingii, §. 73.) Arabibus vero per ipsum comparativum absolute positum, vel in statu regiminis; ut الله أعلم *Deus est scientissimus*, أحسن الناس *optimus hominum.*

LXIII. *Regimen* est conjunctio duorum substantivorum, quorum posterius Latine genitivo casu reddendum est. Horum Substantivorum prius *Regens* sive *Constructum* vocatur, posterius *Regitum*. Illud ex hac constructione sæpissime aliquid patitur, hoc autem nihil, nisi continuata constructione, quando tamen non præcedentis nominis, à quo regitur, sed sequentis, quod regit, ratio habetur.

LXIV. *Regimen* neque apud Hebræos aut Arabes articulos demonstrativos & ال, neque apud Chaldæo-Syros formam emphaticam ة/ admittit, nisi hic intercedente ٓ vel ٔ

Ppppp

Hebr.

Hebr.	בן	מרים	יר	אדם	כוס	זהב
Chald.	בִּר	מִרְיָם	יִר	כֹּר	כֶּסֶם	זָהָב vel זְהָבָא
& Syr	ܒܪܐ	ܡܪܝܡ	ܝܪܐ	ܕܒܪ	ܕܟܣܐ	ܕܗܒ
Arab.	ابن	مريم	يد	الانشان	كاس	ذهب

Ratio hujus rei est, quod articuli illi & terminatio Emphatica nomina communia & vaga determinant & restringunt; quod cum in Regimine persequens substantivum fiat, hinc adeo altera illa restrictione non est opus.

LXV. *Mutatio* nominum apud Hebræos & Chaldæo-Syros maxima est, apud Arabes (si *pluralia fracta* excipias, quæ etiam huc non pertinent) exigua, imo respectu punctorum nulla.

Cum itaque hætenus Hebræi & Chaldæo-Syri ab Arabibus longius distent, illamque mutationem punctorum in Hebraicis & Chaldæo-Syris Cl. Altinius quam accuratissime tradiderit, eamque hic quoque supponamus; illam tantum hic loci persequemur, quæ literarum est, & universis illis communis, quæque Harmoniam harum sive linguarum sive dialectorum quam clarissime atque evidentissime ostendit.

LXVI. Mutationis causæ communes sunt Declinatio, Regimen, & Affixio, apud Chaldæo-Syros etiam Emphasis.

LXVII. *He* & *Aleph* foemina ante terminationem Pluralem percunt, una cum puncto antecedente; In Regimine vero, Affixione & ante terminationem Dualem, Chaldæo-Syris etiam in Emphasis, mutantur in *Tau*, quod pariter terminationem foemininam facit, ut:

Arab.	Chald. Syr.	Hebr.
مريضة	ܡܪܝܢܐ	מִרְיָה Sing.
مريضات	ܡܪܝܢܐ / ܡܪܝܢܐ / ܡܪܝܢܐ	מִרְיָה Plur.
مريضة	ܡܪܝܢܐ	מִרְיָה Reg.
مريئتي	ܡܪܝܢܐ ܡܪܝܢܐ	מִרְיָה Aff. & Emph.
مريئتان	ܡܪܝܢܐ ܡܪܝܢܐ	מִרְיָה Dual.

De ة Arabico notandum est, illud in statu absoluto in vulgari sermone quiescere, (quemadmodum vel ex nominibus propriis, omnium ore tritis, notum est; cum famosissimas illas Arabiae urbes, quarum nomina ab ipsis Arabibus habemus, vocemus *Medina* & *Mecca*, non vero *Medinaton*, *Mecca-*so;)

to;) in Regimine vero per מ semper efferri, quemadmodum ex eadem voce *Medina* liquet, quæ quando sequenti substantivo jungitur, *Medinas* legitur, quomodo in mappis Geographicis semper exprimitur *Medinat Al-nabi*, *urbs propheta*, nisi quod sculptorum imperitia, quasi per fallaciam divisionis & conjunctionis, sæpius expressum videas *Medina Talnabi*, quod vitiosum. Hoc unico recte observato, nihil causæ esse video, cur non hæ linguæ in genere fœminino respectu literarum quam accuratissime per omnia convenire sint dicendæ.

LXVIII. Mutationem quoque patiuntur terminationes tum plurales in מ' / ל' / ון, & ין, tum duales in מ' / ל' / אן, & ין, quæ omnes literas suas *Mem* & *Nun* abjiciunt, servantque solum *Fod*, *Vav* & *Aleph*, (quæ ad indicium numeri majoris sufficiunt) quotiescunque vel affixa accedunt, vel per regimen sequentibus cohærent, vel apud Chaldæo-Syros in formam Emphaticam flectuntur.

LXIX. *Fod* autem istud in affixione apud Hebræos & Chaldæos varie sese habet, & quiescit, vel movetur, aliquando etiam otatur, pro eo atque affixorum ratio exigit; apud Syros cum antecedente *Ptacha* diphthongescit; apud Arabes vero punctum suum invariatur ante se retinet, quemadmodum etiam *Vav* & *Aleph*.

LXX. In Regimine vero *Fod* illud apud Hebræos & Chaldæos quiescit in *Zere*; apud Syros diphthongescit cum antecedente *Ptacha*; apud Arabes denique literæ اوي puncta antecedentia invariata retinent:

Arab.	Syr.	Chald.	Hebr.
بنون	ܒܢܝܝ	בְּנִין	בְּנִים
בנין	ܒܢܝܢ	בְּנִיָּן	בְּנִיָּם
بنوخم	ܒܢܘܚܡ	בְּנִיָּחַם	בְּנִיָּחַם
בני	ܒܢܝ	בְּנִי	בְּנִי
بنو	ܒܢܘ		
Arab.	Chald.	Hebr.	Hebr.
يردين	ܝܪܕܝܢ	יְרֵדִין	יְרֵדִים
يردان			
	Ppppp 2		

Arab.	Chald.	Hebr.
يُرْدِيك	ܝܪܕܝܟ	יִרְדִּיק
يُرْدِي	ܝܪܕܝ	יִרְדִּי

LXXI. Apud Arabes etiam in singulari & plurali fœminino *Nunnatio* abjicitur ob constructionem, affixionem, & ال demonstrativum, ut:

Emphat.	Affix.	Constr.	Absol.
لاكتاب	كتابك	كتاب	كتاب <i>Liber.</i>
<i>Alkitábo,</i>	<i>Kitáboka,</i>	<i>Kitábo,</i>	<i>Kitábon.</i>
لامدينات	مدينتك	مدينت	مدينة <i>Urbes.</i>
<i>Almedináto,</i>	<i>Medinátoca,</i>	<i>Medináto,</i>	<i>Medináton.</i>

LXXII. Tria hæc nomina אב / *Pater*, אח / *Frater*; & חם / *Socer*; in Regimine & ante Affixa, apud Hebræos adsciscunt *Jod* quiescens in *Chirek*; apud Chaldæos & Syros *Vav* quiescens in *Schurek*; apud Arabes denique pro casuum differentia *Vav*, *Je*, & *Eliph*, cum vocalibus cujusque quieti commodis, *Dhamma*, *Kesre*, & *Fatha*;

In Affixione.			In Regimine.			
אבך	אחיך	חמך	אבי	אחי	חמי	Hebr.
אבך	אחך	חמך	...	...	...	Chald.
أبوك	أخوك	حموك	أبو	أخو	حمو	} Arab.
أبيك	أخيك	حميك	أبي	أخي	حمي	
أباك	أخاك	حماك	أبا	أخا	حما	

Similiter apud Hebræos חם Os, in Regimine & Affixione, apud Chaldæos in Regimine, *He* abjecto adsciscit *Jod* antecedente *Chirek*; Nec minus חם apud Arabes in Genit. constructo habet في, & in Accusativo فا
Deni-

Denique *دو* *possessor*, in Regimine habet Genit. *دي*, Accusativum *دا*.

LXXIII. *Forma* Nominum est certa literarum cum punctis dispositio, quæ sæpe etiam certam vocum significationem connotat; estque vel *Nudorum*, quæ solis radicalibus constant; vel *Auctorum*, quæ fervili una pluribusve in initio vel fine, Arabibus etiam in medio, augentur; vel denique *Defectivorum*, quæ literam aliquam defectivam vel quiescentem amittunt.

Hæc doctrina de *Forma* Nominum cum in singularum linguarum traditione, tum in universalum comparatione magni ponderis esse videtur, cum & ad significationis investigationem momentum habeat, & magnum memoriæ subsidium afferat. Sic *Heemantica* præpositiva *מ* locum vel instrumentum ordinario significat, ut in *מקור* *locus confluentium aquarum*; *מקדש* *locus sanctus, Sanctuarium*; *משכן* *locus habitandi, habitaculum*; *מפתח* *instrumentum aperiendi, clavis*; *משען* *instrumentum fulciendi, scipio, fulcrum*; *מגן* *instrumentum obtegendi, clypeus*; *מזרק* *instrumentum spargendi vel fundendi, phiala, cyathus, scyphus*; *מזלג* *instrumentum extrahendi carnes; fuscina*; *מחמיר* *instrumentum quo ignis capitur, πυρῆϊον, focus, &c.* Aliquando tamen etiam *tempus* actionis, uti apud Arabes, vel actionem ipsam notat, ut *מכתרה* *instrumentum, an tempus perfodiendi? Exod. xxii.* *מבטח* *τὸ confidere, vel fiducia*; *מכאוב* *dolor, τὸ dolere, &c.* Sic ex Pihel derivata nomina formæ *פֿקֿר* concreta sunt, ut logicorum filii loquuntur, & frequentativa; ut *גנב* *fur*; *חטאים* *peccatores*; quorum *ἔργον* est furari, peccare; cujus generis paucula exempla videantur supra, §. xix. Sic nomina segolata, eorumque scæminina à verbis neutralibus derivata, fere qualitatem significant verborum suorum, à quibus derivantur, ut *גִּדְּל* *magnitudo*, *אֵרֶךְ* *longitudo*, *רֹחַב* *latitudo*, *קִדְּשׁ* *sanctitas*, *שִׂמְחָה* *latitia*, *חֵכְמָה* *sapientia, &c.* à verbis omnia neutralibus, quæ significant, *magnum, longum, latum, sanctum, latum, sapientem esse.* Adde, quod ab iisdem verbis deriventur adjectiva participialia vel concreta, quæ sub prima radicali Kametz habent, sub secunda aliam quamcunque longam, ut *חָכֵם* *Sapiens*, *זָקֵן* *senex*, *יִרֵא* *timens*, *צָעִיר* *parvus*, *גָּדוֹל* *magnus*, *עָצוּם* *robustus, &c.* Quæ omnia, & id genus alia, quantum ejus fieri potest, ad suas formas & notiones referre, meo quidem iudicio, magni ad Literaturam Orientalem momenti esset.

Sed præterea ad Orientalia promovenda & memoriam sublevandam non minoris usus esset formas illas per varias dialectos orientis inter se conferre, & secundum regulas generales de mutatione punctorum supra datas uno obtutu ἐκ παραλλήλου ob oculos sistere, ut harum linguarum tyrones data quavis voce Hebræa, lexico non inspecto, derivatas inde Chaldæas, Syras, Arabicas formare possunt. Ita enim à nominibus *Segolatis* Hebræorum per *Emphasin* Chaldæo-Syram illico & absque omni erroris periculo formantur Arabica, abjecta solùm Emphasi, ut:

سدفى / ספרא / ספר / ספר, ut:

قرش / קרש / קרש / קרש, stramen; תבן / תבן / תבן / תבן, liber;

Sanctitas. In aliis vero Arabica immediate ex Hebræis formari videntur,

ut in Kametzatis masculinis; ذهب / דהב / דהב / דהב, aurum; cum ta-

men feminina, rursus non nisi mediante Chaldaismo, fiant, ut;

صدقة / צדקה / צדקה / צדקה, eleemosyna, quod exemplum benevo-

lus lector §. XVIII. me non invito deleverit, ceu quod ad illum canonem respectu Arabismi non pertinet.

Cum vero hoc argumentum neque instituti nostri ratio in brevibus hisce rudimentis, neque otium plene tractare permittat, satis habebimus digitum ad fontes intendere, unde harum rerum curiosus lector plura haurire possit. Formas itaque nominum Cl. Buxtorffius in *Thesauro Grammatico* secundum verborum & conjugationum ordinem, diligentissime accuratissimeque digessit. Multò vero uberius id egit Meelfuhrerus in *Manuali Lexici Hebraici*, in quo suæ Grammaticæ filum secutus, quæ ad quamque regulam pertinent diligenter, at sæpe minus ordinate, congeffit: sed quæ facile extricari possint, & ad methodum Buxtorffii redigi. Quæ si denique etiam secundum significationes digerantur, næ verò elegans & utilissimum opusculum confici posse videtur. Sed ut ad nostrum tandem institutum redeamus, & formarum harmoniam ostendamus, paucis exemplis saltem utemur, cum iusta hujus argumenti tractatio plenum lexicon requirere videatur. Itaque.

LXXIV. Hebræorum *Kametzata*, five nomina formæ קמץ /

Chaldæo - Syris fiunt formæ קמץ Arabibus فقر, vi §. XVIII.

Arab.

مطر

Chald-Syr.

קמץ

Hebr.

קמץ

Hebr.

Arab.

Chald-Syr.

Hebr.

ذهب

ܕܗܒ

זָהָב

دكر

ܕܟܪ

זָכָר

Quædam tamen Arabica hujus formæ ex Hebraismo per Emphasin Chaldæo-Syram derivantur, ut

Arab.

Emphat.

Chald-Syr.

Hebr.

قمر

ܩܡܪܐ

ܩܡܪ

חֶמֶר

متل

ܩܡܬܠܐ

ܩܡܫܠ

חֶשֶׁל

Nifi forte hæc à forma segolata ܩܡܪ & ܩܡܫܠ potius derivari sint censenda.

LXXV. Sic reliqua quæ sub prima radicali *Kametz* habent, illud apud Chaldæo-Syros in *Scheva* mutant, apud Arabes *Fatha* recipiunt puncta vero terminantia *Zere* & *Cholem*, secundum regulas generales mutant, ut;

Arab.

Chald.

Hebr.

كبد

ܕܒܪ

صعير

ܨܥܝܪ

צֵעִיר

شلام

ܨܠܡ

שָׁלוֹם

ذلات

ܨܠܐ

שָׁלוֹשׁ

LXXVI. Ab Hebræorum *Segolatis* fiunt primo Chaldæo-Syra Emphatica, & ab his demum Arabica, abjecta Emphasi, ut:

Arab.

Emphat.

Chald.

Hebr.

تبين

ܬܒܝܢܐ

ܬܒܢ

תָּבֵן

ندفر

ܬܢܦܪܐ

ܬܢܦܪ

תָּנַף

Hebr.

Arab.	Emphat.	Chald.	Hebr.
لحم	لَحْمًا	לחם	לחם
نفس	نَفْسًا	נפש	נפש
كلب	كَلْبًا	כלב	כלב
قدش	קִדְשָׁא	קדוש	קדוש
رمح	רִמְחָא		רמח

LXXVII. Foeminina in ה antecedente *Kametz* vel *Zere*, apud Chaldæo-Syros vocales hæc mutant in *Scheva*, antecedens vero *Scheva* in Vocalem brevem, quæ forma tum quoque est Arabica, ut:

Arab.	Chald.	Hebr.
صدقة	צדקה	צדקה
لبنة	לבנה	לבנה

Eadem itaque ratione etiam reliquarum omnium formarum harmonia dari posset, nisi vereremur, ne hujus opusculi moles longe ultra *Rudimentorum* modum excresseret. Notandum vero hic est, apud Arabes significatum earundem vocum aliquando per tropum non nihil variare. Sic לחם quod Hebræis in genere *cibum*, & in specie *panem* notat, Arabibus potius *carnem* significat; credo, quod Arabes Scenitæ agricultura neglecta lacte & carnibus potissimum vescantur. בשר Hebræis primo & propriè *carnem* notat, Arabibus vero *exteriolem cutem*, & in primis *homines* vel *genus humanum*; qui posterior significatus Hebræis quoque per Synecdochen usitatus est. Ut hic suus Tropologiæ Rhetoricæ maximus usus constet.

LXXVIII. Numeralia cardinalia Hebræis & Arabibus, inde à *tribus* ad *decem*, sub terminatione masculina foeminini generis sunt, sub foeminina vero masculini, ut;

Hebr.	Chald.	Emphat.	Arab.
שלוש	שלש	שלש	ثلاثة
ארבע	ארבע	ארבע	اربعة
חמש	חמש	חמש	خمسة
שש	שש	שש	ستة
שבע	שבע	שבע	سبعة
חמש	חמש	חמש	ثمانية
תשע	תשע	תשע	تسعة
עשר	עשר	עשר	عشرة

	Arab.	Chald.	Hebr.
	foem. masc.	foem. masc.	foem. masc.
<i>Wached</i>	واحد واحدة	ܚܕ ܚܕܐ	אחד אחד
<i>Etrvñv.</i>	اثنان بين اثنان	ܬܪܝܢ ܬܪܝܢ	שנים שנים
<i>Teláta</i>	ثلاثة ذلات	ܬܠܬܐ ܬܠܬܐ	שלושה שלושה
<i>Arba'a</i>	أربعة أربع	ܐܪܒܥܐ ܐܪܒܥܐ	ארבעה ארבעה
<i>Chemsa</i>	خمسة خمس	ܚܡܫܐ ܚܡܫܐ	חמשה חמשה
<i>Sitta</i>	ستة شت	ܫܬܐ ܫܬܐ	ששה ששה
<i>Sab'a</i>	سبعة سبع	ܫܒܥܐ ܫܒܥܐ	שבעה שבעה
<i>Ottemanje</i>	ثمانية ثمان	ܬܡܢܝܐ ܬܡܢܝܐ	שמונה שמונה
<i>Tis'a</i>	تسعة تسع	ܬܫܥܐ ܬܫܥܐ	תשעה תשעה
<i>Aschbre.</i>	عشرة عشر	ܥܫܪܐ ܥܫܪܐ	עשרה עשרה

Reliqui numeri sic habent

	Arab.	Chald.	Hebr.
<i>Aschriin.</i>	عشرون عشرين	ܥܫܪܝܢ	עשרים 20.
<i>Telatiin.</i>	ثلاثون دين	ܬܠܬܝܢ	שלשים 30.
<i>Arba'iin.</i>	أربعون دين	ܐܪܒܥܝܢ	ארבעים 40.
<i>Chamfiin.</i>	خمسون دين	ܚܡܫܝܢ	חמשים 50.
<i>Sittiin.</i>	ستون دين	ܫܬܝܢ	ששים 60.
<i>Sab'iin.</i>	سبعون دين	ܫܒܥܝܢ	שבעים 70.
<i>Tamaniin.</i>	ثمانون دين	ܬܡܢܝܢ	שמונים 80.
<i>Tis'iin.</i>	تسعون دين	ܬܫܥܝܢ	תשעים 90.
<i>Mia.</i>	مائة	ܡܐܐ	מאה 100.
<i>Elf.</i>	ألف	ܐܠܦ ܐܠܦܐ	אלף 1000.

Qqqqq

Ex

Ex hac quoque nominum numeralium collatione, & observatione communis omnibus anomaliae, abunde harum Linguarum Harmonia liquet. Si tamen distinctae linguae dicendae sint, ac non potius unius ejusdemque linguae dialecti; cum non major hic discrepantia appareat, quam quae inter superioris & inferioris Germaniae dialectos, in quibus Sibilantes S & Z cum T aequae alternant, atque in hisce ט & ת permutari videmus. Sic Germanorum Zehen / Belgis Tien; Zwo / vel Zwey / Belg. Twee. Ad didimus pronunciationem Arabicam ita uti illam ex ore Russi illius, de quo supra, excepimus; cujus pronunciationem Chaldaismo & Hebraismo longe viciniorem illico observabant auditores nostri, quos in partes vocaveramus, vulgata illa inter nostros, quando plurales per *ouna* efferuntur, quam terminationem ille homo prorsus ignorabat. Unde tamen sit illud Ottemanje, sic enim aliquoties constanter pronunciabat, pro Temanje vel Temanije, lubens equidem me fateor ignorare; nisi si forte praeposito articulo אל, sit pro التمانية, quod pronunciandum Attemanija.

De Particula.

LXXIX. *Particula* Orientalibus vocatur, quicquid neque Nomen est, neque Verbum. Estque vel Declinabilis vel Indclinabilis; utraque vel Separata vel Inseparabilis.

LXXX. *Particulae Declinabiles separate* sunt. Pronomina, eaque I. *Personalia*;

Arab.	Syr.	Chald.	Hebr.	
انا	انا انا	אנא אנא	אני אנכי	<i>Ego, C.</i>
انت	ان	את את	אתה	<i>Tu, M.</i>
انت	اند	את את	את	<i>Tu, F.</i>
هو	סס סס	חוא איהו	הוא	<i>Ille, M.</i>
هي	סד סד	היא	היא	<i>Illa, F.</i>
نحن	نسب	אנחנו אנן	אנחנו נחנו	<i>Nos, C.</i>
אתם	אלס	אתון אתון	אתם	<i>Vos, M.</i>
אתן	אלפ	אתין אתין	אתן	<i>Vos, F.</i>
هم	ססס אפ	הפון הנן	הם הקה	<i>Ipsi, M.</i>
هن	סספ	הנן אנן	הן הנן	<i>Ipsae, F.</i>
				II. De-

II. Demonstrativa:

Arab.	Syr.	Chald.	Hebr.	
ذا ذاك ذلك	ܕܗ ܫܐܠ	ܕܗ ܕܝܕ	זה	<i>Hic, M.</i>
ثا ثي تهى ته	ܕܗ ܫܐܠ	ܕܗ ܕܝܕ	זה זאת	<i>Hac, F.</i>
{ اولاً اولي	ܫܐܠܗ	ܐܠ ܐܠܝܕ	{ ܐܠ ܐܠܗ	<i>Illi, M.</i>
	ܐܠܗ	ܐܠܝܢ		<i>C.</i>
				<i>Ille F.</i>

III. *Relativa.*

P. الذي M. S. }
 P. التي F. S. } C. { Qui,
 . . . אשר . . . } qua,
 . . . } quod.

IV. *Interrogativa,*

מי מן
 מה מה מה
 { Quis?
 Qua?
 Quid?

In horum pronominum derivatione ex Hebraismo in reliquas dialectos attendendæ sunt regulæ generales de permutatione literarum quiescentium, liquidarum inter se, & sibilantium cum dentalibus, §.v.vi. nec non §.vii. de *Dages* forti in *Nun* resoluto. Si cui etiam lusus Etymologici placeant, animadvertere poterit, unde Græcorum *νῶν*, *νῶνι*, *νῶνν*, *νῶνιν*, *ὄ*, *οὐ*, *ἦ*; Latinorum *Ille*, *Ollus*, *Olli*; Germanorum, *Der* / *Den* / *Die* / *Das* / *Wass* / &c.

Duales Arabum consulto omisimus; cum quia nihil ad harmoniam faciunt, quoniam reliquæ dialecti illis carent; tum quia ex Grammatica pleniori facile repeti possunt. Idem & in aliis quibusdam insolentioribus fecimus compendi causa.

LXXXI. *Particulæ Declinabiles Inseparabiles* sunt partes Separatarum five Pronominum homogeneorum, quorum literam syllabamve exprimunt; quæ quoniam aliis vocibus, Nominibus, Verbis, vel etiam Particulis in fine annecti solent, *Affixa* vulgo vocantur: Nominibus autem addita possessionem significant, ac nostra pronomina possessiva referunt, Verbis vero adjecta ca-

sum plerumque patientem, cum particulis denique juncta alium quemcunque casum nobis exprimunt.

LXXXII. Conjunctio Affixorum cum aliis vocibus apud Hebræos, Chaldaeos, & Syros punctum aliquod postulat glutinis instar interveniens, quo mediante affixa cum dictionibus illis in unum coalescunt, quod ab isto officio *punctum Agglutinationis* commodissime nuncupatur: Apud Arabes vero Affixa nude accedunt, nisi quod *Je* ante se *Kesre* postulat, quod ultimam vocalem tollit.

LXXXIII. Affixa porro hoc modo fini connectenda apud Hebræos præter ultimam literam etiam accentum ad se rapiunt, quem vel puncto agglutinationis relinquunt, vel sibi ipsis vindicant; apud Chaldaeo-Syros vero singularia utriusque generis & pluralia foemina prius in statum emphaticum mutant, abjecta rursus terminatione *N*. / at pluralibus masculinis literam *Nun* adimunt, manente *Jod* indice numeri pluralis; Unde apud utrosque necessario magna nominum mutatio oritur: apud Arabes denique omnia invariata relinquunt, nisi quod *Nun* casuale & multitudinis tollunt, §. LXX. LXXI. & *He* foemininum, haud secus ac in reliquis dialectis fit, in *Tau* mutant.

LXXXIV. Affixa Nominibus Singularibus hoc modo adduntur.

Arab.	Syr.	Chald.	Hebr.	
يَا	ܝܐ	ܝܐ	יָ	1. Sing. Com.
يَا	ܝܐ	ܝܐ	יָ	1. Plur. Com.
كِي	ܟܝ	ܟܝ	כִּי	2. S. M.
كِي	ܟܝ	ܟܝ	כִּי	2. S. F.
كِي	ܟܝ	ܟܝ	כִּי	2. Pl. M.
كِي	ܟܝ	ܟܝ	כִּי	2. Pl. F.
هَ	ܚܐ	ܚܐ	הָ	3. S. M.
هَ	ܚܐ	ܚܐ	הָ	3. S. F.
				3. Pl.

Arab.	Syr.	Chald.	Hebr.	
هم	ܠܫܐ	ܠܫܐ	ܠܫܐ	3. Pl. M.
هن	ܠܫܐ	ܠܫܐ	ܠܫܐ	3. Pl. F.

Nominibus autem Pluralibus & Dualibus isto :

Arabibus eodem modo, nisi quod <i>Jod</i> pluribus additum, loco <i>Kesre</i> ante se, <i>Fatha</i> post se accipit, ut à	ܠܫܐ	ܠܫܐ	ܠܫܐ	1. S. Com.
ܠܫܐ	ܠܫܐ	ܠܫܐ	ܠܫܐ	1. Pl. Com.
ܠܫܐ	ܠܫܐ	ܠܫܐ	ܠܫܐ	2. S. M.
ܠܫܐ	ܠܫܐ	ܠܫܐ	ܠܫܐ	2. S. F.
ܠܫܐ	ܠܫܐ	ܠܫܐ	ܠܫܐ	2. Pl. M.
ܠܫܐ	ܠܫܐ	ܠܫܐ	ܠܫܐ	2. Pl. F.
ܠܫܐ	ܠܫܐ	ܠܫܐ	ܠܫܐ	3. S. M.
ܠܫܐ	ܠܫܐ	ܠܫܐ	ܠܫܐ	3. S. F.
ܠܫܐ	ܠܫܐ	ܠܫܐ	ܠܫܐ	3. Pl. M.
ܠܫܐ	ܠܫܐ	ܠܫܐ	ܠܫܐ	3. Pl. F.

LXXXV. Exemplum affixionis unum sufficiat in Hebræo *ܠܫܐ* / Chaldæo-Syro *ܠܫܐ* quod in Emphasi est *ܠܫܐ* & Arabico *ܠܫܐ* *Rex*, quæ cum affixis hoc modo componuntur.

Arab.	Syr.	Chald.	Hebr.	
ܠܫܐ	ܠܫܐ	ܠܫܐ	ܠܫܐ	<i>Rex</i> ,
ܠܫܐ	ܠܫܐ	ܠܫܐ	ܠܫܐ	<i>Rex meus</i> , com.
ܠܫܐ	ܠܫܐ	ܠܫܐ	ܠܫܐ	<i>Rex noster</i> , com.
ܠܫܐ	ܠܫܐ	ܠܫܐ	ܠܫܐ	<i>Rex tuus</i> , M.
ܠܫܐ	ܠܫܐ	ܠܫܐ	ܠܫܐ	— F.
ܠܫܐ	ܠܫܐ	ܠܫܐ	ܠܫܐ	<i>Rex vester</i> , M.
ܠܫܐ	ܠܫܐ	ܠܫܐ	ܠܫܐ	— F.

Arab.	Syr. Chald.	Hebr.	
مالكة كـ	מלכה	מלכן	<i>Rex illius</i> , M.
مالکها	מלכה	מלכה	— F.
مالکهم	מלכהון	מלכם	<i>Rex illorum</i> .
مالکهن	מלכהן	מלכן	<i>Rex illarum</i> .
مالکی	מלכין	מלכין	<i>Reges mei</i> , C.
مالکونا	מלכנא	מלכינו	— <i>nostri</i> C.
مالکوک	מלכין	מלכין	— <i>tui</i> , M.
مالیکوک	מלכין	מלכין	— F.
مالکوکם	מלכין	מלכין	— <i>vestri</i> M.
مالکوکן	מלכין	מלכין	— F.
مالکوه	מלכיה	מלכיו	— <i>ipsius</i> M.
مالکوها	מלכיה	מלכיה	— F.
مالکוهم	מלכיהון	מלכיהם	— <i>illorum</i> .
مالکوهן	מלכיהן	מלכיהן	— <i>illarum</i> .

LXXXVI. *Particulæ indeclinabiles*, quas etiam simpliciter *Particulas* dicimus, apud orientales complectuntur Præpositiones, Conjunctiones & Adverbia: & distinguuntur similiter in separatas & inseparabiles;

LXXXVII. *Particulæ Separatæ* complures sunt. Apud Hebræos & Chaldæo-Syros earum potissimum ratio à Grammaticis habetur, quæ cum affixis componi possunt, quarum aliæ more nominum Singularium illa adsciscunt, aliæ more Dualium vel Pluralium, quorum formam & mutationem tum imitantur.

Particulas quoque numeros habere more nominum nemo mirabitur, qui non ignorat, illas, si non omnes, certe maximam partem *nomina* esse; id quod nemo, credo, diffitebitur, nisi linguarum harum prorsus rudis.

Nam de אשרי / אפס / כל / תחת / quis dubitet, cum satis notum sit illa *Beatitudinem*, *finem*, *universitatem*, &c. passim notare? Sic את ipsum notat, &

& validissime demonstrat, unde *Specificativum* vocari solet; non tantum quando accusativo præmittitur, sed & cum nominativo, vide Gen. iv. 1. Ezech. iv. 1. Dan. ix. 13. ut nobis adeo dubium non sit, quin hinc ipsum Græcorum *αὐτός* & *οὗτος* sit derivandum, quemadmodum Rabbini frequentissime usurpant, *אותו ה'איש* ille ipse vir, *אותו ה'יום* illo ipso die.

Sic *בגלל* propter, nihil aliud est nisi *בגלל*, *ἐν λόγῳ* vel *ἐργῳ*, *caussâ*, *gratiâ*; vel Græca voce *Ergo*. *خلل* enim Arabibus *ἔργον*, *negotium*, idque magnum & difficile notat: quod cum Hebræis absolute sit *גלל*, & constructe *גלל*, hinc fit *בגלל*, quemadmodum accedentibus affixis primitivum *Kametz* redit, *בגללך* tui ergo. Idem de *בשביל*, *von wegen* / *ban wegens* / & cæteris plerisque judicium esto.

Cæterum quænam singularium, quænam pluralium more affixa adsciscant, ex Buxtorffio vel Altingio repetatur.

LXXXVIII. *Insparabiles* vulgo *præfixæ* appellantur, quia nominibus & verbis, imo aliis etiam particulis ab initio præfigi solent. Harum Hebræi septem habent, vel octo, si malis, *משה וכלב* / Chaldæi totidem & easdem etiam, nisi quod loco *ש* / habent *ר* / ut sint *מרה וכלב* / Syri quinque tantum *ܫܐ* & *ܫܐܐ* / Arabes denique octo; *أبتش فكلب*.

LXXXIX. Præfixum *מ* / ex *מן* ortum, Hebræis & Chaldæis ordinario præfigitur per *Chirek* breve sequente *Dages* forti; Syri & Arabes ejus loco integrum *מן* & *מן* retinent, exceptis particulis quibusdam, quibus *מ* per *Rebhaza* & *Kesre* jungitur.

Arab.	Syr.	Chald.	Hebr.
من دهب	ܡܢܐ ܕܚܒܐ	ܡܢܐܗܒܐ	מנהב

Ratio qualiscunque differentiae esse videtur, quod Hebræi invisum sibi *Nun*, ut alias, quando commode possunt, absorbent; quod Chaldæi hic imitantur; Syri & Arabes illud incolume retinent. Vide §. vii. Cum vero Arabes *ن* *Nun* finale Shevatum, sequentis dictionis initialibus literis

لومير per *Tesdid*, vel *Dages* forte inferere soleant, propius iterum ad Hebræos accedunt, ut cum *من مالک* legunt *Mimmalich*; quemadmodum Hebraice *ממלך* *Mimmelech*.

XC. ׁ ex ׁ apud Hebræos relativi pronominis aut conjunctionis potestatem habet; & præfigitur per *Segol*, vel *Patach*, sequente *Dages* forti. Chaldæi & Syri ejus loco ܐ usurpant, quod per *Scheva* accedit: Arabes denique relativum *الذي* vel *من* & *ما*, *Qui, qua, quod*.

XCI. ׃ demonstrativum ex הוּנְ Hebræis præfigitur ordinario per *Patach* & *Dages* forte, Chaldæi & Syri non nisi ante paucas particulas illud usurpant cum *Kametz*; Arabes denique ejus loco articulum demonstrativum *ال* adhibent.

_____ *הַמֶּלֶךְ* *ὁ βασιλεὺς* *المالک*

Quoties articulus Arabicus *ال* nominibus jungitur, quæ à solari litera, (dentali vel linguali) incipiunt, *Lamed* illud in pronunciatione perit, & sequenti literæ solari *Dages* forte imprimatur, ut adeo hic articulus rursus proxime ad Hebraismum accedat, nisi quod loco *He* Hebræi occurrat *Aleph* secundum §. vi. Hebr. *הדין* *Haddiîn*, Arab. *الذين* *Addiîn*. *הנפש* *Hannephes*, *النفش* *Annaphs*. Unde illud *He* demonstrativum non minus ex obsoleto *ה* vel Arabico *ال* repeti posse videtur, quam ex demonstrativo *הוא* / cujus sane punctum, ut alias præfixa, non exhibet.

XCII. Loco ׃ & ׃ demonstrativi Hebræorum & Arabum, Chaldæo-Syri nominibus à fine jungunt ׃. Emphaticum, usu tamen latiore. Et quidem

Masculinis nude; *טור טורא* / *טור טורא* / Veruntamen ׃ & ׃ quiescens ante emphasin in *Fod* mobile transeunt, ut *טורא טורא* / *טורא טורא* / Apud Chaldæos vero terminatio ׃ ante emphasin in ׃. mutatur, & tunc ׃ Emphaticum in ׃ abit; *טורא טורא* / *טורא טורא*.

Fœmininis in radicalem literam vel in ׃ servile terminatis, nude: *טורא טורא* / *טורא טורא*. Desinentibus vero in ׃. mutato *Aleph* in *Tau*, & præcedente *Kametz* in *Scheva*: *טורא טורא* / *טורא טורא*. Finita vero apud Chaldæos in ׃. / ex masculinis

nis in ל loco *Aleph* rursus sumunt primitivum *Jod*, sed sche-
 vatum, & foemininum *Aleph* seu *He* in *Thau* mutant, קְרָמָה
 קְרָמָה *prima*. Desinentibus vero in א , vel י præcedente sche-
 vate, ex concursu duorum schevatum nascuntur terminatio-
 nes יָתָא & וּתָא / ut : $\text{בְּוִיָּתָא רְוִיָּתָא}$ / *ebria*. מְרַחֲמֵינָא
 מְרַחֲמֵינָא *misericors*. חֲרוּתָא חֲרוּתָא *gaudium*. מְחַוָּתָא *verbera-*
tio.

Pluralibus masculinis, mutata terminatione plurali ִּי . apud
 Chaldaeos in ִּי / apud Syros in ִּי / Foemininis vero, mutato
 ִּי in ִּי /

Syr. Pl. Emph. Pl. Abs. S. Emph. Sing. Abs.

מְלָכִין	מְלָכִין	מְלָכִין	מְלָכִין
מְלָכִין	מְלָכִין	מְלָכִין	מְלָכִין

Locus hujus doctrinae de *Emphasi Aramaea* proprius procul dubio est inter par-
 ticulas, quarum loco א Emphaticum usurpatur. Quoniam vero *Emphasis*
 addita insignem Nominibus mutationem affert; usque adeo ut ipsa mascu-
 linorum declinatio illam semper praesupponat, cum pluralis non fiat à sin-
 gularibus absolutis, sed emphaticis; Hinc Grammatici omnes, & merito,
 doctrinam ejus in Nominibus pertractant, & nos illam paragrapho XLVII.
 præmittere debuissimus. Sed cum methodum Nominum Hebræorum §.
 XXXVII. propositam secuti, illud non prius observassemus, quam tertio
 folio jam impresso, huc referre maluimus, quam alieno prorsus loco inse-
 rere.

XCIII. א *interrogativum* Hebræis & Chaldaeis præfigitur per
Chateph Patach: Syri ejus loco particulam separatam ܐܢܐ u-
 surpant; Arabes ا cum *Fathah* præfixum:

Arab. Syr. Chald. Heb.

اَمَات	ܐܢܐܬܐ	ܐܢܐܬܐ	הֲמַת	הֲמַת	<i>An mortuus est?</i>
اَمِن	ܐܢܐܬܐ	ܐܢܐܬܐ	הֲמִן	הֲמִן	<i>An de, ex?</i>

XCIV. Literæ וּכְלָב Hebræis & Chaldaeo-Syris, & his quo-
 que

que 7 præfiguntur per *Scheva*; Quod cum Arabes mobile non agnoscant, §. xxxiv. ejus loco ب & ج *Kesre* vel *Chirek* breve accipiunt, و & ك vero *Fatach*, quas ف, ش, ت, imitantur.

ורוע	סוסא	ורועא	ורוע
בכל	חכלא	בכר	בכל
לעאל	לחלל	לעלם	לעלם
וכר חל	ווסב	כרור	כרור

Literæ וכלב Apud Chaldæo-Syros & Arabes fere eundem significatum habent, quem apud Hebræos. Syri tamen כ præfixum non agnoscunt, sed ejus loco particulam integram א״ך usurpant, ut Hebr. וְהָיָה בְעֵץ Syriace Et erit similis arbori.

XCV. Literæ כלב apud Hebræos ante articulum ה / hujus *He* euphoniæ gratia excludunt & punctum ejus sibi vindicant; Apud Arabes eadem cum و, ف, ت, ante articulum ال, hujus *Aleph* constituunt quiescens, & excluso *Fatha* articuli, proprium punctum retinent.

Hebr.

בְּחֵשֶׁם	בְּהַפְּתָן	בְּהַעֲבֵר	pro	בְּעֵם	בְּפִתָּן	בְּעֵבֶר
לְהַאֲזֹר	וְלִהְיוֹתֶנּוּ	לְהַחֲשֵׁן	pro	לְאֹזֶר	וְלִחֲשֵׁן	
בְּהִיּוֹם	וְבִהְיוֹתֶנּוּ	בְּהִיּוֹתֶנּוּ	pro	בְּיוֹם	וְבִהְיוֹתֶנּוּ	

Arab.

בְּאַלְהֵב	כַּאֲלֵהֵב	pro	כַּאֲלֵהֵב	כַּאֲלֵהֵב
וְאַלְמַאֲלֵךְ	וְאַלְמַאֲלֵךְ	pro	וְאַלְמַאֲלֵךְ	וְאַלְמַאֲלֵךְ
תַּאֲלֵלָה	תַּאֲלֵלָה	pro	תַּאֲלֵלָה	תַּאֲלֵלָה

بالدأر

Arab.

בְּאַלְדָּאֵר pro בְּאַלְדָּאֵר בְּאַלְדָּאֵר
 לְאַלְאֵבִי לַאֲלָבִי pro לַאֲלָבִי לַאֲלָבִי

Arabes præterea non hoc solum casu, sed quotiescunque ultima vocis antecedentis vocalem habet, ׀ illud articuli in pronuntiatione excludunt, & literam ejus ى, vel ejus loco sequentem dageffatam, cum vocali illa conjungunt, imo antecedenti vocali cassæ illam de novo attribuunt. Vide Gramm. Arab. Erpenii pag. 26. 27. ubi de *Wesla*, illius conjunctionis & otii literæ ׀ nota prolixè agitur, quam characteribus Arabicis destitutis textui Hebræo adscribere non licet.

De Verbo.

XCVI. Circa *Verbum*, quod tertiam Orationis partem facit, consideranda veniunt, Tempus, Persona, Genus, Numerus, Conjugatio, Significatio, & Mutatio.

XCVII. *Tempora* sunt quinque, Præteritum, Participium (duplex, Præsens & Præteritum,) Infinitivus, Imperativus & Futurum.

Præsens, quod simul Personis distinguatur, nullum est, sed ejus loco jam Præteritum, jam Futurum, (in primis in sententiis generalibus, quum non significatur præcise, quod fuit, vel futurum est, sed quod perpetuo esse aut fieri debet soletve) jam, idque creberrime, Participium Activum, quod Præsens est, usurpatur.

Præteritum unum tantum est, sed quod apud Hebræos Perfectum, Imperfectum & Plus quam perfectum indifferenter valet; apud Syros vero & Arabes verbum Substantivum ܟܢܐ & كان additum significationem illi

largitur plusquam perfecti, ut: ܟܢܐ ܗܡ Præceperat, كانوا قالوا

Dixerant. Imperfectum vero Syri formant idem verbum substantivum ܟܢܐ Participio addentes, ut ܟܢܐ ܗܡ præcipiebat; Arabes vero ad-

dendo illud Futuro, ut: كان يقول dicebat.

Apud Hebræos etiam *Conversivum* Præteriti & Futuri significationem mutat, apud Arabes aliæ particulæ de quibus videatur *Erpenius*, pag. 46. 47.

XCVIII. *Persona* in Præterito tres sunt, Tertia, Secunda & Prima; in Imperativo Secunda tantum; in Participio & Infinitivo nulla.

Participium tamen additis pronomibus personalibus, (quæ apud Chaldæo-Syros etiam cum ipsis participiis in unam vocem affixorum more coalescunt) personarum variationem accipit.

XCIX. *Genus* triplex est, Masculinum, Fœmininum, & Commune.

C. *Numerus* Hebræis & Chaldæo-Syris duplex est, Singularis & Pluralis; Arabes etiam Dualem agnoscunt.

CI. *Conjugationes* alii aliis plures paucioresve habent, quarum ordinem & harmoniam sequens schema exhibet.

Arab.	Syr.	Chald.	Hebr.	
فعل	فعل	פקל	פקל	I. Kal, vel Pakal.
فعل	فعل	פקל	פקל	II. Pikkal.
فعل	فعل	פוקל	פוקל	III. Pokal.
אפקל	אפקל	אפקל	אפקל	IV. Hiphkiil.
תפקל	תפקל	תפקל	תפקל	V. Hithphakkel.
תפקל	תפקל	תפקל	תפקל	VI. Hithphokel.
אפקל			אפקל	VII. Niphkal.
אפקל				VIII. Hiphtakal.
אפקל				IX. Hiphkall.
אפקל				X. Hifchtaphkal.
אפקל				XI. Hiphkālall.
אפקל				XII. Hiphkaukal.

אפקל

Arab.	Syr.	Chald.	Hebr.	
أفقول				XIII. Hiphkauwal.
. . . .	ܐܦܩܘܠ	ܐܦܩܠ		
. . . .	ܐܦܩܠܐ	ܐܦܩܠܐ		

Hæ vero omnes formæ sunt, vel *Conjugationes*, per quas verbum apud Orientales in sua quodque dialecto variari potest. Non quo singula verba per has universas inflecti queant, sed quod, cum alia aliis gaudeant, quædam etiam universas admittant.

Ordo is est (apud Arabes) ut verbo simplici, tribus tantum literis constanti, quæ radicem primitivam exhibent, primo illa subjiciantur, quæ una tantum litera in medio vel initio augentur, tum quæ duabus, denique quæ tribus.

Nomina vulgo desumpta sunt ex antiquo Arabum & Hebræorum paradi-
 γμα. Cum enim hæc pars orationis ab ordinario & frequentissimo signifi-
 catu Arabibus, qui primi inter Orientales, quantum quidem hodie con-
 stat, linguam suam ad artis præcepta redegerunt, vocetur, quasi tu *Actio-*
nem dicas, Belgice *een Werk woord*; hinc paradigma omnium constitue-
 runt verbum *فعل*, ejusdemque literas, quem in illo locum & ordinem

habent, in quovis alio etiam significare jusserunt, ita ut *Phe* illis primam, *Ajin* mediam, *Lamed* denique tertiam radicalem significet. Id quod Hebræorum quoque Grammatici sunt imitati, paradigma & nomina literarum & conjugationum retinentes, quo pacto insignem obscuritatem in suæ lin-
 guæ Grammaticam invexerunt. Cum enim Arabes cuivis literæ, etiam gutturali, *Dages* forte, sive *Tesdid*, imprimant, nihil illud paradigma diffi-
 cultatis apud ipsos habebat: Sed cum Hebræorum litera *Y Dages* forte re-
 spuatur, ipse conjugationum dageffatarum character adeo necessarius negli-
 gebatur, ita ut media radicalis, quæ in secundo & quinto ordine geminan-
 da erat, non nisi simplex pronunciari & audiri posset, ut pro *Pih-hel*,
Hithpa-hel, scriberent dicerentque *Pi-hel*, & *Hithpa-hel*. Quod incom-
 modum cum recentiores Grammatici observassent, veteri *Pahal* valere jus-
 so merito novum substituerunt *פֿהל Pakad*, cujus media radicalis *Koph Da-*
ges forte admittit. Verum enim vero ne sic quidem omnis obscuritas &
 difficultas sublata est. Nam primo veteris paradiigmatis nomina retinue-
 runt, *Pihel*, *Hiphil* &c. in quibus omnes necessariae consonæ non audiun-
 tur, & vocales longæ cum brevibus confunduntur, cum longe satius fuisset à novo paradigmate etiam nomina nova mutuari, *Pik-kéd*, *Hiph-kíd*,
 ubi radicales omnes scribuntur & audiuntur. Deinde cum tertia radicalis
 sit *Daleth*, cognata literæ *Tau*, characteristica secundæ personæ præterito-
 rum; hæ duæ literæ ita coalescunt, ut alterutra illarum distincte non audia-
 tur, unde Linguae Hebrææ tyrones in 2. scem. sing. præteritorum efferen-
 da

da plerumque offendere solent. Tertio denique cum prima *Phe* in initio & in medio post *Scheva* mutum *Dages* lene accipiat, & ex eo ipsa ejus pronuntiatio mutetur, non minor inde confusio oboritur, dum eadem litera modo ut π modo ut ϕ , pronuntiatur, & *Dages* illi impressum nunc lene est, quoties initiale est, vel in quinta conjugatione *scheva* mutum sequitur, nunc rursus forte, in conjugatione septima, $\text{הִפְקַר} / \text{יִפְקַר}$ / Quod cum Cl. *Ravius* observasset, novo paradigmata *Pakad* aliud surrogavit שִׁטַּל *Latas*, quod nulli incommodo est obnoxium. Nos in brevibus hisce rudimentis, ne à receptis nimium abeamus, pro פִּקַּר sumemus פִּקַּל ad secundam difficultatem evitandam, ea tamen lege ut litera פ nunquam *dages* lene recipiat, sed ubique locorum ϕ Græcum vel F Latinum, quemadmodum apud Arabes, tantum sonet.

Prima itaque conjugatio est simplex & nuda, nulla characteristica aucta, unde Hebræis vulgo קַל *Kal*, id est, *levis* appellatur. Afformantes & præformantes, quæ in præterito, imperativo, & futuro accedunt, non conjugationis, sed personarum, generum & numerorum characteres sunt, & omnium conjugationum communes.

Secunda conjugatio mediam radicalem geminat per *Dages* forte, ut פִּקֵּל .

Tertia literam aliquam וֵא inter primam & secundam adsciscit, apud Hebræos & Chaldæos *Vav*, quiescens in *Cholem*, apud Syros idem *Vau* sed diphthongescens cum antecedente *Piacha*; apud Arabes denique Aleph quiescens in *Fatha*.

Hebræorum Grammatici vulgo hanc conjugationem non agnoscunt, quæ vero ejus exempla occurrunt, ad secundam referunt, ut vocalis brevis cum sequenti *Dages* forti in longam contracta videatur. Vide Thesaurum Buxtorffii, Lib. I. 15. & Altingii Gramm. Hebr. §. 116. & Synopsis Instit. Chaldæarum, §. 46. Enimvero cum Arabes illam pro peculiari conjugatione habeant, ejusque non pauca exempla apud Hebræos & Chaldæo-Syros occurrant, nihil causæ esse videtur, cur ad secundam tot exempla anomala referantur. Nos itaque ut harmoniam harum linguarum tanto melius ostendamus, cum Petro Martinio & Joh. Ravio & tota Arabum natione, hanc tertiam hic existimavimus recensendam.

Quarta conjugatio ante primam radicalem, apud Hebræos literam characteristicam מֵ adsciscit, apud Chaldæo-Syros vero & Arabes م , ex §. 6. quarum utraque accedentibus præformantibus rursus perit.

Quinta formatur à secunda, præpositis illi apud Hebræos quidem הִ / apud Chaldæos vero הֵ / Syros ه , & denique Arabes nuda ت , Quæ adeo ت hic sola genuina characteristica videtur.

Sexta à tertia formatur, eodem modo ac quinta à secunda.

Septi-

Septima Hebræis tantum & Arabibus est usitata, atque apud illos habet characteristicam, vel שׁוּב apud Arabes vero يَرْجِعُ.

Atque hæ sunt septem conjugationes, Hebræis, Chaldæo-Syris & Arabibus communes, (nisi quod Chaldæo-Syri septimam non agnoscunt) & æque omnibus frequentes. Quæ vero sequuntur, Arabum propriæ sunt, imò exceptis octava & decima, iisdem etiam satis raræ, nisi quod à quibusdam verbis, quæ colorem vel deformitatem significant, derivantur.

Octava præter ا initiale, literam ن inter primam & secundam interponit, ut انْتَصِرَ.

Nona ab initio pariter ا adsciscit & ultimam geminat per *Dages* forte, انْصِرَ.

Decima integram vocem أَشْتَمْتُ assumit, quæ apud alios omnes Orientales obsoleta Turcis etiamnum servatur, quibus أَشْتَمِكِي est *petere, desiderare*; ut à عَفَرَ *remisit*, أَشْتَعْفِرُ *petiit remissionem delicti*.

Undecima formatur à nona, adscito ا quiescente ante ultimam geminatam, ut أَفْعَالُ.

Duodecima præter ن initiale mediam radicalem geminat, & *Vau* diphthongescens interponit, ut انْصَوَّصِرَ.

Decima tertia ante ultimam *Vau* dageffatum ponit; ut أَفْعُولُ.

Quid ergo, inquires, de Chaldæo-Syrorum conjugationibus *Itphkel* & *Ittaphkal* fiet, quibus in his tredecim Arabum formis nihil relictum est loci? Ut verum fatear, mihi nondum satis liquet. Vulgo quidem passivæ esse dicuntur conjugationum primæ & tertiæ, sive *Phkal* & *Aphkel*. Sed cum *Itphakkel* passivorum numero exemptam ad quintam Hebræorum & Arabum retulerimus, idem his quoque faciendum esse videtur. Neque tamen vel apud Hebræos vel apud Arabes occurrit, quo commode reduci posse videantur, nisi quod Celeb. Hottingerus *Itphkel* ad octavam Arabum refert per metathesin primæ radicalis & præformantis Tau, ut pro Arabum

أَفْعَلُ Syri & Chaldæi dixerint ܐܦܥܠܐ, quod quidem proximum vero videri queat. De *Ittaphkal* denique sciendum est, illam apud Danielelem & Esram nusquam occurrere, qui ejus loco *Hophal* Hebræorum usurpant. Statuat de his quisque quod volet, &, si possit, certi quid eruat; nos à quo-

quocunque etiam discere non pigebit, qui hanc conjugationum orientalium harmoniam Cl. *Joh. Ravio* lubentes meritoque acceptam referimus.

CII Significatio in diversis & iisdem quoque Conjugationibus varia est: quæ ex aliis Grammaticis peti potest.

CIII. Mutatio est, qua Thema sive Verbum quoad literas vel puncta variatur, ad temporum, personarum, generum, numerorum & conjugationum distinctionem.

CIV. Omne *Verbum perfectum* (quod normæ instar est, uti quicquid hinc declinat, Imperfectum,) constat literis radicalibus, numero tribus, loco semper præsentibus, conditione mobilibus. Harum porro literarum Prima apud Hebræos *Kametz* habet, & hinc apud Chaldæo-Syros *Scheva*, apud Arabes denique *Fatha*, vi §. 18. Secunda variat vocalibus, pro conjugationum, temporumque varietate; Apud Hebræos regulariter admittit hæc sex, quæ terminantes sunt seu puncta terminantia, *Patach*, *Tzeri*, *Cholem*, *Chirek* longum, *Kametz* & *Schurek*; Apud Chaldæo-Syros easdem omnes excepto *Kametz*; Apud Arabes denique *Fatha*, *Kesre* & *Dhsamma*. Tertia apud Hebræos & Chaldæo-Syros *Scheva* habet, apud Arabes vero vocales *Fatha* vel *Dhsamma*. Accentus tonicus apud Hebræos & Chaldæos adhæret vocali secundæ radicalis, adeoque occupat syllabam ultimam; Syris vero & Arabibus nulla ejus est nota. Illi tamen analogiam Chaldaismi sequuntur, hi vero accentum in antepenultima habent.

CV. Quæcunque literæ præter tres illas radicales accedunt, sive ab initio sive à fine (apud Arabes etiam in medio) serviles sunt. Illas *Præformantes* vocamus, has *Afformantes*. Quæ nomen clatura à *Præfixis* & *Affixis* distinguuntur.

CVI. *Præformantes*, quæ & *Characteristicae*, sunt literæ serviles ab initio Verbo accedentes, quæ Conjugationum ac Temporum, (in Futuro etiam Personarum Generum ac Numerorum) distinctioni inserviunt. Hæ Chaldæo-Syris & Arabibus eadem sunt quæ Hebræis, nisi quod horum *He* illis constanter mutatur in *Aleph*, ex §. 6. & Syri in Futuri tertia singulari masculina & plurali utriusque numeri pro *Jod* habent

Nun,

Nun, & Arabes infuper in X. conjugatione *Schin* usurpant.

CVII. Præformantium seu Characteristicarum (quia servi-
les sunt literæ,) proprium punctum Hebræis & Chaldæo-Sy-
ris est *Scheva*, sub ✱ *Chateph Patach* : Arabibus vero, quoniam
Schevate mobili destituuntur §. 12. *Fatha* vel *Dhsamma*, ut
Hebr. Chald. & Syr. מְבַרֵךְ / Arab. مُبَارِك *Mubarrich*, *benedicens*.

CVIII. Si duæ characteristicae conjungantur, sçheva prioris Hebræis & Chaldæis transiit in vocalem brevem *chirek*, sub ñ plerumque in *Segol*; Syris autem in *Rhebhaza*; Arabibus denique si simul præponantur, in *Kesre*, sin singulæ seorsim, suam quæque peculiarem vocalem servat.

Arab.	Syr.	Chald.	Hebr.
قبر کی دینبر کی	21	אתברך	התברך

CIX. Si posterior duarum præformantium fuerit ꝑ conjugationis VII. five *Niphkal*, hæc apud Hebræos per *Dages* forte inferitur perpetuo primæ radicali dageſſibili; apud Arabes vero conſtanter manet, niſi prima radicalis fuerit quoque ꝑ cui tum compendii cauſa inferitur per *Dages* forte.

Fluit hæc differentia ex §. 7.

CX. Si prima radicalis apud Hebræos, & Chaldæo-Syros fuerit $\aleph$ / $\beth$ vel γ in conjugatione quinta & sexta, præformantium posterior γ perpetuo inferitur illi primæ cognatæ per dages forte: Si vero prima fuerit aliqua ex sibilantibus $\aleph$ / $\beth$ $\daleth$ / $\beth$ vel $\beth$ / $\daleth$ tum γ illud in iisdem conjugationibus cum prima radicali locum suum permutat, & in cognatam $\aleph$ mutatur, si prima illa fuerit $\aleph$ / $\beth$ fin eadem $\beth$ fuerit, & in $\beth$ abit.

Apud Arabes, illud in dictis conjugationibus locum non habet, quia ت characteristicum ibi nunquam *Schevate*, sed semper vocali *Fatha* insignitur. In conjugatione vero VIII. ubi ت characteristica primæ *scheyatæ* postponitur, similis est ratio, quare sequens canon observetur:

CXI. Apud Arabes, quando prima radicalis est *ص*, *ض*, *ط*, vel *ظ*, tum *ت* characteristicum primæ schevatae postpositum, mutatur in *ط*; quando vero prima est *ن*, *د*, vel *ذ*, tum idem *ت* in *د* mutatur; atque insuper cum *ط*, *ظ*, *د* vel *ذ*, coalescit per *Dages* forte.

CXII. Præformans quævis, superveniens literæ *ת* apud Hebræos, aut *ס* apud Chaldæo-Syros & Arabes, cujuscunque temporis sint vel conjugationis, has excludit euphoniae ergo; apud Arabes quidem una cum puncto illarum, apud Hebræos vero & Chaldæo-Syros cum puncto proprio, & sibi illarum vocalem vindicat.

CXIII. Characteristicae præformantes quoties singulae (non plures; nam tunc inter se syllabam faciunt, uti dictum,) Verbo accedunt, ut arctius illi coalescant, apud Hebræos & Arabes *Kametz* & *Fatha* primæ radicalis in conjugationibus non dagestatis abolent, substituto *Schevate*, quod apud Chaldæo-Syros jam sub ipsa prima radicali occurrit. Præformantis autem *Scheva*, ne duo mobilia concurrant, transit in vocalem brevem, eamque, non minus atque ipsæ literæ sunt, characteristicam conjugationum.

CXIV. Est vero brevis illa I. sub literis *ת* futuri conjugationis i. apud Hebræos & Chaldæos *Chirek*, & hinc apud Syros *Rebhaza* vel *Segol*, & hinc denique apud Arabes *Fatha*, sed per *e* efferenda, §. 32. ut

Arab.	Syr.	Chald.	Hebr.
يفقر	ܝܦܩܪ	יִפְקֹר	יִפְקֹר יִפְקֹר יִפְקֹר

II. In præterito quartæ conjugationis apud Hebræos, & apud Arabes in præterito & imperativo conjugationum viii. ix. x. xi. xii. xiii. itidem *Chirek*, ut Hebr. *הִפְקִיר* / Arab. *افعل*, *افعل*, &c.

III. Pa-

III. Patach in reliquis temporibus iv. Conjugationis apud Hebræos, per totam iv. apud Chaldæo-Syros, & in præterito & imperativo ejusdem conjugationis & futuris conjugationum viii. ix. & sequentium omnium apud Arabes, ut:

יִפְקֹד	חִפְּקֹד	מִפְּקֹד	- - -	Hebr.
יִפְקֹד	אִפְּקֹד	מִפְּקֹד	אִפְּקֹד	Ch. Syr.
—	أَفْقَر	—	أَفْقَر	Arab.

IV. *Kametz catuph* vel *Kibbutz* in tota conjugatione iv. passiva apud Hebræos, & Chaldæos: in futuro iv. activæ, in omnibus participiis activis extra primam, ac per omnia tempora omnium conjugationum passivarum, apud Arabes, ut

יִפְקֹד	חִפְּקֹד	מִפְּקֹד	הִפְּקֹד	Hebr.
הִנְחֹת	הִפְּקֹד	הִחְבֹּד	הִתְקֹד	Chald.
مَفْعَل	مَفْتَعَل	مَفْعَل	يَفْعَل	Arab.

CXV. *Afformantes* sunt literæ ferviles à fine Verbo accedentes, quæ Personarum, Generum, Numerorumque distinctioni inserviunt: suntque vel *Syllabica* vel *Asyllaba*.

CXVI. *Syllabica* dicuntur, quæ syllabam per se constituunt, vel saltem inchoant, adeoque accedunt ad syllabam perfectam, terminatam in *scheva* quiescens. Tales Præteritum apud Hebræos sex habet, apud Chaldæo-Syros quinque, Arabes novem.

Arab.	Arab.	Syr.	Chald.	Hebr.	
Et in	ت	2	ת	ת	2 Sing. Masc.
numero	ת	2	ת	ת	2 S. Fœm.
duali.	ת	-	-	ת	1 S. Comm.

S s s s s 2

3. F.

	Arab.	Arab.	Syr.	Chald.	Hebr.	
3. F.	قَا	ن	-	-	-	3 Pl. F.
2. C.	قَمَا	قَم	ܩܡܐ	ܩܡܐ	ܩܡܐ	2 Pl. M.
		قَن	ܩܢ	ܩܢ	ܩܢ	2 Pl. F.
	قَا		ܩܐ	ܩܐ	ܩܐ	1 Pl. C.

Imperativus & Futurum unam eandemque in 2. & 3. plurali foeminina habent, apud Hebræos ܩܢ / apud Arabes ن / apud Chaldaeo-Syros Imperativus tantum ܩܐ.

Afformantes illæ sunt fines pronominum, homogeneorum, præter ܩܐ &c. primæ personæ pro ܩܐ ex ܩܐܢܐ, quemadmodum conferenti ad oculum liquet.

CXVII. Syllabicae apud Hebræos & Chaldaeo-Syros accentum relinquunt syllabæ proximæ præcedenti, præter ܩܐ ܩܢ ܩܡܐ & ܩܢ / quæ sibi illum vindicant. Apud Hebræos porro *Tzere* antecedens in Præterito mutatur in *Patach* euphoniæ causa, & *Cholem*, si deducatur accentus, in *Kametz-caturph*: In reliquis vero temporibus apud Hebræos, apud Chaldaeo-Syros vero & Arabes antecedens vocalis semper constans manet.

Aliquando tamen *Tzere* apud Hebræos etiam in Imperativo & Futuro mutatur in *Patach*.

CXVIII. *Afyllabæ* dicuntur, quæ syllabam per se non constituunt, sed necessario sibi jungunt ultimam verbi literam. Sunt autem Hebræis tres solummodo, Chaldæis & Syris octo, Arabibus septem, quas cum suo quamque loco & significato sequens schema exhibet:

Arab.

Arab.	Syr.	Chald.	Hebr.		
ت	ܬ	ܬ	ת	3 Sing. F.	} Præt.
- - -	ܬ	ܬ	- -	1 S. C.	
وا	ܐ	ܐ	- -	3 Pl. M.	
- -	- -	- -	ܐ	3 Pl. Com.	
- -	ܐ vel ܐ	ܐ	- -	3 Pl. F.	
ي	ܝ	ܝ	י	2 S. F.	} Imp.
وا	ܐ	ܐ	ܐ	2 P. M.	
- -	ܐ	- -	- -	2 P. F.	
ين	ܝ	ܝ	י	2 S. F.	} Fut.
ون	ܐ	ܐ	ܐ	2 & 3 P. M.	
- -	ܐ	ܐ	- -	2 & 3 P. F.	

Quo pertinent & Arabum ܐ in duali 3 m. præter. & ܐ 3 M. & F. & 2. com. Fut.

Ergo hic ת Hebr. reliquis mutatur in ת §. 6. ܐ & ܐ Hebræorum in futuro, apud Ch. S. & Ar. accipit ܐ §. 7. Quod tamen hi per apocopen abjiciunt, & Hebræi per paragogen aliquando recipiunt.

CXIX. Asyllabæ apud Hebræos accentum sibi vindicant, quoties antecedit *Patach*, *Tzeri*, vel *Cholem*, quæ vocales ea propter pereunt, succedente *schevate*: ast antecedenti *Chirek* longo accentum relinquunt. Apud Chaldæo Syros in Præteritorum tertia fœminina & prima communi singularibus, nec non in Futurorum secunda fœminina singulari, & secunda ac tertia utriusque generis pluralibus accentum deducunt, ac proinde puncta terminantia conjugationum & temporum tollunt succedente *Schevate*. In reliquis & accentus & vocalis manet. Apud Arabes vero, vocalem secundæ radicalis nunquam mutant, quia *scheva* mobile Arabes non agnoscunt, §. 35. Ubi exempla etiam occurrunt.

CXX. In *Conjugationibus Dageffatis* (propter *Dages* forte mediae radicali imprimendum, §. 101.) apud Hebræos *Kametz*, Chaldaeo Syros *Scheva* primæ radicalis mutatur in vocalem brevem; Apud Arabes vero vocalis manet.

CXXI. Est autem brevis illa apud Hebræos Chaldaeo-Syros & Arabes in *Conjugationibus* II. & V. semper *Patach*, nisi quod apud Hebræos in *Præterito* II. Conj. est *Chirek*. In passiva II. apud Hebræos per totam *Kametzcatuph*, vel *Kibbutz* apud Arabes *Dhsamma*.

Arab.	Syr.	Chald.	Hebr.	
فقر	ܦܚܩ	פִּקַּר	פִּקַּר	Præt. Conj. II.
فقر	ܦܚܩ	פִּקַּר	פִּקַּר	Imp.
يفقر	ܦܚܩܐ	יִפְקַר	יִפְקַר	Fut.
فقر	- - -	- - -	פִּקַּר	Præt. pass. II.

Apud Hebræos & Chaldaeos *Dages* forte à gutturalibus & ר exclusum sæpe compensatur mutatione vocalis brevis in oppositam longam; Syri Chaldaeorum Analogiam sequuntur: Arabes vero, qui discrimen vocalium non agnoscunt, & omnibus literis *Dages* forte imprimunt, hic nihil diversi habent.

CXXII. *Kametz* & *Fatha* primæ radicalis apud Hebræos & Arabes in conjugationibus non dageffatis peculiarem subeunt mutationem. In primæ conjugationis participio Hebræis *Kametz* abit in *Cholem*, quod per Chaldaeo-Syrum *Kametz* Arabibus abit in *Fatha* cum *Eliph* quiescente, §. 25.

Arab.	Ch. S.	Hebr.
فاقر	פִּקַּר	פִּיקַר

In Imperativo utrisque in *Scheva*; quod cum Arabes mobile non habeant, §. 12. præponunt illi ׀ characteristicum.

Arab.

Arab.

Hebr.

أفقر

עָקַר

In Futuro primæ, & per omnia tempora quartæ conjugationis, utrisque; Hebræis etiam in Præterito & participio VII. Arabibus in reliquis omnibus conjugationibus non dagestatis excepta VII. *Kametz* & *Fatha* tolluntur, substituto *Schevate* quiescente.

Exempla ex subiecto paradi-gmate petantur.

CXXIII Vocalis secundæ radicalis, sive punctum terminale, pro conjugationum & temporum varietate diversimode sese habet, quemadmodum ex sequente paradi-gmate videre licet.

Paradigma Conjugationis Primæ Verborum Orientalium.

Præteritum singulare.

Arab.	Syr.	Chald.	Hebr.
فَقَلَ	فَقَلَ	פִּקַּל	פִּקַּל 3 m.
فَقَلَتْ	פִּקַּלְתָּ	פִּקַּלְתָּ	פִּקַּלְתָּ 4 f.
فَقَلْتِ	פִּקַּלְתְּ	פִּקַּלְתְּ	פִּקַּלְתְּ 2 m.
فَقَلْتُ	פִּקַּלְתִּי	פִּקַּלְתִּי	פִּקַּלְתִּי 2 f.
فَقَلְתָּ	פִּקַּלְתָּ	פִּקַּלְתָּ	פִּקַּלְתָּ 1 c.

Plurale.

فَقَلُوا	פִּקַּלוּ	פִּקַּלוּ	פִּקַּלוּ 3 m.
فَقَلْنَ	פִּקַּלְיָן	פִּקַּלְיָן	פִּקַּלְיָן 3 c.
			פִּקַּלְיָן 3 f.

فَقَلْتُمْ

Arab.

Syr.

Chald. Hebr.

פּקלְתִּים	פּקלְתִּים	פּקלְתִּים	פּקלְתִּים	2 m.
פּקלְתִּין	פּקלְתִּין	פּקלְתִּין	פּקלְתִּין	2 f.
פּקלְתִּין	פּקלְתִּין	פּקלְתִּין	פּקלְתִּין	1 c.

Participium Praesens Activum.

פּאקְלִי	פּאקְלִי	פּאקְלִי	פּאקְלִי	m. l.
פּאקְלִי	פּאקְלִי	פּאקְלִי	פּאקְלִי	f. f.
פּאקְלִי	פּאקְלִי	פּאקְלִי	פּאקְלִי	m. pl.
פּאקְלִי	פּאקְלִי	פּאקְלִי	פּאקְלִי	f. pl.

Participium Prateritum Passivum.

פּקִיל	פּקִיל	פּקִיל	פּקִיל
--------	--------	--------	--------

Infinitivus.

פּקִיל	פּקִיל	פּקִיל	פּקִיל
--------	--------	--------	--------

Imperativus Singularis.

פּקִיל	פּקִיל	פּקִיל	פּקִיל	2 m.
פּקִיל	פּקִיל	פּקִיל	פּקִיל	2 f.

Pluralis.

פּקִיל	פּקִיל	פּקִיל	פּקִיל	2 m.
פּקִיל	פּקִיל	פּקִיל	פּקִיל	2 f.

Futu.

Futurum Singulare.

Arab.	Syr.	Chald.	Hebr.	
يفعل	ܝܦܥܠ	ܝܦܥܠ	יִפְעַל	3 m.
תפעל	ܬܦܥܠ	ܬܦܥܠ	תִּפְעַל	3 f.
תפעל	ܬܦܥܠ	ܬܦܥܠ	תִּפְעַל	2 m.
תפעל	ܬܦܥܠ	ܬܦܥܠ	תִּפְעַל	2 f.
תפעל	ܬܦܥܠ	ܬܦܥܠ	תִּפְעַל	1 c.

Plurale.

يفعلون	ܝܦܥܠܝܢ	ܝܦܥܠܝܢ	יִפְעַלּוּ	3 m.
يفعلن	ܝܦܥܠܝܢ	ܝܦܥܠܝܢ	יִפְעַלּוּ	3 f.
תפעלון	ܬܦܥܠܝܢ	ܬܦܥܠܝܢ	תִּפְעַלּוּ	2 m.
תפעלן	ܬܦܥܠܝܢ	ܬܦܥܠܝܢ	תִּפְעַלּוּ	2 f.
נפעל	ܢܦܥܠ	ܢܦܥܠ	נִפְעַל	1 c.

Arabes in verbis etiam dualem admittunt, quem ne parallelam turbaremus, huc rejecimus.

2 com.	3 f.	3 m.	
فعلت	فعلت	فعلت	Præt.
افعل	افعل	افعل	Imp.
تفعلان	تفعلان	تفعلان	Fut.

Ex hoc Paradigmate cuivis per se facile erit convenientiam & differentiam, quæ inter has quatuor dialectos intercedunt, observare, earumque ex regulis generalibus rationes dare, imo has proprio Marte ex illis formare. Quamobrem literarum Orientalium studiosis auctor sim, ipsum paradigma diligenter confiderent, & dialectos accurate inter se conferant, quo studio promittere amsim nihil neque ad discendum utilius, neque ad delectationem

nem dari posse jucundius. Sic verbi gratia ex 3. m. f. præter. confirmari, imo enasci videbunt canonem nostrum generalem 18. Ex 3. f. sing. §. 6. Ex participio §. 25. Ex futuro, §. 32. Sed his & similibus privatæ cujusque diligentiae, relictis, de punctis terminantibus, seu vocalibus secundæ radicalis aliquid addemus, eaque inprimis, quæ vel harmoniam perpetuam ostendunt, vel singularioris sunt observationis.

CXXIV. Punctum itaque terminale Præteriti ordinarium per omnes dialectos est *Patach*; Hebræis & Chaldæo-Syris aliquando *Zere*, & hinc Arabibus *Kesre*; rarissime *Cholem* & *Dhsamma*.

Hæc puncti terminantis varietas etiam significationem quandoque indicat. Ita de Dieu observat, *terminationem in Zere apud Syros in omnibus fere intransitivis adhiberi*, ut: *עָסַרְתָּ* *esuriit*; *נָחַלְתָּ* *descendit*; *אָסַחְתָּ* *adscendit*. Et Erpenius, *quæ Dhsamma habent, esse tantum intransitiva*, ut *הָיָה חָשֵׁן* *bonus fuit*. Id quod & in Hebraismo verum, ubi quæ in *Zere* vel *Cholem* desinunt, pleraque sunt intransitiva, vel animi affectionem significant, ut: *שָׂשׂוֹן* *gavisus fuit*; *רָצָה* *voluit, delectatus est*; *יָרָא* *timuit*; *קָטַן* *parvus fuit*; *יָכַל* *potuit*, &c.

Syri in 3 pl. fem. *Jod* otiosum habent, in prima vero pl. præter *ܐܝܢܐ* & *ܐܝܢܐ* etiam tertiam terminationem, *ܐܝܢܐ* sc. nude additum, ut *ܐܝܢܐ ܐܝܢܐ*, sed cum hæc forma in plurimis verbis pronunciatio difficilis sit, merito vel vocalis interponitur, vel nova terminatio *ܐܝܢܐ* adjicitur.

CXXV. Punctum terminale Participii Præsentis, Hebræis & Chaldæo-Syris est *Zere*, & hinc Arabibus *Kesre*, ex §. 21.

Apud Chaldæos tamen non infrequens est *Chirek* breve pro *Zere*, ut: *ܕܢܚܠ* *descendens*, *ܕܢܚܠ* *ardens*: quomodo jam propius ad Arabismum accedunt. Syri vero *Rebhaza* ante gutturales *ܪܒܝܐ* & *ܪܒܝܐ* in *Ptacha* mutant, ut: *ܪܒܝܐ* *operans*; *ܪܒܝܐ* *lucescens*; *ܪܒܝܐ* *putans*. Utriusque formæ exempla & apud Hebræos occurrunt, ut: *וְיָסַח* *addens*; *וְיָסַח* *sustentans*; *וְיָסַח* *plantans*.

CXXVI. Participium Præteritum Passivum apud Hebræos habet *Schurek*, & hinc apud Chaldæo-Syros *Chirek*, §. 27. Arabes vero hic utramque terminationem admittunt.

Arabibus tamen formæ illæ sæpe etiam active significant ; quemadmodum & Hebræis, ut: זָכוֹר *memor*; בָּטוּחַ *confidens*.

Apud Chaldæo-Syros cum Participiis interdum componuntur Pronomina primæ & secundæ personæ decurtata, quæ tum pro præsentis usurpantur.

Benoni.

f. Plur. m.

f. Sing. m.

פְּקִדְנָא
פְּקִדְנֵי

פְּקִדְנָא
פְּקִדְנֵי

1 p.

2 p.

Pehil.

פְּקִדְנָא
פְּקִדְנֵי

פְּקִדְנָא
פְּקִדְנֵי

1 p.

2 p.

CXXVII. Infinitivus Hebræis plerumque desinit in *Cholem*, rarius in *Patach*; Chaldæo-Syri & Arabes loco Infinitivorum nomina verbalia usurpant: illi quidem formæ מִפְקֵר & מִפְקֵר / hi vero longe plurimum, ita ut Grammatici illorum triginta tres vulgo recenseant.

Nimirum ut in aliis linguis verba infinita crebro pro nominibus verbalibus usurpantur, ut: Ὁν τὸ μαθεῖν ἐγνημα; *Scire tuum*; Het eten en dīnchen; ita nomina verbalia actionem significant apud Hebræos frequenter, apud Chaldæo-Syros & Arabes perpetuo infinitivorum locum supplent.

Apud Arabes „Verborum transitivorum Infinitivus regularis est نَصَرَ, ut

فهم فهمًا intelligendo intel-
ضرب ضربًا verberando verberavit,

„lexit: Intransitivorum autem, si media radicalis in Præterito habeat Fatha,

سَهَّل سَهْلًا ut: قَعِدَ قَعْدًا sedit: si Damma, نَصُورَة ut: نَصُورًا

„facilis fuit: vel نَصَارَة ut: جَزَلَ جَزَالَةً abundavit;

„Si Kesre, نَصَرَ ut: فَرَحَ فَرَحًا gavisus est. Sed innumera excipimur,

„tur, quæ aliter Infinitivum formant: adduntque Grammatici hisce quinque formis alias 28; ut 33 sint in universum: nempe

1	نصراً	נִצְרָא	18	نصراً	נִצְרָא
2	نصراً	נִצְרָא	19	نصري	נִצְרִי
3	نصراً	נִצְרָא	20	نصرأنا	נִצְרָאנָא
4	نصراً	נִצְרָא	21	نصرأنا	נִצְרָאנָא
5	نصراً	נִצְרָא	22	نصرأنا	נִצְרָאנָא
6	نصراً	נִצְרָא	23	نصرأنا	נִצְרָאנָא
7	نصاراً	נִצְרָא	24	نصوراً	נִצְרָא
8	نصاراً	נִצְרָא	25	نصيراً	נִצְרָא
9	نصاراً	נִצְרָא	26	نصراً	נִצְרָא
10	نصرة	נִצְרָא	27	نصرة	נִצְרָא
11	نصرة	נִצְרָא	28	نصوراً	נִצְרָא
12	نصرة	נִצְרָא	29	نصورة	נִצְרָא
13	نصرة	נִצְרָא	30	منصراً	מִנְצְרָא
14	نصاراة	נִצְרָא	31	منصرة	מִנְצְרָא
15	نصاراة	נִצְרָא	32	منصراً	מִנְצְרָא
16	نصاراة	נִצְרָא	33	منصرة	מִנְצְרָא
17	نصري	נִצְרִי			

Ita Cl. Erpenius de formis Infinitivorum, quorum ordinem etsi nonnihil turbavimus, numeros tamen ita, uti ab illo additi sunt, retinuimus. Hinc vero rem recte perpendenti liquet, formas 1. 2. 3. esse Nomina Segolata masculina; 17. 18. 19. Segolata feminina, *Jod* quiescente posito pro *He*; 10. 11. 12. item Segolata feminina, *He* servato. 4. 5. 6. Cametzata masculina, 13. Kametzatum foem. 7. 8. 9. formæ Hebr. פקד vel פקד / quorum foeminina sint 14. 15. 16. Quemadmodum & reliquæ omnes formæ ad parallelas Hebræas facile reduci possunt.

Ne quis itaque hac tanta Infinitivorum unius conjugationis varietate & multitudine terreatur, cogitet, quod res est, *Infinitivos illos sic vulgo dictos, non esse nisi nomina verbalia*, quemadmodum & Cl. Golius illos semper sub Nominibus recenset, addita hac nota (*Act.*) quæ ipso monente significat, *Actionis nomen, seu nomen Verbale; quod & Arabibus pro Infinitivo est.*

CXXVIII. Imperativi punctum terminale Hebræis ordinarium est *Cholem*, & hinc Chaldæo-Syris *Kibbutz*, Arabibus denique *Dhsamma*.

Sed verba intransitiva, vel quorum secunda aut tertia radicalis est gutturalis, aut quæ denique apud Chaldæo-Syros & Arabes in Præterito *Zere* vel *Kesre* habent, plerumque *Patach* recipiunt.

Quædam denique apud Chaldæo-Syros *Zere* habent, & apud Arabes *Kesre*.

Cum vero prima radicalis in Imperativo *Scheva* habeat, §. 122. Arabes, qui *Scheva* mobile non agnoscunt, §. 12. adsciscunt, *ا*, cum *Dhsamma*, siquidem punctum terminale quoque *Dhsamma* fuerit; cum *Kesre* vero, si punctum terminale fuerit *Fatha* vel *Kesre*.

שָׁמַע	בָּרַח	יָעַר	שָׁקַב	Hebr.
עָבִיד	שָׁלַח	בָּחַן	בָּתַב	Chald.
حَبَّ	فَرَح	وَمَلَا	بَحَّ	Syr.
أَصْرَب	أَنْعَم	أَعْلَم	أَنْصَر	Arab.

In 2 f. sing. & in 2 m. pl. ' & י apud Syros vulgo *ἑφωνα* statuuntur, ut legatur *Fekul* pro *Fekuli* & *Fekulu*. Quod etsi de hodierna Syrorum lectione, post tot seculorum lapsum, verum esse concedimus; tamen, quoniam ea lectio tres distinctas genere & numero personas plane confundit, & reliquæ omnes dialecti illas terminationes agnoscunt, cum Hottingero & Altingio, illas quoque exhibuimus, in primis cum tempore Christi in Judæa, ubi Syrorum dialectus obtinebat, pronunciaverint illud קוּמִי non *κοῦμ* sed *κοῦμι*, Marc. v. 41. in Græco, & Act. ix. 39. in ipso textu Syriaco.

CXXIX. Futuri eadem fere ratio, quæ Imperativi, ut punctum secundæ radicalis apud Hebræos ordinario sit *Cholem*, & hinc Chaldæo-Syris *Kibbutz*, Arabibus denique *Dhsamma*;

aliquando vero, (maxime in neutralibus, & quæ secundam tertiamve gutturalem habent) *Patach*: denique Chaldæo-Syris etiam *Zere*, & hinc Arabibus *Kesre*.

Personæ in (י.) & (י) finitæ hic apud Chald. Syr. & Arabes adsciscunt *Nun*, ex §. 7. quod cum & Hebræi quandoque faciant, non immerito quæri posse videtur; utrum hi illud per apocopen vulgo abjiciant, an reliqui per paragogen adsciscant?

Arabes tamen illud י quandoque ob influxum particularum quarundam rursum abjiciunt per apocopen, quemadmodum & vocalem tertiæ radicalis, *Dhsamma*; quo casu futurum Arabum nihil differt ab illo Hebræorum, nisi puncto præformantium, ut,

יִכְתֹּב	תִּכְתֹּב	תִּכְתֹּב	תִּכְתֹּב	תִּכְתֹּב	Hebr.
يكتب	تكتب	تكتب	تكتب	تكتب	Arab.

Cæterum de particulis influentibus (quarum *למ non*, & *למא nondum*, futurum in præteritum mutant, haud secus ac *Vau* Conversivum apud Hebræos) ut & *Antithesi* & *Nun* Paragogico Futuri, videatur Erpenius, pag. 53. & seq.

CXXX. Arabes ex prima conjugatione activa formant passivam, cujus characteres sunt in Præteriti prima radicali *Dhsamma*, sub secunda *Kesre*, ut *نصرت*, *نصرت*, *نصير*, &c. in Futuro sub præformantibus *Dhsamma*, sub secunda radicali *Fatha*, ut *منصور*, *تَنْصِر*, *يَنْصِر*, Participium est *منصور*.

Hebræi eodem modo ex Conjugationibus II & IV. formant passivas, quarum character est *Kametz Catuph* vel *Kibbutz*; in II. sub prima radicali, in IV. vero sub præformantibus, ut *חִפְּקָר* / *חִפְּקָר* Chaldæi in IV. idem imitantur, ut *חִפְּקָר*.

Scias Lector B., Clariss. Rhenferdium, ulterius hanc Dissertationem non absolvisse.

VINDICIÆ SENTENTIÆ DE SECULO FUTURO.

Posteaquam testimonia Recentiorum Hebraorum consideravimus, qui Viro Cl. visi sunt asserere, Veterum aliquos per Futurum Seculum intellexisse *Dies Messia*; & quantum singula seorsim ponderis habeant, expendimus; faciendum existimavimus, ut priusquam ad Veterum verba examinanda progrediamur, universa jungamus & inter se comparemus, cum illa collatio non exiguum momentum ad nostram sententiam allatura videatur.

II. Nimirum quatuor Vir Cl. testes allegavit, *Mosen Ægyptium, Isaacum Ravanellum, Eliam Germanum, & denique Manassen Israelitam.* Atque ex his omnibus tres à nobis sunt, qui non modo locis citatis, quod Vir Cl. quam maxime velit atque optet, nullo modo habent, sed alibi plane contrarium testantur, & *Dies Messia* ad *Hoc Seculum* disertis verbis restringunt: ut hic nobis illud Hebræorum merito usurpare liceat *אוי לאדם שסוניגרו נעשה קטגורו* *Va illi cujus advocatus fit adversarius.*

III. Sed tamen unus est ex his quatuor, qui *Seculum Futurum* de *Diebus Messia* exponi posse affirmet, R. *Elias Levita Germanus.* Id quod Vir Cl. & forte alii, qui ab illo sunt, satis causæ ad triumphum esse putabunt, cum sic liqueat, non deesse

deesse ex ipsis Hebræis, quem in phrasi controversa per *Tempora Messia* explicanda sequantur. Quam quidem auctoritatem atque ex ea triumphum tantum abest, ut adversariis invidiam, ut infra adhuc alterum & item tertium huic *Elia* addere non verear, qui idem, quod *Elias*, non minori fiducia, sed neque majori jure, asserant. An vero vel hic *Elias* tribus reliquis allegatis testibus, vel duo illi alteri reliquæ testium nubi non dicam anteponi sed vel æquiparari mereantur, cordati lectoris, postquam eorum comparisonem instituerimus, arbitrium esto.

IV. Tantine enim nobis solius *Elia* sit auctoritas, ut Maimonio, Abravaneli, Manassi comparari & præferri mereatur? Suam illi rei Grammaticæ peritiam, & quam ex ea apud Christianos potissimum sibi laudem peperit, nulli quidem invidemus; sed ut propterea vel eruditionis varietate, vel ingenii acumine, vel judicii soliditate reliquorum singulis, nedum universis conferatur, summa illorum eruditionis existimatio, quæ apud Judæos pariter & Christianos florent, non patitur.

V. Quis enim Maimonio Juris & Philosophiæ (qualis quidem istis temporibus erat) Medicinæ item, & aliarum liberalium artium scientia clarior? de quo Judæi quidem vulgo illud jactant, *משה ועד משה לא עלה כמשה* inde à Mose propheta nullum huic Mosi parem fuisse, nedum priorem: Christiani autem primum desisse ajunt delirare, & quæ alia in illum encomia vulgo nota conferri solent. Abravanelis vero quotusquisque est sive Judæorum sive Christianorum, qui eruditionem Theologicam, in Scriptura interpretanda sollertiam, in disputando acumen non admiretur? Manassis denique eruditionem quis in dubium vocet? qui præterquam quod Juris & Theologiæ Hebræorum peritissimus fuit, unde Synagogæ & Gymnasio Amstelodamensi præfectus fuit, in Latinorum quoque scriptorum, tam Christianorum quam gentilium, lectione versatissimus fuit, quod nemo, nisi qui in libris ejus hospes est, ignorat.

VI. De *Elia* vero *Levita* quam tenuiter ipsi Judæi sentiant, olim ex R. Meir Francfurter, Judæorum primo Clivenfium, inde

inde Trevirensium Judice & Doctore audire meminimus, cujus de *Elia* sententiam simili illustris *Julii Bartolocii* iudicio confirmatam dabimus. Sic itaque ille, *Bibliotheca Rabbinica magna* pag. 27. *Nunquam enim*, inquit, *hic Elia Levita Germanus in aliud occupatus fuit, quam in Grammaticalibus; erat quidem purus Grammaticus, in qua tamen arte exercitatissimus fuit, & non in aliis facultatibus.* Qui itaque ne quidem singulis eruditione par sit, quo jure universis comparetur, vel præponatur?

VII. Sed si ipsum quoque modum & occasionem testimoniorum consideremus, illud *Elia* reliquorum auctoritati multis modis infirmius esse deprehendemus. Nam I. Cum cæteri de *Futuro Seculo* ex professo scribant, & quæ ejus significatio sit disquirant, *Elias* in Lexidio illo suo, postquam ad voces **עולם** & **עתיד** pervenit, paucis, ut institutum ejus ferebat, phrasin illam attingit potius quam tractat. II. Cum cæteri suam quisque sententiam audacter exponant, & contra alios defendant, *Elias* ad titulum **עולם** incertus est quid statuatur, neque rem definire audet, atque adeo tritum illud Hebræorum usurpat: **ואני איני כדאי להכניס ראשי בין ראשי החכמים ההם** quod est Virgilii phrasi,

Non nostrum inter eos tantas componere lites.

Unde adeo tandem *Isaacum Ravanellum* laudat **כי היטיב לדבר** qui bene hac de re locutus sit, & Lectorem ad illum remittit. Quem *Abrabanelem* si eo adducat, quo illum etiam de *Messia* Diebus *Seculum Futurum* explicuerit, vel ab aliis saltem explicari tradiderit, sane multis modis fallitur, quemadmodum in superiori disputatione prolixè probatum dedimus: Si vero eo non respexerit, id nostram sententiam mirifice juvat, cum is, qui egregie illam phrasin ex *Elia* sententia pertractavit, de *Diebus Messia* phrasi *seculi futuri* intellectis nihil omnino habeat. Ut hætenus colligendum esse videatur, *Eliam* nihil ejus credidisse, quod Christiani ex hoc ejus loco probatum eunt.

VIII. Sed tamen ad vocem **עתיד** idem *Elias* tam **העולם** *Seculum Futurum*, quam **לעתיד לבוא** *Tempore Futuro*,

V v v v v

cum

cum de cæteris, tum de *Tempore Messia* accipi posse asserit. Nempe hic paulo audacior factus est, atque in superioribus fuerat, & rem determinat, sed tamen ita, ut cum non obscure miseram animi confusionem prodat, tum hæsitationem suam apertis verbis fateatur. **וְאֵין דַּעְתִּי מִשְׁנַת לַחֲבִין הַהִפְרָשׁ** *Et me quod attinet, inquit, pro meo captu intelligere nequeo, quid inter SECULUM FUTURUM, & CONSEQUENS TEMPUS intersit.* Cum itaque posterior phrasis tam late pateat, ut *Dies Messia* etiam complectatur; Elias vero priorem *Seculi futuri* æque late patere existimarit, quod tamen est longe falsissimum: hinc adeo **הָעוֹלָם הַבָּא** tandem etiam de *Diebus Messia* accipi posse dicit, licet nullo idoneo auctore probet. Quod adeo quisquis recte perpenderit, neque receptæ ὑποθέσει δαλεῦειν assidue voluerit, facile, credo, nobis largietur, unius & incerto animo primum fluctantis, ac tandem ex ignorantia definientis Eliæ testimonium, trium maximi nominis Virorum auctoritati nullo jure aut specie opponi, nedum præponi, posse.

IX. Sed pergamus tandem cum Viro Cl. ad *Veteres*, & videamus, num quid illi habeant, quo felicius atque solidius recepta sententia asseri queat. Atque hic primum & merito Vir Cl. Talmudi locum dat, & in hæc verba scribit:

Sed ipsos *Veteres* audiamus. *Berachot* Cap. 1. *Halacha ultima*; ex versione *Lightfooti* ad Matt. XII. 32. *Memor esto diei, quo exivisti ex Ægypto, omnibus diebus vitæ tuæ. Diebus vitæ tuæ, innuitur hic mundus. Omnibus diebus vitæ tuæ, super inducuntur DIES MESSIÆ.* Satin hoc clarum, dies Messia ceu ad alium mundum pertinentes, ab hoc mundo distingui?

X. Nempe igitur Vir Cl. ex obscura *Lightfooti* versione clarum argumentum formari posse existimat, qui si sciat, quid sit illud Hebræorum **לַחֲבִין**, quod hic loci *Lightfootus* reddidit, ut superinducantur, mirum fane, ni aliter sentiat, atque hoc dictum nobis invictum pro nostra sententia argumentum suppeditare fateatur. Nos certe jam olim credidimus, & alibi pluribus ostendemus, *Dies Messia* hic à Tannæis, veteribus illis παραδόσεων Magistris, ad hoc præsens seculum referri, eoque diserte includi.

XI. Sci-

XI. Scilicet vis omnis argumenti in significato & usu vocis להביא sita est, quæ hoc loco & ubique in simili argumendi genere, significat *includere*, *comprehendere*, oppositè ad יצא מן הכלל quod est *excipere*, à יצא, vel למעט & לרבות, de quarum vocum usu, quoniam à Cel. Buxtorffii in Majori Lexico præteritæ sunt, secunda nostræ dissertationis parte paullo prolixius agemus. Verba itaque sic reddenda sunt: להביא לימות המשיח *ut includantur Dies Messia*. Dubitas, Lector, de versionis nostræ fide? R. Isaacum Karronem audi, doctissimum Legis interpretem, qui in *Toledoth Jizbac*, commentario in Legem, fol. 9. col. 4. pr. per לכלול *comprehendere* exponit. Sic enim ille l. c. ואמר כל ימי חיך לכלול לזמן המשיח שאלו אז שיתלק האיבה בין הנחש לזרע האשה שנאמר ושיעשע יונק על חור פתן מאכל עפר לא יסור ממנו שנאמר ונחש עפר לחמו וכך אמרו ז"ל ביציאת מצרים ימי חיך העולם הזה כל ימי חיך להביא לימות המשיח *Dicit autem* (Deus ad Serpentem Gen. iii. 15.) *Omnibus diebus vitæ tuæ, ut comprehendat, vel includat, tempus Messia. Quandoquidem etiam tum quando inimicitia inter serpentem posterisque mulieris abolebitur, quemadmodum dicitur.* (Jes. xi.) & lactens manum movebit super antro aspidis, pulverem vocare non cessabit, quemadmodum dicitur (Jes. 65.) sed serpentis cibus pulvis erit. *Atque ita dicunt Sapientes Nostri, p. m. de exitu ex Aegypto,* (Deut. 16.) *Diebus vitæ tuæ; id est, in hoc seculo: omnibus diebus Vitæ tuæ; ut includantur Dies Messia.* Videt hic quivis, illud Misnicorum להביא לימות המשיח idem esse, quod להביא לימות המשיח *comprehendere, includere ipsos dies Messia.* Quod qui tamen ne sic quidem credere velit, Lightfoot tamen ipsi, credo, fidem non derogabit, qui in *Horis Hebr.* ad Luc. xxii. 19. quasi se ipsum corrigens, vel certe verba illa clarius redditurus, ita vertit: *Ut includantur Dies Messia.*

XII. His ita constitutis, quid est, quod quisquam inde pro recepta sententia eliciat? *Diesne Messia, ceu ad alium mundum*

pertinentes, ab hoc mundo distingui? an vero, Dies Messia hoc mundo includi? Ex eo enim, quod Deus Israëlitas exitus ex Ægypto meminisse jubet omnibus diebus vitæ ipsorum, Magistri concludunt; Ergo commemorandum esse hoc beneficium etiam ipso tempore Messia. At quo alio argumento, nisi quia Dies Messia ad hoc seculum pertinent? Hæc sc. est conclusio: Dies vitæ Israëlitis Hoc Seculum significant: Atque in diebus vitæ Israëlitis commemorandus exitus ex Ægypto: Ergo in hoc seculo commemorandus exitus ex Ægypto. Cum vero Hoc Seculum totum quoddam universale sit; Et de toto hoc universali prædicetur officium commemorandi exitus ex Ægypto: Ergo idem prædicatur de omnibus partibus sub eo contentis; Et per consequens etiam de Diebus Messia. Huc nempe facit addita particula universalitatis כל, omnibus diebus vitæ Israëlitis; ut sciant toto hoc seculo commemorandum, adeoque להבין לימור המשיח huc referendos, hoc toto seculo includendos, comprehendendos esse, etiam ipsos Dies Messia. Eat nunc Ergo Vir Cl. & distinguat Dies Messia ab Hoc seculo; sed sciat distinctionem hanc esse partis extremæ & nobilioris à toto suo, & diversitatem, uti Logici ajunt, non coordinatam sed subordinatam.

XIII. Sed pergamus ad alterum argumentum, quod Viro Cl. tanti roboris esse videtur, ut vel ipsam *pertinaciam* eo provocare auset. Verba hæc sunt, §. XVI.

„Adde alterum, quod nulla vis eripiat, eidem *Lightfooto* alibi laudatum, ex *Tanchuma* fol. 77. 4. Dicit *Sanctus Benedictus*, „in hoc mundo; quoniam nuncii mei (missi ad explorandam terram) fuerunt caro & sanguis, de iis decretum est de non intrando terram: at in mundo futuro ego mitto vobis nuncium meum subdito, & preparabit viam coram facie mea. Mal. III. 1. Vel ipsa mihi respondeat pertinacia, quodnam ibi Seculum describatur, distinctum à Diebus Messia?

XIV. Sed nulla, crede mihi, neque *vi* neque *pertinacia* opus est ad responsionem hanc quam paro. Eadem methodo eademque facilitate hac defungemur, atque illa in superiori dissertatione ad argumentum, quod ex *Menasse B. Israël* nobis objicieba-

ciebatur. Nam (1.) Auctor *Tanchuma* ipse alibi diserte & perspicue *Dies Messia* ad *Hoc Seculum* refert, ut adeo quam V. C. verbis affingit, mens ejus esse non potuerit. (2.) Dictum illud Mal. III. 1. ex mente Judæorum, Veterum certe & Recentiorum, non tantum ad *Dies Messia* pertinet, sed etiam ad *Seculum Futurum*, quod hos sequitur. Ut adeo (3.) hic rursus committatur fallacia conjunctionis diversarum hypothesis, eadem ratione atque in superioribus fieri ostendimus.

XV. Quod itaque sententiam Auctoris *Jelammedenu* attinet, sciendum est, illum sæpius universam mundi durationem in duo tempora distinguere, *Seculum Hoc & Futurum*. Ita fol. 2. editionis Veronensis, qua nos utimur, col. 4. med. ועוד למה נברא בבי"ת ללמד לבריות שהן שני עולמות הוה והעולם הבא מי שעסק בטובה בעולם הזה טובה יאכל בזה ובבא הצדוקין כופרין ואומרין כלה ענן וילך כן יורד *שאל לא יעלה* Porro vero, quare (Mundus) creatus est per literam Beth? ut discant homines, duos mundos esse, hunc & futurum, atque illum qui bono (virtutibus) operam dederit in hoc mundo, bono etiam (præmio bonorum operum) fruiturum in Seculo Futuro. Id vero Sadducai negant, atque ut nubes, inquiunt, consumitur & disparet, ita qui descendit in Avernum, nunquam inde gradum revocabit. Qui locus eo facit, ut non tantum sciamus, duplex illi seculum esse, sed etiam *Futurum* illud ei esse *Seculum mercedis*, quod *Temporibus Messia* ex constanti præstantissimorum Doctorum sententia non convenit. Atque hinc alibi *Dies Messia* ad *Hoc Seculum* refert. 87. col. 2. & 3. Ubi postquam prolixè explicuerat, quamdiu Regnum seu *Dies Messia* ex singularium quorundam Doctorum sententia duraturi essent, tandem receptam Magistrorum, atque adeo vulgi, sententiam exponit: רבותינו אמרו שני אלפים שנה שנאמר כי יום נקם בלבי שנת נאולי באה ואחר ימות המשיח בא העולם הבא והקדוש ברוך הוא מופיע כבודו ומראה זרועו שנה חשף יהוה את זרוע קדשו לעיני כל הגוים וראו כל אפסי ארץ את ישועת אלהינו באותה שעה רואין ישראל את הק"ב ברכו בכבודו

At Magistri nostri dicunt (Dies Messiae duraturos) bis mille annos, quemadmodum dicitur (Jes. LXIII. 4.) Nam dies vindictae apud animum meum, & annus redemptorum meorum venit. POST DIES MESSIAE vero (veniet) SECULUM FUTURUM. Et Deus O. M. gloriam suam illustrabit, & exferet brachium suum, Q. D. (Jes. LII. 10.) denudavit Dominus sanctum suum brachium coram omnibus gentibus, omnesque fines terrae videbunt Salutem Dei nostri. Eo tempore Israelitae Deum O. M. conspicient in gloria sua, quemadmodum rursum dicitur, (Jes. LII. 8.) Nam coram familiariter intuebuntur, quando restituerit Dominus Zionem &c. Ergo recepta inter Magistros sententia eadem erat, quae Eliae illius, de duobus millibus annorum Regni Messiae, quibus elapsis demum venturum sit *Seculum* illud *Futurum*, cujus felicitatem in immediata Dei visione collocat, & ex quibusdam SS. locis probat; sed more suo, & tribulium suorum, id est ita, ut loca, quae nos Christiani vulgo ad tempora Messiae referimus, ille de *Futuro Seculo* exponat.

XVI. Quemadmodum igitur dicta prophetarum, quae proprie & per se ad Regnum *Diesve Messiae* pertinent, hic loci ad *Seculum Futurum* rapit; ita in loco controverso pariter facit, & dictum Mal. III. 1. quod nos Christiani de Johanne Messiae prodromo recte accipimus, ad *Futurum Seculum* transfert, ad quod Eliam Thesbiten viam muniturum Veteres pariter ac recentiores Judaei crediderunt.

XVII. Quid noster Messias de *Elia* illo docuerit, quid ejus aëvo ab ipsis Phariseis & Synedrio Hierosolymitano de eodem creditum sit, nullus equidem ignoro. Verum id non intercedit, quo minus alii eodem seculo, vel sequentibus saltem temporibus eundem Eliam non ad *Messiae adventum* sed ad *Seculum Futurum* credere potuerint viam esse muniturum. Atque hujus rei certam nobis fidem faciunt ipsi Hebraei, qui adventum Messiae aliquando post Resurrectionem Mortuorum differunt, vel certe usque ad illam. Notatu dignus in hanc rem locus occurrit in *Schir Rabba*, fol. 149. 3. ה'ר' פנחס בן יאיר. אומר זריות מביאה לידי נקיות נקיות מביאה לידי טהרה טהרה

טהרה מביאה לידי קדושה קדושה מביאה לידי ענוה מביאה
לידי יראת חטא יראת חטא מביאה לידי חסידות חסידות
מביא לידי רוח הקודש ר"ה מביאה לידי תחיית המתים
R. תחיית המתים מביאה לידי אליהו הנביא זכור לטוב

*Phineas Fairi F. dixit: Alacritas (in exsequendis præceptis di-
vinis) perducit ad (parit) innocentiam: innocentia munditiem,
mundities sanctimoniam, sanctimonia humilitatem, humilitas timo-
rem peccati, timor peccati pietatem, pietas spiritum sanctum, spi-
ritus sanctus Resurrectionem Mortuorum, Resurrectio denique Mor-
tuorum, Eliam prophetam p. m.*

XVIII. Est in hac Barajetha, sive exotica traditione, varia-
rum virtutum nexus quidam & gradatio, non plane absimilis
illi 2 Petr. 1: 5. 6. 7. Ubi etsi longe aliæ virtutes inculcantur,
tamen procedendi modus idem esse videtur. Nam uti R. *Phi-
neas* à זריזות incipit, ita Apostolus ἀπὸ τῆς σωδῆς; cum זריזות
nihil aliud sit nisi כילוי & מהירות *prompta & festina alacritas* at-
que studium perficiendi præcepta; & quemadmodum una virtus
Rabbino dicitur מביאה לידי אחרת *perducere hominem ad*
aliam, ita Petrus fideles jubet ἐπιχορηγεῖν, *adducere, adjicere*
aliam alii; uti Hebræi alibi dicunt מצוה גוררת מצוה *præ-*
ceptum trahit præceptum, id est, virtus virtutem. Hic vero tan-
dem Spiritus Sanctus dicitur *perducere ad Resurrectionem Mortuo-*
rum, hæc vero denique ad Eliam promissum Mal. iv. 5. Quæ
postrema quomodocunque explicentur, liquet Prophetam Eliam
referri ad Resurrectionem Mortuorum, quæ vel initium est
Futuri Seculi, vel saltem viam ad illam parat. Quod si enim
verba illa ita accipiamus, ut prima fronte significare videntur,
certum erit Resurrectionem Mortuorum præcedere adventum
Eliæ; ut adeo hic ex R. *Phineasi* sententia non sit nisi imme-
diate venturus ad *Seculum Futurum*. Sin vero ita interprete-
mur, uti R. *Nissim* facit, qui cum per Diem illum magnum &
illustrem intelligit Resurrectionem Mort. dicit, שבשביל אותו יום
הוא בוא אליהו *propter illum ipsum diem venturum Eliam*; il-
lud minimum sequetur, quod ipse R. *Nissim* inde elicit,
Resurrectio שתחית חמתים גורמת לאליהו הנביא שיבא
nem

nem Mortuorum causam esse cur Elias debeat venire ; atque adeo Eliam venturum esse non in Seculo Futuro , sed proxime ante illud , & non nisi illius gratia , ut viam paret ad Resurrectionem Mortuorum , quæ est ipsa porta Seculi Futuri.

XIX. Quacunque igitur ratione postrema illa verba accipiamus , clarum ex illis erit , Eliam venturum esse *ad* vel *propter* *Seculum Futurum* , non *ad* *Dies Messia* sive *horum causa*. Eodemque modo quandoque recentiores , ut alibi *סוף דת* ostendimus. Quo recte observato age , ad *Tanchuma* nostrum revertamur , & quæ ejus sit sententia , nisi nos omnia fallant , manifestum erit. Idque ita , ut *Diebus Messia* in phrasi *העולם הבא* seu *Seculi Futuri* , nihil sit relictum loci.

XX. Nempe comparatio ibi est , vel si forte malis , oppositio *Terra Canaan* , in quam quondam introducendi erant *Israëlitæ* , & *Futuri Seculi* , terræ illius viventium , uti alias *Hebræi* illud appellant , in quo omni *Israëli* fors , ceu summo & ultimo bono , *Israëli* aliquando adhuc conferendo. Hunc loci sensum & scopum esse , quod ad prius membrum attinet , ipsi *Viri Clarissimi* non diffitentur : *In hoc mundo quoniam legati mei* (missi ad explorandam terram , inquiunt) *fuerunt caro & sanguis , de iis decretum est , de non intrando terram.*

XXI. Secundo vero etiam *Legati* inter se comparantur , qui olim missi fuerunt & etiam nunc , uti *Judæi* credunt , mittendus , & utrorumque successus. Illi dicuntur fuisse *caro & sanguis* , phrasi ob singularem usum notanda , id est , non tantum homines , quod alias vulgo illa phrasis significat , sed etiam *corrupti* , imo maximam partem increduli , & inobedientes homines ; quo significatu corruptionis incluso *Apostolus* etiam hac phrasi utitur , 1 *Cor. xv. 50.* Hic vero , *Elias* erit jam olim *coelo* receptus & glorificatus. Cum vero illi *populum* ad querelas & obmurmurationem & desperationem excitarint , atque adeo in causa fuerint , cur neque ipsi neque ætas illorum in terram ingressi fuerint : Hic è contrario , quia non amplius *caro & sanguis* , corruptioni & infirmitatibus obnoxius , fideliter munere suo fungetur , & *Israëli* viam parabit ad *Seculum Futurum* , regnum illud *Dei* , de quo *Apostolus* l. c. in quod *caro & sanguis* non ingreditur.

Post.

XXII. Postquam itaque sic demonstratum dedimus, R. Tanchuma *Seculum Futurum & Dies Messia* distinguere; & locum Malachiae, cui procul dubio Viri Clarissimi ratiocinium suum unice superstruunt, à quibusdam Judæis de *Die Judicii & Seculo Futuro* explicari, ut nihil causæ sit cur illud de *Diebus Messia* accipi debeat: huic quoque objectioni abunde satisfactum esse existimamus, ut adeo nemo, nisi ipse pertinax, nostram *perstinaciam* sit accusaturus, quando nec hoc, nec centenis aliis dictis ejusdem R. Tanchumæ, nos à nostra sententia patimur dimoveri.

XXIII. Pergit tamen Vir Cl. & alterum ex Tanchuma locum profert, qui est fol. 9. col. 2. „*Dixit Deus Sanctus Benedictus Israëli: In Hoc Mundo vos timetis à transgressionibus: At in Mundo Futuro, quando non est futurus malus affectus, solliciti eritis solum de bono vobis reposito, sicut dicitur: posthæc convertentur Filii Israëlis, & quærent Dominum Deum suum, & Davidem Regem suum. Hof. III. 5.* An hæc quoque alio quam ad *Messia Dies* spectant? Conferri velim ex *Sepher Abkhat Rochel*, quod in *decima consolatione* temporum, quæ sub *Messia* futura sunt, hoc quoque veluti insigne bonum futurum prædicet: עתיד הק'בה להסיר יצר הרע וכל דבר רע מישראל „*Ablaturus est Deus benedictus figmentum malum, & omnem rem malam ab Israële.* Nec abludit Gerundensis ad Deut. xxx. 6.

XXIV. Quod itaque ad hunc locum attinet, eadem omnino responsio, valet quam ad superiorem dedimus, §. xiv. cum nihilo magis hunc locum contra ipsius auctoris sententiam, alibi pluribus diserte declaratam, explicare liceat, atque illum superiorem. Deinde vero Vir Cl. nobis tantum verba objicit, in quibus quidem oppositio est inter *Hoc Seculum & Futurum*; sed *Futurum* illud de *Messia Temporibus* ab auctore dictum esse, nullus probat. Cum enim Veteres recentioresque Hebræi plurima dicta, quæ Christianis & ipsis quoque Hebræis vere de *Diebus Messia* explicantur, de *Seculo Futuro* accipiant; nihil causæ est, cur non hæc quoque alio quam ad *Dies Messia* spectent, etiamsi in illis verba occurrunt, quæ Christiani atque alii etiam Hebræi de *Temporibus Messia* interpretantur.

XXXXX

Ne-

XXV. Neque vero tandem collatio libri *Abbkat Rochel*, vel *Mosis Gerundensis* Virum Cl. & vulgaram sententiam tantillo magis juvat, cum *abolitio figmenti mali* ita propria non sit *Temporibus Messiae*, quin etiam ad *Futurum illud Seculum*, & quidem præcipue & in emphasi pertineat. Adeo ut non obstante eo, quod quidam, imo vero plerique omnes Judæi *malam concupiscentiam* in *Regno Messiae* abolitum iri credant, tamen dicta Hebræorum de *concupiscentia in F. S. abolenda* nec possint nec debeant de *Diebus Messiae* explicari. Cujus rei, ne longius abeamus, *Gerundensis* à Viro Cl. laudatus, insigne nobis exemplum præbet; qui etsi loco citato *Israëlem* mala concupiscentia in *Diebus Messiae* liberandum esse asserit, tamen in *Capite Gamul* sæpius, serio, & ex professo *Dies Messiae* à *Futuro Seculo* distinguit, quemadmodum proxime alia dissertatione prolixè ostendemus.

XXVI. Ne quis vero hanc nostram dilationem fecius interpretetur, atque tergiversationem esse existimet, *R. Bechai* audiamus *Mosi Gerundensi* ὁμολογῶν, ad Deut. xxxi. וְנִרְאָה לִּי מִתּוֹךְ לִשׁוֹן הַכְּתוּב שֶׁהוּא רֹמֵז שִׁבְעָא זְמַן שְׁתִּשְׁתַּכַּח הַתּוֹרָה וְהוּא בְּזִמְנָא בְּטוֹר יֵצֵר הָרַע שֶׁהוּא זְמַן הַתַּחֲיִיחַ שֶׁעֲתִידָה תּוֹרָה שְׁתִּתְּבַטֵּל בְּאוֹתוֹ זְמַן חוּץ מִפְּעוּדִים וְהוּא שֶׁאֵמַר כִּי לֹא תִשְׁכַּח מִפִּי זִרְעוֹ כִּי יִדְעֵתִי אֵת יֵצֵרוֹ כְּלוֹמַר כֹּל זְמַן שֶׁיִּדְעֵתִי אֵת יֵצֵרוֹ וְהוּא כְּשִׁתְּבַטֵּל יֵצֵרוֹ תִּשְׁכַּח וְכֵן אָמְרוּ רַז"ל עֲתִידָה תּוֹרָה שְׁתִּשְׁתַּכַּח מִיִּשְׂרָאֵל וְהָיָה יְהוָה בְּזִמְנָא הַתַּחֲיִיחַ לֹא בִּימֹת הַמָּשִׁיחַ וְחַס וְשָׁלוֹם שֶׁהָיָה אָמְרוּ רַז"ל אֵין בֵּין הָעוֹלָם הַזֶּה לִּימֹת הַמָּשִׁיחַ אֲלֵא שִׁיעְבוֹד מַלְכוּת בְּלִבָּר אֲבָל קִיּוֹם הַתּוֹרָה לָנוּ וּלְבָנֵינוּ עַד עוֹלָם כֹּל זְמַן שֶׁהָעוֹלָם הַזֶּה הַנּוֹפֵנִי נֹהֵג בְּנִהוּג זֶה אֲבָל לַתַּחֲיִיחַ הַמָּתִים עֲתִיד שִׁשְׁתַּנָּה לְטוֹב וַיִּנְהוּג נִהוּג אֲחֵר וְשֵׁם אָמְרוּ שְׁתִּשְׁתַּכַּח תּוֹרָה מִיִּשְׂרָאֵל. Videtur mihi Scriptura ipsa phrasi innuere, venturum tempus, quo Lex oblivioni dabitur, quod est tempus abolendi figmenti mali, tempus inquam Resurrectionis, quin Lex abolebitur illo tempore, excepto festo Purim. Et hoc est quod dicit (Deut.

(Deut. xxxi. 21.) Quoniam Lex non dabitur oblivioni ab ore feminis ejus, *וְנֹכַח* novi figmentum ejus; id est; *Quamdiu novero figmentum ejus.* Unde sequitur, *Quando figmentum ejus sublatum erit, etiam Legem oblivioni mandatum iri.* Et sic jam olim Magistri nostri p. m. dixerunt: Lex oblivioni dabitur ab Israël; nempe **TEMPORE RESURRECTIONIS**, non vero in Diebus Messiae, quod absit! Dixerunt enim Sapientes nostri p. m. Non est differentia inter Hoc Seculum & Dies Messiae, nisi quod attinet servitutem gentium tantum. Lex autem nobis & posteris nostris propria manebit, usque in seculum, omni tempore, quo hic corporalis mundus hoc suo more procedet: Sed in Resurrectione Mortuorum in melius mutabitur, & alio more procedet, & tum dicunt Sapientes Nostri, Legem oblivioni datum iri ab Israël.

XXVII. Agit hic Doctissimus interpres de Legis in hoc Seculo constantia, futuraque tandem ejus abrogatione tempore abolitionis figmenti mali. Hinc si jam aliquis concludat; Ergo Lex abolebitur in Diebus Messiae: nã is ex Viri Cl. dialectica recte concluderit, quoniam in Diebus Messiae figmentum malum abolebitur, pro eo atque auctorem libri *Abhkat Rachel* loquentem audivimus, cui Nachmanides quoque adstipulatur: At in R. Bechai gravissime incurret, illique è diametro adversabitur, qui illam abolitionem figmenti mali & per consequens ipsam abrogationem Legis ad *Tempus Resurrectionis* refert, nequaquam vero, quod abominatur, ad *Dies Messiae*. Tanti sc. est *Rabbinos conferre*, & diversas sententias confundere, & quadrata miscere rotundis.

XXVIII. Sed nec alia nobis ratio deesset hanc difficultatem solvendi, si vel maxime illa *figmenti mali abolitio* ad *Dies Messiae* pertineret, aliorum locorum hujus R. *Tanchumæ*, de eadem abolitione loquentium, collatione: sed quoniam ea primo intuitu paullo violentior videri possit, prius ea non utemur, quam clarissimis exemplis illam & facilem esse probaverimus & quandoque etiam plane necessariam.

XXIX. Sed pergamus. „Operæ pretium est (inquit Vir „Cl. s. xviii.) iterum aliquid ex *Lightfooto* excerpere, qui „in *Chronicis Temporum N. T. Sect. ix.* hæc habet. *De Tribus*

„דורו של משיח, quorum ultimum est **דורו של משיח**,
 „ÆTAS MESSIÆ, quæ quum venerit, inquit, Deus Bene-
 „dictus dicit, jam mihi incumbit novam instituere creationem.
 „Hoc tempus etiam vocant **עולם הבא** *Seculum Futurum*, pro-
 „pter rerum mutationem quam tunc expectabant, quasi Novus
 „Mundus creatus fuerit. Tanchum fol. 77. col. 3. **IN SECU-
 LO FUTURO MITTAM ANGELUM MEUM CITO,
 ET CORAM ME VIAM PARABIT.** An adhuc dubitan-
 dum?

XXX. Imo vero, inquam ego, adhuc dum vel maxime.
 Est enim hoc argumentum tale, ut prudenti Lectori, etiam
 vulgatam sententiam amplexo, modo paullo attentior sit, &
 textum Hebræum ipse inspiciat, facile & merito scrupulum
 injiciat. Quid enim est in toto hoc *Lightfooti* loco, si ipsam
 ejus asseverationem, qua nos quidem minime movemur, ex-
 cipias, quod probet *Veteribus Hebræorum Magistris Seculum Fu-
 turum denotasse Dies Messia*? Certe minus nihilo. Verba *Me-
 dras Tillim* ita habent ad Ps. 11. 7. **רַב הוֹנָא אָמַר שְׁלֹשָׁה
 חֲלָקִים נִחְלָקוּ הַיָּסוּרִין אַחַת נִטְלוּ אֲבוֹת הָעוֹלָם וְכָל הַדּוֹרוֹת
 וְאַחַת דּוֹרוֹ שֶׁל שְׁמַר וְאַחַת דּוֹרוֹ שֶׁל מֹשִׁיחַ וְכָד תִּיתִי
 שְׁעִתִּיה אֹמֵר הֵקֵ"נָה עָלַי לִבְרֵאתוֹ בְּרִיָּה הַדְּשָׁה וְכֵן הוּא
 אֹמֵר אֲנִי הַיּוֹם יִלְדֶּתִיךָ הֵיאָ שְׁעִתָּא בְּרִיָּה לִיָּהּ וְגו'**
*Rabb Houna dixit: In tres partes sunt divisa castigationes. Unam
 sustinuerunt Patriarchæ & reliquæ omnes hominum ætates; alteram
 ætas persecutionis: tertiam denique Ætas Messia. Postquam autem
 venerit hora ejus, Deus O. M. dicet: Meum est creare illum
 creaturam novam. Sic enim dicit: Ego hodie genui te. Hoc
 momento illum sibi creat. Quid ergo nunc quisquam hinc eli-
 ciat, ubi neque *Seculi Futuri* neque *Dierum Messia* mentio oc-
 currit? **דורו של משיח**, ÆTAS MESSIÆ, quod Vir Cl.
 tanquam mira & singularis in eo emphasis lateret, majusculis
 etiam literis expressit, uti alibi passim, ita hic quoque non
 tempus significat, sed homines Messiaæ coævus. Neque vero
 hic, uti Cl. Lightfootus existimavit atque reddidit, de alia-
 rum rerum nova creatione agitur, sed de ipso Messia definito tem-*

tempore creando: ne quis forte existimet ex aliqua rerum innovatione vel creatione *novum* idque *Futurum Seculum* hic concludi posse. De verbis *R. Tanchumæ* jam modo vidimus.

XXXI. Sed pergamus cum Viro Cl. ad §. XIX.

„Certe dubitationem omnem cedere oportet iis, quæ Coccejus annotavit ad inscriptionem Psalmi xcii. *Dies Sabbathi*, inquit, *intelligi potest tempus Novi Testamenti, in quo gratia & veritas Dei per Christum representatur, ablato iugo servitutis Legalis. Sic Hebr. iv. 9. Σαββατισμός. Et sic Rabbini Veteres putaverunt שהוא על העתיד לבוא לעולם שכולו שבת ומנוחה* Quod hic Psalmus pertineat ad futurum tempus, *seculum, quod totum Sabbatum est & quies: & HI SUNT DIES MESSIÆ.*

XXXII. Illud vero, fateor, longe speciosissimum argumentum est, & primo intuitu irrefragabile & prorsus *invictum* videri possit, quo nullum aliud evidentius neque desiderari, neque, credo, etiam dari queat. Hic enim ipsi *Veteres*, uti *Celeberrimus Interpres* existimat atque asserit, nulla circuitione usi rem ipsam dicunt, & quando de *Futuro Seculo* agunt, de quo nemo *Hebraice* doctus dubitare queat, illud eodem halitu de *Diebus Messiaë* explicant; והם ימי המשיח Et hi, inquit, sunt *Dies Messiaë.*

XXXIII. Ubinam vero locorum *Veteres Rabbini* sic putarint? Cel. *Coccejus* locum nullum notavit, neque vero Vir Cl. illum, credo, sibi investigandum putavit; & certus sum, etsi, non dicam omnem lapidem movisset, sed quicquid usquam *Veterum* est librorum evolvisset, tamen hanc gemmam nusquam inventurum fuisse. Miram vero illam audaciam nostram! qua ipsa quoque integerrimi Viri fides à nobis videri queat in dubium vocari. Sed cave, Lector, eo verba nostra rapias, quo optimum Virum tantæ fraudis insimulemus. Novimus unde verba illa descripserit, & fide illum agere, ut quisquam, optima. Decipi potuit, eoque facilius, quo magis illa verba ipsius & receptæ hypothese favebant; at fictis verbis lectori suo, nunquam, scio, imponere voluit.

XXXIV. Nimirum verba illa *R. Davidis Kimchii* sunt, vel

X x x x x 3

potius

potius esse videntur, pro eo atque nunc quidem in commentario ejus ad Psal. xcii. leguntur, unde Vir. Cel. illa in suum commentarium optima fide transtulit. Cur vero postrema illa **והם ימי המשיח** *Et hi sunt Dies Messie*, non ipsius *Kimchii*, sed interpolatoris alicujus esse putemus, duæ nobis, eæque, uti quidem arbitramur, validissimæ sunt rationes; quas simul expoluerimus, tum vero Lector noster judicet, genuina illa *Kimchii* & *Veterum* verba sunt, an à sciolo quodam Christiano, qui sua & totius Christianismi interesse putavit ita legi, pia fraude, sed pessimo exemplo, in textum *Kimchii* infarta.

XXXV. Prima ratio nobis ex ipsius *Kimchii* hypothese nascitur. Cum enim ille totus à *Maimonide* steterit, quemadmodum ex Epistolis ejus Apologeticis pro *Maimonide* ad Synagogas Arragoniæ scriptis liquet; & inter alias *Maimonide* sententias illam inprimis sit amplexus de *Seculo Futuro Animarum*, in quo nullus corporibus & actionibus corporeis relictus sit locus; quemadmodum ex commentariis ejus abunde patet, & nos alibi probatum dabimus: quis credat, *Kimchium* adeo sui ipsius oblitum fuisse, ut hic verba *Veterum* adducere voluerit, quæ ipsiusmet hypothese ita è diametro adversabantur? nedum ipse verba *Veterum* in hunc sensum explicare.

XXXVI. Sed quid illum ita scribere noluisse dicimus, cum ne potuerit quidem, nullis *Veterum*, neque recentiorum, quæ nobis secunda ratio est postrema illa verba *והם ימי המשיח* accusandi & convincendi, ita loquentibus? Tribus distinctis vicibus, quantum hætenus observare potuimus, illud Psal. xcii. 1. **ליום השבת** *in diem Sabbathi*, in Talmude de *Futuro Seculo* explicatur, sed semper absque glossa ista *Dierum Messie*. Ita Codice *Rosch Hasschana* fol. 31. 1. **בשביעי היו אומרים מזמור שיר ליום השבת ליום שכולו שבת** *Die septima dixerunt (in liturgia templi, Psalm. xcii.) Psalmus Cantici in die Sabbathi, in die qui totus Sabbathum.* Et Cod. *Sanhedrin* fol. 97. 1. lin. penult. **ואומר מזמור שיר ליום השבת ליום שכולו שבת** *Et dicit: Psalmus cantici in die Sabbathi, in die qui totus Sabbathum.* Videatur Editio Talmudis Amstelodamensis. Sed plenior explicationem Codex *Tamid* nobis exhibet, in quo de quo-

quotidianis sacris & liturgia templi ex professo agitur, Capite ultimo, fine, ubi ita legimus: **ליום שכולו שבת ומנוחה לחי** *In die qui totus Sabbathum est, & quies in vita (vel ad vitam) Seculi Futuri.* Hæc constans omnium codicum, quotquot nobis quidem videre contigit, lectio, absque illo assumpto, *Et hi sunt Dies Messia.* Vide præter editionem Talmudis modo allegatam, Misnam cum comment. Bartenorii Kracoviæ, an. 1643. & Amstelodami 1686. Misnam Jac. Jehudæ Leon, cum punctis Amst. 16... Livornæ 1656. aliasque. In quibus omnibus cum unanimi consensu postrema illa verba, quæ hætenus Christianis nostris fraudem fecerunt, non compareant; quotusquisque non perspiciat atque intelligat, illa in *Kimchii* commentario, non ab ipso *Kimchio*, qui ita nusquam legere potuit, sed ab aliena, at parum fida manu esse? Et cum in quibusdam illarum editionum Codicis *Tamid* bis varia lectio notata occurrat, dum alii Codices legunt, uti nos jam allegavimus, **ליום שכולו שבת**, *in die qui totus est Sabbathum*; alii vero, uti *Kimchius* olim legit, **ליום שכולו שבת ומנוחה לחי** *in Seculo*: & rursus alii **לחי** *in vel ad vitam*, alii **לחי** *Vita*, vel etiam *Vivo*: tamen *Dierum Messia* nec vola nec vestigium occurrit.

XXXVII. Si cui vero hæc *Misna Gemaraque* auctoritas nondum sufficere videatur falsi convincendæ illi lectioni, quæ nunc apud *Kimchium* occurrit; non desunt alii magno numero Rabbini Veteres Recentioresque, quorum nemo, quod quidem meminisse queamus, illud assumptum de *Diebus Messia* agnoscit. Atque ecce tibi ex Veteribus compilatorem antiquissimi commentarii *Medras Tillim* dicti, qui fol. 41. col. 1. fine, Deum ipsum, variis exemplis numeri septenarii sanctitatem & excellentiam laudantem, in hunc modum introducit: **שבעה עולמות בראתי ומכולם לא בחרתי אלא שביעי ששה לצאת ולבא ואחת שכולו שבת ומנוחה לחי העולם** *Septem secula creavi, sed ex omnibus illis non elegi nisi septimum: Sex ad exeundum & ingrediendum, (id est, credo, ut homines in illis versentur, vel ut Guilh. Henr. Vorstius in Pirke Eliezeris explicat, mortis & nativitatis) unum vero qui*
totus

totus sit Sabbathum & quies in vitam Seculi. Huic addas licet *Pirke R. Eliezeris*, ubi eadem plane verba occurrunt, sed historice ab illo Magistro relata, sub finem Cap. xvii. & Cap. xix. non procul à principio, ubi hæc habet interprete eodem Vorstio: *R. Ismaël inquit: afferunt hunc fuisse Psalmum primi hominis, sed illum oblivioni fuisse traditum ab omnibus ætatibus, donec venit Moses, atque illum renovavit (vel in memoriam revocavit) sicuti dicitur: Psalmus Cantici ad diem Sabbathi; ad diem qui totus est Sabbaticus & quies in vita Seculi Futuri.*

XXXVIII. Sed & recentiores consulamus, quo pacto illi variis seculis legerint: Quorum quidam præterea etiam id commodi nobis afferent, ut illud Seculum in eum, quem nos volumus, sensum explicent, & à *Diebus Messia* diserte & ex professo distinguant. Sic ergo *R. Bechai*, in Leg. f. 149. 1. pr. ועל דרך הקבלה ושביתה הארץ שבת ליי כנגד וחד חריב שהוא כולו שבת ומנוחה לחיי העולמים והוא העולם Et secundum Cabbalum illud, Et quiescet terra Sabbathum domino, respondet illi, (*R. Ketina dicto*), Et uno vastabitur, quod totum Sabbathum est & quies in vita Seculorum; & hoc est Seculum Futurum, quod est post Resurrectionem mortuorum. Et fol. 10. 2. pr. יום שביעי כנגד האלף השביעי שכולו שבת ומנוחה לחיי עולמים והוא אחר ימות המשיח ותחיית המתים ובני תחיית המתים יוכו אליו ויתענגו כגוף Dies septimus respondet millenario septimo, qui totus Sabbathum est & requies in vita seculorum; Is autem est post Dies Messia & Resurrectionem Mortuorum, & filii resurrectionis mortuorum obtinebunt illum & oblectabuntur in illo corpore pariter atque animo voluptatibus infinitis. Tantum abest, ut hic noster *Bechai* lectionem illam, quæ in *Kimchio* occurrit, ullatenus agnoscat; ut è contrario illud Sabbathum demum post D. M. & R. M. initium habiturum dicat, cujus non nisi οἱ υἱοὶ τοῦ ἀναστάσεως & ἐκ νεκρῶν ἀξιώθησονται, beatitudine eorum in omnem æternitatem duratura.

Eodem

XXXIX. Eodem modo R. *Menachem Ricanatensis*, ad hoc Veterum dictum respiciens, fol. 15. 1. ע"א רומו למאמר חו"ל שיתא אלפי שני הוי עלמא וחד חריב כי הוא יום *Secundum aliam interpretationem*, innuit dictum illud *Magistrorum nostrorum p. m. Sex millibus annorum durabit mundus, & uno vastabitur: quia ille est dies quietis in vita eterna.* Rursum fol. 158. 2. m. כמו ששנינו במזמור שיר ליום השבת מזמור שיר לעתיד לבא ליום שכולו שבת כי הוא יום *Et ibid. col. 3. f.* שהוא מנוחה לחיי העולמים שבת ומנוחה לחיי העולמים. In quibus omnibus locis R. *Menachem* ex professo agit de *Seculo Futuro*, seculo illo beatitudinis æternæ, quod die septimo & anno intermissionis præfiguratum docet.

XL. Sed quid attinet omnia ad verbum descripta huc transferre? Videat Lector, si lubet, porro R. *Asariam de Rubeis*, in *Meor Enajim*, fol. 44. 1. m. *Nachmanidem*, Capite *Gamul*, fol. 21. 2. p. *Matteh Mosche*, fol. 89. 1. m. quorum nemo est, qui vel verbum de Diebus Messiaë legerit, vel, credo, etiam somniarit.

XLI. His itaque omnibus rite perpensis, statuatur Lector, utrum locus ille ex *Kimchio* tanquam ex veteribus productus, talis sit, cui omnem dubitationem cedere oporteat; an potius gravissimam suspicionem injicere debeat de Monachorum audacia, qui nihil intentatum, nihil incorruptum relinquunt, quod ipsorum hypothesebus defendendis ulla ratione favere videatur. Quicquid certe sit, illud, spero, nemo amplius negare poterit, locum illum Kimchianum foede esse contaminatum, & vel hinc cuivis prudenti constare posse, quibus artibus *Futurum* illud *Seculum Messiaë* à *Raimundo* cœptum, ab aliis porro sit promotum.

XLII. Sequitur insignis locus in *Babha Bathra* Cap. v. ubi narratur fabula de *Leviathane* à *Judeis* tempore Messiaë epulando, & quidem לעתיד לבא, i. e. ut Vir Cl. vertit & explicat, in *Futuro Seculo*. Sed quoniam argumentum illud de phrasi לעתיד לבא multo prolixius est, quam ut hac dissertatione absolvere

Y y y y

quea-

queamus, cum complures præstantissimi Philologi in partes vocandi sint, illud in sequentem dissertationem rejiciemus, quam illi soli impendemus, ut ostendamus quoties in hac phrasi exponenda etiam à summis viris sit erratum.

XLIII. Thesi XXI. Vir Cl. ex *Rabboth*, antiquissimo commentario allegorico, argumentum producit, in quo cum diversis locis de Lege agitur, altero *Lex Seculi Futuri* occurrit, altero vero *Lex Messia*; unde adeo concludi posse videtur, *Seculum Messia* idem esse ac *Futurum*. Sed verba ipsa audiamus: „Neque omittendum videtur, quod ex *Midras Cobelet* „*Cap. II. citat Raimundus Pug. fid. Part. III. Distinct. III. Cap. XI.* „§. XII. *R. Hiskias dicit: כל תורה שאת לומר בעולם הזה* „*Omnis Lex, היא לפני התורה של עולם הבא* „*quam discis in Hoc Seculo, vanitas est si comparetur cum lege* „*SECULI FUTURI. Lex autem Futuri Seculi Lex Mes-* „*sia est. Ita enim explicatur Cap. XI. 8. Omnis Lex, quam* „*discit homo in Hoc Seculo, vanitas est, לפני תורתו של משיח* „*comparata cum LEGE MESSIAE.*

XLIV. Sed quis *Raimundum* docuit, quis nobis fidem faciet, *Legem* illam *Futuri Seculi* posteriori loco explicari per *Legem Messia*? Quid, quæso, causæ sit, cur non ex his dictis singula seorsim consideremus & distincte, ita ut uno loco *R. Hiskias* Legis, quæ in *Futuro Seculo* obtinebit, excellentiam nobis describat, altero vero ipse *Medraschim* compilerator vel suo nomine, vel de alterius sententia, illam legem laudet, quæ *Tempore Messia* erit? sive illa duo dicta inter se opponere velis, sive componere & alterum alteri subordinare. Quorum utrumque ex more Veterum Recentiorumque Hebræorum, & aliorum omne genus scriptorum, facere licebit. Quis enim Theologus adeo rerum Judaicarum ignarus sit, ut nesciat, quanta disputationum in *Talmude* & *Medraschim*, quanta item contradictionum sit farrago, dum illorum librorum compilatores id sibi negotii datum esse crediderunt, ut quæcunque à majoribus & præceptoribus suis unquam dicta audiverant, quantumvis dissonantia, atque adeo longas sæpe disputationes, in unum colligerent, atque inde quoddam quasi florum corpusculum face-

facerent. Quæ si quis omnia componere velit, & unum de altero explicare, næ ille multas nobis chimæras fingere poterit, & cum unus de cepis, alter de alliis loquitur, inde insigni & novo argumentandi modo colligere cepas esse allia, nigrum esse album, & quicquid aliud absurditatum ea ratione concludi atque fingi potest.

XLV. Sed ne id quidem hic necessum est, ut duo illa dicta inter se opponamus, cum componi inter se possint & amice conspirare. Longe enim excellentius erit Legis studium, longe sublimior cognitionis gradus *Temporibus Messia*, quam in *Hoc Seculo* est: Sed & illum gradum, etsi excellentissimum, multis parasangis prævertet illa Dei cognitio, quæ in *Seculo Futuro* obtinebit. Id quod Veteres Hebræorum Magistri ex discrimine Psalmorum qui olim septem, octo, decemve fidebus canebantur, elicuerunt, vel eo saltem utcumque adumbratum voluerunt. Qua de re nos libro 11. harum dissertationum, ἐάνπερ ὁ κύριος & θελήσῃ, peculiari capite agemus. Interim hoc novo argumento discere licet, quam infirmæ, imo nullæ sint illæ consequentiæ, quæ ex ejusmodi variarum sententiarum collatione ducuntur.

XLVI. Multo itaque speciosiora sunt, quæ Vir Cl. §. XXI I. ex *Talmude*, & *Targum* profert.

„At quid sequelis (inquit) utut evidentibus, pugno? Quum
„diserta tam Talmudistarum, quam Targumistarum verba habeam.
„Glossa Talmudis ad *Sanhedrin* Cap. XI. citante *Josepho de Voisin* ad *Raimundi Pugionem* pag. 356. in hunc modum
„loquitur. אין להם חלק לעולם הבא היינו לימות המשיח
„NON EST IPSIS PORTIO IN SEculo FUTURO,
„HOC EST IN DIEBUS MESSIÆ. Targum vero ad
„1 Reg. IV. 33. בעלמא הדין ובעלמא דאחי דמשיחא. In *Seculo hoc*, & in SEculo FUTURO MESSIÆ.

XLVII. Ut vero horum prius, quod quidem omnium, quæ hætenus producta sunt, in speciem validissimum est, recte examinemus, operæ pretium erit, glossam hanc cum textu suo conjungere, & reprehendere locum, quem Vir Cl.

§. xv. ex versione *Ligtfooti* produxit, nosque hactenus consulto prætermisimus, ut hic illum una cum glossa sua exhiberemus. Est autem is Cod. *Sanh.* fol. 110. col. 2. m. תר עשרת השבטים אין להם חלק לעולם הבא שנאמר ויתשם יהוה מעל אדמתם באף ובחמה ובקצף גדול ויתשם יהוה מעל אדמתם בעולם הזה וישליכם אל ארץ אחרת לעולם הבא דברי רבי ר"ש בן יהודה איש כפר עכו אמר משום ר' שמעון אם מעשיהם כהיום הזה אינן חוזרין ואם לאו Tradiderunt Magistri: *Decem tribubus non erit fors in Seculo Futuro, Q. D. (Deut. xix. 27.)* Et expulit eos Dominus terra sua in ira, excandescencia, & furore magno. Et expulit eos terra sua, in *Hoc Seculo*; & abjecit in terram alienam in *Futuro Seculo*. Ita quidem Rabbi sentit. Sed R. Simeon Jude F. *Acconensis* dixit nomine R. Simeonis: *Quod si opera illorum similia fuerint hodiernis, non redibunt; Sin vero, redibunt. R. dicit, pervenient illi ad Seculum Futurum, &c.*

XLVIII. Atque hæc *Gemara* est, in quam hic commentarius legitur: וא"ת דמפרשי עשרת השבטים אין להם חלק לעולם הבא היינו לימות המשיח שלא יקבלו משיח עם *Et sunt qui explicent illud, Decem tribubus non erit fors in Seculo Futuro, id est in DIEBUS MESSIÆ, quod non sint accepturi Messiam cum reliquis exsulibus, quoniam male dixerunt terra Israël.*

XLIX. Hæc conjungere visum est, quo liquidius Lectori nostro de hoc loco, & nostra ad objectionem ex eo formatam responsione, judicium esse possit. Primum itaque notari velim, verba citata partem esse capitis undecimi *Sanhedrin*, in quo ex professo agitur de *Seculo Futuro* quodque præcipua sedes est famigeratissimæ illius controversiæ inter duos *Moses*, *Maimonis* illos & *Nachmanis* Filios, eorumque sectatores agitatae, quorum neuter de *Diebus Messiae* per *Seculum Futurum* significatis ne quidem per somnium unquam cogitavit. In eo vero

vero capite, primo suum universo Israëlī jus asseritur in *Seculum Futurum*; inde vero, qui ejus exsortes sint futuri, enumerantur, nimirum qui vel Resurrectionem Mortuorum, vel divinam SS. originem negant, & Epicuræi &c. §. 1. Tum Reges, Jeroboam, Ahab & Manasses; & privati, Bileam, Doeg, Achithophel & Gehasi, §. 2. Porro Ætas diluvii, & structæ turris Babylonicæ, Cives Sodomæ, & qui perierunt in deserto, §. 3. His tandem adduntur *decem tribus*, quæ non sint reditura. Ibidem. Quibus omnibus denique accedunt *Cives urbis depulsa*, quibus pariter *Seculi illius Futuri* felicitas negatur §. 4. Videatur & perpendatur integrum illud caput, Latinitate donatum à Celeberrimo Coccejo, qui nullus adeo dubitavit, quin ibi de *Seculo ultimæ mercedis* agatur, ut ipse עולם הבא per vitam æternam vertere non vereatur.

L. Atque hæc capitis illius Analysis attento Lectori facile persuadebit, in traditione illa Magistrorum, de *Decem Tribubus Seculo Futuro excludendis*, phrasin hanc *Seculi Futuri* nihil aliud significare posse, atque in antecedentibus & sequentibus iisdem Magistris notat. Ut adeo Cl. Lightfootus frustra ex illa significationem *Dierum Messia* probare conetur.

LI. Sed tamen Glossa diserte dicit, *Esse qui istic loci Seculum Futurum explicent per Dies Messia*. Ego vero fateor, sed ita, ut nobis non multum obesse queat. Nam primo, dum commentator dicit alios esse, qui hic loci *Seculum Futurum* ita accipiant; satis aperte ostendit, se ipsum in alia sententia esse, & novam prorsusque insolitam esse hanc explicationem, quemadmodum ex ipso etiam fine hujus glossæ liquere videtur, ubi ait, וכן לשון תוספתא ולא שמעתי עוד atque hæc verba sunt *Tosiphta* (vide Buxtorffī Bibliothecam Rabbinicam ad תוספתא) sed alias non audivi. Deinde hi qui ita nove & insolenter phrasin hanc accipiunt, sua auctoritate nequaquam efficere poterunt, ut *Veteribus* quoque ita significarit; cum illi acceptioni reliqui Hebræorum Doctores magno numero, & quotquot aliquo loco apud illos sunt, fere ad unum omnes contradicant. Et sane mirum sit, in tanta scriptorum multitudine ne quidem unicum esse, qui aliquando à reliquis discessionem

faciat; etsi illa sua singularitate contra reliquorum consensum nihil efficere potest. Quare nos in sequentibus adhuc unum & alterum hisce ὁμοψήφων addere non verebimur.

LII. Quod ad locum Targumicum attinet i Reg. iv. illum jam pridem apud Doctissimum *Owenum* alicubi legisse meminimus, etsi loci jam in mentem non venit. Sed verbis ipsis inspectis, & variis editionibus collatis fraudem facile animadvertimus, adeo apertam, adeo manifestam, ut vel hoc solo exemplo Lectorem nostrum discere posse speremus, quam parum in posterum possit & debeat illis locis fidere, in quibus *Seculum Futurum* & *Dies Messia* per appositionem junguntur. Nimirum mera fraus est, qua quidam male feriat homines, qui edendis corrigendisve libris in Typographiis Christianorum præsuerunt, scripta Judæorum invadere & corrumpere ausi sunt, de Christo scilicet & regno ejus præclare meritori, si hoc *præsenti seculo* exclusum *futuro* transcriberent. Quod cum alii non animadverterent, corruptam editionem imitati sunt, adeo ut neque *Butorffius*, neque Doctissimi Angli, Bibliorum Polyglottorum editores, in Variis Lectionibus à quibusdam Codicibus vocem דאָתִי *futuro*, abesse notarint.

LIII. At quinam ergo, inquires, incorrupti illi Codices, qui illud דאָתִי non agnoscunt? Biblia Hebræa, inquam ego, cum Targumo Chaldaico, & commentariis Rabbiorum, primæ editionis Bombergianæ, Venetiis anno 1517. cujus integritatem hoc loco Kimchius confirmat, qui in adjecto commentario Paraphrasin integram commatis 33. sed sine illo glossemate, sic exhibet: וְיָרַח פְּסוּק וְדָבָר עַל הָעֲצִים בֵּן וְאַחֲנִי עַל מַלְכֵי בֵּית דָּוִד דַּעְתִּי דִּין לְמַשְׁלֵט בַּעֲלָמָא Et *Jonathan* vertit *versum* 33. hoc modo: *Et vaticinatus est de Regibus familiae Davidicae, qui regnaturi sunt in Hoc Seculo & in Seculo Messia.* At in sequentibus editionibus, quæ ex ejusdem Bombergii florentissima typographia prodierunt, ut tanto, credo, auctiores & mendaciores essent, adjecta est unica vocula, דאָתִי, ut esset unde *Galatini* explicatio *Seculi Futuri* per *Dies Messia* adstrui posset; quæ

quæ adeo *Oweno*, citra omnem controversiam doctissimo viro, & Patriæ suæ atque Ecclesiæ decori, tantam fraudem fecit.

LIV. Sed parum erat *Paraphraseos* textum corrupisse, nisi etiam *Kimchii* commentario vim facerent, eumque mitere mutilarent, quoniam ille in eadem pagina additus, correctores illos, an corruptores? illico falsi reos acturus erat. Ergo ultima illa verba, quæ in *Kimchio* intaminata erant, exfulare jussērunt, substitutis in eorum locum hisce verbis: **וְנו כְּכַעֲמֹד** *Et cetera, quemadmodum in columna.* Quam editionem deinde Cl. Buxtorffius, excepto quod punctationem *Paraphraseos* & *Maforam* plurimis locis correxit, tam religiose secutus est, ut eundem etiam numerum paginarum & versuum in singulis paginis servavit.

LV. Sed quis nunc adeo obesæ naris sit, cui fraus illa, per istud, *Et cetera, quemadmodum in columna*, *Kimchio* pariter ac *Lectoribus* facta, nunc non suboleat? *Paraphrasin* illi uno & pluribus verbis ornare, *Kimchii* commentarium mutilare poterint; sed nec mihi, nec, scio, ulli alii rerum Judaicarum paullo peritiori persuadere poterunt, *Kimchium* loco *Paraphraseos* Chaldaicæ nobis illud **ETCÆTERA** adscripsisse, nosque ad *Columnam* ablegasse, quasi scilicet, eadem ratione atque nunc *Biblia* cum *Targum* excuduntur, ille eadem primo per columnas descripsisset, atque illis ad marginem & inferius suas notas adjecisset, ut, si quando *Paraphrasin* Chaldaeam laudare vellet, rem compendifacere posset, & dicere, *Quemadmodum in columna.* Longe alia olim *Targum* scribendi ratio fuit, eadem nempe, quæ legendi, ut singulis versibus sua interpretatio subjiceretur; nequaquam verò ut per columnas disponentur.

LVI. Si quis vero quærat, quem hujus corruptionis auctorem, aut quid illi causæ fuisse existimem hæc loca ita data opera contaminandi: lubens equidem fatebor, me, dum rem ipsam sciam, atque aliis, qui saltem oculos in fronte habent, demonstrare possim, priorem æquo animo ignorare, de posteriori non nisi levem conjecturam habere.

LVII.

LVII. Nempe cum olim *Raimundus*, & ex illo *Galatinus*, contra Judæos disputantes de nova Lege Messiae veteri Mosai-
cæ surroganda, id ex ipsis Hebræis probatum irent; loca pro-
tulerunt, in quibus de *Lege* agebatur *Seculi Futuri*, quam con-
tendebant esse ipsius Messiae, hoc præcipue argumento usi,
quod *Seculum Futurum* apud Veteres Hebræos cum alibi, cum
istis in locis, significaret *Dies Messiae*. Cum itaque hac de re
vel ipsi Galatino, vel aliis, qui librum ejus legerant, contro-
versia oborta esset cum Judæis, quod facile est suspicari; Ju-
dæi negaverint, quod de *Lege Seculi Futuri* à Magistris dicitur,
ad *Messiae Tempora* pertinere. Id vero cum aliis disertis Hebræo-
rum dictis probari posse fidei Christianæ interesse videretur,
neque tamen talia in promptu essent; à disputatoribus illis, qui-
cunque fuerint, id operam datum esse existimo, ut quoquo
modo inventa darentur. Cum igitur talia loca occurrerent,
quæ levi unius atque alterius voculæ additione in hunc sensum
torqueri possent, arrepta est occasio, & in editiones, quæ in
officinis Christianorum accurabantur, in textum infarta sunt,
quæ Christianis contra Judæos disputantibus usui esse pos-
sent.

LVIII. Hæc nostra de præsentī loco, ejusquē corruppen-
di causa conjectura est, cui quisque tribuat quantum volet;
Locum corruptum esse nobis cēto certius est, neque quis-
quam, qui primam editionem cum sequentibus attente & cum
judicio contulerit, poterit negare. Si quis vero istud ab illo-
rum hominum candore alienius esse existimet, velim secum re-
petat, quot *pia fraudes* jam olim à Christianis adversus genti-
les disputantibus adhibitæ sint, & quid superiori seculo Mo-
nachi & Jesuitæ cum in Masoram, tum in ipsum textum He-
bræum pro re Christiana vel Romana sibi licere putarint; qua
de re inter alios videri potest Cl. *Altingius* in Dissertatione de
Integritate vocis כָּאֲרִי Psal. xxii. 17. §. LXIII. & sequentibus.

LIX. Tandem denique Vir Cl. etiam nostris nos armis ag-
greditur, & dictum, quo nos aliquando ad nostræ sententiæ
confirmationem uti voluimus, in nos retorquet, §. xxiii.

„Non ignoro equidem decantatum illud R. *Samuelis* dictum,
quod

אין בין העולם הזה לימות: „quod sæpius in Talmude repetitur: „אין בין העולם הזה לימות: „*Nihil interest inter hunc mundum & Dies Messia, nisi subiectio Regnorum.* Cæterum „& id Dies Messia ab hoc mundo discriminat, novumque „nobis suggerit argumentum; tantum abest, ut aliter sentientibus faveat.

LX. Nempe ita semper existimavimus, *Samuelem*, antiquissimum Doctorem & summa auctoritate virum, his verbis *Dies Messia* diserte ad *Hoc Seculum* referre, à quo non nisi hoc uno differunt, quod tum liberi erunt ab illo, quo nunc premuntur, regum gentilium iugo, quibus illo tempore vicissim dominabuntur. Unde adeo argumento huic enucleando peculiare caput destinavimus. Sed Vir Cl. suæ sententiæ præsidium in hoc dicto invenit; tantum abest, ut nobis videri queat favere.

LXI. Verum, ut diximus, alibi de hoc dicto ex professo agemus. Ut tamen Lector noster interea arbitrari possit, utri nostrum *Samuel* ille magis faveat, & *Dies Messia* ad *Hunc Mundum* referat, an ab illo discriminet; hæc R. *Mosis Maimonida* verba perpendat, ex *Hilchoth Theschubha*, Cap. ix. in fine; וסוף כל השכר כולו והטובה האחרונה שאין לה הפסק וגרעון הוא חיי העולם הבא אבל ימות המשיח הוא העולם הזה ועולם כמנהגו הולך אלא שהמלכות תחזור לישראל וכבר אמרו חכמים הראשונים אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שיעבור מלכויות בלבד *Extremum omnis mercedis & bonum ultimum, cujus neque finis est neque imminutio, est vita Seculi Futuri. At DIES MESSIÆ SUNT HOC SECULUM: & mundus more suo procedit, nisi quod regnum redibit ad Israëlem. Et dixerunt jam olim primi sapientes: NON EST DIFFERENTIA INTER HOC SECULUM & DIES MESSIÆ, NISI SOLA SERVITUS REGNORUM.* Hæc quisquis modo attente legerit, tam manifesta esse agnoscat, ut à nobis ulteriorem explicationem minime sit desideraturus.

Zzzzz

LXII.

LXII Addatur huic & והרשב"א ז"ל פירש מה שאמר מצוות בטילות לעתיד לבא היינו אחר המיתה מיד בעולם הנשמות והטעם כמו שמפרש שם כיון שמת האדם נעשה חפשי מן המצוות ומה שאמרו בע"א בפסוק היום לעשותן ולא למחר לעשותן היום לעשותן ולא היום ליטור שכרן כל זה הוא בעולם הנשמות אבל לא בזמן התחייה וכל שכן לימות משיחנו שהרי אמרו אין בין העולם הזה לימות משיחנו אלא שיעבוד מלכויות בלבד ואין ס'ד שיהיו המצוות בטלים לימות משיחנו כך כתב הרשב"א ז"ל:

Et R. S. B. A. p. m. id quod dicitur, Præcepta cessabunt, (vel abolebuntur) tempore futuro, illico post mortem in Seculo Animarum futurum ait; Et ratio est, quemadmodum l. c. explicat, quia postquam homo mortuus est, liber factus est à præceptis (ἐλευθερῶ ἀπὸ τοῦ νόμου, Rom. vii. 3.) Quod autem in Codice de Idololatria dicitur ad versum Deut. vii. ii. Hodie, ut facias illa, & non cras, ut facias illa: Hodie, ut facias illa, & non hodie, ut mercedem reportes; id omne de Seculo Animarum intelligendum est, non vero de tempore Resurrectionis, multoque minus de Diebus Messiae nostri. Dixerunt enim: Nihil interest inter Hoc Seculum & Dies Messiae nostri, nisi tantum servitus gentium: Quo pacto ergo tibi in mentem veniat cogitare, præcepta abolitum iri Tempore Messiae nostri? Ita R. S. B. A. p. m. scriptum reliquit. Quæ verba quisquis rursus leviter consideraverit, etiam nobis tacentibus facile intelliget, quid R. Salomo B. Addereth ex illo Samuelis concludendum esse putarit, & quod ipse inde probarit.

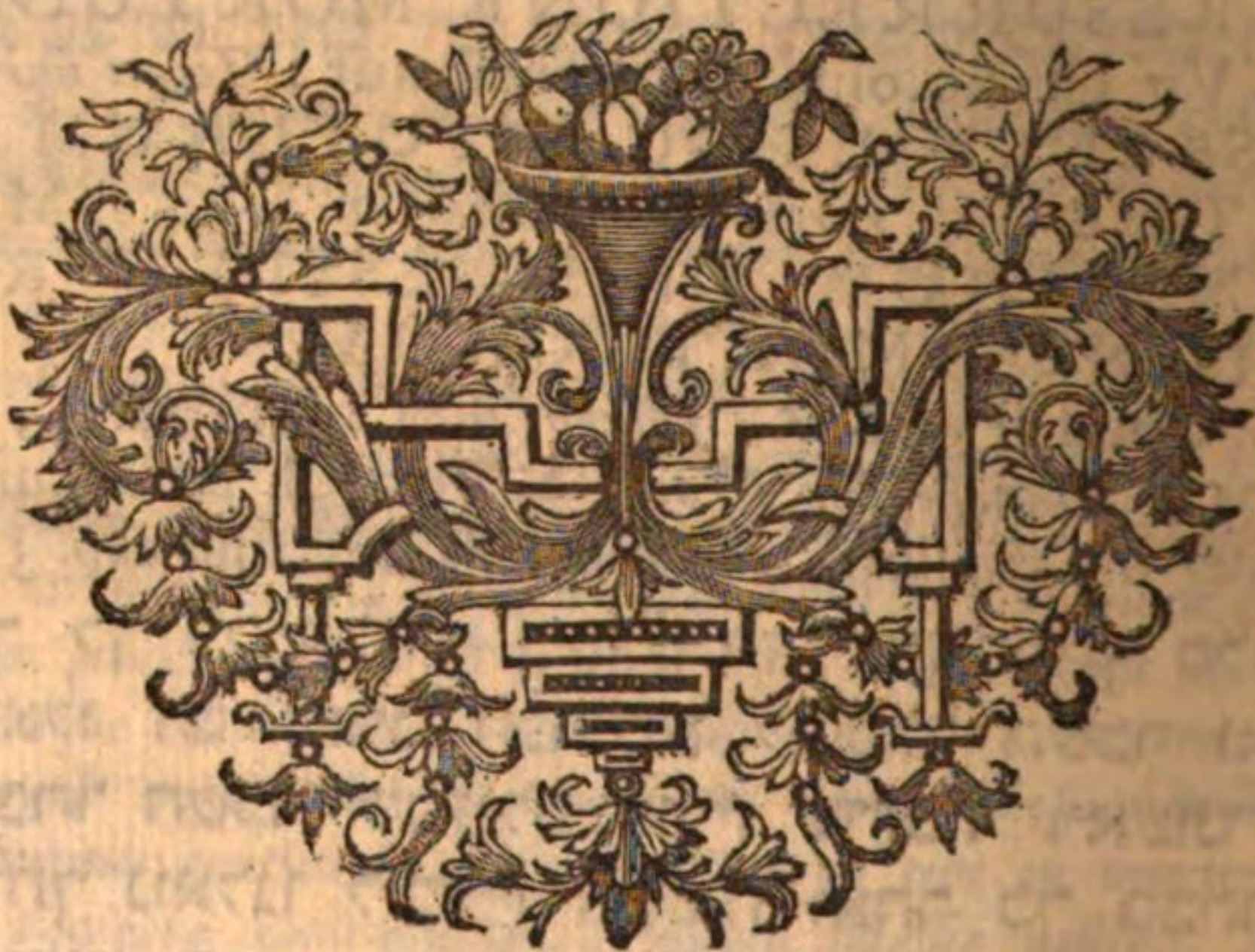
LXIII. Atque hæc ea sunt, quæ Vir Cl. ad receptæ sententiæ confirmationem collegit. Quibus equidem haud satis scio, an nunc addere licet aliud, quo Vir Cl. olim usus est, ceu *evidentissimo*, sed nunc procul dubio consultò abstinuit, postquam illius imbecillitatem animadvertit. Sed neque Le-
tori

etori injucundum, neque abs re nostra fore arbitramur, si illud reprehenderimus; si forte aliis etiam aliquid præsidii in illo pro vulgata sententia situm esse videatur.

LXIV. Erat autem argumentum illud petitum ex oratione à Viris Synagoga Magna composita. Verba hæc sunt: אין ערוך לך יי אלהינו בעולם הזה אין וולתך מלכנו לחי הע"ה אפס בלתך גואלנו לימות המשיח ומי דומה לך מושיענו לתחיית המתים *Nulla est proportio tecum IN HOC MUNDO, Domine Deus noster; neque præter te rex noster est in VITA FUTURI SECULI; neque præter te ullus erit redemptor noster in DIEBUS MESSIÆ; neque tibi similis est Salvator noster in RESURRECTIONE MORTUORUM.* Ad quæ Vir Cl. sic olim commentabatur: *Totius universi duratio in SECULUM HOC & FUTURUM dispefcitur; FUTURUM rursus subdividitur in VITAM, ut videtur, ANIMARUM, DIEBUS MESSIÆ & RESURRECTIONEM MORTUORUM.*

LXV. Quod si vero R. Joseph Albo consulamus, ex quo hæc verba à Manasse Ben Israël, & Viro Cl. producuntur, is multo aliter illa explicat, *Ikkarim* Lib. iv. fine cap. 31. ואמר אין ערוך לך יי אלהינו בעולם הזה אין וולתך מלכנו לחי הע"ה ואלו הב' זמנים הכוללים לקבול השכר ואחר כך פירש מבהר השכר שבעולם הזה שהזכיר ראשונה ואמר אפס בלתך גואלנו לימות המשיח ואחר כך מבהר השכר שבעולם הבא אחר המות שהוא בתחיית המתים *Et dicit; Non est, qui tecum comparari queat, D. D. N. in HOC SECULO; Neque præter te, Rex noster, in vita SECULI FUTURI; Et hæc sunt duo illa tempora, quæ (omnem) mercedis acceptionem complectuntur. Inde vero porro distincte explicat præcipuam mercedem, quæ in HOC SECULO (obtingit) quam primo loco memorat, Et non est, inquit, præter te redemptor noster IN DIEBUS MESSIÆ. Et tandem denique præcipuam mercedem, quæ in Futuro Seculo post mortem (eveniet,) & hæc est Resurrectio Mortuorum. Tametsi ergo Dies*
Zzzzz 2
Mes-

Messia in illa formula *Huic Seculo* opponi videntur, minime tamen inde sequitur, ideo illos ad *Futurum* pertinere. Sed observabit id Lector noster, quemadmodum *Dies Messia* à *Præsenti Seculo* distinguantur, nempe ut pars extrema atque eximia à toto suo, vel à reliquis partibus ignobilioribus. Id quod recte observatum ad sequentium intelligentiam, non parum momenti afferet; quemadmodum etiam superioribus quibusdam robur addit.

JACOBI RHENFERRDII ORATIO

DE

Fundamentis & Principiis Philo- logiæ Sacræ.

Quod pervulgato verbo dici solet, *Jucundi acti labores*; id nos hodie nostro quodam jure hilares lubentesque usurpamus. Illuxit sc: optata dies, qua fasces Academicos, superiori anno nobis delatos, designato successorī trademus, & quicquid cum illis vel honoris vel oneris est conjunctum, in ejusdem humeros transferemus. Nihil equidem causæ esse fateor, cur de exantlatis gravibus laboribus querar; cum neque Academiae, neque mihi quicquam triste vel incommodum acciderit, nemo ex hoc Amplissimo ordine, qui me superiori anno Rectorem designavit, desideretur; nulla publica dissidia, nullæ turbæ fuerint, in quibus componendis operam abuti debuerimus: quin potius concordēs habuerimus Clarissimos & conjunctissimos Collegas, morigeros & legibus obsequentes Nobilissimos & Ornatissimos Academiae Cives, quorum ut quique Generosiore & Nobiliore sanguine creti erant, ita pro se quisque aliis prælucere contenderunt & certarunt. Sed tamen *jucundi acti labores*: & hæc dies eo nobis lætior affulget, quod salva, vigente & florente R. P. fasces ponimus. Vidimus superiori anno hostem validissimis Oppidis & Arcibus, munitissimis etiam Castris exutum: hoc vero anno aggeres & fossas, quos nostris objecerat, ne quidem defendere ausum, nec modo a nostris finibus longe depulsum, sed proprios limites defendere coactum, Pacem etiam poscere, &

Zzzzz 3

fi

si qua fronti fides, tantum non rogare: quam quidem exacti anni, & totius Reipublicæ ac Sociorum, maximam felicitatem esse, juxta mecum omnes agnoscitis. Necdum tamen ita munere defuncti sumus, quin ejus pars quædam eximia restet, utrite & more majorum, de argumento quodam, hoc amplissimo dicendi loco, vestra A. H. expectatione, & nostra professione digno, verba faciamus, priusquam fasces deponamus. In quo deligendo, ne quid dissimulemus, diu dubii atque incerti hæsimus.

Obversabatur animo Antoninus Pius, Imperator Romanus, Rabbi Jehudæ coævus, ejusdemque fautor atque patronus maximus; cujus indultu hic doctissimorum sui ævi virorum Synodum coëgit, & universum jus Hebræorum, quo etiamnum utuntur, commoda ratione in compendium redegit. Nobile sane, jucundum, scituque dignum argumentum. Quod si enim J. Cti de suo quodam Antonino, variarum legum conditore, ancipites hæreant, & serio atque sollicitè disquirant; Linguae & Antiquitatum Judaicarum Professori minime indecorum videri poterat, Augustum Cæsarem e tenebris eruere, cujus beneficio Institutiones Juris Judaici debemus, non minus quam Juris Romani studiosi suo Justiniano.

Quantumvis vero speciosum atque elegans hoc videatur argumentum, tamen cum quibusdam obsitum sit difficultatibus, & ex reconditiore atque intima historia Judaica, Christiana & Romana, veniat illustrandum, neque ad cujusvis captum sit, eo in præsentī putavimus abstinendum.

In mentem itaque alterius argumenti veniebat, de neglectu contemptuque Linguae Hebrææ, ejusque professis & clandestinis hostibus; qua occasione non tantum seriae historiae sed & lepidissimæ fabulae enarrandæ essent, non tantum de antiquis Ecclesiae Christianae Doctoribus, mediæ & ultimæ ætatis Monachis, literarum Hebraicarum plane rudibus & imperitis, sed & de variis seculi elapsi Criticis & Theologis, Viris cætera de Theologia & Re Literaria non prorsus male meritis, sed qui insigni Linguae Hebraicæ ignorantia laborarunt, atque inde non exiguos ludos & turbas dederunt. Hic de Drusio & Amama,
Clarissi.

Clarissimis quondam in hac ipsa Academia Viris agendum esset, de illisque quas a Collegis aliisque per Frisiam vexationes sustinuerunt; de Tarnovio Rostochiensis, & qui id genus sunt alii; inprimisque Coccejo, Altingio, nominibus in Belgica & toto orbe erudito celebrioribus, quam ut nostra non dicam commendatione, sed vel levissimo indicio egeant. Producendi essent in scenam Critici quidam audaculi & nasutuli, qui Hebræis de primis principiis, literis, integritate Sacri Codicis, divitiis & cultu Linguae, & nescio de qua re non, lites movent. Neque vero minus Theologi quidam, qui quantivis etiam pretii viderentur, Linguae Hebrææ adeo vel ignari vel negligentes fuerunt, ut in versione singularium vocum quidvis ex quovis formarent, & Ovidio novæ metamorphoseos lepidum argumentum præbere possent.

Sunt enim qui ex simplicissimis *Literis*, titulisque librorum, *Homines*; ex hominibus, eorumque *Magna & Miscellanea turba*, *Vesperam*, eamque *magnam*, finxerunt; ex *Diebus*, *Maria*; ex *mercatoribus* vel *militibus Peregrinis*, *Indigenas*: e *Regionibus transfluvialibus* homines *Servos* formarunt; & tamen tanquam ex *Apollinis* tripode oracula fuderunt.

Sunt alii, qui quamvis non ita rerum Hebraicarum ignari sint, viderive velint; tamen sive odio ducti Linguae Hebrææ, sive ex invidia erga illos, qui Hebræas Literas profitentur, Hebræa quædam Latine vertere instituunt, vel in leges Hebraicas quædam commentantur, id unice agentes, ut literas Hebræas & Rabbinicas in contemptum adducant, si vel ex Latrina Thronum Regium exstruere debeant. Alii denique vel metu heterodoxias & hæresios, vel per speciem viæ compendiariæ; re vera ex similitudine & invidia, commissos sibi adolescentes ad omnia alia potius abducunt, quam ut recta via ad solidam scientiam perducant; ceu qui satis habeant si cruda & immatura studia, non in forum, quod tolerabilius esset, sed in suggestum ecclesiasticum propellant. De his & id genus aliis si nunc verba facere luberet, verendum erat, ne id agere existimemur, ut crabrones irritare, & totam Criticorum nationem, vel sanctissimum etiam Ordinem contra nos ipsi concitare velle videamur. Qua re adeo factum existi-

existimabitis, ut quodvis aliud potius dicendi argumentum elegerimus, huic auditorio, uti arbitramur, accommodatius. Est illud de *Philologia Sacra*, ejusque *Elementis & Fundamentis*; quod cum omnes viri eruditi, tum nostri discipuli facilius intelligere possint. De quo dum paucis agemus, ut linguis animisque fa-veatis, vos etiam atque etiam H. A. obnixè rogatos atque oratos velimus.

Cum verò *Philologia Sacra* nomen longe lateque pateat, ita ut quicquid ad Sacri Codicis solidam interpretationem pertinet, five ex Græcorum, five Romanorum, five denique omnium Orientalium, Linguis, Historiis, & Antiquitatibus depromptum, ambitu suo complectatur: Nos nunc illam ejus partem tantummodo spectamus, quæ in rebus ipsis, *Ritibus* inquam *Sacris*, à Deo ipso institutis, & a Viris prophetis, non sine numinis divini instinctu, loco & tempori accommodatis, enarrandis versatur. Per *Principia* verò & *Fundamenta*, historias & res gestas intelligimus, quarum occasione ritus quique sunt instituti, ut & finem atque usum, in quem à Deo sunt præscripti.

Ut igitur sine ambagibus rem ipsam dicamus, prima *Fundamenta Philologiæ* nostræ in Historia Adami locamus, cum integri, tum lapsi, & quod omnium maximum est, in statum gratiæ a Deo restituti. In statu integritatis quatuor leges positivæ considerandæ veniunt, de *Conjugio*, *Labore*, *Dominio* & *Cibis*: quæ cum omnes a liberrimo Dei arbitrio unice dependerent, ab eodem pro summo jure & beneplacito mutari potuerunt, vel in totum abrogari, iisdemve derogari vel obrogari.

Harum verò ultima nobis potissimum in rationes venit, de concessis omnibus terra nascentibus, excepta una arbore, cognitionis boni & mali, cujus esu Deus primis parentibus serio, neque sine gravissima mortis comminatione, interdixit. Hanc autem legem primos parentes ipso die creationis suæ & legislationis divinæ transgressos esse statuimus, vel, si malitis, hypotheseos loco supponimus.

Cum itaque Homo lapsus eodem die denunciata mortem, de qua hic dicere nihil attinet, subiisset; postridie, qui erat dies a mundo condito septimus, hominem per prædicationem Evangelii,

gelii, de *Semine Mulieris contrituro caput Serpentis*, in statum gratiæ restitutum existimamus. Quem lætum nuncium cum Adamus ambabus, quod ajunt, ulnis, uti credere par est, amplexus esset, fideique suæ confessionem edidisset, quando Uxorem, quam antea a se VIRAM nominaverat, novo nomine EVA appellat, ceu quæ a Deo *Mater omnis viventis esset constituta*: Deus, ut & fidem ejus confirmaret, & de modo liberationis ulterius erudiret, animantia jugulari jussit, ut inde primi parentes discerent atque intelligerent, *sine sanguinis effusione non dari remissionem peccatorum*. Mox vero etiam horum animalium exuvias hominibus applicuit, ut positis vestibus, quas ipsi sibi pridie utcunque consarcinarant, novas sumerent, quæ futuri Messiae passionem, eaque partam justitiam, sanctitatem, & denique futuram gloriam, adumbrarent, & applicarent. Quibus omnibus rite & solenniter peractis, Deus tandem *Hominem Uni ex sanctissimo concilio S. S. Trinitatis, similem factum esse* pronunciavit.

Hæc A. H. nostræ *Philologiæ basis* est, hæc prima principia, unde reliqua omnia ordine & gradatim deduci possunt & debent.

Sed hic quosdam mihi oggannientes audire videor; quicquid hic *Fundamenti* loco Philologiæ Sacræ substernitur, illud omne infirmum, sublestum, imo novitatis, heterodoxiæ, & tantum non hæresios suspectum esse; cum jam triginta & quadraginta ab hinc annis, in hunc usque diem, magno studio, vehementi animorum motu, a magnis viris, Theologis sc: Orthodoxis, sint impugnata, & tantum non explosa, magnasque nostra patrumque nostrorum ætate turbas dederint, Groningæ, Medio-burgi, & alibi in Foederata Belgica. Sed quicquid horum est, nobis tanti non est, ut ob aliorum sive auctoritatem, sive calumniam, nos a sententia dimoveri patiamur. Quod enim primam nostram hypothesin attinet, admiranda est illorum hominum sive ignorantia, sive impudentia, qui illam novitatis vel heterodoxiæ accusant; cum & Synagoga Judaica, & primæva Ecclesia Christiana, Orientalis & Occidentalis, Syra, Arabica, Ægyptiaca, Græca, Latina, diem lapsus eundem statuerint atque creationis: neque defuerint ex primis Reformatoribus, & do-

Aaaaa

ctiffi.

etissimis sæculi superioris Viri, Angli, Galli, Germani, qui illud citra ullam heterodoxiæ vel hæreseos suspensionem sint professi. Quid quod in hac ipsa Academia Cel. Theol. Christ. Schotanus idem ore & scriptis docuit? Unde quivis paulo humanior facile concesserit, restitutionem hominis in gratiam, in diem a M. C. septimum incidisse; cum non sit verosimile, Deum primos homines in statu illo miserrimo multos annos, menses, dies, reliquisse; quin potius, postquam veritati comminationis divinæ satisfactum erat, pro sua misericordia hominem postridie poenæ exemisse, & in meliorem statum restituisse. Id quod Judaica Ecclesia semper credidit, quando Sabbathum, sive septimum diem, pro lapso homine interpellasse tradidit, eodemque sacrificium piaculare pro homine oblatum esse, juvenum sc: unius diei, sed jam cornutum illum & ungulis præditum, *Jam cornu petat, & pedibus qui spargat arenam*; id est, pridie demum, sive sexto die mundi, creatum.

Quod vero alterum attinet, de confessione ab Adamo edita, per novam Uxoris nomenclationem; non minori injuria *Periculosa & Impia Novitatis* arguitur, cum præstantissimi mox inde a prima Reformatione Theologi, *Fagius, Martyr, Bullingerus, Paræus*, aliique, verba hæc in eandem sententiam sint interpretati. Sed quid hos recentiores testes appello? cum Jobus, & amici ejus, eadem similiter acceperint; quorum ille Redemptorem suum *in Vitam*, vel *Vivum*, appellat; hi vero una cum Jobo electos vocant *Natos Muliere*; quemadmodum etiam ipse Servator, de excellentia prodromi sui Johannis agens, illum cum *Natis Mulierum* comparat; non sane cum hominibus universis, Gentilibus, & improbis inter Judæos, sed cum electis, qui *Evam & Saram Matres* agnoscebant.

De tertio minus laborandum, cum illud jam vulgo credatur, & olim apud Judæos fuerit in confesso; unde Interpres Chaldaeus reddidit *Vestes gloriæ*, & vulgo Magistri per elegantem allusionem *legere* jubent, id est, *intelligere, tunicas lucis*; noli, inquiunt, *legere tunicas pelliceas, sed pellucidas*, sive vestes lucis & gratiæ, primis hominibus post lapsum denuo collatas: quemadmodum etiam alii docent, his verbis *de illis agi, qui sunt prædestinati ad vitam sæculi futuri*. Quibus

Quibus sic positis & ex omni antiquitate confirmatis, de quarto & ultimo nulla admodum difficultas restabit, ceu quod sponte sua ex superioribus fluit.

Si qui tamen etiamnum hæc novitatis & periculi in Theologia accusare sustineant; lubens equidem illos rogatos velim, diserte explicent, quid in hisce sive hypothesibus, sive interpretationibus, periculi vel hæreseos lateat? & bona fide respondeant, qualem sibi Adamum in illo temporis articulo, qualem item sibi Deum imaginentur? Primos Reformatores, non omnes omnia assecutos esse, neque in nostram sententiam accepisse, minime quidem miramur, multo minus indignamur; quippe probe gnari, illos pro sua quemque virili S. S. in plurimis ita præclare interpretatos esse, ut tamen multa etiam posteris reliquerint investiganda. At illud nobis non tantum mirum, sed & dolendum, minimeque tolerandum videtur; hac tanta luce, quam viri undequaque doctissimi in S. S. intulerunt, alios studio & data opera non tantum cœcutire, sed etiam doctissimas observationes repudiare, exagitare & vexare. Sed respondeant mihi, inquam, quid de Adamo & ipso Deo O. M. in gravissima illa actione sentiant? Nimirum Adamo, qui pridie adhuc integer fuerat, neque per lapsum omnem humanitatem & rationem ita exuerat, quin se nudum esse & pristinae gloriæ exsortem agnosceret; qui ad tremendam illam Dei Judicis vocem, latebras, etsi frustra, quæsiverat; qui blanda miserantis Dei voce invitatus, lætissimum nuncium acceperat; cui denique tot calamitates ad convictionem sui de commissis denunciatae erant: Huic inquam Adamo adhuc lubido fuerit Deo insultare, & cum hic mortem corporis comminatus esset, illi in os obloqui, & Uxorem suam per ironiam *Viviparam* appellare; quasi diceret, Deus nos posterosque nostros morituros dixit, ego vero uxorem meam Matrem Viventium appello.

Sed quod multo gravius est, magisque horrendum; Sanctissimus Deus huic tam profligatae improbitatis homini, sannioni, & vilissimo scurræ, signa & symbola gratiæ contulerit, sacrificia & vestes salutis; atque ita mundissimum panem cani, margaritas immundæ sui objecerit: quo an quicquam horrendius dici possit

aut cogitari; equidem haud scio. At necdum satis absurditatum. Deum ipsum etiam hic ridentem, jocantem, in scenam producunt; qui misero homini, post præconium Euangelii & instituta Sacramenta, sarcastice plane illuserit, atque insultarit: *Ecce homo factus est similis uni ex nobis*, id est (absit blasphemia dicto) Nostra imagine & similitudine amissa similis factus est Diabolo.

Hæ scilicet sunt illæ præclaræ interpretationes, quas Viri Orthodoxi, Defensores fidei Sanctis semel traditæ, novitatum Impugnatores & Expugnatores invictissimi, ex veteri suo penu depromunt; ut frugibus repertis se suosque glandibus pascant. At nostra H. A. alia est ratio, atque ita animum inducimus credere, itaque docemus, in hac gravissima actione omnia seria esse; seriam, inquam, & humilem lætamque simul Adami confessionem de salute, non per suam, sed Uxoris Sobolem obtinenda: seriam itidem Clementissimi & triumphabundi declarationem; sui beneficii, gratiæ & misericordiæ esse, quod Homo a Serpente seductus, & in profundissimam & ineluctabilem miserrarum abyssum conjectus, nunc per prædicationem Euangelii & efficacem cooperationem S. Sancti conversus, & ad similitudinem Filii sui sit renovatus.

Catechesis Palatina, postquam de fide, objectis ejus & effectis egerat, tandem quærit; Unde hæc fides proficiscatur; & respondet; Sp. S. illam operari per prædicationem Euangelii, ac denique confirmare usu Sacramentorum.

Hoc sc: illud est, quod in præsentī Historia, nisi oculos claudere malimus, diserte narratum videmus. Pater Euangelium prædicat; objectum est Filius; quis adeo de præsentia Sp. S. dubitare possit? Corde creditur ad justitiam, ore editur confessio ad salutem. De fide Adami Moses nihil narrat, sed illam ex confessione prudenti lectori colligendam relinquit. Hanc itaque postquam Adam ediderat, Deus signa & Symbola instituit, quibus beneficia Filii, sanguinis effusione parienda, illi applicat; facit illis, fierive mandat, tunicas pelliceas, iisque homines ornat.

„ Unde vero pelles illæ, nisi victimis detractæ? at in quem
„ finem

„ finem animalia mactata, nisi in usum Sacrum, cum in usum
 „ mensæ, vi legis cibariæ, adhibere non liceret? Nimirum ut
 Deus promissionem, voce externa factam, confirmaret, & mo-
 dum reconciliationis clarius ob oculos poneret, animalia mactari
 iussit; quorum cum sanguis effunderetur, carnes secarentur, &
 igne cœlesti comburerentur: docere voluit, venturum Redem-
 torem sanguinem suum esse effusurum, corpus ejus frangendum,
 & igne iræ divinæ perurendum; eo successu, ut inde pelles re-
 manerent, turpi hominum nuditati tegendæ aptæ natæ, quæ sc:
 illi essent vestes salutis, & pallium justitiæ, sanguine Christi
 partæ.

Apostolus Christum inter Galatas crucifixum narrat; id quod
 historice acceptum, nullo modo verum esse potuit: sed respexit
 ille Mysteriorum Sacrorum callentissimus ad Signa & Symbola S.
 Coenæ, quæ sanguinis effusionem, & fractionem corporis ex-
 hibent. At quanto magis hoc de Adamo verum sit, qui sangui-
 nem victimarum effundi, carnes concidi, atque igne divino com-
 buri vidit?

Hic itaque loci, hoc die, ritus Sacros, Victimarum, Alta-
 ris, Vestium sacrarum, porro etiam sacri Baptismi, (quod alias
 ex hoc loco probare conati sumus) denique etiam temporis sa-
 cri, sive Sabbati, institutos esse putamus. Hæc origo Rituum
 Sacrorum, hic primus totius nostræ Philologiæ fundus.

In hac adeo religione a Deo præscripta casti Adami mansere
 nepotes, Abel, Noah, Abraham, reliquique Patriarchæ; qui
 spem fiduciamque de futuro Redemptore, certis diebus & occa-
 sionibus exercituri victimas Deo obtulerunt, cum signa & Sym-
 bola gratiæ divinæ sibi collatæ, tum fidei suæ atque spei docu-
 menta. Cum vero Deo O. M. variis temporibus variisque mo-
 dis Ecclesiam suam erudire placeret, ordine & quasi gradatim
 alios aliosque ritus injunxit. Cum Noachus arca egressus Deo
 litasset, hic cum alias veteres leges positivas repetiit, tum ci-
 bariam extendit, concessis generi humano, præter terra nascentia,
 etiam carnibus omnium animalium, quadrupedum, volu-
 crium & piscium; sed tamen cum ea adjunctione, ut a sangui-
 ne & suffocato abstinere. Addidit præterea etiam Iridem fœ-

deris fui nunciam, si quando coactæ nubes exitium terræ minari viderentur. Accesserunt temporibus Abrahami Cœlum, Luna, Stellæ, denique etiam Circumcisio, promissionum divinarum de multiplicandis Cœloque locandis Abrahami posteris, signa & Sacramenta.

Sed his omnibus denique accessit magnum illud Ceremoniarum jugum, ad montem Sinai populo Israëlitico impositum; quod, qua occasione & in quem finem factum sit, diligentius disquiri & ulterius explicari meretur.

Cum Deus populum Israëliticum, posteros Abrahami, Isaaci & Jacobi, ex servitute Ægyptiaca, secundum promissiones patribus factas liberaisset; & ab Amalekitis defensum, in solitudinem Sinaiticam perductum, sibi singularem populum assertere vellet: Avitum fœdus solenniter cum illis percutiendum obtulit, cujus beneficio fierent *Regnum sacerdotale*, five civitas Deo fœderata, cujus membra universa & singula, quotquot quidem per ætatem & sexum idonei essent, jus & facultatem haberent, tanquam amici Dei, cum Sacrificiis & muneribus accedendi, alios itidem ad eundem adducendi; ea lege & conditione, ut in ipsum crederent, & præscriptas fœderis condiciones pro viribus præstarent. Hanc in rem universum populum rite præparari, lustrari vel baptizari, vestesque eluere mandavit, ut mundi & culti coram ipso comparerent. Tum ad condictam fœderis condiciones, cum Decem verbis, tum aliis sequentibus legibus contentas, partim per se, partim per Mosem promulgavit. Invitatio illa, & ipsa conditionum promulgatio, non nisi fœdus gratiæ spirabant, quod Deus olim cum Majoribus initum, cum posteris solenniter renovare volebat.

Offerebat se populo *Dominum & Deum ejus*, qui quantus quantus esset, omni officio & beneficio populi futurus esset; Pater indulgentissimus, Filius Redemptor fidissimus, Sp. Sanctus Sanctificator & Conservator Potentissimus: Ita prorsus ut ad temporalem & æternam felicitatem nihil amplius desiderari posset. Eadem plane ratione, qua Deus olim Abrahamo loquebatur; *Ego sum Clypeus tuus & merces magna valde*: atque iterum; *Ego sum omnipotens Deus, fons uberrimus; ambula coram me, & esto*

esto integer. Quibus verbis, quin utrobique fœdus gratiæ offeratur, nemo sanus est Theologus qui dubitet. Offert sc: Deus Abrahamo se suaque omnia, ad liberandum eum a summo malo, & ad conferendum summum bonum; neque aliud exigit quam fidem, & ex illa obedientiam. *Ambula, inquit, coram me;* quod fidei est; & *esto integer,* quod justitiæ & misericordiæ officia significat proximo præstanda. Quid vero ad hæc Patriarcha? *Credidit ille Deo,* & hic imputavit illi fidem ad justitiam: accepit præterea recepitque signum circumcisionis, sigillum justitiæ fidei, quam jam pridem in præputio habuerat.

Cum itaque Israël ad hujus exemplum, Patris omnium credentium, oblatum fœdus ejusque beneficia, fide amplecti deberet, & solius Dei gratia niti, ac sic demum obedientiam pro viribus a Sp. Sancto concessis promittere; loco ejus, plenus sui & propriis viribus fretus, iterum iterumque perfectam obedientiam præstare promisit, nulla primum, & tandem perverso ordine, fidei mentione facta. Qua conditione cum tandem fœdus solenniter percuteretur, Deo toties iteratam populi promissionem admittente, ex fœdere gratiæ, quod Deus obtulerat, fœdus operum est enatum; connivente Deo ad hanc populi imprudentiam, ut carnis impotentiam detegeret, & gloriam gratiæ suæ tanto redderet illustriorem. Sic ergo Israël perierat & interierat, actum de eo & conclamatum erat; nisi Deus pro sua immensa misericordia, aliam prorsus rationem iniisset, & populo veram viam ad salutem perveniendi ostendisset. Actum, inquam, erat in æternum de salute Israël, postquam tam gravi conditione sese Deo obstrinxerat, de perfecta obedientia propriis viribus præstanda. Hinc enim sub legem subjectus est, cum antea sola Dei gratia niteretur. Hinc illa feralia carmina, quæ Deus illis identidem occinuit; *Fac hoc & vives: & rursum; Maledictus quisquis non steterit omnibus hisce conditionibus, quæ scriptæ sunt in hoc libro, ut præstet illis.* Horrenda sane carmina, quæ vitam æternam non nisi perfectam per omnia obedientiam præstantibus promittebant: atque e contrario omnes diras illis denunciabant, qui vel in minimo deliquissent. Unde adeo Moses, hujus fœderis mediator, non immerito ab

Apo-

Apostolo *Minister condemnationis & mortis* appellatur, in oppositione ad Euangelium, fidem, & vitam; quandoquidem *manifestum est, per Legem*, id est obligationem foederis Sinaitici, *neminem justificari coram Deo*: & quotquot sese obstrinxerunt foedere illo de operibus legis, eisdem maledictioni esse obnoxios.

Quid ergo consilii? Israël jam olim avito foedere Deo arctissime junctus erat, qui illum jam pridem in *Ægypto Filium*, & quod magis est, *Primogenitum* vocaret: sed tamen idem ille adhuc minorennis, imo *infans* erat. Quæ alii de Rerum publicarum, Imperiorum, & Linguarum variis ætatibus, infantia, adolescentia, & reliquis dicunt; ea nos, duce & auctore Apostolo, huic argumento merito applicamus. Israël cum in *Ægypto* in justam multitudinem excrevisset, & inde eductus in plenam libertatem assertus esset, ratione novi status merito *infanti* comparatur; qui quamvis Dei hæres esset, & cohæres J. C. tamen more infantis agebat, & debilitatis suæ ignarus, non nisi virilia & magnifica omnia, sed viribus suis longe majora, somniabat & spondebat. Quæ non nisi hominis integri erat, perfectam obedientiam propriis viribus præstandam, promittebat. Quam cum ex *Lege*, obligatione illa sua, *præstare non posset, quod hæc per carnem*, corruptionem naturæ, *debilitata esset*: Deus populi, Filii sui, misertus, misero puero, qui suis sese consiliis perditum ibat, *Pædagogos, Tutores & Dispensatores* dedit, qui illum in viam reducerent, & in officio continerent; *Leges* inquam *Ceremoniales*, per quas & de peccatis convinceretur, & de ratione impetrandæ reconciliationis erudiretur: Subjecit, inquam, Deus populum *Elementis mundi*, sive elegantibus; libellos auro, argento, variisque coloribus ornatos exhibuit, ex quibus prima veræ & salutaris religionis principia, unicam rationem reconciliationis cum Deo, addisceret. *Elementa* dicimus, sive prima & simplicissima principia doctrinæ salutaris, sed quæ Apostolus *mundi* vocat; non sane mundana illa & terrestria; nam talia etiam nostra Sacramenta sunt, aqua, panis, vinum; sed *Elementa elegantia*, sive *Elegantia*, quæ auro, argento, bysso candida, lana hyacinthina, purpurea, coccinea, variis etiam gemmis, fulgebant & rutilabant, Quemadmodum enim teste Poëta,

-- *Pueris*

- - - - *Pueris olim dant crustula blandi*

Doctores, Elementa velint ut discere prima :

Ita Deus quoque cum Filio infante egit, Elegantes picturas, variis coloribus distinctas, similesque libros ob oculos posuit, quorum seria inspectione & meditatione, ea quæ ad salutem obtinendam pertinerent, rite & feliciter addisceret. Ante omnia populum suæ impotentiae, atque adeo indignitatis & vilissimæ conditionis naturalis, convictum voluit; quo diligentius, miseriae statu cognito, salutis media a Deo identidem exhibita, quæreret & amplecteretur.

Quam primum itaque foedus illud percussum erat, Deus populo jura pleraque omnia, cum antea Patribus concessa, tum nunc quoque eidem promissa, adimebat; honorem Sacerdotii, libertatem Locorum, jus adeo omne per se ipsum cum Munere & Victimâ ad Deum accedendi. Patriarchæ ubicunque locorum erant, & quoties occasio ad eam rem ferebat, liberrime, nullo temporis vel loci discrimine, Sacra faciebant, Deoque litabant: Noah vix arca egressus Holocausta Deo offerebat: Abrahamus quam primum in Cananæam pervenerat, altare excitabat, Sacra rite faciebat, eademque etiam interpretabatur, circa Bethel, in Berosaba, & alibi; quocunque vagas sedes transferebat, juxta Prætorium etiam Aras erigebat.

Eadem ratione Deus etiam singulos Israëlitas foederis gratiæ Sacerdotes constituere volebat, *Regnum*, inquam, *Sacerdotum*, quod quantum quantum esset, sacerdotum esset, qui facultatem haberent quotidie, & ubivis locorum, & quavis diei hora, ad Deum accedendi, ut levi opera & impendio, five levi cespite, five rudibus saxis, Aram congererent: addita hac lautissima promissione; *Ubicunque locorum*, domi, foris, ruri, humi an sublimi, fidem suam externis signis & symbolis exercere vellent, *se præsentem adfuturum, & vota precesque exauditurum esse. Et ubicunque*, inquit, *faciam te meminisse nominis mei, veniam ad te & benedicam tibi.*

Dum vero hoc privato cuique juris erat, Primogenitos tamen Israëlitarum singulari ratione sibi Ministros publicos asseruerat, qui in solennibus populi conventibus, certis diebus,

Bbbbbb

Sabba-

Sabbatis, Calendis & festis Anniversariis, Sacris operam darent.

At foedere illo imprudenter & infelicitè a populo inito, mox postridie Deus scenam invertit, & libertatem Locorum & Sacrorum administrandorum populo adimit; unum locum, ad quem omnia Sacrificia deferret, instituit; repudiatis Primogenitis, solum Aaronem filiosque ejus Sacerdotes adsciscit, per quos solos reliqui omnes in posterum ad Deum accederent, & munera sua offerrent.

Hæc prima & evidentissima populo indignitatis & rejectionis suæ significatio erat, & exprobratio; mox illico post foedus percussum, & quadraginta fere diebus ante quam populus foeda illa vituli aurei conflatione & adoratione sese turpiter polluisset.

Apostolus cum Romanis & Galatis agens Grammaticum agit, & Chronologum; numeros observat, singularem & pluralem; tempora itidem, quibus omnia disponit; ex iisque argumentatur, quid prius posteriusve actum sit, utrum Abraham post circumcisionem, an ante illam, sit justificatus: *Dicimus, inquit, imputatam esse Abrahamo fidem ad justitiam; quo pacto autem imputata est, cum jam circumcissus esset, an cum adhuc præputiatus? non sane circumciso, sed adhuc præputiato.* Illustri sane documento, qui de rebus Sacris judicare velit, eum omnia temporis momenta, quibus res quæque gestæ sint, debere observare.

Sic & nobis ulu venit attendere, quid ante, quid post *foedus Sinaiticum* dictum gestumve sit; quid item ante vel post Idololatriam cultu vituli aurei commissam. Quod si probe observemus, constabit, structuram *Tabernaculi*, & quicquid ad ejus apparatus pertinet, *Sacerdotium* item *Aaronicum*, *rejectionem Israël*, & *Primogenitorum* ejus ab altari, consequentia esse infelicitis illius foederis, non vituli aurei, utpote quæ jam aliquot diebus ante erant instituta, quam hic conflaretur.

Accedit Sacrificium *pro peccato*, jam ante vitulum aureum Pontifici Maximo ejusque Filiis imperatum; non alio fine, nisi ut ipse Pontifex Maximus, & integra ejus familia, ad honorem Sacerdotii, quem Deus illis conferebat, vocati, de reatu cum naturali, tum propriis peccatis contracto, convincerentur, & vel

vel hoc exemplo totus Israël de sua miseria, impotentia propria, convinceretur, & ad alienam justitiam quærendam adigeretur. Id quod eo manifestius evadit, clariusque elucet, si ordinem Sacrificiorum *pro peccatis* spectemus. Postquam Deus Holocausta, Ferta, Eucharistica, eorumque omnem rationem & modum præscripserat; cum ad Sacrificium *pro peccato* pergit, mox primo atque ante omnes, P. M. in partes vocat, eique spectatissimam & maximam victimam imperat, juvenum triennem, si forte populum doctrina sua in errorem induxisset, & suo responso illi auctor fuisset peccandi Pont. M. una cum reliquis Sacerdotibus custodire debebat rerum divinarum scientiam; ut lex ab ore eorum peteretur, ipsi de licito, illicito, munditie, & immunditie responderent.

Tantum vero aberat, ut Deus illum ab errore admittendo immunem pronunciaret; ut ipsum potius primo loco nominaret, ponens illum hominem esse, & quia homo, mendacem & fallibilem, ceu qui suo errore & ignorantia totum populum in errorem impellere posset.

Hujus adeo erroris confessionem publice edere debuit, ad ejusque expiationem spectatissimam victimam immolare; ut ostenderet, se quoque hominem esse, lapsibus & infirmitatibus obnoxium, quoque adeo etiam ipse alienæ expiationis, præstantioris Sacerdotis & victimæ, indigeret; exemplo reliquis omnibus, & infirmitatis, & indigentiae naturalis, & denique reconciliationis per victimam minime desperandæ.

Succedit ordine summum Synedrium, five supremus R. P. Israëliticæ Senatus, qui populo de rebus gravissimis, permixtis, vetitis, responsa dabant; quippe qui juxta cum supremo Sacerdote humanarum divinarumque legum Doctores essent, qui adeo de rebus faciendis, vitandis, consulti respondebant. Sed de his idem Deus judicium facit, errori ita obnoxios esse declarat, ut non sibi tantum peccent, sed & universum populum, partemve ejus, in peccatum seducere possint, & errorem fateri debeant, atque ostendere, se quoque piaculari victima agere.

Quam rem quando paulo attentius consideramus, incerti sumus, ignorantiamne magis, an stultitiam illorum hominum ad-

miremur; qui vel uni soli homini, vel confessui ejus septuaginta virali, vel denique cuivis alii concilio, immunitatem ab errore tribuunt, sive singulis seorsim consideratis, sive universis conjunctis: quasi sc. ex multis mendacibus in unum conflatis, unus verax & omnis erroris expers procudi possit. A quo errore utinam ipsi quoque Protestantes nostri liberi essent! Quorum quidam vel sibi, vel suis conventibus, in rebus religionis eandem infallibilitatem, contra omnem sanam rationem, & S.S. auctoritatem, & exempla ab ipso Deo monstrata, non raro arrogant. Deus fane & Sacerdotem oleo sacro unctum, & supremum in Israël Judicium, Sp. S. gratia imbutum, ab erroris periculo minime liberat; sed dictis legibus utrosque obnoxios esse pronunciat. Quod si vero hoc in viridi ligno obtineat, ipsis, inquam, supremis populi Ducibus & Doctoribus; quid de populo ipso melius speremus? Deus fane reliquum universum Israëlem, ut & Principem ejus, non tantum huic periculo & legi subjecit, sed & aliis multis modis de peccato convictum voluit. Tulit leges novas de immunditie ciborum, contactu cadaverum, vel reptilium, pollutione virorum pariter & mulierum, morbo lepræ, & quæ sunt id genus alia.

Per singula ire non est diei vel septimanæ, nedum hujus horæ, cujus spatium circumscripti sumus. Unum saltem & alterum exemplum repetere, & breviter explicare liceat.

Honestâ Matrona, legitimo matrimonio Viro juncta, si quando peperisset abortumve fecisset, immunda erat, & Sacrificium piaculare pro peccato offerre tenebatur.

Conjugium utique inter omnes est honestum, cui Deus etiam post lapsum iterum iterumque benedixit; & tamen quicquid eo pertinet, apud Israëlitas immundum declaravit; quod neque apud Patriarchas unquam obtinuerat, neque hoc nostro tempore usu venit. Nec minus quicquid ad generationem facit, feminis sanguinisve fluxus, leviores vel graviores morbi, lotionem, vel etiam Sacrificiis, lustrandi & expiandi erant. Si Hebræorum Magistros, maxime illos consulamus, qui arcanorum Legis & veterum Mysteriorum, quæ a Patribus acceperunt, non sunt ignari; respondebunt nobis, harum legum causam neminem intelli-

telligere posse, nisi qui noverit Myſterium Serpentis antiqui, & foediſſimæ illius labis, quam ille Matri Evæ adſperſit. Sic enim Judæi credunt narrantque: Serpentem illum antiquum cum Eva congreſſum eſſe, unde homines nati, improbum genus & depravatum. Mirum fane & incredibile dictu! niſi Servator ejuſque diſcipuli idem tradidiſſent, dum ille Scribas & Pharifæos *ſerpentes* appellat, *progeniem viperarum*, id eſt, ut alibi explicat, ſatos *Patre Diabolo*: quemadmodum & dilectus ejus diſcipulus Cainum *ex illo Malo* natum aſſerit, & propterea Habelem fratrem, utpote ad Semen Mulieris pertinentem, trucidaviſſe teſtatur. Unde adeo Iſraëlitæ, etiam optimi illorum, ſe non tantum peccatis quæ ipſi commiſiſſent, ſed & primo illo originali infectos, reos & corruptos, *natura* (eo ipſo, inquam, quod homines nati eſſent) *Filios iræ*, & æternæ morti obnoxios, agnoſcere & fateri tenebantur. Sic ergo *Lex*, de immunditie, ſuperingreſſa eſt propter peccatum; non illud vituli aurei, ſed primorum Parentum, ut de hoc Iſraëlitæ rite erudirentur, & vel ſic diſcerent, ſe poenæ damnatos eſſe, nec niſi eximia viſtima expiare poſſe; quam itaque omni ſtudio, cura, labore, impendio denique omni, ſibi quærere, & Deo ſiſtere deberent. Id quod Clementiſſimus Pater pariter docere voluit, quando Iſraëli populo & Sacerdotem peccata expiantem, & viſtimas, quibus expiatio illa procurabatur, monſtravit & præſcripſit.

Continuavit Deus non tantum olim præſcripta Sacrificia, ſed & nova pro *Erroribus* & *Reatibus* imperavit. Holocauſta, quibus generalis peccatorum expiatio ſignificabatur, quotidie offerri voluit, duos Agnos, alterum mane, alterum vesp̄ri; designantes Agnum illum Dei, ablaturum peccata cum Iſraëlis, tum etiam totius mundi, ſive Gentilium, quos pretioſo ſuo ſanguine redempturus erat. Auxit harum viſtimarum numerum diebus ſolennioribus, Sabbato, Calendis, Feſtis anniverſariis, Paſchatis, Pentecoſtes, Tabernaculorum, Novi Anni, & inprimis die Expiationis, quando Pontifex Maximus vi nobilis officii, præter cætera duos hircos offerebat, ejuſdem coloris, ætatis, ſtaturæ & pretii; quibus itidem nihil niſi Chriſtus deſignabatur, effuſione ſanguinis populum ſuum expiaturus, & in deſerto, proprie

prie & improprie dicto, cum Diabolo luctaturus, ut populum suum illius potestati eximeret, sibiue proprium vindicaret.

Inprimis vero hæc justitiam impetrandi ratio ex privatorum oblationibus constare potuit & debuit, quando sive Holocausta, sive alia Sacrificia pro Errore & Reatu offerebant. Tenebatur unusquisque, si vel Rex esset Israël, victimam suam ipse adducere; manus illi decussatim, in figuram crucis, imponere; peccatumque fateri, illam Sacerdoti offerre jugulandam, concidendam, ab eoque comedendam. Hæc iterum omnia mystica erant, & necessitatem vicariæ satisfactionis, modumque ejus, delineabant. Homo sc: peccati sibi conscius, Christum fide apprehendere; in illius caput peccata sua transferre debet, non nisi sanguine ejus expianda; quippe quem *Deus constituit victimam piacularem per fidem in sanguinem ejus*. Egregia sunt, quæ Judæorum Magistri, Cabbalistæ illi, *Ansche Haddaat*, sive Gnostici, genuini Judæorum Theologi, hac de re tradunt; debuisse sc: offerentes cogitationes suas altius elevare, & sublimiora, quam quæ coram gerebantur, meditari. Animo suo volvere debebant, se dignos esse qui multis modis a Deo male mulctarentur; quorum sanguis effunderetur, quique igne iræ divinæ comburerentur. Sed datam esse Dei clementia victimam vicariam, in quam reatus universi & singuli deriventur, quam derivationem *Haabara*, vel vexata Apostoli voce Παρεσις, *Paresin*, *Translationem* appellant. Sed nec hoc satis erat. Cum *Sanguis* animalium *Animam* designet, illud præterea urgent atque inculcant, debuisse offerentem *animam* suam alligare *animæ* victimæ; atque ita existimare, quicquid in victima fiat, illud in se, vel loco sui, fieri: animam suam uniri cum anima victimæ, cum eaque adscendere ad Deum, & clementer, tanquam re bene gesta, admitti. Portenta, credo, narro de fide Veterum Judæorum. Sed aut ego vehementer fallor, rerum Judaicarum non plane ignarus; aut veteres Israëlites idem crediderunt, vel certe credere debuerunt, quod nunc Ministri Evangelii S. Coenam administraturi ex publica formula & conceptis verbis docent, non inhærendum esse externis illis Symbolis & signis, sed animum sursum elevandum ad Christum, sedentem ad dexteram Patris:

Patris: quod & ipsum Judæi tradunt, quando cum alibi tum in hoc ipso argumento, *supernum & cælestem Sacerdotem, Altare, Victimam*, celebrant, & commendant, ad quæ inter offerendum curæ omnes & cogitationes sint conferendæ.

Maxime vero hæc per *Sanguinem* peccata expiandi ratio, in ritibus mundandi & recipiendi Leprosi significata fuit. Lepra vitium morbusve erat, vel ædium, quas homo inhabitabat; vel vestium, quibus proxime circum amictus erat; vel denique ipsius corporis humani, quando in illo variæ maculæ albæ vel candidæ efflorescebant, enascentibus etiam in loco affecto pilis. Hujus quicquid erat, soli Israëlī proprium erat, neque temere extra fines terræ Israëliticæ, vel populum Israëliticum, locum habebat. Non erat ille morbus naturalis, vel contagiosus; sed malum singulari Dei judicio singularibus hominibus immissum, quo de singularibus & forte soli Deo notis peccatis arguerentur. Contra hunc nulla ars medica valebat, sed solorum Sacerdotum erat de eo judicare, & ex certis signis sententiam ferre, mundusne homo an immundus esset. Si quis vel illico, vel post varia experimenta, sententia Sacerdotis leprosus declararetur; omnia hominis lugentis & in squalore jacentis signa præ se ferre debebat, vestes laceras, comam promissam, superius labrum obligatum; porro obviis sese immundum profiteri, & solus ab aliorum consortio sejunctus habitare. Hæc procul dubio publica & insignis confessio fuit hominis peccatoris, ob singularia crimina, communionē Dei & Ecclesiæ Israëliticæ indigni. Sed abundante peccato, abundabat etiam gratia divina, quæ post convictionem & seriam poenitentiam, clementiam & reconciliationem, sanguine Christi partam, vel, ut tunc erant tempora, parientiam; renovationem item virtute Spiritus S. instituendam; variis & notatu dignissimis ritibus indicabat. Leprosus sanitati restitutus, & judicio Sacerdotis ab immunditie absolutus, ad portam oppidi pagive ubi habitabat, sese sistebat: Quando Sacerdos duas aviculas, procul dubio turtures pullosve columbinos, ære mundandi emtos adferri jubebat, addito vase fictili aqua viva impleto, ligno item cedri & hyssopi, una cum lana cocci-nea. Unam avem mactabat, & sanguinem ejus in aquam immittebat,

tebat ; alteri ligna imponebat lana colligata, alis super illa convolutis, illamque in aquam sanguine mixtam immergebat, ea-que mundandum septies aspergebat ; alteram mox sepeliebat, alteram liberam dimittebat, non aliter atque in duobus hircis die expiationis fieri solebat. Hæc prima erat hominis lustratio, qua & justificatio per sanguinem Christi parienda illi significabatur & renovatio per gratiam Spiritus S. quæ aquæ comparatur, obsignabatur. Accedebat lotio vestium, rasio pilorum toto corpore, ac denique baptismus ; ut ad Cives, Israëllem, & Ecclesiam, a qua hæctenus exclusus fuerat, aditus daretur ; excepto quod ad domum propriam & Uxorem accedere nondum liceret, nisi septiduo integro interposito ; cujus die ultimo adhibita iterum ratione, lotionem vestium & corporis, post solem occasum ædes ingredi, & cum Uxore versari licebat. Sed nondum satis erat ; ad ipsum quoque Deum, Sanctuarium, & Sacra publica, admissio desiderabatur. Hanc in rem iterum in ipso Atrio baptizabatur, & triplicem victimam offerebat, pro Reatu, Peccato & denique Holocaustum, additis fertis & oleo.

Primo Sacrificio in Atrio constituto ipse extra illud consistens manus imponebat, cujus mactati Sanguis primum Altari adspargebatur, tum Sacerdos reliqui partem in volam sinistræ manus infundebat, eodemque auriculam dextram, pollices manus & pedis dexteros illinebat. Id quod etiam eadem ratione de oleo fiebat, cujus quod reliquum erat capiti infundebatur. Tum Sacrificiis pro Peccato & Holocausto more solito oblatis, perfecte expiatus & mundatus censebatur. Duro nodo, gravi peccato ; gravissimo Dei judicio, multiplex erat adhibendus cuneus.

Quos ritus si paulo diligentius meditemur, varia & multiplex ratio apparebit, de reconciliatione hominis cum Deo per justificationem & sanctificationem. Sanguis mactatæ aviculæ in aquam effusus Christum significabat, qui cum sanguine & aqua venturus erat ; cum sanguine, inquam, ad satisfaciendum justitiæ divinæ ; cum aqua, sive gratia Sp. S. ad regenerationem. Pili abra-
dendi incrementum sanctificationis monstrabant ; qui cum excrementa sint corporis humani, iterumque iterumque resecti tamen identidem repullulant, inhærentem naturæ humanæ pravitatem

tatem significantes, novacula verbi divini recidendam, quod est cultro quovis ancipiti acutius. Lotio vestium, & baptismus corporis, idem procul dubio denotabant, quod in hunc usque diem noster baptismus Christianus. Sacrificia rursus toties multiplicata, pro Reatu, Peccato, & Holocaustum, non tantum generalem expiationem peccatorum significabant, sed & singularissimam pro singularissimis delictis satisfactionem: quemadmodum Servator noster animam suam debuit *Reatum* ponere pro multis, & quanquam peccatum nullum admisisset, tamen *Peccatum* factus est pro nobis. Sic ergo propitiatio facta erat, sed mundando efficaciter applicanda. Illinebatur auri, pollici manus pedisque dextri, sanguis; ut satisfactio pro violatione præcepti divini, actionibus & ambulatione in viis propriis, sed deviis illis & perversis, commissa, illi applicaretur. Addebatur oleum, quo eadem corporis partes ungebantur, significans procul dubio gratiam Sp. S. ad emendationem & novam vitam inchoandam, ut in posterum & verbo divino audiens esset, & manibus pedibusque id obnixè operam daret, ut legi divinæ obsecundaret.

Sic Deo visum fuit, Israëllem à justitia aberrantem in viam reducere, multisque modis non tantum de peccato, & impotentia carnis ad impetrandam justitiam, convincere; sed & genuinam rationem & viam ostendere, qua secum, cum Deo, inquam, per Deum reconciliari posset.

Uterius in hoc argumentum excurrere temporis brevitās non permittit; addi alias possent ritus inaugurationis cum Pontificis M. & filiorum, tum Levitarum quoque; qui posteriores, reiectis à Deo propter vituli cultum Primogenitis, in horum locum substituebantur.

Atque de illo, jam supra quiddam dicere meminimus: de his paucula addere juvabit. Sacerdotes erant Ministri Dei, & horum Administri Levitæ; illi ad serviendum Altari & Sanctuario, ad faciendam expiationem; hi ad custodiam Sanctuarii, & ad Musicam sacram delegati: Utrique legis divinæ Interpretes, & populi Doctores erant, primi ordines totius populi vel nobilitatis Israëliticæ; quos forte, ceu generosiori sanguine natos, jure natalium reliquis omnibus præcelluisse, quispiam existimare possit.

possit. Quod si vero ritus inaugurationis a Deo præscriptos consideremus, sole meridiano clarius constabit, Deum & ipsos Sacerdotes & Levitas, & totum populum convictos voluisse de ingenta naturæ pravitate, reatu, & modo ex utroque malo emergendi. Sacerdotes lavabantur, vestibus albis induebantur, offerebant juvenicum, victimam maximam, & denique oleo sacro ungebantur. Quæ omnia documenta erant, illos immundos, esse, & iræ divinæ reos, mundationis & expiationis per sanguinem Christi & aquam indigos, quique omnem aptitudinem ad muneris administrationem, gratiæ & unctioni Sp. Sancti deberent.

Sed plures in Levitis inaugurandis ritus requirebantur. Adspergebantur aqua lustrali, radebantur pilos toto corpore, lavabant vestes & vivo flumine abluebantur, ac denique duos juvenicos immolabant. Lustratio hæc illos contactu cadaverum, seu conversatione cum aliis peccaminosis & mortuis hominibus, immundos esse declarabat. Rasio pilorum in leprosis obtinebat, qui mortuis similes censebantur ac denotabat quod modo diximus, repullulantis etiam post conversionem pravitatis necessariam depositionem; ut significaretur, illos non tantum aliorum contagio infectos esse, sed & naturali corruptione, quæ ipsis cum reliquis omnibus tribulibus communis erat; ut nihil adeo ratione originis a reliquo populo differrent.

Accedebat victimarum oblatio, & quidem majorum, quæ pro illis expiandis cædebantur; ut etiam mortis sese reos confiterentur, non nisi sanguinis effusione & morte vicaria averruncandæ.

Quos ritus dum meditor, Pauli in mentem venit, qui quando Ephesiorum miserrimum statum describit, utpote qui mortui erant in peccatis & transgressionibus; vixerant ad morem & exemplum pessimorum popularium, quorum optimus quisque dignus erat, qui in cunis strangulatus esset; nec minus secundum Principem potestatis aëris, sive Diabolum, Spiritum potenter operantem in filiis incredulitatis & inobedientiæ: ubi cum ad summum miseriæ gradum pervenisset, corruptionem illam innatam & pravas cupiditates; tum vero stilum mutat, & non tantum tribules suos, Judæos, in eodem luto hæerere ostendit, sed

sed se ipsum quoque contagio isto infectum confitetur: *inter quos, inquit, nos quoque aliquando viximus in concupiscentiis carnis, facientes desideria carnis & cogitationum, sive exsequentes libidines corporis atque animi.* Necdum tamen satis. Addit, hanc pravitatem sibi suisque tribulibus naturalem & congenitam esse, sed ita ut pro *Labe* illa hæreditaria *Reatum* ponat, sive obligationem ad pœnam: *Et eramus, inquit, natura, eo ipso quod homines nati sumus, obnoxii iræ divinæ, haud secus ac reliqui omnes mortales, & nequissimi omnium gentilium, quales Milesii dicebantur.* Hanc Apostolus Gentium Doctor, de se suisque fratribus ingenuam confessionem edit; quo minus Ephesii aliique Gentiles sibi desperandum scirent, cum ipsi Judæi, & quidem illorum optimi, ipsa nascendi sorte nihilo sint meliores, ceu qui etiam ipsi malo genio infecti essent. Quam generis humani miseriam cum præclare ostendisset, mox etiam excellentissimam clementissimi Dei misericordiam & gratiam commendat, rationemque declarat ex morte peccati & pœnæ evadendi, per mortem, resurrectionem, & ascensionem J. C. in cœlos; ita rursus ut, rejectis propriis meritis & operibus legis, omnia ad solam solius Dei clementiam, & misericordiam referat, sola fide amplectendam, & bonis operibus celebrandam: convenienter omnibus illis, quæ de Fœdere gratiæ & operum, Sacerdotibus & Levitis, totoque populo Israëlítico, & vario ejus statu diximus.

Hæc sc: est Philologia nostra, rituum, a Deo præscriptorum, literalis explicatio, & mystica interpretatio; præprimis enarratio *Elementorum* ejus, ex quibus reliqua omnia veniunt deducenda: historia Adami, Abrahami, & inprimis Fœderis Sinaitici, ex quo totum illud Legum & Ceremoniarum jugum est enatum. Est, inquam, doctrina symbolica, præcipuorum capitum religionis Christianæ, secundum ordinem Catecheseos Palatinæ, de miseria generis humani ex peccato, de ratione ex illa emergendi per sanguinem & mortem J. C. gratiamque S. S. regenerantis & renovantis: quam doctrinam Deus tot signis & symbolis ita eleganter populo suo ob oculos depinxit, ut omnis ille apparatus Tabernaculi, Sacerdotii, Victimarum, Festorum, nihil

nisi Christum ejusque naturas, munera, beneficia; Ecclesiam itidem, ejusque varium statum, partes & officia delinearet.

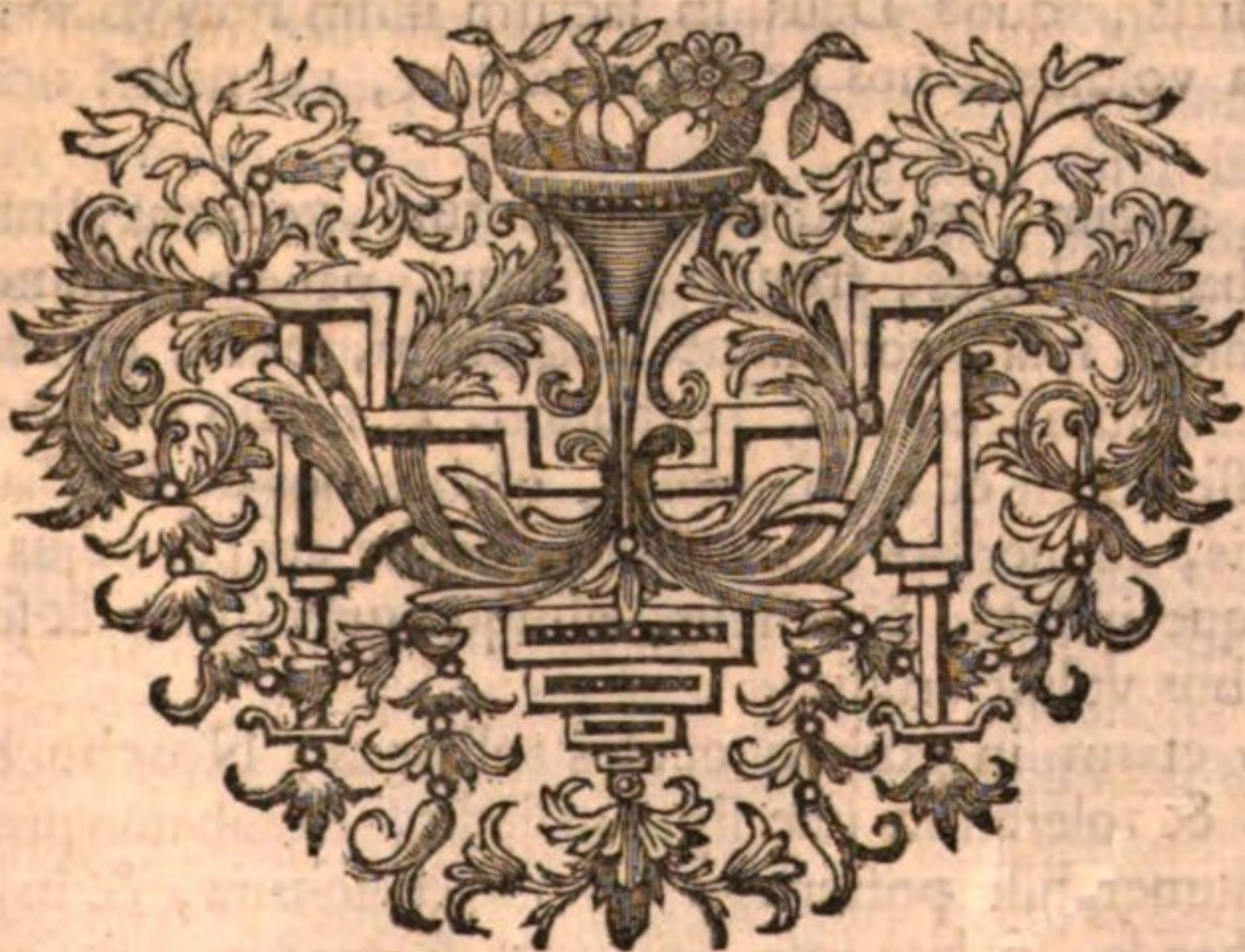
Sed & alia hujus Sacrae Philologiae, quæ in Antiquitatibus Hebræorum enarrandis versatur, & ex modo dictis Principiis elicatur, maxima dos est, & fructus longe uberrimus. Cum enim in N. Testamento, in Historiis, inquam, Christi & Apostolorum, in Epistolis item & Apocalypsi, passim ad Hebræorum ritus & sacra alludatur; nulla facilior & planior via ac ratio est, loca nobis alias difficilia & obscura intelligendi & interpretandi, quam hæc nostra Philologia, quæ clavis instar abdita quæque & occulta reseat, ac operta recludit. Quod si ipsa religionis Christianæ Sacramenta, sive promissionum Divinarum & fidei nostræ signa & symbola, respiciamus; illorum antiquitatem modumque administrandi non aliunde felicius discemus, quam ex Baptismo veterum Hebræorum & Patriarcharum, inde a prima promissione repetendo: & Cœna Paschali, cujus ritus plerisque omnes Servator noster in suos nostrosque usus transtulit. De Legge & Evangelio, Cæremoniis Leviticis, de quibus Apostolus ad Romanos, Galatas, Hebræos, tam sedulo & serio agit, si meditandum sit vel differendum, nulla facilior ratio est ex variis & multiplicibus difficultatibus, quæ in istoc argumento enascuntur, emergendi, quam Historia Fœderis Sinaitici recte intellecti, atque inde origo Jugi Cæremonialis mox illico post illius percussione populo Israëlítico impositi.

Hæc, igitur est illa, quam profiteamur, Philologia; hæc quæ diximus, ejus sunt Principia, inde ab ultima antiquitate, a Creatione, Lapso, & Restitutione Protoplastorum, ab Historia item sequentium Patriarcharum repetita: longe diversa ab illis Spenceri & Marshami, qui magno quidem eruditionis apparatu, quod nemo sanus inficias iverit, id unice operam dederunt, ut Initia & Mysteria rituum sacrorum, quos Deus inde a M. C. ad eruditionem generis humani de miseria ipsius & ratione ex illa emergendi præscripserat, penitus everterent, dum Deum O. M. Diaboli simiam fingunt, ceu qui rationem se colendi a miseris Ægyptiis & Charranensibus, sive Sabæis, aut Zabiis, utrisque Idololatriis & omni superstitioni deditis, sit mutatus:

tuatus : qua sententia nihil absurdius, nihil Veteris Ecclesiæ & hodiernæ Synagogæ Judaicæ fidei, nihil Christianæ veritati magis adversum excogitari potest. Hoc igitur unicum nostræ Philologiæ Principium, hanc proram & puppim ejus profiteamur & inculcamus, Filium Dei, Messiam, Sponsorem, Jesum Nazarenum, inde a M. C. Promissum, ad condictum Exhibitum, Luctantem, Patientem & Triumphantem, atque ita Cæremo- niis descriptum, ut veteres Patriarchæ & Israëlita illum quasi ob oculos depictum viderent.

Hæc, inquam, est ea, quam profiteamur, Philologia; hæc ejus, quæ diximus, sunt Principia; quæ si Vobis H. A. sese approbare possint, operam nostram vel aliis commendare poteritis, vel ipsi eadem uti, frui.

D I X I.

O R A T I O

D E

ANTIQUITATE BAPTISMI.

um multa & magna sunt beneficia, quibus D. O. M. genus humanum affecit, tum vero nullum amplius atque illustrius, quam quod *miseris* mortalibus nihil tale merentibus spem melioris vitæ fecit, eamque suam voluntatem non tantum sæpe prolixèque verbis declaravit, sed compluribus etiam signis, tanquam totidem fidei suæ tessèris & pignoribus confirmatam voluit. Quod si enim oculos nostros per terram circumferamus, atque ea, quæ nobis obversantur, lustremus, nihil fere ex omni rerum creatarum genere occurrit, quod Deus in sacrum usum non vocavit, quo vel de sua voluntate nos certiores faceret, vel nostri nos officii moneret.

Ignem, aquam, æs, aurum, argentum, gemmas, linum, lanam, herbas, arbores, frondes, fructus, panem, vinum, animalia denique ipsa, eorumque sanguinem, exta, carnes, exuvias, hyacinthum, cocum, purpuram, & nescio quæ non alia, symbola esse voluit & monumenta, quibus nos de Messia, ejusque naturis, muneribus, beneficiis, deque corpore ejus Ecclesia, hujusque indole, & officiis, aliisque gravissimis & scitu necessariis rebus voluit erudire.

Si vero etiam in cœlum oculos tollamus, Noacho quidem clementiæ & tolerantia suæ signum dedit, Abrahamo promissionis de innumerabili posteritate ex illo nascitura, & in cœlum ipsum evehenda, sydera ipsa, quorum & motum, seu tempora motu illo descripta observari, & certa religione & solennibus sacrificiis celebrari jussit.

Ut enim nunc de sabbatho, Calendis, anniversariis festis, anno sacro, five septimo; nihil dicam, vel solum quinquagesimum, quem Jubileum appellamus, si attente consideraveritis, illum ingentia mysteria significasse, facile, credo, mihi concedetis.

Quod enim Deus illum annum voce præconis à summis magistratibus indici, eoque terræ cultum intermitteri, ad suam quemque possessionem redire, servos item in plenam libertatem asseri jussit; quid aliud significavit, quam venturum esse tempus illud gratiæ, quo hæc ipsa tellus liberata, à vanitate corruptionis, cui propter hominis peccatum justo DEI judicio est subjecta, sponte sua neque improbo labore coacta, ut olim in statu integritatis, vires suas sit redditura, & restituenda in libertatem gloriæ filiorum DEI?

De qua re multa dici possent, nisi hoc ipso anno, quo Romanus Pontifex Jubilæum, vel potius seculares ludos indixit, argumentum illud in omnium ore versaretur, atque à compluribus & viva voce & stylo esset occupatum & tractatum. Unum illud hac occasione nobis minime prætereundum est, quod ad nos propius attinet, & annale, Academici posteris testabuntur, hoc anno Celsiss. Nassaviæ Principem Jo. Guil. Frisonem, Governatorem hæreditarium, ad hanc almam Academiam studiorum causa commigrasse, ut præclaris magistris usus, iis artibus & scientiis imbuatur, quibus optimum principem & summum Imperatorem ad civilem prudentiam, & ad virtutem bellicam informari decet.

Cujus exemplum si reliqua generosa & ornatissima juvenus, quod quidem sperare licet, æmulari & severa lege proficere instituat, næ vero erit, de quo nostra hæc Academia sibi gratuletur, serioque triumphet, ut ab hoc ipso anno, qui præsens seculum claudit, quemque alii pro Jubilæo celebrant, novi seculi Academici initium ducamus à felici Principis adventu.

Priusquam tamen rectura decedam, & Clarissimo Collegæ, designato in hunc annum Rectori Magnifico fasces tradam, ne quid præter morem fecisse dicar, de alio ritu sacro, BAPTISMO, foederis gratiæ signaculo, paucis vobiscum agere constitui, non ut, qualiacunque de illo possint, edisseram, sed tamen ejus veneran-

nerandam, etsi non omnium, plerorumque certe opinione majorem antiquitatem ex sacris monumentis eruere, & contradis-
sentientes quosdam asserere, conabor.

Tametsi enim Baptismo hoc lustrali ritu nihil est usitatus, cum nemo Christiani nomine veniat, qui non illo fuerit initia-
tus, & in foedus DEI & Ecclesiae receptus, quotusquisque ta-
men est ex tot Christianorum millibus, qui Judæis illum rece-
ptum morem fuisse sciat, ac non potius à Johanne & Christo
primum institutum esse opinetur?

Quæ res maximis in re literaria viris aliquando in causa fuit ut
disertissima scriptorum loca, quæ de Judæorum baptismo agunt,
ad Christianos referrent, & illos confusionis accusarent, cum
ipsi in tenebris palparent;

Posteaquam vero superiori seculo literarum Hebræarum studia
refloruerunt, & hoc præsentī, duce præcipue Viro Illustri Jo-
sepho Scaligero, in Judæorum quoque ritus inquiri cœptum est,
iique ad historiam Evangelicam applicati sunt, mirum, quanta
subito plurimis locis hætenus difficillimis & obscuris, lux afful-
sit, cum sagacissimi quidam viri eorum rituum, quorum in hi-
storia Christi & Apostolorum mentio occurrit, similitudinem,
originem, & genuinam adeo interpretationem, apud Judæos
invenerunt, quibus illi ritus, formulæ, aliaque familiaria nota
& publice privatimque recepta erant, ut ab illis solis optime ex-
plicari & perdisce posse viderentur.

Quæ res, ut ad Christianæ veritatis illustrationem, & confir-
mationem non exiguum monumentum afferebat, ita hæc V. No-
vumque Testamentum illustrandi via & ratio mox gravissimos
adversarios experta est, illos sc: qui suos errores, quam validissi-
me isthoc ariete quassari videbant & convelli.

In his maxime omnium inclaruit Jo. Owenus Anglus, Vir
cætera doctissimus, & zelo religionis, gravissimisque in rem
Theologicam meritis clarissimus, qui cum suorum convenienter
hypothesi, certis & statis precum aliorumque agendorum for-
mulis se aliosque adstringi nollet, & se à Lightfooto aliisque hoc
argumento maxime urgeri premique videret, quod Christus Do-
ctorum Judaicorum exemplo statam orationis formulam discipu-
lis

lis suis præscripsisset, quandoquidem Hebræorum magistris hic mos erat, tum vi optimus, dolorem animi in iram vertit, & insignem invektivam in Judæorum Magistros pariter & ritus emisit, & utrosque nugarum, stultitiæ, mendaciorum, impietatis denique iterum iterumque accusat, ut uno, si fieri possit, ictu, omnem adversariam causam & robur convellat, & ita suis aliisque persuadeat, quicquid similitudinis inter Hebræorum ritus, & illas ceremonias, quibus Christus & Apostoli usi, istud Hebræos fere universum ab apostatis quibusdam ad ipsorum sacra relapsis didicisse, quam Christum & Apostolos ex illis institutis, quæ tum in Judæorum Ecclesia vigeant, adscivisse.

Quæ cum de reliquis plerisque omnibus vera esse percontendit, tum in specie de Baptismo & S. Coena. Baptismum enim, quo Judæi profelytos sacris suis initiare solent, non nisi post destructum templum & everfam rempublicam introductum existimat, antiquioribus pænitus ignotum. Ad hæc addit, in quo quidem causæ suæ arcem collocat, quod Jesus Syrach F., Philo, & Josephus, Baptismi hujus nullam mentionem fecerint, quod tamen maxime factum fuisset, siquidem jam illorum ætate ceremonia illa in profelytorum admissione locum habuisset.

Dum itaque contra hunc aliosque qui in illius sententiam ivērunt, Baptismum fœderis cum Deo ineundi confirmandique signum olim antiquissimis temporibus in Ecclesia receptum fuisse ostendemus, ut interea benevolas aures, & æquum animum præbeatis Vos H. A. etiam atque etiam rogatos & oratos velim.

Si in hujus causæ disceptatione Hebræorum sententia standum cadendumque esset, res paucis confici posset, cum omnes uno ore fateantur, civitati suæ nullum unquam gentilem adscriptum fuisse, qui præter sacrificium, quod, stante adhuc templo, offerre debebat, non & circumcisos esset, & aquis tinctus. Atque horum rituum rationem inde derivant, quod Deus ad montem Sinai Israelitas quoque, jam antea in Ægypto circumcisos, ibi lavari voluerit, & fœdus ipsum cæsis victimis firmari & sanciri. Quamobrem majores illorum omni ævo æquum censuerint, ut quotquot ex gentibus Deo & Ecclesiæ Israël fœdere sociari vel-
lent, illi iisdem etiam ritibus initiarentur, quibus Israëlita à

Deo in foedus erant recepti.

Ratio baptismi administrandi hæc erat. Si quis suum in Deum, & religionem Hebræorum amorem professus esset, inquisitione habita, quam solidæ illi causæ essent, & articulis quibusdam maxime necessariis inculcatis, si ad omnia recte respondisset, primo circumcidebatur, dein, vulnere facto, præsentibus Triumviris in aqua collocabatur, & de quibusdam Legis præceptis iterum admonitus, siquidem in sententia perstaret, integrum corpus in aquis mergebatur, ut una merfione totum ablueret, ne apice quidem aut junctura digitorum excepta; ex quo tempore, si, attento illud animo, & integro in Deum amore, fecerit, regeneritus esse censetur, & infanti modo genito similis, qui abolita veteri cognatione, Deum patrem nactus sit, Ecclesiam Israël, matrem, Judicibus illis Triumviris, qui huic ceremoniæ auctoritatis & testimonii gratia præsident, cœleste tribunal repræsentantibus, quod itidem sit triumvirale.

Hoc modo & successu Judæi etiamnum profelytos recipiunt, eundemque morem inde à temporibus Mosis constanter in Ecclesia Israël obtinuisse existimant. Cujus ceremoniæ, doctrinæque quanta sit cum nostro baptismo, quemadmodum quidem ille à Christo institutus est, convenientia nostrum nunc, qui non tam rem ipsam, quam antiquitatem ejus scrutamur, non est explicare.

Sed quoniam ii, quibuscum, nobis res est, omnem Judæis, in hac re, fidem derogant, nos illorum auctoritate nunc non abutemur, sed quid sacræ literæ ad hanc rem firmamenti afferant, inquirere juvabit.

Cum Johannes, Christi prodromus, divino mandato baptismum exerceret, & undique omnis ordinis Judæi catervatim ad eum confluerent, siue publice nomine supremi senatus illum rogarent, nemo, inquam, omnium erat, qui quid novæ rei, esset, quam agebat, quæreret, qui ritum tanquam insolitum miraretur, sed & privati libenter baptismum suscipiunt, neque summi magistratus doctoresque populi eum novitatis accusant, aut prohibent, sed tantummodo quærunt, quis sit ipse, qui tam solenniter sacrum ritum administret; probe sc. gnari, quid baptis-
mus

mus esset, & quam in rem adhiberetur. Id quod ex quæstione illorum, magis liquet, si illa recte perpendatur. Utrum Messias sit, quem jam tum multi expectabant, an forte, quem viam illi paraturum putabant; vetus ille Elias, an denique quem perperam à Christo distinguebant, magnus ille Propheta. Quorum cum se nullum esse diceret, tum vero admirabundi ex illo quæerunt: Cur ergo baptizas? Nimirum, si Johannes se horum aliquem professus esset, ipsi quoque, haud secus ac reliqui, baptizari voluissent, ut novo fœderi, quod Messias promulgaturus erat initiarentur.

Atque haud ita multo post, cum Nicodemus in privato cum Christo colloquio crassam suam ignorantiam proderet, rogans, qui fieri possit, ut homo de novo nascatur, Servator in hunc modum illi respondisse legitur: Tu ne Magister sis in Israël, & hæc talia ignores? Turpe, scilicet, & tanto doctore indignum arbitrabatur, pervulgatam & in medio positam doctrinam, de regeneratione, quæ quotidie in Profelytorum admissione inculcatur, vel ignorare, vel à Christo monitum, animum ad illam non advertere. Et certe indignus fuisset hac tam gravi reprehensione Nicodemus, siquidem doctrina regenerationis magnum in Israël mysterium fuisset, neque inter primos articulos catecheseos neophytorum habita & inculcata.

Quam ob rem Apostolus quoque epistolam ad Hebræos mittens, illosque de maximi momenti rebus rite informaturus, baptismorum doctrinam indignam existimavit, cui explicandæ tempus & operam impenderet, sed illam iisdem illis articulis annumerat, quæ primæ Catecheseos profelytorum argumentum faciebant, de resipiscencia à mortuis operibus, fidei in Deum resurrectione mortuorum, & iudicio æterno, quæ, ut diximus, gentilibus in civitatem Judaicam adsciscendis vulgo & ante omnia inculcari solebant.

Neque vero emphasi carere existimandum est, quod Apostolus non unius baptismi mentionem facit, sed plurium, *doctrina*, inquit, *baptismorum*, vel si malitis, *baptismorum doctrina*. Tametsi enim nobis gentilibus non nisi unum baptisma est, eodem Apostolo teste, genti tamen Hebræorum varium erat, & hic minimum

duplex venit agnoscendum, pro ratione sc: duplicis foederis, Veteris quondam, ad montem Sinai initi, & Novi, quod olim à Deo promissum, nunc à Christo & Apostolis ejus erat promulgatum.

Quemadmodum enim Majores illorum, ad vetus illud foedus, rite & solenniter ineundum, lotione vestium & baptismo corporis fuerant præparati, ita quoque qui novi foederis participes esse volebant, novo baptismo in nomen Christi suscepto, illi erant inferendi, adeoque de diversis baptismis eorumque differentia distincte erudiendi.

Sed miramini jam forte tacite vobiscum H. A. quod Israëlitas ad montem Sinai baptizatos dicam. Sic certe Judæi constanter tradunt, Deum universum populum jussisse lustrari, quando Moysi præcepit, ut illum sanctificaret illique vestes lavarent. Ita enim existimant, lotionem vestium, cum qua alias baptismus passim jungitur, etiam si sola sit, baptismum corporis notari. Cui illorum sententiæ quid solidi opponi possit, nullus equidem video, cum sacris profanisque scriptoribus nihil familiarius sit, quam ut una aliqua parte aut circumstantia rem totam exprimant, & usitatissimum fuerit, ut in foederibus feriendis vel renovandis, vestium simul & lotionis usus esset, quemadmodum mox variis exemplis clarum fiet.

Sed quicquid de hoc argumento sit, cui nunc immorari non lubet Apostolo nemo Christianus non credet, qui inter alia hoc Corinthios ignorare nolebat, Majores suos in Mosen baptizatos esse in mari & nube: Quod quidem, absque Apostoli monito hoc esset, nemo homo sciret, neque vos H. A. cuiquam alii affirmanti crederetis. Et tamen nunc vobis certum est, Israëlitas antequam Deus illos sibi foedere sociaret, omnes baptizatos esse.

At paulo majora canamus. Jacobus Patriarcha baptismo lotus est. Cum enim vota Deo solvere juberetur, mox præter cætera familiam suam lavari & vestes mutare jubet: Genes. xxxv. 2. **הטהרו והחליפו שמלתיכם** *Mundamini inquit, & mutate vestes vestras.* Quemadmodum Deus Israëlitis vestes eluere, & sic renovare præcipiebat, forte quod mutatoriis omnes instructi non essent,

essent, ita Jacob suis vestes mutare jubet, quo elegantiores coram Deo comparerent. At cum illa vestium mutatione lotionem quoque conjungit, quando illos mundari, vel lustrari jubet, siquidem tum temporis nulla mundatio sine aquis & lotionem; quemadmodum ex illis Levitici locis abunde liquet, ubi de pollutorum mundatione agitur, quæ non nisi vestium & totius corporis lotionem peragebatur.

Atque hoc solum, & omni exceptione majus argumentum satis esse existimamus, ad refellendam illorum sententiam qui baptismum, fœderis cum Deo ineundi symbolum, novitatis arguunt, & non nisi à Johannis & Christi temporibus deducunt, ut hic subsistere liceret, vel ad alia excurrere, posteaquam baptismi originem & usum jam ad Jacobi ætatem deduximus: nisi hæc ipsa historia nos ulterius pergere, & ritus controversi institutionem multo altius repetere juberet.

Nimirum quotquot de Deo & religione recte sentiunt, pervulgatum & receptum apud eos est, ἐτελοθρησκείαν, sive humanæ inventionis cultum, quantamcunque etiam sapientiæ & pietatis speciem præ se ferat, tantum abesse, ut Deus sibi obtrudi patiatur, gratumque & acceptum habeat, ut è contrario omnibus modis magnopere detestetur, quemadmodum magno suo malo experti sunt, qui cum Aaronidis alienum neque ab altari Dei desumptum ignem in sacrarium inferre sunt conati. Neque sane immerito, cum sine prævio Dei præcepto, & firma in Christum fide fieri non possit, ut vel homo vel factum ejus Deo placeat. Unde adeo Theologi nostri pro divina sacrificiorum institutione solidissimum argumentum petunt, ab Abelis exemplo desumptum, qui, Mose pariter & Apostolo testibus, fide Deo litavit. Fide enim Abel potius & gratius sacrificium Deo obtulit quam Cain.

Quo argumentandi genere, quod quidem firmissimum esse arbitramur, si nobis quoque in præsentem, per vos utiliceat, H. A. quos quidem in eadem sententia esse putamus, facile credo, per vos ipsi jam perspicitis, atque intelligitis, non Jacobum hunc ritum primum instituisse, sed aliunde illum repetendum esse. Quid enim? cum Patriarcha lustrali hac lotionem adhibita fami-

liam suam ad foedus cum Deo praeparasset, neque minus ipse eadem usus esset, (quod quidem viri pietas de ipso credere suadet, qui nihil aliis praesumendus est mandavisse, quod non ipse quoque observarit,) Deus factum ejus approbasse legitur, cum illi in Bethelle apparuit, & promissiones Patri atque Avo factas repetiit confirmavit. Id quod satis causae esse putamus, ad credendum, quicquid Jacob istic egit, illud fide egisse, praecepto divino inductum & exemplis majorum. At, inquiet aliquis, ubi nam in Historia sacra vel levissimum hujus ritus vestigium inveniatur. Ubi praeceptum Dei? Ecquod exemplum Baptismi? Quorum etsi forte nihil, ob veteris historiae brevitatem ostendere possimus, tamen ob ea, quae jam modo diximus, omnia praesumenda essent. Sed videamus tamen quid possimus.

De illo Dei ad serpentem alloquio, quo illi ἀσπιδον & funestum bellum cum semine mulieris gerendum, cladem & exitium denunciat, vulgo Proteuangelium appellamus, jam inde a primis Reformationis initiis à summis viris observatum est, quas salutaris illius doctrinae Evangelicae divitias, quantos thesauros brevi verborum ambitu contineat. Unde totius Evangelii, vel Theologiae compendium, muleus, medulla dici & haberi solet, & à multis magnis viris, summa diligentia est pertractatum, in primis ex quo Cloppenburgius & Coccejus in Belgio signum extulerunt, & doctrinam foederis gratiae accuratius enuclearunt. At hic non subsistunt summi viri, sed rituum quoque sacrorum quaedam initia in seqq. observant, quando Deus primos parentes vestibus pelliceis legitur ornavisse. Hinc scilicet animalia mactata esse colligunt, Christi passuri typos & symbola. Quae res adeo solide à praestantissimis viris probata, nobis adeo certa videtur, ut nesciam, ridendane magis sit an deploranda illorum ignorantia vel pertinacia, si qui sint, qui hoc negare sustineant. Quod si enim Deus alias semper ita cum populo suo egit, ut Spiritus Sanctus per praedicationem Evangelii fidem in animis electorum operatus sit, & confirmaverit per usum sacramentorum, quis quæso dubitare possit, nedum negare, clementissimum Deum, cum primum primis hominibus doctrinam gratiae & vitae proponeret, datam verbis fidem, atque ab Adamo hilare libenterque
acce-

acceptam symbolis quibusdam & tesseris confirmasse?

Quare agite Hum. Aud. primi Evangelii Historiam paulo accuratius inspiciamus: Evangelistes ipse Deus Pater est; sermonis argumentum, Filius, Deus simul & Homo, juratus perpetuus nominis & seminis serpentini hostis, ejusdemque victor fortissimus, gloriosissimus, generis adeo humani liberator potentissimus, felicissimus. Quis igitur Spiritum S. in hoc theatro mutam personam egisse neque fidem in Adamo gratia sua excitasse existimet? Atque ecce vobis præclaram illam fidei professionem ab Adamo editam, quando uxorem, quam antea magnifico titulo **אשה** quasi *viram* dicas, à se ipso appellaverat, nunc ob promissionem uxori factam de semine victore ex ipsa nascituro, novo nomine **חיה** *viviparam* vocat, non tantum spem suam professus de vita per semen promissum obtinenda, sed & illud declarans non se hujus seminis patrem, sed uxorem ejus futuram esse matrem.

Hanc pulcherrimam professionem, cum Adamus edidisset, tum vero Deus protoplastis vestes concedit, non lanca illa vellineas, sed **כתונות עור** togas pelliceas ex animalium sc: exuviis confectas; Quorsum vero Deus has illis vestes paraverit, vel conficere jusserit? ut eos, credo moneret adversus frigus, aliasque aëris injurias tegumentis opus esse, doceretque artem illa conficiendi? perinde, scilicet, ac si omnis ingenii acies, mentis vigor omnis adeo illis periisset, ut nec quibus rebus indigerent, neque quomodo illi defectui mederentur intelligerent vero pridie ejus diei, mox post lapsum, ficulnea folia consuere potuissent. Quo ergo tandem vestes illæ? ut essent vestes salutis & pallium justitiæ morte & victoria Christi, parandæ;

Res omnis ita habet. Et si Deus in denunciatione Satanæ facta, homini spem vitæ & gloriæ fecerat, de modo tamen satisfactionis à Mediatore impetrandæ, & homini applicandæ, hætenus nulla, vel tenuis admodum & obscura mentio facta erat. Ne ergo hujus Adam ignarus esset, Deus pro sua excellenti in hominem voluntate & sapientia, animalia mactari offerrique jubet, quibus & foedus in quod homines recipiebat sanciretur, & inde modo expiandi peccati quam plenissime instruerentur. Paulus

lus Galatis Christum ante oculos crucifixum, ait, quando symbola corporis & sanguinis J. Christi panem frangi & vinum viderent effundi. Sed nisi me omnia fallunt, majori jure, id de protoplastis affirmare licebit. Quemadmodum enim animantia illa, nullius doli capacia, ac nihil mali merita, in suum locum substitui videbant, in eaque per manuum impositionem peccata sua derivabant & transferebant, tandemque illa jugulabant & comburebant; ita hinc noscere & intelligere debebant Liberatorem illum, per se integrum vitæ scelerisque purum, electorum peccata in se suscepturum, ad eorumque expiationem sanguinem suum effusurum, & æstum iræ divinæ toleraturum esse, loco & vice hominum.

Quam vere autem porro videbant & sentiebant se pellibus, oblatarum victimarum exuviis & reliquis amiciri atque obtegi, tam certo etiam confiderent & justitiam & novam vitam sanguine & morte Mediatoris partam, sibi ab ipso Deo addici & applicari, eaque sua peccata ita velari atque obtegi, ut coram Deo non amplius in foeda peccaminosæ carnis nuditate, sed sanctitate & justitia Christi obtekti versentur, & ex novæ illius vitæ legibus & principiis posthac vivant.

Hoc illud est, quod Deus in hoc gravissimo negotio pelles adhibuit, iisque protoplastas ornavit. Quod etsi in Christianismo diu ignoratum est Veteris tamen Novique Fœderis scriptores neque nesciverunt, neque neglexerunt. Ad has vestes Adamo ab ipso Deo datas Jesaias alludit, quando futuri temporis Ecclesiam sic loquentem facit: *Gestiendo gestiam, in Domino exultabo. Quia vestibus salutis me amicivit, obvelavit me pallio justitiæ; quemadmodum Adamo & Evæ.*

Neque vero ex alio fonte fluxerunt phrasæ Apostolo frequentatæ de exuendo veteri & induendo novo homine, deque ipso Christo induendo. Primi parentes cum errorem suum agnovissent, de tegenda nuditate sua, mox solliciti erant, consuebant vel plectebant folia ficulnea iisque utebantur pro succinctoriis. Sed miserum & inane adversus tantum malum remedium; alter ab alterius oculis foedam nuditatem abscondebant, at perspicacissimos Dei oculos effugere non poterant. Quod itaque miseri pecca-

peccatores nulla arte assequi poterant, id Deus pro sua clementia & benignitate præstat, vestes illis dat, quæ totum corpus ab humeris ad talos usque tegebant, justitia, vita, gloria Christi illos exornat, ut vere dicere posset: Ecce homo similis evasit uni ex nobis Filio sc: Mediatori, cui ut conformaretur, illum ab æterno præcognovi, cujus postquam sanctitatem, justitiam, & vitam amplexus est, ego illi hæc tanta beneficia, datis hisce vestibus, tanquam fidei meæ & beneficiorum filii, testaris, confirmo. Sed nec veteres Hebræorum Magistri, hujus rei ignari fuerunt, quando levi unius literulæ mutatione legere jubent, non כְּתֹנִת עוֹר *tunicas pelliceas* sed כְּתֹנִת אֹר *tunicas lucis*, sive *lucidas*, quoniam significant Adamum & Evam fuisse à Deo prædestinatos ad gloriam seculi futuri.

Cum ergo Deus has vestes gloriæ & salutis & protoplastis daret, intelligitis A. H. Adamum, superioris diei vestes ficulneas deponere debuisse, earumque usui renunciare.

Ex quibus omnibus quis non videat, cum Deus primos homines in foedus gratiæ reciperet, imperasse sacrificia & mutationem vestium, ut positis veteribus novas sumerent, & in illis Deo porro viverent & ministrarent.

Quo pacto tandem constare arbitramur, quod Jacob ad foedus solenniter cum Deo feriendum invitatus, familiam suam vestes mutare jusserit, non id novo & inusitato exemplo fecisse, sed ad eum modum, quem Deus olim ipsum Adamum in pangendo foedere gratiæ jusserat observare, nihilque humanæ sapientiæ, nihil ἐτελοτρησησκειας in illo Patriarchæ ritu observari.

Quod si itaque in illa religiosa vestium mutatione nihil novum à Patriarcha excogitatum vel admissum sit, sed omnia ex mandato Dei olim dato, & ad exemplum primorum parentum, absit ut de altero ritu, de lustratione quæ fit aqua, sive de Baptismo aliter sentiamus. Quicquid enim hujus fuit, illud omne non minus certa fide factum fuisse æquum erit ut arbitremur.

Nolim tamen putetis H. A. hunc solum tibicinem esse, qui per se firmissimus est, quo baptismi antiquitas nitatur. Quod si mecum in memoriam redire velitis eorum, quæ jam supra de conjungenda lotionem vestium & corporis, diximus, res mox li-

Eeeee

quida

quida erit. *Ubicunque*, inquiunt Hebræi, *de lotione vestium agitur, simul indicatur corporis baptismus.* Sed hoc forte Judaicum commentum erit, ad illorum classem referendum, quæ Judæorum magistrelli ex verbis SS. male intellectis, vel misere contortis pro more confinxerunt. Quod cujusmodi sit, ut intelligatis velim, cap. xiv. & xv. Levitici vestro commodo inspiciatis, & per otium attente consideretis, quoties ibi vestium & corporis lotio conjungatur.

Quisquis ex lege nova aliqua immunditie laborabat, graviore an leviore, nihil intererat, eum & vestes & corpus rite lavare oportebat. Et hæc duo adeo arcto nexu inter se continebantur, ut Pontifex Maximus festo expiationis anniversariæ die, nunquam vestes sumere vel mutare potuerit, quin prius rite lavasset. Neque enim satis erat summo mane, priusquam atrium ingrederetur lautum esse, sed ordinariis sacris peractis, quando vestibis aureis positis lineas sumere, vel quotiescunque deinde habitum mutare volebat, diserta lege Deus cavet, ut prius corpus rite lavet.

Unde facile cuivis intelligere licet, ubicunque de sacra vestium mutatione, vel lotione agitur, ibi corporis quoque lotionem necessariam esse, & licet in historiæ narratione reticeatur, ex altera vestium elutione facile & necessario colligi. Quis enim sanctissimum Deum externarum vestium munditiam aut mutationem usquam exegisse credat, corporis vero ipsius puritatem neglexisse? Ut adeo firmus & certus sit ille Hebræorum Canon, ubicunque de lavandis vestibis agitur, ibi totius corporis baptismum connotari:

Ex quibus omnibus iterum sequi putamus, quemadmodum Patriarcha Jacob, vestium mutandarum ritum ex historia Adami habuit, ita quoque alteram baptismi cerimoniam, non ex suo cerebro confinxisse, sed ab ejusdem Adami exemplo petivisse, Adamum quoque in solenni illa fœderis pactione aquis lustratum fuisse, priusquam vestes à Deo datas induebat, & Adamum, ut primus sacrificavit, ita primum quoque jussu Dei baptizatum esse: & baptismum adeo omnium sacrorum rituum esse antiquissimum: qui si victimarum oblationem non præverterit, minimum certe illico

illico sit secutus. Quod tamen si qui adhuc sint, qui minus credere possint, hi ego velim attento animo perpendant, mihi que exponant quid illud sit, quod Apostolus Galatis scribit, *quotquot enim in Christum baptizati estis, Christum induistis?* hic velim mihi probabilem aliquam rationem reddant, quare Apostolus baptismum in nomen Christi induendo indutore Christo jungat, si non antiquissimum fœderis gratiæ pangendi ritum baptismum respiciat, cum lotionem vel mutationem vestium conjunctum, ab Israëlitis, Patriarcha Jacobo, & ipso Adamo usurpatum.

Et si Paulus à baptismo ad amictum argumentatus sit, cur nobis quoque à vestitu Adami ad baptismum ejusdem progredi non liceat.

Ut nemini mirum videri debeat, si non tantum Hebræi in profelytis recipiendis hoc baptismatis ritu usi sint, sed & Johannes divino mandato Judæos, & Christus gentiles hoc eodem ritu voluerint novo fœderi initiandos.

Sed ab Adamo ad sequiora secula redeamus, & aliquot illustribus exemplis ostendamus, in fœderibus solenniter pangendis Baptismum à Deo imperatum esse. Aaronem Pontificem M. ejusque filios sacerdotes vobis ob oculos proponite, & quo pacto, quibus ceremoniis illi in fœdus recepti sint, breviter mecum memoria recolite.

Pontificem Maximum Christi typum, atque instar fuisse, notius est, quam ut probari debeat, quemadmodum & reliquam sacerdotum turbam, quatenus in sacris administrandis vel interpretandis vires ejus gerebant, cum hi alioquin, quatenus illi ut principi & capiti suo subjecti erant, Ecclesiam repræsentarint, cujus Christus est caput & princeps. Nec minus illud certum & ratum est, Deum inter & Christum, Christum item & credentes, fœdera intercedere, certis conditionibus pacta, & ceremoniis item solenniter sancita.

Cum itaque Aaron & filii muneri suo initiandi essent, cum Deo & Israeli, tanquam inter utrosque medii sisterentur, cum fœdus Levi, fœdus inquam salis & æternum pangendum esset, quas ceremonias Deum adhiberi jussisse putetis. Is ubi primum

hujus rei mentionem injiceret, vestium meminit, quibus honor sacerdotalis illis sit conferendus: Postea vero cum viam atque rationem explicat, qua illi initiandi sint, à baptismo initium facit: *Adduces*, inquit, *Aaronem & filios ejus ad tentorium conventus, & lava bis illos aqua.* Priusquam illis vestium amictu honorem sacerdotii conferri, & gratiam Spiritus oleo confirmari jubet, initium à lustratione facit, ut ab omni labe puros, lautos, castissimosque se præstarent, & sic Deo sisterent. Ita certum est & novo exemplo confirmatum, vestium mutationem inferre & includere totius corporis baptismum, & ad foederis solennem pactionem semper baptismum à Deo fuisse imperatum.

Ex quo nunc illud quoque, credo, facile intelligetis, quorsum Baptismus Jesu Nazareni pertinuerit. Cum enim ille jam trigesimo vitæ anno, quæ ætas sacerdotibus à Deo præfinita erat, Pontificis M. munus aggressurus esset, populoque Judaico sistendus, ad Johannem accessit, ab eoque petiit lustrari. Hic cum aliquantisper tergiversatus esset, & Jesus omnem Dei justitiam sive mandatum impletum oportere respondisse, tum vero illum baptizavit in Jordane, & baptismo peracto, cum adscendisset ex aquis, Deus demisso illum Sp. S. voce cœlitus edita illum filium suum esse declaravit &c. sic initium inaugurationis J. C. à baptismo cœpit, solenni foedera ineundi ritu.

Cum Deus, repudiatis primogenitis Israëlitarum Levitas in foedus adscisceret Aaronis & Tabernaculi ministros futuros, neque horum inauguratio sine vestium & corporis lotionem constare potuit. Satis non habet Deus adspersionem lustralis aquæ, & omnium toto corpore pilorum rasuram imperasse, nisi vestium lotio & corporis baptismus accedat: *Et lavabunt*, inquit, *vestes suas & mundabuntur*: Quæ verba illi velim observent, qui sub vestium lotionem baptismum corporis intelligi negant.

Aquis expiationis adspergebantur, qui contactu mortui immundi erant, leprosi toto corpore pilos radebant, utrique & vestes lavare debebant & corpus. His dum Deus Levitas mundandos per omnia assimilat, tamen vestium lavandarum meminit non corporis, ita ut baptismum sub illa vestium lotionem contineri oporteat, vel sequenti voce *mundandi* exprimi, quomodo Jacobi baptis-

baptismus iterum assertus erit. Certe junguntur rursus lotio vestium & corporis, quando Deus Levitas sibi foedere jungere poterat.

Quæ Aaronis Sacerdotum & Levitarum exempla, qui cum Deo sacrandi essent omnes loti sunt, accedente & vestium mutatione vel innovatione, baptismi usum & antiquitatem in foederibus sancendis rursus satis docent, & superiora omnia de jungenda vestium & corporis lotionem confirmant.

Ut equidem haud sciam an non idem omnium usus, idem finis sit statuendus, ut & qui primum Deo foedere sunt jungendi, quemadmodum profelyti, vel singulari alicui muneri adhibendi, ut Sacerdotes & Levitæ ea ratione doceantur veterem hominem peccatis & concupiscentia corruptum deponendum, omnes animi sordes sedulo abstergendas, & posthac in novitate vitæ ambulandum, Deoque ministrandum esse.

Quod idem quoque de quovis alio baptismo Israëlitis variis occasionibus præscripto facile esset ostendere, nisi hora nos jam aliud flagitaret, & designatum Academiae in h. annum Rectorem producere juberet. &c. &c. &c.

F I N I S.

Eeeee 3

I N

I N D E X

LOCORUM SCRIPTURÆ

Quæ explicantur vel aliqua luce donantur.

G E N E S.			XIV.	27	629
I.	I	160	XXIV.	21	44
II.	2	68	XXV.	8	57
XIV.	13	92	XXX.	26	44
E X O D.			LIII.	11	24
I.	13	14	E Z E C H.		
XII.	2	713	XXIX.	8	633
XX.	23 & 24	687	XXXVI.	35	631
N U M.				36	636
XIV.	27	297	XXXVII.	14	54
XXIV.	17	166	N A H U M.		
D E U T E R.			I.	I	152
XVIII.	15	512	Z A C H.		
J O S.			IV.	10	27
I.	6. 7. 9 & 18	619	M A L A C H.		
	2 R E G.		III.	I	23
XVI.	18	770	M A T T H.		
J O B I.			I.	17	712
IV.	3. 4	624	III.	9	80
P S A L M.			IV.	14	22
XXXI.	12	68	IX.	2	22
LXXXIX.	36	67	X.	11	327
P R O V.			XVIII.	15. 16. 17	729
VIII.	22	145. 148	XX.	30	162
C A N T.			XXII.	40	3
VIII.	12	68	XXVIII.	18	24
J E S.			M A R C.		
VIII.	23	22	V.	22	429
IX.	I	22. 169	VII.	37	22
			L U C.		
			II.	32	22
			III.		

INDEX LOCORUM SCRIPTURÆ.

III.	8	80
VI.	I	725
XX.	34	39
XXIV.	19.21	22
X.	21	64

J O H.

I.	4	22
	6-8	23
	9.14.16	30
IV.	34	21
V.	36	22
VI.	14	23
	38	24
VIII.	11.14	22
	22	22
	31	22
	32	80
	42	22
XIV.	28	24
XV.	26	14
XVII.	3	23
	4	24
XX.	22	14

A C T O R.

V.	34	595
VI.	1-4	369
XIII.	8	429
	15	430
	17	429
XXI.	20	115

R O M.

XII.	7	384
XIV.	2	101
XVI.	I	388

I C O R.

I.	30	23
VI.	13	39
XV.	45.47	723

G A L.

I.	3.4	210
V.	2	116
VI.	16	211

E P H E S.

I.	3	30
IV.	21	27

P H I L.

I.	I	382
II.	2	24
III.	8	22

C O L O S S.

I.	19	27.30
II.	2.3	23
	8	697
	9	27.30

I T I M.

III.	I	435
	12	382
IV.	I	695
	15	4

H E B R.

XII.	23	61
------	----	----

J A C O B.

II.	2	509
-----	---	-----

I P E T R.

IV.	II	383
-----	----	-----

J U D.

	14	718
--	----	-----

A P O C.

I.	4.5.16	2.32
	5	23.24
III.	I	27
IV.	5	25
V.	6	25

INDEX

I N D E X

R E R U M & V E R B O R U M

Quæ præcipue in hoc Volumine exhibentur.

A. A ducem denotat. 230 A quis, 87. 503. Qui & de licito & illicito, immunditie &c. pronuntiabat. 504 A <i>Ἀλαμπελάν</i>. 811 A <i>Ἀλαμυλά</i>. 812 A <i>Ἀλβατγάν</i>, 812. <i>אֵלֶן</i>. 136 Abraham Assyriacas literas in terram Canaan intulit, 264. Quæ & a po- steris conservatae, 247. Illius liber, 184. Illius nominis mutationis ratio. 171 Abrahami semen Genistae se voca- runt, 79, 80. Judæi & Abrahami se- men se vocarunt, 80. De quo no- mine & Paulus & Petrus gloriati. 81 Abraham & <i>περάτης</i> & Hebræus dictus. 92 Abraham pater noster, erat formula a- pud Judæos in usu. 81 Academicus Doctor etiam Archisyna- gogus esse potuit. 445 Academicorum ministrorum officium apud Judæos. 325 Academicus Rector an inter x. otiosos. 354 Academiarum Pumbedithæ & Soræ membra. 470 Achamot Gnosticorum. 187 Adamas Epiphaniæ & Hebræorum <i>אָדָם</i>. 93. An sub hoc nomine apud Cab- balistas Christus lateat, 93. <i>אָדָם</i> primo Adamo oppositus quis in scriptis Rabb. ita dicatur. 723 Adonis Veneris. 79 Echmalotarcha Babylonius. 405	<i>אֲדִירְכִין</i> apud Syros Architecti nomen habet. 660 Aglibalo, vox Palmyrena. 654 <i>אֵלֶן</i> quid denotet. 798 Aila. 787 <i>אֵלֶן</i> nomen Dei tres temporum diffe- rentias in se continet. 6 <i>אֵלֶן</i> quid significet. 28 <i>Ἀκνομαλεις</i> Eusebii explicatur. 779 <i>Ἀκθαριμακ</i> Eusebii quomodo legendum. 777 Akiba R. in præparatus legem in Syna- goga prælegere recusavit, 462. Illius tempore statim lectores in Synagoga nondum erant. 462 Alexandrina Synagoga loca habuit pro pauperibus adaptata a divitum locis secreta, 509. Et peculiare Synagogæ quæ ab illis qui ex eadem regione vel ejusdem opificii erant frequenta- bantur. 510 Alphabetum Palmyrenum, 669. Cum aliis confertur. 670 Altari quem usum Judæi assignarunt. 708 Altare Terreum, 619. Erigi voluit. 706 <i>אֵלֶן</i> genibus tribuitur. 620. 623 <i>אֵלֶן</i> Exod. xx. 23. sunt Dii argentei & aurei. 688 Amen quibus precibus in Synagoga subjungendum. 522 Amstelodamensium Academia. 471 Anea quid Eusebio denotet. 805 Angeli an mundum creaverint. 179 Annati didascalii & majores dicti. 413 <i>Ἀπολύτρωσις</i> quid denotet. 205 Aquila Adriani socer. 111 Aquila Ponticus a Nazaræis reje- ctus. 111
--	---

etus. 110, 111
 Aquilæ versio & Hieronymi, iudicium
 de illa. 160
 Arabiae Angulus. 816
 Arabes olim Syrorum literis usi sunt. 666
 Ἀραβία Eusebii explicatur. 777
 Arabarcha quis, 584. An Alabarcha
 vel Etnarcha dictus. 584
 Arabarchæ munus erat populum rege-
 re, 587. Josephi locus de hac Ma-
 gistratus specie in Alexandria, 585.
 Qualis Constantinopoli fuit, 588.
 Ut & Nehardæ in Babyl., 593. An
 idem cum Etnarcha, 506. Suffragiis
 populi creabatur, 586. 592. A Rabbi
 Elia dicitur הרב המנהיג, 591. 595.
 Nunc sub nomine חכם חשוב seu
 איש חשוב venit, 595. Variis titulis
 in Judæorum scriptis insignitur, 599.
 Negotium ipsius in Republica, 597.
 Ejus auctoritas & potestas, 587. 606.
 Absque hujus consensu nullum de-
 cretum fieri potuit, 592. Neque pa-
 ctum, 594. 601. Lites dirimebat.
 600
 Arabarcha Ciceronis qualis ille fuerit
 & quis, 611. Jure merito in Edicto
 Justiniani inter Præfectum Augusta-
 lem & Præpositos sacrorum thesau-
 rorum medius locatur. 612
 Archierei. 411
 Archisynagogus, 395. 403. Qui &
 princeps Synagogæ, 490. Non inter
 10. otiosos, 355. 445. Tantum unus
 428. 432. Qui & dicebatur præfe-
 ctus & senior, 430. An & Episco-
 pus dictus & Christ. Episcopi inde
 derivandi, 262. 422. Tituli ipsius,
 486. 502. Munia quæ ipsi in Syna-
 goga obeunda erant, 483. 487. Qua-
 lia officia ipsi a Buxtorfio adscriban-
 tur, 488. 507. Qualia a Leone de
 Modena, 499. An simul Rector A-
 cademiæ, 364. A Patribus Synagogæ
 distinctus, 408. An aliorum precibus
 in Synagoga præire debuit, 433. 488.

Nullis vitiis in pronuntiatione labo-
 rare debuit, 489. Amen non addit
 primis precibus in Synagoga fufis,
 522. Nec sudarium agitat, 508.
 511. Qui & sacris & judiciis præ-
 erat, 503. Quomodo hodie apud
 Judæos audiat, 502. 504. Apud illum
 omnes seniores civitatis congrega-
 bantur, 525. Locus ex Orach Cha-
 jim de Archisynagogo explicatur, 484.
 Non tenebatur semper Synagogæ
 interesse, 445. Invocatus in Syna-
 goga legere non potuit, 464. Ipsi
 flata merces assignata. 488
 Arma gestare an in Sabbatho vel die-
 bus Messiae liceat. 43
 Assyriaca lingua constanter a posteris
 Abrahami conservata. 247
 Assyriacæ literæ quare dicantur He-
 braicæ. 243
 Atta Patrem designat, 123. Quinam
 in Frisia sic dicantur. 827
 Αὐλῶν Eusebii explicatur & emen-
 datur. 782
 Αὐτοτελής vera hujus vocis significatio
 indicatur. 609
 Azanitæ Hebræorum, 325. 373. Qui
 evocati aliquando in Synagoga le-
 gebant, 461. Illorum munus in prima
 Ecclesia non necessarium. 386

B.

ב figura sua domum exhibet. 227
 Babylonius codex majorem au-
 ctoritatem habet Hierosolymi-
 tano. 506
 Bagdadensium x. otiosi ad forum &
 Academiam pertinent non ad Syna-
 gogam. 469
 Balbus non potuit fieri minister conven-
 tus. 489
 Baptistæ an Pharisei. 89
 Barechu non nisi x. otiosis præsentibus
 fundebatur. 306
 Barnabas de quo in Actis forte Patribus
 Ebion fuit. 139
 F f f f f f Bene-

I N D E X

Benedictio sacerdotalis & elevatio manuum dicitur.	409	nientia.	246
Beniamini Tudel. non ipse Bagdadi fuit, 469. Illius ficta sententia de x. otiosis Bagdadensium refutatur, 468, 469. Illius locus de Judæis qui & diem 1. Septimanæ celebrarunt ut Sabbathum corrigitur.	94	Candidati juris apud Judæos non ad forum sed ad Synagogam pertinebant.	422
Bethel.	797	Caninius notatur.	508
Bethiræ filii.	86, 87	Carnis abstinentia an superstitio.	120
בית דין.	287	Ceila.	795
בית ספר.	287	Celtiberiæ literæ.	765
בית המדרש erat locus in atrio templi ubi Doctores de rebus religionis inter se conferebant.	768	ח sacco quoad figuram similis.	230
בני חורין sunt ingenui.	294, 296	Chamus iræ Symbolum, 187. Quare in specie dicatur pater Canaanis.	169
בן דוד sub hoc nomine Messias ab Ebionitis ut Deus cultus.	162	חבל an halitum denotet.	458
Bona Ecclesiastica quænam sic a Judæis vocabantur.	571	חבר.	490
בטלים & בטלים quomodo inter se distinguantur.	278	חבר עיר an Archisynagogus. 486. 493. Munus ipsius, 493. Et רב dicitur, 493. Et גדול עיר dictus.	494, 495
Buxtorfius Archisynagogum cum ראש הגלות male confundit.	498	Χριστοῦς jus soli Hilleli concessum.	460
Byzantius.	786	חלק.	84
		חולקים.	85
		חכמים qui in Judicio לxx Virali erant cum hodiernis Syndicis sive Pensionariis comparari possunt.	503
		חרבות quid denotet.	632
		Christus ab Ebionitis non inter creaturas numeratus.	144
		Christiani an Galilæi, 88. Et Nazaræi dicti.	112
		Christianorum numerus in Judæa ante excidium Hierosolymitanum, 106. Eorum dispersio.	106
		Christiani ex Judæis & genitæ dicti.	82
Cabbala quid significet.	1	חזן non a חזה sed a voce Arabica recondere denotante derivanda, 323, 324. Fuit Custos seu ædituus, 225. 326. 516. Qui & Segen dicitur, 464. Non Episcopus, 318. 322. Tantum unus in Synagoga, 320. Illius officium, 325. 441. Non inter septem viros, 349. Non inter x. otiosos, 317. 319. 441. Evocatus in Synagoga legebat.	461
Cabbala Judæorum, 186. Dignitas ejus & utilitas, 1. Origo ejus ab ipso Deo rerumque primo principio derivanda & ad Christi tempora continuata sed per Doctores tum obscurata, 2. Maxima ejus pars in interpretatione 10 Sephirot versatur.	5	חזן הכנסת & Archisynagogus frequenter sociantur.	495
Cabbala versatur circa nomen יהוה.	11	חזן חזן, ut est ממונה dictus.	
Cabbalistarum & Sethianorum conventientia.	184		
Cadmus Græciæ Doctor, 226. An literarum inventor, 241. An tempore Josuæ vixit.	226		
Cæsarea.	785		
Cajani hæretici.	190		
Cananæ & Assyriacæ linguæ conventientia.			

RERUM ET VERBORUM.

aus.	517	rum & in sacris mentio injicitur,	
מן manibus & brachiis tribuitur,	619.	698. Duo illorum genera.	700
	628	Decani vox vel a יקן sene vel δεκαν de-	
מן ומן ex Jos. 1. explicatur.	619	cem vel דינקן imagine derivanda	
Chamischa chumsche thora Mosis liber.		vel etiam a יקן inspectare.	527.
	184		528
Circumcisio quando abrogata.	116	Decem homines olim εκκλησίαν consti-	
a Christianis primis retenta. 114. 118		tuebant.	729
Civitas ad minimum 120 incolas habe-		Denarius numerus Judæis sacer.	397
re debet.	416	Διευτερόπρωτον quid significet.	725
Clericus notatur.	793	Δαίτα quid denotet.	600
Cocabe urbs.	138	Διακονία.	375
Coccejus (Joh.) in vocabulorum He-		Διάκονος.	376
braicorum significatione investigan-		Diaconis unde hoc nomen hæsit.	375
da methodo Schoriana usus est. 624.		Diaconorum munus in Ecclesia statim	
	637	ab initio ordinarium & necessarium	
Coetus legitimus in Synagoga ad		fuit, 382. An quoque in Jud. Sy-	
minimum ex 10 majorennibus con-		nagoga tales fuerint, 365. An inter	
stare debebat.	294	10 otiosos, 327. 332. An a septem-	
Colbo Codicis locus de Amen post		viris distincti, 349. Aerario populi	
שמע explicatur.	523	alebantur, 332. In omnibus urbibus	
Collectores catini.	370	constituebantur ubi tantum certus	
- - - Cistæ.	370	Israelitarum numerus otiosi vero	
Competentium formula qua Neophy-		non, 332. Christianorum Diaconi	
tis gratulabantur.	211	secundum morem Jud. electi, 371.	
Confessio ægroti apud Judæos.	216	Non vero ad exemplum τῶν דינים,	
Creationis dies sex & sequens Sabba-		373. 386. 388. Illorum officium in	
thum cum sex mundi hujus millena-		Veteri Ecclesia, 392. Quomodo	
riis & quod sequitur futuro seculo		initiabantur, 343. In certas classes	
comparat Bechai.	66	divisi.	322
Crus a כרעם.	623	Diaconorum numerus.	334
Cuficus Character an sit Palmyrenus.		Διακονία vel ministerium verbi vel pau-	
	667	perum denotat, 383. 387. Postero-	
Cultus dæmonum.	701	ris generis diaconi vel ostiatim vel	
Cuperi nummus Turcicus explicatur.		vicatim vel nummos vel cibos pete-	
	664	bant, 330. 334. Qui etiam ad men-	
Curvus & Curvare a כרע.	623	sæ Dominicæ ministerium adhibiti.	
Custodi invocato non licuit legere in			392
Synagoga.	463	Didascalus quis secundum mentem	
		Jctorum.	413
D.		Dies Messiae vocantur dies liberationis	
		seu salutis, 53. Illos non aliter Ju-	
figuram Januæ seu portæ habet.	227	dæi considerant quam ut viam &	
Daemones, 687. 695. Munus eo-		gradum ad seculum futurum.	13
rum mediatorum origo illorum, 699.		Doctores & literati apud Judæos in-	
701. Cultus illorum, 700. Eo-		signibus privilegiis gaudebant, 400.	
		Labore manuum se sustentare debe-	
		bant.	

I N D E X

- bant. 356
 Donum miraculosum quamdiu vigue-
 rit inter Christianos. 225
 Duces præstantissimi populi Dei pasto-
 res fuere, 533. Ratio hujus consue-
 tudinis. 535
- E.
- E**bion Hæresiarcha, 125. Unde hoc
 nomen derivandum, 128. An
 vaticinio quodam ipsi inditum.
 135
 Ebionei unde hoc nomen a patribus
 acceperint, 136. An & Efnei dicti,
 78. Et mendici dicti, sed accuratius
 pauperes. 130. 134
 Ebionitarum hæresis, 125. Illorum
 dogmata, 126. 346. Ipsi Nazaræi
 erant, 137. Illorum habitationis lo-
 cus, 138. Illorum descriptio ab E-
 piphanio facta, 142. Quales tamen
 nunquam exstiterunt, 155. Sententia
 Hieronymi de illis, 150. 157. Illo-
 rum sententia de Christo, 132. 149.
 De Christi nativitate. 156
 Ebionitæ duplicis generis erant, 135.
 157. 163. Hujus distinctionis Patrum
 ratio, 163. Fortè ipsi Christiani pau-
 peres ex Judæis. 129. 151
 Ebionitæ non omnes ab errore liberi.
 158. 164
 Ecclesiæ Christianæ regimen primum
 ad formam Synagogæ Judæorum
 conformatum, 385
 Echala. 795
Ἐκκλησία ab Hebræo *אגודה* derivandum.
 598
Ἐκκλησία quid notet Matth. xviii.
 729
 Eleesaitæ uti ab Epiphanio finguntur
 nunquam extiterunt, 154. Origenis
 sententia de Eleesaitis. 158
 Eleemosynæ sacri cultus exercitium,
 366. Sine consensu Presbyterorum
 certo in casu distribui non potuerunt.
 573
- Eleemosynarum collectores ad Syha-
 gogam pertinebant, 368. An inter
 10 otiosos. 328
 Eliæ traditio de duratione hujus mun-
 di. 42
 Elxai unde hoc nomen derivandum.
 151
 Emet Vejatzip formula precum Ju-
 dæorum. 200
 Emet Veemana formula precum Ju-
 dæorum. 200
 Enoch Metatron dictus, 722. Quare
 dicatur septimus ab Adamo. 718
 Epiphanii locus de Offenis, 95. Illius
πρώτον ψῦδον in Hist. hæresium, 92.
 Qui & hæreses pro lubitu finxit, 90.
 Epiphanius Linguae Hebrææ igna-
 rus, 93. Ut & rerum Judaicarum.
 95
 Esdras an scripturam Veterum He-
 bræorum mutaverit, 244. Matri-
 monia cum Barbaris contracta dissol-
 vi jussit. 241
 Esseni ab Epiphanio inter Samaritanos
 numerati. 95
 Esteris liber in urbibus & pagis diverso
 tempore legebatur. 266
 Etnarcha an idem sit cum Anabarcha.
 586
 Eva mater viventium dicta. 186
 Eusebius a quibusdam erroribus vindic-
 atur, 770. Ipsius loca quædam e-
 mendantur. 776
- F.
- Fideles ante natum Christum ab aliis
 qui pietate & fide celebres fuerunt
 sunt denominati. 168
 Formula qua ægrotorum fidem con-
 firmabant. 215
 Fora quot Hierosolymis fuere. 286.
 289

RERUM ET VERBORUM.

G.

Cameli figuram exprimit.	227
Gabaath.	794
Gabaon.	796
Galilæi unde illis hoc nomen hæserit,	
88. An Judæ Galilæi affecclæ, 76.	
Illorum doctrina, 88. Ab Herodia-	
nis diverſi, 109. An Chriſtiani ex	
Jud., 88. Chriſtiani per contemptum	
ſic dicti, 88. An Chriſtianorum no-	
mine rebellarunt.	88
Galilæorum doctrina.	88
Gamalielis tempore diſcipulis federe	
conceſſum eſt.	460
גבאים צדקה.	328
גברא רבא an ita Archiſynagogus dictus.	
	524
גדלים ſunt majorenes.	294
גדולרעין quis.	494
גדולי העיר ſic ſeniores dicti, 543. 552.	
Ut & principes populi.	553
גדולי הקהל ſic ſeniores dicti. 543. 553	
Genealogiæ myſterium ab Abrahamo	
uſque ad Davidem quatenus a Jud.	
indicetur.	712
Genesis parva.	188
Genefaræ lacus aliquando & Tiberia-	
dis dictus.	784
Γεναι a γένους quomodo diſcrepet.	
	716
Geniſtæ hujus denominationis ratio,	
79. 81. An reſurrectionem mortuo-	
rum negaverint, 104. Judæorum	
preces contra illos, 83. Judæorum	
calumnia de illis, 83. Fuerunt Chri-	
ſtiani ex Judæis, 81. Qui & מינים	
dicti.	81
Geulah formula precum Jud.	200
ע. oculi figuram repræſentat.	228
ערה apud Jud. ad minimum con-	
ventum 10. hominum denotat.	289
עולם הנא qua ratione hæc formula a-	
brogata.	459

על particula quid denotet.	500
על ראש הכנסת quid ſibi velit.	560
על ראש הכנסת & על ראש הציבור	
denotat ſupra caput cœtus, i. e. ex emi-	
nentiori loco legem prælegere.	501
עלמה.	160
Giyathoddini Sultanis vitæ deſcriptio.	665
Gnoſticorum convenientia cum Cab-	
balistis Judæorum.	187
Græcæ linguæ diſfuſio Chriſti tempo-	
re.	109
Græca nomina hæreſibus ſunt data,	
79. Ut & iſſis Diis gentilium.	79
Gymnaſtica ars jam Jobi tempore apud	
Arabes in uſu.	627

H.

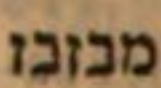
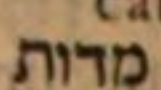
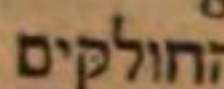
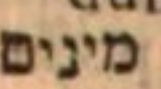
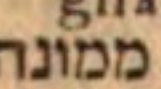
Hæreſium Jud. numerus ex Joſepho	
& Talmude, 76. Qua fide.	76
Hæreſium numerus apud Patres, 77,	
illorum πρῶτον ψεύδος.	77
Hæreticorum nomina apud Patres.	92
Hæreſes multæ a Patribus ex ignoran-	
tia linguæ Hebrææ fictæ.	93. 145
Hagiographa an a ſpiritu Prophetico	
inſpirata.	84
Hebraicus Codex ab Hebræis æſtima-	
tus.	100
Hebræi unde nomen acceperint.	169
Hebraicarum literarum quadratarum	
antiquitas, 225. Illarum nomina	
ſunt antiquiſſima, 226. Et ſignifica-	
tiva, 225. 234. Illarum figura quæ	
in fine vocis adhibetur an ſit præfe-	
renda figura quæ in medio vocis ob-	
tinet.	229
Hebrææ linguæ in captivitate Babyl.	
integritas, 81. Illius corruptio orta	
ex matrimonio Hebræorum cum	
Barbaris.	456
Hebræa lingua an Antiochi Epiphanis	
tempore plane incognita fuit.	456
Hebræorum vocabulorum ſignificatio	
quomodo optime inveniri poſſit.	624
F f f f f f 3	He-

I N D E X

- Hebraei aliquando phrasibus circumstantias quasdam denotantibus totum actum designant, 500. Qui & rituum suorum abrogationem accurate notant. 495
- Hegefippus. 91
- Helcesaitae, 152. Illorum nomen a כחש vel כסה derivandum, 153. Erant Hypocritae Christianorum ex Judaeis qui tempore persecutionis fidem abnegabant. 153, 154
- Heliodori (Aurelii) monumentum Palmyrenum. 675
- Helielistae Hillelis affectae, 86. Illorum praesammæis auctoritas. 87
- Hellenistae unde sic dicti, 85. An ab Hillele. 86
- Hemerobaptistae, 89. Illorum Haereticis secundum Epiphanium, 90. Illorum lotiones. 90
- הנהגה commode διακονομία verti potest. 19
- Heracleonitarum formulae quibus in variis casibus utebantur, 194. Illarum explicatio, 199. Illorum formula baptismatis, 204. Quae forte ipsos Apostolos Auctores habet, 209. Illorum formula qua in initiatione Profelytorum utebantur, 767. Illorum sententia de redemptione ex Judaeorum Cabbala derivanda, 205. Falso haereseos accusantur. 207
- Herodiani an Herodem M. ut Christum agnoverint, 96. Erat tantum factio Politica. 97
- Hierei erant sacerdotes Judaeorum, 396, 409. Ab Archisynagogis distincti ut & a patribus Synagogarum. 408
- Hieronymus laudatur, 12. Ab erroribus vindicatur, 770. An auctor Catalogi haeresium. 77
- Hieronymi loca quaedam explicantur. 778, 882
- היורר לפני התיבה. 488
- Hillel Judaeorum Magister, 86. Illius vita & doctrina, 86. Princeps Academiae & Synedrii, 87. Pater curiae, 87. Illius Auctoritas apud Judaeos. 87
- הנוצרי Christus in Judaeorum libris vocatur. 98
- הולקים qui. 85, 87
- Horaea Sethi conjux. 185, 188
- J.
- pugnum exhibet. 229
- Jaō est nomen Jehovah. 210
- Japhet coronae emblema. 187
- Jarchi locus de iudiciis explicatur. 423
- R. Jehudae sententia de literis Assyriacis. 244
- Jehova continet omnes decem Sephiroth. 6. Tres temporum differentias in se continet, 7. Singulae pluresve ejus literae singulorum plurumve Sephiroth indicia constituunt. 8. 10
- Jezirah Abrahami liber. 184
- Inscriptiones quorundam nummorum Samaritanorum & aliorum explicantur. 250, 664, 735
- Interpretatio lectioni in Synagoga semper addebatur. 458
- Interpretandi jus in Synagoga an liberum, 253. Hic mos an Esdrae demum tempore invaluerit. 154
- Investigationis titulus quare tractatui de praefectis & ministris Synagogae ab Auctore praefigatur. 482
- יושבי סנהדות. 819
- Josephi loca de Arabarcha. 585
- Josuae monumentum quomodo Echelae & Gabaoth monstrari queat. 796
- Israelitarum excellentia. 80
- Jubilaeorum liber. 185
- Judae Galilaei factio. 76, 88
- Judaei an Sadducaei, 77. Illorum prima conversio ad Christum, 105. An in Babylonia alienas duxerint, 79. Illorum odium contra Nazaraeos, 78. Contra Trinitatis mysterium pro-

RERUM ET VERBORUM:

profitentes.	87	כנסת ita loca judicii dicta.	227
Judaeorum & Christianorum discrimen a gentilibus.	118	קנק civitatis nomen.	738
Judaeorum festa a Nazarenis observata.	119	כסה quid.	135
Judaeorum ignorantia causa exstitit cur certi interpretes denominati.	465	כפר quid denotet.	153
Judaeo invocato in Synagoga legere prohibitum erat.	464	קרבים, 817. Quare dicatur angulus.	818
Judaeorum antiquitates ad explicationem N. T. scitu necessaria.	260	קרקר.	171
Judaeorum haereses fictae, 76. Illius fictionis causa.	76. 78	קרתיא urbis nomen.	647
Judaeorum haereses quae a patribus recensentur.	77	כשיבות decem erant decem Classes unius Academiae.	472
Judaei parentibus propter bonae indolis liberos benedicebant.	170	כשל quid denotet.	623
Judaei a sanatione in nomine Jesu ita abhorrebant ut potius mortem prae vita eligerent.	215	L.	
Judas Gaulanites.	89	stimuli figurae similis.	227
Judices פתכים dicti.	537	Lectio sacra in Synagoga quomodo instituebatur, 399. Quae etiam die Sabbathi post meridiem fiebat alias tantum ter in septimana.	466
Judex aestimationum distinctus erat ab illo judice qui jus pronuntiabat.	282	Lector tantum unicus in Synagoga legebat.	465
Judicibus privatim manu victum quaerere licebat.	281	Lectores non certi in Synagoga constituti, 456. Nemo ad lectionem admittebatur nisi vocatus, 484. Promiscue ad lectionem a Chasane vocabantur, 451. Nonnulli tamen a lectione arcebantur, 353. Qui evocationis ritus adhuc viguit sub finem templi 11, & adhuc per aliquot secula post ejus destructionem.	461
Judicia in locis a Synagoga & Academia diversis instituebantur, 286. Jusjurandum quis illud solvere possit.	554	Lector in Synagoga bis terve pericopam domi perlegere debuit, 462. Et evocatus ad lectionem non semper admittebatur sed Chasani vices subibat, 497. Licet legendi jus in Synagoga liberum erat.	461
Justinianus recte Arabarchum inter Thesaur. sacror. praepositos recenset.	612	Legentium ordo in Synagoga non definitus,	452
K.		Lectores alias 7 constituti qui tamen non inter 10 otiosos erant.	444.
כ volam manus exprimit.	227	Leges Civiles in quibus nomina varia ministrorum Jud. inveniuntur.	403
כק. Simiae sedentis figuram habet.	229	Legum Harmonia cum Epiphanii historia de haeresi Ebionitarum.	412
Kaddusch nonnisi 10 praesentibus fundebatur.	306	Lichtfooti sententia de 10 otiosis.	262
קביעית.	424	Lite-	
קופה של שרצים.	538		
κλάσις τῆς ἀρχῆς quid denotet.	371		
כלה denotat discipulorum classem.			

- Literati Viri apud Judæos quales erant. 270. 358
- Literarum inventor quis. 237
- Literarum nomina a primo inventore illis addita, 233. Quæ & potestatem literarum in pronuntiatione indicant. 234
- Literarum Hebraearum figurae nominibus sunt convenientes. 235
- Literarum usus & præstantia, 231. Hic usus an jam ante diluvium obtinuit. 245
- Literarum Hebraicarum docendi & discendi compendium. 236
- Literæ Assyriacæ cui originem debeant. 240
- Literæ Palmyrenæ, 669. Figura illarum cum aliarum orientalium literarum figura confertur, 670. Cl. Virorum jud. de literis Palmyrenis. 647
- Literæ Phœnicum Jud. ante captivitatem Babyl. usi sunt. 752
- Lotionum in V. T. usus & abusus. 89
- Lotio spiritualis. 90
- M.
- hujus denominationis ratio incerta. 229
- Majores quinam secundum mentem Jctorum. 413
- Malachbelo vox Palmyrena explicatur. 654
- Marcosiorum formulæ quibus in variis occasionibus utebantur, 194. Quæ explicantur, 199. Formula qua in initiatione profelytorum utebantur. 767
- Marcosii quid de redemptione peccatoris crediderint, 203. Qui falso hæreseos accusantur. 201
- Masbothæi an a Masbothæo, 90, 91. An & Morbonæi dicti. 78. 93
- Masbothæorum nominis derivatio, 93. An genistæ. 104
- Masbothæus quis. 91. 93
- Matthæi Evangelium an Hebr. scriptum, 109. An Nazaræi illo usi sint. 109
- vocis radix & significatio indicatur. 485
- Jud. 189
- Mediatorium munus Dæmonum. 696
- Megillæ locus de 10 otiosis explicatur, 265. Ejusdem locus de venditione Synagogæ explicatur & vindicatur. 561
- Maimonidis locus de 10 otiosis explicatur, 267. Illius locus de lectoribus, 453. Et Scholis. 457
- Melancomæ pugilis ejusdam robur. 629.
- Mentator sic & Metatron dictus, 23
- Quinam ita dicti, 722. Quare Enoch a Judæis hoc nomine insignitus. 722
- Menistæ. 83
- Meristæ quare sic dicti, 84. Ita Christiani ex Jud. dicti, 85. Sic & discipuli Sammæi vocati. 85. 87
- an Menæi, 85. Qui & dicti. 85
- Messiaë dies, 53. De fide Judæorum in illum non adeo tenuiter sentiendum. 65. 73
- quid denotet, 87. Commune Christianorum nomen, 82. In genere hæreticos denotat. 82
- Minæi sic & Nazaræi dicti, 82. Hieronymi testimonium de illis, 86. Qui Pharisæis invisi, 86. Et in genere omnibus Judæis. 83
- Ministrorum Jud. nomina, quæ in Jctorum scriptis occurrunt ex Synagoga desumpta, 395. 398. Hinc & inde explicanda, 402. Quæ tamen non distincta officia apud Jud. denotant. 401
- Ministris Synagogæ stata merces assignata. 448
- hujus vocis significatio, 572. Quæ admodum generalis, 514. Et omnes præfectos denotat, 550. Et omnibus

RERUM ET VERBORUM.

bus illis qui minima officia in templo habebant tribuitur, 515. Talmudis Babyl. & Hierosol. consensus in explicatione hujus vocis, 516. Chasani convenire asseritur, 516. Nec minus Senioribus competit, 514. Hic quoque in Synagoga sudarium movere debuit. 511
ממונים על הצבור sic & Seniores dicti. 530
ממוני הקהל sic & Seniores vocati. 543. 550
מנהיגים erant Judæorum duces seu Arabarchæ. 598
Monosyllaba quæ sonum literæ tantum geminant, inter literarum nomina, pro nihil significantibus habenda. 229
Monumentum Aglibole, 654. Quænam ab auctore adhuc in eo desiderantur, 684. Aurelii Heliodori, 675. Odænati & liberorum ejus. 659
Monumentum Verodis, 650. Josuæ. 793
Morbosæorum secta, 93. An ex Judæis Christiani. 94
מורנו & מורה. 507
מוסך השבת. 771
Mors apud Jud. pro expiatione peccatorum habetur. 217
R. Moses Nachmanides Hierosol. libros suos conscripsit. 476
Moses Cordubensis Judex & Professor creatus. 504
Moses in promulgatione Decalogi non fuit Mediator. 705
Mulier in Ecclesia legere non poterat. 452
Mulieres quomodo a Viris in Synagoga separatae. 460
Munus forte a מונה & illud a מנה constitui derivatur. 514
Musica instrumenta in templo adhibita varios gradus cognitionis, quam homo de Deo rebusque divinis habet adumbrarunt. 15

N.

Π Piscis figuram exhibet. 229
Ν Nazareni seu Nazaraei, 97. 98. Illorum dogmata, 99. Neque haeretici Christiani neque Judæi, 105. 112. 116. 405. An Moses libros rejecerint, 101. Illorum sententia de libris V. T., 108. Versionem LXX Viralem rejecerunt, 110. Evangelio Matthæi Hebraice scripto usi, 108. Quid de Spiritu S. senserint, 107. Illorum dogmata erant dogmata Christi, 166. Judæis invisi & contra 111. Ut & Christianis ex gentilibus, 114. Illorum sententia de sacra scriptura, 108. Ut & de illius interpretatione, 109. Illorum sententia de astronomia, 100. A Judæis separati, 97. 106. Illorum locus habitationis, 99. 106. Quinam sic in N. Testament. dicantur, 89. 103. Illorum abstinentia a carne & sacrificiis. 120
Ν Nazaræorum reliquiae tempore Epiphani, 78. Sunt ipsi Ebionæi. 137
Ν Nazaræismus a Christianis speciali formula ejurabatur. 131
Ν Natus muliere nomen fidelium erat. 168
Ν Negotium Arabarchæ in Republica. 597
Ν Ninive. 816
Νη Graecorum ἡγήσθαι. 598
Ν Nomen alicujus in vel super aliquo vocari quid denotet. 212
Ν Nomina adjectiva quæ a verbis quiescentibus tertia η non orta patronymica pleraque seu gentilia. 244
Ν Numerus septenarius mysticus. 719
Ν Nummus Turcicus in notis Cl. Cuperi ad Lactantium p. 135. exhibitus explicatur. 664
Ν Nummi aliquot Punici, 735. Eorum inscriptiones emendatio & explicatio. Gggggg

O.

Odænati nomen ex inscriptione Palmyrena elicitur, 659. Illius & librorum monumentum, 659. Illius titulus seu munus, 660. Liberi & nepotes ipsius, 661.
 Officia certa in Synagoga non nisi 10 præsensibus observari poterant, 415.
 Officia Archisynagogi, 898
 Ophitæ, 193
 Οφθαλμοι, 384
 Orientales, Reges suos פְּרַנְסִים seu pastores vocare solebant, rationes vide, 831
 Offeni seu Esseni, 95. 98
 Otiosi 10 an ita necessarii ut quo in loco illi non invenirentur Synagoga quoque esse non posset, 264
 Otiosorum præsensia quare necessaria & unde hic mos invaluerit, 308.
 Qui tantum soli Synagogæ adstricti, 278
 Otiosi 10 mane & vespertino tempore sese Synagogæ ad preces sistere debebant, 278. Imo isti per totum diem interesse debebant, 313. Stipendia a Synagoga accipiebant, 278.
 Erant homines pii, 279. Urbibus magnis proprii, 279. Fuerunt quidem stipendiarii sed non stationarii, 474. Non semper literati erant, 357.
 Non erant in Academiis, 473. Quomodo describantur a Judæis, 275.
 Lichtfooti sententia de his nominibus, 262. Eiusdem ordinis & dignitatis fuere, 277. Nullam artem tractarunt qua sibi victum quærent, 277. An præfecti Synagogæ fuere, 417. 421. In quibus a Diaconis differant, 329. Illorum vera descriptio, 474. Tempore R. Nissim non ex publico alebantur, 477

P Caput exprimit, 228
 Pacis Israelis Jud. in formulis gratulatoriis semper mentionem faciebant, 212
 Palmyrenum alphabetum exhibetur, 669. Cum alijs literis orientalibus confertur, 670. Hujus Alphabeti characterum numerus, 656. Judicia Doctorum virorum de Characteribus Palmyrenis, 647. Subsidia quibus ad maiorem cognitionem hujus Alphabeti pervenire datur, 664. Illius Characteres magis ad Babylonicam quam ad Maroniticam linguam accedit, 680. Et ab Hebraicis originem ducunt, 679
 Palmyrena inscriptio quæ apud Gruterum invenitur explicatur, 654
 Parnassus mons ob fertilitatem graminis nomen accepit, 531
 Pastores in sacris Præfecti populi imo Deus ipse dicuntur, 532. 533
 Pastine ovium Deus servos suos explorare solebat, 533
 Pastoris requisitum necessarium erat humilitas, 537
 Patrum Titulus honorificus, qui & Attæ dicti, 823
 Pater Synagogarum quinam secundum Jctos, 404. Qui fuerunt Presbyteri, 410
 Patrum dissensus in recensione hæres. Jud. 78. Quare hi ad hæretificandum proclives, 181. Linguae Hebraeæ ignari, 93
 Patriarchæ Judæorum, 408. Illis nullus locus in Synagogis, 410. Erant Jud. principes, 411
 Peratici an Hebraei, 92. An peculiaris sectæ asseclæ, 92. A transitu Euphratis ita dicti, 92
 Petavii iudicium de Nazaræis, 122
 פֶּסַח incisuram denotat, 453
 Pharisei an & Baptistæ dicti, 77
 Pha-

RERUM ET VERBORUM:

- Phares cum luna comparatur, 714. Hujus comparationis ratio. 718
- Philosophia *משנה* de qua Paulus ad Coloss scribit. 697
- Phœnices an ipsi Hebræi. 241
- Phœnicum literis Judæi ante captivitatem Babylonicam usi. 734 752
- Phœnicii quidam nummi, 735. Qui explicantur. 736
- פקיע* utrum flagellum, an filatum lampadum denotet. 343
- Plinii sententia de inventore literarum, 242. Illius sententia de situ Tiberiadis. 783
- פרנסים* sic omnes præfecti Jud. dicti, 536. Rectorem denotat, 447. Hujus vocis origo & significatio, 530. Sic & judices dicti, 537. Academiae Rectores & Synedrii principes, 537. Seniores, 539. Sic & illi septemviri dicuntur, 346. Et pastores, 335. Qui a Eleemosynariis distincti, 336. Huic sententiæ locus contrarius ex Peah Hierosol. resolvitur. 336
- פרנסים* & illi dicuntur qui cibis colligendis cibandisque pauperibus erant præfecti. 340
- Præfecti an stipendium a populo accipiebant. 448
- Præfecturam in Synagoga non faciunt nisi quæ ad minimum duorum sit. 433
- Præfectos populi sui Deus sub V. T. a gregis pastione vocare solebat, sed Christus suos a captura piscium, rationes vid. 436
- Preces fundere quomodo metonymice aliis phrasibus dicatur. 500
- Preces statim de die horis peragenda, 299. Publicæ quibus temporibus in Synagoga fundebantur. 309
- Precum publicarum tempus aliquando prorogabatur. 302
- Preces pars præcipua cultus divini apud Judæos, 291. Publicæ præferendæ privatis, 293. Unusquisque Judæus obligabatur in Synagoga illas fundere. 293
- Precibus publicis licet jam absolutis Synagogam ingredi precandi ergo permissum erat, 304. Quæ non nisi a decem simul in Synagoga fundebantur. 306
- Presbyteri, 396. Quare patres Synagogæ dicti, 411. Non tantum cœtus curam gerere debebant, 559. Synagoga sine illorum consensu vendi non potuit, 561. Sed sine consensu populi illam vendere licitum erat, 568. 571. Nec bona alia Ecclesiastica sine illorum consensu abalienari poterant, 572. Hi omnia scandala & dissensus a Synagoga removere & componere debebant, 576. Totius Ecclesiæ suffragiis eligendi. 582
- Prideauxii sententia de voce *חבר*. 494
- Primates an in locum Patriarcharum successerunt. 407
- Primatum titulus generalis fuit apud Jud. 405
- Primates Judæorum quinam secundum Jctos. 403
- Procerum titulus generalis fuit. 407
- Proceres quinam secundum Jctos. 404
- Professores Academiæ quos hodie vocant sunt Archisynagogi. 506
- Prophetæ non sunt vaticinati nisi de diebus Messiae sed res seculi futuri sub prophetiam non cadunt. 70
- Προσάκτις* sic & diaconus ab Apostolo vocatur. 388
- פתילה* an flagellum denotet. 343
- Pumbedithanæ Academiæ membra. 470

R.

a capite nomen accepit cujus & figuram exprimit. 228

Rabbanitarum odii contra Karraitas exemplum. 588

Gggggg 2

שנא

I N D E X

- ראש diem ac *אָנאָג*. 427. 498
 כלה ראש sic Hypodidasalus dictus. 470
 ראש congregationis caput. 484
 ראש הצבור Archisynagogus dictus. 486.
 499
 ראש idem qui nunc רב dicitur. 496
 ראש Archisynagogus dictus. 486
 ראש הכהן sic Archisynagogus vocatus. 499
 ראשי הכהן sic seniores dicti seu praefecti Synagogæ, 541. Quod testimoniis probatur. 547
 חכר עיר & רב sunt synonyma. 493
 רב Communis titulus Magistris, 457.
 ראש Quare non amplius dicantur הכנסת. 502
 Redemptio pro initiatione profelytorum neophytorum Christianorum sumitur. 208
 Redemptio precum formula apud Heraclionitas, 207. Quam antistites Ecclesiæ qui aliis precando præibant pro lubitu mutabant. 207
 hinc & Redemptio inconstans & instabilis dicitur. 207
 Redemptio in lecto. 214
 Reges Jud. non sine præsidio ad templum iverunt. 772
 Regnum Israël a Judæis cum incremento & decremento lunæ comparatur. 711
 Regnum Messiae divinum non corporale fore Judæi credunt. 65. 73. 74
 רמח quid denotet. 620
 Resurrectio mortuorum erit tempore Messiae. 53. 55. 68. 69
 Resuscitati non rursus sunt morituri, 55. 57. Cibo tamen & potu usuri & uxores ducturi. 55
 Restitutio Judæorum in meliorem statum quam expectant & redemptio apud illos audit. 208
 S. figuram baculi malleo instructi representat.
 D hæc litera a conjunctione extremitatum ita dicta. 228
 ש tridentem refert. 228
 Sabbathum seu diem septimum post natum Christum observare an superstitio. 129
 Sabbathum utrumque & septimum & primum diem primi Christiani observarunt. 93
 Sabbathi die an liceat Pascha celebrare. 86
 Sabbathum primi diei unde. 94
 Sabbathum *δευτερόπρωτος*. 725
 Sabbathi initium & finis tuba a Sacerdote inflata populo denuntiabatur. 773
 Sabbathum colligat omnes 10 Sephiroth. 13
 שבועה טובי העיר quinam sic dicti, 540.
 טובי הקהל & טובי העיר, 541. Qui erant seniores attamen soli Synagogæ adstringendi. 540
 Sacerdotium & sacrificia quare sub V. T. a Deo instituta. 705
 Sacerdotes an inter 10 otiosos referendi, 443. An semper Synagogæ interesse debebant. 443
 Sacerdotes & principes populi quare conjungantur in Historia Evangelica. 538
 Sacrificia offerebant & Christiani ex Judæis. 121
 Sacrificia offerre post natum Christum an licitum, 121. Quando potissimum cessarunt. 101
 Sadducæi an Meristæ dicti, 84. Illorum sententia de Pentateucho. 84
 Sagan Pontificis Vicarius, 520. Nequidem praefectus multo minus summus templi praefectus dicendus, 519.
 Novo

RERUM ET VERBORUM.

- Novo more potuit quoscunque evocare non quidem ad lectionem sed assistendi gratia. 464
- Samaritanæ literæ Hebraicis originem suam debent. 239
- Samaritanarum literarum cum Hebraicis convenientia. 239
- Samaritani unde sic dicti, 95. An a Jud. diversi, 103. An Hemerobaptistæ. 103
- Saracenorum nomen unde derivandum. 744
- Scaligeri sententia de literis Hebraicis. 240
- Schammai Jud. Magister, 87. Qui peculiarem sectam constituit, 86. Illius affecclæ & Meristæ dicti. 87
- Schechina. 19
- Schema non nisi 10 præsentibus recitabatur. 306
- Scholarum multitudo apud Judæos. 456
- Schorii (Antonii) methodus scripturas quascunque interpretandi laudatur. 617
- Schori methodo quoque Cl. Coccejus in interpretatione sacræ scripturæ usus. 626. 637
- Schuppii judicium de Reinesii Deo Endovellico. 640
- Scribæ quinam sic dicti, 95, 96. Illorum superstitio in cæremoniis, 95. An peculiaris secta, 96. 101. Pharissæis doctiores, 102. Qui & Pharissæorum antistites, 102. Illorum hæresis secundum Epiphaniū. 102
- סדרא quid denotet. 460
- Seculum futurum העולם הבא non significare diem vel tempora Messiaë indicatur, 34. Contraria sententia refellitur, 35. Hac phrasi sapientes priscorum Hebræorum Sadducæorum hæresi immortalitatem animæ & resurrectionem negantium obviam ire voluerunt, 36 37. Denotat apud Hebræos dies mercedis, dies autem Messiaë ex eorum sententia non dies mercedis sunt. 38
- Seculum futurum a Judæis describitur ut expers cibi potus conjugii, quæ Messiaë diebus non conveniunt, 38. Describitur ut æternum, dies vero Messiaë non æterni ex eorum sententia, 39. Includuntur enim hoc seculo & ejus postrema pars sunt, 40, 41. Et ex sex millibus annorum duo postrema sibi vindicant, 42. Quod confirmatur Samuelis cui reliqui Rabbinii assensum præbent auctoritate. 42
- Seculum futurum diebus Messiaë opponitur, 43. 45. Cui traditioni hodierni Judæi fere omnes calculum suum adjiciunt, 47, 48. 52. Ut & nonnulli ex Christianis. 49
- Seculum hoc an diebus Messiaë opponatur, 46. Maimonidis sententia de statu hujus mundi & omnium corporum in seculo futuro. 48
- Sem gratiaë Emblema. 187
- Semus quare in specie dicatur pater Eberi, 168. Et pater filiorum Eberi dicitur. 170
- שנים קנים quales dicebantur apud Hebræos, 527. A sapientibus distincti, 527. Ab hoc nomine Decani vox derivanda, 527. Illorum varii tituli qui explicantur & applicantur, 540. 544. Dicuntur טובים, 439. 555. Dicuntur גרלי העיר, 543. Ut & גרלי קהל, 543. Illorum auctoritas in bona Ecclesiastica & eleemosynas, 573. An iis competat jus vendendi Synagogam, 561. Illorum officia. 575
- Seniores Synagogæ quot, 438. An septem, 439. Non adstricti semper Synagogæ interesse, 447. Non inter 10 otiosos. 425. 446
- Seniores civitatis quot erant numero, 431. Jud. in recensione illorum variant. 431
- Septem tamen illorum in civitate fuisse variis probatur testimoniis. 545

I N D E X

Sephirot quid significet, 2. Variis nominibus insigniuntur a Judæis, 186. Has decem esse summo studio inculcarunt Cabbalistsæ, 3. In harum interpretatione maxima Cabbalæ pars versatur, 5. Omnes illae nomine tetragrammato יהוה continentur, 6. 8. 10. Singulae pluresve earum per singulas pluresve nominis יהוה literas indicantur, 8, 9, 10. Non sunt omnes ejusdem ordinis, 11. Distinguuntur in tres superiores & septem inferiores, 11, 12. Illae superiores sunt ipsa divina essentia & inter se unum. 12. 18
 Sephiroth septem inferiores sunt attributa per quae tres superiores operantur, 12. 18. Quae se in mundo manifestant, 19. Hae septem inferiores iterum dividuntur in sex extremitates & ultimam sephiram quae dicitur שכינה, 19. Huic ultimae talia attribuuntur quae aperte officium quoddam inter Deum & homines mediatorium evincunt, 20. Quin ipsum Messiam hoc nomine fuisse intellectum ostendunt nomina illa מליץ סרסור aliaque quae omnino personalia sunt & in V. & N. T. Messiae tribuuntur, 20. 25. Haec imprimis est fons omnis benedictionis, 29. Septem hae inferiores dicuntur etiam קולות tonitrua, 25. עינים lampades, 25. Ut & עינים, 26. Ex his decem Sephiroth fons & origo omnis benedictionis quae hominibus obtingit deducitur. 27. 30
 Sephiroth illae decem omnes in supplicationibus sunt conjungendae. 36
 Septenarius numerus mysticus apud Hebraeos. 718
 Septemviri non inter x. otiosos, 350. Sunt seniores Synagogæ. 345
 Sepulchrum Josuæ quomodo monstratum dici queat Ceilæ & Gabaoth, &c. 796
 Serpentis semen quid denotet, 177.

De contritione capitis hujus seminis serpentis promissio fundamentum totius doctrinae Moſis fuit. 179
 Sethiani a Setho nomen acceperunt, 165. Filii Sethi sensu mystico quid denotent, 166, 167. 171. Qui & Filii Dei dicti, 166. Et semen electum, 180. Illorum prærogativa, 167. Qui & postea Nazareni dicti, 168. Et in genere denotant omnes fideles, 166. Illorum doctrina. 166
 Sethianorum hæreseos origo, 171. Qua ratione hoc nomen suspectum factum. 172. 174. Illorum dogmata alias non erronea, 173. 177. 179. An Sethum pro Messia agnoverint, 173. Hujus calumniæ origo. 172
 Sethus an a Jud. ut Messias agnitus. 174
 Sethi laus. 173
 Sethi liber. 184
 Sethianorum monumenta. 181
 Sethianorum liber Abrahamo adscriptus, 184. An idem cum illo qui vulgo dicitur Sepher Jezirah, 184. Illorum liber Setho adscriptus vel Sethi doctrinam tradens, 184. Illorum liber Moſi adscriptus. 184
 Siclorum variorum inscriptiones recensentur & illustrantur. 249
 Simonis tempore primos siclos cufos esse patet ex eorum inscriptione. 249
 Simeonis (Rabb.) sepultura quid peculiare habuerit. 496
 שלח צבור de hoc varia requirebantur. 320. Illius officium, 321. An inter 10 otiosos. 317. 321. 442
 חוננים hodierni loco Veterum חוננים in Synagogis. 373
 סופרים ludimagistri fuere. 497
 Sopherini Codicis locus de Responsione Amen explicatur. 522
 Soranæ Academiae membra. 470
 Spiritus S. in Calbala nomina, 205. Dicitur vis suprema a Judæis, 178. Et ignis Dei, 179. Qui & mater Christi

RERUM ET VERBORUM.

Christi dicitur a Sethianis. 173
 Spiritus S. & prophetiæ a Jud. distin-
 guitur. 84
 Stationarii a iotiosis diversi. 475
 Statuis gentilium in honorem Deastro-
 rum suorum erectis, animas illorum
 inhabitare credebant. 702
 סתמן כפיכושן. 448
 Suizeri sententia de Diaconis. 390
 Sudarium Archisynagogum in Synago-
 ga agitasse negatur. 511
 Sudarium qua ratione a summis præfe-
 ctis agitatum dicatur. 518
 Synagoga stas de die horis frequen-
 tanda. 301
 in Synagoga de ambulare confabulari
 &c. nefas erat. 454
 Synagogas villarum vendere licet sed
 non urbium. 273
 in Synagoga ob illius sanctitatem pro-
 hibitum erat eleemosynas distribue-
 re. 330
 Synagogam condere ubi licuit, 263.
 272, 273. 278
 Synagogam Hebr. qui describere vult
 quibus in rebus versatus esse debeat,
 481. Paucitas scriptorum qui illam
 delinearunt. 482
 Synagogæ moderatores seu seniores
 7. in civitate erant. 545
 Synagoga non nisi consensu præfecto-
 rum vendi potuit. 546. 561
 Synagogæ minister nemini obtrudi po-
 tuit, rationes vide. 576
 Synedrium erat Collegium a Synagoga
 distinctum. 285
 Synedrium minus 23 constabat viris a
 Synagoga distinctum, 285. Alia ra-
 tione in pagis instituebatur. 455
 Synedrium aliquando in Jctorum scri-
 ptis pro Synagoga sumitur. 406
 Συνοδος apud Eusebium quomodo ex-
 plicandum. 777
 Syracuse unde nomen acceperit, 744.
 Hujus urbis partes. 741
 Syriaca lingua tantum dialecto ab He-
 braica differt. 456

Syrorum literis olim & Arabes usos
 fuisse variis argumentis evincitur.
 666

T.

huius literæ significatio incerta.
 טבול יום. 329
 טובים seniores dicti, 555. Sed melius
 optimi civitatis dicuntur sed non ideo
 טובים nomen acceperunt sed quo-
 niam majori cum diligentia Syna-
 gogæ curam gesserant, 556. Hodie
 sic 7 illi Viri Jud. dicuntur. 348
 טעו. 345
 ת Thau a limitibus partem propter lo-
 cum in alphabeto partem propter
 figuram hoc nomen accepit, 229.
 apud Samaritanos Crucis figuram
 habuit. 736. 750
 תבעל civitatis nomen. 738
 תבהל hac voce Job. iv. ad pugiles re-
 spicitur. 783
 תולדות qua ratione hæc vox explican-
 da. 717
 תלמידי חכמים quid & unde. 491
 תורגמן Interpres Synagogæ, 351. Non
 inter iotiosos reputandus. 352
 תורת מלכוה אית ביה. 607
 Tectum Sabbathi, 770. Secundum
 auctoris sententiam quid fuerit. 773
 Thalamus Marcosiorum. 213
 Thamna. 793
 Tiberias. 783
 Triumvirorum τριῦν διτόρων of-
 ficiū apud Jud., 290. Illi nihil
 commune habent cum iotiosis,
 280. 314. 316. 423. Illorum tribuna-
 lia a Synagoga distincta, 287. Ex
 Gazophylacio stipendium accipie-
 bant. 283
 Turcæ Persarum mores adoptarunt.
 665
 Turcici cujusdam nummi explicatio.
 664

Un-

INDEX RERUM ET VERBORUM.

V.

Uncum refert.	227
Versionem lxx. Viralem non sequi hæreticum a patribus esse cense- batur.	159
Vita lucis quid.	221
Vita ipsa sub nomine lucis venit.	221
Unctio ægrotantium, 213. Extrema Pontificiorum, 217. Mortuorum, 217. An a Jacobo instituta.	214
Unctio Jud. in agone mortis versan- tium.	214
Unctionis Marcossiorum ritus.	203
Vocabulorum Hebraicorum investiga-	

tio quomodo optime instituatur;
616. 624. Quæ necessaria, rationes
vide.

Vorodis monumentum.	650
Urbs magna quænam sic dicebatur a- pud Jud.	271. 275
Urbs quæ non habebat 10 otiosos cen- sebatur ut pagus.	478

Z.

hamum refert.	229
צאן.	632
צרכי ציבור.	561
Zara quare Soli comparetur.	717

FINIS.

